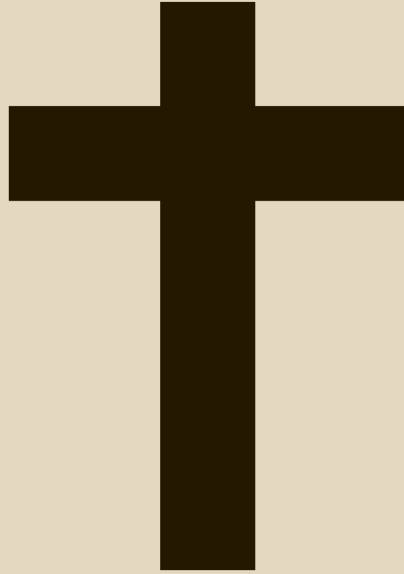

Uumeleembaa Buŋa
Tere Soomongo Gbilialia

The New Testament and portions of the Old Testament in the
Borong Language of Papua New Guinea

Uumeleembaa Buŋa Tere Soomongo Gbilia
The New Testament and portions of the Old Testament in the Borong Language of
Papua New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Borong long Niugini

Copyright © 2002, 2011 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Borong

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023
63589f8b-9426-5ce2-9520-ca0cf2b65c47

Contents

Introduction	1
Jenesis	3
Ruut	5
Joona	107
Matyuu	114
Maak	119
Luuk	198
Jon	244
Aposol	324
Room	385
1 Korint	463
2 Korint	501
Galesia	536
Efesus	562
Filipai	576
Kolosi	589
1 Tesalonaika	599
2 Tesalonaika	609
1 Timoti	617
2 Timoti	622
Taitus	633
Filemon	641
Hibruu	646
Jeims	648
1 Piito	677
2 Piito	687
1 Jon	699
2 Jon	706
3 Jon	715
Juuda	717
Aisisaan	719
Read the New Testament	723
Diksenari	762
	774

Uumeleembaa Buja Tere Soomoŋgo Gbilia

**The Scriptures in the Borong (Kosorong) language of
Papua New Guinea**

Sampela hap Buk Baibel long tokples Borong long Niugini
[ksr]

Translation by Wycliffe Bible Translators

Copyright © 2002, 2011, The Bible Society of Papua New Guinea

Print publisher: The Bible Society of Papua New Guinea

Web version
2015, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to Wycliffe Bible Translators, Inc. (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri.** Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long <http://tokplesbaibel.org>. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating.** Na tu, **yu no ken senisim Tok.**

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa.

Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela**. Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long *<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode>*. Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela**.

Qaa mutuya

Anutuwaa qaanon asuganon asugiro mondomondonana kuuya tegoja. Toroqen yangisen anin Anutunon mananana mende mewaa. Uumeleembaa Buṅa Terewaa ku-usuṅa ii uuta. Ii laaligonana utegowaatiwaa so.

Bon motomotoombaa uutanon geenḡo jawo motoonḡo meweenḡon ḡoo qaa kota kombombaṅa (*memory verse*) koloowa. Kaanjadeen jawo tosia geenḡaajon meweenḡon kirifinon oowa (underline). Ii 1) geenḡaa praiwet Baibel stadi gawon.

2) Famili diwousen: Miri motoonḡowaa uutanon ejuti, onḡo mono kamban so ajoroon Buṅa qaa batuya weenḡon aminḡo moma qama koolin laligowu. 3) Baibel stadi ii ejemba 2-10 yononon ajoroon stadi gawon menḡo batugianon aminḡo mobu. 4) Baibel lesan ii kokaenḡ: Monḡon kuma onono tosianon ajoroon qaa moma uu wombogianon ambu. 5) Baibel konferens me Baibel kemp kanon Baibel lesan mamaga ambona. 6) Baibel momo jake (Baibel akademi) ii tere miri qaita mon.

Sundu motomotoon iikawaa qaa alia (*referens*) tosia ii sundu tetegoyanon me sunduwaa qaa waṅaa baatanon eja. Iikanon saanon buk qata torodaamon, bon ano jawo janḡoya mokoloowa.

Soomonḡo Gbiliala uutanon bon (*chapter*) 260 eja. Kaen kolooro weenḡo motoonḡowaa uutanon bon motomotoon weenḡowaati eenḡ, Soomonḡo Gbiliala qaaya kuuya ii saanon gbani so weenḡon laligowa. Jawoya (*verse*) 7957 ero weenḡo so jawo 23 weenḡowaati eenḡ, ii saanon gbani motoonḡowaa uutanon weenḡodaborowa.

Melenmeleenḡ gawombaa jenḡootoya (translation principles)

Jenḡooto (*rule*) waṅa ii kokaenḡ: Qaa je (*word*) motomotoon mende meleenḡejonto, qaawaa kania (*meaning*) motomotoon ii meleenḡejon. Qaa je (*word*) motomotoon otaanḡ meleembonaga, mono sisau kolooro osin amamaawonaga. Ananaanon qaa ii Inḡlis me Koonḡ qaawaa taniṅaanḡ qaago. Kawaaajon Boronḡ qaawaa sii arenḡa (*grammar*) otaaninḡ kania dinḡowaa (*natural*).

Qaawaa kania moma asarinḡo “Ii ananaanon qaanon nomaenḡ ambona?” jenḡ kana monḡamakejon. Qaa simiṅa tosia ii Boronḡ qaanon mende eja. Kawaaajon kambanḡ tosaṅa ii jenḡ asarininḡ koriga koloowaa. Inḡlis qaanon qaa motoondeenḡ kolooro Boronḡ qaanon qaa koriga mindiriinḡ jejon. Iikawaa sareya monḡ ii ‘*selfish*’. Ii ananaa qaanonḡ: Iyanḡaajonadeenḡ romonḡonḡ kiririnḡaba laligoja me buuju.

Qaa lombotawo (*key terms*) tosia iikawaa kaniagia (*diksenari, glossary*) ii buk tetegoyanon anḡonḡa saanon iima weenḡowa. Qaa monḡ ii holy. Ii Boronḡ qaanon nomaenḡ, ii iikanonḡ kema iiba. Qaa tosaṅa ii momalaari, uujopa, Farisii ano kaanḡ kaanḡ.

Qaawaa kania (*meaning*) kitia mende mesaonḡejon ano qaawaa kania (*meaning*) tosaṅa ii mende toroqenḡ amakejon (*streit tru, accurate*). Qaawaa kania kitia tosaṅa ii aasḡoyanonḡ eju (*implied information*). Ii osiqosinḡ qaganonḡ osonḡ mokolonḡ asuganonḡ amakejonḡ. Kaenḡ aninḡ kanianonḡ asuganonḡ koloonḡeja (*kilia, clear*).

Qaa tosia ii ambosakonḡ yonḡoo kambanonḡ mende ero jegi iwoi ii kanagenḡ kolooro qata kaanḡadeenḡ karo kambanḡ kokaamba qamakejonḡ. Iikawaa sareya tosaṅa ii kantri, gawman, prowins, gawana, zioz, bisop, pasto,

maaket, monen ano kaan kaan. (*Loan word*) ii kambaŋ kokaamba ananaa qaaga kolooja.

Qaa tosia ii kambaŋ kokaamba sopa () uutaŋ anin kanagen kuuyanŋ iikawaa kania mogigo ii saanŋ mesaowŋa. Iikawaa sareya moŋ ii meme (nonin), farisii (Kana qaawaa kaparaŋkoŋkoŋ).

Yaŋeborŋ oŋoonŋ qaa tosia morota jeŋkejuto, kileŋ kuuya koi ii saanŋ moma asariwoŋa.

Jenesis (Letoqeto)

Anutunonj jero iwoi kuuya letonji.

Jenasa-asari

Buk koi kanonj sundu koi kaanja jeja: Anutunonj siwe, namo, iikawaa iwoiya kuuya ano ejemba mokoloonj orono singisongononj kamaanj ururo lombo siimboboloyawo ii balonj so ananaa qanananonj uro. Kaenj kamaanj nunuro Anutunonj oyanboyonj mokoloonj laligowombaajonj kana nomaanja ii arenjonj ano. Letoqeto (Jenesis) buk kokawaa uutanonj bakaya woi kokaenj ejao:

1) Bonj 1-11 Sundu kanakanaiya: Anutunonj siwe ano namo mokoloonj orono ejemba yonoo laaligogianonj wala eenanonj nomaenj kolooro. Adam ano liw, Kein ano Aabel yonoo sundugia. Noowaa kambananonj gboulu somata waama namo tururo. Babilon kanonj taua koriga totoonj megii.

2) Bonj 12-50 Israel yonoo bemunjaleurugia yonoo sundugia: Wala Aabrahamonj Anutu moma laarinj qaaya tenj koma laligoro qaaya jenj tegoro solananj. Iwaa gematanonj meria Aisak, esia Jeikob qata monj Israel ano iwaa merauruta 12 yonoo sundugia kania kania. Eja 12 ii Israel kanagesowaa tuunj 12 yonoo bemunjalegiaga koloogi. Bemunjale Joosefwaa sundu ii qaita monj. Nomaenj kolooro Joosefnonj wala Iijipt keno iwaa gematanonj manja Jeikob ano daremunjuruta kuuya yonononj kanagenj kaanagadeenj sumanjurugia iyonowo Iijipt kantrinonj kema waba laligogi.

Buk koi kanonj ejemba yonoo laaligogiaa sunduya mamaga jejato, Anutunonj nomaenj ama ononoti, iikanonj sundu iikawaa bakaya wana kolooja. Laaligowaa sundu kuuya iikawaa nanamemenj eja wana ii Anutu. Kanakanaiyanonj siwe, namo ano iyoroo iwoigara kuuya mokoloonj onono singisongononj kamaanj ururo pondanj Mangia onj laligonj kilenagia gosinj qaagia jenj tegonj ironjia meleema onono qagianonj uro laligogi. Tosianonj Anutu waa qaa baatanonj kenjgiti, ii awaagadeenj kalarj koma unjano laaligogianonj iikawaa so utegonj asugiro. Noowaa kambanonj sumanjuruta 8 yonononj qaagoto, ejemba tosaanja kuuya yonononj komugi. Kanagenj soomonjgo qaaya ii Aabraham ano gbiliuruta kanagenj koloogiti, ii onono. Soomonjgo qaa iikawaa so Anutunonj kanagesouruta oyanboyonj mokoloowutiwaajonj galenj koma onono laligonj kouma laligonj kougi. Ejembanonj wala eenanonj nomaenj Anutu moma laarinj mugiti, sundu towoya iikanonj kambanj kokaamba kaanagadeenj momalaarinananonj kotiinj gbilia ewaatiwaajonj ilaanj nonomakeja.

Buk kokawaa bakaya wana 10 ii kokaenj:

- 1) Siwe, namo ano iwoi kuuya mokolooro. 1.1-2.25
- 2) Singisongowaa lombo siimboboloyawo kanairo. 3.1-24
- 3) Aadambaa kambananonjga kanainj Noowaaanonj kouro. 4.1-5.32
- 4) Noowaa kambananonj apu gboulu somatanonj waaro. 6.1-10.32
- 5) Babilon miri koriga totoonj megii. 11.1-9
- 6) Seembaa kambananonjga kanainj Abrambaanonj kouro. 11.10-32
- 7) Bemunjale karonj Aabraham, Aisak ano Jeikob 12.1-35.29
- 8) Iisoowaa gbiliuruta ii kokaenj: 36.1-43
- 9) Joosef ano iwaa daremunjuruta 37.1-45.28
- 10) Israel kanageso yonononj Iijipt laligogi. 46.1-50.26

Anutunon jen koto iwoi kuuya letoma koloogi.

¹ Kanakanaiyanon Anutunon Siwe ano namo mokolon orono.

² Mokolon orono namo ii gbameja ano kijikajuyawo ero. Ero apu anjon dusiitawo ii pangamanon esuuro ero. Kaen ero Anutuwaa Unja Toroyanon apu iikawaa qaganon kema kan laligoro.

³ * Kaen laligoro Anutunon kokaen jen koto: “Asasaga mono asugiwa.” Kaen jen koto goman mono asariro.

⁴ Asariro iiro awaa kolooro asasaga ano pangaman mendeema orono.

⁵ Asasagaa qata ween ano pangamambaa qata gomantiina kaen orono. Kaen orono weemboria mutuya tegoro goman tiin ano.

⁶ * Ano Anutunon kokaen jen koto: “Mono apu batugianon sombimbaa jawo kotiga asugin apu mendeeno eugen ano emugen ewao.”

⁷ Kaen jen koton sombimbaa jawo kotiga mokolon iikanon apu mendeeno deema jawo qaganon eugen ano jawo baatanon emugen eri. Kaen kolooro.

⁸ Anutunon sombimbaa jawo kotiga eugena qata sombin qaro. Kaen qaro weemboria woiya tegoro goman mombo tiin ano.

⁹ Ano Anutunon kokaen jen koto: “Apu sombin baatanon ejuti, ii mono men kululuugi tuun motoongo kolooro namo toboga asugiwa.” Kaen jen koto mono kaen asugiro.

¹⁰ Kaen asugiro tobogaa qata namo qama apu tuun somata kululuugiti, iikawaa qata kowe orono. Orooma iriuro iikanon mono awaa kolooro.

¹¹ Awaa kolooro kokaen jen koto: “Namo qaganon mono iwoi tongona kuuya kokaen asugin waabu: Loloo gbojoja iwoi kogiawo ii mono asugin waama kuun sogonkebu. Gere kasa tanigia kania kania mono namonon asugin hongia kogiawo kuun sogonkebu.” Kaen jen koto mono kaen asugiro:

¹² Namo qaganon iwoi tongona kuuya asugin waagi. Loloo gbojoja iwoi kogiawo tanigia kania kania ii asugigi. Gere kasa tanigia kania kania ii namonon asugin hongia kuun sogogi. Kaen asugiro Anutunon injiuro iikanon mono awaa kolooro.

¹³ Weemboria karonja tegoro goman mombo tiin ano.

¹⁴ Ano Anutunon kokaen jen koto: “Sombimbaa jawo kotiganon mono asasaga asugin ween ano gomantiina ii mendeema oroma nama (yara) yambu, konjuru kaman ano ween kaman, gbani kaman ano weemboria motomotoombaa aiweseyaga ewu.

¹⁵ Iikanon mono sombimbaa jawo kotakota kanon asasaga ano namo men asariwu.” Kaen jen koto mono kaen asugigi:

¹⁶ Anutunon asasaga somata woi mokolon orono: Asasagaa galena ween jaaya nano iikawaa kamakamaata koin ii gomantiina galenaga nama en ubao. Sengelao ii kaanjadeen mokolon onono.

¹⁷ Anutunon ii sombimbaa jawo kotiga iikanon namo men asariwutiwaa-jon onono.

¹⁸ Ii namo men asarin ween ano gomantiina galengiaga nama asasaga ano pangamaja mendeema orombutiwaa-jon onono. Kaen asugiro Anutunon injiuro iikanon mono awaa kolooro.

¹⁹ Weemboria 4:ya tegoro goman mombo tiin ano.

²⁰ Ano Anutunon kokaen jen koto: “Apu kowe iikawaa uutanon mono iwoi isinongawo asugin sokoma apu qen kondondongon lan kema kan

* 1:3: 2 Kor 4.6 * 1:6: 2 Piito 3.5

liligowu. Kaanjiadeen koonja koonja namo qaganon kanakeewan elelaon koton kema kanj liligowu.”

²¹ Kaen jen kowewaa oroya somasomata ano iwoi isinjongiawo tanigia kania kania apu qen kondondongon qeqelala kema kankejuti, ii mokoloon onono. Kaanagadeen koon tanigia kania kania engangawo ii mokoloon onono. Mokoloon onoma injiuro iikanon mono awaa kolooro.

²² Awaa kolooro kotuegon onoma qaa kokaen jen koto: “Ono mono ko meragiawo juma sein apu kowe sokoma liligowu ano koon onono mono kaanjiadeen namo qaganon koloon seiwu.”

²³ Qaa kaen jen koto weemboria 5:ya tegoro goman mombo tiin ano.

²⁴ Ano Anutunon kokaen jen koto: “Namo qaganon mono iwoi kuuya laaligogiawo tanigia kania kania asugiwu. Miriwaa oroya, iwoi bagianon koma kondondongonkejuti ano duuyaa oroya tanigia kania kania, ii mono asugiwu.” Kaen jen koto mono kaen asugigi:

²⁵ Anutunon duuyaa oroya tanigia kania kania ii mokoloon onono. Miriwaa oroya tanigia kania kania ii mokoloon onono ano iwoi kuuya bagia namonon koma kondondongonkejuti, tanigia kania kania ii mokoloon onono. Mokoloon onoma injiuro iikanon mono awaa kolooro. Kianj.

Anutunon eja ano emba mokoloon orono.

²⁶ * Kawaa gematanon Anutunon kokaen jen koto: “Ayo, anana mono eja anana tani kaanja menin iwoi kuuya galen koma onoma liligowa. Iwoi kuuya ii kowewaa soraya, sombimbaa koonja ano miriwaa oroya, namo kuuya ano iwoi kuuya bagia namonon koma kondondongonkejuti, mono iyonoo galengiaga koloon liligowa.”

²⁷ * * Kaen jen koton iyanaa kaitaniaa so eja mokolooro. Anutuwa kaitania kaanja liligowaatiwaajon ii mokoloon muro. Eja ano emba liligowaatiwaajon ii mokoloon orono.

²⁸ Mokoloon oroma ii kotuegon kokaen jen koton orono: “Oro mono gbili mokoloori koloon sein ama balon sokoma liligowu. Kaen laligon balon toya koloowu. Kaen koloon kowewaa soraya, kanakeewambaa koonja ano oro mokolen lagiso buubuu namonon kema kankejuti, mono ii kuuya galen koma pongia koloon liligowu.”

²⁹ Kaen jen koton qaa kokaen irijoro: “Mobu, niinon monjan logoya kania kania balon kuuya sokoma asugin waama kogia kuun sogonkejuti ano gere kasa kuuya hon kogiawo kuun sogonkejuti, iikanon nembanenegia koloowaatiwaajon anjen.

³⁰ Duuyaa oroya kuuya, kanakeewambaa koonja kuuya ano iwoi kuuya namonon kema kankejuti ano tosia kuuya sewan aason horonkejuti, iyonoojon loloo gbojoja tonjonja kania kania ii nenegia koloowaatiwaajon anjen.” Qaa kaen jero mono kaen asugiro.

³¹ Asugiro Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, ii iiro awaa totoon kolooro keraqeeango moro. Weemboria 6:ya tegoro goman mombo tiin ano. Kianj.

2

Anutunon kendon raro.

¹ Goman ano siwe jakeya jakeya ano namo yoroo iwoigara akadamugarawo kuuya ii mono mokoloon onondabororo.

* 1:26: 1 Kor 11.7 * 1:27: Mat 19.4; Maak 10.6 * 1:27: Jen 5.1-2

2 * * Anutunon gawonja ii mero tegoro weemboria 7 iikanon kendon raro. Gawonja kuuya merotiwaajon weemboria 7 kanon haamo mero.

3 Mokomokoloo gawonja kuuya merotiwaajon ama weemboria iikanon haamo mero. Kawaajon weemboria 7:na ii kendon jen kotuegon jen kobooro. Kianj.

Oyanboyan gawon qata Eeden

4 Anutunon siwe namo mokoloo asugiritiwaa sunduya ii kianj. Pon Anutunon siwe namo mokolon oronoti, kamban iikanon

5-6 Pon Anutuwaa uuainjaajon namo qaganon kon mende kiro gawon komakoomowaajon eja monj mende laligoroto, namo uutanonja bedu iikanonadeen kouma namo qaga sokoma menj samoriro. Kawaajon duuyaa gere kasa monj me sombembaa loloo gbojoja iwoi monj ii namonon mende asuginj ero.

7 * Kamban kanon Pon Anutunon balon sububun menj iikanon eja menj yagon laaligowaa buu aasonja sewanjon upipiuro kemero horonj gbilin laaligowaa unyawo kolooro.

8 Kaenj kolooro Pon Anutunon weenj koukoutanon baagenj gomanj qata Eeden kanon oyanboyan gawon (paradais) komoma eja mokoloroti, ii iikanon oono laligoro.

9 * Oono laligoro menj kotooro namononga gere tanigia kania kania asuginj waagi. Gere ii iimasiinsiingiwawo kolooro honjia neneya ii naangiawo. Oyanboyan gawon biiwianon laaligo kotigaa geria ano momakootowaa geria ii motoon menj kotooro asugiri. Momakootowaa geriaa kania ii kokaenj: Honja nenj iikanon awaa ano bologa iikawaa kania ii moma kotowaobo.

10 Gere kaanj waagi apu monj ii Eedenonja kanainj oyanboyan gawon kotonj kelekele menj iikanonadeenj kamaanj juma apu boria gowoya 4 koloonj kenji.

11 Apu gowoya mutuyaa qata Piison, ii Hawila balon kuuya liligonj enj kenja. Balon kanon goul eja. *

12 Balon iikawaa goulja ii awaa soro kolooja. Selemoronj unkoowayawo qata bedelion ano jamo honjowo qata oniks ii kaanjagadeenj iikanonj ejao.

13 Apu gowoya woiyaa qata Giihon. Ii (Mesopotemiawaa) balon qata Kuus ii kuuya liligonj kenja.

14 Apu gowoya karoonjaa qata Taigris. Ii Assiria balon batanonj weenj koukoutanonj baagenj kemenj kenja. Apu gowoya jango 4 iikawaa qata ii Yufreitis.

15 Kaenj kolooro Pon Anutunon eja wama oyanboyan gawon Eeden koma komoma galenj kombaatiwaajon menj oono.

16 Ooma kokaenj menj kotonj muro: "Oyanboyan gawon uutanonj gere kuuya nama kenjuti, iyonoo honjia ii saanonj afaanjon menj nenj laligowa.

17 Kaento, momakootowaa gere honja ii mono mende newa. Ii nenj awaawaa kania ano bologaa kania moma kotowagati eenj, gii mono weemboria iikanonadeenj koomu kotiga komuwaga. Kawaajonj ii mono mende newa."

18 Kaenj menj Pon Anutunon jero: "Eja anodeenj laligoro awaa mende kolooja. Kawaajonj nii mono iyanja kaanja ala-ilailaaya mokoloomanja."

19 Kaenj menj duuyaa oro kuuya ano kanakeewambaa koonj kuuya ii namononj mokolonj onjoma ejawaa kosianonj unjuama ejanonj qagia nomaenj qabaati, ii iima mobaatiwaajonj iwaa baatanonj onjono. Onjono ejanonj

* 2:2: Hib 4.4, 10 * 2:2: Eks 20.11 * 2:7: 1 Kor 15.45 * 2:9: Ais 2.7; 22.2, 14 * 2:11: Hawila: ii Babilonia balombaa jawo kosianonj eja.

iwoi laaligogiawo kuuya iyonoo qagia motomotoon qaro Anutunon kaen ewaatiwaajon jen kotiuro.

²⁰ Kaen kolooro ejanon miriwaa oro kuuya, kanakeewambaa koon kuuya ano duuyaa oro kuuya ii qagia qadabororo. Qadaboroto, iyanq kaanq alailaaya laligowaatiwaajon mon mende mokolooro.

²¹ Mende mokolooro Pon Anutunon kaen iima koton eja menj bimooro komunagbiili gaon ero. Ero maron siita mon horon siitaa duqa busuyanon menj kojangiro.

²² Kojangin maron siita ejawaanonga meroti, iikanon emba mero. Menj nama ejawaanon wama karo.

²³ Wama karo ejanon ii iima kokaen jero: “Yai! Koi neenaa taninaga. Iwaa sii busuya ii neenaa sii busunonga asugija. Anutunon ii ejawaa sele kitianonga mero letoma eja tani kaanq laligojiwaajon qata emba (= ejawaa alia) qabu.” †

²⁴* Kaen jero Anutunon jen koton orono: “Kaen kolooro ejanon mono nemunmanq oromesaon embiawo qokotaanq selemotoonggo koloon laligowao.”

²⁵ Eja iikanon embiawo opo surugara qaa bombolanq laligorito, kilen iyangaraajon gamugara mende moma laligori. Kian.

3

Aadam ano Iiw Anutuwaanon qaa qotogon kamaan ururo.

¹* Pon Anutunon namowaa oro laaligogiawo kuuya mokoloon ononoti, iyonoo batugianon mokolenon ononkakale momonon oro kuuya unjuugun uro. Kaen uma emba kokaen ijoro: “Oyanboyon gawonon gere kuuya nama kenjuti, iyonoo hongia mon mende newaotiwaajon Anutunon ononon jen koton orono me qaago?”

² Kaen ijoro embanon meleema mokolen kokaen ijoro: “Oyanboyon gawonon gere tosia nama kenjuti, iyonoo hongia ii saanon newotiwaajon jero.

³ Jeroto, gawon biiwianon gere mon nanji, iikawaa honq ii nenj komuwobotiwaajon mono kokaen jero: ‘Ii mono mende newao. Ii mende oosiriwao.’ Kaen jen koton norono laligojo.”

⁴ Kaen meleema jero mokolenon emba kokaen ijoro: “Ii awawi totoon! Oro mende komuwaota.

⁵ Kaento, gere iikawaa honq neri weemboria iikanondeen mono jaagaranon tooro Anutu kaanq koloon awaawaa kania ano bologaa kania moma kotowaota. Anutunon kaen koloowabotiwaajon moma qaa kaen jero.”

⁶ Kaen ijoro embanon gere ii uunq iigigiuro honq awaa nenetaa so kolooro. “Ii iima-ainainawo nano momakooto somata afaanqota nombaa,” kaen romongon honq mon metogon nero. Nenj loya iwo laligoroti, ii kaanjadeen muro nero.

⁷ Nero jaagaranon mono iikanondeen tooro bombolanq laligoriti, ii iima koton aori. Kaen iima koton aonq nama fig gerewaa senq memburaatinq opo suru kaanq uunq lama rari.

⁸ Rari weenq jaaya kemero gomanq gooriro Pon Anutunon oyanboyon gawonon riinj karo kana otonq mori. Ii moma loemba yoronon Pon Anutuwaawo jaasewanonq kokomomola menj oyanboyon gawombaa gere uugianon kema asangori.

† **2:23:** Ejawaa alia: Injklis qaa iiba: man ano woman qaa woi ii ororonq tani koloojao. * **2:24:** Mat 19.5; Maak 10.7-8; 1 Kor 6.16; Ef 5.31 * **3:1:** Isa 12.9; 20.2

⁹ Asangorito, Pon Anutunon Aadambaajon kokaen qaro, “Gii dakanon laligojan?”

¹⁰ Kaen qaro kokaen meleeno: “Gii oyanboyan gawon uutanon riin kana goo kana otonga moma selena bombolan rajeniwaajon toroko mojen. Kawaajon kokomomola men asangojen.”

¹¹ Kaen meleeno kokaen ijoro: “Gii bombolan laligojani, ii moronon gijoro mojan? Nii gere mombaa kota newabotiwaa songo ama gombeti, gii iikanonja mon nejana me qaago?”

¹² Kaen ijoro ejanon jero: “Emba niwo laligowaatiwaajon nonati, iinon gere iikawaa kota nono nejena.”

¹³ * Kaen ijoro Pon Anutunon emba kokaen qisin muro: “Gii mono naambaajonja kaen anjana?” Qisin muro kokaen meleeno: “Mokolenon niijongoro nejena.”

Anutunon ironja meleema onombaatiwaajon jero.

¹⁴ Kaen meleeno Pon Anutunon mokolen kokaen jen muro: “Kaen anjaniwaajon ama gii mono miriwaa oro kuuya ano duuyaa oro kuuya yonoo batugianon kokaen jen qasuaan gombe laligowa: Gii mono namonon laligowagatiwaa so baganon kondondongon kema kan sububun uutanon laligon kikisi iwoi nenkeba.

¹⁵ * Kaen nen embawo batugaranon kere ama orombe ii moma laligowaga. Kere ii goo gbiliuruga ano iwaa gbiliuruta yonoo batugianon toroqen en uro kokaen koloowaa: Yonoononga eja monon goo wanga rinjgoro gii iwaa kana gbakoyanon kinkebaga.”

¹⁶ Toroqen emba kokaen jen muro: “Gii koro ama laligona masu guro siimbobolo somata gombe ii moma merabora onomakebaga. Ii kilen naanga mono logaagen en gono iinon galenga koloon laligowaa.”

¹⁷ * Toroqen eja kokaen jen muro: “Nii gere mombaa hona newabotiwaa-jon ‘Ii mende newa,’ jen songo ama gombeto, giinon kilen embagaanon qaa otaan nejana. Kawaajon nii namo ii goojon ama seigowe ewaa. Kaen ero gii namonon laligowagatiwaa so mono uren aon siimbobolo moma gawon mamaga men nenega mokoloon laligowa.

¹⁸ Gawon men laligona goo nene gawonon jon kowororo iwoi ii kouro duuyaa logoya iwoi nen laligowa.

¹⁹ Kaen laligon nogo arin gawon mena gbamo yakaga hona kolooro nen laligowa. Kaen laligowagato, namonon men gombetiwaajon namo iikanondeen mombo eleema kemeba. Selega sububunonon men gombeta laligon umago mono mombo sububun koloowaga.” Kaen jen muro.

²⁰ Ejanon embia iwoi kuuya laaligogiawo laligojuti, iyonoo nemungia kolooro ejanon qata Iiw (Eewa) qaro. *

²¹ Pon Anutunon oro selianon opo suru men Adam embiawo lama orono laligori.

Anutunon Adam Iiw Eeden jolontowononja konjoma orono.

²² * Kaana laligori Pon Anutunon kokaen jero: “Yai! Ejemba ii nonoononga mombaa so koloon awagaa kania ano bologaa kania mendeema orombaotiwaajon mojado. Kaen kolooro laaligo kotigaa gere kota mende newaotiwaajon songo ambeto, yoronon kamban kokaamba

* **3:13:** 2 Kor 11.3; 1 Tim 2.14 * **3:15:** Isa 12.17 * **3:17:** Hib 6.8 * **3:20:** Iiw: qaa iikawaa kania ii ‘Jaawo laligojuti, iyonoo nemungia.’ * **3:22:** Ais 22.14

toroqen borogara boraama ii kaanagadeen menj nenj iikaananonj mende komunj tetegoya qaa kotiinj laligonj ubaobo.”

²³ Kaenj jenj kawaajonj oyanboyanj gawonj Eeden iikanonja konjoma oroma namononja menj oronoti, mono namo iikanonjadeen komakoomo gawonj mewaotiwaajonj wasinj orono seleenjenj kemenj keni.

²⁴ Ejemba kaenj konjoma oroma oyanboyanj gawonj Eedembaa leegenanonj weenj koukoutanonj baagenj zerubim gajoba tosaanja kuunj onono laaligo kotigaa gere iikawaa kania utunj galenj konji. Yonoo borogianonj manjawaa sooya somata ano iikanonj gere bolanj kaanja bilibiliawo jenj batanonj gematanonj liligonj bilisikwaa so kolooro nama galenj koma laligogi. Kianj.

4

Keinonj Abel qero komuro.

¹ Adamnonj embiawo laligonj agiminj aori Iiwnonj (Eewa) koro ama Kein (Kain) mero. Menj Kein qawaajonj kokaenj jero: “Anutunonj ilaanj nono merana mejenja.”

² Iiwnonj kanagenj Aadambaa meria Abel, Keimbaa koga mero. Abelnonj laligonj somariinj lama galengiaga kolooro Keinonj komakoomo ejaga koloonj laligoro.

³ Kaenj laligori kambanj mononj Keinonj gawononja nene tosia menj kanj Pombaajonj siimolonj oonj muro.

⁴ * Abelnonj kaanagadeen lama tuunanonja mutu kolokolooya monj menj kanj qenj kitia kelegawononj Pombaa siimolonj ooro. Ooro Pononj Abel anja ano iwaanonj siimolonj iima moro naanawo kolooro.

⁵ Naanawo kolooroto, Pononj Kein ano iwaanonj siimolonj ii iima togoro. Kaenj kolooro Keimbaa irinja soono uuta katitigoro jaasewanonj bosoleero.

⁶ Bosoleero Pononj Kein kokaenj ijoro. “Irinja mono naambaajonj soono jaasewanonj bosoleeja?”

⁷ Gii iwoi awaa ana menj anjalinj gombe saanonj jaasewanja hak otaambaga me qaago? Iwoi awaa mende ana singisongowaa Toyanonj mono uugaa naguyanonj nama koumambaajonj awelegonj embomakeja. Kaenj embomakejato, gii mono iikawaa songo ama galenj menj haamo amba.”

⁸ * Pononj Kein kaenj ijoroto, Keinonj kilenj koga Abel kokaenj ijoro: “Mono kana anorodeen gawononj kembo.” Kaenj ijoro gawononj kema Keinonj lugunj koga Abel qelanjinj menj qero komuro.

⁹ Komuro Pononj Kein kokaenj qisinj muro: “Koga Abel ii dakanonj laligoja?” Qisinj muro kokaenj meleeno: “Nii mende mojenj. Nii konaa galenja qaago.”

¹⁰ * Kaenj meleeno Pononj ijoro: “Gii naa iwoiga anjanja? Moba, kogaa sayanonj mono namononja asuginj qaro mojenj.

¹¹ Namu kokawaa qaa oota aantama kogaa saya boroganonja meji, niinonj mono kokanonja konjoma gombe kemba. Joramoraa anjonjora ii mono goo qaganonj ambe uja.

¹² Konjoma gombe komakoomo gawonj mena namononj morianjaa honja anjonj koma gono balonj so momolagonj keqelenj ama olonj koma lanj kema kanj laligowa.”

¹³ Kaenj jero Keinonj Ponj kokaenj ijoro, “Qaanaa ironja meleena qananonj uji, iikanonj mono esunja uugunj bimooro bosimambaajonj amamaamanja.

* 4:4: Hib 11.4 * 4:8: Mat 23.35; Luuk 11.51; 1 Jon 3.12 * 4:10: Hib 12.24

14 Moba, gii kete nii gawonqeqe balononja notaana jaasewanganonja momolagon balon so keqelen ama olon koma lan kema kan laligomanja. Kawaaon monnon nii niima afaanjon nuro komumambo.”

15 Kaen ijoroto, Ponnon kokaen jero moro: “Kaen qaago! Monnon Kein qero komuwaati een, iikawaa ironja mono iwaa qaganon uro ambenja 7 koloowaa.” Kaen jen monnon Kein mokolon qero komuwabotiwaaon selianon aiwese tere mon ano.

16 Kaen ano Pombaa jaasewanja mesaon kema kema balon qata Lansan ewaewan (Nood) kanon keuma laligoro. Balon ii Eeden ween koukoutanon baagen eja. Kian.

Keimbaa gbiliuruta

17 Keinon embiawo laligon agimin aori koro ama Henok mero. Keinon taon mon men meriaa qata Henok qaro.

18 Henokwaa meria qata Irad. Iradwaa meria Mehujael. Mehujaelwaa meria Metusael. Metusaelwaa meria Lamek. Kaen koloogi.

19 Lameknon emba woi orono: Mon qata Ada, mon qata Zila.

20 Adanon koro ama Jaabal mero. Iinon ejemba opo sel kuungianon en laligon bao bulmakao galen koma onoma laligojuti, iyonoo benisigia kolooro.

21 Jaabalwaa kogaa qata Juubal. Iinon ejemba gita kulele qen awelo uun laligojuti, iyonoo benisigia kolooro.

22 Zilanon kaanagadeen meria qata Tuubal-Kein mero. Iinon somariin gawombaa tulsya ano manjaqeqewaa iwoiya kania kania ii braas ano ainon ooro bolbolgoro qokotaan menjero. Tuubal-Keimbaa naanja qata Nama.

23 Lameknon kaman monnon embawoita ii kokaen irijoro, “Ada ano Zila embawoita, oro mono geja ama qaana koi mobao:

Monnon nii nun qijiri iikawaa ironjaon
mono eja mon qewe komuwaa.

Monnon nii gbilibuurun nuro sa iikawaa
ironjaon mono eja gbaworo mon qewe komuwaa.

24 * Monnon Kein qero ironja iwaa qaganon uro ambenja 7 koloowaato, monnon Lamek nii nuro iikawaa ironja mono iwaa qaganon uro ambenja 77 koloowaa.” Kian.

Seet ano Enos

25 Eja mutuya Adam iinon mombo embiawo laligon agimin aori meragara mon kolooro kokaen jero: “Keinon Aabel qero komurotiwaaon Anutunon Aabelwaa kitianon merana mon nonja.” Kawaaon qata Seet (Nonja) qaro.

26 Seetwaa meria kaanagadeen kolooro qata Enos qaro. Kian.

Kaman iikanon ejemba yononon kanain Pombaa qata qama koolin laligogi. Kian.

5

Aadambaa gbiliuruta yonoo qa arengia

1 Hist 1.1-4

1 * Aadambaa esameraanja ano amboisiuruta yonoo qa arengia koi. Anutunon eja mokoloroti, iinon ii iyanjaa kaitaniaa so mero.

* 4:24: Mat 18.22 * 5:1: Jen 1.27-28

2 * Kaen menj eja ano emba laligowaotiwaajon mokoloon oroma kambañ kanon qagara ejemba * qama kotuegon orono.

3 Aadamnon laligoro yambuya 130 tegoro meria mon kolooro. Ii Aadam iyaña kaitaniaa so laligoro qata Seet qaro.

4 Seet kolooro kambañ iikanonadeen Aadamnon toroqen yambu 800 laligon kouma laligoro kambañ batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi.

5 Aadamnon kaen laligon uro yambuya mindirin 930 motogon komuro.

6 Komuro meria Seet iinon yambuya 105 tegoro meria Enos kolooro.

7 Enos kolooro kambañ iikanonadeen Seetnon toroqen yambu 807 laligon kouma laligoro kambañ batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi.

8 Ugi Seetnon laligon kema kema uro yambuya mindirin 912 motogon komuro.

9 Komuro meria Enos iinon yambuya 90 tegoro meria Keinan kolooro.

10 Keinanon kolooro kambañ iikanonadeen Enosnon toroqen yambu 815 laligon kouma laligoro kambañ batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi.

11 Ugi Enosnon laligon kema kema uro yambuya mindirin 905 motogon komuro.

12 Komuro meria Keinan iinon yambuya 70 tegoro meria Mahalalel kolooro.

13 Mahalalel kolooro kambañ iikanonadeen Keinanon toroqen yambu 840 laligon kouma laligoro kambañ batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi.

14 Ugi Keinanon laligon kema kema uro yambuya mindirin 910 motogon komuro.

15 Komuro meria Mahalalel iinon yambuya 65 tegoro meria Jared kolooro.

16 Jared kolooro kambañ iikanonadeen Mahalalelnon toroqen yambu 830 laligon kouma laligoro kambañ batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi.

17 Ugi Mahalalelnon laligon kema kema uro yambuya mindirin 895 motogon komuro.

18 Komuro meria Jared iinon yambuya 162 tegoro meria Enok kolooro.

19 Enok kolooro kambañ iikanonadeen Jarednon toroqen yambu 800 laligon kouma laligoro kambañ batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi.

20 Ugi Jarednon laligon kema kema uro yambuya mindirin 962 motogon komuro.

21 Komuro meria Enok iinon yambuya 65 tegoro meria Metusela kolooro.

22 Metusela kolooro kambañ iikanonadeen Enoknon yambu 300:waa so uuta Anutuwo somonjon kema kan laligoro kambañ batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi.

23 Ugi Enoknon laligon uro yambuya mindirin 365 motogoro.

24 * Motogon uuta Anutuwo somonjon kema kan laligoro Anutunon een jaa seliawo mero.

25 Mero meria Metusela iinon yambuya 187 tegoro meria Lamek kolooro.

26 Kolooro kambañ iikanonadeen Metuselanon toroqen yambu 782 laligon kema kema uro kambañ batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi.

* 5:2: Mat 19.4; Maak 10.6 * 5:2: Aadam: ii Hibruu qaanon ejemba. * 5:24: Hib 11.5; Juud 14

²⁷ Ugi Metuselanon laligon kema kema uro yambuya mindirin 969 motogon komuro.

²⁸ Komuro meria Lameknon yambuya 182 tegoro meria mon kolooro.

²⁹ Kolooro qata Nooa (ulunkolen) qama kokaen jero: “Anutunon balon seigoro nono boronananon gawon koma komoma seleqege ama siimbobolo moma laligonin mera koi kanon mono saanon ulunkolen nonomakebaa.”

³⁰ Nooa kolooro kamban iikanonadeen Lameknon toroqen yambuya 595 tegoro kamban batuya kanon meraboraana tosaana koloon ugi.

³¹ Ugi Lameknon laligon kema kema uro yambuya mindirin 777 motogon komuro.

³² Lameknon komuro meria Nooa iinon yambuya 500 tegoro merauruta karoon qagia Seem, Haam ano Jaafet koloogi. Kian.

6

Namo ejembanon bolin angonjoragiawo koloogi.

¹ * Ejemba namo qaganon laligogi jangogianon kanain somariiro boraurugia ii kaanagadeen koloogi.

² Koloogi kamban kanon Anutuwa merauruta yononon ejemba yonoo boraurugia inisosoroogi. Inisosoroogitiwaa so ii onongi embaurugia koloogi.

³ Kaen koloogi kamban iikanon Ponon qaa kokaen jero: “Namo ejembanon jaa selewo kamban tetegoya qaa laligon ubuto, yononon mono komuwu. Arengia kaen ama ononjen. Kamban kokaamba kanain laaligogia mono yambu 120 jango ii mende ugun laligon ubuya.”

⁴ * Anutuwa merauruta yononon balon ejemba yonoo boraurugia onongi embaurugia koloon merabora onongiti, kamban iikanon ano kanagen kaanagadeen eja damubiribirigiawo koloon somariin namonon laligogi. Monowaa monoyanonga benurugia qabunawo laligogiti, iyononon mono ii koloogi.

⁵ * Balon ejemba yonoo kilenagia ii somata qatawo kolooro uugiaa momo arengia kuuya ii kamban so bologagadeen suulan (pororo) ama laligogiti, ii Ponon iiro.

⁶ Ii iima ejemba mokoloon onono namonon laligogiti, iikawaajon Anutunon moma bolin wosobirinon uuta saa qero siimbobolo moma laligoro.

⁷ Kaen moma laligon qaa kokaen jero: “Ejemba mokoloon onombeti, niinon mono ii balonona unun tiwilaan onoman. Ejemba, miriwa oroya, iwoi bagianon koma kondondongonkejuti ano kanakeewambaa koon mokoloon onombetiwaajon moma bolin aon ii mono unun tiwilaan onoman.”

⁸ Kaen jeroto, eja Nooa iinon Pombaa jaanon kiankoomuya mokoloon laligoro.

⁹⁻¹⁰ * Noowaa gbiliuruta yonoo sundugia ii kokaen: Merauruta karoon qagia Seem, Haam ano Jaafet koloogi. Noonanon ejemba batugianon eja solan koposowaa qaaya qaa laligon uuta Anutuwo somonon kema kan laligoro.

¹¹ Noonanon kaen laligoroto, ejemba tosaana kuuya ii Anutuwa jaanon dogon bolidaborogi. Kawaajon ejemba pororo unun tiwilaan onongi, iikanon balon kuuya sokoma ero.

* **6:1:** Job 1.6; 2.1 * **6:4:** Jan 13.33 * **6:5:** Mat 24.37; Luuk 17.26; 1 Piito 3.20 * **6:9-10:** 2 Piito 2.5

¹² Ejemba kuuya namononj kema kanj laaligogia menj bolidaborogi goman balonj kuuya yonjoo nanamemengia ii dogonj anjonjorayawo kolooro Anutunonj namononj uunj tanigia kaanja ii iiro.

Wanjo memewaa areja

¹³ Kaenj iima Anutunonj Nooa qaa kokaenj ijoro: “Ejemba yonjoojonj ama ununj tiwitiwilaanj aoao ii namo kuuya sokoma eja. Kawaajonj niinonj ejemba kuuya menj komunj onjomambaajonj qaana somongowe. Moba, niinonj apunonj balonj meleembe kemero iwoi kuuya isinjosongyawo ii komudaborowuya.

¹⁴ Kawaajonj gii mono geenjo reenj gere koma kanonj wanjoga mewa. Iikawaa uuta kotona uuta melamelaa koloowa. Wanjowaa uuta ano selia ii qandononj kuunj mokotaadaborowa.

¹⁵ Wanjo ii kokaanja mewa: korigaya 133 miita (450 fiit), aaregenja 22 miita (75 fiit) ano konjaya 13 miita (45 fiit) kaenj mewa.

¹⁶ Waarenja mejugonj sopa ano waarenj batugaranonj liligonj jengenanj tintinja 44 sentimiita (18 ins) ii kotonj mesaowa. Wanjowaa uuta mosona uuta qaga, batuya ano dusiita karoonj koloowu. Wanjo naguya ii nemunjaagenj amba.

¹⁷ Moba! Niinonj mono jewe gboulu somatanonj kouma balonj kuuya qenj tururo ejemba ano iwoi laaligowaa aasonjgiawo kuuya sombinj baatanonj laligojuti, iyonononj mono apu nemotonj komuwu. Kaenj komugi namowaa iwoiya kuuya ii mono qaondaborowuya.

¹⁸ Kaenj asugiwaato, niinonj giwo soomonggo arenj kokaenj anjenj: Gii mono wanjononj uba. Gii, embaga ano mera enjarouruga onjononj mono motoonj wanjononj ubu.

¹⁹ Uma laligogi iwoi laaligogiawo kuuya ii qaondaborowubotiwaajonj yonjononja woi woi ejia ano embia ii sogianonj unjuana giwo motoonj wanjononj ubu.

²⁰ Koonj tanigia kania kania, miriwaa oroya tanigia kania kania ano namowaa mokolenj, loloonj iwoi tanigia kania kania kuuya yonjononja woi woi ii mono komuwubotiwaajonj otana goononj kagi wanjononj ubu.

²¹ Kaanagadeenj onjoangia ano koonj, oro iwoi kuuya yonjononj newutiwaa so mono nembanene kania kania mokoloonj korama menj kululuunj wanjononj ana kalanj konkonja ewaa.”

²² * Anutunonj Nooa kaenj ambaatiwaajonj jenj kotonj muroti, iikawaa so mono tenj koma ii kuuya ama medabororo.

7

Ejemba ano oro kuuya ii wanjononj ugi.

¹ Nooanonj wanjo medabororo Ponjonj qaa kokaenj ijoro: “Gii ejemba tuunj koi yonjoo batugianonj solanja koloonj laligojanj. Niinonj goo kanaga kaenj mokoloojenj. Kawaajonj gii ano sumanjuruga kuuya onjo mono wanjononj ubu.

² Oro neneya, donqizizingia qaa ii kuuya yonjononja sewen sewen, ejia 7 ano embia 7:baa so onjoona goononj koubu. Kaanagadeenj oro anjoragawo kuuya yonjononja woi woi ejia ano embia kaanja onjoona goononj koubu.

³ Toroqenj koonj kania kania kuuya yonjononja kaanagadeenj sewen sewen, ejia 7 ano embia 7 ii onjoona giwo wanjononj ubu. Kaenj ana oro ano koonj tanigia kania kania kuuya ii mende qaombuto, toroqenj namononj koloonj seisei ama laligowuya.

* 6:22: Hib 11.7

⁴ Ugi weemboria 7 tegoro jen kotowe kon rombuñ somatanon mono namonon kamaaro gomantiinja weemboria 40:waa so toroqen kon kiwaa. Kaen kiro iwoi isinonsoñgiawo kuuya namonon mokoloon onombeti, ii mono motoon jen tegowe qaombuya.”

⁵ Ponon Nooa kaen ambaatiwaañon jen koton muro iikawaa sogadeen mono ten koma ii kuuya andabororo.

⁶ Kaen ama mero Nooawaa yambuyanon 600 kolooro gboulu somatanon namo qaganon kouro.

⁷ * Koubaatiwaañon ano Nooa embiawo ano mera enarourugara yononon motoon gboulunon komuwubotiwaañon olon koma wanxonon ugi.

⁸ Kaanagadeen oro neneya, donqizizinja ano oro angojoragiawo ano koon ano iwoi kuuya bagianon koma kondondonxonkejuti,

⁹ ii woi woi kuuya ejia ano embia ii sogianon kan wanxonon Nooawaanon ugi. Anutunon Nooa jen koton muroti, ii mono iikawaa so kolooro. Kian.

Gboulunon ejemba turun onono komugi.

¹⁰ Kaen kolooro weemboria 7:baañon jeroti, ii tegoro gboulu somatanon balon qaganon kouro.

¹¹ * Nooawaa yambuyanon 600 kolooro yambu iikawaa koina 2 kawaa weemboria jango 17 kanon apu jaaya kuuya, apu diingiwao iikawaa nemungia kuuya ii emugenga somariin bonxon waagi. Kaanagadeen eukanon kanakeewambaa apuya iikawaa qaa oogia ii aantangi.

¹² Kon rombuñ somata ii balonon kamaan kin ero kema gomantiinja asaga 40 keno.

¹³ Konon kanain kimambaañon ano weemboria kanon Nooa ano merauruta Seem, Haam ano Jaafet, Nooa embiawo ano enarourugara karon yononon motoon wanxonon udaborogi.

¹⁴ Toroqen duuyaa oroya ano miriwaa oroya kuuya, iwoi kuuya bagianon koma kondondonxonkejuti, koon kuuya ano iwoi engangiwao kuuya ii ejemba yonowo motoon wanxonon udaborogi.

¹⁵ Anutunon iwoi kuuya mokoloon onono laaligowaa aason horonkejuti, iyonononga woi woi (2-2) ii Nooawaanon kouma wanxonon udaborogi.

¹⁶ Anutunon Nooa jen koton murotiwaa so iwoi isinonsoñgiawo kuuya wanxonon udaborogiti, ii ejia ano embia koloori. Kuuyanon udaborogi Pon ano Nooawaa gematanon wangowaa naguya kono.

¹⁷ Naguya kono iikanondeen gboulu somatanon kanain gomantiinja asaga 40:waa so toroqen namonon waaro. Apunon somariin waama balon koma turun uma wango namonon metaano uro.

¹⁸ Uro apunon balon qaganon somariin saa qen ugi wanxonon apu qaganon anodeen een lan kema karo.

¹⁹ Kaen kolooro apunon balon qaganon mombo somariin uro. Baan koriga koriga sombin baatanon nama kenjuti, ii kuuya musulxonon onono.

²⁰ Musulxonon onoma uma baan kuuya koma turun 8 miita (25 fiit) kawaa so unuugun ero.

²¹ Kaen ero iwoi isinonsoñgiawo kuuya namo qaganon kema kan laligogiti, iyononon apu nemoton komudaborogi. Iwoi kuuya ii koon me miriwaa oroya me duuyaa oroya me mokolen, lagiso ano iwoi kuuya tuun men balonon qeqelala kema kankejuti ano ejemba kuuya ii motoon qaondaborogi.

* 7:7: Mat 24.38-39; Luuk 17.27 * 7:11: 2 Piito 3.6

²² Iwoi kuuya balon toboganon laligon laaligowaa aasona sewangianon horon laligogiti, ii koreyanon komudaborogi.

²³ Iwoi laaligogiawo kuuya namonon laligogiti, ii Anutunon unudabororo. Iwoi kuuya ii ejemba, oro me iwoi bagianon koma kondondongonkejuti me kanakeewambaa koonja koonja ii mono Anutunon unudabororo. Nooa ano sumanjuruta wanjo uutanon laligogiti, iyonogadeen mono injiima koboon anjon koma gou gajogia kono.

²⁴ Apu gboulu kanon balon qen turun mende horon kemeroto, weemboria 150:waa so ero.

8

Gboulunon horon kamaaro namonon toboriro.

¹ Weemboria 150 ii tegoro kanon Anutunon Nooawaa ano duuyaa oroya ano miriwaa oroya ano iwoi kuuya iwoi wanjonon laligogiti, ii romonjon onoma haamo somata ano namo qaganon qero apunon kanain horon kamaaro.

² Anutunon emugen apu diingiawo iyonoo jaagia ano eukanon kana-keewambaa apuya iikawaa qaa oogia ii kojangin songo ano konon riima toborin sombinonga mombo mende kamaaro.

³ Mende kamaaro apu somatanon kanain namo qaganon erotinon eleema horon kamaan kemero. Weemboria 150:waa so apunon horon kamaan kemen egi.

⁴ Kaen egi wanjonon koin 7 kawaa weemboria 17 kanon baanja qata Ararat kawaa wanjonon mokotaan kotiin raro.

⁵ Kanon raro apu kanon toroqen horon kamaan kamaan keno. Kema koin 10 kawaa weenja mutuya kanon baanja iikawaa wanja ii asuganon asugigi.

⁶ Asugigi weemboria 40 tegoro Nooanon wangowaa jengenanja wala memeta ii metano.

⁷ Metama aoao koon mon wasiro kanakeewan lan elelaon kema kan mende eleema laligoro balombaa apuya kanon juguro.

⁸ Kawaa gematanon Nooanon kewo mon wasiro keno. Namon qaganon apunon horon kemeja me qaago, iikawaa kania momambaajon ii wasiro keno.

⁹ Kewonon kema kan apunon toroqen balon sokoma turun erotiwaajon haamo memeyaa raranja mende mokolon wanjonon eleeno Nooanon boria boraama men wanjo uutanon oono.

¹⁰ Oono weemboria 7:baa so toroqen mamboma laligon kanon kewo ii mombo wanjononga wasiro keno.

¹¹ Kema mare kanon eleema oil gere senja gbiligbili mon ii motogon jetanon kisama Nooawaanon karo. Kaen karo Nooanon ii iima kokaen moma asariro: Apunon mono horon kamaaro namonon asugidaboroja.

¹² Kaen moma asarin mombo weemboria 7:baa so mamboma nama kewo ii mombo wasiro elelaon keno. Kenoto, kaman iikanon ii iwaanon mombo mende eleema karo.

¹³ Nooawaa laaligo yambuya 601 kawaa koin mutuyaa weemboria mutuya kanon apunon namo qaganon jugun toborin ero. Kaen kolooro Nooanon wangowaa waarenja mero keno kokaen uun iiro: Namon qaganon mono toborin ero.

¹⁴ Ii iiroto, mombo mambongi toborin koin woiyaa weemboria 27 kanon toboridaboron ero.

¹⁵ Anutunon Nooa qaa kokaen ijoro:

16 “Gii embagawo ano mera enarouruga, oŋo mono wanŋo mesaon kamaawu.

17 Kamaan oro iwoi laaligogiawo kuuya giwo wanŋonon laligojuti, ii koonŋa koonŋa, miriwaa oroya ano mokolen iwoi kuuya bagia namonon koma kondondonŋonkejuti, ii mono kuuya unjuama kamaawu. Kaen ana saanon balonon koloon seisei ama deema balon sokoma laligowuya.”

18 Kaen ijoro Nooa embiawo ano mera enarouruta yononon motoon wanŋo mesaon kamaagi.

19 Kamaagi duuyaa oroya kuuya, mokolen iwoi kuuya, koon kuuya ano iwoi kuuya namonon kema kankejuti, iyononon mono kaanjadeen isigiaa so wanŋo mesaon awanŋon kan kamaadaborogi. Kian.

Nooanon Anutuwaajon siimolon oon dangisen jero.

20 Kamaadaborogi Nooanon Pombaajon siimolon alata mon men miriwaa oroya donqizizingiawo ii kuuya ano koon donqizizingia qaa ii kuuya yonoonŋa tosia onoma alatanon ama Anutuwaajon siimolon ooro.

21 Ooro Ponon moron unkoowaya ainawo ii moro sokono uutanon qaa kokaen jero: “Ejemba yonoo uugiaa momo arengianon mono merabonraangianonŋa kanain bologa koloojuto, kilen namo ii kambaŋ monon ejemba yonoon ama mombo mende qasuaamaŋa. Iwoi kuuya laaligogiawo laligojuti, niinon ii unudaboroweto, iikawaa so kambaŋ monon mombo mende jen tegon unumaŋa.

22 Namonon en ubaatiwaa so mono namonon koma komogi hona kolooro megi iikanon mono mende qaondaborowaa. Goman olomoro sanŋon momakebu ano geriawo kolooro gere tooro momakebu. Konuru kambaŋ ano ween kambaŋ, gomantiinŋa ano asasaga ii kambaŋa kambaŋa ewaewan ama awanŋon en kembao. Ii kuuya tetegoya qaa en uro laligowu. Kananon mono kaen toroqen ewaa.” Kian.

9

Anutunon Nooawo soomonŋo areŋ ano.

1* Kaen jen Anutunon Nooa ano merauruta kokaen jen kotuegon onono: “Ono mono koloon seisei ama goman sokoma laligowu.

2 Kaen anŋi balombaa oroya kuuya, kanakeewambaa koonŋa kuuya, iwoi kuuya bagianon namo koma kondondonŋonkejuti ano kowewaa soraya kuuya ii mono onoo borogianon onoombe ononon ii galen koma onoma laligogi yononon onoon keegia moma jenengia ororo laligowuya.

3 Iwoi kuuya isinonŋiawo kema kan laligojuti, ii onoo nenega koloon ewaa. Wala logoya iwoi tonŋon nenegiaga onombeta kete iwoi kuuya koi kaanagadeen ononjen.

4* Motoonŋo ii mono mende newu. Ii oro sayawo. Sa ii laaligowaa sareya koloojiwaajon ama sonŋo koi ama ononjen.

5 Ononŋiaa sagia ii monon mon mende maaba. Monon sa ii maabaati, iikawaa ironanon mono iyanŋa qaganon ubaa. Oro monon me ejemba monon ejemba mon qero laaligoyaa sareya maabaati, iikawaa ironanon mono iyanŋa qaganon uro komuwaa.

6* Anutunon ejemba iyanŋa kaitania kaan merotiwaajon ama mon moronon ejemba mon qero komuwaati, monon mono ii kaanjadeen qero komuwaa.

* 9:1: Jen 1.28 * 9:4: Lew 7.26-27; 17.10-14; Lew 19.26; Dut 12.16, 23; 15.23 * 9:6: Jen 1.26; Eks 20.13

7 * Ono mono koloon seiŋ laligowu. Kaen namo qaganon koloon seiŋ jaŋgogianon somariin ubaa.”

8 Anutunon toroqen Nooa ano merauruta iwo laligogiti, iyonoojon qaa kokaen jero:

9 “Niinon kete onjo ano onoo kerasuru-urugia kanagen koloowuti, onowo soomongo aren anjen.

10 Kaaniadeen iwoi laaligogiawo kuuya, ii miriwaa me duuyaa koon oroya kuuya giwo laligon wanjononja kamaajuti, mono balombaa ilawoila laaligogiawo kuuya yonowo soomongo aren kokaen anjen:

11 Niinon soomongo arena ii onowo kokaen ama kotiijen: Niinon apu gboulunon ilawoila isiŋosonjiawo kuuya ii mombo mende unuwe qaombuya. Apu gboulu ii namo tiwilaawaatiwaajon mombo mende ambe kawaa.”

12 Anutunon toroqen qaa kokaen jero: “Niinon mono soomongo aren koi ii neena ano onjo ano ilawoila laaligogiawo kuuya onowo laligojuti, ananaa batunananon ambe tetegoya qaa kotiiŋ en ubaa. Soomongo aren iikawaa aiweseya ii kokaen:

13 Niinon marilolona ii koosunon ambe ewaa. Niinon neena ano namonon laligojuti, ananaa batunananon soomongo aren anjeni, marilolon kanon mono iikawaa aiweseya koloon ewaa.

14 Niinon kaban monon koosuya namo qaganon horon onombe kamaan ajoroogi marilolonnanon koosunon asugiwaati,

15 kaban iikanon niinon soomongo arena ii romongomanja. Ii neena ano onjo ano ilawoila laaligogiawo kuuya tanigia kania kania ananaa batunananon ambeti, mono ii romongomanja. Kawaajon apu yononon mombo kaan mende somariin iwoi isiŋosonjiawo kuuya tiwilaawutiwaajon gboulu somata mende koloowaa.

16 Kaban monon marilolonnanon koosunon asugiwaati, niinon ii iima iikanondeen soomongo arena ii romongomanja. Ii tetegoya qaa neena ano ilawoila laaligogiawo kuuya tanigia kania kania namo qaganon laligojuti, ananaa batunananon ama men kotiiwe ewaa.”

17 Anutunon Nooawaajon kaen jen toroqen kokaen ijoro: “Niinon soomongo aren koi ii neena ano namowaa ilawoila laaligogiawo kuuya ananaa batunananon ama men kotiijen. Soomongo aren iikawaa aiweseya ii mono kian.”

Nooawaa merauruta

18 Nooawaa merauruta wanjononja kamaagiti, iyonoo qagia ii Seem, Haam ano Jaafet. * Haam ii Keinambaa managa.

19 Yononon Nooawaa merauruta karon kolooji. Ejemba kuuya deenqeema balon sokoma laligojonji, anana iyonoononja koloonin.

20 Noonanon komakoomo ejaga koloon wain apu kasa gawon mutuya komoro.

21 Ii komoroto, kaban monon wain apu tosia men nero uuta enkalolon kolooro iyanjaa opo sel kuun uutanon opoqiisia qetegon bombolan ero.

22 Keinambaa manja Haam iinon mananon bombolan eroti, ii iima seleenjen kemen daremunwoita irijoro moriti, iikanon manja gamu qen muro.

23 Seem ano Jaafet yoronon ii morito, maleku mon men sawingaranon ama gemagama uma mangaranon bombolan eroti, ii esuuri. Jaagara monjen uuritiwaajon ama mangaranon asuganon eroti, ii mende iiri.

* 9:7: Jen 1.28 * 9:18: Jaafet: = seiija

²⁴ Nooanon enkalolona qaono uuta tororo moma waama meria meranon sili ama muroti, ii moro.

²⁵ Ii moma uuta duuro Haambaajon kokaen jero: “Keinan ii jen qa-suaan mujen. Iinon mono daremunwoita yoroo welenqequeurugara yonoo welenqequegia omaya koloon laligowaa.”

²⁶ Toroen kokaen jero: “Anutu, Seembaa Ponja, ii mono mepesejen. Keinanon mono Seembaa welenqequeya omaya koloon laligowaa.

²⁷ Anutunon mono Jaafetwaa balonja men somariiro Seembaa opo sel kuunon laligowuya. Keinan yononon mono Seem yonoo welenqequeurugia omaya koloon laligowu.”

²⁸ Gboulu somatanon tegoro Nooanon toroen yambu 350:waa so laligon uro.

²⁹ Laaligoyaa yambuya ii mindirin 950 kawaa so laligon kouma komuro. Kian.

10

Nooawaa merauruta yonoo kerasuru tuun arenjia

1 Hist 1.5-23

¹ Nooawaa merauruta Seem, Haam ano Jaafet yonoo gbiliurugia gboulu tegoro koloogiti, iyonoo qa arenjia kokaen:

Jaafetwaa gbiliuruta

² Jaafetwaa merauruta yonoo qagia ii Goomer, Maagog, Maadai, Jaawan, Tuubal, Mesek ano Tiiras.

³ Goomerwaa merauruta yonoo qagia ii Askenas, Riifat ano Togarma.

⁴ Jaawambaa merauruta yonoo qagia ii Elisa, Tarsis ano Saiprus kanageso ano Rodos kanageso.

⁵ Yonoo esameraurugia ii juma deenqeema (goman leelee) Batugaranon Kowe goraayanon ano kowe iikawaa watoya watoya kanon iyanjiaa balongianon kema laligoju. Yononon isigia so, tuungia so ano qaagia so iyanjiaa gomangianon kema laligogi. Jaafetwaa kanagesouruta kian.

Haambaa gbiliuruta

⁶ Haambaa merauruta yonoo qagia ii Kuus, * Iijipt, Libia ano Keinan.

⁷ Kuuswaa merauruta yonoo qagia ii Seba, Hawila, Sabta, Raama ano Sabteka. Raamawaa merawoita yoroo qagara ii Saba ano Dedan.

⁸ Kuuswaa meria mon qata Nimrod kolooro. Iinon somariin waama manjaqeqewaa kawali eja kotiga totoon koloon namonon laligoro.

⁹ Iinon Pombaa jaasewanon borojan eja kotiga laligorotiwaajon ama qaa saanja kokaen jenkeju: “Monon Pombaa jaasewanon Nimrod kaanja borojan eja kotiga kolooja.”

¹⁰ Nimrodwaa bentotona ii balon koi kaananon kanaigi: Baabel, Erek, Akad ano Kalne. Taon 4 ii Babilonia (Sinar) gomanon eju.

¹¹ Nimrodnon Babilonia balon mesaon Assiria kema goman somasomata qagia Niiniwe, Rehobotir ano Kala ii mero.

¹² Kaanagadeen Resen ii Niiniwe ano siti somata qata Kala yoroo batugaranon mero.

¹³ Iijiptwaa gbiliuruta yononon Libia (Lud) kanageso, Anam kanageso, Lehab kanageso ano Naftu kanageso kolooju.

¹⁴ Kaanagadeen Patrus, Kaslu ano Kriit. Kriit ii Filistia kanageso yonoo benisigia kolooro.

* **10:6:** Kuus ii Sudan kantriwaa qata.

¹⁵ Keinambaa meria mutuya ii Saidon. Iwaa gematanon Keinanon kanageso koi kaanja yonoo benjisigia kolooro: Hit kanageso,

¹⁶ Jebus kanageso, Amor kanageso, Girgas kanageso,

¹⁷ Hiwi kanageso, Arka kanageso, Siini kanageso,

¹⁸ Arwad kanageso, Zemar kanageso ano Hamat kanageso. Keinanon ko-rebore yonoo wanjale benjisigia kolooro yononon kanagen juma deenqeengi.

¹⁹ Kaen deenqeengi Keinan kanageso yonoonon balon goraaya ii goman qata Saidon iikanonja kanain kema Gerar gomanon kema Gaza kanon tegoja. Kaanagadeen Sodom baagen kema Gomora kema Adma ano Zeboim kema Lasa kanon tegoja.

²⁰ Haambaa merauruta ii isigia so, qaagia so, balongia so ano kanageso tuungia so kaen laligogi.

Seembaa gbiliuruta

²¹ Jaafetwaa data Seem iwaa merauruta kaanideen koloogi. Seemnon kaen Eberwaa merauruta kuuya yonoo wanjale benjisigia kolooro.

²² Seembaa merauruta yonoo qagia ii Elam, Asur, Arfaksad, Lidia (Lud) ano Aram.

²³ Arambaa merauruta yonoo qagia ii Uuz, Huul, Geter ano Mas. Kaen laligogi.

²⁴ Arfaksadwaa meria Sela kolooro Selawaa meria Eber kolooro.

²⁵ Eberwaa merawoita woi koloori. Monon koloon laligon kouroti, kaban iikanon namo ejembanon juma deenqeengi. Kawaajon iwaa qata Peleg (Siinsereren) qagi. Kogaa qata ii Joktan.

²⁶ Joktambaa merauruta kokaen koloogi: Almodad, Selef, Hazarmawet, Jera,

²⁷ Hadoram, Uuzal, Dikla,

²⁸ Oobal, Abimael, Saba,

²⁹ Oofir, Hawila ano Joobab. Eja kuuya ii Joktambaa meraurutaga.

³⁰ Yonoo rama laaligo balongia ii goman qata Meesa iikanonja kanain goman qata Sefar kanon baagen kema ween koukoutaa balon baanayawo kanon tegoja.

³¹ Seembaa merauruta ii isigia so, qaagia so, balongia so ano kanageso tuungia so kaen laligogi.

³² Noowaa esameraanuruta ii isigia so, kanagesogia ano balongia so kaen koloogi. Yononon juma sein deenqeema kanageso tuunja tuunja koloogi gboulu somatanon tegoro kema balon sokoma laligogi. Kianj.

11

Anutunon ejemba qaagia mendeeno.

¹ Wala eenanon balonja balonja kuuya yononon qaa motoonngo jegi iikanon mindirin onono laligogi.

² Kaen laligon mesaon ween koukoutanon baagen kema Babilon uutanon balon koria somata mon mokoloon kanon mirigia menj raji.

³ Kanon rama iyangiodeen kokaen amin mogi: “Mono kawu. Anana mono gbakon menj mozozongon gerenon oonin kotakota koloowaa.” Kaen jen miri sopaya mewombaajon jamo kowonjin qaagoto, birik ama batugianon namo saposapo qandon kaanja anji iikanon birik ii mokotaan onono.

⁴ Gawon kaen menj toroqen kokaen jegi: “Mono kawu. Anana mono ananaajon siti mon menj iikanon miri koriga toton (taua) menin waarenanon sombin oosiriwaa. Kaen oosiro mende deenqeema balon

kuuya sokoma lan kema laligowombotiwaajon mono anana qabuñananawo koloowonja.”

⁵ Kaen jen gawon megito, Ponon ejemba siti ano miri koriga megiti, ii iimambaajon kamaaro.

⁶ Kamaan ii iima kokaen jero: “Yononon siinsereren qaagoto, kanatuuru arengia motoonngo qaagia motoonngo jen nama iwoi koi kanain mejuti een, kanagen ii me woi mewombaa arengia ambuyati, ii mono iikawaajon mende amamaan osiwuya.

⁷ Ayo, anana mono balonon kemen qaagia men soonin tuun mon yononon tuun tosia yonoo qaagia mende moma asarin laligowu.”

⁸ Ponon kaen jen ejemba kanon mendeqendeema onono goman kuuya sokoma kema kan siti memewaa gawonja somonjon mesaogi.

⁹ Ponon ejemba kuuya yonoo qaagia men sooroti, iikawaajon goman iikawaa qata Baabel (enkalolon sisau) jegi. Iikanonja Ponon ii mendeqendeema onono deema balon kuuya sokoma kenji. Kian.

Qa arej Seembaanonja kanain Abrambaanon kenja.

1 Hist 1.24-27

¹⁰ Seembaa gbiliuruta yonoo qa arengia koi. Gboulu gematanon yambu woi tegoro Seemnon yambuya 100 tegoro kaman kanon meria Arfaksad kolooro.

¹¹ Arfaksadnon kolooro kawaa gematanon Seemnon toroqen yambu 500 laligoro kaman batuya kanon meraborauruta tosaanja koloogi.

¹² Arfaksadnon yambuya 35 tegoro meria Sela kolooro.

¹³ Selanon kolooro kawaa gematanon Arfaksadnon toroqen yambu 403 laligoro kaman batuya kanon meraborauruta tosaanja koloogi.

¹⁴ Selanon yambuya 30 tegoro meria Eber kolooro.

¹⁵ Ebernon kolooro kawaa gematanon Selanon toroqen yambu 403 laligoro kaman batuya kanon meraborauruta tosaanja koloogi.

¹⁶ Ebernon yambuya 34 tegoro meria Peleg kolooro.

¹⁷ Pelegnon kolooro kawaa gematanon Ebernon toroqen yambu 430 laligoro kaman batuya kanon meraborauruta tosaanja koloogi.

¹⁸ Pelegnon yambuya 30 tegoro meria Reu kolooro.

¹⁹ Reunon kolooro kawaa gematanon Pelegnon toroqen yambu 209 laligoro kaman batuya kanon meraborauruta tosaanja koloogi.

²⁰ Reunon yambuya 32 kolooro meria Serug kolooro.

²¹ Serugnon kolooro kawaa gematanon Reunon toroqen yambu 207 laligoro kaman batuya kanon meraborauruta tosaanja koloogi.

²² Serugnon yambuya 30 tegoro meria Naahor kolooro.

²³ Naahornon kolooro kawaa gematanon Serugnon toroqen yambu 200 laligoro kaman batuya kanon meraborauruta tosaanja koloogi.

²⁴ Naahornon yambuya 29 kolooro meria Tera kolooro.

²⁵ Teranon kolooro kawaa gematanon Naahornon toroqen yambu 119 laligoro kaman batuya kanon meraborauruta tosaanja koloogi.

²⁶ Teranon yambuya 70 tegoro meria Abram, Naahor ano Haran koloogi.

Terawaa gbiliuruta.

²⁷ Terawaa gbiliuruta yonoo qa arengia koi. Terawaa merauruta Abram, Naahor ano Haran koloogi. Harambaa meria Loot kolooro.

²⁸ Haranon Kaldia yonoo balonon laligon iyanjaa kolokoloo gomanja qata Uur iikanon komuro Harambaa manja Teranon toroqen laligoro.

²⁹ Abram ano Naahor yoronon ororon emba meri. Abrambaa embia qata Saarai kolooro Naahorwaa embia qata Milka. Milkanon Harambaa borataga kolooro. Haranon Milka ano Iska yoroo mangaraga.

³⁰ Saarainon emba arunaga meria qaa een laligoro.

³¹ Teranon meria Abram, esia Loot Harambaa meria ano enaroya Saarai, meria Abrambaa embia ii unuano motoon Kaldia balombaa goman qata Uur mesaon Keinan balonon kembombaajon kenji. Kaen kenjito, Haran goman balonon kan nama kanon mirigia menj raji.

³² Ragi Teranon yambuya 205 kolooro Haran goman kanon rama komuro. Kiaj.

12

Anutunon Abram oono.

¹ * Ponon Abram kokaen ijoro: “Gii gomanqa, kanatuuruga ano mangaanon miri iwoi mesaon balon qendeema gomanati, mono iikanon kema.

² Niinon kolon seisei gombe gbiliuruganon kanageso somata koloowuya. Niinon kotuegon nanjon gombe qabunaganon somariin somata koloowaa. Kaen kolooro Anutu niinon gojon ama kanageso tosaan kotuegon onoma laligowaa.

³ * Daen yononon gii kotuegon gombuti, niinon mono ii kotuegon onoma laligomanja. Daen yononon gii jen qasuaan gombuti, niinon mono ii kaanagadeen jen qasuaan onoma laligomanja. Goojon ama noo kotu-motuenanon mono namowaa kanageso tuun kuuya yonoo qagianon uro oyanboyan mokoloowuya.”

⁴ Kaen ijoro Abramnon Ponon jerotiwaa so Haran goman mesaon keno Lootnon iwo keni. Abramnon yambuya 75 kolooro kanon Haran goman mesaon keno.

⁵ Keman jen embia Saarai, beeta Loot, esuhinaya kuuya menj kululuugi seiroti ano welenqege ejemba Haran gomanon laligon onongiti, ii unuama gomanja mesaon Keinan balonon kembombaajon kema kema iikanon keugi.

⁶ Abramnon balon kanon kema laligon goman qata Sekem kanon kouma juuu gere somata qata More kawaa kosianon kuun menj raro. Kamban kanon Keinan ejemba yononon balon iikanon laligogi.

⁷ * Kaen laligogi Ponon Abram asugin munj kokaen ijoro: “Balon koi ii mono goo gbiliuruga bunja qen onomanja.” Kaen ijoro Abramnon Ponon iwaanon asugiroti, iwaajon siimolon onjoombaa alata monj mero.

⁸ Iikanonadeen mesaon toroqen Beetel gomambaa ween koukoutanon baagen balon baanawo kanon kema opo sel kuun mororonon mero nano. Kaen nano Beetel goman kanon ween kemekemetanon baagen raro Ai taonon ween koukoutanon baagen raro. Kaen rari batugaranon nama Pombaa siimolon alata monj iikanon menj Pombaa qata qama koolin muro.

⁹ Kawaa gematanon balon ii mesaon toroqen Saut waagen kema distrik qata Negew kanon rama laligogi. Kiaj.

Abramnon Iijipt kantrinon kema laligoro.

¹⁰ Kamban kanon Keinan balonon bodi kolooro. Bodi iikanon kotiin binawo kolooro Abramnon Iijipt kantrinon tawayagadeen laligowombaajon kenji.

* **12:1:** Apo 7.2-3; Hib 11.8 * **12:3:** Gal 3.8 * **12:7:** Apo 7.5; Gal 3.16

11 Kananon kema Iijipt dodowigi Abramnon embia Saara qaa kokaen ijoro: “Moba, giinon emba iimasiinsiingawo koloojani, ii mojen.

12 Kawaajon Iijipt eja yononon gii giima kokaen jewuya: ‘Koi iwaa embiaga.’ Kaen jen nii nugi komumanato, gii giima koboogi laligowaga.

13 * Kawaajon gii mono kokaen jewa: ‘Nii iwaa naanaga.’ Kaen jenago goojon ama awaagadeen ama noma noo laaligona gou gajona konji laligomanaga.”

14 Abramnon Iijipt keuro Iijipt ejemba yononon Saara iigi emba iimaainainawo awaa soro kolooro.

15 Iikanondeen Faarao kin pombaa pon qerewenja jawinuruta yononon ii iigitiwaaajon Faarao kimbaanon kema Saara iwaa selia mepeseegi moro. Ii moma jero Saara wama kin pombaa jinkaron miri uutanon ugi.

16 Ugi Faarao kinon Saara iwaaajon ama Abram awaagadeen ama muro. Kaen ama muro iwoi koi kaanja ii Abrambaa buja kolooro: lama, bulmakao, donji ejia ano embia, welenqege eja ano emba ano kamel jaasoongoya ii Abram muro buja qen aoro.

17 Ii buja qen aoroto, Ponon Abrambaa embia Saara inon Faarao kimbaa mirinon laligorotiwaajon ama jero ji bologa kotiganon Faarao kin ano ejemba iwaa jinkaron mirinon laligogiti, iyonoo qagianon uro.

18 Kaen uro Faarao kinon Abram koma hororo karo kokaen qisin muro: “Gii mono naa terega ama nona? Naambaajon ‘Ii embanaga,’ kaen mende jena mobe?

19 Naambaajon ‘Ii noo naanaga,’ jena? Kaen jena niinon ii embanaga kolootiwaajon oombe? Embaga koi. Mono ii wama kembao.”

20 Kaen jen ejauruta jen koton onono Abram wama kananon kema onoonji embia ano ilawoilaya kuuya en muroti, ii men unuama kenji. Kian.

13

Loot ano Abram yoronon deeni.

1 Abramnon Iijipt balon mesaon embia ano bao hina iwoiya kuuya men unuama Lootwo motoon eleema kema Keinan balombaa leeya Saut waagen qata Negew kanon kougi.

2 Abrambaanon lama bulmakao ano goul silwa ii ambembo en muro eja kindinbiriawo laligoro.

3 Kaen laligon Negew distrik uutanon rama mesaon tawayagadeen roonqeqegianon en waama kema laligon Beetel gomanon kougi. Opo sel kuuna wala Beetel ano Ai goman iyoro batugaranon kuun mero nanoti, mono iikanon kougi.

4 Wala siimolon alata meroti, mono iikanon kouma Pombaa qata qamago qama kooliro.

5 Lootnon Abrambo rama mesaon laligoroti, iinon kaanjadeen lama bulmakao tuuna tuuna ano opo sel kuuna kuuna ii mamaga men laligoro.

6 Kaen laligon oro esuhina iwoigara mamaga en orono balonon mende sokono. Ii motoon unuagiwaotiwaa so mende kolooro kilen motoon rama laligowotiwaajon amamaari.

7 Amamaan Abram ano Loot yoronon oro galenjurugara yonoo batugianon balombaa angowowoya asugiro. Kamban kanon Keinan kanageso ano Periz kanageso yononon balon iikawaa toya koloogi yonowo motoon laligogi.

* 12:13: Jen 20.2; 26.7

⁸ Kaen laligon Abramnon beeta Loot kokaen ijoro: “Anara mono man mera laligojo. Kawaajon nii ano gii batunaranon me oro galenurunara yonoo batugianon andoruru mono mende ewa.

⁹ Kawaajon saanon deembo. Balon kuuya mono goo jaasewanjanon asuganon en kenji, ii saanon iijan. Kaen ano giinon qaninaraagen kemaña jewagi een, niinon saanon dindinaraagen kemaña. Me giinon dindinaraagen kemaña jewagati een, niinon saanon qaninaraagen kemaña.”

¹⁰ * Kaen ijoro Lootnon Jordan balombaagen uun balon koria somata kuuya iiro Anutunon ii awaa bedu mero Pombaanon oyanboyan urukisi kelegawo kaña kolooro. Ii Iijipt yonoonon balon kaña en Zoar goman baagen keno. Wala Ponnon Sodom ano Gomora mende tiwilaan orono kaman kanon balon ii kaña ero.

¹¹ Kaen ero Lootnon ii iima gosin Jordambaa balon koria somata kuuya ii meweengon ween koukoutanon baagen keno. Kaen ama deeni.

¹² Deema Abramnon Keinan balonon kema laligoroto, Lootnon balon koria somataa taon taon yonoo batugianon kema kan laligoro. Kaen laligon opo sel kuun metogon men kuun kema nama tetegoyanon Sodom kosianon keuma laligoro.

¹³ Kanon laligoroto, Sodom kanatuuru yononon kanageso bologa koloon Pon qetama singisongo jekania boorongia ama men laligogi.

Abramnon Hebron gomanon kema rama laligoro.

¹⁴ Lootnon Abram ooma keno kaman kanon Ponnon Abram qaa kokaen ijoro: “Mono jaaga hak ataama bagaagen uun waama eleema gemagaagen uun kaanagadeen ween koukoutanon ano ween kemekemetanon baagen uuwa.

¹⁵ * Balon kuuya koi iijani, ii mono gii ano goo gbiliuruga onoo bun qewe kaman tetegoya qaa bunagiaga en ubaa.

¹⁶ Niinon gbiliuruga koloon seisei mamaga onombe jangogianon somariin namowaa sakasin kaña koloowaa. Moronon sakasin jangoya weengonagati, iinon saanon gbiliuruga yonoo jangogia mewaa.

¹⁷ Niinon balon koi mono goo bunaga qen gonjen. Kawaajon saanon waama kema kan balon kuuya koi bakabaka eugen emugen iima koton laligowa.”

¹⁸ Kaen ijoro Abramnon waama opo sel kuun qetegon men kuun kema Hebron gomanon kan Mamre gomanon juuu gere somata nama kenigiti, iikawaa kosogianon raro. Kanon rama Pombaajon siimolon alata mon mero. Kian.

14

Abramnon Loot ii kere yonoo borogianon metogoro.

¹ Kaman kanon Babilombaa (Sinarwaa) kin qata Amrafel, Elasarwaa kin qata Ariok, Elambaa kin qata Kedorlaomer ano Goimbaa kin qata Tidal laligogi.

² Yononon kin koi yonowo kanain manja aogi: Sodom taombaa kin qata Bera, Gomora taombaa kin qata Birsa, Adma taombaa kin qata Sinab, Seboim taombaa kin qata Semeber ano Bela (qata mon Zoar) taon kawaa kin.

³ Kin kuuya koi yononon dondon qata Sidim kanon ajoron ku-usungia mindirin soomonon anji. Sidim dondonon kaman kokaamba Sii Kowe Koomuya ii eja.

* 13:10: Jen 2.10 * 13:15: Apo 7.5

⁴ Yoŋonoŋ yambu 12:waa so Kedorlaomerwaa jenkooto baatanŋ laligon kouma yambu 13:ŋa kanŋ iwaa qaa baatanŋ kembombaajon qotogon karen moton manja qegi.

⁵ Kaen anŋi yambu 14:ŋa kanŋ Kedorlaomer ano kin tosaana iwo soomonŋo ama laligogiti, iyoŋonoŋ kan kanageso koi kaana yoŋowo manja qeŋ haamo anŋi: Refa kanageso ii Asterot Karnaim gomanŋ unuŋ haamo anŋi. Zuzi kanageso ii Haam gomanŋ ano Eme kanageso ii Kiriataim goman kanŋ unuŋ haamo anŋi.

⁶ Hoor kanageso ii Seir balon baanawo kanŋ unuŋ oŋotaan kema kema El Paran goman kanŋ keuma haamo ama oŋonŋi. El Paran ii balon qararanŋkonŋonaa goraayanŋ eja.

⁷ Haamo ama oŋoma iikanondeen eleema En Mispas (qata mon Kaades) kanŋ kan Amalek kanageso haamo ama oŋoma balonŋia kuuya anŋon konŋi. Amor kanageso Hazezon Taamar balonŋ laligogiti, ii kaanjadeen unuŋ haamo ama oŋonŋi.

⁸ Kaen kolooro Sodombaa kin, Gomorawaa kin, Admawaa kin, Zebombaa kin ano Bela (qata mon Zoar) kawaa kin yoŋonoŋ waama asasa riin Sidim dondoonon keuma kin koi kaana yoŋowo manja qewombaa jawoya ama aron qeŋ nanŋi:

⁹ Elambaa kin Kedorlaomer, Goimbaa kin Tidal, Babilombaa (Sinarwaa) kin Amrafel ano Elasarwaa kin Ariok. Kin 4 yoŋonoŋ kin 5 yoŋowo aron qegi.

¹⁰ Kaen aron qegito, Sidim balon dondoonon kanŋ ron resa saposapoyawo kanŋ saa qeŋ raro. Kaen raro Sodom ano Gomora taon yoroo kin ponŋianon manjaqeqe ejaurugara yoŋowo unjurama kemaligi eja tosanon ron iikanon ritoon kemen unuro. Kaen unuro alaurugia tosaana kuuya yoŋonoŋ oloŋ koma unjurama balon baanawo kanŋ ugi.

¹¹ Ugi kin 4 yoŋonoŋ Sodom ano Gomora kema esuhinagia ano nembanenegia kuuya ii lein qeŋ meŋ togon kenŋi.

¹² Abrambaa beeta Looton Sodom laligorotiwaajon ama ii kaanjadeen esuhinayawo wama kenŋi.

¹³ Kaen kenŋi eja monon oloŋ koma misiŋon kan iikawaa buzu qaaya ii Hibruu (waba) eja Abram ijoro. Kamban kan Abramnon Amor eja qata Mamre iwaanon juuu gere somasomata iikawaa kosogianon laligoro. Mamrenon kowoita qagara Eskol ano Aner yorowo moton Abrambo soomonŋo ama laligogi.

¹⁴ Abramnon beeta Loot wama kenŋiti, iikawaa qaaya moma ejauruta 318 anaa mirinon koloon momo moma manjaqeqe koma gbilin laligogiti, ii oŋono ajoron kere tuun oŋotaan Noot waagen kema laligon Dan gomanŋ keugi.

¹⁵ Abramnon ejauruta mendeema oŋono yoŋonoŋ gomantiina kan konjoma kere tuun qelanin unuŋ haamo ama oŋonŋi. Haamo ama oŋoma oŋotaan kema laligon Damaskaswaa Noot leegen goman qata Hoba kanŋ keugi.

¹⁶ Kanŋ keuma esuhina kuuya lein qeŋ meŋ kenŋiti, ii mokoloogi. Beeta Loot ano iwaanon ilawoila ii meŋ wama eleema kagi. Sodom ano Gomora yoŋoo emba meraanurugia ano ejemba tosaana ii kaanjadeen kuuya unuama kagi.

Melkizedeknon Abram kotuegoro.

¹⁷ Abramnon kaen Kedorlaomer ano kin tosaana iwo soomonŋo ama laligogiti, ii unuŋ haamo ama oŋoma eleema karo Sodombaa kin iinon Sawe

dondooŋa (qata moŋ Kimbaa dondooŋa) kanonj mokolooŋ iimambaajonj keno.

^{18*} Kambanj kanonj Melkizedek Saalembaa kiŋa iinonj bered ano wain apu meŋ karo. Iinonj Anutu uutaa jigo gawonj galaŋa kolooro.

¹⁹ Kaenj ama Abram kotuegonj muŋ qaa kokaenj ijoro: “Anutu uuta Siwe namo mokolooŋ oronoti, iinonj mono Abram gii kotuegonj gono laligowa.

²⁰ Anutu uutanonj kereuruga goo borononj ama ononoti, mono ii mepesejonj.” Kaenj ijoro Abramnonj ilawoilaya kuuya mendeeno tuun ten kolooro iikanonjga motomotoonj (10%) meŋ mamatewooya muro.

²¹ Ii muro Sodombaa kiŋanonj Abram kokaenj ijoro: “Ejembauruna ii nombagato, esuhina ii mono geengaa buŋa koloowa.”

²² Kaenj ijoroto, Abramnonj Sodombaa kiŋaajonj kokaenj jero: “Qaana kotiiwaatiwaajonj niinonj borona Ponj Anutu uuta Siwe namo mokolooŋ oronoti, iwaanonj baagenj meŋ waama jojopanj qaa kokaenj jejenj:

²³ Nii goononj iwoi moŋ ii mende totoonj memaŋa. Beweso kasagaa kitia me kana esugaa kasia ii kaanjadeenj mende memaŋa. Kaenj ambe giinonj kanagenj kokaenj jewabo: ‘Niinonj Abram iwoi mube iinonj eja esuhina qaqabunayawo kolooŋ laligoja.’ Gii mono kaenj jemambaajonj amamaanj laligowa.

²⁴ Nii iwoi moŋ mende toroqenj memaŋato, ejaurunanonj naa iwoiga negiti, ii meleema nononjgi sokondaboroja. Kaanagadeenj eja alauruna Aner, Eskol ano Mamre niwo kagiti, iyonononj mono tawagia soya jejeja mewu.” Kianj.

15

Anutunonj Abrambo soomonjgo areŋ ano.

¹ Kaenj ama Abrambaa jaaya meleeno jaamelenj unj iiro Pononj qaa kokaenj jen asugiro, “Abram, gii toroko mende moba. Niinonj goo reen koloojenj. Goo tawaga mono somata qatawo kolooŋ enj ubaa.”

² Qaa kaenj ijoroto, Abramnonj kokaenj jero, “Oo Ponj somatana, nii merab-orana qaa laligowego tawa nona iikanonj mono nomaenj ilaanj nonaga? Niinonj komuwe Damaskas eja Eliezer iinonj noo esuhinanaa toya koloowaa.”

³ Kaenj jen toroqenj kokaenj jero, “Giinonj gbili moŋ mende nonatiwaajonj gawonj ejana waŋa noo mirinonj laligoji, iinonj mono noo ilawoilana kuuya buŋa qen aowaa.”

⁴ Kaenj jero Pombaanonj qaa je moŋ ii iwaanonj kokaenj asugiro moro, “Eja iikanonj esuhinagaa toya mende koloowaato, geengaa seleganongga mera moŋ koloowaati, iinonj mono goononj ilawoila kuuya buŋa qen aowaa.”

^{5*} Qaa kaenj asugiro Anutunonj Abram wama seleenjenj kemenj qaa kokaenj ijoro, “Mono sombinonj uuna uro sengelao weenjonj onombaatiwaa so koloowaati eenj, ii mono saanonj weenjonj onomba.” Kaenj ijonj kokaenj toroqenj jero, “Goo gbiliuruga yonoo jangogianonj mono iikawaa so koloowaa.”

^{6*} Kaenj jero Abramnonj Ponj moma laariŋ muro momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro.

⁷ Pononj toroqenj qaa kokaenj ijoro, “Niinonj Ponj koloojenj. Gii Kaldia balombaa gomanj qata Uur kanonj laligona guambe koi kari. Balonj koi gombe buŋa qen aowaatiwaajonj ama gii guama koi kawee.”

* **14:18:** Hib 7.1-10 * **15:5:** Room 4.18; Hib 11.12 * **15:6:** Room 4.3; Gal 3.6; Jei 2.23

⁸ Kaen jeroto, Abramnon kokaen ijero, “Oo Pon somatana, balon koi kanon noo bunaga koloowaati, ii mono naa aiwesega iima moma kotomanja?”

⁹ Kaen jero Ponnon iwaajon kokaen jero, “Gii mono kema bulmakao embia kowiya yambuya karoon, meme (nonin) embia yambuya karoon ano lama ejia yambuya karoon ano kewo mon ano kewo susu gbilia mon ii men noonon kawa.”

¹⁰ Kaen jero Abramnon kema ii korebore men kan oro ii biiwianon qosoma onoma leegen leegen ii arenoro kana leelee arenon egi. * Kaen anoto, koon ii mende qosono.

¹¹ Mende qosoma qamogia lee lee arenon onono koon kawalia yononon kan qamo yonoo qagianon kamaan kongito, Abramnon ii konjoma onono kengi.

¹² * Ween jaaya tegon kememambajaan anoti, kaman iikanon Abrambaa jaayanon kamaan mero gaon binawo ero. Kaen ero pangaman ziwiziwiwaa kanjana kanon kan turun muro.

¹³ * Turun muro Ponnon kokaen ijero, “Qaa hona koi mono geja ama moba: Goo gbiliuruganon mono balongia mesaon kantri monon kema wabaga laligon ubuya. Kaen laligon yonoo welenqeurugia omaya koloogi ii yambu 400:waa so melunon onoma laligowuya.

¹⁴ * Kaen laligowuyato, niinon kantri welenqeurugia omaya koloon laligowuyati, iyonoo qaagia kaanagadeen jen tegon irona meleembe qagianon ubaa. Kaen uro isama onongi kantri ii mesaon esuhinagia mamaga men eleema kawuya.

¹⁵⁻¹⁶ Niinon Amor kanageso ii balon kokanon uulanawo mende onotamaan. Wala singisonogoya singisonogoya ama bolidaborogi i irona tororo meleema onomanatiwaa kambananon koloowaati, kaman iikanon mono ii onotamaan. Kawaajon goo esauruga yonoo esaurugia koloon laligowuyati, † kaman kanon goo gbiliuruganon mono eleema koi kawuya. (15) Yononon kaen kawuto, geengo wala yambugaa kambananon waziin komuro luaenon manasauruga yonoonon kena ron koma gombuya.”

¹⁷ Ponnon kaen jero ween jaayanon tegon kemero pangaman mero iwoi kokaen kolooro iiro: Monjon mombaa utanon gere bolananon kokobilibiliawo jen asariro kowa kondun kondunawo pumpunoro. Iwoi iikanon asugin oro koomuya qosona iyonoo batugianon nama kema karo.

¹⁸ * Ponnon oro leelee iikawaa batugianon kema kan somana kanon Abrambo soomonon aren ama (kaisareyanon ii men kotiin) qaa kokaen ijero, “Niinon balon koi ii goo gbiliuruga ii bun qen onoman. Iikawaa jawoya ii Iijiptwaa apu gowoya (Nail) iikanona kanain kan koi ugun kema apu berena somata qata Yufreitis iikanon tegowaa.

¹⁹ Kaman kokaamba ii kanageso koi kaana yonoo balon eja: Kin kanageso, Kenas kanageso, Kadmon kanageso,

²⁰ Hit kanageso, Periz kanageso ano Refaim kanageso,

* **15:10:** Soomongo: Kaman kanon soomongo aren ama ii sili kaana kanon men kotinkegi. Ejanon oro leeya woi iikawaa batugaranon nama mindirin oroma soomongo ii doonon galen kono.

* **15:12:** Job 4.13, 14 * **15:13:** Eks 1.1-14; Apo 7.6 * **15:14:** Eks 12.40-41; Apo 7.7 † **15:15-16:** Yambu 430 kaman ii kokaen jen weengogi: Liwainon laaligo yambuya 137 iikanonadeen yambu 80 ii Iijipt laligoro. Iwaa gematanon eja koi kaananon yambugia kokaen Iijipt laligogi: Kehat 133, Amram 137, Mooses 80. (Iikawaa gematanon Mooseson Iijipt mesaon toroqen yambu 40 laligoro.) Ii mindirin yambu 430 kolooro. Eks 6.16, 18, 29 Dut 34.7 * **15:18:** Apo 7.5

²¹ Amor kanageso, Keinan kanageso, Girgas kanageso ano Jebus kanageso. Yoŋoonoŋ baloŋ kuuya ii mono meŋ sokoma laligowu.” Kianŋ.

16

Haagar ano Ismael

¹ Abrambaa embia Saairainoŋ aruŋa laligoŋ merabora mende meroto, Saairiwaa welen embia qata Haagar laligoro. Ii Iijipt embaga.

² Iinoŋ laligorotiwaajoŋ Saairainoŋ Abram kokaen ijoro: “Poŋnoŋ soŋgo somoŋgoŋ nono merabora mende mewetiwaajoŋ gii mono welen embana mena koro ama merabora moŋ mero noo buŋaga koloonaga.” Kaen ijoro Abramnoŋ Saairiwaa qaayaajoŋ uumotooŋgo ano.

³ Abramnoŋ Keinan balonoŋ yambu 10 laligoro tegoro kambaŋ kanon Abrambaa embia Saairainoŋ Iijiptga welen embia Haagar meŋ loyawo motooŋ ewaotiwaajoŋ muro.

⁴ Kaen muro meŋ laligoro koro ano. Koro anjeŋ, kaen moma galeŋ embia Saairi ii kanaiŋ jejewili ama muro.

⁵ Kaen ama muro Saairainoŋ Abram kokaen ijoro: “Uunanon boliro siimbobolo momakejeŋi, iikawaa qaayanon mono goo qaanon uma ewaa. Niinoŋ welen embana goo boroganon ambe koro ama ii moma iikanondeen kanaiŋ jejewili ama noma laligoja. Kawaaŋoŋ Poŋnoŋ mono nii ano gii anaraa batunaranon qaa gosin jeŋ tegowa.”

⁶ Kaen ijoro Abramnoŋ kokaen jero: “Welen embaganon mono geengaa boroganon laligojiwaajoŋ nomaen mona sokonji, mono iikawaa so ii ama muba.” Kaen jero Saairainoŋ Haagar lan horon ureen ama muro mesaon togoŋ oloŋ koma keno.

⁷ Keno Pombaanoŋ gajoba moŋnoŋ baloŋ qararaŋkoŋkoŋanoŋ apu jaaya mombaa kosianon mokoloŋ muro. Apu jaaya ii Suur gomanon kekembaa kana goraayanon eja.

⁸ Iikanon mokoloŋ muŋ kokaen jero: “Haagar, Saairiwaa welen embia, gii mono daenkaya kajaŋa dakanon kembaga?”

Kaen jero kokaen meleeno:

“Nii galeŋ embana Saairiwaanonga asangoŋ oloŋ koma kajeŋ.”

⁹ Kaen jero Pombaa gajobanoŋ Haagar kokaen jeŋ koton muro: “Gii mono mombo Saairiwaanon kema welen qeŋ iwaa qaa baatanon laligowa.”

¹⁰ Qaa ii toroqen kokaen jero moro: “Haagar, nii mono goo gbiliuruga koloŋseiseigia oŋombe jangogia mende weenweengoyaa so kaŋa laligowuya.”

¹¹ Pombaa gajobanoŋ mombo toroqen Haagar kokaen ijoro:

“Gii kokowo koloojaŋa meraga mewaga.

Dologo koi tapekokoro moma saana

ii mono Pombaa gejianon kemero moja.

Kawaajoŋ merawaa qata Ismael qaba. *

¹² Iinoŋ eja doŋgi bao kombo kaŋa koloŋ (aŋaa jaajaa lan kema kaŋ) laligowaa. Iinoŋ borianon ejemba kuuya qetaama oŋono ejemba kuuya yoŋonoŋ ii qotogoŋ muŋ laligowuya. Iinoŋ kouruta kuuya yoŋowo kerekere aŋodeen ama kanawaen qeŋ laligowaa.”

¹³ Kaen ijoro Haagar noŋ kokaen jero: “Niinoŋ mono keteda koi moŋnoŋ nii niimakeji, ii iijeŋ.” Kawaaŋoŋ Poŋ iwaaŋoŋ qaa jeroti, iwaa qata kokaen qama muro: “Gii Poŋ nii niimakejaŋi, ii koloojaŋ.” Qata kaen qaro.

* **16:11:** Ismael: = Anutunon gejianon moja.

¹⁴ Kania kawaajon ama apu ron iikawaa qata ii Beer Lahai Roi (Laaligoy-awo laligon niimakejiwaa apu ron) qagita eja. Apu ron ii toroqen goman woi qagara Kaades ano Bered iyoroo batugaranon eja.

¹⁵ * Haagarnon Abrambaa meria mero. Abramnon iyanaa meria Haagar meroti, iwaa qata Ismael qaro.

¹⁶ Abramnon yambuya 86 kolooro Haagarnon Ismael mera ii Abram-baanon mero. Kian.

17

Soomonjo arembaa aiweseya ii selekooto.

¹ Abramnon yambuya 99 kolooro Ponjon asugin mun qaa kokaen ijoro: “Niinon Anutu ku-usun kuuyaa Toya koloojen. Kawaajon gii mono noo qaana ten koma pondan nanamemen dindina otaan laligowa.

² * Nii soomonjo aren gii ano nii anaraa batunaranon ambeti, ii men kotiin kolonseisei gombe gbiliuruga yonoo jangogianon mono somata totoon koloowaa.”

³ Kaen ijoro Abramnon simin kuma usugoro Anutunon iwaajon qaa kokaen jero:

⁴ “Moba, niinon soomonjo arenna giwo kokaen anjen: Giinon kanatuuru mamaga yonoo wanjale benisigiaga koloowaga. Qaa kaen jen somonjowe ewaa.

⁵ * Goo qaga Abram ii mende toroqen qagi ewaato, giinon kanatuuru mamaga yonoo benisigiaga koloowaatiwaaajon kuun gonjeni, iikawaajon ama qaga mono Abraham qagi ewaa. *

⁶ Niinon kolon seisei gombe gbiliuruga ii honon qaa koloowuya. Yononon juma deema kanageso tuuna tuuna mamaga koloowuya. Goo gbiliuruga yonoonon tosanon kin pon pon koloowuya.

⁷ * Niinon mono soomonjo arenna ii neena ano gii ano gbiliuruga goo gemaganon toroqen kolon ubuti, ananaa batunananon ambe kotiin tetegoya qaa en uma ewaa. Niinon goo Anutuga ano gbiliuruga goo gemaganon kolon ubuti, mono iyonoo Anutugiaga kolon laligoman.

⁸ * Gii Keinan balonon wabaga laligojani, niinon balon ii jinon qaa gii ano goo gbiliuruga onoo bunaga qen onombe bunagia tetegoya qaa en uma ewaa. Kaen ero niinon mono onoo Anutugiaga kolon laligoman.”

⁹ Anutunon Aabrahambaaajon kaen jen toroqen qaa kokaen ijoro: “Kaen laligomanato, giinon mono noonon soomonjo arenna qaaya ii ten koma otaan laligowa. Goo gbiliuruga goo gemaganon toroqen kolon ubuti, iyononon mono kaanjadeen ii ten koma otaan laligon ubu.

¹⁰ * Gii ano goo gbiliuruga onowo soomonjo arenna ama ii otaawutiwaaajon jejen, iikawaa aiweseya ii kokaen: Onoo batugianon eja kuuya yonoo selegianon mono noo aiwesena kotowu.

¹¹ Noo aiwesena mono selegianon kotowu. Iikanon soomonjo aren nii ano onoo batunananon ambe eji, iikawaa aiweseyaga en ubaa.

¹² Kamban koi kanon kanain eja kuuya onoo batugianon toroqen kolon ubuti, iyonoo selegianon mono goman boria 8 kolooro kanon noo aiwesena koton laligowu. Onoangiaa goman uutanon onoangiaa ano welenqequeurugia yonoo meraurugia koloowuti, ii mono ororon ama onoma laligowu. Welenqeque tosaan ii waba yonoononga monenon sewangia

* **16:15:** Gal 4.22 * **17:2:** Hib 13.2 * **17:5:** Room 4.17 * **17:5:** Abram: ii man uuta. Abraham ii kanatuuru mamaga yonoo benisigia. * **17:7:** Luuk 1.55 * **17:8:** Apo 7.5 * **17:10:** Apo 7.8; Room 4.11

megi yonoo meragia koloowu. Yononon iyangiaa gbiliurugia mende koloojuto, ii kilenj noo aiwesena ii mono yonoo selegianonj kaanjiadeenj kotonj laligowu.

¹³ Welenqeque tosiannonj onjoangiaa gomanj uutanonj koloogi welenqeque tosaanja ii monenonj sewangia megij yonoo meragia koloowu. Noo aiwesena ii mono yonoo selegianonj kaanjiadeenj kotonj laligowu. Noononj soomonggo arenjaa aiweseya selegianonj kotowuti, ii mono soomonggo arenj tetegoya qaa enj ubaatiwaajonj jenj kotiijenj.

¹⁴ Eja monj morononj noo aiwesena selianonj mende kotogij eenj laligowaati, iinonj mono noo soomonggo arenja uugunj qetamakeja. Kawaajonj eja kaanja ii mono ejemba tuunj onjoo batugianongga yakarij mugij seleengenj kamaanj laligowaa.”

¹⁵ Anutunonj toroqenj Aabraham kokaenj ijoro: “Gii embagaa qata Saara i mende toroqenj qama laligowato, iwaa qata mono Saara (jawiin emba) qama laligowa. †

¹⁶ Niinonj Saara kotuegonj mube iinonj goojonj mera monj mewaa. Niinonj kotuegonj mube iinonj ejemba tuunja tuunja mamaga yonoo nemunj benjisigiaga koloowaa. Iwaa gbiliuruta yonoonongga tosiannonj kanageso tuunj yonoononj eja ponja ponja koloowuya.”

¹⁷ Ponjonj kaenj ijoro Aabrahamnonj ii moma siminj kuma usugonj uutanonj kokaenj romonggonj kawaajonj jomoro, “Eja yambuna 100 kolooro mera mono nomaenj mokoloowenaga? Kaanagadeenj Saaranonj yambuya 90 kolooro mono nomaenj mera menaga?”

¹⁸ Aabrahamnonj kaenj romonggonj walingonj Anutu kokaenj qisinj muro: “Gii saanonj Ismael kuunj muna qaga bosino noo gbiliuruna ii iwaanongga koloowu.”

¹⁹ Kaenj qisiro Anutunonj kokaenj meleeno, “Embaga Saaranonj mono geengaa mera dindiija mewaa. Ii mero qata Aisak (jomoja) qaba. Niinonj Aisakwo ano iwaa gbiliuruta yonowo soomonggo arenja ambe kotiiin tetegoya qaa enj ubaa.

²⁰ Ismael kotuegonj mumambaajonj qisinj nonjani, ii kaanjiadeenj saanonj moma goma kotuegonj mumanja. Iinonj eja ponj 12 iyonoo nemunj benjisigiaga koloowaa. Niinonj koloonj seisei mube gbiliuruta yonoo janngogianonj mono somata totoonj koloowaa. Yonononj seinj kanageso tuunj somata koloowuya.

²¹ Kaenj koloowuyato, Saaranonj geengaa meraga Aisak ii yambu eugenanonj kambanj kokaamba mewaaati, niinonj mono neenaa soomonggo arenja ii iwo ama menj kotiimaanja.”

²² Anutunonj Aabrahambo qaa kaenj amiri tegoro ii mesaonj waama uro.

²³ Weemboria iikanonjadeenj Aabrahamnonj Anutuwaanonj qaa tenj koma anjaa meria Ismaelwaa selianonj Anutuwaawaa aiweseya kotooro. Kaanagadeenj welenqequeuruta anjaa miri uutanonj koloogi tosaanja monenonj sewangia mero laligogiti, eja kuuya ii iwaa miri uutanonj ragiti, ii mono kuuya kaanjiadeenj ama onono.

²⁴ Aabrahamnonj yambuya 99 kolooro selianonj aiwese ii kotogij.

²⁵ Meria Ismael ii yambuya 13 kolooro selianonj ii kotogij.

²⁶ Aabraham ano meria Ismael yoroo selegaranonj aiwese ii somaanja motoonggo iikanondeenj kotogij.

† **17:15:** Saara: Qata kokaembaajonj utegoro: Iinonj ejemba tuunja tuunja mamaga ano kinj ponj tosaanja yonoo nemunj benjisigiaga koloowaa.

²⁷ Eja kuuya Aabrahambaa miri uutanon ragiti, tosonian iyanaa miri uutanon koloogi tosaanja ii waba yonoononga sewangia mero laligogiti, kuuya iyonoo selegianon aiwese ii kaanjadeen kotogi. Kian.

18

Saara mera mewaatiwaa qaaya Anutunon jero.

¹ Aabrahamnon Mamre gomanon jujuu gere somasomata iyonoo batugianon laligoro Ponon asugin muro. Weemboria mon iikanon ween jeta kotakota qero Aabrahamnon opo sel kuunaa qaayanon raro.

² Rama ataama uu j iiro eja karononon bataagen nangi. Nangi injiima opo sel kuun qaayanonga alanzan waama joujolongia jen unuamambaajon sararagon bobogarin keno. Kema waegia men simin kuma namonon usugon kemero.

³ Keme j kokaen jero: “Oo ponuruna, niinon onoo welenqeqegia koloon onoo jaagianon kalen morian mokoloon laligojenj een, onoo mono nii mende nuugun kembu.

⁴ Nii onoo welenqeqegia koloon saanon apu mon men kan onombe kanagia songbama gere kokawaa umuganon rama haamo mewu.

⁵ Nii saanon nene melaa mon men kan onombe newuya. Iikanon men kotiin ononogo saanon kana mombo toroqen kembuya. Niinon koi kaandiaga laligowe onoo nii goda qen noma kajutiwaajon saanon welen qen onoma.” Kaen jero meleema kokaen jegi: “Dangisen, jejanjwaa so kaen saanon ambona.”

⁶ Kaen jegi Aabrahamnon uulanawo bobogarin sel kuun uutanon kema uma Saara kokaen ijoro: “Gii mono uulanawo flaua awaa totoon gomba (sapalan) karoombaa so men meleema yonoojon bered oowa.”

⁷ Kaen jen uulanawo bulmakao tuunon kema bulmakao donja busuya lootaa meweengon welenqeqeya mon muro kanain uulanawo qen kojongon ooro.

⁸ Ii ooro tegoro ii, kele kosiga ano aju apuya tosia men kema eja ragiti, iyonoo bagianon ano. Bagianon ano nen ragi iyanja kaban kanon kosogianon gere kanianon galengia nano.

⁹ Nano kokaen qisin mug: “Embaga Saara ii dakanon?” Qisin mug jero: “Ii opo sel kuun uutanon endu raja.”

¹⁰ * Kaen jero eja yonoononga monon kokaen ijoro: “Yambu motongowaa so tegoro niinon ononon eleema koi kawe embaga Saaranon mono meriawo koloon laligowaa.” Kaen ijoroto, Saaranon opo sel kuumbaa qaa ootayanon loyaa gematanon nama qaa ii gejianon kemero moro.

¹¹ Aabraham ano Saara yoronon ejemba wanja koloori yambugaraa jangoyanon somata kolooro laligori. Saaranon koimbaa aima laligoroti, iikawaa kabanonon mono uugudabororo.

¹² * Kawaajon Saaranon ii moma uutanon kokaen romongon jomoro: “Niinon mono emba wanja soosooliya koloowe lona eja ponnanon kaanjadeen eja wanja kolooro iwo ewotatiwaa naananon mombo asugin nonaga me qaago?”

¹³ Kaen romongoro Ponon Aabraham qisin mun kokaen ijoro: “Saaranon naambaajon jomoma kokaen romongoja: ‘Nii emba wanja totoon koloon ononon merabora mewenaga me?’

* 18:10: Room 9.9 * 18:12: 1 Piito 3.6

14 * Poŋnoŋ iwoi mombaajon mende totoon osinkeja. Kawaajon jejenj, ‘Yambu motoonŋowaa so tegoro niinon onanon eleema koi kawe Saaranon mono meriawo koloon laligowaa.’ ”

15 Saaranon keeta moma ii qaloween kokaen ijoro: “Nii mende jomojenj.”

Kaen jeroto, Poŋnoŋ kokaen ijoro: “Qaago, gii mono onanon jomojana.” Kaen.

Aabrahamnon Sodom taombaajon qama kooliro.

16 Kaen jero eja karon yononon waama oromesaon Sodom taonon baagen eleema kembombaajon angi. Aabrahamnon kaanideen ii onomambaajon yonowo motoon kenji.

17 Poŋnoŋ iyanajon kokaen jero: “Nii iwoi amambaajon mojenj, qaa ii alana Aabrahambaa jaanon saanon mende mesanŋomanja.

18 Kokaembaajon ii mesanŋomambaajon amamaajen: Aabrahamnon noo alana qaita mon. kolooja. Iinon koloon seisei kondooro kanageso somata ku-usunŋiawo koloon laligowuya. Noo kotumotuenanon mono iwaajon ama namowaa kanageso tuuna kuuya yonoo qagianon uro oyanboyan mokoloowuya.

19 Niinon ii kokaembaajon meweŋŋon muwe: Iinon meraborauruta ano gbiliuruta iwaa gematanon koloon laligon ubuti, ii mono Pombaanon kana inisaama nanamemen dindina sokomakeji, ii otaawutiwaajon jen koton onoma laligowaa. Kaen laligoro qaaya ten koma otaan laligowuti een, Poŋ niinon Aabrahambaa iwoi asugiwaatiwaajon jen somonŋoweti, iikanon mono kuuya honawo koloonkebaa.”

20 Poŋnoŋ anodeen kaen jen toroŋen Aabraham kokaen ijoro: “Sodom ano Gomora yononon sinŋisonŋo lombotawo binawo ama laligogi kakasililin somata uuta asugiro mamaganon iikawaajon qama saamakeju. Kawaajon yonoo sinŋisonŋogida qaayanon mono somariin uuta totoon kolooja.

21 Kawaajon nii mono yonoonon kemen kaniagia iimana. Kakasililin anŋitiwaajon ama mamaganon noo jaananon qama saama laligogiti, ii kuuya onanon angi me qaago, niinon ii gosin momambaajon mojenj.”

22 Kaen jero eja woiyanon eleema Sodom baagen kenito, Aabrahamnon toroŋen Pombaa jaasewananon nano.

23 Nama Pombaa kosianon kema kokaen qisin muro: “Gii ejemba solana ano ejemba anŋonjoragiawo ii motoon tiwilaan onomambaajon jejan me?

24 Taon iikanon ejemba solana 50 laligojuti een, gii ii onanon men kileen onomambaajon jejan me? Taon ii yonoojon ama injiima koboona me qaago?

25 Gii mono kaen amambaajon amamaanaga. Ii yamagenj! (qaago totoon!) Giinon ejemba solana ii ejemba anŋonjoragiawo yonowo motoon mindirin ununa mende sokombabo. Iyonowo motoon komuwubo. Giinon namo ejemba kuuya nonoo qaanana jen tegonkejanj, iikawaajon mono geenŋaa kanaga dindina otaana sokombaa.”

26 Aabrahamnon kaen ijoro Poŋnoŋ meleema kokaen jero: “Niinon Sodom taonon ejemba solana 50 mokoloon onomanati een, iyonoojon ama taon kuuya ii saanon injiima koboona.”

27 Kaen jero Aabrahamnon mombo kokaen ijoro: “Poŋ, nii kikisi sububun omaya kaana koloojento, kilen qaa kotiga Poŋna goonon kuun jejen. Ii mende sokonjato, ii kilen moma nomba.

28 Taon iikanon ejemba solana 50 qaagoto, 45 laligowuyagati een, giinon ejemba 5 yonoojon ama taon kuuya ii kilen tiwilaan onombaga me

* 18:14: Luuk 1.37

qaago?” Kaen ijoro Ponon kokaen jero: “Niinon ejemba solana 45 iikanon mokoloon onomanati een, taon ii mono mende menj kileemaŋa.”

²⁹ Aabrahamnon dujanon mombo qaa kokaen ijoro: “Ejemba solana 40 taon iikanon mokoloon onombagati een, mono nomaen anaga?” Kaen ijoro kokaen meleeno: “Ejemba 40 yonoojon ama taon ii mende menj kileemaŋa.”

³⁰ Kaen ijoro jero: “Oo Pon, uuga waababoto, niinon mombo qaa gijomambaajon mojen. Ejemba solana 30 taon iikanon mokoloon onombagi een, mono nomaen anaga?” Kaen ijoro kokaen meleeno: “Ejemba solana 30 taon iikanon mokoloon onomanati een, niinon mono taon ii mende menj kileemaŋa.”

³¹ Aabrahamnon toroqen kokaen ijoro: “Pon, nii qaa kotiga Ponnaajon kuun jejen. Ii mende sokonjato, ii kilen moma nomba. Ejemba solana 20 ii taon kanon mokoloon onombagi een, gii mono nomaen anaga?” Kaen ijoro kokaen meleeno, “Ejemba 20 iyonoojon ama taon ii mende menj kileemaŋa.”

³² Kaen jero Aabrahamnon mombo kokaen qisiro: “Oo Pon uuga waababoto, niinon mombo somaŋa motoongo koi qaa gijomambaajon mojen. Ejemba solana 10 iikanon mokoloon onombagi een, mono nomaen anaga?” Kaen ijoro kokaen meleeno, “Ejemba 10 iyonoojon ama taon ii mende menj kileemaŋa.”

³³ Kaen amin mori tegoro Ponon Aabraham mesaon keno iinon mombo eleema mirianon karo. Kian.

19

Sodom ano Gomora yonoo anjonjora laaligogia

¹ Siwe gajoba woi ii Aabraham mesaon kema mare kolooro Sodom keuri. Keuri Lootnon taombaa kiropo naguyanon raro. Rama iriima waama joujolongara jen uruamambaajon kema namonon simin kuma usugon kemero.

² Kemeŋ kokaen jero: “Oo eja ponwoina, oro saanon welenqeqegara noo mirinon kan kanagara songbambe niwo motoon ewonŋa. En waama saanon umugawodeen kana toroqen kembao.” Kaen jeroto, yoronon kokaen ijori: “Qaago, noro saanon qenjaaro somben monon kema ewota.”

³ Kaen ijorito, Lootnon kotiin kaparan koma uruama anŋa mirianon kema ugi. Uma welenqeqeuruta jen koton onono bered yiiŋstya qaa oogi. Kaanagadeen nembanene naanawo meagon oon oronŋi neri.

⁴ Ii neŋ gaon ewowaa ani iikanondeen Sodom ejembanon kan miri ii liligogi. Sodom taombaa bakaya kuuya iikanonŋa ejemba wanŋa ano sagbili ii donon donon ambembo horon kougi.

⁵ * Kouma Lootwaajon kokaen qagi: “Eja woi mare goonon kajaoti, ii daenŋen? Eja nono yorowo serowilin ambombaajon mojon. Kawaaajon mono ii uruama nonoonon kamaawu.”

⁶ Kaen qagi Lootnon nagu metama yonoonon kemeŋ gematanon nagu kono.

⁷ Nagu koma kokaen injoro: “Alauruna, kaen qaago. Sili kilega ii mono mende ambu.

⁸ Mobu. Noo borawoina woi saran laligon kamban monon ejawo mende eri. Ii saanon onoojon uruama kamaawe naa iwoiga ambombaajon mojuti, ii saanon siingia metogowu. Kaento, noo miri waarenanon eja woi urualeema sopa somonŋon oronŋi, iiga mono iwoi kilega mon mende totoon ama orombu.”

* 19:5: Pon 19.22-24

⁹ Kaen injijoroto, yononon kokaen meleema tereema qagi: “Mono togowa. Giinon koi kan wabaya laligon geenjaajon moroga jen mona uro nonoga pondan jen koton nonomambaaajon mojan? Yoronon mende kamaawaoti een, mono geenjo nonoonon kana kakasililin tokoronkota ama gombona.” Kaen jen Loot utanji gemagama keno uma miri naguya qosombombaaajon ama nanji.

¹⁰ Kaen ama nanjito, eja woi yoronon borogara boraama Loot horon giliri miri uutanon uro nagu koni.

¹¹ * Nagu koma nama eja somata melaa miri naguyanon seleengen nanjiti, ii qaagaranon jeri jaagia gooro jibujabu qen nagu mokoloowombaaajon koromojoron ama mongama amamaagi. Kianj.

Lootnon Sodom goman mesaoro.

¹² Eja woi yoronon Loot kokaen ijori: “Gii merauruga, qegaborauruga ano tinitosauruga tosaan kuuya taon kokanon laligojuti, ii mono unuana taon koi mesaon kembu.

¹³ Nono taon koi men kileen kondemondeembona. Kanageso koi yonoo kakasililimbaajon mamaganon Pombaa jaanon honona qaa qama saama laligogi. Kawaajon iinon wasin norono goman koi men kileen kondemondeembojon koi kajo.”

¹⁴ Kaen ijori moma Lootnon kema qega bunawoita borawoita orombaotiwaajon jero laligoriti, ii kokaen irijoro: “Oro mono alanza waari goman koi mesaon kembona. Ponon taon koi tiwilaan kondemondeemambaaajon anja.” Kaen irijoro yoronon qaa ii mori gonjeegeee tani kolooro.

¹⁵ Goman wengeran suluro Siwe gajoba woi yoronon Loot horon kuun mun kokaen jeri: “Anutunon Sodom yonoo singisongogiaa irona meleema taongia kondemondeembaa. Giinon yonowo motoon tiwilaawabotiwaajon mono uulanawo waama embaga ano borawoiga giwo rajaoti, ii unuama taon koi mesaowu.”

¹⁶ * Kaen jeri Lootnon toroqen ezelobezelo ano eja woi yoronon Lootwaa boria qelanjin men embia ano borawoita yonoo borogia kaanjadeen qelanjin men unuama taon seleengen kenji. Ponon kaen kiankomun onono.

¹⁷ Taon seleengen kenji eja woi iyorononga monon qaa kokaen jero: “Laaligogia anjon kombutiwaajon onjo mono uulanawo misingon kemaliwu. Gemagianon mende eleema unj dindinagadeen kema balon korianon endu keuma kanon kaanagadeen doron mende ambu. Tiwilaawubotiwaajon mono baananon eu uma misingon kemaliwu.”

¹⁸ Kaen jeroto, Lootnon kokaen jero mori: “Oo Ponna, gii mono kaen ambombaaajon mende jewa.

¹⁹ Gii wan taraana somonjon kiankoomu somata qendeena goo jaanon onanon kalej morian mokolon welenqeqega kolojento, moba, niinon baananon eu misingon kemalimambaaajon amamaama. Kondemondeen koinon noo qananon uro komumambotiwaa toroko mojen.

²⁰ Moba, taon melaa mon endu ero iijani, iikanon koriga qaagoto, saanon kembonatiwaa so koloaja. Kawaajon saanon jena iikanon misingon kemalin qanjon laligowona. Goman melaada ii iina kosere ero iikanon saanon kema wan taraanana somongowona.”

²¹ Kaen jero moma monon kokaen meleeno: “Ii awaa! Qaa jejani, iikawaajon kaanagadeen saanon wambelaan goman. Taon melaa iikawaajon jejani, ii mende men kileema.

* 19:11: 2 Kinj 6.18 * 19:16: 2 Piito 2.7

²² Ii mende menj kileemanato, onjo mono uulanawo iikanonj misingonj kemaliwu. Iikanonj mende keugi kambanj batuya kokaamba niinonj iwoi monj amambaajonj amamaamanja. Onjo wala iikanonj keugi iikawaa gematanonj saanonj jenj kotowe kondemondoenj asugiwaa.” Lootnonj taombaajonj ‘melaada’ jerotiwaajonj ama taonj iikawaa qata ii Zoar (melaada) qagita eja.

Ponjonj Sodom ano Gomora kondemondeno.

²³ Weenj kouro Lootnonj Zoar taononj keuro.

²⁴ * Keuro Ponjonj jero sombinonja salfa jamo geriawononj ii konj kaanja Sodom ano Gomora yonoo qagianonj kamaanj turunj onono.

²⁵ Turunj onoma kanonj taonj woi ii ano gomanj koria kuuya kosogaranonj eji, ejemba kuuya iikanonj laligogiti ano gere kasa iwoi tonjonja balonj iikanonj eroti, ii menj kileenj onondabororo.

²⁶ * Lootwaa embianonj loya otaanj kema mombo eleema gematanonj uunj iikanondoenj letoma sii jamo koloonj tando kaanja nano.

²⁷ Aabrahamnonj umugawodeenj waama wala Pombaa jaasewanjonj nama qaa aminj moriti, iikanonj keno.

²⁸ Iikanonj kema nama Sodom, Gomora ano gomanj koria somata kuuya kaambaagenj uuro keno balonj iikanonj kaaso injanja somatanonj kululuunj waaro iiro. Ii gere somata jenj kaaso somata waamakeji, iikawaa so kolooro.

²⁹ Anutunonj balonj koria iikawaa taonja taonja menj kileenj kondemondoenoti, kambanj iikanonj Aabraham romonjonj muro. Beeta Lootnonj taonj iikanonj laligoro ii meleeno kemebombaajonj angji Anutunonj kambanj iikanonjadenj jenj kotoro Loot kondemondoenj iikawaa uutanonja wama kagi. Kianj.

Moab ano Amon kanageso yonoo kanagia

³⁰ Lootnonj Zoar taononj laligomambaa toroko moro. Kawaajonj borawoita uruama Zoar mesaonj balonj baanawo kanonj kema raji. Borawoita woi yorowo kobaa uutanonj enj waama laligogi.

³¹ Iikanonj laligonj borata somatanonj kambanj monjonj kogaaajonj kokaenj jero: “Anaraa manjaranonj eja wanja kolooja. Ejembanonj gomanj so agiminj aonj merabora mokoloonj onjomakejuto, balonj kokanonj eja monj norombaatiwaajonj mende laligoja.

³² Kawaajonj saanonj kana manjara wain apu muri nenj uuta enjkalolonj kolooro iwo enj koro ama gbili mokolori kanagesonananonj toroqen laligowuya.”

³³ Kaenj jenj gomantiinja iikanonjadenj mangara wain apu muri nero. Nenj uuta enjkalolonj kolooro datanonj kema iwo ero. Naa kambanonj kooronjonj karoti ano naa kambanonj waaroti, ii manjononj mende moro.

³⁴ Enj waama borata somatanonj koga kokaenj ijoro: “Niinonj woranj gomantiinja manjrawo ejenja. Saanonj kete gomantiinja kaanjagadeenj wain apu mombo muri nenj uuta enjkalolonj kolooro giinonj mono kema iwo ewao. Kaenj enj manjaraanonja koro ama gbili mokolori kanagesonananonj toroqen laligowuya.”

³⁵ Kaenj jenj gomantiinja iikanonj kaanjagadeenj mangara wain apu muri nero. Nenj uuta enjkalolonj kolooro koganonj kema iwo ero. Naa kambanonj kooronjonj karoti ano naa kambanonj waaroti, ii manjononj mende moro.

³⁶ Kaenj anitiwaajonj motoongara mangaraa koro ani.

* **19:24:** Mat 10.15; 11.23-24; Luuk 10.12; 17.29; 2 Piito 2.6; Juud 7 * **19:26:** Luuk 17.32

³⁷ Borata somatanonj mera ejaga menj qata Moab (manjaanonja) qaro. Moab iwaa gbiliurutanonj koloonj seisei ama kougi kambañ kokaamba kaanagadeenj qagia Moab kanageso qamakejonj.

³⁸ Borata gosoganonj kaanjadeenj mera ejaga menj qata Ben Ami (kanagesonaa meria) qaro. Eja iikawaa gbiliurutanonj koloonj seisei ama kougi kambañ kokaamba kaanagadeenj qagia Amon kanageso qamakejonj. Kianj.

20

Abrahim ano Abimelek.

¹ Abrahamnonj Mamre gomanj mesaonj toroqenj Saut waagenj distrik qata Negew kanonj kema gomanj qagara Kaades ano Sur iyoroo batugaranonj laligoro. Kawaa gematanonj toroqenj taonj qata Gerar kanonj kema tawagadeenj laligoro.

²* Kanonj laligonj ejemba ii kokaenj injjoro mogi: “Saara ii naanaga.” Kaen injjoro Gerarwaa kinja Abimelek iinonj qaa ano keno Saara wama jinjkaronj mirianonj kagi.

³ Kaen anjito, Anutunonj gomantiinja monjonj Abimelekwaanonj kan gaanonj kokaenj ijoro: “Emba bunja qen aojañi, ii eja mombaa embiaga. Kawaañonj gii mono iwaajonj ama koomuwaa bunjaga koloowaga.”

⁴ Kaen ijoroto, kinj Abimeleknonj Saara mende merotiwaañonj ama kokaenj jero: “Ponj, nii singisonjgowaa qaana qaa. Kawaañonj giinonj nii ano kanagesouruna nono eenj totoonj tiwilaanj nonombabo.

⁵ Abrahamnonj mono anj kokaenj nijoro: ‘Emba ii naanaga.’ Embanonj kaanagadeenj kokaenj nijoro: ‘Abraham ii naanaga.’ Kawaañonj uunanonj gbingbaonj mende ero emba ii jewe karo boronanonj kaamaa monj mende anjenja.”

⁶ Kaen jero Anutunonj gaanonj kitia kokaenj ijoro: “Qaa jejañi, ii onjanonj. Goo uuganonj gbingbaonj monj mende ero goononj karoti, ii mojenj. Kawaañonj giinonj emba ii oosirinj noo jaananonj singisonjgo ambabotiwaañonj sopa somonjonj goma laligowe.

⁷ Kawaañonj emba ii mono mombo meleema loya muba. Eja ii gejatootoo ejaga. Ii saanonj goojonj qama kooliro mende komuwaga. Ii mombo mende mubagi eenj, qaa koi mono onjanonj moba: Gii ano tinitosauruga onj mono kuuya komuwuya.”

⁸ Qaa kaen ijoro kinjonj moma umugawodeenj waama ponj jawinjuruta kuuya onjono ajoroogi Ponjonj qaa kuuya jeroti, ii injjoro moma aarunj lalanjaninj toroko mamaga mogi.

⁹ Kaen moma kinj Abimeleknonj Aabrahambaajonj qaa ano uro kokaenjenj qisinj muro: “Gii mono naa terega ama nonona? Niinonj naa bologa monj ama gombe giinonj kondoona singisonjgowaa qaa lombotanonj mono nii ano kanagesona noo sopa totonj uutanonj laligojuti, nonoo qanananonj umambaajonj anja? Giinonj iwoi mende aanjaa so ii songo waleema ama nona.

¹⁰ Giinonj mono kania naambaajonj sili ii anjanj?” Kinj Abimeleknonj Abraham kaen qisinj muro.

¹¹ Qisinj muro kokaenj meleeno: “Niinonj qaa ii kokaenj romonjonj jewe: ‘Balonj kokawaa kanageso onjononj Anutuwaa jeta uuguwubotiwaañonj toroko mende mobuyaga. Kawaañonj nii embanaajonj ama nugi komu-mambo.’

* 20:2: Jen 12.13; 26.7

¹² Iinon onanon naanaga, mannaa borata koloaja. Nemunaa borata mende koloajiwaajon ii embana mewe.

¹³ Anutunon mannaanon miri mesaon mongen kemanjwaajon nijoroti, niinon kaban iikanon Saara kokaen ijowe: 'Anara daen daen kemboti, iikanon noojon naanaga jewa. Kaen ama iikanon nii uujopa qendeema noma laligowa.' "

¹⁴ Kaen ijoro moma Abimeleknon Aabrahambaa embia Saara meleema muro. Kaanjadeen lama bulmakao ano welenqege ejemba ii kaanjadeen muro.

¹⁵ Mun qaa kokaen jero: "Moba. Noonon balon koi wosoganon eji, iikanon mono geenjaa naanjaa so laligowa."

¹⁶ Kaen jen Saara kokaen ijoro: "Moba. Niinon monej silwa jamo 1000:baa so naanga mube kanon tawaga koloaja. Tawa kanon kaniaga qendeno ejemba kuuya giwo laligojuti, iyononon ii iima kokaen jen moma yagowu, 'Singisongowaa qaaya ii Saarawaanon mende eja.' " Kaen jero.

¹⁷⁻¹⁸ Aabrahambaa embia Saarawaajon ama Ponon emba kuuya kin Abimelekwa miri uutanon laligogiti, iyonoonon mera memewaa kania somongoro. Kawaaajon Abrahamnon Anutuwaajon gama kooliro Abimelek men qeangoro. Kaanagadeen embia ano welenqege embauruta men qeangon onono mombo meraboragiawo koloogi. Kian.

21

Aisak kolooro.

¹ Ponon Saara kalen morian mumambaa qaaya jen somongoro eroti, iikawaa so ii galen koma muro laligoro. Qaa jeroti, iikawaa so ii kokaen ama muro:

² * Saaranon koro ano Abrahamnon eja wana kolooro kilen iwaa meria ejaga mero. Anutunon mera koloowaatiwaa qaaya walawala jen somongorotiwaa so ii mono kaban iikanonadeen kolooro.

³ Saaranon Aabrahambaa meria mero qata Aisak (jomoja) qaro.

⁴ * Qaro Aisaknon weena 8 kolooro kaban kanon Anutuwaa aiweseya selianon koto. Anutunon qaa jen koto erotiwa so ii koto.

⁵ Abrahamnon yambuya 100 kolooro meria Aisak kolooro.

⁶ Kolooro Saaranon qaa kokaen jero: "Anutunon jomo mokolon nono. Kawaaajon daen yononon noo sunduna mobuyati, iyononon mono niima jomowuya."

⁷ Kaen jen toroqen kokaen jero: "Saaranon mera galenkonkonga koloowaati, moronon qaa ii walawala moma Aabrahambaaajon jenaga? Kaen qaagoto, kaban kokaamba iinon eja wana kolooro niinon kilen iwaa meria mejen." Kian.

⁸ Aisaknon somariin aju mesaoro weemboria iikanonadeen Abrahamnon nene lomban somata ano.

Saaranon Haagar ano Ismael konjoma orono.

⁹ Iijipt emba Haagaron Aabrahambaa meria Ismael meroti, iinon kaban monon koga Aisak mepaegon gonjeegee ama muro Saaranon ii iiro.

¹⁰ * Kaen iima Abraham kokaen ijoro: "Welen embawaa merianon mono noo merana Aisakwo goonon ilawoila ii mende mendeema bunja qen aowaota. Welen emba ii ano meria ii mono konjona kembao."

* 21:2: Hib 11.11 * 21:4: Jen 17.12; Apo 7.8 * 21:10: Gal 4.29-30

11 Saaranon qaa ii jeroti, iikanon Aabrahambaa uuta qero Ismael ii meria koloorotiwaajon ama uukamakamaa moro uuta kaambogawo kolooro.

12 * Kaen kolooro Anutunon ii qaa kokaen ijoro: “Meraga ano welen embaga Haagar yorojon mono uugoojon somata mende moba. Aisakwaa gbiliuruta yononondeen mono goo qabuŋaga bosima laligowuya. Kawaajon Saaranon qaa gijoji, ii kuuya mono moma ten komba.

13 Welen embagaa merianon goo gbiliga koloojiwaajon niinon ii kaanjadeen koloon seisei mube gbiliurutanon kanageso somata koloowuya.”

14 Kaen jero moma Abrahamnon en gomaamba totoononon waama nene tosia men apu jua lama selianon memeta kanon apu koson kan Haagarwaa sawinanon ama meriawo wasin orono mesaon keni. Kema Beerseba balon qararanonkononon keuma liligon laligori.

15 Laligori lama selianon apu men kenoti, iikanon qaono meria ii bamban mombaa baatanon ano ero.

16 Ano ero nama kokaen romongoro: “Merananon jaana qaganon komuwaati, ii iimambaajon amamaan doomorona mojen.” Kaen romongon mou motogi kenjiwaa so sigensigen kema rama silama saaro.

17 Mera saaroti, ii Anutunon moro gajobayanon siwenongga Haagarwaajon qama kokaen jero: “Haagar, gii naa lombowaa uutanon laligojan? Keega mono mende moba. Meranon endu en saaji, Anutunon saaya ii moja.

18 Mono waama meraga balononga kobibiina waaro borianon men migigiin muba. Niinon ii kanagen koloonseisei mube gbiliurutanon sein kanageso somata qabuŋagiawo koloowuya.”

19 Siwe gajobanon kaen jero Anutunon jaaya metooro uun apu ronon mon iiro. Ii iima lama selia men kema kanon apu koson kan meria muro nero.

20 Anutunon Ismaelwo nano somariin balon qararanonkononon laligon idon nene ejaga kolooro.

21 Balon gbangbarasia qata Paran kanon laligoro nemunanon Iijipt kantrionga emba mon men embiaga muro. Kian.

Abrahim ano Abimelek yoronon uusoomonngo ani.

22 * Kamban kanon Abimelek ano iwaa manjageqe tuunaa kawali galena qata Fikol yoronon Aabrahambaajon kokaen jeri: “Giinon ilawoila kuuya ama menkejan, Anutunon mono iikanon giwo namakeja.

23 Kawaajon giinon mono kete kokaamba Anutuwa jaanon jojopan qaa kokaen jengo jen kotiiwa: ‘Niinon gii, merauruga ano gbiliuruga onowo ononkakale mon mende ama laligomanja.’ Kaen jen kotiin niinon kiankomun goma laligoweti, iikawaa so giinon mono kaanjadeen balon koi ano nii kiankoomu noroma laligowa. Gii goman kokanon wabaga koloon laligojan.”

24 Kaen jeri Abrahamnon kokaen jero: “Niinon jojopan qaa ii saanon jengo jen kotiimanja.”

25 Kaen jeroto, Abimelek waa welenqequeurutanon apu ronon mon iyangiaajon angon kongiti, Abrahamnon iikawaajon Abimelek jen muro.

26 Jen muroto, Abimeleknon kokaen meleema jero: “Moronon sili ii anoti, ii niinon mende mojen. Geenjo iikawaa qaaya mon wala mende jena moma laligon keteda koi qaa ii mojen.”

27 Kaen meleema jero Abrahamnon kema lama ano bulmakao men kan Abimelek muro kamban iikanondeen batugaranon soomonggo ani.

* 21:12: Room 9.7; Hib 11.18 * 21:22: Jen 26.26

²⁸ Iikaen ama Aabrahamnonj lama tuungianongaga lama embia melaa 7 metogon mendeema onono yangiodeen nanji.

²⁹ Kaen nanji Abimeleknonj Abraham kokaen qisinj muro: “Lama embia melaa 7 gosinj endu ama onona yangiodeen nanjuti, ii kania naambaajonja?”

³⁰ Qisinj muro kokaen meleeno: “Niinonj apu ronja koi osowetiwaa qaaya jeweti, ii moma laarijanj i eenj, lama melaa 7 koi mono noo boronanongga bunja qen aona noo qaanaa danggunuya koloowaa.”

³¹ Kaen meleema eja woi ii balonj kanonj nama jojopanj qaagara jenggo jenj somonjonj aori. Kawaajonj gomanj iikawaa qata Beerseba qamakeju.*

³² Beerseba gomanonj soomongo kaen ani tegoro Abimelek ano iwaa manjaqeqe tuunja kawali galenja Fikol yorononj waama eleema Filistin yonoo balononj keni.

³³ Keni Aabrahamnonj berenj gere monj Beerseba gomanj iikanonj komoma Ponj Anutu benj kombombanja iwaa qata qama kooliro.

³⁴ Qama koolinj nama Filistin yonoo balononj kamanj koriga wabaga koloonj laligoro. Kianj.

22

Anutunonj Abraham angotete menj muro.

¹ * Iwoi ii kolooro kamanj tosia tegoro Anutunonj Abraham angotete menj muro. Qata “Abraham!” qaroi iinonj “Nii koi nanjenj,” jenj meleeno.

² * Kaen meleeno kokaen ijoro: “Motoonj mera soroga Aisak uganonj jopagonj munkejani, ii mono wama Moorja balononj kema baanja monj gendeema gomanjati, iikanonj uma ii noo siimolonj oowa.”

³ Kaen ijoro Aabrahamnonj enj gomaamba totoonjanonj waama dongji qaganonj dunj raraya meagonj welenqeqeya woi ano meria Aisak unuano. Siimolombaa geria soyanonj kondaboronj boranjonj ama unuama Anutunonj balonj ijoroti, iikanonj keno.

⁴ Kema laligonj weemboria karonja kanonj jaayanonj unj waama balonj ii iiro koriganonj ero.

⁵ Ii iima welenqeqewoita ii kokaen irijoro: “Oro dongjiwo koi rari nii ano mera norononj endu kema Anutu waeya menj mepeseenj mombo eleema oroononj kawota.”

⁶ Aabrahamnonj kaen irijonj siimolonj oonjoombaa gere boranjawo menj meria Aisakwaa sawinjanonj ano uro anjo gere jo ano soo mero. Kaen mero motoongara keni.

⁷ Kaen kema Aisaknonj doronj ama manja Aabraham kokaen ijoro: “Ama!” Kaen ijoro kokaen meleeno: “Wae, merana naama?” Kaen meleeno kokaen qisiro: “Gere jeta ano gere ii koi menj kajoto, siimolonj oonjoombaa lamaya ii dakanonj?”

⁸ Kaen qisiro manjanonj kokaen meleeno: “Merana, Anutu anjo mono siimolonj oonjoombaa lamaya monj mokolonj norombaa.” Kaen meleeno torogonj motoongara keni.

⁹ * Kema Anutunonj balonj jeroti, iikanonj keuma nama siimolonj oonjoombaa alataya monj menj gere iikawaa qaganonj ama arengoro. Arengonj meria Aisak somonjonj alatanonj gere qaganonj ano.

¹⁰ Ama meria uumambaajonj boria boraama soo kopinjanonja horomambaajonj ano.

* **21:31:** Beerseba: qaa iikawaa kania woi: janngo sewembaa apu ronja ano jojopanj qaawaa apu ronja.

* **22:1:** Hib 11.17-19 * **22:2:** 2 Kor 3.1 * **22:9:** Jei 2.21

¹¹ Soo horomambaajon ano iikanondeen Pombaa gajobanon Siwenonja Aabrahambaajon kokaen qaro: “Aabraham, Aabraham!” Kaen qaro “Nii koi nanjen,” jen meleeno.

¹² Kaen meleeno kokaen ijoro: “Boroga mono merawaa qaganon mende amba. Iwaa qaganon iwoi mon mende amba. Giinon meraga motoonggo soro ii noojon mende anjon konjanjwaajon kanaga kete kokaen moma yagojen: Gii Anutuwaa qaa jeta uuguwabotiwaajon keega momakejan.”

¹³ Kaen ijoro iikanondeen ataama unjon iiro lama ejia mon ilianon gere bambanawonon giliro kemero nano. Ii iima kema menj kan meriaa kitianon lama iikanon siimolon ooro.

¹⁴ Kawaajon Aabrahamnon balon iikawaa qata ii ‘Ponjon mokolon norombaa,’ jen qaro. Kamban kokaamba kaanjadeen qaa kokaen qamakeju: “Ponjon ii baanjon mokolon norombaa.”

¹⁵ Pombaa gajobanon Aabrahambaajon Siwenonja mombo kokaen qaro indina woi kolooro:

¹⁶ * “Pon niinon kokaen jejen: Neeno neenaa qananon qama jojopan qaa kokaen jengo jen kotiijen: Giinon sili koi ama meraga motoondago ii noojon mende anjon konjani,

¹⁷ * iikawaajon niinon onjon gii kotuegon goma koloonseisei gombe gbiliuruga yonjon honombonon qaa seiwuya. Seigi jangogianon mono sombin kanakeewambaa senjelaoya kaana koloowaa ano kowe goraayanon sakasin en kenjuti, iikawaa so koloowaa. Goo gbiliuruga yonjon mono kotii kereurugia unjon haamo ama siti balongia unjama anjon koma laligowuya.

¹⁸ * Giinon noo qaana ten konjani, iikawaajon goo gbiliuruga yonjononga mombaajon ama noo kotumotuenanon mono namowaa kanageso tuun kuuya yonoo qagianon uro oyanboyon mokoloowuya.”

¹⁹ Pombaa gajobanon kaen ijoro Aabraham meriawo eleema welenqeqewoita yoroonon kema aitonjon moton Beerseba gomanon kenji. Aabrahamnon Beerseba goman kanon opo sel kuunja mororonjon laligoro. Kian.

Naahorwaa gbiliuruta

²⁰ Kamban tosia tegoro buzu qaa mon kokaen anji Aabrahambanon karo: “Milkanon kaanjadeen nemunga koloaja. Iinon koga Naahorwaa merauruta tosaanja onono.”

²¹ Meria mutuyaa qata ii Uz, iwaa koga Buz ano iwaa kanaanon Kemuel, Arambaa manja.

²² Kemuelwaa kanaanon Kesed, Hazo, Pildas, Jidlaf ano Betuel.

²³ Betuelnon Rebekawaa managa kolooro. Milkanon Aabrahambaa koga Naahorwaa merauruta 8 ii onono.

²⁴ Naahorwaa embia sewanja mende memeta qata Reuma iinon kaanjadeen merauruta tosaanja onono. Yonoo qagia ii Tebe, Gaham, Tahas ano Maaka. Kian.

23

Saaranon komuro.

¹ Saaranon laligon uro yambuya 127 kolooro. Saaranon yambu iikawaa so laligoro.

* 22:16: Hib 6.13-14 * 22:17: Hib 11.12 * 22:18: Apo 3.25

² Laligon Keinan balonon goman qata Kiriya Arba, qata alia Hebron qamakejuti, iikanon komuro. Komuro Aabrahamnon iikanondeen embiaajon jinjen qama saamambaajon keno.

³ Kema saaro tegoro waama embiaa qamoya mesaon kema nama Hit ejemba ii qaa kokaen injjoro:

⁴ * “Nii onoo batugianon waba kan tawatawa laligojen. Kawaajon onoo mono balongiaa bakaya mon kokaamba nongi sewanja mewe qasirina kolooro alauruna yonoo qamogia iikanon ama ron koma onomakemaña.”

⁵ Qaa kaen injjoro Hit yononon meleema kokaen jegi:

⁶ “Oo eja pon, gii saanon nonoonon qaa koi moba. Gii nonoo batunananon Anutuwa eja jawina laligojaniwaajon ama qasiriga ainganon daenkaya iima sororogon mewaatiwaajon mojan, iikanon mono saanon qamoga ron komba. Giinon qamoga oson ron komaña jena nonoononga monon ii mende angon koma gombaa.”

⁷ Kaen jegi Aabrahamnon waama balon toya Hit ejemba yonoo wosogianon kemen usugon onono.

⁸ Usugon onoma nama yonoojon qaa kokaen jero: “Niinon qamona oson ron komaniwaajon saanon jewuti een, mono noonon qaa koi moma Zoharwaa meria Efron iwaanon kema qaa jena koi toroqen jen kuun mubu.

⁹ Kuun mugi moma kobaa qata Makpela iwaa bunja koloon gawonaa jaanagen eji, mono ii jen tegoro sewanja memaña. Mono qisigi sewanja dawi jen tegoro sewanja kuuya mewe noonon qasirina onoo batugianon ewaa.”

¹⁰ Kaen jero Efronon alauruta Hit kanageso kuuya taongiaa kiropo naguyanon kan sombenon ajoroogiti, iyonoo batugianon raro qaa geja ama mogi Efronon Aabraham kokaen meleema muro:

¹¹ “Oo eja ponna, kaen qaagoto, mono jewe geja ama moba. Niinon balon koria ii ano kobaa iikanon nanji, ii kalenaga gonjen. Neenaa kanagesouruna yonoo jaagianon nama ii gombe iiju. Qamoga ii saanon iikanon oson ron komba.”

¹² Kaen jero Aabrahamnon balon toya yonoo wosogianon mombo kemen usugon onono.

¹³ Usugon onoma nama yonoo jaagianon Efron kokaen ijoro mogi: “Noonon qaa koi mono geja ama moba. Giinon saanon kaen anagato, niinon mono balon koria iikawaa sewanja ii gomaña. Ii saanon jen tawa mena niinon qamona iikanon oson ron komaña.”

¹⁴ Kaen ijoro mogi Efronon Aabraham kokaen meleema muro:

¹⁵ “Oo eja ponna, noonon qaa koi mono geja ama moba. Balon iikawaa sewanja ii 400 silwa kota (50 kilogram). Ala-ala koloojotiwaajon ama kanon mono anaraa batunaranon iwoi omya kolooja. Kawaajon qamoga saanon iikanon oson ron komba.”

¹⁶ Kaen meleema muro moma Aabrahamnon balon sewanja jangoya Efronon Hit kanageso yonoo jaagianon jero mogiti, iikawaa uumotoon ano. Jangoya silwa kota 400 ii konkororo ejembanon kamban kanon sewanja soya jegi eroti, iikawaa so monen ii gosin muro.

¹⁷ Kaen muro Efrombaanon balon koria Mamre kosianon Makpela kanon eroti, kobaa iikanon nanoti ano gere kuuya balon kawaa jawo uutanon nangiti, iikawaa qaaya jen tegoro.

* 23:4: Hib 11.9, 13; Apo 7.16

¹⁸ Qaaya jen tegoro Aabrahambaa buɲa kolooro. Hit kanageso kuuya taonɲiaa kiropo naguyanonɲ kanɲ sombenonɲ ajoroogiti, iyonononɲ tawa ii iigi buɲaya kolooro.

¹⁹ Kawaa gematanonɲ Aabrahamnonɲ embia Saarawaa qamoya ii Keinan balombaa kobaayanonɲ osonɲ ronɲ kono. Kobaa ii Mamre qata alia Hebron kawaa kosianonɲ balonɲ koria qata Makpela kanonɲ eja.

²⁰ Kaenɲ kolooro balonɲ koria ano kobaa iikanonɲ nanji, ii Hit kanageso yonononɲ Aabrahambaa buɲa qenɲ mugi qasiria kolooro. Kianɲ.

24

Aisakwaa embia Rebeka ii wama kagi.

¹ Aabrahamnonɲ eja waɲa kolooro Anutunonɲ iwoi kuuya ama meroti, iikanonɲ ii kotuegonɲ muro laligonɲ kouro.

² Kaenɲ ama kambaɲ mononɲ miriaa welenqeqe jawiɲa waɲa, miria uutanonɲ ilawoila enɲ muroti, iikawaa galeɲa iwaajonɲ qaa kokaenɲ jero, “Gii mono qaaga jenɲ kotiiwaatiwaajonɲ boroga noo tawonaa baatanonɲ amba.

³ Kaenɲ ama Ponɲ, Siwe ano namo yoroo Anutugaraa qatanonɲ jojopanɲ qaa kokaenɲ jewa: Niinonɲ Keinan kanageso yonoo batugianonɲ koi laligojento, giinonɲ mono meranaa embia ii yonoo naanɲ boragiaga monɲ mende menɲ muba.

⁴ Kaenɲ qaagoto, gii mono neenaa kantrinonɲ kema tinitosauruna yonoononɲga merana Aisakwaa embiaga wama kawa.”

⁵ Kaenɲ jero welenqeqe jawiɲanonɲ kokaenɲ qisiɲ muro: “Kema jewe emba kanonɲ niwo balonɲ kokanonɲ kamambaaajonɲ togowaati eenɲ, niinonɲ mono nomaenɲ amaɲa? Meraga Aisak wama kantri kanati, iikanonɲ mombo eleema kembota me qaago?”

⁶ Kaenɲ qisiɲ muro Aabrahamnonɲ kokaenɲ meleeno: “Qaago totoonɲ! Gii noo merana wama kanonɲ mombo mende kembao.

⁷ Siwewaa Ponɲ Anutunonɲ nii maɲnaa mirinonɲ ano kolokoloo kantrinonɲga qaa kokaenɲ jero mobe jojopanɲ qaanonɲ somonɲonɲ nuano kawe: ‘Niinonɲ balonɲ koi mono goo gbiliuruga yonoo buɲa qenɲ onɲomaɲa.’ Kawaaajonɲ iinonɲ mono Siwe gajobaya wasiro wala keno giinonɲ saanonɲ meranaa emba ii iikanonɲga wama kawa.

⁸ Kema jena emba kanonɲ giwo kamambaa togowaati eenɲ, jojopanɲ qaaga koi kanonɲ mono mende toroqenɲ somonɲonɲ gombaa. Noo merana ii mono mende totoonɲ wama iikanonɲ eleema kembao.”

⁹ Kaenɲ jero welenqeqe jawiɲanonɲ qaa ii jenɲ somonɲonɲ munɲ jojopanɲ qaanonɲ jenɲ kotiimambaaajonɲ boria somataya Aabrahambaa tawo baatanonɲ ano.

¹⁰ Kaenɲ jenɲ kotiinɲ nama somatayaanonɲ kamel 10 ano iwaa kowianonɲa iwoi akadamugiawo kania kania motoonɲ mero. Ii menɲ mesaonɲ Noot Mesopotemia (Aram Naharaim)* kantrinonɲ kema Naahornonɲ taonɲ laligoro, iikanonɲ keuro.

¹¹ Keuma taonɲ seleengenɲ apu ronɲa eroti, iikawaa kosianonɲ kameluruta onɲoono simiɲgia misigonɲ kemenɲ haamo megɲ. Weenɲ jaaya kememambaaajonɲ ano taononɲa emba yonononɲ apu kosowombaaajonɲ apu ronɲanonɲ kaka kambangia ii kolooro.

* **24:10:** Aram: qa ii kambaɲ kokaamba Siria qamakeju. Naharaim = apu gowoya woi (Yufreitis ano Taigris) iyoroo batugaranonɲ.

¹² Iikanonj nama kokaenj qama kooliro: “Oo Ponj, somatana Aabrahambaa Anutuya, gii mono kete toomorianj noma somatana Aabrahambaaajonj qaa jenj somonjonati, iikawaa honjononj asugiwaa.

¹³ Moba, nii apu ronj kosianonj kokanonj nambe taombaa emba saranjurugia yonjononj apu kosowombaaajonj kawuya.

¹⁴ Kagi kokaenj koloowaatiwaaajonj qama koolijenj: Niinonj emba saranj mombaajonj kokaenj jemaŋa: ‘Gii saanonj koworanenja meeraanjona apu newenaga.’ Kaenj jewe iinonj kokaenj meleema nijowaa: ‘Saanonj nena kameluruga kaanagadeen apu unuagimaŋa.’ Kaenj nijowaati, emba saranj iikaya giinonj welenqeje ejaga Aisakwaa buŋa qenati, iinonj mono ii koloowaa. Kaenj kolooro giinonj somatanaajonj qaa jenj somonjonati, iikanonj honjowo kolooja, kaenj momaŋa.”

¹⁵ Qamakooli ii qama kooliro mende tegoro iikanondeen emba monj qata Rebeka iinonj koworanenj sawinanonj anjon apu ronjononj karo. Iinonj Aabrahambaa koga Naahor ano embia Milka, yoroo meragara qata Betuel iwaa borataga.

¹⁶ Emba iikawaa kaitania ii iima-ainainjowo totoonj kolooro emba saranj jumunja ejanonj mende memetaga laligoro. Iinonj kamaanj apu ronjonj kemenj apu kosonj kouro.

¹⁷ Kouro iikanondeen welenqeje jawinanonj uulanjowo iwaa kosianonj kema kokaenj jero: “Gii saanonj koworanenjanonja apu monj nona newenaga.”

¹⁸ Kaenj jero kokaenj meleeno: “Oo ponja, saanonj newa.” Kaenj jenj uulanjowo koworanenja borianonj menj kamaanj meeraanjoro apu nero.

¹⁹ Ii nero kokaenj jero: “Niinonj kameluruga yonjojonj kaanagadeen apu kosonj onombe nenj kema negi unjuro mesaowu.”

²⁰ Kaenj jenj uulanjowo koworanenjanonja apu molaaro kuuya juunonj kemero mombo qikqigonj kema apu ronjonj apu kosomambaaajonj kemenj kameluruta kuuya yonjojonj apu sogianonj kosoro.

²¹ Kaenj ano welenqeje jawinanonj goronj nama ii tororo iima kokaenj moma romonjoro: “Onjononj, Ponjonj kana koriga koi kajenatiwaa morianja ii mono kokaenj kondooro asugija me nomaenj?”

²² Kaenj romonjonj nano kamel yonjononj apu nedaborogi welenqeje jawinanonj moponj (pinjonj) goulnonj memeta monj lombota 5 gram ii menj emba sarambaa sewanjononj ama borojenjenj goulnonj memeta woi lombogara 110 gram ii borianonj kotogoro uro.

²³ Kotogoro uro kokaenj qisinj muro: “Gii morowaa borataga? Mangaa miri uutanonj nonononj gomantiinja ewonagatiwaa titinja monj nanja me qaago, ii saanonj jena mobenaga.”

²⁴ Kaenj qisinj muro kokaenj meleema muro: “Nii Betuelwaa borataga. Au asana qagara Milka ano Naahor.”

²⁵ Kaenj jenj toroqenj kokaenj jero: “Nonoononj lolo hai ano kamel yonjo loloo qaqanonj neneya ii mamaga raja ano gomantiinja gaonj ewutiwaa titinja ii kaanagadeen saanonj nanja.”

²⁶ Kaenj jero welenqeje jawinanonj namononj kemenj usugonj Pombaa waeya menj mepeseero.

²⁷ Mepeseenj kokaenj jero: “Oo Anutu, somatana Aabrahambaa Ponja, niinonj gii mepeseenj gonjenj. Giinonj somatanaajonj kalenj moriambaa qaaga jenj somonjonati, ii tororo otaana mende looriro. Iikawaa so Ponj giinonj nuana kana koriga koi kanj laligonj somatanaa tinitosauruta yonjo mirinonj koujenj.”

²⁸ Kaen asugiro emba sarañon uulañawo qiqigon kema iikawaa sunduya ii nemuñaa sumañuruta mirinon laligogiti, ii injoro mogi.

²⁹ Rebekawaa naña qata Laban laligoro. Iinon ii moma Aabrahambaa welenqege jawiña iimambaañon uulañawo seleenjen apu roñanon qiqigon keno.

³⁰ Naña borianon goul borojenjen ano sewañanon goul mopoñ raro iiro naña Rebekanon welenqege jawiñanon qaa jero moroti, iikawaa sunduya jero moma iwaanon keno. Kema apu roñanon keuma eja ii iiro kanon kameluruta yoñoo kooronñanon nano.

³¹ Nano kokaen jero: “Poñon kotuegon gono laligojani, gii mono kana mirinon kembo. Seleenjen kokanon mende namba. Niinon ononñia ewutiwaa miria ano kameluruga yoñoo duñ kaanñideen meweenjojen.”

³² Kaen jero welenqege jawiñanon mirinon karo kamel qagianon esuhina raroti, ii Labanon mesuma mero kamaaro jero kamel yoñooñon loloo hai ano qaganon nene men kan ononñi. Welenqege jawiñ ano iwaa ejaurutanon kanagia songbambutiwaa apuya ii kaanñideen motoon koson kan ononñi.

³³ Kawaa gematanon nene welenqege jawimbaa batanon koñgito, iinon kokaen jero: “Wala qaa men kajeni, ii jewe mogigo mono nene koi nemaña.” Kaen jero Labanon kokaen jero: “Ti saanon jena moboña.”

³⁴ Kaen jero kokaen injoro: “Niinon Aabrahambaa welenqege ejaga koloojen.

³⁵ Poñon somatana honoña qaa kotuegon muro eja uuta esuhinawo koloon laligoja. Poñon lama ano bulmakao, silwa ano goul, welenqege eja ano emba ano kamel, dongi ii mamaga muro laligoja.

³⁶ Somatanaa embia Saara iinon emba waña totoon koloon kamban kanon somatanañon meria moñ mero. Mañanon esuhinaya kuuya ii meriañon buña qen muro laligoja.

³⁷ “Somatananon niinon jojopan qaa kokaen jemambaañon jen koton nono: ‘Niinon Keinan yoñoo balonon koi laligojento, giinon mono meranaa embia ii Keinan yoñoo naamboragiaga moñ mende men muba.

³⁸ Kaen qaagoto, gii mono mañnaa goman mirinon neenaa tinitosauruna yoñoonon kema meranaa emba ii iikanon wama kawa.’

³⁹ “Kaen nijoro somatana ii kokaen qisin mube, ‘Niinon kema jewe emba kanon niwo mende kawaati een, niinon mono nomaen amaña?’

⁴⁰ Kaen qisin mube kokaen meleeno: ‘Niinon Pombaa jaanon kema kan ama men laligoweti, iinon mono Siwe gajobaya wasiro giwo keno kana kembagi, iikanon toomorianawo koloowaa. Kaen neenaa mañnaa goman mirinon kema tinitosauruna yoñoonon meranaa emba ii men kawa.

⁴¹ Noo tinitosauruna yoñoonon kema jojopan qaa noojon jenati, iikanon mono kawaa gematanon mende toroqen somonjon gombaa. Emba moñ mende gombuti een, giinon kilen jojopan qaa iikawaa kasanon ga loloowaga.’

⁴² “Kaen jero kete apu roñanon kouma nama kokaen qama koolijen: ‘Oo Anutu, somatana Aabrahambaa Poña, nii kana koriga kajeni, ii mono uuainñaa so mona toomorianawo koloowaa.

⁴³ Iiba, niinon apu roñ kokawaa kosianon nanjen. Kokaen nambe emba sarañ moñon apu kosomambaañon karo niinon ii kokaen ijomaña: “Gii saanon koworanñonon apu melaa moñ nona newenaga?”

⁴⁴ Kaen jewe iinon kokaen meleema jewaa: “Saanon nena kameluruga yoñoo apu kaanñideen koson onomaña.” Kaen meleema jewaati een, niinon

iikawaajon kokaen momaᅇa: Poᅇ giinon ii somatanaa meriaa embiaga koloowaatiwaajon meweᅇggojan.’

⁴⁵ Uunanongga qamakooli ii mende qama koolidaborowe iikanondeen Rebeka iinon koworanen sawinanon angon iikanon kajaa. Kan apu ronanon kemen apu kosoro niinon iwaajon kokaen jejeᅇa: ‘Saanon apu mon nona newenaga.’

⁴⁶ “Kaen jewe iinon uulanawo koworanenᅇa sawinanongga mero kamaaro kokaen jejaa: ‘Saanon nena kameluruga yoᅇoo apu kaanjadeen onombe newuya.’ Kaen jero newe kameluruna ii kaanagadeen apu unuagija.

⁴⁷ Unuagiᅇo kokaen qisin mujeᅇ, ‘Gii morowaa borataga?’ Qisin mube kokaen meleenja: ‘Nii Betuelwaa borataga. Au asana qagara Milka ano Naahor.’ Kaen meleenon niinon mopeᅇ sawinanon mondon borojenjen borianon mewe uja.

⁴⁸ Kamban iikanondeen namonon kemen usugon Pombaa waeya meᅇpesejeᅇa. Anutu somatana Aabrahambaa Poᅇanon mono kana dindina nuano somatanaa kogaa mirinon kan esia meriaa embiaga koloowaatiwaajon mokoolojeᅇ. Kawaajon Poᅇ meᅇpeseᅇ mujeᅇ.

⁴⁹ “Kaen kan koi nanjen. Kawaajon onᅇo somatana isosoronᅇo sakituruᅇo koloojutiwaa qaaya pondan oᅇaan kiankomun mujuti eeᅇ, ii mono qendeema jegi momaᅇa. Kaen mende ambuti eeᅇ, qaa ii kaanjadeen jegi momaᅇa. Ii moma mongeᅇ eleema kemambaajon romongomaᅇa.”

⁵⁰ Kaen jedabororo Laban ano Betuel yoronon kokaen meleema jeri, “Qaa koi Pombaanonᅇa kaja. Kawaajon noronon qaa kaen me kaen jewotiwaa so qaago.

⁵¹ Moba, Rebekanon koi nanja. Poᅇnon jeᅇmindiᅇ anjiwaa so saanon ii wama kema somatagaᅇa meria muna embia koloowaa.”

⁵² Kaen jeri qagara moma Aabrahambaa welenqeqe jawinanon kamaan Pombaa jaanon namonon kemen usugoro.

⁵³ Usugoro tegoro waama gesianongga goul ano silwa akadamyua iima-ainᅇainᅇiawo ano opo maleku teregiawo unjuma Rebeka muro. Kaanjadeen kalen iwoi tosia sewanᅇia somata ii nemun naanᅇa orono.

⁵⁴ Oroma ii ano ejauruta iwo kagiti, iyononon nene qaan neᅇ rama rama goman tiro egi. Egi goman ano waagi welenqeqe jawinanon kokaen jero: “Saanon wasiᅇ nonᅇi somatanaanon kemaᅇa.”

⁵⁵ Kaen jeroto, nemun naanᅇa yoronon kokaen meleenon, “Saanon naamboranara mesaona toroqen kamban tosaᅇa weemboria ten kaen nonowo laligowaa. Kawaa gematanon saanon ii wama kumbu.”

⁵⁶ Kaen meleenito, welenqeqe jawinanon kokaen meleema jero mogi, “Welen kanana kajeni, ii Poᅇnon kotuegoro toomorianawo kolooja. Kawaa- jon kambana mono mende qeᅇ koriwu. Mono wasiᅇ nonᅇi saanon eleema kema somatanaanon keumaᅇa.”

⁵⁷ Kaen jero moma kokaen jeri, “Saanon emba saranᅇ ii qaji karo iyanᅇa qisin mubonᅇa.”

⁵⁸ Kaen jeᅇ Rebeka qari karo kokaen qisin muri, “Gii eja kokawo kemambaa mojan me qaago?”

Qisin muri “Saanon kemaᅇa,” jero.

⁵⁹ Kaen jero nama naamboragara ii welen embiawo wasiᅇ onᅇi Aabrahambaa welenqeqe jawin ano iwaa ejauruta yononon ii uruama kembombaa anᅇi.

⁶⁰ Kembombaa anᅇi kanon nemunᅇan naanᅇ koanᅇurutanon Rebeka kotuegonᅇ munᅇ kokaen jegi,

“Oo naan boranana, Poŋnon saanon koloonseisei gono giinon gbiliuruga milyona milyona yonoo bemunjalegiaga koloowa. Yononon mono kotiin kereurugia unun haamo ama siti balongia unuama angon koma laligowu.”

⁶¹ Kaen jegi tegoro Rebekanon welenqege embauruta yonowo waama kamel qagianon uma rama welenqege jawina otaan kenji. Jawin iinon Rebeka wama galeŋ kono eleema kana kenji.

⁶² Kema kema Keinan balonon kougii. Aisaknon balon kawaa Saut leegen distrik qata Negew kanon laligon kamban iikanondeen apu ron qata Ber Lahai Roi † ii mesaon balon qararanonkononon kan laligoro.

⁶³ Kan laligon goman tiimambaa ano kanon kuuna mesaon balon koria somata kanon kema liligon qaa romongon jaa rin waama iiro tosonianon kamel qagianon rama iwaa kosianon kawombaajon kagi.

⁶⁴ Kaen kagi Rebekanon jaa rin waama Aisak iima kamel qaganon raroti, iikanonadeen uulanawo lugun namonon kamaaro.

⁶⁵ Kamaan welenqege jawinaajon qisin kokaen jero, “Eja balon korianon endu nama jaasewan qen nonoma kaji, ii moronon?” Kaen jero kokaen meleeno, “Iinon mono somatanaa meriaga.” Kaen meleeno moma wan kawaseŋa horon jaasewana esuuro.

⁶⁶ Esuuro aitonon welenqege jawinanon iwoi kuuya ama men laligoroti, iikawaa sunduya ii Aisak jero moro.

⁶⁷ Moro tegoro Aisaknon Rebeka wano nemuna Saarawaa opo sel kuunanon uma laligoro kanagen mero embia kolooro uutanon jopagon mun laligoro. Aisakwaa nemunanon komuro wosobiri uutanon laligorotiwaajon ama ulunkolon kaen mokolooro. Kian.

25

Aabahambaa esa ambouruta tosaŋa

1 Hist 1.32-33

¹ Aisaknon emba mero manja Aabahamnon embia mon qata Katura mero.

² Mero Keturanon Aabahambaa merauruta kokaen onono: Zimran, Joksan, Medan, Midian, Isbak ano Suua.

³ Joksanon merawoita qagara Seba ano Dedan yoroo mangaraga kolooro. Dedan iinon Asur kanageso, Letus kanageso ano Leum kanageso yonoo benisigiaga kolooro.

⁴ Midiambaa merauruta ii Efa, Efer, Hanok, Abida ano Elda. Ii kuuya Keturawaa esauruta koloon laligogi. Kian.

⁵ Aabahamnon esuhinaya kuuya ii meria Aisak bunja qen muro.

⁶ Ii muroto, embauruta wanja mende memeta yonoo meraurugia yonoonon kalen iwoi jan qen mendeema onono. Mendeema onoma jaawo laligon wasin onono dagia Aisak mesaon balon mon ween koukoutanon baagen kanon kenji. Kian.

Aabahamnon komuro ron konji.

⁷ Aabahamnon laligon kouro mindimindiri yambuya 175 kolooro komuro.

⁸ Laaligo yambuyaa jangoyanon uuta koloon sokono waziin eja wanja koloon sewan aason konoga horon goron qen komuro Anutunon wano tinitosauruta komugiti, iyonoonon kema toroqero.

† 24:62: Apu ron: Laaligoyawo laligon niimakejiwaa apu ronja

⁹ Komuro merawoita Aisak ano Ismael yoronon mangaraa qamoya men kema Makpela kobaanon ron koni. Kobaa ii Hit eja Efron Zoharwaa meria iwaa balon korianon Mamre goman mirinon ween koukoutanon baagen eja.

¹⁰ * Aabrahamnon balon koria ii Hit kanageso yonoononga sewana meroti, iikanon ii ano embia Saara ii ron koma orongi.

¹¹ Aabrahamnon komuro Anutunon meria Aisak kotuegon mun laligoro. Inon Negew balonon apu ron qata Ber Lahai Roi (Laaligoyawo laligon niimakejiwaa apu ron) iikawaa kosianon rama laligoro. Kian.

Ismaelwaa kanagesouruta

1 Hist 1.28-31

¹² Iijipt emba Haagar inon Saarawaa welen embia laligoro Aabrahamnon mero koro ama meria Ismael mero. Ismaelwaa merauruta yonoo qa arengia kokaen:

¹³ Ismaelwaa merauruta yonoo qagia ano koloogitiwaa arengia ii kokaen: Meria mutuya qata Nebaiot. Iwaa gematanon Kedar, Adbel, Mibsam,

¹⁴ toroqen Misma, Duma ano Masa,

¹⁵ Hadad, Tema, Jetur, Nafis ano Kedema.

¹⁶ Ismaelwaa meraurutanon kaen koloon asa tuungia 12 koloon laligon kougi. Asa qagia qagiti, iikawaa so opo kuun tambogia ano jigo mirigia kaanagadeen qama men laligon kougi.

¹⁷ Ismaelnon laligon kouro yambuya mindirin 137 kolooro komuro. Kaen eja wana koloon sewan aason konoga horon goron qen komuro Anutunon wano tinitosauruta komugiti, iyonoonon kema toroqero.

¹⁸ Ismaelwaa gbiliuruta yononon koriganon koriganon deema kema laligon balon qagara Hawila ano Suur yoro batugaranon goman men laligogi. Gomangia ii Iijipt kantriwaa jawoyanonga kanain ween koukoutanon Assiria waagen kengiti, kana iikawaa kosianon kanon eja. Ismaelwaa gbiliuruta yononon Aabrahambaa gbiliuruta tosaan kuuya ii kerekere ama onoma laligogi. Kian.

Iisoo ano Jeikob yoronon koloori.

¹⁹ Aabrahambaa meria Aisak iwaa gbiliuruta yonoo qa arengia ii kokaen: Aabrahambaa meria Aisak.

²⁰ Aisaknon yambuya 40 kolooro Mesopotemia (Padan Aram) kantrinon Aram eja qata Betuelwaa borata Rebeka embia mero. Rebekawaa naan Aram eja qata Laban.

²¹ Aisakwaa embianon aruna laligorotiwaajon ama Pon qama koolin muro. Qama koolin muro qamakoolia moro Rebekanon koro ano.

²² Koro ano merawoi yoronon nemungaraa goron uutanon utama aori. Ii moma kokaen jero: "Iwoi koi kaan ii mono naambaajon asugin nonja?" Kaen jen kema iikawaajon Pon qisin muro.

²³ * Qisin muro kokaen ijoro:

"Goo goron uuganon tuun woi yonoo benisigiaga ejao.

Iyoononga kanageso woi asugin deema laligowuya.

Ejemba tuun monon tuun alia unuugun ku-usungia kotakota koloowuya.

Datanon koga welen qen mun laligowaa."

²⁴ Mera meme kabananon kan kuuro goron uutanon mera sunesune woi eri.

* **25:10:** Jen 23.3-16 * **25:23:** Room 9.12

²⁵ Wala goronononga asugiroti, iwaa selianon jejegbili kolooro sele juyanon selia kuuya sokoma ero. Kawaajon qata Iisoo (juyawo) qagi.

²⁶ Iwaa kanianon koganon Iisoo waa kana gbakoyanon borianon men asugiro. Kawaajon iwaa qata Jeikob qagi. (Jeikob qaa kawaa kania woi: gbako ano tiligoja.) Aisaknon yambuya 60 kolooro kambañ kanon Rebekanon merawoita woi ii orono. Kian.

Iisoonon borosamo mewaatiwaa qabunaya qewagoro.

²⁷ Mera woi iyoronon asugin somariiri Iisoonon borojan gawombaa kania tororo moma yagon pondan jolonon laligomambaañ moroto, koganon eja bonjona koloon kaparan koma mirinon laligoro.

²⁸ Aisaknon duuyaa oroya nemambaa moma laligoro. Kawaajon uutanon Iisoo mamaga jopagon mun laligoro, Rebekanon uu womboyanon Jeikob mamaga jopagon mun laligoro.

²⁹ Kambañ monon Jeikobnon kozin men iyanajon nene qaan on raro datanon jolononga kan selia bimooro wosoya mamaga kiro.

³⁰ Kaen kiro Jeikob kokaen ijoro: “Selena bimooro wosona mamaga nijiwaajon mono uulanawo kozin qaan nejongbala ii nona nemanja.” Kawaajon qata Edom (nejongbala) qagi.

³¹ Kaen ijoro Jeikobnon jero: “Dana, gii wala asuginagi, qabunaga ii mono wala togon nona nene qaan ii saanon gombe newa.” *

³² Kaen jero qaa kokaen meleema muro: “Kona moba, nii komumambaañ anjen. Kawaajon wala asugiweti waa qabunanon mono nomaen ilaan nonaga?”

³³ * Kaen meleema muro kokaen ijoro: “Iikawaa qaaya ii mono wala jojopan qaanon jen kotiina momanja.” Kaen ijoro ii jojopan qaanon jen kotiin mun wala asugiroti waa qabunaya ii Jeikob togon muro nenenon sewanja mero.

³⁴ Sewanja men bered ano kozin qaan Iisoo muro nen waama nama mesaon keno. Iisoonon wala asugiroti waa qabunaya ii iikawaajon moro kamakamaata kolooro. Kian.

26

Aisaknon Gerar taanon laligoro.

¹ Wala Aabrahambaa kambananon bodi kolooro. Kaanagadeen Aisak waa kambanon bodi mombo koloon goman sokoma ero. Bodi kolooro Aisaknon mesaon Filistin yonoo kin pongia qata Abimelek iwaa gomanon Gerar kanon keno.

² Kema laligoro Ponon asugin mun kokaen jero: “Gii Iijipt balonon mende kema. Goman koi bunaga koloowaatiwaañ jen kotoweti, mono kokanon rama laligowa.

³ * Niinon manja Aabrahambaañ soomongo qaa mun ii jojopan qaanon jen kotiweti, ii mono galen kombe honawo koloowaa. Niinon balon kuuya koi ii gii ano goo gbiliuruga onoo bunaga qen onomanja. Kawaajon saanon balon kokanon rama waba laligona niinon giwo laligon kotuegon gombe laligowaga.

⁴ Niinon gbiliuruga kolonseisei onombe jangogianon sombinon sengelao rama kenjuti, mono iikawaa so koloowuya. Kaen анги balon kuuya koi

* **25:31:** Mutu mera ii wanja: Wala kolooroti, iinon kouruta yonoo batugianon wanja kolooro goda qen qabun mun kalenja kalenja mun laligogi. Nemun manjianon komuri bunagara mendeengiti, kambañ iikanon wala kolooroti waa borosamoya ii somanja woi toroqen mugi. * **25:33:** Hib 12.16

* **26:3:** Jen 22.16-18

ii onoo bunaga qeŋ onomaŋa. Goo gbiliuruga yoŋoonoŋga mombaajon ama noo kotumotuenanoŋ mono namowaa kanageso tuuŋ kuuya yoŋoo qagianon uro oyaŋboyaŋ mokoloowuya.

⁵ Niinoŋ kokaembaajon kaen amaŋa: Aabrahamnoŋ noo qaana teŋ koma laligoro. Jojopaŋ qaana, jeŋkooto qaana ano kana qaana muweti, iinoŋ ii kuuya otaan laligoro.”

⁶ Anutunoŋ kaen jero Aisaknoŋ toroqen Gerar taonoŋ rama laligoro.

⁷ * Laligoro gomaŋ iikawaa eja yoŋonoŋ embiaajon qisiŋ mugi kokaen jero, “Ii naanaga.” Kaen jeŋ uutaŋoŋ kokaen romoŋgoro: “Rebekawaa kaitanianon iima-aiŋaiŋawo koloojiwaaajon eja iyoŋonoŋ mono iwaajon ama nii nugi komumambo.” Kaen romoŋgoŋ “Ii embanaga,” kaen jemambaajon keeta moma laligoro.

⁸ Aisaknoŋ iikanon kambaŋ koriga laligoŋ kouma kambaŋ moŋnoŋ embi-awo suuŋgoŋ aŋgoŋ aori Filistin yoŋoo kiŋgia Abimelek iinoŋ jengenanoŋga seleengeŋ jaa riro kemero ii iriiro.

⁹ Iriima Aisak oono karo kokaen ijoro moro: “Moba, iinoŋ mono goo embaga kolooja. Mono naambaajon ‘Ii naanaga,’ jena?” Kaen moma kokaen meleema muro: “Nii iwaajon ama nugi komumambotiwaajon romoŋgoŋ kaen jewe.”

¹⁰ Meleema muro kiŋ Abimeleknoŋ kokaen ijoro: “Gii mono naa terega ama nononjaŋa? Noo ejauruna yoŋoonoŋga moŋnoŋ mono afaaŋgoŋ goo embagawo enaga. Kaen kolooro giinoŋ kondoona siŋgisoŋgowaa qaa lombotanoŋ mono nonoo qanananoŋ unaga.”

¹¹ Kaen jeŋ kanageso tuuŋa kuuya yoŋoojon jeŋkooto kokaen ama onono: “Moŋnoŋ moŋ eja koi me iwaa embia meŋ bolin orombaati, ii mono koomuwaa bunaga jeŋ tegoniŋ komuwaa.” Kian.

¹² Aisaknoŋ balon iikanon nene gawoŋ koma komoro Poŋnoŋ kotuegoŋ muro yambu iikanon hoŋa komoroti, ii 100:waa so seiŋ kolooro.

¹³ Kaen kolooro toomorian somasomata mokoloon laligoro esuhinayanon toroqen somariin uro kindinbiri eja qaqaabuŋayawo kolooro.

¹⁴ Iwaanon lama, meme (nonin) ano bulmakao tuuŋa tuuŋa ii koloon seigi. Kaanjadeen welenqequeuruta mamaga onono laligogi. Kawaaajon Filistin yoŋonoŋ ii iima kanain goronkiki ama gemageqe qaa jegi.

¹⁵ Gemageqe qaa jeŋ maŋa Aabrahambaa welenqequeurutanon apu roŋ iwaa kambaŋoŋ osogiti, ii kuuya balonoŋ qeŋ turudaborogi.

¹⁶ Kaen kolooro kiŋ Abimeleknoŋ Aisak kokaen ijoro: “Gii ku-usuŋgawo koloon mamaga nunuugujanawaajon mono kololoon nonomesaon moŋgen kamba.”

¹⁷ Kaen jero moma balon ii mesaon Gerar dooŋanoŋ kema kemen opo sel kuuŋ mororoŋgoŋ kuuŋ kanaŋ rama laligogi.

¹⁸ Rama laligoŋ apu roŋ maŋa Aabrahambaa kambaŋoŋ osogito, Aabraham komuro Filistin yoŋonoŋ qeŋ turugiti, ii Aisaknoŋ jero mombo osoŋ luluuma meagogi. Meagogi maŋanoŋ apu roŋ qagia qaroti, Aisaknoŋ ii iikayadeen mombo qaro.

¹⁹ Kaen qaro welenqequeurutanon dondoonanoŋ apu roŋ osoŋ laligoŋ apu roŋ moŋ apuya soraaya ujuŋgoŋ kouroti, ii mokoloogi.

²⁰ Ii mokoloogito, Gerar yoŋoo lama bulmakao galenjanon Aisakwaa lama bulmakao galenjuruta yoŋowo kanain aŋgowowo ama qaa kokaen jegi, “Oo ii nonoonoŋga!” Iyaŋawo aŋgowowo qaa kaen jegitiwaaajon ama Aisaknoŋ apu roŋ iikawaa qata Esek (Aŋgowowo) qaro.

* 26:7: Jen 12.13; 20.2

21 Iikawaa gematanon apu ron mon mombo osogi iikawaajon kaanagadeen angowowo анги. Kaen angitiwaajon ama apu ron iikawaa qata Sitna (Kerekere) qaro.

22 Kaen qama balon ii mesaon kema apu ron mon mombo jero osogi. Apu ron iikawaajon angowowo qaa mende kolooro kawaajon qata Rehobot (Tintina awaa) qama qaa kokaen jero: “Kete Ponon tintina awaa nonono saanon balon kokanon laligonkoloon seisei ambona.”

23 Kaen jen kanon laligon mesaon Beerseba gomanon keno.

24 Beerseba keno gomantiina iikanon Ponon asugin mun kokaen ijoro: “Niinon manga Aabrahambaa Anutuya koloojen. Niinon giwo laligon kotuegon goma laligomana. Kawaajon toroko mende moba. Niinon gawon ejana Aabrahambaaajon ama goo gbiliuruga koloonseisei onombe jangogianon uuta koloowaa.”

25 Kaen ijoro Aisaknon siimolon alata mon iikanon men Pombaa qata qamago qama kooliro. Qama koolin opo kuuna mororonon men rama laligogi. Laligon jero welen ejaurutanon apu ron mon iikanon osogi. Kian.

Aisak ano Abimelek yoronon batugaranon soomonngo ani.

26 * Aisaknon Beerseba laligoro kaman monon kin Abimelek iinon Gerar taon mesaon iwaanon karo. Goro qaa jeje alia Ahuzat ano manjaqeqe tuunaa kawali galeja Fikol yoronon iwo motoon kagi.

27 Kagi Aisaknon kokaen qisin onono: “Ono kere moma noma balongianonga konjoma nongito, kilen mono naambaajona noonon koi kaju?”

28 Qisin onono kokaen meleengi: “Ponon giwo nanji, nono ii asuganon iima moma kotojon. Kawaajon kokaen romongojon: ‘Nononon giwo soomonngo ambombaajon ainhana mojon. Saanon gii ano nonoo batunananon soomonngo ama ii jojopan qaanon jen kotiinin kokaen ewaa:

29 Nono kakasililin mon mende ama goninto, kaman so awaa ama goma gomesaonin luaenon miriga mesaon kema kan laligona. Iikawaa so giinon kaanjadeen nono iwoi bologa mon mende ama nonoma laligowa.’ Kaman kokaamba Ponon kotuegon gono laligojan.”

30 Kaen jegi Aisaknon jejelomban mozozonon on ano nene qaan nen ragi.

31 Rama en gomaamba umugawo waama soomonngogia somonon aon ii jojopan qaanon jen kotiigi. Jen kotiigi Aisaknon ii wasin onono luae qaganon mesaon kenji.

32 Kenji ween iikanonadeen Aisakwaa welen eja yononon kan apu ron mon osogiti, iikawaa sunduya kokaen ijogi:

33 “Nono apu mokoloojon.” Kaen ijogi moma apu ron iikawaa qata Siba qaro. * Kawaajon taon iikawaa qata ii kaman kokaamba kaanagadeen toroqen Beerseba qamakejon. Kian.

Iisoonon waba emba woi orono.

34 Iisoonon yambuya 40 kolooro Hit emba woi orono. Qagara Judit, mana qata Beerri ano Basemat, mana qata Elon.

35 Emba iyoronon Aisak ano Rebeka uukondun ano wosobiri somata totoon mokoloon oroma laligori. Kian.

* 26:26: Jen 21.22 * 26:33: Siba qaa: iikawaa kania woi: jojopan qaa ano jango sewen. Jen 21: 31

27

Aisaknon Jeikob kotuegon muro.

¹ Aisaknon laligon kouma eja waja kolooro jaaya umun kono iwoi mombo iima kotomambajaan amamaaro. Kaen amamaan mutu meria Iisoo koma horon muro karo kokaen ijoro: “Merana moba.” Ii moma kokaen meleema muro: “Amana, nii koi nanjen.”

² Meleema muro kokaen ijoro: “Moba, nii eja waja koloojen. Naa kambanon komumanati, ii mende mojen.

³ Kawaajon gii saanon tiwo wasaga ano kisare gesoga men jolonon kema orowaa borojan men qen noonon kawa.

⁴ Kan nene naanawo ainja so on mozozongon men kan nona nema. Ii nen nama kotumotue goma. Ii wala gombe tegoro niinon iikawaa gematanon saanon komuma.

⁵ Aisaknon meria Iisoowaajon qaa kaen jero Rebekanon ii geja ama moro. Moro Iisoonon mesaon tiwojun men oro qen ma man mumambajaan junon keno.

⁶ Keno Rebekanon meria Jeikob qaa kokaen ijoro: “Merana moba, mananon daga Iisoo qaa kokaen ijoro mojen:

⁷ ‘Gii mono oro men kan noma nene naanawo on mozozongon nona nema. Nen go Pombaa jaasewanon kotumotue goma. Ii wala gombe tegoro iikawaa gematanon saanon komuma.’

⁸ Kawaajon merana, mono geja awagadeen ama moba. Qaa dologo koi jen koton gomanati, gii mono iikawaa so amba.

⁹ Mono meme tuunon kema iikanon meme (nonin) don kelegawo woi men kan nona niinon iikanon mangaa ainja so nembanene naanawo on mozozongoma.

¹⁰ On mozozongowe men kema amaga muna nen kotumotue gonaga. Iikawaa gematanon saanon komuwaa.”

¹¹ Kaen jero Jeikobnon moma nemun Rebeka kokaen ijoro: “Nemuna moba, dana Iisoonon sele juyawo koloojato, noo selenanon solan kolooja.

¹² Mananon nii noosirin monagati een, nii iwaa jaasewanon tiliqili eja kaan kolooe moma nombabo. Kaen moma nono kotumotue qaagoto, qasumasua horowe neena qananon ubabo.”

¹³ Kaen ijoro nemunanon kokaen jero moro: “Merana, qasaan gonagati een, iikanon mono saanon noo qananon uba. Giinon mono kilen qaa jejeni, ii moma ten koma kema iwoi ii men kawa.”

¹⁴ Kaen jero kema meme (nonin) woi men kan nemun muro. Muro nene ajanawo mananon naan moroti, iikawaa so on mozozongoro.

¹⁵ On mutu meria Iisoowaa opoqiisi malekuya awaa totoon opo kowanon galen konoti, ii men meria kanagen Jeikob muro mouro.

¹⁶ Mouro meme (nonin) selia ii men boria kokosin aroya solan esuuro.

¹⁷ Esun nene ajanawo ano bered ooroti, ii men Jeikobwaa borianon ano.

¹⁸ Ano men mananon kema “Ama!” jero.

Jero kokaen meleeno: “Oo merana, gii moronon?”

¹⁹ Kaen meleeno man kokaen ijoro: “Nii mutu meraga Iisoo. Jen koton nonjan, nii mono iikawaa so andaborojen. Saanon waama rama orona men kajejen, ii nen kotuegon nomba.”

²⁰ Kaen ijoro moma meria kokaen qisin muro: “Merana, ii mono nomaen uulanawo mokoloojan?” Qisin muro kokaen meleeno:

“Anutu, goo Ponjanon mono ilaan nono ii uulanawo mokoloojen?”

21 Kaen meleeno Aisaknon Jeikob kokaen ijoro: “Merana, gii onanon merana Iisoo koloojan me qaago, ii momambaajon mono saanon kosonanon koi kana goosirimaŋa.”

22 Kaen ijoro maŋa Aisakwaa kosianon keno oosirin moma kokaen jero: “Qaa aroganon Jeikobwaa aroya koloojato, boroganon Iisoowaa boria kaŋa.”

23 Boria juyawo data Iisoowaa boro tani kaŋa koloorotiwaajon Aisaknon ii mende moma koton muŋ kotuegon mumambaajon ano.

24 Kilen mombo kokaen qisin muro: “Gii onanon merana Iisooga me qaago?”

Qisin muro kokaen meleeno: “Nii mono Iisooga.”

25 Kaen meleeno kokaen ijoro: “Merana saanon oroga tosaŋa nona nen kotumotuena gomaŋa.” Kaen ijoro ii muro nero. Nero wain apu tosaŋa motoon maama muro nero.

26 Nen nama meria kokaen ijoro: “Gii saanon kosonanon kaŋ buuna kiton newa.”

27* Kaen ijoro kosianon kema buuta kiton nero. Nero opoqiisi malekuyaa moroŋa moma kotuegon muŋ kokaen jero:

“Aha merana, Poŋnon jun kotuegoro eji, noo meranaa selianon unkoowa awaa soro kaŋa kolooro mojen.

28 Anutunon mono siwewaa bedu unjijiya ano namowaa toomoriana togon gono yaka logoyaga, yagon dumuŋ kota ano wain apu iwoiga ii honoŋa qaa asugin seiwu.

29* Kantria kantria yoŋonon mono welen qeŋ goma laligowu.

Kanageso tuuŋa tuuŋa yoŋonon mono simin kuma goma laligowu.

Giinon mono geenгаа daremunuruga yoŋoo eja poŋgia koloon laligowa.

Nemungaa merauruta yoŋonon mono simin kuma goma laligowu.

Moŋnon qasuaŋ gombaati, qasumasuaanon mono iwaa qaganon ubaa.

Moŋnon kotuegon gombaati, kotumotuenon mono iwaa qaganon ubaa.” Kian.

Iisoonon maŋanon kotuegon mubiwaajon weleno.

30 Aisaknon Jeikob kotuegon mudabororo maŋanon miri uuta mesaon seleenjen keno alanzaŋ iikanonadeen data Iisoonon tiwojun laligoro tegoro mirinon karo.

31 Kaŋ iinon kaŋagadeen nene naaŋawo oon mozozonjon meŋ kaŋ maŋa muŋ kokaen ijoro: “Amana, saanon waama rama orona tosaŋa nen kotumotuega nomba.”

32 Kaen ijoro maŋa Aisaknon kokaen qisin muro: “Gii moronon?” Qisin muro kokaen meleema ijoro: “Nii mutu meraga Iisoo.”

33 Kaen ijorotiwaajon Aisaknon aaruŋ lalaŋanin jeneŋa mamaga ororo kokaen ijoro: “Gii mende kana iikanon tiwojun eja moŋnon oro meŋ kaŋ nonjaati, ii mono moronon? Iinon ii nono nen kotumotuena mono mudaboroŋeŋa. Ii mudaboroŋeŋatiwaajon iikanon mono onanon iwaa qaganon en ubaa.”

34 Iisoonon maŋaa qaa jeta ii moma uukondun ama amburereŋ meŋ silama saama maŋaajon kokaen weleno: “Amana, nii mono kaŋagadeen kotuegon nomba.”

35 Kaen welenoto, maŋanon meleema ijoro: “Koganon mono tiliqili qaganon kaŋ goonon kotumotue tagon meŋ kenja.”

* 27:27: Hib 11.20 * 27:29: Jen 12.3

36 * Kaen ijoro Iisoononj kokaen jero: “Konanonj mono indinja woi tiligon nono laligojenj: Iinonj wala asugiwetiwaa qabuñaya ii wala nuandabororo ano kete noononj kotumotue ii kaanagadeenj tagon nuama meja. Kawaaajonj qata Jeikob (tiliqili eja) qamakejonj, ii mono soyanonj kolooja. Kotumotue monj mono noojonj enj gonja me qaago?”

37 Kaen jero mananonj Iisoowaajonj kokaen meleeno: “Moba, niinonj koga goo eja ponga laligowaatiwaaajonj kuunj mujenj. Tinitosauruta kuuya yonononj ii welenj qenj munj laligowutiwaaajonj jenj kotonj onjonjenj. Yaka logoya, yagonj dumunj kota ano wain apu iwoi ii mono jedaborojena Anutunonj ii munj laligowaa. Oo merana, naa kotumotuena monj toroqen enj nonagi, ii gombenaga? Ii mono amamaajenj.”

38 * Kaen meleeno manaaajonj kokaen jero: “Oo amana, kotumotue motoonngo iigadeenj mono enj gonja me nomaenj? Oo amana, mono nii monj kotuegonj nomba.” Kaen jenj kanainj silama saaro.

39 * Saaro mananonj kokaen meleema ijoro:
“Moba, giinonj mono balonj toomorianawo mesaonj koriganonj kema laligowa.

Iikanonj sombimbaa bedu unjjijiya ii kanakeewanga mende kamaankebaa.

40 * Gii manjawaa soo somatanonj ejemba lanj unjunj laaligoga anjonj koma kogaa welenjqeqeya kamakamaata koloonj laligowa. Kaen laligowagato, kanawaenq qenj koga utama munj kambanj iikanonj karenj motonj iwaa galenj konkonja unjunj yakarinj geengaa nananj laligowa.”

41 Mananonj Jeikob kotumotueya muroti, Iisoononj iikawaajonj ama kanainj koga uukazi moma munj laligoro. Anjaa uutanonj kaenj moma alia mombaaajonj kokaen jero: “Mananaraa koomuyaa kambananonj mono torija. Iinonj komuro jinjenj qama saama kambanj iikanonj saanonj kona Jeikob qewe komuwaa.”

42 Iisoowaa momoyanonj kaanja kolooro monjonj iikawaa buzuya moma Rebekawaanonj kema jero moma meria kanagenja Jeikobwaaajonj qaa ano kema wama karo kokaen ijoro: “Moba, daga Iisoononj mono ironja meleeno qaganonj uro guro komuwagatiwaaajonj romonngoja.

43 Kawaaajonj merana, niinonj qaa gijomanjati, ii mono tenj komba. Mono keteda koi waama olonj koma Haran gomanonj naana Labambaanonj kamba.

44 Kema iwo kambanj tosaanja toroqenj laligona dagaa uuduuduuyanonj olomoowaa.

45 Uuduuduuya olomoonj kamaaro iwoi ama munati, ii duduurogo niinonj kawaa gematanonj goojonj qaa ambe karo guama kawu. Iinonj guro komuna monjonj ii qero komuwabo. Mono naambaajonj kambanj motoonngo iikanondeenj ororonj qaoni oromesaonj saamambo.” Kianj.

Aisaknonj Jeikob wasiro Labambaanonj keno.

46 Rebekanonj loya Aisakwaanonj kema kokaen ijoro: “Niinonj enarowoina Hit emba yoroojonj ama toroqenj laligomambaajonj mojona tiiro siimbobolo momakejenj. Jeikobnonj kaanagadeenj Hit yonoo boraurugia yonoononga monj enarowoinara kaanja embiaga mewabo. Balonj kokanonj koloogiti, iyonoo siligia mono kaanagadeenj eja. Kaanja monj menj kawaboti eenj, niinonj mono laaligona naambaajonj toroqenj laligowenaga? Siimbobolonanonj mono toroqenj hononja qaa koloowabo.” Rebekanonj kaen jero.

* 27:36: Jen 25.29-34 * 27:38: Hib 12.17 * 27:39: Hib 11.20 * 27:40: Jen 36.8; 2 Kinj 8.20

28

¹ Kaen jero Aisaknon Jeikob koma hororo karo kotuegon kokaen jen koton muro: “Merana, gii Keinan yonoo naamboragia yonoononga mon embaga mende mewa.

² Kaen qaagoto, mono waama Mesopotemia (Padan Aram) balonon kema nemungaa manja Betuelwaa mirinon keuma owaga Labambaa borauruta yonoononga mon embaga mewa.

³ Embaga mena Anutu, ku-usun kuuyaa Toyanon mono gii kotuegon koloonseisei gono gbiliuruga yonoo jangogianon seiro kanageso tuun mama yonoo manj benjiaga koloowa.

⁴ * Anutunon mono gii ano gbiliuruga onjo Aabahambaa kotumotueya ii torogon onombaa. Kaanagadeen balon asaga Abraham muro giinon iikanon waba koloon laligojani, ii bunja qen aowaga.”

⁵ Kaen jen Jeikob wasiro mesaon Mesopotemia (Padan Aram) balonon Labambaanon kemambaaon keno. Laban ii Aram eja Betuelwaa meriaga, Jeikob ano Iisoo yoroo nemungara Rebekawaa naanaga. Kian.

Iisoonon ala-ala emba mon mero.

⁶ Aisaknon Jeikob kotuegon mun embia mewiwaajon Mesopotemia balonon wasiroti, ii Iisoonon moro. Kotuegon mun kokaen jen koton muro: “Gii Keinan yonoo naamboragia yonoononga mon embaga mende mewa.”

⁷ Kaen jen kotoo nemunmanja yoroo qaa jegara ten koma mesaon Mesopotemia (Padan Aram) balonon kenoti, Iisoonon ii kaanagadeen moro.

⁸ Ii moma manja Aisaknon Keinan emba togon moma bolin aon laligoroti, Iisoonon ii iima moma kotoo.

⁹ Ii moma koton manaa jaanon sokombaatiwaajon asia Aabahambaa meria Ismaelon komuro iwaa mirinon kema borata Malahat, Nebaiotwaa naanja ii mero embauruta karonon koloogi. Kian.

Jeikobnon Siwewaa doya gaonon iiro.

¹⁰ Jeikobnon Beerseba goman mesaon Haran gomanon kemambaaon keno.

¹¹ Kema laligon balon mononon keuma ween jaaya kemerotiwaajon ama iikanon jamo ragiti, iikanonon mon men wan qembona qen gomantiinanon gaon ero.

¹² * Gaon en iikanon gaon kuku mon kokaen iiro: Do mombaa kitia namonon kuugi kema qaga ii Siwenon uma kuun nano Anutuwaa gajobauruta yononon iikanon riin uma kamaan angi.

¹³ * Kaen angi Ponon iwaa kosianon nama qaa kokaen ijoro: “Niinon Pon, asaga Aabahambaa Anutuya ano manja Aisakwaa Anutuya koloojen. Balon koi ejani, niinon ii gii ano goo gbiliuruga onoo bunaga qen onomanja.

¹⁴ * Goo gbiliuruga yononon koloon seisei angi jangogianon namowaa sububun kaanja koloowaa. Kaen kolooro juma deema balon ween koukoutanon ano kemekemetanon, Saut ano Noot lee lee, eu ano emu iikanon baagen sokoma kema laligowu. Goojon ama goo gbiliuruga yonoononga mombaaon ama noo kotumotuenanon mono namowaa kanageso tuun kuuya yonoo qagianon uro oyanboyon mokoloowuya.

¹⁵ Moba, niinon giwo laligon daen daen kema kan laligowagati, iikawaa so mono sopa somonon goma laligon uma guambe balon kokanon mombo eleema kawaga. Niinon gii mende gomesaon qaa jen somonon gombeti, iikawaa so ambe honja koloodaborowaa.”

* 28:4: Jen 17.4-8 * 28:12: Jon 1.51 * 28:13: Jen 13.14-15 * 28:14: Jen 12.3; 22.18

¹⁶ Kaen ijoro Jeikobnon gaon uutanonga uuta tooro moma waama kokaen jero: “Ponon mono onanon balon koi kanon laligojato, niinon ii wala mende mojena.”

¹⁷ Kaen jero jenenā ororo qaa kokaen jero: “Balon koi mono kowoga ano keemomoyawo kolooja. Koi kanon mono onanon Anutuwaanon dun raraya ano Siwewaa naguya kolooja.”

¹⁸ Kaen jen goman ano umugawodeen waama jamo qembona qen eroti, ii men waama jawo toon onon kuun qaganon kele apuya maama moriro.

¹⁹ Morin goman iikawaa qata Betel (Anutuwaa miri) qaro. Wala taon iikawaa qata ii Luz qama laligogi.

²⁰ Jeikobnon balon iikawaa qata dongoga Betel qama qaa kokaen jen somongon jojopan qanon jen kotiuro: “Oo Anutu, giinon niwo laligon kana koi kemaḡati, iikanon nii galen koma noma nembanenena ano selenaa esuya mokolon nona

²¹ saanon luae qaganon maḡnaa mirinon mombo eleema kemaḡati een, niinon mono goo uuainga ten koma laligowe giinon noo Pon Anutuna kolon laligowa.

²² Jamo koi men waama jawo toon onon kuujeni, iikanon mono goo dun raraga ero iwoi kuuya togon noma laligowagi, niinon ii onanon mendeembe tuun 10 kolooji iikanona motomoton men leun goma laligomanā.” Kian.

29

Jeikobnon Labambaa mirinon keuro.

¹ Jeikobnon kaen jen mesaon kana toroqen kema ween koukoutaa kanageso yonoo balonon keuro.

² Kanon keuma balon korianon apu ron mon iuro. Miri toya yononon lama tuungia unuama iikanon apu onoma laligogi. Kamban kanon apu ron kawaa kosianon lama tuun karoon egi apu ron qaa ootanon jamo somata ii mende metangi.

³ Lama galen yononon wala lama tuungia kuuya iikanon men kululuun onoma jamo ii apu ron qaa ootanonga gbililingogi kenogo lamaurugia apu onongi negi jamo ii mombo dujanon komakegi.

⁴ Jeikobnon lama galen ii kokaen qisin onono: “Eja alauruna, on dakaya?” Qisin onono “Nono Harambaajona,” kaen meleema mugi.

⁵ Meleema mugi kokaen qisin onono: “Ono Naahorwaa esia Laban moma muju me qaago?”

Qisin onono “Saanon moma mujon,” jegi.

⁶ Jegi kokaen qisin onoma jero: “Ii saanon laligoja me qaago?”

Kaen jero kokaen ijogi: “Ii saanon laligoja. Iiba, iwaa borata Reizelnon mono endu lama unuama kaja.”

⁷ Kaen ijogi Jeikobnon jero: “Iibu, ween somata ero lama ii goman-tiinaajon kululuun onombombaa kambananon mende torija. Kawaaon saanon lamagia apu onongi negi mombo unuama laaligogianon kema onongi nenegia newu.”

⁸ Kaen jero kokaen meleengi: “Kaen saanon mende ambona. Wala lama tuun kuuya kululuun onoma jamo ii apu ron qaa ootanonga gbililingonin kenogo mono lamaurunana apu ononin newuya.”

⁹ Jeikobnon yonowo qaa kaen amin moma nanḡi iikanonadeen Reizelnon maḡanon lama tuun unuama karo. Reizel iinon lama galen gawon men laligoro.

¹⁰ Karo Jeikobnon owayaa borata Reizel ano owayaanon lama tuun injiima apu ron qaa ootanon kema jamo ii metaama owaya Labambaanon lamauruta apu unuagiwo.

¹¹ Unuagidaboron Jeikobnon Reizel buuta kiton neñ kanain kotakota qama saaro.

¹² Saama Reizelwaajon jero: “Nii goo mangaa tinitosaya koloojen. Nii Rebekawaa meriaga.” Kaen jero Reizelnon moma uulanawo bobogarin manaanon kema buzu ii jero moro.

¹³ Labanon naanaa meria Jeikobwaa buzuya moma ii uulanawo mokoloomambaaajon keno. Kema mokoloon iima suunjon angomun buuta kiton neñ wama mirianon uri. Uma iwoi kuuya kolooroti, Jeikobnon iikawaa sunduya jero moro.

¹⁴ Ii moma kokaen jero: “Saanon, giinon neenaa sakitina koloojan.” Kaen jero koinj motoongowaa so iwo rama laligoro. Kianj.

Jeikobnon Lea ano Reizel embawoitaga orono.

¹⁵ Kaen laligoro Labanon Jeikob kokaen ijoro: “Gii tinitosana laligojaniwaajon tawaga qaa een welen qen nombabo. Ii mende sokombaa. Kawaaajon tawaga dawi mewagiwaajon mojanj, ii saanon jena momanja.”

¹⁶ Labambaa borawoita woi laligori. Somataa qata Lea. Kogaa qata Reizel.

¹⁷ Leawaa jaayanon iima-ainainawo kolooroto, Reizel seliaa kaitania ano jaasewanja ii kuuya iima-ainainawo totoon kolooro.

¹⁸ Jeikobwaa uunaanja ii Reizelwaanon erotiwaajon ama qaa kokaen jero: “Niinon boraga kanagenja Reizel memambaaajon saanon yambu 7 welen qen goma laligomanja.”

¹⁹ Kaen jero kokaen ijoro: “Ii eja morota monj mube mende sokombaboto, gii gombe sokombaa. Kawaaajon saanon niwo koi laligowa.”

²⁰ Kaen jero Reizel memambaaajon yambu 7 welen qen munj laligoro. Uunaanjon Reizelwaajon erotiwaajon ama yambu iikawaajon moro ween afaanja tani kolooro. Kianj.

²¹ Yambu 7 tegoro Jeikobnon owaya Laban kokaen ijoro: “Noo gawon meme kambananon mono tegojiwaajon saanon embana Reizel nona iwo enj laligomanja.”

²² Labanon qaa ii moma miri toya kuuya horon kululuun onoma lomban ano neñ korisoro anji.

²³ Ii anji tegoro gomanj tiiro Labanon borata Lea wama kema Jeikob muro miri uutanon uma motoonj eri.

²⁴ Labanon welen embia qata Zilpa ii borata Leawaa welenqegeyaga laligowaatiwaajon muro.

²⁵ Motoonj eri gomanj ano Jeikobnon embia iima moro Reizel qaagoto, ii Lea kolooro yooyaanon kema kokaen jenj muro: “Gii mono naa terega ama nonjanate? Nii Reizel memambaaajon welen qen goma laligoweto, gii mono naambaajon tiligon nonjan?”

²⁶ Ii moma meleema kokaen ijoro: “Gomanj kokanon data een laligoro koganon eja mewaatiwaa nanamemenja ii nonoonon mende eja.

²⁷ Kawaaajon saanon maranj korisoro ii Leawo sonda motoongowaa so laligon aisoona tegoro koga kaanagadeen gomanja. Ii mewaatiwaajon mono kaanagadeen yambu 7 toroqen welen qen noma laligowa.”

²⁸ Kaen ijoro uumotoongo ama Leawo maranj korisoro kambanj ii sonda motoongowaa so laligoro tegoro Labanon borata Reizel kaanagadeen embia kolooawaatiwaajon muro.

²⁹ Labanon welen embia qata Bilha ii borata Reizelwaa welenqeqeyaga laligowaatiwaajon muro.

³⁰ Jeikobnon Reizel ii kaanagadeen embiaga mero. Uunaanon Reizelwaajon erotiwaajon ama Reizel ii Lea uugun jopagon mun laligoro. Kawaa-jon yambu 7 toroqen Laban welenq qen mun laligoro. Kian.

Jeikobwaa merauruta koloogi.

³¹ Jeikobwaa uutanon Leawaajon mamaga mende ero zizi togoro Ponon iiro mende sokono Lea koro ambaatiwaajon ilaan muroto, koga Reizelnon aruna laligoro.

³² Leanon korowo koloon laligon mera ejaga men qaa kokaen jero, "Ponon tapekokorona iiro lonanon saanon kanain jopagon noma laligowaa." Kaen jen qata iikawaa so Ruuben qaro. (Ruuben = Tapekokorona iiro.)

³³ Kanagen mombo koro ama mera eja mon men qaa kokaen jero: "Lonanon melaada jopagon nono Ponon ii moma mera koi kaanagadeen nonja." Kaen jen qata iikawaa so Simeon qaro. (Simeon = Gejianon moro.)

³⁴ Kawaa gematanon mombo koro ama mera eja mon men qaa kokaen jero: "Nii merauruta karoon lonaajon ononjenywaajon iinon mono kanain uuta niwo somongowaa." Kaen jen qata iikawaa so Liwai qaro. (Liwai = Uuta somongowaa.)

³⁵ Kawaa gematanon dujanon mombo koro ama mera eja mon men qaa kokaen jero: "Nii kaban kokaamba Pon mepesejen." Kawaaajon qata iikawaa so Juuda (mepemepese) qaro. Kawaa gematanon mera mombo mende mero. Kian.

30

¹ Reizelnon aruna laligon Jeikobwaajon merabora mon mende men iyanqa kania kaen iima data Lea gema qen uutanon motoqoto moma Jeikobwaajon qaa kokaen jero: "Gii mono mera mokoloowa. Ii mende mokoloona niinon mono laligomambaajon amamaan komumana."

² Kaen jero Jeikobnon irina soono uuduudu moma mun kokaen ijoro: "Nii mono mera nomaen mokoloowenaga? Anutunon gii mera mewagatiwaajon somongon goma laligojanto, niinon Anutuga qaago."

³ Kaen jero Reizelnon kokaen ijoro: "Noo welen embana Bilha ii koi. Saanon iwo ena noo mera mon mewaa. Iinon nemun kono niinon kaanagadeen iwaanonga merabora mokoloon onoma nemungia koloon laligomana."

⁴ Kaen jen welen embia Bilha muro embiaga men iwo ero.

⁵ Ero Bilhanon koro ama Jeikobwaa meria mero.

⁶ Meria mero Reizelnon kokaen jero: "Anutunon gosin nono sokombe qamakooli qaana moma mera ejaga nonja." Kawaaajon qata Dan qaro. (Dan = Gosin nono sokonjen.)

⁷ Reizelwaa welen embia Bilhanon mombo koro ama Jeikobwaa meria mon mero woi kolooro.

⁸ Kaen mero Reizelnon kokaen jero: "Danawo mamaga aonoron haamo anjen." Kaen jen iikawaa so mera qata Naftali (Aonorowe) qaro.

⁹ Leanon mombo koro mende ama ii iima kawaaajon iyanqa welen embia qata Zilpa men Jeikob muro embiaga kolooro.

¹⁰ Embiaga koloon Jeikobwaa mera ejaga mero.

¹¹ Mero Leanon "Simbawonawo!" jen qata Gad (simbawonawo) qaro.

¹² Zilpa, Leawaa welenj embia kanonj Jeikobwaa meria monj mombo mero woi kolooro.

¹³ Kaenj kolooro Leanonj qaa kokaenj jero: “Niinonj keraqeeango somata mojenj. Emba yonononj mono noojonj oyanboyonj qama laligowuya.” Kaenj jenj iikawaa so mera qata Aser qaror. (Aser = Oyanboyonj qabu.)

¹⁴ Wiitnonj masu qero kooto kambanjonj somanja monjonj Ruubenonj seleengenj kema balonj korianonj asagbalenj hamo * mokolooro. Hamo ii mokoloonj menj kanj nemunja Lea muro. Muro Reizelonj data kokaenj ijoro: “Goo meraganonj hamo menj kaji, iikawaa tosaanja mono nona nemanja.”

¹⁵ Kaenj ijoro Leanonj kokaenj jero: “Giinonj lona nuana sokombaatiwaaajonj romonjgoweto, gii mono meranaanonj asagbalenj hamo koi ii kaanjadeen nuamambaajonj mojanj. Ii mende sokonja.” Kaenj jero Reizelonj kokaenj ijoro: “Saanonj! Meragaanonj hamo ii nombaati eenj, mono saanonj Jeikobwo gomantiinja koi ewao.”

¹⁶ Kaenj jero Jeikobnonj mare iikanonj gawonj mesaonj karo Leanonj kema mokoloonj munj kokaenj ijoro: “Niinonj meranaanonj asagbalenj hamo kanonj mono goo sewanja mejenja. Kawaaajonj mono niwo ewota.” Kaenj ijoro Jeikobnonj gomantiinja iikanonj iwo eri.

¹⁷ Iwo eri Anutunonj Leawaanonj qaa qamakoolia moro koro ama Jeikobwaa meria 5:ya mero.

¹⁸ Ii menj qaa kokaenj jero: “Niinonj welenj embana ii lona muwetiwaaajonj Anutunonj iikawaa tawaya koi nonja.” Kaenj jenj iikawaa so qata Aiskar (tawa) qaror.

¹⁹ Kawaa gematanonj Leanonj mombo koro ama Jeikobwaa meria 6:ya mero.

²⁰ Ii menj qaa kokaenj jero: “Anutunonj kalenj awaa soro nonja. Lona Jeikobwaa merauruta 6 mewetiwaaajonj iinonj mono pondanj niwo laligonj qabunja noma laligowaa.” Kaenj jenj iikawaa so mera qata Zebulun qaror. (Zebulun = qabunja)

²¹ Kambanj tosia tegoro Leanonj bora menj qata Daina qaror.

²² Anutunonj mombo Reizel kaanagadeenj romonjonj munj qaa qamakoolia moma koro ambiwaaajonj ilaanj muro.

²³ Ilaanj muro koro ama mera monj menj qaa kokaenj jero: “Anutunonj gamuna metogoja.”

²⁴ Kaenj jenj toroqenj kokaenj jero: “Ponjonj mono merana monj toroqenj nombaa.” Kaenj jenj iikawaa so mera qata Joosef (= Toroqenj nombaa.) qaror. Kianj.

Jeikobwaanonj lama tuunanonj seiro.

²⁵ Reizelonj meria Joosef mero iikawaa gematanonj Jeikobnonj Laban kokaenj ijoro: “Nii neenaa gomanj mirinanonj kemambaajonj mojenj. Kawaaajonj saanonj wasinj nona eleema kemanja.

²⁶ Emba meraanjuruna koi yonoojonj ama goo welenja qenj laligoweti, mono ii nona motoonj kembonja. Nii gawonj somata totoonj menj laligoweti, ii geengo saanonj mojanj.”

²⁷ Kaenj ijoro Labanonj kokaenj jero: “Gii moma qeangonj nonjanj eenj, mono saanonj koi laligowa. Ponjonj goojonj ama nii kotuegonj noma laligoroti, nii unju qewe qaa kaenj kolooro mojenj.”

²⁸ Kaenj jenj toroqenj kokaenj jero: “Mono gawongaa tawayaa jangoya jena sewanja ii saanonj gomanja.”

* **30:14:** Asagbalenj: Emba yonononj asagbalenj hamo nenj afaangonj koro ambombaajonj angiti, iikaanj moma laarigi.

²⁹ Kaen jero Jeikobnon kokaen ijoro: “Nii goo welen nomaen qen laligon goo gomanon miriwaa oro tuunja tuunja galen koma onombe somariigiti, ii geenjo saanon mojan.

³⁰ Wala nii koi mende kawe iikanon oro iwoiga mamaga mende en gonoto, iikanon mono nii kawe kamban kanon sein jaasoonjo kolooju. Nii daengen daengen kema kaweti, iikanon Ponon kotuegon gono laligona. Kaen laligonato, nii mono naa kambanon saanon neenaa kanagesouruna nanjon onjomabaajon ama gawon iwoi kanain mewenaga?”

³¹ Kaen ijoro Labanon kokaen qisiro: “Nii mono naama gombenaga?” Kaen qisiro Jeikobnon meleema kokaen jero: “Iwoi mon mende nombato, iwoi motoonjo koigadeen noojon ambagati een, nii saanon toroqen goonon lama tuunja tuunja ii kalan koma jaagalen men onoma laligomanja.

³² Nii saanon goonon lama ano meme tuunja kuuya ii kete injiima gosimanja. Ii gosin lama meria baron kuuya ano meme (nonin) donja titogiawo ano teregia diriwen, sonojinjiri me korombongi ii kuuya mendeema iyanja men kululuun onomba. Iyononon saanon gawon men laligowetiwaa tawana koloowu.

³³ Kanagen gawonaa tawana, lama ano meme ii injiima gosimabaajon kawagati, kamban iikanon uuna dindinaa kania ii afaanon kokaen mokoloowa: Meme (nonin) titogia qaa ano diriwen, sonojinjiri me korombongia qaa ii kuuya ano lama baronja qaago kuuya noo tuunanon nambuti, ii niinon yonoro mejen, kaen moma kotowa.”

³⁴ Kaen jero Labanon kokaen meleeno: “Nii saanon uumotoonjo anjen. Qaa jejanj iikaan kana ii ewaa.”

³⁵ Kaen meleema weemboria iikanondeen Labanon meme (nonin) ejia teregia jirinjooron ano diriwen sonojinjiri me korombongia ano meme embia kuuya teregia titogiawo ano diriwen sonojinjiri me korombongi me sele jugianon iwoi taanja raroti, ii kuuya ano lama meria baron kuuya ii gosin metogon onoma anaa merauruta yonoo borogianon ama onoono.

³⁶ Labanon ii ama onooma yonowo Jeikobwaanon lama ano meme tuun ii unuama weemboria karon kekembaa so kema kanon laligogi. Koriganon kaen laligogi Jeikobnon toroqen Labambaanon lama ano meme tuunja tuunja ii galen koma onoma laligoro.

³⁷ Kaen laligon komon, wakato ano gou gere iikawaa boria gbiligbili koton men selegia jinjororon kombolatiro biiwianon taaliro jirinjooron kolooro. †

³⁸ Kaen kolooro gere borogia koombolatia ii men oro yonoo apu juugia kuuya kanon ano apu newombaajon kagi wosogianondeen ero. Kaen ero lama ano meme tuun yononon ejianon unualeembutiwaa ain geriawo moma apu newombaajon kan mokolon iigi.

³⁹ Kaen iima meme ejia yononon gere boria iikawaa kosogianon embia unualeengi. Kaen unualeengi koro ama laligogitiwaajon meraboraurugia kawentetere, titogiawo ano diriwen, sonojinjiri me korombongi ii onoma laligogi.

⁴⁰ Kaen laligogi Jeikobnon lama ano meme (nonin) meria kaanja ii gosin mendeema onoma anja anja tuunja so ononoto, oro somata ii arengon onono jaagia Labambaanon oro baron ano teregia titogiawo yonoonon baagen uun nanji. Kaen ama anjaajon lama ano meme (nonin) tuunja tuunja metogon

† **30:37:** Gere boria: ii sopawaajon mende ano. Kaanagadeen tiriqoonjon me jenan amabaajon qaago. Anutunon naa yawen ano owen jenan ambombaajon mende jeroto, Jeikobwaa uutanon dinjoro ten koma laligorotiwaajon toomoriambaa kania kaen kuma muro.

mokolooŋ oŋono. Ii mokolooŋ somoŋŋoŋ oŋono Labambaa lama tuuŋanoŋ mende kema toroqen oŋoŋgi.

⁴¹ Oro embia kotakota yoŋonoŋ ejianoŋ unuualeembutiwaa aiŋ geriawo mogi Jeikobnoŋ kamban so iikanoŋ gere boria ii apu juunoŋ ano. Kawaajoŋ oro ejia yoŋonoŋ kan ii wosogianoŋ mokolooŋ iima kosianoŋ kanon embia ii unuualeema laligogi.

⁴² Kaen laligogito, oro embianoŋ esuŋgia kamaanqeqeta koloogiti een, iinoŋ gere boria ii iyoŋoo wosogianoŋ mende ama laligoro. Kaen ama laligoro oro esuŋgia kamakamaata yoŋonoŋ Labambaa tuuŋanoŋ toroqegi esuŋgia kotakota yoŋonoŋ Jeikobwaa tuuŋanoŋ kema toroqegi.

⁴³ Jeikobnoŋ kaen ama kindiŋbiri eja qaqaabuŋayawo kolooŋ toomoriar mokolooŋ. Lama ano meme tuuŋ mamaga buŋa qen aon welenqeqe ejemba unuano kamel ano dongi tuuŋa tuuŋa asugiŋ seigi togia kolooŋ. Kian.

31

Jeikobnoŋ Laban mesaon oloŋ koma keno.

¹ Labambaa meraurutanon qaa kokaen jegi Jeikobwaa gejianon kemero moro: “Maŋnananoŋ iwoi buŋa qen laligoroti, Jeikobnoŋ ii kuuya kalugon konjoratiŋ aŋŋon kono. Maŋnanaa esuhinaya galeŋ koma iikawanoŋa hinaya kuuya ii iyaŋaajoŋ mokolooŋ kindiŋbiri kolooja.”

² Qaa ii moro ano looyaa jaasewaŋa iima kokaen moma asariro: “Labanoŋ wala ala awaa kolooŋ noma laligon kouroto, kaŋa mende toroqen ama laligoja.”

³ Kaen moma asariro Poŋnoŋ Jeikob kokaen ijoro: “Gii mono eleema maŋasauruga yoŋoo balonoŋ kema tinitosauruga yoŋowo laligowa. Kema laligona niinoŋ giwo nama laligomaŋa.”

⁴ Jeikobnoŋ qaa ii moma Reizel ano Lea yorojoŋ qaa ano keno balon korianoŋ lama tuuŋa tuuŋa galeŋ koma oŋonoti, iikanoŋ kari.

⁵ Kari kokaen irijoro: “Niinoŋ maŋgaraa jaasewaŋa iima kokaen moma asarijen: iinoŋ wala ala awaa ama noma laligon kouroto, iikaŋa mombo mende ama laligoja. Maŋnaa Anutuyanoŋ mono kilen niwo nama laligon kouro.

⁶ Nii ku-usuna kuuya kululuuŋ iikawaa so maŋgara welen qen muŋ laligon koubeti, oro ii saanoŋ moŋao.

⁷ “Kaen laligoweto, iinoŋ aŋgomokolon qaganon ama noma laligon gawonaa tawaya ii somaŋa 10:baa so utequte ama laligoro. Kaen ama noma laligoroto, Poŋnoŋ aŋŋon koma muro tiwitiwilaa moŋ mende ama nono laligowe.

⁸ Kamban moŋnoŋ kokaen jero, ‘Lama ano meme (noniŋ) titogiawo koloowuti, ii mono goo gawon tawaga koloowu.’ Kaen jero oro tuuŋ kuuya yoŋonoŋ meraboraangia titogiawo oŋoŋgi. Kamban moŋnoŋ kokaen jero, ‘Lama ano meme (noniŋ) kawentetere koloowuti, ii mono goo gawon tawaga koloowu.’ Kaen jero oro tuuŋ kuuya yoŋonoŋ meraboraangia kawentetere oŋoŋgi.

⁹ Anutunoŋ kaen ano asugiro maŋgaraa tuuŋanoŋga oro konjoratiŋ unuama nono seigi.

¹⁰ “Oro ejianoŋ embia unuualeema laligogiti, kamban iikanoŋ gaon iima jaana uuŋ waama iibe meme (noniŋ) ejianoŋ embia unuualeema naŋgiti, iyoŋoo selegia ii kawentetere, titogiawo ano diriwen, soŋojinjiri me korombonŋgi kuuya koloogi.

11 Nii gaon iibe kanon Anutuwaa gajoba monon noojon 'Jeikob!' qaro. Kaen qaro 'Koi nanjen,' jen meleembe.

12 Meleembe kokaen toroqen nijoro: 'Labanon iwoi kuuya ama go-makeji, niinon ii iima mojen. Kawaajon saanon jaaga otaama uun iiba: Meme (nonin) ejia kuuya embia unualeema nanjuti, iyonoo selegianon kawentetere, titogiawo ano diriwen, sonojinjiri me korombongi kolooja.

13* Niinon Betel kanon asugin gombe jamo dangunu mon kuun kele morin niwo qaa somongon jojopan qaanon jen kotiina. Niinon Anutu ii ano goojon qaa kokaen jejen: Gii mono keteda koi waama kantri koi mesaon geengaa kolokoloo gomanganon mombo eleema kamba.' "

14 Jeikobnon qaaya kaen jero Reizel ano Lea yoronon kokaen meleema mun ijori: "Manaraa mirinon borosamowaa bakaya mon ii noroonon mende toroqen raja.

15 Iinon eja norono sewanaranon karo ii anaajongadeen men gilid-abororo. Kawaajon noro mono waba tani ama norono laligon kouri.

16 Kawaajon Anutunon manaraa tuunanona esuhina ilawoila konjoratin wano seiroti, ii kuuya mono onanon anana ano meraboraurunana ananaa bunaga kolooja. Kawaajon Anutunon jen koton gonoti, giinon mono ii kuuya ten koma otaawa."

17 Kaen ijori waama men mozozongon men embamerauruta kobibiin onono kamel qagianon ugi.

18 Miriwaa oro tuuna kuuya konjoma onono wala kenji. Esuhina iwoiya kuuya Mesopotemia (Padan Aram) balonon laligon mokoloooro seiroti, ii korebore kololon manja Aisakwaanon kembombaaajon Keinan balonon baagen kenji.

19 Kamban kanon Labanon lama jugia motomambaajon keno Reizelnon manaa mirinon donlopion bubuga yongoro mero.

20 Yongoro mero Jeikobnon toroqen looya Aram eja Laban ii kokaen tiligon muro: Kembombaa qaaya ii mende jero moroto, mono olon mesaon kenji.

21 Kaen olon kenji kamel yononon ilawoilaya kuuya men bosingi. Kema Yufreitis apu gowoya koton Gilead balon baawo iikanon baagen kenji. Kiaj.

Labanon Jeikob otaan keno.

22 Kengito, weemboria karonon koloooro kanon qaa kokaen jeni Labanon moro, "Jeikobnon mono togon olon koma keno."

23 Ii moma waama tinitosa ejauruta unuama weemboria 7:baa so onotaa kema kema Gilead balon baawo kanon mokolon onongi.

24 Onongiti, gomantiina iikanona Anutunon Aram eja Laban ii gaanon asugin qaa kokaen ijoro: "Gii Jeikobwaaajon kotumotue me gasumasuaa qaa mon jewabotiwaaajon mono moma koton galej men aowa."

25 Unuangi Jeikobnon opo sel kuuna Gilead balon baawonon morononon kuuro Laban ano ejauruta yononon kaanagadeen opo sel kuungia iikanon kuun egi.

26 En waama qegia Jeikobwaanon kema kokaen jero moro: "Gii mono naa terega ama nona? Gii tiligon nonjan. Kere yononon manja qen emba yongoro horonkejuti, mono iikawaa tani noo borawoina olon uruama koi kana.

27 Gii naambaajon angomokolon ama noma uulanawo olon koma noma saon kana? Gii mono naambaajon qaa mon mende jena mobe lan kana? Ii

* 31:13: Jen 28.18-22

mobenagati een, nii saanon rii gbawe ambe koman koma gita kulele qegi korisoro qaganon onoombe kawuyaga.

²⁸ “Ii mobenagati een, mono saanon esauruna ano borawoina buugia kiton nen yeizozogia jewenaga. Gii mono uuga qaawaa tere kaanja anjana.

²⁹ Niinon ku-usunawo kan saanon tiwilaan gombenagato, gomantiinja ewe mangaa Anutuyanon qaa kokaen nijjaa: ‘Gii Jeikobwaajon kotumotue me qasumasuaa qaa mon jewabotiwaajon mono moma koton galej men aowa.’

³⁰ Kawaajon mesaowa, geengaa mangaa goman mirinon eleemambaa uuainga somata moma laligongo mesaodaboron kananon kan laligojan. Kawaajon saanon kembato, noonon donlopionuruna ii mono naambaajon yongoro men kana?”

³¹ Labanon kaen ijoro Jeikobnon kokaen meleema muro: “Giinon bora-woiga manjaqeqe ku-usun qaganon nuambabotiwaajon romongon keena moma olon koma kani.

³² Kaninto, monon donlopion bubuga mero mokoloowagi, ii saanon gena komuwaa. Ilawoila kuuya men laligojeni, ii saanon tinitosaurunara yonoo jaanon iima gosin nama goonon iwoiga mon mokolon iima ii saanon mewa.” Jeikobnon kaen ijoroto, embia Reizelnon donlopion ii yongoro meroti, loyanon ii mende morotiwaajon ii hanqan qen jero.

³³ Kaen jero qegia Jeikobwaa opo sel kuunanon uma qengama mongama Leawaa opo sel kuunanon uma toroqen welen embawoi yoro opo sel kuungaranon uma qengama mongama iwoi mon mende mokoloro. Leawaanon kuun mesaon kawaa gematanon Reizelwaa kuunanon uro.

³⁴ Uroto, Reizelnon donlopion bubuga ii men gesonon mouma kamel qaganon dun rarawaa uutanon ama qaganon uma qelanjin raro. Kaen raro mananon opo kuunaa uuta kuuya qengganoto, ii mende mokoloro.

³⁵ Reizelnon manja kokaen ijoro: “Somatana, nii koinon niiro rajenjiwaajon ama goo jaasewanganon saanon mende waamana. Kawaajon uuduudu mende moma nomba.” Kaen ijoro miriwaa donlopion bubuga iikawaajon mongganoto, ii mende mokoloro.

³⁶ Mende mokoloro nama Jeikobnon irinja soono temboma Laban kokaen jen qisin muro: “Niinon naa kanaga ama songiwe? Mono naa sili bologa ama gombetiwaajon kakasililinon tiwowsanon tigon nonjan?”

³⁷ Noo esuhinana kuuya qengan daborongo mono naa iwoiga mon mokolona goo miri uuta bunaga koloonaga? Ii saanon men koi kan tinitosaurunara yonoo jaagianon ana iigi batunaranon qaa lombo enagati, ii gosin jen tegon mindingon norombuya.

³⁸ “Niinon giwo yambu 20 laligon waabe. Kamban iikawaa uutanon gawonga mewe goonon lama ano meme (nonin) yononon mende jangon qaongito, awaagadeen kolon seisei ama laligogi. Kaanagadeen lama eja mon goo oro tuunonja mende qen newe.

³⁹ Kamban tosaanon oro kawalianon lama qen kitomitoroti, ii mende men kan goma laligoweto, iikawaa kitia ii neenaa tuunonga men kitianon ama laligowe. Lamaga gomantiinanon me asasaganon yongoro men laligowuyagati, kilen iikawaa kitia amambaajon jenkoto ana ii otaan laligowe.

⁴⁰ “Ween biiwianon goman gerianon nooro gomantiinanon memetononon nuro sanjonja moma laligowe. Kamban mamaga gaon gbiligbili laligowe.

⁴¹ Yambu 20:waa so iikaan goo gomanon laligon waabe tegoja. Yambu 14 ii borawoiga oromambaajon welen qen goma laligowe. Iikawaa gematanon yambu 6 ii lama bulmakao mokoloomambaajon goonon gawon menj laligowe. Kaen laligoweto, giinon gawon memewaa tawana ii somaṇa 10:baa so utequte ama laligona.

⁴² “Asana Aabrahambaa Anutuya amana Aisaknon waeya menj mepe-seenkeji, iinon gemananon aworo koloon mende kotingon nonagi een, giinon mono bobora wasin nona kawenaga. Kaen ama nonagato, Anutunon noonon siimbobolo kakasililin iiro gawon boronanon seleqege ama menj laligoweti, ii iima kete gomantiinanon noo qaana gosin jen tegoro mojan.” Kian.

Jeikob ano Laban yoronon soomonjo ani.

⁴³ Jeikobnon kaen jero Labanon kokaen meleema muro: “Emba woi koi mono noo borawoinaga. Yoro meraboraurugara ii noononṇa. Lama bulmakao tuuṇa tuuṇa koi ii noononṇa. Iwoi kuuya koi iijanṇi, ii kuuya noo bunṇagadeen kolooja. Kaento, mesaowa niinon kete borawoina koi ano meraboraurugara ononiti, yononon kembutiwaa qaagia jegi ii qewagomambaajon moma bimoojen.

⁴⁴ Kawaajon saanon kan gou koma aon batunaranon soomonjo ambo. Ii qendeembotiwaajon romonjon noroma dangunu kaṇṇa batunaranon ewaa.”

⁴⁵ Kaen jero Jeikobnon jamo mon menj kuuro moroalimban dangunu kaṇṇa sodogara koloon nano.

⁴⁶ Iikanon nano Jeikobnon tinitosauruta yonoojon jamo menj kululuuwutiwaajon jero. Kaen jero jamo menj qanon qanon ama kululuugi uro iikawaa kosianon nene lomban oon negi.

⁴⁷ Labanon jamo tuun kawaa qata Jegar Sahaduta qaro Jeikobnon qata Galed qaro. *

⁴⁸ Kaen qama looyanon qegia Jeikob kokaen ijoro: “Jamo tuun koi mono kete anaraa batunaranon moroalimban dangununaraga ewaa.” Kawaajon Jeikobnon iikawaa qata Galed qaro.

⁴⁹ Labanon qaa toroqen kokaen jero: “Ponon deema laligowoti, kamban iikanon batunaranon jaayanon niriima riin galen menj noroma laligowaa.” Kawaa so balon iikawaa qata mon Mizpa qaro. (Mizpa = Galen meme miri koriga.)

⁵⁰ Labanon qaa ii toroqen kokaen ijoro: “Giinon borawoina horon ureen aon ama oromba me toroqen emba tosaṇa onombagati een, mono qaa koi moma laligowa: Balon eja monon kosonaranon mende laligon niriiro Anutunon mono kilen saanon niriima batunaranon soomonjo ejiwaa qaaya ii nanjon jen laligowaa.”

⁵¹ Kaen ijon mombo toroqen kokaen jero: “Qegana moba, jamo tuun koi ano toon koi kuujeni, iikanon mono anaraa batunaranon dangunu kaṇṇa rama ubao.

⁵² Jamo tuun koi mono dangununara koloon rama ubaa ano toon koi ii kaṇṇagadeen dangununara koloon rama ubaa. Iikanon soomonjonaraajon kokaen romonjon noroma rama ubao: Niinon menj bolin gomambaajon moma jamo tuun koi mende uugun goonon kamaṇa. Giinon kaṇṇiadeen menj bolin nomambaajon moma jamo tuun ano toon koi mende uruugun noonon kawa.

* **31:47:** Dangunu jamo tuun: ii Hibruu qaanon Galed ano Arameik qaanon Jegar Sahaduta.

⁵³ Aabraham, Naahor ano yoroo mangaraa bengia Anutu iinonj mono qaa batunaranonj kolooro ii gosinj jenj tegonj norombaa.” Labanonj kaenj ijoro Jeikobnonj qaa ii somonjonj Anutuwaawaa qanonj jojopanj qaanonj jenj kotiירו. Manja Aisaknonj Anutu iikawaa waeya menj mepeseenj laligoro.

⁵⁴ Jeikobnonj kaenj ama balonj baananonj oro qenj iikanonj siimolonj oonj tinitosauruta horonj onono lombanonj kagi. Kanj nene nenj gomantiinanonj rii oronj baananonj kanonj egi.

⁵⁵ Egi gomanj asariro Labanonj umugawodeenj waama esauruta ano bora-woita buugia kitonj nenj kotuegonj onoma yeizozogia jero. Ii jenj onomesaonj eleema gomanjanonj keno. Kianj.

32

Jeikobnonj Iisoowo aitonjgowowaajonj joronjgoronj ano.

¹ Looyanonj keno Jeikobnonj kaanjagadeenj kananonj keno Anutuwaawaa gajobauruta tosanonj mokolonj mugi.

² Mokolonj mugi injiima kokaenj jero: “Ii Anutuwaanonj manjajeqeqe tuunj kolooju.” Kawaa so gomanj iikawaa qata Mahanaim (manjajeqeqe tuunj woi) qaro.

³ Jeikobnonj kananonj kema laligonj qele ejauruta tosaanja wala wasinj onono Edom kantrinonj balonj qata Seir kanonj data Iisoo iibombaajonj kenji.

⁴ Wasinj onoma kokaenj jenj kotonj onono: “Ono mono kema da ponja Iisoo kokaenj jegi moba: ‘Somatana moba, nii welenj ejaga Jeikob. Nii owanara Labambo laligonj kouma laligodaboronj kambanj kokaamba ii mesaonj kajenj.

⁵ Iikanonj laligonj bulmakao, dongi, lama, meme (noninj) tuunja tuunja ano welenjeqeqe ejemba mokolonj unjuama kananonj kajenj. Oo eja ponja, niinonj goo jaanonj kiankoomu mokoloomambaajonj moma qaa buzuna koi wala ambe goononj kaja.’ ”

⁶ Kaenj jenj kotonj onono kema eleema kanj kokaenj jegi moro: “Nono daga Iisoowaanonj keninj. Iinonj mono ejauruta 400 unjuama kananonj kanj giwo aitonjgowombaajonj jojorinj laligoju.”

⁷ Kaenj jegi moma awawalinj konjilinj somata moro. Kaenj moma nama kanagesouruta iwo kagiti, ii ano lama meme tuunja tuunja, bulmakao tuunja tuunja ano kameluruta ii mendeema onono tuunj woi koloogi.

⁸ Kokaenj romonjonj kaenj ano: “Iisoononj kanj manja qenj tuunj monj ununj tiwilaawaati eenj, tuunj monj yonononj mono saanonj olonj koma kembuyaga.”

⁹ Kaenj romonjonj kokaenj jenj qama kooliro: “Oo Anutu, asana Aabraham ano manja Aisak yoroo bengara, gii saanonj moma nomba. Ponj, gii geenjo qaa kokaenj nijona mobe: ‘Gii mono waama geenjaa balononj eleema geenjaa tinitosauruga yonoononj kamba. Endu kena niinonj toomorianj gombe laligowa.’ Kaenj nijona mobe.

¹⁰ Wala eenanonj neenaa taa gbarunanondeenj menj Jordan apu gowoya koi kotonj kembeto, saanonj koloonj seinj kete eleema tuunj woi koloonj koi kajenj. Nii welenj ejaga kamaanjeqeqeta koloonj laligoweto, giinonj kilenj qaaga pondanj otaanj kiankoomuga kuuya qendeema noma laligona. Nii kamakamaata koloonj uujopaga ii bunja qenj aomambaa so mende koloonj laligowe.

¹¹ “Dana Iisoononj kananonj kanj neena, nemunj ano meraboraurunana nono nununj tiwilaanj nonombabotiwaajonj nii keena mojenj. Kawaaajonj giinonj mono ilaanj nonoma iwaa borianonga metogonj nonomba.

12 * Gii geengo qaa kokaen nijona: ‘Niinon toomorian goma gbiliuruga koloonseisei onombe jangogianon somariiro kowewaa sakasiŋa ejiwaa so koloowu. Ii kelemalelen ewaatiwaajon ama weenweengoyaa so qaago. Qaa ii onanon.’ ”

13 Kaen qama koolin gomantiina ii balon iikanon ero. Engo oro tuuna tuuna yonoononga data lisoos kalen mumambaajon oro kokaen gosin mendeema onoma anjatitiga onono:

14 Meme (nonin) embia 200, ejia 20, lama embia 200, ejia 20,

15 kamel 30 meraboraurugia ajunon, bulmakao embia 40, ejia 10, dongi embia 20, ejia 10.

16 Tuun kaen kaen gosin mendeema tuun ana ana ii welenqegeuruta yonoo borogianon ama onoma kokaen injoro: “Ono saanon wala kema oro tuuna tuuna koi yonoo batugianon tirin koton unuama awanjon kumbu.”

17 Kaen injon tuun mutuya kembutiwaa galena kokaen jen koton muro: “Kananon kenji dana lisoos mokolon onoma kokaen qisin gombaa: ‘Gii morowaa welenqege ejaga koloojan? Gii dakanon keman jen kajan? Oro baganon kajuti, ii morowaanon?’ ”

18 Kaen qisin gono kokaen jewa: ‘Ii welen ejaga Jeikobwaanonga. Ii somataya lisoos kalen mumambaajon ano kaju. Anjo mono gemanananon kananon kaja.’ ”

19 Kaen jen koton mun oro tuun 2:ya, tuun 3:na ano oro tuun tosia kuuya yonoo galengia gemagianon kagiti, ii kaanagadeen jen koton onono mogi: “Ono dana lisoos mokoloowuti, mono qaa tania iikayadeen jegi mobaa.”

20 Kaen jen koton onoma kokaen romongoro: “Niinon batogon uuta men kamaan ala kalen mumambaajon oro tuuna tuuna wasin onombe wala kumbu. Dananon ii injima uuta bonjon kono olomoonaga. Uuta olomoro saanon neeno iwaa jaasewanon onon keube singisongona mesaon ala men nonaga.” Kaen romongon torogon kokaen jegi mobaatiwaajon jero: “Goo welen ejaga Jeikobnon mono gemanananon sosooda kaja.”

21 Kaen jen kalena onono wala kananon kenji, anjo gomantiina ii opo kuunjon raman jen iikanon raro. Kian.

Jeikobnon Siwe gajobawo aon orori.

22 Gomantiina kanon Jeikobnon waama embawoita, welen embawoita ano merauruta 11 ii unuano kema Jabok apu sakasiŋa qeleqeleeya ii kotowombaajon anji.

23 Unuano apu koton kema esuhina iwoiya kuuya bunaya eroti, ii kaanagadeen men kendaborogi.

24 * Kendaborogito, Jeikobnon anodeen apu leegen kanon mombo raro. Anodeen raro eja monjon karo iwo gomantiinanon aon onon nani goman ano.

25 Eja iikanon haamo ama mumambaajon amamaan iima kawaajon Jeikob ii kupu siitanon qero. Qero motoon aon onon laligori iikanon Jeikobwaa kupu siitanon suno.

26 Siitanon suno eja iikanon kokaen ijoro: “Goman amambaajon anjiwaa-jon mono saanon nomesaona keman.” Kaen ijoroto,

Jeikobnon kokaen meleema muro:

“Nii mende kotuegon nombagi een, nii mono mende gomesaowe kembaga.”

27 Kaen meleema muro “Gii qaga moro?” jen qisin muro “Jeikob,” jero.

* 32:12: Jen 22.17 * 32:24: Hoos 12.3-4

28 * Kaen jero qaa kokaen ijoro: “Gii Anutu ano ejemba nonowo aon oron laligon haamo ama nonona. Kawaajon goo qaga mono toroqen Jeikob qaagoto, Israel qabu.” (Israel = Anutuwo aonroro.)

29 * Kaen ijoro kokaen jero: “Gii saanon qaga qana momaŋa.” Kaen jeroto, gajobanon kokaen meleema muro: “Gii nomaembaajon noo qanaajon qisijan?” Kaen meleema mun iikanon nama kotuegon muro.

30 Kotuegon muro Jeikobnon kokaen jero: “Nii Anutuwo jaasewan qen aon jaaya tororo iijento, kilen niima kobooro jaawo laligojen.” Kaen jen kawaajon balon iikawaa qata Penuel qaro. (Penuel = Anutuwaa jaasewana)

31 Ween jaayanon kouro Jeikobnon Penuel goman ii mesaon uugun kan kupu siita sunotiwaajon ama riin korin korin keno.

32 Eja kanon Jeikobwaa kupu sii toroqetetaa tokotokoyanon qerotiwaajon ama Israel kanatuuru yononon kaman kokaamba kaanagadeen oro nen kanon kupu sii toroqetetaa tokotokoya ii togon mende nenkeju. Kian.

33

Jeikobnon Iisoowo aitongori.

1 Jeikobnon jaaya uun waama Iisoonon ejauruta 400 yonowo motoon kananon kagiti, ii injiuro. Kawaajon meraborauruta mendeema onoma Lea, Reizel ano welen embawoita yonoo borogianon onono.

2 Kaen ama onoma kokaen arengon onono: Welen embawoita yoronon meraboraurugara unuama wala kenji. Yonoo gemagianon Leanon meraborauruta yonowo kenji Reizel ano meria Joosef yoronon daandaan keni.

3 Sumanja kaen arengon onoma anjo yonoo wosogianon wala kema simin kuma namonon usugon waaro indinja 7 kolooro kema dataa jaasewanon keuro.

4 Keuroto, Iisoonon koga iimambaajon uulanawo bobogarin kan sungon mun borianon aroyanon giliro kemero buuta kiton nero urusaan aori.

5 Iisoonon jaaya uun waama Jeikobwaa embamerauruta injiima koga qisin muro: “Koi daen yononon giwo kaju?” Qisin muro kokaen meleeno: “Anutunon kalen morianja qaganon merabora koi welen ejaga nii nonota kajon.”

6 Kaen meleeno welen embawoita yoronon meraboraurugara yonowo kosere kouma simin kuma namonon usugogi.

7 Kawaa gematanon Lea ano meraborauruta yononon kaanjadeen kosere kouma simin kuma namonon usugogi. Tetegoyanon Joosef ano Reizel yoronon kosere kouma simin kuma namonon usugori.

8 Kaen anji Iisoonon kokaen qisin muro: “Eja ano oro tuun kuuya kananon mokolon ononjenji, ii kania naata wasin onona kajuya?” Kaen qisin muro kokaen ijoro: “Oo eja ponja, niinon ii goo jaaganon kiankoomu mokoloomambaajon ama wasin onombe.”

9 Kaen jeroto, Iisoonon qaa kokaen ijoro: “Oo kona, ii noonon mamaga sonanon raju. Kawaajon ii saanon toroqen geengaa bunja koloon ewaa.”

10 Kaen ijoro Jeikobnon kokaen jero: “Kaen qaago. Giinon niimanaan ama ala awaa men nona goo jaasewanga iibe Anutuwaa jaasewana kaana kolooja. Kawaajon nii goo jaaganon kiankoomu mokoloojenji een, mono kalena koi saanon bunja qen aowa.

11 Anutunon kalen morian qendeema nono laligon koube iwoi kuuya amamaankejenji, ii kuuya saanon en nonja. Kawaajon keraqeeango kalena

* 32:28: Jen 35.10 * 32:29: Pon 13.17-18

men kagiti, ii saanon mewa.” Kaen ijon kaparan koma nanotiwaajon Iisoonon keraqeeango kalenja ii bunja qen aoro.

¹² Bunja qen aon kokaen jero: “Mono saanon toroqen kembonja. Niinon koipugia koloowe onjo saanon niwo kagi kembonja.”

¹³ Kaen jeroto, Jeikobnon kokaen ijoro: “Eja ponja, moba. Meraborauruna yononon esungia kamakamaata kolooju ano lama nemunja ano bulmakao nemunja meraboragia aju onjomakejuti, niinon ii kalan koma onjomakejen. Kaen kolooro ii kana kembuwaajon weemboria motoongowaa so molan kota onjotaawonagati een, yononon mono esungia kamaaro korebore komuwuyaga.

¹⁴ Kawaajon eja ponja, gii saanon wala kena welen ejaga niinon sosoda gemaganon gotaan kamanja. Oro onjotaawe wosonanon wala kembuti ano meraborauruna esungiaa so osonoson kan kan era Seir gomanon somatana goonon koubonja.”

¹⁵ Kaen ijoro Iisoonon kokaen jero: “Kaen kolooro nii saanon ejauruna tosaan onjomesaowe giwo oson kawu.” Kaen jero Jeikobnon kokaen qisiro: “Gii mono naambaajon kaen anaga? Oo eja ponja, nii goo jaanon kiankoomu mokoloowe mono sokoma nono tegoja.”

¹⁶ Kaen jero Iisoonon weemboria iikanonadeen eleema kema Seir gomanon keuro.

¹⁷ Jeikobnon Sukot gomanon kema iikanon anaa miria oson orouruta yonoojon kuunja kuunja mero. Kawaajon goman miri iikawaa qata Sukot (Halihali) qamakeju. Kian.

¹⁸ Jeikobnon tani kaananon Mesopotemia (Padan Aram) balon mesaoro. Mesaon kan Keinan balombaa taon qata Sekem kanon awaagadeen kouro. Kouma opo sel kuunja taon kosianon balon korianon mororonjon kuun ragi.

¹⁹* Opo sel kuunja balon korianon kuuroti, iinon goman kitia ii Sekembaa manja Hamor iwaa merauruta yonoononga silwa kota 100 kanon sewanja mero.

²⁰ Sewanja men kanon jiwowon alata mon men qata “El, Israelwaa ben Anutuya,” kaen qararo. (El = ben)

34

Sekem yononon Daina men bolin mug.

¹ Leanon Jeikobwaa borata Daina meroti, iinon kamban monjon Keinan emba saran injiimambaajon keno.

² Keno balon iikawaa eja ponja Hamor iinon Hiwi kanagesowaa ejaga laligoro. Iwaa meria Sekem iinon Daina iima iikanondeen iimanaanndan moma horon men kileen muro.

³ Sekemnon wombota Jeikobwaa borata Dainawaajon pororogon somongon ukalenanon jopagon mun kele qaayanon jen tutugon mun laligoro.

⁴ Tutugon mun laligon manja Hamor kokaen ijoro: “Ama, gii saanon emba saran koi noo embanaga koloowaatiwaajon qaa gawon mewa.”

⁵ Kamban kanon Jeikobwaa meraanuruta yononon balon korianon kema miriwaa orourugia galen koma onjoma laligogi Sekemnon Daina men kileero manja Jeikobnon borataa buzu qaa ii kaen moro. Ii moroto, ii mesangon merauruta mirinon koubutiwaajon qaaya bogoro mamboma raro.

⁶ Mamboma raro Sekembaa manja Hamor iinon qaa gawon memambaajon Jeikobwaanon karo.

* 33:19: Joos 24.32; Jon 4.5

⁷ Kan raro Jeikobwaa meraurutanon balon korianonga kougi. Kouma iikanondeen iwai asugirotiwaa sunduya ii kokaen mogi: Sekemnon Jeikobwaa borata men kileero Israel kanatuuru batugianon sili gamuyawo kolooro. Sili ii mende aanaa so kolooro. Ii moma uugianon kobooro wosobiri moma goroŋooso angi.

⁸ Goroŋooso mokoloogito, Hamornon kokaen injjoro: “Merana Sekembaa uuwombotaa naana ii onoo naamboragiaajon mokotaan raja. Kawaajon saanon jen tegogi Dainanon iwaa embia koloona.

⁹ Saanon nonowo naamboraurunana utequte ama aonin kema karo laligowona. Kaen saanon qenaqena koloon laligowona.

¹⁰ Kaen ama saanon nonoo batunananon rama laligowu. Nono balonana koi ii mende angon kombonato, onoo saanon iikanon lan kema kan aingiaa so balon kitia kitia bunq qen aon mirigia men nonowo angunen-qangunen ama laligowona.”

¹¹ Kaen jero Sekemnon Dainawaa mannaanuruta ii kokaen injjoro: “Ninon onoo jaanon kiankoomu mokoloomambaajon moma qisin ononjen. Kawaajon ii me woiwaa qisin nombuti, nii saanon ii onomanq.

¹² Emba sewanq ano kalen men kan onomanqati, iikawaa jangoya ii saanon aingiaa so men ubu. Ii me woiwaa qisin nombuyagati, ninon ii saanon onomanq. Qaana kota koi: Ononon mono jen tegon naamboragia nonqi noo embanaga koloowaa.”

¹³ Sekemnon naangia Daina men kileerotiwaajon ama Jeikobwaa merauruta yononon ononkakale qaganon Sekem ano manq Hamor meleema oroma

¹⁴ qaa kokaen jegi mori: “Eja mombaa selianon Anutuwaa aiweseya mende kotogiti, nono naamboranana eja iikaanq saanon mende mubonq. Kaen anin gamugamu qanananon ubabo. Kawaajon nono ii mubombaaajon amamaajon.

¹⁵ Onoo sili motoonqo kokaen anqi nono uumotoonqo ambonq: Wala Anutuwaa aiweseya ii ejaurugia kuuya onoo selegianon kotogi tegoro nono laligojoni kaanq koloowuti een, mono naamboranana saanon onombonq.

¹⁶ Kaen anqi saanon onowo naamboraurunana utequte ama aonin kema karo laligowona. Kaen saanon onoo batugianon rama kanageso tuun motoonqo koloon laligowona.

¹⁷ Kaen laligowonato, Anutuwaa aiweseya selegianon kotowombaaajon uumotoonqo mende ambuti een, nono mono naamboranana wama monqen kembonq.”

¹⁸ Qaa kaen jegi Hamor ano meria Sekem yoronon qaa kaanq kawaajon mori sokono.

¹⁹ Kaen mori eja gbaworo Sekemnon manqaa sumanuruta yonoo batugianon tosaanq unuugun qabunq somata men laligoro. Iwaa uunaananon Jeikobwaa borataajon mamaga erotiwaajon ama qaa jegiti, ii otaamambaajon isinabisina mende ama kamban mende qen koriro uro.

²⁰ Kaen kolooro Hamor ano meria Sekem yoronon Sekem taombaa eja alauruta yonowo qaa jewombaaajon taombaa nagu kosianon ajoajoroombenqianon kema kokaen jeri:

²¹ “Eja koi yononon ananawo ala awaa men aonkeju. Kawaajon anana saanon jen tegonin yononon ananaa balonon rama lansan kema kan mirigia men ananawo angunen-qangunen ama laligowona. Yononon balon kitia mewuwaajon titinq mamaga eja. Anana saanon yonowo naamboraurunana utequte ama aonin kema karo laligowona.

²² Anana sili motoonggo kokaen aninj eja yononon ananawo laligowombaa-
jon uumotoonggo ambu: Anutuwaa aiweseya ii eja iyonoo selegianon kotogi
eji, iikawaa so ii wala kuuya ananaa selenananon kaanagadeen kotoninj
tegoro anana saanon yonowo kanageso tuun motoonggo koloon laligowona.

²³ “Kaen aninj yonoonon miriwaa oro tuungia ano esuhina iwoigia kuuya
ii mono ananaa bunja koloowuya. Kawaaajon qaa ninijogiti, ii saanon moma
wambelaaninj yononon ananaa batunananon rara dundungia mokoloon
laligowu.”

²⁴ Kaen injori taombaa kiropo naguyanon kan ajoroogiti, iyononon kuuya
Hamor ano meria Sekem yoroo qaawaajon uumotoonggo ama jegi Anutuwaa
aiweseya ii Sekem taombaa eja kuuya yonoo selegianon kotodaborogi.

²⁵ Kotodaborogi weemboria 3:a kolooro kanon wijigiaa siimboboloya ii
kaanjadeen toroqen moma ragi Jeikobwaa merawoita woi Simeon ano
Liwai, Dainawaa naanwoita yoronon manjawaa soogara somata men taon
iikanon sangabanga kema toogia mende moma ragi alanza manja qen eja
kuuya japalelen unjuri komudaborogi.

²⁶ Hamor ano meria Sekem ii kaanjadeen manjawaa soo somatanon ururi
komuri. Komuri Sekembaa mirinonga naangara Daina ii horon kamaan
wama keni.

²⁷ Kaen ani Jeikobwaa meraurutanon Sekemnon naangia men kileen
murotiwaaajon ama taonon sararagon kema eja qamogia injiima taombaa
esuhina iwoiya luluuma qen yongoro megii.

²⁸ Lama, meme, bulmakao ano dongi tuun ano ilawoilagia kuuya
taon uutanon ano balon korianon egiti, ii kuuya kalugon medaborogi.

²⁹ Eshina iwoigia kuuya korama emba meraboraurugia kuuya unuama
mirigianon iwoigia tosaana eroti, ii kololoon luluuma qen yongoro men
togen kenji.

³⁰ Kaen angii Jeikobnon Simeon ano Liwai kokaen irijoro: “Oro kaen ani
kakasilin somataa qaayanon mono noo qananon uro laligomana. Balon
kokawaa toya Keinan kanageso ano Periz kanageso yononon mono kazi
moma noma laligowu. Nii onoo kanatuuruna nono afaananon laligojon.
Kawaaajon yononon manjaqeqe ejaurugia kululuun onoma qotogon nonoma
manja qen nombuti een, yononon mono saanon japalelen nun nii ano
kanatuuruna tiwilaan nonombuya.”

³¹ Jeikobnon kaen irijoroto, iyoronon qaa kokaen ijori: “Monon nonoo
naanana kana somata emba tani ama muroti, nono mono iikawaa irona
meleema ononin sokonja.” Kian.

35

Jeikobnon Betel keno Anutunon kotuegon muro.

¹ * Anutunon Jeikob qaa kokaen ijoro: “Gii mono waama Betel gomanon
kema rara dundunga mokoloon kanon Anutuwaajon siimolon alata mon
mewa. Daga lisoowaajon oloj koma kena Anutunon kaman iikanon
asugin gonoti, mono iwaajon alata ii mewa.”

² Kaen ijoro Jeikobnon sumana ano ejemba kuuya iwo laligogiti, ii
kokaen jen koton onono: “Ben donlopion iwoi towoya batugianon ejuti, ii
mono qetegon giligi keno koma konjoratin men aon selegia songbama opo
malekugia utegowu.

* 35:1: Jen 28.11-17

³ Nii konajilin uutanon laligon Anutu qama kooliwe meleema nono ano daen daen kema kan laligoweti, iinon iikanon niwo laligon kouro. Kawaa-jon onjo mono kagi Betel gomanon kembonja. Nii iikanon Anutuwaajon siimolon alata mon memanja.”

⁴ Kaen jen koton onono borogianon donlopion iwoi towoya kuuya egiti ano gejagianon mangi sulugiti, ii qetegon kololoon Jeikob mugi. Mugi kema jujuu gere mon Sekem gomanon nanoti, iikawaa kanianon namonon ononon rorj kono.

⁵ Kaen ama waama kenji taonja taonja liligon ragiti, Anutunon kanatuurgia iyonoo uugia kuuro sombugia kanjanawo moma elengia kamaaro Jeikob ano merauruta ii mende onotaagi.

⁶ Kaen kema laligon Jeikobnon ano kanatuuruya kuuya iwo laligogiti, ii unuama Luz gomanon keugi. Luz qata mon Betel ii Keinan balonon eja.

⁷ Kanon keuma Jeikobnon siimolon alata mon mero. Dataajon olon koma kenoti, kamban iikanon Anutunon balon iikanon asugin muro. Kawaa-jon Jeikobnon goman miri iikawaa qata El Betel qaro. (El Betel = Betelwaa Benja)

⁸ Betel kanon laligogi Rebekawaa welen embia Debora ii komuro. Komuro Betel goman baatanon jujuu gere mombaa kanianon rorj konji. Jingen qama saagitiwaajon ama jujuu gere iikawaa qata ‘Jingen saawaa jujuu’ kaen qagi.

⁹ Jeikobnon Mesopotemia (Padan Aram) balononja eleema karo Anutunon mombo asugin mun kotuegon muro.

¹⁰ * Kotuegon mun kokaen jero moro: “Goo qaga Jeikob (tiliqili eja) qamakejuto, iikaanja toroqen mende qama laligowu. Kete kanain uma qaga mono Israel ewaa.” Ponon kaen jen qata Israel qaro. (Israel = Anutuwo aon orori.)

¹¹ * Qata kaen qama toroqen Jeikob kokaen ijoro: “Nii Anutu kuusun kuuyaa Toya koloojen. Gii saanon koloon seisei ana gbiliuruga yonoo janogianon somariin ubaa. Goononga kanatuuru mamaga koloon kanageso tuunja tuunja asugiwu. Gii kinja kinja yonoo bemunjalegiaga koloowaga.

¹² Niinon balon Abraham ano Aisak bunja qen orombeti, ii mono goo bunja qemana ano goo gemaganon gbiliuruga yonoo bunagia kaanagadeen koloowaatiwaajon ii qemana.”

¹³ Anutunon qaa kaen ijon Jeikob mesaon goman miri iikanonja kanakeewan uro.

¹⁴ * Anutunon qaaya ijoro moroti, Jeikobnon balon iikanon jamo mon men waama toon kuun ii wain ooyanon mamatewooya men morin iikawaa qaganon oil gerewaa kelega maaro kemero.

¹⁵ Anutunon qaa ijoroti, Jeikobnon goman miri iikawaa qata Betel (Anutuwa miri) qaro. Kian.

Reizelnon komuro.

¹⁶ Kawaa gematanon Jeikobnon sumanjuruta unuama Betel goman mesaon kema laligon Efrata goman dodowigi Reizelnon mera meme kambananon kan kuuro masu jekania boorongia qero.

¹⁷ Masu qenjen-mamjenawo somata qeroti, kamban iikanon koipu embanon qaa kokaen jero moro: “Oo Reizel, toroko mende moba. Gii mono kamban kokaamba kaanagadeen mera ejaga mon mombo mewaga.”

* **35:10:** Jen 32.28 * **35:11:** Jen 17.4-8 * **35:14:** Jen 28.18-19

¹⁸ Kaen jero mera men komumambaajon ama tomoya men kuuro en qata iikawaajon Benoni qaror. (Benoni = siimbobolona merana) Kaen qaroto, mananon qata Benjamin qaror. (Benjamin = Simbawon merana)

¹⁹ Reizelon kaen komuro Efrata kana goraayanon Betlehem kanon ron kongi.

²⁰ Ron kongi Jeikobnon toon jamo mon men Reizelwaa qasirion kuuro. Reizelwaanon toon jamo ii kamba kokaamba kaanagadeen toroqen nanja.

²¹ Kaen kolooro Israelnon goman ii mesaon toroqen kema laligon Eder miri * korigaa teegen keuma opo sel kuuna iikanon mororonon kuuro. Kianj.

²² Jeikobwaa sumanuruta yononon balon iikanon rama laligon mutu meria Ruuben iinon manaa embia sewana mende memeta Bilha iwaanon kema motoon eri man Israelnon iikawaa buzuya moro. *

Jeikobwaa merauruta

1 Hist 2.1-2

²³ Jeikobwaa merauruta 12 ii kokaen: Leawaa merauruta Ruuben ii Jeikobwaa meria mutuya. Iwaa gematanon Simeon, Liwai, Juuda, Aiskar ano Sebulun.

²⁴ Reizelwaa merawoita qagara Joosef ano Benjamin.

²⁵ Bilha Reizelwaa welen embawaa merawoita ii Dan ano Naftali.

²⁶ Zilpa Leawaa welen embawaa merawoita ii Gad ano Aser. Jeikobwaa merauruta kaana ii Mesopotemia (Padan Aram) balonon koloogi. Kianj.

Aisaknon komuro.

²⁷ * Jeikobnon kema laligon Kariat Arba (qata mon Hebron) kawaa kosianon Mamre gomanon manaa Aisakwaanon keuro. Asia Abraham ano manaa Aisak yoronon wala balon iikanon waba koloon laligori.

²⁸ Manaa Aisakwaa laaligo kambaana ii yambu 180 kolooro komuro.

²⁹ Eja wana kolooro yambuyanon momogoro goron qen komun am-bosakonuruta yononon toroqero. Merawoita Iisoo (Eesau) ano Jeikob yoronon qamoya ii ron koni. Kianj.

36

Iisoowaa gbiliuruta

1 Hist 1.34-37

¹ Iisoo qata mon Edom iwaa gbiliuruta yonoo qa arengia ii kokaen:

² * Iisoonon Keinan emba karoon ononoti, iyonoo qagia ii kokaen: Ada ii Hit eja Elon iwaa borataga, Oholibama ii Hiwi eja Zibeombaa meria Ana iwaa borataga.

³ * Basemat ii Ismaelwaa borata Nebaiotwaa naana.

⁴ Adanon Iisoowaa meria Elifaz mero Basematnon iwaa meria Reuel mero.

⁵ Oholibamanon Jeus, Jalam ano Kora onono. Iisoowaa merauruta kaen ii Keinan balonon koloogi.

⁶⁻⁷ Jeikob ano Iisoo yoronon miriwaa oro tuuna tuuna mamaga egiti-waajon balon wabaga laligori, iikanon mende sokono. Esuhinaganon somata toton kolooro motoon rama laligowombaajon amamaagi. (6) Kawaaajon Iisoonon embauruta, meraborauruta ano kanagesouruta ku-uya iwaa mirinon laligogiti, ii unuano. Ii unuama lama bulmakao tuuna

* **35:21:** Eder: = lama tuumbaa jaagalen meme miri koriga * **35:22:** Jen 49.4 * **35:27:** Jen 13.18

* **36:2:** Jen 26.34 * **36:3:** Jen 28.9

tuunja, dongi kameluruta ano esuhina iwoiya kuuya Keinan balonon laligon mokoloroti, ii men koga Jeikob mesaon balon monon keno.

⁸ Iisoo qata mon Edom iinon kaen ama Seir balon baanayawo kanon kema laligogi.

⁹ Iisoonon Seir balon baanayawo kanon laligon Edom kanageso yonoo bemunjalegia koloroti, iwaa gbiliuruta yonoo qa arengia ii kokaen:

¹⁰ Iisoowaa merauruta yonoo qagia ii kokaen:

Embia Ada iwaa meria qata Elifaz. Embia Basemat iwaa meria qata Reuel.

¹¹ Elifazwaa merauruta 5 ii

Teman, Omar, Zefo, Gatam ano Kenaz.

¹² Iisoowaa meria Elifaz iwaa embia sewanja mende memeta qata Timna iinon Elifazwaa meria Amalek mero. Iisoowaa embia Ada iwaa esa ejauruta ii kian.

¹³ Reuelwaa merauruta 4 ii

Nahat, Zera, Sama ano Miza. Iisoowaa embia Basematwaa esauruta eja ii kian.

¹⁴ Iisoowaa embia Oholibama iinon Iisoowaa merauruta

karoon ononoti, ii qagia Jeus, Jalamano Kora qagi.

Oholibama ii Zibeombaa meria Ana iwaa borata kolooro.

¹⁵ Iisoowaa gbiliuruta tuunja tuunja yonoo eja pongia

ii kokaen: Iisoowaa meria mutuya Elifaz iwaa merauruta

eja pon koloogiti, ii qagia Teman, Omar, Zefo, Kenaz,

¹⁶ Kora, Gatam ano Amalek. Elifazwaa gbiliuruta eja pon Edom balonon koloogiti, ii kian. Ii Iisoowaa embia Ada iwaa esaurutaga koloogi.

¹⁷ Iisoowaa meria Reuel iwaa merauruta eja pon koloogiti,

ii qagia kokaen: Nahat, Zera, Sama ano Miza. Reuelwaa gbiliuruta eja pon Edom balonon koloogiti, ii kian. Ii Iisoowaa embia Basemat iwaa esaurutaga koloogi.

¹⁸ Iisoowaa embia Oholibama iwaa merauruta eja pon koloogiti,

ii qagia kokaen: Jeus, Jalamano Kora. Eja pon ii Iisoowaa embia Oholibama, Anawaa borata iwaa merauruta koloogi.

¹⁹ Iisoo (Esau) qata mon Edom iwaa merauruta kian ano yonoo kanagesourugia ano eja pongia ii kian.

Seir kanagesowaa qa arenja

1 Hist 1.38-42

²⁰ Hoor kanagesowaa eja Seir iwaa merauruta wala Edom balonon laligogiti, iyonoo qagia ii kokaen:

Lotan, Sobal, Zibeon, Ana,

²¹ Dison, Ezer ano Disan. Seirwaa merauruta ii wala Edom balonon Hoor kanageso yonoo eja pongiaga laligogi Iisoonon kanagen karo.

²² Lotambaa merawoita woi ii qagara

Hori ano Heman. Lotambaa naanja qata Timna.

²³ Sobalwaa merauruta qagia ii kokaen:

Alwan, Manahat, Ebal, Sefo ano Onam.

²⁴ Zibeon iwaa merawoita woi qagara Aiya ano Ana. Anawaa sunduya ii kokaen: Iinon manja Zibeombaa dongia balon qararanjonjonon galej koma onono nene mongama negi iikanon apu jaaya jaaya geriawo mokolooro.

²⁵ Anawaa meraborawoita woi ii

meria Dison ano borata Oholibama.

²⁶ Disombaa merauruta qagia ii kokaen:
Hemdan, Esban, Itran ano Keran.

²⁷ Ezerwaa merauruta qagia ii kokaen:
Bilhan, Zaawan ano Akan.

²⁸ Disambaa merawoita woi ii qagara
Uuz ano Aran.

²⁹ Hoor kanagesoya kanagesoya yonoo eja ponurugia yonoo qagia ii
Lotan, Sobal, Zibeon, Ana,

³⁰ Dison, Ezer ano Diisan.

Hoor kanagesoya kanagesoya yonoo eja ponurugia ii arengiaa so Seir balonon kaen laligogi. Kian.

Edom yonoonon kin pon aren

1 Hist 1.43-54

³¹ Israel kanageso yonoonon kin pon mon mende galen koma onono walawala kaban kanon kin pon kokaenanon Edom balon kanon galen koma onoma laligogi:

³² Beorwaa meria Bela iinon Edom yonoo kin pongia kolooro. Iwaa sitiaa qata Dinhaba.

³³ Belanon komuro Bozra gomambaa eja qata Jobab, Zerawaa meria iinon Belawaa dujanon kin koloon laligoro.

³⁴ Jobabnon komuro Teman balombaa eja qata Husam iinon dujanon kin koloon laligoro.

³⁵ Husam komuro Hadad, Bedadwaa meria iinon dujanon kin koloon laligoro. Hadadnon Moab balonon kema Midian eja yonowo manja qen unun haamo ano. Iwaa sitiaa qata ii Awit.

³⁶ Hadadnon komuro Masreka gomambaa eja qata Samla iinon dujanon kin koloon laligoro.

³⁷ Samlanon komuro Saul iinon kitianon kin koloon laligoro. Iwaanon goman miri Rehobot ii Yufreitis apu gowoyaa kosianon ero.

³⁸ Saulnon komuro Baalhanan, Akborwaa meria iinon Saulwaa kitianon kin koloon laligoro.

³⁹ Akborwaa meria Baalhanan komuro Hadarnon kitianon kin koloon laligoro. Iwaa sitiaa qata ii Pau. Embiaa qata Mehetabel. Ii Matredwaa borata ano Mezahabwaa esiaga laligoro.

⁴⁰ Iisoowaa gbiliuruta yonoo eja pon qa arengiaa ii isigiaa so ano goman miri balongiaa so kokaen kolooro:

Timna, Alwa, Jetet,

⁴¹ Oholibama, Ela, Pinon,

⁴² Kenaz, Teman, Mibsar,

⁴³ Magdiel ano Iram. Eja ii Edom kanagesowaa eja ponurugiaga laligogi qagiaa so goman miri balongiaa qagia qagi.

Edom qata mon Iisoo iinon wala balon men rama laligon Edom kanagesowaa bemunjaleya kolooro. Kian.

37

Joosef ano daremunuruta

¹ Aisaknon Keinan balonon waba koloon laligoro meria Jeikobnon iikanon toroqen laligoro.

² Jeikobwaa gbiliuruta iyonoo sundugia kokaen:

Joosefnon eja gbaworo yambuya 17 kolooro daremunuruta, manja embawoita sewanjara mende memeta Bilha ano Zilpa yoroo merauruta

yonowo lama ano meme (nonin) tuuna tuuna galen koma onoma laligogi. Kaen laligon daremunurutanon sili anqiti, iikawaa sunduya bologa bologa ii manja ijoro moma laligoro.

³ Jeikobnon eja wana kolooro meria Joosefnon kolooroti, iikawaajon mananon ii merauruta tosaana kuuya unuugun uutanon jopagon mun laligoro. Kamban monnon maleku koriga iima-ainainawo boria koriga ii men Joosef muro.

⁴ Mananon ii daremunuruta kuuya unuugun uutanon jopagon mun laligoroti, iwaa daremunurutanon ii iima kanain kazi ama mun iwo alalawaa qaaya mon mende amin moma laligogi.

⁵ Gomantiina monnon Joosefnon gaon mon iima iikawaa sunduya ii daremunuruta injoro mogi. Ii mogi uugianon waaro kazi mamaga moma mun laligogi.

⁶ Sunduya ii kokaen jero mogi: “Mobu, nii gaon mon iijenji, ii kokaen:

⁷ Anana gawonon laligon wiit padi boranana somongowombaa tani anjon. Kaen anin noonon wiit padi borana iikanon waama kona nano onoonon boran kanon mono noonon boran liligon sigon nanjuya.”

⁸ Kaen injoro moma daremunurutanon Joosef kokaen ijogi: “Gii nonoonon kin ponga koloona me? Gii onanon galen koma nonomambaa-jon mojan me?” Joosefnon gaona iima kawaa sunduya injoroti, iikawaajon yonoo uugianon mombo toroqen waaro kazi somata totoon moma mun laligogi.

⁹ Kawaa gematanon gaon mon mombo iima iikawaa sunduya daremunuruta kokaen injoro mogi: “Niinon gaon mon iibe iikanon ween, koin ano senjelao 11 kanon noonon usugogi.”

¹⁰ Sunduya ii manja ano daremunuruta injoro mogi mananon temboma kokaen jen muro: “Gii gaon tania kaana ii nomaembaajon iijana? Nii, nemunga ano daremunuruga nono mono nomaenanon goonon kan jaasewananganon simin kuma namonon usugowonaga?”

¹¹ * Kaen kolooro daremunurutanon uugianon motoqoto moma mun laligogito, mananon qaa ii uu kononanon ano ero romongon laligoro. Kian.

Joosef sewana men wama Iijipt balonon kenji.

¹² Kamban monnon Joosef waa daremunuruta yononon mangiaanon lama tuunuruta galen koma onombombaaajon Sekem goman kosianon kema laligogi.

¹³ Iikanon laligogi Israelnon Joosef kokaen ijoro: “Merana, goo daremunuruganon Sekem kosianon lama tuunana galen koma onoma laligojuti, ii mojan. Saanon koi kana wasin gombe yonoonon kema.” Kaen ijoro “Saanon kema,” jero.

¹⁴ Jero kokaen ijoro: “Gii mono kema daremunuruga ano lama tuunana injiima nomaen laligojuti, iikawaa qaa sunduya ii men eleema kan jena momana.” Kaen jero moro Hebron dondoonanonga wasin muro kema kema Sekem balonon keuro.

¹⁵ Sekem balonon keuma balon korianon kana mongama lan kema laligoro eja monnon mokolon iima kokaen qisin muro: “Gii naa iwoiga mongama laligojan?”

¹⁶ Qisin muro kokaen meleeno: “Nii daremunuruna yonoojon monganjen. Yononon dakanon liligon lamaurugia galen koma ononjuti, ii saanon jena momana.”

* 37:11: Apo 7.9

17 Kaen meleeno kokaen jero: “Yononon mono goman koi mesaon kenji. Dotan gomanon kembombaajon jegi mobe.” Kaen jero moma daremunuruta yonoo kanagianon onjotaan kema Dotan goman kosianon kema mokoloon onono.

18 Mokoloon onoma kosogianon mende keuroto, sigensigen endu karo daremunanon ii iima ajoroon Joosef qewombaajon angonan angi.

19 Angonan ama iyangiodeen kokaen amin mogi: “Iibu, gaon ii-ii eja iikanon mono endu kaja.

20 Ayo, mono kagi kema qenin komuro qamoya apu ron monon gilini kemero kokaen jewon: ‘Oro kawalianon mono ii qero komuro.’ Gaonaa honanon nomaen koloowaati, ii mono iikawaa gematanon iibon.”

21 Kaen amin mogi Ruubenon ii moma Joosef borogianonga metogon laaligoya somongomambaajon moma kokaen jero: “Ii mono mende qenin komuwaa.”

22 Torogon kokaen jero mogi: “Saya mono mende maabu. Balon qararankonkonanon apu ron koi nanji, ii saanon iikanon giligi kemewaato, borogianon mono iwaa selianon mende oosirin qewu.” Ruubenon Joosef borogianonga metogon angon koma wama manaanon eleema kembojon moma qaa kaen jero.

23 Kaen jero moma nanji Joosefnon daremunuruta yonoonon kouro. Kouro malekuya koriga iima-ainainawo boria koriga mouma karoti, ii lan horon menjujenjurangi.

24 Ii menjurama kogia qelanjin men kema apu ronon giligi kemero. Apu ron ii apuya qaa gbamenaga nano.

25 Kaen ama nene newombaajon kamaan ragi. Kamaan rama jaagia uugi keno Ismael kanagesowaa komahoro eja tosanon Gilead goman mesaon kamelgia donon donon kuun onoma awanoo kagi injigi. Yononon kamel qagianon dane rombo, sele morimoriwaa kelega ano marasin gere tokoya qata mor bala ii angi bosima Iijipt kantrinon kembombaajon kagi.

26 Kaen injiima Juudanon daremunuruta kokaen inji: “Anana konana qenin komuro sayaa qaaya kolatin asangowonati een, iikanon mono nomaen ilaan nononaga?”

27 Iinon ananaa konana koloon ananaa sakitinana koloojiwaajon mono boronananon selianon mende oosirin qewonato, saanon kagi kema Ismael eja yononon ii sewana mewutiwaajon onombon.” Kaen inji: “Daremunurutanon ii moma uumotoonoo ama wambelaagi.

28 * Kaen angi Midian balombaa Ismael kanagesowaa komahoro eja yononon kan kouma unuuguwombaajon angi. Kaen angi kogia Joosef ii apu rononga horogi kouro silwa kota 20:non sewana mewutiwaajon onongi. Onongi Ismael eja yononon ii sewana men wama Iijipt kantrinon kenji.

29 Kenji Ruubenon mongennga eleema apu ronon karo Joosef iikanon mombo mende nano iima wosoya juno wosobiria qendeema malekuya menjurano.

30 Malekuya menjurama kouruta yonoonon eleema kan kokaen inji: “Mera gbaworonon mono daengen alin sooja? Yei, mangaa siita! Iikawaa qaaya ananaa qananon uro mono nomaen ambenaga?”

31 Kaen inji: “Meme (nonin) ejia mon men qegi komuro Joosefwaanon maleku men meme iikawaa sayanon qendunon men boligi.

* 37:28: Apo 7.9

³² Men bolin malekuya koriga iima-ainainawo boria koriga ii men mirinon kema manja qendeema kokaen ijogi: “Nono koi mokoloojon. Ii meraga Joosefwaanonga me qaago, ii saanon iima gosiwa.”

³³ Kaen jegi iima gosin kokaen jero: “Koi ii meranaanon malekuga. Oro kawalia monon mono japalelen gero komuro gogoro. Onanon, Joosef ii kitomitoro borombooron kolooro.”

³⁴ Kaen jen ambureren ama wosobiria qendeema malekuya menjurama selia namonon men bolin meriaajon kaban koriga jingen qama saama laligoro.

³⁵ Kaen laligoro meraborauruta kuuya yononon kan ulunkolen men mubombaajon angito, iinon ii qetama togon uukondungadeen moma kokaen jero: “Qaago! Niinon mono jingen qama saama laligon komu koomu gomanon meranaanon kememanja.” Kaen jen Joosefwaajon saama laligoro.

³⁶ Kaen laligoro kaban kanon Midian balombaa komahoro eja yononon Joosef wama Iijipt kantrinon keuma sewanja mewutiwaajon анги Faarao kimbaa jawina mon qata Potifar, kimbaa laaligoyaa sikiriti yonoo kawali galengiaga laligoroti, iinon ii sewanja mero welenqeqeya omaya kolooro. Kian.

38

Juuda ano Taamar

¹ Kaban kanon Juudanon daremunuruta onomesaon yagomananon Adulam gomanon kemen eja mon qata Hira iwo rama laligoro.

² Kanon laligon Juudanon Keinan eja mon qata Sua iwaa borata iima embiaga mero motoon eri.

³ Motoon eri embianon koro ama mera men qata Er qaro.

⁴ Kaen qama mombo koro ama mera mon men qata Oonan qaro.

⁵ Kawaa baatanon mombo toroqen mera mon men iwaa qata Sela qaro. Mera ii Kezib gomanon laligon kanon mero.

⁶ Kaen laligogi Juudanon meria mutuya Er iwaajon emba mon qata Taamar muro embiaga kolooro.

⁷ Embiaga kolooroto, Juudawaa meria mutuya Er iinon Pombaa jaanon kilega meme koloon laligoroti, iikawaajon Ponon jen tegon muro komuro.

⁸ Komuro Juudanon meria Oonambaajon kokaen jero: “Gii saanon dagaanon malo men qambota koloojaniwaa kana qaaya otaan iwo en dagaajon gbili mekolooowa.”

⁹ Kaen jeroto, Oonanon gbili ii iwaa bunja mende koloowaati, kaen moma sili kokaen ama laligoro: Dataajon gbili mekoloowabotiwaajon iwaa emba maloyawo en laligoroti, kaban iikanon kaban so mera mekomekolooowa sele apuya ii een namonon maama laligoro.

¹⁰ Sili kaan ama laligoroti, ii Pombaa jaanon kilegamon kolooro. Kawaa-jon Ponon ii kaanagadeen jen tegon muro komuro.

¹¹ Komuro Juudanon enaroya Taamar kokaen ijoro: “Gii mono mangaa miri gomanon eleema kema maloya laaligo laligona merana Selanon somariin somata koloongo gii gombaa.” Keeta kokaen romonjon kaen ijoro: Selawaa dawoita komuri iinon iikawaa so laligon kaanagadeen komuwabo. Kaen romonjon Taamar ijoro manaa gomanon eleema kema kanon rama laligoro.

¹² Kanon rama laligoro kaban koriga tegoro Suawaa borata, Juudawaa embia iinon komuro. Komuro jingen qama saama laligoro tegoro Juudanon

goman balon qata Timna kanon eja tosiannon iyanaa lamauruta yonoo jugia motogiti, ii injiimambaajon uro. Adulam gomambaa eja alia Hira iwo motoon iikanon uri.

¹³ Uri Taamar buzu qaa kokaen jegi moro: “Moba, goo eja enaroganon mono lamauruta yonoo jugia motomambaajon ama Timna goman balonon kenja.”

¹⁴ Kaen jegi moro. Juudawaa meria Selanon mono somariin somata kolooro kilen ii embia koloowaatiwaajon mende muro. Kawaaajon Taamarnon malo laligomambaa malekuya qetegon wan kawosesenon wan jaaya esuun turun aoro. Kaen ama Timna kekembaa kananon kema taon qata Enaim kanon keuma kiropo nagu kosianon raro.

¹⁵ Raro Juudanon kan iima jaasewana esuurotiwaajon ii mende iima koton ii kana somata embaga kaen romongoro.

¹⁶ Enaroyaga raroti, ii mende moma kotorotiwaajon ama kana goraayanon iwaanon kema kokaen ijoro: “Saanon kana niinon giwo ewota.”

Kaen ijoro moma kokaen qisiro: “Niwo ewagatiwaa tawaya mono naa iwoiga nomba?”

¹⁷ Kaen qisiro kokaen ijoro: “Nii neenaa tuunonja meme meria gbaworoya mon ambe goonon kawaa.” Kaen ijoro kokaen qisiro:

“Ii wala mende kan kouro qaagaa hona koloowaatiwaa iwoi mon ii nomba me qaago?”

¹⁸ Kaen qisiro kokaen jero: “Noo qaanaa hona koloowaatiwaa iwoi mon ii mono naa iwoiga gombenaga?”

Kaen jero kokaen meleeno: “Mungen aasoganon qaga mokotaankejani, ii ano iikawaa kasa wota ano gbaruga boroganon men nanjani, mono ii nomba.” Kaen meleeno iwoi ii mun iwo ero koro ano.

¹⁹ Iwo en waama mirianon kema wan kawosesena luluuma qetegon malo laligomambaa malekuya ii mombo mouma laligoro.

²⁰ Kaen laligoro Juudanon kamban monon Adulam gomambaa eja alia Hira wasin kokaen ijoro: “Gii mono meme (nonin) meria gbaworoya men kema emba ii muna noo qaanaa hona koloowaatiwaa iwoi ii meleema gono men kawa.” Gawon kaen mewaatiwaajon Hira wasiro kenoto, Hiranon emba ii mende mokolooro.

²¹ Mende mokolon Enaim eja tosaana kokaen qisin onoma jero: “Siimolon jigowaa kana somata embanon Enaim kokaamba kana goraayanon raroti, ii dakanon?”

Kaen jero kokaen meleema ijogi: “Emba kaana mon ii kokanon mende laligoro.”

²² Kaen jegi Hiranon een eleema Juudawaanon kan ijoro: “Niinon kema emba ii mende iibe. Goman iikawaa toya yononon kaanagadeen qaa kokaen jegi mobe: ‘Siimolon jigowaa kana somata embia mon ii kokanon mende laligoro.’”

²³ Kaen ijoro Juudanon kokaen jero: “Oo alana, mesaowa! Iinon iwoi ii saanon men laligowaa. Iwoi mon amboraga, mono jomoma norongi gamunon turun norombabo. Niinon meme meria gbaworoya koi ii saanon ambe kenoto, giinon emba ii mende mokoloona.”

²⁴ Kaen jero koin karoombaa so tegoro tosiannon Juuda buzu qaa kokaen ijogi moro: “Goo enaroga Taamarnon mono serowilin ama koro ama laligoja.”

Kaen ijogi Juudanon ii moma Mooseswaa kana qaawaa so jenkooto kokaen ano: “Ii mono wama ororaan gerenon giligi kemen jewaa.”

²⁵ Ii wama ororaan kenji enaroyanon Juudawaajon qaa kokaen ano keno: “Oo enarona, iwoi kokawaa toyanon mono nono koro ama laligojen. Kawaaajon munjen aaso koi, iikawaa kasa wota ano gbaru koi mono iima gosin toya mokoloowa.”

²⁶ Qaa kaen ano keno moma anaa iwoiya ii iima gosin kokaen jero: “Iinon qaa ii onja jeja. Niinon ii merana Selawaa embia koloowaatiwaaajon mende mube. Kawaaajon iinon mono nii nuugun emba dindina koloon qaa ii jeja.” Kaen jen emba iikawo mombo mende ero.

²⁷ Kanagen merabora memambaa kambanjon kan kuuro mera gesoyaa uutanon sunesune eja meria woi rari.

²⁸ Rari mera membaaajon ano monjon boria suluro kamaaro. Kamaaro koipu embanon ii iima moma kasa oso popolan men borianon somonjon kokaen jero: “Iinon wala asugija.”

²⁹ Kaen jeroto, mera kanon boria mombo hororo uro alianon wala asugiro. Iinon asugiro koipu embanon kokaen jero: “Oo mono iikaana ama kanaga menjurama asugijan.” Kaen jero qata Perez qagi. (Perez = Kania menjuranja.)

³⁰ Kawaa gematanon aliaa borianon beweso kasa oso popolan eroti, iinon asugiro qata Zera qagi. (Zera = oso popolan) Kian.

39

Joosef ano Potifarwaa embia

¹ Kamban batuya kanon Ismael kanagesowaa komahooro eja yononon Joosef wama Iijipt kantrinon keuma sewana mewutiwaaajon angi. Angi Iijipt eja mon qata Potifar, Faarao kimbaa jawina mon ano laaligoyaa sikiriti yonoo kawali galengiaga laligoroti, iinon ii sewana mero welenqeqeya omaya kolooro.

² * Kaen ama laligoro Ponjon Joosefwo nano iwoi kuuya ama men laligoroti, iikanon toomorian mokolooro. Iinon toya Iijipt eja iwaa mirinon laligoro.

³ Kaen laligoro Ponjon Joosefwo nama kondoon muro iwoi kuuya borianon men laligoroti, iikanon toomorianawo kolooro. Kaen kolooro toyanon ii iiro.

⁴ Toyanon ii iiro awaa sokono iwaa jaanon iima-ain mokolooro ijoro anaa laaligoyaa galena kolooro. Potifarnon Joosef kuun muro miriaa iwoi kuuya galen kono esuhina bunaya kuuya iwaa boronon ano kalan koma laligoro.

⁵ Miriaa iwoiya ano esuhina bunaya ii kuuya Joosefnon galen kombaatiwaaajon borianon ano laligoroti, Ponjon kamban iikanonadeen kanain Iijipt eja iwaanon miri iwoiya ii Joosefwaajon ama kotuegon laligoro. Potifarwaa mirianon ano gawononon ilawoilaya kuuya eroti, ii kotumotue qaganon ero.

⁶ Kaen ero Potifarnon ilawoilaya en muroti, ii kuuya Joosefwaa borianon andaboron nama ano ii me woi iikawaa majakakaya mon mende moro. Iinon nene nembaaajon kaangadeen motoqoto mende moma siiseweweya qaa laligoro. Joosefwaa selia onjonbonjon somariiro kaitanianon iima-ainainawo ero laligoro.

⁷ Kaen laligoro kamban tosia tegoro Potifarwaa embianon Joosef iima iimanaana moma kokaen ijoro: “Gii mono kana niwo ewo.”

* 39:2: Apo 7.9

⁸ Kaen ijoroto, iinon ii togon toyaa embia kokaen ijoro: “Qaago! Moba, tona anjo mirianon ilawoila ejiwaa majakakaya mende momakejato, esuhina bunyaya kuuya ii mono niinon galen koma laligomambaajon noo boronanon andabororota eja.

⁹ Kaen ero miri kokawaa uutanon ii ano nii noroo ku-usunaranon mono ororon eja. Giinon iwaa embia koloojanjwaajon gii angon koma nonoto, iwoi tosia mon ii noojon mende angon kono. Kawaajon nii nomaembaajon ama nanamemen bologa totoon kaanja ii ama iikanon Anutu qotogon singisongo ambenaga? Awawi totoon”

¹⁰ Kaen ijoro moma qaa kaanja ii weemboria so Joosef ijon laligoroto, iinon kilen ii qotogon kema iwaa dun eenon kema iwo ewotiwaajon mende wambelaaro. Kaen iwo motoon laligowotiwaajon kaanagadeen togoro.

¹¹ Kaen togon laligoro weemboria monon miriwaa welenqequeuruta yonoononga monon miri uutanon mende laligoro Joosefnon gawonja jejeta memambaajon miri uutanon uro.

¹² Uro emba iikanon Joosefwaa malekuyanon qelanjin men kokaen ijoro: “Gii mono kana niwo ewo.” Kaen ijoroto, Joosefnon malekuya ii iwaa borianon mesaon olon koma qiqigon kema sombenon seleengen kamaaro.

¹³ Malekuya iwaa borianon mesaon olon koma sombenon kamaaroti, emba iikanon ii iiro.

¹⁴ Ii iima miriwaa welenqequeuruta onoono kagi ii kokaen injoro: “Mobu, lonanon Hibruu eja ii wama mirinananon karoti, iinon mono gonjiso gonjisee ama nonoma laligoja. Iinon niwo ewojon noonon koujato, niinon qama gigilaajen.

¹⁵ Qama gigilaawe moma malekuya noo wosonanon mesaon olon koma qiqigon kema seleengen kemeja.”

¹⁶ Kaen injon Joosefwaanon maleku kosianon ano ero Joosefwaa toyanon eleema kawaatiwaajon mamboma raro karo.

¹⁷ Karo sundu ii kaanagadeen ijoro: “Hibruu welenqeque eja ii wana ananaa mirinon karoti, iinon mono niwo gonjaangole amambaajon noonon koujaa.

¹⁸ Koujaato, niinon qa gigilaawe malekuya noo wosonanon mesaon olon koma qiqigon kema seleengen kemeja.”

¹⁹ Kaen ijoro Joosefwaa toya ii embianon sundu kaen jero moro kokaen ijoro: “Goo welenqequeganon mono kaen ama nonja.” Kaen ijoro irinja soono uuta gere jero.

²⁰ Uuta gere jero jen kotooro Joosef men Faarao kimbaa kapuare mirinon eja galen koma onoma laligogiti, mono kapuare miri iikanon oongi kemen en laligoro.

²¹ * Joosefnon kapuare miri iikanon laligoroto, Ponon Joosefwo nama kotuegon kiankoomu mun laligoro kapuare miriwaa galen wananon ii iima iwaajon iima-ainain moro.

²² Iima-ainain morotiwaajon eja kuuya kapuare mirinon ragiti, ii Joosefnon galen koma onombaatiwaajon iwaa boronon onoono. Iwoi kuuya kanon ama men laligogiti, ii Joosefnon jen koton ononotiwaa so otaan ama men laligogi.

²³ Ponon Joosefwo nama kotuegon mun kondooro iwoi kuuya ama men laligoroti, ii toomorianawo asugin ero. Kawaajon kapuare miriwaa galen wananon Joosef iwoi kuuya nomaen galen koma jen koton onoma laligoroti, iikawaa majakakaya mon mende totoon moma laligoro. Kian.

* 39:21: Apo 7.9

40

Joosefnon eja woi yoroo gaongaraa kania jero.

¹ Kamban tosia tegoro Iijiptwaa kin ponaa wain apu qambiwaa galenja ano bered oonjoombaa galenja yorononj somatagara Iijiptwaa kinja qotogon kana songiri.

² Kaen ani Faarao kinnonj jawinja woi, wain oo qambiwaa galenja wana ano bered oonjoombaa galenja wana iyoroononj irinja soono.

³ Irinja soono jenj kotooro uruama kimbaa laaligoyaa sikiriti yonoo kawali galengiaa kapuare mirinonj iwaa borianonj oroongji kemeri. Joosefnon kapuare miri iikanonjadeen laligoro.

⁴ Sikiriti yonoo kawali galengianonj Joosef jenj kotonj muro ii welenj qen oroma laligoro. Kaen laligoro kambanj tosaanja toroqen kapuare mirinonj enj waama laligogi.

⁵ Kaen enj waama laligogi Iijipt kimbaa wain apu qambiwaa galenja ano bered oonjoombaa galenja yorononj gomantiinja motoonngo iikanonjadeen gaongara iyanja iyanja iiri. Gaongaraa kania ii anja anja.

⁶ Ii iiri Joosefnonj umugawodeen yoroononj uma iriiri uukamakamaa ama bosoleen rari.

⁷ Kaen rari Faarao kimbaa jawinwoita iyorononj Joosefwaa somatayaa kapuare mirinonj iwo motoonj rariti, ii kokaen qisinj orono: “Oro kete nomaembaajonj jaasewangara wosobiri jaajaa uun rajao?”

⁸ Qisinj orono kokaen meleema ijori: “Noro gaonjara anja anja iijotato, iikawaa kanagara ii morononj jero moboraga?” Kaen ijori Joosefnonj kokaen jero: “Anutunonj mono gaonj kanagia jejetaa Toya koloojato, saanonj kilen gaongara nijori momanja.”

⁹ Kaen jero wain apu qambiwaa galenj wananonj gaonja iiroti, iikawaa sunduya ii Joosef kokaen qero moro: “Nii gaonaa uutanonj wain apu gere monj ii noo wosonanonj nano iijenj.

¹⁰ Wain apu gerewaa boria karonj nanji kanainj sota juma kouma kuuji, kamban iikanonjadeen juraya kouma tuno kanjenja kanjenja asuginj momogogi honjaa kota osajuya.

¹¹ Osaagi nii Faarao kimbaa qambia boronanonj menj nama honjaa kota menj mejejaawe apuya Faarao kimbaa qambinonj kemero kimbaa borianonj anjena.”

¹² Kaen qero moma Joosefnonj kokaen ijoro: “Gaongaa kania ii kokaen: Gere boria karonj ii mono weemboria karoombaa sareya kolooja.

¹³ Weemboria karonj tegoro Faarao kinnonj goo wanga metaama isama goma mombo gawonjanonj goombaa. Gii wala iwaanonj wain apu qambiwaa galenja laligonj qambi Faarao kimbaa borianonj ama laligonati, iikawaa so mono mombo ama laligowaga.

¹⁴ Kaen laligowagato, siiseweweya qaa laligowagati, kamban iikanonj mono nii romonjonj kiankoomu noma sunduna Faarao kinj ijona moba. Kaen ama ilaanj nona kapuare miri koi mesaonj kamaabenaga.

¹⁵ Moba, nii Hibruu kanagesowaa balononga esunmumu qaganonj yongoro nuangi kanj kokaamba kaanagadeen iwoi bologa monj kapuare miri koikawaa dutanonj noonjitiwaa so ii mende ambe.”

¹⁶ Joosefnonj kaen jero moro bered oonjoombaa galenj wananonj aliaa gaonaa kania awaa jenj asariroti, ii iima kokaen jero moro: “Niinonj kaanagadeen gaonj iibe iikanonj bered konde karonj noo wanjanonj qindiinj kajenja.

¹⁷ Niinon kawe konde qaganon eu raji, iikanon bered iwoi naangiawo kania kania Faarao kimbaajon ejato, koonja koonja yononon kouma konde qindiin kajejati, iikanonadeen ii nedaborojuya.”

¹⁸ Kaen jero moma Joosefnon kokaen meleema ijoro: “Gaongaa kania ii kokaen: Konde karoon ii weemboria karoombaa sareyaga.

¹⁹ Weemboria karoon tegoro Faarao kinjon jen kotooro wasanon guun qetoon goma wanja ano qamoga metaama gere talonawonon mondongi koonja koonja yononon kouma busuga nedaborowuya.”

²⁰ Kaen meleema jero weemboria karoon tegoro Faarao kimbaa kolokoloo kambananon kan kuuro jawinjuruta kuuya ii nene lomban on onono. Ii on onooma wain apu qambiwa galen waja ano bered onoombaa galen waja iyoroo wangara ii jawinjuruta yonoo jaanon metaano.

²¹ Wain apu qambiwa galenanon wala gawonja men laligoroti, ii toroqen mewaatiwaajon kuun muro mombo toroqen qambi ii Faarao kimbaa borianon ama laligoro.

²² Kaen laligoroto, kinjon bered onoombaa galen wanja qaaya jen tegoro Joosefnon gaongaraa kania jero moritiwaa so ii wasanon uun qetoon waja ano qamoya ii metaama mondongi nano.

²³ Iikawaa gematanon wain apu qambiwa galen waja iinon Joosef mende romonjon muroto, ii duduun qemasologen laligoro. Kian.

41

Kinjon gaon iiro Joosefnon kanagara jen asariro.

¹ Yambu woi tegoro Faarao kinjon gaon mon kokaen iiro: Iinon Nail apu gowoyaa goraayanon nano

² bulmakao donja 7 awaa soroya kele busugiawo ii apu gowoya iikanonja kouma bowololoo batugianon nama temban kegban negi.

³ Iyonoo gemagianon bulmakao tosaanja 7 sii gbaranjiagadeen kaitanigia kaapiroja ii apu gowoya iikanonja kouma bulmakao mutuya iyonoo koso-gianon kema apu gowoyaa goraayanon nanji.

⁴ Bulmakao kaapiroja sii gbaranjiagadeen iyononon bulmakao donja awaa soroya kele busugiawo 7 ii gogon onongi. Faarao kinjon gaon ii iima iikanondeen uuta tooro moma waaro.

⁵ Waama gaonjaajon mombo moma kemen kema en gaon mon kokaen iiro: Wiit dumun kota gowoya motoongowaa batuyanon honja kota somasomata kanjenjiawo 7 awaa totoon ii tongbama giliro kamaan nanji.

⁶ Iyonoo gemagianon honja kanjenjiawo 7 ii mombo tongbama giliro kamaan nanji balon qararanjonjonjaa haamo gerianon onoro soolin gipeya (auta) koloogi.

⁷ Honja boloboolo kanjenjiawo yononon honja kanjenjiawo kogia somasomata kuukuuya ii gogon onongi. Faarao kinjon iikanondeen uuta tooro moma poran ama waama moro honja qaagoto, ii gaonga kolooro.

⁸ * Goman asariro Faarao kinjon gaonjaajon motoqoto moma Iijipt kantriwaa tiriqoonjon ano momakoto eja kuuya horon onono iwaa jaasewananon kougi. Kougi gaon iirotiwaa sunduya ii jero mogito, kuuya yononon gaonja kanagara ii Faarao kimbaajon jen asariwombaajon ama-maagi.

⁹ Amamaagi wain apu qambiwa galen wanjon nama Faarao kin kokaen ijoro: “Oo kin, nii kana songiweti, iikawaa qaayanon keteda koi uunanon kouro romonjon.

* 41:8: Dan 2.2

¹⁰ Kamban moŋnon Faarao kiŋnon jawiŋwoita noroojon ama iriŋa soono noma laaligoyaa sikiriti yoŋoo kawali galenaa kapuare mirinon noono rabe. Nii ano bered ooŋoombaa galen wana ii niwo iyanaa kapuare mirianon noroono rari.

¹¹ “Iikanon rama laligon noronon gomantiŋa motoonŋo iikanonadeen gaonara ana ana iiri. Gaonaraa kania ii iyan a iyan a.

¹² Gaonara iiri Hibruu eja gbaworo moŋnon iikanon norowo laligoro. Iinon sikiriti yoŋoo kawali galenaa welenqeqeya laligoro noro gaonara ii ijori. Iinon gaonaraa kanagara ii iyan a iyan a jen asarin norono.

¹³ Kanagara jero moritiwaa so hona mono tororo kokaen asugiro: Niinon gawona wala men laligoweti, Faarao kiŋnon nii gawon iikanon mombo noonoto, alana bered ooŋoombaa galenaa qaaya jen tegoro wasanon idon qetoon wana ano qamoya ii metaama mondonŋi nano.”

¹⁴ Kaen jero Faarao kiŋnon moma Joosefnon jaasewanonon koubaati-waajon jen koton tosaana wasin onono kema kapuare miriwaa dutanonga uulanawo wama kagi. Kagi jero wan juya motogi opoqiisi malekuya utegon Faarao kimbaa jaasewanonon kouro.

¹⁵ Kouro Faarao kiŋnon Joosef kokaen ijoro: “Niinon gaon mon iibe kuuyanon iikawaa kania jewombaajon amamaajuto, moŋnon goo kanaga kokaen nijoro mojen: ‘Moŋnon gaon a gijoro moma giinon iikawaa kania saanon jen asarinkejan.’ ”

¹⁶ Kaen jero Joosefnon Faarao kiŋ kokaen meleema muro: “Oo Faarao kiŋ, niinon qaagoto, Anutunon mono gaonŋaa kania jen asarin qaa awaa gono uuganon qeangowaa.”

¹⁷ Kaen meleema muro Faarao kiŋnon kokaen jero: “Nii gaon iijen, iikawaa uutanon neeno Nail apu gowoyaa goraayanon nanjen.

¹⁸ Kanon nambe bulmakao don a 7 awaa soroya busugia omakelegagiawo ii apu gowoya iikanon a kouma bowololo batugianon nama temban kegban nejuya.

¹⁹ Iyonoo gemagianon bulmakao tosaana 7 sii gbaranŋagadeen kaitanigia kaapirona totoon ii apu gowoya iikanon a koujuya. Niinon bulmakao bologa totoon kaana ii kamban moŋnon Iijipt balon kuuya kokanon mende injiibe.

²⁰ Bulmakao sii gbaranŋagadeen kaitanigia kaapirona iyononon bulmakao don a busugia omakelegagiawo 7 wala koujuti, ii gogon ononju.

²¹ “Ii gogon ononjuto, ii kilen kaitanigianon gogon ononjutiwaa so utequte mende kolooro injijento, wala kaitanigianon kaapirona totoon kouma nanjuyati, iyononon kaanŋadeen toroqen nanjuya. Nii gaon kaen iima uuna tooro poran ama waajena.

²² Waama mombo en gaon mon kokaen iijena: Wiit dumun kota gowoya motoonŋowaa batuyanon hona kota somasomata kanŋenŋiawo 7 awaa totoon ii tongbama giliro kamaan nanjuya.

²³ “Iyonoo gemagianon hona kanŋenŋiawo tosaana 7 ii unjuta juma kouma tongbama giliro kamaan nanŋi namo qararanŋonŋonaa haamo gerianon ii onoro soolin melaada ano gipeya (auta) koloojuya.

²⁴ Hon a boloboolo gipeya kanŋenŋiawo ii hon a kanŋenŋiawo awaa soroya ii gogon ononjuya. Niinon gaon woi ii iima tiriqoonjon ejauruna injojento, kuuya yononon iikawaa kanagara jen asarin nombombaa amamaaju.”

²⁵ Faarao kiŋnon kaen jero Joosefnon qaa kokaen ijoro: “Oo Faarao kiŋ, goonon gaonwoi iikawaa kanagara ii motoonŋo koloojao. Anutunon iwoi kanagen amambaajon moji, iinon ii Faarao kiŋ gii gisaanja.

²⁶ Bulmakao donja 7 awaa soroya ii yambu 7:baa sareya kolooju. Wiit dumun kota honja kangengiawo awaa totonj 7 ii kaanagadeen yambu 7:baa sareyaga. Kanagara ii ororon ano motoonjo koloojao.

²⁷ “Bulmakao sii gbaranjiagadeen kaitanigia kaapironja 7 kanagen koujuti, ii yambu 7:baa sareyaga kolooju. Wiit dumun kota honja kangengiawo 7 balon qararanjonkonjaa haamo gerianon onjoro soolin gipeya (auta) koloojuti, ii bodi laaligowaa yambu 7 iikawaa sareyaga kolooju.

²⁸ Anutunon iwoi kanagen amambaajon moji, iinon ii gi gisaama qendeenja. Faarao kimbaajon qaa keteda koi kaen jejenj, ii mono iikawaajon ama jejenj.

²⁹ Oo kinj, yambu 7:baa so nene morian somata qatawo asuginj Iijipt balon kuuya sokoma ewaa.

³⁰ “Ii ewaato, yambu 7 iikawaa gemagianon bodiwaa yambu 7 koloon tiwitiwilaa somata kondoro Iijipt kantrinon boliwaa. Iikanon asugiro nene morian wala Iijipt balonon eroti, ii balon so yononon duduudaborowuya.

³¹ Bodi ii kotakota totonj ewaatiwaaajon ama goman so ejemba yononon nene moriambaa yambuya 7 wala Iijipt balonon eroti, iikawaa qaaya ii mombo mende romonjon laligowuya.

³² Anutunon gaon kania motoonjo ii ambenja woi gono iijanji, ii kania kokaembaajon: Anutunon qaa ii mono somonjon jen kotiin anota raja. Ii jen kotiin anoti, kawaajon iikanon mono uulanjowo asugiwaa.

³³ “Kawaajon Faarao kinj gii saanon momakoto eja monj qaa tororo gosinjeji, ii meweengon kuuna Iijipt kantri koi galen koma laligowaa.

³⁴ Kaanjiadeen kia wana wana kuun onona goman sokoma galengiaga laligowu. Yononon nene moriambaa yambuya 7 iikaanja uugianon nene hongiwao Iijipt balonon asugiwuti, iikawaajon jero mendeengi bakagia 5 koloogi yonononga motoonjo motoonjo menj gawmambaa kowinon menj kululuun laligowu.

³⁵ “Yononon nama mono jenkoto anji yambu awaa 7 koloowuti, iikaanja uugianon nene hongia korebore menj kululuun gosin laligowu. Kaen ama wiit dumun kota ii Faarao kimbaa kowi miria miria kanon menj kululuun laligowu. Ii taon so gawmambaa kowi miria miria kanon menj kululuun galen koma laligogi kanagembaa neneyaga ewaa.

³⁶ Nene kaen menj kululuun laligowuti, ii mono gawmambaa kowi miri so galen konji mawosusunon ero kanagen bodiwaa yambu 7 Iijipt balon so koloowaati, kamban iikanon ii saanon menj mendeema nen laligowuya. Kaen anji kantriwaa kanatuuru nononon bodi iikawaa kambanjon newaa mende komun gororongwonja.” Kianj.

Faarao kinjon Joosef Iijiptwaa eja ponja kuuro.

³⁷ Joosefnon qaa kaen jero Faarao kinj ano jawinjuruta kuuya yononon aren iikawaajon mogi sokono ainja mogi.

³⁸ Kaen mogi Faarao kinjon jawinjuruta kokaen injoro: “Eja kokawaa uutanon ben yonoo unayanon nano laligoji, nono ii kaanja eja monj saanon mende mokoloowonja.”

³⁹ Kaen injoro mogi Joosef kokaen ijoro: “Anutunon qaa aren kuuya koi gisaanji, iikawaajon gii kaanja momakoto eja qaa tororo gosinagati, ii monj mende laligoja.

⁴⁰ * Kawaajon gii mono naa jinjon mirinaa galenja wana koloon laligowa. Giinon noo kanagesouruna kuuya jen koton onona yononon mono goonon qaa tenj koma qaagaa baatanon laligowu. Niinon jinjon

* 41:40: Apo 7.10

dun raranon ramakejeni, iikayadeen romongon kawaajon ama gii guugun somataga koloon laligomaŋa.”

⁴¹ Kaen ijon toroqen kokaen ijoro: “Moba, niinon gii Iijipt kantri kuuya kokawaa eja pongia laligowagatiwaaajon kuun gonjen.”

⁴² * Kaen ijon boro susuyaa jenjen kanon aaso mungen kaŋa qata mokotaan laligoroti, ii qetegon Joosefwaa boro susuyanon mouro. Opoqiisi maleku iima-ainainawo opo taananon memeta ii mouma mun soron goulon memeta mon ii men Joosefwaa aroyanon kono kemero.

⁴³ Kaen ama hoos kare qabo soroya aŋaa kareyaa qerewenŋa ii iwaajon jen tegoro iikanon uro hoosnon horogi kema kan laligoro. Kaen kema laligoro kimbaa sikiriti manjaqeqe eja monnon wala qele kema goda qen mubombaajon kokaen qaro qagi laligoro: “Geja! Mono kesaambu!” Kaen ama mun Iijipt kantri kuuyaa eja ponga kuun muro.

⁴⁴ Faarao kinon Joosef kokaen ijoro: “Niinon Faarao kin koloojento, Iijipt kantri kuuya kokaamba monnon mon mono goo jega qotogon boria me kania mende metaambaa.”

⁴⁵ Kaen ijon Joosefwaa qata gbilia (Iijipt qaanon) Zafenat-Panea qaro. Kaen qama Heliopolis taombaa jigo gawon galen qata Potifera iwaa borata Asenat ii embiaga koloowaatiwaaajon muro. Kaen kantriwaa eja ponga koloon Iijipt kantri iimambaajon kema liligoro.

⁴⁶ Joosefnon yambuya 30 kolooro kanon Faarao Iijiptwaa kin iwaa jinkaron gawonŋa kanain mero. Ii men Faarao kimbaa sitia mesaon Iijipt uutanon sokoma liligon laligoro.

⁴⁷ Nene moriambaa yambuya 7 iikawaa kambananon balongianon nene honombononŋa qaa asugin onono.

⁴⁸ Nene moriambaa yambuya 7 kan kuugiti, iikawaa kambananon Joosefnon jen kotooro nene kania kania Iijipt balonon asugigiti, ii men kululuun taongia so kema gawmambaajon angi. Namo koria taon so liligon rama kenigiti, iikanon nene honŋa asugigi ii men taongia so kema qenjaaro kowi mirigianon angi.

⁴⁹ Joosefnon jen kotooro wiit padia ano dumun kota tosia ii qenjaaro kowi mirigianon hononŋa qaa men kululuun angi. Ii sakasin kowe goraayanon ejiwaa so uma nano. Nene morian kelemalelen asugin toroqen erotiwaajon nene tarugia ii toroqen weenon bimbimgogi bimooro amamaan mesaogi.

⁵⁰ Bodi kambananon mende kan kuuro walawala kanon embia Asenatnon Joosefwaa merawoita woi orono. Asenat ii Heliopolis taombaa jigo gawon galen qata Potifera iwaa borataga.

⁵¹ Meria mutuya kolooro Joosefnon qaa kokaen jero: “Anutunon ilaan nono kakasililin majakakana kuuya ano amanaa gomambaa iwoiya kuuya ii duduun laligojeni, iikawaajon.” Kaen jen meriaa qata Manase (Duduujen.) qaro.

⁵² Meria kanagenŋa kolooro Joosefnon qaa kokaen jero: “Nii siimbobolonaa balonon laligowe Anutunon koloonseisei nonji, iikawaajon.” Kaen jen qata Efraim qaro. (Efraim = Koloonseisei nonja.)

⁵³ Nene morian somataa yambuya 7 Iijipt balon sokoma kan kuugiti, ii en kougi tegoro.

⁵⁴ * Yambu 7 ii tegoro Joosefnon qaa jerotiwaa so bodiwaa yambuya 7 ii kanain kan kuugi. Bodi ii balon tosia kuuya sokoma koloon eroto, Iijipt balonon nene ii goman so kowigianon ero.

* **41:42:** Dan 5.29 * **41:54:** Apo 7.11

⁵⁵ * Iijipt kanageso korebore yononon kanain bodi moma Faarao kimbaa gama nene onombaatiwaajon welenji. Welenji moma Faarao kinonon ii kuuya kokaen injjoro: “Ono mono Joosefwaanon kenji iwoi ii me ii ambutiwaa jen koton onombaati, ii mono ten koma otaan amakebu.”

⁵⁶ Bodinon kantri kuuya sokoma en Iijiptwaa gomaᅇa gomaᅇa kuuya kanon toroqen mamaga bimooro. Kaen kolooro Joosefnon jen kotooro qenjaaro kowi miria miria iyonoo nagugia horon nene ii Iijipt yononon sewana mewutiwaajon angi.

⁵⁷ Bodi ii balon kuuya sokoma bimoon erotiwaajon ejembanon gomaᅇa so kanona Iijipt kan Joosefwaanon kouma nene sewana men laligogi. Kian.

42

Joosefwaa dauruta Iijipt balonon kenji.

¹ Iijipt kanon nene eroti, qaa ii Keinan balon kanon jegi tuno Jeikobnon moma merauruta kokaen injjoro: “Ono mono naambaajon silemale ama kuru jaa aima laligoju?”

² * Iijipt kanon wiit dumun kota eji, niinon qaa kaen mobe. Anana mende komun laaligo toroqen laligowombaa onjo mono waama Iijipt kemen kanon nene tosia sewana men kagi nen laligowona.”

³ Kaen injjoro moma Joosefwaa dauruta 10 ii mirigia mesaon nene sewana mewombaaajon Iijipt balonon kembombaa angi.

⁴ Mangia Jeikobnon Joosefwaa koga Benjamimbaa qaganon tiwitiwilaa mon ubabotiwaajon toroko moro. Kawaajon ii dauruta yonowo mende wasin muro kenji.

⁵ Keinan balonon bodi ii kaaniadeen erotiwaajon Israelwaa merauruta yononon Keinan eja tosanon kengiti, iyonoo batugianon wiit dumun kota sewana mewombaaajon motoon kenji.

⁶ Kengito, Joosefnon Iijipt kantriwaa eja pongia rama laligoro. Iinon wiit dumun kota ii kanagesoya kuuya yononon sewana mewutiwaajon ano iwaanon kouma laligogi. Kawaajon dauruta kagiti, iyononon kouma iikanonadeen iwaa batanon simin kuma namonon usugogi.

⁷ Kaen usugogi Joosefnon dauruta injiima moma koton ononoto, iyanᅇa kania kolatin onoma waba eja tani ama onoma horon ureen onoma qaa geriawo jen kokaen qisin onono: “Ono mono dakaya naambaajona kajuya?” Qisin onono kokaen meleengi: “Nono Keinan balononga nene sewana mewombaaajon kajon.”

⁸ Kaen meleengi Joosefnon dauruta injiima moma koton ononoto, yononon ii mende moma koton mugi.

⁹ * Mende moma koton mugi Joosefnon eenanon gaona yonoojon iiroti, ii momoyanon kouro romonon son jaa susugia moton kokaen injjoro: “Yei, mangᅇa siita! Ono kike kakasililin ejaga kolooju. Nono kantrinana dakanon baagen looloria ero aworo (defence) ama manja qewombaaajon bimoojon, ononon ii iima gosin mobombaaajon koi kajuya!”

¹⁰ Kaen injjoro kokaen meleengi: “Oo eja ponᅇana, kaen qaago. Welenqeuruga nono nene sewana mewombaaajon kajona.

¹¹ Nono kore eja motoongowaa merauruta koloojon. Nono eja dindina laligon qolomolon mende jenkejon. Goo welenqeuruga nononon balon iimagoosiwaa manjaqee ejaga mende koloojon.”

* 41:55: Jon 2.5 * 42:2: Apo 7.12 * 42:9: Jen 37.5-10

¹² Kaen meleengi totoronkota “Qaago totoon!” gama kokaen toroqero: “Nono kantrinana dakanon baagen aworo (defence) ama manja qewombaa bimoojonj, onjo ii iima gosin mobombaajon koi kajuya!”

¹³ Ii moma kokaen meleengi: “Welenqequeuruga nono Keinan balombaa eja motoongowaa meraurutaga, daremun 12 koloojon. Konana konoganon kamba kokaamba mannanawo mirinon raro monon mende toroqen laligoja.”

¹⁴ Kaen meleengi kokaen jen onono: “Kaen koloorogo onjo onanon goman iimagoosiwaa manjaqeqe ejaga koloojuti, ii mono injiodaborowe tegoja.

¹⁵ Kaen laligojutiwaajon niinon kokaen angotete men onoma: Faarao kinon jaawo laligoji, niinon qaa hon toontoona iikawaa so jojopan qaa kokaen jen kotiijen: Kogia konoganon koi mende kawaati een, onjo mono balon koi mende mesaon kembuya.

¹⁶ Onjo qaa hona jeju me qaago, niinon ii angotete memambaajon kokaen jejen: Onjo mono batugianonga mon wasigi kema kogia konoga wano koi kawao. Tosaana onjo mono koi mamboma kapuare mirinon rama laligowu. Kaen mende ambuti een, onjo onanon balon iimagoosiwaa manjaqeqe ejaga kolooju. Faarao kinon jaawo laligoji een, niinon qaa hona toon iikawaa so jojopan qaa ii jen kotiijen.”

¹⁷ Kaen jen onoma jero kapuare mirianon onoonji weemboria karoombaa so raga.

¹⁸ Weemboria karoon koloorogo Joosefnon kan qaa kokaen injoro: “Jaagiawo toroqen laligowombaajon mobuti een, onjo mono iwoi jemanati, ii anji niinon saanon laaligogia somongoma. Niinon kaanagadeen onjo kaana Anutuwa jeta uugumambotiwaajon keena momakejen. Kawaajon onjo mono kokaen ambu:

¹⁹ Onjo eja dindina qolomolonga qaa laligojuti een, daremun onoononga mono monon kapuare mirinon toroqen raro tosaana onjo saanon wiit dumun kota men gomanganon eleema kumbu. Iikanon kema mirigianon kanagesourugia bodi qaganon laligojuti, ii nene onombu.

²⁰ Onjo mono kaen kema kogia konoga wama noonon kawu. Kagi qaagiaa honanon kaen asugiro iima moma koton mende unjuwe komuwuya.” Qaa kaen injoro mono iikawaa so anji.

²¹ Yononon Hibruu qaagianon batugianon qaa kokaen amin mogi: “Nono konana sili ama munini, iikawaa irona kileganon mono onanon qanananon uja. Iinon laaligoya somongon kiankoomu mubombaajon welema kuun nonono kakasililina somata iininto, iwaa qaaya moma ii tondu mende otaanin. Kawaajon kakasililin lombotawo koi kanon ananaa qanananon uja.”

²² * Kaen amin mogi Ruubenon kokaen jero: “Nii kamba kanon kokaen injoweto: ‘Onjo eja gbaworo ii mono sili bologa mende ama mubu.’ Kaen injoweto, onjo noonon qaa ii qewagon silemale anji. Mobu, kamba kokaamba iwaa sayaa ironanon mono qanananon uro kakasililin mojon.”

²³ Kaen amin mogi Joosefnon yonowo Iijipt qaanon qaa jero monon meleeno. Kawaajon yononon qaagia jegi saanon moma asariroti, ii daurutanon mende moma kotogi.

²⁴ Joosefnon qaagia moma asarin eleema saaro. Saama mombo eleema injiima yonowo qaa jero. Yonowo qaa jengo Simeon batugianonga men jero yonoo jaagianon somongogi. Kian.

Joosefwaa dauruta Keinan balonon eleengi.

* 42:22: Jen 37.21-22

²⁵ Joosefnon jenkooto kokaen ano: “Welenqege onjo mono eja iyonjo taru gesogianon wiit padi mougi qaa ootanon kouro motomotoon yonoonon monej esugia ii totogianon anja anja tarugianon moubu ano kana kekembaa nene samonja ii kaanjadeen onjombu.” Kaen jen koton onono iikawaa so otaan angi.

²⁶ Kaen otaan angi wiit padi tarugia ii dongi qagianon somonjon mesaon kenji.

²⁷ Kema kema gaon ewombaajon miri monjon keuma daremun yonoononga monjon dongia wagimambaajon ama taru kasia isama monej esuya ii taru qaa ootanon nene qaganon raro iiro.

²⁸ Ii iima daremunja kokaen injoro: “Hei! Ibu, noonon monej koi mono meleema tarunanon mougi rajaa.” Kaen moma wosogia juno aarun tililingon aima aon kokaen jegi: “Anutunon koi mono naa iwoiga ama nononja aan?”

²⁹ Kema kema Keinan balonon mangia Jeikobwaanon keuma iwoi koloon ononoti, iikawaa sunduya ii kuuya kokaen ijogi moro:

³⁰ “Kantri iikawaa eja ponja iinon horon ureen qaa molanikota jen goman iimagoosiwaa manjaqege ejaga koloowonagati, iikawaa tani kaanja ama nonono.

³¹ “Kaen ama nononoto, nono ii kokaen ijoni: ‘Nono eja dindiņa qolomolonana qaa laligon balon iima gosiwombaajon ama mende kajon. Qaago totoon!’

³² Nono eja motoongowaa meraurutaga, daremun 12 koloon laligojon. Monjon mende toroqen laligoro konana konoganon kamban kokaamba Keinan balonon manjanawo mirinon raja.’

³³ “Kaen ijoni balon iikawaa eja ponjon nonoojon qaa kokaen jero: ‘Onjo eja dindiņa me qolonmolongoya laligojuti, ii kokaen gosin onoma momanja: Onoononga daremunģia mon ii mono mesaogi niwo koi raro tosaanja onjo saanon wiit padi menj eleema kembu. Kema mirigianon kanagesourugia bodi laligojuti, ii nene onjombu.

³⁴ Onjo goman iimagoosiwaa manjaqege ejaga qaagoto, eja dindiņa qolomolonga qaa laligojuti, ii kokaen gosin onoma momanja: Onjo mono kema kogia beju ii wama noonon kawu. Kaen kagi daremunģia meleema onombe saanon balon kokanon angunen-qangunen ama laligowu.’ ”

³⁵ Kaen jen taru gesogianonga nene kowigianon maagi monej esugia monenģiawo ii tarugianon motomotoon totogianon raro mokoloogi. Monej esugia mokoloon iima ii ano mangia motoon aarun lalananiņ toroko mogi.

³⁶ Kaen mogi mangia Jeikobnon kokaen injoro: “Onjo merauruna korebore nuambombaajon moju: Joosefnon mende laligoja. Simeon ananawo mende laligoja. Benjamin ii kaanjadeen nuama wama kembombaajon jeju. Siimbobolo kuuya kanon mono noo qananon uja.”

³⁷ Kaen injoro moma Ruubenon manja qaa kokaen ijoro: “Nii Benjamin mende wama eleema kan gomanati een, ġii saanon neenaa merawoina woi ii uruna komuwao. Benjamin ii saanon noo boronanon ana ii mono galen koma kema laligon wama eleema kan gomanja.”

³⁸ Kaen ijoroto, Jeikobnon meleema jero: “Merawoina konoga woi iyoroonga datanon komuro koganon motoongo laligoja. Onjo kananon kembombaajon mobuti, iikanon tiwitiwilaa monjon iwaa qaganon ubaati een, onjo mono kondooģi wosobiri uutanon mono noo qananon uro komun wan juna lanjonawonon koomu gomanon kememanja. Kawaajon noo merananon mono nomesaon onowo mende kembaa.” Kian.

43

Joosefwaa daremunuruta eleema Iijipt kenji.

¹ Keinan balononj bodi lombotawo ii toroqen ero.

² Jeikobwaa kanagesourutanonj wiit padi Iijipt kantrinonja menj kagiti, ii kuuya nedaborogi qaono mangianonj merauruta kokaen injjoro: “Onjo mono mombo eleema kema nenenana tosaanja sewanja mewu.”

³ Kaen injjoro Juudanonj kokaen jero: “Eja ponj iinonj kaparanj koma nonoo galenj meme qaa kotakota kokaen jero: ‘Kogianonj onjowo mende kawaati eenj, onjo mono noo jaasewananonj mombo koubombaajonj amamaawu.’

⁴ Kawaajonj giinonj konana wasina nonowo kawaati eenj, nonononj saanonj gomesaonj nenenana sewanja mewombaajonj kembonja.

⁵ Eja iikanonj qaa kokaen ninijoro: ‘Kogianonj onjowo mende kawaati eenj, onjo mono noo jaasewananonj mombo koubombaajonj amamaawuya.’ Kawaajonj giinonj Benjamin anjonj kombagati eenj, nono mende kembonja.”

⁶ Juudanonj kaen jero Israelnonj kokaen jero: “Onjo mono naambaajonj kogia monj laligojiwaa qaaya eja ii ijogi morotiwaaajonj nii uulombo somata nonju?”

⁷ Kaen jero kokaen meleema jegi: “Eja iikanonj anana ano kanagesourunana ananaajonj tororo qiqisi kania kania nonoma kokaen ninijoro, ‘Mangianonj jaawo laligoja me qaago? Daremunjgia monj laligoja me qaago?’ Kaen jerotiwaaajonj qiqisiya ii nonononj onjanondeenjenj meleenjenj. Iinonj kanagenj konana wama kawutiwaaajonj jenagati, ii mono walawala kamban kanonj nomaenj mobonaga?”

⁸ Kaen jegi Juudanonj manja Israel kokaen ijoro: “Kawaajonj eja gbaworo ii mono noo boronanonj ama wasina motoonj kembonja. Kaen ana afaangonj uulanawo gomesaonj kananonj kenjenj nono, gii ano embameraurunana anana mende komunj gororongowonja.

⁹ Benjamimbaa laaligoyaa doweya iikawaa qaaya mono noo borononj ero eleema kanj gomambaajonjenj kotiijenj. Niinonj ii mende wama eleema koi kanj goo jaasewanganonjenj mende oomanjati eenj, iikawaa ironjanonjenj mono noo qananonjenj uro goo jaanonjenj bosima laligowe namononjenj laaligona tegowaa.

¹⁰ Kambanj koriga ezelobezelo ama mende mambombonagati eenj, nonononjenj mono endu kema eleema koi kanjenj ambenja woi koloonaga.”

¹¹ Kaen jero amagia Israelnonjenj kokaen jero mogi: “Kaen kolooji eenj, onjo mono kokaen ambu: Gomanj kokawaa toomorianja awaa totoonjenj tosia koi kaanja ii menj taru gesogianonjenj mouma kema eja ii kalenjenj mubu: Sele morimoriwaa kelega tosia, moronjenj apuya, dane riki, marasijenj gere tokoya qata mor gipi, komonjenj, gou ano seu wakato iikawaa hongia.

¹² Silwa monenjenj walaga taru gesogiaa qaa oogianonjenj mougi menjenj kagiti, ii ano iikawaa so qaganonjenj toroqenjenj ama mindirigi janjgoyanonjenj somariinjenj 2:waa so kolooro ii menjenj eleema kema mubu. Tosianonjenj koposo ama ii gesogianonjenj anjenj me nomaenjenj?

¹³ Kogia kaanagadeenjenj wama uulanawo waama eja iikanonjenj mombo eleema kenjenj.

¹⁴ Anutu ku-usunjenj kuuyaa Toyanonjenj mono eja iikawaa jaanonjenj kianjoomuya onjono iinonjenj daremunjgia monjenj ano Benjamin ii onjowo mirinonjenj koi eleema kawutiwaaajonjenj wambelaawaa. Noo meraurunanonjenj komuntiwilaa ambuti eenjenj, niinonjenj mono eenjenj totoonjenj laligomanja.”

¹⁵ Kaen injjoro kalenjenj iwoi ii menjenj silwa monenjenj menjenj kagiti, iikawaa so qaganonjenj toroqenjenj ama mindirigi janjgoyanonjenj somariinjenj 2:waa so kolooro.

Ii men Benjamin motoon wama waama uulanawo Iijipt kema Joosefwaa jaanon keugi.

¹⁶ Keugi Joosefnon Benjamin ii yonoo batugianon iima iikanondeen miriaa galenja kokaen jen koton muro: “Gii mono eja koi unuama neenaa mirinon kema onoono rabu. Ragi kema oro mon qen oon weembaa neneya mozozongona yononon saanon niwo motoon nene newonja.”

¹⁷ Joosefwaa miriaa galenjon jen koton murotiwaa so eja ii unuano Joosefwaa mirianon kenji.

¹⁸ Unuano Joosefwaa mirianon kema jenengia ororo toroko moma kokaen romonjon batugianon jegi: “Wala kanin monenana meleema taru gesonananon mougi men kenini, iikawaajon yononon mono nunuama kan koi nonoongi rajon. Yononon mono qelanjin nunun ureen haamo ama nonoma nonoongi welenqeqeuruta omayo koloonin dongiurunana kalugon anjon koma onombubo.”

¹⁹ Kaen jen nama Joosefwaa miriwaa galenja iwaanon uma kenji miri naguyanon nano iwaaajon qaa kokaen jegi:

²⁰ “Oo somatanana, nono kamba mutuya nene sewanja mewombaajon koi kanin.

²¹ Kan nene sewanja men mombo eleema kema kananon miri monjon kema ewombaajon rama taru gesonanaa kasia isama monenana totananon ii kore gesonana anja anja qaa oogianon nene qaganon raro iinin. Kawaajon monen ii kete mombo meleema men kajon.

²² Silwa monen ii moronon taru gesonananon meleema mombo anoti, ii nono mende mojon. Nononon ii ano silwa monen tosaanja ii qaganon torokuun nene sewanja mombo mewombaajon gesonananon mouma men kajon.”

²³ Kaen jegi miri galenjon kokaen jero: “Majakaka mende mobu. Onoangiaa ano mangiaa Anutugianon mono mombaa uuta kuuro silwa monen ii taru gesogianon mouro mokoloogi. Niinon onoonon silwa monen ii medaborowe. Kawaajon keegia mende moma mono uubonjon rabu.” Kaen jen Simeon wama yonoonon kari.

²⁴ Kari motoon unuama Joosefwaa mirinon ugi kanagia songbambutiwaajon apu onono ano dongigia loloo gbojoja nenegia unuagi.

²⁵ Yononon weembaa neneya Joosefwaa mirinon motoon newutiwaa qaaya mogi. Kawaajon Joosefnon ween biwianon mirianon koubaatiwaa-jon mamboma kalen iwoigia ii asuganon arengon ragi.

²⁶ Ragi Joosefnon mirinon karo kalen iwoigia men kan mirianon ugiti, ii mun batanon simin kuma namonon usugogi.

²⁷ Usugon waagi jolongia injon nomaen laligojuti, qisin onoma kokaen injoro: “Mangia eja wanaajon nijogiti, iinon nomaen laligoja? Toroqen jaawo laligoja me qaago?”

²⁸ Kaen jero kokaen meleengi: “Goo welenqeqega, nonoo amanananon saanon laligoja. Mono toroqen jaawo laligoja.” Kaen meleema goda qen mun simin kuma namonon usugogi.

²⁹ Kaen anji jaaya uuro kema karo koga Benjamin, iyanaa nemunaa meria ii iima kokaen qisin onono: “Kogia konogaajon nijogiti, iinon koi kolooja me nomaen?” Qisin onoma toroqen kokaen ijoro: “Merana, Anutunon mono kiankoomu gono laligowa.”

³⁰ Kaen ijon koga iima wosoya pororogoro jaaya kalilingoro saamambaajon moma iikanondeen alanzan eleema onomesaon uulanawo miri uuta olon monon uma anodeen rama saaro.

³¹ Saadaboron jaauna songbama miri uuta olona ii mesaon kan tororo mokosinon nama iyaña galen koma aon nembanene kombutiwaajon jero.

³² Iijipt yononon Hibruu ejemba yonowo motoon nene newombaaajon mogi arokuukuuyawo koloojiwaajon ii amamaankeju. Kawaajon Joosefwaa neneya ii iyaña koma mugi raro daremunuruta yonoo ii iyaña koma onongi ragi Iijipt ejemba iwo nene newombaaajon kan ragiti, iyonoo nenegia ii iyaña kongi ragi.

³³ Joosefnon jero daremunuruta ii koloogitiwaa so arenon onongi mutyanon jaageqeyanon raro bejugianon konoganon raro Joosefnon jaasewan qen onoma raro. Kaen rama iyangia aima koton aon walingon ragi.

³⁴ Kaen ragi Joosefnon jero iyaña nene dunnona nene tosaana mendeema men kan koma onongi koga Benjamimbaajon ambenā 5:waa so toroqen kongi nero. Kaen nen Joosefwo jejelomban ama afaankota apu kotiga nen korisoro qaganon ragi. Kian.

44

Joosefnon daremunuruta qambiwaa angobato men onono.

¹ Kawaa gematanon Joosefnon miriaa galena jen koton mun kokaen jero: “Gii mono eja iyonoo taru gesogianon wiit padi ii elaawutiwaa so mouna qaa oogianon koubu. Kaanjadeen motomotoon yonoonon monen esugia ii ana ana toto qen taru gesogiaa qaa oogianon amba.

² Kogia konoga iwaa taru gesoyaa qaa ootanon neenaanon qambi silwanon memeta ii mono wiit padiwaa monena men karoti, iikawo amba.” Kaen jen koton muro iikawaa so ano.

³ Goman asariro umugawodeen eja ii wasin onongi dongigia unuama kanaanon kenji.

⁴ Kema siti mesaon koriganon mende kenji Joosefnon miriaa galena kokaen jen koton muro: “Gii mono uulanawo waama eja ii onotaan kema mokolon injiima kokaen qisin onomba: ‘Eja Ponon awaa ama onono onono mono naambaajon iikawaa kitia kilegamon meleema mun kaju?’

⁵ Noo somatananon qambia qaen nenkeji ano qambia iikanon unju qen qaa aasangoyaa kania mokolonkeji, onjo qambi ii mono naambaajon yongoro men kaju? Onjo mono sili ii bologa totoon anju!’ ”

⁶ Joosefnon miriaa galena kaen jen koton muro kema mokolon onoma qaaya ii jerotiwaa so ijoro.

⁷ Injoro moma kokaen meleengi: “Somatanananon qaa tania kaana ii mono naambaajon jeja? Goo welenqeqeuruga nononon sili bologa kaana ii mende totoon anjon. Ii yamagen!

⁸ Moba, nono taru gesonanaa qaa oogianon silwa monen esu mokolonini, ii kaanagadeen Keinan balonona men kan gonin. Nono mono naambaajon silwa me goul ii somatagaa mirinonga yongoro mewonaga?

⁹ Welenqeqeuruga nonoononga mombaa taru gesoyanon silwa qambi ii mokoloowagati een, iinon mono koomuwaa bunaga kolooro tosaana nononon somatanana, goo welenqeqe omaya koloon laligowona.”

¹⁰ Kaen meleengi kokaen jero: “Iikaana kanon awaa. Jejutiwaa so ii saanon ambona. Mombaa taru gesonona silwa qambi ii mokoloomanati, iinon mono noo welenqeqena omaya koloowaato, tosaana onoo selegianon qaa mon mende ero saanon onoangideen mirigianon kembu.”

¹¹ Kaen jero moma kuuyanon gesogia ana ana uulanawo qetegon men kamaan namonon ama qaa oogiaa kasia isangi.

¹² Aisngi Joosefwaa miriaa galenanon dagia mutuyaa taru gesoyanonga kanain qengama mongama kema kema ko bejugia Benjamimbaa taru gesoyanon tetegoyanon iima qambi ii iikanon mokoloo.

¹³ Ii mokoloo yoŋonon uugia kouma eligoro wosobirigia qendeema malekugia menjuŋenjuŋgi. Kaen ama esuhinagia dongi qagianon ama mombo eleema sitinon kenŋi.

¹⁴ Juuda ano daremunuruta yoŋonon eleema Joosefwaa mirinon kenŋi iinon kaanideen mirianon raro. Raro batanon keuma simin kuma namonon usugogi.

¹⁵ Usugogi Joosefnon kokaen injoro: “Ono mono naa siliga anjuya? Eja nii kaananon mono saanon unju men iwoi yoŋoro megi ii mokolonkenŋi, onjo ii mende moju me?”

¹⁶ Kaen jero Juudanon kokaen meleenon: “Oo somatanana, nono mono naa qaaga gijowonaga? Nono qaawaajon monganjon. Nononon iwoi bologa mende aninŋi, ii qendeema gombonatiwaa so qaago. Anutunon mono welenqeqeuruga, nonoo koposowaa qaaya injisaanota asuganon eja. Kawaa-jon mombaa taru gesoyanonga qambi ii mokolooji ano tosaana nononon kaanagadeen eja poŋnanaa welenqeqeuruta omaya koloon laligowona.”

¹⁷ Kaen meleenoto, Joosefnon kokaen jero: “Niinon iwoi kaana ii mende ama onomana. Ii awawi totoon! Eja morowaa taru gesoyanon qambi ii mokolooji, iinondeen mono noo welenqeqena koloon laligowaato, tosaana onjo saanon luaenon eleema manŋiaanon kembu.”

Juudanon Benjamimbaajon Joosef welema muro.

¹⁸ Kaen jero Juudanon Joosefwaa batanon kema qaa kokaen jero: “Oo eja poŋna, saanon wambelaana welenqeqega niinon qaa tosia eja poŋna goojon jewenaga. Giinon Faarao kin anawo ororon koloojanto, kilen welenqeqega nii kazi mende ama nomba.

¹⁹ Eja poŋna giinon welenqeqeuruga nono wala kanin kokaen qisin nonona: ‘Onoo manŋia ano daremunŋia mon laligojao me qaago?’

²⁰ “Kaen qisin nonona nononon eja poŋna goojon kokaen meleenin: ‘Nonoo manŋana eja wana koloon konana eja gbaworoga mon mirinon rajao. Konana kanon mannananon eja wana koloo kaman kanon koloo. Nemunanon mera woi orono datanon komuro anodeen laligoja. Iinon mono manaa wombo (komunjua) meriaga kolooja.’

²¹ Kaen meleenin giinon welenqeqeuruga qaa kokaen ninijona, ‘Ono mono kogia wama noonon koi kagi ii saanon neenaa jaanon uun iimanŋa.’

²² “Kaen ninijona nononon eja poŋnana goojon kokaen meleenin: ‘Eja gbaworo ii manŋa mesaomambaajon amamaawaa. Manŋa mesaonagi een, mananon mono komunaga.’

²³ Kaen meleeninto, giinon welenqeqeuruga nonoojon qaa kokaen jen kotona: ‘Kogia konoganon onowo koi mende kawaati een, onjo mono noo jaasewananon mombo mende asugiwuya.’

²⁴ “Kaen jen kotona mirinananon eleema kema noo manŋa, goo welenqeqega eja poŋna goonon qaa ii ijoniŋ.

²⁵ Ii ijoniŋ moma mannananon kanagen kokaen jero: ‘Ono mono mombo Iijipt kema ananaajon nene tosaana sewana men kawu.’

²⁶ “Kaen jeroto, nono kokaen jeniŋ, ‘Nononon nononodeen kembombaajon amamaawona. Konana konoganon nonowo motoon kembatiwaa-jon jewagi een, mono saanon kembona. Konana bejuya mende wama kembonati een, nononon mono eja poŋ iikawaa jaasewananon asugiwombaajon amamaawona.’

²⁷ “Kaen jenin noo manna goo welenqeqega iinon kokaen jero: ‘Embana Reizelnon merawoina woi orono. Ii onoangia saanon moju.

²⁸ Datanon nomesaon kema sooro kokaen jewe, “Oro kawalianon mono kitoqitoro komuro me nomaen?” Kamban iikanondeen kanain ii mende iibe.

²⁹ Kete koga koi kaanagadeen nuama kenji kanaanon tiwitiwilaa monon iwaa qaganon unagati een, onjo mono kondoogi wosobiri uutanon noo qananon uro konajilin moma komun wan juna lanjonawonon koomu gomanon kememaŋa.’”

³⁰ Juudanon toroqen qaa kokaen jero: “Oo eja ponana, niinon konana eja gbaworo ii mende wama kema manna, goo welenqeqega iwaa mirinon keubenagi een, amanananon mono tiwilaawabo. Iinon mono uuta kuuya meria bejuya iwaanon somongoro laaligogara motoondeen laligonkejao.

³¹ Kawaajon eja gbaworo ii mende wama kenin mannananon ii iima mono koomu mokoloowabo. Goo welenqeqeuruga nonoonon kaen asugiro nono mono kondoonin wosobiri uutanon amanana, goo welenqeqega iwaa qaganon uro komun wan juya lanjonawonon koomu gomanon kemebaa.

³² Goo welenqeqega niinon eja gbaworonon mende tiwilaawaatiwaa qaaya ii mannaajon jen somonjon kokaen ijowe: ‘Ii mende wama goonon eleema kamanati een, iikawaa qaa lombotanon mono goo jaanon noo qananon uma ero namonon laaligona kaen laligon umaŋa.’

³³ Kawaajon gii saanon jen tegona niinon eja gbaworo iwaa kitianon eja ponna goo welenqeqega omaya koloon koi laligowe iinon dauruta yonowo eleema mirigianon kembu.

³⁴ “Eja gbaworo kanon niwo mende kawaati een, niinon mono nomaen ama mannaanon kembenaga? Wosobiri uutanon manna qaganon unagati, niinon mono ii iimambaaon togon kotiijen. Kawaajon ii mono mende somongowa.”

45

Joosefnon iyanŋaa kania inisaano.

¹* Juudanon kaen jero ejemba liligon onoma nama injigiti, Joosefnon kuya iyonoo jaagianon toroqen kania kolatin anja galen koma aomambaaon bimoon amamaaro. Kawaajon Joosefnon kokaen silama qaro: “Onjo mono kore nomesaon deembu.” Kaen qaro deengi Iijipt eja monon kosogianon mende nano Joosefnon iyanŋaa kania ii daremunuruta ii kokaen inisaano:

² Iinon ambureren menj otombeen qama saaro Iijipt ejemba seleengen laligogiti, iyononon ii moma Faarao kimbaa jinƙaron mirianon kema buzu qaaya ii jegi mogi.

³ Joosefnon saama nama daremunuruta ii kokaen injoro: “Nii Joosef! Amananon kaanideen jaawo laligoja me qaago?” Kaen injoro mogito, daremunurutanon uugia kouma gojono aarun tililingon jaayanon een nama qaa mon mende romonjon meleema mubombaaon amamaagi.

⁴ Amamaan nanji Joosefnon kokaen injoro: “Onjo mono noo kosonanon koi kawu.” Kaen injoro kagi kokaen injoro: “Nii Joosef, onoo daremungia sewana mewutiwaajon anji Iijipt kaweti, ii mono niinon.

⁵ “Mono uunon konajilin mende mobu. Anutunon onjo komuwubotiwaajon nii wala wasin nono walawala koi kaweta ononon kaju. Nii sewana mewutiwaajon ama nonji koi kaweti, iikawaajon mono onoangiaajon irinsoonsoon mende moma aowu.

* 45:1: Apo 7.13

⁶ Bodi koi kanon mono yambu woiwaa so namo sokoma eja. Ii toroqen mombo yambu 5:waa so ewaa. Kamban iikawaa uutanon balon qen koomo mende ama nene hona mende mokolon men kululuun laligowona.

⁷ “Anutunon mono kana damubiribiriawo otaan onoo laaligogiaa sewana somongoro toroqen jaawo laligon gbili mokolon onoma namo qaganon laligowutiwaajon moja. Kawaajon ama nii wala wasin nono walawala koi kaweta onjo kaju.

⁸ Kawaajon ononon mende wasin nongi tanitani koloojato, Anutunon mono onanon wasin nono koi kawee. Iinon kuun nono Faarao kimbaa jawina mutuya koloon jinakaran mirianon naa gawon menkejuti, kuuya iyonoo somatagiaga koloojen. Kaen koloowe Anutunon Iijipt kantri kuuya koi ii noo boronanon anota eja pongiaga koloojen.

⁹ * “Ono mono kete koi waama uulanawo amanaanon eleema kema qaa kokaen jegi mobaa: ‘Goo meraga Joosefon qaa kokaen jeja: Anutunon nii kuun noma Iijipt kantri kuuya ii noo boronanon anota eja pongiaga koloojen. Kawaajon giinon mono kamban mende qen koriwato, uulanawo noonon kawa.

¹⁰ Koi kan saanon rara dundunga Goosen balanon meagon neenaa kosonanon laligowaga. Gii ano esameraanuruga, goonon lama bulmakao tuuna tuuna ano ilawoila kuuya bunaga eji, ii mono men kololon kawu.

¹¹ “Bodi koi kanon mono mombo toroqen yambu 5:waa so en ubaa. Kamban iikawaa uutanon gii, mirigaa sumanuruga me tinitosauruga tosaana yonoononga monon bodi laligon nenewaa mojqojoron ama komun gorongowabo. Kawaajon mono Goosen balanon kan laligon naa iwoiwaajon amamaawuti, niinon ii onoma laligomana.’ Amananaajon qaa ii mono kaen jegi mobaa.

¹² “Nii neeno onanon koi nama onoojon qaa jejenji, ii saanon onoojiaa jaagianon niima kotoju ano kona Benjamin anjo kaanagadeen niima kotoja.

¹³ Kawaajon onjo mono mannaanon kema Iijipt kantrion qabuna somata kuuya nongita laligojenji ano iwoi kuuya iigiti, iikawaa sunduya ii amana jegi mobaa. Ii moro mono uulanawo wama kamaan koi kawu.”

¹⁴ Kaen injon boria koga Benjamimbaa aroyanon giliro kemero saaro Benjaminon kaanjadeen anjon mun saaro.

¹⁵ Toroqen boria dauruta kuuya yonoo arogianon giliro kemero samaa buugia kiton nero. Iikawaa gematanon daremunurutanon iwo qaa amin mogi.

¹⁶ Joosefwaa daremunurutanon kagiti, iikawaa buzuyanon Faarao kimbaa jinakaran mirinon keno Faarao kin ano jawinuruta kuuya yononon ii moma keraqeeango mogi.

¹⁷ Kaen moma Faarao kinon Joosef kokaen ijoro: “Daremunuruga mono jena kokaen ambu: ‘Eshinagia mono dongi qagianon ama mombo eleema gomanganon Keinan balanon kembu.

¹⁸ Kema mangia ano sumanurugia unuama eleema noonon kawu. Koi kagi niinon balon awaa totoon Iijipt kantri uutanonga meweengon onombe saanon iikawaa kelega mokolon nen korisoro ama laligowuya.’

¹⁹ “Kaanagadeen kokaen jen koton onona ambu: ‘Iijipt kokanonga mono hooswaa kareya kareya tosia men kema embameraurugia iikanon onooma mangia wama motoon koi kawu.

* 45:9: Apo 7.14

²⁰ Mirigiaa iwoiya tosia Keinan balonon mesaowuti, iikawaa majakakaya mende ambu. Niinon iikawaa kitianon Iijipt kantri kuuya kokawaa iwoiya awaa totonon ii onombe bunagia koloowaa.’”

²¹ Faarao kinonon kaen jero Israelwaa meraurutanon iikawaa so otaan angi. Joosefnon Faarao kimbaa jenkooto qaaya otaan hooswaa kareya tosia onono. Kaanagadeen kana kekembaa nene samon tosaan onono.

²² Ii onomago dauruta motomotoon yonoo opo malekugia dologa tosgianon ononoto, koga Benjamimbaajon opo maleku dologa boro mon (faiw) mun monej silwa kota 300 muro.

²³ Manaaajon Iijipt kantriwaa iwoi awaa soroya jaasoongo men dongi ten yonoo qagianon ano kenji. Kaanjadeen dongi embia ten yonoo qagianon wiit dumun kota, bered ano nene tosia manaa kana samon ano bosima kenji.

²⁴ Kenji Joosefnon daremunuruta wasin onono kembombaajon angi qaa kokaen injoro: “Ono kananon kema angowowo mono mende ambu.”

²⁵ Kaen injoro Iijipt mesaon kema Keinan balonon mangia Jeikobwaanon keugi.

²⁶ Keuma mangia qaa sundu kokaen ijogi: “Joosefnon toroqen jaawo laligoja. Iijipt kantri kuuya ii iwaa borianon ero eja pongiaga koloon laligoja.” Kaen ijogi qaa ii mende moma laarirotiwaajon uuta toroqen olomoro raro.

²⁷ Kaen raroto, Joosefnon qaa kuuya jeroti, ii jegi moro ano hooswaa kare tosia ii wama Iijipt kemaatiwaajon ano karoti, mangia Jeikobnon ii iima nama uu selianon qeleeno gegerere ano.

²⁸ Gegerere ama kokaen jero: “Oo, ii onanon! Ii moma kotiijen. Merana Joosefnon mono toroqen jaawo laligoja. Niinon mono kema ii iimago kanagen saanon komumanan.” Kian.

46

Jeikobnon kanatuuru-uruta yonowo Iijipt kenji.

¹ Israelnon esuhina iwoiya kuuya kopepereen men waama keno. Kema Beerseba gomanon keuma nama kanon manan Aisakwaa Pon Anutuyaaajon siimolon ooro.

² Ii onon gomantiinan ero jaaya meleeno unan iima iikanon Anutunon Israel qaa ijon qata “Jeikob, Jeikob!” qar

“Nii koi,” jen meleeno.

³ Meleeno kokaen ijoro: “Nii Anutu, goo mangaa bensakonan. Gii Iijipt kememambaajon toroko mende moba. Niinon iikanon kotuegon gombe kanagesoga tuunlelembesomata koloowuya.

⁴ Niinon giwo Iijipt kememanan ano kaanagadeen gbiliuruga iikanonan unuambe mombo eleema koi kawuya. Giinon komuna Joosef iyanan borianon mono goo jaa juga kuno kamaawaa.”

⁵ Kawaa gematanon Jeikobnon Beerseba goman mesaowan jero Israelwaa meraurutanon mangia ano embameraurugia ii kojojon onongi hoos karenon ugi. Faarao kinonon hoos kare iikanon unuama kawutiwaajon jen tegon anota men kenji.

⁶ * Esuhinagia ano miri orogia kuuya Keinan balonon laligon bunan qen men laligogiti, ii kaanjadeen motoon men kenji. Jeikob ano gbiliuruta kuuya yononon kaen Iijipt kenji.

* 46:6: Apo 7.15

7 Gbiliuruta kuuya, esameraanuruta eja ano emba ii kuuya unuama Iijipt kenji.

8 Israel qata mon Jeikob ano iwaa gbiliuruta Iijipt kenjiti, iyonoo qagia ii kokaen:

Jeikobwaa meria mutuya Ruuben.

9 Ruubembaa merauruta qagia
Hanok, Palu, Hezron ano Karmi.

10 Simeombaa merauruta qagia
Jemuel, Jamin, Ohad, Jakin, Zohar ano Saul. Saulwaa nemunja ii Keinan emba mon.

11 Liwaiwaa merauruta qagia
Gerson, Kohat ano Merari.

12 Juudawaa merauruta qagia
Er, Onan, Sela, Perez ano Zera. (Er ano Oonan yoronon Keinan balonon komuri.)
Perezwaa merawoita ii
Hezron ano Eer.

13 Aiskarwaa merauruta qagia
Tola, Puwa, Jasub ano Simron.

14 Zebulumbaa merauruta qagia
Sered, Elon ano Jalel.

15 Jeikobwaa merauruta embia Leanon Mesopotemia (Padan Aram) balonon ononoti, iyonoo qagia kian. Boragara Daina ii kaanagadeen mero. Jeikob ano Lea yoroo esameraanurugara ii kaen weenjon mindirigi 33 kolooro.

16 Gadwaa merauruta qagia
Zefon, Hagi, Suni, Ezbon, Eeri, Arodi ano Areli.

17 Aserwaa merauruta qagia
Imna, Iswa, Iswi ano Beria.
Naanqiaa qata Sera.
Berawaa merawoita qagara ii
Heber ano Malkiel.

18 Labanon emba qata Zilpa borata Leawaa welen embaga laligowaawaa-jon muroti, iinon Jeikobwaa merauruta kaen onono. Jeikob ano Zilpa yoroo esameraanurugara ii kaen weenjon mindirigi 16 kolooro.

19 Jeikobwaa embia Reizelwaa merawoita ii Joosef ano Benjamin.

20 * Joosefwaa merawoita Iijipt kantrinoj kolooriti, ii qagara Manase ano Efraim. Nemungaraa qata Asenat ii Heliopolis (On) taombaa jigo gawon galen qata Potifera iwaa borataga.

21 Benjamimbaa merauruta qagia
Bela, Beker, Asbel, Geera, Naaman, Eehi, Ros, Mupim, Hupim ano Ard.

22 Jeikobwaa merawoita Reizelnojon oronoti, iyoroo qagara kian. Jeikob ano Reizel yoroo esameraanurugara kaen weenjon mindirigi korebore 14 kolooro.

23 Dambaa meria qata
Husim.

24 Naftaliwaa merauruta qagia
Jaziel, Guni, Jezer ano Silem.

* 46:20: Jen 41.50-52

²⁵ Labanon emba qata Bilha borata Reizelwaa welen embaga laligowaati-waajon muroti, iinon Jeikobwaa merauruta kaen onono. Jeikob ano Bilha yoroo esameraanurugara ii kaen weenjon mindirigi korebore 7 kolooro.

²⁶ Jeikobwaa esameraanuruta dindina toon iwo Iijipt kengiti, iyonoo jangogia weenjon mindirigi korebore kanatuuru 66 koloogi. Meraanuruta yonoo embagia ii jango iikanon mende toroqegi.

²⁷ * Joosefwaa merawoita Iijipt kantrion kolooriti, ii woi. Jeikobwaa kanatuuruuruta Iijipt kengiti, iyonoo jangogia ii kaen weenjon mindirigi 70 kolooro. Kian.

Jeikobnon kanagesouruta yonowo Iijipt keugi.

²⁸ Kananon kema laligon Jeikobnon Juuda wala wasin kokaen ijoro: “Gii mono Joosefwaanon kema Goosen balonon kekembaa kaniaajon qisin muba.” Kaen ijoro kema karo Goosen prowinsnon keugi.

²⁹ Joosefnon keugitiwaa buzuya moma jero hoos karenon somonjon mozongogi qaganon uma manja Israelwo aitongowowaajon Goosen balonon keno. Kema iima iwaa jaanon keuma boria aroyanon giliro kemero anjon mun kaban koriga qaqateteya men urusaan qero.

³⁰ Israelnon Joosef kokaen ijoro: “Giinon toroqen jaawo laligojani, ii neeno giijenja kaban kokaamba saanon jojorin komumana.”

³¹ Kaen ijoro Joosefnon daremunuruta ano manaa kanagesoya kokaen injoro mogi: “Niinon mono Faarao kimbaanon uma qaa kokaen ijomanja: ‘Daremunuruna ano manaa kanagesoya Keinan balonon laligogiti, iyononon mono noonon kajuya.’

³² Daremunuruna yononon lama bulmakao galengia koloon ii galen koma onoma laligojutiwaa kawombaajon ama lama tuungia, bulmakao tuungia ano esuhina ilawoilagia kuuya ii unuama kajuya.’

³³ Kawaaajon Faarao kinjon onono jaasewananon keugi kokaen qisin onombaa: ‘Ono naa gawonga menkeju?’

³⁴ “Kaen qisin onono ono kokaen meleema mubu: ‘Welenqeuruga nononon mono au asaurunana wala men laligogitiwaa so meraananonga lama bulmakao galenkonjon gawonga men laligon kouma laligojon.’ Kaen meleema mugi iinon saanon Goosen prowinsnon rara dundungia meagowutiwaaajon “Oon!” jero laligowuya. Iijipt ejemba yononon lama bulmakao galen konjon ejemba kuuya yonoojon mogi arokuukuugiawo koloonkeju.” Joosefnon qaaya kaen injoro.

47

Joosefnon kimbaa jaanon kouro.

¹ Joosefnon kema Faarao kin kokaen ijoro: “Noo man daremunuruna yononon lama bulmakao tuungia ano esuhina ilawoilagia kuuya men Keinan balon mesaon kan kan kete koi Goosen balonon kouma laligoju.”

² Iinon daremunuruta yonoononga eja 5 unuama Faarao kimbaa jaanon uma nanji injiro.

³ Injima kokaen qisin onono: “Ono naa gawonga menkeju?”

Kaen qisin onono kokaen meleema ijogi: “Welenqeuruga nono manurunananon wala laligogitiwaa so lama bulmakao galenkonjon gawonga men laligon kouma laligojon.”

⁴ Kaen ijon toroqen kokaen jegi: “Keinan balonon bodi lombotawo ejiwaaajon welenqeuruga nono lama bulmakao tuunana yonoojon nene mende

* 46:27: Apo 7.14

mokooloonij. Kawaajon nono balon kokanon tatawaga laligowombaaajon kajon. Kaen kolooro welenqequeuruga saanon 'Oon!' jenjo jen tegon nonona nono Goosen prowins kanon rara dundunana meagowona."

⁵ Kaen jegi Faarao kinjon Joosef kokaen ijoro: "Man daremunuruganon goonon kaju.

⁶ Iijipt kantri koi asuganon goo jaanon ejiwaaajon saanon man daremunuruga balon bakaya kelega awaa iikanon onoon laligowu. Saanon Goosen prowinsnon laligowu. Batugianon gawon awaa soro meme eja tosaana laligojuti, ii moma onombagati een, saanon noo miriwaa oro tuunna ii iyonoo borogianon ama onona galej koma onoma laligowu."

⁷ Kaen ijoro Joosefnon manja Jeikob Faarao kimbaa jaanon wama karo iiro Faarao kin ii kotuegon muro.

⁸ Kotuegon muro kokaen qisin muro: "Goo yambuga dawi koloaja?"

⁹ Qisin muro kokaen meleeno: "Noo yambuna 130:waa so namonon liligon laligon kouma laligojen. Noo laaligonaa yambuya kuuya ii afaangoya ano osiqosigiawo kolooro. Manjuranon yambu seiseiya namonon liligon laligogiti, noo yambu janjonanon yonoonon kawo so motoonggo mende koloaja."

¹⁰ Kaen jen Faarao kin ii mombo kotuegon mun jaasewanongan kamaan keno.

¹¹ Joosefnon man daremunna ii Faarao kinjon jen kotorotiwaa so Iijipt kantrinon onoma Iijiptwaa balon bakaya kelega awaa mon ii Rameses prowins (Goosen) kanon onono.

¹² Joosefnon kaanagadeen man daremunuruta ano manaa kanagesouruta kuuya ii nenegia embameraurugia laligogiti, janngogiaa so sogianon onoma laligoro.

Bodi kamba lombotawo.

¹³ Bodi somata ii lombotawo ero nenenon balon so qaono Iijipt ano Keinan kantri iyoroo kanagesogaranon mono nene waa komun jambedengon laligogi.

¹⁴ Kaen laligon Joosefwaanon kan wiit dumun kota sewana megii iinon monen kuuya Iijipt ano Keinan kantri uutanon eroti, ii men kululuun Faarao kimbaa jinjaron miriwaa kowianon ano.

¹⁵ Iijipt kanageso ano Keinan kanageso yonoonon monen qaondabororo Iijipt kuuya yononon Joosefwaanon kan kokaen ijogi: "Monenananon qaondaborojiwaaajon giinon mono nene nonomba. Nene mende nonombagati een, nono goo jaasewanongan komuwona."

¹⁶ Kaen ijogi Joosefnon kokaen jero: "Monengianon qaonjiwaaajon onoonon lama ano bulmakao ejuti, ii mono men kan nongi niinon nene onomana."

¹⁷ Kaen jero kema lama bulmakaogia unuama kan Joosef mugi. Yononon hoosgia, lamagia, memegia, bulmakaogia ano donggia ii unuama kan nene waa sewanaga Joosef mun nene men laligogi. Lama bulmakaogia kuuya ii Joosef mugi iinon nene onoma iikaana kanon yambu motoonggowaa uutanon laaligogia nangoro mende komugi.

¹⁸ Mende komugi yambu kanon tegoro. Tegoro yambu gbilianon dujanon mombo iwaanon kan kokaen jegi: "Eja ponana, monenana qaonjiwaaajon kanaanana hona ii goo jaaganon saanon mende kolatiwona. Nonoonon lama bulmakaonana ii kaanagadeen gonin goo bunaga kolodaboroja. Nono ii kuuya eja ponana gii gondaboronijiwaaajon nononana ano balonana iikayadeen en nononja. Kawaajon mono naa iwoi mon gombonaga?"

¹⁹ Nono mono kania naambaajon goo jaanon tondu komuwonaga? Nono komunin balonananon mono naambaajon een en gbangbarasin bolinaga? Kawaajon mono nononana ano balonana sewanana men iikanon nembanene nonona nono saanon Faarao kimbaa welenqege omaya koloonin balonananon kaanagadeen iwaa bunaga koloowaa. Nono toroqen jaawo laligon komuwombotiwaajon mono nene kota nonomba. Nonona balon gawon munin een mende en qanda kotiga koloowaa.”

²⁰ Bodi kotiga totoon iikanon Iijipt kanatuuru yonowo erotiwaajon yononon kuuya motomotoon gawon balongia koria ii sewanajon анги Joosefnon Iijipt balon kuuya ii sewan mero Faarao kimbaa bunaga koloodabororo.

²¹ Joosefnon Iijipt kanatuuru goman so kantriwaa jawo tetegoya uutanon laligogiti, ii kuuya unuano gawmambaa welenqege omaya koloon laligogi.

²² Faarao kinon jigo gawon galen yonoo footnait tawagia onono men iikanon laaligogia nanon laligogi. Kaen kolooro nenegiaajon mende bi-mooro balongia Joosefnon sewan mewaatiwaajon mende анги. Kawaajon jigo gawon galen yonoonon balon iikanon motoonngo kin Faaraowaa bun mende koloogi.

²³ Joosefnon kanageso kokaen injoro: “Mobu, niinon onoangia ano balongia sewangia mewe tegoro Faarao kimbaa bunaga kolooja. Kawaajon niinon nene kota onombe ii saanon men namonon komowu.

²⁴ Komogi hona kolooro ii mono gosigi tuun 5 koloogi kanonga motomotoon ii Faarao kimbaajon ama mun laligowuto, tuun 4 ii mombo namonon komowutiwaajon ano nenegiaajon ewaa. Ii onoangia, embameraurgia ano tosaan mirigianon laligojuti, mono onoo nenega ewaa.”

²⁵ Kaen injoro kokaen jegi: “Giinon nonoo laaligonana bodinonga metogona. Kawaajon eja ponanaa jaanon kiankoomu mokoloowonati een, nono saanon Faarao kimbaa welenqege omaya koloon laligowona.”

²⁶ Joosefnon Iijipt yonoo balombaajon jenkooto ano en waama koi oojeni, kaban kokaamba kaanagadeen toroqen eja. Jenkooto ii kokaen: Nene gawombaa hongia ii mono mendeengi tuun 5 kolooro iikanona motomotoon ii Faarao kimbaa bunaga koloowaatiwaajon ama laligowu. Jigo gawon galen yonoonon balon iikanon motoonngo Faarao kimbaa bun mende koloogi.

Jeikobnon qamoyaajon Joosef qisiro Oon jero.

²⁷ Israel yononon Iijipt balombaa prowins qata Goosen kanon rara dundungia men balon angon koma laligogi. Kanon laligon koloon seisei анги jangogianon mamaga somariiro.

²⁸ Jeikobnon laaligoya yambu 17 ii Iijipt balonon laligoro. Laaligoya kuuyaa yambuya ii mindirin 147 kolooro.

²⁹ * Israelwaa koomu kambananon dodowiro meria Joosef jero karo kokaen ijoro: “Niinon goo jaanon kewoonngo mokoloojeni een, giinon mono keteda koi ukalen qendeema qaa kokaen pondan otaan men yagomambaa-jon jen boroga noo tawonaa baatanon ama kokaen jen somongowa: Niinon komuwe qamona ii Iijipt balon kokanon mende ron komba.

³⁰ Niinon komun man asanuruna yonowo haamo men emanati, kaban iikanon noo qamona ii mono Iijipt kantrina men kema man asaana ron koma onongiti, iyonoo qasirigianon oson ron komba.” Kaen jero kokaen ijoro: “Jejanwaa so ii saanon otaan amana.”

³¹ Kaen ijoro mananon kokaen jero: “Qaa ii mono jojopan qaanon jen kotiin nomba.” Kaen jero Joosefnon ii jojopan qaanon jen kotihiro Jeikobnon

* 47:29: Jen 49.29-32; 50.6

ii moma ligon waŋa meŋ kemeŋ gbaruyaa kitianonŋ ama laarinŋ Anutuwaa waeya meŋ mepeseero. Kianŋ.

48

Jeikobnonŋ Manase ano Efraim kotuegonŋ orono.

¹ Kambanŋ tosia tegoro Jeikobnonŋ ji mokolooro qaa ii Joosef ijogi moro. Ii moma merawoita woi Manase ano Efraim ii uruama maŋaanonŋ keno.

² Keno tosanonŋ Jeikob kokaenŋ ijogi, “Meraga Joosefnonŋ giimambaajonŋ kaja.” Israelnonŋ qaa ii moma ku-usuŋa eroti, ii kululuunŋ ee duŋayanonŋa waama raro.

³ * Waama rama Joosef kokaenŋ ijoro: “Anutu ku-usuŋ kuuyaa Toya iinonŋ Keinan balombaa Luz gomaŋ kanonŋ noononŋ asuginŋ kotuegonŋ nono.

⁴ Ii noma kokaenŋ nijoro: ‘Niinonŋ koloonŋseisei gombe gbiliuruga yonŋoo jaŋgogianonŋ mono somariinŋ somariinŋ uro giinonŋ kanageso tuuŋa tuuŋa mamaga yonŋoo bemunjalegiaga koloowaga. Gbiliuruga kanagenŋ koloonŋ ubuti, niinonŋ balonŋ koi ii buŋa qeŋ onŋombe iyonŋoo buŋagiaga tetegoya qaa enŋ ubaa.’

⁵ Anutunonŋ kaenŋ nijoro. Wala nii Iijipt balononŋ goononŋ mende kaweti, kambanŋ iikanonŋ embaganonŋ merawoiga woi Iijipt kokanonŋ oronoti, iyononŋ mono noo buŋa koloowao. Manase ano Efraim yorononŋ mono Ruuben ano Simeon kaanŋa noo buŋa koloowao.

⁶ Kaenŋ koloori kanagenŋ balonŋ mosoma yorojonŋ distrik woi orombu. Efraim ano Manase yoro bagaranonŋ meraborauruga tosaanŋa koloogiti, iyonononŋ mono geengaa buŋaga koloowuya. Yonononŋ balonŋ bakaya buŋa qeŋ aowuti, ii mono Efraim ano Manase yoroononŋ distrik woi iikawaa uutanonŋ egi yorononŋ waŋgia koloori dawoigara yoro newo baogaranonŋ laligowuya.

⁷ * Niinonŋ Mesopotemia (Padan Aram) mesaonŋ eleema Keinan balononŋ kanŋ Efrata taonŋ dodowiwe embana Reizelonŋ komuro wosobiri somata koloonŋ nono. Komuro qamoya ii Efrat kekembaa kana goraayanonŋ ronŋ kombe. Efrat gomambaa qata monŋ ii Betlehem.”

⁸ Israelnonŋ kaenŋ jeŋ Joosefwaa merawoita iriima kokaenŋ qisiŋ muro: “Mera woi koi ii morononŋ morononŋ?”

⁹ Qisiŋ muro Joosefnonŋ maŋa kokaenŋ ijoro: “Noo merawoina Anutunonŋ Iijipt kokanonŋ nonoti, mono ii.” Kaenŋ ijoro Israelnonŋ jero: “Niinonŋ kotuegonŋ oromambaajonŋ ii saanonŋ uruana noo kosonanonŋ kawao.”

¹⁰ Kaenŋ ijoro Joosefnonŋ merawoita uruama kosianonŋ kagi boria giliro arogaranonŋ kemero buugara kitonŋ nero. Israelnonŋ eja waŋa kolooro jaaya umuŋ kono iwoi monŋ iima kotomambaajonŋ hanŋqanŋ qeŋ amamaaro.

¹¹ Buugara kitonŋ neŋ Joosef kokaenŋ ijoro: “Niinonŋ wala goo jaase-waŋga mombo giimambaajonŋ mende mamboma laligoweto, Anutunonŋ kana meleuro kete koi geengaa ano merawoiga kaanŋagadeenŋ injijenŋ.”

¹² Kaenŋ ijoro Joosefnonŋ merawoita maŋaa tawoyanonŋa uruama siminŋ kuma usugonŋ kemero.

¹³ Usugonŋ kemeŋ waama merawoita borogaranonŋ meŋ uruano anŋaa maŋaa batanonŋ kari. Efraim ii boria dindinonŋ meŋ Israelwaa boria qanianonŋ ama Manase ii boria qanianonŋ meŋ Israelwaa boria dindinonŋ ano.

¹⁴ Kaenŋ ama oronoto, Efraim koga kolooro asianonŋ kilenŋ boria dindinonŋ boraama iwaa waŋanonŋ ano. Manasenonŋ Joosefwaa meria mutuya

* 48:3: Jen 28.13-14 * 48:7: Jen 35.16-19

kolooroto, asianon kilen boria qanianon iwaa wananon ano. Kaen ama boria maripoon kaanja ama koton wanaranon ano.

¹⁵ Kaen ama rama Joosef kotuegon mun kokaen jero:

“Asana Abraham ano manna Aisak yoronon Anutuwaa jaanon kema kan ama men laligori.

Niion koloon laligon koubeti, Anutunon mono kamban iikanon pondan kalan koma noma laligon kouro.

¹⁶ Siwe gajobanon nii bologa kuuya iikanonga metogon angon koma noma laligoroti, iion mono eja gbaworo woi koi kotuegon oroma laligowa.

Ejembanon yoroo qagara qagi iikanon mono nii ano man asana Aisak ano Abraham nonoo qabunanana bosima laligowao.

Yoroo kanagesogaranon mono namo qaganon hononga qaa sein laligowuya.”

¹⁷ Kaen jeroto, Joosefnon mananon boria dindinanon Efraimaa wananon ano ii iiro mende sokono kawaaon moma bolin manaa boria dindinanon men Efraimaa wanangga metogon Manasewaa wananon amambaaon ano.

¹⁸ Kaen ama man kokaen ijoro: “Amana, kan mende mewa. Mera koi kanon mutu merana kolooja. Kawaaon boroga dindinanon mono iwaa wananon amba.”

¹⁹ Kaen ijoroto, mananon ii amambaaon qetama Joosef kokaen ijoro: “Merana, ii saanon mojen. Niion ii mojen. Manasenon kaanagadeen waanawo kolooro iwaa gbiliurutanon kaanagadeen koloon seisei ama kanageso somata koloowuyato, Efraimaa qaqabunayanon mono Manasewaanon qabuna uugun ewaa. Iwaa gbiliurutanon mono koloon seisei somata ama kanageso tuun tuun mamaga koloon laligowuya.”

²⁰ * Kaen ijoro moro weemboria iikanonadeen kotuegon oroma kokaen jero:

“Israel yononon mono oroo qagara qama kanagesogia kotuegon onoma kokaen jewuya:

Anutunon mono oyanboyan ama ononota ononon Efraim ano Manase kaanja koloowu.”

Kaen jen Manase ii Efraimaa newo baatanon ano.

²¹ Israelnon kotuegon onono tegoro Joosefwaa qaa kokaen jero: “Moba, niion komumambaaon anjento, Anutunon onowo laligon ubaa. Iion mono unuano man asaurugia yonoo balonon eleema kembuya.

²² Iikanon kema batugianon balon mosongi niion goonon balon toroqen Sekem balon kelegawo ii gonjen. Niion balon bambaanga ii Amor kanageso yonowo manja qen neenaa tiwo ano manjawaa soo somata iikanon yonoononga mewe. Joosef gii daremunuruga yonoo wangia koloojanjiaaon ii daremunuruga yonooonon qaagoto, goo bunaga jen tegoweta ewaa.” Kian.

49

Jeikobnon merauruta kotuegon onono.

¹ Kawaa gematanon Jeikobnon merauruta onono kagi qaa kokaen jero: “Ono mono horon ajoroogi niion laaligogianon kanagen nomaen koloowaati, iikawaa gejatootoo qaaya injisaama jewe mobu:

² “Jeikobwaa merauruta, onono kan ajoroon amagia Israelwaanon qaa geja ama mobu.

* **48:20:** Hib 11.21

3 “Oo Ruuben, giinonj neenaa mutu meranaga koloojan.
Giinonj noo ku-usuna ano emba mewe esunmumunaa honja mutuya koloona.
Qabunagaa akadamuya ano ku-usunja kanonj
kouruga yonoononj unjuuguja.

4 Haamononj kowe siri qindiiro kalumalu kema kankeji,
goo uuganonj mono iikawaa so waaro kalugonj lanj kema kankejanj.
Giinonj manja noo dunj eenanonj uma qembonanonj qenj embanawo ena
dunj kanonj mono anjonjorayawo koloonj tilooro.
Kawaajonj goo qabunagaa akadamuyanonj mono
kouruga mende toroqen unjuugun ewaa.

5 “Simeon ano Liwai yorononj daremunwoiga koloojao.
Yoroo tiwo wasa gawonjgaranonj mono kike kakasililinj kondoonkeja.

6 Yorononj irinsoonsoonj qaganonj eja unjuri komugi
eenj totoonj ainajonj bulmakao ejia iyonjoo
kana boro iwoigia lanj unjunj kotori meendangoya koloogi.
Kawaajonj yorononj qaa arenj somonjonkebaoti,
niinonj iikawo uumotoonjgo mende amakemaña.
Ajoajoroo ambaoti, niinonj iikanonj iyorowo mende toroqen ramaña.
7 Uukazigaranonj geriawo koloojiwaaajonj ii jenj qasuaanj oronjenj.
Uuduuduugaranonj kanjanawo koloojiwaaajonj ii jenj jororaan oronjenj.
Niinonj kanagesogara kondeema onombe yonononj Jeikobwaa balonj sokoma
kembu.
Niinonj mendeema onombe yonononj Israel batugianonj lanj goonjpora
ama laligowu.

8 “Oo Juuda, goo daremunjuruganonj gii mepeseenj goma laligowuya.
Goo boroganonj mono kereuruga yonjoo aro kokonjianonj rabaa.
Manjaa merauruta yonononj mono goojonj usugonj siminj kuma laligowu.

9* Oo Juuda, giinonj laion gbaworoya kaanja laligojanj.
Oo merana, gii borojanj menj oro qenj nenj laligonj
iikanonjadeen eleema kajanj.
Iinonj laion kaanja selia ama qetetereen
laion embia kaanja kamaanj koma enkeja.
Kuuyanonj ii kawali koloonj utunj mondowombaaajonj keegia momakeju.
10 Ku-usumbaa aiweseya ii monjonj
Juuda yonjoo borogianonjga mende unjuambaa.
Eja pombaa gbaruyanonj kania batugaranonj nano
monjonj ii mende qetegowaa. Qaago!
Iyana ano gbiliuruta jinjaronj dunjonj rama
laligonj ugi kanagenj monjonj asugiro kanageso tuunja tuunja yonononj
iwaa jeta tenj koma laligowu.

11 Iinonj dongia wain apu gere batuyanonj somonjgoro nambaa.
Dongia meria ii wain apu kasa batugaranonj gbadooro ewaa.
Iinonj opoya ii wain ooyanonj songbambaa.

Malekuya ii wain kotaa oo sayanonj qesaama qejaambaa.
12 Wain oo nero jaayanonj wain oo apu kaanja osaanj injanj kombaa.
Aju tokoya nero jetanonj aju ooya kaanja taaliwaa.

13 “Zebulun kanageso yonononj kowe goraayanonj laligowu.

* 49:9: Janj 24.9; Ais 5.5

Yonoo gomanon wangoya wangoya sulunkebu.
Balongiaa jawoya iikanon mono Saidon taon baagen kema ewaa.

- 14 “Aiskar ii dongi siita koukouya iikawaa so koloaja.
Dongi qaganon dun rarawaa gesoya woi iikawaa batugaranon ama
qeteteren lokolin sologon enkebaa.
- 15 Lokolin sologon haamo men ero dun miria ii
saanon sokono gomanon naan totoon koloowaa.
Ii iima gemata iwoi lombotawo angomambajaan usugon kemero
tosianon welenqege gawon mewaatiwajaan kuun somongon
munkebuya.
- 16 “Tosianon Dambaa kanagesouruta mendunon onongi
Dan iinon mono aworo (defence) nama qaa dindinaajon manja qen
liligowaa.
Dan tuun yononon Israelwaa tuun tosaana iikaana koloon liligowuya.
- 17 Dan iinon qato mokolen kaana kananon en
hooswaa gbakotanon kiro aarun lalanani giliro
qaganon rabaati, iinon mono tama gemagama namonon kemebaa.
- 18 “Oo Pon, giinon nii kasa gbadononga metogon
angon koma nombatiwajaan jaa rin mambomakemana.
- 19 Kike kakasililin tuun yononon Gad kanageso
unun onoon liligowuto, Gad yononon mono meleema
kanagianon onotaan iyangia unun onoon liligowuya.
- 20 “Aserwaa balonon nene morian mamaga asuginkebaa.
Kin yononon nene naangiawo nenkejuti, iinon mono
nene kaana ii balonanon komoro sein iikanon tosaana ilaan onoma
liligowaa.
- 21 “Nembaronon anaa jaajaa naanaajon uulanawo lansan goonpora amakeji,
Naftalinon mono iikawaa so koloon meraboraanuruta iniima-
ainaingiawo ii onoma liligowaa.
- 22 “Wain gere apu jaayaa kosianon komogi kota mamaga kuun
boria giliro kema sopa qisigon seleenen kemakeji,
Joosefonon mono iikawaa so koloaja.
- 23 Iwaa kereurutanon tiwo jangbengia men uugere qaganon
Joosefwaa tuun ii onotaan inidon unun onoon liligowu.
- 24 Kaen liligowuto, Jeikobwaa bena Anutu ku-usunawo
iwaa borianon mono men kotiin muro iinon tiwo tokoya mende mesaon
boro siita sombana qaa qero liligowaa.
Anutunon mono uuwaa lama galena koloon Israelwaa angonkonkon
Toya koloaja.
- 25 Mangaa Anutuyanon mono ilaan goma liligowaa.
Ben ku-usun kuuyaa Toyanon mono
kokaen kotuegon gono liligowa:
Kombaa kotumotueyanon mono kanakeewanga goonon kamaaro
namo dusiita emuyaa apuyanon mono goonon kouro
merabora ano oro mamaga mokoloon onoma liligowa.
- 26 Baana baana iyonoo kotumotuegianon

kambanja kambanja ejemba sokoma onono laligon kougi.
 Baanaa soroganon yambu so nene gawongia men laligogi
 nene morian asugiro laligon kougito,
 goo amagaa kotumotueyanon mono ii kuuya uuguwaa.
 Kotumotue kaana kaananon mono Joosefwaa wanaa qaganon ubu.
 Daremun batugianon pon qerewena jawin tak-kootoya koloojiwaa
 laaligoyanon ii kuuya mono en ubu.

27 “Benjamin ii kasu kawalia kaana kolooja.
 Gomaamba so tiwojun tigon oro unun nen gogon onomakeja.
 Ween asaganon iwoi luluuma qenjeji, ii gomantiina so
 mendeemakeja.” Kianj.

28 Israelwaa tuun kuuya janngogia 12 ii kianj. Mangianon kotuegon onoma
 qaa kaana kaana jero mogi. Kotumotuegia morota morota ii ana ana
 mendeema kuuya kotuegon onono. Kianj.

Jeikobnon komuro.

29 Kotuegon onoma nama qaa kokaen jen koton onono: “Anutunon mono
 nuano niinon isi alauruna komugiti, iyonowo toroqemambaa anjen. Noo
 qamona ii mono manuruna yonoo kooronganon kobaa Hit eja Efrombaa
 balon korianon eji, iikanon ron koma nombu.

30 * Kobaa ii Keinan balonon Makpela balon korianon Mamre kosianon
 eja. Aabrahamnon balon koria kobaayawo ii isinanaa qasiria ewaatiwaaajon
 Hit eja qata Efron iwaanonga sewana mero.

31 * Aabraham ano embia Saara ii kobaa iikanon ron koma orongi.
 Kaanagadeen Aisak ano embia Rebeka ii iikanon ron koma orongi. Niinon
 toroqen Lea iikanon ron kombe.

32 Aabrahamnon namo koria kobaayawo ii wala Hit yonoononga sewana
 merota eja.”

33 * Jeikobnon merauruta qaa kaen jen koton onono tegoro kanawoita
 hororo dun eeyanon uro goron qen komuro Anutunon wano isi alauruta
 yonoonon toroqero. Kianj.

50

Jeikob ron kongi.

1 Jeikobnon komuro Joosefnon lugun mana kepelaan mun ligon kema
 aroyanon giliro kemero buuta kiton nero.

2 Kawaa gematanon Joosefnon doktauruta jenkootoyaa baatanon laligog-
 iti, ii manaa qamoya sele men kotikotii keleganon moriwutiwaaajon jen
 koton onono. Jen koton onono yononon Israelwaa qamoya kaen ama mugi.

3 Gawon ii men laligogi weemboria 40 kuuya tegoro. Qamogia kelenon
 morinkegi, iikawaa gawona ii kamban koriga kaen men laligonkegi. Iijipt
 kanatuuru yononon Jeikobwaaajon weemboria 70:waa so jinjen qama
 saama laligogi.

4 Saama jinjen koma wosobiri laligogitiwaa kambana iikanon tegoro
 Joosefnon Faarao kimbaa jinkaron mirinon gawon men laligogiti, ii qaa
 kokaen injoro: “Niinon onoo jaagianon kiankoomu mokolooweti een, onoo
 mono noo jenanon men Faarao kin qaa kokaen jegi mobaa:

5 * Mannanon jaawo laligon qaa kokaen somongon jojopan qanon jen

* 49:30: Jen 23.3-20 * 49:31: Jen 25.9-10; 35.29 * 49:33: Apo 7.15 * 50:5: Jen 47.29-31

kotiimambaajon jen koton nono: 'Niinon komumambaajon anjen. Nii neenaajon jamo kobaa Keinan balonon osoweta nanji, noo qamona ii mono iikanon kema ron komba.' Kawaajon saanon kete jen kotona nii iikanon kema mannaa qamoya ron komago mombo eleema kamaa."

⁶ Kaen injoro jegi Faarao kinon ii moma kokaen jero, "Gii manggaajon qaa somonjon jojopon qaanon jen kotiinati, iikawaa so saanon kema mangaa qamoya ron komba."

⁷ Kaen jero Joosefnon manaa qamoya ron komambaajon uro. Faarao kim-baa jawinuruta qabunagiawo kuuya, jinaron miriaa ano Iijipt kantriwaa jotamemeuruta qabunagiawo ii kuuya iwo motoon kenji.

⁸ Joosefwaa miriwaa sumanuruta korebore, iwaa daremunuruta ano manaa kanagesouruta yononon kaanagadeen motoon kenji. Embameraurugia, lama, meme ano bulmakao tuuna tuuna iigadeen mono onjomesaogi Goosen gomanon ragi.

⁹ Hooswaa kareya kareya ano eja hoos qagianon ragiti, ii kaanagadeen kenji. Kaen mindirin tuun somata toton kenji.

¹⁰ Kema kema Jordan apu gowoya koton leegen toroqen kema Atad gomanon wiit dumun kotawaa hona ano kaawoya mendeema gosigiti, miri balon iikanon keuma jinjen aro metaama qama silama saama bolin laligogi. Joosefnon manaaajon weemboria 7:baa so jinjen qama saama laligoro.

¹¹ Atad gomanon jinjen qama saagi balon toya Keinan kanageso yononon ii iima moma kokaen jegi, "Iijipt yononon mono jinjen saawaa arena uuta anju." Kaen jegi miri balon iikawaa qata ii kanain Abel Mizraim * qagi. Ii Jordan apu gowoyaa ween koukoutaagen eja.

¹² Jeikobnon merauruta jen koton ononoti, yononon iikawaa so otaan ama mug.

¹³ * Yononon qamoya anjon Keinan balonon kema Mamre kosianon Makpela balon korianon kobaa eji, iikanon kema ron konji. Aabrahamnon waladeen balon koria kobaayawo ii qasirigia ewaatiwaaajon Hit eja Efron iwaanonga sewana mero.

¹⁴ Joosefnon manaa qamoya ron kono tegoro ana, daremunuruta ano tosaana kuuya iwo manaa qamoya ron kombombaajon kenjiti, iyononon mombo Iijipt balonon eleema kagi. Kian.

Joosefnon irona mende meleemambaajon mombo jero.

¹⁵ Joosefwaa daremunurutanon mangia komuro rama iima koton kokaen romonjon jegi: "Joosef sili bologa kuuya ama munini, iinon iikawaajon uuduudu moma nonoma kaman kokaamba kanain irona meleema nonombabo."

¹⁶ Kaen jen Joosefwaa qaa kokaen angi keno, "Manjanon komumambaa ama nononon qaa kokaen jen koto:

¹⁷ 'Ono mono Joosefwaajon qaa kokaen jegi mobaa: Daremunuruganon sili bologa ama tiwilaan gombombaajon angiti, giinon mono iyonon singisonogogia ano kakasililingia ii mesaowa. Kawaajon giinon saanon mangaa Anutuyaa welenqequeuruta nonoo singisongonana mesaowa." Yononon qaa ii angi Joosefwaanon karo moma mono qama saaro.

¹⁸ Kawaa gematanon Joosefwaa daremunuruta iyangio kan balonon tama batanon usugon kamaan kokaen ijogi: "Moba, nono goo welenqequeuruga omaya koloojon."

* **50:11:** Abel = Jingen saawaa arena. Mizraim = Iijipt. Hibruu qaa kaana. * **50:13:** Apo 7.16

¹⁹ Kaen ijogito, Joosefnon meleema kokaen jero: “Mono keegia mende mobu. Niinon Anutuwaa kitianon mende nanjen.

²⁰ Onjonon, ono sili bologanon tiwilaan nombombaajon kaparan koma angito, Anutunon ii meleeno kitianon iwoi awaa asugiwaatiwajon kaparan koma ano. Kaen ama kondoon kuun nono kanatuuru mamaga onoo laaligogia somongowe iikawaa honanon kaban kokaamba asuganon kolooro iima kotojon.

²¹ Kawajon mono keegia mende mobu. Niinon mono onongia ano embameraurgia onoo laaligogia kuuya nanjon onoma laligomanja.” Kaen jen kilenagiasa irona ii mende meleemambaajon mombo jen kotiin gumbonjonon ama onono. Kian.

Joosefnon komuro.

²² Joosefnon manja kanagesouruta yonowo toroqen Iijipt balonon laligogi. Joosefnon laligon uro yambuya 110 kolooro komuro.

²³ Joosefnon esa amboanja Efrimbaanonga koloogi ii injiro. Kaanagadeen Manasewaa meria Makir iwaa meraboraanja koloogi Joosefwaa tawoyanon ononggi doongon onono.

²⁴ Kawaa gematanon Joosefnon daremunuruta yonoojon qaa kokaen injiro, “Nii komumambaajon anjento, Anutunon mono kalan koma onono laligowuya. Iinon ono balon kokainonga unuama balon Abraham, Aisak ano Jeikob yonoo bunaga koloowaatiwajon jen tegon jojopan qanon jen kotiiroti, mono iikanon kema laligowu.”

²⁵ * Kaen injiro Israelwaa meraurutanon qaa jen somongon jojopan qanon kokaen jen kotiiwutiwajon jen koton onono: “Anutunon kalan koma onono laligogi niinon komuwe noo siina ii mono balon kokainonga anjon Keinan balonon kembu.”

²⁶ Kaen jen yambuya 110 kolooro komuro. Komuro Iijipt kanon qamoya ii sele men kotikotiiwaa keleganon morin qamo bokisnon angi ero. Kian.

* **50:25:** Eks 13.19; Joos 24.32; Hib 11.22

RUUT Ruutwaa sunduya Jenasa-asari

Eja pon yonoo kambangianon Israel yonoo laaligogia ii uma kamaanawo. Uugia meleengi oyanboyan laligogito, iikawaa gematanon silemale laligogi kamaan kamaan sooro lombo uutanon deenqeema siinsereren laligogi. Laligon iikawaa gematanon uugia meleengi. Kaan kaan ama laligogi. Ruutnon kamban iikanon luaewaa kania qendeeno. Moab emba iinon Israel ejaga mero. Eja kanon komuro Ruutnon enaroya Israel emba iwo pondan ororon somongon Israelwaa Anutuyawo tororo qokotaan laligoro. Kaen laligon kantria Moab mesaon Israel uutanon kan tetegoyanon loya mutuyaa tinitosauruta yonoo batugianonga eja dologa mon mokolon mero. Yoro gbiligara monon kin Deiwidwaa amboya kolooro. Deiwid iinon Israel yonoo kin pongia qabunaya uuta laligoro. Deiwidwaa gbilia mon ii Jiisas. Ruutnon yambu 1110-1100 Kraist mende koloorotonon laligoro.

Eja pon buk iikawaa sunduya kanon laaligowaa kania kokaen qendeengi: Ejembanon Anutu gema qegi kamban kanon kakasililin kondemondoen somatanon qagianon umakero. Ruutwaa sunduyanon kana kokaen qendeenja: Waba emba iinon uuta Israelwaa Anutuyaanon meleema momalaari kanagesonon toroqero kotumotuenon qaganon uro oyanboyan mokolooro.

Buk kokawaa bakaya waja 3 ii kokaen:

- 1) Naominon Ruutwo Betlehem eeleni. 1.1-22
- 2) Ruutnon Boazwo aitongori. 2.1-3.18
- 3) Boazon Ruut ii embiaga mero. 4.1-22

Elimelek ano sumanuruta yononon Moab kenji.

¹ Kerugen Israel uutanon kin mon mende laligoro eja pon yononon kanatuuru galen koma onoma laligogi. Kamban kanon bodi koloon balon kuuya sokoma ero. Bodi kamban kanon Juuda eja monon embia ano merawoita unuama taongia Betlehem mesaon kantri qata Moab kanon kema raran dundungia meagon waba laligogi.

² Eja qata Elimelek, embia qata Naomi ano merawoigara qagara Malon ano Kilion balongia qata Efrata. Yononon taongia Betlehem mesaon Moab balonon kema kanon laligogi. *

³ Iikanon laligogi Naomiwaa loya Elimelek komuro. Komuro Naominon emba maloya koloon merawoita yorowo laligogi.

⁴ Merawoita yoronon laligon somariin Moabga emba woi qagara Orpa ano Ruut † agimin aogi. Agimin aogi toroqen Moab balonon yambu 10:baa so laligon kougi.

⁵ Laligon kouma merawoita woi Malon ‡ ano Kilion yoronon kaanagadeen komuri. Komuri nemungara Naomi iinon lomeria qaa anodeen laligoro. Kian.

Naomi ano Ruut yoronon Betlehem eeleni.

* **1:2:** Efrata: ii Betlehem goman liligon ejati, balon iikawaa qata. Ruut 4: 11, Jen 35: 19, 1 Sml 16: 18, Mai 5: 2 † **1:4:** Ruut: qa iikawaa kania ii ala-ala. Jiisaswaa ambosakonuruta yonoo batugianon emba 4 kokaen laligogi: Taamar, Raahab, Ruut ano Batseba. Mat 1.3-6 ‡ **1:5:** 3 Malon: qa iikawaa kania ii esunjakamakamaa eja

⁶ Naominon anodeen Moab kantrinion laligon kamban monon qaa kokaen jegi moro: 'Ponon kanatuuruya ilaan onoma Israel kanon nembanene sogianon mokolon onomakeja.' Kaen moma Moab mesaon Israel balonon eleema kemambaajon joronqoron ama enarowita yorowo waagi.

⁷ Waama goman balon laligoroti, ii mesaon Juuda balonon eleema kemambaajon ano enarowita yorowo motoon kananon kenji.

⁸ Kananon kema Naominon enarowita kokaen irijoro: "Emba woi, oro mono eleema nemunwoigara yoroo gomanon kema laligowao. Oro noo lomeraana komugiti ano nii nono awaagadeen kalan koma noma laligori Ponon mono kawaa so tawaya meleema awaagadeen kiankoomu orono laligowao.

⁹ Ponon saanon kana mero oro eja mombo agimin aon laaligo rarangara yoroo mirinon mokolon uukorisoro qaganon laligowao." Kaen irijon buugara kiton neroto, yoronon amburereñ ama silama saari.

¹⁰ Saama kokaen ijori: "Qaago! Noro mono giwo eleema goo kanageso tuunja yonoonon kembonja."

¹¹ Kaen ijori meleema kokaen irijoro: "Oo enarowina, mono naambaajon niwo kawowaajon anjao? Nii mombo eja merawoina mewe somariiri ii orombaoraga me? Kaen romongowaoragati een, iikanon mende sokonja. Qaago totoon! Mono keteda koi eleema kembao.

¹² Nii emba wanja koloojenywaajon eja monon nii mende nombaa. Oo enarowina, oro mono eleema miriganon kembao. Nii mombo eja memambaajon romongon kete gomantiinja eja mombo en korowo koloon merawoina qokoloon orombenagati een, ii mono kilen bimobimooyawo.

¹³ Mera ii somariiri lowoigara oromambaajon mamboma laligowaoraga me qaago? Yoroojon ama eja memegaraa kania somongon aon kamban batuya koriga ii een laligowaobo. Ii mende sokonja. Oo enarowina, iikaan qaago. Ponon boria boraama lona nuano komurotiwaajon laaligonananon bimooro nii oroojon wosojinjina mojen."

¹⁴ Kaen irijoro mombo toroqen silama saari. Saari tegoro Orpanon enaroyaa yeizozoya jen buuta kiton nen eleema mirianon keno. Orpanon kenoto, Ruutnon kaparan koma sele kopaya kaanja qokotaaro.

¹⁵ Kaanja qokotaaro Naominon kokaen ijoro: "Moba, alaganon kenja. Iinon anaa bensakon ano anaa ejemba tuun yonoonon kenja. Gii mono kaanagadeen eleema miriganon kema."

¹⁶ * Kaen ijoroto, Ruutnon kilen kokaen meleeno: "Nii mono gii gomesomanatiwaajon kaparan mende koma jewa. Saanon jena giwo kembo. Gii noma nomaen kembagati, nii mono kaanagadeen giwo iikanon kemaña. Gii dakanon dakanon laligowagati, nii mono kaanagadeen iikanon laligomaña. Goonon ejemba tuun ii noo ejemba tuunaga koloogi goonon Anutu ii noo Anutuga kolooro laligomaña.

¹⁷ Gii dakanon komuwagati, nii mono kaanagadeen iikanon komuwe ron koma nombutiwaajon mojen. Qaa ii kokaen jen kotiijen: Koomu motongonon mono mendeema norombaa. Iwoi morota monon mendeema norombaati een, Ponon saanon iikawaa ironja meleeno noo qananon uba."

¹⁸ Kaen jen iwo kemambaajon kotakotagadeen kaparan kono iima moma koton kawaa qaaya mombo mende ijoro.

¹⁹ Mende ijoroto, motoongara kema kema Betlehem taonon keuri. Keuri taonon ejemba kuuyanon ii iriima korisoro somata moma ajoroogi. Emba

* 1:16: Ruut 2.11-12; 2 Kin 2.2-6

yoŋonoŋ qama Naomi koma horoŋ joloŋa kokaen jegi: “Ei! Ii oŋanoŋ, Naomi yaŋo me nomaen? Oowe oowe oowe!”

²⁰ Kaen jegi Naominon kokaen injoro: “Noo qana Naomi ii een mende qabu. Nii uukorisoro embaga qaago. Anutu ku-usuŋ Toyanoŋ mono kondoon nono uukondun moma laligojen. Kawaajon noo qana Mara qagi sokombaa. §

²¹ Noonon iwoi mamaga wala ero taon koi mesaon kembeto, kete Ponon nuano bobora eleema een omaye kajeŋ. Pon ku-usuŋ Toyanoŋ qaana gosin meŋ bolin nono koŋajilin qaganon laligojen. Kawaajon qana Naomi ii mono een qabubo.” Kian.

²² Naomi ano enaroya Ruut, Moab emba kanon Moab mesaon Betlehem taonon kariti, kambaŋ iikanon ejembanon kanain padiwaa alia baali ii gawonŋianon kema borogianon kuŋgi.

2

Ruutnon Boazwaa gawonon baali otano.

¹ Naomiwaa loya Elimelekwaa isi uutanon tinitosaya, eja qabunayawo mon qata Boaz laligoro.

² * Kambaŋ monon Moab emba Ruut iinon enaroya Naomi kokaen ijoro: “Saanon jen tegona nii gawon monon kema ejemba baali gowia kuma reremonja mesaonkejuti, ii otama meŋ kululuumaŋa. Nii saanon eja mombaa jaanon iima-ain mokoloowe nisosoron ‘Oon!’ jero saanon iwaa gematanon kema ii meŋ kululuumaŋa.” Kaen jero Naominon ijoro: “Oo enarona, saanon kamba.”

³ Kaen ijoro mesaon gawon mon morowaanon gawonja, ii mende moma kilen tondu kema nama baali kuŋgi yoŋoo gemagianon kema gowia motomotoon qeŋelala kamaan egiti, ii otama otama keno. Gawon korianon kenoti, ii Boazwaanon gawonja. Boaz ii enaroya Elimelekwaa isinonja mon.

⁴ Boazon ketego koi Betlehemga kouma gawon ejembauruta injiima jolonja kokaen jero: “Bonjon! Ponon mono onowo laligowa.” Kaen jero meleema kokaen qagi: “Ponon mono kotuegon gomba.”

⁵ Kaen qagi Boazon gawon galenjaajon kokaen qisiro: “Emba ii moronon?”

⁶ Kaen qisiro kokaen meleeno: “Emba ii koriganonja. Ii Naomiwo Moab kantrinonja kari.

⁷ Iinon gomaamba amandiinanon kan qisin nono ‘Oon!’ jewe gawon ejemba yoŋoo kanagianon onotaan baali gowia otama meŋ kululuuja. Gawon pondan meŋ laligon ketada koi kuunon endu kema haamo meŋ raja.”

⁸ Kaen meleeno Boazon Ruut kokaen ijoro: “Borana moba, nii qaa goroga mon gomaŋa: Gii gawon koi mende mesaon tosaŋa yoŋoo gawonon mende kema baali meŋ kululuuwa. Mono noo welenqeŋe embauruna yoŋowo motoon koikanon otama laligowa.

⁹ Nii gawon ejauruna goosiriwubotiwaa songo anjen. Gawon noma nomaen kema dumun kota kumbuti, gii mono iikawaa jaagalen ano yoŋoo gemagianon kema emba yoŋowo laligowa. Apugaajon mobagati een, welenqeŋe yoŋonoŋ apu koworanenon kosojuti, saanon iikanon kema apu newa.”

§ 1:20: Qa woi: ii Hibruu qaa kanagarawo. Naomi = uukorisoro. Mara = uukondun. * 2:2: Lew 19.9-10; Dut 24.19

¹⁰ Kaen ijoro Ruutnon moma balonon kemej usugon Boaz kokaen ijoro: “Nii nomaembaajon waba laligon kilej goo jaanon kiankoomu mokoloowe iikaanja kalan koma nonjan?”

¹¹ Kaen ijoro kokaen meleeno: “Nii goo nanamemengaa sunduya ii kuuya jegi mojen. Gii loganon komuro enaroga awaagadeen galej koma laligon kouna. Gii nemunmanga ano kolokoloo kantriga mesaon ejemba wala mende moma nononati, kilej nonoo batunananon kan laligojan.

¹² Gii sumanjuruga sili awaa qendeema onona Anutu Israel nonoo Ponnananon mono iikawaa tawaya gomba. Kurunon engananon meraanja reenreen koma onomakeji, iikawaa so gii Anutu waa umuganon laligomambaajon koi kana.”

¹³ Kaen ijoro Ruutnon kokaen meleeno: “Somatana, nii goo gawon meme embauruga yonoo tani qaagoto, giinon kilej sili awaa qendeema nonjan. Giinon qaa nuna selena tunja.” Kaen meleeno.

¹⁴ Nembanene kambananon karo Boaznon Ruut kokaen ijoro: “Saanon koi kan bered kitia menj wain apu aasonawonon qendugon newa.” Kaen ijoro gawon ejemba yonowo raro Boaznon baali hona onkootoya tosia muro. Ii muro nen tomenja juno nene tosia mesaoro raro.

¹⁵ Rama waama kema toroqen baali gowia otano Boaznon gawon ejauruta kokaen menj koton onono: “Iinon baali gowia boranjawo iikawaa batugianonga kaanagadeen otama menj kululuuwaati een, onono qaa tokoronkota mende menj mubu.

¹⁶ Kaen qaagoto, baali gowia tosia ii boranjianonga kaanagadeen horogi kamaaro anji kan iyanajon menj kululuu waa. Onono qaa mende menj mubu.”

¹⁷ Kaen menj koton onono Ruutnon baali gowia korama menj kululuuro uro hona ano kaawoya mendeema oromambaa sapa sarayawonon koson koreregon gosiro hona geso karoombaa so (36 liita) kolooro goman sinsingon karo.

¹⁸ Kaen kolooro baali hona ii menj taonon eleema kan dawi koranoti, ii enaroya qendeema muro. Kawaa gematanon nene nen timbiriingon tosia mesaoroti, ii kaanagadeen unjuma muro.

¹⁹ Ii muro kokaen qisiro: “Gii kete dakanon kema baali otama menj laligojana? Morowaa gawonon kema gawon menj laligojana? Eja galej koma gonjaati, Anutunon mono ii kotuegon muba.” Kaen qisiro morowaa gawonon kema gawon menj laligoroti, iwaa sunduya Naomi ijoro: “Nii kete eja mombo gawon mejenati, iwaa qata ii Boaz.”

²⁰ * Kaen ijoro Naomi waa eleja kamaaro kokaen ijoro: “Ponnon mono Boaz kotuegon muba. Ponnon kiankoomu nonomambaa qaa somongoroti, iikawaa so mono pondan lomeraanjuranon komugiti ano anana kete koi laligojoni, nonoojon kiankoomuya mende anjon koma laligoja.” Toroqen qaa kokaen jero: “Eja ii nonoo tinitosananaga ano isinanaa doweya meme ejaga. Kawaaajon iinon mono saanon galej koma nonombaa.”

²¹ Kaen jero moma Moab emba Ruutnon kokaen jero: “Qaa mon toroqen kokaen nijoa: ‘Gii mono noo gawon meme ejemba yonowo bon qen laligona noonon baali kuuya ii kundaborowuya.’”

²² Kaen jero Naominon kokaen ijoro: “Oo enarona, ii awaa. Gii tosia yonoo gawon korianon kena sili bologa ama gombubo. Kawaaajon gii saanon Boaz waa gawon meme emba yonowo kema gawon menj laligowa.”

* 2:20: Lew 25.25

²³ Kaen jero Ruutnon Boazwaa gawon meme emba yonoo kosogianon bon qen laligon hona otama men kululuun laligoro baali ano wiit kunjun kambaanon tegoro. Tegoro toroqen enaroya Naomiwo laligori. Kian.

3

Ruut ano Boaz yoronon baali gawonon aitongori.

¹ Kamban tosia tegoro Naominon enaroya Ruut kokaen ijoro: “Oo enarona, nii saanon eja mon batogon mokoloowe galej koma gono iwo keraqeeango qaganon geengo miriga kalan koma raba.

² Gii gawon meme emba yonowo mokotaan laligonati, iyonoo galengia Boaznon mono nonoo tinitosananaga. Moba, iinon kete gomantiina baaliqeqe sombenon kemen baali hona ano kaawoya mendeema oromambaajon sapa sarayawonon koson koreregon gosiwaa.

³ Kawaajon gii mono keteda koi apu arin selega kele unkoowayawonon morin opo suruga mouma baaliqeqe sombenon kemeba. Emu kemebato, wala sigensigen laligona nembaneneya ano apu kizana nedabororo kawaa gematanon saanon iwaa jaanon asugina giibaa.

⁴ Gaombaajon moma kamaan dakanon hon koma ewaati, mono ii iima kanon kema. Kokojiji gombaatiwaajon qisiwagati, iikawaa kaisareya mono kokaen amba: Gii iwaa kooronon kema kaniaagen esu kitia mena waaro kemen ewa. Kaen ena mokolon goma nomaen ambagati, ii gijoro moba.”

⁵ Enaroyanon kaen ijoro Ruutnon kokaen meleeno: “Qaa kuuya nijojani, ii saanon andaboromana.”

⁶ Kaen meleema baaliqeqe sombenon kemen enaroyanon jen koton murotiwaa so otaan andabororo:

⁷ Boaznon gomantiina nembaneneya ano apu kizana nedabororo selia men looriro waama baali tuun mombaa goraayanon kemen gaon ero. Kanon ero Ruutnon olon janjan qen kema kaniaagen esu kitia metaama iikanon kemen ero.

⁸ Ero goman ruunanon iwoi mombaajon aarun lalananiro uuta tooro moma eleema emba mon kanaanon eroti, ii mokolon iiro.

⁹ Iima qisij muro: “Gii moronon?” Qisij muro kokaen meleeno: “Oo somatana, nii Ruut, goo welenqeqe embaga. Giinon geengaa isigaa doweya meme ejaga koloojan. Kawaajon Juuda onoo nanamengia otaan nii saanon galej koma noma esuganon turun nomba.”

¹⁰ Kaen meleeno kokaen ijoro: “Oo borana, Ponon mono kotuegon gomba! Gii saanon eja wanaya me qaqabuna esuhinagiawo yonoo gemagianon kenagato, iikaana mende anjan. Gii eenanon isiuruna awaa nanjon onoma laligonago kete ii uugun sili awaa soroya anjan.

¹¹ Oo borana, gii mono toroko mende moba! Bonjon laligowa! Gii emba awaa soroya koloojani, ii taombaa ejemba kuuyanon moju. Kawaajon gii ii me woiwaajon qisij nombagi, nii ii saanon ama goman.

¹² * Nii goo tinitosaga koloon galej koma gomanatiwaa so koloojen. Qaa ii onjato, eja monon nuugun isinaa doweya meme eja mutuya kolooja. Nii iwaa qerewenaga laligojen.

¹³ Kawaajon gii saanon gomantiina koi kokaen ewa. Dowe meme eja mutuyanon woran sewanga memambaajon jenagi een, ii awaato, sewanga mende memambaajon mobaati een, niinon saanon sewanga memana. Qaa

* 3:12: Ruut 2.20

ii somonjon Pombaa qatanon jojopan qaanon jen kotiijen. Kawaajon saanon bonjon ena goman ambaa.”

¹⁴ Boaznon kaen ijon emba monjon baaliqege sombenon iwaanon kamaaroti, monjon ii mobabotiwaajon moro. Kawaajon Ruutnon Boazwaa kanianon kamaan eroto, wengeran suluro kamban iikanonadeen monjon ii mende iima kotooro oloñ kemaatiwaajon waaro.

¹⁵ Waaro Boaznon kokaen ijoro: “Mono malekuga seleganonga metogon qerereen menj namba.” Kaen ijoro metogon menj nano baali hona 25 kilogrambaa so gosin maaro kemero. Kemero menj kobibiin Ruutwaa sawinanon ano anjon eleema taanon keno.

¹⁶ Ruutnon taanon kema enaroyaanon keuro qisiro: “Oo enarona, nomaen en kajan?” Kaen qisiro Boaznon iwaa iwai kuuya anoti, iikawaa sunduya ijoro moro.

¹⁷ Moro kokaen toroqen ijoro: “ ‘Gii enarogajon bobora mende kema,’ kaen nijon baali koi nonja.”

¹⁸ Kaen ijoro Naominon kokaen jero: “Oo enarona, eja iikanon kete een haamo mende mewaato, qaaga galen koma laligoro ii mindingogi tegorogo kawaa gematanon rama haamo mewaa. Kawaajon gii mono sosoo mamboma rama qaaga nomaen jegi asugiwaati, ii moba.” Kian.

4

Boaznon Ruut embiaga mero.

¹ Boaznon taombaa kiropo naguyanon kema qenjaaro sombenon kamaan raro. Raro isiaa dowe meme ejawaa qaa jeroti, iinon kan uugumambaa ano iwaajon kokaen qaro: “Oo alana, gii saanon koi kan kamaan rabaga.” Kaen qaro kan kamaan raro.

² Raro Boaznon taanonga jota meme eja boro woi (10) onoono kagi rabutiwaa injoro motoon kamaan ragi.

³ Ragi Boaznon isiaa dowe meme eja ii kokaen ijoro: “Kamban kokaamba Naominon Moab kantri mesaon eleema karoti, iinon danana Elimelekwaanon balon kitia ii sewanqa mewutiwaa eja.

⁴ Kawaajon niinon kokaen romonjojen: Gii qaa ii mobagatiwaa gijojen. Gii isinaraa dowe meme ejaga koloona niinon goo qerewenga koloojen. Dowe meme eja mon mende laligoja. Kawaajon giinon ii sewanqa mewagatiwaajon kuun gonjen. Gii ii sewanqa memambaa aina mobagati een, ii saanon sewanqa mewato, ii togowagati een, saanon ii kaanagadeen jena momanqa. Ii saanon eja koi rajuti, iyonoo jaanon jewa. Ii kanatuuru tuunnaa jotameme koi yonoo jaagianon jewa.” Boaznon kaen ijoro eja alianon kokaen ijoro: “Nii ii saanon sewanqa memanqa.”

⁵ Kaen ijoro Boaznon jero: “Gii Naomiwaanon balon koria sewanqa mewagati, kamban iikanon mono Moab emba Ruut, eja komurotiwaa maloya ii kaanagadeen sewanqa mewa. Kaen ana eja komurotiwaa qatanon mono borosamo balon kanon ewaatiwaajon ii galen koma laligowa.”

⁶ Kaen jero dowe meme eja mutuyanon meleeno: “Kaen kolooro niinon ii sewanqa memambaaajon amamaajen. Ruutnon neenaa meraboraana yonowo motoon borosamona mendeengi motomotoon yononon balon kitia melamelaa iikayadeen bunqa qen aowubo. Nii kaen amambaaajon amamaajen. Kawaajon giinon saanon ii sewanqa mena geenqaa bunqaga koloowaa.” Kaen meleeno.

7 * Kerugen Israel uutanon monjon balon iwoi sewana mero bunaya kolooro iikawaa qaaya kotiiwaatiwaajon yononon sili kokaen ama laligogi: Qaa jen tegon soomonjo angi tegoro iyoroononga monjon kana esuya qetegon alia munjero. Israel yononon iwoi sewana memewaa qaaya tegoroti, ii sili iikaana kanon qendeema laligogi

8 Kawaajon eja kanon Boaz kokaen ijoro: "Giinon ii saanon sewana mena bunaga koloowaa." Kaen jen kana esuya qetegon Boaz muro.

9 Ii muro Boaznon jotameme eja ano kanageso kuuya kokaen injoro: "Ninon Elimelek, Kilion ano Malon yonoonon iwoi kuuya ii Naomiwaanonga sewana mejen. Ono ii kete jaasewan qen nanjon jewutiwaa so koloaju.

10 * Nii Moab emba Ruut, Malombaanon malo ii kaaniadeen sewana mewe noo embanaga koloowaa. Kaen ama eja komurotiwaa qatanon borosamo balon kanon ewaatiwaajon ii galen koma laligomana. Qata kaen mende aliwaato, gbiliurutanon Elimelekwaa qata duduuwubotiwaajon ii gawmambaa buknon oogi en ubaa. Ono ii kete jaasewan qen nanjon jewutiwaa so koloaju."

11 * Boaznon kaen jero jotameme eja ano kanatuuru taombaa kiropo naguyanon sombenon ragiti, iyononon kuuya kokaen jegi: "Nono ii jaasewan qen nangowona. Ponjon embaga goo mirinon kawaati, ii saanon kotuegon muro iinon mono Reizel ano Lea yoroo so koloowaa. Yoronon Jeikobwaanon meraboraana mamaga qokolori Israel kanatuurunananon kolooro. Gii saanon Efrata balonon jotameme eja esuhinawo koloon Betlehem taonon qabunagawo laligowa.

12 * Ponjon emba malo saran iwaanona gbili gombaati, goonon kanageso yononon mono Juuda ano Taamar yoroo meragara Perezwaanon suman yonoo so koloon laligowu." Kian.

Boazwaanon gbili yonoo qa arengia

13 Kaen ama Boaznon Ruut wama mirianon kema embiaga mero Ponjon kotuegon muro koro ama meraga mero.

14 Meraga mero emba yononon Naomiwaa kokaen jegi: "Nono Pon mepeseejon. Iinon kete isigaa dowe meme ejaga gonja. Iinon saanon galen koma goma laligowaa. Mera kanon Israel uutanon qaqabunayawo koloowaa.

15 Goo enaroganon jopagon gomakeja. Goo merauruga 7 laligowuyagati een, iinon mono ii kuuya unuugun ilaan goma laligoja. Iinon kete esaga gono iinon mono laaligoga tililuaan keraqeeango qen goma laligowaa. Kanagen emba wana koloona iinon saanon galen koma gono laligowaga."

16 Kaen jegi Naominon mera ii menj doongon galen koma mun laligoro.

17 Emba kosianon laligogiti, iyononon kokaen jegi: "Naomiwaanonga esia meraga koloaja." Kaen jen qata Obed qagi. Obedwaa meria Jesi, esia kin Deiwid.

18 Qa aren koi ii Perezwaanonga kanain nama Deiwidwaanon uja: Perezwaa meria Hezron,

19 Hezrombaa meria Raam. Raambaa meria Aminadab.

20 Aminadabwaa meria Naason. Naasombaa meria Salmon.

21 Salmombaa meria Boaz. Boazwaa meria Obed.

22 Obedwaa meria Jesi. Jesiwaa meria kin Deiwid. Kian.

Joonawaanon gejatootoo qaa Joona Jeqasa-asari

Buk koi kanon gejatootoo qaa qaita mon kolooja. Ii Joonawaanon nomaen asugiroti, iikawaa sunduya. Anutunon qaa kokaen jen koton muro: “Gii mono Assiria kantriwaa siti waja qata Niiniwe kanon kema uukuukuu gawon mewa.” Assiria yononon kakasililingia somata ero Israel yononon kere yonoo boronon komuwombotiwaajon toroko moma laligogi. Anutunon Joona kaen jen koton muroto, Joonanon togon Anutuwaa qele koloon Niiniwe kemambaajon qotogoro. Ii kokaembaajon togoro: Anutunon siti ii tiwilaamambaa galen meme qaa ijoroto, Joonanon iikawaa so onanon koloowaatiwaajon mende moma kotiuro.

Joonanon togon qotogoro lombo uuta qaganon uro iikawaa gematanon iyanaa jaajaa amambaa aina men kamaan ama ten koma keno. Kema uukuukuu gawon mero Niiniwe seiseiyanon uugia onanon meleengi. Kawaajon Anutuwaa uuta olomooro mende tiwilaan onono. Kawaajon Joonawaa uutanon bolin kobooro komumambaajon moro. Kin monon yambu 782–753 Kraist mende kolooroton galengiaga laligoro Joonanon kaban kanon gawona mero. Joonawaanon goman qata Gat Hefer ii Nazaret kosianon, 5 kilomiita kekembaa so. Niiniwe ii koriganon, 500–600 kilomiita kekenaa so.

Kanagen Israel yononon iyangio gejatootoo ejemba yononon qaa moma mende ten koma yangisen laligogi Anutunon jen tegoro Assiria yononon kan unun unuama kenji iyangiaa nanangia ii kaen sooro. Buk koi ii Anutuwaa kania woi kokaen ninisaanja: Nono kuuya Anutuwaa uuaina tororo ten kombonatiwaa so koloojon. Kaen mende ambonati een, lombo mono onanon qanananon ubaa. Anutuwaa kania waja mon ii kiankoomu ano uujopa. Anutunon anaa kaziuruta Assiria gadokopa yonoo singisonngogia kaanideen mesaon iimaleinngoga metogon onombaatiwaajon kaparan komakeja. Irona bologanon qagianon ubabotiwaajon moma kotiin uunana meleembonatiwaajon kuun nononja.

Buk kokawaa bakaya waja 4 ii kokaen:

- 1) Anutunon Joona oono yangisen ano. 1.1-17
- 2) Joonanon uuta meleema saranonga lolooro. 2.1-10
- 3) Joonanon Niiniwe kanageso uugia kuuro. 3.1-10
- 4) Uugia meleengi Anutunon kiankoomu onono. 4.1-11

Joonanon Pon qetama kokomomola mero.

¹ * Israel kanon Pombaanon qaa ii Amitai iwaa meria Joonawaanon kokaen kolooro:

² “Assiria kantriwaa siti somata Niiniwe ii ween koukoutanon eja. Yononon bao jaagoo kaana koloon kilenagia lansan nama men tintuan laligonkeju. Iikawaa qaaya ii noo jaasewananon kouro mojen. Kawaajon gii mono waama eu kema noo bunja qaana injon uugia kuuwa.”

³ Kaen ijoroto, Joonanon Pombaa jaasewananonga oloj kok koma ween kemekemetanon baagen kemambaajon keno. Kema goman qata Jopa (Jaffa) kanon kemen wango mon mokolon jero, “Yonowo saanon Tarsis gomanon

* 1:1: 2 Kin 14.25

Spein kantrinoj kemaŋa.” Kaen jen kana sewana men wanonoj uro. Kaen uma Pombaa jaasewananoga kokomomola men keno.

⁴ Kenoto, Ponon haamo kotakota wasiro kowenon kemen kuuro siri dimbon somata waama wango qero jangomambaajon ano.

⁵ Kaen kolooro wango gawon eja yononon toroko moma iyangiaa benurugiaa so ana ana qama koolin onongi. Kaen ama wanonoj afaangowaatiwaaajon kawaa hina iwoi kuuya men borogi kowenon kemeroto, Joonanon wango dutaa uutanon kemen iikanon olon koma gaon komunagbiili ero.

⁶ Iikanon ero wango galenanon iwaanon kan kokaen jen muro: “Gii mono naambaajon koi gaon ejan? Mono waama geenгаа benгаа qama koolina iinon ilaan nonono mende tiwilaawonaga.”

⁷ Kaen jen mun batugianon amin moma jegi: “Ayo, mono kawu! Mono unju kuuwonaa. Eja morowaa singisongoyaaajon ama iimalein koi qanananon uji, iikawaa kania mokoloowonaa.” Kaen jen unju kuugi Joona asugiro.

⁸ Asugiro jegi karo kokaen qisin mug: “Iimalein tiwitiwilaa koi ii morowaa singisongoyaaajon ama qanananon uji, gii mono iikawaa kania ninijowa. Gii naa gawonaa menkejan? Gii daanjkaa kajana? Goonon kantri ii daen? Goo kanagesouruga ii dakanon laligoju?”

⁹ Kaen qisin mug kokaen meleeno: “Nii Israelga. Hibruu ejaga koloojen. Nii Pon, Siwewaa Anutuya waeya men mepeseenjejen. Iinon kowe ano namo toboga mokolon orono.

¹⁰ Iinon gawon osiqosiawo nono togon Pombaa jaasewananonaa olon kok koma kajejen.”

Kaen meleeno moma aarun lalanani kokaen ijon jen mug: “Yei! Gii mono naambaajon ama kaen anjana?”

¹¹ Kowenon toroqen bolin kotiin qindiin ero. Kawaaajon kokaen qisin mug: “Nono mono iwoi nomaen ama gonin irona mena kowenon goron qenaga?”

¹² Kaen qisin mug kokaen meleema injoro: “Siri dimbon koi mono noojon ama qanananon uma qeji, niinon ii moma kotojen. Kawaaajon mono nii noma kowenon borogi kemebe goron qewaa.”

¹³ Kaen meleeno gawon eja yononon kilen wango mombo namo goraayanon keubaatiwaaajon loqanon nangon qen bimbingogito, kowenon bolidaborotiwaajon ama amamaagi.

¹⁴ Amamaan Israel Ponnanaa qata kokaen qama kooligi: “Oo Pon, mono geenгаа qaa joga otaan iwoi koi anjan. Kawaaajon Pon, eja koi komuwaatiwaaajon ama mono mende tiwilaan nonomba. Sayaa qaaya ii mono nonoo qanananon mende ana uba. Qaa ii onanon.”

¹⁵ Kaen qama koolin kema Joona men borogi kowenon kemero. Kemero kowewaa usunanon iikanonadeen kamaaro bon qero.

¹⁶ Bon qero eja yononon Anutuwaajon aarun lalanani nandun somata ama Pon siimolon on mun qaagia kokaen somongogi: “Anana mono Pombaanon qaa apana ten koma laligowonaa.”

¹⁷ * Joonanon kowenon kemero Ponon sara somata mon wasiro kema Joona gogoro. Gogoro sara iikawaa uutanon weemboria karoon en laligoro. Kian.

* 1:17: Mat 12.40

2

Joonanon gajugaju korojonanon en qama kooliro.

- ¹ Joonanon sara uutanon en Pon Anutuya qama koolin mun
² kokaen ijoro:
 “Oo Pon, nii kokojinjin uutanon qama koolin gombe
 gii qaana moma leeya meleemba.
 Nii koomuwaa senjon dusiitanon en komun tagon welema gombe
 gii geja ama jejewelenwelena mojan.
³ Gii monago kowe biiwi jabirinanon (jaunanon) hagon nongi kamaan enen.
 Geengo riiwagon nona goman sinngoyaa dutanon kamaabe
 gboulu somatanon esuun nonja.
 Goo apu kokopa kuuya ii musulungon nonja.
 Goo kowe siriga ii turun nen olaan nonja.
⁴ Nii kokaen romonjojen: Gii geengaa jaasewananganonja
 konjoma nona soon tintuan enen.
 Ii kilen nii mombo jaananon goo jiwowon jigo kowogaagen
 uuwe keno jejeromonromon anjen.
⁵ Apu ano omanjareya ii qananon uma turun nondaboroja.
 Kowe biiwi jaunagadeen liligon nondaboroja.
 Kowewaa tokoleya ii jamojuu kaanja wanja momosiin esuuja.
⁶ Nii kowe biiwi jaunaa dusiitanon koi kanon ulungon kamaajen.
 Kowe biiwi jaunaa jaa ununa ii kongi
 pondan qananon eu somonjon nonja.
 Oo Pon Anutuna, nii koi laligojento,
 gii mono koomuwaa senjon dusiita
 koi kanonja gou koma nona
 saanon mombo laaligonon kouman.
⁷ “Noo laaligonanon qaomambaajon ano kamban koi kanon
 oo Pon, nii romonjon gombe qamakoolinanon keuma
 goo Siwe jigo kowoganon eu uma gejaganon kemebaati, ii mojen.
⁸ “Ejemba gadokopa ben lopion omaya goda qen usugon onomakejuti,
 iyononon kaen ama kalenmorian Toya gii gema gunkejuto,
⁹ nii mono mepemepesee onnsaa qama
 mamatewoo ama siimolon on gomambaajon mojen.
 Nii iwoi amambaa qaa jen somonjobeti,
 iikawaa so mono ama sorogonkema.
 Oo Pon, gii gou konkon Tona koloojan. Qaa ii onanon.”
¹⁰ Kaen qama kooliro Ponon sara ii jen koton muro
 kan kouma Joonan lono namo toboganon kamaaro. Kian.

3

Joonanon Anutuwaaw gawon Niiniwe kema mero.

- ¹ Namu toboganon kamaaro Pombaanon qaa koi ii mombo Joonawaanon
 kolooro:
² “Giinon mono waama siti somata Niiniwe kanon kema Buja qaa
 gomanati, ii injon uugia kuuwa.”
³ Qaa kaanja kolooro Joonanon waama Pombaa qaa jeta ten koma Niiniwe
 keno. Niiniwe sitiwaa soya ii kokaen: Gii goraayanonja kanain kema
 laligona ween karon tegoro teegen endu keubaga.

4 * Joonanon kanain siti uutanon kema laligoro ween motoongo tegoro buŋa qaa qama kokaen injoro:

“Weemboria 40 mombo eja. Ii tegoro Niiniwe siti koi mono meleeno kemebaa.”

5 Qaa kaen qama injon keno Niiniwe kanatuuru yononon Anutuwaanon buzu qaa ii moma laarin uugia meleema nene singi laligowombaa kamban koma jen kotiigi. Ii jen kotiin ejemba somata melaa korebore yononon uumeleembaa samo megi selegianon uro too arigi.

6 Kaen anji iikawaa buzu qaaya ii Niiniwewaa kin (praim minista) iwaanon keuro. Keuro moma jinƙaron duŋ rarayanonga kamaan malekuya kotogon samo men aturaan too utun arin raro.

7 Rama jenƙoto kokaen ano Niiniwe siti sokondaboron keno: “Ono mono kin ano jawinuruta nonoonon jenƙoto koi mobu: Mononon mono nene qaan mende newa. Ejemba me bao kuru, lama bulmakao, ononon nene qaan newombaaon mende moma onombu.

8 Nene singi kaen laligon samo medaboron Anutu kotakotagadeen saama qama koolin mun anja anja kaniagia bologa ii mesaowu! Ejemba unun tiwilaan onongi sagianon borogia tiloon eji, sili ii mono gema qedaborowu.

9 Kaen anin Anutunon irinsoonsoonaa uugeria qelanjin singisongonana mesaonaga. Ii mesaoro mende tiwilaawonaga. Kaen jejon.”

10 Ii moma asarin kaniagia bologa gema qen uugia meleengi Anutunon nanamemengia ii iima wosoya moma onoma roromongoya eleeno singisongogiaa irona meleema onomambaaon moroti, ii mesaoro. Uutanon kaen kamaaro mende men kileen onono. Kian.

4

Joonanon temboma irinja soono.

1 Kaen kolooroto, Joonanon iikawaaon uubooli somata moma irinja soono.

2 * Irinja soono Pon welema mun kokaen ijoro: “Ae! Pon, gii kiankoomuwaa beŋa laligon saanon niniima koboŋkejan. Goo kalenmoriaŋga ii honoŋa qaa ero irinŋa ii uulaŋawo mende soonkeja. Kaen uuga uulaŋawo olomooro wosomomo ama kanageso mon men kileen onomambaaon mende momakejan. Ii neenaa gomanon laligon moma yagon gijoweti, ii duduujan me qaago? Kania kawaajon ama kamban kanon “Tarsis kemaŋa,” jen uulaŋawo kokomomola men kema laligowe.

3 * Kete jaawo laligomambaaon togon koomunaajon uugun mobe awaa koloaja. Kawaajon Pon, gii mono laaligona doloda koi nuamba. Qaa ii onanon.”

4 Kaen welenoto, Ponon kokaen meleema ijoro: “Joono, gii kiankoomuwaaon irinsoonsoon mojan, ii sokonja me qaago?”

5 Kaen ijoro Joonanon siti mesaon kamaan ween koukoutanon baagen kema kana goraayanon endu kuun qen iikawaa umuganon raro. Rama sitiwaajon kaen me kaen koloowaati, ii iimambaaon uun uun raro.

6 Kaen raroto, Pon Anutunon Joono keraqeeango qen mumambaaon moma jero alonalon mon asugin korin kouma Joonawaa waŋa aon koma muro. Aon koma muro alonlombaajon keraqeeango somata moma raro.

7 Rama gomantiin mon ero goman ano kanon Anutunon taron mon wasiro kan alonalon ii kiririuro seŋa sooliro.

* 3:4: Mat 12.41; Luuk 11.32 * 4:2: Eks 34.6 * 4:3: 1 Kin 19.4

⁸ Weenjon kouro Anutunon jero haamo geriawo totoon ii goman jaaya koukoutanonga qero ween jaayanon wananon kuuro kuuro irina sono komumambaajon moma mongandaboron qama koolin kokaen jero: “Nii laligomambaajon togon komumambaajon mobe afaana kolooja. Qaa ii onanon.”

⁹ Kaen jeroto, Anutunon Joona kokaen ijoro: “Gii alonalombaajon iringa soonji, ii sokonja me qaago?”

Kaen ijoro kokaen meleeno: “Irina soonji, ii mono sokonjaa. Noo irinsoonsoona ii somata kolooro uunanon mende olomoowaa. Kawaaajon saanon komumana. Qaa ii onanon.”

¹⁰ Joonanon kaen meleeno Ponjon kokaen ijoro: “Gii alonalombaa gawona mon mende men ii mende galen kona koriro. Ii gomantiina motoongowaa uutanon asugiro ano gomantiina motoongowaa uutanon soolin komuro. Kilen geengo iwoi omaya kaana iikawaaajon ama sama majakaka mojan.

¹¹ Kaen kolooro nii mono nomaembaajon siti somata kokawaa kanaturuya yonoojon majakaka mende mobenaga? Iikawaa uutanon ejemba 120.000 (handet twenti tausen) jango ii uugun laligojuti, ii awagaa ano bologaa kanagara mende moma gosin oromakejuti ano bao kuru iwoi ii kaaniadeen kelenmalelen laligoju. Ii ejemba yonowo kaangadeen men kileen onomambotiwaajon ama mono uuainnanon Niiniwe injiima koboojen.” Kian.

Matyuu Oligaa Buᅇa Matyuunonᅇ ooro. Jeᅇ-asa-asari

Matyuu qa iikawaa kania ii Pombaanonᅇ kalenᅇ. Qata monᅇ Liwai. Room gawmambaa takis meme ejaga laligoro. Gawonᅇ ii menᅇ laligoro Jiisasnonᅇ kanᅇ oono uuta meleema gowoko 12 yonᅇoo batugianonᅇ laligoro.

Oligaa Buᅇa koi Jiisaswaa kania iyaᅇaa kanagesouruta Juuda yonᅇoojonᅇ jeᅇ asarinᅇ onᅇomambaajonᅇ ama ooro. Qaa kota waᅇa ii kokaenᅇ, “Jiisas Kraistnonᅇ Hamoqeᅇe Tonana ano Kinᅇ Ponᅇana kolooja.” Juuda ejemba yonᅇoojonᅇ qaa ii mende sokono uugianonᅇ boliro amamaagi. Kawaajonᅇ Matyuunonᅇ Jiisas gawonᅇaa kania ii asuganonᅇ jeᅇ asarinᅇ tororo kuma onᅇono. Soomonᅇgo Walaganonᅇ hamoqeᅇewaa soomonᅇgo qaa (promis) eji, ii kuuya Jiisaswaajonᅇ ama asuganonᅇ asuginᅇ qebulugonᅇ honᅇawo koloodabororo. Hamoqeᅇe Toya ii Hibruu qaanonᅇ Mesaia ano Griik qaanonᅇ Kraist.

Jiisasnonᅇ uuwaa gawonᅇ bakaya karoonᅇ menᅇ laligoro: Iinonᅇ Oligaa Buᅇa ejemba kuma onᅇoma uugia iikanonᅇ kuunᅇ omejiilanᅇ konjoma onᅇoma jigia menᅇ qeaᅇonᅇ laligoro. Kaenᅇ menᅇ keno anᅇoleto kolooro laligonᅇ maripoonᅇ gerenonᅇ uma komuro ronᅇ konᅇgi mombo waaro. Iikanonᅇ Anutuwaa bentotonᅇaa kania qendeema nonono. Kaenᅇ ano anana letoma Anutuwaa meraboraanaᅇ koloowombaa kania kolooro. Jiisaswaanonᅇ qaaya waᅇa 5 ii kokaenᅇ: 1) Bonᅇ 5-7, 2) Bonᅇ 10, 3) Bonᅇ 13, 4) Bonᅇ 18 ano 5) Bonᅇ 24-25

Buk kokawaa bakaya waᅇa 7 ii kokaenᅇ:

Jiisaswaa ambosakonᅇuruta ano kolokolooya 1.1-2.23

Jon Oomulu ejanonᅇ uuwaa gawonᅇ mero 3.1-12

Jiisas oomulu mero Satanonᅇ anᅇgobato menᅇ muro 3.13-4.11

Jiisasnonᅇ Galili uutanonᅇ qenjaaro gawonᅇ mero 4.12-18.35

Jiisasnonᅇ Galili mesaonᅇ Jerusalem keno 19.120.34

Sonda konoga Jerusalem laligonᅇ komuro 21.1-27.66

Koomunonᅇga waama laligonᅇ Siwenonᅇ uro 28.1-20

Jiisas Kraistwaa ambosakonᅇa yonᅇoo qa areᅇgia

Luuk 3.23-38

¹ Jiisas Kraistwaa ambosakonᅇa yonᅇoo qa areᅇgia ii kokaenᅇ: Aabrahambaa gbili monᅇ Deiwid. Deiwidwaa gbili monᅇ Jiisas.

² Aabrahambaa meria Aisak. Aisakwaa meria Jeikob. Jeikobwaa merauruta Juuda ano iwaa daremunᅇuruta.

³ Juudawaa merawoita Perez ano Zera, nemunᅇgara Taamar. Perezwaa meria Hezron. Hezrombaa meria Ram.

⁴ Rambaa meria Aminadab. Aminadabwaa meria Naason. Naasombaa meria Salmon.

⁵ Salmombaa meria Boaz, nemunᅇga kantri mombaa embiaga Raahab. Boazwaa meria Oobed, nemunᅇga kantri mombaa embiaga Ruut. Oobedwaa meria Jesi.

⁶ Jesiwaa meria kinᅇ Deiwid. Deiwidwaa meria Solomon, nemunᅇga wala Uriawaa embiaga laligoro. Juuda kinᅇ kuuya ii Deiwidwaa gbiliuruta koloonᅇ laligogi.

⁷ Solomombaa meria Rehoboam. Rehoboambaa meria Abija. Abijawaa meria Asa.

⁸ Asawaa meria Jehosafat. Jehosafatwaa meria Jehoram. Jehorambaa meria Usia.

⁹ Usiawaa meria Jootam. Jootambaa meria Aahaz. Aahazwaa meria Hezekia.

¹⁰ Hezekiawaa meria Manase. Manasewaa meria Aamon. Aamombaa meria Joosia.

¹¹ *Joosiawaa merauruta Jekonia ano iwaa daremunuruta. Kamban iikanon Babilon yononon Israel kanageso unuangi Babilon kema kapuare miri laaligo tani kaanja welenqeqegiaga laligogi.

¹² Babilon kapuare miri laaligo tani kaanja laligon iikanon Jekoniawaa meria Sealtiel kolooro. Sealtielwaa meria Jerubaabel.

¹³ Jerubaabelwaa meria Abiud. Abiudwaa meria Eliakim. Eliakimbaa meria Azor.

¹⁴ Azorwaa meria Jaadok. Jaadokwaa meria Akim. Akimbaa meria Eliud.

¹⁵ Eliudwaa meria Eleazar. Eleazarwaa meria Matan. Matambaa meria Jeikob.

¹⁶ Jeikobwaa meria Joosef, Mariawaa loya. Marianon Jiisas merota qata Kraist Hamoqeqe Toya jenkejon.

¹⁷ Kamban Aabrahambaanonga kanain laligon kougi kin Deiwid kolooroti, isi iyonoo jango arengia ii 14. Mombo kin Deiwidwaanonga kanain laligon kougi Israel kanageso unuangi Babilon kema kapuare miri laaligo tani kaanja laligogiti, isi iyonoo jango arengia ii kaanagadeen 14. Babilon kapuare miri laaligo tani kaanja laligogiti, kamban iikanondeen kanain laligon kougi Kraist kolooroti, isi iyonoo jango arengia ii kaanagadeen 14.

Jiisas Kraist ii kokaen kolooro:

Luuk 2.17

¹⁸ *Jiisas Kraist koloorotiwaa sunduya ii kokaen: Iwaa nemuna Maria ii Joosefwaa bunaga laligon mende mindirin aon laligori kamban iikanon Unu Toroyanon men letoma muro korowo laligoro kania mokoloogi.

¹⁹ Kaen mokoloogi eja bunaya Joosef iinon laaligo dindina laligorotiwaa-jon Mariawaa kanaanon asuganon asugiro gamuyawo koloowaatiwaaajon togoro. Kaen togon uutanon ii olon mesaomambaa momo arena ano.

²⁰ Kaen romonjon ero Pombaa gajoba monon gaonon asugin mun kokaen ijoro, "Joosef Deiwidwaa gbili, Unu Toroyanon mono Maria men letoma muro koroyawo laligoja. Kawaaajon gii mono ii wama miriganon kan embaga koloowaatiwaaajon toroko mende moba.

²¹ *Marianon koko meraga mewaa. Eja iikanon kanagesoya singisongogianonga hamo qen onono solananiwuya. Kawaaajon giinon mono qata Jiisas qaba." Kaen ijoro.

²² Pononon gejatootoo eja mon sololoo qaa mon jeroti, iikanon honawo koloowaatiwaaajon iwoi kuuya ii kolooro. Gejatootoo qaa ii kokaen,

²³ *"Emba saran jumuna monon koroyawo koloon mera ejaga mero qata Imanuel qabuya." Qa iikawaa kania ii kokaen, "Anutunon ananawo laligoja."

²⁴ Joosefnon uuta tooro waama Pombaa gajobanon jen koton muroti, iikawaa so ama Maria embia koloowaatiwaaajon wama mirianon keni.

* 1:11: 2 Kin 24.14-15; 2 Hist 36.10; Jer 27.20 * 1:18: Luuk 1.27 * 1:21: Luuk 1.31 * 1:23: Ais 7.14

²⁵ *Kema laligorito, kaban biiwianon iikanon motoon mende eri kema meria mero Joosefnon qata Jiisas qaro. Mera mero iikawaa gematanon loemba laligori. Kian.

2

Momakooto eja ween koukoutanonga kagi.

¹ Jiisasnon eja pon Herodwaa kabanon Judia prowinswaa taon mon qata Betlehem kanon kolooro. Koloroti, kaban kanon sengelaowaa momo eja ween koukoutanonga Jerusalem sitinon kagi.

² Kan kokaen qisigi, “Juuda onoonon eja pon koloowaati, mera ii koloon dakanon eja? Nono ween koukoutanon laligon iwaanon widi asugiro iima kania kaen moma waeya men mepeseewombaajon kajon.”

³ Kaen qisigi eja pon Herod ano Jerusalem kanageso iwo laligogiti, iyononon korebore qaa ii moma aarugi.

⁴ Aarugi kin Herodnon qaa ama kanagesowaa jigo gawon galen wana ano Kana qaawaa boi kuuya koma horon onono kagi. Kan ajoroogi kokaen qisij onono, “Hamoqeqe Toya Kraistnon mono dakanon koloowaatiwaaajon jegita eja?”

⁵ Qisij onono kokaen meleema mugi, “Iinon Judia prowinswaa taon qata Betlehem iikanon koloowaa. Iikawaa qaaya ii gejatootoo eja Maikanon kokaen oorota eja,

⁶ * “Oo Betlehem kanageso Juuda gomanon laligojuti, onoo batugianonga pon somata koloon neenaa Israel kanageso mindinon kalan koma nonombaa.

Kawaajon ono Juuda gomambaa jotamemeya yonoo batugianon laligogi qabunagianon kamaanqeqeta mende toontoon koloowaa.’ ”

⁷ Kaen meleema mugi momakooto eja ii olon onono kagi kokaen qisij onono, “Widia ii naa kabanon asugiro kanain iigi?” Iikawaa kania tororo momambaajon moma kaen qisij onono.

⁸ Iikawaa qaaya moma wasij kokaen jen koton onono, “Ono mono Betlehem kema mera ii tororo qisij mokoloon iikanondeen buju qaa angi noonon kawa. Niinon ii moma kaanjadeen kema ii waeya men mepeseen mumana.”

⁹ Kinon kaen injijonon jen koton onono moma kanaanon kenji. Kema widi ween koukoutanon laligon iigiti, iikanon wangianon waladeen keno kosij otaan Betlehem kema miri koko mera eroti, iikanon nano.

¹⁰ Widi ii nano iima korisoro somata qatawo mogi.

¹¹ Korisoro moma miri uutanon uma mera ano nemuna Maria iriigi. Ii iriima simin kuma usugon waeya men mepeseen mugi. Mepeseen mun wayangesogia qengama iikanonga goul, jinin paora ano sanda qata mor ii unjuma kalen mugi.

¹² Gomantiina mon egi Anutunon gaanon asugin kin Herodwaanon mombo mende kembutiwaaajon qotogon onono. Kawaajon kana mongen iyangiaa goman balongianon eleema kenji. Kian.

Herodwaaajon asanjon Joosef embameria Iijipt kenji.

¹³ Momakooto eja yononon kenji Joosefnon gaon iiro Pombaanon gajoba monon asugin mun kokaen ijoro, “Herodnon mera qero komuwaatiwaaajon mongama mubaa. Kawaajon mono waama mera ano nemuna uruama

* 1:25: Luuk 2.21 * 2:6: Mai 5.2

olon koma Iijipt kantrinon kembu. Iikanon kema laligogi kanagen niinon kawutiwaa kamban jemanjati, iikanon mono eleema kawu.”

¹⁴ Kaen ijoro waama gomantiinja iikanondeen koko mera ano nemunja uruama Iijipt kenji.

¹⁵ *Iijipt kema laligogi kin Herodnon komuro kamban iikanondeen eleema kagi. Wala Ponnon gejatootoo eja Hoosea sololoo qaa kokaen jerota eja, “Niinon merana oombe Iijipt goman mesaon karo.” Gejatootoo qaa iikanon mono kaen asugiro honjowo kolooro. Kian.

Mera Betlehem gomanon unugi komugi.

¹⁶ Momakooto eja yononon Juuda goman on mesaon kenji Herodnon iikawaa kania iima “Tiligon nongi,” jen irinja mamaga soono jenkooto kokaen ano, “Manjageqe eja, onjo Betlehem ano goman kuuya ii liligon raji, iikanon kema mera gbanigia woi ano iikawaa baatanon koloojuti, ii mono kuuya unugi komuwu.” Momakooto eja widi asugirotiwaa kamban aajon tororo qisin onono ijogiti, iikawaa so mera gbanigiaajon jenkooto ii ano.

¹⁷ Gejatootoo eja Jeremaianon qaa mon jerota eji, iikanon mono kaen asugiro honjowo kolooro. Qaa ii kokaen,

¹⁸ * “Betlehem kosianon goman mon qata Rama iikanonga saagujugia mogi qama silama ambureren somata meju.

Reizel embawaa gbiliuruta yononon gbiliurugia qaongi saaju.

Kawaajon saagi ulunkolen men onjombombaajon angi uukondun kondungadeen momakeju.” Kian.

Iijipt mesaon Joosef embameria Nazaret eleengi.

¹⁹ Joosefnon Iijipt laligoro kin Herodnon komuro iikanondeen Pombaanon gajoba monon gaonon asugin mun

²⁰ kokaen ijoro, “Mera qegi komuwaatiwaaajon embongiti, iyononon mono komudaborogi. Kawaajon mono waama mera nemunawo uruama eleema Israel gomanon kembu.”

²¹ Kaen ijoro Joosefnon waama mera nemunawo uruama eleema Israel gomanon kenji.

²² Kananon kema qaa kokaen moro, “Herodwaa meria Arkelausnon manaa kitianon Judia prowins galej koma laligoja.” Kaen moma iikanon kemambaajon toroko moro. Moma laligoro Anutunon gaonon Galili prowinsnon kembutiwaaajon jen koton muro waama iikanon kenji.

²³ *Galili prowinsnon keuma taon qata Nazaret iikanon laligogi. Kaen laligogi gejatootoo eja yononon Hamoqeqe Toyaaajon qaa jegiti, iikanon honjowo kolooro. Qaa ii kokaen, “Iwaa qata ii Nazaret ejaga qama laligowuya.” Kian.

3

Jon Oomulu ejanon Jiisaswaa kana meleuro.

Maak 1.1-8; Luuk 3.1-18; Jon 1.19-28

¹ Ghani tosia tegoro Jon Oomulu ejanon kan Judia prowinswaa balon qararan konkonanon liligon ejemba uugia Buna qaanon kuun kokaen injon laligoro,

² * “Siwe Toyanon bentotonja ambaatiwaa kamban onon mono kan kuuja. Kawaajon mono uugia meleema iikanon keubu.”

* 2:15: Hoos 11.1 * 2:18: Jer 31.15 * 2:23: Maak 1.24; Luuk 2.39; Jon 1.45 * 3:2: Mat 4.17; Maak 1.15

³ *Jombaajon gejatootoo eja Aisaianon qaa monj kokaen jen ooro,
 “Qele gajoba monjon balon qararanjonkonjonon qama laligoro kema
 qaa otona kokaen mobuya,
 ‘Ponjon kawa-oo! Kawaajon mono jojorinj kania meleuwu. Mono uugia
 mindingon kania qeleleewu.’ ”

⁴ *Jombaanon selekopaa ii kamel juyanon memetaga ano batuyanon
 iinjasa oro selianon memetaga ii somongon laligoro. Nembaneneya ii
 naagiso borotaan ano duuyaa moron apuya. Ii kuuya gejatootoo eja Elaija
 iwaa sogaa.

⁵ Jonon gawonaa mero ejemba tuunleembe yononon Jerusalem siti ano
 Judia prowinswaa goman tosaana kuuya yonoononga iwaanon horon kagi.
 Kaanjadeen Jordan apu leeleee goman kuuya rama kengiti, iikanonaa kagi.

⁶ Kan kouma singisonogogia jokoloogi Jonon ii Jordan apu berenanon
 oomulu men onono.

⁷ *Men ononoto, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) ano Sadusii
 (Jigo gawombaa kaparanjonkon) ejemba tuunleembe yononon oomulu
 men onombaatiwaajon kagi injiima kokaen injoro, “Oo qato mokolembaa
 gbiliuruta, ono uugia mende meleengi Anutuwaawaa irinanon mono soono
 irona meleema onomambaaan anja. Ii olon kombombaa gejanono qaaya
 ii mono moronon injoro sombugia moma koi kaju?”

⁸ Kawaajon mono onanon uugia meleembu. Kilenagia mesaon uugia
 meleengi hona kolooro ii mono nanamemengianon asuganon qendeema
 laligowu.

⁹ *Uugianon mondomondo qaa kokaen jewombaaajon mende romongowu,
 ‘Nononon Aabrahambaa gbiliga laligonin Anutunon mende tiwilaan
 nonombaa.’ Kaen jen totogianon qenkejuto, hona ii mende koloonkeja.
 Niinon iikawaajon kokaen injomanaa, Anutunon jamo koi saanon jen koton
 onono letoma Aabrahambaa gbiliuruta koloon Anutu mepeseenkebuto, ono
 nomaen?

¹⁰ *Uugia mende meleembuti een, Anutunon mono ono gere kaana kono
 kamaawombaaajon anju. Gere kuuya hona awaa mende kuunkejuti, ii mono
 kono kamaagi gere gagirinoj giliro kemebuya. Gere kaana komambaa
 wena ii jeta suna ama gere kanaanon ano jojorinj eja. Anutunon mono
 kilenagiasa irona meleema onombaa.

¹¹ Niinon ono uugia meleembutiwaajon apu toonjon mulu men
 ononjento, noo gemananon eja ku-usuna kotakota mon kawaa. Iwaa ku-
 usuna uutaga ii mono noonon uguwaa. Iinon eja uuta koloowaatiwaajon
 niinon iwaanon kana esuya ilaan mun gesonon mouma besaamambaaajon
 amamaana. Iinon mono Unaa Toroya uugianon ano gere bolananon koma
 konjoratin onono iikaana kanon mulu men onombaa.

¹² Iinon hona ano kaawoya mendeema oromambaa saraya men kouma
 koson korerejon gosiwaa. Gosinj wiit kota men kululuun kowianon
 ambaato, kaawoya ano bulaaya ii mono usuno gere gagirinoj kemej gere
 tetegoya qaa kanon jewaa.” Kian.

Jonon Jiisas oomulu men muro.

Maak 1.9-11; Luuk 3.21-22

¹³ Kamban kanon Jiisasnon Galili prowins mesaon Jordan apu berenanon
 Jombaanon kan oomulu men mubaatiwaajon qisiro.

¹⁴ Qisiroto, Jonon qotogon mun kokaen ijoro, “Giinon saanon nii oomulu men nonagato, giinon singisongo mende ama mono nomaembaajon noonon kajan?”

¹⁵ Kaen ijoro Jiisasnon kokaen meleeno, “Kamban kokaamba ii saanon amba. Kaen anjoti, iikanon Anutunon nanamemen dindina otaawombaa qaa jeroti, iikawaa hona kolooro sokombaa.” Kaen meleeno Jonon moro sokono uumotoon ano.

¹⁶ Uumotoon ama oomulu men muro tegoro iikanondeen apunonga kouro kokaen asugiro: Sombinon aantano Jiisasnon uun iiro Anutuwa Uja Toroyanon meleema kewo koon kaanja koloon Jiisaswaa wananon kamaan mero.

¹⁷ *Kamaan mero Siwenonga aro mon kokaen kolooro, “Iinon mono neenaa komunua meranaga koloojiwaajon kerana qeangoro iimasiina mojen.” Kian.

*Satanon Jiisas angobato men mun laligoro.
Maak 1.12-13; Luuk 4.1-13*

4

¹ *Kawaa gematanon Uja Toroyanon Jiisas kuun wasin muro balon qararankonkonanon Kilenaa Toyanon angobato men mubaatiwaajon ama keno.

² Kanon kema gomantiina asaga 40 Anutuwaajon nene singi laligon nenewaa komuro.

³ Nenewaa komuro omejiilan wangia qata angobato Toya iinon asugin kokaen ijoro, “Gii Anutuwa Meria koloojani een, gii mono esunga qendeema jamo koi jen kotona letoma bered kolooro newa.”

⁴ *Kaen ijoroto, Jiisasnon qaa kokaen meleeno, “Qaago! Buja Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Nenenondeen ejemba laaligo mende nono-makejato, Anutuwa jetanonga qaa kankeji, ii kuuya ten konin iikanon mono nunuagirotiin laligowon.’”

⁵ Kaen ijoro Kilenaa Toyanon Jiisas wama Jerusalem siti toroya kanon kema jiwowon jigowaa waarenanon eu uma ano nano.

⁶ *Kaen nano kokaen ijoro, “Gii Anutuwa Meria koloojani een, mono kokanonga lugun emu kemeba. Buja Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Anutunon goojon ama gajobauruta jen koton onono saanon kobibiigi kemen jamonon kanaga mende gun mijimiji ambaa.’ Kawaajon kemen mende tiwilaan gombaa.”

⁷ *Kaen ijoro kokaen meleeno, “Qaago! Buja Terenon qaa mon kaanagadeen kokaen eja, ‘Gii mono Pon Anutuga mende angobato men muba.’”

⁸ Kaen meleeno Kilenaa Toyanon mombo wama baanja koriga palonpalon monon uma namo kuuya yonoo kantri totona totona ano yonoo esuhina iwoigia damugiawo kuuya qendeema muro.

⁹ Qendeema mun kokaen ijoro, “Giinon simin kuma noma waena men mepeseen nombagati een, niinon ilawoila kuuya koi mono togon gombe buja qen aon galen koma onomba.”

¹⁰ *Kaen ijoro Jiisasnon kokaen meleeno, “Qaago! Satan gii mono togowa. Buja Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Gii mono Pon Anutuga, ii motoonngo simin kuma mun waeya men mepeseewa.’”

* 3:17: Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 12.18; 17.5; Maak 1.11; Luuk 9.35 * 4:1: Hib 2.18; 4.15

* 4:4: Dut 8.3 * 4:6: Ond 91.11-12 * 4:7: Dut 6.16 * 4:10: Dut 6.13

11 Kaen meleeno Kilenaa Toyanon iikanondeen Jiisas mesaon togoro. Kaen kolooro gajoba yononon kan Jiisas ilaan mugi. Kian.

Jiisasnon kanain Galili uutanon uuwaa gawon mero.

Maak 1.14-15; Luuk 4.14-15

12 *Kawaa gematanon Jon Oomulu eja kapuare mirinon* анги raro Jiisasnon ii moma Judia prowins mesaon Galili keno.

13 *Kema prowins iikanon keuma gomanon Nazaret mesaon Kaperneam kema laligoro. Kaperneam taon ii Zebulun ano Naftali gomanon Galili apu angon kooronon eja.

14 Iikanon laligon gawon mero Anutunon qaa mon gejatootoo eja Aisaia sololoo jeroti, iikanon honawo kolooro. Qaa ii kokaen,

15 *"Ejemba Zebulun ano Naftali gomanon Jordan leegenon laligogi batugianon kana somata kowe waagen kema nanji, ii Juuda qaagoto, tuun tosianon Galili prowinsnon laligojuti,

16 kanageso yononon pangamanon laligon asasaga somata iibuya.

Koomunon ejemba ii angon koma onono pangaman gomanon laligojuti, iyonoojon mono goman wengeran suluwaa."

17 *Jiisasnon Kaperneam laligon kaman iikanondeen kanain Buna qaa jen asarin ejemba uugia kuun kokaen jen laligoro, "Siwe Toyanon bentoton ambaatiwaa kaman mono kan kuuja. Kawajon mono singisono laaligogia mesaon uugia melembu." Kian.

Jiisasnon gowokouruta mutuya onono.

Maak 1.16-20; Luuk 5.1-11

18 Kaen jen liligon laligon Galili apu angon goraayanon metetereen kema daremun woi Saimon qata mon Piito ano koga Andruu iriuro. Yoronon sora hooro ejaga laligon misagara apu angon sora horowowaajon gilin laligori.

19 Jiisasnon iriima kokaen irijoro, "Ejawai, oro mono nii notaan kari kuma orombe ejemba sora kaan horon onombao."

20 Kaen irijoro iikanondeen misagara mesaon kanain Jiisas otaan keni.

21 Jiisasnon yorowo boron mon toroqen kema mombo daremun woi Zebediwaa merawoita Jeims ano Jon iriuro. Yoronon mangara Zebediwo wangonon rama misagia meagon somonon laligogi injiima orono.

22 Kaen injiima orono iikanondeen waama wangon ano mangara mesaon kanain Jiisas otaan gematanon keni. Kian.

Jiisasnon ejemba kuma onoma men qeangon onono.

Luuk 6.17-19

23 *Jiisasnon kema Galili prowins uutanon kuuya liligon qamakooli mirigianon uma bentotombaa Oligaa Bunaya jen asarin uugia kuun kuma onoma laligoro. Kaen ama batugianon ejemba ji ano jepajerepa kania kania injiuro laligogiti, ii men qeangon onoma laligoro.

24 Kaen men laligoro Jiisaswaa Bunayanon sein Siria kantri uutanon sokoma tuma keno. Kaen tuma keno ii moma ji ejemba kuuya unuama iwaanon kagi. Tosianon ji wiji ano jepajerepa kania kania injiuro laligogi. Tosianon omejiilanon uugianon kemero qaamuun me kokojinjimbo laligogi. Tosianon tama kamaan unuro pipinjo moton semben aon laligogi.

* 4:12: Mat 14.3; Maak 6.17; Luuk 3.19-20 * 4:12: Kin Herodnon emba mon olon mero Jon Oomulu ejanon ii kawajon jen muro irin soono jero opotoro yononon Jon somonon kapuare mirinon angi raro. * 4:13: Jon 2.12 * 4:15: Ais 9.1-2 * 4:17: Mat 3.2 * 4:23: Mat 9.35; Maak 1.39

Tosianon selegiaa bakaya koomuya laligogi. Kaana kaana yononon Jiisaswaanon kagi men qeangon onono.

²⁵ Kaen ama onono iigitiwaajon ejemba kanageso somata yononon Jiisawaa gematanon otaan kagi. Tuunleembe ii Galili prowins ano Ten-Taon distriknonnga kagi. Tuun tosianon Jerusalem siti ano Judia prowinswaa goman tosianonnga kagi. Tuun tosianon Jordan apu leengennga kagi. Kian.

5

Jiisasnon baananon nama kuma onono.

¹ Jiisasnon ejemba tuun somata injiima baananon uma raro gowokourutanon kouma liligon mugi.

² Liligon mugi kanain ejemba tuuna tuuna kuma onoma kokaen jero:

Daen yononon simbawonawo kolooju?

³ “Daen yononon iyangiaajon Anutuwaa jaanon kamaanqeqeta kaana mojuti, iyononon Siwewaa bentoton buña qen aowutiwaajon mono simbawonawo kolooju.

⁴ *Daen yononon jingen qama saajuti, Anutunon ii ulunkolen onombaatiwaajon mono simbawonawo kolooju.

⁵ *Daen yononon gumbonjonjon laligonkejuti, Anutunon namo koi ii yonoo buña qen onombaatiwaajon mono simbawonawo kolooju.

⁶ *Daen yononon Anutuwaa jaanon solananiwombaajon kaparan koma ii nene ano apuwaa kaana komun qenjen qen laligojuti, Anutunon mono siingia ii unuagiwaa. Kawaaajon yononon mono simbawonawo kolooju.

⁷ Daen yononon tosaana kiankomun onomakejuti, Anutunon ii kiankomun onombaatiwaajon iyononon mono simbawonawo kolooju.

⁸ *Daen yonoo uugianon soraaya kolooji, iyononon saanon Anutu iibuya. Kawaaajon iyononon mono simbawonawo kolooju.

⁹ Daen yononon luae qenkejuti, iyonoo qagia ii Anutuwaa meraboraana qabuya. Kawaaajon iyononon mono simbawonawo kolooju.

¹⁰ *Anutunon qaagia jen tegoro solananijutiwaajon sisiwerowero ama onomakejuti, iyononon Siwewaa bentoton buña qen aowuya. Kawaaajon iyononon mono simbawonawo kolooju.

¹¹ *Ejembanon onoo noojon ama uuqeqe qaa tokoronkota jen onoma sisiwerowero ama qaa bologa kania kania selegianon kuun qolonmologonkejuti, ononon mono simbawonawo kolooju.

¹² *Mobu, Anutunon tawagia uuta Siwe gomanon ano ejiwaajon mono otokorian maama korisoro qaganon laligowu. Ii kokaembaajon: Gejatootoo ejemba wala laligogiti, ii sisiwerowero tania kaaniadeen ama ononon ononon iyonoo gemagianon asugin iyonowo ororon laligoju.” Kian.

Ono balombaa sii ano kiwa kaana kolooju.

Maak 9.50; Luuk 14.34-35

¹³ Jiisasnon jero, “Ono balon ejemba yonoo sii tani koloojuto, sii naananon titiikota koloowaati een, ii mono nomaen meagonin mombo ainawo koloona? Iikawaa kania mon qaago. Torogon iwoi mon anin mende sokombaato, ii kikisi kaana giligi kemero ejembanon ii kanagianon riimemelaawuya.

* 5:4: Ais 61.2 * 5:5: Ond 37.11 * 5:6: Ais 55.1-2 * 5:8: Ond 24.3-4 * 5:10: 1 Piito 3.14
* 5:11: 1 Piito 4.14 * 5:12: 2 Hist 36.16; Apo 7.52

14 **“Ono balonja balonja yonoo kiwa kaanja koloonj laligoju. Siti monj baanjonj uma megij raji, iikanonj aasangoyanonj ramambaajonj ama-maanjkeja.*

15 **Monjonj kiwa ootirinj monjonj baatanonj mende ambaato, kiwawaa dunj rarayanonj ano rabaa. Kaenj rama asariro ejemba miri uutanonj rajuti, mono kuuya iyonoo jaagia kuuro اساسا iimakebuya.*

16 **“Kaanjadeen mono onoo اساسا qendeengi ejemba batugianonj asariro iimakebu. Ejembanonj nanamemengia awaa iima kawaajonj Mangia Siwe gomanonj laligoji, mono ii mepeseen munj laligowuya.” Kianj.*

Jiisasnonj Kana qaawaa kania kuma onono.

17 **“Niinonj Mooseswaanonj Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoononj Bujutere ii qewagomambaajonj ama mende kanj laligojenj. Iikaenj tondu mende romongowu. Niinonj qewagomambaajonj qaagoto, qaa ii tenj kondaborowe iikawaa honjonj pondanj koloowaatiwaaajonj ama kanj laligojenj.*

18 **Niinonj qaa honja monj kokaenjinjowebu, Mooseswaa Kana qaanonj tere melaazilinj monj me kirifi onj-oombaa jimbolanja motoongoo ii mende totoonj aliwaato, qaa kuuya ii wala honjiawo kolooro Siwe namo yorononj goronj qewaota.*

19 **Kawaajonj monjonj Kana qaawaa jenjkooto melaada iikawanongga qaa monj kolonjaninj ejemba kaenj kuma onjmakeji, iinonj Siwewaa bentotonjonj keuro qata melaada daaburuya qabuya. Kaenj qabuto, monjonj ii tenj koma otaanj ejemba kaenj kuma onjmakeji, iinonj Siwewaa bentotonj uutanonj keuro qata Somatanana qabuya.*

20 **Niinonj iikawaa so kokaenjinjowebu: Onoo nanamemengia solanja kanonj mono Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonoo siligia kaanja ororonj koloowabo. Siligianonj yonoo sili mamaga mende uuguwaati eenj, onononj mono Siwewaa bentotonj uutanonj mende keubuya.” Kianj.*

Yonj kazi ano unugi koomuwaa kania.

21 **Jiisasnonj toroqenj jero, “Onononj wala eenjanonj qaa monj kokaenjinjinjonkegi, ‘Ejemba monj mende qegi komuwa,’ ano ‘Monjonj kazia qero komuwaati, ii mono distrikwaa qaa jakeyanonj onjgi qaaya jenj tegowuya.’*

22 **“Kaenjinjogito, niinonj qaa ii kokaenjinjowebu: Monjonj aliawo angowowo ama irinja soono yonj kazi anji, ii mono kaanagadeen distrikwaa qaa jakeyanonj onjgi qaaya jenj tegowutiwaa so kolooja. Kaanjadeen monjonj alia jejewili qaanonj jenj bolinj ‘Gii nekonja uuga qaa koloojan,’ jeji, ii mono kantriwaa jigoo kaunsol yonoo jaagianonj onjgi qaaya jenj tegowutiwaa so kolooja. Monjonj alia qaa saganonj jenj bolinj ‘Gii anjonjoragawo koloojan,’ jeji, iinonj mono gere sianonj kemebaatiwaa so koloowaa.*

23 **“Kawaajonj giinonj mamatewoo nandunga menj kanj alatanonj amambaajonj ana iikanonj qaa kokaanjonj momoganonj kounaga: Alagaa uutanonj qaa ero iinonj kazi ama gomambaajonj moja. Qaa kaanja romongowagati eenj,*

24 **kalenjga ii mono alata baatanonj ama wala alagaanonj kema iwo qaagara jenj solanjaninj uumotoonj ama iikawaa gematanonj mombo kanj mamatewoo nandunga Anutuwaajonj amba.*

25 **“Kereganonj seleganonj kuunj qaa jakeyanonj horonj gomambaajonj ano komitiwaanonj kema kana somatanonj iikanonj mono kaparanj koma uumotoonj ama qaagara jenj solanjaniwao. Kaenj mende ambaoti eenj, kereganonj*

* 5:14: Jon 8.12; 9.5 * 5:15: Maak 4.21; Luuk 8.16; 11.33 * 5:16: 1 Piito 2.12 * 5:18: Luuk 16.17 * 5:21: Eks 20.13; Dut 5.17

saanon oron gono (jas, majistreit) jentee go toyaa jaanon keuna moma jero opotorowaa boronon kena kapuare mirinon goombabo.

²⁶ Niinon qaa hona mon kokaen injowee mobu: Gii iikanon wantaaga kuuya ambaatiwaa so osin rabaga. Toiyaga konoga kaanagadeen andoboronon mono wantaaga men kamaawaga.” Kian.

Sero yongorowaa kania

²⁷ * “Qaa mon kokaen injonkegi, ‘Serowilin mono mende amba.’

²⁸ Kaen injogito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Monon serowaa siin kombombanaga qaganon emba uun iiji, iinon mono uutanon iwo serowilin anja.

²⁹ * “Jaaga dindinganon singisono ambaatiwaa kongoro ama gombaati een, ii mono qonjoma gilina kema. Sele kitiga monon tiwilaaro kaanon Siwenon una sokombaato, sele busuga jumuna laligona hagogi gere sianon kemej tiwilaawabo.

³⁰ * Boro dindinganon singisono ambaatiwaa kongoro ama gombaati een, ii mono koton gilina kema. Sele kitiga monon tiwilaaro Siwenon una sokombaato, sele busuga jumuna laligon gere sianon kemej tiwilaawabo.” Kian.

Loemba mesaon aowaa kania

³¹ * “Qaa mon kokaen jegita eja, ‘Monon embia mesaowaati, iinon mono mesaon aowaa papiaya on embia muba.’

³² * Kaen jegita ejato, niinon kokaen injowee mobu: Monon embia olonkalu ano mesaonagato, kania mombaajon embia mesaowaati, iikaana kanon mono embianon olonkalu ambaatiwajon kondoon singisonowaa qaayawo koloona. Kaen kolooro eja mombo mero eja dologa iikanon mono kaanagadeen olonkalu ambaa.” Kian.

Qaagia jojopan qaanon mende jen kotiiwu.

³³ * “Qaa mon ii kaanagadeen wala eenanon kokaen injonkegi, ‘Qaagia jojopan qaanon jen kotiigiti, ii mono mende uuguwu. Pombaajon iwoi ambonatiwaa qaaya jojopan qaanon jen somongogiti, ii mono otaagi honawo koloowa.’

³⁴ * “Kaen injogito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Qaagia mono jojopan qaanon mende totoon jen kotiiwu. Siwe ii Anutuwa jinkaron duna koloojiwajon ama qaa kokaen mende jewu, ‘Qaa hona mende jemanati een, Siwe Toyanon saanon irona meleeno qananon ubaa.’

³⁵ * “Namo ii Anutuwa kaniaa doya koloojiwajon ama qaa kokaen mende jewu, ‘Qaa hona mende jemanati een, namonon saanon qen turun nomba.’ Jerusalem ii Kin Tak-kootoyaa sitia koloojiwajon ama qaa koi kaana ii kaanagadeen mende jewu, ‘Qaa hona mende jemanati een, Kin Somata iinon saanon qemasologena irona meleeno qananon ubaa.’

³⁶ Gii wan juga inana mena taana koloowaatiwajon amamaawaga ano wan juga taana mena inana koloowaatiwajon amamaawaga. Kawajon qaa kokaen mende jewu, ‘Qaa hona mende jemanati een, Anutunon saanon wanana juga mundanon qero utegowaa.’

* **5:27:** Eks 20.14; Dut 5.18 * **5:29:** Mat 18.9; Maak 9.47 * **5:30:** Mat 18.8; Maak 9.43 * **5:31:** Dut 24.1-4; Mat 19.7; Maak 10.4 * **5:32:** Mat 19.9; Maak 10.11-12; Luuk 16.18; 1 Kor 7.10-11 * **5:33:** Lew 19.12; Jan 30.2; Dut 23.21 * **5:34:** Jei 5.12; Ais 66.1; Mat 23.22 * **5:35:** Ais 66.1; Ais 48.2

³⁷ Jojopañ qaa mende jewuto, oon-qaawaajon mono ‘Oon!’ jewu ano qaagowaajon ‘Qaago!’ jewu. Qaa dindiña iikanon qaa iwoi toroqewuti, ii mono Kilenña Toyanon sololon onono koloowaa.” Kian.

Jena jewe ana ambe ii mende ambu.

Luuk 6.29-30

³⁸ *“Qaa mon kokaen injonkegi, ‘Monon jaaga qisigowaati, gii mono irona meleema iwaa jaaya qisigowa. Monon jega qemburatiwaati, gii mono irona meleema iwaa jeta qemburatiwa.’

³⁹ “Kaen injogito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Monon bologa ama onombaati, ii mono mende qetegon tuarenjen ama mubu. Kaen qaagoto, urunga dindiña qetaaliwaati een, mono urunga lee kaanagadeen qetaaliwaatiwaajon meleemba.

⁴⁰ Monon ‘Selekopaaga memaña,’ jen qanon goomambaajon moji een, mono mesaon malekuga qaga kaanagadeen muna bun qen aowa.

⁴¹ “Kaanagadeen monon gesoya kilomiita motoongowaa so elaan kembagatiwaajon kuun gombaati een, mono saanon ten koma kilomiita woiwaa so elaan iwo kamba.

⁴² Monon goonon iwoi mombaajon qisin gombaati, ii mono muba. Monon ‘Iwoi nona kitia era meleemaña,’ jen qisin gombaati, ii mono gema mende qen muba. Kian.

Kaziuruga mono uuganon jopagon onomba.

Luuk 6.27-28, 32-36

⁴³ *“Qaa mon kokaen injonkegi, ‘Ejemba kosogianon laligon alaurugia kolojuti, ii jopagon onomakebuto, kaziurugia mono meleema kazi ama onoma laligowu.’

⁴⁴ “Kaen injogito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Ono mono kaziurugia jopagon onoma nama sisiwerowero ama onomakejuti, iyonoojon mono qama koolin laligowu.

⁴⁵ Kaen amakebuti een, iikaanja kanon Mangia Siwe gomanon laligoji, mono iwaa kania qendeema meraboraanja kolon laligowuya. Iwaa kania ii kokaen: Iinon weenja mende angon kono kouma ejemba awaa ano bologa kaanagadeen men asarin onomakeja ano kon anota ejemba dindiña ano doogoya yonoo nene gawongia kaanagadeen bedu menkeja.

⁴⁶ “Ononon mono nona gomambaa tania uugun Anutuwaa kania qendeema onkebu. Takis tiliqiligiawo megii sisigia menkejuti, iyononon alaurugianon jopagon onongi ii meleema jopagon onomakeju. Ii uumeleembaa silia qaago. Ono yonoo sili ikayadeen otaan onkebuti een, Anutuwaanon tosa mon mende kolooro iinon siligiaa tosaya mende onono tawa mon mende bun qen aowuya. Kawaajon mono ejemba korebore jopagon onoma laligowu.

⁴⁷ “Uumeleembaa gadokopa ejembanon kaanagadeen batugianon jolongia jen aon laligojuto, ii uumeleembaa aiweseya qaago. Ono yonoo so alaurugia onoo batugianonga jolongia jen onkebuti een, iikanon mono gadokopa ejemba kaanja kolooju. Gadokopa ejemba yonoo siligia mono uugun awaa soro kolon laligowu?

⁴⁸ *Onoo Siwe Mangianon akadamu soro kolooji, ononon mono iikawaa so akadamu sorogiawo kolon laligowu.” Kian.

* 5:38: Eks 21.24; Lew 24.20; Dut 19.21 * 5:43: Lew 19.18 * 5:48: Lew 19.2; Dut 18.13

6

Memeqemeanj ejemba ii kalenj onjomanjebu.

¹ *Jiisasnonj kokaenj kuma onjono, “Mono kokaembaajonj galenj menj aonj laligowu: Nanamemenjgia solanja dindinja ii ejembanonj iima onjoojonj mogi ubaatiwaajonj ama mende amakebu. Kaenj amakebuti eenj, onjoo Manjgia Siwenonj laligoji, iinonj mono siligiaa tosaya mende onjono tawa mende buja qenj aowuya.

² “Kawaajonj memeqemeanj ejemba kalenj onjomanjenj ii qenjaarononj komanj romombo uunj qele ambutiwaajonj mende amba. Uumeleembaa ejemba seleseleya yonjononj ejembanonj menj biwiinj onjombutiwaajonj moma qamakooli mirinonj ano kana somatanonj kema ejemba injiima kaenj amakeju. Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj injijowe mobu, Yonjononj mono siligiaa tawaya kuuya buja qenj aodaborogi Siwe Toyanonj ii mende toroqewaa.

³ “Giinonj kaenj mende ambato, memeqemeanj ejemba kalenj onjomanjenj boro dindinganonj nomaenj anji, boro qaniganonj ii mende moba.*

⁴ Kalenja iikanonj aasangoyanonj ero Manjanonj nanamemenj aasangoya iimakeji, iinonj mono tawa gombaa.” Kianj.

Qamakooli gawombaa kania kokaenj:

Luuk 11.2-4

⁵ * “Kawaajonj Anutuwaa qama kooliwuti, ii mono uumeleembaa ejemba seleseleya yonjoo so mende ambu. Yonjononj ejembanonj injibutiwaajonj moma siingianonj qamakooli mirinonj ano kana sosoanonj nama qama koolinkeju. Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj injijowe mobu, Yonjononj mono siligiaa tawaya kuuya buja qenj aodaborogi Siwe Toyanonj ii mende toroqewaa.

⁶ “Giinonj kaenj mende ambato, Anutuwaa qama koolimanjenj mono geengaa miri uuta melaanonj uma nagu koma Manja aasangoyanonj laligoji, ii qama koolinj muba. Kaenj ana Manjanonj nanamemenj aasangoya iimakeji, iinonj mono tawa gombaa.

⁷ “Qama kooliwuti, iikanonj mono uumeleembaa gadokopa ejemba yonjoo tani kaanja† qaa julujulu ii mende jenj laligowu. Yonjononj qaa je sei-seiya jegi Anutunonj iikawaajonj ama geja ama moma onjombaatiwaajonj romonjonkeju.

⁸ Mono kokaembaajonj yonjoo so mende koloonj laligowu: Onjoo naa iwoiwaajonj amamaanj mozoqozoronj anjuti, Manjianonj ii mende qama kooligi waladeenj modaboronkeja.

⁹ Mono kokaenj qama koolinkebu:

Nonoo Manjana, gii Siwenonj laligojanj. Goo qaga mono toroya ewa.

¹⁰ Mono galenj koma nonona bentotonjaa honja koloowa.

Goo uusiingaa Siwenonj tenj komakejuti, ii mono namononj kaanjiadeenj koloowa.

¹¹ Ketewaa nenenana ii mono sonananonj nonomba.

¹² Tosia yonjononj tosa nonoononj eji, nono ii mesaonj onjonjoni eenj, gii mono iikawaa so nonoononj tosa songbama nonomba.

* **6:1:** Mat 23.5 * **6:3:** Boroga qaniganonj ii mende mobaati, qaa iikawaa kania ii kokaenj: Ii mono aasangoyanonj ana komunjua alaganonj kaanagadeenj ii mende moba. Anutunonj sololoonj gono gawonj awaa afaangonj menkejanj, ii mono geengoo duduunkejanj. * **6:5:** Luuk 18.10-14 † **6:7:** Waba kantri yonjononj Anutu mende moma munj bejsakonjgia morota morota qama koolinj qaa omaya julujulu ii tondju jenj laligoju.

¹³ Angobatonon kamaan nunuwabotiwaajon mono anjon koma nonoma Kilenaa Toyaa borianonga‡ metogon nonomba. (Gii geenjo bentoton Toya, ku-usun Toya ano asamararan Toya ii kambaŋa kambaŋa laligon kouma laligona ano tetegoya qaa laligon ubaga. Ii onjon.)

¹⁴ *Onjo ejemba yonoo singisonjogia mesaowuti een, Siwe Mangianon mono kaanagadeen onoo singisonjogia mesaowaa.

¹⁵ Mesaowaato, ejemba yonoo singisonjogia mende mesaowuti een, Mangianon mono kaanagadeen onoo singisonjogia mende mesaowaa. Kian.

Nene singi laligo ii kokaen amakebu:

¹⁶ “Nene singi laligowuti, iikanon mono uumeleembaa ejemba seleseya kaana kubosobosole mende ama laligowu. Yonjonon Anutuwaajon nene singi laligonkejuti, ejembanon ii ibutiwaajon ama zilinjon ama jaasewangianon saabesaabe kolonkeja. Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu, Yonjonon mono siligiaa tawaya kuuya bunja qen aodaborogi Siwe Toyanon ii mende torogewaa.

¹⁷ “Giinon kaen mende ambato, Anutuwaajon nenewaa singi laligon kanon mono tonon gbabulunon me saifenon jaasewanga songbama wan juga qen laligowa.

¹⁸ Kaen ama nenewaa singi laligona ejembanon qaagoto, Manga aasangoyanon laligoji, iinon ii iibaa. Kaen ana Manganon nanamemen aasangoya iimakeji, iinon mono tawa gombaa. Kian.

Iwoi sewana somata ii mono Siwenon menj kululuuwu.

Luuk 12.33-34

¹⁹ * “Moneŋ hina iwoi ii mono namonon en onombaatiwaajon mende menj kululuuwu. Kaen menj kululuugi kanon dumunjan gejalolonon ii kitogi kasukerajuju rost (kufen) menj boliro kikekakililin yonjonon miri qosoma uma yongoro menjkeju.

²⁰ “Namonon qaagoto, Anutuwaa uusiina ten konji qabunagianon somariiwaatiwaajon mono kaparan komakebu. Kaen anji maa suangia qaita mon ii Siwe gomanon ero guren dumunjanon ii mende kitogi kasukerajuju rost (kufen) ii mende menj boliwuya. Kikekakililin yonjonon eu uma miri qosoma iwoi yongoro mende mewuya.

²¹ Iwoiwaajon akadamuya menj mona uji, iikanon miri mongen ero giinon mono uuga kaanagadeen iikanon qokotaan laligowaga. Kian.

Selewaa asasaga ii jaanana.

Luuk 11.34-36

²² “Goo jaaga ii uu selegaa kiwaya kolooja. Kawaajon ji monjon jaaga mende menj boliji een, iikanon mono toon asaridabororo Anutuwaa asasaganon saanon uuganon menj asariro laaligoga kuuya asasaganon laligowaga.

²³ “Asasaganon laligowaato, siin kombombana bologanon me iwoi monjon jaaga menj bolin asasaga konganji een, iikanon selewaa laaligoga kuuya kaanagadeen menj tiiro pangaman utanon umbuqumbian laligowaga. Kaen kolooro pangamanon uugaa asasaga konganji tiiji een, geenjaa pangamanon mono ‘Yei!’ damubiribriawo kolooja. Kian.

‡ **6:13:** “Bologa Toyaa borianonga metogon nonomba,” tosanon qaa ii kokaen meleenju: bologanonga metogon nonomba. * **6:14:** Maak 11.25-26 * **6:19:** Jei 5.2-3

Anutuga me monenğa moma laariwaga?

Luuk 16.13; 12.22-31

²⁴ “Moñnoñ poñ woi welen qeñ oromambaajon amamaankeja. Moñnoñ kaen amambaajon moji, iinoñ mono moñ kazi ama muñ moñ uutanon jopagowaa. Mombaanon qokotaan moñ jejewili ama mubaa. Kawaajon oñonoñ Anutu ano monen hina ii mindirin welen qeñ orombombaañon amamaawuya. Kian.

Anutu moma laarin majakaka mende mobu.

²⁵ “Kaen kolooro niinoñ kokaen injiowe mobu: Oño namonoñ laligowutiwaa majakakaya ii kokaen jeñ mende mobu, ‘Mono naa iwoiga angun aon newonaga ano naa iwoinoñ selenana esuuwonaga?’ Jaagiawo laligojuti, iikanon iwoi hoña kolooro nenenon iikawaa qerewenja kolooja. Selegiawo laligojuti, iikanon iwoi hoña kolooro opo surunon iikawaa qerewenja kolooja. Mono ii romoñgowu.

²⁶ “Kanakeewan kooña kooña ii mono injibu. Yoñonoñ nene kota mende qosoma kororoonkeju. Dumun hoña ii mende koton kowi mirigianon mende meñ kululuunkeju. Ii qaago toton ano oño Siwe Mangianon mono kilen ii unuaginkeja. Oño koon yoño so qaagoto, oño sewangianon mono koon sewangia unuugun uuta kolooja me qaago? Mono ii romoñgogi kemba.

²⁷ “Oñoononga moñnoñ majakaka moma iikaan kanon namonoñ laligowaatiwaa kamban ii ween motooñgowaa so meñ toroqewaa me qaago? Ii qaago toton!§

²⁸ Opo surugiaajon mono nomaembaajon majakaka moju? Ii mende sokonja. Sombembaa japu jarin juraya somariinkejuti, mono ii unu injibu. Yoñonoñ opo surugiaajon beweso mende longbamakeju ano gawon tosaan mende menkeju.

²⁹ * “Ii kilen niinoñ kokaen injiowe mobu, Kin Solomonon goul silwaya qeragon asombilibiliawo laligoroto, iwaa malekuya ii lein firindua me jura mombaa so iimasiinñawo mende kolooro.

³⁰ Sombembaa japu jarin juraya toon kete kosonananon ero woran kongi kamaaro meñ kululuun gilin oogi jewaato, ii kilen Anutunon ii awaagadeen menjerenonkeja. Kawaajon iinoñ oño kaanagadeen saanon esun oñombaa. Oñonoñ japu jarin jurayaa so qaago. Anutunon kalan koma oñomambaajon moma iikawaañon siña uuta momakeja. Oo ejemba, momalaarigianon mono naambaajon een tonton melaada kolooja?

³¹ “Kaen kolooro oño mono laaligogaa majakaka ano motoqoto mende momakebu. Ii moma bimoñ kokaen jewubo, ‘Nono mono naa nene apuga newonaga?’ ano ‘Naa iwoinoñ selenana esuuwonaga?’

³² “Ii kokaembaajon: Umeleembaa gadokopa yoñonoñ iwoi kuuya ii bunja qeñ aowombaajon kaparan koma ugere momakeju. Oñonoñ iwoi kuuyaajon memeqemeañ meñ osinkejuti, oño Siwe Mangianon mono ii modaboroja.

³³ Iikawaa ugereya mende mobuto, wala mono Anutuwaa bentotonon keuma iwaa jaanon solananiwombaajon kaparan komakebu. Uugia iikanon angii ero iinoñ mono galen koma oñoma iwoi iikaan kuuya ii kaanjadeen oñombaa.

§ 6:27: Tosianon jawo 27 ii kokaen meleema jeju: Oñoononga moñnoñ majakaka moma iikaan kanon selia wan fiitwaa so toroqen meñ korimambaajon amamaawaa. * 6:29: 1 Kin 10.4-7; 2 Hist 9.3-6

³⁴ “Kaen ama ononon mono woran laligowutiwaa majakakaya ii mende momakebu. Worambaa majakakaya ii worambaajon. Ween motomotoombaa majakakagia mono ana ana bosinin sogianon koloowaa.” Kian.

7

Jenteego toya kaanja mende koloowu.

Luuk 6.37-38, 41-42

¹ Jiisasnon torogon kokaen injjoro, “Anutunon qaagia gosin jen tegoro kamaawubotiwaajon mono tosaan yonoo qaagia mende gosin jen tegowu.

² *Kawaa kania ii kokaen: Ononon tosaan yonoo qaagia gosin jen tegowuti, Anutunon mono keda motoononondeen onoangiaa qaagia gosin jen tegowaa. Ononon tosaan yonoojon jenkooto ama menj uma kamaan gosin onomakejuti, Anutunon mono iikawaa so onoangia ama onono uma kamaankebuya.

³ “Gii alagaa jaanon godomaruru melaada iijanto, geengaa jaaganon gere tapia somata eji, ii mono naambaajon mende iima kotojan?

⁴ Me nomaembaajon ama afaangon alaga kokaen ijojan, ‘Alana moba, nii saanon jaaganonga godomaruru itagowe kamaawa?’ Kaen afaangon jejanto, gere tapia somata ii geengaa jaaganon eja.

⁵ “Oo gii uumeleembaa selesele ejaga, gii mono wala geengaa jaaganonga gere tapia somata menj giliwa. Ii menj gilingo tororo iima koton alagaa jaanonnga godomaruru melaada ii saanon itagona kamaawaa.

⁶ Iwoiwaajon mogi tak-kootoya qaita mon kolooji, ii mono kasu mende onombu. Maa damandan qeqeta ii mono bao bagianon mende giligi kamba. Kaen ambuti een, iyononon mono ii kanagianon tilalaan onoma mombo meleema onoangia injin kitomiton onombubo. Kian.

Mono qisin mongama Anutuwa nagunon qenkebu.

Luuk 11.9-13

⁷ “Mono Anutu qama koolinkebu. Qama kooligi gosin iwoi onombaa. Mono iwoiwa Anutuwaanon borojan menj mongamakebu. Ii mongangi qendeen iwoi mokoloowuya. Mono nama nagunon qenkebu. Qegi nagu horon onombaa.

⁸ Mononon Anutu qama koolinkeji, Anutunon mono iwaa kitia meleenon bunq qen aowaa. Iwoiwa mongamakeji, iinon mono iwoi mokoloowaa. Nagunon qenkejiwaajon mono nagu horon mubaa.

⁹ “Mobu, ejemba onoononga moronon kokaen anaga: Merianon bisketwaajon qisiro jamo mubaa?

¹⁰ Me merianon sorawaajon qisiro qato mubaa?

¹¹ “Kaen kolooro onjo ejemba bologa koloon kilen kalen awaa awaa meraboraurugia onombombaa so koloojuti een, onoo Mangia Siwe gononon laligoji, iinon mono kalena nomaen angon konaga? Iwaa uutaa nanamemenja ii nunuugun qaita mon kolooja. Kawaaajon onjo iwoi awaawaajon qama koolin qisin mubuti een, iinon mono siinanon ii onombaa.

¹² * “Kawaaajon ejembanon onjo iwoi kuuya ama onombutiwaajon momakejuti, iikawaa so mono ii kaanagadeen ama onomakebu. Kaen angi Moosswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoo Buju Tere qaagia iikanon mono hongiwawo kolooro mindimindiri kanianon asuganon koloowaa. Kian.

* 7:2: Maak 4.24 * 7:12: Luuk 6.31

Mono kiropo nagu gonḡonḡa kotonḡ kembu.

Luuk 13.24

¹³ “Gere sianonḡ kemebombaa kania ii afaanḡoya ano naguya ii laanḡania. Ejemba seiseiyanonḡ nagu ii kotonḡ kana ii metetereenḡ kembuya. Kawaajonḡ onḡo mono kiropo nagu gonḡonḡa kotonḡ iikawaa uutanonḡ kembu.

¹⁴ “Laaligo kombombaanonḡ keukeutaa kania ii opoponḡoya osiqosiawo ano naguya ii gonḡonḡa. Ejemba afaanḡoyanonḡ nagu ii mokoloowuya. Kianḡ.

Gerewaa kania ii honḡa iima moma kotowu.

Luuk 6.43-44

¹⁵ “Gejatootoo ejemba takapolakaya yonḡononḡ lamawaa sele esuya mouma onḡoononḡ kanḡejuto, uugianonḡ kasu kawalia kaanḡa kolooju. Kawaajonḡ onḡo mono yonḡoononḡ ama toogia moma galenḡ menḡ aonḡ laligowu.

¹⁶ Gawonḡiaa honḡa iigi kanagia qendeeno saanonḡ moma kotowu. Nejonḡ honḡa ii kasuneselanonḡ koloonḡeja me qaago? Warunḡ honḡa ii kowororononḡ kolooro menḡ kululuunḡejonḡ me qaago? Qaago!

¹⁷ “Kawaa so gere awaa kuuya yonḡononḡ honḡia awaa kuunḡejato, gere bologanonḡ mono honḡia bologa kuunḡeja.

¹⁸ Gere awaanonḡ honḡa bologa kuumambaajonḡ amamaanḡeja ano gere bologanonḡ honḡa awaa kuumambaajonḡ amamaanḡeja.

¹⁹ * “Gere kuuya honḡa awaa mende kuunḡejuti, ii mono galenḡanonḡ kotonḡ menḡ gerenonḡ giliro kemebuya.

²⁰ * Iikawaa so ejemba yonḡoo gawonḡiaa honḡa iigi kanagia qendeeno saanonḡ moma kotowuya. Kianḡ.

Gowoko honḡaa kania

Luuk 13.25-27

²¹ “Noo Siwe manḡaa uusiinḡa tenḡ komakeji, iinonḡ mono iwaa bentotononḡ keubaa. Mamaga yonḡononḡ noojonḡ ‘Ponḡ, Ponḡ!’ eenḡ qama jenḡejuto, kuuya yonḡononḡ Siwewaa bentotononḡ mende keubuya.

²² “Jenteegowaa kambanḡ somata iikanonḡ mamaga yonḡononḡ kanḡ noojonḡ kokaenḡ nijowuya, ‘Oo Ponḡ Ponḡ, nonononḡ mono goo qaganonḡ iwoi kolooaatiwaa gejatootoo qaa waladeenḡ jenḡ laligoninḡ. Nonononḡ mono goo qagaa esunḡanonḡ omeya omeya onḡotaanḡ laligoninḡ. Goo qaganonḡ mono nemunḡ koma nonono anḡoletto esunḡmumugiawo mamaga menḡ laligoninḡ. Ii duduujanḡ me?’

²³ * Kaenḡ nijogi kambanḡ kanonḡ kaniagia asuganonḡ kokaenḡ injiowe mobuya, ‘Niinonḡ kambanḡ monḡonḡ onḡo mende moma onḡombe. Ejemba jeulalanḡ aanḡa, onḡo mono nomesaonḡ togowu.’ Kianḡ.

Miri memewaa momakooto awaa ano kaapiroḡa

Luuk 6.47-49

²⁴ “Kaenḡ koloojiwaaajonḡ daenḡ yonḡononḡ noo qaa jena jejenḡi, ii moma iikawaa so tenḡ koma menḡejuti, niinonḡ kuuya iyonḡoo kaniagia qendeema momakooto ejawaa so ama kokaenḡ jemaḡa: Iinonḡ miria jamo kowonjinḡ qaganonḡ mero.

²⁵ Kaenḡ mero konḡuru kambanonḡ konḡ rombunḡ gilinḡ kamaaro apu luguro musu somata qero apu gboulu somata waama miri sopayanonḡ kuuroto, miri ii jamo kowonjinḡ qaganonḡ mero nanotiwaajonḡ ama mende kuno.

²⁶ “Daenḡ yonḡononḡ noo qaa jena jejenḡi, ii moma iikawaa so mende tenḡ koma menḡejuti, niinonḡ kuuya iyonḡoo kaniagia qendeema eja nekonḡaa so ama kokaenḡ jemaḡa: Iinonḡ miria sakasinḡ banḡare qaganonḡ mero.

* 7:19: Mat 3.10; Luuk 3.9 * 7:20: Mat 12.33 * 7:23: Ond 6.8

²⁷ Kaen mero konjuru kambanon koj rombun gilin kamaaro apu luguro musu somata qero apu gboulu somata waama miri sopayanon kuuro gororonjon kamaaro.” Kianj.

Ejembanon Jiisaswaa ku-usunjaajon walingogi.

²⁸ *Jiisasnon qaa ii jedabororo ejemba tuunja tuunja yononon mogi kuma ononoti, tani iikawaajon aarun walingogi.

²⁹ Iinon yonoo Kana qaawaa boiurugaa tani mende kuma ononoto, ku-usun Toya koloojiwaa so ejemba kuma onono moma tani kawaajon walingogi newogia tegoro. Kianj.

8

Jiisasnon eja mon manimbayawo menj solananiro.

Maak 1.40-45; Luuk 5.12-16

¹ Jiisasnon baanja ii mesaon kamaaro kanageso tuunjeleembe somatanon gematanon otaagi.

² Kaen kagi kanon eja manimbayawo monjon kan simin kuma Jiisaswaa wosoyanon kemen kokaen ijoro, “Oo Ponj, giinon siinganon menj qeangon nomambaajon mojan eeñ, mono nii saanon menj solananiñ nomba.”

³ Kaen ijoro boria boraama selia oosirin ijoro, “Niinon ii amambaajon mojen. Gii mono solananiwa.” Kaen ijoro manimbaya ii iikanondeen solananiro awaa kolooro.

⁴ *Solananiro kokaen jen koton muro, “Moba, kokawaa buju qaaya ii mon mende jena moba. Qaagoto, mono jigo gawon galembaanon kema selega qendeema muba ano Mooseswaanon jenkootoya otaan solananijananiwaa dangisen nandunja ama siimolon oowa. Ii oona iiro ejembanon kaniaga moma kotowu.” Kianj.

Jiisasnon kawali galen mombaa gawon ejia menj qeangoro.

Luuk 7.1-10

⁵ Jiisasnon Kaperneam taanon kouro Room kawali galen monjon iwaanon kan qama koolin kokaen ijoro,

⁶ “Oo Ponj, noo gawon ejanaa seliaa bakayanon koomuya kolooro siim-bobolo kanjanawo moma mirinon eja.”

⁷ Kaen ijoro kokaen jero moro, “Niinon mono kema ii menj qeangomanja.”

⁸ Ii moma kokaen meleema ijoro, “Oo Ponj, nii kaandiaga laligowe noo miri waarenanon gualeembaatiwaaajon gamuna mojen. Kawaajon qaa jeganondeen jena welen ejananon qeangowaa.

⁹ Ii kokaembaajonja: Nii neeno kaanagadeen galenaa ku-usun baatanon ama nongi laligojen. Noo baananon manjaqeqe eja laligogi ii jen koton onomakejen. Yonoononga mombaajon ‘Kemba,’ jen kotowe iinon kembaa. Mombaajon ‘Kawa,’ jen kotowe iinon kawaa ano welen ejana mombaajon ‘Gawon koi mewa,’ jewe iinon ii mewaa.”

¹⁰ Jiisasnon qaa ii moma walingon ejemba otaan kagiti, iyonoonon eleema kokaen injoro, “Niinon qaa honja mon kokaen injowebu: Israel kanageso batugianon kaanagadeen momalaari somata kaanja ii mombaa uutanon mende mokoloowe.

¹¹ *Niinon qaa kokaen injowebu: Ejemba tuun somasomatanon mono ween koukoutanonja ano ween kemekemetanonja kan Siwewaa bentoton

* 7:28: Maak 1.22; Luuk 4.32 * 8:4: Lew 14.1-32 * 8:11: Luuk 13.29

uutanon kouma Aabraham, Aisak ano Jeikob yonowo nembanene nen korisoro ama laligowuya.

¹² *Yononon kaen laligowuto, bentotombaa meraboraana ii mono onomesaon hagon onongi pangamanon seleenjen kemebu. Iikanon laligowuti, iyononon mono saama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya.”

¹³ Kaen injion kawali galej kokaen ijoro, “Gii mono miriganon kamba. Momalaarigaa hona mono koloon gomba.” Kaen ijoro welen ejianon mono aua iikanondeen qeangoro. Kian.

Jiisasnon ji ejemba mamaga men qeangon onono.

Maak 1.29-34; Luuk 4.38-41

¹⁴ Jiisasnon Piitowaa mirinon kema Piitowaa seunanon selegere ji kiro ero iiro.

¹⁵ Ii iima borianon oosiro selegereya mesaoro waama kanain Jiisas nene on wagiro.

¹⁶ Kaen laligogi goman tiro kanon ejembanon alaurugia omegiawo ii mamaga unuama iwaanon kagi. Kagi ome ii qaayanon jen konjoma onono kouma kenji ano ji ejemba kuuya ii men qeangon onono.

¹⁷ *Iikaan ano Anutunon qaaya gejatootoo eja Aisaiawaa uutanon ano jerota eji, iikanon honawo kolooro. Qaa ii kokaen,

“Iinon ananaanon ji wijinana mero qaganon uro bosino.” Kian.

Jiisas otaawombaa mondomondo qaaya

Luuk 9.57-62

¹⁸ Jiisasnon ejemba tuun somata liligon mugi injiima kaban kanon gowokouruta yonowo apu angon koton leegen keubombaajon jen koto.

¹⁹ Kana qaawaa boi monon Jiisaswaanon kan kokaen ijoro, “Boi, gii daen daen kembagati, niinon mono iikanon gii gotaan kama.”

²⁰ Ii moma Jiisasnon kokaen ijoro, “Duuyaa kasuya yononon jamo kobaagianon egi kanakeewambaa koonon yononon saran bambagianon laligonkejuto, Siwe gomambaa Eja honanon mono dakanon kema wana naa qembonon qen laarin haamo menaga?”

²¹ Kaen ijoro gowoko yonoononga monon kokaen ijoro, “Ii saanonto, mannanon komumambaa anjiwaajon mono jena wala kema galej kombe komuro ron kombego.”

²² Kaen jeroto, Jiisasnon meleema ijoro, “Mono mesaowa, koomuya yononon qamogia koomuya ii saanon ron kombuto, giinon mono kan nii notaawa.” Kian.

Jiisasnon jero raidimbon goron qero.

Maak 4.35-41; Luuk 8.22-25

²³ Jiisasnon kema wango uutanon uro gowokouruta yononon otaan iwo motoon kenji.

²⁴ Kenji raidimbon somatanon obabankota apu angonon koloon giliro. Giliro sirinon wango uutanon kemen saa qemambaajon anoto, Jiisasnon gaon ero.

²⁵ Gaon ero gowokouruta yononon kema mindiin ijogi, “Hei Pon, mono ilaan nonomba. Nono angonon tiwilaawombaajon anjon.”

²⁶ Kaen ijogi meleema kokaen injoro, “Oo ono momalaarigia melaada, mono naambaajon toroko momo eja kolooju?” Kaen injion waama musu ano siri jen koton orono sirinon goron qen ero.

* 8:12: Mat 22.13; 25.30; Luuk 13.28 * 8:17: Ais 53.4

²⁷ Kaen kolooro awawalin qisin aon jegi, “Yei, mangaa siita! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinon musu ano kowe jen koton orono jeta ten konjao.” Kian.

Omenon bao uugianon kemegi ejanon qeangori.

Maak 5.1-20; Luuk 8.26-39

²⁸ Kaen kolooro apu angon koton leegen Gadara yonoo gomanon keuro. Iikanon keuma eja omegarawo woi yoronon qasirinonga kan Jiisas mokolori. Yoronon irinonsoon eja uugeregarawo kolori kuuyanon kana iikanon kembombaajon amamaagi.

²⁹ Yoronon Jiisas mokolon silama kokaen qama gigilaari, “Ae! Gii Anutuwaa Meria koloojan. Gii mono nomaen ama nonomambaajon kajan? Siimbobolo momo kambaanon mende kan kuuro waladeen ii geriawo ama nonomambaajon koi kajan me?”

³⁰ Iikanondeen koriganon qaagoto, kosogianon kanon bao tuun somata mon gbojaja uutanon kuluuma laligogi.

³¹ Kawaajon ome yononon kokaen jen Jiisas welema mugi, “Giinon nono konjoma nonombagati een, mono wasin nonona saanon bao tuun yonoo uugianon kemebona.”

³² Welema mugi Jiisasnon “Mono kema kemebu,” jen jen koton onono. Kaen jen koton onono iikanondeen eja uugaranonga kouma kema bao uugianon kemegi. Kemegi bao tuun jumunja yononon mono lugun newonewoyanon (siasianon) kema jororonon apu angonon kemej nemoton komudaborogi.

³³ Komudaborogi bao galen yononon koko koma unjurama taanon kema qaa bujugia kuuya jegi. Eja omegarawo yoronon iwoi koloroti, iikawaa bujuya kaanagadeen injijogi.

³⁴ Injijogi moma taon ejemba jaasongo yononon mesaon Jiisas mokolon iibombaajon kagi. Kan iima Jiisasnon yonoo mindimindiri sopa goman mesaon kemaatiwajaan welema mugi. Kian.

9

Jiisasnon eja sele bakaya koomuya meagoro.

Maak 2.1-12; Luuk 5.17-26

¹ Jiisasnon wango uutanon uma mombo apu angon koton leegen keuma iyanaa taanon keno.

² Kamban kanon eja tosonian alagia sele bakaya koomuya tambomaenon eroti, ii demberunon ama angon kagi. Kaen kan Anutu moma laarin mugiti, Jiisasnon iyonoo tanigia iiro sokono ji eja ii kokaen ijoro, “Merana, niinon goo singisonogoga mesaojen. Kawaajon mono kotiin qaqabunabunagawo sating laligowa.”

³ Kaen ijoro Kana qaawaa boi tosonian nama uugianon kokaen romongogi, “Eja koi kanon mono Anutu mepaqepae ama muja.”

⁴ Kaen romongogito, Jiisasnon roromongogia ii moma koton kokaen injijoro, “Ono mono naambaajon qaa bologa uugianon romongogu?”

⁵ Niinon ‘Singisonogoga mesaojen,’ jejeni, qaa ii mono afaanagadeen jejetaga. Monon kaen jero tosonian qaa iikawaa hona mende iibu. Kawaajon qaa ii afaana so. Niinon qaa mon kokaen ijomambaajon mojen, ‘Mono waama kema.’ Qaa ii lombotawo jejetaga kolooja. Kaen jewe hona koloowaa me qaagoti, ii mono asuganon asugiro iibu.

⁶ Mobu, balonon singisonogo mesamesaowaa ku-usunja ii Siwe gomambaa Eja honaajon eji, onjo iikawaa kaniaajon umbuqumbuyan laligowubo. Kawaajon qaa lombotawo ii eja koi ijowe hona iibu.” Kaen jen eja sele

bakaya koomuyaa jaayanon iima ijoro, “Gii mono waama tambomaeegea menj miriganon kamba. Qaa binjowo ii honjowo koloowaati eenj, qaa afaanja ii mono kaanagadeen nomaembaajon omaya koloonaga?”

⁷ Kaen ijoro iikanondeen waama mirianon keno.

⁸ Kaen kolooro ejemba tuun yononon ii iima walingon Anutu mepeseen mugi. Balon ejawaajon ku-usun kaanja murotiwaajon Anutu mepeseegi. Kianj.

Jiisasnon Matyuu (Liwai) oono.

Maak 2.13-17; Luuk 5.27-32

⁹ Jiisasnon iikanondeen kema takis ofis uugumambaajon ano iikanon eja qata Matyuu raro iima ijoro, “Gii mono noo gemananon kawa.” Kaen ijoro waama takis gawon mesaon Jiisaswaa gematanon keno.

¹⁰ *Kema Matyuuwaa mirinon kema nene nenj ragiti, kamban iikanon takis meme eja tiliqiligiawo ano singisonjo eja mamaganon kan Jiisas ano iwaa gowokouruta yonowo rama nene motoon negi.

¹¹ Kaen negi Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjon) yononon ii iima Jiisaswaa gowokouruta kokaen jen ononji, “Ae! Onoo boigianon mono naambaajon takis meme tiliqiligiawo ano singisonjo ejemba yonowo rama nene neja? Ii mende sokonja.”

¹² Kaen jen ononji Jiisasnon kitia kokaen injoro, “Ejemba jigia qaa yononon doktawaa siinj mende amakejuto, ji ejembanon mono dok-tawaanon kemakeju.

¹³ *Niinon singisonjo ejemba onoomambaajon kan laligojento, ejemba iyangiaajon mogi solanja koloojuti, ii qaago. Kawaajon qaa kokawaa kania mono kema kuma aon mobu, ‘Niinon siimolon oowombaaajon qaagoto, kiankomun aowombaa siinja mojen.’ Kianj.

Nene singi laaligowaa qaaya

Maak 2.18-22; Luuk 5.33-39

¹⁴ Kamban kanon Jon Oomulu ejawaa gowokouruta yononon Jiisawaanon kan kokaen qisigi, “Nononon ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjon) yononon Anutuwaajon nene singi mamaga laligonkejon. Geengaa gowokouruganon mono naambaajon nene singi mende laligoju?”

¹⁵ Kaen qisigi kokaen meleeno, “Onanon, nono naa kambanon nene singi laligonkejon? Emba meme kambanonon ejawaa gemakootanurutanon gereya anji embawaa sakitiurutanon iwoi ii togonkeju me qaago? Niinon neenaa gowokouruna yonoo eja bunagia koloon yonoo batugianon ainjolon ramakejen. Rabe yononon kawaajon ainjolon aisoon rama nene singi laligowombaaajon amamaankeju. Amamaankejuto, Anutunon laaligona nuano komuwe yononon mono kamban iikanon saanon nene singi laligonkebuya.

¹⁶ (Ono laaligo walaga ano kisoro Buja gbilia ii mindirin orombombaaajon amamaawuya. Kawaa qaa gemata ii kokaen injomanja:) Moumou walaga jurano monon opo gbilia mende soongbana moton iikanon opo jakaņa mende ama uumbinaankeja. Opo jakaņa gbilia kaananon mono waziinj moumou walaga hororo mombo riiro ootanon somariinj boliqoliwabo.

¹⁷ Kaanjadeen monon wain apu gbilia ii bokon me taru walaga lama selianon memeta kanon mende kosoro kemenkeja. Kaen anagati eenj, wain apu gbilianon mono somariinj taru qenjumenjurama molaaro namonon

* 9:10: Luuk 15.1-2 * 9:13: Mat 12.7; Hoos 6.6

kamaan sooro taruyanon kileqileewubo. Kawaajon wain apu gbilia ii taru gbilianondeen molaanin kemero sokombaa. Kaen anin yoronon awaa koloowao. (Kaanjadeen apu awaa ii konon qamoganon mende kosonkejon. Kaen kosowonagati een, iikanon mono juma siisororo kamaaro nen ji niniwabo. Kaen koloowabotiwaajon apu awaa ii konon awaanon kosonkejon. Ono kaanjadeen laaligo walaga ano Oligaa Buna gbilia ii mindirin orombombaaon amamaawuya.) Kian.”

Jairusnon borataajon Jiisas qama kooliro.

Maak 5.21-43; Luuk 8.40-56

¹⁸ Jiisasnon qaa ii injoro qaa galen monon kouma Jiisaswaa batanon kemej simin kuma kokaen qama koolin muro, “Noo borana keteda koi komujato, mono kan boroganon selianon oosirina gbilin toroqen laligowa.”

¹⁹ Qama koolin muro waama gowokouruta yonowo ii otaan kenji.

Emba jiawonon Jiisaswaa malekuya oosiriro.

²⁰ Kenji kamban iikanon batugianon emba mon laligoro. Iinon koinja gbani 12:waa so iima ji kiro laligoro. Emba iikanon Jiisaswaa gematanon kan malekuyaa kiti susuya oosiriro.

²¹ Ii oosirin iyanajon kokaen jero, “Niinon ii oosirimambaaon moma bimoon malekuyanondeen borona mon oosiriwenagati een, mono saanon qeangomanja.”

²² Kaen jen oosiriro Jiisasnon iikanondeen eleema ii iima kokaen ijoro, “Borana, momalaariganon mono men qeangon gonja. Mono kotiin qaqabunabunagawo satiin laligowa.” Kaen ijoro moma aua iikanondeen qeangoro.

Jiisasnon Jairuswaa borata men gbiliro.

²³ Toroqen kenji Jiisasnon qaa galembaa mirinon uma ejemba jingen qama awelo uugiti ano ejemba tuun guju giligiti, ii iniima kokaen jen koton onono,

²⁴ “Mono seleengen kembu. Emba melaanon mende komujaato, gaonga eja.” Kaen jen koton onono mogi jononsisi kaanja kolooro jomoma mugi.

²⁵ Jomoma mugito, ejemba tuun somata ii injoro seleengen kenji emba melaa iikawaa ee miri uutanon uma borianon mero waaro.

²⁶ Waaro iikawaa buju qaayanon sein mindimindiri sopa goman ii kuuya sokoma keno. Kian.

Jiisasnon jaagoo eja woi men qeangon orono.

²⁷ Jiisasnon goman balon ii mesaon kemambaaon keno eja jaagoo woiyanon otaan gematanon kan kokaen qari, “Deiuidwaa gbilia, gii mono kiankomun noromba.”

²⁸ Kaen qari miri mombaa uutanon uro jaagoo eja yoronon Jiisaswaanon kari kokaen qisin orono, “Jaagara men toomambaa ku-usuna noonon eji, ii moma laarijao me qaago?” Qisin orono kokaen meleema muri, “Ponjara, ii saanon moma laarijo.”

²⁹ Kaen meleema muri jaa dawogaranon oosirin irijoro, “Momalaarigaraa so mono koloowa.”

³⁰ Kaen irijoro jaaganon tooro. Kaen kolooro galen meme qaa kotakota oroma kokaen irijoro, “Mobao, kokawaa bujuya ii mono mon mende jeri mobu.”

³¹ Kaen irijoroto, yoronon mesaon kema iikawaa bujuya jen seiri mindimindiri sopa goman ii kuuya sokoma keno. Kian.

Jiisasnon eja qaamuun mon men qeangoro.

³² Jaagara tooro keni qaamuun eja mon ii wama Jiisaswaanon kagi.

³³ Kagi Jiisasnon omeya konjono eja qaamuun iinon qaa jero ejemba tuun yononon ii iima waliŋon jegi, “Tani koi kaŋa ii Israel uutanon wala eenanon kaban monŋen mende iiniŋ. Qaago. Keteda koi jaa morotaga iijon.”

³⁴ *Kaen jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonŋon) yononon jegi, “Iinon mono omejiilan yonoo ponŋiaa esunanon ome onotaanŋeja.” Kian.

Jiisasnon kanageso yonoojon wosoya moro.

³⁵ *Jiisasnon kema goman ano taon so liligon ejemba qamakooli mirigianon kuma onoma bentotombaa Oligaa Buŋa jeŋ asariŋ iikanon uugia kuun ji wiji ano jepajerepa kania kania men qeangon onoma laligoro.

³⁶ *Kaen laligon ejemba tuuŋa tuuŋa injiira lama galengia qaa taniŋaen deenqeema ilinwalin qeŋ qeŋelala laligogi yonoojon wosoya moro.

³⁷ *Kaen injiima gowokouruta kokaen injiira, “Anutuwaaw gawonon nene hona mamaga osasaan momogon ejato, ii men kululuuyaa gawon meme ejembanon mono afaangia laligoju.

³⁸ Kawaaŋon nene hona masuqegetaa Ponanon gawon meme ejemba wasiŋ onombaatiwaajon mono qama kooliŋ laligowu. Qama kooliŋ mugi gawon ejemba asugiŋ hona ii men kululuuwu.” Kian.

10

Aposol 12 yonoo qagia

Maak 3.13-19; Luuk 6.12-16

¹ Jiisasnon gowokouruta 12 onono iwaanon kagi omejiilan konjoma onombutiwaaw ku-usuŋa onono. Kaanagadeen ji wiji qenjenmanjen kania kania men qeangowutiwaaw ku-usuŋa onono.

² Wasiwasi eja aposol 12 yonoo qagia ii kokaen: Mutuya ii Saimon, qata mon Piito qagi ano iwaa koga Andruu. Kawaa gematanon Jeims ano koga Jon, mangara qata Zebedi.

³ Filip ano Bartolomyuu, Tomas ano Matyuu takis meme eja, Jeims Alfuswaa meria ano Lebeus qata mon Tadius,

⁴ Saimon Zelot-politik ejaga* ano Juudas Iskariot. Kariot eja kanon kanagen Jiisas memelolo men muro.

Jiisasnon gowokouruta 12 wasiŋ onono.

Maak 6.7-13; Luuk 9.1-6

⁵ Jiisasnon eja 12 ii wasiŋ onoma kokaen jeŋ koton onoma injiira, “Ono waba kantriwaaw ejemba yonoonon mende kembu. Kaanagadeen Samaria prowins yonoo taonŋia mononon mende kembu.

⁶ Iikanon mende kembuto, Israel kanagesowaa lama soogiti, mono iyonoonon kembu. Ii gawonŋia mutuya.

⁷ *Daen daen kembuti, iikanon mono Buŋa qaa kokaen injiira jeŋ asariwu, ‘Siwewaa bentotonon mono kosere kaja. Mono iikawaa uutanon keubu.’

⁸ “Ejemba jigiawo mono men qeangon onoma koomuya ii men gbiliŋ onoma laligowu. Ejemba manimbagiawo ii mono men solananiŋ onoma omejiilan ii konjoma onoma laligowu. Anutunon iwoi kalen ononoti, ii mono toroqen kalen onoma laligowu.

* **9:34:** Mat 10.25; 12.24; Maak 3.22; Luuk 11.15 * **9:35:** Mat 4.23; Maak 1.39; Luuk 4.44 * **9:36:** Jan 27.17; 1 Kin 22.17; 2 Hist 18.16; Eze 34.5; Maak 6.34 * **9:37:** Luuk 10.2 * **10:4:** Nesenel paati Zelot yononon Room gawman tuarenjen ama iyanŋiaa nanan mewombaajon tompe men laligogi.

* **10:7:** Luuk 10.4-12

9 “Kana kembutiwaajon soojaakota goul me silwa me aen kopanon memeta ii mono irimun kasagianon mende somongowu.

10 *Ejembanon gawon meme ejemba onoo laaligogia nangowutiwaa so kolooju. Kawaajon kana kembuti, iwoi koi mende men kembu: geso mende, maleku samonja mendeto, motoonngo mewu, kana esu mende ano taa gbaru mende mewu.

11 “Kema taon me goman dakanon keubuti, iikanon mono moronon eja geria qabunayawo kolooji, iikawaajon qisigi miri onombuti, mono iikanondeen laligon gawon men taon ii mesaon kana kembu.

12 Miri mononon uma luaenon yonowo ewaatiwaa jewu.

13 Kaen jegi luaegia angon kombutiwaa so koloojuti een, luaegianon mono iyonoo qagianon ubaato, ii angon kombutiwaa so mende koloojuti een, luaegianon mono eleema onoangiaanon kawaa.

14 **“Kema laligon miri mononon keugi mende koma horon onoma qaagia mende mogi telambelangia mono kokaen jen qendeema onombu, ‘Nono onoo gomanon kanin sububun kana tambonananon mokotaaji, ii mono riin konjoratinin onoangiaanon eleema kemebaa.’ Kaen jen saanon goman me taon ii mesaon toroqen kembu.*

15 *Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Anutunon kamban somatanon qemasologengiaa irona meleeno taon iikawaa qaganon ubaati, so iikanon mono Sodom ano Gomora goman yonoo so uugun toroqen onombaa. (Sodom Gomora yononon bologa kanjanawo men uugia mende meleenji Anutunon gerenon kondeema onoooro.) Kian.

Kema gawon megii sisiwerowero koloowaa.

Maak 13.9-13; Luuk 21.12-17

16 **“Mobu, lama yononon duuyaa kasu kawalia yonoo batugianon kemegi lugun injiwubo, niinon onoo iikawaa tani kaanja wasin onombe kembu. Kawaajon mono mokolen† kaanja momakooto qaganon galen men aon laligon kewo kaanja ejemba bonjonja koposowaa qaagia qaa laligowu.*

17 *Ejembanon onoo horon qaa jakegianon ama onoma qamakooli mirigianon qaa gawongia men ooli waayawonon onootiwuya. Kawaajon ejemba kaanja yonoojonon mono galen men aon laligowu.

18 “Tosianon noonon ama unuangi kantria kantria yonoo eja pon ano gawana yonoo jaasewangianon nambuya. Kaen nama noo kaniana nangon jegi eja geria ii ano waba kantri kanageso yononon ii mobuya.

19 Ii mobuto, qaa jakeyanon ama onongi nambuti, kamban kanon naa qaaga nomaen jewonaga, iikawaa majakaka mende mobu. Qaa jewuyati, ii Unja Toroyanon aua iikanondeen onombaa.

20 Onoangiaa uugiaajonnga qaa mende jewuyato, Amagiaa Unja Toroyanon mono uugia sololoooro qaa jewuya.

21 **“Umeleembaa gadokopa mononon daremunanon uuta meleenotiwaajon ama ii memelolo mero qaa jakeyanon angi qegi komuwaa. Kaanagadeen man mononon meraborata memelolo mero komuwaa ano merabora yononon nemunmanjurugia qetama onoma jegi unugi komuwuya.*

22 *Noo qanaajon ama kantria kantria yononon kuuya kazi ama ononji

* **10:10:** 1 Kor 9.14; 1 Tim 5.18 * **10:14:** Apo 13.51 * **10:15:** Mat 11.24; Jen 19.24-28 * **10:16:** Luuk 10.3 † **10:16:** Mokolen ano raskol yononon asuganon manja qegi uulanawo mokolon somongon onombuyaga. Iikawaa so bimoowabotiwaajon gowoko nononon maslim, komyunist ano tosaanja yonoo batugianon qanana misinari ii asuganon mende jenkejon. Momakooto ii awaa.

* **10:17:** Maak 13.9-11; Luuk 12.11-12; 21.12-15 * **10:21:** Maak 13.12; Luuk 21.16 * **10:22:** Mat 24.9, 13; Maak 13.13; Luuk 21.17

liligowuto, moŋnoŋ kaparaŋ koma kamban tegowaatiwaa so kotiin boŋ qeŋ nambaati, iinoŋ mono oyanboyan buŋa qeŋ aowaa.

²³ “Taon moŋnoŋ sisiwerowero ama onombuti, ii mono kok koma taon moŋgeŋ kembu. Niinoŋ qaa hoŋa moŋ kokaen injjowe mobu: Ono Israel taon taon mende liligodaborogi Siwe gomambaa Eja hoŋanoŋ eleema kawaa.

²⁴ *Gowoko moŋnoŋ boiya uugun momoyawo mende kolooja ano welenqeŋe moŋnoŋ somataya uugun gawombaa momo mende meŋ laligoja.

²⁵ *“Gowokonon boiya kaan momoyawo kolooro sokombaa ano welenqeŋenoŋ somataya kaan gawombaa momo meŋ laligoro sokombaa. Miri uuta mombaa eja jeŋ bolin qata limolan‡ qajuti een, iwaa embamer-aanuruta yoŋoo qagia mono afaanagadeen iikaan qamakebuya. Kian.

Qaagiaaŋon mono galen meŋ aon laligowu.

Luuk 12.2-7

²⁶ *“Ejembanon iwoi unun megi eji, ii kuuya mono kotunŋi asuganon koloowaa. Kaanjadeen qaa aasangoya eji, ii kuuya mono injisaanŋi moma kotowuya. Kawaaŋon ejemba yoŋooŋon toroko mende moma laligowu.

²⁷ Niinoŋ qaa pangamanon oloŋ jemaŋati, ii mono asasaganon jewu. Qaa saŋe anŋi gejagianon kemero mobuti, ii mono sombenon asuganon jewu. Kawaaŋon mono qaagiaaŋon galen meŋ laligowu.

Morowaaŋon toroko monin sokombaa.

²⁸ “Tosianon selegia qeŋ komuwuyagato, unagia qeŋ komuwombaaŋon amamaawuyati, iyoŋooŋon toroko mende moma laligowu. Ii qaagoto, iwoi jegaŋa koi: Moŋnoŋ ku-usun meŋ unja ano sele kaanagadeen tiwilaan orono gere sianon kemebaoti, iwaajon mono toroko moma laligowu.

²⁹ Tosianon arion (me wilisi) woi moneŋ kota motoonŋodanon sewana mewutiwaajon amakejuto, iridogi Manŋianon ‘Oon!’ mende jero iy-oroononŋa motoonŋonon balonon mende kamaawaa.

³⁰ “Anutunon kalan koma onoma wan jugia kuuya kaanagadeen weenŋodaboron janŋogia moja.

³¹ Ejemba onoo sewanŋia ii arion wilisi mamaga unuugun uuta kolooja. Kawaaŋon mono toroko mende moma laligowu. Kian.

Kraist jokoloowu me qakoombu?

Luuk 12.8-9

³² “Kaen kolooro moŋnoŋ nii ejemba jaagianon jokolon nombaaati, niinoŋ mono kaanjadeen ii Manŋa Siwe gomanon laligojiwaa jaanon jokolomaŋa.

³³ *Kaento, moŋnoŋ nii ejemba jaagianon qakooma nombaaati, niinoŋ mono kaanjadeen ii Manŋa Siwe gomanon laligojiwaa jaanon qakomaŋa.” Kian.

Jiisaswaajon luae qaagoto, kazi koloowaa.

Luuk 12.51-53; Luuk 14.26-27

³⁴ Jiisanon toroŋeŋ kokaen injjoro, “Kokaen mende romonŋowu: Jiisanon luae qemambaaŋon ama namonon kamaaro. Niinoŋ luae qemambaaŋon qaagoto, noonon ama juma deenŋi manjawaa soo somatanon aowuya.

* **10:24:** Luuk 6.40; Jon 13.16; 15.20 * **10:25:** Mat 9.34; 12.24; Maak 3.22; Luuk 11.15 ‡ **10:25:** Juuda yoŋoonon limolan qata Beelzebul. Ii omejiilan yoŋoo somatagia. Matyuu 9.34 kanon Jiisaswaajon qa bologa ii qagi. Iikawaa so Jiisaswaa alauruta ananaaŋon qa bologa kania kania qamakebu. * **10:26:** Maak 4.22; Luuk 8.17 * **10:33:** 2 Tim 2.12

35 **“Ii kokaembaajon jejen: Noo Buᅇa qaananon ejemba uugia ku-uro meleenᅇitiwaajon ama kokaen koloowaa: ‘Maᅇ mera yoronon juma kerekere ani nemuᅇ bora yoronon riitama aori enaronon enaroya qetama aon deembaota.*

36 *Ejemba iyanᅇiaa sumanurugianon mono kereurugia koloowuya.’*

37 *“Moᅇnon nii gogoraagen ama noma nemuᅇa me maᅇa jegenᅇa ama jopagowaati, ii noonon mende sokombaa. Moᅇnon nii gogoraagen ama noma meria me borata jegenᅇa ama jopagowaati, ii noonon mende sokombaa.*

38 **Sisigia megᅇ moᅇnon nii notaᅇ siimbobolo moma maripoonon komumambaaᅇon mende joᅇoriwaati, ii noonon mende sokombaa.*

39 **“Moᅇnon iyanᅇa laaligo siiseweweya qaa ii mokoloowaati, iwaa laaligoyanon mono soowaa. Moᅇnon nooᅇon ama laaligoya qeleeno soowaati, iinon mono oyanᅇboyan laaligo mokoloowaa.” Kianᅇ.*

Anutunon gawonᅇiaa tawaya onᅇmbaa.

Maak 9.41

40 **Jiisanon jero, “Moᅇnon onᅇ mirianon koma horon kalan koma onᅇmbaati, iinon mono nii koma horon nombaa. Moᅇnon nii koma horon nombaati, iinon wasin nonoti, mono ii mirianon koma horon mubaa.*

41 *Moᅇnon geᅇatootoo ejemba moᅇ geᅇatootoo gawonᅇaajon ama mirianon koma horon kalan kombaati, iinon mono geᅇatootoo ejembawaa tawaya buᅇa qeᅇ aowaa. Moᅇnon ejemba solanᅇa moᅇ solanᅇa koloojiwaajon ama mirianon koma horon kalan kombaati, iinon mono ejemba solanᅇa tawaya buᅇa qeᅇ aowaa.*

42 *“Moᅇnon merabora koi yonᅇoonᅇga mombaaᅇon noo gowokona koloojiwaajon ama apu sanᅇonᅇa qambiawo newaatiwaajon mubaati, Anutunon mono iikawaa tawaya meleema mubaa. Niinon qaa honᅇa moᅇ kokaen injiᅇowe mobu: Nanᅇon onᅇmbuti, iyonᅇonon mono tawa mewuya.” Kianᅇ.*

11

Jombaanon gowoko woi Jiisaswaanon kari.

Luuk 7.18-35

1 *Jiisanon jeᅇkooto qaaya kaᅇn gowokouruta 12 onᅇono tegoro goman ii mesaon toroqen Galili prowinswaa taon toᅇianon kema Buᅇa qaa kuma onᅇoma iikanon uugia kuᅇn laligoro.*

2 *Kamban kanon Jon Oomulu ejanon kapuare mirinon rama Kraistnon gawon kaen meroti, ii moma gowokowoita woi wasin orono Jiisaswaanon keni.*

3 *Kokaen qisin mubaatiwaajon wasin orono kema jeri, “Menᅇqeeanᅇo eja kawaatiwaajon mamboninᅇ giinon ii koloojan me eja moᅇ kanagen kawaatiwaajon mambombonᅇa?”*

4 *Kaen qisin muri kokaen meleeno, “Iwoi iima mojaoti, iikawaa sunduya mono kema Jon kokaen iᅇori moba:*

5 **Jaagoo yonᅇonon jaagia uunᅇ iigi meendangoya yonᅇonon kana kema kagi manimbagiawo yonᅇonon solanᅇanigi geᅇaduu yonᅇonon qaa mogᅇ koomugiti yonᅇonon gbilinᅇ waagi kamaanᅇqeta yonᅇonon Oligaa Buᅇa jeᅇ asariwe momakeju.*

* **10:35:** Mai 7.6 * **10:38:** Mat 16.24; Maak 8.34; Luuk 9.23 * **10:39:** Mat 16.25; Maak 8.35; Luuk 9.24; 17.33; Jon 12.25 * **10:40:** Maak 9.37; Luuk 9.48; 10.16; Jon 13.20 * **11:5:** Ais 35.5-6; 61.1

⁶ Kaen kolooro iigi mombaa uutanonj mende boliro gema nuwaati, iinonj mono simbawonjowo kolooja.”

⁷ Kaen meleeno Jombaa gowoko yorononj keni Jiisasnonj kanainj Jombaa kania ejemba tuunj yonoojonj kokaen jenj asariro, “Onjo balonj qararanjkonjononj naama iibombaajonj kenji? Haamononj bowo utugonj metano warisanj-warisanj amakeji, onjo eja iikaanja kaya iibombaajonj kenji me?”

⁸ Me naa iwoiga iibombaajonj kenji? Eja malekuya akadamuyawo mouma laligoroti, ii iibombaajonj me? Mobu, ejemba malekugia iimasiinjiinjawo moumakejuti, iyonononj mono kinj yonoo jinjaronj mirigianonj laligoju. Ii balonj qararanjkonjononj qaago.

⁹ “Me naa iwoiga iibombaajonj kenji? Gejatootoo eja monj iibombaajonj me? Onjanonj, niinonj kokaen injiowe mobu: Eja iigiti, iinonj mono gejatootoo ejemba tosaanja unjuugunj qaita monj kolooja.

¹⁰ *Iwaa kania ii wala eenjanondeenj kokaen oogita eja, ‘Moba, niinonj qelena gajoba monj wasiwe waladeenj kema ejemba uugia mindingonj goo kana meleuro giinonj mono iwaa gematanonj namononj emu kemebaga.’

¹¹ “Qaa kaen ejato, niinonj qaa honja monj kokaen injiowe mobu: Embanonja merabora koloogiti, kuuya iyonoo batugianonj Jononj mono kuuya unjuugunj qabunyawo nanja. Nanjato, Siwewaa bentotonj uutanonj keuma Anutuwaa qabunyaya mokoloonkejuti, iyonoo batugianonj kamaanqeqeta konoga iinonj mono Jon uuguja.

¹² *“Jon Oomulu ejanonj Bunja qaa jero kamban iikanondeenj kanainj Siwewaa bentotonja geriawo tuarenjenj ama manja qenkejuto, kilenj uulanjawo kema somariinkeja. Manja geregiawo qenkejuti, iyonononj mono bentotonj ii iyanjiaajonj horonj bunja qen aonkeju.

¹³ Bentotombaa kania ii Mooseswaa Kana qaanonj ano gejatootoo ejemba kuuya yonoo Buju Terenonj oogi weenjonj laligonj kouninj Jononj koloonj honja asuganonj inisaano.

¹⁴ *Qaa koi moma analinj anjonj kombombaajonj mojuti eenj, Elaija koloowaatiwaa so anoti, Jononj mono ii kolooja.

¹⁵ Monjonj uugejiawo laligoji, iinonj mono qaa ii geja ama moma kotowa.

¹⁶ “Ejemba kete namononj laligojuti, ii mono naa iwoiwo so ama onjombenaga? Yonononj naamade kaanja kolooju. Yonononj maaket sombenonj rama qaa jomo menj tondu qama kokaen jenkeju,

¹⁷ ‘Nono rii gbawe menj awelo uuninj onjo mende orogi.

Nono jinjenj qaninj onjo mende saagi.’

¹⁸ “Iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanonj kanj nene singi laligonj wain apu mende nero iwaajonj jenkeju, ‘Ome monjonj uutanonj kemero laligoja.’

¹⁹ “Siwe gomambaa Eja honjanonj kanj nembanene nenj korisoro ano iwaa-jonj kokaen jenkeju, ‘Mobu, iinonj baanonj newageenj nene qozozonjonj nenj wain apu suulanj nenj takis eja tiliqiligiawo ano bologa meme yonoo alagiaga laligoja.’ Anutuwaa momakooto koma gbilinkejuti, iyonoo nanamemenjgiaa honjanonj mono momakootogianonj sokonji, ii qendeemakeja.” Kianj.

Jiisasnonj taonj 3 yonoojonj ‘Yei wosobiri!’ jero.

Luuk 10.12-15

* **11:10:** Mal 3.1 * **11:12:** Luuk 16.16 * **11:14:** Mal 4.5; Mat 17.10-13; Maak 9.11-13

20 Kawaa gematanon Jiiſasnon kanain taon tosaanſa temboma onono. Taon tosaanſa iikanon angoletoya ku-usuſawo seiseiya mero kolooroto, kilen uugia mende meleengi. Kawaaſon ii temboma kokaen jeſ onono,

21 **“Oo Korazin toya, niinon onoonon ‘Yei!’ jeſ saajen ano Betsaida toya, onoonon kaanagadeen ‘Yei!’ jeſ saajen. Niinon yonoonon kema qaana jewe soseniro angoletona ku-usuſawo kolooroto, uugia kilen mende meleengi. Angoleta ii waba gomanon Taia ano Saidon sitinon koloonagati een, iyononon mono kambaſ koriga uugia meleembombaa kaisareya qendeema resa ano too ariſ saabuyaga.*

22 *“Saabuyagato, niinon kokaen injiſowe mobu: Anutunon kanagen Korazin ano Betsaida yonoo qaagia jeſ tegon ironſa meleeno siimbobolo mobuti, kambaſ somata kanon ii mono Taia ano Saidon iyonoo siimbobolo soya uugun mobuya.*

23 **“Ano Kaperneam toya, Anutunon onon saanon metaama onono Siwe gomanon ubuyaga me qaago? Qaago toton! Onon mono koomuwaa senjon gomanon kemebuya. Niinon yonoonon kema qaana jewe soseniro angoletona ku-usuſawo mewe kolooroto, uugia kilen mende meleengi. Angoleta ii Sodom taonon koloonagati een, taon iikanon mono kambaſ kokaamba kaanagadeen toroqen nanaga.*

24 **“Nanagato, niinon kokaen injiſowe mobu: Anutunon kanagen Kaperneam onoo qaagia jeſ tegon ironſa meleeno siimbobolo mobuti, kambaſ somata kanon mono Sodom yononon siimbobolo iikawaa soya uugun mobuya.” Kian.*

*Lombogiawo ononon mono noonon kan haamo mewu.
Luuk 10.21-22*

25 Kambaſ kanon Jiiſasnon qaa kokaen jero, *“Oo Amana, giinon Buſa qaaga momakooto ejemba moma somata megiti, iyonoonon mesanjonato, ejemba iyanſiaaſon moma kamaan merabora kaanſa poumapou laligojuti, ii mono iyonoonon inſaana moma asariju. Kawaaſon niinon Siwe namowaa Ponſa gii mepeseen gonjen.*

26 *Oo Amana, gii geenſo kaen koloowaatiwaaſon mona sokono awaa kolooro.*

27 **“Amananon mono iwoi kuuya jeſ kotooro noo buſa kolooro. Amananon Meriaa kania anodeen moma yagoro monon ii mende moja. Kaanagadeen Merianon Amayaa kania moma yagoro monon ii mende moja. Kaanagadeen monon Amanaa kania mende moma yagoro Merianondeen ii moja ano ejemba meweſonon onoma yonoonon ii inſaambaati, iyononon mono Ama moma mubuya.*

28 *“Gawon meſ uulombogiawo laligojuti, onon kuuya mono noonon kagi uugia meſ afaanſon onombe haamo mewu.*

29 **Noonon qaqaſ ii mono sawinſianon ama anſowu ano niinon nanamemena kuma onombe ii mono moma sororogon laligowu. Niinon uuna meſ kamaan ama gumbonjonon ejaga koloojeniwaaſon mono saanon uugia meſ afaanſon onombe haamo mokoloowuya.*

30 *Noonon qaqaſ meſ anſogi ſogianon kolooja ano lombo onombe bosimbuti, iikanon mono afaanſa kolooja.” Kian.*

* **11:21:** Ais 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Joel 3.4-8; Aam 1.9-10; Zek 9.2-4 * **11:23:** Ais 14.13-15; Jen 19.24-28 * **11:24:** Mat 10.15; Luuk 10.12 * **11:27:** Jon 3.35; 1.18; 10.15 * **11:29:** Jer 6.16

12

Jiisasnoŋ Sabat kendombaa Poŋa koloŋja.

Maak 2.23-28; Luuk 6.1-5

¹ *Kawaa gematanon Sabat kendon monon Jiisasnon wiit dumun gawon koria somata koton keno. Keno gowokourutanon wosogia injiro wiit hona motomotoon kanain borogianon kuma negi.

² Negito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) tosanon ii iima Jiisas kokaen ijogi, “Moba, goo gowokouruganon mono Sabat kendombaa gawon meme songoya uuguju?”

³ *Kaen ijogi kokaen meleeno, “Kin Deiwidnon manjaqege ejauruta yonowo liligon wosogia injiro iwoi angiti, ii weengogi me qaago?”

⁴ *Iinon Anutuwaa opo sel jigonoŋ uma bered kowoga Anutuwaa jaasewananon alatanon anggi raro esunanon tururo qetegogiti, ii mero negi. Bered kowoga mesamesaoya ii jigo gawon galen yononondeen neŋ laligogi. Iinon ano iwaa kerasuru-urutanon ii newubotiwaa songo eroto, ii kilen negi.

⁵ *Kaaniadeen jigo gawon galen yononon Sabat kendonon jiwowon jigonoŋ nama gawon men gawon mewutiwaa songo uugun kilen qaagiawo mende koloŋkeju. Qaa ii Kana qaanon weengogi me qaago?

⁶ “Ii weengogi, kaen mojento, niinon kokaen injijomaŋa: Koi nanji, iinon mono jiwowon jigo uugun uuta koloŋja.

⁷ *Buŋa Terewaa qaa mon kokaen eja, “Niinon siimolon oowutiwaajon qaagoto, batugianon kiankomun aowutiwaajon mojen.” Ono qaa iikawaa kania mobuyagati een, ejemba koposowaa qaanana qaa nonoo qaanana mono tondu mende jen tegowuyaga.

⁸ “Ii kokaembaajon jejen: Siwe gomambaa Eja honanon mono Sabat kendombaa Poŋa koloŋja.” Kian.

Jiisasnoŋ eja boria soorŋgoya men qeangoro.

Maak 3.1-6; Luuk 6.6-11

⁹ Jiisasnoŋ gomaŋ ii mesaon qamakooli mirigianon uro.

¹⁰ Iikanon eja boria soosoolia mon raro. Ejembanon Jiisas qaa jakeyanon ama mubombaajon kokaen qisin mugi, “Eja Sabat kendonon meagon Kana qaa uuguwoŋa me qaago?”

¹¹ *Qisin mugi kokaen meleeno, “Onoononga moronon kokaen koloŋja: Eja mombaanon lama motoononon Sabat kendonon ronon kemebaati een, iinon ii mende men hororo koubaa?”

¹² Ejawaa sewananon mono lamawaa sewana mamaga uuguji, mono ii romongowu. Kawaaajon Sabat kendonon gawon awaa men kaananon Kana qaa mende uuguwoŋa.”

¹³ Kaen meleema eja ii ijoro, “Gii mono boroga qetetereewa.” Kaen ijoro qetetereero wala anoti, iikawaa so awaa koloŋ boria alia kaŋa kolooro.

¹⁴ Kaen kolooro Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon seleengen kema ajoajoro ama Jiisas nomaen ama qenin komuwaatiwaa qaa jen monganŋi. Kian.

Anutuwaa gawon meme eja tak-kootoya ii kokaen:

* 12:1: Dut 23.25 * 12:3: 1 Sml 21.1-6 * 12:4: Lew 24.9 * 12:5: Jan 28.9-10 * 12:7: Mat 9.13; Hoos 6.6 * 12:11: Luuk 14.5

15 Jiisasnon qaagia ii iima koton iikanondeen goman ii mesaon mongen keno. Keno mamaganon iwaa gematanon otaan kenji yonoo batugianon ji ejemba kuuya menj qeangon onono.

16 Ii menj qeangon onoma kania asuganon jewubotiwaajon kotakota qotogon onono.

17 Kaen kolooro Anutunon gejatootoo eja Aisaia sololooro qaa monjeroti, iikanon mono honawo kolooro. Qaa ii kokaenjerota eja,

18 **“Iibu, koi mono noo gawon ejana kolooro ii meweengon mube.*

Niinon wombo alana iwaajon mobe kerana qeangoro uunanon iwaajon aisoonkejen.

Niinon Unana Toroya iwaa uuta sokombaatiwaajon wasiwe kemero iinon qaa dindinagadeen jen tegonkejeniwaa Bunja qaaya injisaama jen seiroya kantria kantria yonoonon kembaa.

19 Iinon angowowo mende ama qaa tokoronkota mende qamakebaa.

Ejemba monnon iwaa qa otona ii roonqeqe kananon mende mobaa.

20 Bowo ologogiti, iinon ii mende qosombaa.*

Lambewaa wikyanon jen koton sokoya kolooro bolananon jen bobo amakeji, iinon ii mende qebugowaa.

Gawonja kaen menj ejembanon qaa dindina otaawutiwaajon manja qen laligoro qaa iikanon haamo ano otokorian ambuya.

21 Kantria kantria yononon mono iinon ilaan onombaatiwaajon mam-boma joronqorongia iwaa qatanon ama laligowuya.” Kianj.

Jiisasnon ome yonoo esungia uugun qero kamaaja.

Maak 3.20-30; Luuk 11.14-23

22 Omenon eja mon qaamuun menj muro jaaya gooro moto laligoroti, ii wama Jiisaswaanon kagi. Jiisasnon ii menj qeangoro omeya kouma keno neselana lolooro mombo qaa jen uun iiro.

23 Uun iiro ejemba tuun kuuya yononon ii iima aarun jegi, “Eja koi kanon mono Deiwidwaa gbilia kolooja me?”

24 *Kaen jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon ii moma kokaen jegi, “Eja koi kanon mombaa ku-usunon qaagoto, omejiilan yonoo Pongia Iimolan iwaa esunon ome onotaankeja.”

25 Kaen jegito, Jiisasnon uuroromongogia modaboron kokaen injoro, “Kantri daen yonoo galenurugianon batugianon angowowo ama jumbuti, iyononon mono tiwilaan aogi kantrigianon bolin saoyagadeen koloon qe-qelalan ewaa. Kaanagadeen siti me goman mombaa kanageso yononon batugianon angowowo ama jumbuti, iyononon mono galenkonkon gawongia menj nambombaajon amamaawuya.

26 “Mobu, Satanon mono alia Satan mon otaanagati een, iyononon mono batugianon angowowo ama jumbuyaga. Kaen kolooro galenkonkon gawongia mewombaajon amamaagi ometotongianon mono nomaen nanaga?

27 “Mobu, niinon Iimolambaa esunon omejiilan konjoma onombenagati een, onoo alaurugianon mono morowaa esunon ii konjoma onombuyaga? Kawaaajon yononon mono qaagia hona me qaagoti, ii gosin jen tegowu.†

* 12:18: Ais 42.1-4 * 12:20: Bowo ano lambewaa wik ii ejembawaaajon jeja. Ejembanon mon qen jaabamagege ama mugi momalaarianon janjon qaomambaaajon anji, Jiisasnon ii menj qeangowaa.

* 12:24: Mat 9.34; 10.25 † 12:27: Iyangua sele galenurugianon Anutuwa qata qama kilen ome ii Iimolambaa esunon konjoma onongi niinon ii Anutuwa ku-usunon konjoma onomakejen. Ororon mende nanjonwaajon moronon hona ano moronon qaa qolonmolongoya otaankeja? Yononon me niinon?

28 Ii jen tegowuto, Anutuwaa ku-usunonj noo boro susuna sololooro omejiilanj onjotaankejenj eenj, Anutuwaa bentotononj mono onjoononj kanj kuuja.

29 Monjonj eja kotiga Iimolambaa kana boria waladeenj mende somongowaati eenj, iinonj mono nomaenj mirianonj uma qengama esuhinaya menaga? Waladeenj ii somongoro rarogo mono saanonj mirianonjga ilawoilaya kuuya tagonj menj kembaa. (Iikawaa so niinonj kaanagadeenj Satan somongonj gematanonj omeya onjotaankejenj.)

30 **“Monjonj niwo mende laligoji, iinonj mono qetegonj nomakeja. Monjonj ejemba noo qanonj ajoroowutiwaajonj mende horonj onjomakeji, iinonj mono mendeema onjomakeja.*

31 Kawaajonj niinonj qaa monj kokaenj injjomanja: Ejemba singisonjgo ama mepaqepae kuuya amakejuti, ii Anutunonj saanonj mesaonjkejato, monjonj Unja Toroya mepaegowaati, iikawaa singisonjgoya Anutunonj mono kamban monjonj mende mesaowaa. Qaago totoonj!

32 **“Monjonj Siwe gomambaa Eja honja mepaegonj qaa jewaati eenj, Anutunonj ii saanonj mesaowaato, monjonj Unja Toroya mepaegonj qaa iwoi jewaati, iwaa singisonjgoya ii Anutunonj namononj laligowaatiwaa so me koomu gematanonj kanonj mende mesaowaa.*

Gerewaa kania ii honja iima gosinj moma kotowu.

Luuk 6.43-45

33 **“Gerewaa kania ii honja iima gosinj mojonj. Kawaajonj mono gere galenj kongi awaa kolooro honja awaa koloonkebaa me gere menj boligi honja bologa koloonkebaa.*

34 **Eja uutanonj iwoi saa qenj eji, ii mono buutanonj asuganonj jenkeja. Kawaajonj onjonganjo qatowaa merauruta kolooju. Bologa kaanj koloonj mono nomaenj qaa awaa jewuyaga?*

35 Eja awaawaa uu kowianonj iwoi awaawaa morianja eji, iinonj mono awaa ii asuganondeen jenkeja. Eja bologaa uu kowianonj iwoi bologaa morianja eji, iinonj mono bologa ii asuganonj jenkeja.

36 *“Kaenj jenkejato, niinonj qaa honja monj kokaenj injjowe mobu: Ejembanonj songo waleema qaa je omaya omaya jewuti, iyonononj mono qaa jegia kuuyaa kania ii jenteegowaa kamban somatanonj Anutuwaajonj jen asarigi gosiwaa.*

37 *Iikawaa kania ii kokaenj: Anutunonj mono qaa jega gosinj iikawaa so qaaga jenj tegoro solanjaniwaga me qaagawo koloonj lombo mokoloowaga. Kianj.*

Boi tosianonj angoletowaajonj kaparanj koma welenji.

Maak 8.11-12; Luuk 11.29-32

38 **Kamban kanonj Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) ano Kana qaawaa boi tosianonj Jiisaswaajonj kokaenj ijogi, “Boi, gii saanonj angoletomonj mena ii iibombaajonj mojonj.”*

39 **Kaenj ijogi kokaenj meleema onjono, “Ejemba kete namononj laligojuti, ii tuunj somata bologa koloonj serowilinj amakeju. Yonononj Anutuwaa aiweseyaaajonj kaparanj komakejuto, aiwese monj gejatootoo eja Joonawaanonj mono koloodabororo. Anutunonj aiwese morota monj mende ama onjombaa.*

* **12:30:** Maak 9.40 * **12:32:** Luuk 12.10 * **12:33:** Mat 7.20; Luuk 6.44 * **12:34:** Mat 3.7; 23.33; 15.18; Luuk 3.7; 6.45 * **12:38:** Mat 16.1; Maak 8.11; Luuk 11.16 * **12:39:** Mat 16.4; Maak 8.12

40 *Joonanon gomamboria karoon kowe osombaa (gajugaju) tomenanon laligoroti, kawaa so Siwe gomambaa Eja honanon kaanagadeen gomamboria karoombaa so balon uutanon ewaa.

41 **“*Joonanon Niiniwe ejemba batugianon kema Anutuwaa qaanon uugia kuuro moma iikanondeen uugia meleengito, mobu, niinon batugianon asugin nama Joonawaa nanamemenja uugun amakejen. Kaen amakejento, onjo kilen telambelan ama nomakeju. Kawaaajon Niiniwe ejembanon jenteegowaa kaman somatanon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonga waama onoo koorongianon motoon nambu. Motoon nama Niiniwe yononon qaa kokaen onoo selegianon kuuwuya, ‘Onjo Siwe gomambaa Eja hona telambelan ama mugi Anutunon irona meleema onono siimbobolo uuta mobuya.’ Niiniwe yononon kaen jegi nanamemenjianon onoangiaa kaniagia injisaangi gamugia mobuya.

42 **“*Kaniagiaa kaisareya mon ii kokaen: Anutunon kerugen momakooto uuta somata ii kin Solomon muro Saut waagennga kantri mombaa kwiin embanon Solomombaa momakootoya momambaaajon siina moro. Siina moma goman goraayanonga waama kana koriga tintin kan laligon Solomombaa momoya moro.

“Ii moroto, mobu, kaman kokaamba niinon batugianon koloon nama Anutuwaanon momakooto uuta menj kajeni, ii Solomombaa momakootoya uuguja. Uugujato, onjo kilen telambelan ama noma tompin laligogi mende sokonja. Kawaaajon Anutunon kanagen ejemba korebore horon onoma qaagia jen tegowaatiwaaajon jaayanon keubuti, kaman iikanon Saut kantriwaa kwiin emba iikanon mono kaanagadeen keubaa. Iinon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonga waama onoo koorongianon motoon nambaa. Motoon nama qaa kokaen onoo selegianon kuuwaa, ‘Onjo Jiisas telambelan ama mugi Anutunon irona meleema onono siimbobolo uuta mobuya.’ Iinon kaen jero ononon siligia gosin onoangiaajon gamugia mobuya. Kian.

Ome yononon eja uutanon eleembombaaajon kaparan konju.

Luuk 11.24-26

43 “Omenon eja uutanonga kouma balon qararankonkonanon kema lan liligon laligon haamo memambaaajon miri mongama mon mende mokoloowaa.

44 Ii mende mokolon mojoya tiiro kokaen jewaa, ‘Mirina mesaon kaweti, iikanon mono mombo eleema.’ Kaen jen eleema miria usuma menjerengoro eroti, ii gbamenja ero mokoloowaa.

45 “Kaen mokolon kema omejiilan tosaana 7 unjambaa. Omejiilan 7 ii iyanu uugun bologa totoon kolooju. Iinon ii unjano kan miri ii uma iikawaa uutanon laligowuya. Kaen koloo eja iikawaa kania wala kilenkilen kolooroto, kanagen boliqolidaborowaa. Ejemba tuun somata bologa koi kete namonon laligojuti, onoonon kaanagadeen kaen kolooowaa.” Kian.

Jiisaswaa nemunjouruta

Maak 3.31-35; Luuk 8.19-21

46 Jiisasnon toroqen ejemba tuun qaa injon laligoro nemunjoganon kan seleengen nama iwo qaa jewombaaajon mogi.

47 Mogi monon kokaen ijoro, “Moba, goo nemunjoganon mono seleengen nama giwo qaa jewombaaajon moju.”

* 12:40: Jon 1.17 * 12:41: Jon 3.5 * 12:42: 1 Kin 10.1-10; 2 Hist 9.1-12

⁴⁸ Qaa ii iJORoto, iwaajonj meleema kokaen jero, “Noo nemuna ii morononj? Noo kouruna ii morononj?”

⁴⁹ Kaen jen boria gowokouruta yonoononj baagenj boraama jero, “Iibu, noo nemuna ano kouruna hona mono koi.

⁵⁰ Daen yonononj noo Siwe Manaa uusiina tenj komakejuti, kuuya iyonononj mono noo nemuna ano naanjkouruna kolooju.” Kianj.

13

Qosomakororo eJawaa sareqaa.

Maak 4.1-9; Luuk 8.4-8

¹ Kambanj iikanondeenj Jiisasnonj gomanj ii mesaonj apu anjonj goraayanonj kemenj raro.

² *Raro ejemba tuunjelembenonj iwaanonj kema ajoroogi wanjononj uma raro. Raro ejemba tuun kuuya yonononj anjonj goraayanonj sakasinonj ajoroogi.

³ Kaen ajoroogi sareqaa mamaga jenj kokaen jero, “Mobu! Eja mononj nene kota qosoma kororoomambaajonj gawononj keno.

⁴ Kema qosoma kororooro kota tosianonj kana goraayanonj kemenj konji. Kemenj konji (warawenj) koonja koonja kouma ii nedaborogi.

⁵ “Kota tosianonj jamo kowonjinonj kemenj konji. Kemenj koma kanonj namo mamaga mende mokoloogi. Namo dusiita qaa erotiwaajonj kuragagia uulanawo kougi.

⁶ Kougito, weenonj kouma injiima jenj kotonj onono tiigia qaagotiwaajonj soolinj gororongogi.

⁷ “Kota tosianonj kumuntiri waayawononj kemenj konji. Kemenj konji iikanonj kouma qenj turunj bibiloko menj ononj.

⁸ Kaen janjonj qaonoto, kota tosianonj namo awaanonj kemenj konji. Kemenj koma tosaanja kogia 100 koloogi. Tosia kogia 60, tosia 30 iikawaa so koloonj seigi.

⁹ Mononj uugejiawo laligoji eenj, iinonj mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kianj.

Jiisasnonj naambaajonj sareqaa jero.

Maak 4.10-12; Luuk 8.9-10

¹⁰ Kaen jero gowokourutanonj kanj Jiisas kokaen qisinj mugi, “Gii mono naambaajonj ejemba yonoo qaa jemanjenj sareqaanonj ama jenkejanj?”

¹¹ Qisinj mugi kokaen meleema injoro, “Ii kokaembaajonj: Siwewaa bentotononj keuma laligowonatiwaa qaa aasangoya ii onjo asuganonj injowe moma kotojuto, iyonoononj ii kaen qaago.

¹² * “Kawaa kania ii kokaen: Mononj momakootoyawo laligoji, Anutunonj mono ii toroqenj muro koma gbilinj morianawo laligowaato, mononj momakootoya qaa laligoji, Anutunonj mono momoya melaa eji, ii kaanagadeen qetegonj wambaa.

¹³ “Ejemba yonoo qaa jemanjenj kokaembaajonj sareqaanonj ama jenkejenj: Yonononj iyangiaa jaagianonj iwoi iimago kania kilenj mende iima kotowuya. Iyangiaa gejagianonj qaa tororo momago kania kilenj mende moma asariwuya.

¹⁴ *Gejatootoo eja Aisaianonj waladeen qaa monj jenj ooroti, iikanonj ejemba kaanja yonoojonj honawo koloonkeja. Qaa ii kokaen,

‘Qaa moma bimbimgonjo kania kilenj mende moma asariwuya.

* **13:2:** Luuk 5.1-3 * **13:12:** Mat 25.29; Maak 4.25; Luuk 8.18; 19.26 * **13:14:** Ais 6.9-10

Iwoi iima bimbimonggo kania kilen mende iima kotowuya.

¹⁵ Ejemba tuun somata koi yonoo uugianon mono kotakota gojoma eja.

Gejagianon qaa moma bimbimonggo jaagia komujulaan laligoju.

Kaen mende ambuyagati een, mono jaagianon iwoi iima koton gejagianon qaa moma uugianon kania moma asarin uugia meleenji niinon ii saanon men qeangon onombenaga.'

¹⁶ *"Qaa kaen ejato, onoo jaagianon iwoi iima kotojiwaajon mono simbawonawo kolooju. Gejagianon qaa moma kotojiwaajon mono simbawonawo kolooju.

¹⁷ Niinon qaa hona toon mon kokaen injomanja: Gejatootoo ejemba ano Anutuwaanon ejemba solanja mamaganon onjo iwoi koi iijuti, ii iibombaajon awelegon laligogito, ii mende iigi. Onjo qaa koi mojuti, yononon ii mobombaajon uuqeeango somata moma laligogito, ii mende mogi. Kian.

Jiisasnon sareqaawaa kania jero.

Maak 4.13-20; Luuk 8.11-15

¹⁸ "Qosomakororo ejaawaa sareqaa jejenj, iikawaa kania ii mono geja ama mobu.

¹⁹ Nene kota qosoma kororooro kana goraayanon kemen konoti, ii kokaen: Monon bentotombaa Buna qaaya moma kania mende moma asariro Kilenaa Toyanon kan uutanon kota komogiti, ii qetegowaa.

²⁰ Nene kota qosono jamo kowonjinon kemen konoti, ii ejemba sareya mon. Yononon Buna qaa moma ii iikanondeen uuqeeango qaganon moma angon komakeju.

²¹ "Kaen amakejuto, uugianon tiita mende en onombaato, kaban torodaamongadeen nama kotiin laligowuya. Buna qaawaajon ama kakasililin me sisiwerowero kolooro kaban iikanondeen mono tama unuwaa.

²² Nene kota qosono kumuntiri waayawonon kemen kongiti, ii kokaen: Yononon Buna qaa mogi uugianon kemejato, balonon laaligowaa majakakaya ano moneh hina memewaa ugereya koloon bimonon onomakeja. Qabunagiawo koloowombaajon koposongogi siin kombombanja bologa tosonian kaanagadeen uugianon dungun Buna qaa bibiloko men munkeja. Kaen kolooro hongia qaa auta (gipeya) koloowuya.

²³ "Nene kota namo awaanon qosono kemen kongiti, ii ejemba koi kaanja: Yononon Buna qaa geja ama moma moma asarin pondan nama hongia mokolonkeju. Tosianon qaa je motoongononga kota 30 mokolonkeju. Tosianon hongia 60, tosonian qaa kota motomotoon yonoo hongia 100 men sein mokolonkeju." Kian.

Qinqiliwaa sareqaa

²⁴ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, "Siwewaa bentotonaa kania ii eja kokaanja so ama jemaña. Iinon gawononon kema nene kota awaa qosoma kororooro.

²⁵ Qosoma kororooro, gomantiinanon egi kanon kere ejanon kan wiit dumun batugianon kanon qinqiliwaa kota qosoma kororonon mesaon keno.

²⁶ Wiit dumun kotanon juma waama uma hona asugiroti, kaban iikanon qinqilinon kaanagadeen asuganon asugiro.

²⁷ "Asuganon asugiro welenqequeuranon ii iima gawon toyaanon kan kokaen ijogi, 'Somatanana, gawononon nene kota awaa qosoma kororoona me qaago? Qinqiliwaa kota ii mono daanjaya iikanon asugija?'

* **13:16:** Luuk 10.23-24

²⁸ “Kaen ijogi kokaen injjoro, ‘Kere ejanon ii qosoma kororooro.’ Kaen injjoro welenqege yononon kokaen jegi, ‘Nono saanon kema qinqili ii qonjoma men kululuuwoṅatiwaajon mojan me qaago?’

²⁹ Kaen jegito, kokaen injjoro, ‘Qaago! Ono qinqili qonjoma men kululuun iikanon dumun tosaṅa ii kaṅagadeen qonjombubo.

³⁰ “Mono mesaogi motoon somariin hona memeyaa kambaṅa kaṅ kuro niinon kambaṅ iikanon dumun kunṅun ejemba ii kokaen injjomaṅa: Mono wala qinqili men kululuun anṅi jewaatiwaajon boranṅon kasanon somonṅowu. Ii somonṅonṅo mono wiit dumun hona ii men kululuun men kaṅ noo kowi mirinon ambu.” ’ Kianṅ.

Nejon kotaa sareqaa

Maak 4.30-32; Luuk 13.18-19

³¹ Jiisasnon sareqaa mon kokaen toroqen injjoro, “Siwewaa bentotoṅa ii kokaen: Eja monṅon nejon kota men anṅa gawon namoyanon kema ano.

³² Kota ii melaa kazupuleenda. Ii nene kota kuuya iyonoo ka-maṅqegetagia koloojato, juma waama logoya kuuya unṅugun somariin gere kolooṅa. Kaen koloon nano kanakeewambaa koonṅa koonṅa kouma haigia gere iikawaa borianon amakeju.” Kianṅ.

Yiistwaa sareqaa

Luuk 13.20-21

³³ Jiisasnon duṅanon mombo sareqaa mon kokaen jero: “Siwewaa bentotoṅa ii yiist me flaua men somasomariiwaa so kokaen kolooja: Emba monṅon bered oomanjen yiist men flaua konde karonṅ kanon mindirin melenqeleen ama kema raro korebore somariiro.” Kianṅ.

Jiisasnon nomaembaajon sareqaaya qaaya jero?

Maak 4.33-34

³⁴ Jiisasnon qaa kuuya ii kanageso yonoojon sareqaanon jero. Sareqaaya qaa kaen qaa mon mende injjoro.

³⁵ *Kaen kolooro Anutunon gejatootoo eja mon sololooro qaa mon jeroti, iikanon honawo kolooro. Iinon qaa ii kokaen jero eja,

“Noo buunanon mono afaṅgoro sareqaaya qaaya jemaṅa.

Anutunon namo mokolooro asugiroti, kambaṅ iikanondeen qaa aasṅoyanon ero laligon kouniṅi, niinon mono qaa ii asuganon jen inisaamaṅa.” Kianṅ.

Qinqiliwaa sareqaawaa kania

³⁶ Jiisasnon sareqaa ii jedaboron ejemba tuun somata onomesaon miri uutanon uro. Uro gowokourutanon iwaanon kaṅ kokaen qisin mun ijogi, “Qinqili nene gawonon asugiroti, gii mono sareqaa iikawaa kania jen asarin nonomba.”

³⁷ Kaen ijogi kokaen meleema injjoro, “Siwe gomambaa Eja honanon mono nene kota awaa awaa qosoma kororoṅkeja.

³⁸ Nene gawon ii namowaa kantri kuuya. Nene kota awaa ii bentotombaa meraboraana onoojon jejen ano qinqili ii eja bologaa meraboraana yonoojon jejen.

³⁹ Kerenon ii qosoma kororooroti, ii Kilenṅa Toyaaṅon jejen. Dumun kunṅun kambaṅa ii namowaa kambaṅa tegowaatiwaa kambaṅa somata ii. Dumun kunṅun ejemba ii Siwe gajoba yonoojon jejen.

⁴⁰ “Qinqili men kululuun gerenon anṅi jewaati, iikawaa so mono namowaa kambaṅa tegowaatiwaa kambaṅa somatanon kolooṅa.

* 13:35: Ond 78.2

⁴¹ Siwe gomambaa Eja honanon mono gajobauruta wasin onono kan qaa aren bologa Kraistwaa bentoton uutanon singisongo ambombaajon kondonkeji, ii qewagon mindingowu ano ejemba jeulalana kuuya ii kululuun onombuya.*

⁴² “Kaen mindinqindin ama ejemba ii hagon onongi gere tombo tanjururun jen eji, iikanon kemebuya. Iikanon kemebuti, iyononon mono sama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya.

⁴³ Kamban iikanon ejemba solana yononon mono ween kaana koloon Mangiaa bentoton uutanon asarin laligon ubuya. Mononon uugejiawo laligoji, iinon mono qaa ii geja ama moma kotowa. Kian.

Maa suan mesamesanogoyaa sareqaa

⁴⁴ “Siwewaa bentotonaa ii maa damandan sewana uuta iikawaa so kokaen koloaja: Ii gawonon mesangogi ero eja mononon ii mokoloon analin angon koma mombo namonon mesangoro. Mesangon iikawaajon aisonon kema esuhinaya kuuya sewana mewutiwaajon ano mononon karo iikanon gawon balon ii sewana mero.” Kian.

Soron kotaa sareqaa

⁴⁵ “Siwewaa bentotonaa ii stua ejawaa so ama sareqaa mononon kokaen jemaana: Iinon soron kota monogama laligoro.

⁴⁶ Monogama laligon soron kota motoonngo sewana somata ii mokoloon kema esuhinaya kuuya sewana mewutiwaajon ano mononon karo iikanon soron kota ii sewana mero.” Kian.

Misa hoorowaa sareqaa

⁴⁷ “Siwewaa bentotonaa ii misawaa so ama sareqaa mononon kokaen jemaana: Ii apu angonon giligi kemero sora tanigia kania kania kemegi onoma men kululuuro.

⁴⁸ Men kululuuro saa qero ejembanon ii horogi goraayanon kouro kamaan rama sora awaa gosin kondonon men kululuugito, soro bologa ii giligi keno.

⁴⁹ Qaa iikawaa so mono namowaa kambana tegowaatiwaa kambana somatanon koloowaa. Siwe gajoba yononon kan ejemba bologa ii solana yonononnga gosin onombu.

⁵⁰ Gosin onoma ejemba bologa ii giligi gere tombo tanjururun jen eji, iikanon kemebuya. Kanon kemebuti, iyononon mono sama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya.” Kian.

Qaa kota walaga ano gbilia

⁵¹ Jiisanon sareqaa ii jedaboron kokaen qisin onono, “Qaa kuuya jejenj, ii moma asariju me qaago?” Qisin onono meleema “Oon!” ijogi.

⁵² “Oon!” ijogi kokaen injoro, “Miri toyanon miriaa kowianonga hina iwoi walaga ano gbilia unjuma amakeja. Iikawaa so Kana qaawaa boi kuuya Siwe bentotombaa gowokouruta koloogiti, iyononon mono kaanagadeen uugiaa kowianonga qaa akadamugiawo donogoga ano qaa awaa soro walaga unjuma jenkeju.” Kian.

Nazaret yononon Jiisas gema qegi.

Maak 6.1-6; Luuk 4.16-30

⁵³ Jiisanon sareqaa ii jedaboron goman balon ii mesaon keno.

* **13:41:** Qaa aren (ideology) bologa ii naa (yawen) gawon momo, komyunist, maslim ano momo aren tosaana ii ejemba somonon onongi osigi laaligogianon bolin soonkeji, gajoba yononon mono ii kuuya qewagon mindingowuya.

⁵⁴ Kema nensoomari taonanon keuma qamakooli mirigianon uma Buna qaa kuma onono. Kuma onono aarun waliŋon kokaen jegi, “Yei, gejajuju! Iinon momakooto koi ano angoletu ku-usunawo ii mono daenkaya meja?”

⁵⁵ Eja koi mono goman kokawaa motonqeqe ejawaa meriaga. Nemunaa qata Maria ano kouruta Jeims, Joosef, Saimon ano Juuda. Ii saanon mojon.

⁵⁶ Naanurutanon kuuya batunananon koi laligoju. Kawaajon iwoi kuuya koi mono daenkaya men kan anja?”

⁵⁷ *Nazaret yononon kaen jegi uugianon boliro iikanon osigi. Osigito, Jiisasnon kokaen injoro, “Gejatootoo eja ii iyanaa taanon ano iyanaa mirinon jejewili ama munkejuto, goman tosonian iikaana qaago.”

⁵⁸ Kaen injoro momalaarigianon mende kolooro yangisenjiaajon ama angoletu ku-usunawo ii iikanon mamaga mende mero. Kian.

14

Jombaa aroya kotogi komuro.

Maak 6.14-29; Luuk 9.7-9

¹ Kamban kanon balon bakayaa (Galili prowinswaa) kin Herod iinon Jiisaswaa bujuya moro.

² Ii moma welenqeqeuruta ii kokaen injoro, “Ii mono Jon Oomulu ejaga. Iinon mono koomunonga waama gawon mero angoletu ku-usunawo koloonkeju.” Majakaka moma kaen injoro.

³ *Ii kokaembaajona jero: Herodnon koga Filipwaa embia Herodias olon mero Jon Oomulu ejanon kin jen muro opotoro wasin onono kema Jon men somonjon kapuare mirinon oonji.

⁴ *Jonon Herodwaaajon qaa kokaen jero, “Gii qamboga men laligon Kana qaa uugujan.”

⁵ Kaen jero Herodnon Jon qegi komuwaatiwaa moroto, kanageso yononon Jombaaajon mogi gejatootoo ejaga laligoroti, iikawaaajon kanageso yonoojon toroko moro.

⁶ Toroko moroto, Herodwaa kolokoloo kambananon karo somataurutanon ajoroon ragi Herodiaswaa boratanon yonoo jaagianon danis ano Herodnon iikawaa iimasiina mamaga moro.

⁷ Kawaajon emba saran iikanon naa iwoiwaajon qisinaga, kinon ii togon mumambaajon qaa somonjon qaaya ii jojopan qaanon jen kotiuro.

⁸ Kaen jen kotiuro nemunanon emba saran ii kuun muro kokaen ijoro, “Mono qisina Jon Oomulu ejawaa aroya koton wana kondenon ama men kan nomba.”

⁹ Kaen ijoro kimbaa uutanon kobooro wosobiri moroto, jojopan qaaya jero somataurutanon ii mogiti, iyonoo jaagianon kamaan qewabotiwaajon ama Jombaa wana mubutiwaajon jen kotooro.

¹⁰ Kaen jen koton opotoroya mon wasin jero, “Gii mono kapuare mirinon kema Jombaa aroya koton wana men kawa.”

¹¹ Kaen jero Jombaa wana kondenon ama men kan emba saran ii muro men kema nemuna muro.

¹² Jombaa gowokourutanon iikawaa bujuya moma kema qamoya men qasiriwaa jamo kobaanon ama ron konji. Ron koma kema qaa ii Jiisas ijogi moro. Kian.

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagiuro.

Maak 6.30-44; Luuk 9.10-17; Jon 6.1-14

* **13:57:** Jon 4.44 * **14:3:** Luuk 3.19-20 * **14:4:** Lew 18.16; 20.21

13 Jiisasnoŋ Jombaa sunduya moma gomaŋ ii mesaŋ waŋgonoŋ uma baloŋ gbameŋa moŋnoŋ iyaŋgiodeeŋ laligowombaajoŋ kenŋi. Ejemba tuuŋ yoŋonoŋ iikawaa bujuya moma taŋ ano gomaŋgia mesaŋ Jiisaswaa gematanŋ otaŋ baloŋ kana kenŋi.

14 Kenŋi Jiisasnoŋ waŋgonoŋga kamaŋ ejemba tuuŋ somata injiima yoŋooŋ woŋoya moro. Woŋoya moma batugianoŋ ji injiro laligogiti, ii meŋ qeaŋŋoŋ oŋono.

15 Kaeŋ ama laligoro mare kolooro gowokourutanoŋ Jiisaswaanŋ kaŋ kokaeŋ jegi, “Boi, nono baloŋ gbameŋa kokanoŋ laligoniŋ weeŋ jaaya tegŋ kememambaajoŋ anja. Kawaaŋŋ gii saanoŋ ejemba tuuŋ koi wasiŋ oŋona gomaŋa gomaŋa kanoŋ kema nembanenegia sewana meŋ newu.”

16 Kaeŋ jegito, Jiisasnoŋ kokaeŋ injiro, “Yoŋonoŋ saanoŋ kokanoŋ rabu. Oŋonoŋ mono oŋoŋgio ii nene unuagiwu.”

17 Kaeŋ injiro jegi, “Nono bered 5 ano sora woi iikaŋ meŋ laligoŋoŋ.”

18 Kaeŋ jegi injiro, “Mono ii meŋ kaŋ nombu.”

19 Kaeŋ injiŋoŋ ejemba tuuŋ somata ii jiiro lolonoŋ kamaŋ rabutiwaaŋoŋ jeŋ kotoŋ oŋono ragi. Ragi bered 5 ano sora woi ii meŋ Siwenŋoŋ uuro uro kotueŋoŋ bered motoŋ gowokouruta oŋono ejemba tuuŋ so mendeema oŋoŋgi.

20 Mendeema oŋoŋgi ejemba korebore neŋ neŋ timbiriŋgogi. Neŋ timbiriŋŋoŋ nene kitia rereŋoŋa mesaogiti, ii gowoko yoŋonoŋ meŋ kululuugi konde 12 kanoŋ kemeŋ saa qero.

21 Eja bered negiti, iyoŋoo jaŋgogia ii 5,000. Emba merabora yoŋoo jaŋgogia ii mende megi. Kiaŋ.

Jiisasnoŋ apu aŋŋoŋ qaganŋoŋ riŋ riŋ keno.

Maak 6.45-52; Jon 6.15-21

22 Negi tegoro Jiisasnoŋ iikanondeeŋ gowokouruta jeŋ kotoŋ oŋoma kokaeŋ jero, “Oŋo mono waŋgonoŋ uma waladeeŋ apu aŋŋoŋ kotoŋ leegeŋ kembu. Niŋoŋ saanoŋ kambaŋ biiwianoŋ ejemba tuuŋ koi oŋoombe keŋgigo kamaŋa.”

23 Kaeŋ jeŋ ejemba oŋono kenŋi baanoŋoŋ uma aŋodeeŋ laligoŋ qama kooliro. Qama kooliŋ laligoro mare kolooro baanoŋoŋ yaŋabuju raro.

24 Raro waŋgogianoŋ apu aŋŋoŋ biiwianoŋ koriganoŋ keno haamonoŋ keŋgiti, iikaŋ baageŋga qeŋ karo sirinoŋ waŋŋo kuŋ giliro keqelaŋ kema karo.

25 Kaeŋ ano gomaŋ aworaŋgoro (3-6 kilok) iikanondeeŋ Jiisasnoŋ apu aŋŋoŋ qaganŋoŋ riŋ riŋ gowokouruta yoŋoonŋoŋ karo.

26 Kaŋ apu aŋŋoŋ qaganŋoŋ riŋ riŋ karo gowokourutanoŋ ii iima aaruŋ toroko moma jeneŋgia ororo “Kowe Soŋgorinoŋ kaja,” jeŋ sombugia moma qama qa gigilaagi.

27 Qama qa gigilaagito, Jiisasnoŋ iikanondeeŋ qaa jeŋ kokaeŋ injiro, “Alauruna, mono qaqaabuŋabuŋagiawo satiŋ laligowu. Neeno kajeŋ. Toroko mende mobu.”

28 Kaeŋ injiro moma Piitonoŋ meleema kokaeŋ ijoro, “Giinoŋ Ponga kolooŋaŋi eeŋ, mono saanoŋ jena niŋoŋ apu qaganŋoŋ riŋ riŋ goonoŋ kamaŋa.”

29 Jiisasnoŋ ii moma “Saanoŋ kawa,” ijoro. Kaeŋ ijoro Piitonoŋ waŋŋo mesaŋ apu aŋŋoŋ qaganŋoŋ riŋ riŋ kanaiŋ Jiisaswaanŋoŋ keno.

30 Kanaiŋ kenoto, haamonoŋ mamaga qeŋ siri karo iima toroko moma jeneŋa ororo kanaiŋ apu uutanoŋ kemeŋ kokaeŋ qaro, “Poŋ, mono ilaaŋ nomba!”

³¹ Qaro Jiisasnoŋ iikanondeen boria boraama Piitowaa borianon men kokaen ijoro, “Momalaariga ii melaada. Mono naambaajon uuwoi anjan?”

³² Kaen ijon ilaan muro wanŋonon uri haamonon goron qero sirinon non qero.

³³ Non qero eja wanŋonon ragiti, iyononon waeya men mepeseen mun kokaen jegi, “Onŋanon, gii Anutuwaaw meriaga.” Kian.

Jiisasnoŋ Genesaret laligon menqeeanŋo gawon mero.

Maak 6.53-56

³⁴ Apu anŋon koton leegen Genesaret gomanon keuma wanŋo mesaon sakasinon kemegi.

³⁵ Sakasinon kemegi goman iikawaa ejembaya Jiisas moma koton mug. Moma koton mun qaa anŋi goman kuuya kosianon ragiti, iikanon keno bujuya moma ji ejemba kuuya unuama Jiisaswaanon kagi.

³⁶ Kan nama Jiisaswaa maleku susuyanon oosiriwombaajon welema mun laligogi. Oosirigiti, kuuya iyononon mono qeangodaborogi. Kian.

15

Ambosakon yononon qaa kuma soogi.

Maak 7.1-13

¹ Kawaa gematanon Farisii (Kana qaawaa kaparanŋonŋon) ano Kana qaawaa boi tosanon Jerusalem sitinonŋa Jiisaswaanon kan kokaen qisin mug,

² “Goo gowokouruganon mono naambaajon kana uugun ambosakonurunana yononon sili mende otaaju? Yononon mono borogia songbama hamo mende qen kilen kanain nembanene neju?”

³ Kaen qisin mug kokaen injoro, “Onŋanŋio mono naambaajon ambosakonana yononon sili otaawombaajon kana uugun Anutuwaanon jopon qaa qenkeju?”

⁴ *Kawaa qaaya mon ii kokaen: Anutunon kokaen jen koto, ‘Nemun manga mono goda qen oromakeba,’ ano ‘Monon manŋa me nemunŋa qasuaan orombaati, ii mono qegi komuwa.’

⁵ “Kaen jen kotoroto, onŋo qaa ii uugun kokaen jenkeju, ‘Monon manŋaajon me nemunŋaajon kokaen jewaa: Wosona mojen. Noo nanŋonanŋo iwoina bunŋa qen aonaga, ii mono Anutuwaaw mamatewoo nandumbaajon gosin ambeta eja. Monon kaen jen manŋa me nemunŋa goda qen mubaatiwaa so mende kolooja.’

⁶ “Kaen jen siligia walagaajon ama Anutuwaaw jopon qaaya itagogi omaya koloon janŋon qaomakeja. Ii mende sokonja.

⁷ Oo uumeleembaa ejemba selesele, gejatootoo eja Aisaianon onŋoo kania-gia tororo waladeen inisaama kokaen jerota eja,

⁸ *‘Ejemba tuun koi kanon mono je buugianon awaagadeen goda qen nomakejuto, uugianon mono telambelan ama noma monŋen koriganon anŋi eja.

⁹ “Kaen ero noo waena een tonton men mepeseen nomakeju. Kana qaa kuma onŋombonjen kitianon ejemba yonoo jenkootogia ii gisomaso ama melokanjinkeju.” ’ Kaen meleema onŋono.

Eja uuta ii nomaen tilooja?

Maak 7.14-23

* 15:4: Eks 20.12; 21.17; Dut 5.16; Lew 20.9 * 15:8: Ais 29.13

¹⁰ Jiisasnoŋ ejemba tuuŋ mombo oŋoono kagi kokaen injjoro, “Oŋo mono qaa koi geja ama moma asariwu.

¹¹ Ejanonŋ iwoi nero uutanonŋ kemenkeji, iikanonŋ mende tiloonŋ muŋkejato, iyaŋaa wombotanonŋa qaa kouma kamaankeji, iikanonŋ mono tiloonŋ muŋkeja.”

¹² Kaenŋ injjoro gowokourutanonŋ kaŋ kokaenŋ qisigi, “Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonŋkonŋ) yoŋononŋ qaa ii mogi unjuro uugianonŋ boliji, ii mojanŋ me qaago?”

¹³ Qisigi kokaenŋ meleeno, “Niinonŋ waro kuuya noo Siwe Maŋnanonŋ mende komoroti, ii mono tiitawo qonjomaŋa.

¹⁴ *Kilenŋ, ii mono oŋomesaowu. Yoŋononŋ ‘Ejemba jaagoo unjuamboŋa,’ jenkejuto, iyaŋgiaa jaagianonŋ mono gooja. Jaagoo moŋnonŋ jaagoo alia moŋ borianonŋ meŋ wambaati eenŋ, iyorononŋ mono motoonŋ roŋnonŋ kemen uruwaa.”

¹⁵ Kaenŋ meleeno Piitononŋ ijoro, “Sareqaa iikawaa kania mono jen asarina mobonŋ.”

¹⁶ Kaenŋ ijoro Jiisasnoŋ jero, “Oo alauruna, oŋo kaanagadeenŋ toroqenŋ momogia awaa mende kolooja me?

¹⁷ Ejanonŋ iwoi kuuya nero uutanonŋ kemenkeji, ii korojoŋanonŋ kemenŋ seleenŋgenŋ kamaankeja. Ii moma kotoju me qaago?

¹⁸ *“Ii kamaankejato, qaa uu kononŋanonŋa kouma buutanonŋa kamaankeji, iikanonŋ mono tiloonŋ muŋkeja.

¹⁹ Ejemba uu kononŋgianonŋa iwoi koi kaanŋa koloonŋ koumakeja: Qaa bologa romonŋonŋ owenŋ jenŋ meŋ ejemba unugi komuwutiwaajonŋ momakeju. Oloŋkalu ama serowilinŋ ambombaajonŋ momakeju. Iwoi yoŋgoro mewombaajonŋ momakeju. Jenonkuukuu qaa qolonmolonŋgoya jewombaajonŋ momakeju. Gemageqe qaa jenŋ Anutu mepaegowombaajonŋ momakeju.

²⁰ Iwoi kaanŋanonŋ mono ejemba tiloonŋ oŋomakejato, borogia mende soŋgbama nembanene nenkejuti, iikanonŋ eja moŋ mende tiloonkeja.” Kianŋ.

Keinan emba moŋnonŋ kaparaŋ koma qama kooliro.

Maak 7.24-30

²¹ Jiisasnoŋ Genesaret gomaŋ mesaonŋ siti qagara Taia ano Saidon yoro distrik qata Fonisia iikawaa uutanonŋ keno.

²² Keno Keinan emba, balonŋ iikawaa toya moŋnonŋ kaŋ Jiisas welema kokaenŋ qama ijoro, “Poŋ, Deiwidwaa gbili, mono kiankomuŋ nomba! Omenonŋ borana kokojinjinŋ ama muro siimbobolo somata momakeja.”

²³ Qama ijoroto, Jiisasnoŋ qaa moŋ mende meleeno. Kaenŋ kolooro gowokourutanonŋ kaŋ kokaenŋ kuunŋ muŋ ijogi, “Emba ii sama qama kananananonŋ kajiwaajonŋ mono ilaanŋ muna kema.”

²⁴ Kaenŋ ijogi meleeno, “Amananonŋ Israel kanagesowaa lama soosooya iikayadeenŋ hamo qenŋ oŋomambaajonŋ ama wasinŋ nonota kajeŋ.”

²⁵ Kaenŋ meleeno emba iikanonŋ kosianonŋ kaŋ siminŋ kuma muŋ ijoro, “Poŋ, mono ilaanŋ nomba!”

²⁶ Kaenŋ ijoroto, Jiisasnoŋ kokaenŋ meleema muro, “Qaago, merabora yoŋoo mirigianonŋa bered meŋ kasu oŋoninŋ mende sokombabo. Juuda nono wabaurunana oŋoo qagia kasu qamakejonŋ. Niinonŋ waladeenŋ Juuda ejemba ilaanŋ oŋombe kantri tosaanŋa oŋononŋ mono kasu kaanŋa mamboma laligowu.”

* 15:14: Luuk 6.39 * 15:18: Mat 12.34

²⁷ Meleema muroto, embanon ijoro, “Pon, ii saanon mojento, kasu meria yononon mono kaanagadeen togiaa nene dunnonga nene reemonja kamaaro nenkeju.”

²⁸ Kaen ijoro Jiisasnon kokaen ijoro, “Oo emba, goo momalaariga ii somata. Kawaajon welema nonjaniwaa honja mono koloowaa.” Kaen ijoro moma boratanon aua iikanondeen qeangoro. Kianj.

Jiisasnon ji ejemba seiseiya mero qeangogi.

²⁹ Jiisasnon goman ii mesaon kan Galili apu angombaa goraayanon kouma baananon uma kamaan raro.

³⁰ Raro ejemba tuunlembeyanon iwaanon kan ejemba koi kaanja unuangi: Lokon ano ejemba jaagia googa, tosaanja kana borogia eraqeerangoya, tosaanja qaamuun ano tosaanja ji mamaga injiro laligogiti, ii unuama Jiisaswaa kana banon onononji men qeangon onono.

³¹ Men qeangon onono qaamuun ejemba yononon qaa jegi kana borogia eraqeerangoya yononon qeangon dingogi lokon yononon kana riinj kema kagi jaagia doongoya yononon jaa uun iigi ejemba tuun yononon ii iima waliingon Israel ananaa Anutunana mepeseegi. Kianj.

Jiisasnon eja 4,000 nene unuagi.

Maak 8.1-10

³² Jiisasnon gowokouruta onono iwaanon kagi kokaen injoro, “Niinon ejemba tuunleembe somata koi yonoonon wosona mojen. Yononon noonon kan ween karoon laligon waagi nenegia qaondabororo iijen. Kananon kema laligon batuyanon jaagia giliro tiwitiwilaa mokoloowubotiwaaajon ii een wasinj onomambaajon togojen. Kawaajon ii nene unuagimambaajon mojen.”

³³ Kaen injoro gowokourutanon meleema kokaen ijogi, “Balon qararankonkonon kokanon nononon mono daenkayaga nembanene mamaga mokolon ejemba tuunleembe koi unuagiwonaga?”

³⁴ Ii moma Jiisasnon kokaen qisij onono, “Onoonon bered dawi raja?” Qisij onono “Bered 7 ano sora melaa tosaanja raja,” jen ijogi.

³⁵ Ijogi Jiisasnon ejemba tuunleembe ii namonon kemen rabutiwaaajon jen koton onono kemen ragi.

³⁶ Kemen ragi bered 7 ano sora ii men Anutu qama koolinj dangisen jen moton gowokouruta onono yononon ii ejemba tuun so toto qen onononji.

³⁷ Toto qen onononji nen nen timbiringogi. Nen timbiringon nene kitia mesaagi kemeroti, ii konde 7 kanon men kululuugi saa qero.

³⁸ Eja nene negiti, yonoo janngogia ii 4,000. Emba merabora yonoo janngogia ii mende megii.

³⁹ Jiisasnon ejemba tuunleembe onono kenngi iyanja wanonon uma Magadan gomanon keno. Kianj.

16

Boi tosianon angoletto iibombaaajon kaparan konngi.

Maak 8.11-13; Luuk 12.54-56

¹ *Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) ano Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) tosianon Jiisaswaanon kan qaawaa timbinon horowaatiwaaajon angobato men mun kokaen qisigi, “Mono jena Siwenonnga angoletto mon asugiro iibonja.”

* 16:1: Mat 12.38; Luuk 11.16

² Kaen qisigi kokaen meleeno, “Ono ween kememambaajon ano iikanon kokaen jenkeju, ‘Sombinon ososaajiwaajon woran ween awaa koloowaa.’

³ “Kaanagadeen umugawodeen kokaen jenkeju, ‘Sombinon ososaaro koosunon totowijiwaajon mono kon musu giliwaa.’ Kaen kaen jen sombim-baa tania iima kon weembaa kania saanon gosinkejuto, kambañ laligojon, iikawaa aiweseya gosiwombaajon mende moju. Ii mende sokonja.

⁴ *Ejemba tuun bologa namonon laligon olonkalu amakejuti, iyononon Anutuwaaiweseya asugiwaatiwaajon kaparan komakejuto, Anutunon gejatootoo eja Joonawaa aiweseya onondabororo aiwese tosia mende toroqen qendeema onombaa.” Kaen meleema onomesaon mongen keno. Kian.

Farisii ano Sadusii yononon wosokondun kaan koloju.

Maak 8.14-21

⁵ Jiisanon gowokouruta yonowo apu angon koton leegen keuma samon mewombaajon duduugiti, ii iigi.

⁶ *Ii iigi Jiisanon kokaen injoro, “Ono Farisii ano Sadusii paati woi yonoo wosokondungia ano riki sombangia iikawaajon mono galengia men laligowu. Ii awagadeen mende gosin gema qegi yononon mono yiist kaan somariin men bolin onombuya.”

⁷ Injoro qaa gemata ii mende moma asarin batugianon kokaen amin mogi, “Nono bered mende men kajan. Kawaajon jeja me nomaen?”

⁸ Ii amin mogi gejianon kemero kokaen injoro, “Oo ono momalaarigia melaada, naambaajon ‘Bered mende mejon,’ jen onongia amin moju?”

⁹ *Noo kania ii naambaajon mende moma kotoju? Niinon bered 5 ii 5,000 yonoojon motowe iikawaa kitia men kululuugi konde dawinon kemeñ saa qero? Ii duduuju me qaago?

¹⁰ * “Kaanagadeen bered 7 ii 4,000 yonoojon motowe iikawaa kitia men kululuugi konde dawinon kemeñ saa qero? Ii duduuju me qaago?”

¹¹ Nii beredwaajon qaa mende jejen, ii nomaen ama mende moma kotoju? Niinon beredwaajon qaagoto, Farisii ano Sadusii paati yonoo wosokondungia ano riki sombangia gosin gema qewutiwaajon jejen.”

¹² Kaen injoro iikanondeen qaayaa kania kokaen moma asarigi, “Ahaa! Flaua men somasarii yiistwaa galen men aowombaajon mende jejato, Farisii paati ano Sadusii paati yonoonon qaa melokanjin gema qewombaajon jeja.” Kian.

Piitonon Jiisaswaa kania jokolooro.

Maak 8.27-30; Luuk 9.18-21

¹³ Jiisanon Sisaria Filipai taombaa kosianon kema kanon gowokouruta kokaen qisin onono, “Ejembanon Siwe gomambaa Eja hona noojon nomaen jenkeju? Nii moroga koloojen?”

¹⁴ *Qisin onono meleema kokaen ijogi, “Tosianon ‘Gii Jon Oomulu ejaga koloojan,’ jenkejuto, tosianon ‘Gii Elaija koloojan,’ jenkeju ano tosianon toroqen kokaen jenkeju, ‘Gii Jeremaia me gejatootoo eja walaga yonoononga mon koloojan.’”

¹⁵ Kaen ijogi kokaen qisin onono, “Ano onongio noojon nomaen jenkeju? Nii moroga koloojen?”

¹⁶ *Qisin onono Saimon Piitonon meleema ijoro, “Gii Hamoqeqe Toya Kraist ano laaligo Toya Anutuwaai Meria koloojan.”

* **16:4:** Mat 12.39; Luuk 11.29 * **16:6:** Luuk 12.1 * **16:9:** Mat 14.17-21 * **16:10:** Mat 15.34-38
* **16:14:** Mat 14.1-2; Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8 * **16:16:** Jon 6.68-69

17 Kaen ijoro Jiisasnoŋ meleema kokaen ijoro, “Oo Saimon Joonawaa meria, baloŋ eja sa busuyawo moŋnoŋ qaagoto, noo Amana Siwe gomanon laligoji, iinon mono qaa ii gii gisaano. Kawaajon giinon mono simbawoŋawo koloojan.

18 Niinon kokaen gijowe moba: Gii Piito (ananaa qaanon karanjan) koloona niinon karanjan iikawaa qaganon uumeleen kanagesonaa tandoya ambe nanŋon oŋona uugia meagon kotiin nambu. Giinon ii galen koma oŋona koomu Toyanon ii senjon gomambaa kiropo naguyanon horon oŋomambaajon amamaawaa. Omejiilan tosaŋa yoŋoo ku-usuŋgianon kaanagadeen ii kondeema haamo ama oŋombombaajon amamaawuya.

19 **“Niinon Siwe bentotoŋaa kii meria woi gomaŋa. Gii namonon singisonŋo somoŋgona iikanon mono Siwe gomanon kaanagadeen soomoŋgoya ewaa. Gii namonon singisonŋo mesaon isana iikanon mono Siwe gomanon kaanagadeen iisaŋa ewaa.”*

20 Kaen jeŋ Hamoqeŋe Toya Kraist kolooroti, ii asuganon jegi moŋnoŋ mobubotiwaajon gowokouruta yoŋoojon sonŋo kotakota ama oŋono. Kian.

Jiisasnoŋ komumambaa qaaya jero.

Maak 8.31–9.1; Luuk 9.22–27

21 Kambaŋ kanonŋa Jiisasnoŋ kanain gowokouruta ii qaa kokaen inisaama jero, “Niinon Jerusalem kema siimbobolo mamaga momaŋa. Kantriwaa jotamemeya, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yoŋonon nugi komu-maŋa. Komuwe ween karonŋ kolooro koomunonŋa waamaŋa.”

22 Jiisasnoŋ kaen jero Piitonon horon muŋ goraayanon kema kanain qotogon kokaen jeŋ muro, “Oo Poŋ, ii kambaŋ moŋnoŋ koloon gombaboti-waajon Anutunon mono sopa somoŋgon gomba.”

23 Qotogon muro eleema Piito kokaen jeŋ muro, “Gii qaa romoŋgojan, ii Anutuwaanon qaaga qaagoto, balon ejemba ano Satan siinŋiaga. Gii noo kana utumambaajon mona uunanon bolija. Kawaajon Satan, gii mono keteda koi noo jaasewananonŋa togowa!” Kian.

Kraist otaawombaa sewanŋa

24 *Kambaŋ kanonŋa Jiisasnoŋ gowokouruta qaa kokaen injoro, “Moŋnoŋ noo gemananon kamambaajon moji, iinon mono iyanŋa uuselias siin kombombaŋa bologa gema qero ‘Buŋa gbilia meŋ kaja,’ jeŋ sisia megi siimbobolo ii bosimakeba. Ii maripoonon komuwaatiwaa so mokosinŋon nii notaŋ kawa.

25 *Moŋnoŋ laaligoya iyanŋaajon analin anŋon koma anŋa jaajaa laligoji, iinon mono laaligoya hoŋa somoŋgoro soowaa. Soowaato, moŋnoŋ balom-baa laaligoya noojon ama qeleema toŋon nombaati, iinon mono laaligo hoŋaa kania mokolon kotiin laligowaa.

26 “Moŋnoŋ gomaŋa gomaŋa yoŋoo ilawoilaya kuuya koma hororo buŋaya kendabororo uuta laaligoya meŋ soon silemale laligon komuro Anutunon qaaya jeŋ tegoro unayanon tiwilaaro mende sokombaa. Esuhinaya iikanon mono uukoisoro mende ama mubaa. Qaago totoon! Kuuya anana mono wanŋana somoŋgon aowombaajon amamaawonŋa.

27 **“Siwe gomambaa Eja hoŋanon kanagen Siwe gajoba toroya yoŋowo koi kamaagi Maŋaa asamaranŋa iima aaruwuya. Kambaŋ iikanon motomotoon ananaa nanamemenana gosin ironŋa me tawaya iikawaa so nonombaa.*

* **16:19:** Mat 18.18; Jon 20.23 * **16:24:** Mat 10.38; Luuk 14.27 * **16:25:** Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25 * **16:27:** Mat 25.31; Ond 62.12; Room 2.6

²⁸ Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Koi nanjuti, onoo batugianonga tosiannon Siwe gomambaa Eja honanon kin pon koloon asugiwaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligon koomuwaa siimboboloya mende mogi asugiro ii iibuya.” Kian.

17

Jiisaswaa selianon letono.

Maak 9.2-13; Luuk 9.28-36

¹ *Ween 6 tegoro Jiisasnon Piito, Jeims ano Jeimswaa koga Jon unuama iyangia siri baana koriga monnon uma gbamenanon laligogi.

² Laligogi jaasewanganon nano Jiisaswaa sele tansion letoma qaita mon kolooro. Jaasewanon ween jaaya kaana asariro malekuyanon tualalakota kolooro asasagawo kolooro.

³ Kaen kolooro iigi Mooses ano Elaija yoronon asugin onoma Jiisaswo qaa qaa amigi.

⁴ Amigi Piitonon kanain qaa jen Jiisas kokaen ijoro, “Pon, nononon kokanon uukorisoro mojon. Kawaaon siinganon mojan ee, niinon saanon kuun karoon memana. Goojon mon, Mooseswaaon mon ano Elaijawaajon mon.”

⁵ *Kaen ijon nano kokolo tualalakota asamararawo monnon kamaan aononon esuun onono iikawaa utanonga qa aro mon kokaen kamaaro mogi, “Eja koi ii neenaa wombo meranaga. Noo uusiina somatanon mono iwaanon eja. Mono iwaa qaaya moma laligowu.”

⁶ Gowoko yononon qaa ii moma jenengia ororo usugon namonon kamaan keegia mamaga mogi.

⁷ Kaen mogi Jiisasnon yononon kan selegia oosirin kokaen injoro, “Mono waabu. Keegia mende mobu.”

⁸ Qaa ii moma uun waama woi ii mende iriigito, Jiisasnondeen nano iigi. Kian.

Jon Oomulu eja ii Elaijawaa kitiaga koloaja.

⁹ Baananonga roganon kamaan Jiisasnon kokaen jen koton onono, “Ono iwoi iijuti, iikawaa bujuya ii ejemba mon mende injowu. Siwe gomambaa Eja honanon koomunonga waaro iikawaa gematanon ii saanon jen asarin laligowu.”

¹⁰ *Kaen jen koton onono gowokouruta karoon yononon Jiisas kokaen qisin mugi, “Kana qaawaa boi yononon qaa kokaen ii naambaajon jenkeju, ‘Eja Elaijanon mono waladeen Siwenonga kamaaro Hamoqeqe Toyanon iikawaa gematanon asugiwaa?’”

¹¹ Qisin mugi meleema kokaen injoro, “Elaijanon waladeen kamaan asugin laaligo kuuya meagowaa. Qaa ii honagato,

¹² *niinon kokaen injomana: Elaijanon kamaan asugiroto, ii iima kania mende moma kotogito, ejembanon ii angiaa siingia otaan lan ama mugi. Kaaniadeen Siwe gomambaa Eja hona kaanagadeen lan ama mugi Ju-uda jotamemeya sisiwerowerogiawo yonoo borogianon kemen siimbobolo mobaa.”

¹³ Elaijawaajon kaen jen hona Jon Oomulu ejawaajon qaa injoroti, gowoko yononon ii kaen moma asarigi. Kian.

* **17:1:** 2 Piito 1.17-18 * **17:5:** Jen 22.2; Dut 18.15; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 3.17; 12.18; Maak 1.11; Luuk 3.22 * **17:10:** Mal 4.5 * **17:12:** Mat 11.14

Jiisasnoŋ ome otaaro meranoŋ qeaŋgoro.

Maak 9.14-29; Luuk 9.37-43

¹⁴ Jiisas ano gowoko karoŋ yoŋonoŋ baananoŋga kamaan ejemba tuun yoŋoonoŋ kagi eja moŋnoŋ Jiisaswaa kosianoŋ kaŋ simiŋ kuma muŋ kokaen ijoro,

¹⁵ “Poŋ, giinoŋ mono merana kiankomuŋ muba. Ji kiro tama kamaan qero semben aon siimbobolo mamaga momakeja. Kambaŋ mamaga tama gerenon me apunoŋ kemenkeja.

¹⁶ Niinoŋ ii wama gowokouruga yoŋoonoŋ kajento, yoŋonoŋ ii men qeaŋgoŋ mubombaajoŋ amamaajuya.”

¹⁷ Kaen ijoro meleema muŋ jero, “Yei! Balombaa ejemba yangisen ano iriŋqiriŋgiawo, mono kambaŋ dawo oŋowo laligoŋ qato unjuwe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakemaŋa? Ii mono wama noonon koi kawu.”

¹⁸ Wama kagi Jiisasnoŋ ome ii jen muro mesaon keno meranoŋ kambaŋ iikanondeen qeaŋgoro.

¹⁹ Qeaŋgoro gowokourutanoŋ ii iima angiodeen Jiisaswaanon kaŋ rama kokaen qisiŋ mugi, “Nononoŋ mono naambaajoŋ ii nononodeen otaawombaajoŋ amamaajoŋ?”

²⁰ *Qisiŋ mugi kokaen injoro, “Momalaarigianoŋ melaada koloojiwaaajoŋ ii otaawombaajoŋ amamaaju. Niinoŋ qaa hoŋa moŋ kokaen injowe mobu: Momalaarigiaa hoŋa ii nejoŋ kotaa so enagati een, oŋonoŋ saanoŋ baana kokawaa Toyaajoŋ kokaen jen kotowuyaga, ‘Gii mono baana ii metogon waama kema leegen endu amba.’ Kaen jen moma laarigi iikawaa so kolooro endu kembaa. Anutu moma laarigi inaan oŋono iwoi mombaajoŋ mende osiwuyaga.”

²¹ (Ome tania kaana ii mono qama kooliŋ nene siŋgi laligoŋ otaawoŋa. Iwoi morota moŋ aniŋ mende kouma kembaa. Kian.)

Jiisasnoŋ koomuyaa Buŋa jero indii woi kolooro.

Maak 9.30-32; Luuk 9.43b-45

²² Jiisasnoŋ gowokouruta yoŋowo motoŋ Galili prowins uutanoŋ liligoŋ kananoŋ kenji Jiisasnoŋ qaa kota kokaen injoro, “Anutunoŋ Siwe gomambaa Eja hoŋa ii balon ejemba yoŋoo borogianoŋ ama muro kemebaa.

²³ Kemero ii qegi komuwaa. Komuro ween karoŋ kolooro mono koomunonga waabaa.” Gowokourutanoŋ ii moma uugianoŋ bimooro wosobiri mogi. Kian.

Jiisasnoŋ jiwowoŋ jigowaa takisya ano.

²⁴ *Jiisasnoŋ gowokouruta yoŋowo Kaperneam taonoŋ kougi jiwowoŋ jigowaa takis meme eja yoŋonoŋ Piitowaanon kaŋ kokaen qisiŋ mugi, “Oŋoo boigianoŋ jiwowoŋ jigowaa takisya ambaa me qaago?”

²⁵ Qisiŋ mugi “Oon!” jero. Kawaa gematanoŋ Piitonoŋ miri uutanoŋ uro Jiisasnoŋ qaa mutuya kokaen qisiŋ muro, “Saimon, gii nomaen romoŋgojan? Daen yoŋonoŋ konkororowaa takis ano takis tosaana (custom, revenue) ii balombaa kiŋ eja poŋ yoŋoojon amakeju? Kantri toya anana me wabaya yoŋonoŋ ii angi men kululuunkeju?”

²⁶ Kaen qisiŋ muro meleema “Wabaya yoŋonoŋ,” jero. Kaen jero Jiisasnoŋ kokaen ijoro, “Kaen amakejutiwaaajoŋ kantri toya anana ii ambombaa so mende koloojon.

²⁷ Kaen koloojonto, takis mende aniŋ eja iyoŋoo uugianoŋ boliwabotiwaajoŋ mono kema kasa uupanga apu angonon giliwa. Giliŋ sora mutuya

* **17:20:** Mat 21.21; Maak 11.23; 1 Kor 13.2 * **17:24:** Eks 30.13; 38.26

horon mewaati, mono iikawaa qaa oota mesagon monen kota iikanon mokoloowaga. Monen kota ii eja woi anaraa takisnaraa so. Mono ii men onoma iikanon noojon ano geenjaajon takis amba.” Kian.

18

Gowoko batugianon moronon uuta kolooja?

Maak 9.33-37; Luuk 9.46-48

¹*Kamban kanon gowoko yononon Jiisaswaanon kan kokaen ijogi, “Siwewaa bentoton uutanon moronon uuta kolooja?”

²Kaen ijogi merabora melaa mon qaro karo batugianon ano nano.

³*Nano kokaen jero, “Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Uugia mende meleema merabora kaana mende koloowuti een, onjo mono kamban monon Siwewaa bentotonon mende keubuya.

⁴“Kawaajon monon iyan men kamaan aon merabora kokaana koloowaati, iinon mono Siwewaa bentoton uutanon uuta kolooja.

⁵Monon merabora koi kaana mon noo qananon koma horon kalan kombaati, iinon mono nii koma horon nombaa.” Kian.

Singisongowaa kongoro mono qotogowu.

Maak 9.42-48; Luuk 17.1-2

⁶Jiisanon toroqen kokaen jero, “Merabora koi kaana moma laarin nonjuti, monon iyonononga mon kongoro ama muro singisongo ambaati, eja iikanon mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunon lombo iikawaa irona nomaen muro soyanon koloonaga? Kemun kowonjin aroyanon somongon kowe biiwianon giligi kemenagati, iikanon mono afaankota koloonaga.

⁷“Singisongowaa siipatitanon mono afaanagadeen koloonkeja. Kawaa-jon balon ejemba onoojon ‘Yei!’ wosobiri mojen. Monon siipatiti anjon komambajaan amamaankejato, mon moronon tosaana kongoro ama onono singisongo ambuti, iwaajon mono ‘Yei!’ qama wanjinjingon saajen. Siim-bobolo uutanon mono iwaa qaganon ubaa.

⁸*“Boroganon me kanaganon singisongo ambaatiwaa kongoro ama gombaati een, ii mono koton giliwa. Koton gilingo borodomon me kanadomon laligon laaligo kombombanja mokolon oompelelen mokoloowagato, kana boroga woiwo laligona kanagen gere sianon giligi kemebabo. Sia gereya ii tetegoya qaa jewaa.

⁹*“Kaanjadeen jaaganon singisongo ambaatiwaa kongoro ama gombaati een, ii mono qonjoma giliwa. Qonjoma gilingo jaakoga motoongowo laligon laaligo kombombananon keuma oompelelen mokoloowagato, jaaga woiwo laligona gere siawaa gerenon giligi kemebabo. Kian.

Lamanon soorotiwaa sareqaa

Luuk 15.3-7

¹⁰“Ejemba melaa koi yonononga mon men kamaan mububotiwaaajon mono galengia mewu. Niinon qaa kokaen injowe mobu: Yonoo kokojiji gajobaurugianon Siwe goman iikanon noo Siwe Amanaa kosianon laligon jaasewana suulan iimakeju. Kawaaajon jejewili mono mende ama onombu.

¹¹(Siwe gomambaa Eja honanon mono ejemba soogiti, ii men letoma onono oyanboyan koloowutiwaajon kamaaro.)

¹²“Onjo qaa koi kawaajon nomaen romonggoju? Eja mombaa lamauruta 100 laligogi yonononga monon soon jinjaun keno toyanon nomaen

* 18:1: Luuk 22.24 * 18:3: Maak 10.15; Luuk 18.17 * 18:8: Mat 5.30 * 18:9: Mat 5.29

ambaa? Iinonj mono 99 ii baananonj onjomesaonj kema motoonjgo jinjauj kenoti, iikawaajonj monjgama kembaa.

¹³ Monjgama kema laligonj mokoloowaati eenj, niinonj qaa honja monj kokaenj injijowe mobu: Iinonj 99 jinjauj mende kenjgiti, iyonjoojonja kamban iikanonj mamaga mende aisoowaato, motoonjgo iikawaajonj honombononjaga mende aisoonj laligowaa.

¹⁴ Iikawaa so onjoo Manjgia Siwe gomanonj laligoji, iinonj mono ejemba melaa koi yonjoononjga monjnonj soonj gere sianonj mende kemebaatiwaaajonj momakeja.” Kianj.

Alaganonj singisonjgo ama gono kokaenj amba:

¹⁵ * “Uumeleenj alaganonj singisonjgo ama gombaati eenj, gii mono iwaanonj kema jaasewanj qenj munj kana sonjgiroti, ii qendeema muba. Kaenj ana qaaga moma baatanonj kembaaati eenj, giinonj mono alaga haamo ama muna mombo uumotoonjgo ama laligowao.

¹⁶ * “Kaenj ana qaaga moma iikawaa baatanonj mende kembaaati eenj, giinonj mono toroqenj ala motoonjgo me woi uruama iwaanonj kembu. Buja Terewaa qaa kokawaa so mono kaenj amba, ‘Qaa kuuya ii ejemba woi karononj nanjonj jegi kotiiwaa.’

¹⁷ “Kaenj anjgi qaagia moma iikawaa baatanonj mende kembaaati eenj, giinonj mono uumeleenj kanagesowaa jotamemeya ii injijona iwo aminj mobu. Aminj mobuto, iyonjoo qaa baatanonj kaanjagadeenj mende kembaaati eenj, ii mono asuganonj jegi jawo kolooro uumeleembaa gadokopa kaanja ama munj laligowa. Takis tiliqiligiawo megij sisigia menjkejuti, iikawaa tani kaanja ii mono mesaona seleenjenj laligowaa.

Singisonjgowaa soomonjgoya ano iisanja

¹⁸ * “Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj injijowe mobu: Onjononj singisonjgo namononj somonjgowuti, ii kuuya mono Siwe gomanonj kaanjagadeenj soomonjgoya ewaa ano singisonjgo balononj mesaonj isambuti, ii kuuya mono Anutunonj mesaoro Siwe gomanonj kaanjagadeenj ewaa.

¹⁹ “Toroqenj qaa kokaenj injijowe mobu: Namononj onjoononjga woiyanonj qaa ii me ii kawaajonj uumotoonj ama qama kooliwaotiwaa qaa somonjgowaoti, noo Manjna Siwe gomanonj laligoji, iinonj mono ii orono buja qenj aowaota.

²⁰ Ii kokaembaajonj: Ejemba woi me karononj noo qananonj iikanonj me kanonj ajoroowuti, niinonj mono iikanonj yonjoo batugianonj laligomanja.” Kianj.

Welenjgeqe kianjkomuya qaa iwaa sareqaa

²¹ * “Kamban kanonj Piitononj Jiisaswaanonj kanj qaa kokaenj ijoro, “Ponj, alananonj singisonjgo ama nomakeji, niinonj ii indinj dawiwaa so mesaowe sokombaa? Indinja 7 ii mamaga. Iikawaa so mesaowe sokombaa me qaago?”

²² Jiisasnonj ii moma kokaenj meleema muro, “Indinja 7 qaagoto, 70 taimis 7 ii* mesaona sokombaa. Niinonj kaenj gijojenj.

²³ Iikawaa kania ii kokaenj jenj asarimanja. Siwewaa bentotonja ii kinj eja pombaa so ambe kokaenj kolooja: Kinjonj welenjgeqeuruta onjono monengja galenj konjgiti, iikawaa arenj papiaya qendeenji mindinjgowaatiwaaajonj kapanj kono.

* **18:15:** Luuk 17.3 * **18:16:** Dut 19.15 * **18:18:** Mat 16.19; Jon 20.23 * **18:21:** Luuk 17.3-4

* **18:22:** 70 taimis 7 = 490. Kawaa so alagaa singisonjgoya ii mono suulanj mesaowa.

24 “Kaen kanain moneŋa iikawaa sunduya gosin mindingogi kanon eja mon wama kagi iwaa jaanon nano. Tosaya ii 10 milyon Kina iwaanon ero.

25 Ii eroto, tosaya ii kumambaajon moneŋa mende sokono amamaaroti-waajon ama somatayanon nama kokaen jen koto, ‘Eshinaya eji, ii kuuya mono sewanŋa mewutiwaajon ambu. Ii ano embameraanŋa ii kaanagadeen mono sewanŋa mewutiwaajon anŋi moneŋ karo iikanon tosaya ii kumbu.

26 “Kaen jen koto welenqeqeyanon batanon kamaan simin kuma usugon kokaen welema muro, ‘Gii mono uugere mende ama mokosinon mam-boma nona goonon tosaga kuuya ii saanon kuma gomanŋa.’

27 Kaen welema muro somatayanon welenqeqeyajon wosomomo ama tosaya ii koton mesaon isano kamaaro.

28 Kamaaroto, selegen kema kanon welenqeqe alia mon mokolon iiro. Iwaa tosaya ii ween 100:waa tawaya (Kina 2,000) kawaa so iwaanon ero. Ii iima aroya kotakota men mosoma kokaen ijoro, ‘Noonon tosa goonon eji, ii mono kuma nombaga me?’

29 “Kaen ijoro welenqeqe alianon batanon kamaan simin kuma usugon kokaen welema muro, ‘Gii mono uugere mende ama mokosinon mam-boma nona goonon tosaga ii saanon kuma gomanŋa.’

30 “Kaen ijoroto, iinon ii togon kema jenteego eja majistreit ijoro men somonon kapuare mirinon oonŋi raro tosaya kundaborogi kamaawaa.

31 Iwoi ii kolooro welenqeqe alaurutanon tani ii iima uugia kobooro wosobiri moma kema iikawaa sunduya kuuya ii somatagia ijogi moro.

32 “Ii moma somatagianon welenqeqe mutuya ii qaro jaayanon karo kokaen ijoro, ‘Gii gawon meme eja bologa! Gii tosaga koton mesaomam-baajon qisin nona niinon ii kuuya mesaon gonjen.

33 Niinon giima koboon kiankomun gombe giinon kaanagadeen iikawaa so welenqeqe alaga kiankomun muna sokonaga.’

34 “Somatayanon kaen ijoro irinŋa soono welenqeqe iikawaa qaaya jen tegon kasa miriwaa galen yonoo boronon ama muro siimbobolo mamaga moma rabaa. Iikanon rama tosaya kin pombaanon eroti, ii kuuya kundabororo kamaawaa.

35 Sareqaa kokawaa honŋa ii kokaen: Ono motomotoon alagaa singisongoya uugianon mende mesaowuti een, noo Siwe Mannanon mono kaanagadeen qaa iikawaa so ama onjombaa.” Kian.

19

Loemba mesaon aowaa qaaya

Maak 10.1-12

1 Jiisanon qaa ii jedaboronŋo Galili prowins mesaon Jordan apu koton leegen kema metetereen kamaan mombo apu ii koton Judia prowinsnon karo.

2 Karo ejemba tuunlembenon otaan kagi iikanon men qeangon onono.

3 Men qeangon onono Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) tosanon iwaanon kan qaawaa timbinon horowaatiwaa angobato men mun kokaen qisin mugi, “Ejanon kania ii me woiwaajon embia mesaowaati, ii Kana qaa uuguwaa me qaago?”

4 *Qisin mugi meleema kokaen injoro, “Mokomokoloo Toyanon mono kanakanaiyanonŋa ii ‘Eja ano emba laligowutiwaajon mokolon onono.’ Bunŋa qaa ii weenŋogi me qaago?”

* 19:4: Jen 1.27; 5.2

5 *Mokoloon kokaen jero, 'Kawaajon ejanon mono nemunmanja oromesaon embiaanon kema qokotaaro yoronon sele motoonngo koloon laligowao.' Qaa ii weengogi me qaago?

6 Kaen ama toroqen woi mende koloojaoto, sele motoonngo koloon laligowao. Anutunon eja ano emba mindirin oronoti, ejemba mononon mono ii mende mendeema oromba."

7 *Kaen inji joro kokaen ijogi, "Ejanon mesaon aoao papia oon embia saanon mesaowaa. Moosesnon mono naambaajon qaa kaen jen koton nononota eja?"

8 Kaen ijogi kokaen jen onono, "Moosesnon mono uugia kotiga kolooroti-waajon ama embia mesaowaatiwaa qaa kaen jen kotoroto, kanakanaiyanon kaen mende ero.

9 *Niinon kokaen inji jowe mobu: Embianon olonkalu mende ano kilen otaan emba mon mewaati, iinon mono serowilin ambaa. Monon emba mesamesaoya mewaati, iinon mono serowilin ambaa."

10 Jiisasnon kaen inji joro gowoko yononon ijogi, "Loemba batugaranon mesaon aoaoawaa sonngo kaen eji een, mono loemba mende koloonin sokombaa."

11 Kaen jegito, Jiisasnon kokaen meleeno, "Iikawaa qaaya kuma ononjen, ejemba kuuyanon ii iyangiaajon angon koma iikawaa so saanon mende ambuto, Anutunon qaa ii ejemba tosaan yonoojon ononoti, iyononondeen mono iikawaa so ambu.

12 Kawaa kania ii kokaen: Tosianon nemun goron uutanon koloon iikanonja kanain loemba koloowombaaajon mende moju. Tosianon ejembanon selegia koton* kondoon onongi loemba koloowombaa so mende koloaju. Tosianon Siwe bentotonjaajon ama loemba mende koloowombaa qaaya jen somonjon qaagia ii otaankeju. Monon qaa ii me ii moma angon koma otaamambaa so kolooji, iinon mono iikawaa so amba." Kian.

Jiisasnon merabora kotuegon onono.

Maak 10.13-16; Luuk 18.15-17

13 Kamban kanon tosianon merabora busubuusu unuama Jiisasnon boria wangianon ama qama kooliwaatiwaajon iwaanon kagito, gowoko yononon ejemba ii jen qewagon onongi.

14 Kaen анги Jiisasnon kokaen jero, "Merabora melaa ii saanon onomesaogi noonon kawu. Siwewaa Toyanon ejemba kaanja ii bentotonja bunja qen onombaa. Kawaajon ii mende somonjon onombu."

15 Kaen jen boria wangianon ama onomesaon mongen keno. Kian.

Jiisasnon eja qabunayawo mombaa qambanmamban qaa jero.

Maak 10.17-31; Luuk 18.18-30

16 Kamban mononon eja mononon Jiisaswaanon kan kokaen qisin muro, "Boi, niinon nanamemen awaa nomaen ama laaligo kombombanja bunja qen aowenaga?"

17 Qisin muro kokaen i joro, "Nanamemen awaa nomaen, naambaajon iikaen qisin nonjan? Motoongoyanon mono awaa kolooja. Laaligo kombombananon keumambaajon mobaati een, gii mono jojopan qaa ten koma laligowa."

18 *Kaen i joro moma kokaen jero, "Naa jojopan qaawaajon jejan?" Jero Jiisasnon ii moma i joro, "Mono koi: 'Mon mende qena komuwa. Serowilin

* 19:5: Jen 2.24 * 19:7: Dut 24.1-4; Mat 5.31 * 19:9: Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11 * 19:12: Eja tunja konkombaaajon jeja. * 19:18: Eks 20.13-16; Dut 5.17-20

mono mende amba. Iwoi monj mono yongoro mende mewa. Jenonkuukuu mono mende ama muba.

¹⁹ *Nemunmanja mono goda qen oromakeba,' ano 'Geenga jopagon onkejani, iikawaa so mono ejemba kuuya jopagon onomakeba.'"

²⁰ Kaen ijoro eja gbaworononj kokaen jero, "Ii kuuya mono tenj koma laligon waabe. Naambaajonj mombo amamaajen?"

²¹ Kaen jero Jiisasnonj ijoro, "Gii akadamuwo laligomambaajonj mobagati eenj, mono kema esuhinaga sewanja mewutiwaajonj ana monej karo ejemba wanaya onomba. Kaen ana esuhinaga somata (maa suanj, milyon Kina kaanja) ii Siwe gomanonj enj gombaa. Kaen ama nii notaanj kawa."

²² Kaen jeroto, gbaworononj qaa ii moma esuhinaya mamaga erotiwaajonj ama wosobiri moma jaaya bosoleero eenj mesaonj keno.

²³ Mesaonj keno Jiisasnonj gowokouruta kokaen injjoro, "Niinonj qaa honja monj kokaen injjowe mobu: 'Yei!' Ejemba qabunagiawo yonononj mono Siwewaa bentotononj keubombaajonj bimoonj kupukapa ambuya.

²⁴ Ii kokaen jenj asarimana: oro somata kamel ii sosoro ootanonj saanonj mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabunagiawo yonononj Anutuwaaw bentotonj uutanonj keubombaajonj bimoonj osiwuya."

²⁵ Kaen injjoro gowoko yonononj aarunj tililingonj kokaen jegi, "Oopopoonj! Ejemba morononj mono Siwewaa bunja koloona?"

²⁶ Kaen jegi Jiisasnonj uunj injiima kokaen jero, "Ejembanonj ii angobato menj amamaanj osinkejuto, Anutunonj mono iwoi kuuya saanonj amakeja. Iinonj iwoi monj ama memambaajonj mende amamaanj osinkeja." Kianj.

Jiisaswaa gawonj memewaa tawaya

²⁷ Piitononj qaa ii moma meleema kokaen ijoro, "Moba, nonononj mono iwoinana kuuya mesaonj gii gotaanj kanij. Iikawaa tawaya mono naa iwoiga mewonja?"

²⁸ *Kaen ijoro Jiisasnonj kokaen injjoro, "Niinonj qaa honja monj kokaen injjowe mobu: Iwoi kuuya gbilia kolooro Siwe gomambaa Eja honanonj jinkaronj dunanonj raro asamararanonj asariwaati, kambanj qaita monj iikanonj nii notaanj kagiti, onononj mono kaanagadeenj jinkaronj dunj 12 kanonj rama Israel tuunj 12 yonoo qaagia gosinj jenj tegowuya.

²⁹ "Monjonj noo qanaajonj ama iwoi monj mesaoroti, ii jigo miria, daremunja, naambeeta, nemunmanja, meraboraanja me gawonj molalena ii onomesaoro Anutunonj mono iikawaa ironja uugunj meleema muro seiwaa. Kaen seiwo laaligo kombombanja tetegoya qaa bunja qen aowaa.

³⁰ *Kaen koloowaato, mutuya onoononga mamaganonj daaburuya koloogi daaburuya yonoononga mamaganonj mutuya koloowuya." Kianj.

20

Wain gawonj meme ejemba yonoo sareqaa

¹ Jiisasnonj jero, "Siwewaa bentotonja ii kokaen: Balonj toya monjonj umugawodeenj waama seleengenj kema eja tosaanja injiima wain gawonjonj monej gawonj mewutiwaajonj qisinj onono.

² Qisinj onono 'Saanonj,' jegi weenj motoongowaa tawaya (Kina 20) onombaatiwaajonj uumotoonj angj wasinj onono wain gawonjonj kenji.

³ "Kenji 9 kilok kawaa so kolooro mombo toroqenj kema eja tosaanja maaket sombenanonj eenj nanji injiwo.

* **19:19:** Eks 20.12; Dut 5.16; Lew 19.18 * **19:28:** Mat 25.31; Luuk 22.30 * **19:30:** Mat 20.16; Luuk 13.30

⁴ Injiima kokaen injijoro, ‘Ono mono kaanagadeen noo wain gawonanon kema gawon megii tawagia soyanondeen onoma.’

⁵ “Kaen injijoro wain gawonanon kenji. Kenji 12 kilok kolooro mombo keno ano mare 3 kilok kawaa so dunanon mombo seleenjen kema kaanadeen ano.

⁶ Kaen koloon mare 5 kilok kawaa so seleenjen keno eja tosaana dunanon mombo een lan nanji injiuro. Injiima kokaen qisiin onono, ‘Ono mono naambaajon ween koriga koi een laligoju?’

⁷ “Kaen qisiin onono kokaen meleengi, ‘Mononon monej gawon mewombaajon mende qisiin nononja. Kawaaajon een koi nanjon.’ Meleengi kokaen injijoro, ‘Ono mono kaanagadeen noo wain gawonanon kema gawon mewu.’

⁸ *Gawon megii mare kolooro wain gawon toyanon gawon galena horon kokaen ijoro, ‘Gii mono gawon meme eja onooma tawagia onomba. Tetegoya mare kolooro kajuyati, ionoononga kanain tawagia onoma kena gomaambadeen kajuyati, ionoonon tegowa.’

⁹ “Kaen injijoro mare 5 kilok gawonanon kagiti, iononon kougi ween motoongowaa tawaya (Kina 20) ii motomotoon onono.

¹⁰ Wala gawonanon kagiti, iononon kouma tawagia uugun mewutiwaajon romongogito, ii motomotoon kaanagadeen ween motoongowaa tawaya onono.

¹¹ Tawa motoongo iikayadeen menj kanain balon toyaaajon uugianon njindin-nundurujen menj kokaen jigi,

¹² ‘Nono ween geriawonanon nogo arin gawombaa lombota bosinjonato, eja ii dologo kan gawon mewutiwaajon qisiin ononjan. Yononon aua motoongowaa so gawon mejuyato, giinon kilen yonoojon moma onona nonowo ororon kolooju. Ii mende sokonja.’

¹³ “Kaen jegito, yonoononga mombaajon kokaen meleema jero, ‘Alana, nii giwo qaa menj ween motoongowaa tawa (Kina 20) gomambaajon uumotoon anjota. Kawaa so tawa iikayadeen gombe sokonja. Mono ii romongowa.

¹⁴ Uuga iikawaajon boliwaati een, mono geenгаа tawaga menj kamba. Eja dologo gawon mewutiwaajon qisiin ononjeni, ionoojon kaanagadeen tawa gonjeni, mono iikayadeen onomambaajon mojen.

¹⁵ ‘Neenaa monejon neenaa aйнаа so ambe sokonja me qaago? Niinon loloogendeen ononjenjiaajon uuganon baagon jaaga bosoleeja me?’

¹⁶ *Jiisanon qaa ii jedaboron kokaen jero, “Iikawaa so konoga yononon mutuya koloogi mutuya yononon konoga koloowuya.” Kian.

Jiisanon koomuyaa qaaya jero indin karon kolooro.

Maak 10.32-34; Luuk 18.31-34

¹⁷ Jiisanon Jerusalem sitinon ubombaajon balon kana kenji gowokouruta 12 ii horon onoma goraayanon kema kokaen injijoro,

¹⁸ “Mobu, anana Jerusalem ubonja. Iikanon monon Siwe gomambaa Eja honja memelolo menj muro jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yonoo borogianon kamba. Yononon komuwaatiwaa qaaya jedaboron

¹⁹ waba gawman yonoo borogianon ama mubuya. Ama mugi mepaegon ooli waayawonanon qetaalin talungowuya. Qetaalin talungon maripoonon qegi komuwaa. Komun ween karon kolooro koomunonga waabaa.” Kian.

Jeims Jon yoroo nemungaranon iwoiwaajon weleno.

Maak 10.35-45

* **20:8:** Lew 19.13; Dut 24.15 * **20:16:** Mat 19.30; Maak 10.31; Luuk 13.30

²⁰ Kamban kanon Zebediwaa merawoita yoroo nemungaranon merawoita yorowo Jiisaswaanon kan simin kuma mun iwoi qaita mombaa welemambaajon jero.

²¹ Kaen jero qisin muro, “Gii naa iwoiwaajon mojan?” Qisin muro kokaen ijoro, “Giinon saanon jen kotona noo merawoita koi yoronon mono goo bentotonon eu uma monon boro dindinganon ano monon boro qaniganon rama iwoi kuuya galen kombuyaga.”

²² Kaen ijoroto, Jiisasnon meleema kokaen jero, “Ono iikawaa kania mende moma yagon welenju. Niinon qambi aasonawo nemanati, oro ii saanon nen siimbobolo mobaota me qaago?” Kaen jero moma “Saanon newota,” ijori.

²³ Ijori kokaen irijoro, “Ii onanon! Niinon qambi aasonawo nemanati, oro ii kaanideen newaoto, noo boro dindinanon me qaninanon moronon rabaati, niinon qaa ii jen kotomanatiwaa so qaago. Noo Mannanon dun woi ii daen yorojon mozozongoroti, ii mono yorojon orono niwo rama iwoi kuuya galen komakebona.” Kian.

Galen honanon mono welenqeqeya kooloja.

²⁴ Daremun woi yoronon kaen welema muri alaurugara 10 yononon ii moma uugia boliro.

²⁵ *Kaen boliroto, Jiisasnon onono kagi kokaen injoro, “Namowaa kantria kantria yonoo jawinjurugianon mono eja pon kaana ama onomakeju. Yonoo somatagianon mono qaa jen koton ejemba mindingon onoma kusungia qendeemakeju. Ono yonoo kaniagia ii saanon moju.

²⁶ *Onoo batugianon sili iikaana ewaboto, monon onoo batugianon somatagia koloomambaajon moji, iinon mono welen qen onoma laligowa.

²⁷ “Kaanagadeen monon onoo batugianon jetamemeya mutuya laligomambaajon moji, iinon mono onoo newo baagianon laligon welenqeqegia omaya koloowa.

²⁸ Siwe gomambaa Eja honanon mono kaanagadeen sili kaana qendeema iyaana welen qen mubutiwaajon ama mende karoto, mono welen qen onoma ejemba kuuya onoo dowegia memambaajon ama kamaan laaligoya geleema mesaowaa.” Kian.

Jiisasnon eja jaagoo woi jaagara metooro.

Maak 10.46-52; Luuk 18.35-43

²⁹ Jiisasnon gowokouruta yonowo Jeriko siti mesaowombaaajon anji ejemba tuunlembenon onotaan gemagianon kagi.

³⁰ Kaen kagi eja jaagoo woi kana goraayanon rari. Rari “Jiisasnon uruugumambaajon anja,” jegi moma kokaen qari, “Pon Deiwidwaa gbili, mono kiankomun noromba!”

³¹ Kaen qari ejemba tuun somata yononon bo rabaotiwaajon qotogon orongito, yoronon mono kaparan koma kokaen qari, “Pon Deiwidwaa gbili, mono kiankomun noromba!”

³² Kaen qari Jiisasnon doron ama iwaanon kawaotiwaajon qaro kari kokaen qisin orono, “Alawoita, niinon naa iwoi ama oromambaajon mojan?”

³³ Kaen qisin orono kokaen ijori, “Pon, noro jaanara mombo uwobaajon mojo.”

³⁴ Kaen ijori Jiisasnon yorojon wosoya moma jaagara oosiroo iikanondeen tooro uun Jiisas otaan gematanon keni. Kian.

* **20:25:** Luuk 22.25-26 * **20:26:** Mat 23.11; Maak 9.35; Luuk 22.26

21

Jiisaswaajon mare konji Jerusalem uro.

Maak 11.1-11; Luuk 19.28-40; Jon 12.12-19

¹ Jiisasnon gowokouruta yonowo Jerusalem siti dodowin Oil gere baanjon Betfage gomanon kagi. Kan gowokowoita woi wasin oromambaajon ama

² kokaen irijoro, “Goman jaasewansewan raji, mono iikanon kembao. Kema iikanon keuma dongi embia kasanon somongogi nanji ano dongi melaa ii iikanondeen mokoloon orombaota. Ii mono isama oroma men noonon kawao.

³ “Aisni monjon qaa mon jero kokaen ijowao, ‘Ponnananon mono iikawaa-jon amamaaja.’ Kaen ijori dongi ii uulanawo orono koi kawao.”

⁴ Anutunon qaa mon gejatootoo eja mombaa uutanon anota jeroti, iikanon honawo koloowaatiwaajon kaen kolooro. Qaa ii kokaen,

⁵ * “Oo Jerusalem ejemba Zaion baana liligon laligojuti, iyonoojon mono kokaen injjogi mobu,

‘Mobu, onoo kin ponjianon mono onoonon asugiwaa.

Iinon gumbonjonon ama dongi qaganon rama kawaa.

Dongi lombo bosimakejiwaa meriaa qaganon rama kawaa.” ’

⁶ Jiisasnon gowokowoita wasin orono kema qaa irijorotiwaa so ani.

⁷ Yoronon dongi nemunmera uruama kari. Kari malekugia qetegon dongi qagaranon angi Jiisasnon meriaa qaganon uma raro.

⁸ Kaen rama keno ejemba tuunlelembenon goda qen malekugia qetegon kana somatanon tambongi tosonianon gere uutanon kema boria memburaatin kana somatanon tambongi.

⁹ * Tambongi ejemba tuunlelembenon somata wala koma horon kengiti ano gematanon otaan kagiti, iyononon kokaen jen qagi,

“Hoosana! Anutu mepesejon.

Deiwidwaa gbili oowe oowe! Pombaa qatanon kawaati, Anutunon mono ii kotuegowa.

Hoosana! Qabunaga mepeseenin eukanon uja! Oowe oowe!”

¹⁰ Kaen qagi Jerusalem sitinon uma sitiwaa ejemba kuuyanon aarun gujumaju ama kokaen qisigi, “Eja koi mono moroga?”

¹¹ Qisigi ejemba tuunlelembenon yononon kokaen meleengi, “Iinon mono gejatootoo eja Jiisas, Galili prowinswaa goman Nazaretga.” Kian.

Jiisasnon jiwowon jigo jen kobooro.

Maak 11.15-19; Luuk 19.45-48; Jon 2.13-22

¹² Jiisasnon jiwowon jigowaa toton uutanon keno. Iikanon ejemba inji-ro hina sewanja mewutiwaajon angi sewanja megiti, iinon ii kuuya konjoma onono kamaagi. Monej utekute ejemba yonoo jakegia metaama meleeno kengi. Kaanagadeen kewo sewangia mewutiwaajon angiti, iyonoo dun raragia ii kaanideen riitano kengi.

¹³ * Kaen ama kokaen injjoro, “Aisaianon qaa mon kokaen oorota eja, ‘Noo jigonanon mono qamakooli miri koloowaatiwaajon qabu.’ Qaa ii ejato, onoo ii utegogi kikekakasililin yonoo kobaa kaana kolooja.”

¹⁴ Kaen kolooro jaagoo ama lokon ejemba ii jiwowon jigonon iwaanon kagi men qeangon onono.

* 21:5: Zek 9.9 * 21:9: Ond 118.25, 26 * 21:13: Ais 56.7; Jer 7.11

15 Kaen kolooroto, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon angoletoto meroti, ii iigi ano merabora jiwowon jigonon qama “Hoosana! Deiwidwaa gbili oowe oowe!” jegiti, ii injiima uubologa mogi.

16 *Uu bologa moma kokaen jen mugi, “Merabora qaa qajuti, ii mojan me qaago?” Jen mugi kokaen meleema onono, “Saanon mojen. Ono kamban monjen Buja qaa koi weengogi me qaago,
‘Giinon mono merabora ano mera sayawo aju nenkejuti, ii kuma onona geennga tororo mepeseen gomakeju.’”

17 Kaen meleema onoma onomesan mare kolooro siti mesaon Betani kema ero. Kian.

Jiisanon fig gere mon qasuaaro gororongoro.

Maak 11.12-14, 20-24

18 En umugawodeen waama mombo sitinon kema nenuwajaan komuro.

19 Nembanenewaa komun kana goraayanon fig gere* mon iima kawaa kanianon keno. Kenoto, hona mende mokolooroto, qasenagadeen iiro. Kaen iima gere ii kokaen jen muro, “Giinon mono kamban monon honnga mombo mende ewa.” Kaen jen tegon muro fig gere iikanon mono iikanondeen gororongoro.

20 Gororongoro gowokourutanon ii iima aarun kokaen jegi, “Fig gerenon mono nomaen ama alanzan pilitiknon gororongoja?”

21 *Jegi Jiisanon kokaen meleeno, “Niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu: Momalaari pondan men uuwoi mende ambuyati een, fig gerewaanon iwoi kolooji, ononon iikayadeen mende ambuyato, koi mono kaanagadeen saanon ambuyaga: Baana kokawaa toyajaan kokaen jen kotowuyaga, ‘Mono baana koi qetegon wama waama kema kowenon amba.’ Kaen jen koton Anutu moma laariro mono iikawaa so koloowaa.

22 Naa iwoiwaanon qisin qama kooliwuti, ii kuuya buja qen aowombajaan moma laarigi mono bujagia koloowaa.” Kian.

Jotamemeya yononon Jiisaswaa ku-usunajaan qisigi.

Maak 11.27-33; Luuk 20.1-8

23 Jiisanon jiwowon jigowaa toton uutanon kema ejemba kuma onono jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya tosaana yononon iwaanon kougi. Kouma kokaen qisin mugi, “Gii kokanon iwoi anjani, ii mono moronon jen koton gono amakejan? Iikawaa ku-usuna ii mono moronon gono?”

24 Qisin mugi kokaen meleema onono, “Niinon kaanagadeen qaa mon qisin onomana. Ii meleema nombuti een, niinon kaanagadeen moronon ku-usun nono iwoi koi amakejenj, ii injjomanana.

25 Jonon ejemba oomulu men onoma laligoroti, iinon iikawaa ku-usuna ii daenkaya mero? Siwe Toyanon muro me balon toyanon mugi?” Kaen meleema onono batugianon amin moma kokaen jegi, “‘Ku-usunanon Siwenonga asugiro,’ kaen jewonati een, iinon mono kokaen jewaa, ‘Ono mono naambaajan Jon mende moma laarin mugi?’ Ii mende sokonja.

26 Me ‘Balon ejembanonga asugiro,’ jewonati een, nononon mono ejemba tuun yonoonon toroko moma amamaawonana. Kanageso kuuya yononon Jombaajan ‘Gejatootoo ejaga kolooja,’ jen laligoju.”

* 21:16: Ond 8.2 * 21:19: Fig ii sambu gerewaa alia mon. Ii gawonjianon komogi hona naanawoga kolooro mamaga nenkeju. * 21:21: Mat 17.20; 1 Kor 13.2

²⁷ Qaa kaen gosin Jiisaswaajon kokaen meleengi, “Ii mende mojon.” Kaen meleengi Jiisasnon kokaen injoro, “Kaen kolooro niinon kaanagadeen iwoi koi amakejeniwaa ku-usuna moronon nonoti, ii mende injomanja.” Kian.

Mombaa merawoita yoroo sareqaa

²⁸ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, “Ono qaa koi kawaajon nomaen romonjoju? Eja mon merawoita woi laligogi. Kamban monon mangaranon meria mombaanon kema kokaen ijoro, ‘Merana, gii saanon kete noo wain kasa gawonon kema gawon mewa.’

²⁹ Kaen ijoro kokaen meleeno, ‘Nii togojen.’ Kaen ijoroto, kanagen qaaya iikawaajon moma bolin eleema kema gawon mero.

³⁰ Kawaa gematanon mangaranon meria mombaanon kema mutu meriaajon ijoroti, qaa iikayadeen ijoro. Ii ijoro qaa kokaen meleema jero, ‘Somatana, saanon kemaña.’ Kaen jeroto, kilen mende keno.”

³¹ Jiisasnon kaen jen qisin onono, “Woi yoroononga moronon mangaraa jeta ten kono?” Kaen qisin onono kokaen meleengi, “Meria mutuya iinon.” Kaen meleengi kokaen injoro, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Takis meme ejemba tiliqiligiawo ano kana somata emba yononon mono onjo unuugun wala Anutuwaa bentoton uutanon ubuya.

³² * “Qaa iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanon onoonon kan Anutuwaa jaanon solananiwonatiwaa kania qendeeno onjo iwaa qaaya ii mende moma laarigito, takis meme ejemba tiliqiligiawo ano kana somata emba yononon mono ii moma laarin mugi. Yononon ii moma laarin mugiti, onjo ii iima kilen kanagen kaanagadeen ononganja mende moma bolin aon eleema ii mende moma laarin mugi.” Kian.

Wain kasa gawon galen bologa yonoo sareqaa

Maak 12.1-12; Luuk 20.9-19

³³ * Jiisasnon jero, “Sareqaa mon ii kokaen mobu: Balon toya monon wain kasa gawon mon koma komoro. Koma komoma sopaya men liligoro. Men liligon wain juu somata jamonon mero. Iikanon waimbaa hona ama kanaanon rijijaagi apuyanon lalanon kemero. Wain juu somata ii jamonon men wain yonoro mewubotiwaajon galen meme jake koriga kowiawo mero. Iwoi kuuya medaboron wain gawon galen tosaanja mokolon onoma kokaen injoro, ‘Mono gawon men honaa bakaya ononganja men bakaya toya nii nombu.’ Kaen jen gawon ii borogianon ama onomesaon kantri monon kema laligoro.

³⁴ “Laligon laligoro hona momogorotiwaa kambanja gbani 5 toriro kanon welenqequeuruta tosia wasin onono galen yonoonon kema wain gawon honaa bakaya mubutiwaajon jero.

³⁵ Jeroto, galen yononon ii unuama somonon tosia koobinon sagorogoro unun tosia unugi komugi tosia jamonon gilin unugi komugi.

³⁶ Kawaa gematanon welen eja tosaanja toroqen wasin onono mamaga koloogito, ii kaanjadeen horon ureen men onongi.

³⁷ “Kaen angi wain gawon toyanon qaa mongama jero, ‘Neenaa merana mono goda qen mubuya me nomaen?’ Kaen jen konoga ii anaa meria wasiro yonoonon keno.

³⁸ Kenoto, wain gawon galen yononon meria iima batugianon kokaen amin moma jegi, ‘Iinon mono borosamoyaa toya koloaja. Ayo, mono men qenin komuro wain kasa gawononon mono ananaa bunaga koloowaa.’

* **21:32:** Luuk 3.12; 7.29-30 * **21:33:** Ais 5.1-2

³⁹ “Kaen jen qelanjin men somonjon giligi gawon seleenjen kemero qegi komuro.

⁴⁰ Wain gawon toyanon ii moma kan gawon galen ii mono nomaen ama onombaa?”

⁴¹ Jiisasnon kaen qisin onono kokaen ijogi, “Galen bologa ii mono kondeema japalelen men onombaa ano gawon galen dologa mokolon onoma wain kasa gawon yonoo boronon ambaa. Yononon hona momogowaati-waa kabananon bakaya tororo munkebuya.”

⁴² *Jiisasnon ii moma kokaen injoro, “Buna Terewaa qaa koi kaban monjen weengogi me qaago,

‘Miri meme yononon jamo tando mon gema qen een mesaogi raroti, iikanon mono tando kombomana kolooro mokoloogi.

Iikanon riir mirinon mono gororonjon kamaan kombaa.

Ponjon tando ii kuuro jaananon iinin qabunayawo kolooro walingonkejon?’

⁴³ “Kawaajon kokaen injowe mobu, Anutunon mono bentotona ii unuama ejemba tuun mon onono yononon iikawaa gawon megi hona saanon kolonkebaa.

⁴⁴ Monjon tando wana iikanon ritatjon kamaan qewaati, ii mono selia kotomotowaato, aen tando iikanon joloma tama mombaa qaganon kamaan kombaa, ii mono kuuya qenjanmenjangowaa.”

⁴⁵ Jiisasnon kaen jero moma jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjon) yononon sareqaaya ii moma kania moma asarin kokaen jegi, “Ii mono nonoonon jeja.”

⁴⁶ Kawaajon ii men somonowombaaajon mogito, ejemba tuun somata yonoonon toroko moma amamaagi. Ejemba tuun somata yononon Jiisaswaanon mogi gejatootoo ejaga kolooro. Kian.

22

Maran lombambaa sareqaa

Luuk 14.15-24

¹ Jiisasnon mombo kanain sareqaanon qaa kokaen jero,

² “Siwewaa bentotona ii kokawaa so kolooja: Kin eja Ponjon meriaajon maran (agomin aao) lomban arengon mozozonoro.

³ Mozozonon welenqeuruta wasin onoma kokaen jero, ‘Niinon ejemba tosaana maran lombanon kawutiwaajon mojen. Ono mono yonoonon qele kema kawutiwaajon injowu.’ Kaen jero kema injogito, ejemba yononon ii moma kawombaaajon togon silemale angi.

⁴ “Kawaa gematanon welenqeuruta tosaana mombo wasin onoma kokaen jero, ‘Ejemba kawutiwaajon jeweti, mono iyonoonon kema kokaen injowu: Mobu, niinon lombambaa nenena mozozongodaboronon raja. Noo bulmakao ejia ano bulmakao tosaana unuaginin kelegiawo koloogiti, ii unun onon qeragonin iwoi kuuya mono jorin eja. Ono mono maran lombanon kawu.’

⁵ “Kaen jero kenji ejemba yononon qaa iikawaa geja mende angito, lolomonin tondu kenji. Tosianon nene gawonjianon kenji tosianon konkororo gawonjianon kenji.

⁶ Tosianon kin pombaa welenqeuruta qelanjin unuama horon ureen onoma unugi komugi.

* 21:42: Ond 118.22-23

⁷ Komugi kin pombaa irinja soono manjaqeqe tuunja wasinj onono kema nama borosa meme eja ii kondeema onoma taon mirigia ii kuugi jero.

⁸ “Kawaa gematanon kinjon welenqeqeuruta ii kokaen injjoro, ‘Maran lomban mozozongonin jojorin rajato, ejemba kawutiwaajon jeweti, iyononon mono korisoronon kakawaa so mende kolooju.

⁹ Kawaaajon onjo mono kana aogaranon ano miri sombenja sombenja kanon kema ejemba ii me ii mokoloon onombuti, ii mono maran lombanon kawutiwaajon jen kaparan koma kuun onombu.’

¹⁰ “Kaen injjoro welenqeqeurutanon mesaon kana en kengiti, iikanon kema ejemba ii me ii mokoloon onongiti, ii korebore horon kululuun onoma kagi. Mende gosin onongi ejemba awaa ano bologa kaanadeen kan maran lomban miri gojoma nene dun liligon ragi.

¹¹ Nene dun liligon ragito, kinjon ii injimambaajon kan iikanon eja mon maran lombambaa maleku taanja mende mouroti, ii iiro.

¹² Eja ii iima kokaen ijoro, ‘Alana, gii maran lombambaa malekuya mende mouma kilen nomaembaajon miri koi kawaa uutanon kajaana?’ Kaen ijoro eja iikanon qaaya bogoro olon raro.

¹³ **“Kaen raro kin ponon welenqeqeuruta kokaen jen koton onono, ‘Mono eja ii men kana boria somonjon seleengen giligi pangamanon kemeba.’ Iikanon laligowuti, iyononon mono sama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya.*

¹⁴ Qaa iikawaa so Anutunon ejemba seiseiyanon kawutiwaajon jeroto, afaangoya yononon qaa ii analin moma anjon koma kan Anutunon tuun somata meweengon ononoti, mono iyonoo batugianon koubuya.” Kian.

Takis aambaa Jiisas angobato men mug.

Maak 12.13-17; Luuk 20.20-26

¹⁵ Kawaa gematanon Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjon) yononon kema amin moma Jiisas qisin qaawaa timbinon hororo gbadoon mubombaajon areja anji.

¹⁶ Aren kaen ama gowokouruta ano gawana Herodwaa paati alauruta tosaana wasin onongi Jiisaswaanon kan kokaen qisin jegi, “Boi, giinon eja hona koloojani, nono ii mojon. Giinon ejemba tosaana mende inisosoroon tosaana mende sureen onomakejanto, so motoonjonon gosin nonomakejan. Kawaaajon kuun gongi mende dogon somata mende esuun onomakejanto, Anutuwaanon kana ii qaa honaa so kuma nonomakejan. Giinon Anutuwaanon qaa dindina iikanon uuta ano kamaanqeqeta motoondeen kuuya jen qindiin ama nonomakejan.

¹⁷ Kawaaajon qaa koi kawaaajon nomaen romonjonani, ii jena mobon. Nono Siisa-kimbaajon takis ama iikanon Mooseswaa Kana qaa songiwona me qaago?”

¹⁸ Kaen qisigi arengia qolonmolongoya moma koton kokaen injjoro, “Oo uumeleembaa eja seleseleya, onjo mono naambaajon qaawaa timbinon ama nombombaajon angobato men nonju?”

¹⁹ Saanon takis aambaa monenja mon qendeema nongi iimaana.” Kaen injjoro silwa monenja mon men kagi.

²⁰ Kagi kokaen qisin onono, “Morowaa unayaga ano qataga ii koi oogita eja?”

* **22:13:** Mat 8.12; 25.30; Luuk 13.28

21 “Oo ii Siisa-kimbaanona,” kaen meleema jegi. Jegi kokaen injjoro, “Kaen kolooro iwoi Siisa-kimbaa unayawo ii mono iwaa bunja munkebu. Iwoi Anutuwaa unayawo eji, ii mono Anutuwaa bunja qewu.”

22 Kaen injjoro iwaajon mamaga walingon mesaon seleenjen kengi. Kian.

Koomunonga waawaataa Jiisas angobato menj mugi.

Maak 12.18-27; Luuk 20.27-40

23 *Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkon) yononon ‘Komugiti, iyononon mende waabuya,’ jen laligogi. Kamban kanon yonoononga tosonian Jiisaswaanon kan kokaen qisin mun jegi,

24 * “Boi, Moosesnon kokaen jen koton nononota eja, ‘Eja mon emba mero merabora mende koloogi komuro koganon saanon maloya menj laligon gbili mekoloon muro dataa qa menj laligowaa.’

25 Moba, kamban monnon daremun 7 laligogi. Dagia mutuyanon emba menj laligon gbilia qaa een laligon komuro. Komuro koganon maloya ii mero.

26 “Menj laligon komuro koga monnon maloya ii mero. Mero kawaa gematanon koga monnon emba iikayadeen mero. Kaanondeen kaan daremun 7 kuuya yononon emba motoongo iikayadeen menj gbilia qaa laligon komudaborogi.

27 Komudaborogi konoga malogia ii kaanagadeen komuro.

28 Giinon ‘Komugiti, iyononon gbilin waabuya,’ jejanto, nono ii mende moma laarijon. Moba, eja 7 kuuya ii ororon waabuyagati een, emba motoongo ii embagiaga megilaligorotiwajon ama mono morowaa embiaga koloonaga?”

29 Kaen qisigi Jiisasnon meleema kokaen injjoro, “Ono qaa jen soaju. Uumeleembaa Bunja Tereya ano Anutuwaa ku-usuna mende moma kotojutiwaajon mono jinjau amakeju.

30 Onanon, koomunonga waama kamban iikanon loemba mende koloowuyato, gajoba yononon Siwe gomanon laligojuti kaana koloon laligowuya.

31 “Mobu! Komugiti, iyononon gbilin waabutiwaa qaaya Anutunon onoojon jeroti, ono ii mono weengogi me qaago? Qaa ii kokaen,

32 * “Niinon Anutu Aabrahambaa Pon, Aisakwaa Pon ano Jeikobwaa Ponga laligon waama laligojen.’ Anutunon koomuya yonoo Pongia qaagoto, laaligo kombomban laligojuti, mono iyonoo Pongiaga laligoja.”

33 Jiisasnon ejemba tuun somata kaen kuma onono moma walingogi. Kian.

Jojopan qaa wana woi ii nomaen?

Maak 12.28-34; Luuk 10.25-28

34 Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkon) yononon Jiisas qisin mugi meleema jen sororogoro qaagia bogoroti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon moma kan ajoroogi.

35 *Yonoononga boi mon Kana qaa tororo moma kotoroti, iinon kan Jiisas timbi ama kokaen qisin muro,

36 “Boi, Mooseswaa Kana qaa uutanon naa jופן qaa ii wana somata kolooja?”

37 *Qisin muro meleeno, “Wana somata ii kokaen, ‘Gii uuga, unaga ano roromongoga jumuna iikanon mono Pon Anutuga jופן laligowa.’

* 22:23: Apo 23.8 * 22:24: Dut 25.5 * 22:32: Eks 3.6 * 22:35: Luuk 10.25-28 * 22:37: Dut 6.5

³⁸ Iikanonj mono jojopan qaa wanja ano uuta kolooja.

³⁹ *Jojopan qaa iikawaa alia ii kokaen, 'Geenga jopagon aonkejanj, iikaanjadeen mono ejemba kuuya jopagon onoma laligowa.'

⁴⁰ Jojopan qaa woi ii mono Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonononj Buju Tere kuuya iikawaa wanaga kolooja." Kianj.

Kraist ii kinj Deiwidwaa Ponja ano gbiliga.

Maak 12.35-37; Luuk 20.41-44

⁴¹ Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj kan ajoroogi Jiisasnonj kokaen qisin onono,

⁴² "Onjo Kraistwaajonj nomaen moju? Iinonj mono morowaa meriaga kolooja?" Kaen qisin onono meleema ijogi, "Mono kinj Deiwidwaa gbiliaga kolooja."

⁴³ Ijogi moma injoro, "Kaen koloojato, nomaen ama Unja Toroyanonj Deiwid sololoonj muro iwaaajonj 'Neenaa Ponja,' qama kokaen jero,

⁴⁴ *'Anutunonj nama noo Ponja kokaen ijoro, Giinonj mono kan noo boro dindinanonj rana niinonj kamanj biiwianonj kereuruga riinj riitama haamo ama onoma goo kana baaganonj onoomanja.

Kamanj ii kanj kuuwaatiwaa so mono asamararanonj koi raba.'

⁴⁵ Deiwidnonj ano kaen jenj qata 'Noo Ponja' jeja. Ponja jenj mono nomaen ama iwaa gbiliga kaangadeen koloonaga?"

⁴⁶ Kaen injoro iikawaa kitia monjonj monj meleemambaajonj amamaan qaagia bogoro nanji. Somanja iikanondeen kuuya yonononj Jiisas mombo qaa mombaa qisinj mubombaajonj kokodundunj ama mesaogi. Kianj.

23

Uumeleembaa selesele laaligowaa galenj meme qaa

Maak 12.38-39; Luuk 11.43, 46; 20.45-46

¹ Kamanj kanonj Jiisasnonj ejemba tuunjeleembe ano gowokouruta ii kokaen injoro,

² "Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj Mooseswaa jinjonj dunj raranonj rama Kana qaawaa kania ku-usunj qaganonj kuma onomakeju.

³ Kawaaajonj qaa kuuya jenj kotonj onomakejuti, ii mono tenj kombuto, nanamemengia ii mono mende otaawu. Yonononj qaa jegianonj jenj asarinkejuto, iyanjio ii mende otaankeju. Kawaaajonj mono ii kaanja mende amakebu.

⁴ "Yonononj qaaya qaaya jenj kotonj iikawaa qaqaq binjowo ii ejemba sawinjianonj amago anji ii angowombaajonj bimooro jarambaranj amakejuto, iyanjio ii boro susugia melaa monjonj ilaan onombombaajonj wosomogia monj mende enkeja.

⁵ *"Yonononj nanamemengia kuuya ejembanonj injiibutiwaajonj ama menkeju. Baibel qaa kota (memori jawo) irimunj kasa bokisgia menj somariinj asuganonj qendeema Bunja momogiaajonj awelegonj aonkeju. Malekugiaa susuyanonj akadamuwaa goubire somasomata menj mondonkeju.*

* **22:39:** Lew 19.18 * **22:44:** Ond 110.1 * **23:5:** Mat 6.1; Jan 15.38; Dut 6.8 * **23:5:** Baibel memori jawo irimunj kasia ii Duteronomi 6.8 qaa iikawaa so oro selianonj menj palapangianonj me qoi kaanja borogianonj somonjonj laligogi. Malekugiaa susuyanonj akadamuwaa goubire bewesononj menj mondonj laligogiti, ii Anutuwaaw ejemba honja toonj koloogitiwaa aiweseya kolooro.

⁶ Yoŋonoŋ jejelombanoŋ duŋ rara mutuyanoŋ jegenjegen rabombaajoŋ momakeju ano qamakooli mirinoŋ jaaqeqeyanoŋ eu rabombaajoŋ siina momakeju.

⁷ Maaketnoŋ me kananonŋ ejemba iniigi jolongia jewutiwaajoŋ moma ‘Oo somatanana,’ qagia kaŋ qabutiwaa siina momakeju.

⁸ “Yoŋonoŋ kaŋ amakejuto, motooŋgo iinoŋ oŋoo Boigia kolooro oŋo kuuyanoŋ iwaa uumeleenŋ alauruta kolooju. Kawaajoŋ oŋoo qagia boinana qabutiwaajoŋ mende mobu.

⁹ Motooŋgo iinoŋ Mangia kolooja. Iinoŋ Siwe gomanonŋ laligojiwaajoŋ balonŋ eja mombaajoŋ nonoo Manana qa kaŋ mende qabu.

¹⁰ Kraist motooŋgo niinoŋ oŋoo somatagia koloojenŋ. Kawaajoŋ oŋoo qagia ‘Somatanana,’ qabutiwaajoŋ mende mobu.

¹¹ *¹¹“Kaŋ qaagoto, oŋoo batugianoŋ moŋnoŋ wana kolooji, iinoŋ mono welenŋ qeŋ oŋoma laligowa.

¹² *¹²“Kaŋ laligowaato, moŋnoŋ iyaŋaa uuta meŋ ubaati, Anutunoŋ mono ii meŋ kamaŋ mubaa. Moŋnoŋ iyaŋaa uuta meŋ kamaawaati, Anutunoŋ mono ii meŋ uma mubaa.

Jiisasnoŋ Farisii yoŋoojoŋ qama wanjinjingonŋ ‘Yei!’ jero.

Maak 12.40; Luuk 11.39-42, 44, 52; 20.47

¹³ “Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparaŋkoŋkoŋ ejemba! Oŋo uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianonŋ ubaatiwaajoŋ mono qama wanjinjingonŋ ‘Yei!’ jejenŋ. Ejemba Siwewaa bentotonŋ uutanoŋ keububotiwaa naguya koma somoŋgoŋkeju. Oŋoŋgio iikawaa uutanoŋ mende keuju ano toŋianoŋ iikawaa uutanoŋ keubombaajoŋ anjuti, oŋo ii somoŋgoŋ aŋgoŋ koma oŋomakeju.

¹⁴ Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparaŋkoŋkoŋ ejemba! Oŋo uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianonŋ ubaatiwaajoŋ mono qama wanjinjingonŋ ‘Yei!’ jejenŋ. Oŋo malo yoŋoononŋ miri iwoi bidaŋ baagonŋ aŋalinŋ oŋomakeju ano qabuŋagia koloowaatiwaajoŋ ama qamakooli koriga koriga qama koolinŋ toŋianoŋ qeŋkeju. Kawaajoŋ Anutunoŋ qaagia jeŋ tegonŋ ironŋa uuta meleeno oŋoo qagianonŋ ubaa.

¹⁵ “Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparaŋkoŋkoŋ ejemba! Oŋo uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianonŋ ubaatiwaajoŋ mono qama wanjinjingonŋ ‘Yei!’ jejenŋ. Oŋo moŋnoŋ Juuda ejemba moŋ koloowaatiwaajoŋ kaparaŋ koma koweya koweya kotonŋ balona balona liligoŋkeju. Kaŋ aŋgi moŋnoŋ Juuda ananaa nanamemenonŋ qokotaawaati, ii mono kuma soŋ mugi gere siawaa buŋa koloowaa. Oŋoŋgia kaŋa qaagoto, indina woi oŋoŋgia unuugunŋ kileqileewaa.

¹⁶ “Jaagianonŋ gooro ejemba borogianoŋ meŋ unuamakejuti, lombo oŋoo qagianonŋ ubaatiwaajoŋ mono qama wanjinjingonŋ ‘Yei!’ jejenŋ. Oŋo qaa kokaŋ jeŋkeju, ‘Moŋnoŋ jiwowonŋ jigowaa qatanonŋ qaaya jojoponŋ qaanonŋ jeŋ kotiiwaati eenŋ, iikanonŋ mende kotiiwaato, moŋnoŋ jiwowonŋ jigowaa iwoi goulnoŋ memeta iikawaa qatanonŋ jojoponŋ qaaya jewaati eenŋ, jojoponŋ qaa iikanonŋ mono somoŋgoŋ mubaa.’

¹⁷ “Oo jaagoo ejemba nekoŋa! Iwoi goulnoŋ memeta ano jiwowonŋ jigo woi yoroŋoŋga naa iwoinoŋ uuta kolooja? Goul yaŋo kowoga mende koloojato, jiwowonŋ jigonoŋ aŋgi iikanonŋ mono ii meŋ kobooja.

¹⁸ “Qaa moŋ kokaŋ jeŋkeju, ‘Moŋnoŋ alatawaa qata qama qaaya jojoponŋ qaanonŋ jeŋ kotiiwaati eenŋ, iikanonŋ mende kotiiwaato, moŋnoŋ nandunŋ

* **23:11:** Mat 20.26-27; Maak 9.35; 10.43-44; Luuk 22.26 * **23:12:** Luuk 14.11; 18.14

mamatewoo alatanon eji, iikawaa qata qama jojopan qaaya jewaati een, jojopan qaa iikanon mono somonjon mubaa.'

¹⁹ "Oo jaagoo ejemba! Nandun mamatewoo ano alata yoroononga naa iwoinon uuta kolooja? Nandun yanjo kamaanqeqeta koloojato, alatanon anji iikanon mono nandun menj kobooja.

²⁰ Kawaajon monjon alatawaa qanon qaaya jojopan qanon jen kotiiwaati, iinon alata ano iwoi kuuya alatanon eji, mono iikawaa qanon qaaya jen kotiiwaa.

²¹ "Monjon jiwowon jigowaa qanon qaaya jojopan qanon jen kotiiwaati, iinon mono jigo iikawaa ano iikanon kotiin laligoji, iwaa qanon qaaya jen kotiiwaa.

²² *Kaanadeen monjon Siwewaa qanon qaaya jojopan qanon jen kotiiwaati, iinon Anutuwaa jinjon dun ano iikanon raji, iwaa qanon qaaya jen kotiiwaa.

²³ *"Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjon eji! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaaajon mono qama wanjinjon 'Yei!' jejen. Ono nembanene kuuya mendeema bakaya 10 iikanon motoonggo Anutuwaa bunja qenkeju. Dane, raki ano kiesopa ii kaanadeen mendeema tenonga motoonggo ii Anutuwaa bunja qenkeju. Nandun ii tororo amakejuto, Kana qaawaa kota wana koi mono uugun mesaonkeju: Gii ejemba batugianon nanamemen dindina otaan kiankomun aon qaa pondan otaan laligowa. Qaa wana ii mono kaparan koma otaan laligowu ano qaa melamelaa ii kaanagadeen mende uugun mesaowu.

²⁴ Jaagia gooro ejemba borogianon menj unuamakejuti, ono jengeran apuwo newubotiwaajon apugia saiyanon gosinkejuto, oro somata kamel ii tondu gogonkeju.

²⁵ Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjon eji! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaaajon mono qama wanjinjon 'Yei!' jejen. Ono hamo qen aowombaaajon gambi ano amanenewaa selia songbama yagonkejuto, onongiaa dogo otokogia mende galen koma iwoi tondu goronjon nepaqepalo anji iikanon uugia saa qero laligoju.

²⁶ "Oo jaagoo eja Kana qaawaaajon kaparan komakejani, gii mono wala gambiwaa uuta songbana selianon kaanagadeen tataankota koloowaa.

²⁷ *Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjon eji! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaaajon mono qama wanjinjon 'Yei!' jejen. Ono qasiriwaa maripoonja songbanji taana koloojuti, mono iikawaa so kolooju. Selegianon iimasiinsiingawo kaana koloojuto, qasiriwaa uutanon qamo sii ano iwoi arokuukuuyawo eji, iikaananon mono onoo uugia saa qen eja.

²⁸ "Iikawaa so ono kaanagadeen ejemba jaagianon onanon dindina tani koloonkejuto, uumeleembaa selesele tani ano qewolonon mono uugia saa qero laligoju.

Bologa memewaa ironja

Luuk 11.47-51

²⁹ "Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjon eji! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaaajon mono qama wanjinjon 'Yei!' jejen. Ono gejatootoo ejemba yonoo

* 23:22: Ais 66.1; Mat 5.34 * 23:23: Lew 27.30 * 23:27: Apo 23.3

qasirinoḅ simenoḅ kuunḅ meḅkeju ano eḅemba solanoḅ yoḅoo jamo kobaagia meḅjereḅgoḅkeju.

³⁰ Kaenḅ ama kokaenḅ jeḅkeju, ‘Nononoḅ ambosakonana yoḅoo kambanoḅ laligowonagati eenḅ, mono yoḅowo mende toroqeniḅ geḅatootoo eḅemba yoḅoo sagianoḅ mono nonoo qanananoḅ mende unaga.’

³¹ “Kaenḅ jeḅ iikanoḅ oḅoanḅgio geḅatootoo eḅemba unḅgiti, iyoḅoo esauroḅgia kolooḅjuti, mono qaa ii nanḅgoḅ jeḅ danḅgunu kaanoḅ nanju.

³² Kawaajoḅ ambosakoḅgianoḅ singisoḅgo kanainḅ anḅgiti, iikawaa so oḅo mono toroqenḅ kuuya andaborowu.

³³ * “Oo Farisii, oḅo mono qato melaa kaanoḅ kolooju. Anutunoḅ qaagia jeḅ tegoro gere sianoḅ kemebubotiwaajoḅ mono nomaenḅ umburatiḅ kembuyaga? Ii mono amamaawuya.

³⁴ Kawaajoḅ mono mobu, niinoḅ geḅatootoo ano momakooto eḅemba ano Kana qaawaa boi wasiḅ oḅombe oḅoonoḅ kawuya. Kagi yoḅoonoḅga tosaanoḅ ii unḅgi komuwuya ano tosaanoḅ maripoonoḅ unḅuwuya. Tosaanoḅ qamakooli mirigianoḅ ororaanḅ oḅoma qaagia jeḅ tegonḅ oolinonḅ oḅootiḅ konjoma oḅonḅgi taonoḅ taonoḅ kanonḅ kemakebuya.

³⁵ * “Eja solanoḅ Aabelwaa sayanoḅ kamaaro iikanoḅga kanainḅ unḅj kouma laligoḅ Zekaraia jiwowoḅ jigo kowoga ano siimolonḅ alata yoroḅ batugaranonḅ qegi saya kamaaro iikanoḅ tegoro. Eḅemba solanoḅ yoḅoo sagia balononḅ molaanḅ laligogiti, sa kuuya iikawaa ironḅa mono oḅoo qagianonḅ ubaa.

³⁶ Niinoḅ qaa hoḅa moḅ kokaenḅ inḅjowe mobu: Sagiaa ironḅa kuuya ii mono eḅemba kete laligoḅjuti, mono oḅoo qagianonḅ uro Anutunoḅ ironḅa meleema oḅono mobuya.”

Jiisanoḅ Jerusalem kanageso jopagoḅ oḅono.

Luuk 13.34-35

³⁷ Jiisanoḅ jero, “Oo Jerusalem Jerusalem, oḅo geḅatootoo eḅemba unḅgi komugi Anutunoḅ eḅemba wasiḅ oḅono oḅoononḅ kanḅkeḅjuti, ii jamononḅ unḅgi komunḅkeju. Kuru nemunḅanoḅ meraboraanoḅ enḅgaḅ baatanonḅ ama koḅoḅoonḅ oḅomakeḅji, niinoḅ mono iikawaa so kambanoḅ kambanoḅ goo kanagesouruga kotama kololonḅ oḅomambaajoḅ moma laligoweto, oḅo ii toḅonḅ laligoḅ kougii.

³⁸ * Mobu, Anutunoḅ mono jigo mirigia gema qero saoyagadeenḅ ewaa.

³⁹ * “Kaenḅ ewaato, niinoḅ kokaenḅ inḅjowe mobu, Oḅo nii mombo mende niibuya. Kanagenḅ kambanḅ moḅ kanḅ kuuro iikanoḅ niima kokaenḅ jewuya, ‘Pombaa qatanonḅ kanḅ nononḅji, Anutunoḅ mono ii kotueḅgoḅ muba.’ Kianḅ.”

24

Jiwowoḅ jigoḅonḅ kondemondeenḅ koloowaa.

Maak 13.1-2; Luuk 21.5-6

¹ Jiisanoḅ jiwowoḅ jigo mesaonḅ kamaaro gowokourutanonḅ iwaanonḅ kanḅ jiwowoḅ jigowaa totonḅ uutanonḅ miri ragiti, ii Jiisas qendeema mugii.

² Qendeema mugii meleema kokaenḅ inḅjoro, “Miri kuuya ii saanonḅ inḅijuto, niinoḅ qaa hoḅa moḅ kokaenḅ inḅjowe mobu: Ii mono kondeenḅgi miriwaajamo moḅ ii jamo mombaa qaganonḅ mende ewaato, qeqelala saoyagadeenḅ ewaa.” Kianḅ.

Kakasililiḅ ano sisiwerowero koloowaa.

Maak 13.3-13; Luuk 21.7-19

* **23:33:** Mat 3.7; 12.34; Luuk 3.7 * **23:35:** Jen 4.8; 2 Hist 24.20-21 * **23:38:** Jer 22.5 * **23:39:** Ond 118.26

³ Jiisasnoŋ Oil gere baananon kema raro gowokourutanon iyanŋia siri iwaanon kaŋ kokaen qisin mug, “Boi, qaa jejanj, iikawaa hona mono naa kabanon asugiwaa ano giinon kana balombaa kabanja tegomambaaŋon ambaati, iikawaa aiweseyanon mono nomaen asugiwaa? Ii saanon nini-jowa.”

⁴ Kaen qisin mug meleema kokaen jero: “Moŋnon anŋomokolon ano jinjaun kembubotiwaajon mono galenŋia men laligowu.

⁵ Ejemba mamaganon asugin noo qananon kokaen jewuya, ‘Niinon Hamoqeŋe Toya Kraist kolooŋen.’ Kaen jeŋ ejemba mamaga tiligon onombuya.

⁶ Ono manjawaa bujuya ano otona koloon kema karo momakebuya. Ii moma jenenŋia orowabotiwaajon mono galenŋia mewu. Iwoi kaanŋa ii waladeen koloowaatiwaa jejetaga. Ii koloowaato, balombaa kabananon mono iikanondeen uulanawo mende tegowaa.

⁷ “Kantri moŋnon kantri moŋ unuwombaaŋon waabuya. Ejemba tuun moŋnon tuun moŋ yoŋowo aron qen aowombaaŋon waabuya. Gomaŋa gomaŋa kanon bodia bodia koloowaa ano nan somasomata ii qonjoma men namo meleeno kemenkebaa.

⁸ Iwoi kuuya ii emba korowonon masu kanain ununkejiwaa so. Balombaa kabananon mono iikawaa so kanain tegomambaaŋon ambaa.

⁹ * “Kaen ambaato, kaban kanon tosanon ono uugia meleengitiwaajon ama gawman yoŋoo boronon ononŋi siimbobolo ama onoma unugi komuwuya. Kantri kuuya yoŋonon nooŋon ama kazi ama onomakebu.

¹⁰ Kaban kanon mamaganon momalaarigia mesaon anŋonan men kazi ama aowuya.

¹¹ Gejatootoo ejemba takapolakaya mamaganon asugin ejemba mamaga kilikalu men ononŋi jinjaun qen kemakebuya.

¹² “Jeulalan Toyanon seiŋ ejemba galen koma onombaatiwaajon ama uumeleen ejemba seiseiya yoŋoo uugianon olomoro uujopagianon loorin zololonŋowaa.

¹³ * Moŋnon kaparan koma kotiin bon qen nama laligoro balombaa kabananon tegowaati, iinon mono oyanboyan bunŋa qen aowaa.

¹⁴ Anutuwwa bentotonaa Oligaa Bunŋa koi mono waladeen namowaa kantria kantria kuuya kanon jeŋ seiŋ kanageso so nanŋonanŋo qaaya mogigo balombaa kabananon iikawaa gematanon tegowaa. Kian.

Jerusalem sitiwaa kondemondoen uuduuduyawo

Maak 13.14-23; Luuk 21.20-24

¹⁵ * “Gejatootoo eja Danielnon kondemondoen uuduuduyawo kawaa qaaya jerota eja. Qaa iikawaa so tosanon kaŋ kondemondoen ano iwoi anŋonjorayawo ii jiwowon jigo toroyanon anŋi nano iibuti, qaa koi weenŋowagati, iinon mono saanon geja ama moma kotowa.

¹⁶ Kaban iikanon Judia prowinsnon laligowuti, ononon mono misinŋon horon baananon kembu.

¹⁷ * Miri kosianon sombenon laligowaati, iinon mono kamaan geso iwoiya memambaaŋon miri uutanon mende uba.

¹⁸ Gawonon kema laligowaati, iinon mono kaanagadeen malekuya memambaaŋon eleema mirinon mende kema.

¹⁹ “Yei! Emba korowo ano merabora ajunon yoŋonon kaban iikanon nomaen uulanawo kembuya?

* **24:9:** Mat 10.22 * **24:13:** Mat 10.22 * **24:15:** Dan 9.27; 11.31; 12.11 * **24:17:** Luuk 17.31

20 Kawaajon iwoi ii konjuru me Sabat kendombaa kambananon mende koloowaatiwajaan mono qama koolinkebu.

21 **“*“Ti kokaembaajon: Kamban iikanon kakasililin jekania boorongoya koloowaa. Kakasililin soya kaanja ii wala eenanon kamban mongen mende koloon ero. Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, kamban iikanondeen kanain kamban kokanon laligon kouma kamban biiwianon mon mende kolooro. Wala eenanon mende kolooro ano kanagen kamban monon mombo mende koloowaa. Kawaajon mono qama koolin laligowu.

22 Ponon kokojinjin kamban ii mende men torinagati een, ejemba kuuyanon mono tiwilaadaborowuyagato, ejemba iyanajaan meweenon ononoti, iyonoon ama ween iikawaa jangoya ii men toriwaa.

23 *“*Kamban iikanon kokaen jewuya, ‘Mobu! Kraistnon koi laligoja,’ me ‘Iibu! Hamoqege Toyanon endu nanja.’ Monon kaen jewaati een, ii mono mende moma laariwu.

24 *“*Ii kokaembaajon: Hamoqege toya qolonmologoya ano gejatotoo ejemba takapolakaya asugin angoletoto ano aiwese somasomata megil etombuya. Kaen letongi Anutunon ejemba iyanajaan meweenon ononoti, ii kaanagadeen enkalolon men onombutiwajaan angobato men kaparan kongi jinjaun qewubo. Ono galengia awaagadeen men aon laligogi ii amamaawuya.

25 Mobu! Niinon iwoi kuuya ii mende kolooro waladeen injowe modaboroju.

Siwe gomambaa Eja honanon asugiwaa.

Maak 13.24-27; Luuk 21.25-28

26 **“*Kawaajon ‘Hamoqege Toyanon balon qararanonkononon laligoja,’ kaen jegi mobuti een, iikanon mono mende kembu. Me ‘Mobu! Kraistnon miri kawaa utanon asugin raja,’ kaen injogi ii mende moma laariwu.

27 *“*Ii kokaembaajon: Siwe gomambaa Eja honanon mombo kawaati, kamban ii mono oobiliwaa so kokaen koloowaa: Ii ween koukoutanonga pilitik bilisik ama leegen ween kemekemetanon sokoma asarin keno iijon, iinon mono iikawaa so asugiwaa.

28 **“*Oro gisaganon mongen ewaati, mambonkarara yononon iikanon horon ajoroonkejuti, mono iikawaa so koloowaa.” Kian

Siwe gomambaa Eja honanon asugiwaa.

Maak 13.24-27; Luuk 21.25-28

29 **“*Konajilin kamban iikanon tegoro iikanondeen ween jaayanon injan kono koinon umun kombaa. Sengelao yononon sombinonga tegon kamaawuya ano sombinon utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaon enkalolon anji soowaa.

30 *Kamban iikanon Siwe gomambaa Eja honaa aiweseyanon sombinon asugiro iibuya. Kamban iikanon namowaa kanageso kuuya yononon jingen qama saabuya. Saama Siwe gomambaa Eja hona iinon sombimbaa koosu qaganon karo iibuya. Ku-usuna somatanon sakondindinawo asuganon asugiro asamararanga iibuya.

31 Karo iigi romon qaita mon uugi otona kotakota mogi Siwe gajobauruta wasin onono yononon ejemba Anutunon iyanajaan meweenon

* **24:21:** Dan 12.1; Ais 7.14 * **24:26:** Luuk 17.23-24 * **24:28:** Luuk 17.37 * **24:29:** Ais 13.10; 34.4; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15; Ais 6.12-13 * **24:30:** Dan 7.13; Zek 12.10-14; Ais 1.7

ononoti, ii balon goraaya teetee eugen emugen iikanonja kopepereen onoma unjuambuya. Kian

Noron gerewaa sareqaa

Maak 13.28-31; Luuk 21.29-33

³² “Ono noron gere iima tania romonjon sareqaa koi mobu. Borianon apuyawo kolooro senjia longogi ii iima moma kokaen jenkeju, ‘Ween kambaņa mono dodowija.’

³³ Ononon kaanjadeen aiwese iikawaa so asugiro iima moma asarin kania kokaen jewu, ‘Jiisanon mono nagunon dodowija.’

³⁴ “Niinon qaa honja mon kokaen injjowe mobu: Ejemba koi kete namonon laligojuti, iyononon mende komugi iwoi kuuya jejenj, ii mono iyonoo laaligo kambanjanon koloowaa.

³⁵ Sombin namonon goron qewaoto, noo Buņa qaananon mono kamban monjon mende aliwaa. Kian.

Jiisas kawaatiwaa kambaņa ii monjon mende moja.

Maak 13.32-37; Luuk 17.26-30, 34-36

³⁶ “Siwe gomambaa Eja honjon kawaato, naa kambanon kan kuuwaati, iikawaa weenja me aua kambaņa ii monjon mon mende moja. Siwe gajobanon ii mende moju. Anutuwaa Merianon kaanagadeen ii mende moja. Amanon anodeen ii moja.

³⁷ *Wala eenanon Noowaa kambanjon ejembanon laaligogia qemasologen qaganon laligon men kileegiti, iikawaa so mono Siwe gomambaa Eja honjon mombo kawaatiwaa kambanjon koloowaa.

³⁸ “Apu gboulu somatanon mende karo waladeen iikanon ejemba nene lomban ama apu kotiga nen embaqemba sewanajon anji kema karo agimin aon laligogi. Nanamemen kaen ama men qemasologen laligogi Noonan wanjo uutanon uroti, ween iikanon tegoro.

³⁹ *Tegoro naa iwoi koloowaa, ii mende mogi apu gboulu somatanon kan jinonja qaa tiwilaan onono. Kanagen Siwe gomambaa Eja honjon mombo kawaati, kamban iikanon ejembanon kaanjadeen qemasologen ama laligon tiwilaawuya.

⁴⁰ “Kamban iikanon eja woi gawonon laligori yoroononga mon men mon mesaowuya.

⁴¹ Kaanjadeen emba woi tawen orasin rabaoti, iyoroononga mon men mon mesaowuya.

⁴² “Ponjon kawaatiwaa kambaņa me auaya mende mojutiwaajon mono uugbiligbili laligowu.

⁴³ *Gbili laligowombaa qaa koi mono moma kotowu: Gomantiinanon kikekasililin ejanon naa kambanon me auanon kawaati, miri toyanon ii monagati een, iinon mono gbili rama miria awaagadeen galen mero qosoma umambaajon amamaawaa.

⁴⁴ Ono ‘Siwe gomambaa Eja honjon kamban kokanon mende koubaa,’ jen romonjogi iinon mono kamban iikanondeen koubaa. Kian.

Gawon ejanon silemale laligon tiwilaaro.

Luuk 12.41-48

⁴⁵ “Kaen kolooro gawon meme ejemba batugianon moronon tirin koton tosaanja unjuuguja? Tosianon zololonjon gawon mesaogi monjon momakooto awaawaa qaganon kaparan koma pondan menkeji, iinon mono simbawonawo kolooja. Miri toyanon nanamemenja gosin iima

* 24:37: Jen 6.5-8 * 24:39: Jen 7.6-24 * 24:43: Luuk 12.39-40

mongen kema miriaa ilawoilaya ii borianon ano galena koloowaa. Galena koloon welenqequeuruta ijorotiwaa so kalan koma kamban dindinanon unuaginkebaa.

⁴⁶ Kaen kalan koma onoma laligoro toyanon eleema kan iikaan iima ‘Mono simbawonawo koloojan!’ jewaa.

⁴⁷ “Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Toyanon ‘Mono simbawonawo koloojan!’ jen esuhinaya kuuyaa galena kuun mubaa.

⁴⁸ Kuun mubaato, gawon meme bibilokoya iinon uutanon romongon kokaen jewaati een, ‘Ponaa kaka kambananon mono koriga eja.’

⁴⁹ Kaen jen kanain gawon meme ejembauruta unun ureen aon jejelomban ama aisoon apu kotiga nen uuta sooro enkalolon silemale koloon laligowaa.

⁵⁰ “Kaen laligon kamban monon pon koubatiwaajon mende mambombaati, mono iikanondeen koubaa. Kambambaajon imowamo ulumbulun laligoro mono aua iikanondeen kouma

⁵¹ qen japalelen men mun jen kotooro uumeleembaa ejemba seleseleya kaanja gere sianon kemen siimbobolo mobaa. Kaen moma sama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya.” Kian.

25

Emba saran 10 yonoo sareqaa

¹ *Jiiasnon jero, “Mombo kamanati, kamban iikanon Siwewaa bentoton ii kokaen koloowaa: Maran lomban kambananon emba saran jumuna ten yononon ‘Eja bunawo aitonngowona,’ jen kiwagia men kananon kengi.

² Yonoononga 5 ii momakootogiawo koloogito, tosaana 5 ii nekonja.

³ Nekonja yononon kiwagia megito, gere (koinsare) kelega* mende men kengi.

⁴ Momakootogiawo yononon kiwagia ano koinsare kele kaarogia kaanagadeen men kengi.

⁵ Kengi eja bunanon uulanawo mende karo mambongi kamban korirotiwaajon kuuya yonoo jaalologia bombon mero usugon gaon egi.

⁶ “Gaon egito, gomantiina biiwianon monon romun qero qa kokaen mogi, ‘Mobu, eja bunanon mono kaja-oo! Mono iwaanon kema aitonngowu.’

⁷ Qa ii moma emba saran ten ii kuuyanon waama kiwagia men meagon ootirigi.

⁸ Ootirigi nekonja yononon emba momakootogiawo yonoonon kan kokaen jegi, ‘Nonoonon kiwa bogojiwaajon ononon mono koinsare kelega tosia nonombu.’

⁹ “Kaen jegi momakootogiawo yononon meleema kokaen jegi, ‘Qaago! Ii onjo ano nono mende sokoma nonombaa. Kawaajon mono sii mirinon kema onjoangiaa koinsare kelegia sewana mewu.’

¹⁰ “Kaen jegito, yononon koinsare kelega sewana mewombaajon kema kananon laligogi eja bunanon mono iikanondeen kouro. Emba saran jorin nangiti, iyononon kema iwo aitonngon maran lomban miri uutanon ugi nagu kengi.

¹¹ *Emba saran stuanon kengiti, iyononon kaanagadeen kanagen kouma nagu qen kokaen qagi, ‘Pon Pon, mono nagu metaama nonomba!’

* **25:1:** Luuk 12.35 * **25:3:** Gere (koinsare) kelega ii oil gerewaa kota mujugogi kelega ii kolooro. Goman tiro gere susuyanon opo kokosiin kele iikanon qendunjon kiwa ootirin kananon kengi 15 minitwaa so jero. Kawaa gematanon gere ii een bubu giliwubotiwaajon ii mombo oil gere kelenon qendunjon. * **25:11:** Luuk 13.25

12 “Kaen qagito, kokaen meleema jero, ‘Qaago! Nii onjo mende moma onjonjen. Qaa ii honaga injojen.’

13 Jiisanon sareqaa kaen jen gowokouruta ii qaa kokaen injoro, “Onjo nii kamambaa kambaŋa me auaya mende mojutiwaajon mono uugbiligbili laligowu.” Kian.

Monej esu galej konjitiwaa sareqaa.

Luuk 19.11-27

14*“Mono sareqaa kokawaa so koloowaa: Eja monj gomaŋa mesaon koriganon kantri monjen kemambaajon moma welenqeuruta onjono kagi monej esuhinaya galej koma onjombutiwaajon jen koton onjoma borogianon ano.

15 Gawon memegia gosin hona dawo koloowaatiwaa so moma gawon meme eja mombaajon monej esu 5 (Kina 20,000) munj monj monej esu woi (Kina 8,000) munj monj motoonjo (Kina 4,000) muro. Kaen galej kombutiwaajon mendeema onjoma onjomesaon keno.

16 “Eja esu 5 (Kina 20,000) meroti, iinon iikanondeen kema konkororo gawon mero monej seiro esu 5 mombo mero.

17 Kaanjadeen esu woi (Kina 8,000) meroti, iinon kema konkororo gawon mero monej seiro esu woi mombo mero.

18 “Kaen merito, eja monej esu motoonjo (Kina 4,000) meroti, iinon mono mesaon kema balon onon eja ponaa moneja ron koma mesangoro.

19 Kamban koriga tegoro welenqee yonoo eja ponjanon eleema kan ‘Gawon megitiwaa sundugia moma gosimaŋa,’ jen koma horon onono kagi.

20 “Kaen kagi eja esu 5 (Kina 20,000) meroti, iinon jaayanon kouma esu 5 mombo toroŋen men kan kokaen ijoro, ‘Somatana moba, giinon monej esu 5 nonati, niinon iikawaa konkororoya mewe seiro esu 5 mombo kolooro men kajen.’

21 “Kaen ijoro eja ponjanon kokaen meleema muro, ‘Ii awaa. Gii gawon meme eja awaga membiri-qembiriga qaa. Gii iwoi afaanŋa men ii kaparan koma galej koma laligona seiro. Kawaaajon niinon iwoi mamaga goo boroganon ambe iikawaa galeŋaga laligowa. Saanon kan eja ponŋa noo miri uutanon kouma motoon korisoro ama laligowonŋa.’

22 Eja Kina esu woi (Kina 8,000) meroti, iinon kaanjadeen kouma kokaen ijoro, ‘Somatana moba, giinon monej esu woi nonati, niinon iikawaa konkororoya mewe seiro esu woi mombo kolooro men kajen.’

23 “Kaen ijoro eja ponjanon kokaen meleema muro, ‘Ii awaa. Gii gawon meme eja awaga membiri-qembiriga qaa. Gii iwoi afaanŋa men ii kaparan koma galej koma laligona seiro. Kawaaajon niinon iwoi mamaga goo boroganon ambe iikawaa galeŋaga laligowa. Saanon kan eja ponŋa noo miri uutanon kouma motoon korisoro ama laligowonŋa.’

24 “Kawaa gematanon eja monej esu motoonjo (Kina 4,000) meroti, iinon kouma kokaen ijoro, ‘Somatana moba, niinon kaniaga kokaen moma yagowe: Eja Ponjanon mono eja kotakota geriawo kolooja. Geenjo nene kota mende qosoma kororoona iikanon mono kilen hona soonon koton memambaajon momakejan. Dumun kota mende osona kemero iikanon mono kilen hona men kululumambaajon momakejan.

25 “Kaen moma yagon keena moma kema goo monej esuga ii namonon mesangowe ero. Iiba, monej esu nonati, iikayadeen mono tororo koi.’

26 Kaen ijon ii muroto, eja ponjanon meleema kokaen jen muro, ‘Gii injarere koloon welenqee bologa koloojan! Gii kaniana moma yagona:

* 25:14: Luuk 19.11-27

Neeno nene kota mende qosoma kororoowe iikanonj mono kilej hona soononj kotonj memambaajonj momakejejen. Neeno dumunj kota mende osowe kemero iikanonj kilej hona menj kululumambaajonj momakejejen. Noo tanina kaanja moma yagonjo mono naambaajonj ama soonj laligona?

²⁷ “Gii noononj monenj ii benknonj ana sokonaga. Benknonj ana somariiro eleema kaweti, kambanj kokanonj ii saanonj susuyawo mewenaga.’

²⁸ Toroqenj tosaanja ii injjoro, ‘Onjo mono qezenj injarere eja kokawaa monenj esuya ii wama monj esu 10 mokoloroti, mono ii mubu.’

²⁹ *²⁹ “Sareqaa kokawaa kania ii kokaenj: Daen yonoononj iwoi eji, kuuya iyonoojonj mono toroqenj ononji seiro kelemalelenj enj onjombaa. Kaen seiwaato, mombaanonj iwoi monj mende eji, iwaanonj iwoi ii mono kaanagadeenj wanji eenj toontoonj laligowaa.

³⁰ *³⁰ Ayo, welenqege eja omaya gawonjaa hona qaa ii mono seleengenj hagogi pangamanonj kemeba. Iikanonj kemenj saama gigilaan gubugia kigi qaro laligowuya.” Kianj.

Jenteegowaa kambanj somatanonj kokaenj koloowaa:

³¹ *³¹ “Siwe gomambaa Eja honanonj nama Siwe gajoba kuuya unjuama motoonj kawuti, kambanj iikanonj Siwewaa asamararananonj asugiro iinonj Kinj Pombaa jinkaronj dujonj rabaa.

³² Rama jero namowaa ejemba tuunj kuuya menj kululuunj ononji iwaa jaanonj asugiwuya. Asugigi lama galenjonj lamauruta meme (noninj) yonoononja gosinj mendeema ononji, iikawaa so ii mendenqendeenj ama onjombaa.

³³ Ii ama onjoma jero lama ii boro dindijanonj ano meme (noninj) ii qanianonj ama onjombuya.

³⁴ “Kaen ama ononji Kinj Ponjonj boro dindijanonj nambutu, ii kokaenj injjowaa, ‘Noo Amananonj kotuegonj onono laligogiti, onjo mono kawu. Ama Anutunananonj gomanj kuuya mokoloronj ononoti, kambanj iikanondeenj mono bentotonj onoojonj mozozonjonj merota jojorinj enj kouji, onjo mono kanj ii bunja qenj aonj laligowu.

³⁵ “Ii kokaembaajonj jejenj: Niinonj nembanenena komunj laligowe onjo neneya noma laligogi. Niinonj apuwaajonj qenjenj qenj laligowe onjo apu noma laligogi. Niinonj waba koloonj laligowe onjo koma horonj nonji mirigianonj uma laligowe.

³⁶ Niinonj sele esunaajonj amamaanj laligowe onjo opo kerej noma laligogi. Niinonj ji niro laligowe onjo galenj koma noma laligogi. Niinonj kapuare mirinonj laligowe onjo nii niibombaajonj iikanonj kanj laligogi.’

³⁷ “Kaen injjoro ejemba solanja yonononj kokaenj meleema munj jewuya, ‘Ponj, gii mono naa kambanonj nembanenegaajonj komuna giima guagin laligoninj? Mono naa kambanonj apuwaajonj qenjenj qenj laligona giima apu goma laligoninj?’

³⁸ Mono naa kambanonj wabaga laligona giima koma horonj goninj mirinanonj una laligoninj? Mono naa kambanonj sele esugaajonj amamaanj laligona giima opo kerej goma laligoninj?’

³⁹ “Mono naa kambanonj ji giro ena giima me kapuare mirinonj laligona moma gii giibombaajonj goononj kanj laligoninj?’

⁴⁰ Kaen jegi Kinj Ponjonj meleema kokaenj injjowaa, ‘Niinonj qaa hona monj kokaenj injjowe mobu: Onjo neenaa uumeleenj alauruna kamaanqegeta koi

* **25:29:** Mat 13.12; Maak 4.25; Luuk 8.18 * **25:30:** Mat 8.12; 22.13; Luuk 13.28 * **25:31:** Mat 16.27; 19.28

yoŋoonoŋga mombaajon iwoi mon anḡiti, ii kuuya mono nii ama noma laligogi.’

⁴¹ “Kaen jen kawaa gematanon boro qanianon nambutu, iyoŋoonon meleema kokaen injowaa, ‘Mannanon qasuaan onono laligogiti, onono nomesaon togowu. Gere sia tetegoya qaa jen ubaati, mono iikanon kema kemebu. Anutunon ii Kilenaa Toya ano iwaa gajobauruta yoŋoojon mozozonon merota jojorin en kouja.

⁴² Ii kokaembaajon injojen: Niinon nembanenena komun laligowe onono nenyaya mende noma laligogi. Niinon apuwaajon qenjen qen laligowe onono apu mende noma laligogi.

⁴³ “Niinon waba koloon laligowe onono mende koma horon nonḡi mirigianon mende uma laligowe. Niinon sele esunaajon amamaan laligowe onono opo kereŋ mende noma laligogi. Niinon ji niro ewe ano kapuare mirinon laligoweto, onono nii niibombaajon iikanon mende kan laligogi.’

⁴⁴ “Kaen injoro yoŋonon kaanagadeen meleema mun kokaen jewuya, ‘Poŋ, gii mono naa kabanon nembanenegaajon komuna me apuwaajon qenjen qen laligona me wabaga laligona me sele esugaajon amamaan laligona me ji giro ena me kapuare mirinon laligona nono gii mende welen qen goma laligonin?’

⁴⁵ “Kaen jegi meleema kokaen injowaa, ‘Niinon qaa hona kokaen injowe mobu: Onono uumeleen alauruna kamaanqeqeta koi yoŋoonoŋga mombaajon iwoi mon mende anḡiti, ii kuuya mono nii mende ama noma laligogi kolooja.’

⁴⁶ * “Kaen injoro irona meleema onono qagianon uro hagon onono kemen siimbobolo kaban tetegoya qaa moma laligon ubuya. Kaen laligon ubuyato, solana yoŋonon oyanboyan laaligo ii kaban tetegoya qaa laligon uma laligowuya.” Kian.

26

Jiisas qenin komuwaatiwaa anḡonan anḡi.

Maak 14.1-2; Luuk 22.1-2; Jon 11.45-53

¹ Jiisasnon qaa kuuya ii jedaboron gowokouruta kokaen injoro,

² * “Ween woi tegorogo pasowa kendon kan kuuwaa.* Onono ii saanon moju. Kan kuuro Siwe gomambaa Eja hona ii waba gawman yoŋoo borogianon anḡi maripoonon qegi komuwaa.”

³ Kaban kanon jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya yoŋonon ajoroon jigo gawon galen wana qata Kaiafas iwaa jinḡkaron mirianon ragi.

⁴ Kanon rama nomaen mondonin Jiisas olon men qegi komunagati, iikawaa kania monḡama gosigi.

⁵ Monḡama gosin kokaen jegi, “Ejemba iringia soono kareŋa kareŋa aowubotiwaajon ii korisoro kendon kabananon ambombaajon amamaawon.” Kian.

Emba monnon Jiisas apu unkoowagawonon moriro.

Maak 14.3-9; Jon 12.1-8

⁶ Jiisasnon Betani gomanon laligon Saimon mon manimbaya men solananiroto, iwaa mirinon uma raro.

⁷ * Iikanon nene nen raro emba monnon jamo kaaro mon men iwaanon karo. Kaaro ii lalu lanḡonawo qata alabasta iikanon memetaga. Ii apu

* **25:46:** Dan 12.2 * **26:2:** Eks 12.1-27 * **26:2:** Pasowa ii Kiankomu kendon. Qaa iikawaa kania ii Niniima koboon nunuuguro. Eksodus 12.15 * **26:7:** Luuk 7.37-38

uun̄koowagawo iikanon̄ saa qegetaga. Iinon̄ ii sewan̄a somatanon̄ men̄ kan̄ apuya Jiisaswaa wan̄anon̄ qibibirin̄ moriro.

⁸ Moriro gowokourutanon̄ ii iima uugia boliro kokaen̄ jegi, “Ii mono naambaajon̄ kaen̄ tiwilaaja?”

⁹ Apu kelegawo ii sewan̄a mewutiwaajon̄ ano monej̄ uuta kolooro ii ejemba wanaya on̄ono sokonaga.”

¹⁰ Jiisasnon̄ uumomogia ii iima koton̄ kokaen̄ inji-joro, “Emba kokawaa uuta ii mono naambaajon̄ men̄ boliju? Iinon̄ sili awaa ama sororogon̄ nono sokonja.

¹¹ *Ejemba wanaya ii kamban̄a kamban̄a batugianon̄ laligowuto, niinon̄ on̄oo batugianon̄ kamban̄ so mende laligoman̄a.

¹² Niinon̄ komuwe ron̄ koma nombutiwaajon̄ ama kelenon̄ selena nomorija.

¹³ Niinon̄ qaa hon̄a mon̄ kokaen̄ inji-jowe mobu: Oligaa Bun̄a koi kantri kanon̄ me kanon̄ jen̄ seigi kambaati, iikanon̄ emba koi kanon̄ iwoi ama non̄ji, iikawaa bujuya kaangadeen̄ jegi seiro iwaajon̄ romon̄gon̄ laligowuya.” Kian̄.

Juudasnon̄ Jiisas memelolo men̄ mumambaajon̄ uumotoon̄go ano.

Maak 14.10-11; Luuk 22.3-6

¹⁴ Kamban̄ kanon̄ gowokouruta 12 yon̄oonon̄ga mon̄ qata Juudas Iskariot iinon̄ jigo gawon̄ galen̄ yon̄oonon̄ kema

¹⁵ *kokaen̄ qisin̄ on̄ono, “Niinon̄ Jiisas memelolo men̄ mun̄ borogianon̄ ambe on̄onon̄ naa tawaga nombuya?” Qisin̄ on̄ono silwa monej̄ kota 30 ween̄gon̄ borianon̄ an̄gi.

¹⁶ Aua iikanondeen̄ kanain̄ Jiisas kamban̄ mon̄gen̄ memelolo men̄ mumbaa kana moma mon̄gama kokobimb̄in̄ koma laligoro. Kian̄.

Jiisasnon̄ gowoko yon̄owo Pasowa lama negi.

Maak 14.12-21; Luuk 22.7-13, 21-23; Jon 13.21-30

¹⁷ Bered̄ yiistya qaa iikawaa kendon̄ ween̄ mutuyanon̄ (Sikunenenon̄) gowoko woi yoronon̄ Jiisaswaanon̄ kan̄ kokaen̄ qisin̄ muri, “Boi, nono miri dakanon̄ kema pasowa lama mozozon̄gon̄ goni newaga? Ain̄ga nomaen̄ eja?”

¹⁸ Qisin̄ muri kokaen̄ meleeno, “Oro Jerusalem sitinon̄ uma eja mon̄ mojen̄i, ii mokolon̄ kokaen̄ ijowao, ‘Boinon̄ jeja: Noo kambananon̄ monon̄† dodowija. Niinon̄ goo mirinon̄ kan̄ gowokouruna yon̄owo Pasowa lama newon̄a.’”

¹⁹ Gowoko yoronon̄ Jiisasnon̄ jen̄ koton̄ oronoti, iikawaa so otaan̄ Pasowa lama mozozon̄gori.

²⁰ Mare kolooro goman̄ tiiro Jiisasnon̄ gowokouruta 12 yon̄owo miri iikanon̄ kouma uma dun̄ kosianon̄ rama nene mendeema negi.

²¹ Nene nen̄ nen̄ rama Jiisasnon̄ kokaen̄ inji-joro, “Niinon̄ qaa hon̄a mon̄ kokaen̄ inji-jowe mobu: On̄oonon̄ga mon̄non̄ mono memelolo men̄ nombaa.”

²² Kaen̄ inji-joro moma iikanondeen̄ uugianon̄ wosobiri somata kolooro kanain̄ an̄a an̄a qisin̄ mun̄ ijogi, “Pon̄, mono noojon̄a jewabo?”

²³ *Qisin̄ muḡi kokaen̄ meleeno, “Niwo bered̄ qaan̄non̄ qendun̄goji, mono iinon̄.

²⁴ Siwe gomambaa Eja hon̄anon̄ mono iwaajon̄ qaa oogita ejiwaa so on̄anon̄ namo mesaon̄ kambaato, mon̄non̄ ii memelolo men̄ mubaati,

* 26:11: Dut 15.11 * 26:15: Zek 11.12 † 26:18: Anutunon̄ Jiisas komuwaatiwaa kamban̄a anoti, iikawaajon̄ jeja. * 26:23: Ond 41.9

iwaajonj mono 'Yei!' jen qama wanjinjingojen. Iikawaa ironja kanjanawononj mono iwaa qaganonj ubaa. Eja ii nemunj koro uutanonja mende asuginagati, iikanonj mono afaanjonj munaga." Kianj.

²⁵ Kaenj meleeno Juudas memelolo menj mubaati, iinonj kokaenj meleema ijoro, "Boi, ii mono noojonja jewabo?" Jiisasnonj kokaenj ijoro, "Jejanji, mono kianj!" Kianj.

Pombo samonj konoga negi.

Maak 14.22-26; Luuk 22.14-20; 1 Kor 11.23-25

²⁶ Nene nenj rama Jiisasnonj bered menj kotuegonj motonj onjoma kokaenj injijoro, "Koi neenaa busuna. Ii mono menj newu."

²⁷ Kaenj injijonj wain qambi menj qama koolinj dangisenj jen onjoma kokaenj injijoro, "Onjo kuuya mono qambi kokanonja newu."

²⁸ *Koi neenaa sana. Ii Anutunonj ejemba yonowo soomongo arenj ano kotiiwaatiwaajonj sana molaagi kemero ejemba mamaga yonjo singisongogia mesaowaa.

²⁹ Niinonj qaa monj kokaenj injijowe mobu: Niinonj wain kasawaa honja koi mombo toroqenj mende nemanja. Kanagenj Manjaa bentotonj uutanonj eu raninj jejelombanj ambaati, weenj iikanonj mono wain apu qaita monj ii onjowo nemanja."

³⁰ Kaenj injijonj korisoro rii qama mesaonj kema Oil gere baananonj ugi.

Piitononj Jiisas qakoombaatiwaajonj ijoro.

Maak 14.27-31; Luuk 22.31-34; Jon 13.36-38

³¹ *Uma Jiisasnonj kokaenj injijoro, "Gejatootoo eja monjonj qaa monj kokaenj oorota eja,

'Niinonj galengia qewe

lama tuunanonj deembuya.'

Iikawaa so onjononj kuuya kete gomantiinanonj uugia noojonj ama boliro nomesaonj boratiwuya.

³² *Boratigi nuwuyato, niinonj mono koomunonja waama waladeenj Galili prowinsnonj kema iikanonj asuginj onjomanja

³³ Kaenj injijoro Piitononj meleema kokaenj jero, "Yonjononj kuuya uugia goojonj ama boliro gomesaonj boratiwuti eenj, niinonj mono kilenj kambanj monjonj mende gomesaomanja."

³⁴ Jero Jiisasnonj ijoro, "Niinonj qaa honja monj kokaenj gijomanja: Kurunonj mende qaro giinonj kete gomantiinanonj qakooma nona indinj karonj koloowaa."

³⁵ Kaenj jeroto, Piitononj kokaenj ijoro, "Boi, kaenj qaagoto, nii nugi giwo motoonj komuworagati, ii kilenj niinonj gii mende qakooma gomanja." Gowoko tosaanja kuuya kaanagadeenj qaa iikayadeenj jegi. Kianj.

Jiisasnonj Gezemanje urukisinonj qama kooliro.

Maak 14.32-42; Luuk 22.39-46

³⁶ Kaenj aminj moma kema yonowo urukisi monj qata Gezemanje iikanonj keugi. Keuma Jiisasnonj gowokouruta kokaenj injijoro, "Niinonj endu kema qama kooliwe onjo mono kambanj biiwianonj koi rabu."

³⁷ Kaenj injijonj Piito ano Zebediwaa merawoita woi uruama kenji Jiisasnonj kanainj wosobiri moma konjilinj kolooro kana boria qetegoro.

* 26:28: Eks 24.8; Jer 31.31-34 * 26:31: Zek 13.7 * 26:32: Mat 28.16

³⁸ Kamban kanon kokaen injoro, “Noo uunanon mono kondun kondun koma koujiwaajon ama wosobiri mobe koomuya ama nonja. Ono mono kokanon rama niwo gbili laligowona.”

³⁹ Kaen injon yanodeen borona mon toroqen kema simin kuma usugon kokaen qama koolin jero, “Amana, gii iwoi mon mende mololombijan. Kawaajon siinga eji een, siimbobolowaa qambia koi kanon mono noo qananon ubabotiwaajon nuamba. Nuambaa me qaagoti, ii mono geengaa uusiingaa so koloowa. Ii noo siimbaa so qaago!”

⁴⁰ Kaen jen eleeno gowokouruta karoon yononon gaon egi injiima Piito kokaen ijoro, “Ono aua motoongoda niwo gbili laligowombaaajon mende kotijju me?”

⁴¹ Uunananon gbili laligowombaa siinga momakejonto, selenananon looloria kolooja. Kawaajon angobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qama koolin gbiligbili laligowu.”

⁴² Kaen ijoro mombo onomesaon kema indin woi kolooro kokaen qama koolin jero, “Amana, siimbobolowaa qambi koi kanon mende nuuguwaati een, ii saanon nemanato, ii mono geengaa uusiingaa so koloowa.”

⁴³ Qama koolin eleeno jaa lologia bombon merotiwaajon mombo gaongadeen egi injiuro.

⁴⁴ Mombo onomesaon leegen kema qaa iikayadeen mombo jen qama kooliro indin karoon kolooro.

⁴⁵ Gowoko yonoonon eleema kan kokaen injoro, “Ono toroqen haamo men gaongadeen ewombaaajon moju me? Mobu! Monon Siwe gomambaa Eja hona memelolo men muro gawman eja sisiwerowerogiawo yonoo borogianon ubaa. Iikawaa aua kambananon mono kan kuuja.

⁴⁶ Mono waagi kembona! Memelolo men nombaati, iinon mono kosere koi kaja.” Kian.

Jiisas qelanjin men somongogi.

Maak 14.43-50; Luuk 22.47-53; Jon 18.3-12

⁴⁷ Jiisasnon kaen jen nano iikanon gowokouruta 12 yonoononga mon qata Juudas iinon tuun somata mon jeta men onono kougi. Jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya yononon ii wasin onongi manjawaa soo somata ano wasagia men kagi.

⁴⁸ Memelolo memambaaajon anoti, iinon waladeen yonowo aiwese qaa kokaen somongon injoro, “Niinon eja buuta kiton nemanati, iinon mono ii kolooja. Mono ii men somongowu.”

⁴⁹ Kaen injon kan iikanondeen Jiisaswaanon keuma “Kokona (Boi), uubonjon!” jen buuta kiton nero.

⁵⁰ Kiton nero Jiisasnon kokaen ijoro, “Alana, gii naambaajon kajan, ii mono uulanawo amba.” Kaen ijoro eja tuun yononon Jiisaswaanon kouma qelanjin men somongogi.

⁵¹ Somongogi Jiisaswo laligogiti, iyonoononga monon borianon manjawaa soo somata horon jigo gawon galen wanjaa welenqeqeya qen gejia kotogoro kamaaro.

⁵² Jiisasnon ii iima kokaen ijoro, “Mono mesaowa! Manjawaa soo somata taangen mewuti, ii mono kuuya manjawaa soo somatanon unuro komuwuya. Kawaajon mono sooga kopinanon qena kemeba!

⁵³ Niinon Amana qama kooliwe saanon ilaan nombaati, ii mojan me qaago? Qama koolin mubenagati, iinon mono iikanondeen gajoba manjageqe tuun[‡] 12 uugun wasin onono kan ilaan nombuyaga.

⁵⁴ Ilaan nombuyagati een, Buna Terewaa qaayanon mono nomaen honawo koloona? Buna Tere qaawaa so iwoi koi kanon mono asugiwaa jejeta ga kolooja.”

⁵⁵ *Kamban iikanondeen Jiisasnon manjageqe tuun ii kokaen injoro, “Nii kikekakasilin ejaga qaagoto, kilen noojon kaen moma manjawaa soo somata ano wasa men noma somongowombaaajon kouju. Niinon ween so jiwowon jigonon onowo rama nama Buna qaa kuma onoma laligowe mende nongi.

⁵⁶ Kaento, iwoi kuuya koi mono gejatootoo ejembanon qaa oogiti, iikanon honawo koloowaatiwaaajon asugija.”

Jiisas somongogi gowoko yononon kuuya Jiisas mesaon boratin umburatin kenji. Kian.

Jigowaa jotamemeya yononon Jiisaswaa qaa gawon megi.

Maak 14.53-65; Luuk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24

⁵⁷ Manjageqe eja Jiisas men somongogiti, iyononon ii wama jigo gawon galen wana qata Kaiafas iwaa mirinon kenji. Kenji Kana qaawaa boi ano kanriwaa jotamemeya yononon iikanon kan ajoroogi.

⁵⁸ Kenji Piitonon sigensigen onotaan iikanon keuma jinaron miriwaa kiropo uutanon uro. Uma tetegoyanon nomaen koloowaati, ii iimambaaajon welenqe eja yonoo batugianon raro.

⁵⁹ Kaen raro, jigo gawon galen ano jigo kaunsol tuun yononon Jiisaswaa selenon kuukuu qaa nomaen mondon nanjon jenin qegi komuwaatiwaaajon mongangi.

⁶⁰ Mongama nama mamaganon waama nama qaa qolonmolongoya Jiisaswaa selianon kuun nanjon jegito, kilen kania mon mende mokoloogi. Mende mokoloogito, tetegoyanon eja woi kouma

⁶¹ *kokaen jeri, “Eja koi kanon mono kokaen jero mori, ‘Nii saanon Anutuwaa jiwowon jigoya kondeembe namonon kamaaro ween karoombaa uutanon ii mombo metaama kumaana.’”

⁶² Kaen jeri jigo gawon galen wananon waama Jiisas qisin mun kokaen ijoro, “Yononon goo seleganon qaa kuun nanjojuti, iikawaa kitia mon jewaga me qaago?”

⁶³ Qisin muro Jiisasnon iwoi bologa mon mende anoto, kilen qaaya bogoro nano. Qaaya bogoro nano jigo gawon galen wana iinon kokaen ijoro, “Niinon Anutu laaligo Toyaa qatanon kokaen qisin kuun gonjen: Gii Anutuwaa Meria Kraist koloojan me qaago, ii tororo jen jojopan qanon jen kotiina mobona.”

⁶⁴ *Kaen ijoro kokaen jero, “Jejani, mono ii. Iito, niinon kuuya on kokaen injowe mobu: Kamban kokaambadeen kanain Siwe gomambaa Eja honanon mono ku-usun Toyaa boro dindinanon rama kanagen sombimbaa koosu qaganon kamaaro iibuya.”

⁶⁵ *Qaa ii jero jigo gawon galen wana iinon malekuya menjurama kokaen jero, “Yei, mangaa siita! Mono Anutu mepaegoja. Tosianon qaaya

[‡] **26:53:** Room yononon lijon me manjageqe tuun mon ii manjageqe eja 6,000 kawaa so koloon laligogi. Kawaaajon manjageqe tuun 12 yonoo janjogia ii Siwe gajoba 72,000 kawaa so. * **26:55:** Luuk 19.47; 21.37 * **26:61:** Jon 2.19 * **26:64:** Dan 7.13 * **26:65:** Lew 24.16

nanngowutiwaajon mombo mende qisin onombona. Anutu mepaegoji, ii keteda koi ononngio modaboroju.

⁶⁶ Kawaajon onjo mono nomaen romonngoku?" Kaen qisin onono kokaen jen tegogi, "Iinon mono koomuwaa bunja koloowa."

⁶⁷ *Kaen jen tegon jaayanon sulaapan qen morin borogia kuma palapanon qegi. Tosianon urunanon qetaalin

⁶⁸ kokaen ijogi, "Gii gejatootoo eja Kraist koloojanwaajon moronon guji, mono iwaa qata qana mobona." Kian.

Piitonon Jiisas qakoono.

Maak 14.66-72; Luuk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27

⁶⁹ Kaen kolooro Piitonon seleengen kiropo uutanon sombenon raro. Raro welenqege emba mononon iwaanon kan kokaen jero, "Gii kaanagadeen Galili eja Jiisaswo motoon laligona."

⁷⁰ Kaen jeroto, kuuya yonoo jaagianon qakooma kokaen jero, "Qaa jejanj, ii mono kondanjen."

⁷¹ Kaen jen kiropo naguyanon kemero welenqege emba mononon ii iima eja kosianon nanngiti, ii kokaen injoro, "Eja koi kanon mono kaanagadeen Nazaret eja Jiisaswo laligoro."

⁷² Kaen injoro mombo qakooma jojopan qaanon jen kotiin kokaen jero, "Niinon eja ii mende moma mujen."

⁷³ Kamban borona mon tegoro eja kosianon nanngiti, iyononon Pitowaanon kouma kokaen ijogi, "Onanon! Giinon kaanagadeen yonoononga mon koloojan! Galili qaa aro jejanj, iikanon mono kaanagadeen ii qendeenon mojon."

⁷⁴ Ii moma kanain ana qasuaan aon jojopan qaanon jen kotiin jero, "Nii eja ii mende moma mujen! Qaa qolonmolonggoya jebenagati een, Anutunon mono irona meleema nomba." Kaen jero iikanondeen kuru qaro.

⁷⁵ Kurunon qaro moma Jiisasnon qaa kokaen ijoroti, ii romongoro, "Ginon wala indin karoon qakooma nona kurunon qabaa." Qaa ii romongon wosoya jumambaajon ano seleengen kemen meduqedu men saaro. Kian.

27

Jiisas wama Pailotwaa boronon angi.

Maak 15.1; Luuk 23.1-2; Jon 18.28-32

¹ Goman ano amandiinon jigo gawon galen kuuya ano kantriwaa jota meme (70) yononon ajoroon Jiisas qegi komuwaatiwaa qaaya amin mogi.

² Amin mogi tegoro Jiisas somonon wama Room gawana Pailotwaa boronon angi. Kian.

Juudasnon aroya mosono.

Apo 1.18-19

³ *Jiisas qegi komuwaatiwaa qaaya jen tegogi Juudas memelolo muroti, iinon ii moma moma bolin aon silwa monen kota 30 mugiti, ii men jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya yonoonon kema meleema onoma kokaen injoro,

⁴ "Niinon singisongo ama eja koposoya qaa ii memelolo men mube qegi komuwaa." Kaen injoroto, yononon kokaen ijogi, "Ii nonoonon iwoiga qaago! Ii mono geengaa majakakaga!"

⁵ Kaen ijogi moma silwa monej kota ii menj giliro jiwowonj jigo uutanonj keno. Keno anj mesaonj kema kasanonj jegelaan aroya mosono.

⁶ Jigo gawonj galen wana yonononj monej kota ii menj kokaen jegi, “Monej koi mono eja sayaa sewanaga. Kawaajonj ii jiwowonj jigowaa monej kowinonj ambombaa soya qaago. Kaen ama Mooseswaa Kana qaa uuguwombo.”

⁷ Kaen jenj aminj moma monej iikanonj gbakononj monjonj meme eja mombaanonj balonj koria monj sewanja megij waba ejemba yonoo qasirigiaga kolooro.

⁸ Kawaajonj ama balonj koria iikawaa qata ii kambanj kokaamba kaanagadeen toroqen ‘Balonj koria sayawo,’ qamakeju.

⁹*Gejatootoo eja Jeremaianonj qaa waladeen jeroti, iikanonj mono honawo kolooro. Qaa ii kokaen,

“Yonononj Israel kanagesowaa jotamemegia koloonj eja ii sewanja mewutiwaajonj gosinj anj silwa monej 30 kolooroti, ii megij. Ii ejawaa sewanaga.

¹⁰ Yonononj ii menj iikanonj gbakononj monjonj meme eja mombaanonj balonj koria monj sewanja megij. Ii mono Ponjonj jenj kotonj nonotiwaa so iikaan megij.” Kianj.

Pailotnonj Jiisas qisij muro.

Maak 15.2-5; Luuk 23.3-5; Jon 18.33-38

¹¹ Kamban kanonj Jiisasnonj Pailotwaa jaanonj nano kokaen qisij muro, “Onjononj, gii Juuda yonoo kinj ponjia koloojanj me qaago?” Qisij muro Jiisasnonj meleema ijoro, “Mono geenjo jejani, iikaanj.”

¹² Jigo gawonj galen ano kantriwaa jotamemeya (70) yonononj qaa mamaga Jiisaswaa selianonj kuunj jegito, kilen qaa kitia monj mende meleeno.

¹³ Qaaya bogoro nano Pailotnonj Jiisas mombo qisij munj ijoro, “Moba! Yonononj qaa mamaga goo seleganonj kuunj nanjonj jejuti, ii mojanj me qaago?”

¹⁴ Kaen ijoroto, Jiisasnonj bologa monj mende anoto, kilen qaa iikawaa kitia monj mende meleeno. Qaaya bogoro nano gawananonj mamaga waliqoro. Kianj.

Pailotnonj Jiisas komuwaatiwaajonj jenj tegoro.

Maak 15.6-15; Luuk 23.13-25; Jon 18.39-19.16

¹⁵ Room gawananonj gbani so Pasowa korisoro kambanjonj kapuare mirinonga eja motoonjo siingiaa so qata qama qisigiti, ii isama onomakero.

¹⁶ Kamban iikanonj eja monj qata Barabas qagiti, iinonj kapuare mirinonj raro. Ii kilenjaajonj menj biwiigi laligoro.

¹⁷ Kaen ano ajoroogi kokaen qisij onono, “Barabas me Jiisas, qata Kraist qamakejuti, iyorononjga moroga isama onombe kamaawaatiwaajonj moju?”

¹⁸ Galen yonononj Jiisaswaaajonj goronkiki mogitiwaajonj ama ii gawanawaa borononj anj. Ii moma siingiaajonj kaen qisij onono.

¹⁹ Ii moroto, jentegowaa jinjonj dunj rarayanonj raro embianonj buju qaa monj kokaen ano karo, “Nii kete gomantiinanonj gaonj monj iima iikanonj eja iikawaajonj ama siimbobolo mamaga mojenj. Kawaajonj eja solanja ii mono lombo mende muba.”

²⁰ Qaa kaen karoto, jigo gawonj galen ano kantriwaa jotamemeya yonononj ejemba tuunj uukuukuu menj onoma kokaen injjogi, “Mono Barabas isama Jiisas maripoononj qewutiwaajonj jewa. Kaen qisij mubu.”

* 27:9: Zek 11.12-13

²¹ Kaen jegi gawananon meleema qisin onono, “Eja woi yoroononga mono moroga isama mube onoonon kamaawaatiwaajon moju?” Kaen qisin onono “Barabas!” jegi.

²² Kaen jegi Pailotnon kokaen qisin onono, “Kaen jejutiwaajon Jiisas, qata Kraist gamakejuti, niinon ii mono nomaen ama mubenaga?” Kaen qisin onono yononon kuuya qagi, “Mono maripoonon gewu jewa!”

²³ Kaen qagi gawananon jero, “Ii naambaajon? Iinon mono naa bologa ano?” Kaen jeroto, yononon ii moma kaparan koma toroqen qa gigilaan kokaen qagi, “Mono maripoonon gewu jewa!”

²⁴ *Kaen qagi gejajojon qegi gujubajunon mombo somariiro Pailotnon ii iima moma manja karen koloowabotiwaajon apu men boria ejemba tuun jaagianon songbama kokaen injoro, “Eja kokawaa saya molaagi kemebaati, iikanon mono noo qananon qaagoto, mono onongiaa qagianon ubaa.”

²⁵ Kaen jero ejemba tuun korebore yononon kokaen meleengi, “Sayaa irona mono nono ano meraboraurunana nonoo qanananon ubaa!”

²⁶ Kaen meleengi Pailotnon Barabas isama muro yonoonon kamaaroto, Jiisaga jero ooli waayawonon qeyayagon qegi. Kaen qegi maripoonon qewutiwaajon Room manjaqeqe eja yonoo borogianon ano. Kian.

Jiisas kungulolopo ama mug.

Maak 15.16-20; Jon 19.2-3

²⁷ Borogianon ano Room gawanawaa manjaqeqe eja yononon Jiisas wama gawanawaa jinakaran miriwaa kiropo uutanon keugi. Keuma manjaqeqe tuun kuuya horon onongi kan ajoroon Jiisas liligon mug.

²⁸ Liligon mun iyanaa sele esuya kotogon maleku osoga nezongbala mon mouma mug.

²⁹ Mouma mun soman kasa lipima ila kaana wananon kongi kemero. Kemero bowo mon boro dindinanon ama simin kuma mun gongeegee ama mun kokaen ijogi, “Oowe oowe! Juuda yonoo kin pongia, oowe!”

³⁰ Qaqatete kaana ama sulaapan qen morin bowoya tagon iikanon wananon qegi.

³¹ Mepaqepae kaana ama mudaboron maleku osoga nezongbala ii qetegon iyanaa sele esu mombo mouma mun maripoonon qewombaajon wama kenji. Kian.

Jiisas maripoonon qegi.

Maak 15.21-32; Luuk 23.26-43; Jon 19.17-27

³² Kema kana somatanon eja mon qata Saimon mokoloogi. Iinon Afrika siti qata Sairini iikawaa ejiaga. Mokolon kuun mug Jiisaswaanon maripoonon men angoro.

³³ Jiisas kaen wama balon mon qata Golgota ii ananaa qaanon Wansii, iikanon kema keugi.

³⁴ *Keuma wain apu ano marasin qata mor ii mindirin melokanjini men newaatiwaajon mugito, Jiisasnon ii batogon nen moma togoro.

³⁵ *Togoro nama maripoonon qegi. Qegi nano Jiisaswaa sele esuyaa kiawen megii jangoya kolooro iikawaa so batugianon mendeema megii.

³⁶ Ii men rama Jiisas jaagalen men mug.

³⁷ Wananon eu qegitiwaa kania ii kokaen onon qegi nano, ‘Juuda yonoo kin pongiaga koi.’

* **27:24:** Dut 21.6-9 * **27:34:** Ond 69.21 * **27:35:** Ond 22.18

³⁸ Kikekakashililin eja woi ii iwo maripoononj urugi. Monj boro dindinanonj, monj qanianonj leelee kaanj urugi.

³⁹ *Ejemba uugunj kema kanj kungulolopo ama lukukuunj munj wambelaan kokaenj jegi,

⁴⁰ *“Yei! Gii mono jiwowonj jigo saanonj kondeena balononj kamaaro weenj karoombaa uutanonj mombo metaama kuumambaajonj jena. Oo, gii eja qabo! Gii Anutuwaa Meriaga koloojanj eenj, mono saanonj geengaj ilaanj aonj maripoononjga kamaawa.”

⁴¹ Jigo gawonj galenj, Kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeyaj yonononj kaanjagadeenj mepaqepae menj munj kokaenj jegi,

⁴² “Tosiagaj ilaanj onjoma laligoroto, iyana ilaanj aomambaajonj amamaaja. Iinonj Israelwaa kinj ponj kolooji eenj, mono ketedaj koi maripoononjga kamaaro iima ii momaj laariwonagaj.

⁴³ *Iinonj Anutu momaj laarinj munj qaqabunjabunjayawo laligonj anajonj ‘Anutuwaa meria koloojenj,’ jero moninj. Ayo, Anutunonj ii kambanj kokaamba metogonj mumambaajonj moja me qaagotij, ii saanonj iibonjga.” Kaenj jegi.

⁴⁴ Kikekakashililin eja iwo maripoononj urugitij, iyorononj kaanjadeenj uuqeqe qaa tokoronj kota jenj muri. Kianj.

Jiisasnonj komuro.

Maak 15.33-41; Luuk 23.44-49; Jon 19.28-30

⁴⁵ Weenj biiwija 12 kilok kolooro iikanondeenj pangamanonj kamaanj balonj kuuya sokomaj ero kema aua karoombaa so ano.

⁴⁶ *Jiisasnonj 3 kilok iikanonj anjga qaanonj kokaenj qaj somata qarog, “Eelij eelij, lama sabaktanij?” Ii ananaaj qaanonj: Anutunaj, Anutunaj, mono naambaajonj gemaj nujanj?

⁴⁷ Kaenj qarog eja kosianonj nangitij, iyonoononjga tosianonj ii momaj jegij, “Mono Elaijawaaajonj qajaj.”

⁴⁸ *Iikanondeenj yonoononjga mononj bobogarinj kema momondo monj suunj kaanj ii menj wain apu aasonj awononj qendunjonj gere goronj kitianonj somonjonj sulunj Jiisaswaa buu susuyanonj eu ano nero.

⁴⁹ Neroto, tosianonj jegij, “Mono mesaogij anodeenj nambaj. Elaijanonj kanj metogoro kamaawaa me qaagotij, mono ii iibonjga.”

⁵⁰ Kaenj anjgi Jiisasnonj mombo qaj somata qamaj sewanj aasonj konogaj horonj komuro.

⁵¹ *Komuro iikanondeenj jiwowonj jigowaa uutanonj opo* nanotij, iikanonj eukajaj biiwianonj juramaj kamaanj woi kolooro. Kaenj kamaaro nanj somata mero jamo somasomata mesuno.

⁵² Qasiriwaa jamo kobaawaa qaa ootaj anjgideenj aantanjgi ejembajaj soraajaj komugitij, iyonoononjga mamaganonj gbilinj waagij.

⁵³ Waamaj qasiriwaa jamo kobaagij mesaonj Jiisasnonj koomunonjga waarotij, iikawaa gematanonj Jerusalem siti torojaj iikanonj kanj ejembajaj mamajaj asuginj onjonj injigij.

⁵⁴ Kawalij galenj ano manjajeqe eja iwo Jiisaswaa jaagalenj menj laligogitij, iyonononj nanj mero iwoj tosi kuuya koloorotij, ii iima aarunj jenengijaj mamajaj ororo toroko ama kokaenj jegij, “Iinonj mono onjanonj Anutuwaa meriagaj koloojaj.”

* 27:39: Ond 22.7; 109.25 * 27:40: Mat 26.61; Jon 2.19 * 27:43: Ond 22.8 * 27:46: Ond 22.1

* 27:48: Ond 69.21 * 27:51: Eks 26.31-33 * 27:51: Opo ii jiwowonj jigowaa uuta torojaj ano uuta kowogaj totoonj iikawaa batugaranonj nanog.

⁵⁵ *Emba mamaganon sigen sigen nama iwoi ii kaanagadeen iigi. Yononon Jiisas otaan Galiliga kan welen qen mun laligogi.

⁵⁶ Yonoo batugianon Maria Magdalaga ano Maria Jeims ano Jooses yoroo nemungara ano Zebediwaa merawoita yoroo nemungara. Kian.

Jiisaswaa qamoya ron kongi.

Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42

⁵⁷ Mare kolooro Arimatia eja qabunayawo mon qata Joosef karo. Iinon kaanagadeen Jiisaswaa gowokoya mon kolooro.

⁵⁸ Iinon Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya memambajaan qisiro. Qisiro kawali ejanon ii Joosef mubutiwaajon jen koton onono.

⁵⁹ Jen koton onono Joosefnon kema Jiisaswaa qamoya men kamaan opo taananon esuuro.

⁶⁰ Esun men qasirinon kema anaa kobaa dologa jamonon uoroogi nanoti, qamoya ii iikanon ano. Kaen ama jamo somata mon metano jamo kobaawaa qaa oota kojanjiro mesaon keno.

⁶¹ Maria Magdalaga ano Maria alia mon yoronon iikanon jamo kobaa jaasewan qen rari.

Manjaqeqe eja qasiri galen meg.

⁶² Sabat kendon rarawaajon iwoi mozozongon en waama iikanon jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon Pailotwaanon kema ajoroon kokaen jegi,

⁶³ *"Somatanana, enkalolombaa uukuukuu eja iikanon jaawo laligoroti, kaman iikanon kokaen jero monin, 'Niinon ween karon tegoro mombo gbilin waamana.' Nononon qaa ii romonjojon."

⁶⁴ Kawajaan giinon saanon manjaqeqe ejauruga injiona qasirinon kema ii tororo jaagalen men laligogi ween karon tegoro mesaowu. Kaen mende galen mewuyati een, gowokourutanon mono kema qamoya olon men mesanjon ejemba kokaen injowuya, 'Jiisasnon mono koomunonga waaro.' Kaen jegi tiliqili enkalolon qaa konoga iikanon mono enkalolon qaa mutuya uuguro kileqilewabo."

⁶⁵ Kaen jegi kokaen injoro, "Manjaqeqe eja koi mono saanon unuama kema kuun onongi qasiri jamo kobaawaa qaa oota ii tororo galen koma sororogowu."

⁶⁶ Kaen injoro qasirinon kema jamo kobaawaa qaa ootanon jamo somata anji kojanjin nanoti, ii aasoya ama manjaqeqe eja kuun onongi jaagalen kotakota meg.

28

Jiisasnon koomunonga waaro.

Maak 16.1-10; Luuk 24.1-12; Jon 20.1-10

¹ Sabat kendon ragi tegoro Sonda umugawodeen waama goman ano Maria Magdalaga ano alia Maria mon yoronon qasiriwaa jamo kobaa iibotiwajaan keni.

² Keni iikanondeen nan somata kokaembaajon mero: Pombaa gajoba monon Siwenonga kamaan qasirinon kan qaa ootanon jamo somata qetano keno qaganon raro.

³ Gajobawaa kaitania ii pilisik kaan kolooro malekuya ii koosu kaan tualalakota kolooro.

* **27:55:** Luuk 8.2-3 * **27:63:** Mat 16.21; 17.23; 20.19; Maak 8.31; 9.31; 10.33-34; Luuk 9.22; 18.31-33

⁴ Kaen asugiro manjaqege eja qasiri galen megiti, iyononon iwaajon awawalin jenenjia ororo komun torigi.

⁵ Kaen anji gajobanon emba woi ii qaa kokaen irijoro, “Jiisas maripoonon qegiti, oro iwaajon monganjaoti, ii mojen. Kawaajon mono toroko mende mobao.

⁶ Anjo jerotiwaa so mono koomunonga waaja. Kawaajon koi mende eja. Mono kan dun eroti, ii iibao.

⁷ Ii iima uulanawo gowokouruta yonoonon kema buju qaa koi injowao, Jiisasnon koomunonga waaja. Mobu, iinon mono waladeen Galili prowinsnon kembaa. Ono saanon iikanon kema ii iibu. Mobu, niinon ii mono injiowe mogi.”

⁸ Kaen irijoro uulanawodeen qasiri mesaon toroko moma kilen honombonon mende aison buju ii men gowokouruta injiowaotiwaajon uulanawo keni.

⁹ Uulanawo keni Jiisasnon ii kanaanon asugin oroma “Gomaambagara!” irijoro. Kaen irijoro kosianon kema usugon kanaanon meragon waeya men mepeseen muri.

¹⁰ Mepeseen muri kokaen irijoro, “Toroko mende mobao. Mono kema kourunanon Galili kembutiwaa qaa injori iikanon kema nii niibuya.” Kian.

Qasiri galen meme yononon sundugia jegi.

¹¹ Embawoi yoronon kana keni qasiriwaa jamo kobaawaa galen meme manjaqege eja tosonianon sitinon kan jigo gawon galen injiima iwoi kuuya kolooroti, iikawaa sunduya injiogi.

¹² Yononon ii moma Juuda yonoo jotamemeurugia horon onongi motoon ajoajoroo ama Jiisas waawaataa qaa mesangowonatiwaa qaa aren mokoloon monej somata toton ii manjaqege eja onongi.

¹³ Ii onoma kokaen jen koton onongi, “Ono mono qaa kokaen jewu: Nono gomantiinanon gaon enin gowokourutanon olon kan qamoya yongoro men kengi.

¹⁴ Qaa kaen jegi qaa iikanon gawanawaa gejianon kemero mobaati een, lombo onoo qagianon ubabotiwaajon nononon mono uuta men loorin men kamaan anin majakakaya qaa laligowu.”

¹⁵ Kaen jen koton onongi iikawaa so otaan monej men kema gawon qaagia otaagi. Kaen anji Juuda yononon qaa ii batugianon jen seigi moma laligogi kema kamba kokaamba kaanagadeen ii toroqen jegi momakejon. Kian.

Misin gawon mewonatiwaa jenkootoya

Maak 16.14-18; Luuk 24.36-49; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

¹⁶ *Gowokouruta 11 yononon Jerusalem mesaon Galili prowinsnon kema Jiisasnon baananon kawutiwaajon injiroti, iikanon ugi.

¹⁷ Iikanon uma Jiisas iima waeya men mepeseen mugito, tosonianon iwaajon uuwoi mogi.

¹⁸ Mepeseen mugit yonoonon kan kokaen injioro, “Siwewaa ano namowaa ku-usun kuuya ii Anutunon nonota nononon eja.

¹⁹ *Kawaajon ono mono goman so kema ejemba tuun kuuya kokaen inji onongi noo gowokouruna koloowu: Ii mono Man, Mera ano Un Toroya nonoo qanon oomulu men onombu

²⁰ ano niinon qaa otaawutiwaajon jen koton onombeti, ii kuuya ten kombutiwaajon mono kuma onoma laligowu. Mobu, niinon mono kamba

* **28:16:** Mat 26.32; Maak 14.28 * **28:19:** Apo 1.8

kambaᅇa oᅇowo laligoᅇ kema laligowe namowaa kambaᅇanoᅇ tegowaa.”
Kiaᅇ.

Maak Oligaa Buṅa Maaknoṅ ooro. Jen-asa-asari

Maak nemuṅa qata Maria, maṅa qata mende moṅoṅ. Jerusalem siti toya laligogi. (Aposol 12.12) Aṅaa sunduya moṅ qata mende qama boṅ 14.51-52 iikanonṅ oorota eja. Piitononṅ ilaan muro uuta meleeno Buṅa qaa kuma muro. Muro niwita Barnabas ano Pool yorowo liligonṅ misin gawonṅ meṅ kema Pool mesaonṅ deeni. Deeni toroqenṅ gawonṅ meṅ laligonṅ Buṅa sundu motomotoonṅ meṅ kululuuṅ metulanṅonṅ waba kantri yoṅooṅonṅ Griik qaanonṅ ooro. Jiisaswaanonṅ qaa ii Arameik. Ii “Eeli eeli lama lama sabaktani,” iikawaa so.

Jiisasnonṅ uuwaa gawonṅa nomaenṅ meṅ Anutuwaa Meria koloonṅ ejemba ilaan onṅoma laligoroti, Maaknonṅ qaa ii jen asarinṅ ooro. Jiisaswaanonṅ gawonṅa waṅa ii karoonṅ: Buṅa kuma onṅono, omejiilanṅ konjoma onṅono ano singisonṅo mesaonṅ jia jia meṅ qeaṅgoro.

Buk kokawaa bakaya waṅa 6 ii kokaenṅ:

Qaa mutuya: Jon ano Jiisas 1.1-13

Qenjaaro gawonṅ Galili uutanonṅ mero 1.14–9.50

Galili mesaonṅ Jerusalem keno 10.1-52

Jerusalem Sonda motoonṅo laligonṅ komuro 11.1–15.47

Jiisasnonṅ koomunonṅga waaro 16.1-8

Waama koloonṅ Siwenonṅ uro 16.9-20

¹ Hamoqeṅe Toya Jiisas Kraist ii Anutuwaa Meria kolooja. Niinonṅ iwaa Oligaa Buṅaya kanainṅ oojenṅ.

Jononṅ Jiisaswaa kana meleuro.

Mat 3.1-12; Luuk 3.1-18; Jon 1.19-28

² *Anutunonṅ Siwe uutanonṅ meriaajonṅ qaa moṅ ijoro gejatootoo eja Aisaianonṅ ii oorota iwaa Buju Terenonṅ kokaenṅ eja,

“Moba. Niinonṅ qele gajobana moṅ wasiwe waladeenṅ kema ejemba uu-gia mindinṅonṅ goo kanaga meleuro giinonṅ iwaa gematanonṅ namononṅ kemeba.”

³ * “Qele gajoba moṅnonṅ balonṅ qararanṅkonṅkonṅonṅ qama laligoro kema qata kokaenṅ mobu, ‘Poṅnonṅ kawa-oo! Kawaajonṅ mono jojorinṅ kania meleuwu. Mono uugia mindinṅonṅ kania qeleleewu.’ ”

⁴ Qaa iikawaa so eja moṅ qata Jon asugiro. qata moṅ Oomulu eja. Asuginṅ balonṅ qararanṅkonṅkonṅonṅ laligonṅ nama Buṅa qaa kokaenṅ jen laligoro, “Onṅononṅ mono uugia meleengi niinonṅ oomulu meṅ onṅomaṅa. Kaenṅ anṅi Anutunonṅ singisonṅgogia sonṅbama mesaowaa.”

⁵ Kaenṅ jen laligoro Judia prowinswaa gomaṅa kuuya ano Jerusalem siti yoṅononṅ tuunṅ tuunṅ koma horonṅ Jombaanonṅ kagi. Kanṅ kouma singisonṅgogia jokoloogi Jononṅ ii Jordan apu berenṅanonṅ oomulu meṅ onṅono.

⁶ *Jombaanonṅ selekopaa ii kamel juyanonṅ memeta ano batuyanonṅ iinṅkasa oro selianonṅ memeta ii somonṅonṅ laligoro. Nembaneneya ii ṅaagiso borotaanṅ ano duuyaa moronṅ apuya, ii nenṅ laligoro. Ii kuuya gejatootoo eja Elaija iwaa sogaa.

* **1:2:** Mal 3.1 * **1:3:** Ais 40.3 * **1:6:** 2 Kin 1.8

⁷ Jonon qaa kokaen jen asarin laligoro, “Noo gemananon eja ku-usunja kotakota monj kawaa. Iwaa ku-usunja uutanonj mono noononj uuguwaa. Iinonj eja uuta koloowaatiwaajonj niinonj iwaa kana esuyaa kasia ilaan isamambaajonj gamugamu ama amamaamaña.

⁸ Niinonj apu toononj mulu menj ononjento, iinonj mono Unja Toroyanonj mulu menj onombaa.” Kianj.

Jononj Jiisas oomulu menj muro.

Mat 3.13-17; Luuk 3.21-22; 4.1-13

⁹ Kamban kanonj Jiisasnonj Galili prowinswaa gomaña qata Nazaret kanonja Jombaanonj karo Jordan apu berenanonj oomulu menj muro.

¹⁰ Menj muro apunonja kouro iikanondeen Siwenonj aantano Jiisasnonj uunj iiro Unja Toroyanonj meleema kewo koonj kaanja koloonj Jiisaswaa wanjonj kamaanj mero.

¹¹ *Ii iiro Siwe gomanonja qaa monj kokaen kolooro, “Giinonj mono neenaa komunja merana koloona kerana qeangoro giimasiinj moma gonjen.” Kianj.

Satanonj Jiisas angobato menj munj laligoro.

Mat 4.1-11; Luuk 4.1-13

¹² Oomulu menj muro iikanondeen Unja Toroyanonj Jiisas kuunj wasinj muro balonj qararanjonkonjonj keno.

¹³ Kema ween 40 kawaa so iikanonj laligoro omejiilanj wangja Satan iinonj angobato menj munj laligoro. Oro kawalia yonoo batugianonj laligoro Siwe gajoba yonononj ilaanj munj laligogi. Kianj.

Jiisasnonj gowokouruta mutuya onoono.

Mat 4.12-22; Luuk 4.14-15; 5.1-11

¹⁴ Kanagenj Jon kapuare mirinonj oonji raro Jiisasnonj kamban iikanonj Galili prowinsnonj eleema keno. Kema Anutuwaaw Oligaa Bunja jen asarin laligoro.

¹⁵ *Jen asarin kokaen injjoro, “Anutunonj bentotonja ambaatiwaa kambananonj mono dodowija. Anutunonj kamban ano laligonj kougiti, ii keteda koi kolooja. Kawaaajonj mono uugia meleema Oligaa Bunja moma laariwu.”

¹⁶ Jiisasnonj kaen injjonj liligonj laligonj Galili apu angombaa goraayanonj metetereen kema sora hoooro eja woi iriuro. Qagara Saimon, koga qata Andruu. Yorononj misagara apu angononj sora horowowaajonj gilinj laligori.

¹⁷ Jiisasnonj iriima kokaen irijoro, “Ejawoi, oro mono nii notaanj kari kuma orombe ejemba sora kaanja horonj onombao.”

¹⁸ Kaen irijoro iikanondeen misagara mesaonj kanainj Jiisas otaanj keni.

¹⁹ Jiisasnonj yorowo boronja monj toroqen kema Zebediwaa meria Jeims ano koga Jon iriuro. Yorononj kaanjadeen wanjononj rama misagara meagonj somonjonj rari.

²⁰ Rari iriima iikanonja oroono. Oroono mangara Zebedi ano monen gawonj ejauruta wanjononj onomesaonj kanainj Jiisas otaanj gematanonj keni. Kianj.

Jiisasnonj ome monj otaaro.

Luuk 4.31-37

²¹ Kaen motoonj kema Kaperneam taononj keugi Sabat kendonj kolooro Jiisasnonj iikanondeen qamakooli mirigianonj uma Bunja qaa kuma onono.

²² *Kana qaawaa boi kaanja qaagoto, ku-usunj enj murotiwaa so kuma

* 1:11: Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 3.17; 12.18; Maak 9.7; Luuk 3.22 * 1:15: Mat 3.2 * 1:22: Mat 7.28-29

onoma nanamemenaa so ambutiwaajon jero. Kawaajon kanageso yononon ii iima aaruŋ waliŋgogi.

²³ Qamakooli mirigia iikanon kamban iikanondeen eja monŋ omeyawo raro ome iikanonŋ qata kokaenŋ qaro,

²⁴ “Oo Jiisas, Nazaret eja! Gii naama ama nonomambaa anjaŋe? Mono menŋ kileenŋ nonomambaaajonŋ kajanŋ me? Nii kaniaga moma kotojenŋ. Gii Anutuwaanonŋ eja Tak-kootoya koloojanŋ.”

²⁵ Kaenŋ qaro Jiisasonŋ temboma kokaenŋ jenŋ muro, “Gii mono qaaga bogoro eja koi mesaonŋ togowa.”

²⁶ Kaenŋ jenŋ muro omenonŋ eja ii utugonŋ orogonŋ muŋ qa bobolo qama kouma mesaonŋ keno.

²⁷ Keno kuuyanonŋ newogia tegoro waliŋgonŋ qisinŋ aonŋ kokaenŋ jegi, “Yei, mangaa siita! Koi mono naa iwoiga? Koi momo dologa ku-usuŋawo. Iinonŋ omejiilanŋ kaanagadeenŋ jenŋ kotonŋ onono jeta tenŋ konju.”

²⁸ Kaenŋ kolooro Jiisaswaa qabuŋayanonŋ uulaŋawo seinŋ gomanŋ kosianonŋ rama kenŋgiti, iikanonŋ kema kema Galili prowins kuuya sokono. Kianŋ.

Jiisasonŋ ji ejemba mamaga menŋ qeaŋgonŋ onono.

Mat 8.14-17; Luuk 4.38-41

²⁹ Jiisasonŋ Kaperneam onoononŋ qamakooli miri mesaonŋ iikanondeenŋ Jeims Jon yorowo Saimon ano Andruu yoroo mirinonŋ ugi.

³⁰ Iikanonŋ ugi Saimombaa seuŋanonŋ selegere ji kiro ero. Ero bujuya ii uulaŋawo Jiisas ijogi.

³¹ Ijogi iwaanonŋ kema borianonŋ menŋ kobibiuro waaro. Waaro selegereya mesaoro nene onŋ unuagiuro.

³² Unuagiuro mare kolooro weenŋ jaaya kemero kanonŋ Kaperneam toya yonononŋ nama ejembaya ejembaya ji omegiawo ii kuuya unuama Jiisaswaanonŋ kagi.

³³ Kaperneam taononga tuunŋlembenonŋ kanŋ Saimombaa miri naguyanonŋ ajoroogi.

³⁴ Ajoroogi nama ejemba ji kania kania injiroti, ii mamaga menŋ qeaŋgonŋ onono. Kaanagadeenŋ omejiilanŋ yonononŋ Jiisaswaa kania mogitiwaaajonŋ Jiisasonŋ buugia muunŋunŋ mamaga onotaaro. Kianŋ.

Hamoqeŋe gawoŋa Galili kuuya sokono.

Luuk 4.42-44

³⁵ Jiisasonŋ gaonŋ ero gomanŋ wenŋgeranŋ suluro waama gomanŋ goraayanonŋ kema yanasiri tirinŋ kotonŋ iikanonŋ qama kooliro.

³⁶ Qama kooliro Saimon ano alauruta iwo laligogiti, yonononŋ uulaŋawo kanianonŋ kenŋgi.

³⁷ Kema mokolonŋ kokaenŋ ijogi, “Ejemba kuuyanonŋ mono goojonŋ monŋganju.”

³⁸ Kaenŋ ijogi kokaenŋ injoro, “Gomanŋ tosia liligonŋ rama kenjuti, ii iiju. Ninonŋ Buŋa qaa gomanŋ so jenŋ seimanatiwaaajonŋ kamaanŋ laligojenŋ. Kawaajonŋ mono gomanŋ liligonŋ kemboŋa.”

³⁹ *Kaenŋ injonŋ Galili prowins kuuya liligonŋ kema qamakooli mirigianonŋ Buŋa qaa jenŋ omeya omeya ii onotaanŋ laligoro. Kianŋ.

Jiisasonŋ manimba eja monŋ menŋ solaŋaniro.

Mat 8.1-4; Luuk 5.12-16

⁴⁰ Jiisasonŋ taonŋ monŋonŋ laligoro manimba eja monŋonŋ kanŋ siminŋ kuma Jiisaswaa wosoyanonŋ kemenŋ kokaenŋ qama koolinŋ muro, “Giinonŋ siinŋganonŋ

* 1:39: Mat 4.23; 9.35

men qeangon nomambaajon mojanj eenj, mono nii saanon men solanjanin nomba.”

⁴¹ Kaen qama koolinj muro iwaajon wosoya moma boria boraama selia oosirin ijoro, “Niinonj ii anuwaatiwaajon mojenj. Gii mono solanjaniswa.”

⁴² Kaen ijoro manimbaya ii iikanondeen solanjaniro.

⁴³ Solanjaniro galenj meme qaa kotakota munj iikanondeen “Saanonj kamba,” ijoro.

⁴⁴ *Gejanono qaa ii kokaen ijoro, “Moba. Kokawaa buju qaaya ii mono monj mende jena mobu. Qaagoto, mono jigo gawonj galembaanonj kema selega qendeema muba ano Mooseswaanonj jenkooto otaanj solanjanijaniwaa mamatewooya ama siimolonj oowa. Ii oona iiro ejembanonj kaniaga moma kotowu.”

⁴⁵ Jiisasnonj kaen ijoroto, iinonj kema kilenj kanainj buju qaa ii mamaga jenj laligoro seiroy. Seiroy Jiisasnonj taonja taonja kanonj asuganonj mombo kemambaajon amamaaro. Amamaanj taonj gemagianonj gomanj gbamenja iikanondeen laligoro. Iikanonj laligoro gomanj so iikanonja ejembaya ejembaya iwaanonj kagi. Kianj.

2

Jiisasnonj eja sele bakaya koomuya ii meagoro.

Mat 9.1-8; Luuk 5.17-26

¹ Kaen laligoro kambanj tosia tegoro Jiisasnonj eleema mombo gomanjanonj Kaperneam karo. Karo “Mirinonj laligoja,” jegi mogi.

² Ejemba mamaganonj ii moma ajoroonj iwaa miri nagu atapanjanonj eligonj sombenjanonj saa qegi. Saa qegi Jiisasnonj nama Buja qaa injjoro.

³ Injjoro iikanonj eja monj sele bakaya koomuya, ii wama iwaanonj kagi. Eja 4:yanonj ii demberunonj ama anjonj kagi.

⁴ Kagi eligonj nangitiwaajonj ama Jiisaswaa kosianonj kema ambombaaajonj amamaagi. Amamaanj miri qaganonj uma Jiisaswaa wanjonnga waarenj osonj luluunji. Luluunji oota kolooro iikanonj ji eja ii demberuyawo kasanonj somonjonj anji kemero.

⁵ Kaen kemero Anutu moma laarinj mugiti, Jiisasnonj iyonjoo tanigia ii iiro sokono ji eja ii kokaen ijoro, “Merana, niinonj goo singisonjgoga mesaojenj.”

⁶ Kaen ijoro Kana qaawaa boi tosianonj batugianonj rama uugianonj kokaen romonjgogi,

⁷ “Eja kokanonj mono nomaembaajonj kaen jeja. Mono Anutu mepaegoja. Anutu motoonjononj singisonjgonana mesaonjkejato, eja monjonj ii qaago.”

⁸ Uugianonj kaen romonjgogi Jiisasnonj iikanondeen uutanonj ii moma kotonj kokaen injjoro, “Onj mono naambaajonj qaa kaanja uugianonj romonjgoju?”

⁹ Niinonj ‘Singisonjgoga mesaojenj,’ ji eja kaen ijojenj, qaa iikanonj mono afaanagadeen jejeta. Monjonj kaen jero tosianonj qaa iikawaa honja mende iibu. Kawaaajonj ii qaa afaanja so. Niinonj qaa monj kokaen jemambaajonj mojenj, ‘Mono waama tambomaeege menj kamba.’ Qaa ii mono lombotawo jejeta koloaja. Kaen jewe honja koloowaa me qaagoti, iikanonj mono asuganonj asugiro iibu.

¹⁰ Mobu, namononj singisonjgo mesamesaowaa ku-usunja ii mono Siwe gomambaa Eja honjanonj eji, onj iikawaa kaniaajonj tintuanj laligowubo. Kawaaajonj qaa lombotawo ii eja koi ijowe honja iibu,” Kaen jenj eja sele bakaya koomuyaa jaayanonj iima ijoro, “Niinonj gijojenj: Gii mono waama

* **1:44:** Lew 14.1-32

tambomaeega men miriganon kema. Qaa binawo ii honawo koloowaati een, qaa afaana ii mono kaanagadeen nomaembaajon omaya koloonaga?”

¹¹ Kaen jen eja sele bakaya koomuya kokaen ijoro, “Niinon gijojen: Gii mono waama tambomaeega men miriganon kema.”

¹² Ijoro mono waama iikanondeen tambomaeeya men ejemba kuuya yonoo jaagianon seleengen keno. Kaen keno kuuyanon waliigon Anutu mepeseen kokaen jegi, “Yei, mangaa siita! Tani koi kaana ii wala eenanon kaban mongen mende iinin. Qaago! Keteda koi jaa morotaga iijon.” Kian.

Jiisasnon Matyuu (Liwai) oono.

Mat 9.9-13; Luuk 5.27-32

¹³ Jiisasnon mombo Kaperneam mesaon angonon kemen sakasin koorononon kema laligoro. Laligoro ejemba tuunlembenon iwaanon kagi Buja qaa kuma onono.

¹⁴ Kema takis ofis uugumambaajon ano iikanon eja qata Liwai Alfiuswaa meria raro iima ijoro, “Gii mono noo gemananon notaan kawa.” Kaen ijoro waama takis gawon mesaon Jiisaswaa gematanon keno.

¹⁵ Kema Liwaiwaa mirinon kema nene nen ragiti, kaban iikanon takis meme eja tiliqiligiawo ano singisono eja mamaga yononon kan Jiisas ano iwaa gowokouruta yonowo rama nene motoon negi. Mamaganon Jiisas otaan laligogi.

¹⁶ Jiisasnon takis meme tiliqiligiawo ano singisono ejemba tosaan yonowo rama nene negiti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) ano yononon boi tosanon iima Jiisaswaa gowokouruta kokaen jen onongi, “Ae! Iinon mono naambaajon takis meme tiliqiligiawo ano singisono ejemba yonowo rama nene neja? Ii mende sokonja.”

¹⁷ Kaen jen onongi Jiisasnon kitia kokaen injoro, “Ejemba jigia qaa yononon doktawaa siin mende amakejuto, ji ejembanon mono doktawanon kemakeju. Niinon singisono ejemba onoomambaajon kan laligonto, ejemba iyangiaajon mogi solana koloojuti, ii qaago.” Kian.

Nene singi laaligowaa qaaya

Mat 9.14-17; Luuk 5.33-39

¹⁸ Kaban kanon Jombaanon gowokouruta ano Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) yononon nene singi laligogi tosanon Jiisaswaanon kan kokaen qisigi, “Jon Oomulu ejawaa gowokouruta nononon Anutuwaajon nene singi laligonkejon. Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) yonoo gowokourugianon kaanjadeen ama laligoju. Geengaa gowokouruganon mono naambaajon Anutuwa nene singi mende laligoju?”

¹⁹ Kaen qisigi kokaen meleeno, “Onanon! Nono naa kabanon nene singi laligonkejon? Emba meme kabananon ejawaa gemakootanurutanon gereya angi embawaa sakitiurutanon iwoi ii togonkeju me qaago? Niinon neenaa gowokouruna yonoo eja buja koloon yonoo batugianon ainjolon ramakejen. Rabe yononon iikawaajon aisonon ainjolon rama singi laligowombaa amamaankeju.

²⁰ Amamaankejuto, Anutunon laaligona nuano komuwe yononon mono kaban iikanon saanon nene singi laligonkebuya.

²¹ “(Ono laaligo walaga ano korisoro Buja gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya. Iikawaa qaa gemata ii kokaen injomana.) Moumou walaga jurano monon opo gbilia mende soongbana moton iikanon opo jakaana mende uun men uumbinaankeja. Kaen anagati een, opo jakaana

gbilianon mono waziin moumou walaga ii hororo mombo riiro ootanon somariin boliqoliwabo.

²² Kaanjadeen mononon wain apu gbilia ii bokon me taru walaga lama selianon memeta iikanon mende koson maaro kemenkeja. Kaen anagati een, wain apu gbilianon mono somariin taru qosono juma maaro namonon kamaan sooro taruyanon boliqoliwubo. Kawaajon wain apu gbilia ii taru gbilianon maanin kemero sokombaa. (Kaanjadeen apu awaa ii konon ghamoganon mende kosonkejon. Kaen kosowonagati een, iikanon mono juma siisororo kamaaro nenin ji niniwabo. Kaen koloowaatiwaaajon apu awaa ii konon awaanon kosonkejon. Ono kaanagadeen laaligo walaga ano Oligaa Buja gbilia ii mindirin orombombaaajon amamaawuya.) Kiaj.”

Jiisasnon Sabat kendombaa Ponja kolooja.

Mat 12.1-8; Luuk 6.1-5

²³ *Kawaa gematanon Sabat kendon mononon Jiisasnon wiit gawon koria somata koton keno. Keno gowokourutanon wosogia injiro wiit hona motomotoon kanain borogianon mesuma negi.

²⁴ Kaen negitiwaaajon Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) tosianon Jiisas kokaen ijogi, “Moba, yononon mono naambaajon Sabat kendombaa gawon meme songoya uuguju?”

²⁵ *Kaen ijogi kokaen meleeno, “Kin Deiwidnon manjageqe ejauruta yonowo liligon wosogia injiro nenewaajon amamaan iwoi angiti, ii kamba mononon weengogi me qaago?”

²⁶ *Iinon mono Anutuwaawo opo sel jigonon uma bered kowoga Anutuwaawo jaasewanon alatanon angi raro esunanon tururo qetegogiti, ii men nero. Bered kowoga mesamesaoya ii jigo gawon galen yononondeen nej laligogi. Tosianon ii newubotiwaajon songo ero kilen nero. Nej ejauruta kaanjadeen onono motoon negi. Kamba kanon eja qata Abiatar iinon jigo gawon galen wanja gawon men laligoro.”

²⁷ Kaen meleema kokaen injoro, “Anutunon Sabat kendon ii ejemba qeangowutiwaajon ano eja. Ii ejembanon tondu jen kotowutiwaajon ama qaago!”

²⁸ Kaen ano Siwe gomambaa Eja honanon mono Sabat kendombaa Ponja kaanagadeen kolooja.”

3

Jiisasnon eja boria soorongoya ii men qeangoro.

Mat 12.9-14; Luuk 6.6-11

¹ Jiisasnon mombo qamakooli mirinon uro iikanon eja boria soosolia mon raro.

² Ejembanon Jiisas qaa jakeyanon ama mubombaaajon “Eja ii Sabat kendonon meagowaa me qaago?” kaen jen Jiisaswaa jaa galen men ragi.

³ Megi Jiisasnon eja boria soosolia ii kokaen ijoro, “Mono waama jaanananon namba.”

⁴ Kaen ijon kokaen injoro, “Kana qaa otaan Sabat kendonon iwoi awaa me bologa ambonaga? Saanon mombaa wanja somongowonja me mesaonin komuwaa? Monja me monja menin sokombaa?” Kaen jero moma qaagia bogoro ragi.

* 2:23: Dut 23.25 * 2:25: 1 Sml 21.1-6 * 2:26: Lew 24.9

⁵ Qaagia bogoro rafi eleema injiuro uugianonj kotakota gojonotiwaajonj wosobiri moma uugerenonj injiuro. Kaenj injiima eja ii kokaenj ijoro, “Gii mono boroga qetetereewa.” Kaenj ijoro boria qetetereero mombo awaa kolooro.

⁶ Awaa kolooro Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) yonononj seleengenj kema iikanondeenj gawana Herodwaa paati alauruta yonowo ajoajoroo ama “Jiisas nomaenj qeninj komunaga?” jenj qaa gawonj megij. Kianj.

Jiisasnonj jii ejemba menj qeangonj onono.

⁷ Kaenj megij Jiisasnonj gowokouruta unuano apu anjonj goraayanonj kenjij. Kenjij Noot prowins qata Galili kanonja ejemba tuunjeleembe yonononj kanianonj otaanj kenjij. Judia prowins kanonja kaanagadeenj iwaanonj kagij.

⁸ Siti wana qata Jerusalem, Saut prowins qata Aidumia ano Jordan apu leengenja weenj koukoutanonj yonononj ano weenj kemekemetanonj baengenja taonj qagara Taia ano Saidon liligonj laligojuti, iyonononj kaanagadeenj tuunjelebeyanonj horonj kagij. Jiisasnonj angoletto somasomata menj laligoro, iikawaa bujuya moma mindirinj kougi.

⁹ *Kaenj kouma utama mububotiwaajonj Jiisasnonj gowokouruta kokaenj injiuro, “Ologonj nombutiwaajonj onjo mono wanjo monj mokolonj noojonj kosere anjij raba.”

¹⁰ Kaenj injiuro ejemba seiseiya menj qeangonj onoma laligoro. Kawaaajonj qenjenmanjenj ano sele bimobimoogiawo kuuya yonononj selianonj oosiriwombaajonj liligonj mamaga aonj memetanj anjij.

¹¹ Omeya omeya yonononj Jiisas iima jaasewanonj namononj kemenj kokaenj qagij, “Gii mono Anutuwaa Meria koloojanj!”

¹² Kaenj qagij Jiisasnonj qetegonj onoma kanianonj asuganonj asugiwabotiwaajonj songo kotakota ama onono. Kianj.

Jiisasnonj gowokouruta meweengonj onono.

Mat 10.1-4; Luuk 6.12-16

¹³ Kanagenj Jiisasnonj baananonj uma iikanonj iyanjaa siina otaanj eja onoono iwaanonj kagij.

¹⁴ Kagij eja 12 iwo laligowutiwaajonj kuunj onoma Buna qaaya jenj seiwutiwaajonj wasinj onono.

¹⁵ Wasinj onoma omejiilanj konjoma onombutiwaa ku-usunja onono.

¹⁶ Kaenj ama eja 12 ii kokaenj kuunj onono: Piito, Jiisasnonj qa ii Saimon muro.

¹⁷ Jeims ano koga Jon, mangara qata Zebedi. Jiisasnonj yoroo qagara monj Boanerges qaroo. Ii ananaa qaanonj Gunparandambaa Merawoita.

¹⁸ Andruu, Filip, Bartolomyuu, Matyuu, Tomas, Jeims Alfiuswaa meria, Tadius, Saimon Zelot-politik ejaja,*

¹⁹ ano Juudas Iskariot. Kariot eja iikanonj kanagenj Jiisas memelolo menj muro. Kianj.

Jiisasnonj ome yonoo esungia uugunj qero kamaaja.

Mat 12.22-32; Luuk 11.14-23; 12.10

²⁰ Jiisasnonj iikaanj ama onoma baananonjga kamaanj yanjaa mirinonj karo. Mirinonj karo ejemba tuunj somatanonj mombo kouma ajoroogi nembanene newombaajonj amamaagi.

²¹ Amamaagi sakitiurutanonj ii moma “Uuta soodaboroja!” jegij. Jenj kemenj wambombaajonj kenjij.

²² *Kenjij Kana qaawaa boiya Jerusalemga kagiti, iyonononj jegij, “Sa-

* **3:9:** Maak 4.1; Luuk 5.1-3 * **3:18:** Nesanel paati zelot yonononj Room gawman tompe ama iyanjiaa nananj mewombaajonj tompe menj laligogi. * **3:22:** Mat 9.34; 10.25

tambaa Iimolanonj mono uutanonj kemero laligoja. Iinonj omejiilanj yonoo wangia iwaa ku-usunanonj ome konjomaa onotaanjenja.”

²³ Kaenj jegitiwaajonj Jiisasnonj onoono kagi sareqaanonj kokaenj injijoro, “Satanonj mono nomaenj alia Satan monj konjonaga?”

²⁴ Kantri mombaa galenurugianonj batugianonj angowowo ama deembuti eenj, iyonononj mono galenkonkonj gawongia menj nambombaaajonj amamaawuya.

²⁵ Kaanagadeenj miri mombaa kanageso yonononj batugianonj angowowo ama deembuti eenj, mono galenkonkonj gawongia menj nambombaaajonj amamaawuya.

²⁶ Kaanagadeenj Satambaa kanageso yonononj batugianonj angowowo ama tuarenjenj ama aowuyagati eenj, galenkonkonjgiaa esunanonj kamaaro ometotonjianonj mono qaomambaa anja.

²⁷ “Mononj eja kotiga Iimolambaa kana boria wala mende somongowaati eenj, iinonj mono mirianonj uma esuhinaya qengama memambaaajonj amamaawaa. Wala ii somongoro rarogo mono saanonj mirianongaa ilawoilaya kuuya kopepereedaboronj menj kembaa. (Iikawaa so niinonj kaanagadeenj Satan somongonj gematanonj omeya onotaanjenja.)” Kianj.

Singisonjo mesamesaoya qaa

²⁸ Niinonj qaa hona monj kokaenj injijomana, “Ejemba somata melaa singisonjo amakejuti, ii Anutunonj mesaonjenja. Lombotawo me afaana mepaqepae ambuyagati eenj, Anutunonj ii saanonj songbama onombaa.

²⁹ *Songbama onombaato, mononj Unja Toroya mepaegowaati, iikawaa singisonjogoya Anutunonj mono kambanj mononj mende mesaowaa. Qaago totonj! Singisonjo iikanonj mono qaganonj uro kambanj tetegoya qaa Anutuwwa jaanonj qaayawo laligowaa.” Kaenj injijoro.

³⁰ “Omenonj uutanonj kemerota laligoja,” kaenj jegitiwaajonj ama kaenj kuma onono. Kianj.

Jiisaswaa nemunjoanuruta.

Mat 12.46-50; Luuk 8.19-21

³¹ Kaenj aminj mogi nemunjoanuruta yonononj kanj seleengenj nama yonoononj kamaawaatiwaa qaa anji iwaanonj keno.

³² Keno ejemba tuunj yonononj liligonj munj rama kokaenj ijogi, “Moba! Goo nemunjoanuruganonj mono seleengenj nama goojonj qisiju.”

³³ Ijogi meleema kokaenj injijoro, “Noo nemuna ii morononj ano noo kouruna ii daenj yonononj?”

³⁴ Jiisasnonj kaenj injijonj ejemba liligonj munj ragiti, ii uunj injiima kokaenj jero, “Iibu! Noo nemuna ano kouruna ii mono koi.

³⁵ Anutuwwa uusiina tenj komakejuti, iyonononj mono noo nemuna ano naanjoanuruna kolooju.” Kianj.

4

Qosomakororo ejawaa sareqaa

Mat 13.1-9; Luuk 8.4-8

¹ *Jiisasnonj mombo apu anjonj goraayanonj kemenj kanainj kuma onono. Kuma onono ejemba tuunlelembenonj iwaanonj kema ajoroogi wangononj uma apu anjonj qaganonj kema raro. Raro ejemba kuuya yonononj anjonj goraayanonj sakasinonj ajoroogi.

* 3:29: Luuk 12.10 * 4:1: Luuk 5.1-3

² Kaen ajoroogi sareqaa mamaga jen kuma onono. Kuma onoma kokaen jero:

³ “Mobu! Eja monnon nene kota qosoma kororoomambaajon gawonon keno.

⁴ Kema qosoma kororooro kota tosonian kana goraayanon kemen kongi. Kemen kongi (warawen) koonja koonja kouma ii nedaborogi.

⁵ Kota tosonian jamo kowonjinon kemen kongi. Kemen koma iikanon namo mamaga mende mokoloogi. Namu dusiita mende erotiwaajon kuragagia uulanawo kougi.

⁶ Kougito, weenon kouma onoon jen koton onono tiigia qaagotiwaajon soolin gororonogi.

⁷ Kota tosonian kumuntiri waayawo iikanon kemen kongi. Kemen kongi komuntirinon kouma qen turun bibiloko men onongi. Kaen kolooro hona mende kuugi.

⁸ Kota tosonian namo awaanon kemen kongi. Kemen koma kuragagia juma waama geregiaa hongia awaa asugigi. Tosianon kogia 30, tosonian kogia 60, tosonian 100 iikawaa so koloon seigi.”

⁹ Kaen jen jedabororo, “Monnon ugejiawo laligoji een, iinon mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kian.

Jiisasnon naambaajon sareqaa jero.

Mat 13.10-17; Luuk 8.9-10

¹⁰ Tuun somata yononon deema kenji Jiisasnon yanodeen raro. Yanodeen raro gowokouruta 12 ano tosaanja liligon mugiti, ii motoon sareqaa koi kawaa kanagiaajon qisin mugi.

¹¹ Qisin mugi kokaen meleema injoro, “Anutuwaa bentotonon keuma laligowonatiwaa qaa aasangoya ii onjo asuganon injowe moma kotojuto, seleengen laligojuti, iyonoojon ii kuuya sareqaanondeen asuginkeja.

¹² *Kaen asugiro

‘Iyangiaa jaagianon iwoi iimago kania kilen mende moma kotowuya.

Iyangiaa gejagianon qaa tororo momago kania kilen mende moma asariwuya.

Ii moma asariwuyagati een, mono saanon uugia meleenji Anutunon singisonogogia mesaonaga.’ ”

Jiisasnon sareqaawaa kania jero.

Mat 13.18-23; Luuk 8.11-15

¹³ Jiisasnon toroqen kokaen injoro, “Sareqaa iikawaa kania ii mende moma asarijuti een, sareqaa tosaanja kuuya jemanati, ii mono nomaen moma asariwuyaga?

¹⁴ Sareqaa iikawaa kania ii kokaen: Qosomakororo ejanon Buja qaa qosoma kororoonkeja.

¹⁵ Nene kota kana goraayanon kemen kongiti, ii kokaen: Buja qaa qosoma kororoogi ejemba uugianon kemenkejato, ii mogi Satanon iikanondeen kan qaa uugianon qosongi kemeroti, ii qetegon unuamakeja.

¹⁶ Nene kota qosono jamo kowonjinon kemen kongiti, ii kaanagadeen ejemba saregia mon. Yononon Buja qaa moma iikanondeen uuqeeango qaganon moma angon komakeju.

¹⁷ Kaen amakejuto, uugianon tiita mende en onombaato, kaban torodaamonadeen nama kotiin laligowuya. Buja qaawaajon ama kakasililin me sisiwerowero kolooro kaban iikanondeen mono tama unuwaa.

* 4:12: Ais 6.9-10

¹⁸ Nene kota qosono kumuntiri waayawonon kemen kongiti, ii kokaen: Yononon Bunja qaa mogi uugianon kemenkeja.

¹⁹ Kemenkejato, namonon laaligowaa majakakaya ano monen hina hoorowaa uugereya koloon bimoon onomakeja. Qabunagiawo koloowombaa koposongogi siin kombombaņa bologa tosonianon kaanagadeen uugianon dungun Bunja qaa bibiloko men munkeju. Kaen kolooro hongia qaa auta (gipeya) koloowuya.

²⁰ Nene kota namo awaanon qosono kemen kongiti, ii ejemba koi kaņa: Yononon Bunja qaa geja ama moma moma angon koma pondan nama hongia mokoloonkeju. Tosianon qaa je motoongononga kota 30 mokoloonkeju. Tosianon hongia 60, tosonianon qaa kota motomotoon iikawaa hongia 100 men sein mokoloonkeju.” Kian.

Lambe ii asasaga nonombaajon raja.

Luuk 8.16-18

²¹ *Jiisanon qaa mon kokaen jero, “Mononon lambe me kiwa men ootirin monjon me dun baatanon ambaa me qaago? Ii dakanon ambaa? Ii mono iikawaa dun rarayanon asuganon ambaa.

²² *Kaanjadeen iwoi mon mesangogi eji, ii mono asuganon asugiwaatiwaajon eja. Iwoi mon koma turugi eji, ii mono luluunqi qetumbaatiwaajon ama eja.

²³ Mononon uugejiawo laligoji een, iinon mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kian.

Nomaen diwelopmen koloaja?

²⁴ *Jiisanon qaa kokaen injoro, “Qaa mojuti, ii mono moma angon koma uu wombogianon ama koma gbilin laligowu. (Kaen laligogi uugia dingoro roromonogianon somariiro moma komuwuya.) Ono tosaņa yonoo qaagia gosin jen tegowuti, Anutunon mono jenkootogia motoonggo iikawaa so onoangiaa qaagia gosin jen tegowaa. So ii mono uugun irona meleema onombaa.

²⁵ *Iikawaa kania ii kokaen: Mononon momakootoyawo laligoji, Anutunon mono ii toroqen muro laligowaato, mononon momakootoya qaa laligoji, Anutunon mono momoya melaa eji, ii kaanagadeen qetegon wambaa.” Kian.

Bunja qaa kota ii kuragawo.

²⁶ Jiisanon sareqaa mon kokaen jero, “Anutuwaanon bentoton ii koi kaņa: Eja mononon gawonon kema nene kota qosoma kororoowaa.

²⁷ Qosoma kororonon kema asaga gomantiinņa en waawaa ano nene kotaa kuraga juma koumakeju. Nomaen juma koumakejuti, ii anjo mende moma kotoja.

²⁸ Namonodeen nemun kono honņa koloonkeja: Wala geria, kanagen honņa ano iikawaa gematanon honņa iikawaa kota ii kuuya koloon somariidaborowuya.

²⁹ *Honņa somariidaboron momogoro honņa memewaa kambanņa kolooro welenqequeuruta wasin onono soogia kaapengoya jetawo men honņa mewombaanon gawonanon kembuya.” Kian.

Nejon kotaa sareqaa

Mat 13.31-32, 34; Luuk 13.18-19

* 4:21: Mat 5.15; Luuk 11.33 * 4:22: Mat 10.26; Luuk 12.2 * 4:24: Mat 7.2; Luuk 6.38 * 4:25: Mat 13.12; 25.29; Luuk 19.26 * 4:29: Joel 3.13

³⁰ Jiisasnoŋ sareqaa moŋ kokaen jero, “Anutuwaa bentotoŋa ii naamombo so ambonaga me naa sareqaanonŋ jeŋ asariwonaga?”

³¹ Ii nejnoŋ kotaa so kokaen kolooja: Kota ii kazupuleenda. Ii namowaa nene kota kuuya iyonoo kamaanqeqegia kolooja. Kaen kolooro gawonoŋ komomakeju.

³² Komomakejuto, juma waama logoya kuuya unuugun somariin boria somasomata bororo kema kankeja. Kaen boron keno kanakeewambaa koonja koonja yononon haigia iikawaa umuganonŋ amakeju.” Kian.

Jiisasnoŋ sareqaa mamaga jero.

³³ Jiisasnoŋ sareqaa kaanŋa kaanŋa ii mamaga jeŋ laligon Buŋa qaa injoro. Moma kotogitiwaa so ii injoro moma laligogi.

³⁴ Kamban so qaaya kuuya ii sareqaanonŋ jeŋ laligoro. Qaaya moŋ een mende jeroto, gowokouruta yonowo iyanŋiodeenŋ laligogi kamban kanonŋ qaa kuuya kawaa kanagia ii jeŋ asariŋ onoma laligoro. Kian.

Jiisasnoŋ jero raidimbonŋ goronŋ qero.

Mat 8.23-27; Luuk 8.22-25

³⁵ Ween kanonŋ mare kolooro Jiisasnoŋ gowokouruta kokaen injoro, “Mono mesaonŋ anŋonŋ kotonŋ leegenŋ keubonŋa.”

³⁶ Kaen injoro ejemba tuunŋ onomesaonŋ Jiisas wanŋi wanŋononŋ uma raro kenŋi. Wanŋo tosaanŋa ii kaanŋagadeenŋ yonowo gemanonŋ gemanonŋ kenŋi.

³⁷ Kenŋi raidimbonŋ somatanonŋ obabanŋkota waaro sirinonŋ wanŋo uutanonŋ kemero wanŋo saa qemambaajonŋ ano.

³⁸ Kaen kolooro Jiisasnoŋ wanŋo tetegyanonŋ rama qembononŋ laarinŋ gaonŋ ero. Gaonŋ ero gowokourutanonŋ kema mindiinŋ ijogi, “Hei boi! Nono anŋononŋ tiwilaawombaajonŋ anŋonŋ. Iikawaa majakakaya moŋ mojanŋ me qaago?”

³⁹ Kaen ijogi uuta tooro moma waama musu ano siri kokaen jeŋ kotonŋ orono, “Mono bogonŋ een ewao!” Kaen jero haamononŋ dongoro sirinonŋ goronŋ qenŋ ero.

⁴⁰ Kaen ama kokaen jeŋ onono, “Ono naambaajonŋa toroko momo eja kolooju? Nomaembaajonŋ ama Anutu mende moma laariju? Sombugia mono een moju.”

⁴¹ Jeŋ onono awawalinŋ qarasombugia moma aminŋ mogi, “Yei, mangaa siita! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinonŋ musu ano kowe jeŋ kotonŋ orono jeta tenŋ konjao?” Kian.

5

Omenonŋ bao uugianonŋ kemegi ejanonŋ qeaŋgoro.

Mat 8.28-34; Luuk 8.26-39

¹ Kaen asugiro anŋonŋ kotonŋ leegenŋ Gerasin yonoo gomanonŋ keugi.

² Keuma goraayanonŋ ugi Jiisasnoŋ wanŋo mesaoro iikanondeenŋ eja omeyawo moŋ qasirinonŋga kanŋ nama Jiisas mokolooro.

³ Eja ii qasirinonŋ laligonŋ qamo jamo kobaa osonŋ uroroogi egiti, iikanonŋ enŋ laligoro. Eja kuuyanonŋ kanaboria gbado (tape):nonŋ somonŋgowonŋatiwaaajonŋ amamaanŋ laligogi.

⁴ Indinŋa indinŋa kania gbadononŋ somonŋonŋ binenŋ qenŋ laligogito, boro bota qenŋkegiti, ii qesuma kana kasia ritoqitonŋ laligoro kuuyanonŋ ii galenŋ koma mubombaajonŋ amamaagi.

⁵ Amamaan asaga gomantiina suulan qasiriwaa jamo kobaanon me baanon lansan en laligoro. Kaen laligon qama silama selia jamonon qen kotomoton laligoro.

⁶ Jiisasnon korikori karo iima bobogarin kan balonon kosianon kemen simin kuno.

⁷⁻⁸ Simin kuno Jiisasnon omeya ii kokaen jen mumambaajon ano, “Ome bologa, gii mono eja koi mesaon kamba!” Kaen jemambaajon ano qa jinjereren somata qama jero, “Ae! Jiisas, gii Anutu uuta Meria koloojan. Gii nomaen ama nomambaajon kajan? Niinon Anutuwaa jaasewananon welema gonjen: Gii qaa somonjon jojopan qanon jen kotiin siimbobolo geriawo mende ama nomba.”

⁹ Kaen jero kokaen qisiro, “Gii qaga moro?” Qisiro jegi, “Nono mamaga laligojoniwaajon qanana Liijon jejon.” Ii ananaa qanon Kere tuun somata.

¹⁰ Kaen jen kaparan koma kokaen welema mugi, “Gii nonotaawagati een, mono balon kokanon mende wasin nonomba.”

¹¹ Kosogianon maronja kanon bao tuun somata mon gbojoja uutanon kuluuma nanji.

¹² Kawaajon ome yononon kokaen jen Jiisas welema mugi, “Giinon wasin nonona nono saanon bao yonoo uugianon kemebona.”

¹³ Welema mugi “Mono kema kemebu!” jen koton onono eja uutanonga kouma kema bao uugianon kemegi. Kemegi iikanondeen bao tuun 2,000 kawaa so ii mono lugun newonewonon kema jororongon apu angonon kemen nemoton komugi.

¹⁴ Komugi bao galen yononon kok koma taon ano goman boleboole iikanon kema buju qaa jegi. Jegi moma ejemba jaasongo yononon iwoi kolooroti, ii iibombaajon kagi.

¹⁵ Kan Jiisaswaanon kouma iigi eja ome tuunawonon laligoroti, iinon mono opo selekopaaya tororo somonjon rama uuta tooro roromongoya kuuya asugiro iima awawalin nanji.

¹⁶ Nanji bao ii nomaen kemen komugiti ano eja omeyawo iwaanon iwoi kolooroti, ii iigiti, iyononon sundu woi ii injjogi.

¹⁷ Injjogi nama Jiisasnon mindimindiri goman balongia mesaon kambaati-waajon welema mugi.

¹⁸ Welema mugi mesaon wanjonon umambaajon nano eja omeyawo laligoroti, iinon kan Jiisaswo motoon kema laligomambaajon qisiro.

¹⁹ Qisiroto, Jiisasnon qotogon mun kokaen ijoro, “Gii mono gomananon kema tinitosauruga injiima Ponjon angoletto somata men kiankomun gonji, iikawaa sunduya ii injjona mobu.”

²⁰ Kaen ijoro mesaon kema Jiisasnon angoletto somasomata men muroti, iikawaa qaaya kanain Ten-taon distrik uutanon jen seiro kuuyanon moma waliingogi. Kian.

Jairusnon borataajon Jiisas qama kooliro.

Mat 9.18-26; Luuk 8.40-56

²¹ Jiisasnon wanjonon uma eleema anjon koton leegen karo ejemba tuun mamaganon iwaanon kan ajoroogi anjon goraayanon nanji.

²² Nanji qamakooli miriwaa qaa galen mon qata Jairus iinon kan Jiisas iima batanon kemen simin kuma muro.

²³ Simin kuma mun kaparan koma qama koolin kokaen ijoro, “Borana melaanon komumambaajon anja. Mono kan boroga qaganon ana qeangon toroqen laligowa.”

²⁴ Kaen ijon Jiisas wano motoon keni ejemba tuunleembe yononon gemagaranon kema oloqologon liligon oroma kenji. Kian.

Emba jiawonon Jiisaswaa malekuya oosiro.

²⁵ Kenji iikanon batugianon emba mon laligoro. Iinon koinja gbani 12:waa so iima ji kiro laligoro.

²⁶ Kaen laligon siimbobolo mamaga moro selegalen mamaganon iwaa gawonja megilailaa mon mende mokolon laligoro. Iinon selegalen ejemba yonoo tawagiaajon mon hinaya kuuya gilin laligoroto, jia iikanon mono mombo momboga men bolin muro laligoro.

²⁷⁻²⁸ Kaen laligon Jiisaswaa bujuya moma kokaen jero, “Niinon ii oosir- imambaajon moma bimoon malekuyagadeen boronja mon oosiriwenagati een, mono saanon qeangomaŋa.” Kaen jen ejemba tuun batugianon Jiisaswaa gematanon kema malekuyanon oosiro.

²⁹ Oosiro saya iikanondeen juguro qenjenmanjenja ii qaono selianon qeangoro moro.

³⁰ Qeangoro Jiisasnon iikanondeen esuna mon koton kenoti, ii moma ejemba tuun batugianon eleema qisiro, “Moronon malekuna oosirija?”

³¹ Kaen qisiro gowokourutanon kokaen ijogi, “Ejemba tuunon ologon liligon goma goosiriju. Ii iima nomaen ‘Moronon noosirija?’ qisijan?”

³² Kaen ijogito, Jiisasnon mombo “Moronon ii anja?” jen qisin mokoolomambaajon eleema uun injiuro.

³³ Injiuro emba selianon angoletoto kolooroti, iinon ii moma iikawaajon toroko moma jenenja ororo kan Jiisaswaa batanon kemen simin kuma kania kuuya ijoro.

³⁴ Jiisasnon ii moma kokaen ijoro, “Borana, momalaariganon mono men qeangon gonja. Qenjenmanjenjanon mono qaono saanon uubonjonon kema.” Kian.

Jiisasnon Jairuswaa borata men gbiliro.

³⁵ Qaa kaen ijon nano qamakooli miriwaa qaa galenaa mirinon ga monon qele kan Jairus ijoro, “Boraga komuja! Kawaaajon mono boiwaa qaganon lombo toroqen mende amba.”

³⁶ Ijoro Jiisasnon qaa iikawaa telambelan ama qamakooli miriwaa qaa galen kokaen ijoro, “Toroko mende moba. Mono nii moma laarin nomba.”

³⁷ Kaen ijon ejemba tosaana onomesaon Piito, Jeims ano Jeimswaa koga Jon iigadeen unuano ii otaan kenji.

³⁸ Kema qamakooli miriwaa qaa galenaa mirinon keugi ejemba tuun guju megilailaa. Mamaganon jingen qama kotakota saama amburereen megilailaa.

³⁹ Injiima mirinon uma kokaen injoro, “Ono mono naambaajon guju men saaju? Bora iikanon mende komujato, gaonga eja.”

⁴⁰ Kaen injoro jononsisi kaana kolooro jomoma mugito, iinon ii kuuya onotaan borawaa nemunmanja ano tosaana iwo laligogiti, iigadeen unuano bora eroti, iikanon ugi.

⁴¹ Uma Jiisasnon bora ii borianon men ijoro, “Talita kuum.” Ii ananaa qanon Bora melaa, nii gijojen: Mono waaba!

⁴² Kaen ijoro bora gbania 12 iinon mono iikanondeen waama nama kema karo. Kaen kolooro iima kosogia koton waliingogi.

⁴³ Waliingogi iikawaa bujuya mon jegi mobubotiwaajon jen songo kotakota ano. Ii ama bora melaa ii nembanene mugilailaa newaatijon injoro. Kian.

6

Nazaret yononon Jiisas gema qegi.

Mat 13.53-58; Luuk 4.16-30

¹ Ii kolooro Jiisasnon Jairuswaa goman balon mesaoro gowokourutanon otaan iwo kema Jiisaswaa somasomarii taononon keugi.

² Sabat kendonon karo qamakooli mirinon uma Buna qaa kanain kuma onono. Kuma onono moma ejemba mamaganon aarun walingon kokaen jegi, “Yei, gejajuju! Iwoi kuuya koi mono daenkaya moma jeja? Momakootoya ii mono moronon kuma muro jeja? Ano angoletu ku-usunawo kaanā ii mono moronon inaan muro borianon mero asugija?”

³ Eja koi mono goman kokawaa motonqeqe ejiaga. Mariawaa meria ano Jeims, Joosef, Juuda ano Saimon yonoo dagiaga. Naanurutanon batunananon koi laligoju.” Nazaret yononon kaen jegi uugianon boliro iikanon amamaagi.

⁴ *Amamaagi Jiisasnon kokaen injoro, “Gejatootoo ejawaa sakiti ano tinitosaurutanon mono iyanāa taonon jejewili ama munkejuto, goman tosaanā iikanon kaen qaago.”

⁵ Kaen angitiwaajon Jiisasnon ji ejemba motomotoongo boria qagianon ama men qeangon ononoto, angoletu ku-usunawo tosaanā memambaajon amamaaro.

⁶ Kaen kolooro momalaaringianon mende asugiro yangisenqiaajon ama aaruro. Aarun onomesaon Nazaretwaa kosianon gomanā gomanā liligon Buna qaa kuma onoma laligoro. Kian.

Jiisasnon gowokouruta 12 wasin onono.

Mat 10.5-15; Luuk 9.1-6

⁷ Jiisasnon gowokouruta 12 ii onono kagi kanain woi woi kuuya wasin onono. Wasin onoma omejiilan konjoma onombutiwaa ku-usunā onono.

⁸ *Ii onoma kokaen jen koton onono, “Kana kembutiwaajon taa gbarugia men kembu. Iwoi tosia mon mende mewu. Kana samonqia qaago, gesogia qaago me soojaakota ii irimun kasagianon mende somonqowu.

⁹ Kana esu saanon kanagianon somonqowu. Maleku samonā qaagoto, maleku motoongo mewu.”

¹⁰ Kaen jen kokaen injoro, “Kema miri daen daen keubuti, mono iikanondeen laligon gawon men taon ii mesaon kana kembu.

¹¹ *Kema laligon miri mononon keugi mende koma horon onoma qaagia mende mogi telambelangia mono kokaen jen qendeema onombu, ‘Nono onoo balonon kanin sububun kana tambonananon mokotaaji, ii mono riin qesaanin onoangiaanon eleema kemebaa.’ Kaen jegi kaniagia solanā moma kotogi saanon goman me taon ii mesaon toroqen kembu.”

¹² Kaen injoro mesaon kema ejemba uugia meleembutiwaa Buna qaaya ii jen sein laligogi.

¹³ *Laligon omejiilan mamaga onotaan ji ejemba mamaga kelenon onomorin men qeangon onongi. Kian.

Kin Herodnon toroko moro.

Mat 14.1-12; Luuk 9.7-9

¹⁴ *Jiisaswaa qabunayanon sein kin Herodwaa gejianon kemero moro. Ejembanon kokaen jegi, “Jon Oomulu ejanon mono koomunonga waama gawonā mero angoletu ku-usunawo asuginkeja.”

* **6:4:** Jon 4.44 * **6:8:** Luuk 10.4-11 * **6:11:** Apo 13.51 * **6:13:** Jei 5.14 * **6:14:** Mat 16.14; Maak 8.28; Luuk 9.19

¹⁵ Kaen jegito, tosonian kokaen jegi, “Ii mono Elaija.” Tosianon toroqen jegi, “Ii gejatootoo eja walaga yonoononga mon.”

¹⁶ Kaen jegito, kin Herodnon ii moma kokaen jero, “Jon Oomulu eja niinon jewe aroya kotogiti, iinon mono koomunonga waama laligoja.” Majakaka moma kaen jero.

Jombaa aroya kotogi komuro.

¹⁷ *Ii kokaembaajon jero: Herodnon koga Filipwaa embia Herodias olon mero Jon Oomulu ejanon kin pon jen muro kawaajon opotoro wasin onono kema Jon men somongon kapuare mirinon oongi.

¹⁸ Jonon Herodwaa qaa kokaen jero: “Gii qamboga olon men laligon Kana qaa uugujan.”

¹⁹ Kaen jero Herodiasnon Jon kazi ama mun qegi komuwaatiwaaajon moroto, iikawaa kania mon mende mokolooro.

²⁰ Mende mokolooro Jonon eja solana ano soraaya toroya kolooroti, Herodnon ii moma sopa somongon kokojinjin koma reenreen sulun mun Jombaaajon toroko moma laligoro. Kaen laligon Herodnon Jombaa jentanonga qaa moroti, ii uuta kuugi qaa mamagaajon uuwoiwoi moro. Ii kilen Jombaa qaaya momambaa siin moro.

²¹ Kaen kolooro Herodiasnon Jon qemambaa kania mende mokolon laligoro iikawaa kambaana awaa ii kokaen kan kuuro: Kin pombaa kolokoloo kambananon karo jejelomban ama jawin ano kawali galenuruta ano Galili prowinswaa jotamemeya wana ii koma horon onono kouma ragi.

²² Kouma ragi Herodiaswaa boratanon miri iikawaa uutanon kouma dani ano Herod ano iwo nene dun liligon ragiti, iyononon iikawaa iimasiina mamaga mogi. Kaen mogi kinon emba saran ii kokaen ijoro, “Borana, gii naa iwoiwaajon siina mobagati, ii saanon qisin nona togon gomanana.”

²³ Kaen ijon qaa ii jojopan qaanon jen kotiin kokaen ijoro, “Naa iwoiwaajon qisin nombagati, ii mono saanon gomanana. Iwoi ii me ii me prowins galen koma onomakejenji, ii kaanjadeen saanon mendeema bakaya mon gombe galengia koloowa.”

²⁴ Kaen ijoro seleengen kema nemuna kokaen qisin muro, “Nemuna, nii kinon naa iwoiga nombaatiwaaajon qisin mubenaga?”

Kaen qisin muro nemunanon kokaen meleeno, “Mono kema jena Jon Oomulu ejawaa aroya kotogi wana men kan nomba.”

²⁵ Kaen meleeno iikanondeen miri uutanon bobogarin kimbaanon uma kokaen qisin ijoro, “Ama, niinon siin kokaen mojen: Giinon mono jen kotona Jon Oomulu ejawaa aroya koton wana kondenen ama men kan ii keteda koi nomba.”

²⁶ Kaen ijoro kimbaa uutanon kobooro wosoya moroto, jojopan qaaya somongoro somataurutanon ii mogiti, iyonoo jaagianon kamaan qewabotiwaaajon qiqisiya gema qemambaajon moma bimoon mesaoro.

²⁷ Mesaon iikanondeen opotoroya mon wasin ijoro, “Gii mono kema Jombaa aroya koton wana men kawa.”

²⁸ Kaen ijon wasiro kapuare miri gbadeyanon kema aroya koton wana kondenen ama men kan emba saran ii muro nemuna muro.

²⁹ Jombaa gowokourutanon iikawaa bujuya moma kema qamoya men qasiriwaa jamo kobaanon ama ron kongi. Kaen koloorotiwaajon ama kin Herodnon kanagen Jiisaswaaajon jero, “Jonon mono koomunonga gbilin waama laligoja.” Kian.

* 6:17: Luuk 3.19-20

Jiisasnoŋ eja 5,000 nene unuagiŋo.

Mat 14.13-21; Luuk 9.10-17; Jon 6.1-14

³⁰ Wasiwasi eja aposol yoŋonoŋ Jiisaswaanonŋ kaŋ ajoroonŋ iwoi meŋ ejemba kuma onŋonŋiti, iikawaa sunduya kuuya ijogi.

³¹ Ijogi ejemba dononŋ dononŋ kaŋ kema anŋi selegia tiiroto, nene newuy-atiwaa kambaŋa mende kolooro. Kawaaŋonŋ Jiisasnoŋ gowokouruta kokaenŋ inijoro, “Onŋo mono niwo kagi gomaŋ gbameŋanoŋ anana siri kema laligonŋ haamo melaada mewonŋa.”

³² Kaenŋ inijoro ejemba onŋomesaonŋ waŋgononŋ uma gomaŋ gbameŋa monŋenŋ iyanŋia siri laligowombaajonŋ kenŋi.

³³ Kenŋi ejembanonŋ ii iima mamaganonŋ iikawaa bujuya moma taonŋ ano gomaŋ so iikanonŋa balonŋ kana bobogariŋ waladeenŋ kema iikanonŋ keugi.

³⁴ **Keugi Jiisasnoŋ waŋgononŋa kamaanŋ ejemba tuunŋ somata inijoro lama galenŋia qaa tani ilinŋwalinŋ qeŋ laligogi yoŋoojonŋ wosoya moro. Wosoya moma kanainŋ Buŋa qaa kania kania kuma onŋono. Kianŋ.

Jiisasnoŋ eja 5,000 nene unuagiŋo.

³⁵ Kaenŋ ama laligoro weenŋ jaaya tegonŋ kememambaajonŋ ano gowokourutanonŋ Jiisaswaanonŋ kaŋ kokaenŋ ijogi, “Boi. Nono gomaŋ gbameŋa kokanonŋ laligoninŋ gomaŋ tiimambaa anja.

³⁶ Kawaaŋonŋ gii saanonŋ ejemba koi wasinŋ onŋona gomaŋ ano miri boleboole kosere rama kenjuti, iikanonŋ kema nembanenegia sewanŋa meŋ newu.”

³⁷ Kaenŋ ijogito, kokaenŋ meleema inijoro, “Onŋonoŋ mono onŋoanŋio ii nene unuagiwu.” Kaenŋ inijoro qisinŋ mugi, “Nonononŋ mono nomaenŋ ambonaga? Gawonŋ meme kambaŋ 200:waa sewanŋa (Kina 2,000) eja. Monenŋ ii meŋ kema nene bered sewanŋa meŋ unuagiwombaajonŋ jejanŋ me?”

³⁸ Kaenŋ qisinŋ mugi jero, “Onŋoanŋiaanonŋ nene bered dawii raja? Ii kema iibu.” Kaenŋ jero gesogia qenŋama jegi, “Bered 5 ano sora woi iikaanda meŋ laligojonŋ.”

³⁹ Kaenŋ jegi Jiisasnoŋ ejemba tuunŋ kokaenŋ jeŋ kotonŋ onŋono, “Ejemba kuuya, onŋo mono deema nene newombaajonŋ tuunŋ boleboole ajoroonŋ lolo tonŋonŋanonŋ kemenŋ rabu.”

⁴⁰ Kaenŋ jeŋ kotonŋ onŋono kosere tuunŋa tuunŋa deema ragi. Tuunŋ tosia 100 ano tosia 50 kaanŋ kaanŋ kululuunŋ rama kenŋi.

⁴¹ Rama kenŋi bered 5 ano sora woi ii meŋ Siwenonŋ uuro uro kotuegonŋ bered motonŋ gowokouruta onŋono ejemba tuunŋ so mendeema batugianonŋ anŋi. Sora woi ii kaanŋiadeenŋ tuunŋ kuuya yoŋoojonŋ mendeeno.

⁴² Mendeeno ejemba korebore nenŋo nenŋ timbiriigi.

⁴³ Nenŋ timbiriigi nene kitia kitia mesaogiti, ii gowoko yoŋonoŋ meŋ kululuugi konde 12 kanonŋ kemenŋ saa qero. Kaaŋagadeenŋ sora kitia ii meŋ kululuugi. Kianŋ.

⁴⁴ Eja bered negiti, iyonŋoo jaŋgogia ii 5,000. Kianŋ.

Jiisasnoŋ apu anŋonŋ qaganonŋ riinŋ riinŋ keno.

Mat 14.22-33; Jon 6.15-21

⁴⁵ Negi tegoro Jiisasnoŋ iikanondeenŋ gowokouruta jeŋ kotonŋ onŋoma kokaenŋ jero, “Onŋo mono waŋgononŋ uma waladeenŋ apu anŋonŋ kotonŋ leegenŋ Betsaida gomanonŋ kembu. Niinonŋ saanonŋ kambaŋ biiwianonŋ ejemba tuunŋ koi wasinŋ onŋomago kamaŋa.”

* **6:34:** Jan 27.17; 1 Kin 22.17; 2 Hist 18.16; 34.5; Mat 9.36

* **6:34:** Jan 27.17; 1 Kin 22.17; 2 Hist 18.16; Eze 34.5; Mat 9.36

⁴⁶ Kaen jen yeizozogia jen onjooma baananonj uma qama kooliro.

⁴⁷ Qama koolinj laligoro mare kolooro iyanodeen baananonj laligoro wangogianonj anjonj biwianonj keno.

⁴⁸ Keno loqanonj qen qen bimbimgonj nangogi keno haamononj kenjiti, iikaan baagenja qen karo bimooro majakaka somata mogi. Gomanj aananonj (3-6 kilok) iikaanonj Jiisasnonj kaen injiima apu anjonj qaganonj riinj riinj gowokouruta onjooononj kanj unjuugumambaa ano.

⁴⁹ Apu anjonj qaganonj riinj riinj karo ii iima “Kowe Songorinonj kaja!” jen kanainj qama silangi.

⁵⁰ Qama silama kuuyanonj ii iima toroko mogito, Jiisasnonj iikanondeen qaa bonjonda jen kokaen injjoro,

“Alauruna, mono qaqabunjabunagiawo satiin laligowu. Neeno kajej. Toroko mende mobu.”

⁵¹ Kaen jen yonjooononj wangononj uro haamononj goronj qero. Goronj qero jenengia ororo hononja mende aarugi.

⁵² Wala bered menj sein unuagiroti, iikawaa kania mende moma asarigito, uugianonj gojono kaanjadeen aarunj ragi. Kianj.

Jiisasnonj Genesaret laligonj menjqeeanjo gawonj mero.

Mat 14.34-36

⁵³ Apu anjonj kotonj leegen Genesaret gomanonj keuma wango mesaonj sakasinonj kemegi.

⁵⁴ Wango mesaonj sakasinonj kemegi ejembanonj Jiisas iikanondeen moma kotonj mugj.

⁵⁵ Moma kotonj munj qaa angi menj bobogarinj mindimindiri sopa gomangianonj gomanj so liligogi. Liligogi moma kanainj ji ejemba demberunonj anjonj onjoma Jiisasnonj gomanj daen laligorotiwaa so unuama kagi.

⁵⁶ Gomanj so, taonj, miri me kuunj mombaa uutanonj kenotiwaa so ji ejemba unuama sombenjianonj ama onjngi. Ama onjoma Jiisaswaa selianonj me malekuyaa susuyanonj oosiriwombaajonj welema munj laligogi. Oosirigiti, kuuya yonjooononj mono qeangodaborogi. Kianj.

7

Ambosakonj yonjooononj qaa kuma soogi.

Mat 15.1-9

¹ Kana qaawaa kaparanjonjonj ano iikawaa boi tosaanja Jerusalem sitinonja kagiti, iyonjooononj Jiisaswaanonj kanj ajoroogi.

² Kambanj iikanonj Jiisaswaa gowokouruta tosaanjonj borogia mende songbama donjhamo mende qen nembanene negi injiima uugia boliro.

³ Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) ano Juuda ejemba tosaanja kuuya yonjooononj ambosakonj yonjoo siligia otaanj laligogi. Kawaajonj borogia wala songbama sororogonjo nembanene nenj laligogi.

⁴ Kaanagadeen gawononja me maaketnonja kawuti, iikanonj wala apu kosonj arinj konjoratingo nene oosirinj laligogi. Kaanagadeen qambi, monjonj ano komanene kuuya ii songbama hamo qen laligogi. Sili kaanja kaanja ii mamaga otaanj laligogi.

⁵ Kawaajonj Kana qaawaa kaparanjonjonj ano iikawaa boi yonjooononj Jiisas kokaen qisinj mugj, “Goo gowokouruganonj mono naambaajonja ambosakonjurunana yonjooononj sili mende otaanj borogia donjhamo mende qen kilen nembanene menj nenkeju.”

⁶ *Kaen qisin mugi kokaen injjoro, “Oo uumeleembaa ejemba seleseleya, gejatootoo eja Aisaianon mono onoo kaniagia tororo luluuma Buju Tere mon kokaen oorota eja,

‘Ejemba tuun koi kanon mono je buugianon awaagadeen goda qen nomakejuto, uugianon telambelan ama noma mongen koriganon angi eja.

⁷ Kaen ero noo waena een toontoon men mepeseen nomakeju.

Kana qaa kuma onombonjen kitianon ejemba yonoo jenkootogia ii gisomaso ama melokanjinkeju.’

⁸ Aisaianon kaen ooro. Ono mono iikawaa so Anutuwaanon jojopan qaa gema qen ambosakonurugia yonoo siligia otaankeju. Ii mende sokonja.”

⁹ Kaen jen kokaen injjoro, “Onoangiaa siligia walaga otaawombaaon mono awaagadeen Anutuwaanon jojopan qaa qewagonkeju.

¹⁰ *Iikawaa qaaya mon ii kokaen: Mooseson kokaen jen kotoro, ‘Nemun manja mono goda qen oromakeba,’ ano ‘Monon manja me nemunja qasuaan mubaati, ii mono qegi komuwa.’

¹¹ Kaen jen kotoroto, ono qaa ii uugun kokaen jenkeju, ‘Monon nemun manja ii kokaen irijowaa: Oo wosona mojen. Noo nanjonango iwoina bunja qen aowaoragati, ii Anutuwaa taha mamatewowaajon gosin andaborowe bunyaa nandunja koloowaa.

¹² Monon kaen irijoro sokombaa jeju.’ Kaen jen somonon mugi nemun manja yorojon ilailaa mon mende toroqen oromakebaa. Ii mende sokonja.

¹³ Yei! Kaen ama onoangiaa nanamemengiaa siligia jen koton iikanon Anutuwaanon jojopan qaa qewagogi omayo koloon jangon qaomakeja. Ono iwoi kaanja ii mamaga amakeju.” Kaen jen meleema onono. Kian.

Eja uu ii nomaen tiloon riisija?

Mat 15.10-20

¹⁴ Jiisanon ejemba tuun mombo onoono kagi kokaen injjoro, “Ono mono kuuya qaa koi geja ama moma asariwu.

¹⁵ Iwoi seleengenga eja uutanon kemenkeji, iikanon tiloon mumambaaon amamaankejato, iyanjaa uu wombotanonga qaa kouma kamaankeji, iikanon mono tiloon munkeja.

¹⁶ Monon gejiawo laligoji een, iinon mono qaa koi geja ama moma kotowa.” Kian.

¹⁷ Jiisanon kaen jen ejemba tuun onomesaon kema miri monon uro. Uma raro gowokourutanon sareqaa iikawaa kaniaajon qisigi.

¹⁸ Qisigi kokaen injjoro, “Oo alauruna, ono kaanagadeen momogia awaa mende koloojamaen? Nembanene iwoi seleengenga eja uutanon kemenkeji, ii tiloon mumambaaon amamaankeja. Ii moma kotoju me qaago?

¹⁹ Ii uu wombotanon mende kemenkejato, korojonanon kemen seleengen kamaankeja.” Jiisanon qaa kaen jen iikanon nembanene kuuya ii men soraidabororo.

²⁰ Jiisanon toroqen kokaen jero, “Eja uu wombotanonga qaa kouma kamaankeji, iikanon mono tiloon munkeja.

²¹ Ejemba uu wombogianonga iwoi koi kaanja koloon koumakeja: Qaa bologa romonon serowilin ambombaaon momakeju. Iwoi yongoro men owen jenan men ejemba unugi komuwutiwaajon momakeju.

²² Olonkalu ambombaaon momakeju. Menngo mewombaa otoko amakeju. Bidaan jembooli ano angomokolon ambombaaon momakeju. Qaa saga jen

uuduuduu ambombaajon momakeju. Gejajuju ama goroŋooso ambombaa-
jon momakeju. Sewaŋkiki laligon gemaqeqe qaa jeŋ Anutu mepaegowom-
baaŋon momakeju. Jaba-arambaraŋ ama sili uugia qaa amakeju.

²³ Iwoi bologa kuuya iikanon mono ejemba uu wombogianonŋa kouma
tiloon onomakeja.” Kiaŋ.

Keinan emba monjon kaparaŋ koma qama kooliro.

Mat 15.21-28

²⁴ Jiisasnon waama Genesaret gomaŋ mesaon siti qagara Taia ano Saidon
iikawaa distrik qata Fonisia kawaa uutaŋon keno. Kema gomaŋ monjon
uma bujuya monjon mobabotiwaajon buugia mejugoroto, kilen aasaŋgoya
laligomambaajon amamaaro.

²⁵ Amamaaro iikanondeen emba mon borata melaa ii omeyawo laligoro
Jiisaswaa bujuya moma iwaanon kaŋ batanon kemeŋ simin kuno.

²⁶ Emba ii Juudaga qaagoto, Griik qaa jeŋ laligoro. Nemun maŋa ii
Fonisiaga Siria prowins kanaŋa. Iinon borataa uutaŋonŋa ome konjom-
baatiwaajon welema muro.

²⁷ Welema muro kokaen ijoro, “Juuda nono wala nononanaa merab-
oraanana unuaginin neŋ timbirin ambuya. Kawaaŋon merabora yoŋoo
mirigianonŋa bered meŋ kasu ononin mende sokombabo. Juuda anana
wabaurunana onoo qagia kasu qamakejon. Niinon wala Juuda ejemba ilaan
onombe kantri tosaŋa ononon mono kasu kaŋa mamboma laligowu.”

²⁸ Kaen ijoro moma kokaen meleeno, “Poŋ, ii saanon mojenton, kasu meria
yoŋonon mono kaŋagadeen merabora yoŋoonon nene reemonŋa nene dun
baatanon kamaaro neŋkeju.”

²⁹ Kaen meleeno Jiisasnon kokaen ijoro, “Qaa kaen jejaŋiwaajon saanon
moma gonjeŋ. Ome iikanon mono keteda koi boraga mesaon kenja.
Kawaaŋon gii saanon kema.”

³⁰ Kaen ijoro moma mirianon keno omenon borata mesaoro duŋanon ero
iiro. Kiaŋ.

Jiisasnon eja mon meagoro.

³¹ Jiisasnon mombo Taia siti gomaŋ mesaon Saidon sitinon kema uugun
misiŋon Ten-taon gomambaa biiwia uugun Galili apu anŋon kosianon
karo.

³² Karo gejaduu eja mon qaaya qaomambaajon anoti, ii wama Jiisas-
waanon kagi. Kaŋ boria waŋanon ambaatiwaajon qisin mugi.

³³ Qisin mugi eja ii wama ejemba tuun ii onomesaon monjeŋ keni. Kema
Jiisasnon boro susuya gejianon ama nama mombo iyaŋaa boro susuyanon
sulaan neselaŋanon oosiro.

³⁴ Oosirin Siwenon uuro uro osongombo qama koolin iyaŋaa qaanon
“Efata,” ananaa qaanon ‘Mono toowa,’ kaen jero.

³⁵ Kaen jero gejawoitanon toori neselaŋanon lolooro qaaya awaagadeen
jero.

³⁶ Jero Jiisasnon iikawaa bujuya ejemba inijowubotiwaajon qotogon
onono. Qotogon onoma kaparaŋ kono yoŋonon ii kaparaŋ koma jeŋ seiŋ
laligogi.

³⁷ Jeŋ seiŋ laligogi ejembanon newogia tegoro waliŋon kokaen jegi, “Iwoi
kuuya awaagadeen amakeja. Gejaduu gejagia metooro momakeju. Ejemba
motoya yoŋoo neselaŋia isano qaa jeŋkeju.” Kiaŋ.

8

Jiisasnoŋ ejemba 4,000 nene unuagiŋo.

Mat 15.32-39

¹ Kambaŋ kanaŋ ejemba tuuŋ somatanonŋ mombo ajoroogi. Nembanenegia qaa laligogitiwaajonŋ Jiisasnoŋ gowokouruta onŋono iwaanonŋ kagi kokaenŋ inŋjoro,

² “Niinonŋ ejemba tuuŋ koi yonŋoojonŋ wosona mojenŋ. Yonŋononŋ niwo kan weenŋ karonŋ laligogi nembanenegia qaondabororo iijenŋ.

³ Yonŋoononŋga toŋianonŋ koriganonŋga kanŋ laligogi niinonŋ ‘Saanonŋ gomangianonŋ kembu,’ jemambo. Nene mende negi eenŋ wasinŋ onŋombe kana batuyanonŋ kema kema jaagia giliro tiwitiwilaa mokoloowubo.”

⁴ Kaenŋ inŋjoro gowokourutanonŋ meleema kokaenŋ ijogi. “Balonŋ qararanŋkonŋkonŋanŋ kokanonŋ monŋonŋ mono daenŋkaya nembanene kaanŋa mokolonŋ tuunŋlelemba koi unuaginaga?”

⁵ Kaenŋ ijogi kokaenŋ qisinŋ onŋono, “Onŋoononŋ bered dawi raja?” Qisinŋ onŋono “Bered 7 raja,” ijogi.

⁶ Ijogi Jiisasnoŋ ejemba tuunŋlelemba ii namononŋ kemenŋ rabutiwaajonŋ jenŋ kotonŋ onŋono kemenŋ ragi. Kemenŋ ragi bered 7 ii menŋ Anutu qama koolinŋ dangisenŋ jenŋ motonŋ gowokouruta onŋoma ejemba tuuŋ so batugianonŋ ambutiwaajonŋ jero. Kaenŋ jero iikawaa so anŋi.

⁷ Yonŋoononŋ sora boleboole toŋia kaanŋagadeenŋ raro. Ii kaanŋiadeenŋ menŋ kotuegonŋ ejemba tuuŋ so batugianonŋ toto qenŋ onŋombutiwaajonŋ jenŋ kotonŋ onŋono.

⁸ Jenŋ kotonŋ onŋono onŋonŋi nenŋ nenŋ timbiringogi. Nenŋ timbiringonŋ nene kitia mesaogi raroti, ii konde 7 menŋ kululuugi saa qero.

⁹ Eja nene negiti, iyonŋoo janŋogia ii 4,000. Negi wasinŋ onŋono gomangianonŋ kenŋi. Kianŋ.

Boi toŋianonŋ anŋoleta iibombaajonŋ kaparanŋ konŋi.

Mat 16.1-4

¹⁰ Kenŋi iikanondeenŋ gowokouruta yonŋowo wanŋononŋ uma distrik qata Dalmanuta kanaŋ kenŋi.

¹¹ *Farisii (Kana qaawaa kaparanŋkonŋkonŋ) toŋianonŋ iikanonŋ kanŋ Jiisaswo kanainŋ jenonŋkooli anŋi. Qaawaa timbinonŋ horowombaajonŋ anŋobato menŋ muŋ kokaenŋ kaparanŋ koma qisigi, “Mono jena Siwenonŋga anŋoleta monŋ asugiro iibonŋa.”

¹² *Kaenŋ jegi uutanonŋ bimooro osonŋonŋawo qero jero, “Oo ejemba kambaŋ kokaamba namononŋ laligojuti, onŋo mono naambaajonŋ Anutuwaa aiwese asugiwaatiwaajonŋ kaparanŋ komakeju? Niinonŋ qaa honŋa monŋ kokaenŋ inŋjowe mobu: Anutunonŋ aiwese kaanŋa ii mende menŋ qendeema onŋombaa. Qaago awawi!”

¹³ Kaenŋ jenŋ onŋomesaonŋ mombo gowokouruta yonŋowo wanŋononŋ uma apu anŋonŋ kotonŋ leegenŋ keugi. Kianŋ.

Farisii ano Herod yonŋononŋ woso kondunŋ kaanŋa kolooju.

Mat 16.5-12

¹⁴ Iikanonŋ keuma samonŋ mewombaajonŋ duduugi bered motoonŋgoda ii wanŋononŋ menŋ ragi.

¹⁵ *Ragi Jiisasnoŋ kokaenŋ jenŋ kotonŋ onŋono, “Onŋo Kana qaawaa kaparanŋkonŋkonŋ (Farisii) yonŋoo tomembounŋbounŋ qaagia ano Herodwaa riki sombanŋ iikawaajonŋ mono galenŋgia mewu. Ii awaagadeenŋ mende gosinŋ

* 8:11: Mat 12.38; Luuk 11.16 * 8:12: Mat 12.39; Luuk 11.29 * 8:15: Luuk 12.1

gema qewuti een, iyorononj mono yiist kaanja somariinj menj bolinj onjombaota.”

¹⁶ Jenj kotonj onjono qaa gemata ii mende moma asarinj batugianonj kokaenj aminj mogi. “Berednana qaawaajonj jeja me nomaenj?”

¹⁷ Ii aminj mogi gejianonj kemero kokaenj injjoro, “Naambaajonj berednana qaa jenj aminj moju? Noo kaniana ii naambaajonj mende moma kotoju? Ii mende moma asariju me? Ugejagianonj gojoma raja me?”

¹⁸ *Jaagia rajaoto, kilenj mende iima kotoju me? Gejagia rajaoto, kilenj mende moma asariju me? Iwoi asugiroti, ii duduuju me qaago?

¹⁹ Niinonj bered 5 ii ejemba 5,000 yonjoojonj motowe iikawaa kitia menj kululuugi konde dawinonj kemenj saa qero?” Qisinj onjono “Konde 12,” ijogi.

²⁰ Ijogi toroqero, “Niinonj bered 7 ii ejemba 4,000 yonjoojonj motowe iikawaa kitia menj kululuugi konde dawinonj kemenj saa qero?” Qisinj onjono “Konde 7,” ijogi.

²¹ Ijogi moma jero, “Kawaajonj kaniana ii mono kaanjiadeenj mende moma asariju me?” Kianj

Eja jaagoo mombaa jaaya metooro.

²² Jiisasnonj gowokouruta yonjowo Betsaida taononj kagi. Kanonj kanj eja jaagoo monj wama Jiisaswaanonj kouma borianonj oosiriwaatiwaajonj qama koolinj mugij.

²³ Qama koolinj mugij Jiisasnonj eja jaagoo ii borianonj menj wama miri seleengenj keni. Kema sulaaya sulaanj jaayanonj ama boria wanjanonj ama qisinj muro, “Iwoi monj iijan me qaago?”

²⁴ Qisinj muro jaaya uuro uro jero, “Ejemba injijento, ii gere tanitani koloogi kokoosugadeenj injiibe kema kanj nanju.”

²⁵ Kaenj jero mombo borianonj jaawoita oosiro toori tororo uuro asarinj kotoro iwoi kuuya awaagadeenj iidabororo.

²⁶ Iidabororo wasinj munj kokaenj ijoro, “Gii gomanj mongenj mende kembato, dindiņa geengaa gomanganonj kamba.” Kianj.

Piitononj Jiisaswaa kania jokolooro.

Mat 16.13-20; Luuk 9.18-21

²⁷ Jiisasnonj Betsaida mesaonj gowokouruta yonjowo Sisaria Filipai taombaa kosianonj kenji. Kananonj kema gowokouruta kokaenj qisinj onjono, “Ejembanonj noojonj nomaenj jenkeju? Nii eja moroga koloojenj?”

²⁸ *Qisinj onjono meleema kokaenj jegi, “Tosianonj ‘Gii Jon Oomulu ejaga koloojan,’ jenkejuto, tosanonj ‘Gii Elaija koloojan,’ ‘jenkeju ano tosanonj toroqenj kokaenj jenkeju, ‘Gii gejatootoo eja walaga yonjoojonj monj koloojan.’”

²⁹ *Kaenj jegi kokaenj qisinj onjono, “Ano onjoojonj noojonj nomaenj jeju? Nii moroga koloojenj?” Qisinj onjono Piitononj kokaenj meleeno,

“Gii Anutuwaanonj Hamoqeqe Toya Kraist koloojan.”

³⁰ Kaenj meleeno kania asuganonj jegi monjonj mobabotiwaajonj songo kotakota ama onjono.

Jiisasnonj komumambaa qaaya jero.

Mat 16.21-28; Luuk 9.22-27

³¹ Jiisasnonj gowokouruta kanainj kokaenj kuma onjono, “Siwe gomambaa Eja honjanonj mono siimbobolo mamaga mobaa. Kantriwaa jotamemeya,

* **8:18:** Jer 5.21; Eze 12.2; Maak 4.12 * **8:28:** Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8 * **8:29:** Jon 6.68-69

jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon mono gema qen qegi komuwaa. Komuro ween karoon tegoro koomunonga waabaa.”

³² Jiisasnon qaa ii mende kolatin asuganon jero Piitonon iikanondeen horon mun goraayanon kema kanain qotogon muro.

³³ Qotogon muro eleema gowokouruta uun injiima Piito qotogon kokaen jen muro, “Gii qaa romongojani, ii Anutuwaanon qaaga qaagoto, balon ejemba ano Satan siingiaga. Kawaajon Satan, gii mono keteda koi noo jaasewananonga togowa.” Kian.

Kraist otaawonatiwaa sewanja.

³⁴ *Jiisasnon ejemba tuun ano gowokouruta onoono kagi qaa kokaen injoro, “Mononon noo gemananon kamambajaan moji, iinon mono iyanaa uuseliaa siin kombombara bologa gema qero sisia megii siimbobolo ii bisimakeba. Ii maripoonon komuwaatiwaa so mokosinjon nii notaan kawa.

³⁵ *Mononon laaligoya iyanajaan angon koma iyanaa jaajaa laligoji, iinon mono laaligoya hona somongoro soowaa. Soowaato, mononon balombaa laaligoya ii nii ano noo Oligaa Bunanaanon ama qeleema togon nombaati, iinon mono laaligo honaa kania mokolon kotiin laligowaa.

³⁶ Mononon gomanon gomanon yonoo ilawoilaya kuuya koma hororo bunaya kendabororo uuwaa laaligoya men soon silemale laligon komuro Anutunon qaaya jen tegoro unayanon tiwilaaro mende sokombaa. Esuhinaya iikanon mono uukoisoro mende men mubaa. Qaaga toton!

³⁷ Anana kuuyanon mono ananaa downana mewombajaan amamaawon.

³⁸ Ejemba tuuna tuuna kamban kokanon balonon olonkalu ama singisongo tosaan ama laligonkeju. Mononon iyonoo batugianon noo qana ano noo Buna qaana men kamaan ambaati, ii Siwe gomambaa Eja honanon kaanagadeen iima tiwaa. Iinon kanagen Siwe gajoba toroya yonowo koi kamaagi Manaa asamararanon iima aarugi iinon eja me emba kaan mono injiima tiin onombaa.” Kian.

9

¹ Kaen injijon kokaen jero, “Niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu: Koi nanjuti, onoo batugianonga tosanon Anutunon bentoton kuuro kusunanon asugiwaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligon koomuwaa siimboboloya mende mogi ii kolon asugiro iibuya.” Kian.

Jiisaswaa selianon letono.

Mat 17.1-13; Luuk 9.28-36

² *Ween 6 tegoro Jiisasnon Piito, Jeims ano Jon unuama ejemba onomesaon iyanja siri baan koriga mononon uma gbamenanon laligogi. Iikanon laligogi jaasewanganon nano Jiisaswaa sele tianon letoma morota kolooro.

³ Malekuyanon tualalakota asamararanawo kolooro. Balonon opo taan gbabulunon (saife, omo) songbamakejuti, mono ii uugun taaliro.

⁴ Kaen kolooro Elaija ano Mooses yoronon asugin onoma Jiisaswo qaa amigi.

⁵ Amigi Piitonon kanain qaa jen Jiisas kokaen ijoro, “Somatanana, nononon kokanon uukorisoro mojon. Kawaajon nononon saanon kuun karoon mewon: Goojon mon, Mooseswajaan mon ano Elaijawaajon mon.”

* **8:34:** Mat 10.38; Luuk 14.27 * **8:35:** Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25 * **9:2:** 2 Piito 1.17-18

⁶ Gowoko yononon jenengia mamaga ororo Piitonon “Nomaen jemaŋa?” jen qaa monŋano.

⁷*Qaa monŋama nano kokolo tualalakota asamararaŋawo monon kamaan umugayanon esuun onono iikawaa uutanonŋa qa aro mon kokaen kolooro mogi, “Eja koi neenaa wombo merana kolooja. Mono iwaa qaaya moma laligowu.”

⁸ Qaa ii moma uulaŋawo eleema uun monŋama woi ii mombo mende iriigi Jiisasnondeen yonowo nano. Kian.

Jon Oomulu eja ii Elaijawaa kitiaga kolooja.

⁹ Baananonŋa roganon kamaan Jiisasnon kokaen jen koton onono, “Onono iwoi iijuti, iikawaa bujuya ii mono ejemba mon mende injowu. Siwe gomambaa Eja honanon koomunonŋa waaro iikawaa gematanon ii saanon jen asarin laligowu.”

¹⁰ Kaen jen koton onono gowokouruta karoon yononon qaa ii uugianon anŋon koma koomunonŋa waawaataa qaa iikawaa kania ii iyanŋia qisin aon amin mogi.

¹¹ *Amin moma Jiisas kokaen qisin mugi, “Kana qaawaa boi yononon qaa kokaen jenkeju, ‘Gejatootoo eja Elaijanon mono Siwenonŋa waladeen kamaan asugiwaa.’ Ii nomaembaajon jenkeju?”

¹² Qisin mugi meleema kokaen injoro, “Elaijanon waladeen kamaan asugin laaligo kuuya meagowaa. Qaa ii honaga koloojato, qaa mon koi mono naambaajon oogi eja: ‘Siwe gomambaa Eja honanon mono siimbobolo mamaga moro jejewili ama mubuya.’

¹³ Qaa woi ii ejaoto, niinon kokaen injomaŋa: Elaijanon mono kamaan asugiroto, iwaajon Buŋa qaa oogita ejiwaa so ejembanon ii iyanŋiaa siinŋia otaan tondu ama mugi.” Kian.

Jiisasnon ome otaaro meranon qeangoro.

Mat 17.14-21; Luuk 9.37-43

¹⁴ Jiisas ano gowoko karoon yononon baananonŋa kamaan gowokouruta tosia yononon kan iwoi kokaen iigi: Kana qaawaa boi tosianon nama yonowo jenonkooli ano niinonŋiinon qaa jegi ejemba tuunlelembenon liligon injiima nanŋi.

¹⁵ Kaen nama ejemba tuun kuuya yononon Jiisas iima iikanondeen aarun bobogarin kosianon kema jolonja jegi.

¹⁶ Jolonja jegi kokaen qisin onono, “Ononon naambaajon yonowo jenonkooli ama niinonŋiinon qaa jeju?”

¹⁷ Qisin onono tuunŋianonŋa eja monon meleema kokaen ijoro, “Boi, noo merana omenon buuta muunŋun qaamuun men muro wama goonon kajen.

¹⁸ Iinon kanon me kanon men utugon horon giliro kamaan qen buutanonŋa kokopa kamaaro irinja kijonŋon selianon mejugonkeja. Kaen kolooro kan goo gowokouruga welema onoma ome ii otaawutiwaajon injojento, yononon ii amamaajuya.”

¹⁹ Kaen ijoro meleema mun jero, “Yei! Balombaa ejemba yangisenŋiawo. Mono kambaŋ dawi onowo qaton unun laligowe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakemaŋa. Ii mono wama noonon kawu.”

²⁰ Kaen jero wama iwaanon kagi. Kagi omenon Jiisas iima iikanondeen mera utugon orogon muro wolaza horon tama namonon qen poranporan itagon semben aon ero buutanonŋa kokopa kouma kamaaro.

* **9:7:** Mat 3.17; Maak 1.11; Luuk 3.22 * **9:11:** Mal 4.5; Mat 11.14

²¹ Jiisasnoŋ ii iima maŋa kokaen qisin muro, “Kambaŋ dawiwaa so tani koi asugin muŋ kouro?” Qisin muro jero, “Ii mono melaayanondeen koloon muro.

²² “Ii meŋ bolin mumambaajon indina indina gerenon me apunon metano kambaŋ mamaga kemen qen qengadeen amakeja. Kaento, iikaanaa ku-usuna mon goonon eji een, mono kiankomun ilaan noromba.”

²³ Kaen jero Jiisasnoŋ ijoro, “‘Ku-usuna mon goonon eji een,’ jejan. Anutuwaa ku-usunanon mono ilawoila mombaajon mende amamaankeja. Mononon Anutu moma laariwaati, iwaanon ilawoila kania kania saanon koloonkebaa.”

²⁴ Kaen ijoro maŋanon iikanondeen qama jero, “Anutu moma laarijento, momalaarinanon looloria kolooja. Momalaarina mono meŋ kotiiwa.”

²⁵ Jero ejemba jaasongoyanon bobogarin kagi injiima iikawaajon ome ii kokaen jen muro, “Gii qaamuun ano gejaduwaa omeya, niinon jen koton gonjen: Gii mono eja koi mesaon kouma kema mombo mende eleema kawa.”

²⁶ Jen muro qama silama mera ii utugon uulanawo orogon muro hororo utama kouma keno. Kouma keno qamo kaana koloon ero mamaganon ii iima “Wosoya tegoja!” jegi.

²⁷ Kaen jegito, Jiisasnoŋ borianon meŋ kobibiuro waama nano.

²⁸ Kaen nano Jiisasnoŋ miri uutanon uro gowokourutanon angiodeen rama kokaen qisin mugi, “Nononon mono naambaajon ii nononodeen otaawombaajon amamaajona?”

²⁹ Qisin mugi kokaen injijoro, “Ome tania kaana ii mono qama koolin nene singi laligon saanon otaawona. Iwoi morota mon anin mende kouma kembraa.” Kian.

Jiisasnoŋ koomuyaa Buŋa jero indin woi kolooro.

Mat 17.22-23; Luuk 9.43b-45

³⁰ Jiisasnoŋ gowokouruta yonowo goman balon ii mesaon kema Galili prowins uutanon liligon naa gomanon laligogiti, ii mononon mobaatiwaaajon togoro.

³¹ Ii togon gowokouruta kuma onomambaajon olon kenji. Kananon kema qaa kota kokaen injijoro, “Anutunon Siwe gomambaa Eja hona ii balon ejemba yonoo borogianon ano kemebaa. Kemero ii qegi komuwaa. Ii qegi komuro ron konji ween karon kolooro koomunonga waabaa.”

³² Qaa kota kaen injijoroto, ii mende moma asarigi ano kania nomaen, ii qisiwombaajon kokodundun angi. Kian.

Gowoko batugianon moronon uuta kolooja?

Mat 18.1-5; Luuk 9.46-48

³³ Kaen kema Kaperneam taanon kougi. Kanon kouma iyanaa miri uutanon uma gowokouruta kokaen qisin onono, “Ono kananon kan naa qaaga amin mojuya?”

³⁴ *Yononon kananon kan ‘Moronon uuta kolooja?’ jen ii angiodeen amin moma kagi. Kawaajon qisin onono qaagia bogoro ragi.

³⁵ *Qaa bogoro ragi Jiisasnoŋ kemen rama gowokouruta 12 onono kagi kokaen injijoro, “Mononon uuta laligomambaajon mobaati een, iinon mono kuuya onoo newo baagianon kamaanqeqeta koloon tosaana kuuya welen qen onomakeba.”

* 9:34: Luuk 22.24 * 9:35: Mat 20.26-27; 23.11; Maak 10.43-44; Luuk 22.26

³⁶ Kaen injijon naamade melaa mon men batugianon ano nano. Nano borianon men tawoyanon ama kokaen injijoro,

³⁷ **“Monjon naamade koi kaana mon noo qananon mirianon koma horon kalan kombaati, iinon mono nii koma horon nombaa. Monjon kaen ama nombaati, iinon niigadeen qaagoto, mon wasin nonoti, mono ii kaanagadeen koma horon mubaa.”* Kian.

Jiisasnon gowokouruta mindijon onono.

Luuk 9.49-50

³⁸ Jonon Jiisas kokaen ijoro, *“Boi, nononon eja mon ananawo mende liligonkeji, iinon goo qanon omejiilan konjoma onono iinin. Iinon nonowo mende qokotaan laligonkejiwaajon ama nono ii qotogon munin.”*

³⁹ Kaen ijoro Jiisasnon jero, *“Ii mono mende qotogon mubu. Monjon noo qana qama angoletto meji, iinon mono iikawaa gematanon noo gemaqeqe qaa afaankota jemambaajon amamaawaa.*

⁴⁰ **Monjon mende qotogon nonomakeji, iinon mono ananaa arejnon laligoja. (Kawaajon noo alauruna tosia ii angoisiri mende men onombu.)*

⁴¹ **Ii mono nanjon onongi Anutunon iikawaa turuna onombaa. Monjon Kraistwaa qatanon iwaa buna koloojutiwaajon ama apu qambi newutiwaa onombaati, Anutunon mono iikawaa turuna meleema mubaa. Niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu: Nanjon onombuti, iyononon mono turuna mewuya.”* Kian.

Singisongowaa kongoroya mono qotogowu.

Mat 18.6-9; Luuk 17.1-2

⁴² Jiisasnon qaa kokaen jero, *“Merabora koi kaana moma laarin nonjuti, monjon iyonoononga mon kongoroya ama muro singisonggo ambaati, eja iikanon mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunon lombo iikawaa irona mono nomaen muro soyanon koloonaga? Kemun kowonjin aroyanon somonjon kowe biiwianon giligi mendungoro kemebabo, iikanon mono afaana koloon muro tani koloonaga.*

⁴³ **Kawaajon borongan singisonggo ambaatiwaa kongoroya ama gombaati een, ii mono koton giliwa. Koton gilingo borodomon laligon laaligo kombomana mokolon oompelelen mokoloowagato, boroga woiwo laligon kanagen gere sianon kemebabo. Sia gereya ii kaman monjon mende bogowaa.*

⁴⁴ *Iikanon ‘Doonon selegia utoqutoon keema kougi mende komuwuya ano je geregianon kaman monjon mende bogowaa.’*

⁴⁵ *“Kaanagadeen kanaganon singisonggo ambaatiwaa kongoroya ama gombaati een, ii mono koton giliwa. Koton gilingo kanadomon laligon laaligo kombomana mokolon oompelelen mokoloowagato, kanaga woiwo laligona gere sianon giligi kemebabo.*

⁴⁶ *Iikanon ‘Doonon selegia utoqutoon keema kougi mende komuwuya ano je geregianon kaman monjon mende bogowaa.’*

⁴⁷ **“Kaanjadeen jaaganon singisonggo ambaatiwaa kongoroya ama gombaati een, ii mono qonjoma giliwa. Qonjoma gilingo jaako motoongowo laligon Anutuwa bentotonon keema oompelelen mokoloowagato, jaakoga woiwo laligona gere sianon giligi kemebabo.*

⁴⁸ **Iikanon ‘Doonon selegia utoqutoon keema kougi mende komuwuya ano je geregianon kaman monjon mende bogowaa.’*

* 9:37: Mat 10.40; Luuk 10.16; Jon 13.20 * 9:40: Mat 12.30; Luuk 11.23 * 9:41: Mat 10.42

* 9:43: Mat 5.30 * 9:47: Mat 5.29 * 9:48: Ais 66.24

49 “Gere sia iikanonj ejemba kuuya ii sii kaanja gere bolanonj dalasisi onjoogi siimboboloya mobuya.

50 * “Sii ii awaa koloojato, siinonj naanja mesaowaati eenj, ii mono no-maen meagogi naanja mombo koloonaga? Onjo kaanjaadeen uumotoonjo laaligowaa ainja mesaowubo. Kawaajonj Siwe siigia mesaowubotiwaaajonj mono galengia menj batugianonj luae qenj aonj laligowu.” Kianj.

10

Loemba mesaonj aowawaa qaaya

Mat 19.1-12; Luuk 16.18

1 Jiiasnonj waama Kaperneam gomanj mesaonj Jordan apu kotonj leegen kema metetereen kamaanj mombo apu ii kotonj Judia prowinsnonj karo. Karo ejemba tuunjelembenonj mombo iwaanonj ajoroogi ama laligoroti, iikawaa so mombo kuma onono.

2 Kuma onono Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjon) tosanonj iwaanonj kanj qaawaa timbinonj horowombaa angobato menj munj kokaen qisinj mugi, “Ejanonj embia mesaowaati eenj, iikanonj Kana qaa uuguwaa me qaago?”

3 Qisinj mugi meleema kokaen injjoro, “Moosesnonj iikawaa qaaya nomaen jenj kotonj ononota eja?”

4 *Kaen injjoro kokaen ijogi, “Ejanonj mesaonj aoao papia oonjo embia saanonj mesaowaa. Moosesnonj kaen jenj kotorota eja.”

5 Kaen ijogi kokaen jenj onono, “Iinonj mono uugia kotigaajonj ama jenjkooto kaen oonj onono.

6 *Oonj ononoto, Anutunonj kanakanaiyanonj ilawoila kuuya mokoloroti, kamanj iikanondeen ‘Eja ano emba laligowutiwaajonj mokolonj onono.

7 *Kawaajonj ejanonj mono nemunmanja oromesaonj embiaanonj kema qokotaaro

8 yorononj sele motoonjo koloonj laligowao. Kaen koloonj toroqenj woi mende koloojaoto, sele motoonjo koloonj laligowao.

9 Anutunonj eja ano emba mindirinj oronoti, ejemba monjonj ii mono mende mendeema oromba.”

10 Jiiasnonj kaen jenj onoma miri uutanonj uro gowokourutanonj qaa iikawaajonj mombo qisinj mugi.

11 *Qisinj mugi kokaen injjoro, “Eja monjonj embia otaanj emba monj mewaati, iinonj mono olonkalu serowilinj ambaa.

12 Kaanagadeen emba monjonj loya otaanj eja monj mewaati, iinonj mono olonkalu serowilinj ambaa.” Kianj.

Jiiasnonj merabora kotuegonj onono.

Mat 19.13-15; Luuk 18.15-17

13 Ejemba tosanonj merabora boloboolo unuama Jiiasnonj onjoosiriwaatiwaajonj iwaanonj kagito, gowoko yonononj ejemba ii jenj qewagonj ononji.

14 Kaen angito, Jiiasnonj ii iima uuta boliro kokaen injjoro, “Merabora melaa mono onjomesaogi noononj kawu. Anutunonj ejemba kaanja ii bentotonja bunja qenj onjombaa. Kawaajonj ii mende somonjonj onjombu.

15 *Niinonj qaa honja monj kokaen injjowe mobu: Monjonj Anutuwaaw bentotonja ii merabora kaanja bunja mende qenj aowaati, iinonj mono iikawaa uutanonj keumambaa amamaawaa.”

* 9:50: Mat 5.13; Luuk 14.34-35 * 10:4: Dut 24.1-4; Mat 5.31 * 10:6: Jen 1.27; 5.2 * 10:7: Jen 2.24 * 10:11: Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11 * 10:15: Mat 18.3

16 Kaen jen tawoyanon ama doongon onoma boria wangianon ama kotuegon onono. Kian.

Jiisasnon eja qabunayawo mombaa qambanmamban qaa jero.

Mat 19.16-30; Luuk 18.18-30

17 Jiisasnon kanain kana kemambaa ano eja monon bobogarin iwaanon karo. Kan batanon kemej simin kuma kokaen qisin muro, "Boi awaa, niinon mono nomaen ama laaligo kombomba buja qen aowenaga?"

18 Qisin muro kokaen ijoro, "Noojon 'Boi awaa,' ii naambaajon jejan? Anutu motoongoyanon awaa koloaja. Eja monon ii kaanja awaa mende koloaja.

19 *Gii jojopa qaa koi modaboroan:

'Mon mono mende qena komuwa. Serowilin mono mende amba. Iwoi mono yongoro mende mewa. Jenonkuukuu mono mende ama muba. Mono kalugon yongoro mende mewa. Nemun manja mono goda qen oromakeba.'

20 Kaen ijoro moma kokaen jero, "Boi, ii kuuya mono gbaworonanonga ten koma laligon waabe."

21 Kaen jero Jiisasnon uun iima uuwomboyanon jopagon mun kokaen ijoro, "Gii mono motoongonon amamaajan: Gii mono kema esuhinaga kuuya sewanja mewutiwaajon ana monej karo ejemba wanaya onomba. Kaen ana esuhinaga somata totoon (milyon Kina kaanja) ii Siwe gomanon en gombaa. Kaen ama nii notaan kawa."

22 Jiisasnon kaen ijoroto, esuhinaya mamaga erotiwaajon ama qaa ii moma uuta bosoleero wosobiri moma een mesaon keno.

23 Mesaon keno Jiisasnon uuro kema karo gowokouruta kokaen injoro, "Oyei! Ejemba monej hinagiawo yononon mono Anutuwaa bentotonon keubombaaajon bimoon kupukapa kombuya."

24 Kaen injoro gowoko yononon ii moma walingogito, Jiisasnon toroqen kokaen injoro, "Guanuruna, ejemba daen yononon monej hinagia moma laarinkejuti, iyononon mono Anutuwaa bentoton uutanon keubombaaajon bimoon kupukapa kombuya.

25 Ii kokaen jen asarimana: Oro somata kamel ii sosoro ootanon saanon mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabunagiawo yononon Anutuwaa bentoton uutanon keubombaaajon bimoon amamaawuya."

26 Kaen injoro moma aarun tililingon iyangiaajon kokaen jegi, "Oopopoon! Ejemba moronon mono Siwewaa buja koloonaga?"

27 Kaen jegi Jiisasnon uun injiima kokaen jero, "Ejembanon ii angobato men osin amamaankejuto, Anutunon kaen mende amakeja. Anutunon mono iwoi kuuya saanon amakeja. Iinon iwoi mon ama memambaajon mende osin amamaankeja." Kian.

Jiisaswaa gawon memewaa turunja

28 Piitonon qaa ii moma meleema Jiisas kokaen ijoro, "Moba, nononon ilawoila kuuya mesaon gii gotaan kanin."

29 Ii moma Jiisasnon kokaen ijoro, "Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Monon noo ano Oligaa Bunawaajon ama iwoi mon mesaoroti, ii jigo miria, dakoga, naambeeta, nemunmanja, meraborata me gawon molalena ii onomesaoro Anutunon mono iikawaa tawaya uugun meleema muro seiwaa.

30 Monon iwoi ii mesaoroti, Anutunon mono tawaya ii 100:waa so toroqen muro iyanja buja koloowaa. Balombaa laaligonon sisiwerowero

* 10:19: Eks 20.12-16; Dut 5.16-20

uutanon laligowaato, jigo miri, dako, naambee, nemunman, merabora ano gawon molalenja ii mono kitianon koloon mubaa ano kamban kanagenanon laaligo kombonja tetegoya qaa bunja qen aowaa.

³¹ *Kaen koloowaato, uuta onoononga mamaganon kamakamaata koloowuya ano kamakamaata yonoononga mamaganon uuta koloowuya.” Kianj.

Komuwaatiwaa qaaya jero karonj kolooro.

Mat 20.17-19; Luuk 18.31-34

³² Jiisanon gowokouruta yonowo Jerusalem sitinon ubombaajon balon kana kenji. Jiisanon wala keno gowokourutanon gematanon kema walinggogi ano ejemba gemagianon kagiti iyononon mono toroko mogi. Kaen anji Jiisanon gowokouruta 12 ii mombo horon onoma kanain kuma onono. Iwaanon iwoi koloowaati, qaa ii jen asarin kokaen injoro,

³³ “Mobu, anana mono Jerusalem ubonja. Iikanon monon Siwe gomambaa Eja honja memelolo men muro jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yonoo borogianon kemebaa. Yononon komuwaatiwaa qaaya jen tegon waba gawman yonoo borogianon oombuya.

³⁴ Oonji mepaegon sulaapan qen ooli waayawonon getaalij talungowuya. Qetaalin talunon qegi komuwaa. Komun ween karonjanon koomononga waabaa.” Kianj.

Jeims Jon yoronon iwoiwaajon weleni.

Mat 20.20-28

³⁵ Jiisanon kaen injoro Zebediwaa merawoita Jeims ano Jon yoronon iwaanon kema kokaen ijori, “Boi, noronon iwoi mombaajon welema gonjoti, ii norombagiwaajon mojo.”

³⁶ Ijori qisin orono, “Oronon naa iwoi ama oromanatiwaajon mojao?”

³⁷ Qisin orono kokaen ijori, “Giinon saanon jen kotona noro goo asamaranon eu uma monon boro dindinganon ano monon boro qaniganon rama iwoi kuuya galen kombonaga.”

³⁸ *Kaen ijorito, Jiisanon kokaen irijoro, “Oronon iikawaa kania mende moma yagon welenjao. Niinon qambi aasonawo nemanati, oronon ii saanon nen siimbobolo mobaota me qaago? Jonkwororo nongbanon mulu men nombuti, oronon ii mewao me qaago?”

³⁹ Irijoro moma jeri, “Ii saanon mewota.”

Jeri kokaen irijoro, “Ii onanon. Niinon qambi aasonawo nemanati, oronon ii kaanjadeen newaota ano jonkwororo nongbanon mulu men nombuti, iikanon mono oro kaanagadeen mulu men orombuya.

⁴⁰ Men orombuto, noo boro dindinanon me qaninanon moronon rabaati, niinon qaa ii jen kotomanatiwaa so qaago. Anutunon dun woi ii daen yorojon mozozongoroti, ii mono iyorojon orono niwo rama iwoi kuuya galen komakebonja.” Kianj.

Galen honanon mono welenqeke kolooja.

⁴¹ Jeims Jon yoronon kaen weleni alauruta 10 yononon ii moma kanain uubologa mogi.

⁴² *Kaen mogito, Jiisanon onono kagi kokaen injoro, “Namowaa kantria kantria yonoo jawingianon galen koma onombonatiwaajon jejuti, iyononon mono eja pon tanijaen ama onomakeju. Yonoo somatagianon mono qaa jen

* **10:31:** Mat 20.16; Luuk 13.30 * **10:38:** Luuk 12.50 * **10:42:** Luuk 22.25-26

koton ejemba mindingon onoma ku-usungia qendeemakeju. Ono kaniagia ii saanon moju.

⁴³ *Onoo batugianon sili iikaana koloowaboto, monon onoo batugianon somatagia koloomambaajon moji, iinon mono welen qen onoma laligowa.

⁴⁴ Kaanagadeen monon onoo batugianon uuta laligomambaa moji, iinon mono kuuya onoo newo baagianon laligon welenqeqegia omaya koloowa.

⁴⁵ Siwe gomambaa Eja honanon mono kaanagadeen sili kaana qendeema iyaana welen qen mubutiwaajon ama mende kamaaroto, welen qen onoma ejemba kuuya onoo dowegia memambaajon ama kamaarota laaligoya qeleema mesaowaa.”

Bartimeus jaaya gooro metooro.

Mat 20.29-34; Luuk 18.35-43

⁴⁶ Jiisasnon gowokouruta yonowo Jeriko sitinon kagi. Kan siti ii mesaowombaajon angi ejemba tuunlembenon onotaan gemagianon kagi. Kaen kagi jaagoo eja qata Bartimeus, Timeuswaa meria iinon monen ano nene mubutiwaajon welema onoma kana goraayanon raro.

⁴⁷ Raro “Nazaret eja Jiisas kaja,” jegi moma kanain kokaen qaro, “Jiisas Deiwidwaa gbilia, mono kiankomun nomba!”

⁴⁸ Kaen qaro mamaganon qaa bogoro rabaatiwaajon qotogon mugito, iinon kaparan koma qaro. “Deiwidwaa gbilia, giinon mono kiankomun nomba!”

⁴⁹ Qaro Jiisasnon moma doron ama kokaen jero, “Saanon qagi koi kawa.” Kaen jero jaagoo eja ii qama kokaen ijogi, “Goojon qaja. Kawaajon mono sating qena kamaaro waama kawa.”

⁵⁰ Ii moma malekuya qetegon gilin porasak waama nama Jiisaswaanon keno.

⁵¹ Keno kokaen qisin muro, “Alana, niinon naa iwoiga ama gomanatiwaajon mojan?” Kaen qisin muro jaagoo ejanon jero, “Somatana, nii jaana mombo uumambaajon mojen.”

⁵² Kaen jero Jiisasnon kokaen ijoro, “Momalaariganon mono menj qeangon gonja. Mono saanon kamba.” Kaen ijoro jaa kota iikanondeen tooro uun gemagianon Jiisas otaan keno. Kian.

11

Jiisas Jerusalem uro mare kongi.

Mat 21.1-11; Luuk 19.28-40; Jon 12.12-19

¹ Jiisasnon gowokouruta yonowo Jerusalem siti dodowin Betfage ano Betani goman woi kosogaranon kan Oil gere baananon uma gowokowoita woi wasin oromambaajon ama

² kokaen irijoro, “Goman bagiaagen raji, mono iikanon kembao. Kema iikanon keuma dongi melaa kasanon somongogi nanji, ii iikanondeen mokoloowaota. Ii dongi sagbiliaga, eja monon qaganon mende rarataga. Ii mono isama menj koi kawao.

³ Aisni monon ‘Naambaajon kaen anjao?’ jen qisin orono kokaen ijowao, ‘Ponnananon iikawaajon amamaan jero kajota kaman mende koriro mombo meleeno kawaa.’

⁴ Kaen irijon wasin orono kema dongi sagbilia kana goraayanon miri mombaa nagu qaa ootanon kasanon somongogi nano mokolon isani.

⁵ Aisni eja tosia iikanon nangiti, iyononon iriima kokaen qisin orongi, “Hei, nomaen nambojen dongi melaa isanjao?”

* **10:43:** Mat 23.11; Maak 9.35; Luuk 22.26

⁶ Kaen qisin oronji Jiisasnon irijorotiwaa so jeri moma “Saanon men kembao,” jegi.

⁷ Jegi men Jiisaswaanon kari malekugia qetegon dongi melaawaa qaganon anggi uma raro.

⁸ Kaan rama keno ejemba jaasoonngoyanon goda qen malekugia qetegon kana somatanon tambonji tosonianon balon korianon kema gere sena memburatin tambonji.

⁹ *Tambonji ejemba wala koma horon kenngiti ano gematanon otaan kagiti, iyononon kokaen jen qagi, “Hoosana! Oowe oowe! Anutu mepesejon. Pombaa qatanon kawaati, Anutunon mono ii kotuegon muba.

¹⁰ Ambonana Kin Deiwidnon kantri toton koma galen koma ononoti, kaban iikaananon mono mombo kan nononja. Oo Anutu mono kantri totonana kotuegowa. Hoosana! Qabunaga mepeseenin euwaa euyanon uja. Oowe oowe!”

¹¹ Kaen qagi Jerusalem sitinon uma jiwowon jigowaa toton uutanon keno. Iikanon liligon ilawoila kuuya iiro mare kolooro kamaan gowokouruta 12 yonowo jigo mesaon Betani gomanon kema egi. Kian.

Jiisasnon fig gere mon qasuaaro gororongoro.

Mat 21.18-19

¹² En umugawodeen waama gowokouruta yonowo Betani goman mesaon kenngi Jiisasnon nenewaa komuro.

¹³ Nenewaa komun uuro keno fig gere mon* senawo nano iiro. Iima “Sena uutanon hona raro mokolon newenaga,” jen fig gerewaa kanianon keno. Kenoto, honaa kabananon mende torirotiwaajon senagadeen nano iiro.

¹⁴ Kaen iima gere ii kokaen jen muro, “Monon mono honga mombo mende newa.”

Kaen jen muro qaa ii gowokourutanon mogi. Kian.

Jiisasnon jiwowon jigo jen kobooro.

Mat 21.12-17; Luuk 19.45-48; Jon 2.13-22

¹⁵ Kema laligon Jerusalem sitinon ugi Jiisasnon jiwowon jigowaa toton uutanon keno. Iikanon ejemba injiuro esuhina sewana mewutiwaajon anggi sewana megiti, ii kanain konjoma onono kamaagi. Monen utekute ejemba yonoo raragia metaama meleeno kenngi. Kaanagadeen kewo sewangia mewutiwaajon angiti, iyonoo dun raragia ii kaaniadeen riitano kenngi.

¹⁶ Somben kowoga koton iwoi elaan keuma kaamawaa kania ii somongoro.

¹⁷ *Iikaen ama kuma onoma kokaen injiuro, “Aisaianon qaa mon kokaen oorota eja, ‘Noo jigonanon mono goman goman kuuya yonoo qamakooli miri koloowaatiwaajon qabu.’ Qaa ii ejato, ononon ii utegogi kikekakasililin eja yonoo kobaa kaan kolooja.”

¹⁸ Kaen injiuro ejemba tuun kuuya yononon iikawaajon newogia tegoro walingogi. Kawaaajon jigo gawon galen ano kana qaawaa boi yononon ii moma Jiisaswaajon toroko moma amin moma kokaen jegi, “Ii mono nomaejen jen qegi komunaga?”

¹⁹ Mare kolooro Jiisasnon gowokouruta yonowo siti mesaon seleengen kema egi. Kian.

Fig gerenon gororongoro iigi.

Mat 21.20-22

* **11:9:** Ond 118.25-26 * **11:13:** Fig ii jao gerewaa alia mon. Ii gawonngianon komogi kota ainawo kolooro mamaga nen laligogi. * **11:17:** Ais 56.7; Jer 7.11

²⁰ En umugawodeen waama kanaanon kema fig gere ii uuguwombaaajon ama gere ii iigi tiitawo gororonjon nano.

²¹ Nano Piitonon Jiisaswaanon qaa romonjon kokaen ijoro, “Somatana iiba, fig gere qasuaanati, ii mono gororonjon nanja.”

²² Ijoro Jiisasnon kokaen meleeno, “Anutu momalaarin ii mono pondan men laligowu.”

²³ *Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu, “Monjon qaayaa hona koloowaatiwaajon uuwoi mende moma baana kokawaa toyaajon kokaen jen kotonaga, ‘Mono baana koi qetegon waama kema kowenon amba.’ Kaen jen koton Anutu moma laariro hona mono iikawaa so koloowaa.

²⁴ Kawaajon niinon kokaen injjowe mobu: Naa iwoiwaajon qisin qama kooliwuti, ii kuuya buna qen aodaborojoni, iikaen moma laarigi mono bunagia koloowaa.

²⁵ *Ono nama Anutu qama kooligi monjon aliaa koposowaajon uubologa mobaati een, koposoya ii mono mesaowu. Kaen ambuti een, onoo Mangia Siwe gomanon laligoji, iinon mono kaanjadeen onoo singisonjogia mesaowaa.

²⁶ (Ono tosaana yonoonon singisonjogo mende mesaowuti een, onoo Mangia Siwe gomanon laligoji, iinon mono kaanjadeen onoo singisonjogia mende mesaowaa.)” Kian.

Jotamemeya yononon Jiisaswaa ku-usunjaajon qisigi.

Mat 21.23-27; Luuk 20.1-8

²⁷ Jiisasnon gowokouruta yonowo mombo Jerusalem sitinon ugi. Uma jiwowon jigowaa toton uutanon kema karo jigo gawon galen, kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya tosaana yononon iwaanon kougi.

²⁸ Kouma kokaen qisin mugi, “Gii kokanon iwoi anjanj, ii mono moronon jen koton gono amakejan? Ii mewagiwaa ku-usunja ii mono moronon gono?”

²⁹ Qisin mugi kokaen meleema onono, “Niinon kaanagadeen qaa mon qisin onomanja. Ii meleema nonji niinon kaanagadeen moronon ku-usun nono ilawoila koi amakejenj, ii injjomanja.

³⁰ Jonon ejemba oomulu men onoma laligoroti, iinon iikawaa ku-usunja ii dakaya mero? Siwe Toyanon muro me bolon toyanon mugi? Ii mono nijowu.”

³¹ Kaen meleema onono batugianon amin moma kokaen jegi, “‘Ku-usunanon Siwenonga asugiro,’ kaen jewonati een, iinon mono kokaen jewaa: ‘Ononon mono naambaajon Jon mende moma laarin mugi?’ Ii mende sokonja.

³² Me ‘Balon ejemba yonoononga asugiro,’ jewonaga? Ii mende sokonja.” Ejemba kuuyanon Jombaajon ‘Onanon gejatootoo ejaga kolooja,’ jegitiwaa-jon ama ejemba tuun yonoojon toroko moma ii jewombaaajon amamaagi.

³³ Kawaajon “Ii mende mojon,” meleengi. Kaen meleengi Jiisasnon kokaen injjoro, “Kaen ano niinon kaanagadeen ilawoila koi amakejenjwaa ku-usunja moronon nonoti, ii mende injjomanja.” Kian.

12

Wain kasa gawon galen bologa yonoo sareqaa

Mat 21.33-46; Luuk 20.9-19

* **11:23:** Mat 17.20; 1 Kor 13.2 * **11:25:** Mat 6.14-15

¹ *Jiisasnon kanain ejemba sareqaanon kokaen injjoro, “Eja monnon wain kasa gawon mon koma komoro. Koma komoma sopaya men liligoro. Men liligon wain juu somata jamonon mero. Iikanon waimbaa hona ama kananon risuaagi apuyanon lalanon kemero. Wain juu somata ii men wain yongoro mewubotiwaajon galen meme jake koriga kowiawo mero. Iwoi kuuya medaboron wain gawon galen tosaana mokolon onoma kokaen injjoro, ‘Mono gawon men honaa bakaya onongia men bakaya toya nii nombu.’ Kaen jen somonjon gawon ii borogianon ama onomesaon kantri monnon kema laligoro.

² Laligon laligoro hona momogorotiwaa kambana (gbani 5) toriro iikanon welenqeqeya mon wasin muro galen yonoonon kema wain gawon honaa bakaya mubutiwaajon jero.

³ Jeroto, galen yononon ii men somonjon koobinon qen otaagi bobora eleeno.

⁴ Kawaa gematanon welen eja mon wasiro yonoonon keno wana qosoma gamu qen mugi.

⁵ Kawaa gematanon welen eja mon mombo wasiro keno qegi komuro. Kaanjadeen eja tosaana mamaga wasin onono tosia koobinon sagorogoro unun tosia unugi komugi.

⁶ Kaen anji wain gawon toyanon qaa mongama jero, ‘Neenaa wombo merana motoonjo ikayadeen laligoja. Ii mono goda qen mubuya me nomaen?’ Kaen jen konoga kian meria wasiro yonoonon keno.

⁷ Kenoto, karo iima batugianon kokaen jegi, ‘Iinon mono borosamoya kokawaa toya koloowaa. Ayo, mono men qenin komuro wain kasa gawon kokanon mono ananaa buna koloowaa.’

⁸ Kaen jen qelanjin men somonjon qegi komuro qamoya gawon sopa seleengen hagogi kemero.

⁹ “Wain gawon toyanon ii moma mono nomaen ambaa? Iinon mono anjo kan gawon galen ii kondeema onombaa ano gawon galen dologa mokolon onoma wain kasa gawona ii yonoo borogianon ambaa.

¹⁰ *Buna Terenon qaa koi weengogi me qaago?

‘Miri meme yononon jamo tando mon gema qen een mesaogi raroti, iikanon mono tando kombombana kolooro mokoloogi. Iikanon riiri mirinon mono riima kamaan kombaa.

¹¹ Ponnon tando ii kuuro jaanananon iinin qabunayawo kolooro walingonkejon.”’

¹² Jiisasnon kaen injjoro galen yononon qaa iikawaa kania moma asarin kokaen jegi. “Sareqaa ii mono nonoojona jeja.” Kawaaajon ii men somongowombaajon mogito, ejemba tuunleembe yonoojon toroko moma amamaan mesaon kenji. Kian.

Takis aambaa Jiisas angobato men mugi.

Mat 22.15-22; Luuk 20.20-26

¹³ Juuda jotamemeya yononon Farisii ano gawana Herodwaa paati alauruta tosia wasin onoma kokaen injjogi, “Ono mono Jiisaswaanon kema qisin qaawaa timbinon horon gbadoon mubu.” Kaen injjogi Jiisaswaanon kagi.

¹⁴ Jiisaswaanon kan kokaen ijogi, “Boi, giinon eja hona koloojani, nono ii mojon. Giinon ejemba tosia mende inisosoron tosia mende qetama onomakejanto, so motoonjonon gosin nonomakejan. Kawaaajon kuun gonji mende dogon somata mende esun onomakejanto, Anutuwaanon kana ii qaa hona otaan kuma nonomakejan. Giinon Anutuwaanon qaa dindina

iikanon uuta ano kamaanqeqeta motoondeen kuuya jen mindingon nono-makejan. Kawajaan nono siisa-kimbaajon takis ama iikanon Mooseswaa Kana qaa songiwona me qaago? Ii anin sokonja me qaago?”

¹⁵ Kaen ijogi arengia qolonmolongoya ii moma koton kokaen injoro, “Ono naambaajon qaawaa timbinon ama nombombaajon angobato men nonju? Saanon silwa monen mon men kagi iiman.”

¹⁶ Kaen injoro ii men kagi kokaen qisin onono. “Morowaa unayaga ano qataga ii koi oogita eja?” “Ii Siisa-kimbaa.” Kaen meleema jegi.

¹⁷ Jegi kokaen injoro, “Kaen kolooro iwoi Siisa-kimbaa unayawo ii mono iwaa bunja munkebu. Iwoi Anutuwaa unayawo eji, ii mono Anutuwaa bunja gewu.” Kaen injoro iwaajon mamaga waliingogi. Kian.

Koomunonga waawaataa angobato men mug.

Mat 22.23-33; Luuk 20.27-40

¹⁸ *Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) yononon “Komugiti, iyononon mende waabuya,” jen laligogi. Yonoononga tosonian Jiisaswaanon kan kokaen qisin mug,

¹⁹ * “Boi, Mooseson kokaen jen koton nononota eja,

‘Eja mon emba mero merabora mende koloogi komun maloya een mesaoro koganon saanon maloya ii men gbili mekoloon muro dataa qa men laligowaa.’

²⁰ “Moba! Kamban mononon daremun 7 laligogi. Dagia mutuyanon emba men laligon gbilia qaa een laligon komuro.

²¹ Komuro koganon maloya ii men laligon kaanagadeen gbilia qaa een komuro. Komuro koga mon iwaa gematanon iikanon emba iikayadeen men laligon een komuro.

²² Kaanadeen daremun 7 kuuya yononon emba motoongo iikayadeen men gbilia qaa laligon komudaborogi. Kuuya komugi konoga malogia ii kaanadeen komuro.

²³ Giinon ‘Komugiti, iyononon gbilin waabuya,’ jejanto, nono ii mende moma laarijon. Moba, eja 7 kuuya ii ororon waabuyagati een, emba motoongo ii embagiaga megilaligorotiwaaajon ama mono morowaa embiaga koloonaaga?”

²⁴ Kaen qisigi Jiisasnon meleema kokaen injoro, “Ono qaa jen soju. Uumeleembaa Bunja Tereya ano Anutuwaa ku-usuna mende moma kotojutiwaajon mono jinjaun amakeju.

²⁵ Onanon, koomunonga waama kamban iikanon loemba mende koloowuyato, gajoba yononon Siwe gomanon laligojuti kaana koloon laligowuya.

²⁶ *Mobu! Komugiti, iyononon gbilin waabutiwaa qaaya ii Mooseswaa Buknon kokaen eja: Soman bambanon gere bolan asugin mende jen kotoroti, ono sundu ii weengogi me qaago? Anutunon iikanon Mooses kokaen ijoro,

‘Niinon Anutu Aabrahambaa Pon, Aisakwaa Pon ano Jeikobwaa Ponga laligon waama laligojen.’

²⁷ “Isi wanjale karoon yononon Anutuwo laligon kotiin ubuya. Anutunon koomuya yonoo Pongia qaagoto, laaligo kombombana laligojuti, mono iyonoo Pongiaga koloaja. Oo Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon paati) ono mono qaa mamaga moma soonkeju.” Kaen meleeno.

* 12:18: Apo 23.8 * 12:19: Dut 25.5 * 12:26: Eks 3.6

*Jojopañ qaa waña woi ii nomaen?**Mat 22.34-40; Luuk 10.25-28*

²⁸ *Jiisasnoñ Sadusii (Jigo gawombaa kaparañkonkon) yoñowo amin moma jen sororogon meleema ononoti, ii kana qaawaa boi eja moñnon moro. Iikaan moma jaasewañanon kouma kokaen qisin muro, “Jojopañ qaa kuuya iikanonga waña somata ii nomaen?”

²⁹ *Qisin muro meleeno, “Waña somata ii kokaen,
‘Israel kanageso mobu! Anutunon motoonngo ananaa Poñnana kolooja.
Beñsakon iwoi moñnon qaago.

³⁰ Kawaajon uugabaga, unaga, roromongoga ano ku-usunga kuuya, iikanon mono Poñ Anutuga uunon jopagon mun laligowa.’

³¹ * “Jojopañ qaa iikawaa alia ii kokaen,
‘Geenga jopagon aonkejan, iikañadeen mono ejemba kuuya jopagon onoma laligowa,’

Jojobañ qaa moñnon mono qaa woi ii mende uruuguja.”

³² *Jiisasnoñ Kana qaawaa boiyajon kaen meleeno ijoro, “Boi, gii qaa dindiña jejan. Anutunon motoonngo kolooja. Beñsakon iwoi moñnon qaago.

³³ *Gii uugabaga, momakootoga kuuya ano ku-usunga kuuya, iikanon mono Poñ Anutuga uujopagon mun laligowa. Ano geenga jopagon aonkejan, iikañadeen mono ejemba kuuya jopagon onoma laligowa. Jojobañ qaa woi iikanon waña somata koloojao. Ii ten kombagi, iikanon mono siimolon kuuya ano nandun mamatewoo tosia unuuguja.”

³⁴ Kaen ijoro Jiisasnoñ uuroromongoya moro sokono kokaen ijoro, “Gii Anutuwaabentotonon keumambaa dodowijan.” Kaen amin mori ejemba kuuya yoñnon Jiisas toroqen qisin mubombaajon kokodundun ama mesaogi. Kian.

*Kraist ii kin Deiwidwaa Poña ano gbiliga.**Mat 22.41-46; Luuk 20.41-44*

³⁵ Jiisasnoñ jiwowon jigonon nama Buña qaa kuma onoma kokaen qisin onono, “Kraistonon kin Deiwidwaa gbiliga kolooji, kana qaawaa boi yoñnon qaa ii nomaembaajon jenkeju?

³⁶ *Deiwidnon ano Unñ Toroyanon sololon muro kokaen jero,
‘Anutunon nama noo Poñna kokaen ijoro: Giinon mono kan noo boro dindinanon rana niinon kamban biwianon kereuruga riin riitama haamo ama onoma goo kana baaganon ama onomaña. Kamban ii kan kuuwaatiwaa so mono asamararanon koi rabaga.’

³⁷ Deiwidnon ano kaen jen qata ‘noo Poñna jeja.’ Poñna jen mono nomaen ama iwaa gbiliga kañagadeen koloonaga?” Kaen jero ejemba tuñleleme yoñnon Jiisaswaa qaayaa siña moma geja anji. Kian.

*Uumeleembaa selesele laaligowaa galen meme qaa.**Mat 23.1-36; Luuk 20.45-47*

³⁸ Jiisasnoñ kuma onoma toroqen kokaen injoro, “Ono mono kana qaawaa boiya yoñnon galen men laligowu. Yoñnon maleku koriga mouma kema kan qendeema onombombaajon momakeju ano maaketnon me kananon ejemba injigi jolongia jewutiwaajon momakeju.

³⁹ Qamakooli miri jaageqeyanon eu rabombaajon siña momakeju ano jejelombanon dun jaaya iikanon jegenjegen rabombaajon momakeju.

* 12:28: Luuk 10.25-28 * 12:29: Dut 6.4-5 * 12:31: Lew 19.18 * 12:32: Dut 4.35 * 12:33: Hoos 6.6 * 12:36: Ond 110.1

⁴⁰ Yoŋonoŋ malo yoŋoonoŋ miri iwoi bidaaŋ baagoŋ aŋaliŋ oŋomakeju ano qabuŋagia koloowaatiwaaŋoŋ qamakooli koriga koriga qama kooliŋ totogianoŋ qeŋkeju. Kawaajoŋ Anutunoŋ qaagia jeŋ tegoŋ irona uutaŋa meleeno qagianoŋ ubaa.” Kian.

Emba malo moŋnoŋ nandun hoŋa ano.

Luuk 21.1-4

⁴¹ Jiisasnoŋ jiwowoŋ jigoŋoŋ nandun katapa somataa gematanoŋ raro ejembaŋoŋ monen iikanoŋ aŋgi kemero uun injiro. Ejemba qabuŋa ano esuhinagiawo mamaga yoŋonoŋ kouma kina monen mamaga aŋgi kemero.

⁴² Aŋgi kemero malo wanaya moŋnoŋ kouma soojaakota woi, ii toiya osoga kaanŋa ano kemero.

⁴³ Jiisasnoŋ ii iima gowokouruta koma horoŋ oŋoma kokaen injoro, “Niinoŋ qaa hoŋa moŋ kokaen injowe mobu: Malo wanaya koi kanon nandun anji, ii mono tosaanŋa kuuya yoŋonoŋ iwoi katapanoŋ aŋgi kemeji, iikawaa soya uugun anja.

⁴⁴ Kuuya yoŋonoŋ monengia mamaga en oŋono kitiagadeen anjuto, emba koi kanon mono koroboro laligojiwaa so ilawoilaya kuuya andaboron een totoŋkota laligowaa.” Kian.

13

Jiwowoŋ jigoŋoŋ kondemondoen koloowaa.

Mat 24.1-2; Luuk 21.5-6

¹ Jiisasnoŋ jiwowoŋ jigo mesaon kamaaro gowokouruta yoŋoonoŋga moŋnoŋ kokaen ijoro, “Boi iiba! Jigowaa toton uutanon miria miria ii mono damuyawo. Ii jamo somasomatanon men kaiterenon menjerenogogita awaasari nanja.”

² Jiisasnoŋ ii moma qaa kokaen meleeno, “Jigowaa toton uutanon miri somata waanagiawo kuuya koi injijanto, ii mono kondeengi miriwaa jamo moŋ ii jamo mombaa qaganon mende ewaato, qeqelala qeŋ saoyagadeen ewaa.”

Kakasililiŋ ano sisiwerowero koloowaa.

Mat 24.3-14; Luuk 21.7-19

³ Kaen jero Oil gere baananoŋ uma leegen endu jiwowoŋ jigoŋoŋ nanoti, ii iima ragi. Iikanoŋ rama Piito, Jeims, Jon ano Andruu yoŋonoŋ Jiisas iyanagadeen horon kokaen qisin mugi,

⁴ “Boi, qaa jejanŋi, iikawaa hoŋa mono naa kambanoŋ asugiwaa ano iwoi kuuya ii kanain asugidaborowaati, iikawaa aiweseyanoŋ mono nomaen asugiwaa? Ii saanon jena mobonŋa.”

⁵ Kaen qisin mugi kanain kokaen injoro, “Moŋnoŋ angomokolon ano jinjanŋ qeŋ kembubotiwaajoŋ mono galengia men aon laligowu.

⁶ “Ejemba mamaganon asugin noo qananon kokaen jewuya, ‘Niinoŋ Kraist koloojen.’ Kaen jeŋ ejemba mamaga tiligon oŋombuya.

⁷ Ono manjawaa bujuya ano otona kolooro momakebuya. Ii moma jenengia mende oronkeba. Iwoi kaanŋa ii walagadeen koloowaatiwaa jejeta. Ii koloowaato, namowaa kambanoŋ mono iikanondoen uulanawo mende tegowaa.

⁸ Kantri moŋnoŋ kantri moŋ unuwombaajoŋ waabuya. Ejemba tuun moŋnoŋ tuun moŋ yoŋowo aron qeŋ aowombaajoŋ waabuya. Balonŋa balonŋa kanon nan somasomata men namo qonjoma meleeno kemenkebaa. Kaanagadeen bodi gomaŋa gomaŋa asugin en ubaa. Iwoi kaanŋa ii emba

korowonon masu kanain ununkejiwaa so. Namowaa kambaanon mono iikawaa so kanaidaboromambaajon ambaa.

9 **“Kaen koloowaato, onjo galengia awaagadeen men aon laligowu. Ejembanon onjo horon qaa jakeyanon onjooma qamakooli mirigianon qaa gawon men koobinon unuwuya. Tosianon noojon ama unuangi kantria kantria yonoo eja pon ano gawana yonoo jaasewangianon nambuya. Kaen nama noo kaniana nanjon jegi mobuya.*

10 Oligaa Buna koi mono waladeen namonon kantria kantria kuuya yonoojon jen seidaborogigo namowaa kambaanon iikawaa gematanon tegowaa.

11 Horon unuama qaa jakeyanon onjoojgi nambuti, kambaan iikanon qaa nomaen jewonagati, iikawaa majakakaya ii waladeen mende mobu. Unja Toroyanon aua iikanondeen qaa onjombaati, mono ii jewu. Onjoojgiaa uugiaajon qaa mende jewuto, Unja Toroyanon mono uugia sololoooro qaa jewuya.

12 Uumeleembaa motoya monjon daremunja uuta meleenotiwaajon ama ii memelolo mero qaa jakeyanon onjoojgi qegi komuwaa. Kaanagadeen ama monjon meraboraana memelolo mero komuwaa ano meraboraana yononon nemunmanjurugia qetama onjoma jegi unjoojgi komuwuya.

13 **Kantria kantria yononon noo qanaajon ama kazi ama onjoojgi laligowuyato, monjon kaparan koma kotiin bon qen nama laligoro namowaa kambaanon tegowaati, iinon mono oyanboyan buna qen aowaa.”* Kian.

Jerusalem sitiwaa kondemondeen uuduuduuyawo

Mat 24.15-28; Luuk 21.20-24

14 **“Kanagen tosanon kan kondemondeen ama iwoi anjonjorayawo jigonon mende aambaa so ii alatanon anji nano iibuti, kambaan iikanon Judia prowinsnon laligowuti, ononon mono misinjon horon baanonon kumbu. Qaa koi weengowaati, iinon mono saanon geja ama moma kotowa.*

15 **Miri kosianon sombenon laligowaati, iinon mono kamaan iwoiya memambaajon miri uutanon mende uba.*

16 Gawonon kema laligowaati, iinon mono kaanagadeen malekuya memambaajon eleema mirinon mende kema.

17 Yei! Emba korowo ano merabora ajunon yononon kambaan iikanon nomaen uulanawo kembuyaga.

18 Kawaajon iwoi ii kon haamo kambaanon mende koloowaatiwaajon qama koolinkebu.

19 **Kambaan iikanon kakasililin jekania boorongia koloowaa. Kakasililin soya kaanja ii wala eenanon kambaan monjen mende koloon ero. Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, kambaan iikanondeen kanain kambaan kokaamba laligon waama kambaan biwianon mon mende kolooro. Wala eenanon mende kolooro ano kanagen kambaan monjon mende koloowaa. Kawaajon mono qama koolin laligonkebu.*

20 Ponjon konajilin kambaan ii mende men torinagati een, ejemba kuuyanon mono tiwilaadaborowuyagato, ejemba iyanajon meweengon ononoti, iyonoojon ama ween iikawaa jangoya ii men toriwaa.

* **13:9:** Mat 10.17-20; Luuk 12.11-12 * **13:13:** Mat 10.22 * **13:14:** Dan 9.27; 11.31; 12.11 * **13:15:** Luuk 17.31 * **13:19:** Dan 12.1; Ais 7.14

21 “Kamban iikanon kokaen jewuya, ‘Mobu! Kraistnon koi laligoja,’ ano ‘Tibu! Hamoqeqe Toyanon endu nanja.’ Monon kaen jewaati een, ii mono mende moma laariwu.

22 *ii kokaembaajon:* Hamoqeqe toya qolonmolonggoya ano gejatootoo ejemba takapolakaya asugin angoleto ano aiwese jaamorota megii letombuya. Kaen letongi Anutunon ejemba iyanajon meweengon ononoti, ii kaanagadeen enkalolon men onombutiwaa angobato men kaparan kongi jinjaun qewubo. Ononon galengia awaagadeen men aon laligogi ii amamaawuyaga.

23 Niinon iwoi kuuya ii mende kolooro waladeen kuuya injiowe moju. Ii wala jejenywaajon ii mono uuwombogianon ama galengia men aon laligowu.” Kian.

Siwe gomambaa Eja honanon asugiwaa.

Mat 24.29-31; Luuk 21.25-28

24 * “Kakasililin ii tegoro kamban iikanondeen ween jaayanon injan kono koinon umun kombaa.

25 * Sengelao yononon sombinonga tegon kamaawuya ano sombinon utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaon enkalolon angi soowaa.

26 * Kamban iikanon Siwe gomambaa Eja hona iinon koosu qaganon karo iibuya. Ku-usuna somatanon sakondindinawo asuganon asugiro asamararaja iibuya.

27 Kan Siwe gajobauruta wasin onono yononon ejemba Anutunon iyanajon meweengon ononoti, ii balon goraaya leele, eugen emugen iikanondeen kopepereen onombuya.” Kian.

Noron gerewaa sareqaa

Mat 24.32-35; Luuk 21.29-33

28 “Ono mono noron gere iima tania romongon sareqaa koi mobu. Borianon apuyawo kolooro sengia longogi ii iima moma kokaen jenkeju, ‘Ween kamban dodowija.’

29 Ononon kaanjadeen aiwese iikawaa so kolooro iima moma asarin mono kania kokaen jewu, ‘Jiisanon mono nagunon dodowija.’

30 Niinon qaa hona mon kokaen injiowe mobu: Ejemba koi kete namonon laligojuti, iyononon mende komugi iwoi kuuya jejeni, ii mono iyonoo laaligo kambanganon koloowaa

31 Sombin ano namo yoronon goron qewaotato, noo Buna qaananon mono mende aliwaa.” Kian.

Jiisas kawaatiwaa kambana ii monon mende moja.

Mat 24.36-44

32 * “Siwe gomambaa Eja honanon naa kambanon kawaati, iikawaa weenja me aua kambana ii monon mon mende moja. Siwenon gajoba yononon ii mende moju. Anutuwa Merianon kaanjadeen ii mende moja. Ama anodeen ii moja.

33 Naa kambanon asugiwaati, ii mende mojutiwaajon ononon mono galen men aon uugbiligibili laligowu.

34 * Ii sareqaa kokawaa so eja: Eja monon gomana mesaon kantri mongen keno. Kemambaaajon ama galenuruta iwoi kuuya jen koton onoma naguwa kiiya meria borogianon ama usuna onono. Ku-usuna onoma

* 13:24: Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15; Ais 6.12 * 13:25: Ais 34.4; Joel 2.10; Ais 6.13

* 13:26: Dan 7.13; Ais 1.7 * 13:32: Mat 24.36 * 13:34: Luuk 12.36-38

welenqequeuruta motomotoon gawongia onono. Onoma laligon nagu galena kaanagadeen uugbiligbili laligowaatiwaajon jen koton muro.

³⁵ Miri toyanon naa kambanon eleema kawaati, ii mende moju. Mare me gomantiina ruunanon kawaa me? Wengeran suluro kawaa me? Ween kouro kawaa me? Iikawaa so onjo ii mende mojutiwaajon ama mono uugbiligbili laligowu.

³⁶ Ononon gaon egi uulanawo kan kaen mokolon onombabo.

³⁷ Onjo mono uugbiligbili laligowu. Qaa ii gowokouruna onoojon jejenj, ii kaanagadeen alauruna kuuya onoojon motoon jejen: Onjo mono uugbiligbili laligowu.” Kian.

14

Jiisas qenin komuwaatiwaajon angonan angj.

Mat 26.1-5; Luuk 22.1-2; Jon 11.45-53

¹ *Pasowa kendon* ano bered yiistya qaa iikawaa kendona toriri. Ween woi tegoro kanon kanaiwombaa ani jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon ajoroogi. Ajoroon nomaen mondonin Jiisas olon men qegi komunaga, iikawaa kania mongama jen gosigi.

² Mongama gosin kokaen jegi, “Ejemba iringia soono karena karena koloowabotiwaajon ii korisoro kendon kambananon ambombaajon amaawonja.” Kaen jegi.

Emba monnon Jiisas apu unkoowagawonon moriro.

Mat 26.6-13; Jon 12.1-8

³ *Jiisasnon Betani gomanon laligon Saimon mon manimbaya men solananiroti, iwaa mirinon uma raro. Iikanon nene nen raro emba monnon jamo kaaro mon men iwaanon karo. Kaaro ii lalu langonawo qata alabasta iikanon memeta. Ii apu unkoowagawo hona qata naad iikanon saa qen raro. Iinon ii sewana somatanon men kan lalu aroya koton apuya Jiisaswaa wananon qibibirin moriro.

⁴ Moriro eja ragiti, iyonoononga tosianon uugia boliro iyanngideen kokaen amin mogi, “Naad apu ii mono naambaajon kaen tiwilaaja?”

⁵ Naad apu kelegawo ii sewana mewutiwaajon anagati een, saanon ween 300:waa tawaya uugunaga. Ii ejemba wanaya onono sokonaga.” Kaen jen emba ii jen mugi.

⁶ Jen mugi Jiisasnon kokaen injoro, “Emba koi mono mende jen mubu. Naambaajon uuta men boliju? Iinon sili awaa ama sororogon nono sokonja.

⁷ *Ejemba wanaya ii kamba kamba batugianon laligogi awaa ama onombonatiwaajon moma ii saanon kamba so ambuyato, niinon onjo batugianon kamba so mende laligomanja.

⁸ Iinon ii iyanaa nanamemenaa so ama nonja. Niinon komuwe ron koma nombutiwaajon saanon waladeen selena kelenon nomorija.

⁹ Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Oligaa Buna koi kantri kanon me kanon jen seigi kambaati, iikanon emba koi kanon iwoi ama nonji, iikawaa bujuya ii kaanagadeen jegi seiro iwaajon romongon laligowuya.” Kian.

Juudasnon Jiisas memelolo men mumambaa uumotoon ano.

Mat 26.14-16; Luuk 22.3-6

* **14:1:** Eks 12.1-27 * **14:1:** Kantri qata Iijipt kanon Pombaa gajobanon sa iima koboon unjuuguroti, kendon iikawaa qata Koon qanon Pasowa. Eks 12.15 * **14:3:** Luuk 7.37-38 * **14:7:** Dut 15.11

¹⁰ Gowokouruta 12 yoŋoonoŋga moŋ qata Juudas Iskariot iinoŋ Jiisas memelolo meŋ mumambaajoŋ ama jigo gawoŋ galen yoŋoonoŋ keno.

¹¹ Yoŋoonoŋ kema qaaya jero ii moma uugia qeaŋgoro sewaŋa moneŋ mubombaajoŋ qaa somoŋgogi. Qaa somoŋgogi Jiisas kambaŋ moŋgeŋ memelolo meŋ mumambaa kana moŋgama kokobimbin qeŋ laligoro. Kian.

Jiisasnoŋ gowoko yoŋowo Pasowa lama negi.

Mat 26.17-25; Luuk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30

¹² Bered yiistya qaa iikawaa kendon weeŋ mutuyanon (Siikunenenon) siligia otaan pasowa lama moŋ qeŋ oonkegi. Kawaaŋon Jiisaswaa gowokourutanon ijogi, “Boi, nono miri dakanon kema pasowa lama gooŋon mozozonŋoŋgo newoŋa? Siing a nomaen eja?”

¹³ Kaen ijogi gowokowoitaa woi kokaen jeŋ wasiŋ orono, “Oro Jerusalem sitinoŋ uri eja moŋ apu moŋon qindiin karo mokoloowaota. Mokoloon ii saanon otaan kembao.

¹⁴ Keni mirinoŋ uro iikawaa toya kokaen ijowao, ‘Boinoŋ kokaen jeja: Saanon miri uuta moŋ jeŋ tegon nonona iikanon uma gowokouruna yoŋowo pasowa lama newoŋa.’

¹⁵ Kaen ijori toyanon miri qaganon eu uma uuta somata moŋ qendeema orombaa. Iikanon duŋ rara iwoi mozozonŋogita raja. Ii qendeema orono iikanon mono lama qeŋ oowao.”

¹⁶ Kaen jero gowokowoitanoŋ mesaon sitinoŋ uma Jiisasnoŋ qaa jeroti, iikawaa so mokoloon nama lama qeŋ oon mozozonŋori.

¹⁷ Gomaŋ tiro Jiisasnoŋ gowokouruta 12 yoŋowo miri iikanon kougi.

¹⁸ *Kouma uma duŋon rama nene negi Jiisasnoŋ kokaen injoro, “Niinoŋ qaa hoŋa moŋ kokaen injowe mobu: Onoonoŋga moŋ niwo nene neŋ raji, iinoŋ mono memelolo meŋ nombaa.”

¹⁹ Kaen injoro moma uugianoŋ wosobiri moma kanain aŋa aŋa qisiŋ muŋ jegi, “Nooŋoŋa jewabo?”

²⁰ Qisiŋ mugi kokaen injoro, “12 onoonoŋga moŋ niwo bered qaanoŋ qendunŋoji, iinoŋ.

²¹ Siwe gomambaa Eja hoŋanoŋ mono iwaajoŋ qaa oogita ejiwaa so namo mesaon kembaa. Kembraato, memelolo meŋ mubaati, iwaajoŋ ‘Yei wosobiri!’ jeŋ wanjinjinŋojen. Anutunoŋ mono irona uuta meleema mubaa. Eja ii nemuŋaa goron uutanonŋa mende koloonagati, iikanon mono afaanŋon munaga.” Kian.

Pombo samon konoga negi.

Mat 26.26-30; Luuk 22.14-20; 1 Kor 11.23-25

²² Nene neŋ rama Jiisasnoŋ bered meŋ kotuegoŋ motoŋ onoma kokaen jero, “Koi neenaa busuna. Ii mono meŋ newu.”

²³ Kaen jeŋ wain qambi meŋ dangisen jeŋ onono kuuyanoŋ qambi iikanonŋa negi.

²⁴ *Negi kokaen injoro, “Koi neenaa sana. Koi Anutunoŋ ejemba yoŋowo soomonoŋ aren ano kotiiwaatiwaajoŋ sana maagi ejemba mamaga hamo qeŋ onombaa.

²⁵ Niinoŋ qaa hoŋa moŋ kokaen injowe mobu: Niinoŋ wain kasawaa hoŋa kokanoŋ mombo toroŋ mende nemaŋa. Kanagen Anutuwaa bentoton uutanon eu raniŋ jejelombaŋ ambaati, weeŋ iikanon mono wain apu qaita moŋ ii nemaŋa.”

²⁶ Kaen jero korisoro rii qama mesaon kema Oil gere baananoŋ ugi. Kian.

* 14:18: Ond 41.9 * 14:24: Eks 24.8; Jer 31.31-34

*Piitonon Jiisas qakoombaatiwaa jero.**Mat 26.31-35; Luuk 22.31-34; Jon 13.36-38*

27 *Uma Jiisasnon kokaen injoro, “Gejatootoo eja monnon qaa mon kokaen oorota eja,

‘Niinon galengia qewe lama tuunanon deembuya.’
Iikawaa so ononon kuuya uugia boliro nomesaon boratiwuya.

28 *Boratigi nuwuyato, niinon mono koomunonga waama wala Galili prowinsnon kema iikanon asugin onomaŋa.”

29 Kaen injoro Piitonon kokaen ijoro, “Yononon kuuya uugia boliro gomesaon boratiwuti een, niinon mono kilen iikaan mende amaŋa.”

30 Ijoro Jiisasnon jero, “Niinon qaa hona mon kokaen gijowe moba: Kurunon indin woi mende qaro giinon kete gomantiinanon qakooma nona indin karon koloowaa.”

31 Kaen jeroto, Piitonon kaparaŋ koma kotikotii ano, “Boi, kaen qaagoto, nii nugi giwo motoon komuworagati, ii kilen niinon gii mende qakooma gomaŋa.” Gowoko tosaŋa kuuyanon qaa iikayadeen jegi. Kian.

*Jiisasnon Gezemane urukisinon qama kooliro.**Mat 26.36-46; Luuk 22.39-46*

32 Kaen amin moma kema urukisi mon qata Gezemane iikanon keugi. Keuma gowokouruta kokaen injoro, “Niinon endu kema qama kooliwe ono mono kambaŋ biiwianon koi rabu.”

33 Kaen injon Piito, Jeims ano Jon unuama kenji. Kenji Jiisasnon kanain konjilin kanjanawo moro kana boria qetegoro.

34 Kaen ama kokaen injoro, “Noo unanon mono kondun kondun koma waajiwaajon ama wosobiri mobe komukomuyawo ama nonja. Ononon mono kokanon rama niwo gbili laligowaŋa.”

35 Kaen injon anodeen borona mon toroqen kema simin kuma usugon siimbobolo kambaŋa ii Maŋaa jetaa so uuguwaatiwaajon qama kooliro.

36 Qama koolin jero, “Aba Amana, gii iwoi mon mende men bimbingonkejan. Kawaajon siimbobolowaa qambia koi mono nuamba. Nua-nagati, ii noo siimbaa so qaagoto, mono geengaa uusiingaa otaan koloowa.”

37 Kaen jen eleeno gowokouruta karon yononon gaon egi injiima Piito kokaen ijoro, “Saimon, gii gaon ejan me? Gii aua motoongoda gbili laligomambaajon mende kotiijan me?”

38 Unananon gbili laligowombaa siina momakejonto, selenananon looloria kolooja. Kawaajon angobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qama koolin uugbiligbili laligowu.”

39 Kaen ijoro mombo onomesaon kema qaa iikayadeen mombo jen qama kooliro.

40 Qama koolin eleeno jaa lologia bombon mero mombo gaongadeen egi injiio. Gaononga waama qaa meleembom-baajon onopopo qegi.

41 Jiisasnon keno indin karon kolooro eleema kan kokaen injoro, “Ono toroqen haamo men gaongadeen ewombaajon moju me? Mobu! Monnon Siwe gomambaa Eja hona memelolo men muro gawman eja sisiwerowero-giawo yonoo borogianon ubaati, iikawaa aua kambaŋanon mono kan kuuja. Onoo gaon ee kambaŋia mono tegoja.

42 Mono waagi kembon. Mobu! Memelolo men nombaati, iinon mono kosere koi kaja.” Kian.

* 14:27: Zek 13.7 * 14:28: Mat 28.16

*Jiisas qelanjin menj somongogi.**Mat 26.47-56; Luuk 22.47-53; Jon 18.3-12*

⁴³ Jiisasnon kaen jen nano iikanondeen gowokouruta 12 yonoononga mon qata Juudas iinon tuun mon jeta menj onono kougi. Jigo gawon galen, Kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya yononon ii wasin onongi manjawaa soo somata ano wasagia menj kagi.

⁴⁴ Memelolo memambaa anoti, iinon wala yonowo aiwese qaa kokaen somongon injoro, “Niinon eja buuta kiton nemanati, ii iima ‘Mono ii!’ jen menj somongon tororo galen koma kembu.”

⁴⁵ Kaen jen kan iikanondeen Jiisaswaanon keuma “Oo kokona! (Boina!)” jen buuta kiton nero.

⁴⁶ Kiton nero iima Jiisas qelanjin menj somongogi.

⁴⁷ Somongogi kosianon nangiti, iyonoononga monnon manjawaa soo somata horon jigo gawon galen wanaa welenqeqeya qen gejia kotogoro kamaaro.

⁴⁸ Jiisas somongogi qaa kokaen injoro, “Nii kikekakililin ejaga qaagoto, kilen noojon kaen moma manjawaa soo somata ano wasa menj noma somongon nombombajaan kaju.

⁴⁹ *Niinon ween so jiwowon jigonon onowo nama Buja qaa kuma onoma laligowe mende nongito, iwoi koi mono Buja Terewaa qaayanon honawo koloowaatiwajaan koloaja.

⁵⁰ Jiisas somongogi gowoko yononon kuuya Jiisas mesaon boratin onon koma kenji. Kian.

Sagbili monnon onon koma keno.

⁵¹ Eja gbaworo monnon opoqiisia taana kokosiin Jiisaswaa gematanon otaan keno. Opoya tosia mende mouma keno ii metaqetatan meggi.

⁵² Mewombajaan amamaan opoqiisia qetegogi lalan onon koma keno. Kian.

*Jigowaa jotamemeya yononon Jiisaswaa qaa gawon meggi.**Mat 26.57-68; Luuk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24*

⁵³ Jiisas somongon wama jigo gawon galen wanaa jinjaron mirinon kenji. Kenji jigo gawon galen kuuya, kantriwaa jotamemeya ano Kana qaawaa boi yononon iikanon kema ajoroogi.

⁵⁴ Kenji Piitonon sigensigen onotaan jigo gawon galen wanaa jinjaron mirinon keuma miriaa kiropo uutanon uro. Uma welenqeqe eja yonon batugianon gere kosianon rama konano.

⁵⁵ Kaen raroto, jigo gawon galen ano jigo kaunsol tuun yononon Jiisaswaa selenon kuukuu qaa nomaen jen nangonin qegi komuwaatiwajaan jen mongangito, iikawaa kania mon mende mokoloogi.

⁵⁶ Mongama nama mamaganon qaa qolonmologoya selianon kuun nanjon jegito, qaagianon kania motoonon mende kolooro.

⁵⁷ Kaen anji tosanon waama nama qaa qolonmologoya selianon kuun nanjon kokaen jegi,

⁵⁸ * “Tininon kokaen jero monin, ‘Niinon jiwowon jigo boronon memeta koi kondeembe namonon kamaaro ween karoombaa uutanon jigo qaita mon boronon memeta qaago ii menj waama kumanja.’ ”

⁵⁹ Kaen jegito, kilen qaagianon kania motoonon mende kolooro.

* **14:49:** Luuk 19.47; 21.37 * **14:58:** Jon 2.19

⁶⁰ Kaen mende kolooro jigo gawon galen wananon waama jaasewan qen onoma nama Jiisas qisin mun kokaen ijoro, “Yononon goo seleganon qaa kuun nanjojuti, iikawaa kitia mon jewaga me qaago?”

⁶¹ Kaen ijoro iwoi bologa mon mende anoto, kilen kitia mon mende meleema qaaya bogoro nano. Qaaya bogoro nano jigo gawon galen wananon mombo kokaen qisin muro, “Anutu mepeseen mumakejon, gii iwaa Meria Kraist koloojan me qaago?”

⁶² *Qisin muro “Oon” jen kokaen injoro, “Siwe gomambaa Eja honanon mono ku-usun Toyaa boro dindinanon rama era sombimbaa koosu qaganon kamaaro iibuya.”

⁶³ Qaa ii injoro jigo gawon galen wananon malekuya menjurama kokaen jero, “Yei, mangaa siita! Tosianon qaaya nangowutiwaajon mombo mende qisin onombona.

⁶⁴ *Anutu mepaegoji, ii mono onongio modaboroju. Kawaajon mono onon nomaen moju?” Kaen jero yononon kuuya Jiisas koomuwaa bunja koloowaatiwaajon jen tegogi.

⁶⁵ Kaen jen tegon tosanon kanain sulaapan qen jaasewana esun boro kuma qen kokaen ijogi, “Moronon guji, ii saanon jena mobona.” Jigowaa kiropo galen (sikiriti) yononon kaanagadeen Jiisas men urunanon qetaaligi. Kian.

Piitonon Jiisas qakoono.

Mat 26.69-75; Luuk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27

⁶⁶ Kamban iikanon Piitonon kiropo uutanon sombenon laligoro. Emu laligoro jigo gawon galen wanaa welenqege emba mononon iikanon kouro.

⁶⁷ Kouma Piitonon gere konama nano iigigiin kokaen jero, “Gii mono kaanagadeen Nazaret eja Jiisaswo laligona.”

⁶⁸ Kaen jeroto, Piitonon qakooma kokaen jero, “Qaa jejanj, ii kondanjen.” Kaen jen kiropo naguyanon kemen nano kuru qaro.

⁶⁹ Nagunon kemero welenqege emba mononon ii iikanon mombo iima eja kosianon nangiti, ii kanain kokaen injoro, “Eja koi kanon mono yonoononga mon kolooja.”

⁷⁰ Kaen injoroto, iinon mombo qakoono. Qakoono kamban borona mon tegoro eja kosianon nangiti, iyononon mombo Piitowaajon kokaen jegi, “Giinon Galili ejaga mon koloojanjwaajon mono honanon iyonoononga mon koloojan.”

⁷¹ Ii moma kanain ana qasuaan aon jopangon jen kotiin jero, “Eja qaaya jejuti, niinon ii mende moma mujen. Qaa qolon-molonogoya jebenagati een, Anutunon mono irona meleema nomba.”

⁷² Kaen jen nano iikanondeen kurunon qaro indin woi kolooro. Kurunon qaro Jiisasnon qaa kokaen ijoroti, Piitonon ii romongoro, “Giinon indin karon qakooma nona kurunon qaro indin woi koloowaa.” Qaa ii romongon wosoya jumambaaajon ano silama saaro. Kian.

15

Jiisasnon gawana Pailotwaa jaanon nano.

Mat 27.1-2, 11-14; Luuk 23.1-5; Jon 18.28-38

¹ Goman ano amandiinon jigo gawon galen, kantriwaa jotamemeya (70), ano Kana qaawaa boi ano jigo kaunsol kuuya yononon qaa jake uuta

* 14:62: Dan 7.13 * 14:64: Lew 24.16

ajoajoroo ama Jiisaswaa qaa jen tegogi. Jen tegogi Jiisas somonon wama kema gawana Pailotwaa boronon angi.

² Room gawana iinon Jiisas kokaen qisin muro, “Onanon, gii Juuda yonoo kingia koloojan me qaago?” Qisin muro Jiisasnon meleema ijoro, “Mono geenjo jejani, kaen.”

³ Jigo gawon galen yononon qaa mamaga Jiisaswaa selianon kuun jegi.

⁴ Jegi Pailotnon Jiisas mombo qisin mun ijoro, “Moba! Yononon qaa mamaga goo seleganon kuun jejuti, giinon iikawaa kitia mon jewaga me qaago?”

⁵ Kaen ijoroto, Jiisasnon bologa mon mende anoto, kilen qaa kitia mombo mende meleeno. Qaaya bogoro nano gawananon walingoro. Kian.

Pailotnon Jiisas komuwaatiwaa jen tegoro.

Mat 27.15-26; Luuk 23.13-25; Jon 18.39-19.16

⁶ Gbani so pasowa kendon kambananon gawananon kapuare mirinonga eja mon qata qama qisigiti, ii silia otaan isama onomakegi.

⁷ Kamban iikanon eja mon qata Barabas ii kapuare mirinon raro. Iinon kikekasililin eja tosaan yonowo karen gilin eja mon qegi komuroti, iikawaajon kapuare mirinon ononon.

⁸ Kaen angi kanageso yononon gawanawaa jinaron miri sombenanon eu uma nama kanain ama laligorotiwaa so ambaatiwaaajon qisin mug.

⁹ Qisin mug meleema kokaen injoro, “Niinon Juuda onoo kingiaga isambe kamaawaatiwaaajon moju me?”

¹⁰ Jigo gawon galen yononon Jiisaswaaajon goronoo mogitiwaaajon ama ii gawanawaa boronon ononon. Ii moma siingia momambaajon kaen qisin onono.

¹¹ Qisin onono jigo gawon galen yononon ejemba tuun uukuuku men onoma kokaen jegi, “Jiisas mesaon Barabas isamba! Mono kaen qisin mubu.”

¹² Kaen jegi mombo meleema qisin onono, “Kaen jejutiwaaajon Juuda onoo kingia qata kaen qamakejuti, niinon mono ii nomaen ama mubenaga?”

¹³ Kaen qisin onono mombo qagi, “Mono maripoonon qewu jewa!”

¹⁴ Kaen qagi Pailotnon kokaen injoro, “Ii naambaajon? Iinon mono naa bologa ano?” Kaen jeroto, yononon ii moma kaparan koma toroqen qa gigilaan kokaen qagi, “Mono maripoonon qewu jewa!”

¹⁵ Kaen qagi Pailotnon ejemba tuun somata siingiaa so amambaajon moma Barabas isama onono kamaaroto, Jiisasga jero ooli waayawonon qeyayagon qegi. Kaen qegi maripoonon qewutiwaaajon ii Room manjaqeqe eja yonoo borogianon ano. Kian.

Jiisas kungulolopo ama mug.

Mat 27.27-31; Jon 19.2-3

¹⁶ Manjaqeqe eja yononon Jiisas wama kema gawanawaa jinaron miri-waa kiropo uutanon keugi. Keuma manjaqeqe tuun somata kuuya horon ononon iikanon kagi.

¹⁷ Kan maleku osoga nezongbala ii Jiisaswaa selianon mouma mun soman kasa lipima ila kaanja wananon konji kemero.

¹⁸ Kaen kemero kanain waeya men jolona jegi, “Oowe oowe! Juuda yonoo kin pongia, oowe!”

¹⁹ Qaqatete kaen ama jegi bowonon wananon qen sulaapan qen simin kuma mun usugon mepeqepesee qolonmolongoya men mug.

²⁰ Mepaqepae kaen ama mudaboron maleku osoga nezongbala ii qetegon iyanaa sele esu mouma mun maripoonon qewombaajon wama kenji. Kian.

*Jiisas maripoonon qegi.**Mat 27.32-44; Luuk 23.26-43; Jon 19.17-27*

²¹ *Kema kana somatanon eja mon qata Saimon mokoloogi. Iinon Afrika siti qata Sairini iikawaa ejiaga ano Aleksander ano Ruufus yoroo mangaraga. Iinon gawononga kouro kuun mugi Jiisaswaanon maripoon men angoro.

²² Jiisas kaen wama goman mon qata Golgota ii ananaa qaanon Wansii, iikanon kema keugi.

²³ Keuma wain apu ano marasin qata mor ii mindirin melokanjij mugito, Jiisasnon ii togoro.

²⁴ *Togoro nama maripoonon qegi. Qegi nano kiawen megii jangoya kolooro Jiisaswaa sele esuya motomotoon batugianon iikawaa so mendeema megii.

²⁵ Gomaamba 9 kilok iikanon maripoonon qegi.

²⁶ Maripoonon qen wananon eu qegitiwaa kania kokaen oon qegi, "Juuda yonoo kin pongiaga koi."

²⁷ Kikekasililin eja woi kaanagadeen iwo maripoonon urugi. Mon boro dindijanon mon qanianon leele kaen urugi.

²⁸ *(Anutuwaa Buna Terenon qaa kokaen oogita eja, "Ii gosin kikekasililin eja kaana romongon yonoo batugianon anji." Qaa iikaen kanon honawo kolooro.)

²⁹ *Ejemba ugun kema kan kungulolopo ama lukukuun mun wambelaan kokaen jegi, "Yei! Gii mono jiwowon jigo saanon kondeena namonon kamaaro ween karoombaa utanon mombo metaama kuumambaajon jena. Oo, gii eja awaa soro!

³⁰ Mono geenga ilaan aon maripoononga kamaawa."

³¹ Jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon kaanagadeen batugianon mepaqepae ama mun jegi, "Tosiaga ilaan onoma laligoroto, iyanan ilaan aomambaajon amamaaja.

³² Iinon Hamoqeqe Toya Kraist ano Israelwaa kin kolooji een, mono keteda koi maripoononga kamaaro iima ii moma laariwonaga." Kaen jegi.

Eja iwo maripoonon urugiti, iyoronon kaanagadeen uuqeqe qaa tokoronkota jen muri. Kian.

*Jiisasnon komuro.**Mat 27.45-56; Luuk 23.44-49; Jon 19.28-30*

³³ Ween biiwia 12 kilok kolooro iikanon goman kuuya pangaman men sokoma ero kema aua karoombaa so kolooro.

³⁴ *Jiisasnon 3 kilok iikanon anaa qaanon kokaen qa somata qaro, "Eeli eeli lama sabaktani?" Ii ananaa qaanon: Anutuna, Anutuna mono naambaajon gema nujan?

³⁵ Kaen qaro eja kosianon nangiti, iyonoononga tosonianon ii moma jegi, "Mobu! Mono Elaijawaajon qaja."

³⁶ *Yonoononga monon bobogarin kema momondo mon suun tanineen ii men wain apu aasonawonon qendunon gere goron kitianon somongon sulun Jiisaswaa buu susuyanon eu ano nero jero, "Mono mesaogi anodeen namba. Elaijanon kan motogoro kamaawaa me qaago, mono ii iibona."

³⁷ Kaen anji Jiisasnon qa somata qama wosoya goron qero komuro.

* 15:21: Room 16.13 * 15:24: Ond 22.18 * 15:28: Ais 53.12 * 15:29: Ond 22.7; 109.25; Maak 14.58; Jon 2.19 * 15:34: Ond 22.1 * 15:36: Ond 69.21

38 *Komuro iikanondeen jiwowon jigowaa uutanon opo nanoti, iikanon mono eukaya biiwianon jurama kamaan woi kolooro.

39 Kawali galenon maripoon jaasewan qen nama Jiisasnon wosoya goron qero komuroti, ii iima kokaen jero, “Eja koi kanon mono onanon Anutuwaa meriaga kolooja.”

40 *Emba tosanon kaanagadeen sigensigen nama iwoi ii iigi. Yonoo batugianon Maria Magdalaga ano Maria Jeims dubaya ano Jooses yoroo nemungara ano Salome yononon motoon nanji.

41 Yononon Jiisasnon Galili prowinsnon laligoro iikanon ii otaan welen qen mun laligogi. Kaanagadeen emba tosaana mamaga Jiisaswo Jerusalem sitinon uma kagiti, iyononon kaanjadeen kosianon nanji. Kian.

Jiisaswaa qamoya ron kongi.

Mat 27.57-61; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42

42 Sabat kendon rarawaajon iwoi mozozongogi Sabat kendonon kanaimambaajon dodowiro mare koloon karo.

43 Nemungawon iikanon Arimatia toya, eja waanawo qata Joosef iinon karo. Iinon kaanagadeen Anutu bentotombaa hona koloowaatiwaajon mamboma laligoro. Iinon Juuda yonoo jigo kaunsol tuumbaa jotamemeya mon koloon Sabat kendonon kanaimambaa anotiwaajon ama toroko yakarin Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya memambaajon qisiro.

44 Qisiro “Onanon komuja me qaago?” jen romonjon kawali galena jero karo “Jiisasnon kaman koriga me toroga komuja,” jen qisin muro.

45 Qisin muro buju qaaya moma Jiisaswaa qamoya Joosef jen tegon muro.

46 Jen tegon muro opo taana sewana men kema qamoya maripoononga qetegon men kamaan oponon esuuro. Esun men qasirinon kema jamo kobaa urorooji dun eroti, iikanon ano. Ama jamo somata mon metano kobaa qaa oota kojangiro.

47 Dakanon anoti, ii Maria Magdalaga ano Maria Jooseswaa nemuna yoronon nama iiri. Kian.

16

Jiisasnon koomunonga waaro.

Mat 28.1-8; Luuk 24.1-12; Jon 20.1-10

1 Sabat kendon raji tegoro iikanon Maria Magdalaga, Maria Jeimswaa nemuna ano Salome yononon “Jiisaswaa qamoya kema moriwon,” jen jinin marae unkoowagawo sewana megii.

2 Men en Sonda umugawodeen waama goman ano ween jilinjolan kouro qasirinon kenji.

3 Kema amin moma jegi, “Qasiriwaa qaa ootanon jamo somata raji, ii mono moronon qetambaa?”

4 Kaen jen ugi keno iigi: Jamo somata qatawo ii mono qetangi kema ero.

5 Qasiriwaa jamo qaa oota kaen aantama nano uutanon ugi. Ugi dindingiaagen eja gbaworo mon malekuya koriga taana raro iigi. Kaen iima mamaga awawaligi.

6 Awawaligito, kokaen injoro, “Mono toroko mende mobu. Ono Nazaret eja Jiisaswaaajon monganju. Ii maripoonon qegito, iinon mono gbilin waaja. Kawaajon koi mende eja. Iibu! Dunja koi, iikanon sulugi ero.

7 *Kawaajon mono kema Piito ano gowokouruta kuuya buju kokaen injowu, 'Inon mono jeta men onoma waladeen Galili prowinsnon kembaa. Ono kaanagadeen iikanon kema qaaya jerotiwaa so ii iibu.' '

8 Kaen injoro aarun jenenjia ororo jamo ootanonga kamaan bobogarin kenji. Sombugia mogitiwaaajon qaa mon mende jegito, qaagia bogoro. Kian.

Jiisasnon Maria Magdalaga iwaanon asugiro.

Mat 28.9-10; Jon 20.11-18

9 Jiisasnon Maria Magdalaga iwaa uutanonga omejiilan 7 onotaaro laligoro. Jiisasnon koomunonga waama Sonda gomaamba amandiinon wala Maria ii asugin muro.

10 Asugin muro alaurutanon Jiisaswo laligon kouma kaman iikanon jingen qama saagiti, Marianon mono iyonoonon kema bujuya injoro.

11 Inijoroto, Jiisasnon gbilin laligoro Marianon iiroti, ii mende moma laarigi. Kian.

Jiisasnon alawoita yoroonon asugiro.

Luuk 24.13-35

12 Kawaa gematanon alawoitanon Jerusalem siti mesaon goman monon kembojon kanaan keni Jiisasnon kaitania meleema asugin orono.

13 Yoronon kaanagadeen kema bujuya ii alauruta injoroto, yononon ii kaanagadeen mende moma laarigi. Kian.

Jiisasnon gowokouruta asugin onono.

Mat 28.16-20; Luuk 24.36-49; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

14 Kanagen gowokouruta 11 yononon ajoron nene nen ragi yonoonon kaanagadeen asugiro. Asugin uugia kotirotiwaajon temboma koomunonga waaro iigiti, inon bujuya injogi ii mende moma laarigitiwaajon ii jen onono.

15 *Jiisasnon kokaen injoro, "Ono mono kantri so kema goman goman laligon ejemba laligon kenjutiwaa so Oligaa Bunana jen asarigi mobu.

16 Monon Anutu moma laariro oomulu men mugu uuta meleembaati, inon mono letoma Siwewaa bun koloowaa. Monon mende moma laarin yangisen laligowaati, Anutunon mono iwaa qaa jen tegoro gere siwaa bun koloowaa.

17 Moma laarin noma laligowuti, ii aiwese men onombe kaniagia kokaen koloowaa: Yononon noo qanon omejiilan onotaawuya. Kantri tosia yonoonon qaa jen laligowuya.

18 Mokolen borogianon men metaambuya. Nomben warabe apu iwoi negi iikanon mono mende men bolin onombaa. Borogia ji ejemba qagianon anji qangowuya." Kian.

Jiisasnon Siwe gomanon uro.

Luuk 24.50-53; Apo 1.9-11

19 *Pon Jiisasnon qaaya kaen injoro Anutunon wano Siwenon uma Anutu waa boro dindinanon rama laligoja.

20 Eu laligojato, gowokourutanon mesaon goman balon so kema Bun qaaya jen sein laligogi. Kaen laligogi Ponon yonowo gawon men inaan onono angoletu asugiro qaagianon kotiuro. Kian.

Luuk Oligaa Buṅa Luuknoṅ ooro. Jeṅ-asa-asari

Uumeleen yoṅonoṅ miti dologa mende meṅ kajuti, dokta Luuknoṅ ii eja uuta Tiofiluswaaṅoṅ qendeemambaajoṅ ama Oligaa Buṅa koi ooro. Luuk ii Jiisaswaa gowokoya 12 yoṅoonoṅga moṅ qaagoto, Griik ejaga kolooṅ ji ejemba meṅqeeango gawonoṅ laligoro. Luuknoṅ Jiisaswaa kania woi ii kokaen qendeema nononja: 1) Anutunoṅ Hamoqeṅe Toya wasimambaa qaa somoṅgoroti, ii Israel iyoṅoonoṅ kolooro, 2) Iinoṅ kantria kantria meṅ qeangoṅ nonomambaajoṅ karo. Pombaa Uṅa Toroyanoṅ Jiisas oono “Ejemba kamaṅqeqeta yoṅooṅoṅ Oligaa Buṅa” jeṅ asariṅ laligoro. Ejemba iwoi kania kania kawaajoṅ memeqemean ama laligogiti, Jiisasnoṅ iyoṅooṅoṅ majakaka moma ilaan oṅoma laligoro. Luuknoṅ sundu kaṅa seiseiya areṅgoṅ oodabororo. Luuknoṅ korisorowaa sunduya mamaga ooro. Jiisasnoṅ wala namonoṅ kamaaro ano tetegoyanoṅ namo mesaṅoṅ Siwenonoṅ uro. Kawaajoṅ korisoro seiseiya ii boṅ 1-2 ano boṅ 24 iikanonoṅ eja. Jiisasnoṅ Siwenonoṅ uro Buṅa gawoṅ meṅ seigi momalaari tuuṅnoṅ somariṅ somariṅ keno. Luuknoṅ iikawaa sunduya ii buk qata “Aposol gawoṅ meme,” iikanonoṅ oorota eja.

Luuknoṅ Oligaa Buṅa ooroti, iikawaa qaa waṅa ii kokaen sokoma ano eja: Qamakooli gawoṅ megi hoṅa kolooro. Uṅa Toroyanoṅ ejemba sololooṅ oṅono laligogi. Emba yoṅonoṅ Jiisaswo gawoṅ mamaga naṅgoṅ megi. Anutunoṅ siṅgisoṅgogia mesaṅoṅ laligoro.

Buk kokawaa bakaya waṅa 8 ii kokaen:

Buk kokawaa kania Luuknoṅ ooro boṅ 1.1-4

Jon Oomulu eja ano Jiisas kolooṅ somariiri 1.5-2.52

Jon Oomulu ejanonoṅ Anutuwwa gawoṅ mero 3.11-20

Jiisas oomulu meṅ muro angobato mokolooro 3.21-4.13

Jiisasnoṅ qenjaaro gawoṅa Galili prowinsnoṅ mero 4.14-9.50

Galili mesaṅoṅ kana kema Jerusalem keuro 9.51-19.27

Jerusalem keuma sonda konoga laligoro 19.28-23.56

Waama asugiṅ oṅoma Siwenonoṅ uro 24.1-53

Matyuu, Maak, Jon yoṅonoṅ sundu tosia mende oogiti, ii Luuknoṅ iyaṅodeen ooro bakaya 2 ano 6 iikanonoṅ eja. Sundu tosia ii kokaen: Gajoba yoṅonoṅ rii qagi. Lama galen yoṅonoṅ Jiisas kolooro kaṅ iigi. Jiisasnoṅ melaadianoṅ jiwowoṅoṅ jigoṅoṅ uro. Samaria ejanonoṅ gbilibuuruṅ eja kiankomuṅ muro ano qewolon ejanonoṅ siṅgisoṅgoṅoṅ kemen sooroti, iikawaa sareqaaya.

Luuknoṅ tere Tiofiluswaa ooro.

¹ Gejatootoo ejembanonoṅ Hamoqeṅe Toya koloowaatiwaa qaa jegi iikawaa hoṅa batunananonoṅ asugiroti, ejemba mamaganonoṅ kawaa sunduya kanaiṅ oogi.

² Iwoi hoṅa ii batunananonoṅ asugiro tosiṅanoṅ ii kanakanaiyanonoṅga kanaiṅ kouma iyaṅgiaa jaagianonoṅ iima moma yagogiti, yoṅonoṅ iikawaa so kawaa bujuya toroqen jeṅ seigi gejanananonoṅ kemen ananaa buṅa kolooro. Ejemba kaṅa yoṅonoṅ Buṅa ii kanaiṅ papianonoṅ oṅ areṅgogita eja.

³ Niinoṅ kaṅagadeen iwoi kuuya asugiṅ kouroti, ii tororo qisiṅ oṅombe kanianonoṅga kanaiṅ jegi moma kotojen. Oo Tiofilus niinoṅ gooṅoṅ mobe

uuta koloosan. Niinon giwo qaa amin mobotiwaajon mobe awaa kolooro Jiisaswaa sunduya ii kuuyagadeen arenon oojen.

⁴ Buna qaa hona kuma gonji mojanj, giinon iikawaa kania weenjon korebore moma komuwa. Kian.

Jon koloowaatiwaa qaaya Geibrielnon jero.

⁵ *Judia prowinswaa kin qata Herod iwaa kambaanon eja mon qata Zekaraia laligoro. Iinon jigo gawon galen laligon Abaiawaa gawon arennon nano. Embia qata Elisabet iinon kaanagadeen jigo gawon galen Aarombaa gbili mon kolooro.

⁶ Yoronon Anutuwaa jaanon laaligo dindina laligon Pombaa jojopan qaa ano jenkooto ii kuuya tororo otaan koposowaa qaagara qaa laligori.

⁷ Laligorito, Elisabetnon kopimbaajon gbiligara qaa laligon ejemba wana koloori.

⁸ Kamban monnon Abaiawaa gawon aren kambanon karo Zekaraianon jigonon galen gawon mewaatiwaajon Anutuwaa jaasewanon kouro.

⁹ Kouro jigo gawon galen yononon kaiyakagia otaan batugianon gawon mendeema Zekaraia metogogi Pombaa alatanon uma jinin moronawo ooro.

¹⁰ Jinin marae ononon kambanon kan kuuro iinon iwoi moronawo ii ooro ejemba tuun kuuya yononon jiwowon jigo seleengen mamboma Anutu qama koolin raji.

¹¹ Jinin ooro morononon pumpunjon miri uuta sokono kanon Pombaa gajoba monnon alatanon eu asugin mun boria dindinaagen nano.

¹² Nano Zekaraianon iima aarun toroko moro.

¹³ Toroko moroto, gajobanon kokaen ijoro moro, "Zekaraia, gii toroko mende moba. Anutunon qamakooliga modaboroja. Kawaajon embaganon koro ama koko meraga mewaa. Ii mero giinon qata Jon qaba.

¹⁴ Meraga kolooro uuganon iwaajon qeangoro aisoona ejemba mamaganon korisoro mobuya.

¹⁵ *Ii nemunaa goron uutanon raro Unja Toroyanon iikanondeen kanain uuta saa qero somariin wain me apu kotiga ii mende nen Pombaa koorononon eja uuta koloon laligowaa.

¹⁶ Kaen laligon Israel ejemba mamaga uugia meleeno Pongia Anutuwaanon eleembuya.

¹⁷ *Anutuwaa Unjonon gejatootoo eja Elaija inaaro ku-usun qaganon gawon meroti, iinon mono iikawaa so waladeen keno Pononon gematanon kawaa. Iinon kema kanageso uu kuun onono Pononon kawaatiwaajon jojorin nambuya. Man ano merabora juma deengi uukuukuu men onono mombo metulangon aowuya ano qootogo ejemba ii dindina yonoo momo arennon keubuya."

¹⁸ Siwe gajobanon kaen ijoro Zekaraianon jero, "Embanawo noronon ejemba wana koloojotiwaajon qaaganon mono nomaen honawo koloonaga?"

¹⁹ *Kaen jero meleeno, "Nii Geibriel. Niinon Anutuwaa wambu-soononon nambe wasin nono buju awaa koi men kan gijowe mojan.

²⁰ Noo qaa jena honawo koloowaati, giinon ii jewe mende moma laarijanjwaajon qaaga mono muungoro nekon laligowa. Kaen laligona buju qaa kokawaa hona koloowaatiwaa kambana kan kuuro iikanon neselanga lolooro qaa mombo jewaga."

²¹ Kamban biiwianon kanon ejembanon mamboma rama Zekaraianon jiwowon jigonon eu kamban koriga nanotiwaajon uugianon motoqoto mogi.

²² Kaen ama ragi seleenjen kamaan qaa jemambaajon amamaaro moma asarin kokaen jegi, “Tinoj jiwowon jigonon nama jaaya meleeno Siwenonga unj mon iija.” Kaen jegi borianondeen kaisare ama onoma nekon koloon laligoro.

²³ Kaen laligon jigo gawon meme kambananon tegoro eleema mirianon keno.

²⁴ Weenj tosia tegoro Elisabetnon koro ama koinj 5 kawaa so mirinon asanjon kokaen jen rama laligoro,

²⁵ “Merana qaawaajon ejembanon menj kamaan nonji Ponjon wambu-soon qen noma iikawaa lombota menj gilinj kiankomun nonja.” Kianj.

Jiisas koloowaatiwaa qaaya Geibrielnon jero.

²⁶ Elisabetnon koro anotiwaa koinja 6 kolooro Anutunon gajobaya qata Geibriel wasiro Galili prowinswaa gomanja mon qata Nazaret kanon kamaaro.

²⁷ *Kamaan emba saran jumunja qata Maria iwaanon keno. Iinoj eja qata Joosef iwaa emba bunaga laligoro. Joosefnon kinj Deiwidwaa gbilia mon kolooro.

²⁸ Gajobanon Mariawaanon kema kokaen ijoro, “Oo Maria, weenja awaa. Ponjon kalenmorianj goma giwo namba.”

²⁹ Kaen ijoroto, Marianon jolonj iikawaajon mamaga aarunj kania monngama motoqoto moro.

³⁰ Motoqoto moro kokaen ijoro, “Maria, Anutunon kalenmorianj gono iwaa jaanon sokonjanj. Kawaaajon toroko mende moba.

³¹ *Moba, giinonj koro ama koko meraga mewaga. Menj qata Jiisas qaba.

³² *Jiisas iinonj somariinj eja qabunayawo kolooro qata ‘Uuta somataa Meria,’ qagi laligowaa. Kaen laligoro Ponj Anutunon amboya kinj Deiwidwaa jinjaronj dunj muro ejemba galenj koma onoma laligowaa.

³³ Jeikobwaa kanageso yonoo kingia koloonj tetegoya qaa galenj koma onoma laligowaa. Bentotonja iikanonj mono kamban monjonj mende qaombaa.”

³⁴ Gajobanon kaen ijoro Marianon jero moro, “Yei! Nii ejawaa kania mende mojenj. Kawaaajon qaa jejanj, iikawaa honja mono nomaen koloowaa?”

³⁵ Kaen jero moma meleeno, “Unj Toroyanonj mono anjonj koma gono Anutu uuta somataa esunanonj sokoma turunj gombaa. Kawaaajonj mera mewagati, iinonj toroya kolooro ejembanonj qata ‘Anutuwaa Meria,’ jen qamakebuya.

³⁶ Moba. Tinitosaga Elisabet iinonj kaanagadeenj ‘Kopinj laligonj mera memambaajonj amamaaja,’ jegito, kilenj emba wanja koloonj kamban kokaamba koko merawaa koroyawo kolooro koinja 6 kolooja.

³⁷ *Anutunonj iwoi monj amambaajonj jenj ii mende amamaankeja.”

³⁸ Kaen jero Marianonj ijoro, “Moba, niinonj Pombaa welenqege emba koloonj. Kawaaajonj qaa jejanj, iikawaa so saanonj koloonj nomba.” Kaen ijoro Siwe gajobanonj mesaonj keno. Kianj.

Marianon Elisabetwaanonj kusu kema iiro.

* 1:27: Mat 1.18 * 1:31: Mat 1.21 * 1:32: 2 Sml 7.12, 13, 16; Ais 9.7 * 1:37: Jen 18.14

³⁹ Marianonj ii moma kambañ koriga mende kolooro waama uulañawo jojorinj gomañ baañanonj uma Judia prowinswaa taonja moñnonj keno.

⁴⁰ Kema Zekaraiawaa mirinonj uma embia Elisabet iima aisoonj jolonja jero.

⁴¹ Jolonja jero iikanondeenj moro koko meranonj goronj uutanonj lugunj uma kamaaro Unja Toroyanonj Elisabetwaa uuta saa qero.

⁴² Saa qero qa somata qama kokaen jero, “Oo alana, Anutunonj kotu-motueya uuta ama gono emba batunananonj laligowaga ano mera mewa-gati, ii kaanjadeenj kotuegonj mubaa.

⁴³ Nomaembaajonj Poñnaa nemujanonj kañ niiro kaenj koloonj nonja?

⁴⁴ Moba, gii jolona jena qaa aroga gejananonj kemero meranonj goronanonj kañagadeenj korisoro qaganonj lugunj uma kamaaja.

⁴⁵ Poñnonj buju qaaya jero moma iikawaa honja asugiwaati, ii moma laarijanjwaajonj goojonj mobe simbawonjawo koloojanj.” Kianj.

Marianonj korisoro rii qaro.

⁴⁶ *Marianonj qaa ii moma kokaen jero,

“Ii-ia! Noo uu kononanonj mono jinoñja qaa Poñ mepeseeja.

⁴⁷ Noo unjanonj Anutu, Hamoqeqe Tonaajonj aisoonj korianj maaja.

⁴⁸ *Niinonj welenqeqe emba kamaanqequeta laligojento, Anutunonj kilen ba koma kiankomunj nonja.

Moba, ejemba tuñja tuñja kete kanainj koloo-wuti, yoñononj mono noojonja ‘Simbawonjawo!’ jen mepeseenj noma laligowuya.

⁴⁹ Ku-usunj Toyanonj mono angoletto uuta menj nono laligojenj.

Iwaa qata ii Toroya.

⁵⁰ Ejemba kete namononj laligojuti ano kanagenj koloonj seiwuti, iyoñoo batugianonj isi daenj yoñononj Anutu-waa jeta uuguwubotiwaa toroko mobuti, iwaa kiankomuyanonj mono yoñowo pondanj ewaa.

⁵¹ Anutunonj borianonj angoletto menj iikanonj usunja qendeema nonono iiniñ.

Ejemba iyanjia menj biwiin aonj sewanpirinj laligojuti, Anutunonj mono ii kondeema onono simbirinsambaranj koloonj laligoju.

⁵² *Kinj poñja poñja jinjaronj dungianonj rama ejemba galen koma onoma laligogiti, Anutunonj ii iikanonja qetegonj utama onono kamaagi.

Kamaagito, kamaanqequeta iiga mono menj uma onono.

⁵³ Ejemba iwoiwaa memeqemeyanj ama laligogiti, iyoñoo uugia mono iwoi awaa awaanonj saa qeroto,

ejemba qaqaabunagiawo ii wasinj onono borogia bobora eenj kenji.

⁵⁴⁻⁵⁵ *Anutunonj ambosakonjurunana metogonj unjuano Israel kolooji nono toroqenj Anutu-waa welenqequeuruta laligojonj.

Anutunonj wala eenjanonj jojopanq qaaya kokaen jenj somonjonj nonono, ‘Niinonj Aabram ano iwaa gbiliuruta tetegoya qaa laligonj uma laligowuti, ii kiankomunj onoma laligomanja.’

Kaen jenj qaaya ii mende duduunj laligonj kouro.

Qaagoto, iinonj mono qaa jeta ii otaanj laligonj kete baagonj nonomam-baajonj kaja.”

Marianonj kaen jero.

⁵⁶ Marianonj koinj karoonj kawaa so Elisabetwo laligonj mombo mirianonj eleeno. Kianj.

Jon Oomulu ejanon kolooro.

⁵⁷ Elisabetwaa mera meme kabanonon kan kuuro koko meraga mero.

⁵⁸ Koko meraga mero miri kosianon laligogiti ano tinitosauruta yononon Pononon kiankomu uuta qendeema muroti, ii moma asarin iwo motoon korisoro angi.

⁵⁹ *Korisoro ama ween 7 tegoro waama kema Anutuwaa aiweseya mera selianon kotowutiwaajon ajoroogi. Ajoroon manaa qata Zekaraia ii wase men muwombaajon jegi.

⁶⁰ Jegito, nemunanon jero, "Ii qaagoto, qata mono Jon qabona."

⁶¹ Jero kokaen ijogi moro, "Jon qajanto, goo tinitosaga yonoononga mombaa qata kaen mende eja."

⁶² Kaen ijogi nama mananon iwaa qata qabaatiwaa qisin borogianon kaisare angi.

⁶³ Kaisare angi tafewaajon qisiro mugi iikanon tere kokaen ooro, "Qata ii Jon." Kaen ooro iikawaajon kuuya aarun tililingogi.

⁶⁴ Aarun tililingogi iikanondeen buuta afaangoro neselana lolooro qaa jen Anutu mepeseero.

⁶⁵ Mepeseero alaurugia kuuya yononon qarasombugia mamaga mogi. Mogi iwoi kolooroti, iikawaa bujuya amin mogi sein Judia baana goman kuuya sokono.

⁶⁶ Bujuya amin mogi kuuyanon ii moma uu konongianon ama angon kongi. Pononon ku-usuna kokosaposapo qaganon maaro laligoroti, iikawaa kania moma asarin kokaen jegi, "Mera koi kanon somariin mono naa iwoiga mon nomaen ama menaga?" Kian.

Zekaraianon gejatootoo qaa jero.

⁶⁷ Kaen jegi Unu Toroyanon manu Zekaraiawaa uuta saa qero gejatootoo qaa kokaen jero,

⁶⁸ "Nono Israel nonoonon Pon Anutu mepeseewona. Ii-ia!

Iinon mono kanagesouruta ba koma nonoma downana memambaajon jojorin kawaa.

⁶⁹ Anutunon welen eja kin Deiwidwaa kanageso nonoo batunanongan eja ku-usunawo kuuro waama Hamoqeqe Tonanaga koloowaa.

⁷⁰ Monowaa monoyanonga gejatootoo ejembauruta tak-kootoya ii sololoon onono qaa je kokaen jen laligogi,

⁷¹ 'Niinon mono kereurugia yonoo esungia qewe kamaaro onoo sewangia somongomana.

Daen yononon kazi ama onombuti, niinon mono kuuya iyonoo borogianonga metogon sopa somongon onomana.'

⁷² Qaa kaen jen benurunana kiankomun onoma yonowo soomongo arej tania mon somongoroti, ii romongon otaaro hamoqeqewaa hona asugiwaa.

⁷³ Soomongo qaa ii benana Aabrahambaajon jen jojopan qanon jen kotiira eja.

⁷⁴ Soomongo qaa iikawaa hona kokaen:

Iinon nono kereurunana yonoo borogianonga metogon nonono yonoojon toroko mende moma welen qen mun laligowona.

⁷⁵ Iinon qaanana jen tegoro solanani iwaa jaanon soraaya koloon laaligonana hona dindina kaen laligon komuwona.

* 1:59: Lew 12.3

- ⁷⁶ *Oo kokona Jon, giinon somariin laligon waladeen kema ejemba uugia mindinon iikaan ama Pombaa kania meleuna kawaa. Kawaaon qaga 'Anutu uuta somataa gejatootoo ejaga,' kaen qagi laligowaga.
- ⁷⁷ Kaen laligon hamoqege Toyaa kania ii Anutuwaa kanagesouruta kuma onona ii moma koton uugia meleengi Anutunon singisonogogia songbama mesaowaa.
- ⁷⁸ Anutunananon uutanon jopagon kiankomun nonomakeja. Kaen ama ba koma nonoma widia eukanon ano bilikbilik anja. Kawaaon nononon mono wengeran suluro asuganon asariwombaa anjon.
- ⁷⁹ *Nono pangamanon tintuan raniin koomuwaa kondomondo Toyanon angon koma nonomakejato, ween jilinjolan kouma qanananon kuun men asarin nonombaa. Men asarin nonono luaewaa kania asuganon asugiro iima iikanon keuma riin nambona." Zekaraianon kaen jero.
- ⁸⁰ Mera Jon iinon somariin waaro Unja Toroyanon inaan muro Anutuwaa gele eja kotakota kolooro. Kaen koloon balon qararankonkononon laligoro kambananon kan kuuro Israel kanageso yonoo jaagianon asuganon asugin qenjaaro gawon kanain mero. Kian.

2

Jiisas Betlehem taonon kolooro.

Mat 1.18-25

- ¹ Jon Oomulu ejanon kolooro kamban kanon Siisa-kin Oogastus iinon Room sitinon goman goman galen koma onono. Galen koma onoma takis kanain mewutiwaajon gawmambaa jenkooto ano goman goman kuuya yononon ajoroogi kuskus (sensus eja) yononon qagia papianon oon arengogi.
- ² Aren gawon ii kamban mutuyaga megiti. Megiti, kamban iikanon eja qata Kwirinius iinon Siria prowinswaa gawana laligon galen koma onono.
- ³ Oogastusnon jenkooto ano ejemba korebore horon keuma qagia arenon oowutiwaajon iyangiaa kolokoloo goman gia wana so kengi.
- ⁴ Galili prowinswaa taon qata Nazaret iikanon eja qata Joosef laligoro. Iwaa amboya ii kin Deiwid. Kin Deiwidwaanon taon qata Betlehem ii Judia prowinsnon ero. Kawaaon Joosefnon Nazaret mesaon uma kemen Betlehem keno.
- ⁵ Keman jero kamban kanon emba bunaya qata Maria ii koroyawo laligoro. Laligoro ii aima naon qagara oowutiwaajon motoon keni.
- ⁶ Kema Betlehem keuri Mariawaa mera meme kambananon kan kuuro.
- ⁷ Kan kuuro qenjaaro ee mirinon keuma iikawaa uutanon tintina mon mende mokolori. Kawaaon bao bulmakao mirianon uma rari. Rama iikanon mutu meria men oponon esuun bulmakao juuyanon ano kemen ero. Kian.

Lama galen yononon Siwe gajoba injigi.

- ⁸ Betlehem taon goman kanon eja tosanon gomantiina so balon koria iikanon kema lama tuungia galen koma onoma laligogi.
- ⁹ Kaen laligogi gomantiina kanon Pombaa gajoba monon kosogianon asugin onono. Asugin onono Pombaa asamararanon laligon onoma asariro sombugia moma jenengia ororo.

* 1:76: Mal 3.1 * 1:79: Ais 9.2

¹⁰ Jenengia ororoto, Siwe gajobanon injoro, “Mono geja ambu! Niinon korisoro Buᅇa somata ejemba korebore yonᅇoojon men kajen, ii injsaama onᅇomaᅇa. Kawaajon jenengia mono mende orowa.

¹¹ Buᅇa ii kokaen: Onᅇo Hamoqeᅇe Togianon keteda koi kolooja. Iinon kin Deiwidwaa taanon koloon Pon qata Kraist kolooja.

¹² Qaa iikawaa aiweseya ii kokaen: Onᅇo mono kema mera sayawo oponon esuun bulmakao juuyanon anᅇi eji, ii mokoloowu.”

¹³ Gajobanon kaen jero iikanondeen gajoba tuun somatanon Siwenonᅇa asugin iwo aitongon Anutuwaa mepemepesee rii qama kokaen jegi,

¹⁴ “Anutuwaa qabuᅇaya mepeseenin Siwenon eukanon uja.

Iinon ejemba iyaᅇaajon meweengon onᅇonoti, iyonᅇoojon uuqeeangᅇo moma balonon luae ama onᅇonja.” Kian.

Lama galen yonᅇonon kema Jiisas iigi.

¹⁵ Gajoba yonᅇonon onᅇomesaon Siwenon eleema ugi lama galen yonᅇonon anᅇio kokaen jegi, “Ayo, Betlehem kanon iwoi kolooro Ponᅇon iikawaa qaaya jero mojonᅇi, nono mono ii kema iibonᅇa.”

¹⁶ Kaen jen esunᅇiagadeen kema Maria Joosef ano mera sayawo bulmakao juuyanon eroti, mokoloon iigi.

¹⁷ Iima nama gajobanon merawaa qaa jero moma kagiti, ii injsaama jen asarigi.

¹⁸ Jen asarigi mogiti, iyonᅇonon korebore aarun walingogi.

¹⁹ Walingogito, Marianon qaa kuuya ii uu konononon ama dunᅇun somonᅇon kania romonᅇon laligoro.

²⁰ Walingogito, iwoi kuuya Siwe gajobanon jerotiwaa so asugiroti, ii lama galen yonᅇonon iima moma kawaajon Anutuwaa korisoro rii qama mepeseegi. Mepeseen mesaon eleema kenᅇi. Kian.

Mera qata Jiisas qagi.

²¹ *Jiisas kolooro Sonda motoonᅇo kawaa so tegoro Anutuwaa aiweseya selianon kotowombaa kambanᅇa karo qata Jiisas qagi. Siwe gajobanon qa ii waladeen qama murogo kamban iikanondeen nemunᅇaa goron uutanonᅇa kolooro. Kian.

Jiisas wama Anutuwaa buᅇa anᅇi.

²² *Mooseswaa Kana qaanon qaa kokaen eja, “Embanon koko meria mutuya men ween 40 kuunᅇanon laligoro tegoro suru guluga koma konjoratin mun onᅇo mono jiwowon jigonon uma mera ii Pombaa jaanon anᅇi iwaa buᅇa koloowaa.” Kawaajon kamban ii kan kuuro Joosef Maria yoronon qaa ii ten koma Jiisas wama Pombaa buᅇa koloowaatiwaaajon Jerusalem uri.

²³ *Pombaa Kana qaanon qaa kokaen oogita eja, “Mera mutuya kuuya ii mono qegi Pombaa buᅇa soraaya koloowuya.” Yoronon qaa ii otaari.

²⁴ Kaanᅇagadeen Pombaa Kana qaanon jenᅇkoto qaa ejiwaa so kewo me kewosusu koon woi ii siimolon oowaatiwaaajon Jerusalem sitinon uma keni.

²⁵ Kamban iikanon eja mon qata Simeon Jerusalem laligoro. Iinon uuta jumunᅇa Anutuwaanon qokotaan uumeleembaa komagbiligbili ano Unᅇa Toroyanon iwo nano Hamoqeᅇe Toyanon Israel uutanon asugiwaatiwaaajon mamboma laligoro.

²⁶ Mamboma laligoro Unᅇa Toroyanon qaa kokaen isaano, “Gii Pombaa Hamoqeᅇe Toya Kraist asugiro wala iimago koomuwagatiwaa siimboboloya mobaga.”

* 2:21: Lew 12.3; Luuk 1.31 * 2:22: Lew 12.6-8 * 2:23: Eks 13.2, 12

²⁷ Nemunmananon Mooseswaa Kana qaa otaan Jiisas wama jiwowon jigonon uri. Uri Unja Toroyanon Simeon sololoo kambañ iikanondeen kaanagadeen jigonon uro.

²⁸ Uma mera ii iima men doonjon Anutu mepeseen kokaen jero,

Simeombaa korisoro rii

²⁹ “Oo Pon, kete welen ejaganon saanon kema uuluaenon laligon komuwaa.

³⁰ Goo qaaga eji so Hamoqeqe Toya wasina asugiro ii neenaa jaananon iima simbawonawo mojen.

Kawaajon saanon kema komumaña.

³¹ Giinon hamoqeqe gawombaa kania mozozonjon kantri kuuya yonoojon inisaama onona ii iima moma kotowu.

³² *Giinon Hamoqeqe Toyaa asasaga inisaana waba kantri yonoo uugia kuuro asariwu

ano qabunaganon geenгаа kanagesoga Israel nonoo batunananon kaanjadeen somariiwaa.”

Simeombaanon gejatootoo qaa

³³ Simeonon merawaajon qaa kaen jero nemunmananon moma kiko ama walingori.

³⁴ Walingori kotuegon onoma nemuña Maria kokaen ijoro,

“Moba, Anutunon mera koi kuun ano Israel ejemba seiseiyanon ii gema qen kamaan unuro

mamaganon uugia meleema qeangowuya.

Anutu anjo ii ano aiwese kolooro mamaganon ii toropere jen mubuya.

³⁵ Toropere jen mugu uumomogia aasangoya ii kaen asuganon asugi-waa.

Geengaa uuganon kaanagadeen wosobiri kolooro iikanon soo sulutuk aaña kaaña uuga kuun qosombaa.” Kian.

Ana embawaanon gejatootoo qaa

³⁶ Jerusalem kanon gejatootoo emba waña mon qata Ana laligoro. Iwaa isia qata Aser, maña qata Fanuel. Emba kanon sarañanon eja men laligoro gbani 7 motoon laligori.

³⁷ Laligori loya komuro malo koloon laligon kouro kambañ iikanon gbania 84 kolooro. Iinon kambañ so jiwowon jigonon uma ii ween mon mende mesaoroto, gomantiña asasaga Anutuwaajon nene singin laligon qama koolin waeya men mepeseen laligoro.

³⁸ Iinon kambañ iikanondeen kouma mera ii iima Anutu mepeseero. Anutunon Jerusalem ejemba dowegia mewaatiwaajon mamboma laligogiti, kuuya iyonoojon mera iikawaa kania jen asariro mogi. Kian.

Jiisaswo Nazaret eleengi.

³⁹ *Joosef Maria yoronon Ponjon arenja jen kotooro Kana qaanon eji, ii kuuya ani tegoro Galili prowinsnon eleema taongara Nazaret kanon keni.

⁴⁰ Meranon somariin waama kotiin momakootoyanon asugin saa qero Anutuwaawaa kalenmoriananon turun muro laligoro.

Jiisas gbania 12 kolooro jiwowon jigonon ugi.

⁴¹ *Jiisaswaa nemunmananon gbani so kiankomu* kendon kambañanon Jerusalem sitinon uma kemakegi.

* 2:32: Ais 42.6; 49.6; 52.10 * 2:39: Mat 2.23 * 2:41: Eks 12.1-27; Dut 16.1-8 * 2:41: Anutunon Iijipt kanon Israel ejemba injiima koboon unjuuguroti, kiankomu kendon iikawaa qata mon Pasowa.

⁴² Kaen laligon Jiisas gbania 12 kolooro siligia amakejutiwaa so kamban kan kuuro kaanagadeen uma kenji.

⁴³ Kema laligon kendon kamban iikanon tegoro eleema mirigaranon kenii. Kenito, mera gbaworo Jiisasnon Jerusalem raro nemunmananon ii mende moma kotori.

⁴⁴ "Tinon ejemba tuunjeleembe yonowo kenja," jen ween motoongowaa so kana kema sakiti ano alaurugara yonoo uugianon qama mongani.

⁴⁵ Qama monganito, mende mokoloon mombo eleema Jerusalem kema mongani.

⁴⁶ Mongama laligori ween karoon tegoro jiwowon jigonon uma iikanon mokoloori. Mokoloori eja somata yonoo batugianon raro. Raro kuma mugiti, ii moma qisin onoma raro.

⁴⁷ Rama Buja qaawaa kania tororo moma asarin dindinagadeen meleeno korebore yononon ii moma walingogi.

⁴⁸ Nemunmananon iima aarun nemunanon ijoro, "Merana, gii nomaembaajon kaen ama noronjan? Moba, mangawo noro goojon majakaka moma qama mongama laligori."

⁴⁹ Kaen ijoro kokaen meleema orono, "Oro mono naambaajon nii mongama nonjao? Nii neenaa Amanaa mirinon rabe sokonji, ii mojado me qaago?"

⁵⁰ Kaen meleema oronoto, yoronon qaa jeroti, iikawaa kania ii mende moma asariri.

⁵¹ Mende moma asaririto, kilen waama yorowo eleema Nazaret taanon kema nemunmanan ten koma oroma laligoro. Jiisasnon qaa jeroti, nemunanon ii kuuya moma uu konononon ama somononon angon kono.

⁵² *Jiisasnon laligon somariiro gbania uro momakootoya asarin seiroy Anutunon kalenmoriajan muro kotiin ejemba ano Anutu yonoo jaagianon sokoma onono. Kian.

3

Jon Oomulu ejanon Buja qaa jero.

Mat 3.1-12; Maak 1.1-8; Jon 1.19-28

¹ Zekaraiawaa meria Jon iinon gawon kanairo. Kamban kanon Siisa-kin qata Taiberius iinon Room sitinon laligon goman goman mindirin gbani 15 eja pon koloon toroqen galen koma onono laligogi. Galen koma onomambaajon goman goman Israel liligon ejuti, ii mosongi bakaya 4 kolooro yonoo kingia 4 ii kokaen kuun ononji:

Pontius Pailot, Herod, Filip ano Lisantias. Pontius Pailot ii Judia prowinswaa gawanagia laligoro. Kin Herodnon Galili prowins galen koma onono ano data Filipnon Ituria ano Trakonitis prowins woi yonoo ponjiaga laligoro ano Lisantias iinon Abilene goman men laligoro.

² Jigo gawon galen waja woi laligori, qagara Anas ano Kaiafas. Kamban kanon Zekaraiawaa meria Jon iinon balon qararanon-kononon laligoro Anutuwaanon Buja qaa kolooro moro.

³ Anutuwaa Buja moma kema Jordan apu berenaa kosianon goman so liligon laligoro. Liligon laligon Buja qaanon uugia kuun kokaen jen laligoro, "Ono mono uugia meleenji niinon oomulu men onoman. Kaen angi Anutunon singisonogogia songbama mesaowaa."

⁴ *Kawaa qaaya ii gejatootoo eja Aisaianon oorota iwaa Bujy Terenon kokaen eja,

* 2:52: 1 Sml 2.26; Gba 3.4 * 3:4: Ais 40.3-5

“Qele gajoba moŋnoŋ baloŋ qararaŋkoŋkoŋanoŋ qama laligoro kema qata kokaen mobu,

‘Poŋnoŋ kawa-oo! Kawaajoŋ mono jojoriŋ kania meleuwu. Mono uugia mindiŋgoŋ kania qeleleewu.

⁵ Kana dondoonja kuuya mono qeŋ riigi dindiŋa koloowa.

Baanja wanjaleya kuuya ii mono qetegoŋ koma qeleleegi koria koloowa. Kana misiqisiawo ii mono meagogi diŋgowa.

Haamononj kana kuno simbirinjsambaraj eji, ii mono kotonj meleugi solananiwa.

⁶ Anutunonj oyanboyanj Toya wasiro karo gomaŋa gomaŋa kuuya yoŋononj ii iima moma kotowuya.”

⁷*Jononj kawaa so uugia kuuro ejemba tuuŋa tuuŋa yoŋononj oomulu menj oŋombaatiwaaŋonj iwaanonj kagi injiima kokaen injijoro, “Oo qato mokolembaa gbiliuruta, oŋo uugia mende meleengi Anutuwaawo iriŋa soono ironja meleema oŋomambaajoŋ anja. Ii oloŋ kombombaa gejanono qaaya ii mono morononj injijoro sombugia moma koi kaju?”

⁸*“Kawaajoŋ mono oŋanoŋ uugia meleembu. Kilenagianonja eleengi honja kolooro ii mono nanamemengianonj asuganonj qendeema laligowu. Uugianonj mondomondo qaa kokaen mende romoŋgowu, ‘Nonononj Aabrambaa gbiliga laligoninj Anutunonj mende tiwilaan nonombaa.’ Kaen totogianonj qeŋkejuto, honja ii mende amakeju. Niinonj kawaajoŋ kokaen injijomaŋa: Anutunonj jamo koi saanonj jeŋ kotonj oŋono letoma Aabrambaa gbiliuruta koloonj Anutu mepeseenkebuto, oŋo mono nomaen?”

⁹*“Uugia mende meleembuti eeŋ, Anutunonj mono oŋo gere kaanja kono kamaawombaajoŋ anju. Gere kuuya honja awaa mende kuunkejuti, ii mono kono kamaagi gere gagirinonj giliro kemebuya. Gere kaanja komambaa weŋa mono jeta suŋa ama gere kanianonj ano jojoriŋ eja. Anutunonj mono kilenagiaa ironja meleema oŋombaa.”

¹⁰ Kaen injijoro ejemba tuuŋa tuuŋa yoŋononj kokaen qisiŋ mugi, “Kawaajoŋ nono mono nomaen anin sokombaa?”

¹¹ Qisiŋ mugi kokaen meleeno, “Moŋnoŋ maleku woi menj laligoji, iinonj mono yoroononja moŋ ii malekuya qaa ii mubaa ano daen yoŋononj nenegiawo laligojuti, iyoŋononj mono kaanagadeen nenegia qaa yoŋooŋonj mendeema oŋombu.”

¹²*Takis meme eja tosianonj kaanagadeen oomulu menj oŋombaatiwaaŋonj kanj qisiŋ mugi, “Boi, nonononj mono nomaen anin sokombaa?”

¹³ Qisiŋ mugi injijoro, “Gawmanonj takiswaa janjgoya jeŋ kotonj oŋonota eji, so ii mono mende uugun mewu.”

¹⁴ Manjaqeŋe eja tosianonj kaanagadeen qisiŋ mugi, “Nonoto? Nonononj nomaen anin sokombaa?” Qisiŋ mugi kokaen injijoro, “Mombaanonj monembaajoŋ kuunj ubeqube ama luluuma mende ambuto, oŋoanagiaa tawagia menkejuti, iikawo mono uumotoonj ama bonjonj laligowu.”

¹⁵ Ejemba kuuya yoŋononj “Jononj Hamoqeŋe Toya Kraist koloowabo,” kaen jeŋ uugianonj romoŋgogi. Kawaa kania mobombaajoŋ geja qeŋ qeŋ laligogi.

¹⁶ Kaen anji Jononj ii kuuya kokaen injijoro, “Niinonj apu toononj mulu menj oŋonjento, eja ku-usuŋa kotakota moŋ kawaa. Iwaa ku-usuŋa uutanonj mono noononj uuguwaa. Iinonj eja uuta koloowaatiwaaŋonj niinonj iwaa kana esuyaa kasia ilaan isambaaŋonj amamaamaŋa. Iinonj mono Unja Toroya

* **3:7:** Mat 12.34; 23.33 * **3:8:** Jon 8.33 * **3:9:** Mat 7.19 * **3:12:** Luuk 7.29

uugianon ano gere bolananon koma konjoratin onono iikaana kanon mulu men onombaa.

¹⁷ Iinon hona ano kaawoya mendeema oromambaa saraya men kouma koson koreregon gosiwaa. Gosin wiit kota men kululuun kowianon ambaato, kaawoya ano bulaaya ii mono usuno gere gagirion kemej tetegoya qaa jewaa.”

¹⁸ Qaa kaana kaana mamaga toroqen jen uugia kuun Oligaa Buna ejemba tuunlelemba ii jen asarin onoma laligoro.

¹⁹ *Laligoroto, goman bakayaa kin pon Herodnon dataa embia qata Herodias ii oloj mero ano bologa kania kania ama laligoroti, ii Jonon inisaama asuganon jen muro.

²⁰ Jen muro kilenaya mon toroqen ama Jombaanon gawona riijugon kawali galena jero Jon men kapuare mirinon анги. Kian.

Jonon Jiisas oomulu men muro.

Mat 3.13-17; Maak 1.9-11

²¹ Jonon ejemba kuuya oomulu men onoma Jiisas kaanagadeen oomulu men muro. Men muro qama kooliro iikanondeen sombinon aantano.

²² *Aantano Unja Toroyanon meleema kewo koon kaana koloon Jiisaswaa qaganon kamaaro. Kaen kamaaro Siwenonga qa aro mon kokaen kolooro, “Giinon neenaa komunjua meranaga koloona kerana qeaqgoro giimasiin moma gonjen.” Kian.

Jiisaswaa ambosakona yonoo qa arengia

Mat 1.1-17

²³ Jonon Jiisas oomulu men muroti, ii gbania 30 kawaa so kolooro hamoqege gawona kanain men laligoro. Men laligoro Joosefwaa meriaga kolooji, ejembanon kaen romongogi. Jiisas man Joosef, asaya qata Heli.

²⁴ Jiisas amboya qata Matat, jariria qata Liwai. Liwai man Melki, asia Janai, amboya Joosef,

²⁵ jariria Matatias. Matatias man Aamos, asia Naahum, amboya Esli, jariria Nagai.

²⁶ Nagai man Mat, asia Matatias, amboya Semen, jariria Joosek. Joosek man Jooda,

²⁷ asia Joanan, amboya Reesa, jariria Zerubaabel. Zerubaabel man Sealtiel, asia Neeri.

²⁸ Amboya Melki, jariria Adi. Adi man Koosam, asia Elmadam, amboya Eer,

²⁹ jariria Joosua. Joosua man Eliezer, asia Joorim, amboya Matat, jariria Liwai.

³⁰ Liwai man Simeon, asia Juuda, amboya Joosef, jariria Joonam. Joonam man Eliakim,

³¹ asia Melea, amboya Mena, jariria Matata. Matata man Naatan, asia Deiwid,

³² amboya Jesi, jariria Oobed. Oobed man Boaz, asia Salmon, amboya Naason.

³³ Jariria Aminadab. Aminadab man Admin, asia Arni, amboya Hezron, jariria Perez. Perez man Juuda,

³⁴ asia Jeikob, amboya Aisak, jariria Aabraham. Aabraham man Teera, asia Naahor,

³⁵ amboya Seruk, jariria Reu. Reu man Pelek, asia Eber, amboya Seela,

* **3:19:** Mat 14.3-4; Maak 6.17-18 * **3:22:** Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 3.17; Maak 1.11; Luuk 9.35

³⁶ jariria Kainan. Kainan maŋa Arpaksad, asia Siem, amboya Nooa, jariria Laamek.

³⁷ Laamek maŋa Metusela, asia Eenok, amboya Jared, jariria Mahalalel. Mahalalel maŋa Keenan

³⁸ asia Enos, amboya Seet, jariria Aadam. Aadam ii Anutunonj mero kolooro. Kianj.

4

Satanonj Jiisas angobato menj munj laligoro.

Mat 4.1-11; Maak 1.12-13

¹ Jononj Jiisas oomulu menj muro Uŋa Toroyanonj uuta saa qero Jordan apunonja eleeno wama balonj qararanjonkonjononj keno.

² Kema kanonj laligoro Kilenjaa Toyanonj angobato menj munj laligoro weenj 40 tegoro. Kambanj 40 kanonj nene monj mende neŋ laligoro tegoro neneyaaonj komuro.

³ Neneyaa komuro Kilenjaa Toyanonj kokaenj ijoro, “Gii Anutuwaa meriaga koloojanj eenj, ii mono qendeema jamo koi jeŋ kotona letoma bered kolooro newa.”

⁴ *Ijoro meleeno, “Qaago! Buŋa Terenonj qaa kokaenj oogita eja, ‘Nenenondeenj ejemba laaligo mende nonomakeja.’ ”

⁵ Meleeno Satanonj wama baanja koriga monjonj uma namowaa kantria kantria kuuya ii uulanawo qendeema muro.

⁶ Qendeema munj kokaenj ijoro, “Niinonj kantri kuuya ii galenj koma onjomambaa ku-usuŋa ano esuhina iwoiyaa akadamuya ii noo boronanonj aanaŋa eja. Kawaaonj ii neenaa aijnnaanonj moroga mumanjenj saanonj ii mumaŋa. Kawaaonj iwoi kuuya koi mono goo boroganonj amaŋa.

⁷ Kawaaonj gii waena menj mepeseenj nombaati eenj, ii kuuya mono goo buŋaga koloodaborowaa.”

⁸ *Kaenj ijoro kokaenj meleeno, “Qaago! Buŋa Terenonj qaa kokaenj oogita eja, ‘Gii mono Ponj Anutugaa waeya menj mepeseenj ii motoonjo welenj qen munj laligowa.’ ”

⁹ Meleeno Satanonj Jiisas mombo wama Jerusalem sitinonj kema jiwowonj jigowaa waarenjonj eu uma kokaenj ijoro, “Gii Anutuwaa meria koloojanj eenj, mono kokainonja lugunj emu kemeba.

¹⁰ *Buŋa Terenonj qaa monj kokaenj oogita eja, ‘Anutunonj gajobauruta jenj kotonj onono saanonj galenj koma sopa somonjonj gombu,’

¹¹ *ano qaa monj ii kokaenj, ‘Yonononj borogianonj ama nononjolinj gonji kemenj jamononj kanaganonj gunj mijimiji mende ambaa.’ ” Kawaaonj saanonj kemenj mende tiwilaanj gombaa.

¹² *Kaenj ijoroto, Jiisasnonj kokaenj meleema muro, “Qaago! Anutunonj jeja, ‘Gii mono Ponj Anutuga angobato mende menj muba.’ ”

¹³ Kilenjaa Toyanonj angobato kuuya ii Jiisas ama muro tegoro mesaonj keno. Kianj.

Jiisasnonj kanainj hamoqeŋe gawonj mero

Mat 4.12-17; Maak 1.14-15

¹⁴ Jiisasnonj balonj qararanjonkonja mesaoro Uŋa Toroyaa ku-usuŋanonj iwo nano Galili prowinsnonj eleeno. Eleeno qaa bujuyanonj seinj gomanj miri liligonj rama kenjgiti, ii kuuya sokoma keno.

¹⁵ Sokono gomaŋa gomaŋa liligon qamakooli mirigianonj uma Buŋa qaa kuma onono. Kuma onono mogiti, kuuya iyonononj aisoonj mepeseenj mugi. Kianj.

Nazaret yonononj Jiisas gema qegi.

Mat 13.53-58; Maak 6.1-6

¹⁶ Jiisasnonj eleema somasomarii taonj Nazaret kanonj keno. Sonda kendononj karo amakejiwaa so qamakooli mirinonj uma Buŋa Tere weenjonj onomambaajonj waaro.

¹⁷ Waaro gejatootoo eja Aisaiawaa Buju Tere mugi metuma qaa batuya kokaenj oogita eji, ii mokoloooro:

¹⁸ **“Pombaa Unj Toroyanonj noo uunanonj kemenj gawonj memewaaajonj bedu menj noma ejemba*

kamaanqeqeta yonoononj Oligaa Buŋa jenj asarinkejen. Iinonj wasinj nono qaa kokaenj jenj seinkejen;

Bologanonj gbadoonj onono laligojuti, Anutunonj mono ii isama metogonj onono laligowu.

Anutunonj jaagoo ejemba jaagia metooro mombo uunj iibuya.

Kike taribari ama mendunjonj menj kamaanj anji laligojuti, Anutunonj mono ii metogonj onono siiseweweya qaa laligowuya.

¹⁹ Pononj hamogeqewaa gbani awaa ano kanj kuuwaati, niinonj iikawaa qeleyaga kanj ii jenj asarinkejen.”

²⁰ Qaa kaenj weenjonj tere pipipiiya ii pipiin galenja munj kamaanj raro. Raro qamakooli mirinonj ragiti, iyonononj kuuya dorondonj ama jaasapo iigigiigi.

²¹ Iigigiigi kanainj kokaenj injijoro, *“Buju Terewaa qaa koi weenjowe gejagianonj kemero mojuti, iikawaa honja mono kete koi asugija.”*

²² Kaenj injijoro kalenmorianj qaaya qaaya buutanonja kamaaro kuuyanonj ii moma waliŋgonj jenj sororogonj munj qaa iikawaa jenkelekeleya ii kokaenj jegi, *“Eja koi Joosefwaa meriaga me?”*

²³ Jegi kokaenj injijoro, *“Ono kambanja kambanja gbaqoosonj qaa koi jenkeju, ‘Menj qeeango eja gii mono geenja menj qeangonj aowa.’ Ono gbaqoosonj qaa ii keteda koi nijowombaaajonj mojuti, ii mojenj. Ii jenj kokaenj jewuyaga, ‘Gii Kaperneam taononj kema angoletu uuta mena bujuya moninj, iikawaa so mono geenja gomanonj koi kaanagadeenj mewa.’”*

²⁴ **Kaenj jenj injijoro, “Niinonj qaa honja monj kokaenj injijomaŋa: Gejatootoo ejemba monj iyanjaa somasomarii taononj mende moma uma mubuya.*

*²⁵ **“Niinonj qaa honabonja monj kokaenj injijomaŋa: Elaijawaa kambanonj Anutunonj Siwe naguya kono gbani karoonj ano koinj 6 kawaa uutanonj konj mende kiro bodi somata kolooro namo kuuya sokono. Kambanj kanonj emba malo mamaga Israel uutanonj laligogi.**

*²⁶ **Mamaga laligogito, Anutunonj Elaija yonoononja mombaanonj kembaatiwaaajonj mende wasiroto, waba balonj Saidombaa gomanj qata Sarefat iikanonj emba malo motoonjgoya iwaanonj wasiro keno.**

*²⁷ **Gejatootoo eja Elisawaa kambanonj manimbanonj Israel eja mamaga turunj onono laligogito, iyonoononja mononj monj mende solananiro. Qaagoto, waba balonj Siriaga eja qata Naeman ii motoonjononj mono Elisawaa qaaya moma laarinj solananiq qeangoro.”**

* **4:18:** Ais 61.1-2 * **4:24:** Jon 4.44 * **4:25:** 1 Kinj 17.1 * **4:26:** 1 Kinj 17.8-16 * **4:27:** 2 Kinj 5.1-14

²⁸ Jiisasnoŋ kaen injoro qamakooli mirinoŋ ragiti, iyoŋonoŋ kuuya qaa ii moma iringia soono uuduuduu koloŋ oŋono.

²⁹ Uuduuduu koloŋ oŋono waama Jiisas konjoma otaagi taŋ seleenŋen keno. Taŋgia ii baŋaa sia kosianoŋ megi nanoti, mono iikanoŋ hagogi kemebaatiwaajoŋ kenŋi.

³⁰ Kenŋito, batugianoŋ qendeema oŋomesaŋ keno. Kianŋ.

Kaperneam taonoŋ ome moŋ konjono.

Maak 1.21-28

³¹ Jiisasnoŋ Galili prowins uutanŋ Kaperneam taonoŋ kamaaŋ keuma Sabat kendonŋ ejemba tuuŋ kuma oŋono.

³² *Kuma oŋono qaayanŋ ku-usuŋawo kolooro jero. Kawaajoŋ kanageso yoŋonoŋ ii iima aaruŋ waliŋgogi.

³³ Qamakooli miri iikanoŋ eja moŋ omeyawo raro. Raro omeyanoŋ tereŋŋoŋ silama qa kokaenŋ qaro,

³⁴ “Ae! Jiisas, Nazaret eja! Gii nomaenŋ ama nonomambaajoŋ anjaŋe? Mono tiwilaŋ nonomambaajoŋ kajaŋ me? Nii kaniaga moma kotoŋen. Gii Anutuwaanŋ eja Tak-kootoya koloojaŋ.”

³⁵ Kaenŋ qaro Jiisasnoŋ temboma kokaenŋ jeŋ muro, “Gii mono qaaga bogoro eja koi mesaŋ togowa.” Kaenŋ jeŋ muro omenoŋ eja ii meŋ giliro tama batugianoŋ namonoŋ kemero qeŋ mizimizi mende totoŋ koloŋ kouma mesaŋ keno.

³⁶ Keno kuuyanŋ newogia tegoro waliŋŋoŋ batugianoŋ aminŋ moma kokaenŋ jeŋi, “Yei! Qaa koi naa qaaga? Iinoŋ mono esuŋmumu qaganŋoŋ ome jeŋ kotoŋ oŋono teŋ koma kouma kenju.”

³⁷ Kaenŋ kolooro Jiisaswaa qabuŋayanŋ seiŋ gomaŋ kuuya kosere rama kenŋiti, iikanoŋ kema sokono. Kianŋ.

Jiisasnoŋ ji ejemba mamaga meŋ qeŋŋoŋ oŋono.

Mat 8.14-17; Maak 1.29-34

³⁸ Jiisasnoŋ waama Kaperneam qamakooli miri ii mesaŋ Saimon Pitowaa mirinoŋ uro. Uro Saimombaa seŋŋanoŋ selegere ji uuta kiro ero. Ero iwaajoŋ ama Jiisas qama kooliŋ mugi.

³⁹ Qama kooliŋ mugi kema usuŋŋoŋ kemeŋ selegere jeŋ kotoŋ muro mesaoro iikanondeenŋ waama nene oŋŋ unuagiŋo.

⁴⁰ Weeŋ jaaya teŋŋoŋ kemero kanŋoŋ ejemba daeŋ yoŋonoŋ alaurugia ji kania kania kanŋoŋ injiro egiti, ii kuuya unuama Jiisaswaanŋ kagi. Kagi boria kuuya yoŋoo qagianŋoŋ aŋa aŋa ano qeŋŋodaborogi.

⁴¹ Ome yoŋonoŋ kaŋŋagadeenŋ ejemba mamaga yoŋoo uugianoŋga kouma silama kokaenŋ qagi, “Gii Anutuwaa meria koloojaŋ.”

Jiisasnoŋ Hamoqeŋe Toya Kraist kolooji, iyoŋonoŋ ii mogitiwaajoŋ Jiisasnoŋ jeŋ oŋoma buugia muuŋŋuŋ oŋotaaro. Kianŋ.

Hamoqeŋe gawoŋa ii Galili sokono.

Maak 1.35-39

⁴² Jiisasnoŋ gaŋŋoŋ ero gomaŋ weŋgeraŋ suluro waama iyaŋa tirinŋ kotoŋ kemeŋ goria moŋnoŋ keno. Kenoto, ejemba yoŋonoŋ iwaanŋ muŋ kema mokoloŋ mende oŋomesaŋ kemebaatiwaajoŋ batogoŋ aŋŋoŋ koma mugi.

⁴³ Aŋŋoŋ koma mugito, kokaenŋ injoro, “Niinoŋ Anutu bentotoŋaa Oligaa Buŋa ii taŋ tosia yoŋooŋoŋ kaŋŋagadeenŋ jeŋ asariŋ oŋombe sokombaa. Anutunoŋ mono iikawaajoŋ wasiŋ nono.”

* 4:32: Mat 7.28-29

⁴⁴ Kaen jen kema Galili prowins liligon qamakooli mirigianon Buṇa qaanon uu kuun onoma laligoro. Kaen.

5

Jiisasnon gowokouruta mutuya onono.

Mat 4.18-22; Maak 1.16-20

¹ *Kamban monnon Jiisasnon Genesaret apu anṇon goraayanon nano ejembanon kan tuun tuun koma Anutuwaa Buṇa qaa mobombaajon oloqologon liligon mugi.

² Liligon mugi nama wanṇo woi kowe goraayanon rari iriiro. Sora hooro yononon wanṇo ii mesaon kemen misagia qeesaan songbangi.

³ Wanṇo mon ii Saimombaanon. Jiisasnon iikanon uma toya kokaen qisin muro, “Giinon mono nanṇona boronṇa mon nuama apunon baagen kema.” Qisin muro nanṇoro keno wanṇonon rama ejemba tuunlelemba kuma onono.

⁴ Kuma onono tegoro Saimon ijoro, “Giinon mono wanṇo koi nanṇona apu anṇon biwianon keno alauruga yonowo misagia sorawaajon giligi kema.”

⁵ *Ijoro Saimonon meleeno, “Somatana, nono gomantiṇṇa koriga misa gilin bimbimon honṇa mon mende mejonṇa. Qaagoto, giinon jen kotojanjawaajon mono kilen kema gilinin kema.”

⁶ *Kaen meleeno jerotiwaa so anṇi sora ambembo misagianon kemegi misanon boratiwombaa anṇi.

⁷ Kaen anṇi alaurugia wanṇo monnon laligogiti, iyonoojon kan ilaan onombutiwaa boro kaka konṇi kagi. Kagi wanṇo woi ii soranon saa qegi nemoton tagori.

⁸⁻⁹ Sora honombonon mende men iima iikawaajon kuuyanon walinggi. Walingon Saimon Piitonon ii iima Jiisaswaa batanon kemen simin kuma ijoro, “Oo Pon, nii singisonṇo ejaga koloojenj-waajon mono nomesaon kema.”

¹⁰ Saimombaa alawoita Jeims ano Jon Zebediwaa merawoita yoronon kaanagadeen newogara tegoro walingori. Saimonon qaa ii ijoroto, Jiisasnon kokaen meleeno, “Mono keega mende moba. Gii kokawaa gematanon ejemba ii sora kaanṇa horon onona giwo toroqegi laligowuya.”

¹¹ Kaen ijoro wanṇogia horon kouma sakasinon ama ilawoilagia kuuya mesaon Jiisaswaa gematanon otaan kenṇi. Kian.

Jiisasnon eja manimbayawo mon men solananiro.

Mat 8.1-4; Maak 1.40-45

¹² Jiisasnon taon monnon laligoro kanon eja mon selia manimbanon men bolidabororo raro. Rama Jiisas iima kosianon simin kuma kemen kokaen qama koolin muro, “Oo Pon, giinon siinganon men qeṇṇon nomambaajon mojanj eej, mono nii saanon men solananiṇ nomba.”

¹³ Kaen jero boria boraama selia oosirin ijoro, “Niinon ii amambaajon mojen. Gii mono solananiwa.” Kaen jero manimbaya ii iikanondeen solananiro.

¹⁴ *Solananiro kokaen jen koton muro, “Moba, kokawaa buju qaaya ii mon mende jena mobu. Qaagoto, gii mono jigo gawon galembaanon kema selega qendeema mun Mooseswaanon jenkootoya otaan solananijanjawa dangisen nandunṇa ama siimolon oowa. Ii oona iiro ejembanon kaniaga moma kotowu.”

* 5:1: Mat 13.1-2; Maak 3.9-10; 4.1 * 5:5: Jon 21.3 * 5:6: Jon 21.6 * 5:14: Lew 14.1-32

¹⁵ Kaen ijoroto, ii kilen Jiisaswaa qabunaya jen seiro goman so asarin keno. Kenotiwaa so ejemba tuunja tuunja yononon qaaya mobombaajon ano jigia men qeangowaatiwaajon iwaanon kan ajoroogi.

¹⁶ Kagito, Jiisasnon onomesaon balon qararanjon-konjon kema laligon qama kooliro. Kian.

Jiisasnon eja sele bakaya koomuya ii meagoro.

Mat 9.1-8; Maak 2.1-12

¹⁷ Jiisasnon ween monjon Buja qaa kuma onono Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) ano Kana qaawaa boi tosanon Galili ano Judia prowinswaa gomanja gomanja ano Jerusalemga kan ejemba tuunlelemba batugianon ragi. Pombaa ku-usunanon Jiisas nemun koma muro ejemba jigia mero qeangogi.

¹⁸ Kamban kanon eja tosanon alagia sele batuya koomuya ii demberunon ama anjon kagi. Kan koton Jiisaswaa kosianon miri uutanon uma ambombaajon batogogi.

¹⁹ Batogogito, ejemba tuunlelembenon ologon nangitiwaajon kuun papangon miri uutanon ubombaa kana mon mende mokolon men miri gaganon ugi. Uma waaren jamonon memeta ii oson luluungi oota kolooro ji eja demberuyawo kasanon somonjon iikanon angi ejemba batugianon Jiisaswaa batanon kemero.

²⁰ Kaen kemero Anutu moma laarin mugiti, Jiisasnon iyonoo tanigia ii iiro sokono ji eja kokaen ijoro, "Alana, niinon singisonogoga mesaojen."

²¹ Kaen ijoro Kana qaawaa boi ano Farisii yononon ii moma kanain kokaen jen romongogi, "Eja koi moroga? Iinon mono Anutu mepaegon mepaqepae anja. Anutu motoonjonon singisononana mesaonkejato, eja monjon ii qaago."

²² Kaen romongogito, Jiisasnon uugia iima koton kokaen injoro, "Tosaanja onjo uugianon naambaajon qaa jejeni, iikawaajon mamaga romonjoju? Ii mende sokonja.

²³ 'Niinon singisonogoga mesaojen,' jejeni, qaa iikanon mono afaanagadeen jejetaga. Monjon kaen jero tosanon qaa iikawaa honja mende iibu. Kawaaajon ii qaa afaanqa so. Niinon qaa mon kokaen jemambaajon mojen, 'Mono waama kamba.' Qaa ii mono lombotawo jejetaga kolooja. Kaen jewe honja koloowaa me qaagoti, iikanon mono asuganon asugiro iibu.

²⁴ Mobu, balonon singisonogo mesamesaowaa ku-usunja ii Siwe gomambaa Eja honaanon eji, onjo iikawaa kaniaajon tintuan laligowubo. Kawaaajon qaa lombotawo ii eja koi ijowe honja iibu." Kaen jen eja sele batuya koomuya ii ijoro, "Niinon gijojen: Gii mono waama tambomaeeega men miriganon kamba. Qaa binawo ii honawo koloowaati een, qaa afaanja ii mono kaanagadeen nomaembaajon omaya koloonaga?"

²⁵ Kaen ijoro iikanondeen jaagianon waama tambomaeeeya eroti, ii men Anutu mepeseen mesaon mirianon keno.

²⁶ Kaen kolooro ejemba kuuyanon walingon sombugia moma Anutu mepeseen jegi, "Yei! Kete iwoi awaa soroga iijon." Kian.

Jiisasnon Matyuu (Liwai) oono.

Mat 9.9-13; Maak 2.13-17

²⁷ Kawaa gematanon Jiisasnon Kaperneam mesaon kema takis ofis uugumambaajon ano kanon takis meme eja qata Liwai raro iima ijoro, "Gii mono noo gemananon kawa."

²⁸ Kaen ijoro gawonja kuuya mesaon waama Jiisaswaa gematanon keno.

²⁹ Kema Jiisas mirianon koma horon iwaajon jejelomban somata mozo-zongoro. Mozozongon takis meme tiliqiligiawo ano alauruta tosaanja horon onono tuun somatanon yonowo rama nembanene negi.

³⁰ *Kaen negi Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) ano yonoonon boi yononon ii iima njindin-nunduru jen Jiisaswaa gowokouruta kokaen jen onongi, "Ae! Ono mono naambaajon takis meme tiliqiligiawo ano singisongo ejemba yonowo rama nene apu neju? Ii mende sokonja."

³¹ Kaen jen onongi Jiisasnon kitia kokaen injoro, "Ejemba jigia qaa yononon doktawaa siin mende amakejuto, ji ejembanon mono dok-tawaanon kemakeju.

³² Niinon singisongo ejemba uugia meleembuti onoomambaajon kan laligojento, ejemba iyangiaajon mogi solanja koloojuti, ii qaago."

Nene singi laaligowaa qaaya

Mat 9.14-17; Maak 2.18-22

³³ Ejemba tosianon Jiisaswaanon kan qisigi, "Jon Oomulu ejawaa gowokouruta nononon kaman mamaga Anutuwaajon nene singi laligon qamakooli ajoajoro koriga amakejon. Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yonoo gowokourugianon kaanjadeen ama laligojuto, geengaa gowokouruganon mono pondan nene apu nenkeju."

³⁴ Kaen qisigi kokaen meleeno, "Onanon! Nono naa kamanon nene singi laligonkejon? Emba meme kamananon ejawaa gemakootanjurutanon gereya angi embawaa sakitiurutanon iwoi ii togonkeju me qaago? Niinon neenaa gowokouruna yonoo eja bunja koloon yonoo batugianon ainjolon ramakejen. Rabe nene singi laligowombaajon jegi yononon ainjolon aisoon rama singi laligowombaajon amamaankeju.

³⁵ Amamaankejuto, Anutunon laaligona nuano komuwe yononon mono kaman iikanon saanon nene singi laligonkebuya.

³⁶ "Ono laaligo walaga ano korisoro Bunja gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya. Iikawaa sareqaa gemata mon ii kokaen injimana: Moumou walaga jurano monon moumou gbilia moton opo jakanja kanon mende ama uumbinaankeja. Kaen anagati een, opo jakanja gbilianon mono walagawo ororon mende koloon ii horon menjurano boliqoliwabo.

³⁷ "Kaanjadeen monon wain apu gbilia ii bokon me taru walaga lama selianon memeta iikanon mende koson maaro kemenkeja. Kaen anagati een, wain apu gbilianon mono somariin taru qenjumenjurama molaaro namonon kamaaro taruyanon kileqileewubo.

³⁸ "Kawaajon wain apu gbilia ii taru gbilianondeen molaanin kemero sokombaa. (Kaanjadeen monon apu awaa ii konon qamoganon mende kosonkejon. Kaen kosowonagati een, iikanon mono juma siisororo kamaaro nen ji niniwabo. Kaen koloowaboti-waajon apu awaa ii konon awaanon kosonkejon. Ono kaanagadeen laaligo walaga ano Oligaa Bunja gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya.)

³⁹ Monon wain apu walaga mepeseen nen laligonkeji, iinon wain apu gbilia nemambaajon siin mende moma mojotiitii amakeja." Kian.

6

Jiisasnon Sabat kendombaa Pona kolooja.

Mat 12.1-8; Maak 2.23-28

* 5:30: Luuk 15.1-2

¹ *Kawaa gematanon Sabat kendon monon Jiisasnon wiit dumun gawon koria somata koton keno. Keno gowokouru-tanon wosogia injiro wiit hona motomotoon borogianon kuma osasaan negi.

² Kaen negitiwajaanon Farisii (Kana qaawaa kaparan-konkon) tosonian ii iima kokaen injogi, "Ono mono naambaajon Sabat kendombaa gawon meme songoya uuguju?"

³ *Kaen injogito, Jiisasnon kokaen meleeno, "Kin Deiwidnon manjaqeqe ejauruta yonowo liligon wosogia injiro iwoi angiti, ii weengogi me qaago?"

⁴ *Iinon Anutuwaa opo sel jigonon uma bered kowoga Anutuwaa jaasewananon alatanon angi raro esunanon tururo qetegogiti, ii mero negi. Bered kowoga mesamesaoya ii jigo gawon galen yononondeen nej laligogi. Iinon ano iwaa kerasuru-urutanon ii newubotiwajaanon songo eroto, ii kilen negi."

⁵ Kaen jen kokaen injoro, "Siwe gomambaa Eja honanon mono Sabat kendombaa Ponja kolooja." Kian.

Jiisasnon eja boria soorongoya men qeangoro.

Mat 12.9-14; Maak 3.1-6

⁶ Jiisasnon Sabat kendon monon qamakooli mirinon uma Buna qaa kuma onono. Iikanon eja mon boria dindina sooliro raro.

⁷ Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon Jiisas iima qaa jakeyanon ama mubombaa kania mongama "Eja ii Sabat kendonon meagowaa me qaago?" kaen jen jaa galen men ragi.

⁸ Ragito, Jiisasnon roromongogia ii moma koton eja boria soosolia ii kokaen ijoro, "Mono waama jaanananon namba." Kaen ijoro waama nano.

⁹ Nano Jiisasnon kaen jero, "Kana qaa otaan Sabat kendonon iwoi awaa me bologa ambona? Saanon mombaa wana somon-gowona me mesaonin tiwilaawaa. Nomaen anin sokombaa? Ii qisin onombe jewu."

¹⁰ Kaen jen eleqeleema korebore injidaboron eja ii ijoro, "Gii mono boroga qeteterewa." Kaen ijoro boria qeteterero mombo awaa kolooro.

¹¹ Awaa kolooroto, galen yononon iringia mamaga soono "Jiisas nomaen ama mubona?" jen iyangia amin mogi. Kian.

Gowokouruta 12 meweengon onono.

Mat 10.1-4; Maak 3.13-19

¹² Kamban kanon Jiisasnon baananon qama koolimambajaanon uma gomantiina koriga ii Anutu qama koolin mun laligoro goman ano.

¹³ Goman ano gowokouruta onooma yonoononga 12 meweengon onoma wasiwasi eja aposol qa ii onono.

¹⁴ Qagia ii kokaen qaro: Saimon, Jiisasnon qata Piito muro, iwaa koga Andruu ano Jeims, Jon, Filip, Bartolomyuu,

¹⁵ Matyuu, Tomas, Jeims Alfiuswaa meria ano Saimon qata mon Tompe eja qagi.*

¹⁶ Juudas Jeimswaa meria ano Juudas Iskariot. Kariot eja kanon kanagen memelolo ejaga kolooro.

Jiisasnon ji ejemba men qeangon onono.

Mat 4.23-25

¹⁷ Jiisasnon aposoluruta yonowo baananonga kamaan balon korianon kema nanngi. Nanngi gowoko tuun somata ano ejemba tuunleembe yononon

* **6:1:** Dut 23.25 * **6:3:** 1 Sml 21.1-6 * **6:4:** Lew 24.9 * **6:15:** Nesenel paati zelot yononon Room gawman tuarenjen ama iyangiaa nanan mewombajaanon tompe men laligogi.

iwaajon ajoroon mambongi. Yononon “Bunaya jero monin jinana men qeangowaa,” jen iikawaajon Judia prowins kuuya, Jerusalem siti ano kowe goraayanonga Taia ano Saidon taon iikanonja kan ajoroogi.

¹⁸ Omejiilanon kokojinjin men ononoti, iyononon kaanagadeen kan qeangogi.

¹⁹ Ku-usunanon iwaanonga koton yonoonon uro kuuya men qeangon onono. Kawaajon ejemba kuuyanon Jiisas oosiriwombaajon janjarin riigi. Kian.

Simbawonawo ano gejajuju aambaa qaaya

Mat 5.1-12

- ²⁰ Jiisasnjowokouruta otaama injiima kokaen injjoro,
 “Anutuwaabentoton ii wanaya onoo bunaga. Kawaajon wanaya onoo mono simbawonawo kolooju.
- ²¹ Kamban kokaamba nenewaa kaanja komun qenjen qen laligojuti, Anutunon mono siingia ii unuagiwaa. Kawaajon onoo mono simbawonawo kolooju. Kamban kokaamba saajuti, ononon mono korisoro ama jomo jomowu. Kawaajon wosobiri laligojuti, onoo mono simbawonawo kolooju.
- ²² * “Ejembanon onoo Siwe gomambaa Eja honaajon ama kazi ama yakarin selianon kuun uuqeqe qaa tokoronkota jen onoma kasu seibolo kaanja qagia koton kondeembuti, onoo mono simbawonawo kolooju.
- ²³ * “Ambosakonurugianon iikawaa so gejatootoo ejemba yonoonon ama onoma laligogi. Mobu! Anutunon tawagia uuta Siwe gomanon anota eja. Kawaajon kaen ama onongi kamban iikanon mono aisoon otokorian maabu.
- ²⁴ Onoo simbawonawo laligojuto, qabuqa esuhinagiawo onoo laaligo siiseweweya qaa laligojuti, ii mono tegowaa. Kawaajon niinon onoonon qama wanjinjigon ‘Oo yei!’ jejen.
- ²⁵ Kamban kokaamba nen timbirin ama laligojuti, onoo mono wosogia injiro bodi laligowuya. Kawaajon niinon onoonon qama wanjinjigon ‘Oo yei!’ jejen. Kamban kokaamba korisoro ama jomo jomojuti, onoo mono amburere men saabuya. Kawaajon niinon onoonon qama wanjinjigon ‘Oo yei!’ jejen.
- ²⁶ “Ambosakonurugianon gejatootoo ejemba takapolakaya jen mepeesen onoma laligogi. Ejemba kuuya iikawaa so ama onongi niinon onoonon qama wanjinjigon ‘Oo yei!’ jejen.” Kian.

Kereuruga mono jopagon onomba.

Mat 5.38-48; 7.12a

²⁷ “Bologa ama onombuyato, onoo qaana moma laligojuti, niinon onoonon kokaen injjowe mobu: Mono kereurugia uugianon jopagon onoma laligowu. Daen yononon kazi ama ononjuti, ii mono awaagadeen ama onoma laligowu.

²⁸ “Daen yononon qasuaan jiringon ononjuti, ii mono kobibiin kotuegon onombu. Horon ureen ama ononjuti, iyonoonon mono Anutuwaab qama kooliwu.

²⁹ “Mononon urunga lee qetaaliro leegen kaanagadeen meleema muba. Mononon malekuga qaga guama opoga duta kaanagadeen memambaajon moro giinon mono ii mende angon komba.

* 6:22: 1 Piito 4.14 * 6:23: 2 Hist 36.16; Apo 7.52

30 “Iwoiwaa welema gonggi ii mono kuuya onomba. Monnon goo hina iwoiga mero ii mono meleema gombaatiwaajon mende kaparan koma qisiwa.

31 *Ejembanon onjo iwoi ama onombutiwaa momakejuti, iikawaa so mono yonoojon kaanagadeen ama onomakebu.

32 “Namowaa singisonjo ejembanon alaurugianon jopagon ononggi kitia meleema jopagon onoma mepeseen aonkeju. Onjo iikawaa so balombaa tania otaankejuti een, Anutuwaanon tosa mende kolooro mono nomaen onjo mepeseen ononaga? Alaurugia ano kereurugia ii mono motoon jopagon ononggi tawa onono oyanboyan koloowuya.

33 “Namowaa singisonjo ejembanon alaurugianon iwoi awaa ama ononggi kitia meleema onoma ala men aon mepeseen aonkeju. Onjo iikawaa so ama balombaa tania otaankejuti een, Anutuwaanon tosa mende kolooro onjo mende mepeseen onombaa.

34 “Namowaa singisonjo ejembanon monen iwoi ii singisonjo ejemba tosaan yonoojon onoma kitia iikayadeen meleema onombutiwaajon kaparan komakeju. Ii balombaa nanamemenja. Onjo tosanon tosgia meleema onombutiwaa mambongi Anutunon mono nomaen mepeseen ononaga? Tosianon tosgia mende meleema ononggi Anutunon mono kitia ii meleema tawa onombaa.

35 “Onjo mono Siwe Toyaa nanamemenja ama men laligowu. Balon ejembanon bologa ama dangisen mende jenkejuto, Anutunon kilen ii awaa ama onomakeja. Kawaajon onjo mono kereurugia uugianon jopagon awaagadeen ama onoma monen iwoi onoma iikawaa kitia mon meleema onombutiwaajon mende moma mambombu. Kaen ama laligogi tawagianon sein uuta kolooro Anutu uuta meraboraana koloon laligowuya.

36 “Siwe Mangianon korebore kiankomun onomambaajon moji, onjo mono iikawaa so ejemba kuuya kiankomun onoma laligowu.” Kian.

Jenteego toya kaan mende koloowu.

Mat 7.1-5

37 “Ejemba tosia yonoo qaagia ii mende gosin jen tegowu. Ii mende jen tegon ononggi Anutunon mono onoangia kaanagadeen mende jen tegon onombaa. Onjo tosia yonoo singisonogogia irona ii mende meleema onombu. Ii mende meleema ononggi Anutunon mono onoangiaa singisonogogia irona ii kaanagadeen mende meleema onombaa. Onjo mono tosia yonoo singisonogogia mesaowu. Ii mesaogi Anutunon onoangiaa singisonogogia kaanagadeen songbama mesaowaa.

38 “Onjo ejemba tosia yonoo iwoi ama ononggi Anutunon mono iikawaa so gosin iwoi ii meleema onjo kaanideen ama onombaa. Kawaajon onjo mono iwoi kalen onomakebu. Kaen ononggi Anutunon mono kaanideen kalen onomakebaa. Onanon, Anutunon ii kalembone mende moma ilaan onomakebaa. Anutunon gosin onjo iwoi onongiti, iikawaa soya kuuya men gambinon maaro qaa ootanon kouro utugoro ororon kolooro mendungoro kemero toroqen qaganon maaro soya uugun qegelalan kamaaro ii mono gesogianon mouma onombaa.” Anutuwaa kania ii kaanja.

Ejembanon angiaa kanagia iima mobu.

39 *Jiisanon sareqaa mon kokaen injoro, “Jaago ejemba monnon jaago alia mon saanon borianon men wambaa me qaago? Kaen kemaoraga mono motoon ronnon kemen urunaga.

* 6:31: Mat 7.12 * 6:39: Mat 15.14

⁴⁰ *Gowokononj boiya mende uuguja. Boigianonj momo kuuya tororo kuma onono moma komuwuti, kuuya iyonononj mono boigia kaanja koloowuya.

⁴¹ “Gii naambaajonj alagaa jaayanonj godomaruru melaada iijanto, geenjaa jaaganonj gere tapia somata eji, ii nomaenj mende iima kotojanj?”

⁴² Geenjaa jaaganonj gere tapia somata eji, ii mende iima kotonj nomambaajonj alagaajonj kokaenj jenaga, ‘Alana moba! Jaaganonj eugen godomaruru kemenj raji, ii saanonj itagowe kamaawaa.’ Oo uumeleembaa selesele eja, gii mono wala geenjaa jaaganonj gere tapia somata ii menj giliwa. Ii menj gilingo tororo iima kotonj alagaa jaayanonj godomaruru kemenj raji, ii saanonj itagona kamaawaa.” Kianj.

Gerewaa kania ii honja iima gosinj moma kotowu.

Mat 7.16-20; 12.33-35

⁴³ “Gere awaa mononj honja bologa mende kuunkeja. Kaanjadeen gere bologa mononj honja awaa mende kuunkeja.

⁴⁴ *Jao kota ii kasuneselanonj kolooro mewombaajonj amamaankejonj ano muli honja ii kowororononj kolooro qetegowombaajonj amamaankejonj. Iikawaa so gerewaa honja iima gosinj mono kania moma kotowu.

⁴⁵ *“Eja uutanonj iwoi saa qero eji, ii mono buutanonj asuganonj jenkeja. Kawaaajonj eja awaawaa uu kowianonj iwoi awaawaa morianja eji, iinonj mono awaa ii asuganondeen jenkeja. Eja bologaa uu kowianonj iwoi bologa eji, iinonj mono bologa ii asuganonj jenkeja.” Kianj.

Miri tando kotakota ano looloria

Mat 7.24-27

⁴⁶ “Ono noojonj ‘Ponj Ponj!’ qa ii mono naambaajonj qamakejuto, niinonj iwoi mewutiwaajonj jenkejenj, ii mende tenj koma menkeju.

⁴⁷ “Daenj yonononj noononj kanj qaana moma tenj koma mejuti, niinonj iyonoo kaniagia qendeema sareqaanonj jemaņa.

⁴⁸ Iinonj motonqege eja kokawaa so kolooja: Eja iikanonj miri memanjen ronj koriga osonj kemenj tandoya jamo kowonjinj (simen) qaganonj kuunj menj kotiiro nano. Kaenj nano konjuru kambanonj apu gboulu somata qenj miri batuyanonj kuuroto, awaagadeen menj mejugoro nanotiwaaajonj kumambaajonj qenj bimbimgoro kotiinj nano.

⁴⁹ Qenj bimbimgoro, mononj qaana moma mende tenj koma meji, iinonj mono motonqege eja kokawaa so kolooja: Iinonj miri memanjen tandoya mende osonj komoma namo qaganonj tekun manjagadeen ama mero. Mero nano konjuru kambanonj apu gboulu somata qenj miri batuyanonj kuuro miri ii iikanondeen kuno ororonjonj kamaaro.” Kianj.

7

Jiisanonj kawali galej mombaa gawonj ejia menj qeangoro.

Mat 8.5-13

¹ Jiisanonj ejemba tuunlelembe batugianonj laligonj Buņa qaaya kuuya ii injijonj onjomesaonj Kaperneam taanonj kouro.

² Iikanonj Room kawali galej mombaa gawonj ejianonj ji kiro komumambaa ano. Galejanonj iwaajonj moro uuta kolooro.

³ Kawaaajonj Jiisaswaa bujuya moma Juuda yonoo jotamemeya tosaanja wasinj onono Jiisaswaanonj kema kokaenj qisigi, “Mono kanj welenj ejia menj qeangowa.”

* **6:40:** Mat 10.24-25; Jon 13.16; 15.20 * **6:44:** Mat 12.33 * **6:45:** Mat 12.34

⁴ Kema Jiisaswaanon keuma kaparan koma qama koolin jegi, “Somatanana, kawali galen iikanon mono ilaan mubaatiwaa so awaa soro kolooja. Kawaajon mono kawa.”

⁵ Moba, iinon Juuda ejemba tuun somata nonoojon siin ano ‘Qamakooli mirinana mewonja,’ jenin waba iinon monen ano megii.”

⁶ Kaen jegi moma yonowo keno. Kenoto, kawali galembaa miria dodowiro iinon alauruta wasin onoma Jiisaswaaon qaa kokaen ano, “Oo Pon, nii kaandiaga laligowe noo miri waarenanon gualeembaatiwaaon gamuna mojen. Kawaajon mono mende aon komun kawa.”

⁷ Nii neenaa mobe kamaanqeqeta koloojiwaaon goonon kamambaa so mende mojento, qaa jegagadeen jena welen ejananon qeangowaa.

⁸ Ii kokaembaajon: Nii neeno kaanagadeen galenaa ku-usun baatanon ama nongi laligojen. Noo baananon manjaqeqe eja laligogi ii jen koton onomakejen. Yonoononga mombaajon ‘Kemba!’ jen kotowe iinon kembaa. Mombaajon ‘Kawa!’ jen kotowe iinon kawaa ano welen ejana mombaajon ‘Gawon koi mewa!’ jewe iinon ii mewaa.”

⁹ Jiisasnon qaa ii moma kawali galembaaon walingon ejemba tuun otaan kagiti, iyonoonon eleema kokaen jero, “Niinon kokaen injowe mobu: Israel kanageso batugianon kaanagadeen momalaari somata kaanja ii mombaa uutanon mende mokoloowe.”

¹⁰ Kaen jero kawali galembaa qele ejaurutanon eleema mirinon keuma welen eja mokolon iigi qeangon raro. Kian.

Jiisasnon malo mombaa meria menj gbiliro.

¹¹ Kawaa gematanon Jiisasnon taon qata Nain kanon keno gowokouruta ano ejemba tuunlelbenon otaan kenji.

¹² Iikanon taon kiropo naguya dodowiro qamo mon angon kagi. Malo mombaa meriaga motoongonon komuro taombaa ejemba tuun somatanon ajoroon ron kombombaajon kagi.

¹³ Ponon malo ii iima wosoya moma ijoro, “Mende saaba.”

¹⁴ Kaen jen kema bokis angon kagiti, ii jero doron angi bokis oosirin kokaen jero, “Eja gbaworo, mono waaba. Niinon gii kaen gijojen.”

¹⁵ Kaen jero qamo kanon gbilin waama kanain qaa jero. Qaa jero Jiisasnon ii nemunja mun kembatiwaaon jero.

¹⁶ Ejemba kuuya yononon ii iima qarasombugia moma Anutu mepeseen jegi, “Gejatootoo eja somata mononon mono batunananon asugin laligoja.” Tosianon jegi, “Anutunon kanagesoya ba koma nonono laligojon.”

¹⁷ Iwaa buju qaa ii sein Judia prowins kuuya so koma gomanja gomanja leele kanon kema tegoro. Kian.

Jombaa gowokowoita Jiisaswaanon kari.

Mat 11.2-19

¹⁸ Jon Oomulu ejanon kapuare mirinon raro gowokourutanon iwoi kuuya ii kolooroti, iikawaa sunduya ijogi.

¹⁹ Ijogi moma gowokowoita woi orono kari Pombaanon kema kokaen qisin mubaatiwaaon wasin orono, “Menqeeango eja kawaatiwaaon mambonin giinon ii koloojan me eja mon kanagen kawaatiwaaon mambombona.”

²⁰ Wasin orono Jiisaswaanon keuma ijori, “Jon Oomulu ejanon kokaen qisin gombojon wasin norono kajo, ‘Menqeeango eja kawaatiwaaon mambonin giinon ii koloojan me eja mon kanagen kawaatiwaaon mambombona.’”

21 Jiisasnoŋ kambaŋ iikanondeeŋ ejemba mamaga ji wiji lokoŋ ano omejiilaŋgiawo (isinabisina) ii meŋ qeaŋgoŋ oŋono ano ejemba jaagia googa mamaga jaagia metooro uuŋ iigi.

22 *Jombaa gowokowoitanoŋ keuma qisiŋ muri kokaeŋ meleeno, “Iwoi iima mojaoti, iikawaa sunduya mono kema Jon kokaeŋ ijowao: Jaagia googa yoŋonoŋ uuŋ iiju. Meendaŋgoya yoŋonoŋ kana kema kaju. Manimbagiawo yoŋonoŋ solanŋiŋju. Gejaduu yoŋonoŋ qaa moju. Koomuya yoŋonoŋ gbiliŋ waaju. Kamaanqeqeta yoŋoojoŋ Oligaa Buŋa jeŋ asariwe momakeju.

23 Kaeŋ kolooro iigi mombaa uutanonŋ mende boliro gema mende nuwaati, iinoŋ mono simbawoŋawo kolooja.”

24 Kaeŋ meleeno Jombaa gowoko yorononŋ keni Jiisasnoŋ kanaiŋ Jombaa kania ejemba tuuŋlelemba yoŋoojoŋ kokaeŋ jeŋ asariro, “Oŋo baloŋ qararaŋkoŋkoŋanoŋ kanoŋ naa iwoiga iibombaajoŋ keŋgi? Haamononŋ bowo utitiŋ metano kema kaŋkeji, oŋo eja iikaŋa iibombaajoŋ keŋgi me?

25 “Me naa iwoiga iibombaajoŋ keŋgi? Eja malekuya akadamuyawo mouma laligoroti, ii iibombaajoŋ me? Mobu, ejemba malekugia tereya iimasiŋsiŋawo mouma kema kaŋ siiseweweya qaa laligojuti, iyoŋonoŋ mono kiŋ yoŋoo jinŋkaroŋ mirigianoŋ laligoju. Ii baloŋ qararaŋkoŋkoŋanoŋ qaago.

26 “Me naa iwoiga iibombaajoŋ keŋgi? Gejatootoo eja moŋ iibombaajoŋ me? Oŋanoŋ, niinoŋ kokaeŋ injowee mobu: Eja iigiti, iinoŋ mono gejatootoo ejemba tosaŋa unuugunŋ qaita moŋ kolooja.

27 *Iwaa kania ii waladeeŋ kokaeŋ oogita eja, ‘Moba, niinoŋ qelena gajoba moŋ wasiwe waladeeŋ kema ejemba uugia mindiŋgoŋ goo kana meleuro giinoŋ mono iwaa gematanonŋ namononŋ emu kemeba.’

28 Qaa kaeŋ ejato, niinoŋ kokaeŋ injowee mobu: Embanoŋga meraurugia kuuya megiti, iyoŋoo batugianoŋ Jononŋ mono kuuya unuugunŋ qabuŋayawo nanja. Nanjato, Anutuwaa bentotonŋ uutanonŋ keuma Anutuwaa qabuŋaya mokoloonkejuti, iyoŋoo batugianoŋ kamaanqeqeta konoga iinoŋ mono Jon uguja.

29 *“Ejemba kanageso kuuya ano yoŋoo batugianoŋ takis meme yoŋonoŋ kaanŋadeeŋ Jombaa Buŋa qaaya mogi oomulu meŋ oŋonotiwaajoŋ Jiisawaa Buŋa qaaya moma jeŋ qeleema jegi, “Ahaa! Anutuwaa kana dindiŋa jeŋ asarija.” Kaeŋ jeŋ uugia meleengi.

30 Kaeŋ meleengito, Jononŋ Farisii ano Kana qaawaa boi oomulu mende meŋ oŋonotiwaajoŋ yoŋonoŋ Anutuwaa areŋa mende teŋ koma Buŋaya gema qeŋ silemale anŋi.

31 “Ejemba kete namononŋ laligojuti, ii mono naamombo so ama oŋombenaga? Yoŋoo siligia ii nomaeŋ?

32 Yoŋonoŋ naamade kaŋa kolooju. Yoŋonoŋ maaket sombenonŋ rama qaa jomo meŋ tondu qama kokaeŋ jeŋkeju, ‘Nono awelo uuniŋ oŋo rii gbawe mende orogi. Nono jinŋeŋ qaniŋ oŋo mende toroqenŋ saagi.’

33 Iikawaa kania ii kokaeŋ: Jon Oomulu ejanonŋ kaŋ nene siŋgiŋ laligonŋ wain apu mende nero oŋo iwaajoŋ jeŋkeju, ‘Ome moŋnoŋ uutanonŋ kemerota laligoja.’

34 “Siwe gomambaa Eja hoŋanoŋ kaŋ nene neŋ korisoro anŋi oŋonoŋ jeŋkeju, ‘Mobu, iinoŋ baonoŋ newageeŋ nene qozozonŋoŋ neŋ wain apu mamaga neŋ takis eja tiliqiligiawo ano kilenŋa meme yoŋoo alagiaga laligoja.’

* 7:22: Ais 35.5-6; 61.1 * 7:27: Mal 3.1 * 7:29: Mat 21.32; Luuk 3.12

³⁵ Korebore Anutuwaa momakooto koma gbilinkejuti, iyonoo nanamemengiaa honanon mono momakooto-gianon sokonji, ii qendeemakeja.” Kian.

Singisongo embanon Jiisaswaa kania kele moriro.

³⁶ Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) eja yonoononga monon Jiisas ii iyanaa mirianon kan nene newaatiwaa koma hororo. Koma hororo kema mirianon uma nene dujonon raro.

³⁷ *Tanon kanon singisongo emba mon laligoro. Iinon Jiisas Farisii ejawaa mirinon uma rama nene neroti, iikawaa bujuya moma kele unkoowayawo maaro jamo kaaro mon saa qeroti, ii men uma karo. Kaaro ii lalu langonawo qata alabasta iikanon memetaga.

³⁸ Uma kan Jiisaswaa kanianon kemej rama kanain saaro jaunanon riima kemej kanianon moriro. Moriro wan juyanon kerej, selemooto men koto ro toboriro kania buutanon kiton nen kele unkoowayawonon moriro.

³⁹ Moriroto, Farisii ejanon Jiisas koma hororoti, iinon ii iima uutanon kokaen romongoro, “Emba koi singisonogoyawoga. Eja koi kanon gejatootoo ejaga laligonagati een, iinon mono emba kanianon oosirijiwaa kania moma kotonaga.”

⁴⁰ Jiisasnon ii moma koton kokaen meleema jero, “Saimon, niinon qaa mon jemambaajon mojen.” Jero ijoro, “Boi, saanon jena momanja.”

⁴¹ Ijoro Jiisasnon kokaen ijoro, “Ejemba woinon benkonon kema kiti ambowaa monej galejaa qisiri. Monon ween 500:waa tawaya (Kina 5,000), monon ween 50:waa tawaya (Kina 500) kawaa so kiti ambotiwaa qisiri. Qisiri iikawaa so orono.

⁴² Oroma kanagen kitigara kumbao jero monengara qaono amamaari. Amamaari benk galejanon kitigara qetegon koton mesaon orono. Mesaon orono iyoroononga moronon ii uutanon mamaga jopagon munkeja?”

⁴³ Kaen qisiro Saimonon kokaen meleeno, “Noo momonon kiti somata koton mesaon muroti, iinon.” Kaen meleeno jero, “Gii qaa tororo gosin jejan.”

⁴⁴ Kaen jen embawaanon eleema kokaen ijoro, “Emba koi iiba. Niinon miriganon koube giinon kanana songbamambaajon apu mon mende nonjanto, emba koi kanon mono kanana jaunanon morin wan juyanon selemooto men koto ro toborija.

⁴⁵ Giinon buuna mende kiton nejanto, emba koi kanon mono mirinon koube iikanondeen kaparan koma kanana kiton nen laligoja.

⁴⁶ Giinon wagna kele mende morijanto, emba koi kanon mono kele unkoowayawonon kanaanon nomorija.

⁴⁷ Kawaaajon niinon kokaen jewe moba: Anutunon emba kokawaa singisongoya mamaga ii mesaon songbano kawaaajon uutanon nii mamaga jopagon nonja. Monon singisongo melaada mon ano Anutunon singisongoya melaada mesaoro iinon uutanon borona mon iigadeen jopagon nomakeja.”

⁴⁸ Kaen jen emba ii kokaen ijoro, “Niinon goo singisongoga songbama mesaonjen.”

⁴⁹ Kaen jero eja motoon nene nen ragiti, iyononon kanain iyangiodeen kokaen jegi, “Singisongo songbama mesaonji, iinon mono moro ejaga koloomambaa moja?”

* 7:37: Mat 26.7; Maak 14.3; Jon 12.3

⁵⁰ Kaen jegito, Jiisasnon embawaajon jero, “Momalaariganon mono hamo qen gonja. Saanon luaenon kema.” Kian.

8

Emba tosonianon Jiisas nanjon kenji.

¹ Kawaa gematanon Jiisasnon liligon taon taon ano gomaña gomaña kanon kema Anutuwaa bentotombaa kania jen asarin Oligaa Buna qaanon ejemba uugia kuun laligoro. Gowokouruta 12 yononon iwo motoon kenji.

² *Kaangadeen emba tosonianon iwo kenji. Emba ii wala ji injiro omenon kokojinjin men onono laligogi Jiisasnon men qeangon onono. Emba ii kokaen: Magdalaga emba mon qata Maria qagi. Jiisasnon iwaa uutanonga ome 7 onotaaro kouma kenji.

³ Emba mon qata Joana. Iwaa loya qata Kuza iinon kin Herodwaa jin karon miri kanon gawmambaa moneñ galenaga laligoro. Emba mon qata Susana. Yononon ano emba tosaña mamaga yononon iyangiaa moneñ esuhinagianon Jiisas ano gowokouruta kananon galen koma nanjon ononji. Kian.

Qosomakororo ejawaa sareqaa

Mat 13.1-9; Maak 4.1-9

⁴ Ejembanon taon so kanon horon Jiisaswaanon kan tuunlembenon ajoroogi Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero:

⁵ “Eja monnon nene kota qosoma kororoomambaaajon keno. Kema qosono kota tosonianon kana goraayanon kemen kongi. Kemen kongi ejembanon riin rikotaagi kanakeewanaa (warawen) koon koon kouma ii nedaborogi.

⁶ Kota tosonianon jamo kowonjinon kemen kongi. Kemen koma kanon namo apuyawo mende mokolon kuragagia kouma soolin gororongogi.

⁷ “Kota tosonianon komuntiri waayawonon kemen kongi. Kemen kongi iikanon ororon kouma unuugun qen turun bibiloko men ononji.

⁸ Kota tosonianon namo awaanon kemen kongi. Kemen koma juma waama hongia awaa kolon handewaa so kolon seigi.”

Qaa ii jedaboron qa somata kokaen qaro, “Monnon uugejiawo laligoji een, iinon mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kian.

Jiisasnon nomaembaajon sareqaawaa kania jero.

Mat 13.10-17; Maak 4.10-12

⁹ Kaen jero gowokourutanon sareqaa kokawaa kaniaajon Jiisas qisin mug.

¹⁰ *Qisin mug jero, “Anutuwaa bentotononon keuma laligowonatiwaa qaa aasangoya ii on asuganon injowe moma kotojuto, tosaña yonoonon ii sareqaanon jewe momakeju. Kaen moma iyangiaa jaagianon iwoi iimago kania kileñ mende iima kotowuya. Iyangiaa gejagianon qaa tororo momago kania kileñ mende moma asariwuya.”

Jiisasnon sareqaawaa kania jero.

Mat 13.18-23; Maak 4.13-20

¹¹ “Sareqaa iikawaa kania ii kokaen: Kota qosoma kororoogi, ii Anutuwaanon Buna qaa.

¹² Nene kota kana goraayanon kemen kongiti, ii kokaen: Ejemba tosonianon Buna qaa mojuto, ii mogi Kileña Toyanon kan uugia meleema Siwewaa buna kolowubotiwaajon qaa kota ii uugianonga qetegon unuamakeja.

* **8:2:** Mat 27.55-56; Maak 15.40-41; Luuk 23.49 * **8:10:** Ais 6.9-10

¹³ Nene kota qosono jamo kowonjinonj kemenj kongiti, ii ejemba sareya monj. Yoŋononj Buŋa qaa moma ii uuqeeanjo qaganonj moma anjonj komaakejuto, uugianonj kemenj tiigia mende megitiwaajonj kamban torodaamonaadeen moma laarinj laligogi anjobatowaa kambananonj mono tama unjuwaa.

¹⁴ “Nene kota qosono kumuntiri waayawononj kemenj kongiti, ii kokaen: Yoŋononj Buŋa qaa mogi uugianonj kemenjkejato, balononj laaligowaa majakakaya ano monenj hina memewaa ugereya koloonj bimoonj onjmakeja. Qabunagiawo koloowombaajonj koposonjgogi siinj kombombanja bologa tosanonj kaanagadeen uugianonj dunjonj Buŋa qaa bibiloko menj munjeju. Kaenj kolooro honjgia qaa auta (gipeya) koloowuya.

¹⁵ Kaento, nene kota namo awaanonj kemenj kongiti, ii ejemba koi kaanja: Yoŋononj Buŋa qaa geja ama mogi uugia awaa gbingbaonja qaa iikanonj kemero soowabotiwaajonj mokosinjonj kaparanj koma galenj kongi honjgia awaa awaa mokolonjeju.” Kianj.

Iwoi aasangoya kuuya ii asuganonj koloowaa.

Maak 4.21-25

¹⁶ * “Monjonj lambe me kiwa ootirinj monjononj mende koma turuwaa me dunj baatanonj mende ambaa. Ii qaagoto, ii iikawaa dunj qaganonj ano rabaa. Rama asariro tosanonj miri uutanonj ubombaajonj mojutu, yoŋononj iikawaa asasaga iima saanonj ubuya.

¹⁷ * “Kaanjadeen uunananonj iwoi monj mesanjoninj aasangoyanonj eji, ii mono asuganonj koloowaa. Iwoi monj koma turuninj eji, ii mono luluunji asuganonj ewaa.

¹⁸ * “Kawaajonj Anutuwwa qaa mojutu, ii mono uu wombogianonj ama romonjonj koma gbilinj laligowu. Monjonj momakootoyawo laligoji, Anutunonj mono ii toroqenj muro somariwaato, monjonj momakootoya qaa laligojato, ‘Kawo laligojen,’ jeji, Anutunonj mono momoya melaa ii kaanagadeen qetegonj wambaa.” Kianj.

Jiisaswaa nemunjkouruta.

Mat 12.46-50; Maak 3.31-35

¹⁹ Jiisasnonj kaen jenj laligoro nemunj kourutanonj ii iibombaajonj kagito, ejemba tuunj somatanonj ologonj eligogitiwaajonj kosianonj kembombaajonj amamaagi.

²⁰ Amamaanj nanji monjonj kokaen ijoro, “Goo nemunjoannga mono seleenjen nama gii giibombaajonj moju.”

²¹ Ijoroto, Jiisasnonj kokaen meleema injoro, “Ejemba koi Anutuwwa Buŋa qaa moma tenj koma koma gbilinjkejuti, iyoŋononj mono noo nemuna ano kouruna kolooju.” Kianj.

Jiisasnonj jero raidimbonj goronj qero.

Mat 8.23-27; Maak 4.35-41

²² Ween monjonj Jiisasnonj gowokouruta kokaen injoro, “Mono mesaonj apu anjonj kotonj leegenj keubonja.” Kaen jero wanjononj motoonj uma apu anjonj qaganonj kenji.

²³ Kema opo sel mororongogi haamononj nanjoro kenji Jiisasnonj gaonj ero. Ero haamo raidimbonj apu anjononj gilinj siri qindiuro wanjo uutanonj kemero. Kemenj saa qemambaajonj ano tiwilaawombaajonj anji.

* **8:16:** Mat 5.15; Luuk 11.33 * **8:17:** Mat 10.26; Luuk 12.2 * **8:18:** Mat 25.29; Luuk 19.26

²⁴ Tiwilaawombaajon ama gowokourutanon kema mindiin ijogi, “Pon So-matanana, mono nono angonon tiwilaawombaajon anjon.” Kaen ijogi uuta tooro musu ano apu anjombaa siria kokaen jen koton orono esungaranon kamaaro goron qen ero.

²⁵ Kaen kolooro injoro, “Onoo momalaarigia ii dakanon?” Kaen injoroto, yononon awawalin qarasombugia moma jegi, “Yei! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinon musu ano kowe siri jen koton orono jeta ten konjao.” Kian.

Omenon bao uugianon kemegi ejanon qeangoro.

Mat 8.28-34; Maak 5.1-20

²⁶ Jiisasnon gowokouruta yonowo toroqen opo sel mororonogogi haamonon nangoro kema apu angon koton Galili prowins leegen Gerasa gomanon keugi.

²⁷ Iikanon keuma sakasinon uro eja omeyawo mon taononga kan Jiisas mokolooro. Eja ii qasirinon laligon qamowaa jamo kobaa oson uroroogi egiti, iikanon en laligoro. Kamban koriga opo maleku mende mouma miri mombaa uutanon mende en laligoro.

²⁸⁻²⁹ Omenon kamban koriga horon ureen muro eja mamaganon boria bota qen kania gbadonon (tapenon) somonon galej koma laligogito, tapeya ii hororo riiqiuro omenon kuuro balon qararanonkononon kema lan laligoro. Kawaajon Jiisasnon omeya ii kokaen jen koton mumambaajon ano, “Ome bologa, gii mono kouma eja koi mesaon kema.” Kaen jemambaajon ano Jiisas iima silama namonon kosianon kemej qa gigilaan kokaen qaro, “Ae Jiisas, gii Anutu uuta meria koloojan. Gii mono nomaen ama nomambaajon koi kajan? Niinon welema gonjen: Gii siimbobolo geriawo mende ama nomba.”

³⁰ Kaen qaro kokaen qisiro, “Gii qaga moro?” Omejiilan mamaga uutanon kemej laligogitiwaaajon “Qanana Liijon jejon,” jegi. Ii ananaa qaanon Kere tuun somata.

³¹ Kaen jen Jiisas kokaen welema mugi, “Gii nonotaan ome ron dusiita qaa iikanon kemebombaajon mende jen koton nonomba.”

³² Kosogianon maronja kanon bao tuun somata mon gbojoja uutanon kuluuma laligogi. Kawaajon ome yononon kokaen jen welema mugi, “Gii saanon jena nono bao yonoo uugianon kemebonja.” Welema mugi “Mono kema kemebu,” jen koton onono.

³³ Jen koton onono eja uutanonga kouma kema bao uugianon kemegi. Kemegi bao tuun yononon lugun newonewonon kema jororonon apu angonon kemej nemoton komugi.

³⁴ Iikaen kolooro bao galej yononon ii iima taon ano goman boleboole kanon kok koma unjurama kema buju qaa ii jegi.

³⁵ Jegi moma ejemba jaasongo yononon iwoi kolooroti, ii iibombaajon kagi. Kan Jiisaswaanon kouma eja uutanonga omenon kougiti, iinon Jiisaswaa kanianon raro mokoloogi. Opo selekopaaya tororo somonon uuta tooro roromonogoya kuuya asugiro iima awawaligi.

³⁶ Eja omeyawo iinon nomaen qeangoroti, ii iigitinon injjogi.

³⁷ Injjogi moma mamaganon awawalin qarasombugia mogi. Kawaajon Gerasa gomambaa ejemba tuun kuuya yononon Jiisasnon onomesaowaatiwaaajon welema mugi. Welema mugi eleema kemambaajon wanonon umambaa ano.

³⁸ Umambaa ano eja uutanonga ome kougiti, iinon kan Jiisaswo motoon kema laligomambaajon qisiro. Kaen qisiroto, Jiisasnon qotogon wasin mun kokaen ijoro,

³⁹ “Gii mono eleema miriganon kema Anutunon angoletu somasomata men gonoti, iikawaa sunduya jena mobu.” Kaen ijoro kema Jiisasnon angoletu somasomata men muroti, iikawaa qaaya ii taon uutanon liligon goman so jen seiro. Kian.

Jairusnon borataajon Jiisas qama kooliro.

Mat 9.18-26; Maak 5.21-43

⁴⁰ Ejemba kuuya Jiisaswaaajon mambongi eleema karo tuunja tuunja koma aisoon horon mugu.

⁴¹ Qamakooli miriwaa qaa galen mon qata Jairus iinon kan Jiisaswaa batanon kemej simin kuma mirianon kawaatiwaaajon qama koolin muro.

⁴² Merauruta qaato, borata guan motoonggo gbania 12:waa so laligon komumambaajon ano. Jiisas koma horon mugu keno ejembanon leelele ologon utama mugu. Kian.

Emba jiawonon Jiisaswaa malekuya oosiro.

⁴³ Utama mun kenji kanon batugianon emba mon laligoro. Iinon koinja gbani 12 kawaa so iima ji kiro laligoro. Iinon selegalen yonoo tawagia monej hinaya kuuya gilin laligoro selegalen kuuyanon men qeangowombaaajon amamaagi.

⁴⁴ Emba kanon Jiisaswaa gematanon kema malekuyaa kiti susuya oosiroo iikanondeen saya juguro.

⁴⁵ Jiisasnon qisin jero, “Moronon noosirija?” Kaen jeroto, ejemba kuuyanon ii qakoongi Piitonon ijoro, “Somatana, ejemba tuunon ologon utama aon kan goosiriju.”

⁴⁶ Ijoro Jiisasnon jero, “Qaago, monon noosiroo esunna mon keno mojen.”

⁴⁷ Kaen jero embanon “Kania mokooloaja,” jen jeneja ororo kan Jiisaswaa batanon simin kuma jiaa kania ano oosirin iikanondeen qeangoroti, iikawaa kania asuganon jero ejemba tuun kuuyanon mogi.

⁴⁸ Mogi Jiisasnon kokaen ijoro, “Borana, momalaariganon mono men qeangon gonja. Saanon uubonjonon kema.” Kian.

Jiisasnon Jairuswaa borata men gbiliro.

⁴⁹ Qaa kaen ijon nano qamakooli miriwaa qaa galenaa mirinonga monon welen kan Jairus ijoro, “Boraganon komuja! Kawaaajon mono boiwaa qaganon lombo toroqen mende amba.”

⁵⁰ Ijoroto, Jiisasnon qaa ii moma qamakooli miriwaa qaa galen kokaen ijoro, “Toroko mende moba. Mono uumotoon ama nii moma laarin nona boraganon qeangowaa.”

⁵¹ Kaen ijon iwaa mirinon kema ejemba tosaaja onomesaon Piito, Jon, Jeims ano borawaa nemunmana igadeen unuano iyangiodeen miri uutanon ugi.

⁵² Ugi ejemba kuuyanon jingen qama saama amburerej megito, Jiisasnon jero, “Iinon mende komujato, gaonga eja. Kawaaajon mono saa mesaowu.”

⁵³ Kaen jero jononsisi kaaja kolooro “Mono komuja!” qaa ii moma jomoma mugu.

⁵⁴ Jomoma mugito, bora ii borianon men qama ijoro, “Borana, mono waaba.”

⁵⁵ Kaen ijoro kokoosuyanon eleeno iikanondeen waama nano. Nano nene mugu newaatiwaaajon jero.

⁵⁶ Nemunmananon ii iima waliingorito, Jiisasnon iwoi kolooroti, iikawaa bujuya mon jegi mobubotiwaajon songo ama onono. Kian.

9

Jiisasnoj gowokouruta 12 wasinj onono.

Mat 10.5-15; Maak 6.7-13

¹ Jiisasnoj gowokouruta 12 ii onono ajoroogi omejiilan kuuya konjoma onombutiwaajon ama ji wiji menj qeangowutiwaajon ku-usuna esunmumuyawo onono.

² Ku-usun onoma kokaen jen wasinj onono, “Ono mono kema Anutuwaa bentotombaa kania ejemba jen asarin onoma ji ejemba menj qeangon onoma laligowu.”

³ *Wasinj onoma injijoro, “Ono kana kembutiwaajon iwoi monj mende menj kembu, taa gbaru mende, geso mende, kana samonj mende ano soojaakota mende. Maleku samonja mendeto, motoonggo mewu.

⁴ “Kema mirinonj daen daen keubuti, mono iikanondeen laligon gawon menj taonj ii mesaonj kana kembu.

⁵ Kema laligon miri monjonj keugi mende koma horonj onoma qaagia mende mogi telambelangia mono kokaen jen qendeema onombu, ‘Nono onoo balononj kaninj sububunj kana tambonananonj mokotaaji, ii mono qesaaninj onoangiaanonj eleema kemebaa.’ Kaen jegi kaniagia solanja moma kotogi saanonj taonj ii mesaonj toroqenj kembu.”

⁶ Kaen injijoro mesaonj kema gomanja gomanja liligon miri so Oligaa Buna jen asarin ji ejemba menj qeangon onoma laligogi. Kianj.

Herodnoj Jiisaswaajonj sisau ano.

Mat 14.1-12; Maak 6.14-29

⁷ *Iwoi kuuya kolooroti, iikawaa qabunayanonj seinj balonj bakayaa (Galili prowinswaa) kinj Herodwaa gejianonj kemero moro. Ejemba tosianonj kokaen jegi, “Jon Oomulu ejanonj mono koomunonga waama laligoja.” Kawaaajonj kinjonj qaawaa monjgama sisau ano.

⁸ Anoto, tosianonj jegi, “Elaijanonj mombo asuginj laligoja.” Tosianonj toroqenj jegi, “Gejatootoo eja walaga yonoononga monjonj mono gbilin waama laligoja.”

⁹ Kaen jegito, kinj Herodnoj kokaen jero, “Jon Oomulu eja ii niinonj jewe aroya kotogito, mombaa qaaya kaen jegi mojenj, ii mono morononj?” Kaen jen Jiisas iimambaajonj kaparanj koma jejeromonjromonj ano. Kianj.

Jiisasnoj eja 5,000 nene unuagiwo.

Mat 14.13-21; Maak 6.30-44; Jon 6.1-14

¹⁰ Wasiwasi eja aposol yonononj Jiisaswaanonj eleema iwoi ama megiti, iikawaa sunduya kuuya ijogi. Ijogi unuama ejemba qenjaaro sombenjgia mesaonj taonj qata Betsaida kawaa kosianonj iyangia siri gbamenjanonj laligowombaaajonj kenji.

¹¹ Kengito, ejemba tuunj yonononj ii moma Jiisas gematanonj otaanj kenji. Kema Jiisas-waanonj kagi koma horonj onoma Anutu bentotombaa kania jen asarin ji ejemba menj qeangon onono.

¹² Kaen ama laligoro weenj jaaya tegonj kememambaajonj ano. Kaen kolooro gowoko 12 yonononj kanj Jiisas kokaen ijogi, “Nono balonj gbamenja koi kanonj laligojoniwaajonj gii saanonj ejemba tuunj koi wasinj onona gomanj miri kosere rama kenjuti, iikanonj kema eemiri ano nembanene mokoloowu.”

¹³ Kaen ijogito, kokaen injijoro, “Onononj mono onoangio ii nene unuagiwu.” Kaen injijoro meleengi, “Nono bered 5 ano sora woi iikayadeen

* 9:3: Luuk 10.4-11; Apo 13.51 * 9:7: Mat 16.14; Maak 8.28; Luuk 9.19

men laligojon. Kawaajon nomaen ambonaga? Nono saanon kema ejemba tuun koi kuuya yonoojon nene sewana mewonaga me?

¹⁴ (Yononon eja 5,000:baa so laligoju.)” Kaen meleengi gowokouruta kokaen injoro, “Ononon mono ejemba injon mendeema onongi tuun so 50:waa so nene newombaajon ajoron kamaan rabu.”

¹⁵ Injoro iikaen ama mendeema onongi ejemba kuuyanon kamaan tuuna tuuna rama kenji.

¹⁶ Rama kenji bered 5 ano sora woi ii men Siwenon uuro uro kotuegoro. Kotuegon bered moton gowokouruta onono ejemba tuun so mendeema batugianon angi.

¹⁷ Batugianon angi korebore nen nen timbiringogi. Nene kitia reemonja mesaogiti, ii gowoko yononon men kululuugi konde 12 kanon kemen saa qero. Kian.

Piitonon Jiisaswaa kania jokoloro.

Mat 16.13-20; Maak 8.27-30

¹⁸ Kamban monon Jiisasnon iyanodeen goman mongen qama kooliro gowokourutanon iwo laligogi qisin onoma kokaen injoro, “Ejemanon noojon nomaen jenkeju? Nii moroga koloojen?”

¹⁹ *Injoro meleema kokaen jegi, “Tosianon ‘Gii Jon Oomulu ejaga koloojan,’ jenkejuto, tosianon ‘Gii Elaija koloojan,’ jenkeju ano tosianon toroqen kokaen jenkeju, ‘Gii gejatootoo eja walaga yonoononga monon koomunonga waama laligojan.’”

²⁰ *Kaen jegi kokaen qisin onono, “Ano onoangio noojon nomaen jeju? Nii moroga koloojen?” Qisin onono Piitonon meleema ijoro, “Gii Anutuwaanon Hamoqeqa Toya Kraist koloojan.” Kian.

Jiisasnon komumambaa qaaya jero.

Mat 16.20-28; Maak 8.30-9.1

²¹ Kaen qisin onono kania asuganon jegi monon mobutiwaajon songo kotakota ama onono.

²² Jiisasnon jero, “Siwe gomambaa Eja honanon mono siimbobolo mamaga mobaa. Kantriwaa jotamemeya, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon mono gema qen qegi komuwaa. Komun ween karoon kolooro koomunonga waabaa.” Kian.

Kraist otaawombaa sewana.

²³ *Jiisasnon ejemba kuuya ii qaa kokaen injoro, “Monon noo germananon notaan kamambaajon moji, iinon mono iyanaa uuseliaa siin kombomana bologa gema qero ‘Buna gbilia men kaja,’ jen sisia megii siimbobolo ii bisimakeba. Ii maripoonon komuwaatiwaa so mokosingon nii notaan kawa.

²⁴ * “Monon laaligoya iyanajon angon koma iyanaa jaajaa laligoji, iinon mono laaligoya hona somongoro soowaa. Soowaato, monon balombaa laaligoya noojon ama qeleema togon nombaati, iinon mono laaligo honaa kania mokolon kotiin laligowaa.

²⁵ “Monon balona balona iyonoo ilawoilaya kuuya koma hororo bunaya kendabororo uuta laaligoya men soon silemale laligon komuro Anutunon qaaya jen tegoro gere sianon kemen unayanon tiwilaaro mende sokombaa. Eshinaya iikanon mono uukoisoro mende ama mubaa. Qaago totoon!

* **9:19:** Mat 14.1-2; Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8 * **9:20:** Jon 6.68-69 * **9:23:** Mat 10.38; Luuk 14.27

* **9:24:** Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25

²⁶ “Moŋnoŋ noo qana ano Buŋa qaana meŋ kamaan anji, ii Siwe gomam-baa Eja hoŋanoŋ kaanagadeen iima tiiwaa. Iinoŋ kanagen Siwe gajoba toroya yoŋowo koi kamaagi iyoŋoonoŋ, aŋaa ano Maŋaa asamaranŋia iima aaruwuya. Kambaŋ iikanonŋ eja me emba kaanŋa mono iima tiin mubaa.

²⁷ Niinoŋ qaa hoŋa moŋ kokaen injjowe mobu: Koi nanjuti, oŋoo batugianonŋa toŋianoŋ Anutuwaa bentotoŋaa hoŋanoŋ koloowaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligoŋ koomuwaa siimboboloya mende mogi asugiro ii iibuya.” Kianŋ.

Jiisaswaa selianonŋ letono.

Mat 17.1-8; Maak 9.2-13

²⁸ *Qaa ii injjoro weenŋ 8:waa so tegoro Jiisasnoŋ Piito, Jon ano Jeims unjuama baananoŋ uma Anutu qama kooliro.

²⁹ Qama kooliro iikanonŋ jaasewanŋaa kaitanianonŋ letoma qaita moŋ kolooro. Malekuyanonŋ tualalakota koloonŋ kokobilibiliawo asariro.

³⁰ Iikanondeenŋ iigi eja woinonŋ asuginŋ Jiisaswo qaa qaa amigi. Ii Mooses ano Elaija.

³¹ Asamararanŋ uutanonŋ asuginŋ Jiisaswo qaa kokaen aminŋ mogi, “Anutunonŋ Jiisas siimbobolo moma komuwaati-waajonŋ wasiro kamaan uulanawo Jerusalem sitinonŋ keno arenŋ iikanonŋ hoŋawo koloodaborowaa.”

³² Kaenŋ aminŋ mogito, Piitononŋ alawoita yorowo jaagianonŋ bimooro gaonŋ egi. Egito, gaononŋa uugia tooro jaagia uunŋ Jiisaswaa asamaranŋa ano eja woi iwo naniti, ii injiigi.

³³ Injiigi nama Jiisas mesaowotiwaajonŋ ani Piitononŋ Jiisas ijoro, “Somatanana, nonononŋ koi kanonŋ keraqeeanŋo mojonŋ. Kawaaajonŋ nonononŋ saanonŋ kuunŋ karoonŋ mewonŋa: Goojonŋ moŋ, Mooseswaaajonŋ moŋ ano Elaijawaajonŋ moŋ.” Piitononŋ kaenŋ ijoroto, iyanŋaa qaayaa kania ii mende moma kotoro.

³⁴ Kaenŋ jenŋ nano kokolo moŋnoŋ kamaan aonŋanoŋ esuunŋ oŋono koosu uutanonŋ laligoŋ awawalinŋ jenengia ororo.

³⁵ *Jenengia ororo nanŋi koosu uutanonŋa qa aro moŋ kokaen kamaaro mogi, “Eja koi ii neenaa meranaga. Ii ejemba hamo qeŋ oŋomambaajonŋ meweŋgoŋ mube. Mono iwaa qaaya moma laligowu.”

³⁶ Qa aro iikanonŋ kamaaro moma gowoko yoŋononŋ iikanondeenŋ uunŋ Jiisasnondeenŋ nano iigi. Baananoŋ iwoi iigiti, iikawaa bujuya ii kambaŋ iikanonŋ mende jenŋ qaagia bogoro laligogi moŋnoŋ moŋ mende moro. Kianŋ.

Jiisasnoŋ ome otaaro meranonŋ qeanŋoro.

Mat 17.14-21; Maak 9.14-29

³⁷ Enŋ waagi Jiisasnoŋ gowokouruta karoonŋ yoŋowo baananoŋa kamaan roganonŋ ejemba tuunŋleembe injiigi.

³⁸ Injiigi ejemba tuunŋonŋa eja moŋnoŋ qama kokaen ijoro, “Boi, noo merana guanŋa koloojiwaajonŋ mono kanŋ ii iiba. Kawaaajonŋ qama koolinŋ gonjenŋ.

³⁹ Moba, ome moŋnoŋ ii mendunŋoro iikanondeenŋ qa gigilaaro utugonŋ muro wolaza hororo buutanonŋa kokopa kamaanŋeja. Ome iikanonŋ horonŋ ureenŋ muŋ kambaŋ mamaga mende mesaonŋeja.

⁴⁰ Kaenŋ kolooro goo gowokouruga ome ii otaawutiwaajonŋ welema ononjento, yoŋononŋ ii amamaaju.”

* 9:28: 2 Piito 1.17-18 * 9:35: Ais 42.1; Mat 3.17; 12.18; Maak 1.11; Luuk 3.22

⁴¹ Kaen ijoro Jiisasnoŋ meleema mun jero, “Yei, balombaa ejemba yangisen ano irinŋiringiawo, niinoŋ mono kamban dawi oŋowo laligon qa-ton unjuwe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakemaŋa? Meraga mono wama koi kawao.”

⁴² Mera ii wama karo kamban iikanon kaanagadeen omenon mera utugon orogon muro wolaza hororo. Kaen kolooroto, Jiisasnoŋ ome ii jen muro mesaoro mera men qeaŋgon maŋa muro.

⁴³ Anutuwaaw ku-usuŋa somatanon kaen asugiro kuuyanon ii iima newogia tegoro waliŋgogi. Kiaŋ.

Jiisasnoŋ koomuyaa Buŋa jero indin woi kolooro.

Mat 17.22-23; Maak 9.30-32

Jiisasnoŋ iwoi kuuya ii meroti, iikawaajon ejemba kuuyanon waliŋgogi Jiisasnoŋ kamban iikanon gowokouruta qaa kota kokaen injoro,

⁴⁴ “Qaa koi mono geja ama mobu: Anutunon Siwe gomambaa Eja hona ii balon ejemba sisiwerowerogiawo yoŋoo borogianon ama muro kemebaa.”

⁴⁵ Qaa kota ii injoroto, ii mende moma kotogi. Anutunon ii koma tururo aasaŋgoyanon ero ii mende moma asarigi ano kania nomaen, ii qisiwombaajon kokodundun anŋi. Kiaŋ.

Gowoko batugianon moronon uuta kolooja?

Mat 18.1-5; Maak 9.33-37

⁴⁶ *Gowoko nonoononŋa ‘Moronon uuta kolooja?’ jen qaa ii romonŋgogi.

⁴⁷ Ii romonŋgogito, Jiisasnoŋ uuroromonŋgogia moma koton naamade melaa mon men kooronanon ano nano.

⁴⁸ *Nano kokaen injoro, “Kuuya oŋoononŋa monon kamaanqeqeta konoga kolooji, iinon mono uuta kolooja. Kawaaajon monon naamade koi noo qananon mirianon koma horon kalan kombaati, iinon mono nii koma horon nombaa. Monon nii koma horon nombaa, iinon wasin nonoti, mono ii kaanagadeen koma horon mubaa.” Kiaŋ.

Monon kerega qaago, iinon mono alaga kolooja.

Maak 9.38-40

⁴⁹ Kamban kanon Jonon kanain qaa kokaen ijoro, “Somatana, eja monon goo qanon omejiilan konjoma oŋono iinin. Iinon nonowo mende liligon laligojiwaaajon nono ii qotogon munin.”

⁵⁰ Kaen ijoroto, Jiisasnoŋ kokaen ijoro, “Ii mende qotogon mubu. Monon mende qotogon onomakeji, iinon mono onoanŋiaa areŋnon laligoja. (Kawaaajon ono mono noo alauruna tosaŋa ii anŋosisiri men onombubo.)” Kiaŋ.

Samaria goman mon yoŋonon Jiisas gema qegi.

⁵¹ Jiisasnoŋ Siwenon umambaaajon ano. Kawaa kamban torijiwaaajon Jiisasnoŋ nama “Jerusalem sitinon kemaŋa,” jen jen kotiin kanain kanaan keno.

⁵² Kema qele waladeen ano wala kenŋi. Kanaan kema laligon Samaria prowinswaa goman monon keuma “Jiisas kawaaatiwaaajon mozoqozojoŋ ambonatiwaaajon kajon,” jegi.

⁵³ Jegito, Samaria yoŋonon Juuda ano Jerusalem jejewili ama onomakegitiwaaajon Jiisasnoŋ “Nii Judia prowinsnoŋ Jerusalem jigo waagen kemaŋa,” jerotiwaajon miri anŋon koma yeizozogia mende injogoi.

* **9:46:** Luuk 22.24 * **9:48:** Mat 10.40; Luuk 10.16; Jon 13.20

⁵⁴ *Kaen anggi gowokowoita Jeims ano Jon yoronon ii iima jeri, “Oo Pon, sombinonga gere kamaan onjoro qaombuyaga, kaen qama kooliwombaa-jon mojan me qaago?”

⁵⁵ Kaen jerito, Jiisasnon eleema temboma jen orono.

⁵⁶ Kanoja toroqen goman monon kenji. Kian.

Jiisas otaawombaa mondomondo qaaya.

Mat 8.18-22

⁵⁷ Kananon kenji eja monon kan Jiisas ijoro, “Gii daen daen kambaati, niinon mono iikanon gii gotaan kamaña.”

⁵⁸ Li moma Jiisasnon kokaen ijoro, “Duuyaa kasu yononon jamo diingianon egi kanakeewan koon yononon haigia men laligonkejuto, Siwe gomambaa Eja honanon mono daengen kema waja naa qembonon laarin haamo menaga?”

⁵⁹ Jiisasnon eja mombaajon ijoro, “Gii mono kan nii notaawa.” Ijoroto, kokaen meleeno, “Pon, ii saanonto, mannanon komumambaaajon anja. Kawaajon mono wala jena kema galen kombe komuro ron kombego.”

⁶⁰ Kaen meleenoto, Jiisasnon qaaya meleema ijoro, “Mesaowa! Koomuya yononon qamogia koomuya ii saanon ron kombuto, giinon mono kema Anutu bentotombaa kania jen asarin onjoma laligowa.”

⁶¹ *Mombo eja monon kouma ijoro, “Pon, niinon gii gotaamambaa siija mojento, moba, gii saanon jena wala mirinon kema tinitosauruna yeizozogia jewego.”

⁶² Ijoroto, Jiisasnon meleeno, “Monon balon meenjangowaa kinon ii hoos gematanon somonjon borianon kinon maayanon men nano keno mombo eleema gematanon uuji, iinon mono Anutuwaaw bentotonon keuma gawonja mewaatiwaa so mende kolooja.” Kian.

10

Jiisasnon gowoko 72 wasin onono kenji.

Mat 9.37-38; 10.7-16

¹ Kawaa gematanon Ponon gowoko tosaña 72* ii mweenjon onono. Anjo “Taonja taonja gomaña gomaña kemaña,” jen kanon woi woi metogon wala wasin onono.

² * “Wasin onomaña,” jen kokaen injoro mogi, “Anutuwaaw gawonon nene honja mamaga momogon ejato, ii men kululuuwombaaajon gawon meme ejemba anana afaananon laligojon. Kawaajon mono nene honja masuqeqetaa Ponja qama koolin mugi gawon meme ejemba wasin onono honja men kululuuwu.

³ * “Onjo mono kembu. Mobu, lama yononon duuyaa kasu kawalia yonoo batugianon kemegi lugun injiwuboti, niinon onjo iikawaa tani kaanja wasin onombe kembu.

⁴ * Onjo monen irimun kasa me geso mon me kana esu ii mende men kembu. Kema kananon ejemba injiima jenkelekele ama yeizozogia mende jewu.

⁵ “Kema miri monon uma wala kokaen injowu, ‘Anutunon mono miri koi kanon luae qero bonjon laligowu.’

* **9:54:** 2 Kirj 1.9-16 * **9:61:** 1 Kirj 19.20 * **10:1:** Tosianon weengon 70 jeju. Tosianon 72 jeju.

* **10:2:** Mat 9.37-38 * **10:3:** Mat 10.16 * **10:4:** Mat 10.7-14; Maak 6.8-11; Luuk 9.3-5

6 Kaen jegi moŋnon luae anŋon komambaa so kolooji een, luaegianon mono iwaa qaganon ubaato, moŋnon ii mende anŋon kombaati een, luaegianon mono eleema oŋoanŋiaa qagianon ubaa.

7* Miri ubuti, mono iikanondeen laligon gawon mewu. Ejembanon gawon meme ejemba laaligogia nanŋowutiwaa so kolooju. Kawaajon yoŋonon nene ano apu oŋombuti, ii mono newu. Miri toŋianon lansan mende ewu. Miri sueŋ mende kema kawu.

8 “Taon iikanon me iikanon keugi koma horon nene oŋombuti, ii mono newu.

9 Neŋ toŋianon kanon ji inŋiro ewuti, ii mono men qeanŋon oŋombu. Kaen ama kokaen jegi mobu, ‘Anutuwaabentotoŋanon mono kosere karo iikawaa uutanon keubu.’

10 *Kaen ambuto, taon moŋnon keugi gema unuwuti, iikanon mono maaketnon me sombenon kema kokaen jegi mobu,

11 ‘Nono oŋoo taonon kanin sububun iwoi kana tambonananon moka-taaji, ii mono riin konjoratinin oŋoanŋiaanon eleema kemebaa. Kemebaato, qaa koi mono moma yagowu: Anutuwaabentotoŋanon mono kosogianon asugija.’

12 *Niinon kokaen inŋijowe mobu: Anutunon kamban somatanon qemasologenŋiaa irona meleeno taon iikawaa qaganon ubaati, so iikanon mono Sodom yoŋoo siimbobolo soya uugun toroqen oŋombaa.”†

Jiisanon taon 3 yoŋoojon ‘Yei wosobiri!’ jero.

Mat 11.20-24

13 * “Oo Korazin toya, niinon oŋoojon ‘Yei!’ jen saajen ano Betsaida toya, oŋoojon kaanagadeen ‘Yei!’ jen saajen. Niinon yoŋoonon kembe qaana jewe soseniro anŋoletona ku-usunawo asugiroto, uugia kilen mende meleenŋi. Anŋoleto ii waba balonon Taia ano Saidon sitinon asuginagati een, iyoŋonon mono kamban koriga uugia meleembombaajon kaisareya qendeema resanon lumu aon too ariŋ saabuyaga.

14 “Saabuyagato, Anutunon kanagen Korazin ano Betsaida yoŋoo qaagia jen tegon irona meleeno siimbobolo mobuti, kamban somata iikanon ii mono Taia ano Saidon yoŋoo siimbobolo soya uugun mobuya.

15 * Ano Kaperneam toya, Anutunon oŋo saanon metaama oŋono Siwe gomanon ubuyaga me qaago? Qaago toton! Oŋo mono koomuwaa senjon gomanon kemebuya.

16 * “Moŋnon qaagia mobaati, iinon mono noo qaana mobaa. Moŋnon gema unuwaati, iinon mono nii gema nuwaato, moŋnon nii gema nuwaati, iinon wasin nonoti, mono ii gema qewaa.” Kiaŋ.

Gowoko 72 yoŋonon eleema aisooŋi.

17 Gowoko 72‡ yoŋonon laligon eleema kan aisoon kokaen jegi, “Poŋ, nono goo qaganon omejiilan jen koton oŋonin yoŋonon kaanagadeen qaanana baatanon kema togon kenŋi.”

18 Kaen jegi Jiisanon meleeno, “Niinon Satan aagooŋi Siwenonŋa lugun oobili kaan hagon kemero iibe.

* **10:7:** 1 Kor 9.14; 1 Tim 5.18 * **10:10:** Apo 13.51 * **10:12:** Jen 19.24-28; Mat 10.15; 11.24 † **10:12:** Sodom yoŋonon bologa kanjanawo men laligon uugia mende meleenŋi Anutunon gerenon kondeema oŋono. * **10:13:** Ais 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Joel 3.4-8; Aam 1.9-10; Zek 9.2-4 * **10:15:** Ais 14.13-15 * **10:16:** Mat 10.40; Maak 9.37; Luuk 9.48; Jon 13.20 ‡ **10:17:** Tosianon weenŋon 70 jeju. Tosianon 72 jeju.

19 *Mobu, niinon ku-usun onombe onjo saanon mokolen, soromaan, kuanquan ano kerenanaa esunmumuya jetawo kuuya riigi kamaaro haamo ambuya. Kawaajon iwoi monnon unun mizimizi mende mewaa.

20 “Kawaajon omejiilan yononon qaagia baatanon kenjuto, kilen onoonon korisoro wana ii iikawaajon mende aisoowu. Onoo qaagia Siwe gomanon oogi Anutuwaa buknon eji, iikawaajon mono honombononga qaa aisoowu.” Kian.

Jiisasnon aisoon Anutu mepeseero.

Mat 11.25-27; 13.16-17

21 Kamban kanon Unja Toroyanon Jiisas inaan muro aisoon qaa kokaen jero, “Oo Amana, giinon Buja qaaga momakoto ejemba momo somata megiti, iyonoonon mesanjonato, ejemba merabora kaana iyangiaajon mogi poumapou kolooji, ii mono ii inisaana moma asariju. Kawaajon niinon Siwe gomambaa Ponja gii mepeseen gonjen. Oo Amana, gii geengo kaen koloowaatiwajaan mona sokono awaa kolooro.

22 *“Amananon mono iwoi kuuya jen kotooro noo bunaga kolooro. Amananon meriaa kania anodeen moma yagoro monnon ii mende moja. Kaanagadeen monnon Amayaa kania mende moma yagoro Merianondeen ii moja ano ejemba meweengon onoma yonoonon ii inisaambaati, iyononon mono Ama moma mubuya.”

23 Jiisasnon kaen jen gowokouruta yonoonon eleema iyangiodeen olon kokaen injoro, “Daen yononon onjo iwoi iijuti, ii iima mono jaagiaajon ama simbawonawo kolooju.

24 Iikawaa kania ii kokaen: Niinon qaa kokaen injowe mobu, Gejatootoo ejemba ano kin eja pon mamaganon onjo iwoi koi iijuti, ii iibombajaan awelegon laligogito, ii mende iigi. Onjo qaa koi mojuti, iyononon ii mobombajaan awelegon laligogito, ii mende mogi.” Kian.

Jojopon qaa wana woi ii nomaen?

Mat 22.34-40; Maak 12.28-31

25 *Kana qaawaa boi monnon waama Jiisas timbi ama kokaen qisin mun ijoro, “Boi, niinon mono nomaen ama laaligo kombompana tetegoya qaa buja qen aowenaga?”

26 Ijoro Jiisasnon kokaen meleema qisiro, “Mooseswaa Kana qaanon qaa nomaen oogita eja? Iikawaa kania ii nomaen?”

27 *Qisiro meleema jero, “Gii uugabaga, unaga, ku-usunga ano romongoga jumuna iikanon mono Pon Anutuga jopagon laligowa,’ ano ‘Geenga jopagon aonkejan, iikaanideen mono ejemba kuuya jopagon onoma laligowa.’”

28 *Jero Jiisasnon meleeno, “Dindiņa meleenjan. Ii ten koma laaligo kombompanaa buja koloowaga.”

29 Kaen meleenoto, Kana qaawaa boinon ‘Ii ten koma solana koloojen,’ kaen romongon kaniaya qendeemambajaan moma Jiisas ijoro, “Ejemba batugianon laligon koubeti, iyonoonon mono morowaajon jejan? Nii mono moroga mende jopagon mubenaga?”

Samaria ejanon gbilibuurun eja kiankomun muro.

30 Kaen jero Jiisasnon meleema jero, “Eja monnon Jerusalem siti mesaon Jeriko gomanon kemen kananon kikekakasililin yonoo borogianon kemero

* 10:19: Ond 91.13 * 10:22: Jon 3.35; 10.15 * 10:25: Mat 22.35-40; Maak 12.28-34 * 10:27: Lew 19.18; Dut 6.5 * 10:28: Lew 18.5

megi. Menj hina iwoiya wama opoya qetegon gbilibuurun qen gilin kenji komumambaajon ama ero.

³¹ Enj mambono jigo gawon galen monjon kana iikayadeen kema iima iima sisiriin kana leegenka kema uugun keno.

³² Keno mambono jigo gawon eja (Liwait) monjon iikanon kouma iima kaanjadeen iima sisiriin uugun keno.

³³ *Kenoto, Samaria prowinswaa eja§ monjon kana iikayadeen kema eroti, iikanon keuma iima wosoya moma iima kobooro.

³⁴ “Iima koboos kosianon kemenj wijia kele ano wain apuyanon morin esuuro. Wijia esuun menj kobibiin dongiya qaganon ama wama qenjaaro ee mirinon kema ama kalan koma muro.

³⁵ Kalan koma mun enj waama umugawodeen ween woiwaa tawaya (Kina 20) unjuma qenjaaro miriwaa toya mun ijoro, ‘Eja koi mono kalan koma mun laligona monej gonjenj, ii mende sokoma uuguwaati een, ii mono eleema kan kanon toroqen gomanja.’

³⁶ Eja karoon kaniagia kaen qendeengi. Eja kikekakililin yonoo borogianon kemeroti, iwaa alia moronon kolooro? Yonoononga morowaajon mona, ii ukalen muro?”

³⁷ Qisin muro meleeno, “Kiankomun muroti, iinon.” Kian meleeno Jiisasnon ijoro moro, “Gii mono kema kaanjadeen ama laligowa.” Kian.

Jiisasnon Marta Maria yorowo kusu raro.

³⁸ *Jiisasnon gowokouruta yonowo kananon kenji Ponjianon goman monjon keuro. Keuro emba mon qata Marta iinon koma horon muro mirianon uro.

³⁹ Martawaa koga qata Maria laligoro. Iinon Pon iima kosianon kamaan rama Buja qaa jeroti, ii geja ama awutambanja koma moro.

⁴⁰ Moroto, Martanon lomban gawonon hororo kema kan amaqamamaa ama Jiisaswaaajon ijoro, “Pon, konanon nomesaoro neenodeen welen gawon mewe mona sokonja me qaago? Kawaaajon mono Maria jena kan ilaan nomba.”

⁴¹ Ijoro Ponjon meleema ijoro, “Marta Marta, gii iwoi kania kania kawaaajon majakaka ano motoqoto moma koroboro laligon gerawo ama nanjan.

⁴² Kaen nanjanto, majakaka motoonggo mon menj menj kotiinin sokombaa. Nono iwoi seiseiya kawaaajon mende amamaajon. Marianon gosin uuwaa teeya meagon aomambaajon meweengon simbawonawo kolooja. Laaligowaa bakaya awaa ii monjon mon mende wambaa.” Kian.

11

Jiisasnon qamakooliwaa kania kuma onono.

Mat 6.9-13; 7.7-11

¹ Jiisasnon goman monjon qama koolin laligoro tegoro gowokouruta yonoononga monjon kokaen ijoro, “Pon, Jon Oomulu ejanon gowokouruta qamakooliwaa kania kuma ononoti, gii mono kaanjadeen nono kuma nonomba.”

² Ijoro Jiisasnon kokaen injoro, “Ono mono qama kooliwonjen kokaen jewu:

Ama, geengaa qaganon mono toroya ewa. Mono galen koma nonona bentotongaa hona koloowa. (Goo uusiinga Siwenon tej komakejuti, ii mono namonon kaanagadeen koloowa.)

* **10:33:** 2 Hist 28.15 § **10:33:** Juuda yononon Samaria ejemba jejewili ama onoma laligogi.

* **10:38:** Jon 11.1

³ Gii mono ween so nembanene sonananon nonomba.

⁴ Tosianon singisongo ama nononjiti, nono kuuya iyonoo singisongogia ii mesaojoni een, gii mono iikawaa so nonoonon singisongo songbama nonomba.

Angbatonon kamaan nunuwabotiwaajon mono anjon koma nonoma Kilenaa Toyaa borianonga metogon nonomba.”*

⁵ Jiisasnon toroqen kokaen injoro, “Onoononga mononon gomantiinгаа ruunanon aliaa mirinon kema mindiin kokaen ijowaa, ‘Alana, bered karoon nona kitia era meleema gomaņa.

⁶ Alana mononon kananon laligon noonon kouro nenena qaagotiwaajon wagimambaajon monganjen.’

⁷ Kaen ijoro alianon miri uutanonga kokaen meleema ijowaa, ‘Gii gaon gbili qen nononjan. Nii nagu koma qaqaņ suluwe meraboraurunanon niwo tambomaenanana tamboma gaon ejon. Kawaajon waama ii gomambaajon amamaajen.’

⁸ Kaen jewaato, niinon injowe mobu: Miri toyanon alia koloojiwaajon ama mende waama mubaato, ii kilen kaparan koma jen nanjiwaajon ii saanon waama qisijiwaa so kuuya mubaa.

⁹ “Niinon iikawaa bakaya ii kokaen injowe mobu: Mono Anutu qama kooliwu. Qama kooligi iwoi onombaa. Anutuwaanon mono iwoiwaa borojan men mongambu. Ii monganji qendeeno mokoloowuya. Nama nagunon qewu. Qegi nagu tama onombaa.

¹⁰ Mononon Anutu qama koolinkeji, iinon mono iikawaa kitia bunņa qen aowaa. Iwoiwaa mongamakeji, iinon mono iwoi mokoloowaa. Nagunon qenkejiwaajon mono nagu horon mubaa.

¹¹ “Manjruna onoononga moronon kokaen kolooja: Merianon sorawaa-jon qisiro kitianon qato mubaa

¹² me kuru kotaajon qisiro kuanķuan mubaa?

¹³ Kawaajon onjo ejemba bologa kolooju ano kilen kalen awaa awaa ii meraboraurugia onombombaajon mojuti een, Siwe Manņananon mono kalenģa nomaen anjon konaga? Iwaa uutaa nanamemenģa ii nunuugun qaita mon kolooja. Kawaajon Uņģa Toroyaaajon qama koolin qisin mubuti een, iinon mono siinanon Uņģa ii wasiro uugianon kemebaa.” Kian.

Jiisasnon ome yonoo esunģia uugun qero kamaaja.

Mat 12.22-32; Maak 3.20-27

¹⁴ Omenon eja mon qaamuun men muro moto laligoro Jiisasnon omeya ii otaaro kouma keno neselanģa lolooro mombo qaa jero. Qaa jero ejemba tuun yononon ii iima waliņgogi.

¹⁵ *Waliņgogito, yonoononga tosanon kokaen jegi, “Iinon mono omejiilan yonoo ponģia limolan iwaa ku-usunon ome onotaanķeja.”

¹⁶ *Kaen jegi tosanon Jiisas qaawaa timbinon horowombaajon iijonģon kokaen qisigi, “Gii mono jen kotona sombinonga anģoletto mon asugiro iibonģa.”

¹⁷ Qisigito, iinon uu roromongogia modaboron kokaen injoro, “Kantri daen yonoo galenurugianon batugianon anģowowo ama jumbuti, iyononon mono tiwilaan aogi kantrigianon bolin saoyagadeen ewaa. Kaanģagadeen miri mombaa kanageso yononon jumbuti, mirigianon mono qeqelalan ewaa.

* **11:4:** Tosianon qaa ii kokaen meleema jenķeju: kilenanonga metogon nonomba. * **11:15:** Mat 9.34; 10.25 * **11:16:** Mat 12.38; 16.1; Maak 8.11

18 “Mobu! Satambaa kanageso yononon kaanagadeen batugianon angowowo ama jumbuyagati een, iyononon mono galenkonkon gawongia mewombaaon amamaagi ometotongianon mono nomaen nanaga? Ono noojon kokaen jeju: Iinon Iimolambaa esunon omejiilan onotaankeja.

19 Kaen jejuto, mobu, niinon Iimolambaa esunon omejiilan konjoma onombenagati een, onoo alaurugianon mono morowaa esunon ii konjoma onombuyaga? Kawaajon yononon mono qaagia hona me qaago, ii gosin jen tegowu.†

20 Ii jen tegowuto, Anutuwaa ku-usunonon noo boro susuna sololoo ome onotaankejenj een, Anutuwaa bentotononon mono onoonon kan kuuja.

21 “Eja kotiga Iimolan iinon‡ tiwo wasayawo goman miria agokayan kono esuhinayanon mono saanon ewaa.

22 Kaen ewaato, eja kotakota toton Unja Toroya iinon lugun kan qen haamo ama mun tiwo wasaya qirinaaroti, ii kuuya tagon esuhinaya qengama men kema alauruta mendeema onombaa.

23*“Mononon niwo mende laligoji, iinon mono qetegon nomakeja. Mononon ejemba noo qananon ajoroowutiwaajon mende horon onomakeji, iinon mono mendeema onomakeja.” Kian.

Omejiilanon eja uutanon eleembombaaon kaparan konju.

Mat 12.43-45

24 “Omenon eja uutanonga kouma balon qararankonkonon kema lan liligon laligon haamo memambaaon miri mongama mon mende mokoloon mojoya tiro kokaen jewaa, ‘Mirina mesaon kajeji, iikanon mono mombo eleema.’

25 Kaen jen eleema miria usuma menjeregoro eroti, ii kaanjadeen ero mokoloowaa.

26 Kaen mokoloon kema omejiilan tosaana 7 unjuambaa. Omejiilan 7 ii iyanu ugun bologa toton kolooju. Iinon ii unuano kan miri ii uma iikawaa uutanon laligowuya. Kaen koloo eja iikawaa kania wala kilenkilen kolooroto, kanagen holidaborowaa.” Kian.

Daen yononon simbawonawo kolooju?

27 Jiisanon qaa kaen jen laligoro ejemba tuun batugianonga emba monon qama Jiisas kokaen ijoro moro, “Kokona, embanon koro ama men goma aju guagiroti, niinon iwaa mobe simbawonawo kolooja.”

28 Kaen ijoroto, Jiisanon kokaen meleeno, “Ii jejanto, niinon kokaen jema: Ejemba Anutuwaa qaawaajon geja ama moma ten koma koma gbilinkejuti, iyononon mono simbawonawo kolooju.” Kian.

Boi tosianon angoletowaajon kaparan koma welenji.

Maak 8.11-12; Mat 12.38-42

29 *Ejemba tuunon ajoroogi somariiro Jiisanon toroqen qaa kokaen jero, “Ejemba kete namonon laligojuti, ii kanageso tuun bologa. Yononon Anutuwaa aiweseyaajon kaparan komakejuto, aiwese mon gejatootoo eja Joonawaanon koloodabororo. Anutunon aiwese morota mon mende ama onombaa.

† **11:19:** Iyanggia sele galenurugianon Anutuwaa qata qama kilen ome ii Iimolambaa ku-usunon konjoma onongi niinon ii Anutuwaa ku-usunon konjoma onomakejen. Ororon mende nanonjiwaajon moronon hona ano moronon qaa qolonmolongoya otaankeji, ii ejembanon gosin jen tegowu.

‡ **11:21:** Eja kotiga ii Satan. * **11:23:** Maak 9.40 * **11:29:** Mat 16.4; Maak 8.12

³⁰ *Qaa iikawaa kania ii kokaen: Anutunon wala eenanon Joonaa wasiro Niiniwe yonoo batugianon kema Anutuwaaw aiweseya ano. Iikawaa so Siwe gomambaa Eja honanon kaanagadeen ejemba tuun kokawaa batugianon asugin uugia meleembutiwaajon kuun onoma aiwesegiaga koloowaa.

³¹ *"Kaniagiaa kaisareya mon ii kokaen: Anutunon wala eenanon momakooto uuta somata ii kin Solomon muro Saut waagenaga kantri mombaa kwiin embanon Solomombaa momakootoya momambaaajon siina moro. Siina moma namo goraayanonga waama kana koriga tintin kan laligon Solomombaa momoya moro. Ii moroto, mobu, kamban kokaamba niinon batugianon asugin nama Anutuwaanon momakooto uuta men kajeni, ii Solomombaa momakootoya uuguja. Uugujato, onjo kilen telambelan ama noma tompin nanngi mende sokonja.

"Kawaajon Anutunon kanagen ejemba korebore horon onono qaagia jen tegowaatiwaajon jaayanon keubuti, kamban iikanon Saut kantriwaa kwiin emba iikanon mono kaanagadeen keubaa. Iinon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonga waama onoo koorongianon motoon nambaa. Motoon nama qaa kokaen onoo selegianon kuuwaa, 'Ono Jiias telambelan ama mugi Anutunon irona meleema onono siimbobolo uuta mobuya.' Iinon kaen injoro silia gosin onoongiaajon gamugia mobuya.

³² *"Joonanon Niiniwe ejemba batugianon kema Anutuwaaw aanon uugia kuuro moma iikanondeen uugia meleengito, mobu, niinon batugianon asugin nama Joonawaa nanamemenja uugun amakejen. Kaen amakejento, onjo kilen telambelan ama nomakeju.

Kawaajon Niiniwe ejembanon jentegowaa kamban somatanon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonga waama onoo koorongianon motoon nambu. Motoon nama Niiniwe yononon qaa kokaen onoo selegianon kuuwu, 'Ono Siwe gomambaa Eja hona telambelan ama mugi Anutunon irona meleema onono siimbobolo uuta mobuya.' Niiniwe yononon kaen jegi nanamemen-gianon onoongiaa kaniagia inisaangi gamugia mobuya." Kian.

Kiwa ii asasaga nonombaatiwaajon eja.

Mat 5.15; 6.22-23; Maak 4.21-23

³³ *"Monon lambe me kiwa ootirin kowi wanonon me monjonon mende ambaato, ii mono kawaa dun raranon ambaa. Kaen ano tosanon miri uutanon ubombaaajon mojuti, yononon iikawaa asasaga iima saanon ubu.

³⁴ Goo jaaga ii uu selegaa kiwaya koloaja. Kawaajon ji monon jaaga mende men boliji een, iikanon mono toon asaridabororo Anutuwaaw asasaganon saanon uuganon men asariro laaligoga kuuya asasaganon laligowaa. Asasaganon laligowaato, siin kombomban bologanon me iwoi monon jaaga men bolin asasaga kolangiji een, iikanon selewaa laaligoga kaanagadeen men tiiro pangaman uutanon tintuan laligowaa.

³⁵ "Kaen kolooro moba, pangamanon uugaa asasaga kolangiro tiwabotiwaajon mono tooga moma galen men aowa.

³⁶ Kaen ana Anutuwaaw asasaganon uuga kuuya sokono wanonon mon mende tiiji een, goo seleganon mono kaanagadeen asombilibiliawo koloon jaasewanon asarija. Kiwa somatanon seleganon kuun kokobilibiliawo men asarin gonji, laaligoga mono iikawaa so Anutuwaaw asasaganon andaboron laligowaa." Kian.

* 11:30: Joonaa 3.4 * 11:31: 1 Kin 10.1-10; 2 Hist 9.1-12 * 11:32: Joonaa 3.5 * 11:33: Mat 5.15; Maak 4.21; Luuk 8.16

Uumeleembaa selesele taniwaajon 'Yei!' jero indij 6 kolooro.

Mat 23.1-36; Maak 12.38-40; Luuk 20.45-47

³⁷ Jiisasnon qaa ii jedabororo Farisii (Kana qaawaa kaparan-konkon) eja monnon kokaen jen koma horon muro, "Gii saanon noo mirinon uma rama nene newonja." Kaen jero kema uma nene nemambaajon raro.

³⁸ Wala boria mende songbama kamaan raroto, Farisii ejanon sili ii iima waliingoro.

³⁹ Waliingoro Ponnon kokaen ijoro, "Oo Farisii onjo mono onjanon hamo qen aowombaajon qambi ano amanenewaa selia songbama yagonkejuto, onjanjiaa uugianon mono tilooja. Ii mono dogo, otoko ano nepaqepalo iikanon saa qero laligoju.

⁴⁰ "Oo onjo, uugia qaa. Monnon selia kuuya mokoloroti, iinon mono uuta kaanagadeen mokoloro me qaago? Onjo mono naambaajon uugiaa gawombaajon ataqatan anju? Ii mende sokonja.

⁴¹ Kawaajon iwoi qambi, amanenenon raji, ii mono kalengia ejemba wanaya onombu. Kaen anji Anutunon hamo qen onono onoonon iwoi kuuya mono soraaya ewaa." Kian.

⁴² *"Oo Farisii ejemba, lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjigon 'Yei!' jejen. Onjo nembanene kuuya mendeema bakaya 10:nonga motoonggo Anutuwaabunja qenkeju. Dane, supe ano logoya kania kania ii kaanagadeen mendeema tenonga motoonggo ii Anutuwaabunja qenkeju. Nandun ii tororo amakejuto, Kana qaawaa kota wanja koi mono uugun mesaonkeju: Gii Anutu uu kononganon jopagon munkeba ano ejemba batugianon nanamemen dindina otaan laligowa. Qaa wanja ii mono kaparan koma otaan laligowu ano qaa melamelaa ii kaanagadeen mende uugun mesaowu.

⁴³ "Oo Farisii, lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjigon 'Yei!' jejen. Onjo qamakooli mirinon dun rara mutuyanon jegenjegen rabombaa siina momakeju. Maaketnon me kanaanon ejemba injigi jolongia jewutiwaajon momakeju.

⁴⁴ Oo onjo, lombo qagianon ubaatiwaajon qama wanjinjigon 'Yei!' jejen. Onjo qasiri qagia qaa iikawaa so kolooju. Ejembanon qamo moronawo dakanon eji, ii mende moma qagianon lansan riin iwoi donqizizinaawo oosirin tiloonkeju." Kian.

⁴⁵ Jiisasnon qaa kaen jero Kana qaawaa boi yonoononga monnon moma meleema kokaen ijoro, "Boi, gii qaa kaen jen nono kaanagadeen gamu qen nononjan."

⁴⁶ Kaen jeroto, Jiisasnon qaa kokaen jero, "Oo Kana qaawaa boi, onoo qagianon kaanagadeen lombo ubaatiwaajon qama wanjinjigon 'Yei!' jejen. Onjo qaawaa qaa jen koton iikawaa qaqaq lombotawo ii ejemba qagianon amago ama anji ii angowombaajon bimoon onono aonoronkejuto, onjanjio ii boro susugianon boronja mon ilaan onombombaajon wosomomia mon mende enkeja.

⁴⁷ "Oo onjo, lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjigon 'Yei!' jejen. Onjo gejatootoo ejemba yonoo qasirinon simen kuun men jerenjonkejuto, onjanjiaa ambosakonurugianon mono ii unugi komugi.

⁴⁸ Onjanjiaa ambosakonurugianon gejatootoo ejemba unugi komugi ononon iyonoo qasirigianon kuun men simen menkeju. Kaen men iikanon ambosakonurugia yonoo nanamemembaajon wambelaan qaagia nanjon jen dangunu kaanja nanju.

* 11:42: Lew 27.30

49 “Kawaajon Anutu, momakooto Toya iinon kokaen jeja, ‘Niinon ge-jatootoo ejemba ano aposol wasin onombe onoonon kawuya. Kagi iyonoononga tosaana ii unugi komuwuya ano tosaana sisiwerowero ama onombuya.’

50 “Anutunon Siwe namo mokolon oronoti, kambañ iikanonadeen kanain gejatootoo ejemba unugi sagia molaagi kamaaroti, iikawaa sa irona kuuya ii ejemba kete laligojuti, mono onoo qagianon uro siimbobolo mobuya.

51 *Aabelwaa sayanon kamaaro iikanonadeen kanain unun kouma laligon Zekaraia siimolon alata ano jiwowon jigo kowoga yoroo batugaranon qegi saya kamaaro iikanon tegoro. Niinon qaa kokaen injowe mobu: Sagiaa ironanon mono ejemba kete laligojuti, onoo qagianon uro siimbobolo mobuya.

52 “Oo Kana qaawaa boi onjo, lombo qagianon ubaatiwaaajon mono qama wanjinjigon ‘Yei!’ jejen. Onjo Anutuwaa momo mewombaa nagu kii meria ii ejemba unuama anjon koma onomakeju. Onjoangio iikawaa uutanon mende keugi ano tosianon iikawaa uutanon keubombaaajon anjuti, ononon ii somonjon anjon koma onoma laligogi.”

53 Jiisanon qaa kaen jen mesaon keno Kana qaawaa boi ano Farisii yononon kanain qaa geriawo jen mun qaa kania kania jewaatiwaaajon mamaga qisin mugi.

54 Qisin mugi buutanonga qaa mon qiwitigoro iikanon kokosiuro qaawaa timbinon horowombaaajon embongi. Kian.

12

Uumeleembaa selesele laaligowaa galen meme qaa

Mat 10.26-27

1 *Jiisanon qaaya jero kambañ biiwianon kanon ejemba tausenja tausenja iwaanon ajoroon oloqologon utaqutama aon nanji. Kaen ama nanji kanain gowokouruta kokaen injoro, “Iwoi jegenja koi: Onjo mono Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yonoo uumeleembaa selesele nanamemengiaajon galengia mewu. Ii wosokondun kaanja kolooja. Ii mende mesaowuti een, iikanon mono yiist kaanja somariin menj bolin onombaa.

2 * “Ejembanon iwoi unun megii eji, ii kuuya mono kotunji asuganon koloowaa. Kaaniadeen qaa mesangogi eji, ii kuuya mono inisaangi moma kotowuya.

3 Kawaajon onjo mono qaagiaajon galen menj aon laligowu. Onjo qaa pangamanon olon jewuti, ii mono asasaganon jegi mobu. Onjo miri uutanon wangonja mongen sanenon gejagianon jewuti, ii mono sombenon asuganon jen asariwu.” Kian.

Morowaajon toroko monin sokombaa.

Mat 10.28-31

4 “Alauruna niinon onjo kokaen injowe mobu: Tosianon selegia qen komun iikawaa gematanon iwoi mon toroqen ambombaaajon amamaawuti, iyonoojon mono toroko mende moma laligowu.

5 Ii qaagoto, morowaajon toroko mogi sokombaati, niinon ii qendeema onomaña. Mon moronon ku-usun menj unuro komugi riitama onono gere sianon kemebuti, iwaajon mono toroko moma laligowu. Onoojon qaa ii mombo jejen: Iwaajon mono toroko moma laligowu.

* **11:51:** Jen 4.8; 2 Hist 24.20-21 * **12:1:** Mat 16.6; Maak 8.15 * **12:2:** Maak 4.22; Luuk 8.17

⁶ “Tosianon (arion, wilisi) 5 ii toiya woinon sewanja mewutiwaajon amakejuto, Anutunon iyonoononga motoongowaajon mende duduuro.

⁷ Anutunon kalan koma onoma wan jugia kuuya kaanagadeen weengodaboron jangogia moja. Ejemba onoo sewangia ii wilisi mamaga unuugun uuta kolooja. Kawaajon toroko mono mende moma laligowu.” Kian.

Kraist jokoloowu me qakoombu?

Mat 10.32-33; 12.32; 10.19-20

⁸ “Niinon qaa mon injowe mobu: Monon nii ejemba jaagianon jokolon nombaati, Siwe gomambaa Eja honanon mono kaanjadeen ii Anutuwa gajobauruta yonoo jaagianon jokoloowaa.

⁹ Kaento, monon nii ejemba jaagianon qakooma nombaati, niinon mono kaanjadeen ii Anutuwa gajobauruta yonoo jaagianon qakoomana.

¹⁰ * “Monon Siwe gomambaa Eja hona qetama qaa jewaati, Anutunon singisongoya ii saanon mesaowaato, monon Un Toroya mepaegowaati, iwaa singisongoya ii Anutunon mende mesaowaa.

¹¹ * “Ejembanon on horon qaa jakegianon onongi qamakooli mirigianon me kiap gawana ano kantria kantria yonoo eja pon yonoo jaanon nambuti, kaban iikanon qaagiaa kitia naa qaaga nomaen meleema jewonati, iikawaa majakakaya mono mende mobu.

¹² Ii kokaembaajon: Ono qaa jewuti, ii Un Toroyanon aua iikanondeen kuma onono jewuya.” Kian.

Eja otokoyaa sareqaa

¹³ Ejemba tuun batugianonga eja monon Jiisaswaa jero, “Boi, mannanon komuro gii mono danaa jena mannaanon borosamoya mendeema nomba.”

¹⁴ Kaen jeroto, Jiisasnon kokaen meleema muro, “Oo eja, moronon oro jenteego togara koloomambaaon kuun nonota balongara mendeemebena?”

¹⁵ Kaen jen qaa kokaen toroqero, “Eshina tiwomalekugianon afaanagadeen me kelemaleen enagati een, kilen laaligogia kania ii iikanon mende eja. Laaligogia mende gosin monen esuhinanon mondowuti een, mono tiwilaawu. Kawaajon menjo mewombaa otoko (greed) kuuyawaajon mono galengia men laligowu.”

¹⁶ Kaen jen sareqaa mon kokaen injoro, “Eja qaqabunayawo mon laligoro. Iinon balonan nene gawon mero toomorian somata kolooro.

¹⁷ Ii kolooro uutanon kokaen romonon jero, ‘Noo kowi mirina ii melaada. Kawaajon dumun gesoya gesoya, amu tuun tuun, yagon boran boran ii mono dakanon men kululuuwenaga? Mono nomaen amanamaen?’

¹⁸ Kaen jen jero, ‘Mono kokaen amana: Nii kowi mirina kondeema kitianon kowi miri somasomata memana. Ii men nene toomoriana ano esuhinana kuuya mono iikanon men kululuuwe rabaa.

¹⁹ Kanon raro neenaajon kokaen jema: Oo gii simbawonawo! Toomorianga mono afaan qaa en gonja. Kawaajon mono nene nen aison gbania gbania siiseweweya qaa haamo men oson laligowa.’

²⁰ Kaen jeroto, Anutunon kokaen ijoro moro, ‘Oo gii, uuga qaa! Niinon kambanga ama jen tegon un kokoosoga gomantiin kokanon guambe komuwaga. Komuna ilawoila kuuya bun qen aon laligonati, ii mono morowaa bunaya koloowaamaen?’

* **12:10:** Mat 12.32; Maak 3.29 * **12:11:** Mat 10.19-20; Maak 13.11; Luuk 21.14-15

21 “Mojnon iyanaajon tiwomaleku maa suaj iwoi menj kululuunkejato, Anutuwaa kooronon uuwaa toomorianja mende enj muji, iwaajon mono lombo somata kaen koloowaa.” Kianj.

Anutu moma laarinj majakaka mende mobu.

Mat 6.25-34

22 Jiisanon gowokouruta kokaen injijoro, “Kaen koloowaato, niinon onjo kokaen injijowe mobu: Onjo balonon laligowutiwaa majakakaya ii kokaen jen mende mobu: Nono mono naa iwoiga menj newonaga ano naa iwoinon selenana esuuwonaga?

23 Selegiawo laligojuti, iikanon iwoi honja kolooro opo selekopaanon mono iikawaa qerewenja kolooja. Jaagiawo laligojuti, iikanon iwoi honja kolooro nenenon mono iikawaa qerewenja kolooja.

24 “Mono aoao koon injiibu: Yononon nene kota mende qosoma kororonkeju. Dumun honja mende koton kowi mirigianon mende menj kululuunkeju. Sii solongia ii qetegon (stua) nene mirinon mende amakeju ano Anutunon ii kilen unuaginkeja. Ejemba onjo sewangia ii koon sewangia unuugun uma eja. Mono ii romonogogi kembera.

25 “Onoononga mojonon majakaka moma iikaanja kanon namonon laligowaatiwaa kambanja ii ween motoongowaa so menj toroqewaa me qaago? Ii qaago totoon!”*

26 “Iwoi melaada kaanja ambombaajon amamaawuti eenj, iwoi tosaanja kuuyaajon mono nomaembaajon majakaka mobuyaga?

27 *Onjo mono japu jarin juraya akadamugiawo ii injiibu: Yononon opo surugiaajon beweso mende longbamakeju. Gawon iwoi tosaanja mende menkeju ano ii kilen kokaen injijowe mobu: Kin Solomonon goul silwaya qeragon malekuya asombilibiliawo mouma laligoroto, iwaa malekuya ii taalimba lein firinduawaa so iimasiijsiinawo mende kolooro.

28 “Japu jarin juraya toon ii kete namonon kosonananon raro woranj kongi kamaaro gilin menj kululuun kuugi jewaa. Ii kilen Anutunon juraya kaanja monj ii kaanjadeen awaagadeen menjerenjonkeja. Kawaajon iinon mono onjo kaanagadeen saanon esuun onjombaa. Onjo japu jarin jurayaa so mende kolooju. Anutunon kalan koma onjomambaajon moji, siinja iikanon mono iwoi kuuya unuugun uja. Oo ejemba, momalaarigianon mono naambaajon melaada kolooja?

29 “Kaen kolooro onjo kaanagadeen laaligogiaajon majakaka mende mobu. Ii moma bimoon kokaen jewubo, ‘Nono mono naa nene apuga newonaga?’ Kaen jen uugia iikanon mende ama ukamakamaa koloon uugere mokoloowubo.

30 Kantri so uumeleembaa gadokopa yononon iwoi kaanja kuuya bunja qen aowombaajon kaparan koma uugere amakeju. Ii amakejuto, onjo nene opo iwoiwaajon memeqemean menj amamaajuti, Manjianon mono ii modaboroja.

31 Iikawaa uugereya mende ambuto, mono Anutuwaa bentotonon keubombaajon kaparan komakebu. Uugia iikanon angi ero iinon mono galen koma onjoma iwoi kaanja ii kaanjadeen toroqen onjombaa.” Kianj.

Bunanana Siwenon me namonon menj kululuunin sokonja?

Mat 6.19-21

* 12:25: Tosianon kokaen meleema jeju: Onoononga mojonon majakaka moma iikaanja kanon selia wan fiitwaa so toroqen menj korimambaajon amamaawaa. * 12:27: 1 Kin 10.4-7; 2 Hist 9.3-6

32 “Oo noonon tuun melaada, Mangianon bentoton onomambajaan moji-waajon mono toroko mende moma laligowu.

33 Balombaa monen hinaya ii kaparan koma qeragowubo. Kawaajon iwoi en ononji, ii mono sewanaajon ama monen horon bakaya ejemba wanaya kalengiaajon onombu. Kaen angi qabunagia maa suan kaana ii Siwe gomanon en sein mende qaombaa. Monen gesogia qaita mon ii Siwe gomanon mende boliwu. Guren dumunjan ano yongoro meme yononon mono eu uma iwoi men boliwombajaan amamaawuya.

34 “Iwoiwaajon akadamuya men mona uji, iikanon miri mongen ero giinon mono uuga kaanagadeen iikanon qokotaan laligowaga.” Kian.

Uugbili laligon gawon megii sokombaa.

35 * “Ono mono Anutuwaa gawona mewombajaan jojorin opo surugia somonon yagon akadamugiawo nama uugiaa kiwayanon ootirigi jero laligowu.

36 * “Ii kokawaa so: Miri toya mon ii ejemba maran (agomin aoao) lombanon kan aisoowombajaan horon mugii keno. Kanon keno meraurutanon mirinon rama eleembaatiwaajon jaagianon selegen uun kisi-kasu jen kaparan koma mambonju. Mamboma laligogi iinon kamban kanon me kanon kouma nagonon qenaga, yononon mono iikanondeen nagu horogi koubaa. Ono mono mera iyonoo so koloon jojorin laligowu.

37 “Ponon eleema karo gawon memeuruta tosianon uugbili laligogi kaen mokolon onombaati, iyononon mono simbawonawo kolooju. Niinon qaa hona mon kokaen injiowe mobu: Iinon kouma ajoroon onoma nene dunon ano ragi nene unuagi mambajaan jojoron aon welen qen onombaa.

38 Iinon ruunanon me goman aworogoro kanon eleeno tosianon uugbili laligogi mokolon onombaati, iyononon mono simbawonawo kolooju.

39 * “Gbili laligowombajaan qaa koi mono saanon romongowu: goman-tiina ano kikekakasililin ejanon naa kambanon me auanon kawaati, miri toyanon ii monagati een, iinon mono gbili laligon miria saanon galen mero qosoma umambajaan amamaawaa.

40 Ono ‘Siwe gomambaa Eja honanon kamban kokaamba mende koubaa,’ jen romongowuti, iinon mono kamban iikanondeen koubaa. Kawaajon on kaanagadeen jojorin laligowu.” Kian.

Gawon ejanon silemale laligon tiwilaaro.

Mat 24.45-51

41 Jiisanon qaa kaen jero Piitonon qisiro, “Pon, gii sareqaa koi ii nonoojon me ejemba tosaana kuuya yonoojon kaanagadeen jejan?”

42 Kaen qisiro Ponon jero, “Gawon meme ejemba batugianon moronon tirin koton tosaana unuuguja? Tosianon zololonon gawon mesaagi monon momakooto awaawaa qaganon kaparan koma pondan menkeji, iinon mono simbawonawo kolooja. Miri toyanon nanamemenaga gosin iima mongen kema miriaa ilawoilaya ii iwaa borianon ano galena koloowaa. Galena koloon welenqeqeuruta ijerotiwaa so kalan koma kamban dindinanon unuaginkebaa.

43 Kaen kalan koma onoma laligoro toyanon eleema kan kaan iima ‘Mono simbawonawo koloojan!’ jewaa.

44 “Niinon qaa hona mon kokaen injiowe mobu: Toyanon simbawonawo ijon esuhinaya kuuyaa galena kuun mubaa.

* 12:35: Mat 25.1-13 * 12:36: Maak 13.34-36 * 12:39: Mat 24.43-44

⁴⁵ Kuun mubaato, gawon meme bibilokoya iinon uutanon romongon kokaen jewaati een, 'Ponaa kaka kambaanon koriga eja.' Kaen jen kanain gawon meme ejembauruta unun ureen jejelomban ama aisoon apu kotiga nen uuta sooro enkalolon silemale ama laligowaa.

⁴⁶ Kaen laligon kaban monon Ponaa koubatiwaajon mende mambombaati, mono iikanondeen koubaa. Kambaajon imowamo ulumbulun laligoro mono aua iikanondeen kouma qen japalelen men mun jen kotooro qaaqootogo ejemba kaana gere sianon kemen siimbobolo mobaa.

⁴⁷ "Gawon meme monon Ponaa uusiina moma yagoroto, qaa arena ijorotiwaa so joronqoron mende men aon gawona men laligoroti, Ponanon iikawaa irona jero somongon oolinon indin mamaga qeyayagon qewuya.

⁴⁸ Kaen qewuyato, gawon meme eja monon Ponaa uusiina mende moma yagon iwoi ama mero irona saanon jegi oolinon qewutiwaa so kolooji, Ponon iikawaa irona jero afaana qewuya. Anutunon mombaajon iwoi mamaga muroti, iinon mono ii men seiro hona mamaga koloowaatiwaajon mambombaa. Anutunon mombaajon iwoiwaa waroga seiseiya muroti, iinon mono ii men seiro hona seiseiya kolooro meleema mubaatiwaajon qisiwaa." Kian.

Jiisasnon gere bolan men kamaaro deeno.

Mat 10.34-36

⁴⁹ "Niinon namonon gere ama uulangowe jen kema kawaatiwaajon kamaawe uusiina mono iikawaa bolananon jedaborowaatiwaajon eja.

⁵⁰ *Ejato, ii 'Gere ama uulangomana,' jewe siimbobolo mamaga jon kowororo kaana ii noo qananon uma turun nomambaajon ambaa. Anutunon iikaana kanon mulu qaita mon men nombaa. Oo nii konjilin somata moma laligowe mulu men nono iikanon tegowaa.

⁵¹ Kokaen romongowubo: Jiisasnon luae qemambaajon ama namonon kamaaro. Niinon kokaen injiowe mobu: Niinon luae qemambaajon qaagoto, noojon ama juma deengi bon jawo koloowaa.

⁵² "Ii kokaembaajon jejen: Noo Buna qaananon ejemba uugia kuuro meleengitiwaajon kaban kokaamba kanain kokaen koloowaa: Miri mombaa uutanon ejemba 5 yononon batugianon angowowo ama jumbuya. Leegen karon yononon woi yorowo angowowo angi leegen woi yoronon karon yonowo deendeen ama laligowuya.

⁵³ *Manmera yoronon juma kerekere ani nemumbora yoronon riitama aori enaroyanon enaroya qetama aon deembaota." Kian.

Kaban laligojoni, ii moma gosiwu.

Mat 16.2-3

⁵⁴ Jiisasnon toroqen ejemba tuun ii kokaen injoro, "Ween kemekemetanon goman bulugon koosu umun kono onjo ii iima iikanondeen 'Kon kawaa,' jenkeju. Kaen jegi kon kawaa.

⁵⁵ Saut waagennga haamo giliro iima moma kokaen jenkeju, 'Goman geriawo koloowaa.' Kaen jegi iikawaa so koloowaa.

⁵⁶ Oo uumeleembaa ejemba seleseleya, onjo sombin namowaa tanigara iima kon weembaa kanagara saanon gosinkejuto, kaban koi laligojoni, iikawaa kania mende gosin moma kotogi mende sokonja." Kian.

Angowowogia mindingogi solananiwaa.

Mat 5.25-26

⁵⁷ “Ono ‘Iwoi dindiŋa ii nomaen ambona,’ jen kawaa kania ii nomaem-baajon ama onoanŋio mende gosin jen tegonkeju? Ii mende sokonja.

⁵⁸ Kereganon seleganon qaa ama qaa jakeyanon horon gomambaajon ano jenteego galembaanon kema kana nemunanon iikanon mono kaparan koma uumotoonŋo ama qaagara jen solananiwao. Kaen mende ambaoti een, kereganon saanon ororaan gono (jas, majistreit) jenteego toyaa jaanon keuna moma jero opotorowaa borianon kemena kapuare mirinon goombabo.

⁵⁹ Niinon kokaen jewe moba, Gii kanon tawaga kuuya ambaatiwaa so osin rabaga. Toiyaga konoga kaanagadeen andaboronŋo mono wantaaga men kamaawaga.” Kian.

13

Uugia melembu me komuŋ tiwilaawu.

¹ Kamban iikanondeen tosianon kouma Jiisas sundu kokaen ijogi moro, “Galili ejemba tosianon Jerusalem jigonon siimolon oogi gawana Pailotnon jero kawali galenurutanon kanon uma unun komugi sagia kamaan lama bulmakao sagiawo melokanjin ero.”

² Kaen jegi meleema kokaen injoro, “Ono iikawaajon kokaen romonŋowubo: Galili ejemba yononon Galili ejemba tosaanŋa kuuya unuugun sinŋisonŋo ama laligogitiwaaajon siimbobolo ii mogi.

³ Kaen qaagoto, niinon kokaen injowebu: Ono uugia mende meleembuti een, ono kuuyanon mono kaanagadeen tiwilaadaborowu.

⁴ Me goman qata Siloam kanon miri koriga monon kamaan koma ejemba 18 turun onono komugiti, ono iyononon kokaen romonŋowubo: Yononon Jerusalem kanageso tosaanŋa kuuya unuugun sinŋisonŋo ama qaagiawo laligogi.

⁵ Qaagoto, niinon kokaen injowebu: Ono uugia mende meleembuti een, ono kuuyanon mono kaanagadeen tiwilaadaborowuya.” Kian.

Muli gere gorosonŋaa sareqaa

⁶ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, “Eja monon muli gere komoro gawonon kouma nano kawaa hona mongamambaajon kenoto, mon mende mokoloro.

⁷ Mende mokolon gawon galenaaajon jero, ‘Moba, niinon muli gere kokawaa hona gbani karoombaa so kan mongambeto, mon mende mokoloowe. Kawaaajon ii mono naambaajon toroŋen namowaa kelega een horowabo. Kawaaajon ii mono koma gilina kamba.’

⁸ Toyanon kaen jeroto, galenon meleema ijoro moro, ‘Oo eja ponŋa, ii saanon mesaona gbani koi mombo namba. Niinon kamban biiwianon kokaamba kanon kinonon namo onon qidigon isombason ama liligowe kelegawo koloowaa.

⁹ Niinon kaen ambe gbani gematanon iikawaa hona saanon kolonaga. Ii mende koloowaati een, ii saanon komba.’” Kian.

Jiisasnon Sabat kendonon emba mon men qanŋoro.

¹⁰ Jiisasnon Sabat kendonon qamakooli miri monon uma Buŋa qaa kuma onono.

¹¹ Kanon emba mon raro. Omenon gbani 18 kawaa so men loorin muro gemata miligoro qeteteremambaajon amamaan rama laligoro.

¹² Jiisasnon emba ii iima onono karo kokaen ijoro, “Emba, isinabisina jiganon mono gomesaoro awaa koloojan.”

¹³ Kaen jen boria wananon ano iikanondeen qeteteren Anutu mepeseen muro.

¹⁴ *Mepeseen muroto, Jiisasnon Sabat kendonon emba ii men qeangoroti, qamakooli miriwaa galenanon ii iima kawaajon moro boliro qaa kanain ejemba tuun yonoojon jero, "Gawon memewaa kaban 6 eji, iikanon mono kan men qeangon onombaatiwaaajon jewu. Ii Sabat kendonon qaago."

¹⁵ Kaen jeroto, Ponon meleema kokaen jero, "Oo uumeleembaa selesele ejemba, on kuuya bulmakao ejiaga me donggiaga ii Sabat kendonon mirinonga isama unuangi apunon kema nenkeju me qaago? Onoononga monon ii mende angon koma onomakeja.

¹⁶ Mobu! Emba koi kanon Aabrahambaa gbiliga kolooro Satanon somonon muro gbani 18:baa so laligoro niinon kasia ii Sabat kendonon isambe sokoma ononja me qaago?"

¹⁷ Kaen jero tuarenjenuruta kuuya yononon gamugia mogi ano ejemba tuun kuuya yononon angoletto damuyawo meroti, ii kuuya iima moma aisooi. Kian.

Nejon kotaa sareqaa

Mat 13.31-32, 34; Maak 4.30-32

¹⁸ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, "Anutuwaa bentotonaa kania ii nomaen? Ii naamombo so ambenaga?"

¹⁹ Ii nejon kotaa so kokaen kolooja: Eja monon ii men gawonanon kema komoro waama somariin gere kolooro. Gere kolooro kanakeewan koonja koonja yononon haigia gere iikawaa borianon anji." Kian.

Yiistwaa sareqaa

Mat 13.33

²⁰ Jiisasnon mombo sareqaa mon kokaen jero, "Anutuwaa bentotonaa ii naa iwoiwo so ambenaga?"

²¹ Ii yiist me flaua men somasomariiwaa so kokaen kolooja: Emba monon 'Bered oomaña,' jen yiist men flaua konde karon kanon mindirin melenqeleen ama ano rama korebore somariiro." Kian.

Mono nagu gonjonanon janjarin riin keubu.

Mat 7.13-14, 21-23

²² Jiisasnon kema taonja taonja ano gomaña gomaña kanon Buña qaa kuma onoma kema laligon Jerusalem sitinon baagen keno.

²³ Keno monon kokaen qisin muro, "Pon, uugia meleengi Anutunon hamo qen onono letombuti, ii ejemba afaangoya me nomaen?" Qisin muro kokaen injoro,

²⁴ "Ono mono nagu gonjonanon keubombaaajon janjarin riin aonorowu. Niinon kokaen injowe mobu: Ejemba mamaganon Anutuwaa bentoton uutanon keubombaaajon batogowuto, ii amamaawuya.

²⁵ Kanagen miri toyanon waama nagu konogo on kaban iikanon kanain seleenjen nama nagunon qen kokaen jewuya, 'Pon, mono nagu horon nonomba.' Kaen jegi meleema kokaen injowaa, 'Nii mende moma ononjen. Ono daankaya, ii mende mojen.'

²⁶ Kaen injoro on iikanondeen kanain kokaen jewuya, 'Nononon mono giwo ainjolon rama nene nenin. Giinon mono liligon nonoo sombenon Buña kuma nonona.'

* **13:14:** Eks 20.9-10; Dut 5.13-14

27 *Kaen jewuyato, iinon qaa kokaen injowaa, ‘Ono mono dakaya, nii mende moma ononjen. Kawaajon kokaen injowe mobu: Bologa meme kuuya, ono mono nomesaon togowu.’

28 **“Togogi iikanon Abraham, Aisak, Jeikob ano gejatootoo ejemba kuuya yononon Anutuwaa bentoton uutanon nanngi injiibuto, onongia hagon onongi seleengen nambuya. Kaniagia kaen mokoloon saama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya.

29 Ejembaya ejembaya ii ween koukoutanonga ano kemekemetanonga ano leelee Noot Saut iikanonga kan Anutuwaa bentoton keuma dun raragia men nembanene nen korisoro ama laligowuya.

30 *Kaen laligowuto, mobu! Konoga yonoononga tosonian mutuya koloowuya ano mutuya yonoononga tosonian konoga koloowuya.” Kian.

Kin Herodnon kasu soona kawaa so koloaja.

Mat 23.37-39

31 Kamban iikanondeen Farisii (Kana qaawaa kaparankonon) tosonian Jiisaswaanon kan kokaen jegi, “Kin Herodnon guro komuwaatiwaajon moja. Kawaajon mono goman koi mesaon kamba.”

32 Jegi kokaen meleema onono, “Ono mono duuyaa kasu soona ii kokaen jegi moba, ‘Moba! Niinon kete ano woran ome onotaamana ano ji ejemba men qeangon onoma laligomana. Kemanati, indigen mono iikanon keuma gawona metogomana.’

33 “Gejatootoo ejemba seiseiya ii Jerusalem sitinon unugi komugi. Goman tosonian mende toroqen unugi komunkeju, iikawaa tanitani eja iijen. Kawaajon niinon kete ano woran indigen kana kema laligomana. Jerusalem keube nugi komumanati een, mono iyonoonon kaiyakagiaga ii toroqen ambu.” Kian.

Jiisasnon Jerusalem sitiwaajon saaro.

Mat 23.37-39

34 Jiisasnon jero, “Oo Jerusalem Jerusalem, ono gejatootoo ejemba unugi komugi Anutunon ejemba wasin onono onoonon kankejuti, ii jamonon unugi komunkeju. Kuru nemunanon merauruta engana baatanon ama kajojon onomakeji, niinon iikawaa so kambana kambana goo kanagesouruga suungon kololoon onomabaajon moma laligoweto, ono ii togon laligon koug.

35 *Mobu! ‘Anutunon mono jigo mirigia gema qero saoyagadeen ewaa.’ Kaen ewaato, niinon kokaen injowe mobu, Ono nii mombo mende niibuyato, kanagen kamban mon kan kuuro iikanon niima kokaen jewuya, ‘Pombaa qatanon kan nononji, Anutunon mono ii kotuegon muba.’ Kian.”

14

Jiisasnon ji eja mon men qeangoro.

1 Jiisasnon Sabat kendon monnon Farisii (Kana qaawaa kaparankonon) yonoo jotamemeya mombaa mirianon uma nene nero. Nen raro tosonian galen men itiigi.

2 Iikanon iwaa jaasewananon ji eja mon kana boria apunon ologon somariiro raro.

* 13:27: Ond 6.8 * 13:28: Mat 22.13; 25.30 * 13:28: Mat 8.11-12 * 13:30: Mat 19.30; 20.16; Maak 10.31 * 13:35: Ond 118.26; Jer 22.5

³ Jiisasnoŋ ii iima kanaiŋ Kana qaawaa boi ano Farisii ii qisiŋ oŋoma kokaen jero, “Sabat kendononŋ eja menŋ qeaŋgoŋ munŋ iikaanŋa kanonŋ Kana qaa uuguwoŋa me qaago?”

⁴ Kaenŋ jeroto, yoŋonoŋ goronŋ qeŋ ragi. Ragi borianonŋ eja ii oosirinŋ menŋ qeaŋgoŋ wasiro keno.

⁵ *Keno kokaenŋ injoro, “Oŋoononŋa mombaanonŋ mera me bulmakao ejia ii Sabat kendononŋ apu roŋnonŋ kemebaati eenŋ, ii mono uulaŋawo horogi koubaa. Morononŋ ii mende hororo kounaga?”

⁶ Kaenŋ qisiŋ oŋono kawaa kitia meleembombaa bimoonŋ qaagia bogoro ragi. Kianŋ.

Jiisasnoŋ sele menŋ-uu ii qetano.

⁷ Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkoŋkoŋ) ejanonŋ ejemba nenewaajonŋ koma horonŋ oŋonoti, iyoŋonoŋ duŋ jaayanonŋ eu metogonŋ ragiti, Jiisasnoŋ ii iima kawaajonŋ sareqaa monŋ kokaenŋ injoro,

⁸ * “Moŋnonŋ gii maraŋ (agomiŋ aoao) lombambaanonŋ koma horonŋ gono iikanonŋ kema duŋ jegenŋa mende menŋ raba. Kaenŋ ambagati eenŋ, tosaanŋa koma horonŋ oŋonoti, iyoŋoononŋa moŋnonŋ gii guugunŋ qabuŋayawo koloowabo.

⁹ “Iinoŋ kouro lombanŋ toyanonŋ goononŋ kaŋ kokaenŋ jenaga, ‘Gii duŋ koi mesaona uuta iinoŋ raba.’ Kaenŋ jewaati eenŋ, gii mono waama baatanonŋ emu kamaanŋ duŋ menŋ rama gamuga senjombo mobabo.

¹⁰ Kaenŋ qaagoto, moŋnonŋ koma horonŋ gombaati, gii saanonŋ duŋ simiŋanonŋ emu kema raba. Kaenŋ rana lombanŋ toyanonŋ kouma giima jewaa, ‘Alana, gii saanonŋ kaŋ duŋ jegenŋanonŋ eu kema raba’. Kaenŋ jero giinoŋ ejemba giwo rama nene nejuti, mono kuuya iyoŋoo jaagianonŋ qabuŋagawo koloowaa.

¹¹ * “Ii kokaembaajonŋa: Iyaŋgiaa uugia menŋ ubuti, Anutunonŋ ii kuuya menŋ kamaanŋ oŋombaa. Moŋnonŋ iyaŋa uuta menŋ kamaawaati, Anutunonŋ mono ii menŋ uma mubaa.”

¹² Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkoŋkoŋ) ejanonŋ ejemba koma horonŋ oŋono lombanonŋ ragi Jiisasnoŋ lombanŋ toya eleema iima kokaenŋ ijoro, “Gii weembaa me gomantiinŋaa lombanŋ monŋ oonŋ iikanonŋ geenŋaa alauruga me daremuŋuruga ii mende koma horonŋ oŋomba. Tinitosauruga me miri ejemba qabuŋagiawo ii mende koma horonŋ oŋomba. Kaaŋa lombambaajonŋ koma horonŋ oŋonoti, ii kaanŋadeenŋ koma horonŋ goma tosaga ii metogonŋ gonŋi tegowaa. Kaenŋ ambaati eenŋ, Anutunonŋ mono iikawaa tawaya mende gombaa.

¹³ “Kaenŋ qaagoto, lombanŋ mozozonŋonŋ oowagati, gii mono ejemba kamaanŋqeqeta ii koma horonŋ oŋomba. Ejemba wanaya, lokonŋ ano jaagoo koloojuti, mono ii oŋoona sokombaa.

¹⁴ Ii koma horonŋ oŋona yoŋonoŋ tosa metogonŋ gombombaajonŋ amamaagi gii iikawaajonŋ simbawonŋawo koloonŋ laligowaa. Tosagia ii eenŋ ero laligona solanŋa yoŋonoŋ koomunonŋa waagi kambaŋ iikanonŋ Anutunonŋ aŋo ii goojonŋ metogonŋ gombaa.” Kianŋ.

Lombanŋ ano mondomondo qaa jenŋ togogi.

Mat 22.1-10

¹⁵ Jiisasnoŋ kaenŋ jero nene neŋ ragi yoŋoononŋa moŋnonŋ ii moma kokaenŋ ijoro, “Moŋnonŋ Anutuwwa bentotonŋ uutanonŋ keuma nene neŋ rabaati, niinoŋ iwaajonŋ simbawonŋawo jejenŋ.”

* 14:5: Mat 12.11 * 14:8: Gba 25.6-7 * 14:11: Mat 23.12; Luuk 18.14

¹⁶ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Eja moŋnoŋ gomantiŋaa lomban somata mozozonŋoŋ ooŋ ejemba mamaga horoŋ oŋoŋgi kawutiwaajoŋ jero.

¹⁷ Lomban kambaŋa kaŋ kuuro welenqeŋqeya moŋ wasiro koma horoŋ oŋomambaajoŋ ijoroti, iinoŋ yoŋoonoŋ kema jero mogi, ‘Twei kuuya mozo-zoŋgodaboroniŋ eja. Kawaajoŋ mono saanoŋ kawu.’

¹⁸ Kaen injijoroto, ii moma yoŋonoŋ korebore kanaiŋ iwoi tosiانوŋ mon-don togogi. Eja mutuyanonoŋ jero, ‘Nii molalen moŋ sewanŋa mewetiwaajoŋ iikanonoŋ kema iimambaajoŋ mojen. Iikanonoŋ somoŋgoŋ nonja. Kawaajoŋ saanoŋ kema ijona mende moma bolin nomba.’

¹⁹ Eja moŋnoŋ jero, ‘Nii bulmakao eja 10 sewanŋia meweti, ii qaŋanoŋ somoŋgowe kinonoŋ horogi kema gawonoŋ batogonoŋ menjanŋomaŋa. Iikanonoŋ somoŋgoŋ nonjiwaajoŋ saanoŋ ijona mende moma bolin nomba.’

²⁰ Moŋnoŋ toroŋeŋ kokaen jero, ‘Nii emba woranda koi sewanŋa meweti-waajoŋ kamambaajoŋ amamaajen.’

²¹ “Kaen jegi welenqeŋenoŋ eleema eja poŋa buju ii ijoro. Ijoro moma uuta gere jero welenqeŋqeya kokaen jen kotoŋ muro, ‘Gii mono alanzaŋ qenjaaro sombenonoŋ ano kananonoŋ kema ejemba kamaanqeŋqeta, wanaya, kana borogia riiriita, jaagoo ano lokoŋ ejemba ii mono unjana lomban miri uutanonoŋ koi kawu.’

²² Jen kotoŋ murotiwaa so andaboronoŋ kaŋ kokaen ijoro, ‘Poŋna, jen kotoŋ nonjanjiiwaa so anjento, duŋ tintiŋa mombo kaanjiadeen raja.’

²³ “Kaen ijoro eja poŋnoŋ jero, ‘Gii mono rooŋqeŋe ano kuunŋianoŋ kema ejemba rama kenjuti, ii kaparaŋ koma kuunŋ oŋona lomban miri uutanonoŋ kouma saa gewu.

²⁴ Niinoŋ kokaen injijowe mobu: Ejemba wala koma horoŋ oŋomambaajoŋ jeweti, iyoŋoonoŋga moŋnoŋ noo lombanoŋ mende kouma nembanene nen naanŋa mobaa.’ ” Kiaŋ.

Jiisaswaa gowoko laaligowaa kania

Mat 10.37-38

²⁵ Jiisasnoŋ keno ejemba tuunŋleembe yoŋonoŋ otaanŋ kenŋi eleema kokaen injijoro,

²⁶ * “Moŋnoŋ niwo kaŋ laligomanjen nii gogoraagenŋ ama noma nemunŋmaŋa, embameria, daremuŋa, naambeeta ano iyanŋaa laaligoya kaanŋagadeen jegenŋ ama jopagoŋkeji, iinoŋ mono noo gowokona koloomambaajoŋ amamaawaa.

²⁷ * Sisigia megi moŋnoŋ nii notaanŋ siimbobolo moma maripoononoŋ komu-mambaajoŋ mende jojoriwaati, iinoŋ mono noo gowokona koloomambaajoŋ amamaawaa.

²⁸ “Oŋoonoŋga moŋnoŋ miri koriga memambaajoŋ moji eenŋ, iinoŋ mono wala kamaanŋ rama monenŋa miri medaborowaatiwaa so kolooja me qaagoti, iikawaa kania gosinŋ iima kotowaa.

²⁹ Kaen mende ama miri tandoya komoma medaboromambaajoŋ kotikotiiya mende enŋ muro mesaoro eenŋ nano ejemba kuuya ii iima kanaiŋ jen mepaqepae ama mububo.

³⁰ Kaen ama munŋ kokaen jewubo, ‘Eja ii kanaiŋ miria meroto, ii medaboromambaajoŋ mende kotiuro.’ Iikawaa so gii Jiisas otaawaa me qaagoti, ii tororo gosinŋ moma kotowa.” Kiaŋ.

³¹ Jiisasnoŋ qaa ii toroŋeŋ kokaen jero, “Kaanŋagadeen kinŋ eja poŋ moŋnoŋ kinŋ mombo aronŋ qenŋ ‘Manja qewoŋa,’ jenŋ nomaenŋ ambaa? Iinoŋ

* **14:26:** Mat 10.37 * **14:27:** Mat 10.38; 16.24; Maak 8.34; Luuk 9.23

uulanawogadeen kere mende ama mubaato, wala jawinjuruta horon onono ajoroon rama qambanmamban qaa kokaen amin mobuya, 'Ananaanon ejaurunana 10,000 laligojon ano leegen kereurunana ii 20,000 laligoju. Eja ponjianon ii unjuama kagi injiima saanon kotiin unjuwona me qaago?'

³² 'Mende kotiiwona,' jewuti een, iinon kere kinon koriganon karo iikanondeen jotamemeuruta wasin onono iwaanon kema luae qewombaa-jon gejanono amin mobuya.

³³ Kaanagadeen onoononga monon iwoi kuuya en muji, ii jegen aambaati, iinon mono noo gowokona koloomambaa-jon amamaawaa. Kawaajon mono niiga jegen noongi sokombaa." Kian.

Sii naana qaa ii iwoi omayo totoon.

Mat 5.13; Maak 9.50

³⁴ "Sii ii awaa koloojato, siina mesaowaati een, ii mono nomaen meagonin mombo siinawo koloonaga?

³⁵ Kikisi omayo ii balon kelegawo koloowaatiwaa-jon men kululuun isombason amakejonto, sii naana qaa ii iwoi mombaa-jon mende sokombaa. Qaago! Ii mono een namonon gilini kemej een toontoon ewaa. (Gii kaanjadeen noo gowokona koloon batuyanon koton nomesaowagati een, mono iwoi omayo koloowaga.) Monon gejiawo laligoji een, iinon mono qaa ii moma kotowa." Kian.

15

Lamanon soorotiwaa sareqaa

Mat 18.12-14

¹ *Takis tiliqili ama megiti ano singisongo ejemba tosaana ii jaa-soongoyanon Jiisaswaa Buja qaaya mobombaa-jon kagi.

² Kaen kagito, Farisii ano Kana qaawaa boi yononon Jiisaswaa-jon uugia boliro njindin-nunduru qaa kokaen jegi, "Eja kanon singisongo ejemba unjuama yonowo rama nene neja."

³ Kaen jegitiwaa-jon Jiisasnon sareqaa mon kokaen injoro,

⁴ "Onoononga mombaa lamauruta 100 laligogi yonoononga monon soon jinjaun keno toyanon nomaen ambaa? Iinon mono 99 ii balon qararan-konkonon onomesaon kema motoonggo jinjaun kenoti, iikawaajon mongama kema laligon mokoloo tegowaa.

⁵ Mokoloon uukoisoro ama sawinanon ama bosima kawaa.

⁶ Mirinon kan alauruta ano tosaana kosere laligojuti, ii onono ajoroogi kokaen injowaa, 'Lamana sooroti, ii mokoloojenatiwaa-jon mono kagi niwo korisoro ambona'

⁷ Niinon kokaen injowe mobu: Iikawaa so singisongo eja motoongonon uuta meleembaati, iwaajon Siwe gomanon korisoro somata koloowaa. Ejemba 99 iyangiaa jaagianon solana dindina koloon uugia meleembombaa-jon mende moma laligojuti, iyonoojon korisoro kaana mende koloowaa." Kian.

Monej kota soorotiwaa sareqaa

⁸ "Kaanagadeen emba monon silwa monej kota 10 men laligoro yonoononga motoongonon kemej sooro nomaen ambaa? Iinon mono kiwa ootirin kaparan koma miri usuma mongambaa. Mongama laligon mokoloo tegowaa.

* 15:1: Luuk 5.29-30

⁹ Ii mokoloon emba alauruta ano emba tosaana kosere laligojuti, ii onoono ajoroogi kokaen injowaa, ‘Noonon silwa monej kota motoononon sooroti, ii mokoloojenjatiwaajon mono kagi niwo korisoro ambona.’

¹⁰ Iikawaa so niinon kokaen injowe mobu: Singisongo ejemba monon uuta meleeno Anutuwaa gajobauruta yononon iwaajon korisoro uuta ambuya.” Kian.

Qewolon ejanon uunjonjan ama uuta meleeno.

¹¹ Jiisanon toroqen kokaen jero, “Eja mombaa merawoita woi laligori.

¹² Koganon manajon kokaen ijoro, ‘Amana, gii mono monej esuhinaga mendeema bakaya nomba.’ Kaen ijoro manjaranon ilawoilaya kuuya sogaranon mendeema orono.

¹³ Ii orono meria melaanon goman boria woi karon laligon hina iwoiya kuuya ii kololoon men kantri mongen keno. Iikanon kema iyanaa jaajaa kana somata emba yonowo bao kasu kaana pangaman laaligo laligon monej hinaya gilidabororo.

¹⁴ “Iwoi kuuya gilidabororo bodi somata koloon balon kuuya ii sokono. Iinon kaman kanon kanain tapekokoro koloon memeqemean ama ama-maaro.

¹⁵ Amamaan kantri iikawaa toya mombaanon kema gawombaaajon qisin muro wasiro iwaa bao sopanon kemen bao galengiaga laligoro.

¹⁶ Iikanon laligoro bao yononon sako kota negi iima ‘Saanon ii newe tomena sokonaga,’ jeroto, ii kaanagadeen monon mende muro.

¹⁷ “Kaen laligon uuta tooro kokaen jero, ‘Manaa gawon ejemba naa afaana yononon gawon megisewana onono nene ne timbirigon laligojuto, niinon kokanon konkorara bodi laligon komumambaaajon anjen.

¹⁸ Nii mono waama mannaanon eleema kema kokaen ijomana, ‘Ama, nii singisongo ama iikanon gii ano Siwe Toya qaagara qotogon qagara men boliwe.

¹⁹ Kawaajon giinon mombo noojon ‘Merana,’ jewagatiwaa so mende koloojen. Gii saanon jena welenqeqega mon koloomana.’

²⁰ “Kaen jen waama mannaanon keno. Kema miri dodowiro mananon korikori endu nama iiro karo bata pororogoro iima koboon esunagadeen qiqigon kema kema aroyanon giliro kemero buuta kiton nen ‘Merana, oowe! jero.

²¹ Kaen anoto, merianon ijoro, ‘Manaa, nii singisongo ama iikanon gii ano Siwe Toya qaagara qotogon qagara men boliwe. Kawaajon giinon mombo noojon ‘Merana,’ jewagatiwaa so mende koloojen.’

²² “Kaen ijoro mananon iikanondeen welenqeqeuruta kokaen injoro, ‘Ono mono uulanawo maleku akadamyawo mon men kan mouma mubu. Ilawage aroyanon koma menjerengon mun kana esu kanaanon mouma mubu.

²³ Kaanagadeen sopanon kema bulmakao donja kelegawo mon men kan qen oogi nen korisoro ambona.

²⁴ Merana koi komun tagoroti, iinon mono mombo gbilin kaja. Iinon mono soorogo Anutunon mombo mokoloo asugija.’ Kaen injoro kanain korisoro anji.

²⁵ “Korisoro anjito, datanon gawonon laligon eleema miri dodowin kanon rii gbawe qama oron aisoogiti, iikawaa otona moro.

²⁶ Ii moma welen mera mon qaro karo ‘Ii nomaembaajon anju?’ jen qisin muro.

²⁷ Qisiñ muro kokaen ijoro, ‘Koganon luluunjkota eleema karo manjanon ii mombo analin ba koma mun iikawaajon injjoro bulmakao donja kelegawo qen oon aisoaju.’

²⁸ “Kaen ijoro irina soono mirinon umambaajon togoro. Togoroto, manjanon ii moma seleenjen kamaan uuluae qaa bonjonanon jen men loorin muro.

²⁹ Men loorin muroto, iinon meleema kokaen ijoro, ‘Manna, niinon gbani mamaga welenga qen laligon jenkootoga kamban monnon mende uugun laligoweto, kilen giinon kamban monnon meme (nonin) melaa mon alauruna yonowo korisoro ambombaajon mende nona.

³⁰ Mende nonato, meraga koi kanon kana somata emba yonowo laligon monen hinaga tiwilaan kouro giinon mono iwaajon ama injjona bulmakao donja kelegawo qen ooju.’

³¹ “Ijoro manjanon kokaen meleema jero, ‘Merana, gii kamban so neenawo laligonkejan. Kawaajon neenaa bunana kuuya ii mono goo bunaga kaangadeen kolooja.

³² Kaangadeen koloojato, koga koi kanon komun tagoroto, mombo gbilin eleema kaja. Iinon soodabororoto, Anutunon ii mombo mokolooja. Kawaajon keteda koi nene korisoro anin sokonja.’ ” Kian.

16

Eshina galen tiliqiliawowaa sareqaa

¹ Jiisanon gowokouruta qaa mon kokaen injjoro mogi, “Eja qabunayawo mombaa esuhina galena mon laligoro. Tosianon kan eja qabunayawo ii qaa kiisan ijogi, ‘Iinon goonon monen hinaga kondeema tondu gilin laligoja.’

² Ii moma galen ii jero karo jen muro, ‘Nii goojon bunja bologa jegi mojen. Gii noo miri ano esuhinana mombo galen kombagatiwaa so mende koloojan. Kawaajon ii nomaen galen koma laligona, iikawaa lopoya jen asarin nomba.’

³ Kaen jero uutanon kokaen romongoro, ‘Miri toyanon galenkonjon gawona nuano nomaen amanaen? Esuna mende sokonjiwaaajon balon osomambaajon amamaajen ano jejewelenwelen eja laligomambaajon gamuna mojen.

⁴ Iinon galenkonjon gawona nuambaati, niinon kamban iikanon nomaen ambe tosianon mirigianon koma horon kalan koma nombuyaga? Ahaa! Kana mon romonjojen.’

⁵ “Kaen jen ejemba toyanon tosa ama ononoti, ii kuuya ana ana horon onono kagi. Mutuyanon karo ii kokaen ijoro, “Tonaanon tosa goonon dawi eja?’

⁶ Kaen qisiro jero, ‘Oil dram 100 mewe.’ Kaen jero kokaen meleeno, ‘Gii tosa papiaga men koi rama uulanawo utegon 50 oona ewa.’

⁷ Kaen jen eja mon qisiñ muro, ‘Ano gii? Goonon tosa dawi eja?’ Qisiro kokaen jero, ‘Wiit flaua ii 21,000 kilogram mewe.’ Kaen jero ijoro, ‘Gii tosa papiaga men iikanon 16,800 kilogram kaen oona ewa.’

⁸ “Kaen kolooro miri toyanon moma jenqeeango qaa kokaen jero, ‘Galenanon tiliqili qaganon iwoi anoti, ii momakooto awaa qendeenja.’ ” Pon Jiisanon sundu kaen jen toroqen jero, “Pangamambaa nanamemen otaankejuti, iyonoo momakootogia ii ejemba tosaana kete laligojuti, ii tiliqili ama onombutiwaa so ejato, Anutuwaa asasaganon laligojuti, yonoo momakootogia ii iikawaa baatanon kolooja.

9 “Kawaajon kokaen jewe mogi: Tosianon balombaa monen hinanon ejemba tiligon onomakejuto, ononon mono iikanon men alaurugia mokolon onombu. Ii mokolon onongi balombaa iwoinon qaombaati, Anutunon mono kamban iikanon koma horon onono laaligo kombombanaa gomanon keuma tetegoya qaa laligowu.

10 “Mononon iwoi melaada men kaparan koma tororo galen konji, iinon mono iwoi somata kaanagadeen tororo galen kombaa. Mononon iwoi melaada galen koma gijigaju anji, iinon mono iwoi somata ii kaanagadeen galen kombaatiiwajaan jenin gijigaju ambaa.

11 Balombaa monen hinaya borogianon angi ii pondan mende galen kongi hona mende kolooroti een, mononon mono iwoi bunaya uuta hona ii borogianon mende ambaa.

12 Ono tosaana yonononon iwoi ii pondan mende galen kongi hona mende kolooroti een, onoangiaa uugiaa bunya hona ii moronon mon ononaga?

13 * “Welenqeqe mononon pon woi welen qen oromambajaan amamaankeja. Mononon kaen amambajaan moji, iinon mono mon kazi amamun mon uutanon jopagowaa. Mombaanon qokotaan mon jejewili amamubaa. Kawaajon ononon Anutu ano monen hina ii mindirin welen qen orombombajaan amamaawu.” Kian.

Monembaa uugere ambubotiwaa qambanmamban qaa

Mat 11.12-13; 5.31-32; Maak 10.11-12

14 Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yonononon monembaa naan magaa en onono laligogitiwajaan Jiisasnon qaa kuuya ii jeroti, ii moma jaa kuma mepaegon mug.

15 Mepaegon mugi kokaen injoro, “Farisii onononon mono ejemba jaagianon solana kaana qendeema onombombajaan geriawo amakejuto, Anutunon uugiaa kania moma kotodaboroja. Ejemba jaagianon iwoi mombajaan mogi uuta kolooji, ii Anutunon iiro arokuukuuyawo koloonkeja.

16 * “Bentotombaa kania ii Mooseswaanon Kana qaanon ano gejatootoo ejemba yonoo Buju Terenon oogi weengon laligon waanin Jonon asugin hona asuganon inisaano. Kamban iikanon kanain qaa ii jen sein Anutu waa bentotonon keubutiwajaan ejemba uugia kuunkejon. Ejemba kuuyanon mono janjarin riin kaparan koma bentotonon iikawaa uutanon keubombajaan amakeju.

17 * Siwe balonon goron qewaotiwaa so anjaoto, Kana qaawaa tere jimbolana motoonngo ii kamban mongen mende totoon aliwaa. Kian.

18 * “Eja mononon embia mesaon emba mon mewaati, iinon mono olonkalu ambaa. Eja mononon emba loyanon mesaoroti, ii mewaati, iinon mono kaanagadeen olonkalu ambaa.” Kian.

Eja qaqabunayawo ano Lazarus

19 “Eja qabunayawo mon laligoro. Iinon opo maleku nezongbala osoga akadamuyawo mouma laligon kamban so nenkorisoro ama siiseweweya qaa laligoro.

20 Kaen laligoro, iwaa miri naguya kosianon eja wanaya mon qata Lazarus en laligoro. Wiji nombonon selia so koma raro.

21 Wosoya ano gbadonon en eja pon qerewenaa nene dunnonga nene kera reemonja kamaaro ii nemambajaan moro. Moma ero kasu yonononon kouma wiji nombonja bojon laligogi.

* 16:13: Mat 6.24 * 16:16: Mat 11.12-13 * 16:17: Mat 5.18 * 16:18: Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11

22 “Kaen laligon wanaya iinon komuro. Komuro Siwe gajoba yononon wama uma oyanboyan gomanon angi Aabahambaa koorononon raro. Eja qabunayawo iinon kaanjadeen komuro ron kongi.

23 Ron kongi koomuwaa senjon gomanon kemero jen sorogoro siimbobolo somata moma uuro uro Lazarus Aabahambaa koorononon koriganon endu raro iriuro.

24 Iriima silama qama jero, ‘Oo amana Abraham, mono wosoga moma nomba. Nii gere bolanon nooro kokanon konjilin uuta moma nanjen. Kawajon mono Lazarus wasina kema koso susuyanon apunon qeesaan kan neselananon moriro olomoowa.’

25 “Kaen jeroto, Abrahamnon meleeno, ‘Merana, mono koi romongona keno. Giinon namonon laaligo korisoroyawo mono laligona tegoroto, Lazarusnon namonon laaligoya qenjenmanjen ama laligoro. Kaen laligoro, kamban kokaamba ulunkolen ama munin rajato, giinon siimbobolo moma konjilin qaganon nanjan.

26 Kaen laligojon ano toroqen kokaen jejen: Anutunon nono ano onjo batunananon mendeema jawo ama kotiuro eja. Kawajon tosanon jawo qisigon nonoononga onoonon koubombaajon mobuyaga, ii mono amamaawuya. Kaanagadeen leegen endu laligojuti, ononon kaanagadeen nonoonon koubombaajon osiwuya.’

27 Kaen jero kokaen ijoro, ‘Amana, kaen kolooro kokaen welema gonjen: Giinon mono Lazarus wasina manna mirinon kema.

28 Miri iikanon daremunuruna 5 laligojuti, iyononon kaanjadeen senjon goman koi kanon kamaan siimbobolo somata mobubo. Kawajon mono jena kema gejatootoo qaa injoro mobu.’

29 “Kaen welenoto, Abrahamnon jero, ‘Qaago! Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoonon Buju Tere ii yonoo bunaga eja. Qaa ii mono geja ama mobu!’

30 Kaen jero kokaen jero, ‘Oo ama Abraham, kaen qaagoto, koomuya nonoononga mononon yonoonon kenagati een, yononon mono uugia meleembuyaga.’

31 Jero Abrahamnon kokaen ijoro, ‘Yononon Mooses ano gejatootoo ejemba yonoo qaawajon geja mende anjuti een, kaanjadeen koomuya nonoononga mononon waama qaa jenagati een, iyononon mono kilen Anutu mende moma laarin mubuyaga.’ ” Kian.

17

Singisongowaa kongoro mono qotogowu.

Mat 18.6-7, 21-22; Maak 9.42

1 Jiisanon gowokouruta qaa kokaen injoro, “Bologaa siipatitanon mono afaankota koloonkeja. Mononon siipatiti angon komambaajon amamaankejato, mon moronon tosaan kongoro ama onono singisongo ambuti, iwajon mono terenon ‘Yei!’ qama wanjinjingojen. Siimbobolo uutanon mono iwaa qaganon ubaa.

2 Iinon ejemba melaa iyonoononga mon kongoro ama muro singisongo ambaati, eja iikanon mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunon lombo iikawaa irona nomaen muro soyanon koloonaga? Kemun kowonjin aroyanon somonon kowe biwianon giligi kemenagati, iikanon mono afaankota koloonaga.

³ * “Kawaajon mono onoangia galengia men aon laligowu. Alaga monon singisongo anji, ii mono jen mindingon muba. Jen mindingon muna moma bolin aon wosoya mobaati een, gii mono singisongoya mesaon muba.

⁴ Ween mombaa uutanon singisongo 7 ama bolin goma ambenja 7 goonon eleema kokaen jewaa, ‘Alana, nii singisongo anjenywaajon moma bolin aojen.’ Kaen jewaati een, gii mono singisongoya ii mesaon muba.” Kaen.

Momalaariwaa honja ii ku-usunawo.

Mat 17.20; 21.21; Maak 11.23

⁵ Aposol yononon Pombaajon jegi, “Momalaarinana mono toroqen men kotiiwa.”

⁶ Kaen jegi Ponon meleeno, “Momalaarigiala honja ii nejon kotaa so enagati een, ononon saanon numuzu gere* koi kawaajon kokaen jen kotowuyaga, ‘Gii mono tiigawo joloma waama lugun kowenon kemen geengga komoma aon namba.’ Kaen jen moma laarigi gere iikanon mono qaagia ten kombaa.” Kian.

Welenqege awaa ii nomaen?

⁷ “Onoononga mombaa gawon ejanon bulmakao men gawonon kema kinon hororo balon mosombaa me lama galengiala laligowaa. Laligon mirinon kouro iikanon toyanon kokaen jero mobaa me qaago, ‘Gii mono mirinon kouma rama nenega newa.’

⁸ Kaen qaago! Iinoon mono kokaen jewaa: ‘Gii mono apu arin meagon aon gomantiinaga nenena oon ama nona nemanja. Kawaa gematanon geengga nenega oon newa.’

⁹ Kaen jen koton muro gawon ejanon jerotiwaa so gawon medabororo sokono galenon kawaajon mepeseen mubaa me qaago? Qaago!

¹⁰ Onoo kanagia ii kaajiadeen eja. Galengianon iwoi kuuya jen koton ononoti, onoo ii andaboron kanon mono kokaen jewu, ‘Nono gawon ejemba toonja laligojon. Galenananon iwoiwaajon jeroti, mono iigadeen men kajoniwaajon mepemepese monngambombaaajon amamaajon.’ ” Kian.

Jiisanon eja 10 selegia men solananiro.

¹¹ Jiisanon Jerusalem sitinon kemambaaajon Galili ano Samaria prowins woi yoroo batugaranon kana eroti, iikanon keno.

¹² Kananon kema goman monon keuro eja 10 selegia manimbayawo yononon mokolon iima korikori endu nanji.

¹³ Nama kotakota qama silama jegi, “Somatanana Jiisas, mono kiankomun nonomba!”

¹⁴ *Qama jegi iniima kokaen injoro mogi, “Onoo mono jigo gawon galen yononon kema selegia qendeema onombu.” Kaen injoro ten koma kananon kenji selegianon iikanon solanani awaa kolooro.

¹⁵ Awaa kolooro, 10 yonononga monon selia solananiro iima eleema kan Anutu kotakotagadeen qama mepeseero.

¹⁶ Mepeseen Jiisaswaa kanaanon kemen usugon simin kuma ‘Dangisen!’ jero. Eja ii Samaria ejaga. Juuda yononon Samaria prowinswaa ejemba yonoonon mogi kamaanqeqeta kolooro laligogi.

¹⁷ Dangisen jero Jiisanon meleema ijoro, “Ii saanon anjanto, eja kuuya 10 onoo selegianon mono solananiabororo me? Eja 9 yononon mono daen laligoju?”

* **17:3:** Mat 18.15 * **17:6:** Jiisanon mulberi gere mon qendeeno. Gere ii numuzu kaanaga, kota kowororo kota kaan nenyaga. * **17:14:** Lew 14.1-32

¹⁸ Eja wabaya giinon geengodeen eleema kan Anutu mepesejanto, eja 9 yononon mono kema lolomonin kenju.”

¹⁹ Kaen jen kokaen ijoro moro, “Momalaariganon mono men qeangon gonja. Kawaajon saanon waama kema.” Kian.

Anutuwaa bentotonja ii nomaen koloowaa?

Mat 24.23-28, 37-41

²⁰ Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) yononon Jiisas kokaen qisin mun jegi, “Anutuwaa bentoton ii mono naa kambanon asugiwaa?” Jegi moma meleema kokaen jero, “Anutuwaa bentotononon mono jaanananon iibombaa so mende asugiwaa.

²¹ Mobu! Anutuwaa bentotonja ii batugianon uugianon asugin eja. Kawaajon ii kokanon me endukanon eji, kaen jewombaajon ama maankejon.”

²² Jiisanon gowokouruta kokaen injoro mogi, “Kanagen kamban mon kan kuuwaati, iikanon Siwe gomambaa Eja honaa gawon meme weena yonononga mon iibombaa siina mobuto, ii mombo iibombaajon ama maawuya.

²³ Kamban iikanon kokaen jegi mobu, ‘Mobu! Hamoqeqe Toyanon mono endu laligoja. Mobu! Mono koi asugija.’ Kaan kaan jegi ii iibombaajon iikanon uulanawo mende lugun kemu.

²⁴ Ii kokaembaajon: Siwe gomambaa Eja honanon mombo kawaati, kamban ii oobiliwaa so kokaen koloowaa: Ii siwe leengga uulanawo bilisik ama asarin leegen sokoma kenji, iinon mono iikawaa so asugiwaa.

²⁵ Kanagen kaen koloowaato, wala ejemba kamban kokaamba namonon laligojuti, iyononon eja ii yakarin gema qen mugi siimbobolo somata mobaa.

²⁶ **“Wala eenanon Nooawaa kambanonon ejembanon laaligogia qemasologen qaganon laligon tiwilaagiti, iikawaa so mono Siwe gomambaa Eja honanon mombo kawaatiwaa kambanonon kaanagadeen asugiwaa.*

²⁷ **Nooawaa kambanonon nene lomban ama apu kotiga nen embaqemba sewanaa angi kema karo agimin aogi. Nanamemen kaen ama men qemasologen laligogi Noonanon wango uutanon uroti, ween iikanon tegoro. Tegoro apu gboulu somatanon kan ejemba qaa ron koma onono apu nemoton komugi.*

²⁸ **“Lootwaa kambanonon kaanagadeen qemasologen laligogi kaanideen kolooro. Ejembanon nene lomban ama apu gisi nen gawon koma komoma jigo mirigia men qetegon nene sii miri ama iwoi sewana mewutiwaajon angi iwoi tosia sewana men laligonkegi.*

²⁹ Kaen ama men laligogito, Lootnon Sodom goman mesaon keno ween iikanondeen gere ano jamo qara geriawo ii mono kon kaan sombinonga kamaan ejemba jinon qaa onoro komugi.

³⁰ Kanagen Siwe gomambaa Eja honanon mombo asugiwaati, kamban iikanon ejembanon kaanideen qemasologen ama laligon tiwilaawuya.

³¹ “Ween iikanon sombenon laligowaati, iinon mono hina iwoiya memambaajon miri uutanon mende uba me gawonon kema laligowaati, iinon mono kaanideen mirianon mende eleema kawa.

³² Loot embianon meleema gematanon uun komun jamo karanjan kolooroti, mono ii romongowu.

* **17:26:** Jen 6.5-8 * **17:27:** Jen 7.6-24 * **17:28:** Jen 18.20-19.25

³³ * Monnon laaligoya siiseweweya qaa iyanjaajon angon koma iyanja jaajaa laligomambaajon moji, iwaa laaligoyanon mono soowaato, monnon laaligoya noojon ama qeleema mesaowaati, iinon mono laaligo honaa kania mokoloon oyanboyan laligowaa.

³⁴ “Niinon kokaen injowe mobu: gomantiina iikanon eja woi dunnon motoon ewaoti, iyeroonnga mon wama mon mesaowuya.

³⁵ Kaanagadeen emba woi ii motoon tawen orasin rabaoti, iyeroonnga mon wama mon mesaowuya.”

³⁶ (Eja woi nene gawonon laligowaoti, iyeroonnga mon wama mon mesaowuya.)

³⁷ Jiisasnon kaen jero gowokourutanon meleema ijogi, “Oo Pon, ii dakanon koloowaa?” Kaen ijogi kokaen injoro mogi, “Oro gisaganon mongen baagen ero mambonkararanon mono iikanon horon ajoroonkejuti, mono iikawaa so koloowaa.” Kian.

18

Malonon kaparan koma weleno eja somatanon ilaaro.

¹ “Ono mono kaban so Anutu qama koolin qelokoli mende ama laligowu.” Jiisasnon kaen jen iikawaa sareqaaya kokaen injoro mogi,

² “Taan monnon qaa jenteego eja mon laligoro. Iinon ejemba yononon qaa jen mubutiwaajon gamuya mende moma iyanja jaajaa laligon Anutuwa jeta uugumambotiwaajon toroko mende moro.

³ Taan kanon malo emba mon laligoro. Iinon suulan qaa jenteego eja iikanon kema kokaen jen laligoro, ‘Monnon niwo angowowo anjiwaajon giinon mono ilaan nonaga.’

⁴ “Kaen jero kaban koriga ii moma gema qen laligoroto, kanagen uutanon kokaen jero, ‘Niinon ejemba yonoo qaagiaajon gamuna mende moma neenaa jaajaa laligon Anutuwa jeta uugumambotiwaajon toroko mende momakejen.

⁵ Kaen laligojento, malo koi kanon mono qaasoso pondan jen noma kankejiwaajon mojona tiro saanon ilaan mube qaaya tegowaa. Mende ilaan mubenagati een, iinon mono kanasoso karo mojtitiitiya momambo.’ ”

⁶ Ponnon sundu ii medaboron jero, “Jenteego eja doogoyanon qaa jeroti, mono iikawaajon geja ama kania romongowu.

⁷ Anutunon ejemba iyanjaajon meweengon ononoti, iyononon gomantiina اساسا ilaan onombaatiwaajon qama kooligi Anutunon mono yonoo qaagia gosin jen tegoro awaa koloowu. Ilaan onomambaajon jen silemale mende ama kaban mende konjoratiro ubaa. Ii qaago toton!

⁸ Niinon kokaen injowe mogi: Anutunon mono kaban mende koriro qaagia gosin jen tegoro awaa koloowuya. Mono alanza ilaan onomakejato, ii kilen Siwe gomambaa Eja honanon eleema kan ejemba gosin onombaati, kaban iikanon momalaari hona mokoloowaa me qaago?” Kian.

Farisii ano takis meme yoroo qamakooligara

⁹ Ejemba tosanon iyangiaajon mogi uro solana dindina koloojon jen tosaana mogi kamaanqeqeta kolooro. Jiisasnon ii injiima sareqaa mon kokaen injoro mogi,

¹⁰ “Eja woiyanon jiwowon jigonon uma qama kooliri. Monnon Farisii ano monnon takis meme ejaga.

* **17:33:** Mat 10.39; 16.25; Maak 8.25; Luuk 9.24; Jon 12.25

11 “Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonkon) iinon nama aŋodeen kokaen gama kooliro, ‘Oo Anutu, ejemba tosiannon uugia dogoro kalugon serowilin amakejuti, nii ii kaanja mende laligojen me takis meme endu nanji, nii iwaa so kaanagadeen mende laligojen. Kawaajon dangisen jen gonjen.

12 Niinon sonda so somaŋa woi nenewaa singi laligonkejen. Niinon monej hinana kuuya mendeema 10:nonga motoonngo Anutuwaa bunaya qenkejen.’

13 “Kaen gama kooliroto, takis meme iinon wanŋona moŋnon nama Siwenon eu uumambaajon gamuya moma borianon jaaya esuun kokaen gama kooliro, ‘Oo Anutu, singisonngo eja nii mono kiankomun nomba.’

14 *Niinon kokaen injiowe mobu: Iinon mono Anutuwaa jaanon solananin mirianon eleenoto, Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonkon) iinon kaen qaago. Daen yononon iyanŋiaa uugia men ubuti, Anutunon mono ii kuuya men kamaan onombaato, moŋnon iyanŋaa uuta men kamaawaati, Anutunon mono ii men uma mubaa.” Kian.

Jiisasnon merabora kotuegon onono.

Mat 19.13-15; Maak 10.13-16

15 Ejemba tosiannon merabora busubuusu kaanagadeen unuama Jiisasnon borianon oosirin onombaatiwajaan iwaanon kagi. Kagito, gowoko yononon ii iima jen qotogon ononji.

16 Kaen angito, Jiisasnon merabora ii koma horon onono kagi kokaen jero, “Merabora melaa ii saanon onomesaogi noonon kawu. Anutunon ejemba kaanja ii bentotona buŋa qen onombaa. Kawaajon ii mende somonŋon onombu.

17 Niinon qaa hona moŋ kokaen injiowe mobu: Moŋnon Anutuwaa bentotona ii merabora kaanja buŋa mende qen aowaati, iinon mono iikawaa uutanon keumambaajon amamaawaa.” Kian.

Jiisasnon eja qabunayawo mombaa qambanmaban qaa jero.

Mat 19.16-30; Maak 10.17-31

18 Galenkonkon eja moŋnon Jiisaswaanon kan kokaen qisin muro, “Boi awaa, niinon mono nomaen ama laaligo kombombanja buŋa qen aownaga?”

19 Qisin muro kokaen ijoro, “Gii noojon ‘Boi awaa’, ii naambaajon jejan? Anutu motoonŋonon awaa kolooja. Eja moŋnon ii kaanja awaa mende kolooja.

20 *Gii jojopan qaa koi modaborojan: ‘Serowilin mono mende amba. Moŋ mono mende qena komuwa. Iwoi mono yonŋoro mende mewa. Moŋ jenonkuukuu mono mende ama muba. Nemunmanŋa mono goda qen oromakeba.’”

21 Kaen jeroto, galenkonkon ejanon kokaen ijoro, “Ii kuuya mono gba-woronanŋa ten koma laligon waabe.”

22 Ijoro Jiisasnon moma kokaen ijoro, “Gii tani motoonŋonon amamaajan: Gii mono kema esuhinaga kuuya sewanŋa mewutiwajaan ana monej karo mendeema ejemba wanaya onomba. Kaen ana esuhinaga somata (maa suan, milyon kina kaanja) ii Siwe gomanon en gombaa. Kaen ama nii notaan kawa.”

23 Kaen ijoroto, eja iikanon kindimbiri laligorotiwaanon ama qaa ii moma wosobiri mokolon jaaya bosoleero een mesaon keno.

* 18:14: Mat 23.12; Luuk 14.11 * 18:20: Eks 20.12-16; Dut 5.16-20

24 Wosobiri mokoloooro Jiisasnoŋ ii iima kokaen jero, “Yei! Ejemba monen hinagiawo yoŋonoŋ Anutuwaa bentotonon keubombaaŋon bimoon kupukapa ambuya.

25 Ii kokaen jen asarimaŋa: Oro somata kamel ii sosoro ootanon saanon mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabunagiawo yoŋonoŋ Anutuwaa bentoton uutanon keubombaaŋon bimoon osiwuya.”

26 Qaa ii jeroti, iyoŋonoŋ kokaen jegi, “Oopopoon! Ejemba moronon mono Siwewaa bunŋa koloonaŋa?”

27 Kaen jegi kokaen meleeno, “Ejembanon ii angobato men amamaan osinkejuto, Anutunon mono iwoi kuuya saanon amakeja. Iinoŋ iwoi mon ama memambaaŋon mende amamaan osinkeja.”

Jiisaswaa gawon memewaa tawaya

28 Piitonon qaa ii moma meleema kokaen jero, “Moba, nononon mono miri balonana mesaon gii gotaan kanin.”

29 Kaen jero Jiisasnoŋ kokaen injoro, “Niinoŋ qaa hoŋa mon kokaen injjowe mobu: Mononon Anutuwaa bentotonaŋon ama iwoi mon mesaoroti, —ii miri balona, embameria, daremuŋa me nemuŋmaŋa —ii onomesaoro

30 Anutunon mono kitia toroqen uugun tawaya meleema muro ii namowaa laaligonon mewaa ano laaligo kanagenanon laaligo kombom-bana tetegoya qaa bunŋa qen aon laligowaa.”

Jiisasnoŋ komuwaatiwaa qaaya jero karonŋ kolooro.

Mat 20.17-19; Maak 10.32-34

31 Jiisasnoŋ gowokouruta 12 ii horon onono kagi kokaen injoro, “Mobu, nono Jerusalem ubona. Gejatootoo ejembanon Siwe gomambaa Eja hoŋaŋon qaa kuuya oogiti, ii mono hoŋawo koloodaborowaa.

32 Mononon ii memelolo men muro waba gawman yoŋoo borogianon kemebaa. Yoŋonoŋ jejewili ama mepaegon qaa tokoronkota jen mun sulaapan qewuya.

33 Sulaapan qen ooli waayawonon ootin talungon qegi komuwaa. Komun ween karonŋ kolooro koomunonŋa waabaa.”

34 Kaen injoroto, gowoko yoŋonoŋ qaa ii mende totoon moma asarigi. Qaa injjoroti, ii aasanŋoyanon ero ii mende moma kotogi. Kian.

Jiisasnoŋ eja jaagoo mombaa jaaya metooro.

Mat 20.29-34; Maak 10.46-52

35 Jiisasnoŋ kema Jeriko goman dodowiro eja jaagoo mononon nene monen mubutiwaajon welema kana goraayanon raro.

36 Raro ejemba tuunlelemba kananon uugun kenŋi otongia moma “Naa iwoi kolooja?” jen qisin onono.

37 Qisin onono kokaen jegi, “Jiisas, Nazaret ejanon mono kananon kan guugumambaaŋon anja.”

38 Jegi kokaen qaro, “Jiisas, Deiwidwaa gbili! Gii mono kiankomun nombal!”

39 Kaen qaro ejemba wala kenŋiti, iyoŋonoŋ bo rabaatiwaajon qotogon mugito, iinoŋ kaparan koma qa gigilaaro, “Deiwidwaa gbili! Gii mono kiankomun nombal!”

40 Qa gigilaaro Jiisasnoŋ doron ama kokaen jen kotooro, “Ii mono borianon men noonon kawu.” Jen kotooro men kosere kougi kokaen qisin muro,

41 “Alana, gii mono naa iwoi gomaŋatiwaajon mojan?” Qisin muro ijoro, “Poŋ! Nii jaana mombo uumambaaŋon mojen.”

⁴² Ijoro Jiisasnon moma kokaen ijoro, “Mono jaaga uuwa. Momalaariganon mono men qeangon gonja.”

⁴³ Kaen ijoro iikanondeen jaaya tooro tororo uun Anutu mepeseen Jiisas otaan gematanon keno. Ejemba kuuya yononon iwoi ii iima Anutu mepeseegi. Kiañ.

19

Zakiusnon uuta meleeno.

¹ Jiisas Jeriko taonon kouma koton kemambaajon ano.

² Iikanon eja mon qata Zakius laligoro. Iinon eja qabuñayawo koloon takis meme yonoo jotamemegiaga laligoro.

³ Iinon Jiisaswaa kaitania iimambaa siña moroto, eja torodaamombaajon ejemba tuun batugianon nama akakarin amamaaro.

⁴ “Jiisasnon koi kan nunuuguwaa,” jegi moma iimambaajon bobogarin kema ejemba unuugun Sikamore gere* qaganon uma raro.

⁵ Raro Jiisasnon kanon keuma jaayanon uuro uro iima kokaen ijoro, “Zakius, gii mono uulanawo kamaawa. Nii kete goo mirinon kawo motoon rabota.”

⁶ Kaen jero uulanawo kamaan aisoon koma horon muro mirianon keni.

⁷ Keni ejemba kuuyanon ii iima njindin-ñunduru ama kokaen jegi, “Mono naambaajon singisongo eja kaanña mirinon uma raja?”

⁸ Kaen jegito, Zakiusnon ejemba batugianon asuganon waama nama Pon kokaen ijoro, “Pon moba, niinon tiwomalekuna biiwianon mendeema leeya ejemba wanaya yonoojon onomanña ano daen yonoonon ilawoila mon so uugun tiliqili ama wambeti, ii mono ambenña 4:waa so toroqen meleema onomanña.”

⁹ Kaen ijoro Jiisasnon iwaa kaniaajon kokaen jero, “Anutunon kete miri kokawaa toya hamo qen muro letonja. Iinon kaanagadeen Aabrahambaa gbiliuruta yonoo batugianon laligoja.

¹⁰ *Siwe gomambaa Eja honanon mono ejemba soogiti, ii mongama hamo qen onomambaajon ama kamaaro.” Kiañ.

Moneñ esu 10 mendeema ononotiwaa sareqaa.

Mat 25.14-30

¹¹ *Jiisasnon kan Jerusalem siti dodowin qaaya jero ejemba ii mogiti, iyononon kokaen romongogi, “Anutuwaaw bentotonña honanon mono uulanawo asugiwaaw.” Kaen romongogitiwaajon Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero,

¹² “Eja qabuñayawo monnon kokaen jero, ‘Nii mirina mesaon kantri monnon koriganon kembe iikanon nii eja pon kuun nongi laligon eleema kamaña.’

¹³ Kaen goman koriganon kemambaajon jen gawon ejauruta 10 onoono kagi moneñ esu 10 mendeema onoma kokaen inijoro, ‘Niinon kema laligon kanagen eleema kamaña. Ononon kambañ biiwianon moneñ kokanon konkororo gawon menj ii menj seiwu.’

¹⁴ Kaen jen kenoto, kanagesourutanon kazi ama mun kokaen jegi, ‘Nono eja koi kanon ananaanon eja pon koloon galen koma nonombaatiwaajon togojon.’ Kaen jen welen eja tosaanña wasin onongi gematanon kema buju ii ijogi.

* **19:4:** Sikamore ii kowa kaanqaya, kota neneyaga. * **19:10:** Mat 18.11 * **19:11:** Mat 25.14-30

15 “Kaen ijogito, kilen kantri kenoti, iyononon ii eja pon kuun mugu iyanaa prowinsnon mombo eleema karo. Kan gawon ejauruta monej esu ononoti, ii jero iwaa jaanon kougi. Motomotoon yononon konkororo gawon men monej men seigi dawu kolooroti, ii qendeengi iimambaajon qisin onono.

16 Gawon eja mutuyanon jaanon kouma jero, ‘Pon, niinon monej esuga men seiwe toroqen mombo esu 10 mokoloowe.’

17 “Kaen jero kokaen ijoro, ‘Ii awaa. Gii gawon meme eja awaga. Gii iwoi melaada men ii kaparan koma galen koma laligona seiwo. Kawaajon niinon taon goman 10 mindirin goo borongan ambe iyonoo galengiaga laligowa.’

18 Kaen ijoro gawon eja alianon jaayanon kouma kokaen ijoro, ‘Pon, niinon goonon monej esuga men seiwe toroqen mombo esu 5 mokoloowe.’

19 Kaen ijoro ii kaanagadeen kokaen ijoro, ‘Ii awaa. Niinon taon goman 5 mindirin goo borongan ambe iyonoo galengiaga laligowa.’

20 “Mombo monon kouma ijoro, ‘Pon iiba. Goo monej esuga koi. Ii oponon esuun lolongowe ero.

21 Giinon eja geriawo koloojanwaajon ama goojon keena moma laligowe. Gii geenjo hina iwoi kowinon mende anati, ii kilen memambaajon momakejan. Gii geenjo nene kota mende komona kolooroti, iikawaa hona ii kilen koton memambaajon momakejan.’

22 “Kaen ijoro meleema kokaen jen muro, ‘Gii gawon eja bologa. Geenjo qaa jejani, niinon iikawaa so gosin goma irona meleema goman. Nii eja geriawo koloojen. Neeno iwoi kowinon mende ama ii memambaajon momakejen. Neeno nene kota mende komoma iikawaa hona ii kilen koton memambaajon momakejen. Ii saanon moma laligona.

23 Gii kaniaan kaen momago mono naambaajon monej esuna ii benknon mende ana somariiro. Ii konkororo gawonon anagati een, iikanon mono seiwo niinon kan susuyawo mewenaga.’

24 “Kaen jen mun eja kosianon nangiti, ii kokaen injoro, ‘Ono mono iwaa borianonga monej esuya ii wama esu 10 mokolooroti, ii mubu.’

25 Injoro moma kokaen ijogi, ‘Pon, iwaanon monej esu 10 ii edaboroja.’

26 *Kaen ijogi meleema jero, ‘Niinon kokaen injowe mobu: Ejemba iwoi en onono gawon menkejuti, kuuya iyonoojon Anutunon ii toroqen onono seiwaato, mombaanon iwoi melaada mon ero gawon mende menkeji, Anutunon mono ii kaanagadeen wano een toontoon laligowaa.’

27 Kaen jejento, kereurunanon niinon eja pon koloon galen koma onomanatiwaajon togogiti, ii mono unuama kagi injiima jen kotowe unugi komuwuya.’ ” Kian.

Jiisaswaajon mare kongi Jerusalem uro.

Mat 21.1-11; Maak 11.1-11; Jon 12.12-19

28 Jiisasnon qaa ii jedaboron mesaon Jerusalem sitinon umambaajon wala keno.

29 Kema Betfage ano Betani goman woi kosogaranon kan baana qata Oil gere baana qamakejuti, iikanon uma gowokowoita woi wasin orono. Wasin oromambaajon ama

30 kokaen irijoro, “Goman jaasewanganon raji, mono iikanon kembao. Kema iikanon keuma dongi melaa kasanon somongogi nanji, ii mokoloowao. Dongi ii dologaga, eja monon qaganon mende rarayaga. Ii mono isama men koi kawao.

31 Aisni monon ‘Ii naambaajon isanjao?’ jen qisin orono kokaen ijowao, ‘Ponnanon iikawaajon amamaaja.’ ”

* 19:26: Mat 13.12; Maak 4.25; Luuk 8.18

³² Kaen wasiŋ orono kema ijorotiwaa so mokooloori.

³³ Mokooloon dongi melaa isambowaaŋon ani toya yoŋonon irijogi, “Hei! Dongi melaa ii naambaajon isanjao?”

³⁴ Irijogi kokaen meleeni, “Poŋnaranon iikawaaŋon amamaaja.”

³⁵ Kaen meleema meŋ Jiisaswaanon kaŋ malekugia qetegon dongi qaganon tamboma jegi Jiisasnon uma raro.

³⁶ Kaen rama keno ejemba tuuŋlelemba yoŋonon goda qeŋ opo malekugia qetegon kana somatanon tambonŋi.

³⁷ Tambonŋi kema Jerusalem dodowiŋ Oil gere baanŋaa roganon kemero gowoko tuuŋ kuuyanon kanaiŋ aisoŋ angoletto kuuya ku-usuŋ qaganon mero iigiti, iikawaaŋona qa somata qama Anutu mepeseen muŋ

³⁸ *kokaen jeŋ qagi, “Anutu mepeseeŋon. Kiŋ Pombaa qatanon kawaati, Anutunon mono ii kotuegowa. Luaega ano qabuŋaga mepeseeniŋ Siwe eukanon uja. Oowe oowe!”

³⁹ Kaen qagi Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonŋon) tosianon ejemba tuuŋ batugianon nama kokaen jeŋ mugi, “Boi, mono gowokouruga jeŋ oŋomba.”

⁴⁰ Kaen jeŋ mugi kokaen meleeno, “Niinon kokaen injjowe mobu: Yoŋonon goron nambuyagati eeŋ, jamo yoŋonon mono silama qabuyaga.” Kian.

Jiisasnon Jerusalem sitiwaajon saaro.

⁴¹ Jiisasnon Jerusalem dodowiŋ siti ii iima saaro.

⁴² Saama kokaen jero, “Oŋoonon luae mono nomaen koloonaga! Oŋo iikawaa kania weeŋ kokanon moma kotogi sokonagato, kamban kokaamba ii jaagia mende toojiwaajon ama aasaŋgoyanon eja.

⁴³ Iikawaa kania ii kokaen: Kamban moŋ kaŋ kuuwaati, iikanon kere yoŋonon kouma kiropo kotakotanon siti koi kuuŋ liligon leele eu emu gban ama emboma kakasililiŋ ama oŋombuya.

⁴⁴ Anutunon wambusoon koma oŋoono oŋo kamban waŋa ii mende moma koton telambelaŋ ama Anutu gema qeŋ tondu laligon koujuti, iikawaaŋon kere yoŋonon kondemondéen oŋonŋi miriwaa jamo moŋ ii jamo mombaa qaganon mende nambaato, siti koi kanon mono qeŋelalan ewaa. Yoŋonon jigo mirigia kondeema meraboraurugia siti uutanon laligojuti, ii unŋun ureewuya.” Kian.

Jiisasnon jiwowon jigo jeŋ kobooro.

Mat 21.12-17; Maak 11.15-19; Jon 2.13-22

⁴⁵ Jiisasnon qaa ii jedaboron jiwowon jigowaa toton uutanon kema hina sewanŋa mewutiwaajon anŋiti, ii kanaiŋ konjoma oŋono kamaagi.

⁴⁶ *Konjoma oŋoma kokaen injjoro, “Aisaianon qaa moŋ kokaen oorota eja, ‘Noo jigonanon mono qamakooli mirigiaga koloowa.’ Qaa ii ejato, oŋo ii utegogi kikekakasililiŋ yoŋoo kobaa kaanŋa kolooja.”

⁴⁷ *Jiisasnon kamban so jiwowon jigonan uma Buŋa qaa kuma oŋoma laligoro. Kaen laligoroto, jigo gawon galaŋ ano Kana qaawaa boi yoŋonon ajoroon kantri jigo kaunsol yoŋowo amiŋ moma kokaen jegi, “Ii mono nomaen jeniŋ qegi komunaga?”

⁴⁸ Kaen jegito, ejemba tuuŋ somata kuuya yoŋonon iwo qokotaan Buŋaya geja ama momakegi. Kawaaŋon “Mono nomaen ambonato?” jeŋ kana moŋ mende mokoolooŋi. Kian.

* 19:38: Ond 118.26 * 19:46: Ais 56.7; Jer 7.11 * 19:47: Luuk 21.37

20

Jotamemeya yononon Jiisaswaa ku-usunjaajon qisigi.

Mat 21.23-27; Maak 11.27-33

¹ Jiisasnon jiwowon jigonon uma ejemba tuun kuma onoma Oligaa Buja jen asarin onoma laligoro. Kamban monon kaen ano jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon kantriwaa jotamemeya tosaana yonowo Jiisaswaa jaanon kougi.

² Kouma kokaen qisin mug, “Gii koi kanon iwoi anjani, ii mono moronon jen koton gono amakejan? Iikawaa ku-usuna ii mono moronon gono? Ii mono jena mobon.”

³ Qisin mug kokaen meleema onono, “Niinon kaanagadeen qisin onombe ii meleema nijowu.

⁴ Jonon ejemba oomulu menj onoma laligoroti, iinon iikawaa ku-usuna ii daenkaya mero? Siwe Toyanon muro me balon toyanon mug?”

⁵ Kaen meleema onono batugianon amin moma kokaen jegi, “‘Ku-usunanon Siwenonga asugiro,’ kaen jewonati een, iinon mono kokaen jewaa, ‘Kaen kolooro ononon ii mono naambaajon mende moma laarin mug? Ii mende sokonja.’

⁶ Kanageso kuuya yononon Jombaajon ‘Gejatootoo ejaga kolooja,’ jen ii kotakota moma laarin laligoju. Kawaajon ‘Balon ejembanona asugiro,’ jewonati een, yononon mono iringia soono jamonon nunuwuya.”

⁷ Qaa kaen gosin kokaen meleengi, “Ku-usunanon daenkaya asugiroti, nono ii mende mojon.”

⁸ Kaen meleengi Jiisasnon kokaen injoro, “Kaen kolooro niinon kaanagadeen iwoi koi amakejeniwaa ku-usuna moronon nonoti, ii mende injjomanja.” Kian.

Wain kasa gawon galen bologa, yonoo sareqaa

Mat 21.33-46; Maak 12.1-12

⁹ *Jiisasnon kanain ejemba sareqaanon kokaen injoro, “Eja monon wain kasa gawon koma komoro. Koma komoma gawon galen tosaana mokolon onoma jero gawona menj honaa bakaya iyangia menj bakaya toya mubutiwaajon borogianon ano. Borogianon ama onomesaon kantri monon kema kamban koriga laligoro.

¹⁰ “Laligon laligoro hona momogorotiwaa kambana (gbani 5) toriro kanon welenqeqeya mon wasin muro galen yonoonon kema wain gawon honaa bakaya mubutiwaajon jero. Jeroto, gawon galen yononon ii koobinon qen otaagi boria bobora eleeno.

¹¹ Kawaa gematanon welen eja mon wasin muro kenoto, ii kaanagadeen koobinon qen gamu qen mun otaagi boria bobora eleeno.

¹² Eleeno gawon toyanon welen eja mon mombo wasiro keno amben karoon kolooroto, ii kaanagadeen sagorogoro qen gawon sopa seleengen hagogi kemero.

¹³ “Kaen анги wain gawon toyanon qaa mongama jero, ‘Mono nomaen amanato? Neenaa komunjua merana mono wasiwe keno ii iima goda gewuya me nomaen?’

¹⁴ Kaen jen meria wasiro kenoto, wain gawon galen yononon ii iima batugianon kokaen amin moma jegi, ‘Iinon mono borosamoyaa toya koloowaa. Ayo, ii mono qenin komuro wain kasa gawon koi kanon mono ananaa bunaga koloowaa.’

* 20:9: Ais 5.1

¹⁵ Kaen jen hagogi gawon seleengen kemero qegi komuro. Wain gawon toyanon ii moma mono nomaen ama onjombaa?

¹⁶ Iinon mono anjo kan gawon galen ii kondeema onjombaa ano gawon galen dologa mokolon onjoma wain kasa gawona yonoo borogianon ambaa.” Jiisasnon sareqaa kaen injjoro moma jegi, “Ii mende sokonja. Yamagen (kozigen)!”

¹⁷*Jegito, Jiisasnon ii tororo injiima koton kokaen jero, “Buja Terenon qaa mon ii kokaen eja,

‘Miri meme yononon jamo tando mon gema qen een mesaogi raroti, iikanon mono tando kombombaqa kolooro mokoloogi.

Iikanon riir mirinon mono gororonon kamaan kombaa.’ Qaa iikawaa kania ii nomaen?

¹⁸ Kawaajon kokaen jemaqa: Monon tando waja iikanon ritatagon kamaan qewaati, ii mono selia kotomotowaato, aen tando iikanon joloma tama mombaa qaganon kamaan kombati, ii mono kuuya qenjanmenjanjowaa.”

¹⁹ Jiisasnon kaen jero Kana qaawaa boi ano jigo gawon galen yononon qaa iikawaa kania moma asarin kokaen jegi, “Sareqaa ii mono ananaojon jeja.” Kawaajon ii kamban iikanondeen menj somongowombaaqon mogito, ejemba tuunjeleme yonoojon toroko moma amamaagi. Kian.

Takis aambaa Jiisas angobato menj mug.

Mat 22.15-22; Maak 12.13-17

²⁰ Juuda jotamemeya yononon Jiisaswaa jaagalen meg. Kaen menj qaaya mon qiwitigoro qaawaa timbinon hororo gbadoon mubutiwaajon ama eja tosaan wasin onongi iwaanon kagi. Opotoro ano gawana yonoo borogianon ama mubombaaqon moma Buja qaa awaa jeje taniqaan ama qisin qaayaajon geja angi.

²¹ Aren kaen ama qisin mun kokaen jegi, “Boi, nono goo kanaga mojon. Giinon qaa dindina jen kuma nonomakejan. Giinon ejemba tosaan mende injisoroon tosaan mende sureen onomakejanto, so motoononon gosin nonomakejan. Kaen ama Anutuwaanon kana ii qaa hona otaan kuma nonomakejan.

²² Kawaajon nono Siisa-kimbaajon takis ama kaen Mooseswaa Kana qaa songiwona me qaago?”

²³ Kaen jegito, Jiisasnon angomolon arengia moma koton kokaen injjoro,

²⁴ “Saanon silwa monej mon qendeema nongi iimana. Morowaa unayaga ano qataga ii kanon oogita eja?” “Oo, ii Siisa-kimbaanon,” kaen meleema jegi.

²⁵ Jegi kokaen injjoro, “Kaen kolooro iwoi Siisa-kimbaa unayawo ii mono iwaa buja munkebu. Iwoi Anutuwaa unayawo ii mono Anutuwaa buja qewu.”

²⁶ Jiisasnon kaen jerotiwaaqon ejemba tuun somata yonoo jaagianon qaawaa timbinon ama mubombaaqon amamaan qaayaajon walingon qaagia bogoro nanji. Kian.

Koomunonga waawaataa Jiisas angobato menj mug.

Mat 22.23-33; Maak 12.18-27

²⁷*Sadusii boi paati yononon “Komugiti, iyononon mende waabuya,” jen laligogi. Yonoononga tosonian Jiisaswaa jaanon kouma kokaen qisin mun

* **20:17:** Ond 118.22 * **20:27:** Apo 23.8

28 *jegi, “Boi, Moosesnoŋ kokaen jen koton nononota eja, ‘Eja mon emba mero merabora mende koloogi komuro koganon saanon maloya men laligon gbili mekoloon muro dataa qa men laligowa.’

29 “Moba! Kamban monnon daremun 7 laligogi. Dagia mutuyanon emba men laligon gbilia qaa een laligon komuro.

30 Komuro koganon maloya ii mero.

31 Kawaa gematanon koga monnon emba iikayadeen mero. Kaandeen kaan daremun 7 kuuya yononon emba motoonngo iikayadeen men gbilia qaa laligon komudaborogi.

32 Komudaborogi konoga malogia ii kaangadeen komuro.

33 Giinon ‘Komugiti, iyononon gbilin waabuya,’ jejanto, nono ii mende moma laarijon. Moba, eja 7 kuuya ii ororon waabuyagati een, emba motoondeen ii embagiaga megilaligorotiwaajon ama mono morowaa embiaga koloona?”

34 Kaen jegi Jiisasnon kokaen meleeno, “Kamban kokaamba namo koi kanon ejemba loemba koloon laligonkeju.

35 Laligonkejuto, ejemba uugia meleengi Anutunon iima moro sokono koomunonga waama goman balon qaita mon eukanon keuma laligowuti, iyononon iikanon mende agimin aowuya.

36 “Kawaa kania ii kokaen: Uumeleen ejemba gbilin koomunonga waabuti, iyononon Anutuwa meraboraana kolooju. Yononon Siwe gajoba kaana koloon mombo mende komuwuto, tetegoya qaa laligon ubuya.

37 *Mobu! Komugiti, iyononon gbilin waabutiwaa qaaya ii Moosesnon kaangadeen nanjon jero. Soman bambanon gere bolan koloon mende jen kotoroti, iinon ii iima sunduya ooro iikanon qaa kokaen eja, ‘Niinon Anutu Aabrahambaa Pon, Aisakwaa Pon ano Jeikobwaa Ponga laligon kouma laligojen.’

38 Isi wanjale karoon yononon Anutuwo laligon kotiin ubuya. Kuuya kotiin laligojuti, iyononon mono laaligogia Anutuwaajon laligoju. Kawaaajon Anutunon koomuya yonoo Pongia qaagoto, laaligo kombombaana laligojuti, mono iyonoo Pongiaga kolooja.”

39 Jiisasnon kaen meleeno Kana qaawaa boi tosanon meleema kokaen ijogi, “Boi, ii qaa dindina jejan.”

40 Kaen jen qaa mon mombo qisin mubombaajon kokobimbin ama mesaogi. Kian.

Kraist ii kin Deiwidwaa Pona ano gbiliga.

Mat 22.41-46; Maak 12.35-37

41 Jiisasnon qaa mon kokaen injoro, “Kraistnon Kin Deiwidwaa gbilia kolooji, tosanon qaa ii nomaembaajon jenkeju?

42 *Deiwidnon ano qaa kokaen jero Ondino Terenon (Buk song, Psalm) eja, ‘Anutunon nama noo Ponna kokaen ijoro, Giinon mono kan noo boro dindinanon rana

43 niinon kamban biiwianon kereuruga riin riitama haamo ama onjoma goo kana baaganon ama onjoma.

Kamban ii kan kuuwaatiwaa so mono asamararanon koi raba.’

44 Deiwidnon kaen jen qata ‘Noo Ponna’ jeja. ‘Ponna’ jen mono nomaen ama iwaa gbiliga kaangadeen koloonaga?” Kian.

Uumeleembaa selesele laaligowaa galeŋ meme qaa

Mat 23.1-36; Maak 12.38-40; Luuk 11.43

⁴⁵ Jiisasnon gowokouruta ii qaa kokaen injjoro ejemba tuun somata kuuya ii mogi,

⁴⁶ “Kana qaawaa boi yonoojon mono galengia men aon laligowu. Yononon maleku koriga mouma kema kan qendeema onombombaaajon momakeju. Maaketnon me kananon ejemba injiigi jolongia jewutiwaajon momakeju. Kaanagadeen qamakooli mirinon jaageqeyanon eu rabombaaajon siina momakeju ano jejelombanon dun rara mutuyanon jegenjegen rabombaaajon momakeju.

⁴⁷ Yononon malo yonoonon miri iwoi bidaan baagon anjalij onomakeju ano qabunagia koloowaatiwaajon qamakooli koriga koriga qama koolinj totogianon qenjeju. Kawaajon Anutunon qaagia jen tegon irona uuta meleeno qagianon ubaa.” Kian.

21

Emba malo mononon nandun hona ano.

Maak 12.41-44

¹ Jiisasnon nama uuro keno ejemba qabunagiawo yononon nandungia ii nandun katapanon angi kemero.

² Angi kemero emba malo wanaya mononon kan soojaakota osoga woi ano kemeroti, ii kaanagadeen iiro.

³ Ii iima kokaen jero, “Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Malo wanaya koi kanon nandun anji, ii mono tosaan kuuya unjuugun anja.

⁴ Kawaa kania ii kokaen: Kuuya yononon monon somata en onono kitia-gadeen anjuto, emba koi kanon en laligojiwaa so iwoiya kuuya andaboron een toontoon laligowaa.” Kian.

Jiwowon jigonon kondemondeng koloowaa.

Mat 24.1-2; Maak 13.1-2

⁵ Jerusalem jiwowon jigo ii jamo iimasiinjawo ano kalena kalena Anutuwaajon angiti, iikanon menjerenngogi akadamyawo eroti, gowoko tosanon ii iima amin mogi Jiisasnon qaa kokaen injjoro,

⁶ “Miri koi iijuti, ii mono kondeengi miriwaa jamo mon ii jamo mombaa qaganon mende ewaato, qeqelalan saoyagadeen ewaa.”

Kakasiliin ano sisiwerowero koloowaa.

Mat 24.3-14; Maak 13.3-13

⁷ Kaen injjoro qisin mugi, “Boi, qaa jejanj, iikawaa hona mono naa kabanon koloowaa ano koloombaaajon ambaati, iikawaa aiweseyanon mono nomaen asugiwaa?”

⁸ Qisin mugi kokaen injjoro, “Monon angomokolon ano jinjan qen kembutiwaajon mono galengia men aon laligowu. Ejemba mamaganon asugin noo qananon kokaen injjowuya, ‘Niinon Kraist koloojen,’ ano, ‘Kaban mono torija.’ Kaen injjowuyato, ononon mono iyonoo gemagianon mende kembu.

⁹ Manja karena karena koloon kema karo otona mobuyato, jenengia mono mende orowa. Iwoi ii waladeen koloowaatiwaa jejetaga. Ii koloowaato, namowaa kambananon mono iikanondeen uulanawo mende tegowaa.”

¹⁰ Kaen injjon toroqen kokaen jero mogi, “Kantri monon kantri mon unuwombaaajon waabuya. Ejemba tuun monon tuun mon yonowo aroq qen aowombaaajon waabuya.

¹¹ Balona balona kanon nan somasomata qonjoma men namo meleeno kemenkebaa. Kaanagadeen bodia bodia koloon uma ewaa. Ji kotiga kotiga ii

koloogi jaasoongo komunkebu. Sombinonj aiwese somata jaamorota morota injiima aarun toroko momakebuya.” Kianj.

Oligaa Bunawaajonj kere koloowaa.

Mat 24.9-14; Maak 13.9-13

¹² “Iwoi kuuya ii koloowaato, wala kozigenj tosianonj onjo uugia meleengitiwaajonj ama unjuama somonjonj sisiwerowero ama onjombu. Tosianonj horonj onjoma qamakooli mirigianonj qaa gawonjgia menj jen tegogi kapuare miria miria kanonj onjombuyaa. Tosianonj noo qanaajonj ama unjuangi kantria kantria yonjoo eja ponj ano gawana yonjoo jaasewangianonj nambuyaa.

¹³ Kaenj nama noo kaniana saanonj nanjonj injjowu.

¹⁴ *Qaa jakeyanonj onjooonjgi nambutu, kambanj iikanonj qaa nomaenj jehwonaga, iikawaa majakakaya waladeenj mende mobu. Qaa ii mono uu wombogianonj anjgi ewa.

¹⁵ “Ii kokaembaajonj: Niinonj onjowo nama momakooto onjoma buugia menj afaangomanja. Uuafaangadeenj laligogi tuarenjenjurugia yonjooonjga monjonj momakooto ii qotogonj qaagia qewagonj menj kamaan onjombombaaajonj amamaawaa.

¹⁶ Onjooonjgiaa nemunmanj, daremunj, tinitosa ano alaurugia yonjononj kaanagadeenj anjonanjenj menj onjooonjgi onjooonjga tosaanja unjugi komuwuyaa.

¹⁷ Kantri kuuya yonjononj noo qanaajonj ama kazi ama onjooonjgi laligowuyaa.

¹⁸ “Kaenj laligowuyato, niinonj kalanj koma onjombe wangiaa juyaa monjonjenj mende soowaa.

¹⁹ Onjo kaparanjenj koma kotiinjenj bonjenj qenj nama iikanonjenj mono haamo ama oyanjboyanjenj laaligo bunja qenj aowuyaa.” Kianj.

Jerusalem sitiwaa kondemonddeenj uuduuduuyawo

Mat 24.15-21; Maak 13.14-19

²⁰ “Kanagenjenj manjageqee tuunjenj yonjononjenj kouma Jerusalem siti liligonjenj gbanjambutu, onjo ii iima kambanj iikanonjenj mono kokaenj romonjgowu, ‘Siti wanjaa kondemonddeembutiwaa kambananjenj mono kanj kuuja.’

²¹ Kambanj iikanonjenj Judia prowinsnonjenj laligowuti, onjononjenj mono misinjonjenj horonjenj baanjanjenj kembu. Sitinonjenj laligowuti, onjononjenj mono siti mesaowu. Siti seleenjenjenjanjenj laligowuti, onjononjenj mono sitinonjenj mende kembuyaa.

²² * “Ii kokaembaajonjenj: Bunja Terenonjenj gejatootoo qaa oogita eji, ii kuuya mono honjowo koloowaa. Qaa iikawaa so Anutunonjenj kambanj iikanonjenj singisonjogogiaa ironja meleema qagianonjenj ano ubaa.

²³ Anutunonjenj Israel kanageso singisonjogogiaajonjenj irinja soono kazia qendeema onjono namononjenj kakasililinjenj jekania booronjgoya asugiwaa. Emba korowo ano merabora ajunonjenj yonjononjenj mono kambanj iikanonjenj nomaenj ulanjawo kembuyaga? Kawaaajonjenj ‘Yei!’ qama wanjinjinjoojenjenj.

²⁴ “Kondenjmondeenjenj iikanonjenj ejemba tosaanja ii manjawaa soo somatanonjenj unjugi komuwuyaa. Tosaanja kasa gbadoonjenj onjoma unjuangi kantri kuuya yonjoo batugianonjenj keubuyaa. Keugi waba kantri yonjononjenj kouma Jerusalem riimemeaanjenj laligowuyaa. Kaenj laligogi Anutunonjenj kambanjgia toonjenj qero raji, iikanonjenj kanj kuuro mesaowuyaa.” Kianj.

Siwe gomambaa Eja honjanonjenj asugiwaa.

Mat 24.29-31; Maak 13.24-27

* **21:14:** Luuk 12.11-12 * **21:22:** Hoos 9.7

25 **“Ween ano koin jaagaranon ano sengelao iikanon aiwese morota morota asugiwaa. Kowenon siri qegi oton somata koloonkejiwaajon namowaa kantri kuuya yononon doomorongia keno konajilin moma laligowuya.*

26 *Kaen laligogi sombinon utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaon enkalolon angi soowaa. Kawaaajon gomaņa gomaņa kanon lombo bologa tooton koloowaatiwaajon laligon toroko moma uugia duuro jaagiili ambuya.*

27 **“Kamban iikanon Siwe gomambaa Eja hona iinon koosu qaganon karo iibuya. Ku-usuņa somatanon sakondindinawo asuganon asugiro asamararana iibuya.*

28 *Kaen kawaato, iwoi ii kanain koloowaati, ononon mono kamban iikanon Siwenon ubombaa kambanģanon toriwaatiwaajon mono wanģia men waama uugia men kululuun awasankaka nambu.” Kian.*

Taon gerewaa sareqaa

Mat 24.32-35; Maak 13.28-31

29 *Jiisasnon sareqaa mon kokaen injoro, “Ono mono taon ano gere tosaana ii injiima tanigia mobu.*

30 *Gere ii sengia longogi ii iima iikawaa kania onoangio moma asarin kokaen jenkeju, ‘Ween kambana mono dodowija.’*

31 *Ononon kaanģadeen qaa jejeni, iikawaa honanon kolooro iima moma asarin mono kania kokaen jewu, ‘Anutuwaa bentotonaa Eja honanon mono uulanawo dodowin kawaa.’*

32 *“Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Ejemba kete namonon laligojuti, iyononon mende komugi iwoi kuuya jejeni, ii mono iyonoo laaligo kambanģanon asugiwaa.*

33 *Siwe namonon goron qewaoto, noo Buņa qaananon mono mende aliwaa.” Kian.*

Uugbili mesaon koomuya laligowombo.

Mat 24.42-44; Maak 13.33-37

34-35 *“Kamban somata iikawaa lombotanon ejemba kuuya namonon laligowuti, iyonoo qagianon kaen koloon ubaa. Kawaaajon iikanon pilitik kan siwa kaanģa qeragon onombabo. Kawaaajon namonon laaligowaa majakakayanon qagianon uro jejelomban ama apu kotiga nen enkalolon ama uugia bimoowabotiwaajon mono galengia men aon laligowu.*

36 *“Kawaaajon mono kamban so uugbili laligon qama koolin laligowu. Kaen laligogi esun onono iwoi kuuya ii koloowaati, iikawaa uutanonģa kok koma mono Siwe gomambaa Eja honaa jaasewananon awasankaka nambuya.” Kian.*

37 **Kamban iikanon Jiisasnon ween so jiwowon jigonon nama Buņa qaa kuma onono goman mare kolooro mesaon baanģa qata Oil gere baanģa qamakejoni, iikanon uma en laligoro.*

38 *Kaen laligoro ejemba tuun kuuya yononon ween so umugawodeen jiwowon jigonon uma Buņaya jero mobombaaajon iwaanon kan laligogi. Kian.*

22

Jiisas qenin komuwaa jen anģonan angi.

Mat 26.1-5; Maak 14.1-2; Jon 11.45-53

* 21:25: Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.31; Ais 6.12-13 * 21:27: Dan 7.13; Ais 1.7 * 21:37: Luuk 19.47

1 *Kaen laligogito, bered yiistya qaa iikawaa korisoroya, qata Pasowa kendon jenkejoni, ii toriro.*

2 Toriro iikanon jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon ejemba tuun yonoonon toroko mogitiwaajon ama iyanjiodeen ajoroon “Nomaen anin qegi komunaga?” jen kana monngama amigi.

Juudasnon Jiisas memelolo menj mumambaajon uumotoon ano.

Mat 26.14-16; Maak 14.10-11

3 Kamban kanon Satanon Juudaswaa uutanon kemero. Juudas ii Jiisaswaa gowokouruta 12 yonoononga mon. Kariot gomanonga karotiwaaajon qata mon Iskariot qagi.

4 Iinon jigo gawon galen ano jigowaa kiropo galen wana yonoonon kema Jiisas memelolo menj borogianon amambaa qaaya injoro.

5 Yononon ii moma “Ayo!” jen uugianon qeangoro sewana monen mubombaajon qaa somongogi.

6 Qaa somongogi Juudasnon Jiisas olon memelolo menj borogianon amambaa kana monngama kokobimbinj koma laligoro. Kian.

Jiisasnon gowoko yonowo Pasowa lama negi.

Mat 26.17-25; Maak 14.12-21; Jon 13.21-30

7 Bered yiistya qaa iikawaa kendon ween monon Pasowa lama qen oonkegiti, kamban iikanon kan kuuro.

8 Jiisasnon Piito ano Jon kokaen irijon wasin orono, “Oro mono kema Pasowa lama mozozongori newona.”

9 Kaen irijon wasin orono qisin muri, “Ii dakanon kema mozozongowota?”

10 Qisin muri kokaen meleeno, “Mobao, oro sitinon keuri eja mon apu monjon qindiima karo mokoloowaota. Mokolon ii otaan kema miri ubaati, mono iikanon ubao.

11 Uma miri toya kokaen ijowao, ‘Boinon goojon jeja: Ala miriga daen? Nononon saanon iikawaa uutanon kan gowokouruna yonowo Pasowa lama newona?’

12 Kaen ijori moma miri qaganon eu uma uuta somata mon qendeema orombaa. Iikanon dun rara iwoi mozozongogita raja. Ii qendeema orono iikanon mono lama qen oowao.”

13 Kaen jen wasin orono kema Jiisasnon qaa jeroti, iikawaa so mokolon nama lama qen oon mozozongori. Kian.

Pombo samon konoga negi.

Mat 26.26-30; Maak 14.22-26; Jon 13.21-30; 1 Kor 11.23-25

14 Nene kambananon karo Jiisasnon aposoluruta yonowo nene newombaaajon kamaan ragi.

15 Ragi kokaen injoro, “Niinon Pasowa lama koi onowo newombaaajon siin mamaga moma laligowe. Nene koi nenjo mono siimbobolo monana. Iikawaa kambananon torija.

16 Ii torijiwaajon kokaen injowe mobu: Niinon Pasowa lama namonon koi kanon toroqen mende nemanja. Kanagen nene samon kokawaa hona qaita mon asugiwaati, ii Anutuwaanon bentoton uutanon eukanon nemanja.”

17 Kaen injon wain qambi menj kotuegon kokaen jero, “Mono koi menj onoangio angun aon newu.

* 22:1: Eks 12.1-27 * 22:1: Pasowa ii ananaa qaanon niniima koboon nunuuguro. Eksodus 12.15

18 Niinon kokaen injowee mobu: Nii wain kasawaa hona koi kanon mombo torogon mende nemanan. Mombo nemanati, ii Anutuwaanon bentoton asugidabororo iikanon nemanan.”

19 Kaen jen bered men kotuegon moton onoma kokaen jero, “Koi neenaa busunaga. Ii onoojon ama togon ononjen. Ii nen mono nii romonjon nomakebu.”

20 *Ii onono negi wain qambi kaanideen men kokaen jero, “Qambi koi ii soomonjo aren donogoga qambiaga kolooja. Niinon hamo qen onomambajon ama sana molaama komumanan. Sa iikanon mono Anutuwaanon soomonjo arenan ii men kotiiwaa.

21 * “Kaen koloojato, mobu, memelolo men nombaati, iinon mono motoon koi nene nen rajon.

22 Onanon, Anutunon jen kotorotiwaa so Siwe gomambaa Eja honanon mono namo mesaon kembaa. Kambaato, memelolo men mubaati, iwaajon mono gama wanjinjonon ‘Oo yei!’ jejen. Anutunon mono ironan uutaga meleema mubaa.”

23 Kaen jero gowokourutanon kanain batugianon amin qisin aon jegi, “Nonoononga mono moronon memelolo men munaga?” Kian.

Gowoko yononon batugianon niinongiinon angi.

Mat 20.25-27; Maak 10.42-44

24 * “Gowoko nonoononga moronon jotamemeya wana kolooja?” kaen jegi kawaajon kaanagadeen batugianon jenonkooli angi.

25 * Iikaen angi Jiisanon kokaen injoro, “Namowaa kantria kantria yonoo kingianon mono eja pon kaana koloon galen koma onomakeju. Yonoo pon qerewena jawingianon mono qaa jen koton kanagesogia mindingon ononji welen qen onoma ‘Eja awaa!’ jen mepeseen onomakeju.

26 * Kaen amakejuto, ononon mono iikawaa so mende ambu. Onoo batugianon monon somatagia kolooji, iinon mono kamaanqeqeta kaana koloon laligowa. Jotamemeya wananon mono welenqeqe kaana koloon laligowa.

27 * “Monon rama nene nero monon nene koma mun kema kankeji, iyoroononga uuta ii moronon? Onanon, ‘Rama nene neji, iinon mono uuta kolooja.’ Kaen injonkejuto, niinon onoo batugianon welenqeqe kaana koloon laligojen.

28 “Kaen laligowe angobato men nongi konjilin qarasombuyawowaa uutanon keube onjo kilen kaparan koma niwo qokotaan laligon kouju.

29 Mananon jen koton nono niinon iwaa bentotonan ku-usun qaganon galen komakejen. Kawaajon niinon torogon jen koton onombe onjo kaanagadeen ku-usun qaganon ejemba kin kaana galen koma onomakebuya.

30 * Kawaajon onjo saanon noo bentotonanon keuma nene dunna liligon rama apu ano nene nen laligowuya ano eja pon raranon rama Israel kanageso tuun 12 yonoo qaagia gosin jen tegon onombuya.” Kian.

Piitonon Jiisas qakoombaatiwaajon ijoro.

Mat 26.31-35; Maak 14.27-31; Jon 13.36-38

31 Jiisanon jero, “Oo Saimon Saimon, moba! Komakoomo ejanon wiit dumun kota juunon ama utugoro kaawoya deema kamaankeji, Satanon

* 22:20: Jer 31.31-34 * 22:21: Ond 41.9 * 22:24: Mat 18.1; Maak 9.34; Luuk 9.46 * 22:25: Mat 20.25-27; Maak 10.42-44 * 22:26: Mat 23.11; Maak 9.35 * 22:27: Jon 13.12-15 * 22:30: Mat 19.28

mono iikawaa so ononon loorin iwaa borianon kemebutiwaajon utugon angobato men onomambaajon kaparan koma jojorija.

³² Jojorijato, goo momalaariganon zololonjon jangon qaombabotiwaajon niinon goojon qama koolin laligowe. Kawaajon kaban mongen uga mombo meleema noonon kawagati, iikanon mono uumeleen alauruga nanjon men kotiin onomba.”

³³ Kaen jero Saimonon meleenon, “Pon, niinon mono giwo kapuare mirinon kembotiwaajon ano motoon komuwotiwaajon jojorin laligojen.”

³⁴ Kaen meleenoto, Jiisasnon ijoro, “Piito, niinon kokaen gijowe moba: Kurunon kete mende qaro giinon waladeen “Ii mende moma mujen,” jen nii qakooma nona indin karon koloowaa.

Geso ano manjawaa soo somata iikayadeen men kembu.

³⁵ *Jiisasnon gowokouruta kokaen qisin onono, “Niinon onjo wala gesogia qaa, monej gesogia qaa, kana esugia qaa kaen wasin onombe kenngiti, kaban iikanon iwoi mombaajon amamaagi me qaago?” Qisin onono “Iwoi mombaajon mende amamaanin,” ijogi.

³⁶ Ijogi kokaen toroqen injoro, “Wala kaen angito, kaban kokaamba mombaanon geso ano monej geso qanja eji, ii mono men besaan laligowa. Manjawaa soo somata ii mombaanon mende eji, iinon mono malekuya sewanja mewutiwaajon ama monej mokolon soo ii sewanja mewa.

³⁷ *Niinon kawaajon kokaen injowe mobu: Anutuwaa qaanon noojon jegita eji, qaa kuuya ii mono honawo koloodaborowaa. Iikawaa kabananon mono kan kuumambaajon anja. Buja qaa mon ii kokaen oogita eja, ‘Inon bologa meme yonoo tuunon ewaa, jegi.’ Kawaajon jejen: Qaa iikawaa hona ii noonon koloodaborowaa.”

³⁸ Kaen injoro gowokourutanon ijogi, “Pon iiba, manjawaa soo somata woi koi rajao.” Kaen ijogi “Ii sokonja,” jen meleema onono. Kian.

Jiisasnon Gezeman urukisinon qama kooliro.

Mat 26.36-46; Maak 14.32-42

³⁹ Jiisasnon miri mesaon silia otaan Oil gere baananon uro gowokourutanon gematanon kenngi.

⁴⁰ Uma iikanon keuma kokaen injoro, “Angobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qamakooli gawon mewu.”

⁴¹ Kaen injon onomesaon jamo gilinin kemakeji, iikawaa so kema simin kuma qama kooliro

⁴² Qama koolin kokaen jero, “Amana, giinon uusiinga mojan eej, siimbobolowaa qambia koi kanon mono noo qananon ubabotiwaajon nuamba. Nuambaa me qaagoti, ii mono geengaa uusiingaa so koloowa. Ii noo siimbaa so qaago.”

⁴³ Kaen qama kooliro gajoba monon Siwenonga asugin men kotiin muro.

⁴⁴ Men kotiin muro konjilin uuta moma mono kaparan koma uuta men kululuun qama kooliro. Qama kooliro nogoya ii sa lalan kaanja riin namonon kamaaro.

⁴⁵ Qama koolidaboron waama gowokouruta yonoonon keno. Kema mokolon injiwo wosobirinon men kamaan onono gaon egi.

⁴⁶ Egi injoro, “Mono naambaajon gaongadeen eju? Mono waama angobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qama kooligi.” Kian.

* 22:35: Mat 10.9-10; Maak 6.8-9; Luuk 9.3; 10.4 * 22:37: Ais 53.12

Jiisas qelanjin menj somongogi.

Mat 26.47-56; Maak 14.43-50; Jon 18.3-11

⁴⁷ Jiisasnon kaen jen nano iikanondeen eja tuun kougi. Gowokouruta 12 yonoononga mon qata Juudas iinon jeta menj onoma Jiisaswaanon kouma buuta kitonj nero.

⁴⁸ Kitonj neroto, Jiisasnon kokaen ijoro, “Juudas, gii buuna kitonj nen iikaanja kanon Siwe gomambaa Eja honja memelolo menj mujanj me?”

⁴⁹ Kaenj kolooro tosianon Jiisas liligonj munj nangiti, iyonononj iwoi koloomambaaonj ano ii iima jegi, “Ponj, nono manjawaa soo somatanon unjuwanja me?”

⁵⁰ Kaen jen yonoononga monjonj jigo gawonj galen wanaa welenqeqeya qen jejia dindina kotogoro kamaaro.

⁵¹ Kamaaroto, Jiisasnon meleema “Mono mesaowu!” jen welenqeqewaa jejia kotoroti, ii oosiro qeangoro.

⁵² Qeangoro nama jigo gawonj galenjurugia, jigowaa kiropo galen (sikiriti) wana ano kantriwaa jotamemeya yonononj Jiisas mewombaaonj kougiti, ii kokaen injoro, “Nii kikekakasililin ejaga qaagoto, kilenj noojonj kaenj moma manjawaa soo somata ano wasa menj kouju.

⁵³ *Niinonj weenj so jiwowonj jigononj onowo laligowe onononj borogia boraama nii mende nonji. Ii qaagoto, keteda koi pangamambaa kusujanonj haamo ama asuganonj kolooro onoo kambanganonj kanj kuuja.” Kianj.

Piitononj Jiisas qakoono.

Mat 26.57-58, 69-75; Maak 14.53-54, 66-72; Jon 18.12-18, 25-27

⁵⁴ Kaenj kolooro manjaqeqe eja yonononj Jiisas menj somongonj wama jigo gawonj galen wanaa mirinonj kenji. Kenji Piitononj gemagianonj sigensigen onjotaan keno.

⁵⁵ Iikanonj kema jinjaronj miriwaa kiropo uutanonj kemenj sombenj biwianonj gere onj motoonj raji. Piitononj kaanjadeen yonoo batugianonj raro.

⁵⁶ Raro welenqeqe emba monjonj Piitononj gere kosianonj raro iigigiinj kokaen jero, “Eja koi kanonj mono kaanagadeen iwo laligoro.”

⁵⁷ Kaenj jeroto, Piitononj qakooma kokaen ijoro, “Embada, niinonj ii mende moma mujenj.”

⁵⁸ Kaenj ijonj raro mende koriro eja monjonj ii iima ijoro, “Gii kaanagadeen iyonoononga monj koloojanj.” Kaenj ijoroto, Piitononj meleeno, “Alana, nii qaago.”

⁵⁹ Aua motoongowaa so tegoro monjonj qaa ii mombo kaparanj koma jero, “Eja koi kanonj kaanagadeen onjanonj iwo laligoro. Iinonj mono Galili ejaga kolooja.”

⁶⁰ Kaenj jeroto, Piitononj meleeno, “Ejada, qaa jejani, niinonj ii kondanjenj.” Kaenj meleema jenj nano iikanondeen kurunonj qaro.

⁶¹ Qaro Ponjonj eleema Piito unj iiro iikanondeen qaaya kokaen jeroti, ii romongoro, ‘Gii kete indin karoonj qakooma nona kurunonj qabaa.’

⁶² Qaa ii romongonj wosoya jumambaaonj ano seleenjenj kemenj meduqedu menj saaro. Kianj.

Jiisas jen jononjsisi ama mugi.

Mat 26.67-68; Maak 14.63-65

⁶³ Manjaqeqe eja Jiisas menj somongogiti, iyonononj mepaqepae ama munj nama qewagogi.

* 22:53: Luuk 19.47; 21.37

⁶⁴ Qewagon jaasewana esuun qisiin ijogi, “Gii gejatootoo ejaga koloojaniwaajon moronon guji, mono iwaa qata qaba!”

⁶⁵ Kaen jen mamaga terenjon mepaegon jen qetama mugi. Kian.

Jigowaa jotamemeya yononon Jiisaswaa qaa gawon meg.

Mat 26.59-66; Maak 14.55-64; Jon 18.19-24

⁶⁶ Jen qetama mun laligogi goman ano kantriwaa jotamemeya ano jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon ajoroon Jiisas wama Juuda yonoo jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon анги.

⁶⁷ Iikanon анги ijogi, “Giinon Hamoqeqe Toya Kraist koloojani een, ii mono asuganon pan jena mobona.” Kaen ijogi meleeno, “Ii injiowenagato, ii mono mende moma laariwuya.

⁶⁸ Me qisiin onombenagato, ii mono mende meleema nombuya.

⁶⁹ Kaen mojento, kaman kokaambadeen kanain Siwe gomambaa Eja hona iinon mono Anutu, ku-usun Toyaa boro dindinanon rama laligowaa.”

⁷⁰ Kaen meleeno iikanondeen korebore yononon kokaen jen qisigi, “Onanon, gii Anutuwaa meriaga koloojan me qaago?” Kaen qisigi kokaen meleema onono, “Ii koloojeniwaa qaaya mono onongio jeju.”

⁷¹ Meleema onono jegi, “Ano kuakua qen komuwaatiwaa nanjonango qaaya mono iyanaa jetanon jero modaborojon. Kawaajon tosonian qaaya nanjowutiwaajon mono naambaajon mombo qisiin onombonaga?” Kian.

23

Jiisasnon gawana Pailotwaa jaanon nano.

Mat 27.1-2, 11-14; Maak 15.1-5; Jon 18.28-38

¹ Kaen jen tuun kuuya yononon waama Jiisas wama kema gawana Pailotwaanon kenji.

² Iwaanon kema kanain selianon qaa kuun kokaen jegi, “Eja kokawaa kania ii kokaen iima monin: Iinon ejemba kuun onono enkalolon kolooro karen onkeju. Nono Siisa-kimbaa takis mende ambonatiwaajon songo amakeja. Iyanajon ‘Nii Hamoqeqe Toya Kraist ano kin koloojen,’ kaen jenkeja.”

³ Kaen jegi Pailotnon kokaen qisiin muro, “Onanon, gii Juuda yonoo kin pongiaga koloojan me qaago?” Qisiin muro Jiisasnon meleema jero, “Mono geenjo jejan, kian.”

⁴ Pailotnon jigo gawon galen ano ejemba tuun ii kokaen injiwo, “Niinon eja kokawaa qinjita mon mende mokoloojen.”

⁵ Kaen injiwo mombo kaparan koma kuun jegi, “Iinon mono ejemba tuun kuun onoma Buna qaaya Galili prowinsnon kanain kuma onoma balon sokoma kan Judia prowins kokanon kaanagadeen ii jen seinkeja.”

⁶ Kaen jegi moma qisiin onoma jero, “Ii Galili ejaga kolooja me qaago?”

⁷ Kaen jero “Mono ii!” jegi moma Herodnon Galili ano prowins tosaana mindirin galen koma onoma kaman iikanondeen Jerusalem sitinon kan laligoroti, iikawaajon Pailotnon jero Jiisas Herodwaanon wama kenji. Kian.

Jiisasnon kin Herodwaa jaanon nano.

⁸ Herodnon Jiisaswaa sunduya moma mono kaman koriga iimambaajon siin moma laligorotiwaajon ii iima uutanon mamaga qeangoro. Jiisasnon angoleton mon mero iimambaajon ama mamboma laligoro.

⁹ Kawaajon qiqisi mamaga Jiisas qisiin muro. Ii qisiin muroto, Jiisasnon kitia mon mende meleeno.

¹⁰ Jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon nama selenon kuukuu qaa geriawo jen mugu.

¹¹ Herodnon manjaqeqe ejauruta yonowo Jiisas men kamaan ama jejewili ama mepaqepae men mugu. Kaen ama maleku akadamuyawo mon mouma mugu nano wasiro mombo gawana Pailotwaa jaanon keno.

¹² Wala Pailot ano Herod yoronon kerekere ama aon laligorita kaman iikanon ala-ala koloori. Kaen.

Pailotnon Jiisas komuwaatiwaaon jen tegoro.

Mat 27.15-26; Maak 15.6-15; Jon 18.39-19.16

¹³ Jiisasnon karo gawana Pailotnon jigo gawon galen ano galenkonon ejauruta ano ejemba tuun horon onono ajoroogi.

¹⁴ Ajoroogi kokaen injoro, “Ono eja koi kokaen jen noonon wama kaju, ‘Inon ejemba tuun tuun kuun onono enkalolon amakeju.’ Mobu! Ono qaa selianon kuujuti, niinon iikawaa kania onoo jaagianon gosin kokaen mokoloojen: Ono eja kokawaa selianon qaa kuuya kuujuti, ii niinon koposoya mon mende mokoloojen.

¹⁵ Herodnon qaa kaaniadeen jen wasiro mombo nonoonon kaja. Mobu, iinon iwoi qinjitawo mon mende ano. Kawaajon koomuwaa bun koloowaatiwaaon amamaaya koloowaa.

¹⁶ Kawaajon niinon jewe manjaqeqe eja yononon oolinondeen qegi isambe kamaawaa.”

¹⁷ (Pailotnon gbani so Pasowa korisoro kambananon kapuare mirinonga eja motoonngo isama onomakero.)

¹⁸ Kaen injoro koreboreyanon silama qama jegi, “Iga mono yamagen (kozigen)! Barabas mono isama nonomba!”

¹⁹ Barabasnon sitinon karen moton laligogiti, iyonoo galengiaga koloon eja mon qero komuroti, iikawaajon kapuare mirinon oongi raro.

²⁰ Pailotnon Jiisas isamambaajon moma qaa mombo jero.

²¹ Jeroto, yononon qetama qaa siita kuma qa gigilaagi, “Maripoonon qewu! Mono maripoonon qewu!”

²² Qa gigilaagi iinon qaa indin karon kokaen injoro, “Inon mono naa bologaga ano? Niinon iwaanon koposo mon mende mokoloowe koomuwaa bun koloowaatiwaa so mende koloaja. Kaen kolooro niinon jewe manjaqeqe eja yononon oolinondeen qegi isama mube kamaawaa.”

²³ Kaen injoroto, yononon jaba ama kaparan koma toroqen qa gigilaan qagi, ‘Jiisas mono maripoonon qegi komuwa.’ Kaen qama Pailotwaanon qaa ii qewagogi.

²⁴ Qewagogi Pailotnon qaagiaa baatanon kema qaa kaparan koma jegiti, iikawaa hon koloowaatiwaaon jen tegoro.

²⁵ Jen tegon “Barabas kamaawa!” jen kaparan kongitiwaaajon ii isama muro kamaaro. Ii karen moton laligogiti, iyonoo galengiaga koloon eja mon qero komurotiwaaajon kasa mirinon oongi raro. Ii isano kamaaroto, Jiisas siingia otaan ama mubutiwaaajon borogianon ano. Kian.

Jiisas maripoonon qegi.

Mat 27.32-44; Maak 15.21-32; Jon 19.17-27

²⁶ Pailotnon Jiisas borogianon ano wama kana somatanon kema Afrika siti qata Sairini iikawaa eja mon qata Saimon mokoloogi. Iinon gawononga kouro jen koton mun Jiisaswaa maripoonon men iwaa sawinanon angi angon otaan keno.

²⁷ Kaen keno ejemba tuun somata yononon luluuma gematanon otaan kenji. Yonoo batugianon emba tosonian kaanagadeen jinjen qama sama kenji.

²⁸ Saama kenji Jiisasnon eleema injiima kokaen injoro, “Oo Jerusalem emba, ono mono noojon mende saabu. Noojon qaagoto, onoangia ano meraboraurugia yonoojon mono saabu.

²⁹ Mobu! Kanagen kambañ mon karo iikanon kokaen jewuya, ‘Emba aruna ii simbawonawo. Koro mende ama merabora mende megiti, ii simbawonawo kolooju. Merabora aju onoma mende doongogiti, ii simbawonawo.’

³⁰ *Kambañ iikanon ejembanon kanain baana Toya ii kokaen welema onombuya, ‘Ono mono baana ii jegi bagon qanananon ubu.’ Ano sen sia Toya ii kokaen welema onombuya, ‘Ono mono kobaagianon mesangon nonombu.’

³¹ “Niinon Anutuwaanon gere gbiligbili koloojen ano noojon kilen kokaen ama nonju. Ono gere koomuya singisonogogiwawo eja sii qen nanju. Kawaañon Anutunon irona meleema onono gerenon onoro siimbobolo uuta mobuya.”

³² Bologa meme woi ii kaanagadeen Jiisaswo motoon uruwombaañon uruama kenji.

³³ Kema goman qata Wansii qajuti, iikanon keuma Jiisas maripoonon qegi. Qen bologa meme woi ii motoon mon dindinanon mon qanianon leele kaen urugi.

³⁴ *Kaen angito, Jiisasnon jero, “Amana, yononon iwoi anjuti, iikawaa kania mende moma kotojutiwaañon mono singisonogogia mesaon onomba.”

Qegi nano Jiisaswaa sele esuyaañon kiawen megii jangoya koloooro iikawaa so ii mendeema megii.

³⁵ *Kaen angii ejemba tuun yononon nama ii uun iigi. Iigito, Juuda jotamemeya yononon kaanagadeen mepaqepae men mun kokaen jegi, “Anutunon meweengon muro Hamoqege Toya Kraist kolooji een, tosaana ilaan onoma laligoroti, iinon mono iyanã ilaan aowa.”

³⁶ *Manjaqege eja yononon kaanagadeen qaa gongeegee jen mepaegon kosianon kema wain apu aasonawo qeesaan men uma mun

³⁷ kokaen ijogi, “Gii Juuda yonoonon kin ponga koloojani een, mono saanon geenga ilaan aowa.”

³⁸ Wananon eu tere mon kokaen on qegi nano, “Juuda yonoo kin pongiaga koi.”

³⁹ Kikekakasililin eja woi motoon mondon oroni naniti, iyoroononga monon uqege qaa tokoronkota Jiisas jen mun kokaen ijoro, “Gii Hamoqege Toya Kraist koloojani een, mono geenga ilaan aon noro kaanagadeen ilaan noromba.”

⁴⁰ Kaen ijoroto, alianon jen mun kokaen ijoro, “Gii godaqegega qaa. Gii Anutuwaañon kaanagadeen keega mende mojan me? Yononon jen tegon siimbobolo ororon nononji bosinjon.

⁴¹ Anara onanon koposo anitiwaañon irona soyanon meleema ama noronji siimbobolo mojo. Ii mojoto, eja koi kanon bologa mon mende ano ii kilen tiwilaaju.”

⁴² Kaen jen ijoro, “Jiisas, gii bentotongaa uutanon keubagati, iikanon mono nii romonjon nombu.”

⁴³ Ijoro ii kokaen ijoro, “Niinon qaa honã gijowe moba: Giinon mono kete niwo oyanboyan gomanon uma laligowa.” Kian.

* **23:30:** Hoos 10.8; Isa 6.16 * **23:34:** Ond 22.18 * **23:35:** Ond 22.7 * **23:36:** Ond 69.21

Jiisasnoŋ komuro.

Mat 27.45-56; Maak 15.33-41; Jon 19.28-30

⁴⁴ Weeŋ biiwia 12 kilok kolooro weeŋ jaaya bulugoro pangamanon kamaan gomaŋ kuuya sokoma ero kema aua karoombaa so ano.

⁴⁵ *Kambaŋ iikanon jiwowon jigo uutanon opo nanoti, iikanon mono eukaya biiwianon jurama kamaan woi kolooro.

⁴⁶ *Jiisasnoŋ kambaŋ iikanon kotakota qama kokaen jero, “Amana, nii kokoosuna goo borongan anjeŋ.” Kaen jeŋ sewan aason konoga horon komuro.

⁴⁷ Komuro iwoi kolooroti, kawali galenon ii iima Anutu mepeseen kokaen jero, “Iinon mono onanon eja solanaga kolooja.”

⁴⁸ Ejemba tuuŋ kuuya ii iibombaajon kan ajoroogiti, iyononon iwoi ii kolooro iima wosogia juno wan gilin motomotoon mirigianon kenŋi.

⁴⁹ *Kenŋito, ejemba kuuya Jiisas moma mugiti, iyononon sigensigen nama ii uuŋ iigi. Emba tosanon Jiisas otaan Galiliga kagiti, iyononon kaŋagadeen nama ii iigi. Kian.

Jiisaswaa qamoya ron konŋi.

Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Jon 19.38-42

⁵⁰⁻⁵¹ Juuda yononon taon qata Arimatia iikanonja eja awaa qabunayawo qata Joosef iinon kaŋagadeen karo. Iinon Anutu bentotombaa hona koloowaatiwaajon mamboma laligoro. Iinon Juuda yonoo jigo kaunsol tuumbaa jotamemeya laligon Jiisaswaa qaa jeŋ somonon anŋiti, iikawaa uumotoon mende ano.

⁵² Iinon Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya memambaajon qisiro.

⁵³ Qisin uma qamoya maripoononŋa metegon meŋ kamaan opo taananon esuuro. Esuun meŋ qasirinon kema jamo kobaa mon uroronon qamo mon kanon mende anŋiti, iikanon Jiisaswaa qamoya ii ano.

⁵⁴ Sabat kendon rarawaa iwoiya mozozonogiti, (nemunŋawon) iikawaa weeŋa jaayanon kememambaa ano.

⁵⁵ Kememambaajon ano emba Jiisaswo Galiliga kagiti, iyononon Joosef waa kanianon qasirinon kema iinon Jiisaswaa qamoya meŋ jamo kobaanon anoti, ii iigi.

⁵⁶ *Iikanonja eleema mirinon kema jiniŋ sambori unkoowagawo ano kele gawasuyawo Jiisaswaa qamoyanon moriwombaajon mozozonogiti. Mozozonogito, Moosesnoŋ Kana qaanon Sabat kendombaajon jeŋ kotoero eroti, ii otaan haamo meŋ eeŋ raga. Kian.

24

Jiisasnoŋ koomunonŋa waaro.

Mat 28.1-10; Maak 16.1-8; Jon 20.1-10

¹ Sabat kendon raga tegoro Sonda umugawodeen gomaŋ ano emba yononon waama jiniŋ marae unkoowagawo mozozonogiti, ii meŋ qasirinon kenŋi.

² Kema mononon qasiriwaa qaa ootanon jamo somata qetano kenoti, ii iigi.

³ Ii iima jamo kobaawaa uutanon ugito, Pon Jiisaswaa qamoya mende mokoloogi.

⁴ Kawaajon uugia uma kamaaro moma nanŋi eja woi malekugara taan kokobilibiliawo yoronon bagianon nani iriigi.

* **23:45:** Eks 26.31-33 * **23:46:** Ond 31.5 * **23:49:** Luuk 8.2-3 * **23:56:** Eks 20.10; Dut 5.14

⁵ Ii iriima awawalin balonon kemen adaragogi kokaen injori, “Jaawo kotiin laligoji, ii mono nomaembaajon koomuya yonoo batugianon monganju?”

⁶ *Iinon koi mende ejato, mono gbilin waaja. Galili prowinsnon laligon qaa injoroti, ii mono romongowu:

⁷ Iinon kokaen jero, ‘Monon Siwe gomambaa Eja hona memelolo men muro gawman eja sisiwerowerogiawo yonoo boronon keno maripoonon qegi komun ween karon kolooro gbilin waabaa.’ ”

⁸ Kaen jeri qaaya ii momogianon keuro romongogi.

⁹ Kaen romongon qasirinonga eleema kan iwoi kuuya kolooroti, iikawaa buju qaaya ii gowoko 11 ano tosaan kuuya ii injogi.

¹⁰ Qaa ii injogiti, ii Maria Magdalaga, Joana ano Maria Jeimswaa nemuna ano emba tosaan yonowo laligogiti, iyononon ii kan aposol ii injogi.

¹¹ Buju qaa ii injogito, ii mogi qaa omayaan kolooro ii mende moma laarigi.

¹² Mende moma laarigito, Piitonon waama bobogarin qasirinon kema jamo kobaawaa uutanon uuro keno opo taan esuugiti, iikayadeen raro iiro. Ii iima iwoi kolooroti, ii anodeen romongon walingon mirinon eleeno. Kian.

Gowoko woiyanon Emeus kananon keni.

Maak 16.12-13

¹³ Ween iikanondeen Jiisaswaa gowokouruta yonoononga woiyanon Jerusalem siti mesaon goman qata Emeus sewen mail kanon kembojon keni.

¹⁴ Kananon kema iwoi kolooroti, ii kuuya iyanarodeen amin mori.

¹⁵ Ii amin moma kania jen bimonon keni Jiisasnon ano kosogaranon keuro motoon kenji.

¹⁶ Kenigito, jaagara kojangiro ii mende iima kotori.

¹⁷ Mende iima kotori kokaen irijoro, “Oro angarodeen naa qaaga kananon amin moma kajao?” Kaen irijoro doron ama wosobiri jaajaa uun iima nani.

¹⁸ Iima nama yoroononga mon qata Kliopas iinon kokaen qisin muro, “Pasowa kendonon iwoi kolooroti, ii Jerusalem ejemba kuuyanon moju. Gii motoongonon wabaga koloon ii mende mojan me?”

¹⁹ Qisin muro “Ii naama?” jero moma kokaen ijori, “Nazaret eja Jiisaswaanon iwoi kolooroti, mono ii. Iinon gejatootoo ejaga laligon Anutu ano ejemba kuuya yonoo jaagianon nanamemen ku-usunawo ama qaa kotakota jen laligoro.

²⁰ Kaen laligoro ananaa jigo gawon galenana ano galenkonkon ejaurunanonon ii wama gawanawaa boronon анги komuwaatiwaajon jen tegoro maripoonon qegi komuro.

²¹ Iinon Israel kanagesonana kasanonga isama downenana mewaatiwaajon mamboma jejeromonromon ama laligoninto, ‘Yei!’ Ii mono qegi komujaa. Iwoi ii kolooro laligon kounin kete soman karon koloodorolja.

²² “Ii mende sokono kete nonoononga emba tosanon qanon kuun walingon nonongi laligojon. Yononon gomaamba amandiinon qasirinon kema

²³ qamoya mende mokolon eleema kokaen jejuya, ‘Nono Siwe gajoba woiwaa jaameleen un iinin yoronon ‘Jiisasnon gbilin laligoja,’ jeri mojon.

²⁴ Qaa ii moma eja nonowo laligojuti, iyonoononga tosanon qasirinon kema emba yononon qaa jejuyati, iikawaa so ero iijuya. Ron gbamenja iijuyato, iyan mende iijuya.”

* **24:6:** Mat 16.21; 17.22-23; 20.18-19; Maak 8.31; 9.31; 10.33-34; Luuk 9.22; 18.31-33

²⁵ Qaa ii moma kokaen irijoro, “Yei! Ono gejatootoo yononon qaa jegiti, ii kuuya mono naambaajon ataqatan ama ajojoon gaonjaajaa laligon mende moma laariju?”

²⁶ Hamoqeqe Toya Kraistnon siimbobolo kaana momago iyanaa asamaran utanon ubaa. Iikawaa so oogita eja me qaago?”

²⁷ Kaen irijon Mooses ano gejatootoo ejemba kuuya yononon qaa jegiti, iikanonja kanain iyanaa qaa kuuya oogita eji, iikawaa kania jen asarin orono.

²⁸ Jen asarin oroma kema goman kembojon jen keniti, ii dodowin kanon toroqen kemambaajon moro.

²⁹ Kaen moroto, yoronon kaparan koma kokaen ijori, “Goman mare kolooro ween jaayanon kememambaajon anja. Kawaajon saanon norowo rama ewa.” Kian ijori yorowo mirinon uma ragi.

³⁰ Rama yorowo nene newombaajon ama bered men kotuegon moton oromambaajon ano iwoi kokaen kolooro:

³¹ Iikanondeen jaagaranon tooro iima kotori ayayooga kono mombo mende iiri.

³² Kaen kolooro angarodeen kokaen amin mori, “Kana somatanon Buja Terewaa qaa jen kania jen asarin noronji, kambaan iikanondeen mono uunaranon gere jejiwaa so moju.”

³³ Kaen jen iikanondeen waama Jerusalem sitinon eleema keuma gowokouruta 11 ano alaurugia yonowo ajoroon ragiti, ii mokolon ononi.

³⁴ Mokolon ononi kokaen injiori, “Ponon mono honja waama Saimombaanon asugijaa.”

³⁵ Kaen injiori iyangoro kananon iwoi kolooro ano bered motoroti, kambaan iikanon uugara tooro moma kotori, iikawaa sunduya men ononi. Kian.

Jiisasnon gowoko tuuna asugin onono.

Mat 28.16-20; Maak 16.14-18; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

³⁶ Gowokouruta yononon qaa ii amin moma ragi iikanondeen Jiisas ano batugianon asugin nama kokaen injiori, “Alauruna, luaenon mono onowo ewa!”

³⁷ Kaen injiori toroko moma jenengia ororo “Ome kokoosuga iijon,” iikaan romongogi.

³⁸ Kaen romongogito, kokaen injiori, “Ono nomaembaajon aaruon momo kaana uugianon koloaja?”

³⁹ Nii neeno koi laligojen. Ii mono angio kana borona uuon iima mobu. Ome kokoosu ii siibusugia qaa. Nii siibusunawo nambe niiju. Mono noosirin niima kotowu.”

⁴⁰ Kaen iijon kana boria qendeema onono.

⁴¹ Qendeema ononoto, ii korisorogiaajon kilen mende moma laarin walingon ragi kokaen qisin injiori, “Nembanenegia mon koi raja me qaago?”

⁴² Kaen qisin injiori sora jejetaa kitia mon mug.

⁴³ Mugi men nero iigi.

⁴⁴ Nero iigi kokaen injiori, “Nii onowo laligon kambaan kanon qaa injiowe mogiti, iikawaa honja ii kambaan kokanon kolooro iiju. Niinon kokaen jen laligowe: Noo qaa ii Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo eja yonoo Buju Tere ano Ondino (Buja rii) buknon oogita eji, ii kuuya mono honawo koloodaborowaa.”

⁴⁵ Kaen iijon iikanondeen Buja Terewaa kania moma kotowutiwaajon uugia metooro.

⁴⁶ Metoon kokaen injoro, “Qaa kokaen oogita eja: Kraistnon siimbobolo moma komonj somaŋa karonj kolooro koomunonŋa waabaa.

⁴⁷ Kawaajon onononj mono Jerusalem sitinonj kanainj Buŋa qaa noo qananonj jen asarinj kantri kuuya sokoma kema uukuukuu menj onomakebu. Daenj yonononj uugia meleembuti, Anutunonj mono iyonoo singisonjogia songbama mesaowaa.

⁴⁸ “Qaa ii honawo kolooro ano koloowaati, onj ii kolooro iima nanjonj jen dangunu kaanŋa nambu.

⁴⁹ *Mobu! Mannanonj kalen onombaatiwaa qaa somonjgoroti, niinonj ii wasiwe uugianonj kemebaa. Eukanonŋa ku-usunj ambe qagianonj ubaa. Onj mono siti koi kanonj iikawaajonj mamboma rama laligowu.” Kianj.

Jiisanonj Siwe gomanonj uro.

Mat 16.19-20; Apo 1.9-11

⁵⁰ *Jiisanonj qaaya jedaboronj gowokouruta unuama kema Betani gomanj kosianonj keuma iikanonj boria metaama kotuegonj onono.

⁵¹ Kotuegonj onono iikanondeenj Anutunonj wano onomesaonj Siwenonj uro.

⁵² Uro korisoro somata moma usugonj waeya menj mepeseenj munj Jerusalem eleenji.

⁵³ Eleema suulanj jiwowonj jigononj laligonj Anutu mepeseenj munj laligogi. Kianj.

Jon Oligaa Buɗa Jonon Ooro. Jen-asa-asari

Jonon iyaɗaa qata Oligaa Buɗa kokanon asuganon mende ooroto, iyaɗaajon kokaen jeja, “Gowoko Jiisasnon uutanon jopagon muroti.” (19.26) Jonon uujopa ukalembaa qaaya ii kaparan koma jenkeja. Jonon Oligaa Buɗa koi ii ejembanon qaa kokaen moma kotowutiwaajon (20.31) ooro, “Jiisas Kraist ii balon ejagadeen mende laligoroto, onanon Anutuwa Meria ano Hamoqeqe Toya kolooja. Ono mono ii moma laarin iikanon laaligo kombombaɗa mokoloowu.” Jiisasnon wala Maɗaa kosianon laligon qaa jetaga laligoro. (1.1) Kaen laligon namo ejaga koloon esunmumuya ano momoya ii aiwese angoletto men iikanon qendeen. Ii qendema bentotombaa kania jen asariro tosianon uugia meleengi tosianon kilen yangisen анги.

Jiisasnon kokaen kolooja, jero: Hamoqeqe Toya (4.26), laaligowaa nene wota (6.35), Siwe goman eukawaa buɗaga (8.23), bensakon tetegoya qaa (8.58), namowaa asasaga (9.5), nagu (10.7), lama galen awaa (10.11), Anutuwa Meria (10.36), Pon ano Boi (13.13), koomunonga waawaataa Toya ano laaligo kombombaɗa Toya (11.25), kana hona, qaa hona ano laaligo kombombaɗa (14.6), wain gere hona (15.1), tere waɗa mutuya ano tetegoya A ano Z (Ais 1.8), Mutuya ano Konoga (Ais 1.17) ano kaan kaan.

Jiisasnon gowokouruta onanon jopagon onoma laligoroti, gejanono qaa konoganon (Bon 13-17) ii tororo qendeenja. Qaa ii naanawo. Koomunonga waamago Piito men kotiiwaatiwaajon kokaen qisiro: “Nii jopagon nonjan me qaago? Kaen koloojani, kian mono alauruna kalan koma onomba.”

Buk kokawaa bakaya waɗa 6 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-18

Jon Oomulu eja ano gowokouruta mutuya 1.19-51

Jiisasnon qenjaaro gawon mero 2.1-12.50

Tetegoyanon Jerusalem kan laligon komuro 13.1-19.42

Gbilin waama alauruta koloon onono 20.1-31

Galili kan gowokouruta koloon onono 21.1-25

Anutuwa qaa jeta laaligoyawo.

¹ Kanakanaiyanon monowaa monoyanonga qaa je laligoro. Iinon laaligowaa kania nanjon jen waama laligoro. Qaa je iinon Anutuwa kooronanon laligon waaro ano ano bensakon Anutugadeen kolooja.

² Qaa je iinon kanakanaiyanon Anutuwa kooronanon laligoro.

³ Iwaa kooronanon laligon ilaan muro iwoi kuuya koloo. Iwoi mon mende ilaan munaga, ii mende koloonaga.

⁴ Qaa je iinon laaligowaa bemunjaleya kolooja. Iwaanon laaligo kombombaɗa iikanon ejemba men asarin onono iima laligon waagi.

⁵ Asasagayanon pangaman uutanon asarinkejato, pangamanon laligogiti, iyononon asasagaa kania ii mende moma asarin laligon kougi. Kian.

⁶⁻⁷ *Anutunon ejemba kuuya asasagaya moma laariwutiwaajon moma qele eja qata Jon wasiro asugiro. Asugin kan asasagaa kania inisaama nanjon jen laligoro.

* **1:6-7:** Mat 3.1; Maak 1.4; Luuk 3.1-2

⁸ Jon aŋo asasaga ii mende kolooŋ laligoroto, iinoŋ asasagaa kania ii nanŋon jeŋ laligoro.

⁹ Asasaga oŋaboŋa iinoŋ ejemba gomaŋ so meŋ asariŋ nonomakeji, iinoŋ namonoŋ asugimambaajoŋ ano.

¹⁰ Iinoŋ kanakanaiyanonŋ gomaŋa gomaŋa iikawaa ilawoilaya kuuya ii nemuŋ koma oŋono koloogi. Koloogi aŋo batugianoŋ laligoŋ kouroto, balon ejembanonŋ kileŋ ii mende moma kotonŋ muŋ tompiŋ laligogi.

¹¹ Kaenŋ tompiririŋ laligogi iyaŋaa gomaŋ mirianoŋ karo kanagesourutanonŋ zizi togoŋ telambelanŋ ama gema qeŋ mugi.

¹² Kaenŋ aŋgito, daeŋ yoŋonoŋ koma horonŋ muŋ qabuŋaya moma moma laarigiti, iinoŋ mono kuuya iyoŋoojonŋ kana meleuro kokaenŋ kolooro: Aŋo nemuŋ koma ku-usuŋ oŋono kolokoloo doŋgoga kolooŋ Anutuwaaw meraboraanaŋ koloogi.

¹³ Anutuwaaw uusiŋanoŋ nemuŋ koma oŋono koloogi. Namo ejanonŋ siŋa otaanŋ embiawo qaa somoŋgoro koro ama mera mero kolooji, iyoŋonoŋ kana kaana iikanonŋ Anutuwaaw meraboraanaŋ mende koloogi. Kianŋ.

¹⁴ Qaa je iinoŋ eja sele busuwo kolooŋ batunananonŋ kema kaŋ laligoro. Kaenŋ laligoro akadamyua uunŋ iima laligoninŋ. Maŋanoŋ Meria motooŋgowaajoŋ akadamyua kuuya ama aonŋ koma muro qaita moŋ laligogi, iinoŋ mono iikawaa so kalenmoriaŋanoŋ uuta saa qero akadamyawo kolooŋ kambaŋ so qaa hoŋ toontoonaŋ jeŋ laligoro.

¹⁵ Jononŋ eja iikawaa kania nanŋonŋ kokaenŋ qama jeŋ laligoro, “Niinoŋ mombaajoŋ qaa jeŋ laligoweti, iinoŋ mono ii kolooja. Kokaenŋ jeŋ laligowe: Noo gemananonŋ eja moŋ kawaati, niinoŋ mende koloowe iinoŋ wala laligoro. Kawaaajoŋ iwaa qabuŋayanonŋ mono nii nuuguŋ uuta kolooja.” Jon Oomulu ejanonŋ kaenŋ jeŋ laligoro.

¹⁶ Kalenmoriaŋanoŋ eja iikawaa uuta saa qero akadamyawo laligoroti, iinoŋ mono iikawaa so kotuegoŋ nonoma laligoro. Kotumotueya ii kambaŋa kambaŋa maaro kuuya nonoo qanananonŋ uro laligoninŋ.

¹⁷ Moosesonŋ Kana qaanana nemuŋ kono kolooroto, Jiisas Kraistnonŋ qaa hoŋa ninisaama Anutuwaaw kalenmoriaŋa nemuŋ kono asuganoŋ kolooro.

¹⁸ Namo eja moŋnonŋ Anutu kambaŋ moŋnonŋ mende iiro. Meria motooŋgonoŋ Maŋaa wosoyanonŋ laligoŋ kouma laligoroti, iinoŋ mono namonoŋ kamaanŋ kania ninisaano moninŋ. Kianŋ.

Jon Oomulu ejanonŋ iyaŋaa kania jeŋ asariro.

Mat 3.1-12; Maak 1.1-8; Luuk 3.1-18

¹⁹ Juuda jotamemeya yoŋonoŋ jigo gawonŋ galenŋ ano jiwowonŋ jigowaa welenqeŋe tosaanaŋ Jerusalem sitinoŋga wasinŋ oŋonŋgi Jombaanoŋ kagi. Kaŋ qisiŋ muŋ jegi, “Gii naa ejaga koloojanŋ? Kaniaga nomaenŋ?” Kaenŋ jegi kaniaya inŋisaama inŋijoro.

²⁰ Kaniaya mende qakoonoto, asuganoŋ kokaenŋ jokolooro, “Niinoŋ Hamoqeŋe Toya Kraist mende koloojenŋ.”

²¹ *Kaenŋ jokolooro kaparaŋ koma qisiŋ mugi, “Gii mono eja moroga koloojanŋ? Gii Elaija koloojanŋ me qaago?” Qisiŋ mugi “Qaago!” jero. “Gii gejatootoo eja moŋ koloojanŋ me qaago?” Kaenŋ qisigi “Kaanŋ qaago!” meleeno.

²² Meleeno qisigi, “Gii moroga koloojanŋ? Wasinŋ nononŋgi kajonŋi, iyoŋoojonŋ mono nomaenŋ meleema inŋijowonaga? Gii geenŋaa kaniaga nomaenŋ jeŋ asariwaga?”

²³ *Qisigi kokaenŋ inŋijoro,

* 1:21: Dut 18.15, 18; Mal 4.5 * 1:23: Ais 40.3

“Gejatootoo eja Aisaianon qaa mon kokaen jerota eja, ‘Nii gajoba koloon balon qararankonkonanon laligon kokaen qamakejen: Ponon kawao!

Kawaajon on mono uugia mindingon kania meleun meagowu.’ Nii kawaa qele gajobaya koloojen.”

²⁴ Eja wasin onongi Jombaanon kagiti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) ejaga koloogi.

²⁵ Yononon mombo kokaen jen qisin mugi, “Gii Hamoqeqe Toya Kraist mende koloojan ano Elaija me gejatootoo eja yonoononga mon mende koloojani, iikawaajon mono naambaajon ejemba oomulu men onomakejan?”

²⁶ Qisin mugi kokaen meleema onono, “Niinon apu toonon onomorinkejento, eja mon on mende moma kotojuti, iinon koi batugianon nanja.

²⁷ Eja mon noo gemananon kawaatiwaaajon jen laligoweti, iinon mono ii kolooja. Iinon kan nii nuugun somatana koloon laligowaatiwaaajon niinon iwaa kosianon kema wayangesoya besaan kana esuyaa kasia isamambaa amaqamamaa amana.”

²⁸ Jonon Jordan apu leegenanon goman qata Betani iikanon laligon ejemba oomulu men onoma laligoro. Iwoi ii iikanon kolooro. Kian.

Jonon Jiisaswaaajon “Anutuwaanon lama meriaga,” jero.

²⁹ Ii kolooro goman ano Jonon Jiisas sigensigen karo iima jero, “Iigi, eja ii Anutuwaanon lama meriaga. Iinon mono balona balona ananaa singisongonana koma konjoratiro solananiwonja.

³⁰ Niinon mombaajon qaa jen laligoweti, iinon mono ii kolooja. Kokaen jen laligowe: Noo gemananon eja mon kawaati, niinon mende koloowe iinon walagadeen laligon waaro. Kawaajon iwaa qabunayanon mono nii nuugun uuta kolooja.

³¹ Niinon ii wala mende moma kotoweto, Anutunon kaniaya Israel ejemba nono ninisaano mbonatiwaaajon moja. Ii moma nii wasin nono kan oomulu men onomakejen.”

³² Jonon kaen jen dangunu kaanja nama nanjon kokaen injoro, “Unja Toroyanon mono Siwenonga kamaan kewo koon kaanja iwaa wananon kamaan koma raro iibe.

³³ Niinon ii wala mende moma koton laligoweto, mononon ejemba oomulu men onomanatiwaaajon wasin nonoti, iinon kokaen nijoro, ‘Unja Toroyanon mombaa wananon kamaan koma raro iibagati, iinon mono Unja Toroya ejemba uugianon ama iikanon mulu men onombaa.’

³⁴ Niinon ii iibetiwaaajon ama kaniaya kokaen nanjon jejen, ‘Iinon Anutuwaa Meria kolooja.’ ” Kian.

Jiisasnon gowokouruta mutuya onoono.

³⁵ Kaen injoro goman ano Jonon mombo apu goraayanon iikanondeen keno gowokouruta yonoononga woinon iwo motoon nangi.

³⁶ Nangi Jiisasnon iikanon unuugun kenoti, ii tororo uun iigigiin jero, “Eja ii mono iibao. Iinon Anutuwaanon lama meriaga kolooja.”

³⁷ Kaen jero gowoko woi yoronon qaa ii moma Jiisaswaa gematanon keni.

³⁸ Keni Jiisasnon eleema gematanon kariti, ii iriima kokaen qisin orono, “Oro moroga mongama kajao?” Iikaen moma meleema ijori, “Somatanara, gii miri dakanon en laligojan?” (Juuda yononon ‘Somatanana’ qaa ii boiwaajon jenkegi.)

³⁹ Kaen ijori meleeno, “Mono kan iibao!” Kaen meleeno ween jaaya eleeno 4 kilok kawaa so kolooro. Ween jaaya meleeno iikanonj mootonj kema miri dakanonj enj laligoroti, ii iigi. Ii iima kanonj iwo laligori gomanj sinjsingonj tiiro mesaonj kari.

⁴⁰ Jononj qaa jero gowoko woita moma Jiisaswaa gematanonj keniti, iyoroononja mombaa qata Andruu, dataa qata Saimon Piito.

⁴¹ Andruu iinonj wala data Saimon mokolonj kokaen ijoro moro, “Noro mono Hamoqeqe Toya mokoolojota.” Hamoqeqe Toya ii Griik qaanonj Kraist.

⁴² Kaen jenj data wama Jiisaswaanonj keni. Keni Jiisasnonj Saimon tororo uunj iigigiinj jero, “Gii Saimon, Jombaa meria koloojanto, niinonj qaga Siifas qabe ewaa.”* Kianj.

Jiisasnonj Filip ano Natanael oroono.

⁴³ Gomanj ano Jiisasnonj Galili prowinsnonj kemambaaonj kema kananonj eja qata Filip mokolonj kokaen ijoro, “Gii mono nii notaanj kawa!”

⁴⁴ Filipnonj Andruu ano Piito yorowo gomanja mootonja. Taongia qata Betsaida.

⁴⁵ Filipnonj eja qata Natanael mokolonj kokaen ijoro, “Moosesnonj eja mombaaonj Kana qaanonj oorota gejatootoo yonononj toroqenj oogita eji, nono mono eja ii mokoolojonja. Eja ii qata Jiisas, manaa qata Joosef, gomanja qata Nazaret.”

⁴⁶ Natanaelnonj ii moma walingonj jero, “Oo Nazaret! Ii gomanj qandayaga. Iikanonja iwoi awaa monj koloowaatiwaa so qaago.” Kaen jero Filipnonj ijoro, “Mono kanj geengo iima kotowa!”

⁴⁷ Kaen ijoro moma Jiisaswaanonj kanj kouro iima iwaajonj qaa kokaen jero, “Iibu! Eja koi kanonj mono Israel eja honja kolooja. Uutanonj gbingbaonj qolomolonjgoya qaa.”

⁴⁸ Kaen jero Natanaelnonj qisinj munj jero, “Gii mono nomaenanonj nii moma kotonj nonjanj?” Kaen jero Jiisasnonj meleema ijoro, “Gii fig gere† umuganonj rana giima kotowe. Wala giima kotowego Filipnonj kawaa gematanonj giima goono.”

⁴⁹ Kaen ijoro Natanaelnonj meleema ijoro, “Oo Somatana, gii mono onjanonj Anutuwaa Meria koloojanj. Gii Israel nonoononj eja Pongga laligojanj.”

⁵⁰ Kaen jero moma Jiisasnonj meleema ijoro, “Nii wala kokaen jejen, ‘Gii fig umuganonj rana giibe.’ Kaen jenj asugijenjwaajonj moma laarinj nonjanj. Anutuwaanonj ku-usuj koi iima mojanj, ii mono iwoi melaada kolooja. Honja somata ii mono kanagenj iima moma laligowaga.”

⁵¹ *Kaen ijonj toroqenj ijoro, “Niinonj qaa honj toonja monj kokaen jewe moba: Kanagenj noo gowokouruna koloogi kotonj kondoonj onombe jaameleenj unja kokaen iibuya: Siwe nagunonj tano Anutuwaa gajobaurutanonj asuginj Siwe gomambaa Eja Honjaanonj uma kamaanj anjgi injibuya.” Kianj.

2

Jiisasnonj apu menj letono wain kolooro.

¹ Jiisasnonj Filip ano Natanael oroono ween karoonj tegoro laligogi monjonj agominj aoawaa maranj lombanj ano ajoroogi. Ii Galili prowinswaa

* **1:42:** Siifas ii Griik qaanonj Piito, ananaa qaanonj jamo karanjanj. † **1:48:** Fig ii sambu kaanaya. Ii gawongjianonj komogi kota naanjawo kolooro kambanj mamaga nenj laligoju. * **1:51:** Jen 28.12

gomaŋ qata Kaana iikanonj anji. Jiisaswaa nemuŋanonj kanonj motoonj kema raji.

² Jiisas ano iwaa gowokouruta ii kaanagadeen horonj onjonji lombanonj motoonj raji.

³ Iikanonj raji wain apunonj qaono Jiisaswaa nemuŋanonj meria ijoro, “Yonoononj wain apu qaonja.”

⁴ Kaen ijoro kokaen ijoro, “Nemuna, ii nomaen amanatiwaajonj jejan? Jen kotonj nonjanj me? Noo angoletoto meme kambananonj mende kanj kuuro laligojenj.”

⁵ Kaen jero moma welenqequeuruta kokaen injijoro, “Inonj iwoi mombaaonj jen kotonj onjombaati, ii mono otaanj ambu.”

⁶ Juuda yonononj hamo qen aowombaaonj Kana qaagia otaanj borogia songbama laligonkegi. Iikawaa so miri iikanonj koworanenj somata 6 raro. Koworanenj motomotoonj ii apu kononj 8 me 12 iikanonj kemenj saa qenagiwaa sogaraji.

⁷ Jiisasnonj ii iima kokaen injijoro, “Onjo mono apu kosonj kanj maagi koworanenj koi saa qewa.” Kaen jero moma jerotiwaa so anji.

⁸ Koworanenj ii saa qegi kokaen jen kotonj onono, “Mono apu qaga kosonj menj kema lomban galenj mubu.” Jen kotonj onono menj kenji.

⁹ Kosonj kenjito, galenonj apu letoma wain kolooroti, ii nenj naanja moma daenkaya menj kagiti, ii mende moma asarinj aaruro. Aaruroto, welenqeque apu kosogiti, iyonononj ii moma jegi galenonj maranj lomban toya oono karo.

¹⁰ Karo kokaen ijoro, “Maranj kambananonj kuuya yonononj wain apu awaa ii wala menj kanj onjmakeju ano ii nenj enkalolonj menj aogigo wain apu naanja qaa ii kanagenj onjmakeju. Giinonj wain apu awaa ii wala anjonj koma mende onjoma ketego koi kamban uugunj menj kajan. Ii sili morota monj anjanj.”

¹¹ Jiisasnonj angoletoto mutuya koi ii Galili prowinswaa gomaŋa qata Kaana iikanonj mero. Ii menj iikanonj ku-usuŋa asuganonj injisaano. Kaen injisaano gowokourutanonj moma laarinj mugi.

¹² *Jejelombanonj laligogi tegoro Jiisaswaa nemuŋkoana ano gowokouruta yonononj gomanjanonj Kaperneam kenji. Iikanonj kema somaŋa tosia toroqen laligogi. Kianj.

Jiisasnonj jiwowonj jigo jen kobooro.

Mat 21.12-13; Maak 11.15-17; Luuk 19.45-46

¹³ *Kamban kanonj Juuda nonoononj kiankomu kendonj kambaŋa dodowiro. Anutunonj wala eenanonj niniima koboonj nunuuguroti,* iikawaajonj aisoowombaaonj anji Jiisasnonj kaanagadeen gomaŋa mesaonj Jerusalem sitinonj uro.

¹⁴ Sitinonj uma jiwowonj jigowaa totonj uutanonj keuma iwoi kokaen mokolooro: Ejemba bulmakao ejia, lama ano kewo koonj ii sewana mewutiwaajonj anji ano tosanonj monej utekute ambombaaonj ragiti, ii injiuro.

¹⁵ Ii injiima kasanonj tape (qoilomu) miziziiŋ iikanonj onjootin unjuro. Unjuro jemba ii kuuya konjoma onjoma lama bulmakaogiawo jiwowonj jigononj onjotaaro. Utekute jemba yonoononj soojaakota qewagoro kamaaro peragia metama maaro keno.

* **2:12:** Mat 4.13 * **2:13:** Eks 12.1-27 * **2:13:** Anutunonj Iijipt kanonj Israel jemba niniima koboonj nunuuguroti, iikawaa korisoroya ii Koonj qaanonj Pasowa. Eksodus, Mootogo 12.15

¹⁶ Kewo sewangia mewutiwaajon angiti, ejemba ii kokaen jen onono, “Iwoi ii mono men togon seleengen kembu. Ono noo Manaa jiwowon jigo koi mono naambaajon utegogi konkororo miri kaanja kolooja?”

¹⁷ *Kaen jen onono Buja qaa mon gowoko yonoo momogianon kouro romongogi. Qaa ii kokaen oogita eja, “Noo uunanon goonon jigo ii kowoga ewaatiwaajon kaparan kombe iikanon uunanon neqan gere kaanja jero majakaka iikanon ji mokolonkejen.”

¹⁸ Ii konjoma onono Juuda jotamemeya yononon temboma waama Jiisawaanon kouma kokaen qisin mugi, “Gii mono naa angoletto mon ana kusungga iinin sokoma nononogo tere kaanja anaga?”

¹⁹ *Kaen qisin mugi kokaen meleema onono, “Ononon jiwowon jigo koi kondeenji namonon kamaaro niinon ii ween karoombaa uutanon metaama kuuma.”

²⁰ Meleema onono kokaen ijogi, “Gbani 46:waa uutanon jiwowon jigo koi men laligon medaborogita nanja ano giinon ii ween karoombaa uutanon mono nomaen ama metaama kuunaga?”

²¹ Kaen ijogito, Jiisasnon jigowaa qaa ii iyanaa seliaa sareaga jero.

²² Jiisasnon kanagen koomunonga waaro sareqaa jeroti, ii kamban iikanon gowokouruta yonoo roromongogianon kan kono moma asarigi. Ii romongon Jiisasnon qaa jeroti, ii ano Buja qaa oogiti, ii kuuya moma laarigi. Kian.

Jiisasnon ejemba kananana modaboroja.

²³ Jiisasnon Jerusalem sitinon kiankomu kendormbaa kambananon laligon angoletto ku-usungawo meroti, ii ejemba mamaganon iima qata moma laarin iwaanon rapingogi.

²⁴ Rapingogito, Jiisasnon ejemba kuuya yonoo kanagia moma kotodabororo. Kawaaajon ejemba kuuya mende moma laaridaboron onoma qaagiaa baatanon mende kema laligoro.

²⁵ Ejemba uugianon qaa iwoi eroti, Jiisas mononon ejemba uugiaa kania ii isaama qendeema mubaatiwaa so mende kolooro. Mono anjo ii moma kotooro. Kian.

3

Jiisasnon Nikodeemus uumeleembaa kania kuma muro.

¹ Juuda kanagesowaa jigo kaunsol batugianon jotamemeya eja mon qata Nikodeemus laligoro. Iinon Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) tuunon nano.

² Iinon gomantiina monon Jiisawaanon kouma kokaen ijoro, “Somatana, gii angoletto menkejan, ii eja monon Anutu iwo mende nano anodeen memambaa amamaankeja. Kawaaajon gii Anutunon nemun koma gono boi koloojan, iikaen mojon.”

³ Kaen jero kokaen jen meleema muro, “Niinon qaa hona toon mon kokaen jewe moba: Monon Anutuwaanonga kolokoloo dongoga mende koloowaati een, iinon mono Anutuwaabentotonon keuma iimambaa amamaawaa.”

⁴ Meleema muro kokaen ijoro, “Monon ejemba wana koloon laligongo kolokoloo dongoga ii mono nomaen koloonaga? Iinon mono nemun goron uutanon keuro mombo koro ama memambaa amamaawaa.”

* 2:17: Ond 69.9 * 2:19: Mat 26.61; 27.40; Maak 14.58; 15.29

⁵ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Niinon qaa hona toon mon kokaen jewe moba: Monon oomulu men mugi Un Toroyanon uutanon kemero iikanon kolokoloo donogoga mende kolooji een, iikaanonon mono Anutuwa bentoton uutanon keumambaa amamaawaa.

⁶ Balombaa nemunman onoononga merabora koloojuti, ii balombaa merabaraanaga. Un Toroyanon inaan nemun kono merabora koloonkejuti, ii mono Siwewaa merabaraanaga.

⁷ “Kawaajon on kolokoloo donogoga Anutuwaanonga mende koloowuyati, ii mono mende sokonja. Qaa ii jewe iikawaajon mono mende aaruwa.

⁸ Haamonon anaa jaajaa lan giliro otona momakejanto, ii dakaya qen kankeji ano dakaan baagen qen kemakeji, giinon iikawaa kania mende moma asarijan. Un Toroyanon ejemba nemun koma onono kolokoloo donogoga koloogiti, kuuya iyonoo kaniagia mono haamo kawaa so kolooja.”

⁹ Kaen meleeno Nikodeemusnon kiko qen kokaen jero, “Ii mono nomaen koloonaga?”

¹⁰ Kaen jero Jiisasnon ijoro, “Gii Israel kanageso kuma nonomakejan ano kilen qaa iikawaa kania mende moma asarijan. Ii mende sokonja.

¹¹ Niinon qaa hona toon mon kokaen jewe moba: Nononon naama moma kotojonji, ii jen inisaamakejon ano naama jaanananon iima mojonji, ii nanon jenkejon. Kaen amakejonto, ononon kilen Buna qaanana ii mende moma angon komakeju.

¹² “Balombaa iwoiya jaanon ii-iita kawaa qaaya jewe moma mende moma laarin nonjuti een, niinon Siwewaa iwoiya mende ii-iita kawaa kania injiowe ii mono nomaen moma laariwuya?”

¹³ Balombaa eja monon Siwenon mende uroto, Siwe gomambaa Eja honanon Siwe gomanon laligon kamaan koloon asugiroti, iinon mono eleema Siwenon ubaa.

¹⁴ * “Anutunon Mooses balon qararankonkonanon jen koto kopa aenon mokolen unaya men toonon kosigoro nanoti, iikawaa so Siwe gomambaa Eja Hona ii kosigogi uma nambaa.

¹⁵ Ejemba ii moma laarin mujuti, iyononon kuuya laaligo kombombanja mokolon laligowutiwaajon ama eu ubaa.

¹⁶ “Iikawaa kania ii kokaen: Ejemba ii moma laarin munkejuti, iyonoononga monon tiwilaawaabotiwaajon Anutunon balon so jinon qaa jopagon nonono. Anana kuuya letoma laaligo kotigaa buna koloowonatiwaajon ama Meria motoongoro soro ii nonono.

¹⁷ Ejemba goman so laligon kenjonji, Anutunon Meria anana qaanana jen tegowaatiwaajon qaagoto, Merianon hamo nunuro kantri so letoma oyanboyon koloowonatiwaajon ama wasiro namonon kamaaro.

¹⁸ “Ejemba monon Meria moma laariji, Anutunon iwaa qaa jen tegoro mende tiwilaawaato, monon Jiisas mende moma laarin muji, Anutunon iwaa qaa jen tegoro laligoja. Anutuwa Meria motoongowaa qata mende moma laarijiwaajon ama gere siawaa buna koloowaa.

¹⁹ Anutunon balon ejemba qaanana jen tegonkeji, iikawaa kania ii kokaen: Asaganon namonon kamaan kolooro, ejembanon nanamemen bologa bologa ama men laligogi. Kaen laligon Anutuwa asasaga togon uugia pangamambaa nanamemenon lan somonon laligon kougi.

²⁰ “Kuuya nanamemen bologa amakejuti, iyononon Anutuwa asasaga togon gema qenkeju. Anutunon nanamemen bologa bologa ii inisaama

* **3:14:** Jan 21.9

jen onono gamugia mobubotiwaajon toroko momakeju. Ii moma asasagaa uutanon mende keumakeju.

²¹ Mende keumakejuto, monnon qaa hona otaan laligoji, iinon saanon asasagayaa uutanon keubaa. Anutunon sololoon muro nanamemeja ama men laligoroti, iikawaajon nanamemeja iikanon asuganon koloowaatiwaajon moja.” Kian.

Jon Oomulu ejanon Jiisaswaa kania jokolooro.

²² Jiisasnon kaen jedaboron nama gowokouruta unuama Jerusalem siti mesaon Judia prowinswaa goman gematanon kenngi. Iikanon kema gowokouruta yonowo sonda tosia toroqen laligon ejemba oomulu men onoma laligoro.

²³ Jiisasnon kaen laligoroto, Jonon kaanagadeen goman qata Salim kawaa kosianon laligoro. Goman qata Ainon kanon apu mamaga ero ano ejembanon Jombaanon kouma oomulu men onombatiwaajon qisigi afaangon men onoma laligoro.

²⁴ *Kamban iikanon Jon ii kapuare mirinon mende oongi raro.

²⁵ Juuda yononon hamo qen aowombaajon borogia songbama laligonkegi. Kawaaajon Jombaa gowokouruta yononon Juuda eja mombo qaa iikawaa niinongiinon jen kanain jenonkooli anngi.

²⁶ Kaen anngi bimooro Jombaanon kan kokaen ijogi, “Somatanana moba, eja Jordan apu leegenanon giwo laligoro geengo kaniaya nanon jenati, iinon ejemba oomulu men onono tuun somasomatanon mono iwaanon kemakeju.”

²⁷ Jonon ii moma kokaen meleeno, “Anutunon eja mombaajon iwoi mon Siwenonga mende ama munagati een, iinon mono ii bunq qen aomambaa amamaawaa.

²⁸ *Iwo laligon kokaen jewe, ‘Nii Hamoqeqe Toya Kraist mende koloojento, Anutunon wasin nono wala kajeja iinon gemananon kawaa.’ Niinon qaa ii jeweti, ongo ii saanon ongoangio nanon jen laligowuyatiwaa so koloaju.

²⁹ Iikawaa sareya ama kokaen jemaqa: Eja monnon emba bunyawo koloon emba memambaajon korisoro qaa jen sein laligoja. Kaen laligoro eja alianon kosianon nama korisoro qaayaa aroya moma iwaajon jinonqa qaa aisoonkeja. Kawaa so niinon Jiisaswaa alia koloon iwaajon aisoowe korisoro iikanon keteda koi uuna saa qero laligojen.

³⁰ Jiisaswaa qabunayanon somariin seiwo Jon noonon waziwo sokombaa.” Kian.

Jiisasnon Siwenonga kamaarotiwaa kania jero.

³¹ “Moronon eukanona kamaaroti, iinon ejemba kuuya unuugun uuta koloaja. Monnon namonon asugin namowaa bunq koloaja ano namonon laaligowaa qaaya jenkeja. Siwenonga kamaan karoti, iinon mono kuuya unuugun uuta koloaja.

³² Iinon iwoi iima moma koton laligoroti, iikawaa kania jen nanon dangunu kaana nanja. Kaen nanjato, nangonango qaaya ii ejemba monnon mon mende moma angon konja.

³³ “Ejemba monnon nangonango qaaya moma angon konji, iinon Anutu onabona koloojiwaa qaaya men kotiwo powowon koloowaa.

³⁴ Anutunon qele ejia wasin Unaya Toroya dogo qaganon qaagoto, kelemalelen munkeja. Kawaaajon qele ejianon mono Anutuwaanon qaa hona ii inisaama jenkeja.

* **3:24:** Mat 14.3; Maak 6.17; Luuk 3.19-20 * **3:28:** Jon 1.20

³⁵ *Mananon Meria uunon jopagon munkejiwaajon ama iwoi kuuya bunja qen mun borianon ano eja.

³⁶ “Ejemba monon Meria moma laarin uuta meleenji, iinon mono mombo letoma laaligo kotigaa bunja kolooja. Monon Meriaa qaaya mende ten komakeji, Anutuwaa irinjonsoonjonon mono iwaa qaganon uma pondan nano laaligo kotigaa kania mende iima koton een lan laligoja.” Kian

4

Jiisasnon Samaria emba mombo qaa amiri.

¹ Jiisasnon ejemba kaen kuma onono gowokouruta koloogi oomulu men onoma iikanon Jon Oomulu eja uugun haamo ama laligoroti, qaa ii Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yonoo gejagianon kemero mogi. Yononon ii mogiti, buju ii jegi sein Pombaa gejianon kemero moro.

² Jiisasnon ano ejemba mende oomulu men ononoto, iinon jero gowokourutanon ii anji.

³ Ii moma Judia prowins mesaon eleema mombo Galili prowins waagen kenji.

⁴ Kana kaen kema Samaria prowinsnon keuma uugun kenji.

⁵ *Uugun kema Samaria prowinswaa taon mon qata Sikar iikanon keuro. Sikar taon ii Jeikobnon balon bakaya mon meria Joosef muroti, iikawaa kosianon eja.

⁶ Jeikobwaanon apu ron koriga ii Sikar taonon nanja. Jiisasnon kana karotiwaajon ama selia bimooro ween jiji kolooro apu ron iikanon keuma kosianon kamaan raro.

⁷ Apu ron kosianon raro Samaria emba monon apu kosomambaajon karo. Karo Jiisasnon iima kokaen ijoro, “Gii saanon apu nona newenaga.”

⁸ Kamban kanon gowokourutanon nene sewanja mewombaajon ii mesaon taonon kenji iyanjarodeen nani.

⁹ *Juuda ejembanon Samaria prowins sureen onoma yonowo ainjolon mende laligonkegi ano pake motoongonon apu mende koson laligonkegi. Kawaaajon iyanjarodeen nani kanon emba iinon kokaen ijoro, “Gii Juuda ejaga ano nii Samaria embagato, nomaembaajon ‘Apu nona newenaga,’ jen qisin nonjan?”

¹⁰ Jiisasnon qiqisi ii moma kokaen meleema muro, “Gii Anutu kalenaa kania moma kotona sokonaga. Moronon ‘Apu nona newenaga,’ jen qisin gonji, iwaa kania moma asarinagati een, ii mono qisina laaligowaa apuya gonaga.”

¹¹ Kaen ijoro kokaen ijoro, “Oo somatana, apu kosomanatiwaa pakeya mon mende raja ano apu ron koi kanon mono koriga kolooja. Kawaaajon laaligowaa apuwaajon jejan, ii mono daankaya mokoloonaga?”

¹² Ben isinana Jeikobnon apu ron koi nonono. Iinon wala ano ano iwaa gematanon meraurutanon koi kan apu koson nen laligonkegi ano bulmakao tuun tuun apu onongi nen laligonkegi. Gii Jeikob uugun uuta koloon ejemba apu men sein onomambaajon jejan me?”

¹³ Kaen jero moma Jiisasnon kokaen meleeno, “Ejemba kuuyanon apu koi nenngo mombo apuwaa newombaajon momakebuya.

¹⁴ Kaen laligowuto, niinon mombaajon apu mumanati, iinon ii nenngo kamban monon apuwaa mombo mende mobaa. Kaen qaagoto, apu mumanati, ii mono iwaa uutanon letoma laaligowaa apu jaaya jujukuya

* **3:35:** Mat 11.27; Luuk 10.22 * **4:5:** Jen 33.19; Joos 24.32 * **4:9:** Esr 4.1-5; Neh 4.1-2

qaa kolooro laligowaa. Ujungon kouma laaligo kombombaņa tetegoya qaa ii munkebaa.”

¹⁵ Kaen meleeno embanon jero, “Oo somatana, gii mono apu ii nona neman. Ii nenjo kambaņa kambaņa mombo apuwaa moma apu kosomambaajon koi kanasoso mende riiwenaga.”

¹⁶ Kaen jero kokaen jen koton muro, “Gii mono kema loga wama koi kawao.”

¹⁷ Kaen jen koton muro “Nii lona qaa,” jen meleeno. Meleeno kokaen ijoro, “Gii ‘Lona qaa,’ qaa ii onanon jejan.”

¹⁸ Gii wala eja 5 onoma laligona ano kete mon mena rajaoti, iinon goo loga mende kolooja. Qaa jejan, ii hon toonaga.”

¹⁹ Embanon ii moma kokaen ijoro, “Somatana, gii mono gejatootoo eja qaita mon koloojan. Niinon taniga kaen giima kotojen.”

²⁰ Nonoo ambosakonurunananon baņa qendeema kokanon uma siminj kuma qama koolinj laligogito, Juuda ononon kokaen jenkeju, ‘Samaria onjo mono Jerusalem sitinon uma jiwowon jigonon usugon qama kooligi sokombaa.’

²¹ Ii moma Jiisasnon kokaen jen koto, “Oo emba, kambaņ mon kan kuuwaati, onjo kambaņ iikanon Ama waeya men mepesee-wombaajon baņa kokanon me Jerusalem kanon mende uma laligowuya. Gii qaa ii moma laarina sokombaa.

²² Samaria onjo Anutuwaa kania tororo mende moma koton kilen iwaa waeya tondu men mepeseenkeju. Hamoqeqewaa kania ii Juuda nonoo batunananon asuganon koloon eja. Kawaajon Juuda nononon Anutunanaa kania moma koton waeya men mepeseenin sokonja.

²³ “Kilen kambaņ mon kokaen koloowaa: Kambaņ iikanon Unja Toroyanon ejemba sololoon inaan onono qaa hona otaan Ama waeya men onanon mepeseen laligowu. Mannananon ejemba kaņa mongama onoma asugiwutiwaajon siņa moma laligoja. Kambaņ morota iikanon mono kan kuun kete koi eja.

²⁴ Anutunon Unaga kolooja. Kawaajon Unja iikawaa waeya men mepeseenkejuti, iyononon mono Unja Toroyanon sololoon inaan onono qaa hona otaan mepeseen laligowu.”

²⁵ Jiisasnon kaen jen koto embanon ijoro, “Hamoqeqe Toya qata Kraist qajuti, iinon asugimambaajon anja, ii mojen. Iinon kawaati, kambaņ iikanon mono qaa kuuya ninisaano iima mobonja.”

²⁶ Jiisasnon qaa ii moma kania kokaen isaano, “Giwo koi nama qaa amin mojoti, niinon mono iikaya koloojen.” Kian.

Gowoko yononon kan yorowo toroqegi.

²⁷ Kaniaya isaano gowoko yononon iikanondeen eleema kagi. Kan embawo qaa amin mori, ii iima waliņgogito, monon kokaen mende qisiro, “Gii nomaembaajon iwo qaa qaa anjao?” me “Gii naama gombaatiwaajon mojan?” Kaen qisiwombaajon mogito, kuuyanon kokodundun koma ragi.

²⁸ Kaen ragi embanon apu pakeya mesaon eleema taonon kema ejemba kokaen injoro mogi,

²⁹ “Mobu! Niinon eja mon mokoloowe iwoi kuuya ama laligoweti, iikawaa kania nisaama jero mojen. Kawaajon iinon Hamoqeqe Toya Kraist koloowabo. Mono ononon kan eja ii iibu.”

³⁰ Qaa ii moma taon mesaon luluuma horon Jiisaswaanon kenji.

³¹ Gowoko yononon kambaņ biiwianon kanon Jiisas kuun mun kokaen ijogi, “Somatanana, nene newa.”

³² Kaen ijogito, kokaen injjoro, “Niinon nenena qaita mon men laligojeni, ononon iikawaa kania mende moma kotoju. Qaago.”

³³ Kaen injjoro iyangia qisin aon kokaen jegi, “Monnon nene mon men kan mujaa me nomaen?”

³⁴ Kaen jegi kokaen injjoro, “Wasin nono kaweti, niinon iwaa jeta ten koma gawon men sororogonkejeni, iinon noo neneana kolooja.

³⁵ Ononon qaa kokaen jewubo, ‘Koin 4 tegoro olin-izizii kambaanon toriwaa.’ Mobu, niinon iikawaajon kokaen jejeni, moma geja ambu: Gawon bono bono yonoo hongianon mumugodabororo qenmemetaa kambaanon mono kan kuuja. Ono mono uugiaa jaayanon meleeno uugi keno ii iima kotowu.

³⁶ Tosianon wala qaa kota qosoma kororon laligogi honanon kamba kokaamba asugiro tosanon ii men kululuun tawagia megijejembaya ejembaya laaligo kotigaa bun koloonkeju. Kaen koloo hona qenmeme yononon qosomakoroo ejemba yonowo ajoron motoon jejelomban ama aisoon oyanboyawo mobuya.

³⁷ ‘Monnon kota qosoma kororooro monnon hona qen meji,’ qaa kaen jenkejuti, ii qaa honaga. Ii Anutuwaa gawon memewaa kania injsaanja.

³⁸ Niinon on wasin onombe gawon qaita monnon onongio iwoi kota mende komogiti, mono gawon iikanon kema hona qen mewu. Tosianon wala selegia qen gawon men laligogi ononon yonoo gemagianon kema gawon megitiwaa hona mokolon qen menkebu. Niinon kaen wasin ononjen.” Kian

Samaria ejemba mamaganon uugia meleenji.

³⁹ Samaria embanon qaa kokaen nanjon jero, “Niinon eja mon mokoloowe iwoi kuuya ama laligoweti, iinon iikawaa kania nisaama jero mojen.” Kaen jerotiwaajon ama Samaria ejemba mamaganon Sikar taon kanon uugia meleema Jiisas moma laarin mugij.

⁴⁰ Moma laarin mun iwaanon kan yonowo toroqen laligowaatiwaajon kaparan koma qisigi ween woiwaa so toroqen kanon laligoro.

⁴¹ Kaen laligon qaa jen laligorotiwaajon ama mamaganon Jiisas moma laarin toroqegi tuungia somariiro.

⁴² Toroqen emba ii kokaen ijogi, “Eja koi kanon onanon goman goman ananaa Hamoqeqe Tonanaga kolooja. Nononon ii goo qaawaajonadeen mende toroqen moma laarijonto, ii nononano geja ama moma moma kotojon.” Kian.

Jiisasnon kawali galen mombaa meria men qangoro.

⁴³ Jiisasnon Samaria laligoro ween woi tegoro onomesaon Galili prowinsnon keno.

⁴⁴ *Jiisas an kamba monnon qaa mon kokaen nanjon jero, “Gejatootoo ejemba monnon iyanaa goman balonon laligoro iwaajon mende mogi uro goda mende qen munkeju.”

⁴⁵ *Kaen jeroto, kilen kamba kanon anaa prowinsnon Galili kouro iikanon kaanagadeen tosanon jolona jegi. Yononon kiankomu kendorbaajon Jerusalem sitinon uma Jiisasnon kendon kambaanon angolet meroti, ii kuuya iima mogi. Kawaajon kamba iikanon saanon koma horon mugij.

⁴⁶ *Galili prowins yononon koma horon mugij goman qata Kaana wala kanon apu men letono wain kolooroti, iikanon mombo karo. Taon qata

* 4:44: Mat 13.57; Maak 6.4; Luuk 4.24 * 4:45: Jon 2.23 * 4:46: Jon 2.1-11

Kaperneam kanon kimbaa kawali galen mon laligoro. Iwaa merianon ji kiro ero.

⁴⁷ En komumambaajon ano. Kawaajon Jiisasnon Judia prowins mesaon Galili uutanon karoti, iinon iikawaa bujuya moma Jiisaswaanon kema kokaen qisin muro, “Gii saanon kan merana men qeangon mubaga.”

⁴⁸ Qisin muro kokaen ijoro, “Ono nii een mende moma laarin nombutiwaa so koloojuti, ii mende sokonja. Niinon angoletu aiwese mewe iimago mono afaangon nii moma laarin noma uugia meleembuyaga.”

⁴⁹ Kaen ijoroto, kawali galenon kokaen ijoro, “Somatana, merananon komuwabotiwaajon mono uulanawo kawa.”

⁵⁰ Kaen ijoro meleema muro, “Meraganon mono qeangon laligowaa. Kawaajon mono saanon eleema kamba.” Kaen meleema muro iinon ii moma laarin eleema keno.

⁵¹ Kananon keno welenqequeurutanon kan mokolon kokaen ijogi, “Meraganon mono qeangojaa.”

⁵² Kaen ijogi qisin onoma jero, “Naa kambanon kanain qeangojaa?” Kaen jero ijogi, “Woran mare wan kilok kanon sele gereya mesaojaa.”

⁵³ Ijogi momoya kokaen koloon asariro: Ahaa! Jiisasnon “Meraganon mono qeangon laligowaa,” jeroti, mono aua iikanondeen qeangojaa. Qaa ii moma asarin ii ano sumanjuruta kuuya yononon uugia meleema Jiisas moma laarin mugu.

⁵⁴ Jiisasnon Judia mesaon Galili prowins uutanon kan angoletu mon koi mero indina woi kolooro. Kian.

5

Jiisasnon Betesda angon teru goraayanon eja mon men qeangoro.

¹ Kanagen kamban monnon Juuda yonoo kendon somata mon toriro Jiisasnon Jerusalem sitinon uro.

² Jerusalem sitiwaa kiriponon nagu mon ii lama onoojon ero. Kawaa kosianon angon teru mon qata Hibruu qaanon Betesda qagiti, ii ero. Iikawaa goraayanon haamo miri koriga somata 5 nanji.

³ Haamo miri 5 iikawaa uutanon ji ejemba tuun somata enkegi. Tosianon jaagia gooro ragi. Tosianon kanaborogia meendanogoyaga egi. Tosianon bakagia koomuyaga egi.*

⁴ Kamban tosaanon Pombaanon gajoba monnon kamaan angon terunon rinjanangoro oronkero. Apunon ororo kamban iikanondeen monnon wala angon terunon kemenkero jia ii me ii iikanon mono qeangonkero. Kawaajon mamboma ragi.

⁵ Iikanon eja mon gbani 38:waa so ji kiro enkero.

⁶ Iikanon ero Jiisasnon kouma iima kamban koriga toton ji kiro en laligoroti, ii moma kokaen qisin muro, “Gii qeangomambaajon mojan me qaago?”

⁷ Qisin muro kokaen meleeno, “Oo Pon, apunon oron oton aoro alana moronon mono angon terunon noma noonaga? Alana kaana mon mende laligoja. Neeno kemambaajon moma batogon laligoweti, kamban iikanondeen tosaana yonoononga monnon nii nuugun kemenkeju.”

⁸ Meleema muro Jiisasnon ijoro, “Gii mono waama tambomaeega men kamba.”

* **5:3:** Yononon apu angonon eligon orowaajon mamboma ramakegi. Tosianon qaa ii jawo 3:waa tetegyanon ama ooju.

⁹ Kaen ijoro moma iikanondeen qeangon tambomaeya men keno. Kenoto, iwoi ii Sabat kendonon kolooro.

¹⁰ *Iikawaajon Juuda yononon eja qeangoroti, ii kokaen ijogi, “Kete Sabat kendonon koloora. Kawaajon tambomaeya men angon kana mende sokonja.”

¹¹ Ijogi kokaen meleeno mogi, “Meagon nonji, iinon kokaen jen tegon nonja, ‘Gii mono waama tambomaeya men kamba’.”

¹² Ii moma kokaen qisin mugi, “Eja moronon goojon ‘Tambomaeya men kamba,’ jejaa?”

¹³ Qisin mugito, Jiisasnon men qeangoro ejemba tuun somatanon ologogi yonoo batugianonga ilinolon koma keno. Kawaajon moronon ii ama muroti, ii mende moma tompiririn qen nano.

¹⁴ Iikawaa gematanon jiwowon jigo toton uutanon uro Jiisasnon iikanon mokolon mun qambanmamban qaa kokaen ijoro, “Moba, gii qeangojana. Kawaajon tiwitiwila seiyawo bologa mon kolon gombabotiwaaajon mono singisongo mombo mende toroqen ama laligowa.”

¹⁵ Eja qeangoroti, iinon Jiisas iima koton kema Juuda jotamemeya ii kokaen injoro, “Eja men qeangon nonoti, iwaa qata Jiisas.”

¹⁶ Ii moma Jiisasnon Sabat kendonon gawon kaana meroti, Juuda jotamemeya yononon iikawaajon ama sisiwerowero ama mun laligogi.

¹⁷ Kaen laligogito, Jiisasnon kokaen meleema onono, “Noo Amananon suulan gawon menkeja ano niinon kaanjadeen ii menkejen.”

¹⁸ Kaen meleema onoma ejemba Sabat kendombaa qaa tosaana toroqen angi Jiisasnon ii nanamemenanon qewagon yonoo jaagianon singisongo ano. Singisongo ii toroqen Anutuwaajon ‘Amana!’ jen Anutu tani kaana laligojiwaa so kolon iyaana men uma aoro. Juuda ejemba yononon iwoi woi iikawaajon ama moma koboon kaparan koma Jiisas qewombaaajon jen kotiigi. Kian.

Laaligo gbiliwaatiwaa ku-usuna ii Jiisaswaanon eja.

¹⁹ Kaen angito, Jiisasnon qaa kokaen injoro, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Meranon iyanaa uutaajon iwoi mon mende menkejato, Mananon iwoi menkeji, Merianon mono ii kaanjadeen menkeja. Kawaajon Mananon iwoi mero iimakeji, iinon mono iikayadeen menkeja.

²⁰ Mananon Meria uunon jopagon mun laligon ano gawon menkeji, ii kuuya qendeema munkeja. Kawaajon angoletto iima laligojuti, ii iwoi kamaanqegeta. Iikawaa hona ii kanagen qendeema onono iima newogia tegoro walingon laligowuya.

²¹ “Mon kokaembaajon walingowu: Amanon ejemba koomuya onomindiiro gbilinkeju. Merianon mono iikawaa so kaanjadeen ejemba koomuya moroga gbiliwutiwaa moji, ii mono onomindiiro gbilinkeju.

²² Kaanjadeen Amanon mombaa qaaya mende jen tegonkejato, jenteego gawombaa ku-usuna kuuya ii kokaembaajon Meriaa borianon anota eja:

²³ “Ejemba Ama goda qen munkejuti, iikawaa so kuuyanon Meria goda qen mubutiwaajon moja. Amanon Meria wasin muro. Kawaajon monon Meria mende goda qen muji, iinon mono Ama kaanagadeen goda mende qen muja.

²⁴ Kawaajon niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Monon noo Buna qaana moma nii wasin nonoti, ii moma laarin muji een, iinon mono laaligo kotigaa buna koloora. Niinon qaaya jen tegowe gere siawaa

* 5:10: Neh 13.19; Jer 17.21

bun̄a mende koloowaa. Koomu kotigaa leeya mesaon̄ jawo waleema laaligo kotigaa leegen̄ keuma laligon̄ ubaa.

²⁵ “Niinon̄ qaa hon̄a toon̄ mon̄ kokaen̄ injjowe mobu: Kamban̄ qaita mon̄ kawaati, ii mono noojon̄ ama kan̄ kuudaboroja. Kamban̄ iikanon̄ singison̄go ama uunon̄ koomuya koloojuti, iyon̄onon̄ Anutuwaa Merianon̄ qaro qaa aroya mobu. Ii moma ten̄ kombuyati, iyon̄onon̄ mono gbilin̄ kotiin̄ laligowu.

²⁶ Ii kokaembaajon̄: Ama an̄o laaligo kombomban̄a kondoon̄keji, iikawaa so laaligo gbilin̄ kotiiwaatiwaa ku-usun̄a ii Meria muro iinon̄ kaan̄agadeen̄ ejemba men̄ gbilin̄ on̄omakeja.

²⁷ Iinon̄ Siwe gomambaa Eja Hon̄a laligojiwaajon̄ ama Amanon̄ ejemba qaagia jen̄ tegowaatiwaa ku-usun̄a kaan̄agadeen̄ iwaa boronon̄ ano iwaa bun̄a kolooro.

²⁸ “Niinon̄ qaa kota jejen̄i, iikawaajon̄ mono mende aaruwu. Kamban̄ mon̄ kan̄ kuuwaati, iikanon̄ kuuya qasirinon̄ ejuti, yon̄onon̄ kaan̄agadeen̄ qa qabaati, ii mobuya.

²⁹ *Qata ii moma waama asuganon̄ asugigi nanamemen̄ awaa ama laligogiti, iyon̄onon̄ laaligo kotiganon̄ keubuto, nanamemen̄ bologa ama laligogiti, niinon̄ iyon̄oo qaagia jen̄ tegowe koomu kotigaa bun̄a koloowuya.

³⁰ Niinon̄ neenaa uunaajon̄ iwoi mon̄ neeno ama memambaajon̄ ama-maan̄kejen̄. Nii Amawaa jetan̄onga qaa momakejen̄i, mono iikawaa so ejemba qaagia jen̄ tegon̄ on̄omakejen̄. Neenaa uunaajon̄ tondu mende men̄kejento, wasin̄ nonoti, mono iwaa qaaya otaan̄kejen̄. Kawaaajon̄ jenteego qaana jen̄kejen̄i, ii mono soyanon̄gadeen̄ koloon̄keja.” Kian̄.

Tosianon̄ Jiisaswaa kaniaya nan̄gon̄ jegi.

³¹ “Niinon̄ neenaa kaniana nan̄gon̄ jewenagati een̄, qaana iikanon̄ saanon̄ mende kotiin̄aga.

³² Alana mon̄non̄ noo kaniana nan̄gon̄ jen̄keja. Iinon̄ noojon̄ qaa jen̄keji, iikanon̄ mono kotiin̄ hon̄awo kolooja, ii mojen̄.

³³ *On̄o jotamemeya wasin̄ on̄on̄gi Jombaanon̄ kagi qaa hon̄aa so noo kaniana in̄isaama jen̄ nan̄goro.

³⁴ “Jen̄ nan̄goroto, niinon̄ namo ejawaa nan̄gon̄ango qaaya ii moma mende mobe uja. Mende ujato, Jombaa nan̄gon̄ango qaawaajon̄ jen̄kejen̄i, ii mono on̄o kamban̄ kokaamba leton̄gi Anutunon̄ wangia somongowaatiwaajon̄ ama jen̄kejen̄.

³⁵ Jonon̄ kiwa somata koloon̄ awaagadeen̄ jen̄ asariroto, on̄o kamban̄ koriga qaagoto, kamban̄ torodaamon̄ iwaa asasaganon̄ tondu aisowombaaajon̄ siin̄a mogi.

³⁶ “Jonon̄ noo kaniana torodaamon̄ injjoro mogito, mon̄non̄ ii nan̄gon̄ jen̄keji, iwaa qaayanon̄ mono Jombaanon̄ nan̄gon̄ango qaa uuguja. Neenaa Amananon̄ gawon̄a nono mewe hon̄a koloon̄keja. Hon̄a iikanon̄ mono kaniana kokaen̄ nan̄gon̄ in̄isaamakeja: Amanon̄ wasin̄ nono iwaa jeta memeya koloojen̄.

³⁷ *Amanon̄ wasin̄ nono kamaaweti, iinon̄ kaniana nan̄gon̄ jen̄ laligoro. On̄o kamban̄ mon̄non̄ iwaa qaa aroya mende mogi ano kaitania mende iigi.

³⁸ Iinon̄ moroga wasiro kamaaroti, on̄o ii mende moma laarin̄ muju. Kawaaajon̄ iwaa qaayanon̄ mono on̄oo uugianon̄ mende eja.

³⁹ “On̄o laaligo kotigaa kania ii Bun̄a Terenon̄ en̄ on̄on̄ja, iikaen̄ romon̄gon̄ ii ween̄gon̄ uu konon̄gianon̄ ama Siwewaa bun̄a koloowombaaajon̄ moju.

* 5:29: Dan 12.2 * 5:33: Jon 1.19-27; 3.27-30 * 5:37: Mat 3.17; Maak 1.11; Luuk 3.22

Kaen mojuto, tereya tereya kuuya yononon mono noo kaniaana nanon inisaamakeju. Ii moma yagoju me qaago?

⁴⁰ Nanonganoo qaa mamaga ejato, onoo laaligo kombombanja bunja qen aowombaajon noonon kawombaajon togonkeju.

⁴¹ Balonon ejemba yononon qabunja nongi somariiwaatiwaajon mende mambonjen. Ii nongi mobe mende uro laligojen.

⁴² Kaen laligojento, onoo kaniagia ii kokaen eji, ii mojen: Onoo uugia Anutuwaanon qaago toton somonon uujopa mende ama mun laligoju.

⁴³ Niinon Amanaa qata qama kawee onoo gema nunkejuto, monon iyanaa qata qama kawaati, onoo mono ii saanon moma anon koma horon mubu.

⁴⁴ “Oo onoo onongia mepeseen aon qabunagia somariiwaatiwaa mogi umakeja. Umakejato, ben motoononon Anutu hona kolooji, iinon qabunja onombaatiwaajon kaparan mende komakeju. Kaen ama akadamugiawo koloowutiwaajon mende janjarin riin nanju. Kawaajon nomaen nii moma laarin nombuyaga? Ii mono amamaawuyaga.

⁴⁵ “Niinon onoo ‘Amawaa jaasewanon qaa jakeyanon ama onoman,’ kaen mobubo. Onoo Mooseswaa qaawaa jejeromonromon ama Siwe gonon ubombaajon mamboma laligojuto, Anutuwaan jaanon keugi Mooses aon Anutuwaan qaa jakeyanon onooma qaa selegianon kuun onono gamugia mobuya.

⁴⁶ “Ii kokaembaajon: Moosesnon noo kaniaana jen asarin Bunja Terenon oorota eja. Kawaajon Mooses moma laarin mubuyagati een, mono nii moma laarin nombuyaga.

⁴⁷ Kaanto, Mooseswaanon tere ii mende moma laarin ten konjutiwaajon mono noonon qaa ii nomaen moma laariwuyaga? Ii kupukapayawo koloowabo.” Kian.

6

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagi.

Mat 14.13-21; Maak 6.30-44; Luuk 9.10-17

¹ Kawaa gematanon Jiisasnon Galili apu anon, qata mon Taiberias apu anon ii koton leegen keuro.

² Ji ejemba men qeangon onono angoletto kolooro iigitiwaajon ama ejemba tuunleembe jaasongoyanon Jiisaswaa gematanon otaan kagi.

³ Jiisasnon gowokouruta unuama baananon uma ragi.

⁴ Kamban kanon Juuda nonoonon kiankomu kendonon toriro.*

⁵ Jiisasnon jaa uuro keno ejemba tuunleembe jaasongoyanon iwaanon kougiti, ii injiima Filipwaajon jero, “Nono nembanene daenkaya sewana menin tuun somata kaana nen timbiringogi sokonaga?”

⁶ Iwoi amambaa anoti, ii aon moroto, qaa ii Filip angotete ama mun ijoro.

⁷ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Nene bered ween 200:waa tawaya (Kina 4,000) iikanon sewana men mendeenin kuuya yononon kitiagadeen negi kilen mende sokoma ononaga.”

⁸ Kaen meleeno gowokouruta yonoononga mon qata Andruu, Saimon Piitowaa konganon kokaen ijoro,

⁹ “Mera melaa mon koi kanon raja. Iwaanon baali† bered 5 ano sora woi rajato, ejemba ambembo kokaana ii mende sokombuya.”

* **6:4:** Anutunon wala eenanon injiima koboon unuuguroti, Juuda yononon kawaajon gbani so kamban ama aisoonkeju. Koon qanon qata Pasowa jeju. Eksodus 12.15 † **6:9:** Baali ii dumun, wiit, out ano yagon yonoo alagia mon.

¹⁰ Kaen ijoro Jiisasnon injjoro, “Ono mono ejemba tuun koi jen mendeema ononji nene newombaajon kamaan rabu.” Balon kanon kegban lolo mamaga ero. Kawaajon eja jangogia 5,000:waa so yononon namonon kamaan ragi.

¹¹ Kamaan ragi Jiisasnon bered ii men dangisen jen qama koolin ejemba ragiti, ii mendeema onono ano sora ii kaanagadeen mendeema siingianon jegitiwaa so onono.

¹² Mendeema onono nen timbiringogi Jiisasnon gowokouruta kokaen injjoro, “Nene kitia tiwilaawabotiwaajon ii mono men kululuuwu.”

¹³ Kaen injjoro baali bered 5 iikanonja nen kitia reremonja mesaogi raroti, ii men kululuugi konde 12 kanon kemen saa qero.

¹⁴ Jiisasnon angoletu kaen mero ejembanon iima walingon jegi, “Gejatootoo eja namonon asugiwaatiwaajon jegiti, iinon mono onanon ii kolooja.”

¹⁵ Kaen jen Jiisaswaajon otokorian maama kin pongia koloowaatiwaajon romongogi. Romongon kan liligon mun walingon kin kuun mubombaajon angi. Kaen angi moma koton injiima togon onomesaon mombo baananon uma anodeen laligoro. Kian.

Jiisasnon apu anjon qaganon riin riin keno.

Mat 14.22-33; Maak 6.45-52

¹⁶ Negi tegoro mare kolooro Jiisaswaa gowokouruta yononon apu anjon goraayanon kemegi.

¹⁷ Kemen wanjonon uma goman ii mesaon apu anjon koton leegen Kaperneam goman baagen kenji. Kenji goman tiiro Jiisasnon kilen yononon mende asugiro.

¹⁸ Kenji haamo kotakota qero apu anjonon geriawo qindiima uma kamaaro.

¹⁹ Uma kamaaro loqanon qen nanjon 5 me 6 kilomiita kawaa so kenji Jiisasnon apu anjon qaganon riin riin wanjo kosianon karo iima aarun toroko mogi.

²⁰ Kaen mogi kokaen injjoro, “Neeno kajej. Toroko mende mobu.”

²¹ Kaen injjoro Jiisasnon wanjonon ubaatiwaajon ijogi uro. Uro wanogianon iikanondeen uulanawo unuama balon goraayanon kembom-baa angiti, iikanon keugi. Kian.

Ejemba yononon Jiisaswaajon uun mongama bimbimgogi.

²² Iikanon keugi goman ano ejemba tuun somata yononon apu anjon leegen toroqen laligon kokaen romongogi, “Woran wanjo motoongonon raro iinin Jiisasnon gowokouruta yonowo wanjo iikanon mende uma kenjaa. Jiisas ooma angiodeen kenji. Wanjo morota mon mende iinin. Kawaajon Jiisasnon mombo koi laligoja.”

²³ Kaen romongon tosonian kokaen jegi, “Wanjo motoongonon kengito, onanon, Taiberias taononja wanjo tosaanja kagi. Wanjo ii Pononon bered-waajon dangisen jen qama kooliro nen ranini, mono goman iikawaa kosianon kagita Jiisasnon wanjo iyonononga mononon uma keno me nomaen?”

²⁴ Ejemba tuun yononon kaen jen Jiisas ano gowokouruta kanon mende mokolon ononji. Kaen iima moma kaanjadeen wanjonon uma Kaperneam taonon kema Jiisas mongangi. Kian.

Jiisasnon laaligo kotigaa neneya kolooja.

²⁵ Ejembanon Jisas mongama apu angon leegen luangen baagen mokoloon iima kokaen ijogi moro, “Oo Somatanana, gii mono naa kam-banon koi kajaŋa?”

²⁶ Kaen ijogi kokaen meleema onono, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Ono angoletu mewe iigitiwaajon ama nii mende mongama nonjuto, nene bered kotuegowe neŋ timbiringogiti, mono iikawaajon nii notaan koi kaju.

²⁷ Nene aliwaati, ii mokoloowombaajon janjarin mende riin laligowuto, uuwaa neneya laaligo kombombaŋa onomakeji, mono ii buŋa qeŋ aowom-baajon kaparan koma laligowu. Ama Anutunon mungeŋ silimbaŋa Siwe gomambaa Eja Hona muro ku-usuŋanon tururo uuwaa nene onono oyanboyon mokoloowu. Kaen ama laligon kotiin komun toroqen tetegoya qaa laligowu.”

²⁸ Kaen meleema onono kokaen qisin mugi, “Anutuwa uusiŋa otaan nanamemeŋ tania mono nomaen anin sokonaga?”

²⁹ Qisin mugi kokaen meleeno, “Anutunon eja wasin muroti, ono ii moma laarin mun laligowu. Nanamemeŋ iikanon mono Anutuwa uusiŋa otaan kolooja.”

³⁰ Kaen meleeno kokaen qisin mugi, “Kaen kolooro gii mombo naa angoletoga esuŋawo mon mena iima moma laarin gombonaga? Gii mono naa iwoi mon Mooseson ano, iikawaa so ama mewaga?”

³¹ *Buŋa Tere mon kokaen oogita eja, ‘Iinon Siwenonŋa nene bered onono negi.’ Qaa iikawaa so ananaa ambosakon yononon balon qararankonkononon kema laligon nene qata “mana” neŋ laligogi ano gii mono kaniaga Mooses uugun nomaen qendeenaga?‡

³² Qisin mugi Jisasnon kokaen injoro, “Ono iikawaa kania saanon mende moma kotoju. Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Mooseson angoletu Toya mende kolooro. Iinon nene bered ii Siwenonŋa mende onono negito, neenaa Amananon mono Siwenonŋa bered onabonŋa ii onomakeja.

³³ Anutuwaanon nene bered ii Siwenonŋa kamaan asugin goman so ejemba laaligo kombombaŋa onomakeja.”

³⁴ Kaen injoro kokaen jegi moro, “Oo Pon, gii kambaŋ so nene bered ii nonona neŋ laligowonŋa.”

³⁵ Jisasnon ii moma kokaen injoro, “Niinon laaligo kombom-baŋaa neneya koloojeŋ. Monon noonon kaji, iinon neŋ timbiringon wosoya kambaŋ monon mende kiwaa. Monon nii moma laarin nomakeji, iinon apuwaajon mende mobaa.

³⁶ Kaen anogo ono nii niima kotojuto, kilen mende moma laarin nonju. Ii jewe moju.

³⁷ Ano kilen Amanon ejemba tosaŋa nomakeji, iyononon kuuya noonon kawu. Monon noonon kawaati, niinon mono ii mende yakarimaŋa.

³⁸ “Niinon Siwenonŋa kamaan neenaa siinanon iwoi lan ama meŋ laligomambaajon mende asugiwe. Kaen qaago. Wasin nonoti, mono iwaa uusiŋa otaan gawon meŋ laligomambaajon kamaawe.

³⁹ “Wasin nonoti, iwaa uusiŋa ii kokaen eja: Iinon ejemba noo boronanon ama onono laligojuti, niinon ii kuuya kalan koma onoma laligowe iyonononŋa monon mon mende soon tiwilaawaa. Mende tiwilaagi niinon ii kambaŋ somatanon onomindiin meŋ gbilin onomaŋa.

* **6:31:** Eks 16.4, 15; Ond 78.24 ‡ **6:31:** Balon qararankonkononon Anutunon gomaamba so gomaambawaa iwoi jokanŋa taanŋa ano afaanŋa aju paora kaanŋa ano namonon ero iima seleengen sombenon kema meŋ kululuun kuunŋianon kan bered looloria meŋ neŋkegi. Eks 16.13-36

⁴⁰ “Amanaa uusiinanon kokaen eja: Tosianon Meria iima moma laarin mujuti, iyononon kuuya kamba kokaamba letoma laaligo kombomba bunja qen aon laligowuya. Kaen laligon komugi niinon ii kamba somatanon onomindiin men gbilin onoma.”

⁴¹ Jiisanon kaen injon qaa kota mon kokaen jero, “Niinon laaligowaa nene hona koloon Siwenona kamaan asugiwe.” Kaen jerotiwaaon ama Juuda jotamemeya yononon moma bolin uugianon njindin-nunduru jen jen mug.

⁴² Jen mun jegi, “Eja koi Jiisas, Joosefwaa meriaga. Iwaa nemunmana ii saanon moma oronjonto, mono nomaembaajon ‘Siwenona kamaan asugiwe,’ jeja?”

⁴³ Kaen jegi moma kokaen meleeno, “Uugianon mono mende njindin-nunduru jen jen nombu.

⁴⁴ Ama nii wasin nonoti, iinon ejemba mende horon ononji een, onoononga monon noonon kamambaajon amamaawaa. Hororo kanagi een, niinon ii mono kamba somatanon onomindiin men gbilin muma.

⁴⁵ *⁴⁵ “Gejatootoo yonoo Buju Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Anutunon ii kuuya kuma onono mobu.’ Amanon ejemba kuma onono qaa moma uu kononganon ama laligojuti, iyononon mono korebore noonon kawuya.

⁴⁶ Ejemba monon Ama mende iima laligoja. Amawaanon kamaaroti, ii motoongonon mono ii iima laligoja.

⁴⁷ Niinon qaa hona toon mon kokaen injowee mobu: Monon nii moma laarin nonji, iinon mono laaligo kombomba bunja qen aon laligon ubaa.

⁴⁸ “Niinon laaligo kombomba nene hona koloojen.

⁴⁹ Mobu! Onoo ambosakonurugianon balon qararankonkononon kema laligon nene qata mana nen laligogito, kilen komun gisaagi.

⁵⁰ Yononon komugito, nene bered kamba kokaamba Siwenona kamaan laligoji, monon ii nen laligon koomu kombomba mende komuwaa.

⁵¹ “Nene bered laaligoyawo Siwenona kamaaroti, ii niinon koloojen. Monon nene ii nen laligowaati, iinon mono tetegoya qaa kotiin laligowaa. Nene mun laligomanati, ii noo busuna. Goma goma yononon kotiin laligowutiwaajon ii ama onoma.”

⁵² Jiisanon kaen meleeno Juuda jotamemeya yononon batugianon ugerenon jen qisin aon jegi, “Yei! Eja koi kanon mono nomaen ama busuya nonono newonaga?”

⁵³ Ii moma jegi kokaen injoro, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injowee mobu: Ono Siwe gomambaa Eja Honaa saya ano busuya mende newuyati een, laaligo kombomba iikanon mono onoo uugianon mende ewaa.

⁵⁴⁻⁵⁵ Noo sananon apu hona kolooja ano noo busunanon nene hona kolooja. Kawaajon monon noo sa busuna nenkeji, iinon mono letoma laaligo kombomba bunja koloon laligon ubaa. Kaen laligon komuro niinon ii kamba somatanon mindiin men gbilin muma.

⁵⁶ “Monon noo sa busuna nenkeji, iinon mono niwo qokotaan namakeja ano niinon iwo namakejen.

⁵⁷ Amanon Laaligo Toya koloon wasin noma wona koloon nemun koma nono kotiin laligojen. Kaanjadeen monon nii nen nomakeji, niinon mono kaanjadeen iwaa wota koloon nemun koma mube saanon kotiin laligowaa.

⁵⁸ Nene hona Siwenona kamaaroti, ii niinon koloojen. Onoo ambosakonurugianon Anutuwaanon nene nen laligon komugito, kamba

* 6:45: Ais 54.13

kokaamba onoononga monon bered koi nen laligowaati, iinon mono tetegoya qaa kotiin laligowaa.”

⁵⁹ Jiisasnon Kaperneam taombaa qamakooli mirianon nama qaa ii jen kuma onono. Kian.

Gowoko mamaganon uugia boliro Jiisas mesaogi.

⁶⁰ Jiisaswaa gowokouruta yonoononga mamaganon qaa ii moma jeji, “Qaa je jeji, iikanon mono qaa kota lombotawo kolooja. Ii monin uunananon bimoon bolidaboroja. Kawaaajon ii mombo mobombaajon mojonana tijiwaajon ii mono mesaowona.”

⁶¹ Gowoko yononon Jiisaswaa qaawaajon moma bolin uugianon njindin-nduru jen jen mugi Jiisasnon ii uutanon moma kokaen jero mogi, “Qaa jejeni, ii moma boliju me qaago?”

⁶² Qaa iikawaajon moma bolijuti een, kanagen mono nomaen koloonaga? Siwe gomambaa Eja honanon wala goman laligon kouroti, eukanon mombo eleema uro iibuti een, kamban iikanon mono nomaen mobuya?

⁶³ “Unja Toroya iinon ejemba men gbilin onomakeja. Ono namo embawaanon koloon busugiawo koloojuto, kolokoloo dongoganon mende koloon onongiaa esungianon een letoma Siwewaa bunja mende kolooju. Ii qaago totoon. Unja Toroyanon laaligo kombombanja ononji, niinon qaa kota ii jen asariwe moma laligogi.

⁶⁴ Kaen moma laligogito, onoononga tosianon kilen nii mende moma laarin noma laligoju.” Daen yononon mende moma laarin mugiti ano moronon kanagen memelolo men mubaati, Jiisasnon ii kanakanaiyanonga moma kouro. Iikawaajon qaa kaen jero.

⁶⁵ Kaen jen toroqen jero, “Kawaajon niinon kokaen injowe mobu: Noo Amananon ejemba mon mende inaan muji een, iinon mono noonon kamambaajon amamaawaa.”

⁶⁶ Qaa iikawaajon ama gowoko iyonoononga mamaganon piriri ama zirinzingin koloon mesaon iwo mende toroqen kema kagi.

⁶⁷ Kawaaajon Jiisasnon gowoko 12 ii kokaen injoro, “Ononon mono kaaniadeen nomesaon kembombaajon moju me qaago?”

⁶⁸ *Kaen jero Saimon Piitonon meleeno, “Oo Pon, nononon mono morowaanon kembonaga? Laaligo kombombanja Bunja qaaya ii mono goonon eja.

⁶⁹ Giinon Anutuwaanon eja soraaya koloojani, nononon ii moma laarin moma asarin laligojon.”

⁷⁰ Kaen meleeno Jiisasnon moma injoro, “Niinon eja 12 ono meweenon onombe ano onoononga monon bologaa wana kolooja.”

⁷¹ Juudas Saimon Iskariotwaa meria iinon gowoko 12 yonoo batugianon laligon kanagen memelolo men muro. Jiisasnon qaa ii iwaajon moma injoro. Kian.

7

Jiisasnon kouruta yonowo qaa amin mogi.

¹ Juuda jotamemeya yononon Jiisas qewombaajon kaparan kongitiwaajon Judia prowins uutanon kema kamambaajon togoro. Kawaaajon Judia mesaon Galili prowins uutanon kema liligon laligoro koin tosaan tegoro.

* **6:68:** Mat 16.16; Maak 8.29; Luuk 9.20

² *Ii tegoro Juuda yonoonon kendon mon qata teuteuhalihali kawaa kambananon toriro.*

³ Kawaaajon Jiisaswaa kourutanon kokaen ijogi, “Gii kokanon laligon angoletu menkejan, ii gowokouruganon kaanagadeen iima kotowutiwaaajon gii mono goman koi mesaon Judia kena sokombaa.

⁴ Monnon ano asuganon asugimambaaajon momakeji, iinon iwoi mon aasangoyanon mende menkeja. Angoletu kaana menkejan-waaajon mono ejemba tuuna tuuna yonoo jaagianon kema asugin kaniaga inisaamba.”

⁵ Kourutanon mende moma laarin mun tompin laligogitiwaaajon ama kaen lan ijogi.

⁶ Kaen ijogi kokaen injoro, “Niinon uuwaa gawon asuganon memanjatiwaa kambananon mende kan kuuro laligojento, onoo kambanganon mono suulan kembutiwaa so eja.

⁷ Balon ejembanon kazi ama onombombaaajon amamaankejuto, niinon iyonoo nana-memengia bologa inisaama nanjon jewe mojutiwaaajon mono nii kazi ama nomakeju.

⁸ Kemanjatiwaa kambananon mende kan kuuja. Kawaaajon niinon korisoro kendon kokanon mende umaana. Niinon mirinon rabe ononon saanon kema uma aisoowu.”

⁹ Qaa kaen injon Galili prowins uutanon toroqen laligoro. Kian.

Jiisasnon teuteuhalihali korisoronon laligoro.

¹⁰ Jiisaswaa kourutanon teuteuhalihali kendorbaajon kengito, ano mirinon rama kanagen asuganon qaagoto, asangon kema Jerusalem uro.

¹¹ Juuda yonoo jotamemeurugianon korisoro kambananon Jiisaswaa jaaya mongama qisiqisi ama kokaen jegi, “Eja ii dakanon raja?”

¹² Ejemba tuun yononon batugianon Jiisaswaaajon sane qaa mamaga jegi. Tosianon “Eja ii awaa soro,” jegito, tosiannon kokaen jegi, “Qaago! Iinon mono ejemba tuunlelemben kalolon ama men onono kaamaa koloonkeju.”

¹³ Kaan kaan lan jegito, Juuda jotamemeya yonoojon toroko moma laligogitiwaaajon monnon iwaa qaaya asuganon mende jero. Kian.

Jiisasnon anaa kania ejemba kuma onono.

¹⁴ Kendon korisoro biiwianon laligogi Jiisasnon jiwowon jigo toton uutanon uma kanain ejemba kuma onono.

¹⁵ Kuma onono Juuda yononon walingon kokaen jegi, “Eja koi momo jake uutanon mende uma kilen Buna Terewaa kania nomaen moma sororogoja?” Kaen jen walingogi.

¹⁶ Walingogi kokaen injoro mogi, “Momo Buna jenkejen, niinon iikawaa Toya mende koloojen. Neeno qaagoto, wasin nonoti, niinon mono iwaa momoya men kan jenkejen.

¹⁷ Ejemba monnon Anutuwaa uusiina otaan ama memambaaajon moji, iinon momo qaa jewe iikawaa Toya moronon kolooji, ii moma kotowaa. Anutunon Bunaya noo uunanon ano asugija me neenaa uunaajon qaa lan jenkejen?

¹⁸ “Monnon iyanaa uutaanon romonjon qaa jenkeji, iinon ano qabunayawo koloomambaaajon moja. Kaen mojato, wasiwasi eja mon

* **7:2:** Lew 23.34; Dut 16.13 * **7:2:** Teuteuhalihali ii kokaen: Wain gawonganon kema gere sena men kuun qen iikanon en ween 8 aison kendon rama laligogi. Ween kononganon korisoro uuta angi. Wala eenanon balon qararankonkonanon gbani 40 kawaa so opo kuunganon en kan laligogiti, ii romonjon aisoogi. Lew 23.33-36, 39-43; Dut 16.13-15

toyanon qabuṇayawo koloowaatiwaajon kaparan konji, iinon mono jotamemeya honḅabonḅa gbingḅaonḅa qaa kolooja.

¹⁹ Moosesnon Kana qaa ama onḅonota ii eja me qaago? Ii ejato, onḅoononḅa monḅon ii mende ten koma otaṅkeja. Onḅo mono naambaajon kaparan koma nii nuwombaajon romonḅoju?”

²⁰ Kaen injoro moma ejemba tuun yonḅonon kokaen meleengi, “Omeji- ilanon mono uuganon kemen nanja. Moronon kaparan koma gii gumambaajon romonḅoju?”

²¹ Kaen meleengi injoro mogi, “Niinon anḅoleto motoonḅo mewe onḅo korebore aarun kiko qeju.

²² *Moosesnon selegianon Anutuwaa aiwese kotowombaajon jen koton onḅonoti, oo Moosesnon ii wala mende jen kotoroto, ambosakonḅurunana yonḅonon ii kanain men laligogi sili ii nonoonon karo Sabat kendonon kaanḅagadeen eja selegia kotonḅeju.

²³ *“Anana Mooseswaa Kana qaa waleenin singisonḅo koloowabotiwaajon kotakota mojon. Ii mojonto, qaa ii qetama Sabat kendonon kaanḅagadeen eja selegia koton kilen onḅonḅia mende jen aon silemale laligoju. Kaen laligojuto, niinon eja jumunḅa Sabat kendonon men qeḅonḅon mubeti, iikawaajon mono naambaajon nii yon jen nonju?”

²⁴ Onḅo ejemba selegia iikayadeen iima iikaanḅa kanon bakasasan gosin qaa lan jen tegonḅeju, ii mono mesaowu. Ii mesaon uugia tororo moma gosin qaa honḅagadeen jen tegowu.” Kian.

Jiisanon Hamoqeqe Toya kolooja me qaago?

²⁵ Jerusalem toya yonḅoononḅa tosiannon kokaen jegi, “Eja kaparan koma qewombaajon romonḅoju, iinon mono ii me?”

²⁶ Iibu, iinon ejemba jaagianon asuganon qaa jero mende jen muju. Kawaajon eja koi kanon Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, qaa ii honḅa galenḅonḅon eja yonḅoo gejagianon kemero moju me qaago?

²⁷ Hamoqeqe Toya Kraistnon kawaatiwaajon jen kouma laligogiti, iinon ‘Daenḅkaya koloowaati, ii monḅon mon mende mobaa,’ jejuto, eja koi kanon daenḅkaya kolooroti, ii saanon mojon.”

²⁸ Kaen amin mogi Jiisanon jiwowon jigowaa toton uutanon nama aroya men metaama kuma onḅoma qaa kokaen jero, “Onḅo noojon kokaen jeju, ‘Eja ii moma mun gomana dakanonḅa ii saanon mojon.’ Neenaa ku-usun qaganon mende kolon nanjen. Wasin nonoti, iinon wasiwasi Toya honḅa kolooro ii mende moma koton mun laligoju.

²⁹ Iinon wasin nono iwaanonḅa kamaawetiwaajon ii saanon moma mujen.”

³⁰ Kaen jero ii men somonḅowombaajon mogito, kambananon mende kan kuurotiwaajon ama monḅon selianon mende mero.

³¹ Kaen mogito, ejemba tuun somata yonḅoononḅa mamaganon moma laarin mun kokaen jegi, “Kraistnon kawaati, iinon mono eja koi uugun anḅoleto men laligowaa me nomaen? Kaen taniḅaan kolooja.” Kian.

Jiisas men somonḅowutiwaajon nagu galen wasin onḅonḅi kagi.

³² Ejemba tuun yonḅonon Jiisaswaajon kaen niinonḅiinon jen jenonḅkooli anḅgiti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparanḅonḅon) yonḅonon mogi. Ii moma jigo gawon galen yonḅowo nama kiropo galen (sikiriti) tosaanḅa wasin onḅonḅi men somonḅowombaa kagi.

* 7:22: Jen 17.10; Lew 12.3 * 7:23: Jon 5.9

³³ Kagi Jiisasnon kokaen jero, “Niinon onowo kambaŋ torodaamon toroqen laligomaŋa. Ii laligonŋo onomesaon wasin nono kamaawetiwaanon eleema umaŋa.

³⁴ Ube iwaan noma laligowuto, nii mende mokolon nombuya. Niinon gomaŋ laligomaŋati, onŋo iikanon kawombaajon amamaawuya.”

³⁵ Kaen jero Juuda jotamemeya yononon batugianon kokaen amigi, “‘Nono mokolon mubombaajon amamaawona,’ jeja. Iikawaajon mono dakanon umambaajon jeja? Juuda ejemba tosianon deema kantri tosianon kema Griik yonoo batugianon laligojuti, mono iyononon kema Griik ejemba kuma onomambaajon moma jeja me?

³⁶ Qaa kokaen jeja, ‘Iwaan noma laligowuto, nii mende mokolon nombu,’ ano qaa mon kokaen jeja, ‘Niinon gomaŋ laligomaŋati, onŋo iikanon kawombaajon amamaawuya.’ Qaa woi yoroo kanagara nomaen?”

Laaligo kotigaa apuyanon mono jaaya toon koubaa.

³⁷ *Kaen amigito, kendon aisogiti, iikawaa ween konoga somata kanon kan kuuro Jiisasnon nama kotakotagadeen qama kokaen jero, “Monon apuwaajon moji, iinon mono noonon kan newa.

³⁸ *Buŋa Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Monon nii moma laarin nonji, iwaa uutanonga laaligo kotigaa apuyanon mono toon sasagon koumakebaa.’ ”

³⁹ Kaen jeroto, qaa ii Unŋa Toroyaajon sare ama kokaen jero, “Daen ononon nii moma laarin nonjuti, ononon mono Unŋa Toroya buŋa qen aon laligowuya.” Anutunon Jiisas namonon laligorotiwaa so Siwewaa asamararaŋa mende muro laligoro. Iikawaajon Unŋa Toroya mende wasiro kamaan uugianon kemero een laligogi. Kian.

Ejemba batugianon deendeen kolooro laligogi.

⁴⁰ Jiisasnon kaen jero ejemba tuun somata yonoononga tosianon qaa ii moma kokaen jegi, “Eja koi kanon mono onaga gejatootoo eja asugiwaatiwaajon jegiti, mono ii kolooja.”

⁴¹ Tosianon jegi, “Iinon Hamoqeqe Toya Kraist kolooja.” Kaen jegito, tosianon qewagon jegi, “Kraistnon mono nomaen Galili prowinsnonga kanaga? Ii mende sokonja.

⁴² *Buŋa Terenon kokaen jeja, ‘Kin Deiwidnon Judia prowinswaa taon melaa Betlehem kanon laligoroti, Kraistnon iikanona koloon Deiwidwaa gbiliuruta yonoononga mon koloojaa.’ ”

⁴³ Kaen kaen lan jegi ejemba tuun yononon Jiisaswaaajon ama juma deengi.

⁴⁴ Yonoononga tosianon men somongowombaajon mogito, monon selianon mende mero. Kian.

Juuda galen yononon Jiisas mende moma laarin mug.

⁴⁵ Jiwowon jigowaa kiropo galen (sikiriti) yononon eleema jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonŋon) yononon kagi kokaen jen ononŋi, “Onŋo naambaajon ii mende men kaju?”

⁴⁶ Jen ononŋi kokaen meleengi, “Eja iikanon qaa jenkeji, monon kambaŋ monon qaa tania kaan mende jero.”

⁴⁷ Kaen meleengi Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonŋon) yononon qisin jen ononŋi, “Onŋo kaanideen enkalolon men onono laligoju me?

* 7:37: Lew 23.36 * 7:38: Eze 47.1; Zek 14.8 * 7:42: 2 Sml 7.12; Mai 5.2

⁴⁸ Galenkonkon eja nonoononga monnon mono ii mende moma laarin muro. Ano Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) nonoononga monnon mon uuta iwaanon baagen meleeno me qaago?

⁴⁹ Kaen qaago totoonto, ejemba tuunjeleembe Mooseswaa Kana qaa mende moma koton Jiisaswaa qaa moma gadokopa qaa lan jenkejuti, iyonoonon qaa seja ii mesaowona! Anutunon mono ii qasuaan onono tiwilaawuya.”

⁵⁰ *Kaen jen onongi eja qata Nikodeemus wala Jiisaswaanon karo qambanmaban qaa muroti, iinon kaanagadeen iyonoononga mon koloon batugianon rama kokaen injoro,

⁵¹ “Eja monnon singisongo anoti, ii mende qisinin jero momago kilen gosinin sokonja me qaago? Mende gosin qaaya een lan jen tegowonati een, mono anono Kana qaanana qewona me? Ii mende sokombaa.”

⁵² Kaen jero moma kokaen meleema mugi, “Gii kaanagadeen Jiisas kaana meleema Galili qanda ejaga koloojan me? Galili prowinsnonga gejatootoo eja mon mende kolooaati, ii mojon. Kaya ii geenjo Buna Tere weenjon kania mongama moma kotowa.”

⁵³ Kaen jenonkooli ama juma deema mirigianon kenji. Kian.

8

Emba monnon serowilin ano mokoloogi.

¹ Mirigianon kenjito, Jiisasnon kema Oil gere baananon uro.

² Uma en goman ano umugawodeen mombo eleema jiwowon jigonon uro ejemba tuun kuuya kan liligon mugi kamaan rama kuma onono.

³ Kuma onono Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon emba mon wama iwaanon kagi. Emba iinon serowilin mero iikawaajon men somongogiti, ii wama tuun jaagianon anggi.

⁴ Jaagianon ama Jiisaswaaajon jegi, “Boi, emba koi kanon olonkalu ama mero mono iikanondeen mokoloon men kajon.

⁵ *Mooseswaa Kana qaanon emba kaana ii jamonon gilin qenin komuwaatiwaaajon jen koton nononota eja. Kaen ejato, giinon iwaajon nomaen jewaga?”

⁶ Kaen jen iikanon mondon Jiisas qaawaa timbinon horonin amamaaro kania mokoloon qaa jakeyanon ama qewombaajon jegi. Kaen jegi usugon kamaan borianon tere mon namonon ooro.

⁷ Ooroto, toroqen kaparan koma qisin mugi hak otaama waama dindina nama kokaen injoro mogi, “Onoononga monnon singisongo mon mende ama laligoji, iinon mono saanon jamo mutuya men gilin qewaa.”

⁸ Kaen injoro mogi mombo usugon kamaan tere mombo namonon ooro.

⁹ Jiisasnon qaa jeroti, iikanon onoma somongoro iyangia singisongogia gamuyawo angiti, ii Anutunon qendeema iyangiaa uugianon nanjon jero isinongia qaono. Iikanon qaono qaa bok nanji wangianon wala onomesaon keno iwaa qerewenanon gematanon keno tosaana motomotoon yononon kokomomola men kuuya kendaborogi. Konoganon keno Jiisasnon penjon kuun raro embanon yanodeen iwo nano.

¹⁰ Jiisasnon otaama waama dindina nama emba ii iima kokaen ijoro, “Emba, gii qaa jakeyanon ama gombombaajon jejuti, iyononon mono daengen gii geenja nii neena kenju? Yonoononga monnon nama gii komuwagatiwaa qaaya mende jen tegoja me?”

* 7:50: Jon 3.1-2 * 8:5: Lew 20.10; Dut 22.22-24

11 Ijoro moma meleeno, “Oo Pon, moñon mendé jen tegon nonja.” Kaen meleeno ijoro, “Niinon kaanagadeen gii mendé jen tegon gonjen. Gii mono keteda koi kanain singisongo mombo mendé ama laligowa.” Kian.

Goman so ananaa asasaganana ii Jiisas.

12 *Jiisasnon qaa mombo toroqen kokaen injjoro mogi, “Niinon ejemba gomaña gomaña rama kenjuti, onoo asasagagia koloojen. Moñon nii notaan kawaati, iinon mono pangamanon umbuqumbulan mendé kuun laligowaato, laaligo kotigaa asasaga iikawaa uutanon laligowaa.”

13 *Kaen injjoro Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon kokaen ijogi, “Geengodeen kaniaga nanjon jen asarinkejan, iikaanja ii mendé sokonja. Qaago.”

14 Kaen ijogi kokaen injjoro, “Niinon daakaya kamaan kaweti ano dakanon kema umañati, ii modaborojen. Kawaajon neeno kaniana nanjon jen asarinkejen, qaa ii mono saanon sokonja. Ii sokonjato, onoo noo kaniana ii onanon mendé moma kotoju.

15 Ononon ejemba selegia iikayadeen iima iikaanja kanon bakasasan gosin onoma qaagia tondu jen tegonkejuto, niinon ejemba mombaa qaaya mendé jen tegonkejen.

16 “Nii neenodeen mendé laligojento, Ama wasin nono kaweti, iinon mono niwo nano laligojo. Iikawaajon mombaa qaaya jen tegowenagati een, ii mono dindinagadeen gosin soyanon jen tegowenaga.

17 *Woinon qaa mon uumotoon ama nanjon jeri kotiinkeja. Qaa ii onoo Kana qaanon kaanagadeen oogita eja.

18 “Niinon neenaa kaniana nanjon jenkejen ano Ama wasin nonoti, iinon kaanagadeen noo kaniana nanjon jenkeja. Kawaajon woi koloojo iikanon saanon kotiin sokondaboroja.”

19 Jiisasnon kaen jero moma kokaen qisin mug, “Goo Manga ii dakanon laligoja?” Qisin mug meleeno, “Onoo nii ano Manña noroo kaniana mendé moma laligoju. Onoo noo kaniana moma kotowuyagati een, mono noo Manña kaanagadeen moma mubuyaga.”

20 Jiisasnon jiwowon jigowaa nandun dun kosianon nama ejemba kuma onoma qaa ii jero. Ii jeroto, kambananon mendé kan kuurotiwaaajon ama moñon ii mendé men somongoro. Kian.

“Dakanon umañati, onoo iikanon ubombaaajon amamaawuya.”

21 Jiisasnon qaa mon kokaen toroqen injjoro, “Niinon onomesaon kema laligowe onoo nii mongama noma laligowuya ano singisongo angiti, iikanon qokotaan nama koomu kombompana komuwu. Iikawaajon dakanon umañati, onoo iikanon ubombaaajon amamaawuya.”

22 Juuda jotamemeya yononon ii moma jegi, “Kokaen jeja, ‘Dakanon umañati, onoo iikanon ubombaaajon amamaawuya.’ Qaa ii nomaen? Aro aomambaaajon jeja me?”

23 Kaen jegi injjoro, “Onoo namo kokawaa toya koloon laligojuto, niinon goman balon eukawaa bunaga koloojen. Ononon balonon koloon namo kokawaa bunaga koloon laligojuto, niinon waladeen namo koi kanon mendé koloowe.

24 Mendé koloon laaligowaa kania kamban so laligon koubeti, niinon mono ii koloojen. Noojon kaen mendé moma laarijuti een, mono singisongo angiti, ii mendé mesaon iikanon qokotaan nama koomu kombompana komuwuya. Kania iikawaajon ama kokaen injjowe moju, ‘Onoo singisongo

* 8:12: Mat 5.14; Jon 9.5 * 8:13: Jon 5.31 * 8:17: Dut 19.15

anjiti, mono iikanon qokotaan nama koomu kombombaņa komuwuya'. Qaa ii onanon."

²⁵ Qaa ii moma kokaen qisin mugi, "Gii mono moroga koloojan?" Qisin mugi meleeno, "Kiana inisaambe modaborojuti, niinon mono ii koloojen.

²⁶ Niinon onoojon qaa mamaga saanon toroqen jewanaga ano singisono mamaga anjiti, iikawaa qaaya saanon jen tegowenagato, wasin nonoti, iinon mono noo wasiwasi Tona hona kolooja. Iinon qaa jero iwaanonga moma kouma laligojeni, niinon mono qaa ii asuganon jewe gomaņa gomaņa yononon momakebuya."

²⁷ Kaen meleenoto, Amawaajon qaa toroqen jeroti, iyononon ii mende moma asarigi.

²⁸ Jiisanon toroqen kokaen injoro, "Niinon laaligowaa kania kambaņ so laligon koubeti, mono ii koloojen. Iikawaa kania ii kanagen saanon moma asariwuya. Niinon iwoi mon neenaa esunanon me neenaa uunaajon mende amakejento, Amananon qaa kuma noma laligoroti, mono iikawaa so qaa jena koi jenkejen. Qaa kota woi iikawaa kania ii kanagen moma asariwuya. Ono Siwe gomambaa Eja Hona kosigogi eu uma komuwaati, kambaņ iikanon ii saanon moma asariwuya.

²⁹ Wasin nonoti, iinon mono niwo nano laligojo. Nanamemen moro sokoma munkeji, niinon mono suulan ii amakejen. Kawaajon iinon mende nomesaoro neenodeen mende laligojen."

³⁰ Qaa kaen jerotiwaaajon ama ejemba mamaganon uugia meleema Jiisas moma laarin mugi. Kianj.

Aabahambaa gbiliuruta qolonolonogoya ano Jiisas.

³¹ Jiisanon Juuda ejemba tosanon moma laarin mugiti, iyonoojon qaa kokaen injoro, "Noo Buņa qaananon uugianon kemero kanon qokotaan silia qen nanjuti een, mono onanon noo gowokouruna kolooju.

³² Kaen laligon qaa honaa kania moma kotogi Buņa qaa honanon on bologagiaa kasanonga isama onono solana (frie) koloon laligowuya."

³³ *Kaen jero moma meleema kokaen jegi, "Nono Abrahambaa gbiliuruta laligon kanageso walaga koloojon. Kawaajon eja monon kasa gbado men nonono laligojoniwaaajon jejanj, ii qaago. Nono mono kambaņ monon kamaanqeqeta kaan mende koloon laligonin. Ano gii nomaembaajon ama kokaen jejan, 'Kasanonga isama onono solana koloon laligowuya'? Qaa ii mende sokonja."

³⁴ Kaen jegi kokaen meleema onono, "Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Singisono anjuti, kuuya iyononon singisongowaa welenqeqe omaya tawagia qaa laligogi iikawaa kasanon kokosiin onomakeja.

³⁵ Kokosiin onomakejato, welenqeqenon toyaa miri uutanon kambaņ so mende laligon ubaa. Iyanaa Merianon saanon mirianon kambaņ tetegoya qaa laligowaa.

³⁶ "Merianon bologaa kasanonga isama onono solananiwuti een, ononon mono onanon kasa gbadoya qaa solana (frie) koloon laligowuya.

³⁷ Ono Abrahambaa gbiliuruta laligojuti, mojento, bologanon uugia gojonjiwaaajon noo Buņa qaananon qososoni onoma kondondongon kamaankeja. Kania kawaajon mono kaparan koma nii nuwombaajon moju.

³⁸ Niinon Amanaa kooronanon laligon iwoi iima laligon koubeti, iikawaa qaayaga jenkejen. Ononon kaanagadeen mangianon qaa injoroti, iikawaa so amakeju."

* 8:33: Mat 3.9; Luuk 3.8

³⁹ Jiisasnon kaen meleema onono kokaen jegi moro, “Aabrahamnon mono ananaa asa-ambonana kolooja.” Kaen jegi moma jero, “Ono Aabrahambaa gbiliuruta koloowuyagati een, mono iwaanon nanamemen otaagi sokonaga.

⁴⁰ Iikawaa tania kokaen kolooja: Niinon Anutuwaa jetanonga qaa moma iikawaa so qaa onabona ii jewe momakeju. Kamban kokaamba ono kaparan koma eja nii nuwombaajon mojuto, Aabrahamnon kaana mende ano.

⁴¹ Onoangiaa manurugiaa nanamemengia iikayadeen otaan laligoju.” Kaen jero ijogi, “Serowilin kananon koloon manana qaa (gua mera) mende koloojonto, Mananawo laligojon. Anutu iyan motoongonon mono man koma nononja.” Kian.

“Ono Kilenaa Toyaa buna kolooju,” jero.

⁴² Jiisasnon kokaen injoro, “Anutunon ano man koma ononagati een, niinon iwaanonga kamaan koloowetiwaajon mono saanon nii uu jopagon nombuyaga. Neenaa esunon nemun kono mende kolooweto, Anutunon wasin nono kamaan laligojen.

⁴³ Qaa jenkejen, ii naambaajon moma asariwombaajon bimoonkeju? Noo qaananon uugia undeenjiwaajon ii moma kotowombaajon mojugia tiiro zizi togonkeju. Kawaajon ii moma asariwombaajon amamaankeju?

⁴⁴ “Mono mangia Bologa Toyaa buna kolooju. Siingia kombombananon mono mangiaa siina bologa otaawutiwaajon eja. Iinon kanakanaiyanonga ejemba unugi koomu ejaga koloon kouma laligoja. Qaa honanon uutanon mende nanjiwaajon ama qaa hona uugun siliqalu nanja. Qolomolon jeje ejaga koloon qolomolon jejewaa wan koloojiwaajon qolomolon jenkeji, ii mono anaa uutaajon jenkeja.

⁴⁵ “Iinon qolomolon jenkejato, niinon qaa hona jenkejen, ono iikawaajon nii mende moma laarin nomakeju.

⁴⁶ Ono kuuyanon noo kania kokaen qendeembombaa amamaankeju: Iinon singisono ano qaayawo laligoja. Kania iikaya monganjuto, niinon qaa hona jenkejen, ii mono naambaajon mende moma laarin nonju?

⁴⁷ “Monon Anutuwaa buna kolooji, iinon mono Anutuwaanon qaa geja ama momakeja. Ono Anutuwaa buna mende koloojutiwaajon ama qaa ii mende moma asarinkeju.” Kian.

Jiisasnon iyanajon nomaen jokoloro?

⁴⁸ Jiisasnon Juuda ejemba yonoo kanagia inisaano kitia meleema kokaen ijogi, “Gii Samaria prowinswaa siliqalu ejaga kolona omenon uuganon kemero laligojan. Kaen jenin sokonja me qolonjojon, ii saanon geenjo jena mobon.”

⁴⁹ Kaen ijogi kokaen meleeno, “Omenon uunanon mende kemero laligojen. Nii Amanagadeen goda qen mun laligowe ononon kilen nii gamu qen nomakeju.

⁵⁰ Kaen amakejuto, neeno qabunanawo koloomambaajon janjarin mende riinkejen. Motoongonon kaan koloomambaajon manjaya qen laligoja. Eja iinon motoongo gosin noma ‘sokonjan,’ jen jen tegon nomakeja.

⁵¹ Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Monon noo Buna qaana ten koma otaankeji, iinon mono kamban monon koomu kotigaa buna mende koloowaa.”

⁵² Kaen meleeno Juuda jotamemeya yononon Jiisas kokaen jegi moro, “Aabraham ano gejatootoo ejemba yononon komugi ano giinon kilen kokaen jena sisau kolooja, ‘Monon noo Buna qaana ten koma otaankeji,

iinon kamban monnon koomu kotigaa bunja mende koloowaa.' Kaen jejanwaajon gii ome monnon uuganon kemero laligojan. Ii keteda koi saanon moma asarijon.

⁵³ Nonoo bejnana Abraham komuroti, giinon mono ii uugun iwaa somataya koloojan me? Gejatootoo yononon kaanagadeen komugi. Gii geengaajon mona uro 'Somata moroga koloojen?' jen mojan?"

⁵⁴ Kaen jegi moma kokaen meleeno, "Neenaajon mobe uro Anutuwaa akadamuya ii neeno bunja qen aowenagati een, qabunana ii mono kikisi kaana koloonaga. Amananon iyanaa akadamuya nonotiwaajon ama qabunanawo koloon laligojen. Ononon iwaajon 'Nonoo bejnana Anutu koloaja,' jeju.

⁵⁵ Ononon kania ii saanon mende moma kotonkejuto, niinon ii saanon moma mujen. 'Ii mende moma mujen,' jebenagati een, mono onjo kaana tiliqili eja koloowenaga. Nii eja kaana mende koloojento, ii saanon moma mujen ano iwaa qaaya ten komakejen.

⁵⁶ Onoo bengia Abrahamnon nii namonon kamaan laligomanatiwaajon mamboma kamban ii iimambaajon uu korisoro moma laligoro. Kamban kokaamba Siwenon laligon kotiuro niinon asugiwe noo kambana ii iima kawaajon aisooro."

⁵⁷ Kaen meleeno Juuda jotamemeya yononon kokaen jegi moro, "Gbaniga 50 mende uugun iikawaa baatanon laligojan ano 'Abraham iibe,' jena mende sokonja."

⁵⁸ Ii moma injoro, "Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Abrahamnon mende kolooro niinon mono kamban kanon laligowe."

⁵⁹ Kaen jero moma jamonon gilin qewombaajon jamo amborannon megito, Jiisasnon asannon jiwowon jigowaa toon mesaon olon koma keno. Kiaj.

9

Jiisasnon eja jaagoo mon men qeangoro.

¹ Jiisasnon toroqen kana kema eja mon nemunaa goron uutanonga jaagoo kolooroti, ii iiro.

² Ii iiro gowokourutanon qisin mun jegi, "Somatanana, iinon mono morowaa singisongo-waajon ama jaagoo kaana kolooro? Iyanaa singisongowaaajona me nemunmana yoroo singisongowaaajona?"

³ Jegi kokaen meleeno, "Ano singisongo mon mende ano nemunmananon singisongo mende anito, Anutuwaa ku-usunanon iwaa laaligoyanon asuganon asugiwaatiwaajon kaana kolooro.

⁴ Ween asarin ejiwaa so mono wasin nonoti, iwaanon gawon pondan men laligowona. Goman tiiwaati, iikanon kuuya gawon mewombaajon amamaawona.

⁵ *Niinon namonon laligomanatiwaa so goman goman onoo asasagagia koloon asarin laligomanja."

⁶ Kaen jen balonon sulaaro kemero gbakon meleema eja jaagoowaa jaayanon timimearo.

⁷ Timimean kokaen jen koto, "Gii mono Siloam apu angonon kema jaaga songbambaa." (Siloam qa ii ananaa qanon Wasiwasi eja.) Kaen jen koto kema jaaya songbano tooro uuro asariro eleema mirianon karo.

* 9:5: Mat 5.14; Jon 8.12

⁸ Kaen karo alauruta kosianon laligogiti ano tosianon wala nene iwoiwaa-jon welema onoma laligoro iigiti, iyononon ii iima jegi, “Jaagoo eja nenewaa welema rama laligoroti, eja iinon me?”

⁹ Tosianon jegi, “Eja inaa ii.” Tosianon jegi, “Qaago, kaitania ii kaana koloojato, iinon qaago.” Kaandeen kaan jegi ano jero, “Niinon mono iiga koloojen.”

¹⁰ Kaen jero kokaen qisigi, “Jaaga mono nomaen ana tooja?”

¹¹ Qisigi kokaen meleema injoro, “Eja qata Jiisas qamakejuti, iinon sulaaro balon gurujuyanon kemero meleema jaananon timimean jen koton kokaen jero, ‘Gii mono Siloam apu angonon kema jaaga songbambaa.’ Kaen jero apu iikanon kema jaana songbambe tooro uuwe asariro.”

¹² Kaen meleema onono kokaen qisigi, “Eja ii dakanon laligoja?” Qisin mugi “Mende mojen,” jero. Kian.

Farisii yononon jaaya toorotiwaajon qiqisi анги.

¹³ Eja jaagoo laligoroti, iinon “Mende mojen,” jero ejembanon ii wama Farisii (Kana qaawaa kaparanakonon) yonoonon kenji.

¹⁴ Jiيسانon sulaayanon balon gurujuyawonon meleema jaayanon timimean metooroti, ii mono Sabat kendon kambananon mero.

¹⁵ Kawaajon Farisii yononon kaanagadeen kokaen qisin mugi, “Jaaga mono nomaen ana tooja?” Qisin mugi kokaen meleema onono, “Eja iikanon mono sulaayanon balon gurujuyawonon meleema jaananon timimearo kema jaasewana songbama jaana uuwe asarija.”

¹⁶ Kaen meleema onono Farisii yonoononga tosianon jegi, “Eja iikanon Sabat kendon kotogoji, iikawaajon mono Anutuwaanon ejaga mende kolooja.” Tosianon jegi, “Kaan qaago! Eja doogoya mononon mono nomaen ama angoletto kaana memambaajon kotiinaga?” Kaan kaan jen iyangia juma deengi.

¹⁷ Kaen deema eja jaagoo iikawanon mombo eleema kan jegi, “Jaaga metooroti, iwaajon mono nomaen jewaga?” Kaen jegi “Gejatootoo ejaga kolooja,” jero.

¹⁸ Kaen jero jaaya honaga goorota tooro uuroti, Juuda jotamemeya yononon ii mende moma laarigi. Mende moma laarin uuwoi nama nemunmana horon orongi kari.

¹⁹ Kari kokaen qisin orongi, “Eja koi oroo meragaraga me qaago? ‘Jaagoo koloo,’ jejaoto, nomaen ama keteda koi jaaya uun iija?”

²⁰ Qisin orongi kokaen meleen, “Eja koi noroo meranaraga kolooja ano jaagoo kolooroti, ii saanon mojo.

²¹ Ii mojoto, nomaen ama keteda koi jaaya tooro uun iiji, ii mende mojo. Moronon jaaya metooro uuji, noro kaanagadeen mende mojo. Kokoga qaago, mono somariin gowia jorak-aanaga ano momakootoyawo kolooja. Kawaajon mono iyanajon qisigi kaniaya saanon jewaa.”

²² Juuda jotamemeya yonoonon toroko moma kaen injori. Yononon batugianon qaa kokaen somonon uumotoongo ama nanji, “Mononon ‘Jiisas Hamoqeqe Toya Kraist kolooji,’ kaen jen asugiwaati een, ii mono qamakooli miri tuun somatanonga konjoma mubona.”

²³ Qaa kawaajon ama kokaen injori, “Kokoga qaago, ii uugejiawo. Kawaajon mono iyanajon qisin mubu.”

²⁴ Kawaajon eja jaagoo laligoroti, ii mombo horogi karo kokaen jegi moro, “Eja ii singisongo ejaga kolooja, ii mojon. Iikawaajon mono Anutuwaa qabunaya mepeseena akadamuyawo kolooro sokombaa.”

²⁵ Ii moma kokaen meleeno, “Singisonḡo ejaga kolooja me qaago, niinon ii mende mojen. Motoonḡo kokaenja kaya mojen: Niinon jaagoo laligoweto, keteda koi kanon saanon uun ijjen.”

²⁶ Kaen meleeno kokaen qisin mugi, “Naa iwoiga ama gonja? Jaaga mono nomaen metooja?”

²⁷ Qisin mugi kokaen meleema onono, “Niinon mono meleema ononjento, ononon qaa jejenati, ii mende mojuya. Naambaajon ii onja kosiga mombo jewe mobombaajon kaparan konju? Ononon mono kaanagadeen iwaa gowokouruta koloowombaajon moju me qaago?”

²⁸ Kaen meleema onono mepaqepae ama uuqege qaa tokoronkota kokaen jen mugi, “Gii mono iwaa gowokoyaga koloojanto, nononon Mooseswaa gowokourutaga laligojon.

²⁹ Anutunon Mooses Buḡa qaa muroti mojonto, eja iikanon mono iikanonja me kanon kolooroti, ii mende mojon.”

³⁰ Kaen jegi qaa kokaen injoro, “Iinon dakaya kolooroti, onjo iikawaajon kaanjadeen tompiririn ama kiko qejutiwaajon moma walingojen. Onanon walingojento, kilen noo jaana metooro saanon uun ijjen.

³¹ Ejemba doogoya yononon Anutu qama kooligi mende moma onomakeja, ii mojon. Ii mojonto, mononon Anutu goda qen mun uusiina otaankeji, iwaanon qamakooli mono geja ama momakeja.

³² Mon jaagoo kolooro monon kan jaaya metooroti, sundu kaanja ii walagadeen mende moma laligonin. Siwe balonon koloori, kamban iikanonja kanain kouma kete laligojoni, iikanon sundu kaanja mon mende monin.

³³ Anutuwaanonga mende kanagati een, iinon mono iwoi kaanja memambaajon amamaanaga.”

³⁴ Kaen jero moma kokaen jen mugi, “Nemunmanganon singisonḡowo laligori gii singisonḡo kuuya kawo koloon somariina ano giinon kete nono kuma nonomambaajon mojan. Ii mende sokonja.” Kaen jen mun konjonji seleengen kamaaro. Kian.

Uuwaa jaanon gooro kematou-kantou ama laaligo.

³⁵ Konjonji seleengen kamaaroti, qaa iikanon Jiisaswaa gejianon kemero moma eja ii mokolon kokaen ijoro, “Gii Anutuwaa Meria moma laarin mujan me qaago?”

³⁶ Kaen ijoro kokaen meleema qisiro, “Oo Somatana, eja ii moronon? Ii jena momago ii saanon moma laarin mumana.”

³⁷ Meleeno kokaen jen koton muro, “Gii kokaen uun niiba. Giwo qaa jejeni, eja ii mono niinon koloojen.”

³⁸ Ii moma jero, “Oo Pon, nii moma laarin gonjen.” Kaen jen usugon qama koolin muro.

³⁹ Jiisanon jero, “Niinon ejemba gosin qaagia jen tegomambaajon ama kamaan namonon koloowe. Noojon ama tosianon jaagoo koloojuti, yonoo jaagia tooro saanon uun iima kotowuya. Tosaanja jaagia awaa laligojuti, yononon noojon ama bao jaagoo koloon laligowuya.”

⁴⁰ Kaen jero Farisii tosianon kosianon iikanon nama qaa ii moma kokaen qisigi, “Wae! Nono kaanjadeen jaagoo ejaga koloojon me? Nonoojona jejan me?”

⁴¹ Kaen qisigi kokaen injoro, “Onjo ‘Jaagoo koloojon,’ jewuyagati een, mono singisonḡo mende en ononagato, kamban kokaamba ‘Saanon iima kotojon,’ kaen jenkejutiwaajon ama singisonḡogianon mono en alin en onombaa.” Kian.

10

Lama ano galengia awaa.

¹ Jiisasnon galen meme qaa kokaen jero, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Tosianon lama toton uutanon keubombajaan nangunon qaagoto, sopa waleema kemejuti, yononon mono kikekakasililin ano yongoro meme ejemba kolooju.

² Mononon nagunon keuji, iinon lama yonoo galengia kolooja.

³ Iinon kouro nagu galenanon ii iima nagu horon muro kamaan qaro lama yononon qaa aroya saanon moma kotonkeju. Galengianon anaa lamauruta onooma qagia qama unuano totongia mesaon saanon seleengen kemakeju.

⁴ “Anaanon lamauruta kuuya unuano totongia mesaon seleengen kenji iinon jotamemegia koloon wala keno qaa aroya moma kotojutiwaajon gematanon otaan kemakeju.

⁵ Iyangiaa galengia saanon otaankejuto, waba mononon kan qaro ii mende toton otaawuya. Waba yonoo qaa arogi mende moma kotojutiwaajon mono jirinjin ama iwaajon keeta togon deembuya.”

⁶ Jiisasnon qaa aasangoya ii injoroto, qaa iikawaa kania mende moma asarin kiko qegi. Kian.

Jiisasnon lama galen awaa kolooja.

⁷ Kiko qegi toroqen yonoojon kokaen jero, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Niinon lama totombaa naguya koloojen.

⁸ Noo gemananon tuun galen kuuya wala kagiti, iyononon kike ano yongoro meme ejembaga kolooji. Kaen koloojitiwaajon lama yononon ii mende moma koton onoma laligogi.

⁹ “Niinon motoongo lama totombaa naguya koloojen. Daen ononon Anutuwo kotiin laligowombajaan jen niwo qokotaan laligojuti, niinon mono hamo qen onombe letombuya. Kaen koloon lama toton uutanon uma kamaan seleengen kema nene goman morianawo mokolonkebuya.

¹⁰ Yongoro meme yononon naambaajon kankeju? Yononon yongoro men nunun tiwilaan nonombombajaan kankeju. Iwoi morota ambombajaan qaago. Niinon iikaan mende koloojen. Niinon on laaligo kombombaan mokolon oyanboyan laligowutiwaajon kan laligojen.

¹¹ Niinon lama galen awaa koloojen. Lama galen awaanon mono lamauruta yonoojon ama laaligoya qeleema onombaa.

¹² Mononon lama toya mende koloon tawaya mewutiwaajongadeen kan tondu galen koma onomakeji, ii kokaen: Kasu kawalianon karo iima lama onomesaon unjurama keno kasu kawalianon lama kisiyaen men injin unun mendeema onombaa.

¹³ Iinon seleengenqa kan sewan memewaajongadeen ‘Lama galen koma onoman,’ ii jetanon jen lama onoojon majakaka mende moma telambelan qaganon tondu laligon unjurama kembaa.

¹⁴⁻¹⁵ * “Niinon lama galen awaa koloojen. Amananon nii moma nono niinon Amana moma mun laligojen. Iikawaa so niinon neena lamauruna moma onombe yononon nii moma nomakeju. Niinon laaligona lamauruna onoojon ama qeleema mesaoman.

¹⁶ Noonon lama tuun tosia ii kaanagadeen koloon laligowuya. Yononon lama toton kokawaa toya mende laligojuto, kilen noo qaa arona momakebuya. Niinon ii kaanagadeen unuambe kawaa so kema kankebuya.

* **10:14-15:** Mat 11.27; Luuk 10.22

Kanagen tuuna tuuna yononon kululuun tuun somata motoongo koloogi galen motoongonon galen koma onono laligowuya.

¹⁷ Amanon kokaembaajon ama nii uutanon jopagon nomakeja: Niinon laaligona mesaon mombo gbilin laligon umaña. Ii Amawaa jaanon sokonja.

¹⁸ Laaligona monon mende nuambaato, ii neeno qeleema mesaomaña. Amananon jen koton nono neeno laaligona qeleema mesaomaña ano iikawaa gematanon mombo gbilin laligon umaña. Ku-usun kaña ii noonon eja.”

¹⁹ Jiisasnon qaa ii jerotiwaajon ama Juuda jotamemeya yonoo batugianon niinongiinon mombo kolooro.

²⁰ Yonoononga mamaganon kokaen jegi, “Omenon uutanon kemerota laligon kaamaa anja. Mono naambaajon qaaya mobonaga? Mono mesaowonja.”

²¹ Tosianon jegi, “Qaa kaña ii kokojinjin ejawaa qaa kaña qaago. Omenon mono jaagoo ejemba yonoo jaagia nomaen metoonaga?” Kaen amigi.

Juuda jotamemeya yononon Jiisas gema qegi.

²² Wala eenanon jiwowon jigo koma konjoratin naguya horogi. Ii gbani so romongon kendombaa aisoowombaajon* Jerusalem ajoroogi. Kamban iikanon kan kuuro konuru kamban sanjonaa uutanon laligogi.

²³ Jiisasnon jiwowon jigowaa toton uutanon kin Solomombaa somben sarañawo qagiti, kanon kema liligoro.

²⁴ Kema liligoro Juuda jotamemeya yononon kan liligon mun kokaen qisin mugi, “Kaniaga kolatina mono kamban dawitoroqen mambombom-baajon mojan? Gii Hamoqeqe Toya koloojan me qaago, ii mono asuganon jena mobon.”

²⁵ Kaen jen qisin mugi Jiisasnon kokaen meleema onono, “Nii jewe mogito, onono qaana ii mende moma laariju. Niinon Amanaa qatanon angolet amakejen, iikanon mono kaniama inisaama nanon qendeema onomakeja.

²⁶ Ii nanon qendeema onomakejato, onono lama tuun uutanon mende laligojutiwaajon ama qaana mende moma laarinkeju.

²⁷ “Niinon lamauruna moma onombe yononon kañagadeen noo qaa arona moma nii notaankeju.

²⁸ Niinon laaligo kombombanja onombe letoma kamban monon mende totoon tiwilaawuya. Monon mon ii noo boronanonga mende horon kondeema onombaa.

²⁹ Noo Amananon ii noo boronanon ononoti, iinon kuuya unuugun uuta kolooja. Kawaaajon kuuyanon ii noo Amanaa borianonga horon kondeema onombombaaajon amamaawuya.

³⁰ Nii ano Ama noronon mono motoongo koloon laligojo.”

³¹ Jiisasnon kaen jero Juuda jotamemeya yononon mombo namononga jamo amborañon iikanon gilin qewombaajon angi.

³² Kaen angito, kokaen jen onono, “Amanon nemun koma nono angolet somata mamaga ama mewe iigiti, iyonoononga mono naa mombaajon romongon nii jamonon gilin nuwombaajon moju?”

³³ *Jen onono Juuda yononon meleema jegi, “Nononon angolet somata anatiwaajon ama mende jamonon gilin guwombaajon anjonto, Anutu

* **10:22:** Kendon qata Hanuka ii Disemba 25 kanain ween 8 kawaa so rama aisoogi. Miri kuuyanon kiwa ootirigi asariro gere sena kululuun rii qama korisoro angi. * **10:33:** Lew 24.16

mepaqepae ama mujaniwaa irona ama gombona. Gii balon ejaga ano selega een menj uma Anutu kaana koloomambajaan jejan.”

³⁴ *Kaen jegi Jiisasnon meleema onono, “Buja Terenon Kana qaa mon kokaen oogita eja, ‘Anutu niinon jewe: Ono mono noo bensakonuruna kolooju.’

³⁵ Buja Terewaa qaa ii mono mende jangon qaombaato, powowon ewaa. Kawajaan Anutunon qaaya ano kan ejemba bunagiaga kolooroti, Anutunon yonoo qagia ‘bensakonuruna’ kaen gama onono.

³⁶ Ejemba omaya kaen gama ononoto, Amanon eja menj sorain wasiro namonon kamaaroti, ononon mono nomaen ama iwaajon kokaen jeju, ‘Gii Anutu mepaqepae ama mun laligojan.’ Niinon ‘Anutu waa meria koloojen,’ qaa kaen jewe ononon mono naambajaan ii mogi mende sokonja? Ono Anutuwaanon Buja qaa ii qeju me?

³⁷ “Gawon menkejen, ii iigi Amanaa nanamemembaa so mende amakeji een, mono mende moma laarin nombu.

³⁸ Amanaa nanamemembaa so ama menj laligojen, kania kaan iima mono moma laarin nombu. Ii qaanaajon ama mende moma laariwuyagati een, mono angoletonaajon ama kilen moma laarin nombuya. Amanon niwo qokotaan nanja ano niinon Amawo qokotaan nanjen, ono iikawaa kania moma sorogon asariwuti-waajon koi jejen.”

³⁹ Jiisasnon kaen jero mombo menj somongowombajaan mogito, boro baagianonga qosoma kamaan keno.

⁴⁰ *Onomesaon Jordan apu gowoya koton mombo leegen kema Jonon wala oomulu menj onoma laligoroti, kanon keuma kamban tosaana toroqen iikanon laligoro.

⁴¹ Iikanon laligoro ejemba mamaganon iwaanon kouma iima kokaen jegi, “Jonon angoletoto motoonggo mon mende meroto, qaa kuuya eja koi kawajaan jeroti, ii mono qaa hona jen laligoro.”

⁴² Kougiti, iyonoononga mamaganon uugia meleema moma laarin mug. Kian.

11

Jiisaswaa alia Lazarusnon komuro.

¹ *Betani taonona eja mon qata Lazarus iikanon ji kiro ero. Maria ano Marta daremun yoronon Betani taon iikanon laligori.

² *Maria iikanon Pon apu koowayawonon morin wan juyanon kania kerej mero. Lazarus ji kiro eroti, ii iwaa naanaga.

³ Lazarusnon ji kiro ero naanwoitanon buju qaa kokaen ani Jiisaswaanon keno, “Pon moba, wombo alaganon mono ji kiro eja.”

⁴ Buju ii kenoto, Jiisasnon ii moma kokaen jero, “Ji iikanon eja alana komuwaatiwaajon ama mende koloon muro eja. Iikawaajon qaagoto, Anutu waa Merianon ii menj qeangoro ejembanon kania ii iima koton Anutu mepeseegi qabunayanon asarin seirowi Siwewaa akadamuyawo koloo waa. Ji ii iikawaajon ama koloon muro.”

⁵ Jiisasnon Marta, iwaa koga ano naangara Lazarus yonoojon uuta ero laligoro.

⁶ Kaen laligoroto, kilen jiaa bujuya moma goman laligoroti, iikanondeen ween woi toroqen laligoro.

⁷ Ii laligoro kamban ii tegoro gowokouruta yonoojon kokaen injoro, “Anana mono Judia prowinsnon eleema kembona.”

⁸ Kaen jero meleengi, “Somatanana, Juuda yononon indigen kaparan koma jamonon gilin guwombaajon angi. Kawaajon mombo Judia eleema kemambaajon jejani, ii mende sokonja.”

⁹ Kaen meleengi Jiisasnon qaa kokaen jero, “Weembaa auaya 12 ejuti, monnon kawaa اساسaganon kana kemaati, ii mono iwoi monnon qen mizimizi mende menj mubaa. Balombaa اساسaganon asarin muro saanon iima kembaa.

¹⁰ Saanon kemaato, monnon kiwaya mende enj muro gomantiinanon kematou-kantou kemaati, iinon mono kema qen mizimizi mewaa.”

¹¹ Qaa ii jenjo kokaen injoro, “Alanana Lazarusnon gaon ejato, niinon kema gaononga mindiwe waabaa.”

¹² Qaa ii moma kokaen jegi moro, “Pon, onanon gaon eji een, mono saanon enj qeangowaa.”

¹³ Jiisasnon Lazarus komurotiwaa qaa saana jeroto, gowoko yononon ‘Gaonga eja,’ jeroti, iikawaa moma bimbimbon qaa kania mende moma kotogi.

¹⁴ Mende moma kotogitiwaaajon Jiisasnon asuganon jokoloon jero, “Lazarusnon komurota eja.

¹⁵ Niinon iwo mende laligowe komurotiwaaajon niinon kema menj gbiliwe waaro iigi momalaaringianon kotiiwaa. Kaen kolooro onoojon aisoon oyanboyawo moma jejen. Mono waagi iwaanon kembona.”

¹⁶ Kaen jokolooro Tomas qata monj Sunesune qagiti, iinon gowoko alauruta yonoojon kokaen injoro, “Anana saanon motoon iikanon kembona. Kemago iwo komuwona.” Kianj.

Laaligo Toyanon naanwoita uugara menj saoliro.

¹⁷ Lazarusnon komunj weenj 4 mono qasirinon ero tegoro Jiisasnon kouro bujuya kaen jegi moro.

¹⁸ Betani taon ii Jerusalem siti mesaon 3 kilomiita kekenaa so kosere ero.

¹⁹ Kawaajon Juuda ejemba mamaganon Marta Maria naangara komurotiwaaajon ‘Songon iriibona,’ jen kanj ragi.

²⁰ Ragi Martanon “Jiisas kaja,” jegi moma miri mesaon kananon kema mokoloroto, Marianon mirinon raro.

²¹ Kananon mokoloon kokaen ijoro, “Pon, gii kokanon laligonagati een, naananon mono mende komunaga.

²² Mende komunagato, giinon kamban kokaamba kaanjadeen Anutuwaajon iwoi mombaajon qama kooliwaati een, ii kuuya saanon moma gono mokoloowaga, iikaanjojen.”

²³ Qaa ii moma Jiisasnon ijoro, “Goo naanganon mono gbilin waabaa.”

²⁴ Ii moma Martanon jero, “Balombaa kamban tetegoyanon koomuya yononon waabuti, iinon mono kamban somata iikanon gbilin waabaati, ii moma yagojen.”

²⁵ Kaen jero Jiisasnon ijoro, “Koomunonga waawaataa Toya ii niinon koloojen. Neeno Laaligo kotigaa Toya koloojen. Iikawaajon monnon nii moma laarin nonji, iinon komuwaato, kilen toroqen laligon kotiin laligowaa.

²⁶ Monnon monj namonon laligon moma laarin nombaati een, iinon mono kamban monnon koomu kom-bombara mende komuwaa. Qaago. Qaa ii moma laarijan me qaago?”

²⁷ Martanon qaa ii moma jero, “Oo Pon, ii moma laarijen. Giinon Anutuwa Meria koloojan. Hamoqeqe Toya Kraist namonon asugiwaatiwaa jegiti, giinon mono ii koloojan. Kaen moma laarijen.” Kian.

Jiisasnon saaro jaunanon kamaaro.

²⁸ Martanon qaa kaen jen mirianon eleema kema koga Mariawaajon olon jero goraayanon karo ijoro, “Boinon kan kananon nama goojon endu kema iibagiwaajon jeja.”

²⁹ Kaen jero Marianon qaa ii moma iikanondeen ii mesaon Jiisaswaanon keno.

³⁰ Kenoto, Jiisasnon miri sombenon mende kouro endu Martanon kana somatanon mokoloon iiroti, iikanondeen nano.

³¹ Juuda ejemba yononon Mariawo miri uutanon uuta men saoliwombaa-jon ragi Marianon uulanawo waama seleenjen kamaan keno iima kokaen romonjon jegi, “Iinon mono qasirionon kema saaba.” Kaen jen iwaa gematanon otaan kenji.

³² Marianon kema Jiisas nanotinon keuma iima kanianon usugon kamaan kokaen ijoro, “Oo Pon, giinon koi laligonagati een, naanjanon mono mende komunaga.”

³³ Kaen jen silama qama saaro Juuda ejemba iwo kan nanjon motoon saagiti, Jiisasnon ii iima basusuya kolaano jaaya kalilingoro kana boria jenejawo ororo.

³⁴ Jenejawo ororo qisin onono, “Ii dakanon angi eja?” Qisin onono jegi moro, “Pon, kokaen kan iiba!”

³⁵ Kaen jegi Jiisasnon saaro.

³⁶ Saaro Juuda ejemba yononon iima jegi, “Yei! Mono aliaajon siin mamaga en muro laligonkeja’

³⁷ Kaen jegito, tosianon qaa ii qen kokaen jegi, “Jaagoo ejemba jaagia metoon laligoroti een, mono saanon Lazarus jero mende komunaga me?” Kian.

Jiisasnon Lazarus men gbiliro koomunonga waaro.

³⁸ Kaen tondu jegi Jiisaswaa wosoya mombo popoliiro jaaya kalilingoro qasirionon keno. Qasirionon kema iwoi kokaen iiro: Jamo oota uroroon qamoya iikawaa uutanon ama naguya jamo somatanon koma kojangigi raro.

³⁹ Ii iima kokaen jero, “Mono jamo qizizingogi kemba.” Kaen jero eja komurotiwaa naanja Marta iinon kokaen ijoro, “Oo Ponna, ween 4 ejiwaajon mono moronawo kolooja.”

⁴⁰ Jiisasnon ii moma Martawaajon kokaen jero, “Gii moma laarin nonagati een, Anutuwa ku-usunanon akadamuyawo asugiro iinaga. Wala qaa kaen gijowe me qaago?”

⁴¹ Kaen jero jamo qizizingogi keno Jiisasnon eu uuro uro kokaen jero, “Ama, gii qamakoolina mojanwaajon ama ‘Keraqeeango awaa!’ jen gonjen.”

⁴² Gii kamban so qamakoolina momakejani, mojento, giinon wasin nona namonon kamaaweti, ejemba tuun somata liligon noma koi nanjuti, iyononon ii moma moma laariwutiwaajon ama qaa koi jejen.”

⁴³ Kaen jen aroya men waama kotakota qama kokaen jero, “Lazarus, gii mono waama kawa!”

⁴⁴ Kaen qaro eja koomuya iinon gbilin waama kaaro. Kana boria opo jakaņa taananon esuun jaasewan sibenon pipiin somonngogi ero. Erotawaama opo dundunawo karo. Kaen karo Jiisasnon jero, “Mono dundun isangi saanon kemba.” Kian.

Juuda galeŋ yoŋonoŋ Jiisas komuwaatiwaa anŋonanŋ anŋi.

Mat 26.1-5; Maak 14.1-2; Luuk 22.1-2

⁴⁵ Juuda ejemba Mariawaanonŋ kouma Jiisasnonŋ iwoi ano iigiti, iyoŋoonoŋga mamaganonŋ uugia meleema Jiisas moma laarinŋ mugi.

⁴⁶ Moma laarinŋ mugito, toŋianonŋ Farisii (Kana qaawaa kaparaŋ-konŋonŋ) yoŋoononŋ kema Jiisasnonŋ iwoi anoti, iikawaa sunduya injijogi.

⁴⁷ Ii injijogi jigo gawonŋ galeŋ ano Farisii yoŋonoŋ jigo kaunsol jotamemeya horonŋ onŋonŋi ajoroogi kokaenŋ jegi, “Eja iikanonŋ anŋoleto ku-usuŋawo ambembo menkejiwaajonŋ ii mono nomaenŋ ama muninŋ sokonaga?”

⁴⁸ Kondiaŋonŋ iwoi monŋ mende ama muninŋ toroŋonŋ kaenŋ ama laligowaati eenŋ, mono ejemba korebore ii moma laarinŋ mubuyaga. Kaenŋ anŋi Rom gawman yoŋoo irinŋia soono kaŋ nononana jiwowonŋ jigonana ano ejemba tuunŋ somata koi nunuanŋi eenŋ totoonŋ laligowombo.”

⁴⁹ Kaenŋ jenŋ ragi yoŋoonoŋga monŋ qata Kaiafas iinonŋ gbani iikanonŋ jigo gawonŋ galeŋ waŋa koloonŋ gawonŋ ii menŋ laligoro. Iinonŋ waama gejatootoo qaa kokaenŋ injijoro, “Onŋo uu momogiaa oota kaanŋiadeenŋ mende tooja.

⁵⁰ Onŋo qaa koi saanonŋ mende gosiju: Nono ejemba tuunŋ somata korebore tiwilaaninŋ lombo somata qatawo koloowabo. Kawaajonŋ eja motoonŋgononŋ Juuda tuunŋ somata nonoo aisenŋana menŋ downana komuro sokombaa.”

⁵¹ Iinonŋ qaa ii iyanŋaa aroyanonŋ mende kolooro jeroto, gbani iikanonŋ jigo gawonŋ galeŋ waŋa laligorotiwaajonŋ ama anŋo qaayaa kania mende moma gejatootoo qaa jero, “Jiisasnonŋ ejemba tuunŋ somata nonoojonŋ ama komuro sokombaa.” Qaa ii honŋaga jero.

⁵² Juuda ejemba tuunŋ somata nonoojonŋadeenŋ mende komuroto, Anutuwaanonŋ uumeleenŋ kanageso balonŋ so deenŋqeema laligojonŋi, anana kaanŋagadeenŋ mindirinŋ nonono uumeleenŋ tuunŋ motoonŋgo koloonŋ laligowombaajonŋ komuro. Komuwaatiwaa qaaya ii waladeenŋ jero.

⁵³ Weenŋ iikanondeenŋ kanainŋ jotamemeya yoŋonoŋ ajoroonŋ kaenŋ aminŋ moma Jiisas komuwaatiwaa qaaya jenŋ kotiinŋ arenŋa anŋi.

⁵⁴ Kawaajonŋ Jiisasnonŋ toroŋonŋ Juuda yoŋoo batugianonŋ asuganonŋ mende kema kaŋ laligoro. Kaenŋ qaagoto, onŋomesaonŋ balonŋ qararanŋkonŋkonŋaa goraayanonŋ keno. Iikanonŋ kema taonŋ qata Efraim kanonŋ keuma gowokouruta yoŋowo iyanŋiodeenŋ laligogi.

⁵⁵ Juuda nonoononŋ kiankomu kendononŋ toriro.* Kawaajonŋ Juuda ejemba mamaganonŋ gomanŋ so mirigia mesaonŋ koma konjoratinŋ aowombaajonŋ moma Jerusalem sitinonŋ ugi.

⁵⁶ Jiisas monŋgama laligonŋ jiwowonŋ jigowaa totonŋ uutanonŋ nama aminŋ moma kokaenŋ qisinŋ aogi, “Jiisasnonŋ korisoro kendombaajonŋ koi kanaga me qaago? Nomaenŋ moju?”

⁵⁷ Kaenŋ qisinŋ aogito, jigo gawonŋ galeŋ ano Farisii yoŋonoŋ jenŋkooto qaa kokaenŋ anŋi seiŋo, “Monŋnonŋ Jiisaswaa enŋ raraya iima mobaati, iinonŋ mono nonoononŋ kaŋ bujuya jero moma kema menŋ somonŋgowonŋa.” Kianŋ.

12

Marianonŋ Jiisas kowu unŋkoowayawononŋ moriro.

Mat 26.6-13; Maak 14.3-9

¹ Anutunonŋ wala eenŋanonŋ niniima koboonŋ nunuuguroti, iikawaa kiankomu kendononŋ torinŋ weenŋ 6 tegoro kanonŋ kaŋ kuumambaajonŋ ano.

* **11:55:** Kendonŋ qata Koonŋ qaanonŋ Pasowa jeju. Anutunonŋ wala eenŋanonŋ Israel ejemba niniima koboonŋ nunuuguroti, iikawaajonŋ gbani so kambaŋ ama aisoonŋkegi. Eksodus 12.15

Jiisasnoŋ kambaŋ kanon goman qata Betani kanon keno. Wala eja qata Lazarus meŋ gbiliro koomunonga waama laligoroti, mono iwaa mirinon keuro.

² Iikanon keuro Jiisas goda qeŋ mubombaajon miri monon nene oon mozozongogi. Martanon oon rindeema koma ononoto, eja Jiisaswo motoon rama nene negiti, Lazarusnoŋ iyonoo batugianon raro.

³ *Kaen ragi Marianon kele kaaro mon biŋa 500 gram ii meŋ Jiisaswaanon karo. Kaaro ii apu unkoowagawo hona qata naad sewana uuta somataga iikanon saa qegetaga. Iinon ii meŋ kaŋ simin kuma Jiisas kanianon qibibirin morin wan juyanon motoro toboriro. Kaen kolooro miri uutanon ragiti, ii apuwaa moronanon pumpunon sokoma ero mogi.

⁴ Kaen kolooro Jiisaswaa gowokouruta yonoononga mon qata Juudas Iskariot, kanagen Jiisas memelolo meroti, eja iikanon qotogon mun kokaen jero,

⁵ “Apu unkoowagawo ii mono naambaajon sewana mewutiwaajon mende anja? Yei, mangaa siita! Ii anagati een, mono ween 300:waa tawaya (Kina 6,000) kawaa so kitonaga. Ii ejemba wanaya ononin sokonaga.”

⁶ Kaen jeroto, qaa ii ejemba wanaya yonoojon majakaka morotiwaajon ama mende jero. Yonoojon ama qaagoto, yongoro meme ejaga laligon kulukululuu monen gesogia galen kono monen anŋi kemero iikanon kitia iyanajon meŋ laligoro. Mono kawajon ama ii jero.

⁷ Kaen jero Jiisasnoŋ injoro, “Ono emba koi mono mende jen mubu. Niinon komuwe ron koma nombutiwaa kambana torijiwaajon saanon selena apu unkoowayawonon nomorija.

⁸ Ejemba wanaya ii mono kambaŋ so batugianon laligonkejuto, niinon onowo kambana kambana mende laligomana.” Kian.

Lazarus qewombaa qaa somonjon angonan anŋi.

⁹ Jiisasnoŋ Betani gomanon laligoroti, ii Juuda ejemba tuun mamaganon moma kanon kagi. Jiisaswaajongadeen mende kagito, Lazarus koomunonga meŋ gbiliro waaroti, ii motoon iibombaajon leele mujon horon kougi.

¹⁰ Kaen kougito, jigo gawon galen yononon “Lazarus kaanagadeen qenin komuwa,” jen qaa somongogi.

¹¹ Juuda ejemba mamaganon Lazaruswaajon ama Betani kema uugia meleema Jiisas moma laarigi. Kawajon qaa kaen somongogi. Kian.

Jiisas Jerusalem uro mare konŋi.

Mat 21.1-11; Maak 11.1-11; Luuk 19.28-40

¹² Kaen anŋi en waama iikanon ejemba tuunlembenon kiankomu kendombaajon Jerusalem sitinon kouma laligogiti, iyononon buju qaa kokaen mogi, “Jiisasnoŋ Jerusalem kamambaajon kananon kaja.”

¹³ *Qaa kaen moma tombi boria senawo meŋ kananon mokolon iibombaajon kema kokaen jen qagi,

“Hoosana! Oowe oowe! Anutu mepesejon. Pombaa qanon kaji, Anutunon mono ii kotuegowa! Israel nonoo Kin Ponana oowe oowe!”

¹⁴ Jiisasnoŋ donŋi melaa mon mokolon kawaa qaganon uma raro. Ii gejatootoo qaa mon kokaen oogita ejiwaa so kolooro,

¹⁵ “Oo Jerusalem ejemba Zaion baana liligon rajuti, ono mono mobu, onoo Kin Ponanon mono kawaa.

Dongi melaawaa qaganonj rama kawaa. Kawaajonj keegia mono mende mobu.”

¹⁶ Jiisaswaa gowokourutanonj iwoi kolooroti, iikawaa kania wala mende moma kotogito, kanagenj saanonj moma asarigi. Jiisasnonj Siwenonj uma asamararanawo laligoroti, qaa ii kambanj iikanonj romonjonj kokaenj jegi, “Ahaa! Qaa ii mono Jiisaswaaajonj oogita eja ano ejembanonj qaa iikawaa so ama mugi honawo kolooro.”

¹⁷ Ejemba Jiisaswo Betani laligogiti, iyonononj dangunu kaanja nama bujuya jenj seigi. Jiisasnonj Lazarus qarokoomunonga gbilinj waama qasiriwaa jamo kobaa mesaonj kouro ejemba tuunonj iigiti, iyonononj Jiisaswaa kania nanjonj jenj jenj asarigi.

¹⁸ Jiisasnonj angoletoto ii meroti, qaa ii mogitiwaaajonj ama ejemba tuun somatanonj luluuma koma horonj mubombaajonj kenji.

¹⁹ Kaenj kenji Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) yonononj iyangiodeen aminj moma kokaenj jegi, “Mobu. Balonja balonja ejemba yonononj mono luluuma horonj iwaa gematanonj kemakeju ano nono qaa gawonj iikayadeen menj bimbimoninj honja monj mende kolooja.” Kianj.

Griik ejemba tosanonj Jiisas monganji.

²⁰ Juuda ejemba kiankomu kendombaajonj Jerusalem sitinonj uma Anutu waeya menj mepeseegiti, iyonoo batugianonj Griik ejemba tosaanja motoon laligogi.

²¹ Yonononj gowoko qata Filip iwaanonj kagi. Filipnonj Galili prowinswaa taonj qata Betsaida kawaa ejaga laligoro. Griik yonononj iwaanonj kanj qisinj kokaenj ijogi moro, “Somatanana, nono aijnananonj Jiisas iibombaajonj mojonj.”

²² Kaenj ijogi moma Andruuwaanonj kema qaa ii ijoro. Jero moma motoonj kema Jiisas jeri moro.

²³ Qaa ii moma meleema kokaenj jero, “Siwewaa asamararananonj Siwe gomambaa Eja Honja iwaanonj mombo asuginj kotooro asariwaati, iikawaa kambananonj mono torija.

²⁴ Niinonj koomunaa sare qaa honja toonj monj kokaenj injijowe mobu: Yagonj kota namononj mende kemenj jumbaati eenj, mono eenj iikayadeen ewaa. Kaenj eenj ewaato, kemenj jumbaati eenj, kuragayanonj mono juma ondonbondonj waaro honja mamaga sogowaa.

²⁵ *[“]Kawaa so daenj yonononj laaligogia iyangiaajonj anjonj koma iyangiaa jaajaa siiseweweya qaa laligowombaajonj siinja momakeji, iyonoo laaligogianonj mono soowaa. Kaenj soowaato, monjonj monj iyanjaa laaligoya goragora ama niijegenja ama nombaaati, iinonj mono laaligo honja ondonbondonjwawo mokolonj tetegoya qaa kotiinj laligonj ubaa.

²⁶ Monjonj nii welenj qenj nomambaajonj jeji, iinonj mono nii notaanj laligoro sokombaa. Welena qenjeji, mono nii kema kanj laligomanjati, iikanonj kaanagadeen niwo laligowaa. Monjonj niwo laligonj welena qenj nomakeji, Amanonj mono ii goda qenj muro laligowaa.” Kianj.

Jiisasnonj komunj gbiliwaatiwaa qaa saanja jero.

²⁷ Jiisasnonj jero, “Wosona keteda koi kouma gojono bana kuuro laligonj jenj. Mono nomaenj jewenaga? Qaa monganjenj. Oo Ama, gii saanonj konjilinj aua kambanj kokanonja metogonj nomba. Kilenj kokaembaajonj kaenj mende qama koolimanja: Aua koi kawaa siimboboloya ii mokosinjonj bosimanjwaaajonj ama geenjo qananonj anjanj.

* 12:25: Mat 10.39; 16.25; Maak 8.35; Luuk 9.24; 17.33

28 Oo Ama, gii mono geengaa akadamuga ama noma qabunaga men somariiwa.” Kaen qama kooliro Siwenonga qaa kokaen kolooro, “Niinon akadamuna ama goma kanon qabunana men somariiwe ano toroqen men somariiwe sein kembaa.”

29 Qaa ii kolooro ejemba tuun nanngi yononon ii moma jegi, “Pilisik qendan qaja.” Tosianon jegi, “Siwe gajoba monon iwaajon qaa ijoro otona mojon.”

30 Kaen kaen jegi kokaen injjoro, “Oton ii noojon ama mende koloojato, ii onoojon ama kolooja.

31 Kamban kokaamba gomaṅa gomaṅa ejemba nanamemen bologa otaankejuti, iyonoo gosigosi kambanḡianon mono ba koma ononja. Anutunon yonoo qaagia jen tegon irona meleema onono qagianon ubaatiwaajon anja. Kamban kokaamba Anutunon Kilenaa Ponḡa gomaṅ so galen koma onomakeji, mono ii konjono seleenḡen kamaawaatiwaajon anja.

32 Iinon kamaawaato, noojona kokaen koloojaa: Ejembanon balononga noma kanakeewan kosigogi uma nambe kana kolooro ejemba gomaṅ so horon onombe luluuma noonon kan tuun men nambuya.”

33 Ii koomu nomaṅa komuwaati, iikawaa qaa saṅa kaen injjoro mogi.

34 *Ejemba tuun yononon ii moma kokaen ijogi, “Nono Kana qaa weenḡon kokaen mojon, ‘Kraistnon mende komun tetegoya qaa laligon uma laligowaa.’ Giinon naambaajona kokaen ninijonan, ‘Siwe gomambaa Eja Honḡa namononga men kosigogi kanakeewan uma nambaa.’ Siwe gomambaa Eja Honḡa ii moronon?”

35 Ii moma meleema onono, “Asaganon kamban torodaamon mombo batugianon asarin laligowaa. Pangamanon qagianon uma turun onono kawaa buṅa koloowubotiwaajon mono asaganon kema kan laligowu. Asaganon en onombaatiwaa so mono asaganon laligowuya. Moronon pangamanon jibujabu kema kankeji, mono dakanon keubaati, ii mende moja.

36 Kawaaḡon asaganon kamban dawḡ onowo laligowaati, kamban iikanon ii mono uutanon moma anḡon koma laligowu. Asagaa kanageso koloon laligowutiwaajon mono asasaga ii moma laarin laligowu.” Jiisanon qaa kaen jen onomesaon asaḡon keno. Kianḡ.

Juuda somata yonoo ukotiḡianon mende looriro.

37 Jiisanon anḡoleto mamaga men laligoro Juuda galen yononon ii jaagianon iigito, kilen ii mende moma laarin mun silemale laligogi.

38 *Kaen laligogi gejatootoo eja Aisaiwaanon qaa mon ii honawo kolooro. Iinon qaa ii kokaen oorota eja,

“Oo Ponḡ, nononon Buṅa qaa jen asarin uugia kuun onomakejonto, moronon ii moma laarinaga?

Ponḡon ku-usunḡa ii mono morowaajona isaano moma asariwaa?”

39 Hamoqeḡe Toya moma laarin mubombaajon bimoon amamaagiti, Aisaianon iikawaa kania moma qaa mon waladeen kokaen jen oorota eja,

40 “Iyanḡiaa jaagianon iwoi iima kania iima kotowubo me uugianon qaa kania moma asariwubo. Ii moma asarin uugia meleembubo.

Uugia meleenḡi men qeaḡon onomambo. Iinon kaen koloowabotiwaajon ejemba jaagia men goon uugia gojono laligoju.”

41 Jiisanon Siwewaa asamararanon asarin laligoro Aisaianon kaen iima kania jen asarin qaa ii jero.

* 12:34: Ond 110.4; Ais 9.7; Eze 37.25; Dan 7.14 * 12:38: Ais 53.1; 6.10

⁴² Jotamemeya ano galenkonkon eja yonoononga mamaganon kaanagadeen Jiisas moma laarigito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon qamakooli miri tuunonnga konjoma onombubotiwaajon ii asuganon mende jokoloogi.

⁴³ Ejembanon mepeseen onombutiwaajon kaparan kongito, Anutunon mepeseen onombaatiwaajon ii qemasologen анги. Kianj.

Jiisaswaa qaayanon ejemba gosin qaanana jen tegowaa.

⁴⁴ Tosianon kaen angito, Jiisasnon qama kokaen jero, “Monon moma laarin nonji, iinon niigadeen mende moma laarin nonjato, moronon wasin nonoti, ii kaanagadeen moma laarin muja.

⁴⁵ Monon nii niima mono wasin nonoti, ii kaanagadeen iimakeja.

⁴⁶ Ejemba mon nii moma laarin nonji, iinon mono pangamanon qokotaan laligowabo. Kawaajon niinon kamaan asugin gomaņa gomaņa onoo asasagagiaga kolooweta laligojen.

⁴⁷ “Niinon kamaan asugin gomaņa gomaņa onoo qaagia jen tegomambaajon ama mende kaweto, ejemba balon so hamo qen onombe kaman kokaamba letoma Siwewaa buņa koloowuti-waajon ama kaweta laligojen. Kawaajon ejemba noo Buņa qaana moma mende ten koma otaankejuti een, niinon iyonoo qaagia mende jen tegomaņa.

⁴⁸ Daen yononon jejewili ama noma Buņa qaana mende moma angon konjuti, iyonoo jen teegogianon mono kokaen koloowaa: Niinon Buņa qaa jewe mogiti, qaa iikanon mono kaman somatanon qaagia jen tegoro siimbobolo iikawaa so mobuya.

⁴⁹ “Kania kokaembaajon kaen koloowaa: Niinon Buņa qaa jen laligoweti, ii qaa omaya qaagoto, ii neenaa ainanonga mende kolooro jen laligon koube. Kaen qaagoto, Ama wasin nonoti, ii ano qaa je nomaen jemanati, iikawaa jen koton nono jen laligon koujen.

⁵⁰ Amawaanon jenkotoo iikanon mono onoo laaligo kotakotanon ama onomakeja, ii mojen. Kawaajon Amananon ii jemanatiwaajon jen koton nonoti, mono iikawaa so Buņa qaa jenkejen.” Kianj.

13

Jiisasnon gowoko yonoo kanagia songbano.

¹ Kiankomu kendonon* toriro Jiisasnon kania kokaen moma yagoro, ‘Namo mesaon Amananon umambaa kamananon mono torija.’ Kaen moma yagon iyanaa alauruta namonon laligogiti, ii uutanon jopagon onoma laligon tetegoyanon iikanon kaanagadeen uujopaya ii qendeema onono.

² Komuwaatiwaa kamananon kan kuumambaajon ano kaman monon gomantiinaa nene newombaajon ajoronon motoon ragi iwoi kokaen kolooro: Saimon Iskariotwaa meria qata Juudas ii Satanon sololoodabororo. Jiisas memelolo men mubaatiwaa qaaya ii sane anota uutanon kemero moma raro.

³ Jiisasnon iyanaa kania ii kokaen moma kotooro, ‘Amanon iwoi kuuyaa ku-usuņa ii noo boronanon ano Anutuwaanonga kamaan laligon mombo iwaanon umambaajon anjen.’

⁴ Kania kaen moma koton nene nen ragitinonga waama malekuya kotogon gawombaa opo jokana mon men batuyanon kokosiin somongoro.

* **13:1:** Anutunon wala eenanon Israel ejemba niniima koboņ nuuuguroti, kendon iikawaa qata Koon qaanon Pasowa jeju. Eksodus 12.15

⁵ Ii somonjon apu juunonj molaaro kemero kanainj gowokouruta yonoo kanagia songbano. Songbandaboronj kerenj jokanja (selemooto) batuyanonj kokosiinj somonjoroti, iikanonj kanagia motoro.

⁶ Songbama kema Saimon Piitowaa kanaanonj kouro kokaenj ijoro, “Oo Ponj gii welenqege kamaanqegeta qaago. Giinonj noo kanana songbana mende sokombaa.”

⁷ Kaenj jero moma kokaenj meleeno, “Iwoi keteda koi anjenj, giinonj iikawaa kania kambanj kokaamba mende moma kotojanto, kanagenonj ii saanonj moma asarinj laligowaga.”

⁸ Meleeno kokaenj kaparanj koma jero, “Gii mono noo kanana kambanj monjonj qaago totonj songbambaga.” Kaenj jero kokaenj ijoro, “Niinonj gii mende songbama gomanjati eenj, gii mono noo gowokona toroqen laligomambaajonj amamaawaga.”

⁹ Kaenj ijoro Saimon Piitononj birindinj aarunj meleeno, “Ponj, kawaajonj gii kanagadeenj qaagoto, borona ano wanja ii motoonj songbamba.”

¹⁰ Kaenj meleeno kokaenj ijoro, “Monjonj apu arinj karo kania kaanjadeenj songbaninj jewonja qaa tataanjkota koloowaa. Ono kuuya soraaya kolood-aborojuto, motoongoyanonj soraaya mende kolooja.”

¹¹ Morononj memelolo menj mumambaajonj anoti, Jiisasnonj ii moma kawaajonj kokaenj jero, “Ono kuuya soraaya mende kolooju.”

¹² *Kanagia songbandaboronj malekuya mombo mouma kamaanj raro nene negi kokaenj qisiinj onoma jero, “Niinonj iwoi ama onjonjenj, onj iikawaa kania moma asariju me qaago?”

¹³ Onj noojonj ‘Boi!’ ano ‘Ponj!’ kaanj noomakeju ano niinonj ii honja koloojen. Kawaajonj ii soyanonj jenkeju.

¹⁴ Niinonj onoo Ponj Boigia koloonj welenqege kamaanqegetaa sili menj kanagia songbanjenj eenj, onjononj mono kaanjadeenj menj kamaanj aonj welenqege koloonj kanagia songbama aonj laligogi sokombaa. Ii mono gawonjgiaga.

¹⁵ “Niinonj ama qendeema onjonjenj, onj mono iikawaa so nanjonj welenj qen aonj laligowu. Kaenj laligowutiwaajonj iikawaa silia niinonj kete qendeema onombe iiju. Ii romonjonj iikawaa tania otaagi sokombaa.

¹⁶ *Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj injijowe mobu: Welenqeqenonj kamaanqegeta kolooro toyanonj uuta kolooja. Gowokononj boiya uugunj uuta koloomambaajonj amamaawaa. Kaanjagadeenj eja ponj monjonj gajobaya wasiro qele kema gawonj menjkeji, iinonj mono ponjaa baatanonj laligonjeja.

¹⁷ Onj qaa kota ii kete moma kotoju. Kawaajonj selememe mesaonj alaurugia yonoo newo baagianonj kema laligowuti eenj, niinonj mono onjojonj ‘Iia simbawonjawo!’ jemaña.” Kianj.

Monjonj memelolo menj mubaatiwaa qaa waladeenj jero.

Mat 26.20-25; Maak 14.17-21; Luuk 22.21-23

¹⁸ * “Qaa jejenj, ii mono onj kuuya mende unjanja. Niinonj moroga meweengonj unjambeti, yonoo kaniagia ii saanonj moma kotojenj. Kaenj laligojento, Bunja Tere monj iikanonj honjawo kolooro sokombaa. Qaa ii kokaenj, ‘Monjonj niwo nene motoonj nejoti, iinonj mono kelebele ama gbakoyanonj riitama noma numambaajonj jojorija.’†

¹⁹ “Nii honja kanagenj koloowaatiwaa qaayaga wala jejenj. Kawaajonj honja koloowaati, onj kambanj iikanonj noo kanana moma asarinj kokaenj jewuya,

* **13:12:** Luuk 22.27 * **13:16:** Mat 10.24; Luuk 6.40; Jon 15.20 * **13:18:** Ond 41.9 † **13:18:** Gbakoyanonj riitama noma numambaajonj jojorija, qaa ii Israel yonoononj sareqaa monj. Kania kokaenj: Iinonj uutanonj qetama nonja.

‘Ahaa! Laaligowaa kania kambaŋ so laligon kouma laligoroti, iinon mono ii kolooja.’ Kaen jen moma laarin nombutiwaajon niinon qaa ii waladeen asuganon jewe moju.

²⁰*“Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Niinon ejemba mon wasiwe gawon memambaajon karo monon ii koma horoji, iinon mono nii kaaniadeen koma horon nombaa. Kaaniadeen nii koma horon nonji, iinon moronon wasin nonoti, mono ii kaanagadeen koma horon mubaa.”

²¹ Jiisasnon qaa kaen jen wosia kouma gojoma jumambaajon ano qaa inisaama kokaen injoro, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Onoononga monon nii memelolo men nombaa.”

²² Kaen injoro gowokourutanon iyanfia kunjalilin uun aigigiin anja anja kokaen romongogi, ‘Mono morowaajona jeja?’ Kaen romongon uuwoi tompiririn ragi.

²³ Tompiririn rama nene negi Jiisaswaa wombo gowokoyanon iwaa kooronanon raro.

²⁴ Iinon raro Saimon Piitonon wanondeen gowoko ii sare ama mun kokaen ijoro moro, “Qaa ii morowaajon jeji, ii qisin mun jena moman.”

²⁵ Kaen ijoro moma rapingon Jiisaswaa totoyanon nangon kokaen qisiro, “Pon, eja ii moronon?”

²⁶ Kaen qisiro meleema muro, “Bered kitia qaanon qendugon mon mumajati, iinon mono ii.” Meleema mun bered kitia men qaanon qendugon Juudas muro. Juudaswaa mana qata Saimon Iskariot.

²⁷ Bered kitia ii muro Satanon iikanondeen Juudaswaa uutanon kemero. Kawajon Jiisasnon ii jen koton mun kokaen ijoro, “Iwoi ambagati, ii mono uulanawo amba.”

²⁸ Qaa kaen ijoroto, ii naambaajon ijoroti, ii gowoko tosonian motoon rama nene negiti, iyonoononga monon mon mende moma asariro.

²⁹ Gowoko tosonian iikawajon kokaen romongogi, “Juudasnon mone gesowaa galenaga laligoroti, iikawajon kendon kambananon iwoi amamaawonati, ii sewana mewaatiwaajon wasija me ejemba wanaya mone iwoi mon men onombaatiwaajon jeja.”

³⁰ Juudasnon qaa ii saanon moma asarin bered kitia ii men iikanondeen mesaon selegen keno goman tiiro. Kian.

Jiisasnon jojopan qaa dongoga jen koto.

³¹ Juudasnon mesaon selegen keno Jiisasnon kokaen injoro, “Keteda koi Anutonon akadamuya Siwe gomambaa Eja Hona ama tegon muro iinon Anutuwa qabunaya men somariiro asugija.

³² Iinon Anutuwa qabunaya men somariin Anutuwo qokotaaji-waajon Anutonon mono kaaniadeen iwaa qabunaya men somariiwaa. Ii kamba mende koriro men somariiro asamarananon asugiro laligon ubaa.

³³*“Oo kokouruna, niinon kamba torodaamon mombo onowo laligomanja. Ii laligon onomesaowe kanagen mongama noma laligowuya. Juuda yonoojon kokaen injiowe mobu, ‘Nii goman kemanati, onjo iikanon kawombaajon amamaawuya.’ Qaa iikayadeen keteda koi onoojon kaanagadeen jejen.

³⁴*“Niinon jojopan qaa gbilia jen koton ononjen: Onjo mono uugianon jopagon aon laligowu. Niinon jopagon onoma laligoweti, onjo mono iikawaa so jopagon aon laligowu.

* **13:20:** Mat 10.40; Maak 9.37; Luuk 9.48; 10.16 * **13:33:** Jon 7.34 * **13:34:** Jon 15.12, 17; 1 Jon 3.23; 2 Jon 5

³⁵ Batugianon uugianon jopagon aon laligowuti een, ejemba kuuya yononon injiima kaniagia moma koton kokaen jen laligowuya, 'Ahaa! Mono Jiisaswaa gowokouruta kolooju.' ” Kian.

Piitonon Jiisas qakoombaatiwaa qaa waladeen jero.

Mat 26.31-35; Maak 14.27-31; Luuk 22.31-34

³⁶ Saimon Piitonon Jiisas kokaen qisin muro, “Pon, gii daen kembaga?” Qisin muro meleeno, “Nii dakanon kemañati, gii iikanon notañ kamambaajon amamaawaga. Kambañ kokaamba amamaawagato, kanagen ii saanon notañ kawaga.”

³⁷ Meleeno kokaen qisiro, “Pon, nii mono naambaajon kambañ kokaamba gii gotaen kamambaajon amamaañ? Niinon mono laaligona goojon ama qeleema mesaomañ.”

³⁸ Qisiro kokaen meleeno, “Gii honaga laaligoga noojon ama qeleema mesaomambaajon jejan me? Qaa ii jeganondeen jejan. Niinon qaa hona toon mon kokaen gijowe moba: Kete kurunon qamambaajon dodowiro giinon kambañ iikanon qakooma nona indina karoon koloojaa.” Kian.

14

Jiisasnon gowokouruta ulunholen menj onono.

¹ “Uugianon mono majakaka qaganon wosobiri mende moma laligowu. Mono Anutu moma laariwu ano nii kaangadeen moma laarin noma laligowu.

² Noo Amanaa goman wañanon miri uuta seiseiya raja. Ii mende ranagati een, mono onoojon qaa kokaen jewanaga: Niinon mono iikanon uma onoo dun miri menj meagomañ.

³ “Niinon wala kema uma onoo dun mirigia menj meagomañato, niinon goman laligomañati, ononon kaangadeen niwo iikanon motoon laligowombaa siina mojen. Kawaañon niinon mono mombo eleema kan unuambe eukanon ubuya.

⁴ Niinon goman daengen kemañati, ononon iikawaa kania moma kotodaboroju.” Kian.

Amawaanon kekenaa kana ii Jiisas.

⁵ Jiisasnon kaen injoro gowoko qata Tomas iinon kokaen jero, “Oo Pon, gii goman dakanon kemañati, nononon ii mende mojon. Kawaañon iikawaa kania ii mono nomaen moma kotowonaga?”

⁶ Ii moma kokaen ijoro, “Niinon Kana koloojen. Niinon Qaa hona ano Laaligo kotakota koloojen. Mononon Amawaanon keumambaajon moma noonon kawaañati een, iinon mono kana mokoloowaa. Kana morota mon mende raja.

⁷ Ononon nii onanon moma koton nombuyagati een, mono neenaa Amana kaanideen moma koton mubuyaga. Ononon kambañ kokaamba kanain noo Amana iima modaboroju.”

⁸ Kaen jero Filipnon kokaen ijoro moro, “Oo Pon, gii Ama qendeema nonona nononon ii unun iinin sokoma nonombaa.”

⁹ Ii moma Jiisasnon ijoro moro, “Oo Filip, nii kambañ koriga totoon onowo pondan laligowego niima kilen kanana mende moma kotojan me? Mononon nii niima kotoroti, iinon mono Amana kaangadeen iima koton laligoja. Kawaañon gii mono nomaambaajon Ama qendeema nonona iibombaañon jejan?”

¹⁰ “Niinon Amawo qokotaan nambe Amanon niwo qokotaan nanji, ii moma laarijan me qaago? Qaa Buja jewe momakejuti, niinon qaa ii neenaa uunanonga mende men jenkejen. Qaago! Gawon menkejen, ii kaanagadeen Amananon niwo qokotaan nanji, iinon nemun koma nono hona kolonkeja. Kawaajon gawon menkejen, ii mono iwaa gawonga menkejen.

¹¹ “Niinon Amawo qokotaan nambe Amanon niwo qokotaan nanja. Ononon mono kaen moma laarin nombu. Qaa ii jenanon jewe moma mende moma laarin nombuyagati een, ii mono angoletona iijutiwaajon ama moma laarin nombuya.

¹² Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Daen yononon nii moma laarin nonjuti, yononon kaanagadeen nii angoletu men laligoweti, iikayadeen menkebuya. Iikaanadeen menkebuya ano kaban tosaanonon niinon meweti, iikawaa soya ugun ii menkebuya. Niinon Amawaanon uma laligomanatiwaajon ama angoletu uuta somata megii asugiwuya.

¹³ “Amananon noojon ama qabunayawo koloowaatiwaajon mojen. Kawaajon ama ononon noo qananon naa iwoiwaajon qama kooliwuyati, niinon mono ii amana. Kaen ambego iikanon Amanaa qabunaya jega somariinkebaa.

¹⁴ Ononon iwoi mombaajon noo qananon qama koolin qisin nombuyati een, niinon mono ii amana.

¹⁵ Ononon nii uugianon jopagon nomakejuti een, mono noo jopon qaana ten koma otaan laligowu.” Kian.

Jiisanon Un Toroya wasimambaajon jen somongoro.

¹⁶ “Niinon Ama qama koolin mube iinon nemun koipu Toya mon onono kamaan noo kitina tetegoya qaa onowo laligon ubaa.

¹⁷ Nemun koipu Toya ii Un Toroya. Iinon qaa honaa Toya kolooja. Uugia mende meleengiti, iyononon ii mende iima koton mende moma muju. Kawaajon yononon ii koma horon mun angon kombombaajon amamaankejuto, Un iinon mono onowo laligoja ano kanagen uugianon kemej onowo nambaa. Kawaajon ii wabaga qaagoto, ii saanon moma koton muju.

¹⁸ “Niinon onomesaowe guan mera kaana mende kolon laligowu. Nii mono ononon eleema kamaana.

¹⁹ Kaban torodaanon tegorogo balon ejemba omaya yononon nii mombo mende niima laligowuya. Yononon qaagoto, uugia meleengiti, ononon nii saanon niimakebuya. Niinon kotiin laligojenywaajon ononon kaanadeen gbilin kotiin laligowuya.

²⁰ Ama, nii ano ono, anono motoonngo kolon laligojon. Niinon Amanawo qokotaan nambe ononon niwo qokotaan nanji niinon onowo qokotaan nanjen. Iikawaa kania ii Un Toroyanon uugianon kemebaatiwaa kaban kanon saanon moma asariwuya.

²¹ “Monon noonon jopon qaana kuuya moma angon koma ten komakeji, iinon mono utanon nii jopagon nomakeja. Monon nii jopagon nono noo Amananon mono ii jopagon munkeja ano niinon ii jopagon munkejen. Niinon ii jopagon kania isaambe moma kotowaa.”

²² Jiisanon kaen jero Juudas Iskariotwaa wakana Juudas iinon kokaen ijoro, “Pon, gii nomaembaajon kaniaga nonogadeen ninisaambaga ano ejemba uugia mende meleengiti, yonononon ii kolatin onomambaajon jejan?”

²³ Kaen ijoro kokaen meleema muro, “Monon utanon jopagon nomakeji een, iinon mono noo Buja qaana ten koma otaan laligowaa. Kaen laligoro

Amananon ii jopagon muro Amawo noronon mono iwaa uutanon kemon pondan iwo motoon laligowon.

²⁴ Monon nii uutanon mende jopagon nomakeji een, ii mono noo Buna qaana mende ten koma otaan laligowaa. Qaa jewe momakejuti, ii neenaa Bunaga qaagoto, Ama wasin nonoti, iinon ii nono jenkejen.

²⁵ “Niinon qaa kuuya ii onowo pondan laligoweti, kaman iikanon kuma onoma laligowe.

²⁶ Kaen laligoweto, Amanon Un Toroya noo qananon wasiro kamaan nemun koipu Togia koloon rijojon onomakebaa. Iinon qaa kuuya kuma onoma niinon qambanmaban qaa kuuya onombeti, ii duduwubotiwaajon koma gbilin onomakebaa.

²⁷ “Niinon luae ononjen. Neenaa luae soro qaita mon ii ambe uugianon ewaa. Balonon ejemba yononon luae qen aonkejuti, niinon iikawaa tani kaan mende qen onomakejento, ii uugun luae qaita mon onomakema. Kawaajon uugianon mono wosobiri qaganon keegia mende moma laligowu.

²⁸ “Niinon qaa kokaen injowe mobu, ‘Niinon onomeson uma laligon mombo onoonon eleema kama.’ Ononon uugianon nii honaga jopagon nombuyagati een, qaa jejen, iikawaajon saanon aisoowuyaga. Amanon noo somatana kolooja. Kawaajon nii ‘Amananon uma,’ jejen, ononon ii moma saanon uukoisoro mokoloogi sokonaga.

²⁹ Qaa keteda koi jewe mojuti, iikawaa hona era koloowaa. Hona koloowaati, ononon kaman iikanon ii saanon romonjon moma laariwuya. Kawaajon ii waladeen injowe moju.

³⁰ “Kambana torijiwaajon onowo qaa mamaga mombo jembaajon mende mojen. Kilena Ponanon goman so galen koma onomakeji, iinon mono kamambaajon jojorija. Iwaa esunanon mono haamo mende ama noma kondondongowaa. Noonon kana ii iinon jen kotowaatiwaa so mende eja.

³¹ Mende ejato, niinon Ama jopagon munkejenywaajon iwoi kuuya qaa jen koton nomakejiwaa so amakejen. Balon ejembanon noo kaniana kaya jen kuma ononon moma asariwutiwaajon mojen. Kawaajon mono mesaon waama kagi kembon.” Kian.

15

Jiisanon wain gere wanjaleya, anono boria koloojon.

¹ Jiisanon gowokouruta ii kokaen injoro, “Niinon wain gere hona koloowe noo Mananon wain gawombaa toya kolooja.

² Niinon gere kaan qa boronawo koloojen. Gere boria kuuya hongia mende mokolon gorosona koloojuti, Amananon ii koton gilin onombaa. Gere boria kuuya noonon raga hongia koloon elankejuti, Amananon ii mono koma konjoratin onombaa. Nanamemembaa hona somariin qebulugon seiseiyawo koloowuti-waajon mono men solananin onombaa.

³ “Ono Buna qaa injowe iikanon mono men solananin koma konjoratin onono soraaya koloon laligoju.

⁴ Kawaajon ononon mono niwo qokotaan nambu. Kaen nanngi niinon onowo naman. Wain boria mononon gere batuyan mende rama tama kamaaji een, ii mono iyan nemun koma aon hona koloomambaajon amamaawaa. Iikawaa so ononon kaanideen niwo mende qokotaan nanjuti een, mono onononideen nanamemembaa hona een mokoloowom-baajon amamaawuya.

⁵ “Nii wain gere koloowe ononon iikawaa boria koloaju. Ononon nomesaon onononideen nama iwoi mon onombombaaon amamaa-wuya. Kawaaon monon niwo qokotaan nano niinon iwo qokotaan nambe iinon mono nanamemebaa hona honombononga mende mokolon laligowaa.

⁶ Daen yononon niwo mende qokotaan nanjuti een, wain gere toyanon mono ii gere boria kaana koton onoma giliro seleengen kembuya. Kema sooligi men kululuun gerenon giliro kemen jewuya.

⁷ “Yononon jewuto, leegen ononon mono niwo qokotaan nambu. Kaen nangi noo Buna qaananon onoo uugianon qokotaan nanji een, ononon ii me woi buna qen aowombaaon mojuti, ii mono Ama qama koolin mugi onombaa.

⁸ Ononon noo gowokouruna koloon nangi nanamemengiaa hona honombononga qaa koloon kamaan ragi laligowuya. Kaen men laligowuyatiwaaon Amanaa qatanon mono akadamuyawo koloon ewaa.

⁹ Amananon nii jopagon noma laligoroti, niinon mono iikawaa so kaangadeen jopagon onoma laligowe. Ono mono noo uujopa uutanon nambu.

¹⁰ Niinon Amananon jojopan qaa ten koma laligon kouma iwaa uujopa uutanon nanjen. Kawaa so onoo noonon jojopan qaana men ten koma laligowuti een, mono saanon noo uujopa uutanon nangi jopagon onoma laligomanja.

¹¹ “Niinon uu korisoro ononon ambe koton uugia saa qen ero honombononga qaa aisoon laligowutiwaaon qaa ii injiowe moju.

¹² *Noonon Kana qaa ii kokaen: Niinon uunanon jopagon onoma laligoweti, onoo mono iikawaa so ononon jopagon aon laligowu.

¹³ Monon alauruta yononon ama anaa laaligoya togon mesaowaati, iikanon mono uujopa uuta somata koloaja. Monon ii uugun jopagon onomambaaon amamaawaa. Uujopa tosaana ii iikawaa kamakamaaya.

¹⁴ “Niinon iwoi ambutiwaaon jen koton onomakejen, ononon iikawaa so amakejuti een, mono noo alauruna koloaju.

¹⁵ Welenqeqewaa kania kokaen: Galenanon gawona nomaen ama menkeji, ii welenqeqeyanon mende momakeja. Kawaaon onoo qagia ‘Welenqeqeuruna,’ kaen mende toroqen jen onomanato, Amananonnga Buna qaa mobeti, ii kuuya mono ononon inisaambe moju. Kawaaon qagia ‘Alauruna,’ kaen onoombe sokonja.

¹⁶ “Oo alauruna, ononon nii mende meweenonon nongito, niinon onoo meweenonon kuun onombe nanju. Kawaaon ononon liligon kema hona kokaen mokolon pondan elaagi en uro sokombaa: Noo qana qama iwoi ii me ii kawaaon Ama qama kooliwuti, ii mono onono bunagia koloowaa.

¹⁷ Onoo mono batugianon jopagon aon laligowu. Niinon jojopan qaana kaen jen koton ononjen.” Kian.

Uumeleembaa gadokopaya yononon onoo kazi ama onombu.

¹⁸ “Balanon uugia mende meleengi yononon kazi ama onombuti een, mono qaa kokaen moma kotowu: Yononon wala nii kaanideen kazi ama noma laligogi.

¹⁹ Onoo uumeleembaa gadokopa tuunonon laligowuyagati een, tuunurugia yononon mono iyanngiaa alaurugia uukalen ama onombuyaga. Ii ama onombuyagato, niinon onoo meweenonon yonoo arenonnga unuambe morota koloon laligoju. Yononon nanamemen bologa ii gema qen laligojutiwaaon ama kazi ama onomakeju.

* 15:12: Jon 13.34; 15.17; 1 Jon 3.23; 2 Jon 5

20 **“Niinon qaa mon kokaen injjowe mogiti, ii mono uu wombogianon ama romongowu, ‘Welenqequenon kamaanqequeta kolooro toyanon somataya koloaja. Gowokonon boiya uugun uuta koloomambaajon amamaawaa.’ Kawaa so tosianon nii sisiwerowero ama noma laligon kougiti een, tosaana yononon mono noo mundunuruna onjo kaanideen sisiwerowero ama onoma laligowuya. Yononon noonon Buna qaa moma anjon koma laligogiti een, ononon noo qaana jen sein laligogi mono kaanideen saanon moma anjon koma laligowuya.*

21 *Kaen laligowuyato, nii wasin nonoti, iyononon ii mende moma muju. Kawaaajon silemale qaganon iwoi kania kania tondu ama onombuti, ii mono noo qabunanaajon ama koloon onombaa.*

22 *“Niinon yononon mende kamaan Buna qaa injjowe mobuyagati een, iyononon mono singisonogiaa gamuya mende moma laligowuyaga. Kaen een laligowuyagato, kamban kokaamba singisonogia modaboron koma turuwombaajon amamaawuya. Mondomondo qaagia mono nomaen mokoloowuyaga?*

23 *Monjon nii kazi ama nonji, iinon mono Amana kaanideen kazi ama muja.*

24 *Angoletu uuta somata meweti, ii monjon mon onjo batugianon mende men laligoro. Niinon ii mende mewenagati een, iyononon mono singisonogiaa gamuya ii mende moma laligowuyaga. Tompiririn qen laligowuyagato, kamban kokaamba niinon ii mewe iidaboronjo kilen nii ano Amana kaanideen een toton kazi ama noroma laligoju.*

25 **“Kaen ama noroma laligogi Buna qaa monjon honawo kolooro. Mooseson kana qaa ononoti, iikanon qaa ii kokaen oogita eja, ‘Yononon een toontoon kazi ama noma laligogi.’ Qaa iikanon mono honawo kolooro.*

26 *Niinon Amawaanon uma koipu Toya wasiwe ononon kan uugianon kemen nanjon onombaa. Unja Toroya iinon qaa honaa Toya koloaja. Iinon Amawaanonga kamaan noo kania naanjon jen asarin onoma laligowaa.*

27 *Iinon kaen laligowaa ano ononon kaanideen noo kania naanjon jen asarin laligowuya. Niinon kanain uuwaa qenjaaro gawon men laligoweti, ononon mono kanakanaiyanonga niwo laligon waagi. Kawaaajon onjo mono ii saanon jen asarin laligowu. Kian.*

16

Jiisaswaa gowokouruta manja kigi utama onombu.

1 *Jiisasnon toroqen kokaen jero, “Onjo kamaan unuro jinjaun qewubo. Kawaaajon niinon qaa ii waladeen jewe moju.*

2 *Uugia mende meleengi iyononon mono qamakooli miri tuungianona utama onongi seleengen kamaan laligowuya. Kanagen kamban mon kan kuuwaati, iikanon onjo noojona ama unugi komuwuya. Kaen unun kokaen jewuya, ‘Iikaana kanon Anutuwaa welen qenin Anutuwaa uutanon qeangoja.’ Kuuyanon kaen moma soon jewuya.*

3 *Yononon Ama ano nii noroo kania nara mende moma asarinkejutiwaajon ama iikaan ama onoma laligowuya.*

4 *“Kaen tompiririn qen laligowuyato, niinon qaa ii waladeen injjowe moju. Kawaaajon kamban ii kan kuuro qaa iikawaa hona koloowaati, onjo kamban iikanon saanon kokaen jewuya, ‘Kraistnon kokawaa buju qaaya*

* 15:20: Mat 10.24; Luuk 6.40; Jon 13.16 * 15:25: Ond 35.19; 69.4

mono waladeen ninijoro monij.’ Neeno onowo laligowetiwaajon ama qaa ii kambaŋ koriga ero wala mende jewe moma kougi.” Kianj.

Uŋa Toroyanon gawoŋa kokaen menkeja:

⁵ “Niinon kambaŋ kokaamba wasin nono kamaaweti, mono iwaanon umambaajon ambe onoononga mononon mon kokaen mende qisin nonja, ‘Gii daen kembaga?’

⁶ Qaa kaen jejeni, ononon ii moma kawaajon wosobirinon uugia saa qero laligoju.

⁷ “Kaen laligojuto, kilen niinon iikawaa kitia qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Niinon onomesaon eleema umaŋati, iikawaa honanon koloon mono kokaen men qeaŋgon onombaa: Niinon uma koipu Toya wasiwe onoonon kamaan uugianon kemebaa. Niinon mende onomesaon ubenagati een, Toya iinon mono onoonon kamaamambaajon amamaanaga.

⁸ “Koipu Toya iinon kamaan laligowaa kania kokaen qendeema onoma laligowaa: Goman so singisonogogia inisaano Anutunon qaagia jen tegoro solananiwu me uugia mende meleengi qaagia jen tegon irona meleema onombaa. Ejembanon kaniagia kaen iima moma kotowuya.

⁹ Nii mende moma laarin nonjutiwaajon singisonogowaa kania inisaano moma kotowuya.

¹⁰ “Anutuwaanon kana solana ii moma soon noojona qaa lan jenkeju. Kawaajon iinon noo kania inisaama qendeema onono kokaen moma koton nombuya: Niinon solana laligon Amanaanon eleema ube nii mombo mende niima laligowuya.

¹¹ Kilegaa Ponja goman so galen koma onomakejato, Anutunon iwaa qaaya mono jen tegorota gere siawaa Toya koloowaa. Kawaa so kuuya ananaa qaanana kaŋagadeen jen tegowaa.

¹² “Niinon saanon qaa mamaga toroqen jewenagato, ii kambaŋ kokaamba jewe otoŋomboran ama koma gbiliwombaajon amamaawubo.

¹³ Ii amamaawuboto, qaa honaa Toya, Uŋa Toroya iinon kamaan uugianon kemen qaa sane qero mobuya. Ii iyanaa uutaajon tondu mende jen laligowaato, Anutuwaanon qaa geja ama moji, iinon mono iikayadeen jenkebaa ano kanagen iwoi koloowaati, ii waladeen inisaama jewaa. Iikawaajon iinon onoma qaa hona kuuya iikawaa apu anŋonanon mendunŋon onono qaa honaa kaniagadeen riin kembu.

¹⁴ “Iinon mono neenaa kowinona qaa men jen asarin uu kuun onoma laligowaa. Kawaajon mono noo kanana inisaano niinon qabuŋanawo koloonkemaŋa.

¹⁵ Amanaanon iwoi kuuya eji, ii mono noo boronanon anota eja. Iikawaajon jejen, ‘Iinon mono neenaa kowinonga qaa men jen asarin uugia kuun onoma laligowaa.’ Qaa ii kianj.”

Wosobiri laligogi meleeno uukoisoro mobuya.

¹⁶ “Kambaŋ torodaamon tegoro onono nii mombo mende niibuya. Kawaa gematanon kambaŋ torodaamon tegorogo mono koloon onombe saanon mombo niibu.”

¹⁷ Kaen jero gowokouruta yonoononga tosianon iyangiodeen kokaen amin mogi, “Qaa kokaen jeja, ‘Kambaŋ torodaamon tegoro onono nii mende niibuya. Kawaa gematanon kambaŋ torodaamon tegorogo mono koloon onombe saanon mombo niibuya,’ ano qaa mon kokaen jeja, ‘Nii Amanaanon umaŋa.’ Kaen jero mojonji, qaa woi iikawaa kania ii nomaen?”

¹⁸ Kaen amin moma qejejaan jegi, “Iinon ‘Kamban toroga tegorogo,’ jejato, qaa iikawaa kania nomaen? Ii naambaajonja jeji, ii mende moma asarijon.”

¹⁹ Kaen jen qisin mubombaajon mogi Jiisasnon injiima koton kokaen injoro, “Qaa kokaen jejen, ‘Kamban torodaamon tegoro onjo nii mende niibuya. Kawaa gematanon kamban torodaamon tegorogo mono koloon onjombe saanon mombo niibuya,’ Onjo mono qaa iikawaa kaniaga mongama amin moju me?”

²⁰ “Niinon qaa honja toon mon kokaen injowee mobu: Niinon kembe onjo jingon qama saabuyato, uugia mende meleenjiti, yononon tondu borun men korisoro ama laligowuya. Onjo wosobiri ama laligowuyato, wosobirigia iikanon mono noojon ama meleema korisoro ama laligowuya.

²¹ Embanon merabora memambaa kambanja kan kuuro masu qero qenjen qaganon merabora mejato, merabora donjoga men nama ii iima korisoroyaaajon mono siimboboloya ii duduunkeja.

²² Iikawaa so onjo kaanagadeen kamban kokaamba wosobiriwo laligojuto, niinon kanagen mombo koloon injibe onjo saanon uukoisorowo laligowuya. Uukoisorogia ii monnon mon mende unuambaa.

²³ “Kamban iikanon iwoi mombaajon nii mende qisin nombuto, qamakooligia Amawaanon anggi dindinagadeen keno afaangoro laligowuya. Niinon qaa honja toon mon kokaen injowee mobu: Onjo noo qanon iwoi mombaajon Ama qama koolin mubuti een, iinon ii mono togon onjombaa.

²⁴ Niwo laligon kagiti, onjo kamban iikanon iwoi mombaajon noo qananon mende qama koolin laligogi. Mono Ama qama koolin laligowu. Qama kooligi saanon meleema onjombaa. Ii onono korisorogianon koloon sein uugia saa qero laligowuya.” Kian.

Jiisasnon balombaa nanamemen bologa ii haamo amakeja.

²⁵ “Qaa injowee moma kankejuti, ii qaa seiyawo jewe moma laligogi. Kanagen kamban mon kan kuuwaati, iikanon qaa saanja ii mombo mende qen injowee mobuya. Qaagoto, Amanaa kania ii asuganon jen asarin laligomanja.

²⁶ Kamban kanon onjo noo qana qama Ama qama koolin laligowu. Kawaa kania ii kokaen: Onjo qamakooligia Amawaanon ambombaajon noonon mombo mende kankebuto, onjongan Amawaanon dindin qama koolin laligowu. Niinon onjo je men Amawaa mende qama koolimanja.

²⁷ “Amanon ajo uutanon jopagon onoma qamakooligia kokaembaajonja moma laligowaa: Niinon Anutuwaanonga kamaaweti, onjo noo kanana kaen moma laarin pondan uugianon jopagon noma laligon kougi kana kaen kolooro qamakooligia moma laligowaa.

²⁸ Niinon Ama mesaon namonon kamaan laligon namo mesaon mombo eleema Amanaanon umanja.”

²⁹ Kaen jero gowokourutanon jegi, “Moba, qaa kete koi jejan, ii saanja mende qen jejan. Ii mono asuganongadeen jena saanon moma asarijon.

³⁰ Nono kete kaniaga kokaen moma yagojon: Giinon mono geengodeen iwoi kuuya moma tegona monnon mon qisin kuma gombaatiwaajon mende amamaajan. Kawaaajon gii Anutuwaanonga kamaanati, nono ii moma laarijon.”

³¹ Kaen jegi Jiisasnon meleema jero, “Kete saanon moma laarin nonjuto,

³² mobu, kamban tania mon kawaa ano iikanon mono jaasewan qen nagon nanja. Kamban iikanon kan kuuro ononon toroko moma nomesaon

deenqeenji neenodeen laligomaŋa. Kilen neenodeen totomiŋ mende laligomaŋato, Amananon niwo laligowaa. Amanon niwo laligowaatiwaajon ama neenodeen totoonkota mende laligomaŋa.

³³ Ononon toroqen balonon laligon kakasililin qaganon laligowuyato, niwo qokotaan luaenon laligowutiwaajon moma qaa konoga koi jewe moju. Qaagadeen mende jejento, niinon balombaa nanamemen bologa ii mono haamo ama waajambarana kundaborowe kamaaro. Iikawaajon mono qaqabunjabunagiawo satiin laligowu.” Kian.

17

Jiisasnon iyanjaajon Ama qama kooliro.

¹⁻² Jiisasnon qaa kaen jen tegon Siwenon baagen uuro uro kokaen qama kooliro, “Amana, giinon goman so ejemba kuuya Meraga noo baananon ama onona ku-usun qaganon Pon koma ononjen. Ejembanon Meraga noo qaana saanon mende gema qen uugun laligowuya. Giinon ejemba batugianonga tosaana metogon noo boronanon onooma kokaen jen koton nona, ‘Gii mono ii kuuya kuma onona laaligo kombombaŋa mokolon laligowu.’ Gawon ii medaborowe Meraganon qabunaga men somariiwaatiwaajon mono akadamuga nomba. Noo kambana ii keteda koi kan kuuro nama kaen qama koolijen.

³ “Laaligo kotigaa kania ii kokaen: Giinon motoonngo Anutu hona koloojan ano eja Jiisas Kraist nii wasin nona kamaaweti, ejembanon anaraa kaniara kaen moma kotowuya. Laaligo kombombaŋa kaen mokoloowuya.

⁴ Gawon noma ‘Mewa,’ jen jen koton nonati, niinon ii ten koma men laligon metogojen. Akadamugawo laligon qabunaga namonon inisaama jen seiwe akadamuyawo kolooro.

⁵ “Oo Ama, niinon balon mende kolooro Siwe gomanon kanon goo kooronanganon asamararambo asarin laligowe. Asamararan iikayadeen mono kete koi mombo ama nona asugin koton nono mombo goo kooronanganon asamararambo asarin laligomaŋ.” Kian.

Jiisasnon gowokouruta yonoojon ama qama kooliro.

⁶ “Oo Amana, giinon balon ejemba tosaana gosin noo boronanon ama ononati, niinon goo qabunaga ii yonoojon inisaama qendeema laligowe. Yononon goo bunaga koloogi giinon ii noo boronanon ama onona yononon goo Buŋa qaaga ii moma angon koma laligoju.

⁷ Giinon iwoi nonagi, ii kuuya goononga kankeji, iyononon ii kamban kokaamba mono moma kotoju.

⁸ Giinon qaa Buŋa nonati, niinon ii gowokouruna kuma onombe moma angon koma laligoju. Nii gomesaon namonon kamaaweti, iyononon ii onanon moma yagoju. Giinon wasin nona asugiweti, iyononon ii kaanagadeen moma laariju.

⁹ “Nii yonoojon ama qama koolin gonjen. Uumeleembaa ejemba motoya yonoojon mende qama koolijento, kanageso noo boronanon ama onona uugia meleema goo buŋa koloojuti, mono iyonoojon ama qama koolin gonjen.

¹⁰ Ejemba kuuya noo buŋa koloojuti, iyononon mono goo buŋa kolooju ano ejemba goo buŋa koloojuti, iyononon mono noo buŋa kaanagadeen kolooju. Neenaa akadamuna ama onombe iikawaa qaganon nama nanamemenkia angi noo qabunananon somariin seinkebaa.

¹¹ Nii namonon laaligona tegoro goonon koumambaajon anjento, iyononon toroqen namonon laligowuya. Oo Ama Toroya, giinon qaga nona

iikawaa esunanonj mono sopa somonjonj onona mende jumbu. Anoro motoonjo koloonj laligojoti, iyonononj iikawaa so motoonjo koloonj laligowutiwaajonj qama koolijenj.

¹²*“Niinonj yonowonj namononj laligonj koubeti, kambanj iikanonj qabunaga nona iikanonj sopa somonjonj onoma laligowe. Buja Terewaa qaa monjonj honawo koloowaatiwaajonj eja motoonjononj soonj gere siawaa buja koloonj siimbobolo moma laligowaa. Niinonj galenj koma onombetiwaajonj yonoononga tosianonj mende jinjaunj ama soogi.

¹³ Tosianonj mende soogito, niinonj keteda koi namononj laligonj goononj kamambaajonj kanj qaa koi jejenj: Noo ukori-soronanonj mono yonoononj kotoro megij uugia saa qero aisoonj laligowuya. Kaenj koloowaatiwaajonj qama koolijenj.

¹⁴ Niinonj goo Buja qaa kuma onombe moma laligoju. Niinonj balombaa nanamemenj bologa iij mende otaankejenj, iyonononj mono kaanagadeenj iij mende otaanj gema qenkeju. Iikawaajonj namononj uugia mende meleengiti, yonononj kazi ama onomakeju.

¹⁵ “Niinonj namononga unjuamambaajonj mende qisinj gonjento, Kilenjaa Toyaanonnga anjonj koma sopa somonjonj onoma laligo-wagatiwaajonj qama koolijenj.

¹⁶ Niinonj balombaa nanamemenj bologa gema qen iij mende otaawe yonononj kaanagadeenj iij gema qen mende otaankeju.

¹⁷ Qaa hona iikanonj mono menj sorainj onono laligowu. Goo Buja qaaganonj mono qaa hona toontoonj koloaja.

¹⁸ Giinonj wasinj nona balonj ejemba batugianonj kamaanj gawonj menj laligoweti, niinonj kaanjadeenj iij wasinj onombe balonj ejemba yonoo batugianonj deema kembuya.

¹⁹ Oo Amana, iyonononj qaa honaa so laaligogia kuuya togonj gombutiwaajonj ama ilaanj onoma neenaa laaligona kuuya togonj gonjenj.” Kianj.

Jiisanonj uumeleenj ejemba kuuya ananaajonj qama kooliro.

²⁰ “Oo Amana, niinonj gowokouruna yonoojonjadeenj ama mende qama koolijento, Buja qaa jenj seigi ejemba moma laarinj nombuti, iyonoojonj ama kaanagadeenj qama koolijenj.

²¹ Ama giinonj niwo qokotaanj nana niinonj kaanagadeenj giwo qokotaanj nanjenj. Iikawaa so yonononj kaanagadeenj anarawo qokotaanj nambutiwaajonj mojenj. Geenjo wasinj nona kamaaweti, namo ejembanonj iij moma laariwutiwaajonj ama yonononj korebore motoonjo koloonj laligowutiwaajonj qama koolijenj.

²² Anara motoonjo koloonj laligojoti, iyonononj kaanjadeenj motoonjo koloonj laligowutiwaajonj ama akadamuga ama nonati, niinonj iij iyonoojonj ama onondaborowe.

²³ “Niinonj iyonowonj qokotaanj nambe giinonj niwo qokotaanj nanjanj. Iikawaa so yonononj qaagia jenj somonjonj aonj motoonjo koloonj laligowutiwaajonj qama koolijenj. Motoonjo koloonj nanji balonj ejembanonj kiana kokaenj moma asariwuya: Giinonj jopagonj noma laligonati, iikawaa so iij kaanagadeenj jopagonj onoma laligonj nii wasinj nona kamaawe.

²⁴ “Oo Amana, giinonj namo mende mokolonati, waladeenj kambanj iikanonj uuganonj jopagonj noma asamararanj ama nona laligonj koube. Kanagenj alauruna nonati, niinonj iyonononj kaanagadeenj asamararanj iij iibutiwaajonj mojenj. Kawaajonj niinonj gomanj laligo-manjati, yonononj kanonj niwo motoonj laligowutiwaajonj siinja mojenj.

* 17:12: Ond 41.9; Jon 13.18

²⁵ “Oo Ama solana, balon ejemba uugia mende meleengiti, yononon gii mende moma koton goma laligon kougito, niinon gii saanongadeen moma koton gonjen. Geengo wasin nonati, noo uumeleen alaurunanon ii modaboroju.

²⁶ Niinon goo qaga ii jen asarin onombe moma laligogi. Giinon uuganon jopagon noma laligonati, uujopa iikanon uugianon ero mogi niinon yonowo qokotaan nambe laligowutiwaajon mono toroqen qaga jen asarin onoma laligomanja.” Kian.

18

Jiisas menj somongogi.

Mat 26.47-56; Maak 14.43-50; Luuk 22.47-53

¹ Jiisasnon qaa ii jedaboron gowokouruta unuano siti mesaon kemen apu qata Kidron koton leegen keuma urukisi mon eroti, iikanon kenji.

² Jiisas ano iwaa gowokouruta yononon suulan iikanon ajoroon laligonkegi. Kawaajon Juudas memelolo menj mumambaajon anoti, iinon kaanagadeen urukisi ii saanon moro.

³ Jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon jiwowon jigowaa kiropo galen (sikiriti) tosaana wasin onongi Juudasnon ii ano gawmambaa manjaqeqe eja tuun mon unuano motoon kagi. Yononon kiwa lambe ano tiwo wasagia menj kan urukisinon kougi.

⁴ Kougi Jiisasnon iwoi kuuya kaen koloon mubaati, ii saanon morotiwaaajon ama waama asuganon kan kokaen qisin onono, “Ono morowaaajona monganju?”

⁵ Qisin onono kokaen meleengi, “Nono Jiisas Nazaret toya ii monganjon.” Meleengi kokaen injoro, “Nii kian koi.” Juudas memelolo meme eja iinon kaanagadeen yonowo nano.

⁶ “Nii kian koi.” Jiisasnon qaa kaen injoro gemagama kema namonon tama kamaan unuro.

⁷ Kaen anji mombo qisin onono, “Ono mono morowaaajon monganju?” Qisin onono jegi, “Nono Jiisas Nazaret toya iiga monganjon.”

⁸ Kaen jegi meleeno, “Nii kian koi, injowe mojuya. Ono niiga mongama nonjuti een, mono eja koi saanon onomesaogi kembu.”

⁹ Wala qama koolin gowokouruta yonoojon qaa mon kokaen injoro, “Ejemba noo boronanon ama onona laligojuti, niinon ii kalan koma onoma laligowe yonoononga monjon mon mende soon aliro.” Qaa iikanon honawo koloowaatiwaajon Jiisasnon jotamemeya yonoojon qaa kaen jero.

¹⁰ Kaen jero Saimon Piitonon manjawaa soo somata menj laligoroti, iinon ii kopinanonga horon jigo gawon galen wanja welen ejia qen gejia dindinjaagen kotogoro kamaaro. Welenqeqe eja ii qata Malkus.

¹¹ *Kaan ano Jiisasnon Piito kokaen jen koton muro, “Gii manjawaa soo somata ii mono mombo ana kopinongan kemeba. Amananon simbobolowaa qambi apu kokonawo noo buna qeroti, ii saanon moma mokosingon wambusoon gemaana.” Kian.

Jiisas kuugi Anaswaa jaanon nano.

¹² Kawali galengianon jero manjaqeqe eja tuun ano Juuda yonoo nagu galen (sikiriti) yononon Jiisas menj somongogi.

* **18:11:** Mat 26.39; Maak 14.36; Luuk 22.42

¹³ Somonjon wama wala jigo gawon galen qata Anas iwaa mirinon kengi. Anaswaa qegaya qata Kaiafas iinon jigo gawon galen wanja koloon gbani iikanon gawon ii men laligoro.

¹⁴*Kaiafasnon wala Juuda ejemba yonoojon qambanmamban qaa kokaen jero, “Ejemba tuun kuuya alidaborowombotiwaajon eja motoonjonon nonoojon ama komuro sokombaa.” Kian.

Piitonon Jiisas kanain qakoono.

Mat 26.69-70; Maak 14.66-68; Luuk 22.55-57

¹⁵ Jiisas men kengi Saimon Piito ano gowoko alia mon yoronon gemagianon keni. Kema alia iikanon jigo gawon galen wanja moma murotiwaajon ama saanon afaankota Jiisas otaan jinkaron miri sopa uutanon kemero.

¹⁶ Iinon kemeroto, Piitonon sopa seleenjen nagunon nano. Kaen nano gowoko alianon jigo gawon galen wanja moma muroti, iinon seleenjen kemenu nagu galen emba iwo qaa ijoro nagu hororo Piito wama sopa uutanon kemeri.

¹⁷ Kemebotiwaajon ani iikanon welenqeqe emba sopa naguya galen konoti, iinon Piito iima kokaen qisin muro, “Gii onanon kaanagadeen eja iikawaa gowoko yonoononga mon koloojan me?” Kaen qisin muro moma “Nii qaago!” jero.

¹⁸ Welen eja ano nagu galen (sikiriti) yononon sanjonaaajon ama gere anji jen uroronjon ero konama nanji. Kaen nanji Piitonon kaanagadeen yonoo batugianon kema gere konama nano. Kian.

Jigo gawon galen wanjon Jiisas qisin muro.

Mat 26.59-66; Maak 14.55-64; Luuk 22.66-71

¹⁹ Jigo gawon galen wanja Anas iinon Jiisas qisin mun kokaen jero, “Gii ejemba nomaen kuma onoma gowokouruga moro moro unuama laligonkejan?”

²⁰ Kaen jero kokaen meleema muro, “Nii kamban so asuganon ejembaya ejembaya kuma onoma laligowe. Juuda kanageso kuuya nononon jiwowon jigonon uma qamakooli mirinana so ajoroonkejon, nii mono iikanon nama kuma onoma laligowe. Buja qaa aasangoya mon mende jewe.

²¹ Niinon qaa nomaen ejemba kuma onoma laligoweti, naambaajon nii iikaen qisin nonjan? Niinon qaa jewe ejemba moma laligogiti, iyononon mono qaanaa kota modaboroju. Kawaajon ii qisin onona sokombaa.”

²² Kaen meleema muroto, jigowaa kiropo galen (sikiriti) monjon kosianon nama Jiisas urunanon qetaalin jero, “Jigo gawon galen wanjon qisin gono gii qaa silia kaanja mono naambaajon meleema mujan? Godaqeqa qaa.”

²³ Kaen jero kokaen meleema muro, “Qaa bologaga jebenagati, ii nisaana sokombaato, qaa honja jejeni een, mono naambaajon nii een nujan?”

²⁴ Kaen meleema muro Anasnon Jiisas wasin jero gbadoya kaanadeen borianon raro wama jigo gawon galen wanja Kaiafas iwaanon kengi. Kian.

Piitonon Jiisas qakoono indin woi karon kolooro.

Mat 26.71-75; Maak 14.69-72; Luuk 22.58-62

²⁵ Saimon Piitonon gere konama nano tosanon qisin kokaen ijogi, “Gii onanon kaanagadeen iwaa gowokouruta yonoononga mon koloojan me qaago?” Kaen ijogi qakooma “Nii qaago!” jero.

* **18:14:** Jon 11.49-50

²⁶ Piitonon jigo gawon galen wanaa welen ejia qen geja kotegoro kamaaroti, iwaa tinitosaya welenqe alia mononon ii moma qisin ijoro, “Oo gii mono urukisinon iwo motoon laligori giijenja me nomaen?”

²⁷ Kaen ijoro Piitonon mombo qakoono kambaan iikanondeen kurunon kanain qaro moro. Kian.

Jiisasnon gawana Pailotwaa jaanon nano.

Mat 27.1-2, 11-14; Maak 15.1-5; Luuk 23.1-5

²⁸ Goman ano umugawodeen Jiisas Kaiafaswaa mirinonga wama kamaan Room gawanawaa jinakaran mirinon kenji. Juuda yononon uugia tiloon kokojinjin koloowombotiwaajon majakaka moma kokaen jegi,* “Kiankomu kendombaa lama newombaaajon amamaa-wombo.” Kaen jen moma bi-moon gawanawaa jinakaran miri uutanon mende ugi.

²⁹ Kawaajon gawana Pailotnon seleengen kamaan injiima kokaen qisin onono, “Eja koi kanon mono naa qinjitaga ano qaa jen mun wama kaju?”

³⁰ Qisin onono meleengi, “Eja iikanon kikekakasililin me bologa meme eja mon mende koloonagati een, nononon mono een toontoon ii wama goonon mende kawonaga.”

³¹ Kaen meleengi Pailotnon injiijoro, “Ono mono onoangio qaa jakeyanon ama mun Kana qaagiaa so gosin qaaya jen tegowu.” Kaen injiijoro moma ijogi, “Nononon eja mon komuwaatiwaa qaaya jen tegowombaaajon songo ero amamaajon.”

³² *Juuda yononon kaen ijogi Jiisas ano koomu nomaanja komuwaatiwaa qaaya ii injisaama jeroti, iikaanja kanon honawo kolooro.

³³ Pailotnon Juuda yonoo qaagia moma mombo jinakaran miri uutanon uma Jiisas oono karo kokaen qisin muro, “Gii Juuda yonoonon kin pongiaga koloojan me qaago?”

³⁴ Kaen qisin muro meleema kokaen qisiro, “Qaa ii mono geengaa uuganonga jejan me tosanon noojona qaa kaen jen jeganon angi jejan?”

³⁵ Kaen qisiro Pailotnon meleeno, “Yei! Nii Juuda ejaga koloon Juuda onoo qaagia nanjonkejen me? Qaago totoon! Nii Room gawana laligowe geengaa ejembauruga ano jigo gawon galen yononon mono guama kan noo boronon ama gonju. Giinon mono naa iwoiga ana?”

³⁶ Kaen meleeno jero, “Noo bentotonaa kania ii balon kokoinon mende eja. Niinon balombaa kin-toton mombaa kin ponja koloowenagati een, noo kerasuru-urunanon mono saanon waama noojon ama manja qewuyaga. Manja qen niinon Juuda jotamemeya yonoo borogianon kememamboti-waajon kaparan koma manja qegi nombombaaajon amamaawuyaga. Ii amamaawuyagato, noo kin-totonaa kania ii goman mongen eja. Nii balon eja pon mende koloojen.”

³⁷ Qaa ii jero Jiisas kokaen qisin muro, “Gii kilen eja pon qaita mon koloojani, ii onanon me qaago?” Kaen qisin muro meleeno, “Nii eja pon qaita mon koloojeni, ii geengo jejan. Niinon qaa hona nanjon jen asarimbambaaajon ama namonon kamaan asugiwe. Kuuya yononon qaa honaa leegenja laligojuti, iyononon mono noo qaana geja ama momakeju.”

Jiisas komuwaatiwaajon jen tegogi.

Mat 27.15-31; Maak 15.6-20; Luuk 23.13-25

* **18:28:** Room gawman yonoojon Juuda yononon kokaen moma laarigi: Nono Room yonoo jinakaran mirinon unin uunana tilooro esunana kamaaro kokojinjinanawo koloon kiankomu kendombaa lama toroya newombaaajon amamaawonja. Kawaajon sombenon seleengen laligogi. * **18:32:** Jon 3.14; 12.32

³⁸ Kaen meleeno Pailotnon mepaqepae ama qisiro, “Qaa hona ii mono naama?” Kaen qisij mombo Juuda yonoonon kemen atapanon nama kokaen injjoro, “Niinon eja iikawaa qinjita mongama mon mende mokoloojen.

³⁹ “Mon mende mokoloojento, noo nanamemena mon kokaen ero moju: Gbani so kiankomu kendon kambananon kapuare mirinonga eja motoongon onoojon isambe kamaankeji, ii moju. Kawaajon Juuda onoo kin pongia saanon onoojon isambe kamaanaga me qaago? Kawaajon ono siingianon nomaen moju?”

⁴⁰ Kaen injjoro meleema kokaen qagi, “Qaago, ii qaagoto, Barabas isana nonoonon kamaawa!” Kaen qagito, Barabas iinon kikekakasililin ejaga koloon manja karen mon qegiti, iikawaa wan kolooro. Kian.

19

Pailotnon Jiisas maripoonon komuwaa jen jen tegoro.

¹ Silama qagi Pailotnon Jiisas wama kema jero manjaqeqe eja yononon ooli waayawonon molaankota ootigi.

² Manjaqeqe eja yononon talungon mepaqepae kokaen ama mugi: yononon Jiisas qen kasa waayawo men pipiin ila meagon wananon konji kemero maleku osoga nezongbalawo ii koma mugi kemero.

³ Kaen ama kosia-non arenon nama jegi, “Oowe oowe! Juuda yonoo Kin Pongia, oowe!” Kaen jen urunanon mamaga qetaaligi.

⁴ Kaen mepaqepae ama mugi Pailotnon mombo seleenjen kemen kokaen injjoro, “Mobu! Niinon eja ii gosin qinjita mon mende mokoloojen. Kawaajon ii mombo wama onoo jaagianon kamaawe kania kaen moma koton iibuya.”

⁵ Kaen injjoro Jiisasnon kamaan atapananon nano kokaen iigi: Tosianon kasa waawonon ila pipiin wananon koma maleku osoga nezongbalayawo koma mugi nano Pailotnon kokaen injjoro, “Mono eja hona koi iibu!”

⁶ Kaen injjoro jigo gawon galen ano nagu galen (sikiriti) yononon ii iima qaa wowombo qama jegi, “Maripoonon qegi komuwa. Maripoonon qegi komuwa.” Kaen jegi Pailotnon jegianon men kokaen injjoro, “Niinon qinjita mon mende mokoloojen. Kawaajon ono mono onoangiodeen ii men maripoonon qegi komunaga.”

⁷ Juuda jotamemeya yononon qaa ii moma kaparan koma kokaen jegi, “Nonoonon Kana qaa eja. Qaa iikawaa so gosinin komuwaatiwaa so kolooja. Iyana men uma ‘Anutuwaa meria koloojen,’ jenkeja. Kawaajon mono koomuwaa bunja kolooro sokombaa.”

⁸ Kaen kaparan koma jegi Pailotnon moma bombongaoya waaro jenenja ororo toroko moro.

⁹ Kaen moma Jiisas wama mombo jinkaron miri uutanon uma kokaen qisij muro, “Gii daakaya?” Qisij muroto, iinon kitia mon mende meleema qaaya bogoro nano.

¹⁰ Qaaya bogoro nano kokaen ijoro, “Gii noonon qaa kitia mon meleem-baga me qaago? Niinon jen tegowe isama gombuya me maripoonon gugi komuwaga. Iikawaa ku-usuna ii noonon eja. Kawaa kania mojan me qaago?”

¹¹ Kaen jero moma kokaen meleema muro, “Mononon eukanona ku-usun mende ama gonoti een, gii mono eja omaya laligon iwoi ama nomambajaan amamaanaga. Kawaajon eja mon moronon nii goo boronon noonji, iwaa singisonngoyanon mono goonon qinji uugun somata kolooja.”

¹² Kaen meleema murotiwaajon ama Pailotnon Jiisas isano kamaawaati-waa kaparan kono. Kaen kaparan konoto, Juuda yononon qa gigilaan kokaen jegi, “Aisna kamaawaati een, mono Siisa-kimbaa alia mende torogon koloon laligowa. Monon neenaajon moro uro ‘Kin pon koloojen’ jeji, iinon mono Siisa-kin tuarenjen ama muja.”

¹³ Kaen jegi qaa ii moma jen kotooro Jiisas wama seleengen kamaagi. Kamaagi gawana Pailotnon jake mon jamonon ama tambongi eroti, iikanon uma qaa jenteegowaa dun rarayanon kamaan raro. Jake kawaa qata Hibruu qaanon Gabata jen laligogi. Ii ananaa qaanon Jake Jamonon men taambona.

¹⁴ Kamaan raroti, Juuda ejembanon ween iikanon kiankomu kendon rabombaajon jojorigi. Ween ii kolooro ween biiwia dodowiro Pailotnon dun rarayanon rama Juuda yonoojon kokaen injoro, “Iigi, onoo kin pongia koi!”

¹⁵ Kaen jero moma qa gigilaagi, “Qaomba! Qaomba! Maripoonon qegi komuwa!” Qa gigilaagi kokaen jero, “Onoo kin pongiaa qaa jen tegowe maripoonon ubaatiwaajon jeju me?” Kaen jero jigo gawon galen yononon meleema jegi, “Siisa-kinon motoonggo kin ponana kolooja. Nonoonon eja pon morota mon mende raja.”

¹⁶ Kaen meleema jegi Pailotnon Jiisaswaa qaa jen tegon maripoonon qegi komuwaatiwaajon borogianon ano. Borogianon ano manjaqege eja yononon Jiisas men galen kongi.

Jiisas maripoonon qegi.

Mat 27.32-44; Maak 15.21-32; Luuk 23.26-43

¹⁷ Galen kongi iyanaa maripoonon ano angon siti koton seleengen kemen goman mon qata Wanpii qamakejuti, kanon kengi. Wanpii qa ii Hibruu qaanon Golgota qamakeju.

¹⁸ Iikanon kema maripoonon qegi ano iwo eja woi teete motoon urun Jiisas batugaranon angi nangi.

¹⁹ Kaen qegi Pailotnon tere oon jero maripoonon Jiisaswaa wananon eu ama qegi. Tere ii kokaen ooro nano, “Jiisas Nazaret toya, Juuda yonoo kin pongiaga koi.”

²⁰ Jiisas maripoonon qegiti, goman ii siti kosianon ero ano tere ii qaa karon, Hibruu, Latin ano Griik qaanon oogi nano. Kawaaajon Juuda ejemba mamaganon uugun kema kan eu un tere ii weengogi.

²¹ Kaen ooro Juuda yonoo jigo gawon galen yononon Pailot kokaen ijogi, “‘Juuda yonoo kin pongiaga koi,’ kaen mende oowato, kokaen oowa, ‘Iyanaaajon Juuda kin Pongiaaga koloojen, jero.’”

²² Ii moma Pailotnon qaa kokaen meleeno, “Qaa oodaborojeniwaajon ii mono kaen ewaa.”

²³ Manjaqege eja yononon Jiisas maripoonon qenggo opo selekopaa ilawoila men eja 4 batugianon mendeema 4 kolooro totogianon meggi. Kaen meggi malekuya ero megito, ii kokaembaajon saanon mende mendeengi: Ii kuuyagadeen opo jakaqa motoongonon memetaga. Opo kitia kitia mende mindirin eukaya lililili un meggi emu kemekemeta ero. Kawaaajon ii boliwabotiwaajon mendeembombaajon amamaagi.

²⁴ *Amamaan amin moma kokaen jegi, “Ii motonin mende sokombaa. Kawaaajon saanon iikawaa unju qenin toya koloowaa.” Kaen jen unju qegi Bunqa qaa mon honawo kolooro. Qaa ii kokaen oogita eja,

“Yononon opo selekopaana men batugianon mendeema totogianon men malekunaa unju aangole angi monon haamo ambaa.”

* 19:24: Ond 22.18

Manjaqeqe eja yononon qaa iikawaa so angi.

²⁵ Jiisas maripoonon qegi nano emba kokaanonon kanianon nanngi: Jiisaswaa nemun naseya ano Kloopaswaa embia qata Maria ano Maria Magdalaga.

²⁶ Jiisasnon nemuna ano wombo gowokoya kosianon nani iriima nemunaajon kokaen jero, “Nemuna, mono meraga koi iima kalan koma rijojoon laligowa.”

²⁷ Kaen jen gowoko ii kokaen ijoro, “Mono nemunga koi iima kalan koma rijojoon laligowa.” Kaen jero moma Jiisaswaa nemuna kambaan iikanondeen wano mirianon kema motoon laligori. Kian.

Jiisasnon maripoonon nama komuro.

Mat 27.45-56; Maak 15.33-41; Luuk 23.44-49

²⁸ *Jiisasnon gawona kuuya medabororoti, ii moma iikanon Buna Terewaa qaaya monon honawo koloowaatiwaajon kokaen jero, “Nii apuwaajon mojen.”

²⁹ Kanon jua mon wain apu aasonawo iikanon saa qen raro. Ii raro kowe momondo mon suun tanihaen ii men wain apunon qendunjon sepere susuyanon qesanjon megii uro buutanon angi.

³⁰ Angi wain apu aasonawo ii nen jero, “Mono tegoja.” Kaen jen laaligoya mesao-mambaajon aroya sigon kamaaro kokoosuya kouro non qero. Kian.

Jiisaswaa marona wasanon utoogi.

³¹ Jiisasnon non qero Juuda ejembanon ween iikanon kiankomu kendon rabombaajon jojorigi. Kiankomu Sabat kendon ii kendon kambaan somata kolooro. Kawaaajon Juuda jotamemeya yononon majakaka moma kokaen jegi, “Qamo yononon Sabat kendon kambaanonon maripoonon nanngi mende sokonja.” Kaen jen gawana Pailotwaanon kema kokaen qisin mugii, “Gii saanon jen tegona kema maripoonon unjujuyati, iyonoo tawo siigia kungii qamogia metogonin kamaawuya?”

³² Qisin mugii jen tegoro manjaqeqe ejanon kougi. Kouma Jiisaswo maripoonon urugiti, ii uulanawo komuwaatiwaajon wala yoroononga mombaa tawo siita kuma leegen kema mombaanon kaanideen angi.

³³ Kaen angito, Jiisaswaanon kouma igii mono komuro. Kaen iima siita mende kungii.

³⁴ Mende kungito, manjaqeqe eja yonoo-nonga monon wasa men marona utooro iikanondeen sa ano apu kamaaro.

³⁵ Kaen angi monon iwoi ii jaayanon iiroti, inon ii nanjon jen koi oorota ero keteda koi weengoju. Qaa nanjon jen oorota eji, ii mono qaa hona kolooja. Ono kaanagadeen ii moma laariwuti-waajon moma qaa hona mojiwaa so jeja.

³⁶ *Iwoi ii kolooroti, ii Buna Terewaa qaa monon honawo koloowaatiwaajon kolooro. Qaa ii kokaen,

“Iwaa siita mono mende kumbu.”

³⁷ *Ano Buna Terewaa qaa mon kokaen eja,

“Eja utoogiti, iyononon mono iwaagen jaagia uun iibu.”

Ono qaa woi iikawaajon ama ii moma laariwu. Kian.

Jiisaswaa qamoya jamo kobaanon ron kongi.

Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56

³⁸ Kawaa gematanon Arimatia taon toya qata Joosef karo. Iinon Jiisaswaa gowokoya koloon laligoroto, Juuda jotamemeya yonoojon ama toroko moma momalaaria kolatin laligoro. Iinon kan gawana Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya metogomambaajon qisin muro. Qisin muro moma jen tegoro kan metogoro.

³⁹ *Eja qata Nikodeemus wala Jiisaswaanon gomantiinanon karoti, iinon kaanagadeen karo. Kan qamo morimambaajon kele koowagawo qata mor ii repa apuyawo meleengiti, ii esu mon binja 30 kilowaa so sewana men kan Joosef ilaan muro.

⁴⁰ Ilaan mun motoon Jiisaswaa qamoya metogori. Metogon jinin moron awaa men qamo selianon ama opo taana iikanon momosiiri. Juuda ejemba nononon qamonana kan ama mozozongon ron koma onjmakejon.

⁴¹ Jiisas maripoonon qegiti, goman iikawaa leegenanon urukisi mon ero. Urukisi iikanon qasiriwaa jamo kobaa dologa mon uroroogi nano. Iikanon qamo mon mende anji gbameja ero.

⁴² Gbameja koloon kosianon ero Juuda ejembanon kiankomu kendon rabombaajon jojorigi kambangia toriro. Kawaaajon Jiisaswaa qamoya men iikanon ama ron koni. Kian.

20

Jiisaswaa kobaa qasirianon gbameja ero.

Mat 28.1-8; Maak 16.1-8; Luuk 24.1-12

¹ Sabat kendon rari tegoro Maria Magdala emba iinon Sonda umuga-wodeen wengeran suluro qasirinon keno. Kema jaaya uuro keno jamo somata iiro iikanon mono kobaa urorooya iikawaa qaa ootanonga qetangi kan ero.

² Kaen iima iikanondeen mesaon uulanawo kema Saimon Piito ano Jiisaswaa wombo gowokoya yoroonon kan kokaen irijoro, "Mono Pombaa qamoya qasirinonga men kema dakanon anji eji, ii mende mojon."

³ Kaen irijoro mesaon qasirinon keni.

⁴ Motoon bobogarin kenito, gowoko alianon bobogarin kema Piito uugun wala qasirinon keuro.

⁵ Keuma jamo kobaa urorooya iikawaa uutanon mende uma qaa ootanoneen akakarini uuro keno opoya momosigiti, iikayadeen ero iiro.

⁶ Ii iiro Saimon Piitonon kaanagadeen gematanon kouma jamo kobaa uutanon uma opoya momosigiti, iikayadeen ero iiro.

⁷ Ii iiro ano wana opo jakaana mononon momosiin esuugiti, ii tosanon kuma selewaa opoya kawo mende mindirin anaso anji raro iiro.

⁸ Kaen iiro gowoko alianon wala qasirinon kouroti, iinon kaanagadeen jamo kobaa uutanon uma iwoi ii iima moma laariro.

⁹ Jiisas gbilin koomunonga waabaati, iyoronon Buja Terewaa qaa kaana ii waladeen mende moma asarin tompiririn laligon kouri. Kian.

Jiisasnon Magdala emba Mariawaanon asugiro.

Mat 28.9-10; Maak 16.9-11

¹⁰ Rama kouma iikanondeen moma laarin eleema mirigaranon keni.

¹¹ Yoronon kenito, Marianon anodeen qasiriwaa jamo kobaa qaa ootanon nama saaro. Kaen sama kobaa urorooya iikawaa uutanon akakarini uuro keno.

* 19:39: Jon 3.1-2

¹² Uuro keno Siwe gajoba woi malekugara tualalakota iriirro. Yoronon Jiisaswaa qamoya eroti, iikanonj rari. Monjonj wanja eroti, iikanonj raro monjonj kanianonj raro.

¹³ Kaenj rama kokaenj ijori, “Emba, gii naambaajonja saajanj?” Ijori moma jero, “Ponnaa qamoya menj kema dakanonj anji eji, ii mende mojenj.”

¹⁴ Kaenj jenj eleema Jiisasnonj kosianonj nano iiroto, kaitania ii mende iima kotonj hanqanq qenj nano.

¹⁵ Hanqanq qenj nano Jiisasnonj kokaenj qisinj muro, “Emba, gii naambaajonja saajanj? Morowaajonja monganjanj?” Kaenj qisinj muro urukisi galejanonj nanja me nomaenj, iikaenj romonjonj kokaenj ijoro, “Oo somatana, gii qamoya menj anjonj mongenj kema anjanjati eenj, mono nijona kema memanja.”

¹⁶ Kaenj ijoro Jiisasnonj qata qama “Maria!” jero. Ii qama jero iwaanonj eleema Hibruu qaanonj qama “Raboni!” jero. Ii ananaa qaanonj “Boina!”

¹⁷ Kaenj jero kokaenj ijoro, “Nii Amanaanonj mende uma koi nanjenj. Kawaajonj nii mende noosiriwato, noo kouruna yonjononj kema buju kokaenj injjowa: Niinonj mono Manja Anutu ano onjo Mangia Anutuwaanonj eleema umanja.”

¹⁸ Kaenj ijoro Magdalaga emba Maria iinonj eleema kema gowo-kouruta kokaenj injjoro, “Niinonj Ponj iibe qaa kaanj kaanj nijojaa.” Kianj.

Jiisasnonj gowokouruta asuginj onono.

Mat 28.16-20; Maak 16.14-18; Luuk 24.36-49

¹⁹ Sonda iikanondeenj gomanj tiiro gowoko yonjononj ruujanonj ajoroonj Juuda yonjoonj toroko moma miri naguya koma kii menj ragi. Kaenj ragi Jiisasnonj asuginj batugianonj nama kokaenj injjoro, “Alauruna, luae mono onjowo raba!”

²⁰ Kaenj jenj borowoita ano maronja qendeema onono iima korisorononj uugia saa qero.

²¹ Saa qero mombo kokaenj injjoro, “Alauruna, luae mono onjowo raba! Amanonj nii wasinj nono kaanjadeenj niinonj onjo wasinj onjonjenj.”

²² Kaenj jenj buu aasonja uulanjonj jero, “Mono Unja Toroya mewu.

²³ *Onjo ejemba singisonjgogia mesaowuyati eenj, ii mono Anutuwaa jaanonj solanjanidaborowaa. Ejemba singisonjgogia mende mesaowuti eenj, ii mono Anutuwaa jaanonj mende solanjaniwuya.” Kianj.

Jiisasnonj Tomas asuginj muro.

²⁴ Jiisasnonj gowokouruta kaenj asuginj ononoto, gowoko 12 yonjononja monj qata Tomas, qata monj Didimus qagiti, iinonj kamanj kanonj batugianonj mende laligoro.

²⁵ Tomasnonj karo gowoko tosianonj “Nono Ponj iijonja,” jegi moma kokaenj jero, “Jaananonj birinj lopoya borianonj iima boro susunanonj maronjanonj oosirimanjati eenj, ii saanonj moma laarimanja. Nii neeno ii mende oosirimanjati eenj, mono qaagadeenj nijogi ii mende moma laarimanja.”

²⁶ Kaenj jero sonda motoonjo tegoro gowoko yonjononj Sonda iikanonj mombo mirinonj kululuunj nagu koma kii menj Tomaswo motoonj ragi. Motoonj ragi Jiisasnonj mombo asuginj batugianonj nama kokaenj jero, “Alauruna, luae mono onjowo raba!”

²⁷ Kaenj jenj Tomas ijoro, “Gii mono boroga boraama borowoina menj iima boro susuganonj maronanonj oosiriwa. Kaenj ama yangisenj mesaonj uuwoiga yakarinj nii moma laarinj nomba.”

* 20:23: Mat 16.19; 18.18

²⁸ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Oo, gii noo Pon Anutunaga!”

²⁹ Kaen meleeno kokaen ijoro, “Gii niijanjwaajon nii saanon moma laarin nonjanto, ejemba mende niima kilen nii moma laarin nomakejuti, iyononon mono simbawonawo kolooju.” Kian.

Jonon Oligaa Bunja koi kokaembaajona ooro:

³⁰ Jiisasnon gawon esunmumuyawo men laligoro angoletto seiseiya tosaana ii gowoko yonoo jaagia qaganon asugiroto, ii buk koi kanon mende oowe.

³¹ Qaa tosaana ooweti, ii kokaembaajona oowe: Jiisasnon Anutuwa Meria koloon Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, onjo qaa ii moma laarin iikaana kanon Jiisaswaa qabunayaajon ama laaligo kombombana bunja qen aowuya. Kaen ama laligowutiwaajon niinon Oligaa Bunja tere koi oowe onoonon kaja. Kian.

21

Jiisasnon gowoko 7 yonoonon asugiro sora ambembo horogi.

¹ Kanagen Jiisasnon mombo gowoko tosaana yonoonon asugiro. Taiberias apu anjon goraayanon kanon kokaen asugin onono:

² Gowoko eja kokaananon motoon laligogi: Saimon Piito, Tomas qata mon Sunesune (Didimus) qagiti, Natanael eja ii Galili prowinswaa taonja Kaanaga ano Zebediwaa merawoita woi ano gowoko tosaana yonoononga woi.

³ *Motoon laligogi Saimon Piitonon injoro, “Nii mono sora horomambaajon kema.” Kaen jero tosianon jegi, “Nono saanon giwo motoon kembona.” Kaen jen mesaon wanjonon uma kema gomantiina iikanon sora mon mende horogi.

⁴ Sora mende horon een laligogi goman ano Jiisasnon sakasinon nano. Nanoto, iwaa kaitania ii mende iima kotogi.

⁵ Jiisasnon nama onooma qaro, “Alauruna, sora mon horoju me qaago?” Jero meleema “Qaago!” jegi.

⁶ *“Qaago!” jegi kokaen jen koton onono, “Onjo mono misagia wango dindinaagen giligi kemero saanon sora mokoloowuya.” Ii moma misagia giligi sora seiseiya kemen ologogitiwaajon horonin koubajen amamaan horon susugogi.

⁷ Kaen kolooro Jiisaswaa wombo gowokoya iikanon Saimon Piito kokaen ijoro, “Ii mono Ponga!” Kaen jero Pombaa qata moma opoqiisiagadeen somonjon laligorotiwaajon selekopaaya kokosiin iikanondeen apu anjonon lugun kemero.

⁸ Yononon sakasin koorononon 100 miita kawaa so kosianon kema laligogi. Kawaaajon Piitonon kemen keno gowoko tosaana yononon wango loqanon qen nanjon kema misa sorayawo horogi wango gematanon karo.

⁹ Kaen kan sakasinon riin iikanon iwoi kokaen iigi: Gere jero lokotanon sora jejeta ano bered raro.

¹⁰ Ii iigi Jiisasnon kokaen injoro, “Onjo keteda koi sora horojuti, mono iikanona tosaana men koi kawu.”

¹¹ Ii jero Saimon Piitonon moma wanjonon uma misa hororo sakasinon uro. Uro hona 153 iigi. Misa ii sora somata seiseiya yononon saa qegito, misanon kilen mende riiro.

¹² Hona ii iigi Jiisasnon kokaen injoro, “Mono kan gomaambawaa neneya newu.” Kaen jero moma kan “Ii Ponnanaga,” kaen moma kotogito, gowoko

* 21:3: Luuk 5.5 * 21:6: Luuk 5.6

yoŋoonoŋga moŋnoŋ “Gii moronoŋ?” kaen qisimambaajoŋ uulombo moma mende qisiro.

¹³ Mende qisiroto, Jiisasnoŋ kema bered meŋ oŋoma sora kaŋagadeen mendeema oŋono.

¹⁴ Jiisasnoŋ koomunonŋa waama gowokouruta asugin oŋono indin karoŋ kolooro. Kian.

Jiisasnoŋ Piito mombo kuun meŋ kotiuro.

¹⁵ Gomaambawaa neneya negi tegoro Jiisasnoŋ Saimon Piito-waajoŋ kokaen ijoro, “Saimon Jombaa meria, alauruga koi yoŋonoŋ nii uugianoŋ jopagoŋ nomakejuti, giinoŋ ii unuugun mamaga jopagoŋ nomakejan me qaago?” Ii moma kokaen meleeno, “Oo Poŋ, nii uunanoŋ jopagoŋ gomaakejen. Gii noo wombo alana koloojan. Ii geenŋo saanoŋ mojan.” Kaen meleeno Jiisasnoŋ ijoro, “Gii mono noo lamauruna melaa unuagin laligowa.”

¹⁶ Kaen ijoro indinŋa woi qisin muro, “Saimon Jombaa meria, gii oŋanoŋ jopagoŋ nomakejan me qaago?” Ii moma kokaen meleeno, “Oo Poŋ, nii goojoŋ ama nomakeja. Gii noo wombo alana koloojan. Ii geenŋo saanoŋ mojan.” Kaen meleeno Jiisasnoŋ ijoro, “Gii mono noo lamauruna galen koma oŋoma laligowa.”

¹⁷ Kaen ijoro indinŋa karoŋ qisin muro, “Saimon Jombaa meria, gii mono oŋanoŋ womboganoŋ noojoŋ ama gomaakeja me qaago?” Kaen qisin muro uujopawaa qiqisia motoonŋo iikayadeen qisiro indinŋa karoŋ koloorotiwaajoŋ Piitonoŋ wosobiri moma meleema kokaen jero, “Oo Poŋ, gii iwoi kuuya saanoŋ modaborojan. Gii wombo alana koloojan. Giinoŋ mono geenŋo ii awaagadeen mojan.” Kaen jero Jiisasnoŋ ijoro, “Gii mono noo lamauruna unuagin laligowa.”

¹⁸ “Niinoŋ qaa honŋa toon moŋ kokaen jewe moba: Gii sagbili laligon geenŋo selekopaaga somoŋgoŋ kana kanon me kanon kemanjen siin mobagatiwaa so saanoŋ kema kan laligona. Kaen laligon waanato, eja wanŋa koloowagati, kambaŋ iikanoŋ boroga boraana moŋnoŋ kan opo selekopaaga somoŋgoŋ goma kana moŋgen mende kemambaajoŋ mobagati, mono iikanoŋ guama kembaa.”

¹⁹ Jiisasnoŋ gejatootoo qaa kaen jen Piito komuwaatiwaa qaa saanŋa inisaano. Iinoŋ koomu tania moŋ komuro Anutuwaa qabunŋaya somariiwatiwaajoŋ romoŋgoŋ ii jero. Qaa ii jen iwaajoŋ ijoro, “Gii mono kan nii notaan laligowa!” Kian.

Jiisasnoŋ Piitowo gowoko mombaa qaaya amin mori.

²⁰ Piitonoŋ Jiisaswo kema eleema Jiisaswaa wombo gowokoyanoŋ gemaganon karo iuro. Gowoko iikanoŋ kiankomu lama negiti, iikanoŋ wananoŋ Jiisaswaa totoyanoŋ laarin jero, ‘Poŋ, goonoŋ memelolo eja ii moronoŋ?’

²¹ Gowoko iikanoŋ kanaganon karo Piitonoŋ ii iima Jiisas kokaen qisin muro, “Poŋ, gowoko koi kawaanoŋ mono nomaen koloowaa?”

²² Qisin muro kokaen ijoro, “Niinoŋ iwaa laaligo arenŋa kaen me kaen ambenagi, ii mono goo majakakaga qaago. Niinoŋ kokaen moma jewenaga, ‘Iinoŋ mende koomu laligon uro niinoŋ namonoŋ mombo kamanŋatiwaa kambaŋanoŋ toroŋen jaawo laligon unaga,’ qaa ii iwaa qaaga koloonaga. Gii mono iwaa qaa mesaŋ geenŋaa laaligoga meagoŋ galen koma aon noo gemananon kan nii notaan laligowa.”

²³ Qaa kaen jero tosonian tondu moma jen seigi uumeleen alaurunana yonoo batugianon qaa ii kokaen jen soogi, “Gowoko iikanon mende komuwaa.” Kaen jen soogito, Jiisanon jaawo tetegoya qaa laligon ubaati-waajon mende jeroto, qaa kokaen jero, “Niinon iwaa laaligo arenā kaen me kaen ambenagi, ii mono goo majakakaga qaago. Niinon kokaen moma jewenaga, ‘Iinon mende koomu laligoro niinon namonon mombo kamanatiwaa kamba-ḡanon toroqen jaawo laligon unaga,’ qaa ii iwaa qaaga koloonaga. Gii mono iwaa qaaya mesaon geenḡaa laaligoga meagon galen koma aon laligowa.” Kian.

Neeno ii kuuya jaananon iima nanḡon oon onḡonjen.

²⁴ Gowoko iikanon iwoi ii jaayanon iima laligon iikawaa so ii nanḡon jen asariḡ Oligaa Buḡa koi ooro. Korebore onḡonon gowoko iikawaa kania mojutiiwaajon ama saanon nanḡon kokaen jen laligowu, “Iinon qaa nanḡon jeroti, iikanon mono qaa hona toon kolooja.”

²⁵ Jiisanon gawon men anḡoleto tosaḡa seiseiya ii kaḡa-gadeen ama men laligoro. Iikawaa sundugia motomotoon ii kuuya tororo oowonagati een, mono buk papia borāḡ borāḡ seiseiya koloogi kantri so papia kowi miri (laibreri) kuuya kanon anin saa qen ologoro tintinā mon mende sokonaga. Kaen romonḡojen.

Aposol Gawonj Meme

Uña Toroyanonj aposol inaanj onono gawonj megj.

Jen-asa-asari

Dokta Luuknonj buk qata “Kraistwaa Oligaa Buña” oonj sunduya toroqen buk qata “Aposol gawonj meme” ooro. Jiisanonj gowokouruta mutuya kuma onono Uña Toroyanonj sololoonj onono Kraistwaa buju qaa jen seigiti, Luuknonj iikawaa sunduya asuganonj amambaajonj moma kokaen (1.8) ooro, ‘Yonononj ii Jerusalem sitinonj kanainj Judia prowins sokoma Samaria prowinsnonj kema toroqen balonj goraayanonj eu emu leelee kenji sokondaboronj keno.’ Wala Juuda kanageso uutanonj gawonj megj uugia meleema gbiligi Kraistwaa qemburunj kanainj qen seinj kema kema kantria kantria sokono uumeleenj kanageso yonoo wangiaga kolooro. Sunduya weenjojuti, Luuknonj iyonoo uugia menj kamaamambaajonj kaparanj koma qaa kota woi kokaen oonj asariro,

1) ‘Kraistwaa alaurutanonj Room mindimindiri gawman ii tuarenjenj mende ama onoma laligoju. Yonononj ii menj kamaanj ambutiwaajonj toropere mende anju. Tosianonj kaenj mobuyagati, ii bombongaoya eenj waababo.’

2) ‘Juuda yonononj jigo gawonj megj qerewenja kolooro honja asugiwaati-waajonj mamboma laligogiti, Jiisanonj mono honja ii menj kanj onono.’ Qaa kota ii.

Jiisaswaa Buña qaaya kuunj jen seinj zioz kanainj menj kotiigi toroqen keno uumeleenj yonoo tuungianonj somariiro. Iikawaa so “Aposol gawonj meme,” sundu ii juno qaa bakaya wanj karonj kokaen koloju: 1) Jiisanonj Siwe gomanonj uro gowoko yonononj Jerusalem laligogi Kraistwaa Buña qaayanonj kanainj qemburunj qero. 2) Enj somariinj Palestain balombaa prowins tosanonj keno. 3) Mombo somariinj kantria kantria Batugaranonj Kowe liligonj rama kenjuti, ii sokoma tetegoyanonj siti wanj Room kanonj keno.

“Aposol gawonj meme” iikawaa qaa wanj ii Uña Toroyaa kania ano gawonj meme. Aposol ano momalaari ejemba yonononj Yambuyambu dologaa (Pentekost) kambananonj Jerusalem qama kooligi Uña Toroyanonj ku-usunawo uugianonj kemero. Uugianonj kemenj sololoonj menj kotiinj onono deema kantri liligonj gawonj megj honja kania kania kolooro. Zioz ejemba ano yonoo jotamemeya yonononj Kraistwaa Buña qaa ii kanakanaiyanonj nomaenj jen laligogiti, Luuknonj iikawaa qaaya ooro ii saanonj buk kokanonj weenjonj mobonja. Ejemba uugia meleema mindirinj nanjonj aonj laligogiti, iyonononj Buña qaawaa ku-usunja moma kotogi gomanj so asugiro. Nomaenj asugiroti, Luuknonj iikawaa sunduya oonj Uña Toroyaa ku-usunja qendeema nononja.

Buk kokawaa bakaya wanj 4 ii kokaenj:

1. Buña qaa nanjonj jewombaajonj jojorigi 1.1-26
 - a) Jiisanonj jenkooto ama Uña onomambaajonj jero 1.1-14
 - b) Juudas Iskariotwaa kitia Matias metogogi 1.15-26
2. Jerusalem sitinonj Buña qaa nanjonj jeni 2.1-8.3
3. Judia ano Samaria Buña qaa nanjonj jeni 8.4-12.25
4. Poolnonj misin gawonj menj laligoro 13.1-28.31
 - a) Misin gawonj liligonj megj indinj 1 kolooro 13.1-14.28
 - b) Jerusalem ajoajoro ama qaa somongogi 15.1-35

- c) Misin gawon liligon megi indin 2 kolooro 15.36–18.22
 d) Misin gawon liligon megi indin 3 kolooro 18.23–21.16
 e) Pool Jerusalem, Sisaria ano Room kapuare mirinon raro 21.17–28.31

Jiisasnon zioz kanairo.

¹ *Oo Tiofilus, Luuk niinon sunduna mutuya ooweti, iikanon Jiisasnon gawon kanain men liligon ejemba kuma onoma laligoroti, iikawaa sunduya kuuya arengon ambe iina.

² Jiisasnon gawon men wasiwasi eja aposoluruta meweengon kuma onoma laligon Unja Toroyaa ku-usun qaganon gawon mewutiwaajon jen koton onono. Ii onono Anutunon wano Siwenon uro. Niinon sunduna ooweti, ii iikanon oodaborowe. Kete iikanon sundu ii toroqen oomaña.

³ Jiisasnon siimbobolo moma komunongga waama ween 40 namonon toroqen laligoro. Laligon kaman iikanon aposoluruta indina mamaga asugin onoma Anutu bentotonaa kania toroqen jen asarin onoma laligoro. Kaen laligon aiwese tani kania kania men qendeema onono. Yoñonon ii iima Jiisasnon gbilin laligoji, ii saanon moma yagogi. Aiwese iigiti, iyoñonon ii nanjon jen dangunu kaña nanju ano moñonon ii qewago-mambaajon amamaawaa.

⁴ *Kaman moñonon yoñowo motoon laligon kokaen jen koton onoma injoro, “Ono Jerusalem siti koi ulanawo mende mesaowu. Manñanon ‘Kalen uugianon ama onomaña,’ jen qaaya somongoro injoweti, ii mono honawo koloowaa. Ononon mono iikawaajon mamboma laligowu.

⁵ *Wala Jonon ejemba oo toonon mulu men onoma laligoroto, Anutunon kaman mende koriro Unja Toroya uugianon ama iikanon mulu men onombaa.” Kian.

Jiisasnon Siwenon uro.

⁶ Aposol yoñonon kaman moñonon ajoroogi Jiisasnon batugianon asugiro kokaen qisin mugi, “Pon, giinon kaman kokaamba me naa kamanon Israel kantriwaa toton ii mombo kuun men kotiwaga?”

⁷ Qisin mugi kokaen injoro, “Amanon iyanaa ku-usun qaganon gbani ano aua kaman arengon anota eji, ii ononon mobutiwaa so qaago.

⁸ *Ii qaagoto, Unja Toroyanon kamaan uugianon kemebaati, iinon mono ku-usun onono letoma noo kaniana nanjon jen laligowu. Ii Jerusalem sitinon kanain Judia prowins sokoma Samaria prowinsnon kema liligon toroqen balon goraayanon eu emu leele kenji sokondaboron kema.”

⁹ *Jiisasnon qaa ii injondabororo Anutunon jaagia qaganon men waaro koosunon kamaan esuuro eukanon uro iibombaajon uugi uro ayayoogadeen kono mongama nanji.

¹⁰ Kaen uro sombinon eu iigigiin nanji iikanondeen eja woi malekugara tualalakota yoronon kosogianon asugin nani.

¹¹ Nama kokaen injori, “Galili eja ono mono naambaajon sombinon eu uungadeen nanju? Anutunon Jiisas koi onoo batugianongga wama Siwe gomanon eu uro iijuti, iinon mono tani kaanideen mombo eleema kamaawaa.” Kian.

Juudas Iskariotwaa kitia Matias meweengogi.

* **1:1:** Luuk 1.14 * **1:4:** Luuk 24.49 * **1:5:** Mat 3.11; Maak 1.8; Luuk 3.16; Jon 1.33 * **1:8:** Mat 28.19; Maak 16.15; Luuk 24.47-48 * **1:9:** Maak 16.19; Luuk 24.50-51

12 Kaen injiori aposol yononon Jerusalem siti kosianon baan qata Oil gere baan kanon eleema kamaan 1 kilomiitawaa so kan sitinon kougi*

13 *Jerusalem kouma miri uuta mon qaganon kanon rama laligogiti, iikanon kema ugi. Ugiti, iyonoo qagia ii kokaen: Piito, Jon, Jeims ano Andruu; Filip, Tomas, Bartolomyuu ano Matyuu, Jeims Alfuswaa meria, Saimon Zelot politik ejaga ano Juudas Jeimswaa meria†

14 Eja kuuya yononon uumotoon ama emba yonowo kaparan koma gama koolin laligogi. Yonoo batugianon Jiisas kouruta ano nemun Maria yononon kaanagadeen laligogi.

15 Qama koolin laligon ween monnon momalaari ejemba jangogia 120 kawaa so ajoroogi Piitonon batugianon waama qaa kokaen jero,

16 “Eja alauruna, Jiisas men somongogiti, Juudasnon iyonoojon kana qendeen. Un Toroyanon Juudaswaa qaa ii waladeen kin Deiwidwaa utanon sane ano jetanon jero Ondino buk (Buk Song) kanon oogita eji, iikanon mono honawo kolooro.

17 Jiisasnon Juudas meweengoro ananaa tuunon mon laligoro gawon mewaatiwajaan kuuro wasiwasi eja wan aposol kolooro.

18 * “Juudasnon nanamemen bologa ano sewan mugi men iikanon balon koria mon sewan mero. Ii men iikanon aro aon wanon meleema balon kuuro tomena juno kera korojon data koga ii kuuya ujonon kouma kamaaro.

19 Kaen kolooro Jerusalem ejemba kuuya iikawaa bujuya modaboron balon iikawaa qata iyangiaa qanon Akeldama qagi. Ii ananaa qanon Sa Balon koria.”

20 *Piitonon toroqen kokaen injoro, “Ondino (Buk Song) kanon qaa mon kokaen oogita eja,

‘Miria mono bemen kolon gbamen namba. Ii monnon toya mende kolon laligoro mirigadeen namba,’

ano qaa mon kokaen eja,

‘Monnon saanon iwaa dundunan galen gawon men namba.’

21-22 * “Kawaajon ama nono eja mon meweengon kuunin nonowo jotamemeya kolon dangunu kaan nama Jiisasnon koomunonga waaroti, iikawaa Bunaya nanon jen laligoro sokombaa. Jonon Jiisas oomulu men muro Ponon kamban iikanondeen qenjaaronon kema gawon kanain men nonoo balon liligon kema kan laligoro Anutunon batunananondeen wama uro. Eja kamban kuuya iikanon tuunananon motoon laligon kounin, mono iyonoononga mon meweengonin sokombaa.”

23 Piitonon kaen injoro ejawaa mongama eja woi qagara qagi. Mon qata Joosof, qata mon Barsabas ano qata mon Jastus. Eja mombaa qata Matias.

24 Qagara qama kokaen qama koolin jegi, “Oo Pon, gii ejemba uunana korebore moma kotojan. Kawaajon gii eja koi yoroononga moroga meweengojan, ii mono qendee nonomba.

25 Juudasnon gbingbaon ama dogon kamaan aposol gawon mesaon kilenaa so tiwilaan kemeroti, iwaa dundunanon eja monnon mono aposol kolon nama wasiwasi ejawaa gawon men laligowaa. Qaa ii onanon.”

* **1:12:** Juuda yononon 1,100 miita ii Sabat kendonon mende ugun kemakegi. Kawaajon Kana qaa mende ugun kagi. * **1:13:** Mat 10.2-4; Maak 3.16-19; Luuk 6.14-16 † **1:13:** Zelot paati yononon angiaa nanan mewombaajon Room mindimindiri gawmambo toropere ano ugere ama laligogi. * **1:18:** Mat 27.3-8 * **1:20:** Ond 69.25; 109.8 * **1:21-22:** Mat 3.16; Maak 1.9; 16.19; Luuk 3.21; 24.51

²⁶ Kaen jen yoroo unju (kaas, lot) kuugi Matias asugiro. Asugiro aposol 11 yonoo batugianon dun mon mugi tuungianon toroqero. Kian.

2

Unja Toroyanon kamaan gowoko uugianon kemero.

¹ *Jiisanon komuroti, kaman iikanona sonda 7 tegoro ween 50* iikanon yambuyambu kamaa kan kuuro uumeleen ejemba kuuya yononon ajoron kendon ragi.

² Ragi Sombinoga iwoi mon obaban bilisik kaana kamaaro oton somata asugiro mogi. Raidimbonon qenjeji, mono iikawaa tani kaana asugin kamaan miri ragiti, ii kuuya saa qero.

³ Miri saa qen iwoi iikanon deenqeema sein gere bolan kaana wangia qaganon uro iigi.

⁴ Kaen asugiro Unja Toroyanon kuuya yonoo uugia saa qero kantri tosia yononon qaa kanain jegi. Unja Toroyanon sololon qaa sane anotiwa so asuganon jegi.

⁵ Juuda ejemba tosiannon Anutu goda qen kantri kania kania sombin baatanon rama kenjuti, iikanon deema kema laligon Jerusalem eleema kagiti, tosia iikaana ii sitinon laligogi.

⁶ Kaen laligon oton somata ii moma ejemba tuun mamaganon kouma ajoroogi. Ajoron nangi momalaari ejembanon qaa morota morota jegiti, ii kuuya moma ano ano moma asarin iikawaajon aarun kiko angi.

⁷ Kiko ama walingon kokaen jegi, “Mobu! Eja koi qaaya qaaya jejuti, iyononon mono kuuya Galili ejembaga kolooju me?”

⁸ Nono kantri morota morota kanon koloon kouma laligonin yononon mono nomaen ama laligon somariin kantrinana so qaanana ana ana jegi mojon?

⁹ Nono Partia ejemba, Midia ejemba ano Eelam ejemba koi nanjon. Nono tosiannon Mesopotemia laligonin. Tosianon Judia laligoju ano tosiannon Kapadosia gomanon laligogi. Ejemba tosiannon Pontuswaajon, tosiannon Eisia prowinswaajon koloojon ano yononon ananaa qanon qaa jegi mojon.

¹⁰ “Tosianon Frigia goman mesaon koi kan laligoju. Tosianon Pamfilia taon mesaogi. Tosianon Iijipt kantrinon laligogi. Tosianon Sairini goman leegen Libia kantrinon laligogi. Tosaana nono Room sitiga tawatawaga koi kan laligojon.

¹¹ Nono tosiannon Juuda ejemba koloon laligojon ano tosiannon kantri tosiannon koloon kanagen Juuda ejemba koloonin. Kaana nanjon ano yononon qaa jegi nono qaanana motomotoon ii saanon moma kotojon. Nonononga tosiannon wato qata Kriit mesaon kowe koton kagi. Tosianon Arebia qaa jenkeju. Nono kaananon laligojonto, yononon aison Anutunon angoletu uuta anoti, iikawaa kania ii ananaa qanon ana ana jegi mojon.”

¹² Kaen jen kuuya yononon aarun mogi sooboo kono iyangia kokaen jen qisin aogi, “Koi kawaa kania mono nomaen?” Kaen qisin aon qaa mongama tompin nangi.

¹³ Tompin nangito, tosiannon mepaqepae ama kokaen jegi, “Yononon wain apu naanawo mamaga nen enkalolon kolooju.” Kaen.

Piitonon Unja Toroyaa kania jen asariro.

¹⁴ Kaen jegi Piitonon aposol 11 yonowo motoon waama nama kotakota gama ejemba tuun ii kokaen injoro, “Alauruna, Juuda ejemba ano ejemba

* 2:1: Lew 23.15-21; Dut 16.9-11 * 2:1: 50 ii Griik qanon Pentekost.

kuuya Jerusalem laligojuti, niinon iwoi koloojiwaa kania jewe mono geja ama mobu.

¹⁵ Onjo tosonianon nonoojon kokaen jeju, 'Yononon apu kotiga negi uugianon enkalolon kolooja.' Kaen romongojuto, nononon iikaanja mende koloojon. Koi gomaambawaa 9 kilok kolooja. Gomaamba ii apu nene kambaŋa qaago.

¹⁶ Qaagoto, gejatootoo eja Joelnon Buŋa qaa kokaen jeroti, iikanon mono honawo kolooja,

¹⁷ *'Anutunon jeja: Pombaa kaka kambaŋanon toriwaati, niinon kambaŋ iikanon Uŋana Toroya maabe ejemba kuuya yonoo qagianon ubaa. Uma sololoon koton kondoon onono kokaen koloowaa:

Onoo meraboraurugianon gejatootoo qaaya qaaya jenkebuya.

Onoo gbaworo saraŋurugianon jaagia meleeno unaya unaya iimakebuya.

Onoo ejemba waŋa yononon gaon kuukuu iimakebuya.

¹⁸ Uŋana Toroya maamanati, ii eja ano emba noo welen qen laligowuti, iyonoo qagianon kaanagadeen uro gejatootoo qaa jenkebuya.

¹⁹ Niinon angoletto sombinon ambe uugi eu uro iibuya ano namonon aiwese ii kokaen iibuya:

Iwoi sayawo, gere bolan uuta ano kaaso kondunawo ii asugiwuya.

²⁰ Ween jaayanon pangaman mero koinon ososaŋ sa kaan koloowaa. Kaen kolooro iikawaa gematanon Pombaa kambaŋ somatanon mono kan kuuwaa.

Ween ii akadamu ano qabunayawo.

²¹ Daen yonoononga monon Pombaa qata qama kooliwaati, Anutunon mono ii hamo qen muro letombaa.' Joelnon kaen oorota eja.

²² "Oo Israel ejemba, onjo mono geja ama qaa koi mobu: Anutunon Jiisaswaa laaligo kambaŋanon sololoon muro laligoro angoletto, aiwese ano kaiyaka esunmumuyawo ii onoo batugianon balonon asugianon asugiro. Onjo ii saanon moju. Anutunon iwoi ii koloon muŋ iikaanja kanon Nazaret eja iikawaa kania nanjon jen qendeema onoma laligoro.

²³ *'Anutunon wala eenanon Jiisaswaa qaa waladeen somonjon moma koton kokaen jerota eja, 'Hamoqeŋe Toyanon mono eja jotamemeya onoo borogianon kamaawaa.'

Qaa iikawaa so Anutunon Jiisas mende anjon kono onoo borogianon kamaaro. Kaen kamaaro onjo komuwaatiwaajon qagi waba kantri gawman yononon Mooseswaanon Kana qaa mende moma kilen jen kotogi borogianon Jiisas qelanjin men maripoonon qegi komuro. Komuroto, sayanon mono onoo qagianon urota eja.

²⁴ *Jiisasnon komuroto, koomuwaa kasa gbadoyanon kamaaro koomu Toyanon ii somonjon kambaŋ koriga galen koma mumambaajon amamaaro. Ii Anutuwaanon mende sokono. Kawaajon iinon ii men gbilin koomuwaa siimboboloyanonga metogoro waaro.

²⁵ *Kin Deiwidnon Jiisaswajon kokaen jerota eja,

'Niinon taraturu ama tama nuwabotiwaajon Ponjon boro dindinanon laligoja.

Iinon kambaŋ so kooronanon nano unauŋa kaan iima laligojen.

²⁶⁻²⁷ Kaen laligon komumanato, koomuwaa gomanon kemebe gema mende nuwaa.

* **2:17:** Joel 2.28-32 * **2:23:** Mat 27.35; Maak 15.24; Luuk 23.33; Jon 19.18 * **2:24:** Mat 28.5-6; Maak 16.6; Luuk 24.5 * **2:25:** Ond 16.8-11

Giinon geengaa wombo eja soraaya tak-kootoya nii mono metogon nona qasirinoŋ eŋ mende gisaamaŋa.

Kawaajon uunanon korisoro moma buunanon renduŋ rii qama laligojenŋ.

Selenanon kaanagadeen gbiliŋ waabaatiwaaajon ama mamboma jejero-monjromon ama haamo meŋ ewaa.

²⁸ Giinon laaligo kotigaa kania qendeema nona moma kotomaŋa.

Niinon goo jaasewanganon pondan laligowe giinon uuna korisoronon meŋ saa qewaa.' Deiwidnon Jiisaswaaajon kaen jerota eja.

²⁹ "Oo alauruna, Piito niinon beŋ ambonana kiŋ Deiwidwaa kania ii awasankaka qaganon asuganon kokaen jen asarimaŋa: Deiwidnon komuro ron konji qasirianon kete batunananon koi eja.

³⁰ *Deiwidnon gejatootoo ejaga koloon laligoroti, iinon kokaen moro: Anutunon gbiliuruta yonoononga mon meweenjon kuuro iyaŋa kaanŋa eja pombaa duŋ rarayanon rabaa. Anutunon qaa ii somonjon jojopan qaanon jen kotiiŋ laligoro.

³¹ Monjon rabaati, ii waladeen iima moro. Hamoqeŋe Toya Kraist iinon koomunonga waabaati, Deiwidnon ii moma kokaen jero, 'Kraistnon laligon komuwaato, koomuwaa gomanon kemero Anutunon ii gema mende qero ewaa.

Iwaa sele busuya ii mende mesaoro qamoyanon qasirinoŋ mende gisaawaa.'

³² Anutunon Jiisas meŋ gbiliro waaro iikaanŋa kanon qaa ii honawo kolooro. Nono kuuya ii jaa konananon iima nanjon jen dangunu kaanŋa nanjon.

³³ Jiisasnon waama laligon Anutunon wano uma boro dindinanon raja. Iikanon rama Maŋanon Unŋa Toroya wasiwaatiwaaajon jen somongoroti, iinon (promis) ii moma ii maaro kamaaro honŋa kete koi asugiro iima moju.

³⁴ *Deiwidnon Siwenon mende uro. Iinon anŋo qaa kokaen jerota eja, 'Anutunon Siwe goman uutanon neenaa Ponŋaajon kokaen jen koto moro:

Giinon mono kan boro dindinanon asamararan koi kanon kamaan rama laligowa.

³⁵ Kaen rama laligona niinon kamban biiwianon koi kanon tuarenjenjuruga riin riitama haamo ama onomaŋa.

Haamo ama onombe yononon tama kemen siimbobolo moma sama kana dogaa kaanŋa koloowuya.

Kaanŋa koloogi giinon saanon waama yonoo qagianon riin aisoon laligowa.'

³⁶ "Oo Israel ejemba, onŋo Jiisas maripoonon qegi komuroto, Anutunon Jiisas ii kuuro Pon ano Hamoqeŋe Toya Kraist koloon nonoma laligoja. Israel tuuŋ kuuya onŋo mono iikawaa kania moma yagowu."

³⁷ Piitonon kaen jero ejemba tuuŋnon moma uugia qosono Piito ano aposol tosaanŋa ii kokaen injjogi, "Eja alaurunana, nono mono nomanomaen anin sokombaa?"

³⁸ Injjogi Piitonon kokaen injjoro mogi, "Onŋo mono uugia meleembu. Motomotoon uugia meleengitiwaa so nononon mono Jiisas Kraistwaa qatanon oo mulu meŋ onomboŋa. Ii ononin Anutunon singisonjogaa songbama mesaon Unŋa Toroyaa kalenŋa ii buŋa qen onombaa.

³⁹ Anutunon Unŋa ii onomambaajon jen somongoroti, qaa ii mono ononjia ano onoo gbiliurugia onoojon ama jero. Onoojon ama tosaanŋa koriganon

* 2:30: Ond 132.11; 2 Sml 7.12-13 * 2:34: Ond 110.1

kema laligogi Anutu Ponnananon onjoombaati, iinon soomonjo qaa (promis) ii mono kuuya onjoon ama kaanagadeen jen somongorota eja.”

⁴⁰ Piitonon kaen injon toroqen qambanmamban qaa tosaan mama iikanon uugia kuun kokaen jero, “Ejemba irinqirina koi namonon laligojuti, Anutunon ii hamo qen onono letombutiwaajon moja. Yonowo siimbobolo mokoloowubutiwaajon mono uugia meleema ejemba doogoya ii jawo ama onjomesaowu.”

⁴¹ Piitonon kaen jero ejemba jaasonggoyanon qaaya moma anjon konji oomulu men onongi. Ii men onongi kanagesogianon toroqegi jangogianon ween iikanonadeen 3,000 kawaa so somariiro. Kian.

Momalaari yononon uugia somonjon aon laligogi.

⁴² Uugia meleengiti, iyononon uumotoon ama uugia somonjon aon kaban so aima ajoroogi aposol yononon Buna qaa kuma onongi samon kowoga ano nembanene moton nen qamakooli gawon men laligogi. Pondan laaligo kaan laligogi.

⁴³ Kaen nama Anutuwa qatanon boliwabutiwaajon jenenoro ama laligogi. Kaan laligogi Anutunon sololon onono aposol yononon jetamemegia kolon gawon meg angoletto aiwese morota morota asugiro.

⁴⁴ *Anutu moma laarigiti, iyononon kuuya laaligogia moton laligon esuhina (tiwomaleku) iwoigia kuuya mindirin moton men laligogi.

⁴⁵ Kaen men laligon balon esuhina iwoigia sewan mewutiwaajon anji sewan onongi karoti, ii batugianon mojqojoron ama amamaagitiwaa so mendeema anjon laligogi.

⁴⁶ Kaen mindirin laligon suulan uumotoon ama kaban so jiwowon jigonon ajoron laligogi. Bered ii miri so moton nen laligogi ano nembanengia ii gbingbaongia qaa korisoro qaganon rama nen laligogi.

⁴⁷ Kaiyakagia kaen ama Anutu mepeseen laligogi ejemba kuuya yononon ii injisoron laligogi. Injisoron laligogi tuungianon somariiro Ponon kaban so ejemba tosaan men letoma onono uugia meleema mindi-mindi arenjianon toroqegi. Kian.

3

Piitonon eja meendangoya mon men qangoro.

¹ Juuda yononon mare so 3 kilok qama koolinkegi. Mare monon Piito Jon yoronon qamakooli kaban iikanon jiwowon jigonon uri.

² Uri iikanon eja mon nemun goron uutanonga meendangoya kolon rama laligoroti, ii anjon kan jiwowon jigowaa kiropo naguyan anji. Alaurutanon ween so kan demberunon anjon kiropo nagu qata Nagu Iimasiinjawo qagiti, iikanon anji raro. Rama ejemba jigo goranon ugiti, iyononon monen kalen mubutiwaajon welema onoma laligoro.

³ Kaen anji raro Piito ano Jon yoronon jiwowon jigonon ubo jeri dodobobo iriima ii kaanadeen kalembaajon welema orono.

⁴ Welema orono jaasewanon un iima Piitonon kokaen ijoro, “Mono noro niriiba.”

⁵ Kaen ijoro jaa suan irigigiin iwoi mon borogaranonga nombotiwaajon mambono.

⁶ Irigigiuro Piitonon kokaen ijoro, “Noonon silwa me goul monen mende ejato, noonon iwoi mon eji, ii saanon goman: Gii mono Nazaret eja Jiisas, Hamoqeqe Toya Kraistwaa qatanon waama kema!”

* 2:44: Apo 4.32-35

⁷ Kaen ijon boria dindiñanon men kobibiuro waaro. Waaro kania ano gbako siita mono iikanondeen kotiuro.

⁸ Kotiuro waama lugun yorowo jiwowon jigonon uma iikanon kema kan torin qen oron Anutu mepeseero.

⁹ Kaen kema kan Anutu mepeseen muro ejemba tuun kuuya yononon ii iigi.

¹⁰ Ii iima kokaen jegi, “Eja koi kalen mubonjwaajon jigowaa kiropo Nagu Iimasiñsiñ-a-wowaa kosianon rama welema laligoroti, mono ii.” Kaen jen moma mun “Selianon naa iwoiga kolooja?” jen aarun newogia tegoro walingogi. Kian.

Piitonon jiwowon jigonon Buja qaa jero mogi.

¹¹ Walingogi jejewelenwelen eja iikanon suulan Piito Jon yorowo motoon kema karo ejemba tuun korebore yononon uulanawo kosogianon kan jiwowon jigowaa toton uutanon uma kin Solomombaa somben sarañawonon ajoroon nama iigigiigi.

¹² Kaen iigigiigi Piitonon injiima kanain kokaen injiuro, “Oo Israel alauruna, onjo mono naambaajon iwoi koi iima aaruju? Naambaajon noro uun nirigigiiju? Eja koi kanon qeangon kana kema kaji, ii noroo esunon me Anutuwaa Buja qaa tororo moma otaankejotiwaajon ama qaago. Kaen mende romongowu.

¹³ *Ananaa ambosakonana Aabraham, Aisak ano Jeikob yonoo ben Anutunon mono Meria Jiisas asamaran muro jotamemeya uuta kolooro hona asugiro iiju. Onjo Jiisas ii men balon galen yonoo borogianon anji gawana Pailotn on isamambaa qaaya somongon jeroto, ononon Jiisas ii iwaa jaanon qakooma gema qen mugi.

¹⁴ *“Onjo eja dindiña ano soraaya ii gema qen mun borosa meme eja mon isambaatiwaajon kaparan koma qama silama qisigi.

¹⁵ Kaen qama qisin iikaña kanon laaligowaa Toyanon komuwaatiwaa qaaya jegi komuro. Komuroto, Anutunon ii men gbiluro koomunonga waaro. Noronon ii jaanaranon iima nanjon jen iwaa dangunu kaña nanjo.

¹⁶ Kaen nama Jiisaswaa qata moma laarin mun laligojo. Eja koi iima moma mujuti, ii mono qa iikawaa ku-usunanon men kotiuro nanja. Jiisasnon sololon norono momalaarinaranon kolooro iikawaa qaganon nama jen katori kana gbakoyanon qeangoro onjo kuuya ii iiju.

¹⁷ “Oo alauruna, Jiisas komumambaaajon kaparan kongiti, ononon ii mono poumapou qaganon anji, ii mojen. Onjoangia ano galenurugianon kañagadeen iwoi ama mugiti, iikawaa kania mende moma koton lan anji.

¹⁸ Kaen anjito, iikawaa kitia Anutunon kokaen ano: Anutunon qaaya wala eenanon gejatootoo ejembauruta kuuya sololon onono waladeen kokaen jen oogi, ‘Anutuwaa Hamoqeqe Toya Kraistnon mono siimbobolo mobaa.’ Kawaajon onjo kaen anji Anutuwaanon qaa iikanon mono honawo kolooro.

¹⁹ Kawaajon mono uugia meleema Anutuwaanon eleema kagi singisongogia koton songbambaa.

²⁰ “Anutunon oyanboyan Toya kolooja. Onjo een lan laligowubotiwaajon Anutunon Jiisas waladeen meweengoro. Kawaajon onjo mono uugia meleengi Hamoqeqe Toya Kraist wasiro onoonon karo iwo qokotaagi laaligogianon gbiluro oyanboyan kambangia kan kuuwaa.

* **3:13:** Eks 3.15 * **3:14:** Mat 27.15-23; Maak 15.6-14; Luuk 23.13-23; Jon 19.12-15

21 Anutunonj monowaa monoyanonj kanainj qaaya gejatootoo ejembauruta tak-kootoya kuuya ii sololoonj onono waladeenj kokaenj jen laligogi,

‘Anutunonj Hamoqeqe Toya anjonj koma muro Siwe gomanonj rama laligoro iwoi kuuya mombo arenjonj kolonaniwaati, mono kambanj iikanonjadeenj wasiro Siwe mesaonj kamaawaa.’

Jiisasnonj qaa iikawaa so kamaanj nonoononj karo.

22 *Moosesnonj kokaenj injijoro,

‘Ponj Anutunonj Juuda tuunj onoo batugianonjga gejatootoo eja monj menj gbiliro waama Mooses nii kaanja koloowaa.

Iinonj geregiaga nama qaa injijowaati, mono ii kuuya geja ama moma tenj koma laligowu.

23 *Monjonj gejatootoo eja iikawaa qaaya mende tenj kombaati,

Anutuwaanonj kanageso onjononj mono iwaa qaaya jen tegonj tiwilaanj mubu.’

24 Gejatootoo ejemba Samuelwaanonja kanainj kouma qaa jegiti, iyonjononj mono korebore kaanagadeenj gejatootoo qaa kambanj kokaamba honawo kolooji, ii waladeenj jen laligogi.

25 *Anutunonj ambosakonjurunana yonowo soomonjgo arenja ama Abraham kokaenj ijoro,

‘Goo gbiliuruga yonoononjga monjonj koloonj waabaati, Anutu niinonj mono iwaajonj ama namowaa ejemba tuunja tuunja kuuya kotuegonj onjombe oyanboyanj koloowuya.’

Anutunonj soomonjgo qaaya ninisaano gejatootoo ejembanonj ii toroqen jen kotiinj laligogiti, ii mono onoojonj ama anota eja.

26 Anutunonj Meria menj gbiliro waaro kotuegonj onombaatiwaajonj wasiro wala onoononj kamaaro. Kawaaajonj mono keteda koi uugia meleema anja anja laaligogiaa kana bologa gema qewu. Kaenj ama oyanboyanj koloowuya.” Kaenj jero.

4

Piito Jon yorononj jigo kaunsol tuunjonj nani.

1 Piito ano Jon yorononj ejemba tuunj ii qaa kaenj injijori jigo gawonj galenj yonjononj, jigowaa kiropo galenj wanja ano Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkonj) yonjononj waama jaagaranonj kougi.

2 Gowokowoijanonj ejemba tuunj kuma onjoma kokaenj jeri, “Jiisasnonj koomunonjga waaro. Kawaa so komugiti, iyonjononj kaanjadeenj gbilinj waabuya.” Kaenj jeri uugia boliro yoroononj kougi.

3 Kouma uruama gomanj tirotiwaajonj ama kapuare mirinonj orooma jegi, “Gomanj anogo qaa jakeyanonj oromboja.”

4 Kaenj jegito, Bunja qaagara mogiti, iyonjononjga kelemalelanonj uugia meleema Jiisas moma laarigi. Moma laarigiti, iyonjoo jangogianonj somariiro 5,000:baa so koloonj laligogi.

5 Gomanj ano galenjonkonj ejaurugia, Juuda yonjoo jetamemeurugia ano Kana qaawaa boi yonjononj Jerusalem ajoroogi.

6 Ajoroonj jigo gawonj galenj wanja qata Anas iinonj batugianonj raro. Kaanagadeenj Kaiafas, Jon, Aleksander ano jigo gawonj galenj wanja sumanjuruta tosaanja kuuya ii motoonj ragi.

* 3:22: Dut 18.15, 18 * 3:23: Dut 18.19 * 3:25: Jen 22.18

7 Ragi Piito Jon uruama jaagianonj oronjgi nani kokaenj qisinj oronjgi, “Orononj mono nomaenj anjaota? Morowaa qataga qari esujanonj turunj muro letonjaa?”

8 Qisinj oronjgi Unja Toroyanonj Piitowaa uuta saa qero nama kokaenj injjoro, “Kantriwaa galenkonkonj eja ano jotamemeurunana, mobu.

9 Noro eja meendangoya nomaenj ala ilailaa ama muri kania gbilinj qeangoro, kete kaenj qisinj noronju.

10 Kawaaajonj iikawaa kitia ii saanonj jewe onjo ano Israel ejemba kanageso kuuya mobu. Onononj Nazaret eja Jiisas, Hamoqege Tonana maripoononj qegito, Anutunonj ii menj gbiliro koomunonjga waaro. Jiisaswaa qataa kusujanonj mono eja koi meagoro onoo jaagianonj qeangonj nanja.

11 *Qaa monj ii kokaenj,

‘Miri meme eja yonononj kowonjinj tando monj gema qenj mesaogito, Anutunonj ii komoro aenj tando kombombanja wanjga kolooja.’

Aenj tando wanjga ii Jiisas.

12 “Jiisas motoonjononj mono hamo qenj nononja. Qa monj qama koolininj ii amamaawuto, Jiisaswaa qatanonj mono sokonja. Anutunonj qa monj Sombimbaa baatanonj mende nononota eja. Qaago! Qa motoonjgo ii qama letoma Siwewaa bunja koloowonja.”

13 Kaenj jendabororo kaitanigara iima kokaenj jegi, “Eja woi koi yorononj momo mirinonj mende uma kilenj qaa kotiga kotiga jenj awasanjkaka nama kawali kaanja koloojao.” Kaenj jenj kiko ama walinjonj kaniagara moma kotonj jegi, “Onjanonj! Eja woi yorononj mono Jiisaswo laligonj letoni.”

14 Kanagara moma kotonj eja meendangoyanonj qeangonj yorowo nanoti, ii iima qaagara qewagowombaajonj amamaagi.

15 Ii amamaanj jigo kaunsol tuunj onjomesaonj seleengenj kemebaotiwaajonj jenj kotogi kemeri anjiodeenj qaa monjgama gejanonogia amigi.

16 Gejanonogia amigi, “Nono eja woi koi mono nomaenj ama orombonaga? Yorononj jenj kotori angoletoto qaita monj asugiroti, ii Jerusalem korebore yonononj modaboroju ano nono ii kaanagadeenj qakoombombaajonj amamaajonj.

17 Ii amamaajonto, iikawaa qaaya ejemba batugianonj mombo seinj kembabotiwaajonj mono saanonj kokaenj jenj kotonj oroninj sokombaa, ‘Oro mono Jiisaswaa qatanonj qaa mombo mende jewao.’ Kaenj jenj kotakota jenj qetegonj oroninj sologori monjonj monj ii mende mobaa.”

18 Kaenj jenj somonjonj oronjgi uri kokaenj jenj kotonj oronjgi, “Oro mono Jiisaswaa qatanonj qaa monj mende toroqenj jenj ejemba kuma onombao.” Kaenj jenj songo kotakota ama oronjgi.

19 Kaenj jenj kotonj oronjgito, Piito Jon yorononj meleema kokaenj injjori, “Norononj onoo jenjkootogia tenj kombojonj Anutuwaanonj qaa menj kamaanj ani omaya koloowabo. Ii Anutuwaa jaasewanjanonj sokonja me qaagoti, ii mono onjoangio gosinj jenj somonjgowu.

20 Kaenj me kaenj jenj somonjgowuyagato, norononj iwoi iima moriti, ii kolatinj qaa bogoro laligowotiwaa so qaago.”

21 Kaenj injjori mogi ejemba kuuyanonj angoletoto asugiroti, iikawaaajonj Anutu mepeseegi. Kaenj mepeseegitiwaajonj ama “Kitia nomaenj ama orombonaga?” jenj kana monj mende mokoloogi. Mende mokolonj galenj meme qaa kotiinj jenj oroma oromesaogi kamaari.

22 Angoletoto asugiro eja meendangoya qeangoroti, ii gbania 40 uugunj laligoro. Kawaaajonj mono Anutu mamaga mepeseenj laligogi. Kianj.

* 4:11: Ond 118.22

Uumeleen yononon qama koolin nama kotiigi.

²³ Jigo gawon galen wana ano jotamemeya yononon Piito ano Jon galen meme qaa jen oroma oromesaogi iyangaraa alaurugara yonoonon eleema keni. Kema qaa kuuya jegiti, ii injiori mogi.

²⁴ *Ii injiori moma uumotoon ama uugia men kululuun arogia men waama Anutu kokaen qama koolin mugi, “Oo Pon uuta somata, giinon Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikanon eji, ii mokolon onoma Togia koloojan.

²⁵ *Giinon eenanon geenгаа Uña Toroya wasina kamaan gawon ejaga Deiwid, nonoo ambonana iwaa buutanon qaaga ana goo jega men kokaen jero,

‘Uumeleembaa gadokopa yononon mono naambaajon guju mamaga menkeju?

Kantria kantria yononon mono nomaembaajon ama momo omaya omaya romonjonkeju?

²⁶ Namowaa kin ponja ponja yononon balongiaa so waamakeju.

Pon jawina jawina yononon mindirin ajoroonkeju. Kaen qemburun ero Pon ano iwaa Hamoqege Toya qetama oromakeju.’

²⁷ *Onanon, qaa iikawaa so siti kokanon kolooro. Gii Meraga Toroya Jiisas kuuna Hamoqege Tonana kolooja. Iinon asugiro eja pon woi Herod ano Pontius Pailot yoronon Room gawman galen koloon ananaa Israel isiurunana yonowo mindirin ajoajoro ama tuarenjen ama mugi.

²⁸ Gii geenго ku-usunga ano jega so iwaaajon iwoi koloowaatiwaa qaaya jen waladeen somonon arengona. Yononon iwoi ii ama mugi qaa aren kuuya ii kaen honawo kolooro.

²⁹ “Oo Pon, nono gii welen qen gonin kete galen meme qaa nononjuti, gii mono ii iima nanjon nonona saanon goo Buña qaaga kawali kaanja awasankaka nama jen laligowona.

³⁰ Giinon mono boroga suluna ji ejemba ii Meraga Toroya Jiisaswaa qa ku-usunanon qeangowu ano angoletto aiwese morota morota asuginkebu. Qaa ii onanon.”

³¹ Kaen qama kooligi miri ajoroon ragiti, balon ii memenjalin utugoro Uña Toroyanon korebore uugia saa qero kema kawali kaanja awasankaka nama Anutuwaa Buña qaa jen laligogi. Kian.

Uumeleen ejembanon uugia somonon aogi.

³² *Uumeleen tuun somata yononon uuroromongo motoongo ama laligogi. Iwoi kuuya en ononoti, ii goononga me noononga, iikaen mende jegito, iwoigia kuuya ii metulangogi motoongia kolooro laligogi.

³³ Kaen laligogi Anutuwaa ku-usunanon turun onono kotiigi aposol yononon jeta men dangunu kaanja nama Pon Jiisasnon koomononga gbilin waaroti, qaa ii nanjon jen laligogi. Kaen laligogi Anutunon kalenmoriaña somata maama onono ejembanon goda qen onongi.

³⁴ Kaanja laligogi iikawaa so batugianon mononon iwoi mombaajon mende memeqemean men amamaan laligoro. Korebore nene gawona gawona ano miria miria yonoo toya koloogiti, iyononon ii sewanja mewutiwaajon анги. Kaen анги sewanja megii monen karo ii men kagi.

³⁵ Men kan aposol yonoo borogianon анги korebore memeqemean men amamaagitiwaa so ii batugianon mendeema onoma laligogi.

* 4:24: Eks 20.11; Neh 9.6; Ond 146.6 * 4:25: Ond 2.1-2 * 4:27: Mat 27.1-2; Maak 15.1; Luuk 23.1, 7-11; Jon 18.28-29 * 4:32: Apo 2.44-45

³⁶ Eja monj qata Joosef, aposol yonononj qata Barnabas qagiti, ii ananaa qaanonj: Uu-nanjonanjo eja, iinonj wato qata Saiprus kanonj koloonj so-mariinj jigo gawonj ejaga (Liwait) laligoro.

³⁷ Iinonj kaanagadeen nene gawonj balonja sewanja mewutiwaajonj ano monej karo sewanja ii menj aposol yonoononj kan borogianonj ano. Kianj.

5

Ananaias Safaira yoroononj tiliqili

¹ Kaen ama laligogito, eja monj qata Ananaias embia qata Safaira yorononj gawonj balongaraa bakaya sewanja mewutiwaajonj ani.

² Ani sewanja karo ejanonj monej bakaya iyanjaajonj angonj koma mesangoro embianonj ii modabororo bakaya monj menj kan aposol yonoo borogianonj ano.

³ Borogianonj anoto, Piitononj kokaen ijoro, “Oo Ananaias, gii mono naambaajonj Satan mende qetana uga saa qeja? Iinonj uga saa qero giinonj batogonj Unja Toroya anjomokolonj ama muj geengaa balombaa monej bakaya angonj koma mesanjojanj?”

⁴ Gii iikawaa toya koloonati, kambanj iikanonj ii geengaa bunaga kolooro me? Geengaa balonga sewanja megii sewanja karoti, monej ii mono goo bunaga kolooro me qaago? Gii mono naambaajonj uganonj qaa somonjonj iwoi koi anjanj? Gii qaa qolonmolongoya jen iikaanja kanonj ejemba mende tiligonj nononjanto, Anutu iyanja mono tiligonj mujanj!”

⁵ Kaen ijoro qaa ii moma tama kamaanj namononj kemenj komuro. Kaen komuro ejemba kuuya iikawaa bujuya moma sombugia mamaga mogi.

⁶ Komuro eja gbaworo yonononj kouma qamoya menj esuunj angonj kema ronj konji.

⁷ Aua karonj tegoro embianonj iwoi kolooroti, ii mende moma karo.

⁸ Karo Piitononj embia Safaira kokaen qisinj muro, “Oro gawonj meme balongara bakaya sewanja mewutiwaajonj ani monej karoti, ii iikawaa so me qaago? Ii mono nijona momanj!”

Qisinj muro kokaen meleeno, “Monej ii onjanonj iikawaa so karo.”

⁹ Kaen meleeno jenj muro, “Oro mono naambaajonj uumotoonj ama Pombaa Unja Toroya tiligonj mujaota? Moba, loganonj komuro ejanonj menj kema ronj konjuti, iyonononj mono nagu koi dodowigi otonja mojanj. Yonononj gii kaanagadeen esuunj angonj goma kembuya.”

¹⁰ Kaen jenj muro iikanondeen tama Piitowaa batanonj kemenj komuro. Komuro eja gbaworo yonononj kouma qamoya mokoloonj menj angonj kema loyaa kooronjanonj ronj konji.

¹¹ Ronj konji uumeleenj tuunj kuuya yonononj moma awawaligi bujuya seiore korebore moma sombugia mamaga mogi. Kianj.

Aposol yonononj ejemba mamaga menj qeangonj ononji.

¹² Kaen anji Anutu waa ku-usujanonj aposol inaan onono gawonj menj borogia ejemba qagianonj anji Anutunonj aiwese angoletoto kania kania mero batugianonj mamaga kolooro. Ejemba Jiisas moma laarigiti, kuuya iyonononj jiwowonj jigowaa totonj uutanonj uma kinj Solomombaa sombenj sarawanonj ajoroonj tuunj motoonjo koloonj laligogi.

¹³ Kaen ajoroonj laligogi ejemba tosanonj keegia moma jirinjinj ama monjonj iyonoononj mende toroqero. Kaen qaagoto, ejemba tuunj yonononj goda mamaga qen onoma laligogi.

¹⁴ Kaen ajoroon laligogito, kilen ejemba seiseiya yononon tuungia toroqen onoma laligogi. Eja ano emba tuuna tuuna yononon Jiisas moma laarin uugia meleenji tuungianon somariin seiro.

¹⁵ Aposol yononon gawon kaen megii ejemba seiseiyanon qeangogi. Kaen qeangogitiwaajon ama tosiyanon ji ejemba unuama demberu koma anjon kana goraayanon kaanagadeen dun meagon maki tamboma kanon onooma kokaen jegi, "Piitonon kan nunuuguwaati, unauyanon mono kambaan iikanon yonoononga mombaa qaganon uro qeangonaga."

¹⁶ Kaanagadeen taon ano goman Jerusalem siti liligon rama kenjuti, iyonoononga ejemba tuun mamaganon horon kagi. Kaen kan ejemba ji injiroti ano omenon qaamuun menj* kokojinjin ama onongiti, ii unuama kan kougi. Kougi kuuya yononon qeangogi. Kian.

Gajobanon aposol kapuare mirinonga unuano kamaagi.

¹⁷ Kaen ama laligogi jigo gawon galen wananon ano iwaa alauruta Sadusii (jigo gawombaa kaparankonkon) paati nanjon mugiti, kuuya iyonoo iringia soono uuduuduun anji.

¹⁸ Uuduuduun ama aposol onoma somonjon gawmambaa kapuare mirinon ononji.

¹⁹ Ononogito, gomantiina kanon egi Pombaanon gajoba monjon kapuare miri naguya naguya horon unuama seleenjen kamaan kokaen injoro,

²⁰ "Mobu, on mono kema jiwowon jigonon uma ejemba jaagianon nama laaligo gbiliaa kania kuuya asuganon injowu."

²¹ Kaen injoro goman ano jiwowon jigonon uma nama Bunja qaa kuma ononji. Kaen nama kuma ononji jigo gawon galen wana ano alauruta nanjon mugiti, iyononon keuma jigo kaunsol tuun ano Israel jotamemeurugia koma horon ononji motoon ajoroogi. Ajoroon nama opotoro tosaana aposol unuambombaaon wasin ononji kapuare mirinon kenji.

²² Kenjito, ii iikanon mende mokolon onoma een eleema sundugia kokaen anji,

²³ "Nono onanon kapuare mirinon keuma nagu kotakota konji nangi eja waagiawo yononon nagu so nanji injijon. Ii injijonto, naguya horon uma kanon eja mon mende mokolonon."

²⁴ Kaen sundugia anji jigowaa kiropo galen wana ano jigo gawon galen wana yononon qaa ii moma uugia sooboo kono jegi, "Oopoon! Kete kaen kolon kanagen mombo sipasipa kono mono nomaen koloowabo?"

²⁵ Kaen jegi monjon kouma kokaen injoro, "Mobu, eja kapuare mirinon onongiti, iyononon mono jiwowon jigonon nama ejemba Bunja qaa kuma ononju!"

²⁶ Kaen injoro jigowaa kiropo galen wananon opotoro unuano kenji. Kema "Ejembanon jamo gilin nunuwubo," jen toroko moma lolonkotagadeen jiwowon jigonon uma aposol unuama kagi.

²⁷ Kaen unuama kan jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon ononji nangi jigo gawon galen wananon kokaen qisin onono,

²⁸ *"On Jiisaswaa qatanon qaa mon mende kuma onombu. Nononon kaen jen songo kotakota ama ononinto, qaa iikawaa onanon mono nomaen kolooro? Ononon mono kilen toroqen Jiisaswaa sundu kuma ononji Jerusalem siti kuuya sokoma wangia menj saa qero laligojon. Ano eja iikanon komun saya maaro ononon kokaen ninijonkeju, 'Iwaa qaayanon mono Juuda nonoo qanananon urota eja.' "

* **5:16:** Qaamuun ii kokaen: Omenon buuta muungoro qaa bogoro laligoja. * **5:28:** Mat 27.25

²⁹ Kaen qisin ononoto, Piito ano aposol tosonian jen kokaen meleengi, “Nononon ejemba onoo jen kootogia ten kombombajaan ama Anutuwaanon qaa ugunin mende sokombaa. Qaago!

³⁰ Anutunon ananaa ambosakon jurunanaa benjiaga kolooja. Ono Jiisas gere batuyanon mondon qegi komuroto, Anutunon ii men gbiliro waaro.

³¹ Anutunon ii men gbilin wama uma iyanaa boro dindinanon anota raja. Eukanon raro Anutunon singison gonana mesaon nonomambajaan kuuro Ponana ano Hamoqeqe Tonana kolooja. Iikaana koloon Israel kanageso men letoma nonono uunana meleembombajaan moja.

³² Nono iwoi ii iima qaa kuuya ii nanon jen dangunuya koloon nanon. Un Toroyanon kaanagadeen qaa ii nanon jenkeja. Anutunon Un Toroya ejemba jeta ten koma munkejuti, mono iyonoo uugianon ama bun qen ononja.”

³³ Piitonon qaa kaen meleeno jigo kaunsol tuun yononon mogi uugia soonon kotowageen kaana koto. Koto uugia gere jero aposol unugi komuwutiwaajon mogi. Kian.

Gamalielnon alauruta jen men loorin onono.

³⁴ Kaen mogito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) eja mon qata Gamaliel inon jigo kaunsol tuun yonoo batugianon raro. Inon Kana qaawaa boi ejaga laligoro ejemba kuuya goda qen mugi jotamemegiaga kolooro. Kaan koloon waama aposol unuangi selegen keme borona mon mambombutiwaajon jen koto.

³⁵ Kaen jen koto kemegi jotameme alauruta kokaen injoro, “Israel ejauruna, on eja koi nomaen ama onombuyaga, iikawaajon mono awagadeen toogia moma galen men aowu.

³⁶ Wala emukanon eja mon qata Teudas inon waama ‘Niinon somatagiaga koloojen,’ jero kete gbani tosaana tegoro laligojon. Teudasnon kaen jero eja 400:waa so iwo toroqen somonon aon laligogito, monon ii qero komuro tosonian ejauruta wambelaan mugiti, ii kuun onongi boratigi qemburunganon janon qaondabororo.

³⁷ “Iwaa gematanon Galili eja mon qata Juudas asugiro. Inon takis mewutiwaajon ejemba qagia on arengogiti, (sensus) kaman iikanon asugiro. Asugin ejemba tutugon men loorin onono karen ambutiwaajon ala ilailauruta kolooji. Kaen kolooji, ii kaanagadeen qegi komuro ano alauruta wambelaan mugiti, tosonian ii kuugi toroko moma boratigi.

³⁸ Kaen kolooro niinon kokaen injowe mobu: Ono mono eja koi yonoo selegianon iwoi lan mende ambu. Yononon gawon koi meg qemburun kolooji, ii balon ejemba yonoo momo arengianondeen kolooji een, ii mono soon janon qaombaa. Kawaajon ii mono onomesaogi kamaawu.

³⁹ Ii qaombaato, Anutuwa momo arenonga koloonagati een, ononon mono qemburun ii somonowombajaan amamaawuya. Ono Anutu iyan qetama tuarenjen ama mun laligowubo. Onoangiaa kaniagia kaana mokoloowubutiwaajon mono toogia moma galengia men aowu.”

⁴⁰ Gamalielnon kaen injoro gejanono qaaya analin anon koma otaagi. Ii otaan aposol onongi kougi opotorowaajon jegi raunakapan men onongi. Raunakapan men onongi jigo kaunsol tuun yononon aposol ii Jiisaswaa qatanon qaa mon toroqen jewubutiwaa songo kotakota ama onoma “Kamaan kumbu,” jegi.

⁴¹ Kaen jegi jigo kaunsol tuun mesaon kengi. Kananon kema kokaen jegi, “Jiisaswaa qataajon ama qabunanana kaen men soojuti, ii Anutunon

moja. Iinon nono siimbobolo iikaanja mobombaa so moma niniiro saanon sokonja.” Kaen jen uugianon kawaajon qeangoro aisoogi.

⁴² Aisoon gawon toroqen men ween so jiwowon jigonon ugi ano miria miria kanon kema Buja qaa kuma onoma laligogi. Jiisasnon Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, yononon iikawaa Oligaa Bunaya jen iikanon ejemba uugia kuun laligogi. Kian.

6

Gawon ilailaa eja (diikon) 7 metogon ononji.

¹ Gowoko jangogianon somariin uro Juuda ejemba tuun woi koloon laligogi. Tosianon kantri tosonianga kan Griik qaa jegi ano tosonian iyangiaa balongianon laligon kouma Arameik ano Hibruu qaa jenkegi. Kaen laligogi kamba iikanon niinongiinon kolooro. Griik qaa jegiti, iyononon kokaen jegi boliro, “Aposol yononon kamba so nene hina mendeema nonomakejuto, Griik qaa jeje emba malo nonoo nene hina bakaya ii bakasasan nonomakeju. Ororon mende mendeengi mende sokonja.”

² Kaen jegitiwaajon ama aposol 12 yononon gowoko tuun ii koma horon ononji ajoroogi kokaen injogi, “Nononon selewaa gawon men nembanene mendeema onoma Anutuwaa Buja gawombaajon kambanana saanon mende sokono uuwaa gawonananon kamaawabo. Ii mende sokonja.

³ Kawaajon alaurunana, mobu! Ononon mono onongiaa batugianonga gawon ilailaa mokolon onombu. Unja Toroyanon eja uugia saa qero Anutunon momakootoya qaita mon onono qabuwa awaa men nanjuti, mono eja iikaanja 7 meweenon onombu. Ii meweenon ononji gawon ii ononin ii galen koma men laligowuya.

⁴ Yononon kaen laligowuyato, nononano kamba so pondan qama koolin Anutuwaanon Buja qaa jegenja nama jen sein laligowonja. Gawon iikanon mono pondan nambonja.”

⁵ Kaen injogi tuun kuuya yononon “Saanon sokonja,” jegi. Kaen jen eja qata Stiiwen meweenogogi. Stiiwen ii Anutu kotakota moma laarin muro Unja Toroyanon uuta saa qero laligoro. Toroqen eja kokaen meweenon ononji: Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas ano Nikolas. Nikolas ii waba kantriwaa siti qata Antiokia kanon koloon kanagen Juuda ejaga koloon uuta Kraistwaanon meleeno.

⁶ Ii meweenon ononji aposol yonoo jaasewangianon uma kengi borogia wangianon ama qama koolin kotuegon ononji.

⁷ Anutuwaanon qaa jen seigi tomorianaowo kolooro gowoko yonoo jangogianon Jerusalem sitinon somariin seiwo. Jigo gawon galen yonoo tuunonga seiseiya yononon kaanagadeen uugia meleema Jiisas moma laarigi. Kian.

Stiiwen qelanjin men somongogi.

⁸ Anutuwaa kalenmoriaja ano ku-usuna kanon gawon ilailaa eja Stiiwembaa uuta saa qero nama aiwese angoletto somasomata ii ejemba batugianon mero asugiro.

⁹ Ii asugiroto, Juuda tosonian waama Stiiwen tuarenjen ama mugi. “Lolon kagiti, iyonoo qamakooli miri tuun”* yonoo batugianon Juuda tosonian Sairini ano Aleksandria Iijipt siti woi kanon eleema kan nanji.

* **6:9:** Qamakooli miri tuun mombaa qata ii kokaen kolooro qagi: Ejemba qabunagiawo yononon tosaanja sewangia megii bunagia koloon togiaa welen een qen laligon (sleiw) borogianonga loloon kagiti, iyononon iyangiaa qamakooli miri tuungia ama qagia kaen qagi.

Eja kaanjanon mindirin waama Silisia ano Eisia prowinsnonga kagiti, iyonoo tuunonnga Juuda eja tosaanja unuama motoon Stiiwembo mondon niinongiinon ama jenonkooli amigi.

¹⁰ Kaen amigito, Unja Toroyanon Stiiwen sololooro momakooto somataa qaganon qaaya meleema injijoroti, ii Juuda yononon qewagowombaaon amamaan kamaagi.

¹¹ Amamaan kamaan kokomomola menj kema eja tosaanja mokolon kuun onoma kan kokaen jegi, "Inon mepaqepae qaa jen iikanon Mooses ano Anutu qetama orono monin."

¹² Kaen jen kema ejemba tuun, iyonoo jotamemeyagia ano Kana qaawaa boi yonoo uunonkeeme qaa jegi uugia gere jero. Gere jero tililuaan kan Stiiwen horon qelanjin menj jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon kenji.

¹³ Kema eja tosaanja unuanji kouma Stiiwembaa selianon qaa qolonmolongoya kuun kokaen nanjon jegi, "Eja koi kanon mono jiwowon jigonana ano Mooseswaanon Kana qaa tuarenjen ama mende mesaonkejato, ii toroqen jenkeja.

¹⁴ Tuarenjen ama kokaen jero monin, 'Jiisas, Nazaret ejanon mono jiwowon jigo koi kondeeno qeqelalan ewaa ano Mooseson Kana qaa nononota eji, ii utegowaa.'

¹⁵ Kaen jegi jigo kaunsol tuumbaa ajoajoronon ragiti, ii kuuyanon Stiiwen tororo uugi kaitanianon Siwe gajoba tani kaanja kolooro iima mogi. Kian.

7

Stiiwenon qaa kitia meleema jero mogi.

¹ Stiiwen qaa jakeyanon oonji nano jigo galen wananon kokaen qisin muro, "Qaa ii honja me qolonmolongoyaga?"

Stiiwenon Aabrahambaa sunduya jero.

² *Qisin muro kitia kokaen meleeno, "Ejauruna, man daremuna, niinon kokaen injijowe mobu: Ananaa ambonana Aabrahamnon Mesopotemia balonon laligoro asamararan Toya Anutu iinon asugin muro Mesopotemia mesaon Haran gomanon kema laligoro.

³ Anutunon kokaen ijoro,

'Gii geengaa goman balonga ano tinitosauruga onomesaon balon mon qendeema gomanati, mono iikanon kema laligowa.'

⁴ *Kaen ijoro moma Kaldia goman mesaon Haran gomanon kema laligoro. Iikanon laligoro mananon komuro Anutunon wasin murota onjo kaman kokaamba koi laligojuti, mono balon kokanon kan kanain rama laligoro.

⁵ *Balon kokanon rama laligoro Anutunon balon kitia boron mon kana tamboyaa so ii mende bunja qen muro. Balon koi kawaa toya mende totoon kolooro, Aabrahambaa gbilia mende kolooro Anutunon kaman iikanondeen iwaa qaa waladeen kokaen jen somongoro,

'Niinon goman koi ii gii ano goo gemaganon gbiliuruga koloowuti, mono iyonoojon onombe iikawaa toya koloowuya.'

⁶ *Kaen jen toroqen qaa kokaen jero,

'Goo gbiliuruganon goman mongen kema wabaya kolon laligowuya. Wabaya kolon laligogi goman iikawaa toya yononon somongon ononji togiaa welen een qen laligowuya. Kaen laligogi ama riin

* 7:2: Jen 12.1 * 7:4: Jen 11.31; 12.4 * 7:5: Jen 12.7; 13.15; 15.18; 17.8 * 7:6: Jen 15.13-14; Eks 3.12

ononji gawon binawo binawo een megi sewana mende ononji gbani 400:waa so konajilin qaganon laligowuya.

7 Kaen laligowuyato, niinon kanagen balon ejemba welenjia qen laligowuyati, ii qaanon ama jen tegon onomanan.

Anutunon toroqen kokaen jero,

‘Kaen kolooro gbiliuruganon goman ii mesaon goman kokanon eleema kan waena men mepeseen noma laligowuya.’ Kian.

Aisak, Jeikob ano Joosef yonoo sundugia jero.

8 * “Anutunon Abraham kaen ijon aiwese kokaen ambutiwaajon jero moro, ‘Ono niwo soomongo ambutiwaajon mono noo aiwese asa koma eja selegia koton laligowu.’ Iikawaa so Abrahamnon meria Aisak kolooro ween 8 tegoro kanon Anutuwaaiwese men selia koto. Aisaknon meria Jeikob mekoloon aiwese ii koto ano Jeikobnon merauruta mekoloon onoma iikawaa so koton onono. Jeikobwaa merauruta 12 yononon Israel nonoo ambosakonurunanaga koloogi.

9 * “Ambosakonurunananon kogia Joosef ii gema qen mun sewana mewutiwaajon anji tosanon sewana men wama Iijipt kantrinon kema ononji laligoro. Iikanon laligoro, Anutunon iwo laligoro.

10 * Iwo laligoro konajilin kania kania qaganon uro moroti, kuuya iikanonga mono metogon muro. Metogon mun kalenmorianan muro momakootoya awaa kolooro. Ii kolooro Iijipt kantriwaa faarao kin iwaa jaanon keuro iiro sokono eja pon kuun muro Iijipt kantri ano faarao kimbaa jinjkaron miri iwoiya galen koma onoma laligoro.

11 * Galen koma onono bodi kambana kan kuuro Iijipt kuuya ano Keinan goman ii sokono. Kawajon ejemba yononon majakaka somata moma koroweborowe laligogi. Kaen laligon ananaa ambourunananon nembanene mokoloowombajon memeanjogi.

12 “Kaen memeanjogi ‘Iijipt gomanon dumun kota eja,’ kaen jegi Jeikobnon moro. Kaen moma merauruta, ananaa ambourunana ii indin mutuya wasin onono kanon kengi.

13 * Kaen kema laligon eleema mangiaanon kagi. Kanagen indinan mon mombo kengi Joosefnon kaniaya injisaano mogi. Mogi faarao kinon kaanjadeen tinitosaya injiima kaniagia moma koto.

14 * Moma koto Joosefnon qaa ama manan Jeikob ano tinitosauruta kuuya ii koma horon onono iwaanon kengi. Ejemba kengiti, iyonoo jangogia ii 75 kolooro.

15 * “Jeikob kaen wangi Iijipt gomanon keno. Kema laligon iikanon komuro. Ambourunananon kaanagadeen komudaborogi.

16 * Komudaborogi qamogia men anjon Keinan gomanon eleema Sekem gomanon kan ron koma ononji. Wala eenanon Abrahamnon Sekem (Sikem) laligon balon mon eja qata Haamor iwaa gbiliuruta yonoononga mononon sewana meroti, mono iikawaa qasirianon jamo kobaa uroron kanon ama ononji.” Kian.

Moosesnon Iijipt kantrinon koloon laligon kouro.

17 * Stiiwenon toroqen kokaen jero, “Anutunon wala eenanon soomongo qaa Abraham muroti, ii honawo koloowaatiwaa kambana torin dodowiro.

* 7:8: Jen 17.10-14; 21.2-4; 25.26; 29.31-35.18 * 7:9: Jen 37.11, 28; 39.2, 21 * 7:10: Jen 41.39-41
 * 7:11: Jen 42.1-2 * 7:13: Jen 45.1, 16 * 7:14: Jen 45.9-10, 17-18; 46.27 * 7:15: Jen 46.1-7; 49.33
 * 7:16: Jen 23.3-16; 33.19; 50.7-13; Joos 24.32 * 7:17: Eks 1.7-8

Dodowiroti, iikawaa so Israel yononon Iijipt gomanon koloon sein laligogi tuungianon somariin uro.

18 Somariin uro faarao kin monon waama kanain Iijipt galen koma onono. Faarao kin gbilia iinon Joosefwaa kania mende moma laligoro.

19 *Iwaa kania mende moma ananaa kanageso ii anjomokolon qaganon tiligon ambourunana ama riin onono laligogi. Kaen laligogi kinon Israel yonoo jenkooto kotakota kokaen ano, 'Ono mono meraurugia bubuga ii onoma yamagen kema apunon giligi kemej komuwu.'

20 *"Jenkooto kaen ano kamban iikanonadeen mera mon qata Mooses kolooro. Anutunon ii iima moro sokono. Mooses kolooro nemunmananon ii koin karoombaa so mirigaranon galen koma laligori.

21 *Koin karoon ii tegoro nemunanon men yamagen kema kondenon apu qaganon ama mesangoro. Mesangon keno faarao kimbaa boratanon mokolon mero meria kolooro galen koma muro laligoro.

22 Kaen laligoro Iijipt yonoonon momo ano kaiyaka kuuya ii kuma mugitiwaa so Iijipt yonoonon momakooto eja somata kolooro. Iinon qaaya ano nanamemenja ii esunmumu qaganon jen ama laligoro.

23 *"Mooses gbania 40 tegoro kanon Israel daremunuruta yonoo prowinson kema injimambaajon romongon qaaya somongon keno.

24 Kema Iijipt ejanon Israel eja mon iwo een toontoon angowowo ama horon ureen ama mun qero iiro. Iima kema Israel eja ii ilaan mun gematanon kema ironja meleema Iijipt eja ii qen qero komuro.

25 Qero komuro Anutunon Mooseswaanon laarin Israel ejemba faarao kimbaa borononga metogon onomambaajon ku-usun muro karo. Yononon Mooses iima kaniaya iikaen saanon moma asariju, iikaen romongoroto, yononon ii mende moma asarin een tompin laligogi.

26 "Goman ano mombo yonoonon keno Israel eja woiyanon aori iriuro. Iriima batogon batugaranon luae koloowaatiwaajon moma kokaen irijoro, 'Eja woi, oro daremunga. Oroangara motoonon mono naambaajon kaen tiwilaan aojao?'

27 Kaen irijoroto, ejanon alia men bolin muroti, iinon mono Mooses geriawo utama mun kokaen jen muro, 'Gii nonoonon galenkonkon ano jenteego ejaga koloojan me? Moronon kuun gonota nanjan?'

28 Gii woran Iijipt eja qena komuroti, mono kaanadeen nii numambaajon jejan me?'

29 *Kaen qisin muro qaa kawaajon ama Iijipt kantri mesaon olon koma Midian gomanon kema wabaga laligoro. Iikanon laligon emba men merawoita woi mekoloon orono laligogi." Kian.

Moosesnon balon qararankonkonanon gbani 40 laligoro.

30 *Stiiwenon qaa toroqen kokaen jero, "Kaan laligogi gbani 40 tegoro kanon Moosesnon balon qararankonkonanon liligon baanja qata Sainai iikawaa kaniyanon laligoro Siwe gajoba monon asugiro. Ii gere jerenden batuyanon gere bolan koloon mende jen kotoroti, iikanon asugin muro.

31 Kaen asugin muro tani iikawaajon waliigon kania iima moma kotomambaajon kosianon keno Anutuwaanona qaa mon kokaen kolooro moro,

32 'Niinon goo ambosakonuruga yonoo Anutugiaga koloojen. Niinon Abraham, Aisak, Jeikob yonoo Ponggiaga laligon kouma laligojen.' Qaa kaen

* 7:19: Eks 1.10-11, 22 * 7:20: Eks 2.2 * 7:21: Eks 2.3-10 * 7:23: Eks 2.11-15 * 7:29: Eks 18.3-4 * 7:30: Eks 3.1-10

kolooro moma jenenja kanainj ororo iikaanj baagenj uunj iimambaajonj toroko moro.

³³ “Toroko moroto, Ponjonj kokaenj ijoro, ‘Balonj riinj nanjanj, ii balonj kowogaga. Kawaajonj gii mono kana esuga qetegowa.

³⁴ Noo ejemba tuunjuruna Iijipt laligojuti, ii ama riinj onjonj siisiiwaewae gaganonj aonj oronj laligoju. Niinonj ii iima kotonj laligojenj. Yonjononj osongonj unjuro saama welenjuti, niinonj ii modaborojenj. Niinonj yonjoo borogianongga metogonj onjomambaajonj kamaajenj. Kawaajonj gii mono keteda koi waama kana wasinj gombe Iijipt kemba!’ Kaenj ijoro.”

Moosesonj Israel unjano gbani 40 kananonj laligogi.

³⁵ *Stiiwenonj qaa toroqenj kokaenj jero, “Yonjononj Mooses qakooma kondama munj kokaenj ijogi, ‘Gii galenjonkonj ano jenteego ejaga koloojanj me? Morononj kuunj gonota kaya nanjanj?’ Kaenj qakooma ijogito, Anutunonj Mooses ii wasinj muro yonjoo eja ponjgia kolooro. Siwe gajobanonj gere jerendenonj bolanj jero kanonj asuginj muroti, iinonj mono Anutuwaanonj buju qaa ii menj kanj uuta kuuro mootogo ejagiaga kolooro.

³⁶ *Israel mootogo ejagia koloonj ejembauruta ii aiwese angoletokania kania menj Iijipt kantrinongga metogonj unjano mesaonj Kowe Osoga iikanonj kagi. Emu kagi kanonj ano balonj qararanjonkonjanonj kaanjadeenj toroqenj aiwese angoletokaniamorota morota ii gbani 40:waa uutanonj menj qendeeno iima laligogi.

³⁷ *Moosesonj eja ponjgia laligonj Israel kanageso ii kokaenj injijoro, ‘Anutunonj Juuda tuunj onjoo batugianongga gejatootoo eja monj meweengonj kuuro nii kaanj koloojaa.’

³⁸ * “Israel yonjononj balonj qararanjonkonjanonj kanj laligogi eja ponjgia koloonj ananaa ambosakonjurunana yonjowo laligonj kanagesogia galenj koma onjono. Galenj koma onjoma baanja qata Sainai iikanonj uro Siwe gajoba monjonj qaa ijoro moma iwo laligoro. Kaenj laligonj Anutunonj laaligo kotigaa qaaya suulanj ijoro moma laligoroti, iinonj qaa ii iikawaa so jero nonoo Bunja kolooro.

³⁹ “Iinonj eja ponjgia laligoroto, ananaa ambosakonjurunana yonjononj qaaya tenj koma mubombaajonj mojjogia tiiro gema qegi. Gema qenj utama munj uugia meleeno Iijipt kantrinonj mombo eleembombaa siinja mogi.

⁴⁰ *Kaenj moma Mooseswaa data Aaron ii kokaenj ijogi, ‘Moosesonj eja Ponjnana koloonj Iijipt kantrinongga metogonj nunuano kaninji, iinonj baananonj uma tani nomaenj kolooji, nono ii mende mojonj. Ii mende mojonjwaajonj giinonj saanonj tando lopionj mena iikanonj jotamemenana koloogi kanagianonj toroqenj kembonja.’

⁴¹ * “Kaenj ijonj iikanondeenj goul menj kanonj lopionj monj bulmakao meriaa tani megiti. Ii menj siimolonj menj kanj ama munj lombanj onj iwoi borogianonj megiti, iikawaa korisoro ama mepeseegi.

⁴² *Kaenj angito, Anutunonj ii iima mojjoya tiiro gema unjuro Sombimbaa sengelao Toya waegia menj mepeseenj onjombutiwaajonj onjomesaoro. Gejatootoo eja Aamosonj qaa monj ooro Buju Terenonj eji, mono iikawaa so kokaenj angj,

‘Oo Israel ejemba, onj balonj qararanjonkonjanonj kanj gbani 40:waa so laligonj kambanj iikanonj oro siimolonj onj nandunj tosaanja menj kanj noma laligogi me qaago?’

* 7:35: Eks 2.14 * 7:36: Eks 7.5; 14.21; Janj 14.33 * 7:37: Dut 18.15, 18 * 7:38: Eks 19.1–20.17; Dut 5.1–33 * 7:40: Eks 32.1 * 7:41: Eks 32.2–6 * 7:42: Aam 5.25–27

⁴³ Ii qaagoto, ononon mono ben qata Moolek iwaa opo sel kuuna ii anggogi ano ben qata Refan iwaa sengelao unaya ii angon kan laligogi. Ononon unu lopion ii waegara men mepeseen orombombaajon megii bunagia kolooro.

Kawaajon ama niinon mono konjoma onombe kereurugianon kan unuangi kema laligon koriganon Babilon kantriwaa gematanon uma laligowu.' ” Kian.

Stiiwenon opo sel jigowaa qaaya jero.

⁴⁴ *“Ambosakonurunana yononon balon qararanjonkononon kan laligon Anutuwaa dangunu kuun opo sel jigo men angon laligogi. Ii men angon Anutunon jigoya mewutiwaajon Mooses jen koton mun unu sareya qendeema muro iiroti, mono iikawaa so megii nano.

⁴⁵ *Mooseson ambosakonurunana galen koma onono yononon opo sel jigo ii angon laligogi. Kanagen Joosuanon waama galen koma onono gbiliurugianon jigo ii bunu qen angon toroqen kan laligon kantri kokanon kougi. Kantri kokanon kougi Anutunon balon toya tuuna tuuna onotaaro kengi gomanjia angon koma megii. Men rama laligogi kin Deiwid kolooro.

⁴⁶ *“Tionon koloon Anutu jaasewanon kalenmorianu mokoloon kokaen qisin muro, ‘Anutu Jeikobwaa bena, giinon saanon jena niinon jen kotowe nono goojon jiwowon jigo wana mewona.’

⁴⁷ *Kaen qisin muroto, Solomonon jen kotooro Anutuwaajon jiwowon jigo megii.

⁴⁸ Ii megito, Uuta Somata iinon ejanon miri borogianon megiti, iikanon mende laligoja. Kawaa qaaya gejatootoo eja monon kokaen ooro eja,

⁴⁹ *“Ponon jeja: Noonon jinkaron dun rarana ii Siwenon ero namo ii kananaa doya kolooro iikanon riin rajen.

Ono mono noojon miri tania nomaen megii sokonaga?

Me miri dakanon mokoloon nongi iikanon uma haamo men laligowenaga?

⁵⁰ Iwoi kuuya ii mono neeno neena boronanon mokoloon onombeti, ii moju.’ ” Kian.

Stiiwenon kaunsol yonoo uugia kuuro.

⁵¹ *“Oo qaageqe ejemba, onoo uugianon mono duuro gadokopa koloju. Gejagianon honjon mende toton toja! Ii duujiwaajon Anutuwaanon qaa qotogon gejajojomban amakeju. Ambosakonurugianon Unu Toroya tuarenjen ama mun laligogi ononon mono yonoo so toroqen kaanjadeen Unu Toroya suulan gema qenkeju!

⁵² Onoo ambosakonurugianon gejatootoo ejemba afaana qaago sisiwerowero ama onoma laligogi. Yonoononga moronon kakasililin mende mokolooro? Yononon Eja Solananon asugiwaatiwaa gejatootoo qaaya jegi ii unugi komugi. Yononon komugi Eja Solananon ano asugiro ononon ii memelolo men mun qegi komuro.

⁵³ Anutunon gajobauruta wasin onono Siwenonga kamaan Kana qaa onongi Bunagia kolooro, ononon ii mende ten koma otaan laligogi.” Kian.

Stiiwenon jamonon qegi komuro.

⁵⁴ Stiiwenon qaa kaen jero jigo kaunsol yononon mogiti, ii uugia soonon kootoya kaana kotooro. Kotooro uugia gere jero ambari kin waama nanji.

* 7:44: Eks 25.9, 40 * 7:45: Joos 3.14-17 * 7:46: 2 Sml 7.1-16; 1 Hist 17.1-14 * 7:47: 1 Kin 6.1-38; 2 Hist 3.1-17 * 7:49: Ais 66.1-2 * 7:51: Ais 63.10

⁵⁵ Kaen angito, Unj Toroyanon Stiiwembaa uuta saa qero jaaya Siwenon uuro uro Jiisas Anutuwaa asamararan uutanon eukanon Anutuwaa boro dindinanon nano iiro.

⁵⁶ Jiisas iima jero, “Mobu! Siwe aantano Siwe gomambaa Eja honanon mono Anutuwaa boro dindinanon nano iijen.”

⁵⁷ Kaen jero moma qa gigilaagi guju somata waaro gejagia borogianon gojoma kuuyanon lugun kema qelanjin meggi.

⁵⁸ Kaen menj taon goraayanon ororaan kema seleengen ama jamonon kanain gilin qegi. Kaen qegi tosonian ii iima nama malekugia qetegon meloloon eja gbaworo Soolwaa kosianon anji.

⁵⁹ Kaen ama jamonon gilin qengadeen nanji Stiiwenon Anutuwaa qama koolin kokaen jero, “Oo Pon Jiisas, gii mono kokoosona menj angon komba!”

⁶⁰ Kaen menj kemen simin kuma qa gigilaan jero, “Pon, singisongo koi anjuti, iikawaa lombota mono yonoo qagianon mende amba!” Kaen menj goron qen komuro. Kian.

8

Soolnon uumeleen tuun sisiwerowero ama onono deengi.

¹ Stiiwen qegi komuroti, ii Soolnon kaanagadeen moro sokono. Kamban iikanonadeen sisiwerowero somata kolooro Jerusalem sitiwaa uumeleen tuun kazi ama onongi. Kawajaan yononon korebore siti mesaon deema Judia ano Samaria prowins woi ii sokoma kenji aposol yononondeen kaparan koma sitinon laligogi.

² Ejemba Anutu goda qen waeya menj laligogiti, iyonoononga tosonian Stiiwen komurotiwajaan jinjen qama mamaga saama qamoya menj kema ron konji.

³ *Ron kongito, Soolnon uumeleen kanageso jaabamagege menj onoma miria miria liligon uma uumeleen eja ano emba ororaan unuama gilin onono kamaagi jero kapuare mirinon onongi. Kian.

Filipnon Samaria sitinon Buja gawon mero.

⁴ Uumeleen ejembanon deema goman so kema kan liligon laligogiti, iyononon Oligaa Buja menj iikanon ejemba uugia kuun laligogi.

⁵ Filipnon Samaria prowinswaa siti monon kemen Hamoqege Toya Kraistwaa kania menj asarin onono mogi.

⁶ Ii menj asarin onoma angoletto mero letono ejemba tuun yononon ii iima qaa jeroti, ii uumotoon ama geja ama moma angon konji.

⁷ Filipnon gawon mero Anutuwaa ku-usunanon omejiilan mamaga ii ejemba uugianonga onotaaro. Onotaaro qa bobolo qama kouma kenji. Gawon mero ejemba seiseiya bakagia koomuya koloon meendanngoya laligogiti, ii qeangogi.

⁸ Kaen kolooro Samaria sitinon korisoro uuta koloon ero. Kian.

Sele galen eja Saimonon umbuqumbulin ano.

⁹ Korisoro eroto, Samaria siti kanon owen jenan eja mon qata Saimon laligoro. Iinon gbani tosaan suuqangoron hamoqege gawon menj Samaria ejemba walingon onono laligogi. Kaen laligogi “Eja uuta koloojen,” menj iyanajaan moro uro.

¹⁰ Ejemba uuta ano kamaanqeqeta yononon korebore Saimombaa qaawaajon geja ama moma kokaen menj laligogi, “Anutuwaa esuna qata ‘Ku-usun somata,’ qajuti, iikanon mono eja kawaa uutanon kemerota eja.”

* 8:3: Apo 22.4-5; 26.9-11

11 Saimonon suuqanqoron hamoqeqe gawon ii kamba koriga mero ejembanon walingon laligogi. Kaen ano walingon laligotiwaajon ama iwaanon qokotaan laligogi.

12 Kaen laligogito, Filipnon kan Anutuwaa bentotonon keubombaa Oligaa Buja ano Jiisas Kraist qataa kania ii jen asarin onono. Ii jen asarin onono ejemba mamaganon Buja qaa moma laarin uugia meleengi oomulu men onono.

13 Kaen angi Saimonon kaanagadeen qaa ii moma laariro oomulu men mug Filipwaa kosianon kan laligon otaaro. Kaen kolooro Filipnon angoletto aiwese somasomata mero asugiro ii iima walingon laligoro. Kian.

Uja Toroyanon Samaria yonoo uugianon kemero.

14 Samaria ejembanon Anutuwaanon Buja qaa kaen moma analin angon kongiti, iikawaa bujuyanon sein Jerusalem sitinon keno aposol yononon mogi. Yononon ii moma Piito ano Jon meweengon wasin orongi yononon keni.

15 Kema keuma yonoojon ama qama koolin Uja Toroyanon uugianon kemebaatiwaajon Pon qisiri.

16 Kania kokaembaajon qisin qama kooliri: Yononon Pon Jiisaswaa qatanon oomulu men onongito, Uja Toroyanon yonoononga mombaa uutanon mende kemero een laligogi.

17 Kawaajon qama koolin borogara wangianon ani Uja Toroyanon uugianon kemero meg. Kian.

Saimonon Uja Toroya sewana memambaajon jero.

18 Aposol yoronon borogara ejemba wangianon ani Anutunon iikawaa so Uja Toroya yonoo uugianon ano Saimonon ii iima monen men kan kokaen irijoro,

19 “Oro mono ku-usun kaanja ii nii mon noni men borona daen yonoo wangianon amanati, Uja Toroyanon mono iyonoo uugianon kemebaa.”

20 Kaen irijoroto, Piitonon kokaen jen muro, “Ae! Yamagen! Giinon Anutuwaa kalena ii monenon sewana memambaajon jejan. Kawaajon gii mono monengawo gere sianon kemeba.”

21 Goo uuganon Anutuwaa jaanon mende dingoja. Kawaajon gii Buja qaa kokawaa hona mon mende totoon mewaga.

22 Kilenaganonga mono uuga meleema Pon qama koolina iinon uumomogaa singisonogoya ii mesaonaga.

23 Goo uuganon kobooro tomembombombon kaanja juma saa qen gonja. Singisonogonanon mono kasa kaanja kokosiin gono osijan.”

24 Piitonon kaen jen muro owen jenan eja Saimonon kokaen meleema orono, “Oro mono noojon ama Pombaajon qama kooliri qaa jejaoti, iikawaa hona mon mende koloon nonaga.”

25 Aposol yoronon Pombaa Buja qaa ii siti iikanon nanjon jen jen asarin onomesan keni. Kananon kema Samaria prowinswaa gomanja gomanja liligon ejemba uugia Oligaa Buja qaanon kuun onoma laligon Jerusalem sitinon eleema keni. Kian.

Filipnon Afrika eja mon ii Buja qaa ijoro.

26 Pombaanon gajoba monjon Filip qaa kokaen ijoro, “Gii mono Jerusalem siti mesaon Saut waagen kemba. Balon qararankonkonanona kana isia (walaga) Gaza taanon kemenkejuti, mono iikanon kemba.”

27 Kaen ijoro Filipnon afaanjon mesaon keno. Kema Afrika eja monjon gomanan eleema keno kananon mokolooro. Iinon Etiopia kantriwaa

kandasi kwiimbaa jawiŋa uuta kolooŋ emba pombaa jinŋaron mirianon monen ano esuhina iwoiya galen koma laligoro. Seliaa iwoiwaajon ama Juuda eja koloomambaajon amamaaroto, kilen Anutuwaa waeya men mepeseemambaajon Jerusalem sitinon karo.

²⁸ Kaŋ gomananon eleemambaajon hoos karenon uro hoosnon horogi kananon keno. Iikanon kema gejatootoo eja Aisaiawaa buk kotuma weenŋon raro.

²⁹ Kaen kolooro Uŋa Toroyanon Filip saŋe qeŋ muŋ qaa kokaen ijoro, “Gii mono hoos kare iikawaa kooronanon kema metetereen kema.”

³⁰ Uŋa Toroyanon kaen ijoro iikanondeen bobogariŋ kosianon keno. Kema ejanon gejatootoo eja Aisaiawaa buk iikanon Buŋa qaaya weenŋoro moro. Moma kokaen qisiŋ muro, “Qaa weenŋoŋaŋi, ii saanon moma asarijan me qaago?”

³¹ Qisiŋ muro ijoro, “Moŋnon mende jeŋ asariro neeno ii nomaen moma asariwenaga?” Kaen ijoro hoos karenon uro motoon rari.

³² *Buŋa Tere weenŋoroti, ii kokaen,

“Ejanon lama qeŋ kotowombaajon men wanjuti, ii mono iikawaa so oson sororonŋon ero.

Galenanon lama meriaa juya bianŋkatinon motoro kooronanon goron qeŋ otona qaa nanji, iwaa so mono mende qama waunŋoro.

³³ Men kamaan mugi moŋnon qaa jakeyanon qaayaa kitia mende nanŋon jero een lan jeŋ tegogi. Namonon laaligoya kaen wanŋi komuro.

Gbiliuruta qaa komuro. Kawaaŋon moŋnon qa arenja kanagen mende weenŋon jewaa.”

³⁴ Jawinon ii weenŋon Filip kokaen qisiŋ muro, “Gejatootoo ejanon qaa ii morowaajon jeja? Ii iyanajon me eja mombaajon jeja? Gii saanon iikawaa kania nijowa.”

³⁵ Kaen qisiŋ muro gejatootoo yonoonon Buju Terenŋa kanain Jiisaswaa Oligaa Buŋa ii kaniawo jeŋ asariro moro.

³⁶ Kaen amin moma kananon kema apu kosianon keuri kwiin jawinanon ijoro, “Iiba, apu berenja koi eja. Kawaaŋon gii saanon oomulu men nomba. Qaa moŋnon anŋon koma gonja me qaago?”

³⁷ (Kaen ijoro Filipnon jero, “Gii qaa gijojeni, ii uuga kuuya Anutuwaanon ama moma laarijan een, ii saanon amana.” Jero qaa kokaen meleeno, “Jiisas Kraistnon Anutuwaa Meria kolooja, niinon ii moma laarijen.”

³⁸ Kaen meleema jeŋ kotooro hoos kare somonŋogi anŋarakun apunon kemeŋ Filipnon oomulu men muro.

³⁹ Ii men muro apunon kouri Pombaa Uŋa Toroyanon Filip wano uma aliro kwiin jawinanon ii mombo mende iiro. Mende iiroto, toroqen korisoro qaganon goman balonanon Etiopia keno.

⁴⁰ Filipnon alin kema taon qata Asdod kanon asugiro mokoloogi. Iikanonadeen toroqen taona taona liligon kanon Oligaa Buŋa qaanon ejemba uugia kuun kema laligon Sisaria taanon kouro. Kiaŋ.

9

*Ponŋon Sool asugin muro uuta meleeno.
Apo 22.6-16; 26.12-18*

* 8:32: Ais 53.7-8

¹ Kamban biiwia kanon Soolnon uugere qaganon nama uu selia bolan qetano Pombaa gowokouruta unun ureen onoma laligoro. Kaen laligon jigo gawon galeŋ waŋa iwaanon keno.

² Iwaanon kema kokaen kuun qisiro, “Kana gbilia otaan laligojuti, iyonoononga tosonian koriganon Damaskas sitinon laligoju. Kawaajon niinon saanon endu kema mongama onoma mon mokoloomanati, ii mono somongon wama Jerusalem sitinon kamaŋa. Damaskas sitinon Juuda nonoo qamakooli miri galeŋ komakejuti, iyononon ii angon koma onombubotiwaaajon mono jenteego tere onon nona men kema qendeema onomaŋa.” Kaen jero ooro men keno.

³ Kananon kema kema Damaskas siti dodowimambaaajon ano iwoi mon uulanawo kokaen kolooro: Asamararan mon Siwenonga oobili kaan asugin kamaan liligon muro.

⁴ Liligon muro tama namonon kemen en oton mon moro qaa kokaen ijoro, “Sool Sool, gii mono naambaaajon sisiwerowero qaganon ama nonjan?”

⁵ Kaen ijoro Soolnon qisin jero, “Pon, gii moronon?” Kaen jero meleeno, “Nii Jiisas sisiwerowero qaganon ama nomakejani, nii mono ii.

⁶ Ii koloojento, saanon waama sitinon kema. Iikanon kema naa iwoiga ambagati, mononon iikawaa bujuya gijowaa.”

⁷ Eja iwo kenngiti, iyononon qaagia bogoro totomin nanngi. Yononon qaa oton onanon mogito, eja mon mende iigi.

⁸ Qaa meleeno Soolnon namononga waaroto, jaaya uun iwoi mon mende iima titou kuun nano. Kaen nano borianon men Damaskas sitinon wama kenngi.

⁹ Kenngi ween karon kawaa so titou rama apu me nene mon mende nen een raro. Kian.

Ananiasnon Sool oomulu men muro.

¹⁰ Damaskas sitinon Jiisaswaa gowoko mon qata Ananias laligoro. Ponon koton kondooro jaameleen unŋa iiro “Ananias!” qaro. Qata qaro jero, “Oo Pon, nii koi rajen.”

¹¹ Kaen jero Ponon kokaen ijoro, “Gii mono waama kana qata Kana Dindina jenkejuti, iikanon kema. Iikanon kema Juudaswaa mirinon uma Tarsus eja qata Soolwaaajon qisiwa. Moba, iinon nii qama koolin noma raja.

¹² Qama koolin rama uutanon jaameleen unŋa mon kokaen iiro: Eja qata Ananiasnon miria uutanon kouma jaaya mombo toowaatiwaaajon boria waŋanon ambaa.”

¹³ Ponon qaa kaen ijoro kokaen meleeno, “Oo Pon, ejemba mamaganon eja iikawaa sunduya jedaborogi mobe. Iinon Jerusalem sitinon goonon kanagesouruga soraaya ii mamaga unun ureen onoma laligoro.

¹⁴ Jigo gawon galeŋ waŋa yononon nemun koma ku-usun mugi Damaskas siti kokanon kaanagadeen gawon iikayadeen memambaaajon karo. Ejemba goo qaga qama koolinkejoni, iinon mono nono korebore nonoma somongon nonomambaaajon moja.”

¹⁵ Kaen meleenoto, Ponon kokaen ijoro, “Niinon eja ii meweengon mube qana bosima noo manja qen laligowaa. Kaen laligon gomaŋa gomaŋa liligon noo Buŋana jen seirol Israel ano waba kantri ejembanon momakebuya. Qaa jakeya jakeya kanon horogi eja pon mamaga yonon jaagianon keuma noo Buŋana injoro mobuya. Kawaajon mono kilen kema.

¹⁶ Iinon qana bosima kawaajon siimbobolo mamaga mobaa. Niinon iikawaa areŋa qendeema mumambaaajon mojen.”

¹⁷ Kaen ijoro Ananiasnon kema miri iikawaa uutanonj uma borowoita Soolwaa wananonj ama ijoro, “Sool alana, kana somatanonj kana Jiisasnonj asuginj gonoti, Ponj iikanonj mono wasinj nono kajen. Goo jaaganonj mombo tooro Unj Toroyanonj uuga saa qewaatiwaajonj nijoro kajen.”

¹⁸ Kaen ijoro iikanondeen iwoi sunuyawo tani kanonj jaayanonga tama kamaadabororo jaaya tooro. Jaaya tooro uuro asariro waaro. Waama jero oomulu menj muro.

¹⁹ Oomulu menj muro nene nenj kotiuro. Soolnonj kotiinj gowoko yonjoo batugianonj Damaskas sitinonj weenj tosaanja laligoro. Kianj.

Soolnonj Damaskas sitinonj Bunja gawonj mero.

²⁰ Laligonj iikanonja waama Juuda yonjoo qamakooli miria miria kanonj uma Jiisaswaa kania jenj asarinj ejemba uugia kuunj kokaen injoro, “Jiisasnonj Anutuwwa meria kolooja.”

²¹ Kaen injoro moma kuuya yonjononj aarunj walingonj jegi, “Jerusalem sitinonj qa ii qama kooligiti, eja koi kanonj ii ununj ureen onoma laligoro me qaago? Kaanjadeen koi kanonj karoti, ii mono nono somonjonj nunuama jigo gawonj galen wana yonjoo borogianonj nonoomambaajonj karo. Kawaa-jonj mono nomaen letoma anj Anutuwwa qaa iikayadeen nanjonj jenkeja?”

²² Kaen jegito, Anutunonj Sool esunmumu muro mombo kotiinj laligoro. Kotiinj laligonj Juuda ejemba Damaskas sitinonj laligogiti, iyonjoo uugia kuunj kokaen jenj laligoro, “Jiisasnonj onjononj Anutuwaanonj Hamoqeqe Toya Kraist kolooja.” Qaa ii jenj kotiinj kania qendeema laligoro yonjononj kiko qen qaa ii qewagowombaajonj amamaan laligogi.

²³ *Weenj mamaga tegoro Juuda yonjononj ajoroonj qaa gawonj menj Sool qegi komuwaatiwaajonj anjonan angj.

²⁴ Anjonan angjito, iikawaa bujuya ii Soolwaa gejianonj kemero moro. Soolnonj Damaskas siti mesaomambaajonj ano iikanonj qegi komuwaatiwaajonj siti kiropo naguyanonj iwaajonj asaga gomantiinja jaa galen menj laligogi.

²⁵ Kaen menj laligogito, gowokourutanonj gomantiinja monjonj konde (misa) somata menj kasanonj somonjonj Sool kondenonj ama siti sopawaa ootanonga angj kemenj keno. Kianj.

Soolnonj Jerusalem tatawaga kema laligoro.

²⁶ Soolnonj kema Jerusalem sitinonj keuma Jiisaswaa gowokouruta yonjowo batogonj toroqeroto, kuuya yonjononj Sool gowoko koloonj laligoroti, ii mende moma laarigitiwaajonj ama iwaajonj toroko mogi.

²⁷ Toroko mogito, eja qata Barnabas iinonj ala menj munj kalanj koma wama aposol yonjononj kema qendeema sunduya kokaen jenj asarinj onono, “Sool eja koi kanonj kananonj karo Ponjonj asuginj muro iiro qaaya ijoro ano kanagenj Jiisaswaa qata ii Damaskas sitinonj jenj asarinj uugia kotakota kuunj laligoro.”

²⁸ Sunduya kaen jenj asarinj onono yonjowo toroqen Jerusalem siti uutanonj liligonj awasankaka nama Pombaa qata asuganonj qama ejemba uukuuku kotakota ama onoma laligoro.

²⁹ Ii ama onoma laligonj Juuda ejemba Griik qaa moma laligogiti, iyonjowo aminj moma mondonjosi qaa melenjeleenj anoto, yonjononj Sool kaparanj koma qegi komuwaatiwaajonj mogi.

³⁰ Ii batogi alaurutanonj Sool mokoloonj wama Sisaria taanonj kema nama wasigi yanodeen toroqen kolokoloo taonja qata Tarsus kanonj keno. Kianj.

Uumeleenj tuunj yonjononj luaenonj laligogi.

* 9:23: 2 Kor 11.32-33

³¹ Soolnon uuta meleeno iikawaa gematanon uumeleen kanageso kuuya Judia, Galili ano Samaria prowins sokoma laligogiti, iyononon luae mokoloogi Unja Toroyanon ii menj kotiin nanjon onono laligogi. Kaen metulanjon Pombaa qaaya uuguwombotiwaa keegia moma gawon megii uumeleen kanagesonian somariin seiro laligogi. Kianj.

Piitonon Lida eja monj menj qeangoro.

³² Piitonon gomanja gomanja liligon Jiisaswaanon kanageso soraaya injiima kema laligon kamban monjon taon qata Lida kanon keuro.

³³ Keuma kanon eja monj qata Ainias mokoloro. Bakaya koomuya kolooro dunnondeen enj laligoro gbani 8 tegoro.

³⁴ Piitonon ii mokolonj kokaen ijoro, "Ainias, Jiisas Kraistnonj gii menj qeangonj gonja. Kawaaajonj mono waama tambomaeeega menj kululuuwa." Kaen ijoro iikanondeenj waaro.

³⁵ Kaenj kolooro Lida ano Saaron ejemba kuuya yonononj ii iima uugia meleema Pombaanonj qokotaagi. Kianj.

Piitonon Jopa kema Tabita menj gbiliro.

³⁶ Jopa taononj gowoko emba monj qata Tabita laligoro. (Qa ii Griik qaanonj Dorkas, ananaa qaanonj nembaro, Inglis qaanonj deer.) Iinonj kambanj so gawonj awaa awaa menj kalenj seiseiya mendeema ejemba kamaanqeqeta ilaanj onoma laligoro.

³⁷ Piitononj gomanj kanonj laligoro Tabitanonj kambanj iikanonj ji koloonj muro komuro. Komuro qamoya songbama menj miri uuta monjonj uma anji.

³⁸ Lida ii Jopa taonj kosianonj raro. Kawaaajonj Piitononj Lida laligoroti, gowoko yonononj ii moma eja woi wasinj oronji kema Piito kokaen qisinj muri, "Gii mono uulanawo kana norowo Jopa taononj kembonja."

³⁹ Qisinj muri iikanondeenj afaangonj yorowo kenji. Kema keugi qamo miri uutanonj erotiwaanonj wama ugi. Ugi emba malo kuuya Piito liligonj saama Dorkasnonj yonowoj laligonj opo maleku uunj menj ononoti, ii qendeema mugii.

⁴⁰ Qendeema mugito, Piitononj jero kuuya yonononj kemedaborogi siminj kuma qama kooliro. Qama koolindaboronj qamo jaasewanj qenj kokaen ijoro, "Tabita, mono waaba." Kaen ijoro jaaya uunj Piito iima waama raro.

⁴¹ Raro Piitononj borianonj menj kobibiiro waama nano. Nano uumeleenj alauruta ano emba malo onoono ugi. Ugi koomunonga gbilinj waaroti, emba ii jaasewangianonj ano iigi.

⁴² Iikawaa buju qaa ii Jopa uutanonj miri so keno moma ejemba mamaganonj kanainj Ponj moma laarinj mugii.

⁴³ Piitononj Jopa kanonj somanja tosaanja toroqenj laligonj Saimombaa mirinonj rama ero. Eja ii kana esu mewutiwaajonj bulmakao selia orasinj songbama meagonj laligoro. Kianj.

10

Korniliusnonj Piito qaro karo uuta meleeno.

¹ Taonj qata Sisaria kanonj kawali galenj wabaya monj qata Kornilius laligoro. Iinonj manjajeqe tuunj bakaya monj qata "Italiwaa manjajeqe tuunj" qagiti, iikanonj manjajeqe eja 100 yonoo galengia laligoro.

² Iinonj sumanjuruta kuuya yonowoj Anutu goda qenj waeya menj mepeseen laligogi. Kaen laligogi Juuda ejemba wanaya yonoojonj kalenj seiseiya onoma Anutu pororo qama koolinj laligoro.

³ Mare moŋnoŋ 3 kilok kawaa so kolooro Poŋnoŋ Kornilius kotoŋ kon-dooro jaameleen uŋa moŋ iiro. Uŋa ii tororo iima iikanonŋ Anutuwaanonŋ gajoba moŋnoŋ mirianonŋ uro iiro. Gajoba kanonŋ uma “Kornilius!” jeŋ qata qaro.

⁴ Kaen qaro gajoba iigigiinŋ sombuya moma ijoro, “Somatana, naambaa-joŋ koi kajanŋ?” Kaen ijoro meleeno, “Gii qama kooliŋ laligona qaaga Anutuwaanonŋ uro moro awaa kolooja. Gii ejemba wanaya kalena kalena mendeema onŋmakejani, ii Anutunonŋ moma anŋonŋ koma goojoŋ romonŋonŋ wasiŋ nono kajeŋ.

⁵ Kawaajonŋ mono keteda koi qele ana Jopa taononŋ keno eja qata Saimon, qata moŋ Piito qajuti, iiga wama kawu.

⁶ Iinonŋ oro selianonŋ gawonŋ meme eja qata Saimon iwaa mirinonŋ kowe goraayanonŋ laligoja.”

⁷ Siwe gajobanonŋ Kornilius qaa kaen ijoŋ mesaonŋ keno. Mesaonŋ keno welenŋqeŋeya woi oroono kari. Kari koipuya manjaŋeŋe eja moŋ kosianonŋ kaparaŋ koma Anutu motoonŋgara goda qeŋ laligoriti, ii kaanŋagadeenŋ oono karo.

⁸ Kagi gajobawaanonŋ qaa ii kuuya inijoro wasiŋ onŋono Jopa taononŋ kenŋi. Kiaŋ.

Poŋnoŋ Piito kotoŋ kondooro jaameleenŋ uŋa iiro.

⁹ Eja yoŋononŋ kananonŋ kenŋi gomaŋ ano taonŋ dodowigi weenŋ biiwia kanonŋ Piitononŋ miri uuta moŋ eu kanonŋ uma nama qama kooliro.

¹⁰ Nama qama kooliŋ nenewaa komuŋ iwai nemambaaajonŋ moma jero oogi. Oogi kambaŋ kanonŋ Pombaa umbeumbenanonŋ qero rama jaameleenŋ uŋa moŋ kokaenŋ iiro:

¹¹ Siwenonŋ aantano iwai somata moŋ kamaaro. Iwai ii opo taanŋa somataa tani kaanŋa kolooro. Gajoba yoŋononŋ iwai iikawaa wanŋonŋa 4 iikanonŋ meŋ nanŋowuyaga, iikawaa tani kaanŋa balononŋ kamaaro.

¹² Iwai iikawaa utanonŋ oro kania kania ragi. Oro tosanonŋ kana 4:yanonŋ riinŋ kemakeju. Tosianonŋ wosogianonŋ kondondonŋonŋ kemakeju. Kaanŋagadeenŋ koonŋa koonŋa kanakeewanŋ elelaonŋ kemakejuti, iwai kaanŋa kaanŋa ii opo iikawaa utanonŋ motoonŋ kamaagi.

¹³ Kamaagi iikanonŋ qa moŋ koloonŋ qaa kokaenŋ ijoro, “Piito, gii mono waama iwai koi qeŋ oonŋ newa.”

¹⁴ Kaen iijoroto, Piitononŋ jero, “Oo Poŋ, kaenŋ qaago totoonŋ! Ii qiz-imiziŋawo. Nii kambaŋ moŋnoŋ iwai anŋonŋjorayawo ii mende newe. Nii iikawaajonŋ arokuukuu mojeŋ.”

¹⁵ Kaen ijoro qa iikanonŋ mombo koloonŋ iwaajonŋ jero, “Anutunonŋ iwai jeŋ konjoratiro eji, giinonŋ iikawaa qata anŋonŋjorayawo kaenŋ mende qaba.”

¹⁶ Iwai kaanŋa ii mombo asugiro indinŋa karoonŋ kolooro. Indinŋa karoonŋ kolooro iikanondeenŋ opo ii mombo horogi Siwenonŋ uro.

¹⁷ Piitononŋ jaameleenŋ uŋa ii iima iikawaa kaniaajonŋ kiko qeŋ momambaa-joŋ moma bimbimŋonŋ raro. Kaenŋ raro kambaŋ iikanondeenŋ Korniliusonŋ eja wasiŋ onŋono kanŋ Saimombaa miri moŋgama kawaajonŋ qiqisi ama mokoloonŋ kouma miri naguyanonŋ nanŋi.

¹⁸ Miri naguyanonŋ nama kokaenŋ qama qisigi, “Saimon qata moŋ Piito qajuti, iinonŋ miri koi kanonŋ laligoja me qaago?”

¹⁹ Piitononŋ toroqenŋ jaameleenŋ uŋa iikawaa kaniaajonŋ moma bimbimŋonŋ raro Uŋa Toroyanonŋ kokaenŋ ijoro, “Moba, eja karoononŋ kanŋ gii moŋgama gonju.

²⁰ Niinon eja ii wasin onombe koi kaju. Kawaajon mono keteda koi waama kemen uuwoi ezelobezelo mesaon yonowo kamba.”

²¹ Kaen ijoro Piitonon eja iyononon kemen injoro, “Mobu, onjo eja monganjuti, niinon ii koloojen. Mono naambaajon kaju?”

²² Injoro meleengi, “Kawali galej Kornilius ii eja dindina kolooja. Iinon Anutu waeya men mepeseen laligoro Juuda ejemba tuun kuuya yononon goda uuta qen munkeju. Anutuwaa gajoba toroya mononon asugin mun kokaen jen kotooro moro, ‘Gii mono qele ama Piito koma horon muna miriganon uma qaa uutanonga jewaati, ii geja ama moba.’”

²³ Kaen meleengi horon onono miri uutanon ugi kalan koma onono ainjolon rama egi. Egi goman ano Piitonon waama yonowo keno. Jopa taon kanona ala tosaana unuano iwo motoon kengi. Kian.

Piitonon waba ejemba yonowo ajoroogi.

²⁴ Motoon kema somaņa motoongo en kema laligon Sisaria taonon keugi. Keugi Korniliusnon yonoonon mamboma laligoro. Kaen laligon tinitosa ano alauruta awaa ii koma horon onono mirianon ajoronon ragi.

²⁵ Keuma Piitonon mirinon umambaajon ano Korniliusnon waama kamaanj jolona jen kanianon kemen usugon muro.

²⁶ Usugon muroto, Piitonon borianon men kobibiuro waaro kokaen ijoro, “Mono waaba, nii kaanideen balon ejaga koloojen.”

²⁷ Kaen ijoro iwo amin moma miri uutanon uri ejemba mamaganon ajoronon ragiti, ii injiuro.

²⁸ Injiima kokaen injoro mogi, “Onjo Juuda ejemba nonoo kanianana moju. Juuda nono ejemba wabaya onoo mirinon uma onowo ainjolon rarawaa songo ero amamaankejon. Ii amamaankejonto, Anutunon qaaya mon qendeema noma kokaen nijoro, ‘Giinon ejemba ii me woi yonoo qagia ii anjonjora arokuukuuyawo kaen mende qaba.’

²⁹ Kawaajon onjo qele ama koma horon nongi niinon mende qotogon kan koujen. Kouma kokaen qisijen: Onjo mono naambaajon qele ama koma horon nongi? Ii saanon jegi momaņa.”

³⁰ Kaen injoro moma Korniliusnon meleeno, “Nii mare mononon kamban kokaamba 3 kilok kanon mirinanon rama qamakooli gawon men laligon koube kete somaņa 4 kolooja. Qamakooli gawon men laligowe iikanonadeen eja mon selekopaaya asamararawo kanon asugin bananon nano.

³¹ “Bananon nama kokaen nijoro, ‘Kornilius, gii qama koolin laligona qaaga Anutuwaanon uro moro awaa kolooja. Gii kalena kalena ejemba wanaya mendeema onomakejani, ii Anutunon moma anjon koma goojon romonjon wasin nono kajan.

³² Kawaajon mono keteda koi qele ana Jopa taonon keno eja qata Saimon, qata mon Piito qajuti, iiga wama kawu. Iinon oro selianon gawon meme eja Saimon iwaa mirinon kowe goraayanon laligoja.’

³³ “Kaen nijorotiwaajon ama niinon iikanondeen qele ambe goonon kagi. Giinon qaana moma kajanwaajon uuna qeangoja. Ponon qaa kuuya jewagiwaajon jen koton gonoti, giinon ii saanon jena mobona. Nono kuuya keteda koi iikawaajon ajoronon Anutuwaa jaasewanonon koi rajon.” Kian.

Piitonon Korniliuswaa mirinon Buņa qaa jero.

³⁴ *Korniliusnon kaen jero Piitonon kanain kokaen jero, “Ahaa! Anutunon ejemba tosaņa mende injiisosoronon tosaņa mende sureen

* 10:34: Dut 10.17

onjomakejato, so motoononon gosiñ nonomakeja. Iwaa jaanon monnon angonjorayawo mende kolooja. Niinon ii keteda koi onanon moma kotojen.

³⁵ “Kaen qaagoto, ejemba tuuna tuuna kuuya nonoo batunananon daen yonoononga monnon Anutu waeya men mepeseen kaiyakayanon kana dindiña otaaji, iinon mono Anutuwaa jaanon sokonja.

³⁶ Jiisas Kraistnon ejemba kuuya ananaa Ponana koloon luae qen nonomakeji, Anutunon Buña qaaya ii Israel kanageso nonoonon ano karo. Buña iikanon karo nono iikawaa Oligaa Bunaya jen asarin laligojon.

³⁷ Jonon ejemba uugia kuun kokaen jero, ‘Ono mono uugia meleengi niinon oomulu men onomaña.’ Kaen jero kawaa gematanon qaa ii Galili prowinsnon kanain jegi sein kema Judia prowinsnon keuma kuuya sokono. Ono ii modaboroju.

³⁸ “Anutunon Un̄a Toroya Nazaret eja Jiisaswaa uutanon maaro kusun buña qen aon goman so liligon laligoroti, ii iwo nano kema ejemba kiankomun onono. Kilenaa Toyanon ejemba esunanon somonon horon onono kemegiti, iinon ii kuuya men qeangon onondabororo.

³⁹ Iwoi ii Juuda nonoo gomanon ano Jerusalem sitinon ama men laligoro gere batuyanon mondon qegi komuro. Nono ii kuuya iima nanjon jen dangunuya koloon nanjon.

⁴⁰ Komun ero somaña karon kolooro Anutunon men gbiliro waaro. Waama indinã mamaga ejemba asugin onono.

⁴¹ “Inon ejemba tuun kuuya yonoonon mende asugiroto, Anutunon waladeen nono meweengon nonono Jiisasnon koomu-nonga waama laligoro, kaman iikanon iwo qaa amin moma nembanene angon nen laliginin, mono nonoonon asugiro nono iikawaa qaaya nanjon jen namakejon.

⁴² Kaen nanin Jiisasnon kokaen jen koton nonono, ‘Anutunon kuun nono niinon ejemba laligojuti ano komugiti, iyonoo jenteego Togiaga koloojen. Kawajon ononon mono noo kania ii ejemba tuun so yonoonon nanjon jen asarin laligowu.’

⁴³ Ejemba daen yononon Jiisas moma laarin mun qata qamakejuti, Anutunon mono qa ii moma yonoo singisonogogia mesaon songbamakeja. Iwaa kania kaen eji, ii gejatootoo ejemba kuuya yononon nanjon jen asarin oogita eja.” Kian

Un̄a Toroyanon waba ejemba yonoonon kamaaro.

⁴⁴ Piitonon qaa kaen jengadeen nano Un̄a Toroyanon ejemba geja ama mogiti, iyonoo uugianon kemero.

⁴⁵ Anutunon Un̄a Toroya kalenã ii waba ejemba yonoo uugianon kaanagadeen maaro kemeroti, ii Piitowaa alaurutanon iima aarugi. Juuda ejemba selegianon Anutuwaa aiwese men kotogi uugia meleema Jiisas moma laarin Piito otaan kan ragiti, iyononon mono aarun kokaembaajon walingogi:

⁴⁶ Yononon kantri tosaña yonoo qaagia morota morota kanain jen Anutu mepeseegi. Kawajon walingogi Piitonon kokaen qisin onoma jero,

⁴⁷ “Yononon Un̄a Toroya ii nononon anin kaanã angon koma buña qen aojuti, ii mojon. Kawajon ii saanon oomulu men ononin sokombaa. Ii anin moronon qotogon nononaga?”

⁴⁸ Kaen jen jen koton onono Piitowaa alaurutanon nama Jiisas Kraistwaa qatanon Kornilius sumanjuruta oomulu men onongi. Oomulu men onongi Piito angon koma mugi toroqen ween tosaña yonowo laligoro. Kian.

11

Piitonon Jerusalem kema gawonaa sunduya jero.

¹ Waba kantri yononon kaanagadeen Anutuwaanon qaa men angon kongiti, iikawaa bujuya ii aposol ano uumeleen alaurugia Judia prowins sokoma laligon mogi.

² Kawaajon Piitonon Jerusalem sitinon eleema uro Juuda selegianon Anutuwaa aiwese men kotogi uugia meleengiti, iyononon jejewili (jaaliki) ama jen mugi.

³ Jen mun kokaen ijogi, “Waba kantri eja Anutuwaa aiwesewo mende laligojuti, gii mono naambaajon kema yonowo ainjolon rama nembanene nena? Ii mende sokonja.”

⁴ Kaen ijogi kanakanai-yanonga kanain iwoi kolooroti, ii korebore arenawo jen asarin onoma kokaen injjoro,

⁵ “Niinon Jopa sitinon laligon qama kooliwe Pombaa umbeumbenanon nuro rama jaameleen unu mon kokaen iibe: Siwenon aantano iwoi somata mon kamaaro. Iwoi ii opo taana somataa tani kaana kolooro. Gajoba yononon iwoi iikawaa wanonga 4 iikanon men nangowuyaga, iikawaa tani kaana noo kosonanondeen kamaan ero.

⁶ Kamaan ero iwoi iikawaa uutanon tororo iibe oro kania kanianon ragi. Oro tosaana ii namonon kana 4:yanon riin kemakeju. Tosaana kawalia geregiawo koloju. Tosianon wosogianon kondondongon kemakeju. Kaanagadeen koon kania kania kanakeewan elelaon kemakejuti, iwoi iikaana ii opo iikawaa uutanon motoon kamaagi injiibe.

⁷ Injiibe qa mon kaanagadeen koloon kokaen nijoro mobe, ‘Piito, mono waama iwoi koi qen oon newa.’

⁸ “Kaen mobeto, niinon kokaen jewe, ‘Oo Pon, nii iikawaajon arokuukuu mojen. Iwoi qizimizin angonjorayawo kaana ii kamba mongen noo buunanon mende oosiro. Kawaajon ii mono mende totoon nema.’

⁹ Kaen jewe qa iikanon mombo Siwenonga koloon kokaen nijoro, ‘Anutunon iwoi jen konjoratiro eji, giinon iikawaa qata angonjorayawo kaen mende qaba.’

¹⁰ Iwoi kaana ii indina karoon kolooro. Kaen kolooro iwoi kuuya ii mombo horogi Siwenon eleema uro.

¹¹ Uma ayayooga kono kamba iikanonadeen Korniliusnon Sisaria taononga eja karoon wasin onono noonon kagiti, iyononon miri ranin, iikawaa naguyanon nangi.

¹² “Naguyanon nangi Unu Toroyanon kokaen jen koton nono mobe, ‘Gii mono uuwoi ezelobezelo yakarin yonowo kema.’ Qaa ii mobe uumeleen alauruna 6 yononon kaanagadeen Jopa mesaon niwo Sisaria taonon kenin. Sisaria keuma kawali galen iikawaa mirinon unin.

¹³ Unin qaa sundu kokaen men nonono, ‘Gajoba mononon noo mirinon asugiro iibe nama kokaen nijoro: Gii mono Jopa gomanon qele ama eja qata Saimon, qata mon Piito ii wama kawu.

¹⁴ Iinon kan Buu qaa jero gii ano sumanjuruganon ii moma laarin uugia meleengi kuuya hamo qen onono letombu.’

¹⁵ “Sundu ii men nonono niinon kanain Buu qaa jewe. Ii jewe mogi Unu Toroyanon kanakanaiyanon nonoo uunananon kemeroti, mono iikawaa so geja ama mogi iyonoo uugianon kaanagadeen kemero.

16 *Iinonj kemero iibe iikanondeen Pombaa qaa monj noo momononj kouro romongowe. Qaa ii kokaen, ‘Jononj oo toononj mulu menj ononoto, niinonj Unj Toroya uugianonj ama iikanonj mulu menj onomaŋa.’

17 Nonononj Ponj Jiisas Kraist moma laarinj muninj Anutunonj kalenja nononoti, ano yonononj moma laarigi Anutunonj kalenja iigadeen yonoo uugianonj kaanagadeen ano. Kawaajonj ama nii kaanjanonj mono nomaen Anutu ku-usunj Toya batogonj qetama mubenaga? Iinonj kaenj ama ononota niinonj anjonj koma mumambaajonj amamaawe.”

18 Piitononj sunduya kaenj jero moma uugia olomooro bonjonj kolooro Anutu mepeseenj kokaenj jegi, “Onjanonj, nono uunana meleema laaligo kotigaa bunjaya koloojonj mojonto, Anutunonj kana motoonjgo ii waba kantri ejemba yonoojonj kaanagadeenj ama ononota eja. Ii mono keteda koi asarinj moma kotojonj.” Kianj.

Waba kantrinonj uumeleenj tuunj mutuya kolooro.

19 *Stiiwen qegi komurotiwaaajonj ama kakasililinj kolooro uumeleenj ejembanonj deema liligonj kema kagi. Kema kagi tosianonj kowe goraayanonj Fonisia gomanonj kenji. Tosianonj kowe kotonj wato qata Saiprus kanonj kenji. Tosianonj Siria prowinswaa sitia qata Antiokia kenji. Kaenj deema kenjito, ejemba batugianonj Jiisaswaa Bunja qaa ii Juuda ejembagadeen injijogi mogi. Waba kantri ii mende injijogi.

20 Mende injijogito, Saiprus ano Sairini eja tosianonj yonoo batugianonj laligogi. Yonononj waba balononj somariinj Antiokia sitinonj kouma balonj toya yonowo Griik qaanonj aminj moma Ponj Jiisaswaa Oligaa Bunja ii kaenj Juuda qaago yonoojonj kaanagadeen jenj asarinj ononjgi.

21 Ii jenj asarinj ononjgi Ponjonj yonowo laligoro ku-usujanonj ejemba uugia kuunj onono mamaga yonononj Ponj Jiisas moma laarinj uugia meleema iwaanonj qokotaagi tuunjgia somariinj somata kolooro.

22 Kaenj kolooro iikawaa bujuyanonj kema Jerusalem kanageso yonoo gejagianonj kemero mogi. Ii moma Barnabas wasigi Antiokia sitinonj keno.

23 Kema keuma Anutunonj kalenmoriaŋa ejemba onono qeangogiti, ii jaayanonj iima moro uro aisoonj qambanmambaŋa kokaenj jero, “Ono mono korebore uugia menj kululuunj kotiinj Pombo qokotaan nambu.”

24 Barnabasnonj eja awaa kolooro Unj Toroyanonj uuta saa qero uuwoi yakarinj gema qenj uuta kuuya kanonj Jiisas moma laarinj munj laligoro. Kawaajonj ejemba mamaganonj uugia meleema Pombaa tuunjonj toroqegi somariiro.

25 Barnabasnonj Antiokia mesaonj Sool monjamambaajonj Tarsus taanonj keno.

26 Kema mokoloonj wano Antiokia sitinonj kari. Kanj iikanonj motoonjgara gbani motoonjgo kuuya laligonj zioz gawonj menj uugia meleengiti, ii tuunja tuunja kuma ononi ejemba mamaganonj momo menj uu wombogianonj anji. Antiokia ejembanonj mutuya kanainj gowoko qagia Kraistwaa ejemba (kristen, Kraistwaa bunja) qama laligogi. Kianj.

Waba kantriwaa uumeleenj yonononj Juuda nanjonj ononjgi.

27 Kamban kanonj gejatootoo ejemba tosianonj Jerusalem mesaonj Antiokia sitinonj kamaanj kougi.

28 *Yonoononjga monj qata Agabus ii waama Unj Toroyanonj sololooro buju qaa kokaenj injijoro, “Bodi somatanonj koloojonj gomaŋa gomaŋa sokoma

* 11:16: Apo 1.5 * 11:19: Apo 8.14 * 11:28: Apo 21.10

ewaa.” Kaen jero iikawaa so Siisakin qata Kloodius iwaa galenkonkon kambaanon kolooro.

²⁹ Ii kolooro gowoko yononon mindirin uumeleen alaurugia Judia prowinsnon laligogiti, ii nanjon onoma kulukululuun nandun somata anji kemaatiwaa qaa somongogi.

³⁰ Qaa ii somongogi ano iikawaa so onanon anji. Yononon monen ano iwoi men kululuun Barnabas Sool yoroo borogaronon ama wasin orongi Jerusalem kema uumeleen kanageso yonoo jotamemeurugia injiima ononi. Kian.

12

Herodnon Jeims qen Piito kapuare mirinon ano.

¹ Kamban iikanon kin Herodnon* uumeleen kanageso sisiwerowero men onomambaajon moma jero uumeleen ejemba tosaan onoma somongon onongi.

² Kinjon jen kotooro Jombaa data Jeims ii manjawaa soo somatanon kiangi.

³ Kaen jen kotooro qegi komuro Juuda ejemba tosanon ii mogi awaa kolooro iiro. Ii iima kawaajon toroqen jero Piito kaanagadeen men somongogi. Iwoi ii bered yiistya qaawaa kendon kambaanon jero kolooro.

⁴ *Kawaajon kinjon kokaen jero, “Niinon kiankomu kendon† tegoro Juuda yonoo qaa jakeyanon ooma.” Kaen jen jen kotono kapuare mirinon onongi. Onongi manjaqeqe eja 16 yononon batugianon tuun 4 koma kamban utekute angita eja 4:yanon asaga gomantiina suulan nama galen men mun laligogi.

⁵ Piito kaen galen men mun laligogi kapuare mirinon eroto, uumeleen kanageso yononon suulan iwaajon ama Anutu kaparan koma qama koolin laligogi. Kian.

Siwe gajobanon Piito isama wama kamaaro.

⁶ Qama koolin laligogi kiankomu (Passover) kendon tegoro gomantiina kanon manjaqeqe eja woiyanon Piito gbado (tape) woinon kotakota somongori batugaranon gaon ero ano eja waagiawo tosanon nagu gematanon nama kapuare miri galen meg. Kin Herodnon goman ano Piito wama qaa jakeyanon oomambaajon romongon aren ano gaon egi.

⁷ Gaon egito, Pombaa gajoba monjon uulanawo asugin Piitowaa kooronanon nano kasa miriwaa uuta asaridabororo Piitowaa maronanon qen ijoro, “Mono uulanawo waaba.” Kaen ijoro gbado (tape) woiyanon iikanondeen Piitowaa borianonga een suni.

⁸ Suni gajobanon ijoro, “Mono opoga somongon kana esuga mouba.” Ijoro moma iikaen ano. Ii ano toroqen ijoro moro, “Mono malekuga mouma nii notaan kawa.”

⁹ Kaen ijoro moma miri uuta mesaon otaaro. Ii otaan kenoto, gajobanon iwoi anoti, ii onanon kolooro me qaagoti, Piitonon iikawaajon moro sisau kolooro. Iinon gaon en gaon iiroti, iikawaa tanitani moro kolooro.

¹⁰ Miri uuta mesaon nagu mutuyanon galen men naniti, ii uruugun nagu monjon keuma uruugun koton kema kapuare miri seliaa aen kiropoyanon keuri. Keuri nagu somata kotakota iikanon mono anodeen een tano

* **12:1:** Kin Herod Agripa I (mutuya) iinon gbani 37-44 kanon Palestain kuuya galen koma onoma laligoro. * **12:4:** Eks 12.1-27 † **12:4:** Kiankomu kendon ii Inglis qaanon Passover. Ananaa qaanon qata mon ii goukonkon kendon. Israel ejemba yononon Iijipt laligon nagugia sanon morigi Anutuwa gajobanon injiima koboon unuugun mutu meragia mende unuro komugi.

seleengen siti kana qaa ootanonj kemberi. Kemej kana somata striit monj toroqen keni gajobanonj uulanawo Piito mesaonj alirow.

¹¹ Alirow Piitowaa uuta tooro kokaen jero, “Oo Pononj mono gajobaya wasirow kanj Herodwaa borononga metogonj nonja, ii mojenj. Juuda ejembanonj noo selenanonj iwoi koloowaatiwaajonj mambonjuti, iinonj mono iwoi kuuya iikanonja noo wanja somonjoja. Niinonj keteda koi ii onjonj moma kotojenj.”

¹² Kaenj moma kotooro asarirow Jombaa nemunja Mariawaa mirinonj baagen keno. Jon iikawaa qata monj Maak qagi. Miri iikanonj ejemba mamaganonj ajoroonj Anutu qama koolinj laligogi.

¹³ Kaenj laligogi Piitononj kanj toomaanonj nama nagunonj qero. Nagunonj qero welenqege emba qata Roda iinonj kanj “Gii morononj?” jenj qisirow.

¹⁴ Qisinj nama Piitowaa aroya moma kotonj “Ii-ia kajan!” jenj aisoonj lugunj nagu mende horonj uulanawo miri uutanonj uma injirow, “Piitononj kanj nagunonj nanja.”

¹⁵ Injirow moma iwaajonj “Uuga sooro jejanj,” jegi. Jegito, iinonj wanj qenj “Qaa onja jejen!” injirow. Kaenj injirow jegi, “Ii mono Piitowaa gajobayanonj nanja.”

¹⁶ Kaenj aminj mogito, Piitononj nagu qengadeen nano horonj iima aarugi.

¹⁷ Aarugi borianonj sare ama oloj ambutiwaajonj jero. Jenj Pononj kapuare mirinonga wama seleengenj kamaaroti, sundu ii injirow, “Onjo buju koi mono bisop Jeims ano uumeleenj alaurunana tosaanja ii injirow mobu.” Kaenj injirow onjomesaonj gomanj mongenj keno. Kianj.

Piitononj kapuare miri mesaoro kinj Herodwaa irinja soono.

¹⁸ Gomanj ano manjaqege eja yonononj Piito mongama “Daenj ilinolonj koma alinj kenja?” jenj kawaajonj konjilinj ano majakaka somata mogi.‡

¹⁹ Herodnonj kaanagadeen Piito mokoloowutiwaajonj jero mongama bimbimonj mende mokoloogi eja waagiawo Piitowaa galenj megiti, ii qaa jakeyanonj onjooma mamaga qisinj onjoma jenj tegonj unuama unugi komuwutiwaajonj jenj kotonj onjono. Kawaa gematanonj Judia prowins mesaonj Sisaria taanonj kemej kanonj laligoro. Kianj.

Anutunonj kinj Herod ironja muro komuro.

²⁰ Fonisia prowinswaa taonj qagara Taia ano Saidon yonononj nene gawongia mewombaajonj amamaanj kinj Herodwaa kantri yonoononga nene iwoigia sewanja menj laligogi. Kaanja laligogi Herodwaa irinja soono Taia Saidon kere ama onjoma nembanene onjombutiwaa songo ano. Kawaaajonj yonononj kululuunj jotamemeurugia wasinj onjongi tuunj menj kinj Herod iibombaajonj kenji. Kenji jawinja qata Blastus jinjaronj miriaa galenjonj ii wala injirow. Injirow ijogi, “Nono qaa jenj solananininj luae koloowaatiwaa qisiwombaajonj kajanj.” Kaenj ijonj jenj menj loorinj muginj injirow, “Saanonj qaagia kotingonj gemagianonj namanja.”

²¹ Kaenj injirow kinjonj qaa meleema onjomambaajonj kambaen menj onjono kanonj ajoroogi iyanjaa selia menjerengonj kinj eja ponj malekuya mouma jinjaronj dunj rarayanonj rama korisoro qaa injirow.

²² Injirow ejemba tuunj yonononj moma kokaen jenj qagi, “Qaa ii Anutuwaanonj qaaga. Ii balonj ejawaa qaaya qaago.”

‡ **12:18:** Room gawman gawombaa arenja kokaen: Kapuare ejanonj oloj konagati eenj, eja waagiawo ii mono unugi komunjkenji. Kawaaajonj konjilinj ama majakaka somata mogi.

²³ Kaen qagito, kinon kaen ama Anutuwaa qabunaya qakooma mende mepeseen iyanjaajon moro uro. Kawaajon Pombaanon Siwe gajoba monon iikanondeen qero doonon kin kin kema kiro komuro.

²⁴ Kaen kolooroto, Anutuwaanon Buna qaa ii jen laligogi toomorianawo koloon seiro.

²⁵ Antiokia siti yononon Barnabas ano Sool nanjonango misin gawon mon§ orongiti, iyoronon ii Jerusalem laligon metogori. Ii metegon Jon qata mon Maak qagiti, ii wama motoon Jerusalem mesaon Antiokia sitinon eleema kagi. Kian.

13

Barnabas Sool yoronon misin gawon kanain menj keni.

¹ Antiokia sitinon tosianon uugia meleema uumeleen kanageso koloogi jotamemegia kokaanonon gejatootoo qaa jen kuma onoma laligogi: Qagia Barnabas ano Simeon qata mon Injana (Griik qaanon Naija) ano Lusius (Sairini gomambaajon), Manain (ii pon gawana Herod* iwo motoon laligon somariiri) ano Sool.

² Uumeleen kanageso yononon Pombaa waeya menj mepeseen nene singi laligogi iikanon Unja Toroyanon kokaen injoro, “Niinon Barnabas ano Sool gawon qaita mon mewaotiwaaajon meweengon oroombe. Kawaajon ononon mono ii jen tegon wasin orongi kembao.”

³ Kaen injoro qama kooliwombaajon nene singi laligon borogia wangaranon angi Pombaa ku-usujanon turun orono wasin orongi keni. Kian.

Saiprus watonon kema gawon megi.

⁴ Unja Toroyanon kaen wasin orono goman qata Selusia kanon kemeri. Kanon kemen wangonon uri opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kema wato Saiprus kawaa ween koukoutanon keugi.

⁵ Keugi siti qata Salamis kanon kema Juuda ejemba yonoo qamakooli miria miria kanon uma Anutuwaa Buna qaa jen uu kuun ononi. Eja qata Jon ii kaanagadeen wani yorowo kema kan ala ilailaagaraga laligoro.

⁶ Kaen laligon wato kuuya liligon koton leegen ween kemekemetanon Pafos sitinon keugi. Kanon keuma Juuda eja qata Barjiisas mokoloogi. Iinon owen jenan ejaga koloon gejatootoo eja takapolakaya laligoro.

⁷ Owen eja ii wato kawaa kiapya qata Sergius Pool iwaa mirinon rama laligoro. Kiap iikanon momakooto ejaga laligoro. Kaan laligon Anutuwaanon Buna qaa momambaa siin eja muro Barnabas Sool koma horon orono iwaanon kari.

⁸ Karito, Elimas, (owen memewaajon qata Griik qaanon kaen jenkegiti,) iinon kiapnon Anutuwaa moma laarin mubabotiwaaajon tuarenjen ama oroma kiap uuta qaanon enkalolon memambaajon angobato mero.

⁹ Angobato mero Sool, qata mon Pool qagiti, Unja Toroyanon iwaa uuta saa qero Elimas tororo iima kotooro.

¹⁰ Iima koton kokaen jen muro, “Yei! Umbuqumbulin eja, gii mono Kilenaa Toyaa mera koloajan. Satanon uuga osonkakale ambembo menj gono selenon kuukuu kania kania ama laligonkejan. Qaa dindina kuuyaa

§ 12:25: Antiokia yononon nanjonango monen ii menj kema Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeurugia yonoo borogianon ani. Kawaajon qata nanjonango misin gawon mon jejon. Apo 11.30 * 13:1: Herod Antipas iinon gbani 4 B. C. – 39 A. D. kanon Galili ano Perea prowins woi ii galen koma onoma laligoro.

kereya koloon Pombaanon kana dindina meerangona dogonkeji, ii mono mesaowaga me?

¹¹ Kawaajon moba! Pononon mono boria qaganon ano esunanon turun gono jaaga gooro ween asasaga iimambaajon amamaawaga. Iinon kamban merotiwaa so mono jinjaun qen laligowa.” Jen muro iikanondeen pangamanon qaganon kamaan tururo umun koma titou kuun ilinwalin qen kema kan borianon mewutiwaajon qisin borianon koromojoron ano.

¹² Iwoi ii kolooro kiapnon ii iima Pombaa Buna qaa momoyaaajon walingon moma laarin muro. Kian.

Pisidiawaa Antiokia taanon misin gawon meg.

¹³ Poolnon nenauruta yonowo Pafos goman mesaon wangonon ugi opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kema laligon Pamfilia prowinswaa siti qata Perga kanon keugi. Kanon keuma nama Jonon oromesaon eleema Jerusalem sitinon karo.

¹⁴ Eleema karoto, yoronon Perga siti mesaon toroqen kema Pisidia prowinswaa taon qata Antiokia kanon keuri. Kanon keuma Sabat kendonon qamakooli mirigianon uma rari.

¹⁵ Rari qamakooli miriwaa galen yononon Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo yonoonon Buju Tere weengon welen анги kamaan kokaen qisin orongi, “Alawoinana, oroonon qaa mon kanageso uunana kuuwaotiwaajon eji een, ii mono saanon jeri mobona.”

¹⁶ Kaen qisin orongi Poolnon waama boro kuma kokaen jero, “Israel wabaurunana ano balon toya nonowo Anutu waeya men mepeseenkejuti, on mono geja ama mobu.

¹⁷ *Israel ejemba tuun ananaa benana ii Anutu. Iinon bemunjaleurunana meweengon onono ambosakonurunananon Iijipt gomanon kema waba koloon laligogi. Anutunon kamban kanon Israel ejemba tuun ii toomorian onono sein qabunagiawo koloogi. Kaen koloogi Anutunon angoletu men ku-usun qendeema iikanon unuano Iijipt kantri mesaon seleengen kagi.

¹⁸ * “Kan laligon balon qararankonkonanon koton kan nanamemen bologa ama men laligogi Anutuwaa irina soono gbani 40:waa so uubooli moma laligoro.

¹⁹ *Moma laligoroto, kilen kan laligon Keinan gomanon kougi. Kougi iikanon kanageso tuun 7 konjoma kondeema onoma balongia men mendeema isiurunana toya toya koloowutiwaajon buna qen onono.

²⁰ * “Kaen kolooro gbani 450 kawaa so keno. Iikawaa gematanon Anutunon jenteegowaa eja ponja ponja (Judge) kuun onono. Ii kuun onono laligon kougi Samuelnon kolooro. Iinon jenteegowaa eja pon konoga koloon gejatootoo ejaga laligoro.

²¹ * “Samuelnon koloon laligoro kamban iikanon kin pombaajon Anutu welema mugi eja qata Sool onono. Sool iinon Benjamin isi yonoononga eja qata Kiis iwaa meriaga kolooro ano gbani 40:waa so kin pongia laligoro.

²² * “Ii laligoroto, Anutunon Sool utegon kitianon eja qata Deiwid kin eja pongia koloowaatiwaajon meweengon kuuro. Kuun kania jen asarin kokaen jero, ‘Niinon Jesiwaa meria Deiwid mokoolojen. Iwaa uuta gosin mobe saanon sokoma nonja. Iinon nanamemen kuuya kanon noo jena ten koma laligowaa.’

* **13:17:** Eks 1.7; 12.51 * **13:18:** Jan 14.34; Dut 1.31 * **13:19:** Dut 7.1; Joos 14.1 * **13:20:** Pon 2.16; 1 Sml 3.20 * **13:21:** 1 Sml 8.5; 10.21 * **13:22:** 1 Sml 13.14; 16.12; Ond 89.20

23 Anutunonj wala eenanonj Hamoqeqe Toya wasinj nonombaatiwaajonj jeroti, soomonjgo qaa iikawaa onanonj mono kokaenj kolooro: Deiwidwaa gbiliuruta yonoononjga eja qata Jiisas kolooro Anutunonj ii Israel tuunj nonoo Hamoqeqe Tonana koloonj laligowaatiwaajonj kuuro.

24 **“Jiisasnonj mende asugiro waladeenj iikanonj Jononj kanj kokaenj jenj laligoro, ‘Ono mono uugia meleembu. Uugia meleengi niinonj oomulu menj onomanja.’* Kaenj jenj Israel ejemba tuunj kuuya uu kuunj onoma laligoro.

25 **“Kaenj laligoroto, iinonj gomanjlili gawonja mendaboromambaajonj ama iikanonj kokaenj injjoro, ‘Ono noojonj nomaenj romonjgoju? Iwoi romonjgojuti, niinonj ii qaagoto, mobu, noo gemananonj eja monj kawaa. Iinonj karo niinonj iwaa kooronjonj kamaanjeqeta laligojenjwaajonj wayangesoya besaan kana esu kasia isamambaajonj moma bimbingomanja.’*

26 *“Oo alauruna, Aabrahambaa gbiliuruta ano balonj toya onononj nonowo Anutu waeya menj mepeseenjejuti, Anutunonj hamo qenj nonombaatiwaa Bunyaya ii ano nonoononj kaja.*

27 *Iikawaa kania ii kokaenj: Jerusalem toya ano galenjurunana yonononj Jiisaswaa kania mende moma kotogi. Gejatootoo yonoononj Buju Tere Sabat kendonj so weenjonkejuto, iikawaa kania ii mende moma asarinjeju. Kaanja tompinj laligojuto, kilenj galenjonkonj ejaurunananonj Jiisas komuwaatiwaa qaaya jenj tegogi gejatootoo ejemba yonoononj qaa ii iikaanja kanonj honjowo kolooro.*

28 **“Yonononj Jiisas koomuwaa bunja koloowaatiwaa so qaa kania monjgama monj mende mokoloonj kilenj “Kozigen!” qagi. Qama Pailotnonj jenj tegoro komuwaatiwaajonj qama welenji.*

29 **“Iwaajonj qaa kuuya oogita eji, yonononj mono iikawaa so anji honja kolodabororo Jiisas gerenonjga metogonj kamaanj qasirinonj kema jamo kobaa uutanonj anji.*

30 *Angito, Anutunonj ii koomu-nonjga menj gbiliro waaro.*

31 **“Waaro iwo Galili prowinsnonjga Jerusalem sitinonj kagiti, ii mono weenj boria mamaga asuginj onono. Alauruta asuginj ononoti, iyonononj kamanj kokaamba ejemba batugianonj dangunu kaanja nama kania nanjonj jenj asarinj laligoju.*

32 *Anutunonj Juuda ambosakonjurunana yonjowo iwoi amambaa qaa jenj somonjgorota nono iyonjoo gbiliurugia kolooninj qaa walaga iikawaa onanonj mono kamanj kokaamba nonoojonj kokaenj kolooro: Iinonj Jiisas menj gbiliro waama laligoja. Kawaaajonj nonononj iikawaa Oligaa Bunja ii jenj asarinj ononjonj.*

33 **“Anutunonj Jiisaswaaajonj qaa jero Deiwidnonj moro Ondino (Buk song) jango woi kanonj kokaenj oorota eja,*

‘Giinonj neenaa meranaga koloojani, ii kete ejemba qendeema onombe iima kotoju.’

Iinonj qaa iikawaa so Jiisas menj gbiliro waaro.

34 **Jiisas menj gbiliro koomunonjga waama kotiinj laligonj kanagenj mombo mende komuwaa. Iikawaa qaaya Anutunonj kokaenj jerota eja,*

‘Nii kalenjmoriana kinj Deiwid munj laligowe soraaya koloonj powowonj kotiinj nanoti, iikawaa so ii mono onoojonj togonj onomanja.’

* **13:24:** Maak 1.4; Luuk 3.3 * **13:25:** Mat 3.11; Maak 1.7; Luuk 3.16; Jon 1.20, 27 * **13:28:** Mat 27.22-23; Maak 15.13-14; Luuk 23.21-23; Jon 19.15 * **13:29:** Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42 * **13:31:** Apo 1.3 * **13:33:** Ond 2.7 * **13:34:** Ais 55.3

35 *Deiwidnon iikawaa qaaya ii Ondino (Buk song) monnon kaanagadeen kokaen anota eja,

‘Geengaa wombo ejaga soraaya ii mende mesaona koomuwaa ronnon mende gisaawaa.’

36 Nono kin Deiwidwaa kania mojon: Iinon laaligoya laligon Anutuwaa jeta otaan gawon muroti, ii medaboron goron qen komuro. Komuro ambosakonuruta yonoo kosogianon ron kongi qamoyanon en gisaan qaono.

37 Deiwidnon gisaan qaonoto, Anutunon eja men gbiliro waaroti, iinon mende gisaaro.

38 “Eja alauruna, kawaajon qaa koi mono mobu: Anutunon Jiisaswaaajon ama singisonogogia mesaon songbambaa. Nononon iikawaa Bunaya jen asarin ononjon.

39 Wala ‘Mooseswaanon Kana qaa otaan iikaana kanon solana koloowona,’ jeninto, iikanon iinon woinon osin amamaan laligonin. Kaen laligoninto, kaban kokaamba daen yononon Jiisas moma laarin iwo qokotaawuti, Anutunon mono kuuya yonoo qaagia jen tegoro solananiwuya.

40 Gejatootoo ejembanon qaa jen oogita eji, Anutunon iikawaa so irona meleeno qagianon ubabotiwaajon mono toogia moma galengia men aowu. Qaa kaana mon ii kokaen,

41 *‘Niinon onoo laaligo kabananon angoletto qaita mon memana.

Monnon iikawaa buju qaa jero mobuyaga, ii qaa hona koloowaatiwaa-jon mende moma laariwuyaga.

Kawaajon qaa ii men kamaan ama jejewili amakejuti, onoo mono een uun iima walingon tiwilaawu.’ ”

42 Poolnon kaen jero Barnabaswo qamakooli miri mesaon kamaari tosanon kokaen qisin orongi, “Nono qaa koi mombo mobombaaajon mojon. Kawaajon ii Sabat kendon mon eukanon saanon toroqen jeri mobonaga.”

43 Qamakooli mirinonga kamaan deengi ejemba mamaganon Pool ano Barnabas kanagaranon orotaagi. Tosianon Juudaga koloogi ano tosanon waba kantrinona koloogito, Juuda yonowo toroqen laligogi. Yononon orotaagi amin moma qambanmaban qaa kokaen ononi, “Anutunon kalenmorian ononoti, iikanon mono bon qen nambu.”

44 Sabat kendon mon kan kuuroti, iikanon taon balon iikawaa ejembaya ii kololon “Anutuwaa Buna qaa mobona,” jen kouma ajoroogi.

45 Kouma ajoroogi Juuda yononon ejemba tuuna tuuna injiima iringia soondabororo. Soondabororo Poolwaanon qaa qewombaajon jenonkooli ama niinongiinon jen mepaqepae ama orongi.

46 Kaen ama orongi Pool Barnabas yoronon awasankaka kotiin nama qaa kokaen jeri, “Anutunon gawon noronotiwaa so Bunaya wala Juuda ejemba injionin sokonagato, onoo ii gema qen lan kokaen jeju, ‘Nono laaligo kotiga uutanon keubonatiwaa so qaago.’ Kawaajon mobu, noronon mono onomesaon waba kantria kantria yononon eleema kembota.

47 *Ponnon iikawaa qaaya kokaen jen koton nonono,

‘Niinon kuun gombe waba kantri yonoo asasagiaga kolon hamoqeqe-waa kania jen asarin laligona balon goraaya kuuya sokondabororo leele eu emu yononon letoma Siwewaa buna koloowuya.’ ”

48 Kaen jeri balon toya Juuda mende laligogiti, iyononon moma uugia qangoro Pombaa Bunaya mepeseegi. Mepeseen laaligo kotigaa buna koloowutiwaajon Anutunon moma gosin ononoti, iyononon iikawaa so uugia meleema Jiisaswaa Bunaya moma laarigi.

* 13:35: Ond 16.10 * 13:41: Hab 1.5 * 13:47: Ais 42.6; 49.6

⁴⁹ Moma laarigi Pombaa Buṅa qaa jeṅ seigi prowins kuuya sokoma keno.

⁵⁰ Saanon kenoto, Juuda yononon taombaa eja geria ano emba uuta Anutu goda qeṅ laligogiti, iyonoo uugia qaanon oson kuun Pool Barnabas motoon sisiwerowero ama oroma goman mirigianonga orotaagi.

⁵¹ *Kembaotiwaajon ama telambelangia qendeema kokaen injiori, “Noro onoo balonon kari sububun kana tambonaranon mokotaaji, ii mono qesaari onoangiaagen eleema kemebaa.” Kaen injiori kaniagara solanṅa moma kotogi kema Galesia prowins uutanon siti qata Aikoniam kanon keuri.

⁵² Keurito, gowokourunana Antiokia taanon laligogiti, Unṅa Toroyanon iyonoo uugia saa qero hononṅa mende aisoon laligogi. Kianṅ.

14

Aikoniam sitinon uugia kuuri.

¹ Pool Barnabas yoronon Aikoniam sitinon keuma kaanideen Juuda yonoo qamakooli mirinon uma Buṅa qaa jeri. Jeri Juuda ano waba kantri ejemba yonoononga tuun seiseiya yononon uugia meleema Jiisas moma laarigi.

² Moma laarigito, Juuda ejemba mende moma laarigiti, iyononon balon toya Juuda mende laligogiti, iyonoo uugia oson aposol uunonkeeme ama orombutiwaajon uugia kuugi.

³ Kuugi kilen kaman koriga kanon laligon Pon moma laarin awasanṅaka nama Buṅaya jeṅ laligori. Pon kalenmorianṅa qaaya jeṅ asariri qaagara nanon ku-usunṅa borogaranon ano aiwese angoletto meri asugiro.

⁴ Kaen asugiro taombaa kanagesoyanon juma deengi. Tosianon Juuda jotamemeya yonowo motoon somonogogi tosianon aposol yorowo toroqen nanṅi.

⁵ Kaen aron qeṅ nanṅi balon toya ano Juuda ejemba wabaya yononon waama jotamemeurugia yonowo uumotoon ama wasiwasi eja aposol ii “Jamonon gilin uruwonṅa!” jeṅ romonogogi.

⁶ Kaen romonogogi moma olon koma togon Likaonia prowinsnon keni. Kanon kema taon qagara Listra ano Derbe ano goman liligon oroma rama kenṅiti, iikanon keuri.

⁷ Kanon keuma Oligaa Buṅa jeṅ asarin uukuukuu meṅ onoma laligori. Kianṅ.

Listra taanon Pool Barnabaswaajon beṅ qagi.

⁸ Listra taanon eja mon kanawoita koomuya laligoro. Ii nemun goron uutanonga meendanṅoya koloon kaman monṅen kana mende riin een ramakero.

⁹ Poolnon Buṅa qaa jero moma raro uun kania kokaen iima romonoro, “Iwaa uutanon momalaaria en murotiwaajon ama saanon qeangowaa,” kaen jero.

¹⁰ Kaen romonon qa somata qama ijoro, “Mono waama namba.” Kaen ijoro porazak waama kema kan nano.

¹¹ Poolnon kaen ano ejemba tuun yononon ii iima Likaonia qaagianon kokaen silama qagi, “Beṅ yoronon letoma eja selewo koloon batunananon asugin nonoonon kamaan laligojao.”

¹² Kaen jeṅ Barnabas qata beṅ wangia qata Zuus qagi ano Poolnon jetanon meṅ qaa jerotiwaajon ama beṅ qata Hermes qagi.

* **13:51:** Mat 10.14; Maak 6.11; Luuk 9.5; 10.11

¹³ Kaen qagi ben Zuus iwaa jiwowon jigoya taon batanon eroti, iikawaa jigo gawon galenanon bulmakao eja unuama karo. Kaen kan ila kasaronon men kan taon kiropo naguyanon nama ejemba tuun yonowo jakenon ama siimolon on orombombaajon анги.

¹⁴ Kaen анги aposolwoi yoronon ii moma “Mende sokonja,” jen qotogon selekopaagara menjurama uulanawo ejemba tuun uutanon kema qari.

¹⁵ *Qama kokaen jeri, “Ejaurunara, on mono nomaembaajon ama iwoi kaana anju? Noro kaanagadeen on kaana balon eja toonga koloojo. Noro Anutuwaa Oligaa Buja jen asarin ononjo. Kawaaajon on mono ben omaya gema unuwu ano uugia meleema Anutu laaligo Toyaanon qokotaawu. Anutu laaligo Toyanon Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikawaa uutanon eji, ii mokolon ononota laligoju.

¹⁶ Gomanja gomanja kuuya yononon wala eenanon laligon kougiti, Anutunon ii mende angon koma onono iyangiaa jaajaa ilinwalin laligogi.

¹⁷ “Mende angon koma ononoto, kilen tompin mende laligogi. Qaagoto, Anutunon iwoi awaa awaa ama onoma laligoro. Iinon jero kon kiro ween qero toomoriananon kambanja kambanja kolooro nenkorisoro ama iikaana kanon uugia kuun onono laligogi. Kaen laligogi anaa kania mobutiwaajon kalena ii qendeema onoma iikaana kanon dangunuya ano laligogi.”

¹⁸ Yoronon kaen jen ejemba tuun siimolon on orombutiwaajon jarambaran riin jen susugon ononi loorin mesaogi. Kian.

¹⁹ Listra yononon Pool Barnabas oromesaogito, Juuda ejemba tosonian Antiokia taon ano Aikoniam siti woi iikanon kouma ejemba tuun uunonkeeme ama onongi. Ama onoma yonowo ororon lugun Pool jamonon qen “Mono komuja!” jegi. Kaen jen ororaan taon gematanon kamaan mesaogi ero.

²⁰ Eroto, gowoko yononon kouma liligon mugwaama kema taanon uro. Kanon uro eri goman ano Barnabaswo Derbe sitinon keni.

Siriwaa Antiokia sitinon eleema kari.

²¹ Derbe sitinon Oligaa Buja jen asarin uugia kuun ononi mamaganon uugia meleema Jiisaswaa gowokouruta koloogi. Kaen koloogi Derbe taon mesaon Listra, Aikoniam ano Antiokia taon iikanon eleema kema injiri.

²² Injiima rama goman so liligon Jiisaswaa gowokouruta yonoo uugia nangon men kotiiri. Pon moma laarigiti, iwo qokotaan nambutiwaa qambanmaban qaaya onoma kokaen injiori, “Nono mono konajilin qaganon (lombo kania kania mokolon) laligon papangon Anutuwaa bentotonon eu keubona.”

²³ Uumeleen kanageso so jotamemeurugia meweengon galen laligowutiwaa kania kuma onoma kuun ononi. Kuun onoma Anutuwaajon nene singi laligon gowoko tuun yonoojon qama koolin Pon moma laarigiti, iwaa boronon onooni.

²⁴ Onooma onomesaon Pisidia prowins koton kema Pamfilia prowinsnon keuri.

²⁵ Kanon keuma Perga sitinon rama Buja qaa jen uugia kuun onoma Atalia taanon kemeru.

²⁶ Kanon kemen wangonon uri opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kema laligon Antiokia sitinon keuri. Antiokia uumeleen kanageso yononon ii Anutuwaa kalenmorian uutanon misin gawon mewaotiwaajon wala Anutuwaa boronon ama orongi onomesaon keni. Kema liligon gawongara ii medaboron mombo iyangaraa sitinon eleema kari.

* 14:15: Eks 20.11; Ond 146.6

²⁷ Kanon kan uumeleen kanageso koma horon ononi. Koma horon ononi ajoroogi qaa sundugara kokaen injiori, “Anutunon norowo laligon angolet somasomata ama men laligoro. Iinon nemun koma norono gawon meri waba kantria kantria yononon Jiisas moma laariwutiwaa nagu horon onono uugia meleengi.”

²⁸ Sundugara kaen injion gowoko tuun yonowo kaban koriga qen korin rama laligori. Kian.

15

Waba kantri yonoojon ama zioznon deemambaajon ano.

¹ *Antiokia laligorito, Judia prowinsnonga ejemba tosonian kamaan kan kain uumeleen ejemba kokaen kuma onongi, “Ono Mooseswaanon Kana qaawaa so Anutuwaa aiwese men selegia mende kotowuti een, iikaana mono Siwewaa bunja koloowombaajon amamaawuya.”

² Kaen kuma onongitiwaajon ama angowowo kolooro Pool Barnabas yoronon tuarenjen ama onoma geriawo jen ononi. Jen ononi uumotoon mende ama qaa kokaen somonjon jegi, “Nono mono Pool, Barnabas ano jotamemeya tosaana wasin ononin Jerusalem sitinon uma qaa ii men aposol ano Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeya yononon kema injowu.”

³ Qaa kaen somonjon jegi uumeleen kanageso yononon ii wasin onongi kanaanon kengi. Kema laligon Fonisia ano Samaria prowins woi ii koton kanaanon kanagesoya kanagesoya injigi. Injima waba kantri tosaana yononon uugia meleengitiwaa bujuya jen uumeleen tuun yonoojon korisoro somata ama onongi.

⁴ Ama onoma kema kema Jerusalem sitinon keugi. Keugi aposol ano jotamemeya yononon uumeleen kanageso yonowo koma horon onongi. Koma horon onongi sundugia kokaen jegi, “Anutunon nemun koma nonono misin gawon menin nonowo laligon angolet somasomata ama men laligoro.”

⁵ Sundu ii jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) tuunonga uumeleen eja tosonian waama kokaen jegi, “Waba kantri yononon uugia meleengiti, iyonoojon mono kokaen jen kotowona: Yononon mono Anutuwaa aiwese men selegia koton Mooseswaanon Kana qaa kuuya otaan laligowu.” Kian.

Jerusalem ajoajoroo ama angowowo qaa mindingogi.

⁶ Kaen jegi aposol ano jotamemeya yononon qaa ii jen gosiwombaajon ajoroogi.

⁷ *Ajoroon niinonginon qaa mamaga jen jenonkooli angi. Ii angi Piitonon waama kokaen injoro, “Alauruna, Anutunon wala batunananon gawon mendeema mweengon noma noojon kokaen jero, ‘Gii mono waba kantrinon kema Oligaa Bunja qaa jen asarin onona yononon uugia meleema Pon moma laariwu.’ Ono qaa ii moju.

⁸ *Anutunon ejemba kuuya uunana moma kotoji, iinon kania qendeema Un Toroya Juuda ejemba nonoojon wasiro kamaaroti, iikawaa so mono waba kantri ejemba yonoojon kaanideen ii wasiro uugianon kemero.

⁹ “Wasiro kemero iikaana kanon Juuda ejemba mende inisosoron kantri tosia mende sureen onono. Qaagoto, yononon Anutu moma laarigi singisonoggia mesaon uugia songbano soraaya koloogi.

* 15:1: Lew 12.3 * 15:7: Apo 10.1-43 * 15:8: Apo 2.4; 10.44

¹⁰ Kawaajon onjo mono naambaajon Anutu angobato menj mubuyaga? Naambaajon gowoko gbilia yonoo arogianon qaqaq toroqen anij angowuyaga? Qaqaq kaanja ii ananaa ambosakonananon me nononano kaanagadeen angowombaa so mende koloon laligonin.

¹¹ Kaen qaagoto, kokaen moma laarijon: Pon Jiisaswaa kalenmoriananon mono Anutu nemun koma muro hamo qen nonono Siwewaa bunja koloowona. Waba kantri yononon kaanagadeen kana motoonjo ikayadeen otaan letoma Siwewaa bunja koloowombaaajon moma laarinkeju.”

¹² Kaen injijoro tuun yononon kuuya qaa mongama qaa bo ragi. Ragi Pool Barnabas yoronon qaa sundugara kokaen jeri, “Anutunon nemun koma norono waba kantrinon kema batugianon misin gawon meri aiwese angoleto somasomata asugiro.” Kaen jeri geja ama mogi. Kian. *

Bisop Jeimsnon qaa injijoro.

¹³ Pool Barnabas yoronon sundugara jedaborori mogi Jeimsnon qaa kokaen jero, “Alauruna, niinon qaa jewe mono geja ama mobu.

¹⁴ Anutunon kambaq mutuya waba kantri ejemba jaasewan qen onoma batugianonga ejemba iyanqaajon meweengon onono qata bosima kanagesoya toroqegi. Anutunon kaen ama kaniaya qendeema nononoti, Saimon Piitonon ikawaa qaaya ninijoro.

¹⁵ Qaa kaanja ii gejatootoo ejemba yononon kaanagadeen nanjon jenkeju. Yononon qaa mon kokaen oogita eja,

¹⁶ *‘Kawaa gematanon niinon eleema kan kin Deiwidwaa kantri totona mombo menj waamaqa.

Iinon wala jinkaron kuuna qen ambosakonana galen koma onono kuunanon boratin riin kamaaroto, niinon ii mombo meagon kuuwe kantrinon qeangon nambaa.

¹⁷ Ii kokaen koloowaatiwaajon amana: Ejemba tuun tosaana kuuya yononon Pon mongambuya.

Waba kantri kuuya neenaa bunana koloowutiwaajon onjoombeti, iyononon Pon nii mongama nombuya.

Pon niinon kaen jejen ano ikawaa so kantrigia menj qeangomana.

¹⁸ Kaen amakejeni, ii mono monowaa monoyanonga moma kouma laligoju.’

¹⁹ “Kawaajon Jeims niinon qaa ii gosin momonanon kokaen romonjon jejen: Waba kantri ejemba uugia Anutuwaanon meleenjuti, nononon mono lombo qaqaq somata iyonoo qagianon anij mende sokombaa.

²⁰ *Kaen qaagoto, iyonoojon tere kokaen oonin sokombaa: Yononon oro busuya ben lopiombaa nandun bunja qen kanagianon angi esungianon tururoti, ii mende newu. Serowilin mende ambu. Oro aroya qoosona busuya ano sa ii mende newu. Iwoi 4 ii mesaowutiwaajon jen kotiiwonaga.

²¹ Mooseswaa Kana qaa ii monowaa monoyanonga goman so jen asarin kouma laligojon. Ii Sabat kendon so qamakooli mirinananon weengon momakejon. Kawaajon qaa 4 ii saanon mende mesaowona.” Kian.

Jerusalem ajoajoroonon waba kantri yonoojon tere oogi.

²² Jeimsnon kaen jero aposol ano jotameme yononon kanageso kuuya yonowo qaa ii mogi sokono. Mogi sokono batugianonga eja tosaana meweengon onoma Pool Barnabas yorowo motoon Antiokia sitinon wasin

* **15:12:** Bisop, Griik qaanon episkopos, ananaa qaanon jaagalen me inspekta. Iinon zioz gawon kuuyaa mindimindiri galen kolooja. Jeims koi kanon Jiisaswaa gowokoya qaagoto, Jiisaswaa koga.

* **15:16:** Aam 9.11-12 * **15:20:** Eks 34.15-17; Lew 17.10-16; 18.6-23

onbombajaan jegi. Kaen jen eja qata Juudas qata mon Barsabas ano Sailas meweengon orongi. Eja woi ii uumeleen tuumbaa jotameme ejaga koloori.

²³ “Eja ii wasin orombona,” jen tere mon kokaen on borogaron anji, “Momalaariwaa waba alaurunana, Antiokia siti ano Siria ano Silisia balonon laligojuti, nononon onoo jolongia jejon. Aposol nononon momalaari kanagesowaa jotamemeya yonowo onoo uumeleen alaurugiaga koloojon. Kaen onowo qaa amin mobombajaan tere ama onjonon.

²⁴ Ananaa ejemba tosaana mende jen koton ononon angio nonomesaon onoonon kan uugia kuun qaa morotanon lolowawa men ononon uu momogia sisau kolooro monon.

²⁵ Kawajaan nono korebore ajojoro ama uumotoon anin sokono. Sokono eja woi meweengon wasin oronon wombo alawoinana Barnabas Pool yorowo onoonon kawuya.

²⁶ Barnabas Pool yoronon ananaa Pon Jiisas Kraistwaa qatajon ama laaligogara qeleeni tosianon urugi komuwowaajon ani.

²⁷ Nono Juudas Sailas wasin oronon kan qaa iikayadeen toroqen jegaronon jeri mobuya.

²⁸ Un Toroya ano nononon qaa kokaembaajon uumotoon anin sokonja: Onoo qagianon lombo qaqan mende toroqen ambona. Qaa wana 4 iikayadeen mono otaawu. Ii uugugi juma deembombo.

²⁹ Qaa 4 ii kokaen: Oro busuya ben lopiombaa nandun bun qen kagianon anji esungianon tururoti, ii mono mende newu. Kaanagadeen sa me oro aroya qoosona busuya ii mende newu. Serowilin mono mende ambu. Iwoi 4 ii mesaon gema qegi uumotoon anin Anutunon kotuegon onono qeangon laligowu. Mono uu bonjon laligowu.” Kian.

Qaa men kengi Antiokia siti yononon aisoogi.

³⁰ Tere kaen on wasin ononon kengi. Kana kema kemen Antiokia sitinon keugi. Keuma uumeleen kanageso koma horon ononon ajoroogi. Ajoroogi tere ii ononon weengogi.

³¹ Ii weengogi iikawaajon afaangon ulunkolen qaganon moma aisoogi.

³² Juudas Sailas yoronon iyangoro gejatootoo ejaga laligon qambanmaban qaa mamaga onoma uuwaa nanonganon qaa jen men kotiin ononon.

³³ Men kotiin onoma kaban tosaana kanon toroqen laligori. Laligori tegoro uumeleen alaurugara yononon “Luaewo kembao,” jen wasin orongi. Jerusalem laligori wasin orongiti, Juudasnon yononon eleeno.†

³⁴ (-)

³⁵ Pool ano Barnabas yoronon toroqen Antiokia sitinon laligon ejemba tosaana mamaga yonowo Pombaanon Bun qaa kuma onoma uugia kuun onoma laligogi. Kian.

Pool ano Barnabas yoronon deeni.

³⁶ Kaen laligogito, kaban tosaana tegoro Poolnon Barnabas kokaen ijoro, “Anara taon ano goman kuuya liligon Pombaanon Bun qaa jen asarin laligori, mono iikanon eleema uumeleen alaurunaranon nomaen laligojuti, ii saanon kema injiima mobota.”

³⁷ Kaen ijoro Barnabasnon Jon qata mon Maak qagiti, ii kaanagadeen wama motoon kembombajaan moro.

† **15:33:** Tosianon toroqen jawo 34 kokaen anju: Eleenoto, Sailasnon qaaya somongon toroqen kanon laligoro.

³⁸ *Kaen moroto, Jonon wala Pamfilia taanon loorin oromesaon yorowo toroqen gawon mende mero. Kawaajon Poolnon ii wama kembombaaajon moro mende sokono.

³⁹ Mende sokono angowowo ama uugara gere jero deeni. Deema Barnabasnon Maak wama kemen wanjonon uri opo sel horon mororonogogi haamonon nangoro Saiprus watonon keni.

⁴⁰ Kenito, Poolnon eja qata Sailas meweengoro uumeleen alaurugara yononon Pombaa boronon ama oroma kalenmoriananon sopa somononon orombaatiwaaajon jegi mesaon keni.

⁴¹ Kema laligon Siria ano Silisia prowins woi ii koton liligori. Liligon Poolnon uumeleen kanagesoya kanagesoya injiima men kotiin onoma laligoro. Kian.

16

Timotinon Pool ano Sailas yorowo toroqero.

¹ Poolnon laligon kema laligon taon qagara Derbe ano Listra kanon keuro. Listra keuma kanon gowoko mon qata Timoti mokoloro. Nemunanon Juuda uumeleen embaga kolooro, mananon Griik ejaga.

² Poolwaa eja alaurutanon Listra ano Aikoniam laligogiti, iyononon Timotiwaa kania jen qeangogi moro.

³ Kaen jegi moma wama motoon kemambaaajon moro. Ii moroto, Timotiwaa mananon Griik ejaga laligoroti, ii kuuyanon modaborogi ano miri goman kanon Juuda ejemba mamaga laligogi. Kawaajon yononon Pool jen mububotiwaajon Timoti wama Anutuwaaiwese men selia kotooro.

⁴ Kotooro kema taon ano goman so keugiti, iikanon Jerusalem mindi-mindiri ajoajoroowaa qaaya jegi. Aposol ano Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeya yononon qaa somonon kotigiti, ii otaawutiwaajon jen koton onongi.

⁵ Kaen liligogi Jiisaswaanon kanagesoya kanagesoya goman so laligogiti, iyonoo momalaarigianon kotiuro. Kaen kotiin Buna qaa jegi tosanon uugia meleema ween so kan toroqegi tuungiaa jangoyanon somariin uro. Kian.

Anutunon Pool gaonon koton kondooro Yurop kenji.

⁶ Liligon laligon "Eisia prowinsnon kema Buna qaa jen asariwon," jegito, Un Toroyanon songo ama angon koma onono. Kawaajon yononon toroqen kema Frigia ano Galesia prowins woi ii een koton uruugun kenji.

⁷ Kema laligon Misia goman goraayanon keuma Bitinia prowinsnon keubombaaajon mogito, Jiisaswaa Un Toroyanon iikanon kembutiwaajon uumotoon mende ano.

⁸ Uumotoon mende ano mesaon kema Misia goman een koton kowe goraayanon kemen Troas taanon keugi.

⁹ Troas keuma gomantiinanon gaon egi Anutunon Pool koton kondooro jaameleen un mon kokaen iiro: Yurop eja monon Masedonia leegen nama ooma kokaen jen qama koolin muro, "Gii mono kowe koton Masedonia gomanon kan ilaan nonomba."

¹⁰ Poolnon jaameleen un ii iiro nono iikawaa kania kokaen moma koton jenin, "Anutunon mono nonooma kowe koton Yurop utanon kema Oligaa Buna Masedonia prowinsnon jen asarin onombombaaajon jeja." Kaen jen iikanondeen mesaon kembombaaajon romonon afaanoni. Kian.

Filipai emba Lidianon uuta meleeno.

* 15:38: Apo 13.13

¹¹ Nononon afaangon kemen wangonon unin opo sel horon mororongogi haamonon nangoro Troas siti mesaon kema dindinagadeen Samotres watonon keunin. Keuma en goman ano toroqen kema Neapolis sitinon keunin.

¹² Kanon keuma wangononga kamaan kana kema Filipai sitinon keunin. Room ejemba yononon eenanon kan Filipai siti ii men kanon laaligo raragia angi Masedonia prowinswaa siti somata kolooro.* Nono Filipai keuma ween tosaana kanon laligonin.

¹³ Kanon laligon Sabat kendonon siti kiropo seleengen kenin. Kanon kema 'Juuda yononon apu sakasinanon ajoroon Anutu qama koolinkejuti,' kaen romongon kemen roonqeqe monon kenin. Kema emba ajoroon ragiti, ii injiima rama amin moma Anutuwaanon Bunq qaa ii jenin mogi.

¹⁴ Mogiti, iyonoo batugianon emba mon qata Lidia raro. Iinon Taiataira sitinonga Filipai kan opo osoga nezongbala akadamyawo men kululuun sewana mewutiwaajon ama laligoro ano Anutu waeya men mepeseen laligoro. Ponon uuta men afaangoro Poolnon qaa jeroti, iikawaajon siina kolooro geja ama moma angon kono.

¹⁵ Angon kono iyanq ano sumanjuruta oomulu men ononin qisin nonoma kokaen ninijoro, "Ono noojon 'Pon moma laarija,' jejuti een, mono saanon kan noo mirinon uma rama nene nen ewu." Kaen jen kaparan koma qisin nonono. Kian.

Pool Sailas yoronon kapuare mirinon rari.

¹⁶ Nono kaman monon qamakooli roonqeqeyanon kemebombaajon kana somatanon kenin welenqeqe emba monon mokolon nonono. Emba ii andoleinawo laligon ejemba kaniagia asuganon jen mokoloomambaajon moro. Ii moma gejatootoo qaa aasangoya jen koloon iikaana kanon monen iwoi ii mamaga horon laligoro touruta yonoo borogianon kemero.

¹⁷ Iinon Pool ano nono niniima nonoo gemanananon kan kokaen jen qaro, "Eja koi yononon Anutu uuta somataa welenq qen Siwewaa bunaya koloowombaa kania jen asarin onomakeju."

¹⁸ Kaen jen somaqa mamaga qama laligoro. Ii laligoroto, Poolnon togon iikawaajon siimbobolo moro. Ii moma kaman monon eleema omeya kokaen jen koton muro, "Nii Jiisas Kraistwaa qatanon gijojen: Gii mono emba kokawaa uutanonga kouma kamba!" Kaen jen koton muro iikanondeen kouma mesaon keno.

¹⁹ Ii kenoto, emba tourutanon ii moma monen iwoi horowombaa kania juguroti, ii mokolon iringia soono. Iringia soono Pool Sailas oroma somongon maaket sombenanon horon orongi galen eja yonoo jaagianon kenji.

²⁰ Kema qaa jake galen yonoo jaagianon orooma selegaranon qaa kokaen kuun jegi, "Nono siti koi kanon luaenon laligojonto, eja woi koi yoronon kan enkalolon ama nonomakejao. Yoronon Juuda ejaga koloojao

²¹ ano Juuda siligia kuma nonomakejao. Nono Room mindimindiri kantriwaa toton toya koloojon. Kawaaajon nono siligia ii saanon mende moma angon kombona. Ii men otaawombaa songo ero amamaajon."

²² Selegaranon qaa kaen kuun jen orongi ejemba tuun yononon kaanagadeen waama mindirin kotiin qotogon orongi. Qotogon orongi galen

* **16:12:** Masedonia prowinswaa siti wana ii Tesalonaika. Distrik mutuyaa siti wana ii Amfipolis ano siti somata qatawo mon Filipai. Room yononon Filipai ii Itali kaana galen koma onongi. Griik goman toya yononon iyangiaa balonon waba kaana koloon laligogi.

yoŋonoŋ kuŋ oŋoŋgi selekopaagara horoŋ menjuŋen-juraŋgi ano jeŋ kotoŋ oŋoŋgi arawambunoŋ urugi.

²³ Mamaga urugi tegoro kapuare mirinoŋ oroombombaajoŋ uruama eja waayawonoŋ awaagadeeŋ galeŋ meŋ orombaatiwaaajoŋ jeŋ kotoŋ mugi.

²⁴ Kaeŋ jeŋ kotoŋ mugi moma uruama kapuare miri biiwianoŋ miri uuta moŋnoŋ kema kanawoigara gere ozozopaŋ[†] batugaraŋoŋ ama kasaŋoŋ somoŋgoŋ miri uuta iikawaa naguya woi ii kii kuŋgi kiro rari. Kiaŋ.

Kapuare miri galeŋanoŋ uuta meleeno.

²⁵ Pool Sailas yoroŋoŋ kaeŋ rari. Rama gomaŋ ruuŋanoŋ kolooro kanaŋ Anutu qama kooliŋ rii qama mepeseeŋ rari kasa eja kuuyanoŋ geja ama mogi.

²⁶ Kaeŋ aŋgi iikanondeeŋ uulaŋawo naŋ somata meŋ giliro kapuare miriwaa tandoya kuuya waŋsaŋwaŋsaŋ qegi. Kaeŋ qegi iikanondeeŋ nagu kuuya taŋgi kasa eja kuuya yoŋoo aeŋ gbadogianoŋ (tape) lolooŋ kamaaro.

²⁷ Kaeŋ kolooro kapuare miri galeŋ iinoŋ gaŋoŋ uutaŋoŋga waaro. Waama kapuare miriwaa naguya kuuya tandaborogiti, ii iima jero, “Ye! Kasa ejaŋoŋ togoŋ kendaboroju me nomaeŋ?” Kaeŋ jeŋ romoŋgoŋ jeneŋa ororo manjawaa soo somata ii kopioŋoŋga horoŋ iyaŋa aomambaajoŋ ano.[‡]

²⁸ Aŋa aomambaajoŋ anoto, Poolnoŋ gbaŋgbaŋ teroŋgoŋ kokaeŋ jero, “Nono korebore koi rajoŋ. Mono geeŋgaa selega eeŋ mende tiwilaawa.”

²⁹ Kaeŋ jero moma kiwa mubutiwaaajoŋ qisiro mugi uulaŋawo kapuare miri uutaŋoŋ kema jeneŋa ororo Pool Sailas yoroo kosoga-ranoŋ kema simiŋ kuma orono.

³⁰ Simiŋ kuma oroma kapuare mirinoŋga uruama kamaaŋ kokaeŋ qisiŋ orono, “Eja somata woi, nii mono nomaeŋ ambe Anutunoŋ hamo qeŋ nono letombenaga?”

³¹ Qisiŋ orono ijori, “Mono uuga meleema Poŋ Jiisas moma laariŋ muna gii ano sumanurugaŋoŋ kaŋagadeeŋ letoma Siwewaa buŋa koloowu.”

³² Kaeŋ ijori mirianoŋ keŋgi kanagesouruta kuuya yoŋowo ajoroogi Anutuwaanoŋ Buŋa qaa jeri mogi.

³³ Jeri moma gomantiŋaa aua iikanondeeŋ uruama kema wijigara soŋgbano. Soŋgbano iikanondeeŋ ii ano sumanuruta kuuya ii oomulu meŋ oŋoni.

³⁴ Oomulu meŋ oŋoni uruano nene mirinoŋ uma nene ooŋ ama orono. Oroma iyaŋa ano sumanuruta yoŋonoŋ kuuya Anutu moma laarigitiwaaajoŋ korisoro aŋgi. Kiaŋ.

Kapuare mirinoŋga konjoma oroŋgi kamaari.

³⁵ Gomaŋ ano qaa jake galeŋ (majistreit) yoŋonoŋ opotoro wasiŋ oŋoŋgi kapuare mirinoŋ kaŋ kokaeŋ jegi, “Eja woi ii mono isama orona kamaawao.”

³⁶ Kaeŋ jegi eja waayawonoŋ kaŋ buju ii Pool kokaeŋ ijoro, “Majistreit galeŋ yoŋonoŋ qaa kokaeŋ aŋgita kaja: Oro mono kasagara isambe kamaawao. Kawaaŋoŋ oronoŋ mono keteda koi mesaŋoŋ kamaaŋ luaenoŋ kembao.”

³⁷ Kaeŋ ijoroto, Poolnoŋ opotoro ii kokaeŋ inijoro, “Room mindimindiri gawmanoŋ sopa somoŋgoŋ noroma kawaa (jeŋkooto) paaspoot noroŋgi laligojo. Kawaaŋoŋ yoŋonoŋ qaanara mende gosiŋ jeŋ teŋoŋ kilen asugaŋoŋ ejemba jaagianŋoŋ eeŋ laŋ arawambu koobinoŋ nuruŋ kapuare mirinoŋ

[†] 16:24: Gere ozozopaŋoŋ kanagara melanjoro amamaaŋ rari. Uŋaya iiba. [‡] 16:27: Kasa ejaŋoŋ oloŋ kono galeŋa ii qaa jakeyanoŋ ama qegi irona siimbobolo moma komuŋkegi. Iyaŋa gamuya moma aonaga, kaeŋ afaaŋgoŋ komunaga.

noroongi. Ii gamuyawo. Kaen noroongi rari keteda koi nomaembaajon wasin norongi een oloj kamaaworaga? Ii mende sokonja. Noro qaago totoon kamaawoto, yononon mono anjio kan nuruanji kamaaworaga.”

³⁸ Poolnon opotoro ii kaen injoro qaa ii men majistreit galen yonoonon kema injogi. Ii moma Room gawmambaa (jenkotoo) paaspoot men lalig-
oriti, ii moma aarun sombugia mogi.

³⁹ Sombugia moma kapuare mirinon kan bonjon susugon kele ama kuun orongi kemeri. Kemeri Filipai siti mesaowaotiwaajon welema orongi.

⁴⁰ Welema orongi Pool Sailas yoronon kapuare miri mesaon Lidi-
awaa mirinon keni. Kanon kema uumeleen alaurugara injiima uuwaa nanjonanjo qaa jen onomesaon keni. Kian.

17

Tesalonaika gawon megii sisiwerowero anji.

¹ Kema laligon Amfipolis ano Apolonia siti woi ii koton Tesalonaika sitinon keugi. Siti wana iikanon Juuda yononon qamakooli mirigia megii nano.

² Poolnon nanamemenja ama laligoroti, iikawaa so qamakooli miri-
gianon uma Sabat kendon karoon kanon yonowo Uumeleembaa Buja Tere
weengon kania amin moma laligogi.

³ Kaen laligon Buja Terewaa kania jen asarin kokaen jero, “Anutunon
aren ama Hamoqeqe Toyanon siimbobolo moma komun koomunonga
waabaatiwaajon jero.” Kaen jen iikawaa kania Buja Terenonga qendeema
uugia kuun kokaen injoro, “Eja Jiisas jen asarin ononjeni, iinon mono
Hamoqeqe Toya Kraist kolooja.”

⁴ Kaen injoro Juuda kanageso yonoononga tosianon moma laarin uu-
gia meleema Pool Sailas yorowo toroqen nanji. Griik ejemba tosianon
Anutu waeya men mepeseegiti, iyonoononga kaanagadeen tuun somatanon
yonowo toroqegi ano emba uuta qabunagiawo yonoononga mamaganon
uugia meleenji.

⁵ Uugia meleenjito, Juuda eja geria yononon uugia soono uunon motoqoto
moma gemaqeqe qaa jegi. Kaen jegi injarere ejemba roonqeqenon lan
laligogiti, iyonoonon kema eja doogoya tosaana onongi. Ii onoma mindirin
ejemba tuun uugia kuun horon onongi ajoroogi. Ajoroon lan qagi qembu-
run gujubaju kolooro siti sokonda-bororo. Lan qama lugun eja qata Jeison
iwaa miri rijugon Pool Sailas ejemba tuun jaagianon ama orombombaaajon
mongama orongi.

⁶ Mongama orongito, mende mokolon oroma Jeison ano uumeleen
alauruta tosaana somonon horon onoma sitiwaa galenkonkon eja yonoo
jaagianon keuma kokaen qagi, “Yei! Eja balona balona liligon goman
so uu kuun onongi kaamaa qen soonkejuti, iyononon mono koi kanon
kaanagadeen kari.

⁷ Koi kanon kari Jeisonon ii oroma anjon koma orono. Ejemba kaana
kuuya yononon kokaen jenkeju, ‘Eja mon qata Jiisas iinon kin Ponana
kolooja.’ Kaen jen Room Siisa-kimbaa jenkotooya qotogon men kamaan
amakeju.”

⁸ Kaen qagi ejemba tuun ano galenkonkon eja yononon mogi uugianon
kamaan raidimbon kaana sisau kolooro.

⁹ Sisau kolooro Jeison ano uumeleen alauruta tosaana kuun qisin onongi
monej ama wan taraagara megii kamaan kenji. Kian.

Berea kenji Baibel stadi ama qaagara gosigi.

¹⁰ Kamaanj kenjito, uumeleenj alaurugara yonononj Pool ano Sailas iikanondeenj wasinj oronji mesaonj gomantiinja kana gomanj qata Berea kanonj keni. Kema keuma Juuda yonoo qamakooli mirigianonj uri.

¹¹ Qamakooli mirigianonj uma Bunja qaa jeriti, ii siinja somata moma anjalij anjonj konji. Juuda kanageso Berea laligogiti, iyonononj Tesalonaika kanageso unuugunj awaa soro koloogi. Qaa tororo jeri me qaago, ii weenj so Bunja Terewaa qaanonj gosinj weenjonj aminj moma laligogi.* Sili awaa kaanja otaanj Juuda ejemba Tesalonaika laligogiti, ii haamo ama ononji.

¹² Bunja qaa jeri Juuda yonoononga kelemalelenanonj moma laarinj uugia meleengi. Griik ejemba yonoononga kaanagadeen mamaganonj Jiisas moma laarigi batugianonj emba uuta qabunagiawo ii mamaga laligogi.

¹³ Jiisas moma laarigito, Poolnonj Berea kanonj kaanagadeen Anutuwaanonj Bunja qaa jenj asarinj laligoroti, iikawaa bujuyanonj seinj Tesalonaika kema Juuda jotamemeya yonoo gejagianonj kemero. Gejagianonj kemero moma waama Berea kanj kaanjadeen ejemba uugia osonj kuugi.

¹⁴ Kuugi uumeleenj alaurugara yonononj ii moma iikanondeen Pool wasigi kowe goraayanonj kemero. Kemeroto, Sailas Timoti yorononj toroqenj Berea laligori.

¹⁵ Eja Pool oonjiti, iyonononj toroqenj wama kema Atens sitinonj keugi. Keugi kokaen jenj kotonj onono mogi, “Ono mono eleema Sailas ano Timoti jegi uulanawo noononj kawao.” Qaa ii moma mesaonj kenji. Kianj.

Poolnonj Atens sitinonj gawonj mero.

¹⁶ Poolnonj Atens sitinonj rama Sailas Timoti yoroojonj mamboma laligonj liligoro. Liligonj siti ii tando lopionja lopionja kanonj saa qegi kana goraaya goraaya nanji injiima awawalinj temboma uuta gere jero.

¹⁷ Poolnonj Juuda yonoo qamakooli mirigianonj uma Juuda waba ejemba ano balonj toya Anutu waeya menj mepeseegiti, iyonowo nama aminj mogi. Poolnonj weenj so roonqege sombenjia so kema ejemba mokolonj onoma yonowo aitonjonj aminj mogi.

¹⁸ Aminj mogi Epikuros ano Stoik momo jake woi kanonja boi tosanonj kanj Poolwo qaa silia siliaa jenj niinonjiinonj ama jenonkooli amigi.† Tosianonj toroqenj Poolwaa qaaya moma kokaen jegi, “Momo kitia kitia zezengo kaanja usuma uunj mongama lanj menj kululuunj motoonjo woi mokolonj bimbimjonj menj kaja. Ii menj kanj sosojae kaanja lanj jejato, qaayaa honja naama jemambaajonj moji, ii mende mojonj.”

Poolnonj Jiisaswaa Bunjaya jenj asarinj uugia kuunj koomunonja waaro‡ jero. Kawaajonj tosanonj toroqenj kokaen jegi, “Benj wabaya menj kanj yoroo kanagara jenj asarija, iikawaa tania kaanj kolooro iijonj.”

¹⁹ Kaen lansanj jegi Pool wama maaket sombenj somata qata Areopagus§ iikanonj uma kaunsol yonoo jaagianonj anji nano kokaen jegi, “Gii momo arenj gbilia asuganonj kuma nonomakejani, iikawaa kania ii nomaen? Ii saanonj jena mobonja.

²⁰ Giinonj waba kantri yonoononj qaa morota menj kanj jena gejanananonj kemero mojonj. Kawaajonj goo qaa arengaa kania ii tororo mobombaajonj mojonj.”

* **17:11:** Berea yonononj Baibel stadi awaa anji. † **17:18:** Momakooto boi qata Epikuros iinonj keraqeeango mobombaa kania kuma onono. Stoik momo jake (akademi) kawaa boiya qata Zeno iinonj siinj awaa ano bologa qowogonj bonj qerj kotiinj nambombaa kania kuma onono. ‡ **17:18:** Jiisas ano Koomunonja waawaataa qaa woi ii mende moma asarinj tompinj nama kokaen jegi, ‘Iinonj mono benj eja ano emba yoroo qagara kaenj qaja.’ § **17:19:** Areopagus qaa iikawaa kania ii manjaqegewaa benja qata Ares iwaa baanja.

21 Atens toya ano waba iikanonj laligogiti, iyonononj kuuya een lansan laligonj momo qaa dologa dologa nuuguna guuguwe ama jenj moma uugia iikanonj ama kambangia tiwilaan laligogi. Kianj.

Poolnonj Areopagus sombenonj nama qaa jero.

22 Poolnonj waama Areopagus sombenj biiwianonj kema kaunsol yonoo jaagianonj nama kokaen jero, “Atens ejauruna, niinonj koi kanj iwoi kuuya iima kaniagia kokaen ero mojenj: Onjo benjurugia goda awaa qenj mepeseen onjoma laligoju.

23 Niinonj liligonj onoononj miri kowoga kowoga iima iikawaa batuyanonj alata tereyawo monj mokoloowe. Iikanonj kokaen oogita ero iibe, ‘Benj kania mende mojonj, iwaajonj koi meninj.’ Kawaajonj onjo benj monj kania mende moma kilenj waeya menj mepeseenjejuti, niinonj mono iwaa kania injisaama jewe mobu.

24 * “Benj Anutunonj Siwe namo ano iwoi kuuya iikawaa uugaranonj eji, ii mokoloonj onono. Iinonj Siwe namowaa Ponjaga kolooja. Iinonj jiwowonj jigo borononj memeta kanonj mende rama laligoja.

25 Iyanjo laaligowaa kania kolooja. Ii ano anana balononj laligowonjatiwaajonj sele, kokooso ano iwoi tosaanja kuuya nonono sewanj aasonj horonjkejonj. Kaenj nonomakejiwaajonj ama anjo nembanene me iwoi mombaajonj mende amamaanjkeja. Kawaajonj ejemba anana ii wagiwombaajonj amamaajonj. Anana boronananonj iwoi mende menj nandunj ama muninj eenj, iinonj mende komuwaa. Iinonj balonj eja kaanja mende laligoja. Qaago.

26 “Iinonj wala eja motoonggo mokolooro iwaanongga seinj deema gbala injanja ano sele tosaanja koloonj balonja balonja kuuya sokoma laligojonj. Iinonj kambanana kuuya tororo arenjonj nonono iikawaa so laligojonj ano miri gomanj daenjenj daenjenj enj rama laligojonj, iikawaa goraaya ano aasoya ama jenj kotooro iikawaa so laligojonj.

27 Anana mono Anutu iyanja moma monjgama mubombaajonj iwoi kuuya ii arenjonj nonono. Iinonj korebore kosonananondeen laligojato, kilenj koromojoronj ama Anutu monjgama laligonj mokoloowonaga me qaago?

28 Onjoangiaa Griik momo ejembanonj qaa kota arenjonj oogiti, iyonoonongga woivanonj kaanagadeen qaa kota monj kokaen jeri,

‘Nono kaanagadeen iwaa gbiliuruta koloonj laligojonj.’

Eja kaanja monjonj qaa kota monj kokaen ooro,

‘Iinonj mono menj letoma nonono iwaa aonjanonj laaligonana laligonjkejonj, kananana kema kanjkejonj ano enj waawaanana amakejonj.’**

29 Qaa iikawaa so anana Anutu waa gbiliuruta koloonj laligonj kosianonj nanjonj. Kosianonj nanjonto, kilenj iwaa kania moma soonj jinjaunj qewombo. Unja meme eja (artist) yonononj momo qaganonj nama benj mombaa tania romonjonj goul, silwa me jamo kowonjinj menj uroroonj tando lopionja sogonj menjerenjonj menjkejuti, iinonj mono iikawaa tani mende kolooja.

30 Ejembanonj poumapou ama jibijabu laligonj kougi Anutunonj kamban kanonj nanamemenjgiaajonj moma bolinj ironja mende meleema laligoroto, kamban kokaamba qaaya injisaama kokaen injjoja, ‘Ejemba korebore gomangia so rama kenjuti, onjo mono uugia meleema noononj kawu.’

* 17:24: 1 Kinj 8.27; Ais 42.5; Apo 7.48 ** 17:28: Momo eja somata Pool iinonj momo jakeya jakeya uma Griik yonoononj buk morota morota weenjonj moma kotonj iikanondeen qaa kota kota afaanjonj menj asuganonj jero.

³¹ “Anutunon kamban somata ano kan kuuwaa. Iinon kamban iikanon ejemba gomaña gomaña kuuya laligon kenjuti, ii men kululuun nonoma qaanana gosin tororo jen tegowaa. Iinon eja mon qaanana jen tegowaati-waajon meweengon jenteegowaa ku-usuna borianon ano. Iinon eja ii men gbiliro koomunonga waaro iikaana kanon ku-usuna somata ii ejemba kuuya qendeema nonono iima mojon. Eja koomunonga waaroti, iinon mono jenteego Tonanaga kolooja.”

³² ‘Anutunon eja mon koomunonga men gbiliro waaroti,’ tosianon qaa ii moma mepaqepae анги. Kaen angito, tosianon kokaen jegi, “Qaa jejani, nono ii mombo mobombaajon mojon. Kawaajon gii saanon kamban monjon qaa ii toroqen jen asariwa.”

³³ Kaen анги Poolnon yonoo batugianonga waama onomesaon keno.

³⁴ Kenoto, tosianon kan Jiisas moma laarin iwo toroqegi. Moma laarigiti, iyonoo batugianon Areopagus kaunsol tuun yonoo jotamemeya eja mon qata Dionisius laligoro. Kaanagadeen emba somata mon qata Damaris ano tosianon yorowo toroqen moma laarin uugia meleengi. Kian.

18

Poolnon Korint sitinon keno uugia meleengi.

¹ Iwoi ii kolooro Poolnon Athens siti mesaon Griik siti mon qata Korint kanon keno.

² Korint kema Juuda eja mon qaya Akwila mokolooro. Akwila iinon Eisiawaa prowinsya qata Pontus kanon koloon kanagen mindimindiri siti Room kema laligoro. Kanon laligoro Siisakin qata Kloodius iinon jenkootoya kokaen ano, “Juuda ejemba onjo mono korebore Room siti mesaon deembu.” Kaen jenkooto anotiwaajon ama Itali kantri mesaon Griik kemen kamban kanon Korint kouro. Kouro Poolnon mokoloon ii ano embia qata Prisila yoroonon keno.

³ Laaligogara nangowaotiwaajon opo kuuna kuuna meri. Poolnon kaanagadeen opo sel kuun meme ejaga. Kawaajon yoroonon keno gawongia ororon ero yorowo laligon en opo sel kuun gawon motoon megi.

⁴ Men laligogi Sabat kendon so qamakooli mirinon uma Juuda ano Griik ejemba yonowo Jiisaswaa kania amin mosoma uugia meleembutiwaajon kuun onoma laligoro.

⁵ Kuun laligoro alawoita Sailas Timoti yoronon Masedonia prowinsnonga kouri Jiisaswaa Bunaya kamban so jen asarin laligoro. Kaen laligon Jiisasnon Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, iikawaa kania asuganon qendeema qaa iikanon Juuda ejemba uugia kuuro.

⁶ Uugia kuuroto, Pool tuarenjen ama uugeqe qaa tokoronkota jen mugi borianon jaagianon kuun sububun qesaaro kamaaro kokaen injoro, “Ninon koposo mende ambe onjo tiwilaan iikawaa irona ii mono noo qananon ambombaajon amamaawuya. Ii onoangio bosimbu. Onjo Buna qaa qotogogi niinon saanon onomesaon kete nama ubaati, iikanon waba kantri ejemba yonoonon eleema kemaña.”

⁷ Kaen injon onomesaon qamakooli miri goraayanon eja mon qata Titius Jastus iwaa mirinon uma laligoro. Iinon Juuda ejaga qaagoto, kilen Anutuwa waeya men mepeseen laligoro.

⁸ Goraayanon kenoto, qamakooli miriwaa galen qata Krispus ano iwaa embameria yononon kuuya uugia meleema Pon moma laarigi. Kaanjadeen Korint ejemba tosaana Poolwaanon qaa mogiti, iyonoononga mamaganon Jiisas moma laarin uugia meleengi oomulu men onongi.

9 Poolnon gomantiina monnon gaon ero Ponnon koton kondoro jaameleen unu iiro kokaen ijoro, “Gii toroko mende mobato, Buna qaa mono kotiij jen laligowa.

10 Siti kokanon ejemba tuun mamaga yononon noo buna kolooju. Kawaa-jon niinon giwo laligowe monnon iwoi mon mende kanain men bolin gombaa.”

11 Kawaajon Poolnon kambana men korin yonoo batugianon gbani motoonngo ano koin 6 kawaa so laligon Anutuwaanon Buna qaa kuma onoma laligoro.

12 Kuma onoma laligoroto, Room yononon eja Galio kuugi Akaia prowinswaa kiap gawana laligoroti, kamban iikanon Juuda jotamemeya yononon mindirin Pool tuarenjen ama mun horon qaa jakeyanon oongi.

13 Qaa kokaembaajon oongi, “Eja koi kanon ejemba enkalolon men onomakeja. Room yononon jenkootogia angi eji, iinon ejemba kana ii uugun Anutuwaa waeya men mepeseewutiwaajon uukuukuu men nonomakeja.”

14 Qaa kaen selianon kuun jegi Poolnon qaa kitia jembaajon ano kiap gawana Galio iinon Juuda ejemba ii kokaen injoro, “Juuda ejemba onoo batugianon monnon eja qero komunaga me qinji bologa totoon mon anagati een, iikawaajon niinon saanon qaagia geja ama mobenaga.

15 Kaanto, onoo batugianon momalaariwaa qaa kolooro qa morota morota qama angowowo ama jenkootogia nomaen ambuti, ii mono onoongia lombogiaga. Niinon iwoi kaana ii gosin jen tegomanatiwaa so qaago.”

16 Kaen injon qaa jakeyanonga onotaaro kamaagi.

17 Kamaan iyanjiodeen mindirin motoon lugun qamakooli miriwaa galen qata Soostenes ii qelanjin men kan qaa jakeyaa kana qaa ootanon ama qegi. Qegi kiap gawana Galionon ii iima kawaajon jaaya soongoro hona mon mende kolooro. Kian.

Poolnon anaa gomanon Antiokia sitinon eleeno.

18 *Poolnon kilen toroqen Korint sitinon ween mamaga laligoro. Laligodaboron uumeleen alauruta yeizozogia jen onomesaon Prisila ano Akwila uruama kowenon kemej wangowaajon mamboma raji. Wala Anutuwaa jaanon kokaen jero, “Niinon Anutuwaa gawona pondan kaparan koma memana.” Qaa kaen jen ii jojopan qaanon somonon laligoro. Kamban ii tegoro kowenon goman qata Senkria kanon kemej jojopan qaayaaajon jero wan juya motogi. Wango mon Siria prowinsnon kemambaajon anoti, ii mokolonon iikanon uma opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kengi.

19 Kema Efesus taanon keuma Poolnon Prisila ano Akwila oromesaoroto, ana qamakooli mirinon uma Juuda yonowo Jiisaswaa kania amin mogi.

20 Amin moma kokaen qisin mugi, “Gii saanon kamban koriga nonowo laligowa.” Kaen qisin mugito, Poolnon iikawaa uumotoon mende ano.

21 Kawaajon yeizozo kokaen injoro, “Anutunon iikawaajon ‘Oon,’ jewaati een, mono saanon eleema onoonon kamaana.” Kaen injon wango monnon ugi opo sel horon mororongogi haamonon nangoro Efesus mesaon kengi.

22 Kema taon mon qata Sisaria kanon keuma wango mesaon balon kana Jerusalem uro. Uma eleema uumeleen kanageso jolongia injoro. Ii injon rama waama kemej Antiokia sitinon keno.

23 Antiokia sitinon kema laligoro sonda tosaana tegoro onomesaon kananon keno. Kananon kema Galesia ano Frigia prowins woi ii uugun goman so liligon gowoko kuuya iniima koma gbilin onono kotiigi. Kian.

* 18:18: Jan 6.18

Apolosnoŋ Efesus ano Korint gawoŋ mero.

²⁴ Kambaŋ kanon Juuda eja mon qata Apolos ii Efesus karo. Apolos iinon Iijiptwaa siti qata Aleksandria kanon koloon laligon momo mirinon uro tegoro Buŋa Tere Walagaa qaaya awaagadeen moma koto. Ii moma koton kania jero qaayaa tania kawaajon ejemba goman so aina mamaga moma aisooŋi.

²⁵ Pombaa kania otaawombaa kania kuma mugi Anutuwaanon gere bolananon uutanon jero. Jiisaswaa kania tororo dindina kuma onoma Jonon oomulu men ononoti, iikawaa kania saanon moma sorogon jero. Ii jeroto, iikawaa batuya mon mesaoro. Unŋa Toroyanon mulu men nononji, ii mende moro.

²⁶ Iinon kan qamakooli miri uutanon kanain qaa esunmumu-yawo jero. Jero Prisila Akwila yoronon qaaya moma nama wani yoro mirinon kenŋi. Kema Anutuwaa kania awaagadeen toroqen jen asarin ijori moro.

²⁷ Apolosnoŋ Griik kantriwaa bakaya qata Akaia kanon kemambaajon moro Efesus uumeleen ala yononon kotinon mugi. Kotinon mun Akaia gowokourugia yonoonon tere kokaen oogi, “Eja koi mono koma horon mubu.” Apolosnoŋ tere ii men Akaia prowinsnoŋ kema ejemba Anutuwaa kalenmorianŋa moma asarin uugia meleengiti, ii mamaga ilaan onono.

²⁸ Ilaan onoma “Jiisasnoŋ Hamoqeŋe Toya kolooja,” jen iikawaa kania ii Buŋa Terewaa qaaya qaaya weenon kanon qendeema onono mogi. Juuda yononon qaa ii moma jenonkooli anŋi niinonŋiinon kolooroto, Apolosnoŋ Anutuwaa ku-usun qaganon nama qaagia asuganon qewagoro kamaagi. Kian.

19

Poolnon Efesus laligon gawoŋ mero.

¹ Apolosnoŋ Korint sitinon laligoro Poolnon Antiokia siti mesaon prowins tosaanŋa* uugun kema kema kowe goraayanon Efesus sitinon keuro. Keuma kanon gowoko tosaanŋa mokoloon injiro.

² Injiima kokaen qisin onono, “Ono moma laarin uugia meleengiti, Unŋa Toroyanon mono kambaŋ iikanon uugianon kemero me qaago?” Kaen qisin onono kokaen meleema jegi, “Unŋa Toroyanon laligoji, nono iikawaa qaaya ii mende totoon monin.”

³ Meleema jegi kokaen injiro, “Ono mono naa oomuluga men onongita laligoju?” Kaen injiro meleengi, “Nono Jonon oomuluwaaajon jen laligoroti, mono iikaya men nononŋi menin.”

⁴ *Kaen meleengi Poolnon jero, “Jonon Jiisaswaaajon qaa jen ejemba tuun uugia kuuro kokaen mogi, ‘Noo gemananon eja mon kawaati, onono mono ii moma laarin uugia meleembu.’ Kaen jero moma uugia meleengiti, Jonon ii oomulu men onoma laligoro.”

⁵ Kaen jero mogi Poolnon Pon Jiisaswaa qatanon oomulu men onono.

⁶ Men onoma boria wanŋianon ano Unŋa Toroyanon uugianon kemero kantri tosiaa qaa morota morota kanain jen gejatootoo qaa jegi.

⁷ Eja ii mindirin 12 kawaa so laligogi.

⁸ Poolnon qamakooli mirinon uma nama Anutuwaa bentotombaa kania amin moma awasankaka nama kawali kaanŋa uugia kuuro qaaya qewagowombaaajon amamaan laligogi. Kaen laligogi koin karoon tegoro.

* **19:1:** Balon ii kambaŋ kokaamba kantri qata Tooki (Turkey) kawaa uutanon eja. * **19:4:** Mat 3.11; Maak 1.4, 7-8; Luuk 3.4, 16; Jon 1.26-27

⁹ Qewagowombaajon amamaagito, tosonian yangisen ama mende moma laarin Pombaanon kania asuganon jen bolin ejemba jaagianon qaa kisama jen nanngi. Kaen jen nanngi Poolnon gosin mendeema onoma onomesaon gowokouruta unuano korikori kenngi. Korikori kema eja qata Tiranus iwaa qenjaaro momo jakenon ween so (aua 5 ajoroon) kuma onono amin momo ama laligogi.

¹⁰ Kaen ama laligogi Pombaa Buṅa qaayanon seiro gbani woi tegoro. Ii tegoro Buṅa qaa ii Eisia prowins utanon goman toya ano Juuda ejemba kuuya yonoo gejagianon kemero modaborogi. Kian.

Sewa meraurutanon omejiilan konjombombaaajon amamaagi.

¹¹ Anutuwaa ku-usunanon Poolwaanon keuro gawon men boria ejemba wangianon ano Anutunon angoletto morota morota mero asugiro.

¹² Kaen laligoro ejemba ji injiro laligogiti, tosonian Poolwaa selianonga nogo motomoto ano opo jokana tosaan kaanagadeen men kema kan qagianon anngi jigia onomesaoro omejiilanjurugia kouma kenngi qeanggogi.

¹³ Juuda sele galen tosonian liligon omejiilan onotaan kema kan laligogiti, iyononon kaanadeen kanain omenon kokojinjin men onongiti, iyonoo qagianon Pon Jiisaswaa qata qama esunja koma horowombaajon angobato megii. Angobato men kokaen jegi, “Poolnon Jiisaswaa qata qama uukuukuu men nonomakeji, niinon mono Pon iikawaa qatanon omejiilan kouma togowutiwaaajon jen koton ononjen.”

¹⁴ Jiisaswaa qata kaen qagiti, iyonoo batugianon Juuda jigo gawon galen wanja qata Sewa iwaa merauruta 7 yononon kaanagadeen laligogi.

¹⁵ Yononon ome mon kaen jen koton mugito, iinon meleema kokaen jen onono, “Nii Jiisas moma mujen ano Pool moma mujento, on mono moroga?”

¹⁶ Kaen jen onoma eja uutanon nanoti, iinon mono lugun qagianon uma qelanjin onono. Kaen korebore haamo ama japaleen men onoma selegia motoqoton opo malekugia menjugenjurano. Menjugenjurano anja anja selegianon sagorogoro kamaan nano togon kesagia men miri uuta ii mesaon selegia tomanja kamaan kemaligi.

¹⁷ Kaen kolooro Juuda waba ano balon toya Efesus laligogiti, kuuya yononon iikawaa bujuya moma mamaga aarun awawaligi. Awawaligi tosonian Pon Jiisaswaa qata kaparan koma mepeseegi akadamuyawo kolooro.

¹⁸ Moma laarin uugia meleenngiti, iyonoononga mamaganon kema singisonngogia inisaama jen koloogi.

¹⁹ Tosianon suuqangoron hamoqeqe men laligogiti, iyonoononga mamaganon buk papiagia men kan men kululuun ejemba kuuya yonoo jaagianon nama asuganon gerenon giligi jero. Buk papia iikawaa sewangia weenon kululuugi mindimindiri jangogia ii silwa monen (Kina) 50,000 kawaa so kolooro.

²⁰ Tani kaen anngi Pombaa Buṅa qaaya ii esunmumuyawo sein kotiin keno. Kian.

Poolnon gawonaa areja ano.

²¹ Iwoi kuuya ii koloodabororo Unja Toroyanon Pool sololoon muro qaaya somonon kokaen jero, “Nii kowe koton Griik kantriwaa leegenja woi Masedonia ano Akaia kanon liligowe tegoro mesaon Jerusalem sitinon kemaṅa.” Kaen jen toroqero, “Kanon kema rama Jerusalem mesaon Room siti kaanadeen kema iimanja.”

²² Kaen jen nenawoita Timoti ano Erastus wasin orono Masedonia keni anja toroqen kambaŋ tosaana Eisia prowins uutanon laligoro. Kian.

Efesus yononon manja kareŋ aogi.

²³ Efesus sitinon Pombaanon kana otaagitiwaajon kambaŋ kanon enkalolon gujubaju somata qatawo kolooro.

²⁴ Silwa gawon meme eja mon qata Demetrius iinon silwa ooro bolbolgoro qokotaan ben emba qata Artemis iwaa jiwowon jigowaa so unja busubuusu men laligoro. Ii mero sewana men laligogi monen uuta hororo konkororo alaurutanon mendeema meg.

²⁵ Meg Demetrius ano tuun tosonian gawon kaana men laligogiti, ii motoon onono kan ajoroogi kokaen injoro, "Alauruna, nono gawon koi menin sewana awaa koloon kankeji, ii mojon.

²⁶ Ii mojonto, Pool eja iikanon Efesus koi kanon kouma ejemba uugia oson ii ano Eisia prowins kuuya sokoma ejemba tuuna tuuna kuun onono jinjaun kolojuti, ii kambaŋ kokaamba saanon iima kotoju. Iinon kokaen jenkeja, 'Ben boronon memeta ii ben hona qaago.'

²⁷ "Kaen jen laligoro nono komahoro gawonana menkejon, iikawaa qata men boliro jejewili ambubotiwaa uulombo kolooja. Ano iikayadeen qaagoto, uulombo mon kokaen eja: Ejemba kuuya Eisia prowins uutanon ano balona balona kuuya kanon ben emba uuta Artemis waeya men mepe-seenkejuti, iwaa ben qabunaya somatanon tiwilaan esunanon kamaawabo ano jiwowon jigoyaa qatanon bolin ejemba jaagianon kamaan omaya koloowabo. Uulombo kaen eja. Kawaaŋon majakaka moma qaa koi jejen."

²⁸ Demetriusnon kaen jero gawon alaurutanon ii moma iringia soono kokaen jen qa gigilaagi, "Efesus nonoonon Artemis ii uuta!"

²⁹ Qa gigilaagi enkalolon gujubaju kanon sein kema siti kuuya sokono. Kaen kolooro Masedonia eja woi qagara Gaius ano Aristarkus Poolwaa nenawoita ii qelanjin uruama ororaan oroma kulukululuu mirinon kema ajoajoroo meg.

³⁰ Ajoajoroo meg Poolnon kaanagadeen ejemba tuunlelemben yonoo batugianon kemambaajon moroto, uumeleen ejembanon ii angon koma mugi.

³¹ Eisia prowinswaa galenkonkon eja tosonian Poolwaa alauruta koloogiti, iyononon kaanagadeen qele ama kokaen welema mugi, "Kulukululuu mirinon ajoajoroo mejuti, gii mono geenga iikanon mende asugina giibu."

³² Ajoajoroo megiti, iikanon ejemba mamaganon nama ajoroogitiwaa kania mon mende mogitiwaajon anja anja lansan qa gigilaan sisau enkalolon somata meg sein keno.

³³ Kaen keno Juuda yononon eja qata Aleksander kuun nangogi tuun yononon horon kana meg qaitanon eu uma nano. Uma nama ejemba jaasewanganon qaa kitia metogon jemambaajon moma boro aran kuma aiwese men onono.

³⁴ Aiwese men ononoto, Juuda ejaga kolooji, iikaya moma koton iikanondeen buugia mindirin kuuyanon kanain qaa kokaen qagi, "Efesus nonoonon Artemis ii uuta!" Kaen qama silama nangi aua woiwaa so keno.

³⁵ Qama nangi siti (klaak) pon qerewenanon ejemba tuun uugia men kamaaro goron qegi nama kokaen injoro, "Efesus ejemba, nono ananaa siti kokanon Artemis uuta ii mepeseen laligojon. Nono iwaanon jiwowon jigo ano jamo unaya kowoga Siwenonga kamaaroti, ii galen koma laligojon. Qaa ii onjo kuuya saanon moju.

³⁶ Ii mononon qakoombaatiwaa so qaago. Kawaaŋon onjo mono uugia oson men kamaan ama bonjon laligowu. Gejajojomban iwoi mon mende ambu.

³⁷ Eja woi koi jiwowon jigonon uma iwoi mon mende luluuma qen men boliri. Ben embanana mende mepaegon muri. Ono kilen ii uruangi koi nanjao.

³⁸ “Demitrius ano iwaa komahooro alaurutanon tosia yonowo angowowo ama qaa jen aowuyagati een, kiap mono raju ano qaa jakewaa ajoajorooya ajoajorooya ii qaa mindingowombaajon amakeju. Kawaaajon mono saanon iikanon kema qaa jakeyanon ama aon aron qen nanngi sokombaa.

³⁹ Ono iwoi mon toroqen jewombaajon mobuyagati een, siti kokawaa toya tosonian saanon kanageso horon onongi qenjaaro sombenon ajoroon qaa gosin jen tegowona.

⁴⁰ Kete enkalolon gujubaju somata koi kania qaato, kilen tondu kolooji, ii Room gawman yononon moma kokaen jewubo, ‘Efesus yononon Room mindimindiri gawman qetama manja karen anju.’ Kaen jen qaa jakeyanon nonoombubo. Kawaa uulombota kolooji, ii mojen. Qaa jakeyanon nonooma karen koi kawaa kaniaajon qisin nonombuyagati een, nono mono kitia meleema angon koma jewombaa so mende mojon.”

⁴¹ Efesus siti pon qerewenon qaa kaen jen ejemba tuun kondeema onono zololonjon deema kenngi. Kian.

20

Poolnon Masedonia ano Griik kema gawon mero.

¹ Efesus kanon gujubaju kanon zololongodabororo Poolnon gowokouruta onoono kagi uuwaa nanngonango qaa qambanmamban onoma yeizozo jen onomesaon Masedonia prowinsnon keno.

² Masedonia kema gomanja gomanja koton liligon kanon qambanmamban qaa mamaga jen laligon Griik kantrinon karo.

³ Griik kan koin karoon laligoro. Ii laligoro tegoro wango men kowe koton Siria kemambaajon moro. Kaanja moroto, Juuda jotamemeya yononon kananon qewombaa angonan anngi gejianon kemero moro. Ii moma kawaaajon Masedonia prowins koton balon kana gomanjon eleemambaa qaaya uutanon somongoro.

⁴ Qaaya somongoro nenauruta kokaanjon iwo kenngi: Berea eja qata Soopater Piruswaa meria, Tesalonaika eja woi qagara Aristarkus ano Sekundus, Derbe eja qata Gaius, Timoti ano Eisia prowinsga eja woi qagara Tikikus ano Trofimus.

⁵ Yononon waladeen Troas kema kanon nonoojon mamboma laligogi.

⁶ Troas kema laligogito, Luuk nii ano tosaanon nononon bered yiistya qaawaa kendon ii Filipai sitinon rani. Ii rani tegoro wangonon unin opo sel horon moronngogi haamonon nangoro kema ween 5 kolooro Troas yonoonon keuni. Troas keuma kanon ween 7 toroqen laligonin. Kian.

Poolnon kamba konoga Troas laligoro.

⁷ Ween 7 laligonin tegoro Poolnon ween 8 kanon onomesaon kemambaajon moro. Ii moma gomantiina konoga Sondameraanon ajoroon Jiisas romonjon samon kowoga motowombaajon rani. Kaen rani Poolnon yonowo amin moma qaaya jen raro raro goman ruunanon keno.

⁸ Nono miri uuta mombaa qaganon eu uma ajoroon rani lambe mamaganon jen asarigi.

⁹ Ajoroon rani eja gbaworo mon qata Yutikus iinon jengenon raro. Raro Poolnon qaa jen raro moro kamba koriro gaonajon moma en gbororo moton kanakeewanonga tama uuta mende moma miri uuta karoon

uugun balonon kemeŋ qero. Kemeŋ qero lugun kemeŋ meŋ waanin komuroti, iinin.

¹⁰ Kaen iininto, Poolnon kemeŋ kepelaan mun jero, “Mombo sewan aason ama gbilija. Kawaajon mende awawaliwu.”

¹¹ Kaen jeŋ mombo eleema miri uutanon eu uma samon kowoga moton nero. Neŋ yoŋowo kambaŋ koriga qaa jeŋ raro goman anogo onjomesaon kananon keno.

¹² Keno eja gbaworo ii waŋgi gbilin laligoroti, ii iima ulunholen somata moma keŋgi. Kian.

Poolnon Troas mesaon Miletus keno.

¹³ Yoŋonon keŋgito, Poolnon ana balon kana kemambaajon moma kokaen Luuk nii ano tosia jeŋ koton nonono, “Ono mono waladeen kowe kana goman qata Asos kanon keŋgi aitonon nuangi waŋgonon ubona.” Kawaajon nononon mesaon waŋgonon unin opo sel horon mororonogogi haamonon nangoro kema Asos kanon keunin.

¹⁴ Asos keuma nonowo aitonon Pool wanin waŋgonon uma goman qata Mitilini kanon kenin.

¹⁵ Mitilini kema kanon opo sel mombo horon mororonogogi haamonon nangoro kema laligon en waama wato qata Kios kawaa kosianon keunin. Keuma toroqen koton kema en waamago goman qata Samos kanon kemeŋ mombo kema en waama goman qata Miletus kanon kokaembaajon keunin:

¹⁶ Poolnon “Yambuyambu dologa (Pentekost) ii batogon kema Jerusalem sitinon ramaŋa,” jeŋ kambaŋ tiwilaawombotiwaajon uulanawo kembombaajon moro. Kawaajon Eisia prowinsnon kambaŋ koriga tiwilaawombotiwaajon moma waŋgonon uma Efesus siti uuguwombaa qaaya somongoro laligin. Kian.

Poolnon Efesus yoŋoojon qaa konoga jero.

¹⁷ Miletus keunin Poolnon Efesus yoŋoojon qele ama uumeleen kanagesowaa jotamemeurugia yoŋonon kamaan kawutiwaajon koma horon onono.

¹⁸ Koma horon onono goman qata Miletus kanon kougi injiima kokaen injoro, “Niinon kambaŋ mutuya Eisia prowinsnon kaweti, iikanonadeen kanin kambaŋ kuuya onowo laligon kouma gawon meweti, ono iikawaa tania saanon moma yagoju.

¹⁹ Niinon Pombaa jaanon uuna meŋ kamaan aodaboron gawona nomaen meŋ kouma laligoweti, ono ii saanon moju. Gawona meŋ ejemba onoojon saama jauna kamaaro laligowe. Juuda yoŋonon uugia mende melengiti, iyononon kambaŋ tosaana kanon selenon kuukuu ama nuwombaaajon angonan ama laligogi. Kaen ama laligogitiwaajon ama angobato morota morota mokolon siimbobolo moma laligowe.

²⁰ “Niinon Buna qaa meŋ qeangon onomakeji, ii jeŋ asarin onoma laligowe. Ii qenjaaronon ajoronon ano miria miria kanon uma kuma onoma laligowe. Niinon kawaajon kokodundun koma gawon mende mesaowe.

²¹ Gawon mende mesaoweto, Juuda waba ano balon toya onoojon kaanagadeen qaa kota kokaen nanon jeŋ laligowe, ‘Ono mono uugia meleema Anutuwaanon qokotaan Ponana Jiisas Kraist moma laarin mubu.’ Ono ii kuuya saanon modaboroju.

²² “Mobu, kete Unŋa Toroyanon nii Jerusalem sitinon kemambaajon kuun nonja. Kanon kembe naa iwoiga kolon nombaati, ii mende mojen.

23 Mon kokaen mojen: Niinon taon daen daen kema laligoweti, Un̄a Toroyanon iikanon sañe nuñ kokaen nan̄gon nijoro moma laligowe, ‘Gii kakasililin moma laligona kapuare mirinon goon̄gi rabaga.’

24 *Kaen nijoro moma laligoweto, ii kilen. Niinon toroqen laligowenaga me komuwenaga, ii qaa mon mende koloon nonja. Ii qaago totoonto, Pon̄ Jiisanon gawon nonoti, niinon mono ii men̄ yagomambaajon moma kotiijen. Iinon kokaen nijoro, ‘Anutunon kalen̄moriaña ejemba on̄omambaajon moji, gii mono iikawaa Oligaa Bun̄aya jen asarin̄ laligowa.’ Kawaajon balonon laligoman̄ati me komuman̄ati, ii iwoi omaya toton̄ koloon nonja. Ejemba aangolenon kuuwaajon kenjuti, mon̄non iikanon batuyanon koton haamo mende ambaa. Niinon mono iikawaa so gawon̄a men̄ batuyanon koton mesaomambotiwaajon esun̄na kuuyanon kaparan̄ koma kema laligoman̄a.

25 “Kaen laligoman̄ato, mobu, niinon on̄oo batugianon kema kan̄ Anutu bentoton̄aa kania jen asariwe mogiti, on̄o noo jaasewana ii mombo mende iibuya. On̄oonon̄ga mon̄non̄ mon̄ mende niibaati, kete kaen mojen.

26-27 Kawaajon niinon on̄o Anutuwaawaa jeta kuuya otaawutiwaajon jen uukuuku men̄ on̄oma laligowe. Ii mende kokodundun̄ koma mesaowe. Kawaajon on̄oonon̄ga mon̄non̄ mon̄ singison̄goyaaajon ama soon̄ komun̄ gere sianon̄ kemebaati een̄, on̄o nii jen̄ nombombaajon amamaawuya. Niinon̄ ii kete on̄oojon̄ asuganon̄ nan̄gon̄ jen̄ kotiijen.

28 “Pon̄non̄ iyan̄aa saya maama iikanon̄ kanagesouruta sewangia mero bun̄aya koloodaborojuti, on̄o mono ii lama kaan̄a galen̄ koma kalan̄ koma on̄oma laligowu. Un̄a Toroya an̄o gawon̄ ii on̄ono. Kawaajon̄ on̄o mono on̄oangia ano Pombaanon̄ lama tuun̄ yon̄oojon̄ galengia men̄ aon̄ laligowu.

29 Niinon̄ kembe iikawaa gematanon̄ ejemba kan̄jan̄giawo ii kasu kawalia kaan̄a on̄oo batugianon̄ asugiwuya. Yon̄onon̄ asugin̄ lama tuun̄ on̄oojon̄ mende moma titiikota koloon̄ lan̄ kan̄ injiwuyati, ii mojen.

30 On̄oangiaa batugianon̄ga eja tosanon̄ waama nama Jiisas gowokourutanon̄ goraayanon̄ kembutiwaajon̄ horon̄ on̄oma qaa qolon̄molon̄goya jen̄ laligowuya.

31 Kawaajon̄ on̄o mono uugbiligbili laligon̄ qaa koi uu konon̄gianon̄ ama romon̄gowu: Niinon̄ gbani karoombaa so asaga gomantiina qamban̄mamban̄ qaaya qaaya ii on̄o motomoton̄ pororo kuma on̄oma laligowe jaun̄na kamaan̄kero.

32 “Niinon̄ kete on̄o Anutuwaawaa boronon̄ on̄ooma kokaen̄ injiwojen: Iwaa Bun̄a qaayanon̄ mono kalen̄moriaña injisaama kalan̄ koma on̄omakeba. Anutunon̄ kotiin̄ uugia nan̄gon̄ meagoro saanon̄ kotikotii mokoloon̄ metulan̄gon̄kebu. On̄o Anutuwo rapin̄gogi alauruta kuuya tak koton̄ on̄ono soraaya koloojuti, mono iyon̄oo batugianon̄ keuma dun̄ raragia men̄ oyan̄boyan̄ koloon̄ laligowu.

33 Nii on̄oonon̄ga mombaa maa suan̄ me monen̄ opo ii mende bun̄a qen̄ aomambaajon̄ moma laligowe.

34 Nii ano nen̄auruna iwoiwaajon̄ amamaan̄ laligonin̄i, ii neenaa borona koi kanon̄ gawon̄ men̄ mokoloon̄ laligowe.

35 “Ii kuuya ama men̄ sili awaa qendeema on̄oma laligowe. On̄o mono kaan̄iadeen̄ gawon̄ men̄ laligowu. Kaen̄ laligon̄ ejemba loorin̄ gawon̄ mewombaajon̄ amamaawuti, ii saanon̄ kalan̄ koma on̄oma laligowu. Gawon̄ meḡi hon̄a kolooro Pon̄ Jiisaswaanon̄ qaa koi mono romon̄gowu: Iinon̄ an̄o qaa mon̄ kokaen̄ jero, ‘Hina iwoi bun̄a qen̄ aogi jan̄gon̄ qaono een̄

* 20:24: 2 Tim 4.7

laligowuyato, tosaana yonoojon iwoi kalengiaga ononji Anutunon kitia meleeno oyanboyan mokoloowuya.' Kian."

³⁶ Poolnon qaa kaen jen kamaan siminj kuma kuuya yonowo Anutu qama kooliro.

³⁷ Qama kooliro kuuya yononon amburerej menj urusaan qen angon mun buuta kitonj negi.

³⁸ Poolnon wala qaa monj kokaen injoro, "Ono noo jaasewana mombo mende iibuya." Qaa kaen moma kawaajon wosobiri uuta moma nama wama wanjononj uma yeizozo jen oonji. Kian.

21

Poolnon Jerusalem keno.

¹ Yeizozo jen nonomesaogi opo sel horonj mororonjogi haamonon nanjoro kema wato qata Koos iikaan baagenj dindinagadeen kema keuninj. Keuma enj waama toroqen wato qata Rodos kanonj keninj. Iikanonja toroqen Lisia prowinswaa gomanja monj qata Patara kanonj keuninj.

² Keuma nama wanjo monj Fonisia gomanonj kemambaajonj anoti, ii mokolonj kanonj uninj opo sel horonj mororonjogi haamononj nanjoro keninj.

³ Kema laligonj wato monj qata Saiprus iikawaa kosianonj kanj iima misinjonj Saut waagenja uugunj toroqen haamononj nanjoro Siria prowins waagenj keninj. Kema "Wangowaa hinaya ii Taia taononj kema wanjononja menj ambonja," jegitiwaaajonj iikanonj keninj. Iikanonj kema wanjo mesaonj kemeninj.

⁴ Kemenj gowoko tosia mokolonj onoma yonowo toroqen weenj 7 laligoninj. Kanonj laligoninj Unja Toroyanonj sololonj onono Pool Jerusalem sitinonj kembabotiwaajonj galenj meme qaa jegi.

⁵ Ii jegito, nono weenj 7 ii yonowo laligoninj tegoro onomesaonj kana keninj. Kana kembonja jeninj yonononj korebore embameraurugiawo nonoombonjenj taonj mesaonj seleenjenj kagi. Taonj seleenjenj kanj kowe sakasinjanonj kamaanj siminj kuma Anutu qama koolininj.

⁶ Qama koolinj yeizozonana jenj aoninj Jerusalem kembombaajonj wanjononj uninj yonononj mirigianonj eleengi.

⁷ Pool ano nenauruta nono kaen Taia mesaonj toroqen kema gomanj qata Tolemes kanonj keuma wanjo mesaoninj. Wanjo mesaonj uumeleenj alaurunana jolonja jeninj ano yonowo weenj motoonjo laligoninj.

⁸*Laligonj enj waama onomesaonj balonj kana kema Sisaria taononj kouninj. Jerusalem uumeleenj tuunj uutanonj uukuukuu eja (ewanjelijis) sewen metogonj onongiti,* yonoononja monj qata Filip iinonj Sisaria laligoro. Nonononj Sisaria kouma iwaa mirinonj kema rama eninj.

⁹ Filipwaa borauruta 4 laligogi. Anutunonj emba saranj yonoo uugianonj gejatootoo qaa jejewaa momo kalenj ano laligogi.

¹⁰*Nonononj Sisaria taonj kanonj weenj mamaga toroqen laligoninj. Kanonj laligoninj Juuda prowinsnongja gejatootoo eja monj qata Agabus kamaaro.

¹¹ Nonoononj kamaanj Poolwaanonj iinjasa menj kanonj anaa kana boria somonjonj kokaen jero, "Unja Toroyanonj kokaen jeja, 'Juuda jotamemeya yonononj iinjasa kokawaa toya ii Jerusalem sitinonj kokaenj somonjonj waba kantriwaa galenj† yonoo borogianonj ambuya.' "

* **21:8:** Apo 6.5; 8.5 * **21:8:** Aposol gawonj meme bonj 6 kanonj eja 7 ii meweengonj ononji nanjonanjo gawonj ano ewanjelijis gawonj ii mindirinj megij. * **21:10:** Apo 11.28 † **21:11:** Waba kantri yonoo borogianonj ambuya, ii Room gawman yonoojonj jeja.

¹² Kaen jero moma nono ano uumeleen alaurunana kanon laligogiti, iyononon kaangadeen Poolnon Jerusalem kembabotiwaajon welema qotogon munin.

¹³ Qotogon munin kokaen meleema jero, “Ono mono nomaen anju? Saama qaa jen iikaana kanon noo uuna menjuranju. Niinon Jerusalem kembe gbadoon nombutiwaajon jojorijen ano iikayadeen qaagoto, Pon Jiisas qataajon ama nugi komuwenagati, niinon mono iikawaajon kaangadeen jojorin nanjen.”

¹⁴ Kaen jero men loorin mubombaajon amamaan uunana bonjon kono kokaen jenin, “Ii mono Pombaa uusiinaa so koloowa.”

¹⁵ Sisaria taonon laligonin kamba ii tegoro afaangon mozozongon onomesaon kema Jerusalem sitinon unin.

¹⁶ Sisaria iikanona gowoko tosanon kaangadeen nonoo koipunana kagi. Kagiti, yononon kokaen jegi, “Ono Saiprus eja qata Naason iwaa mirinon en laligowu.” Kaen jen nunuangi iwaa mirinon kenin. Naasonon waladeen uuta meleema Jiisaswaa gowokoya koloon laligon kouro. Kian.

Poolnon Jerusalem sitinon kouro.

¹⁷ Nononon Jerusalem keunin uumeleen alaurunana yononon nunuama aisoon jolonana jegi.

¹⁸ Jolonana jegi en waama Poolnon nonowo bisop Jeims iibombaajon moma kenin. Kenin uumeleen kanagesowaa jotamemeya yononon korebore iikanon kouma ragi.

¹⁹ Ragi Poolnon jolongia jen sunduya ano. Anutunon koipu koloon nemun koma nonono waba kantri yonoo batugianon kema liligon misin gawon menin hona kolooroti, iikawaa sunduya kaniawo motogon motomotoon ii korebore injoro.

²⁰ Ii injoro moma Anutu mepeseegi eja geria monon kokaen jero, “Pool alanana, Juuda ejemba tausen tausen yononon Jiisas moma laarin uugia meleema kilen korebore toroqen Mooseswaa Kana qaa ii tororo otaawombaajon kaparan komakeju.

²¹ Kaen kaparan komakejuto, goo bujuga ii kokaen lan jegi mogi, ‘Juuda ejemba deema waba kantri yonoo batugianon kema laligojuti, giinon liligon ii kokaen kuma onoma laligojan, jenkeju, “Ono mono Mooseswaa kana qaa gema qen Anutuwaanon aiwese ii mende men merasisi selegia mende kotowu ano Juuda nanamemen tosaana ii mende otaawu.”’

²² “Kaen jenkejutiwaajon ama giinon kajan, iyononon ii moma iikanondeen horon tuun somata men ajoroowuyaga. Kawaajon nono majakaka moma mono nomaen anin sokonaga?

²³ *Kawaajon nononon keteda koi qaa gojon jewonati, giinon mono iikawaa so amba. Eja 4:yanon iwoi ambombaa qaagia Anutuwaanon jen jojopan qaanon somongogi.

²⁴ Ii qaanon somongogito, monembaajon amamaan mamboma batunananon koi laligoju. Kawaajon giinon mono ii unuama yonowo koma konjoratin aon yonoojon ama nandun ana sokono saanon wan jugia motogi qaagia kotiiwaa. Giinon kaen ama Mooseswaa Kana qaa ten koma otaan laligojan, koreboreyanon goo kanaga ii tororo iima moma asariwuya. Ii moma asarin gojon qaa jegi mogiti, ii hona mon mende mokologgi omaya koloooro komuwaa.

²⁵ *Goonon qaa komuwaato, waba kantri yononon Jiisas moma laarin uugia meleengiti, nononon iyonoojon qaa kokaen somongon tere oon anin

* 21:23: Jan 6.13-21 * 21:25: Apo 15.29

keno, ‘Oro busuya ben lopion yonoo nandun buna qen kanagianon anji esungianon tururoti, ii mono mende newu. Kaanagadeen sa me oro arogia goosona iikawaa busuya ii mende newu. Serowilin mono mende ambu. Iwoi kanjanawo 4 ii mono mesaon gema qegi sokombaa.’ ”

²⁶ Jotamemeya yononon kaen jegi Poolnon eja 4 ii unuama en waama yonowo koma konjoratin aogi. Aogi jiwowon jigonon uma eja motomotoon yonoojon nandun ama siimolon oogi koma konjoratin kambangia tegowaati, iikawaa kamba bujuya injoro. Kian.

Jiwowon jigowaa toton uutanon Pool men somongogi.

²⁷ Poolnon ii injoroto, ween 7 ii tegomambaajon ano Juuda tosaan Eisia prowinsnonga kagiti, iyononon Pool jiwowon jigonon uro iigi. Iima ejemba tuun kuuya uugia kuun onongi waaro Pool qelanjin meg.

²⁸ Qelanjin men kokaen qagi, “Israel ejemba, mono ilaan nonombu! Eja koi kanon balona balona liligon goman so kuma onoma uugia kokaen kuun onomakeja: Ono kuuya mono Israel ejemba tuun qotogon men bolin nonombu. Ananaanon Kana qaa mesaon jiwowon jigonananon lan uma jeulalan ama laligowu. Kaen kuma onoma laligoro ano kete Griik eja Anutuwaa aiweseya qaa ii kaaniadeen wama jiwowon jigonon uro miri kowoga koi kanon mono totowin kokojinjawo koloowabo.”

²⁹ *Ii kokaembaajon qagi: Efesus eja Trofimus iinon wala siti kananon Poolwo keno iriima kokaen romongogi: Poolnon ii wano motoon jiwowon jigonon ubaobo.

³⁰ Kaen qagi ejembanon enkalolon ama esungiagadeen luluuma kan ajoroon qemburun somata men guju meg siti kuuya sokono. Kaen kolooro Pool qelanjin somongon jiwowon jigononga horon seleenjen kamaan iikanondeen jigowaa kiropo naguya kuuya ii uulanawo koma somongogi.

³¹ Pool somongon qewombaajon kaparan kongi bujuya sein Room manjageqe tuumbaa kawali galen wana iwaa gejianon qaa kokaen kemero moro, “Jerusalem kuuya yononon karen ama manja qeju.”

³² Kaen moma iikanondeen manjageqe eja tuun tosia kawali galengiawo unuama lugun yonoonon kemegi. Kemegi ii injiima Pool qegiti, ii mesaogi.

³³ Mesaogi kawali galen wananon batugianon kema jen kotooro Pool men gbado (tape) woinon somongogi. Somongogi kokaen jen qisin onono, “Eja koi moroga?” ano “Nomaen ano qeju?”

³⁴ Qisin ononoto, ejemba tuunnonnga qaa morota morota meleema lansan qagi. Kaen lansan qama guju megitiwaajon ama kania tororo momambaa-jon amamaaro. Ii amamaan kawaajon jen kotooro Pool wama manjageqe eja yonoo aen kiropo uutanon kenji.

³⁵⁻³⁶ Wama kenji ejemba tuun somata yononon kanagianon onotaan kan kokaen qagi, “Mono qegi komuwa. Yamagen!” Kaen qagi manjageqe eja yonoo aen kiropo naguyanon keuro uulanawo kema kan gujubaju somata megitiwaajon bimooro. Kawaajon manjageqe eja yononon Pool men angon kenji. Kian.

Poolnon qaayaa kitia kanain meleema jero.

³⁷ Angon kan manjageqe eja yonoo kiripo uutanon ubombaajon anji Poolnon kawali galen wana kokaen qisin muro, “Nii qaa mon saanon gijomana me qaago?” Qisin muro moma kiko ama ijoro, “Oo, gii Griik qaa mojan me?”

* 21:29: Apo 20.4

³⁸ Kawaajon gii Iijipt ejaga koloojan me qaago? Iijipt eja monnon indigen tuarenjen eja tiwogiawo 4,000 ii enkalolon men onoma Room gawman tuarenjen ama manja karen kanain unun unuama balon qararankonkonanon kengi. Gii galen eja ii koloojan me qaago?”

³⁹ Kaen ijoro Poolnon jero, “Nii Juuda ejaga. Nii Silisia prowinswaa taon qata Tarsus mojan, mono iikanon koloon laligon koube. Kawaajon qisin goma: Gii saanon jena niinon ejemba tuun koi yonoojon qaa jewe mobu.”

⁴⁰ Kaen jero “Saanon jewa,” ijoro Poolnon donon nama ejemba onoojon boro kuno. Boro kuno guju mesaon qaagia bogoro nanngi Hibruu qaanon qaa kokaen jero,

22

¹ Poolnon nama kokaen jero, “Eja alauruna, niinon qaa kitia jemanati, ii mono geja ama mobu.”

² Hibruu qaanon qaa jero moma qaagia kuuya bogodabororo nanngi toroqen jero,

³ * “Nii Juuda ejaga. Nii Silisia prowinswaa taon qata Tarsus kanon koloowe Jerusalem siti kokanon galen koma nonngi laligon somariwe. Laligon somariin kouma boi qata Gamaliel iwaa qaa baatanon rabe inon Juuda ambosakonurunana yonoonon Kana qaa ano nanamemen ii tororo kuma nono iikawaa momoya moma laligowe. Kete ononon korebore Anutuwa qaa baatanon keuma kaparan koma iwaajon manja qen laligojuti, niinon mono iikawaa so koloon laligowe.

⁴ *Kaen laligon ejemba Pombaa kania otaan laligogiti, ii unun kondeema sisiwerowero ama onombe siimbobolo moma tosiannon komugi. Niinon ejembaya ejembaya unuama gbadonon (tape) somonon kapuare mirinon onoombe.

⁵ Jigo gawon galen wana ano jotamemeya kuuya yononon ii saanon moju ano yonoonon kema qisin ononon ii saanon nanngon jewuyaga. Yononon Juuda eja geria Damaskas sitinon laligojuti, iyonoojon tere onon nonngi men laligowe. Iikanon ejemba Pombaa kania otaan laligogiti, niinon ii kaanjadeen ‘Irona meleema onombutiwaajon gbadoon onoma Jerusalem koi unuama kama, jen kananon kembe.”

Poolnon anaa uumeleenaa kania jero.

⁶ “Kananon kembeto, Damaskas siti dodowiwe kanon iwoi mon kokaen kolooro: Ween biiwia kanon asamararan somata mon Siwenonga oobili kaan asugin uulanawo kamaan turun nono.

⁷ Turun nono tama balonon kamaan ewe Siwenonga qaa mon kokaen kolooro mobe, ‘Sool Sool, gii mono naambaajon sisiwerowero qaganon ama nomakejan?’

⁸ Ii moma meleembe, ‘Pon, gii moronon?’ Kaen meleembe nijoro, ‘Nii Nazaret eja Jiisas, sisiwerowero men nomakejan, nii mono ii.’

⁹ Eja niwo kan nanngiti, iyononon asamararan ii iigito, qaa nijoroti, qaa ii zoobooya mon mende mogi.

¹⁰ Kaen nijoro niinon qisin jewe, ‘Pon, nii mono nomaen ama?’ Jewe nijoro, ‘Gii mono keteda koi waama Damaskas sitinon kena Anutunon naa iwoiga ambaagiwaajon jewaati, ii monnon gijowaa.’

¹¹ Asamararan iikanon jaana kuuro titou kuun nambe eja niwo kagiti, iyononon boronanon men nuangi Damaskas sitinon kenin.

* 22:3: Apo 5.34-39 * 22:4: Apo 8.3; 26.9-11; 9.1-19; 26.12-18

12 “Iikanon eja mon qata Ananias laligoro. Iinon Anutu goda qen Mooseswaanon Kana qaa tororo otaan laligoro. Kawaajon Juuda ejemba Damaskas laligogiti, iyononon kuuya godaya awaa qen mun laligogi.

13 Iinon noonon kan kosonanon nama kokaen nijoro, ‘Sool alana, jaaga mono mombo toowa.’ Kaen nijoro aua kaban iikanondeen jaana tooro uun iibe.

14 Iibe Ananiasnon nijoro, ‘Giinon nanamemen dindiᅇa solanᅇa Toyaga iina qaa jetanon gijoro aro kononᅇa mona. Ananaa ambosakonana yonoonon Anutu iinon gii meweengon gono iwaa uusina moma kotowa.

15 Gii naa iwoi iima mojanᅇi, mono ii nanᅇon jen iwaa jotamemeya koloon balonᅇa balonᅇa ejemba jaagianon dangunu kaanᅇa nama laligowa.

16 Kawaajon gii naambaajon ezelobezelo ama mambonjan? Mono waama iwaa qata qama qama koolin jena oomulu men gonin singisonᅇoga songbano solanᅇaniwa.’ Ananiasnon kaen nijoro.”

Misin gawon waba kantri yonowo memambaajon noono.

17 “Damaskas siti mesaon Jerusalem sitinon eleema jiwowon jigonon qama kooliwe Pombaa umbeumbenanon turun nono nama jaameleen unᅇa mon iibe.

18 Unᅇa iikanon Jiisas iibe noonon kan kokaen nijoro, ‘Gii kantri kokanon noo kania ano Bunᅇa qaana ii pondan mende jen laligowa. Ii nanᅇon jena telambelan ama gema qewuya. Kawaajon Jerusalem siti koi mono uulanᅇawo mesaon kema.’

19 “Kaen nijoro jewe, ‘Pon, yononon noo kanana moju. Niinon wala liligon ejemba gii moma laarin gonᅇiti, ii qamakooli miria miria kanon uma mokoloon onᅇoma somonᅇon ooli waayawonon onᅇootin tosaanᅇa kapuare mirinon onᅇooma laligowe.

20*Goonon gawon ilailaa eja Stiiwenon kaniaga nanᅇon jero qegi saya kamaaro niinon kaban kanon kaanᅇagadeen kosogianon nama wambelaan malekugia galen koma nambe qegi komuro.’

21 Kaen jewe Pononon nijoro, ‘Niinon wasin gonjenᅇa gii mono koriganon waba kantri ejemba yonoonon kema.’ Kian.”

Room gawmambaa manjaqeqe eja yononon Pool galen konᅇi.

22 Poolnon qaa kitia jeroti, ii ejemba tuun yononon geja ama mogito, (Pononon waba kantri ejemba yonoonon kemambaajon jeroti,) qaa ii moma iikanondeen kotigagadeen silama qagi, “Yamagen! Eja kaanᅇa ii mono qegi komuwa. Ii balonon nonowo laligowaatiwaa so qaago.”

23 Kaen silama qama opo keren qetegon gilin (kanagianon rimbombonᅇon riin) sonᅇon orasin kanakeewan lansen giligi.

24 Kaen anᅇi Room yonoo kawali galen wananon jen kotoᅇo manjaqeqe eja yononon Pool wama kema manjaqeqe eja yonoo aen kiropo uutanon anᅇi. Kiropo uutanon anᅇi Juuda yononon ii naambaajon ama guju men qajuti, iikawaa kania momambaajon kokaen jen kotoᅇo, “Onᅇo mono Pool men ooli waayawonon qen qisin mugi kania asuganon jero mobonᅇa.”

25 Kaen jen kotoᅇoto, Pool men somonᅇon ooli waayawonon qewombaaᅇon anᅇi Room kawali galen monᅇon kosianon nano Poolnon kokaen ijoro, “Room mindimindiri gawman yononon sopa somonᅇon nonᅇi borogianon laligojen. Niinon iikawaa (jenkoto) paaspoot men laligojen. Kawaajon onᅇo noo qaana mende moma gosin lan jen tegon een ooli waayawonon nuwuti, ii mono Room jenkoto toya yonoo jaagianon sokombaa me qaago?”

* 22:20: Apo 7.58

²⁶ Poolnon kaen ijoro kawali galenon moma iikanondeen kawali galen waŋa iwaanon kema buju qaa kokaen ijoro, “Eja iikanon Room gawmambaa (jenkooto) paaspoot men laligoja. Kawaajon gii mono nomaen ambaga?”

²⁷ Kaen ijoro kawali galen waŋanon Poolwaanon kema qisin muro, “Gii onanon Room gawmambaa (jenkooto) paaspoot men laligojan me qaago? Ii jena moman.” Qisin muro Poolnon meleeno, “Onanon, niinon ii men laligojen.”

²⁸ Kaen meleeno ijoro, “Nii monen somata gilin Room mindimindiri gawmambaa (jenkooto) paaspoot sewana mewe nongi laligojen.” Ijoro Poolnon jero, “Ii awaato, noo mannanon Room gawmambaanon paaspoot men laligoro niinon iwaa meria koloon iikanonja qa ii men laligojen.”

²⁹ Kaen jero eja qisin mubombaajon angiti, iyononon iikanondeen mesaon eleema kenji. Poolnon “Nii Room gawmambaa paaspoot men laligojen,” jero kawali galen waŋanon ii moma Room ejaga gbadoon murotiwaaajon ama awawalin sombuya moro.* Kian.

Poolnon jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon nano.

³⁰ Goman ano kawali galen waŋanon waama Juuda yononon naambaajon Pool qaanon ama mun jegiti, iikawaa kania tororo momambaajon moma jigo gawon galen waŋa ano jigo kaunsol tuun kuuya yononon ajoroowuti-waaajon jen koton onono. Kaen ajoroogi jero Poolwaa gbadoya (tape) isanji wama kamaan yonoo jaasewanganon ano nano. Kian.

23

¹ Poolnon nama jigo kaunsol tuun ii uun injiima kokaen jero, “Alauruna, niinon nanamemena kuuya ii Anutuwaa jaasewanganon ama men laligowe iinon iima ‘Sokonja,’ jero uunaa gejananon moma qeangon kouma laligon kete koi nanjen.”

² Poolnon kaen jeroto, jigo gawon galen waŋa qata Ananias iinon kosianon nangiti, ii jen koton onono uruna qetaaligi.

³ *Qetaaligi Poolnon ijoro, “Anutunon mono gii qetaalin gomba. Giinon miri sopa taana kaana koloojan. Selia mundanon oogi taana koloojato, uuta jewon men injana kolooja. Giinon Mooseswaa Kana qaa men kanon gosin noma qaana jen tegomambaajon rajanto, kilen geenjo Mooseswaa Kana qaa iikayadeen qen jen koton onona nuju. Ii mende sokonja.”

⁴ Poolnon kaen ijoro kosianon nangiti, iyononon ijogi, “Gii Anutuwaanon jigo gawon galen waŋa mepaqepae men gamu qen mujan me?”

⁵ *Kaen ijogi jero, “Oo alauruna, iinon jigo gawon galen waŋa kolooji, ii mende moma jejen. Buŋa Terewaa qaa mon kokaen eja, ‘Gii mono kanageso tuungaa eja ponja mende qasuaawa.’ ”

⁶ *Kaen jeroto, jigo kaunsol tuun yonoononga tosanon Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) paati qokotaagi tosanon Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) paati ejaga laligogi. Poolnon ii moma kawaajon jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon qaa kokaen qama jero, “Alauruna, niinon Farisii ejaga koloojen. Mannanon kaanagadeen Farisii paati ejaga. Koomuya yononon gbilin waabuyati, niinon iikaen koloowaatiwaaajon mamboma

* **22:29:** Mon Room gawmambaa paaspoot men laligoroti, ii kasanon gbadoon mububotiwaajon songo ero. Monon songo ii waleenoti een, ii mono qaa jakeyanon oomakegi. Kawaajon sombuya moro. * **23:3:** Mat 23.27-28 * **23:5:** Eks 22.28 * **23:6:** Apo 26.5; Fil 3.5

jejeromonromon ama laligojen. Kaen laligojenywaajon ama qaa jakeyanon noongi gosin noma jeju.”

⁷ Kaen jero iikanondeen Farisii ano Sadusii paati yonoo batugianon angowowo kolooro jigo kaunsol tuun yononon juma tuun woi koloogi.

⁸ *Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) yononon kokaen jenkegi, “Ejemba koomuya yononon mende gbilin waabaya. Siwe gajoba mende laligoju. Omejiilan ano unu ii mende laligoju.” Kaen jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) paati yononon qaa karonn iikanon qokotaan iikawaa so moma laarin namakegi.

⁹ Tuun woi kaen koloon qagi guju somata kolooro Kana qaawaa boi tosianon Farisii tuun yonoo batugianonga waama geriawo terejgon kokaen jegi, “Nono eja kokawaa qinjita mon mende mokoloojon. Siwe gajoba me unu monon qaa koton kondoon iwaa uutanon ano jenaga, ii mono nomaen sokoma ononaga?”

¹⁰ Kaen jegi angowowo iikanon mombo gere toon somariiro. Somariiro aworagon Pool leele horogi kema karo mosoma tagogi. Tani kaen kolooro. Kaen kolooro kawali galen wananon iikawaa toroko moma manjageqe tuun mon jen koton onono kemen Pool batugianonga horon wama manjageqe eja yonoo aen kiropo uutanon angi.

¹¹ Angito, gomantiina kanon gaon ero Ponon Poolwaa kooronanon nama kokaen ijoro, “Mono qaqabunabunagawo koloon sating laligowa. Noo kanana Jerusalem kokanon nanjon jen laligonati, iikawaa so mono Room sitinon kaanagadeen kema ii nanjon jen asarin laligowa.” Kian.

Pool qewombaajon angonan megi.

¹² Ponon kaen ijoroto, goman ano kanon Juuda eja tosianon olon ajoroon Pool komuwaatiwaa angonan megi. Yononon aren ii angi ano ii jojopan qaanon somonjon kotiin kokaen jegi, “Nono Pool komuwaatiwaaajon mamboma kamban biiwia kokanon nene singi laligowona. Singi laligon qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo newona.”

¹³ Eja 40 ano jango ii uugugiti, iyononon mindirin jojopan qaa ii somonjon kotiin jegi.

¹⁴ Ii jengo jotamemeya ano jigo gawon galen yonoonon kema kokaen jegi, “Nono Pool komuwaatiwaaajon mamboma kamban biiwia koi kanon nene singi laligowona. Poolnon mende komuwaati een, ejembanon mono onanon qasuaan nonongi sokombaa. Kawaaajon nono mono ajoroon jojopan qaa kokaen somonjon kotiin laligojon: Pool qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo nen laligowona.

¹⁵ Kawaaajon ama onono keteda koi jigo kaunsol tuun yonowo motoon mindirin kawali galen wananon kema qaa kokaen jen qisiwu, ‘Nono Poolwaanon qaa kania mombo qisinin jero hona mobombaajon mojon.’ Tani kaen kolooro qisigi saanon Pool wama onoonon kamaawaa. Kamaanagato, kananon kan onoonon kumambaajon ambaati, iikanon mono ii qenin komuwaatiwaaajon jojorin laligowona.”

¹⁶ Kaen jegito, qenin komuwaatiwaa angonan angitiwaa bujuya ii Poolwaa beetaa gejianon kemero moro. Ii moma manjageqe eja yonoo aen kiropo uutanon kema Pool raroti, iikanon uma ijoro.

¹⁷ Jero moma kawali galen mon qaro karo kokaen ijoro, “Eja gbaworo koi kanon qaa mon men kajiwaajon giinon ii saanon wama kawali galen wananon kena qaa ii ijowaa.”

* **23:8:** Mat 22.23; Maak 12.18; Luuk 20.27

¹⁸ Kaen ijoro ii wama kawali galen waŋaanon keni jero, “Kasa eja Poolnon noono iwaanon kembe eja gbaworo koi wama goonon kawaatiwaajon qisiin nonja. Iinon goojon qaa mon men kaja.”

¹⁹ Kaen jen keno galen waŋaanon borianon men wama goraayanon kema qisiin muro, “Gii naa qaaga men kajan?”

²⁰ Qisiin muro ijoro, “Juuda jotamemeya yononon qaa mon qisiin gombombaajon somonjon goonon kan kokaen jewuya: Nono Poolwaa qaa kania tororo mende moma komujon. Kawaajon gii saanon Pool woran wana jigo kaunsol tuun yononon kamaaro mombo qisiin muna jero kaniyaa hona mobona. Yononon kaen koloowaatiwaajon moju.

²¹ Kaen kan jewuyato, giinon qaa iikawaajon mende wambelaawa. Juuda kanageso yonoo batugianonga eja 40 ano jango ii uugugiti, iyononon mindirin Poolwaajon kokaen jen ii jojopan qaanon somonjon kotiigi, ‘Nono Pool komuwaatiwaajon mamboma kamban biiwia koi kanon nene singi laligowona. Singi laligon qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo newona.’ Kaen jen giinon wambelaawagatiwaajon mamboma jojorin embonju.”

²² Kaen jero eja gbaworo ii wasin kokaen ijoro, “Buju koi jena mojeni, ii mono mon mende jena moba.” Kian.

Pool waŋgi Sisaria taanon keno.

²³ Kawali galen waŋaanon ii moma kawali galenwoita orono kari kokaen irijoro mori, “Oro mono tiwo eja 200, hoos manjaqege eja 70 ano wasa manjaqege eja 200 ii jen koton ononi kete gomantiina 9 kilok kanon Sisaria kembutiwaajon jojoriwu.

²⁴ Kaanagadeen hoos tosaana meweenjon meagon onoma Pool mombaa qaganon ama kalan kongi gomantiina kokanon gawana Fiilikswaanon kema.”

²⁵ Kaen irijoro mori gawanawaajon tere mon kokaen ooro,

²⁶ “Oo Uuta sorona gawana Fiiliks! Kloodius Lisias, niinon jolonga jejen.

²⁷ “Juuda yononon eja koi men somonjon qegi komuwaatiwaajon angi. Kaen angito, Room mindimindiri gawmambaa (jenkoto) paaspoot men laligoji, niinon ii moma iikanondeen manjaqege tuun yonowo kouma sopa somonjon mun metogon waŋa somongowe.

²⁸ Naa qaawaajon qaa jakeyanon anjuti, niinon iikawaa kania momambaajon moma wama Juuda yonoo jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon oombe.

²⁹ Oombe qaa jakeyanon uma iyanagiaa Kana qaawaa kesaawaran qaaya qaaya kawaajon angowowo ano tuarenjen ama jen mugi mokoloowe. Iikaan mokolooweto, iwoi bologa komuwaatiwaa so me kapuare mirinon anin rabaatiwaa so ii mende kolooro. Yononon qaa kaanaga mon mende jegi mobe.

³⁰ Ii mende mobeto, monon iwaa buju qaaya ii kokaen nijoro mobe: Tosianon ‘Eja ii qenin komuwaa,’ jen angonan angita eja. Buju qaa ii moma keteda koi kanonga wasiwe goonon kaja. Qaa jakeyanon ama mubombaajon mojuti, niinon ii kaanagadeen jen koton onombe goo jaasewanganon kouma qaagia kuuya asuganon jen mokoloogi moba.”

³¹ Tere kaen ooro manjaqege eja jen koton onongiti, iyononon qaa ii otaan Pool men wama pangamanon goman qata Antipatris kanon kengi.

³² Kema goman ano manjaqege eja hoosgiawo yononon Pool wama kana toroqen kengito, tiwo eja yononon iyanagio eleema manjaqege eja yonoo aen kiropo uutanon kagi.

³³ Manjaqege eja hoosgiawo yononon Sisaria taonon keuma tere ii gawana mun Pool kaanagadeen iwaa jaanon oonji.

³⁴ Oonji tere weenjon “Pool ii naa prowinswaajon?” jen qisin onono. Qisin onono “Silisia prowins ejaga,” kaen ijogi.

³⁵ Kaen jegi moma ijoro, “Qaa jakeyanon ama gombombaaajon mojuti, iyononon kaanagadeen kougi iikanon saanon qisin gomaŋa.” Kaen ijon jen kotooro Pool wama kin Herodwaa jinkaron miriwaa kiropo uutanon ama jaagalen men mug. Kian.

24

Pool qaanon anji gawana Fiilikswaa jaanon nano.

¹ Gawon memeya 5 tegoro jigo gawon galen waŋa qata Ananaias iinon jotamemeya tosaŋa ano Kana qaawaa momo eja (looya) qata Tertulus yonowo aitonjon Sisaria taonon kemen gawana Fiilikswaa jaanon uma Pool qaa jakeyanon ambombaa qaaya jegi moro.

² Ii moma Pool koma hororo kouro Kana qaawaa momo eja Tertulusnon kanain Poolwaa selianon qaa kuun gawanawaa jaasewanonon qaa kokaen jero, “Oo Fiiliks, giinon galen koma nonoma laligonati, nono kambaŋ iikanon luae somata moma gumbonjonjon laligonin. Giinon awaagadeen kalan koma jen koton nonona laaligo raranana leele meagogi kantri koi kanon utegon waaro qeangojon.

³ Oo somatanana Fiiliks, nono ii gomaŋ so awaagadeen moma koton goojon aisoon kilikaluya mon mende moma dangisen jen gonjon.

⁴ Dangisen jen gonjonto, niinon qaa koriga jewe mojoga tiwabotiwaaajon kokaen qisin gonjen: Nono qaa men kanin toroga jemaŋati, ii mono awutambaŋ koma nonoma geja ama moba.

⁵ “Nono eja kokawaa kania ii kokaen iima mokolonin: Iinon kikekasililin eja torokoyawo kolooja. Iinon balon balon liligon Juuda ejemba uugia oson kuun onono kareŋa kareŋa gomaŋ so kolooro gujubaju qama amakeju. Tosianon toropere men Nazaret eja mombaa qatanon paati anjuti, iinon mono iyonoo somatagia kolooja.

⁶ Iinon jiwowon jigo ii kaanagadeen kaparaŋ koma men totowin men kamaan amambaajon ano. Kawaaajon nono ii men somonjonin. Nono qaaya gosin ananaanon Kana qaa otaan jen tegowombaaajon monin.

⁷ (Ii moninto, kawali galen waŋa Lisias iinon manjaqege eja yonowo kan ku-usun somata kanon geriawo boronananon ga metogon waŋi.

⁸ Wama qaa selianon kuun jen mujuti, ii goo jaasewanonon koubutiwaaajon jen koton nonono.) Gii geengo qisin muna kania ninisaama jewa. Ii jero qaa men kajoŋi, iikawaa hona kuuya saanon asugiro moba.”

⁹ Kaen jero Juuda ejemba yononon kaanagadeen “Qaa kuuya ii onanon,” jen wambelaan ii nanjon toroqen selianon kuun jen mug. Kian.

Poolnon qaa kitia meleeno Fiiliksnon moro.

¹⁰ Pool jen mug gawananon qaa jewaatiwaaajon borokuulan kuuro kokaen meleema jero, “Giinon gbani mamaga ejemba tuun koi kawaa jenteego toya koloon laligona mojen. Kawaaajon niinon qaanaa kitia ii goo jaaganon awasankaka jemaŋa.

¹¹ Niinon indigen Anutu waeya men mepeseemambaajon Jerusalem sitinon ube. Ii ween 12 iikayadeen tegoro kete koi nanjen. Geengo qisin ononagati een, ii saanon nanjon jewuya.

¹² Niinon jiwowon jigonon me qamakooli miri mongen uma eja me emba mombo niinongiinon qaa jen jenonkooli ambe iikaana mende mokolononngi. Siti uutanon kana me somben mononon ejemba uugia kuuwe orogon liligononngiti, iikaana mende niigi.

¹³ “Kaen mende niima keteda koi qaa selenanon kuun jen nonjuti, yononon iikawaa hona qendeema gombombaaon amamaaju. Qaa omaya jeju.

¹⁴ Ii amamaajuto, qaa mon ii onanon jokolonon gomaana: Yononon Nazaret paati qata qajuti, niinon mono iikawaa kana otaan laligonon ananaa ambosakonurunana yonononon ben Anutu ii waeya men mepeseenjejen ano Mooseswaanon Kana qaa ano gejatootoo yonononon Buju Tere iikanon qaa oogita eji, ii kuuya moma laarin kotiijen.

¹⁵ Anutunon ejemba dindina ano doogoya ii korebore men gbilin onono koomunonga waabuti, Juuda eja koi yononon iikawaajon mambonju. Niinon yonowo torogon ororon nama kaen koloowaatiwaajon jejeromonromon ama mamboma laligojen.

¹⁶ Kaen laligonon Anutu ano ejemba jaagianon dindina nambe Anutunon qaana nanonon jero uunaa gejianon momakejen. Jenejna mende oroja. Mono soraaya kolonon laligomambaaon kamban so kaparan koma kotiin laligonkejen.

¹⁷ *¹⁷ “Niinon mongen laligowe gbani tosaana tegoro eleema goman tosaana yonononga kalen men indigen kawee. Kaen kan ‘Ii neenaa kanagesourunana wanaya yonoojon mendeema onomaana,’ jen Anutuwaana siimolonon on nandun ama mumambaaon Jerusalem ube.

¹⁸ Kanon uma koma konjoratin aon solana laligonon jiwowon jigonon ube. Iwoi ii onon Anutu mube mokolononngi. Mokolononngiti, iikanonon ejemba tosanon mende kan liligonon orogon noma guju megii.

¹⁹ Juuda ejemba tosanon Eisia prowinsnonga kan jigonon uma niigiti, iyonononon mono keteda koi goo jaaganon koi kanon kouma nama qaa monon ononagati, ii asuganon selenanon kuun jen nonngi sokonaga.

²⁰ “Me jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon nama qaa jeweti, kamban iikanon naa Kana qaaga uugun qinji ambeta qaa jakeyanon noombombaa qaaya mokoloogi? Eja koi rajuti, iyonononon mono ii jegi sokombaa.

²¹ *²¹ “Niinon yonoo batugianon nama qaa motoongon jen qaa tokoronkota qabe bimooro. Koposo mon kaen ambe me qaago? Ii nomaen gosigita eja? Qaa kokaen qama jewe, ‘Koomuya yonononon gbilin waabuyati, niinon iikaya moma laarijenwaajon ama qaa jakeyanon nonngi kete qaana gosin jen tegon nombombaaon anju.’ ” Kian.

Poolwaa qaaya mende jen tegon kapuare mirinon onngi.

²² Poolnon kaen jero gawana Fiiliksnon Jiisaswaa kania otaan laligojuti, iikawaa kania saanon moma sororogon Poolwaa qaaya batuyanon koton kokaen jero, “Kawali galen wana Lisiasnon kouro kamban iikanon Poolwaa qaa ii jen tegomaana.”

²³ Kaen jen kawali galen jen koto Pool mende somonononon een jaagalen mero kasa mirinon raro. Tinitosaurutanon Pool kalan koma iwoi ama maaroti, ii men mubutiwaajon mende qotogon onono.

Poolnon qaaya jero Fiiliks ano Drusila mori.

* **24:17:** Apo 21.17-28 * **24:21:** Apo 23.6

²⁴Ween tosaana tegoro Fiiliksnon embia qata Drusila, Juuda emba somata ii wama kari Poolwaajon qaa ano karo qaayaajon geja ano Kraist Jiisas moma laarin mubombaa kania jen asariro moro.

²⁵Ii moroto, Anutuwaa qaa tosia toroqen amin mogi bimooro. Poolnon Anutuwaa jaanon solananiwombaa kania jen asarin ananaa nanamememana galej koma aowombaajon jero ano Anutunon kamban mon ano iikanon gosin nonoma qaanana jen tegowaati, qaa karon iikanon uuta kuuro. Poolnon qaa iikaan jero aaron lalanani bo qosoma jero, "Yamagen! Mono ii mesaowa. Keteda koi saanon mesaon kena kamban mon mobe sokombaati, iikanon saanon mombo koma horon gombe kawa."

²⁶Kaen jen kilen toroqen Poolnon ana wantaaya monej mubaatiwaa romongoro. Kaen mamboma jejeromonromon ama indin mamaga koma horon muro karo qaa qaa jen rari.

²⁷Poolnon kapuare mirinon raro gbani woi tegoro. Ii tegoro eja qata Porsius Festus iinon Fiilikswaa mundanaga gawana koloomambaajon ano. Kaen ano Fiiliksnon Juuda ejembanon nisosoroowutiwaajon moma Pool mende isano kapuare mirinon toroqen raro. Kian.

25

Poolnon gawana Festuswaa jaanon qaa kitia jero.

¹Festusnon gawana koloon prowins uutanon keuma raro ween karon tegoro Sisaria taon mesaon Jerusalem sitinon uro.

²Uro jigo gawon galej wana ano Juuda jotamemeya yononon jaasewanon kouma Pool qaa jakeyanon ambombaajon jen aron qen nangi.

³Aron qen nama kokaen jen welengi, "Oo gawana, giinon saanon nononon monin sokombaatiwaajon jen tegona qaa angi Pool wama Jerusalem sitinon koi kawu." Yononon wala qaa kokaen somongon jegi, "Poolnon kananon karo iikanon mono qenin komuwaa." Kaen jen jojorin embongitiwaajon ama kan kaen welengi.

⁴Kaen welengito, Festusnon kokaen meleema onono, "Pool ii Sisaria taombaa kasa mirinon raro galej komakeju. Nii neeno kamban mende koriro iikanon eleema kemambaajon mojen."

⁵Kaen jen toroqero, "Kawaajon eja iikanon qinjita mon anagati een, saanon onoo jotamemeurugia tosanon niwo Sisaria kemen kanon qaa selianon kuun jen mug momana."

⁶Kaen jen ween 8 me 10 kawaa so Jerusalem sitinon yonowo laligoro tegoro eleema Sisaria taonon kemero. Kemen en waama iikanondeen qaa jenteegowaa dun rarayanon rama jen kotooro Pool wama kagi jaayanon kouma nano.

⁷Poolnon kouma nano Juuda jotamemeya Jerusalem sitinonga kagiti, iyononon liligon mun nama kazi qaganon qaa bologa mamaga selianon kuun jegi. Ii jegito, qaagiaa hona ii qendeembombaajon amamaagi.

⁸Kazi qaa een jen nangito, Poolnon ii qewagon kokaen jero, "Niinon iwoi bologa mon mende ambe. Juuda nonoonon Kana qaa mende qotogowe. Jiwowon jigo mende menj totowiwe ano Room Siisakimbaanon qaawaajon tuarenjen mende ambe."

⁹Kaen jero Festusnon Juuda yononon iyanajon mogi ubaatiwaajon moma Pool kokaen qisin muro, "Selenon kuukuu qaa koi jejuti, gii saanon iikawaa kitia ii Jerusalem uma kanon noo jaasewanon nama jewaga me qaago?"

¹⁰ Qisij muroto, Poolnon jero, “Room Siisakinnon jen kotoo qaa jake koi kuugita koi nambe gosij noma qaana jen tegona sokombaa. Nii Juuda ejemba bologa monj mende ama onombe. Ii geenjo saanonj moma yagojan. Mono naambaajonj mombo yonoononj kembenaga?”

¹¹ Bologa monj mende ambeto, Kana qaa monj uugunj iwoi monj ama bolinj kawaajonj koomuwaa bunja koloowenagati eenj, ‘Niinonj komumambo,’ jen mende olonj koma kemaŋa. Ii qaagoto, yonononj kazi qaa eenj toontoon jen qaagiaa kania qendeembombaaajonj amamaajuti eenj, qaa omayaajonj ama monjonj nuama yonoo borononj amambaajonj amamaawaa. Room Siisakinnonj mono qaana mindingonj jen tegoro dingowaa. Kawaajonj niinonj mono iwaa jaanonj kemambaajonj kotiinj qisijen.”

¹² Kaen jero Festusnonj jawinuruta yonowo qambanmamban qaa monjgama gosij kokaen meleema muro, “Gii Siisakimbaanonj kemambaajonj moma qisijani, iikawaajonj mono saanonj Room kema iwaa jaanonj namba.” Kianj.

Poolnonj kinj Agripawaa jaanonj nano.

¹³ Weenj tosaŋa tegoro kinj Agripa ano naaŋa Bernaisi yorononj Festus iima godagara qendeembaotiwaajonj Sisaria taanonj kari.

¹⁴ Kanj kanonj weenj mamaga laligori Festusnonj Poolwaanonj qaa ii kinj pombo aminj moma kokaen jero, “Fiiliksnonj eja monj mende isano kapuare mirinonj kokanonj rama laligoja.

¹⁵ Niinonj Jerusalem kembe Juuda yonoo jigo gawonj galengia waŋa ano jotamemeurugianonj noononj kouma kokaen qisij nonji, ‘Nono eja iikawaa qaa menj kaninj giinonj mono saanonj iwaa kania gosij qaaya jen tegowa.’

¹⁶ “Kaen qisij nonjgito, niinonj kokaen injijowe mogi, ‘Room gawman nonoononj kana ii kokaen: Mombaa selianonj qaa bologa kuunj jejuti, nono ejemba mombaa qaa ii lanj mende jen tegonkejonj. Wala horonj qaa jakeyanonj aninj kaziurutanonj kagi leelee ororonj aronj qen nanji qaa selianonj kuunj jen mugi kitia saanonj jewaa. Qaa kitia jero ii gosij honja kolooro iikawaa so saanonj qaaya jen tegonkejonj.’

¹⁷ Yonononj koi kanj ajoroogi niinonj kamban mende koriro enj waama iikanondeen jenteegowaa dunj rarayanonj rama jen kotowe eja ii wama kagi noo jaananonj kouro.

¹⁸ “Kouroto, qaa menj kagiti, iyonononj liligonj munj aronj qen nama qaa selianonj kuunj jen mugi. Kaen anji iwoi bologa totoonj monj anagati, kaen jewuyatiwaajonj mambombeto, qaa iikaana monj mende jegi mobe.

¹⁹ Ii mende jegi mobeto, kitianonj eja ii qetama iyanjgiaa momalaarigiaa qaa batuya tosaŋa ano eja monj qata Jiisas iwaajonj anjowowo megii. ‘Jiisasnonj komuro,’ jegito, Poolnonj ‘Gbilinj laligoja,’ jen kaparanj koma kotiuro.

²⁰ Kaen jen kazi anji niinonj ‘Qaa kaana ii nomaen gosiwenaga?’ jen kana monjgama uuwoi mobe. Ii moma nama kokaen qisij mube, ‘Selenonj kuukuu qaa jejuti, gii saanonj iikawaa kitia ii Jerusalem uma kanonj jenaga me qaago?’

²¹ Qisij mubeto, Poolnonj Uutananaa jaanonj kemambaajonj kaparanj koma kokaen qisiro, ‘Mono jena galen koma nonji Siisakimbaanonj kembe qaana mindingoro dingowaa.’ Kaen qisiro eja waagiawo jen kotonj onombe galen kongi raja. Era wasinj mube Siisa-kimbaa jaasewananonj kembaa.”

²² Festusnonj kaen jero Agripanonj ijoro, “Niida monj eja iikanonj qaaya jero momambaa siina mojen.” Ijoro kokaen meleeno, “Woranjo saanonj qaaya mobaga.”

²³ Kaen meleeno en waagi kantriwaa jawin, kawali galen somata ano jotamemeya uuta yononon kan Agripa ano Bernaisi yorooson jura soron arogaronon mouma korisoro rii qama koma horon orongi qaawaa jake miri uuta iikawaa uutanon keugi. Festusnon jen koto Pool wangi iikanon kouro.

²⁴ Poolnon kouro Festusnon waama nama kokaen jero, “Kin Agripa ano eja somata kuuya nonowo koi rajuti, ono mono eja koi iibu. Juuda ejemba tuun kuuya yononon iwaajon ama noo uuna kuugi. Sisaria taon kokanon ano Jerusalem sitinon onanon qaanon kuun noma qa gigilaan kokaen jen laligogi, ‘Eja koi kanon mono balonon laligowaatiwaa so qaago. Mono yamagen!’

²⁵ “Kaen qama laligogito, niinon gosiwe iwoi mon koomuwaa buna koloowaatiwaa so ii mende ano. Niinon kania kaen mokolon iibeto, ajo Room Uutananaa jaanon keno qaaya mindingoro dingowaatiwaajon kaparan koma qisiro. Kawaajon qaa somonon wasiwe Room kembaa.

²⁶ Room sitinon kambaato, iwaanon qaa ii nomaen on Room eja Ponnaajon ambe kenaga? Iwaajon qaa lan jejuto, qaa kaniawo mon ii tororo mende moma asarijen. Kawaajon jewe wama kan kin Agripa goo jaaganon ano on tosaan kin pombaa gematanon koi rajuti, onoo jaasewangianon angi nanja. On saanon borojan men qaaya gosigi hona kolooro mono ii moma saanon terenon oowenaga.

²⁷ Eja mon kasanon somonon qaa jakeyanon oombombaa qaaya nomaen jejuti, ii asuganon jewombaajon amamaan kilen een wasiwombo. Sili ii noo momonon gejajojomban tani kaan koloja.” Kian.

26

Poolnon qaayaa kitia kin Agripawaa jaanon jero.

¹ Kaen ragi kin Agripanon Pool ijoro, “Gii saanon geengaa qaa kitia jena moman.” Kaen ijoro Poolnon nama boro koton mun iyanqa qaaya nanon kokaen kanain jero,

² “Oo kin Agripa, Juuda jotamemeya yononon qaa selenanon kuun jen nonjuti, niinon qaa kuuya iikawaa kitia ii kete saanon goo jaaganon asuganon jemambaajon simbawonawo mojen.

³ Giinon Juuda nonoonon nanamemen ano angowowo qaanana kuuya ii tororo moma yagojan. Kawaajon niinon onanon simbawonawo mojen. Kaen kolooro qisin gonjen: Qaa jemanati, ii saanon moma mokosinon geja amba.

⁴ “Niinon Juuda ejemba tuun uutanon kolon kanakanaiyanonga kanain neenaa kantri koi ano sitinana Jerusalem kanon laligon koube. Kawaajon Juuda ejemba kuuya yononon laaligona gbaworonanonga nomaen kouma laligoweti, ii saanon moma kotoju.

⁵ *Yononon kiania kamban koriga moma kotoju. Siingia ero ii saanon kokaen nanon jewuyaga: Ananaa jigo gawon uutanon Farisii paati nononon asa yononon jigo momo ii tororo tonton otaan laligonkejon. Niinon wala yonoo tuun paatinon keuma Kana qaa kaparan koma otaan laligowe.

⁶ Anutunon ambosakonurunana yonoonon soomonon qaa anoti, niinon iikawaa hona koloowaatiwaajon mamboma jejeromonromon ama laligojen. Kawaajon ama kete qaa jakeyanon noonon nanjen.

* 26:5: Apo 23.6; Fil 3.5

⁷ “Ananaa Israel ejemba tuun 12 nononon korebore soomongo qaa iikawaa hona koloowaatiwaajon mambomakejon. Ii mamboma jejeromonromon ama asaga gomantiina pororo Anutu waeya men mepe-seenkejon. Oo Uutana, niinon jejeromonromon kaan amakejenywaajon Juda jotamemeya yononon qaa bologa bologa selenanon kuun jen nomakeju.

⁸ Anutunon ejemba koomuya men gbilin onono waabuyati, ono ii mono nomaembaajon ama mende moma laariju?

⁹ *⁹ “Neeno kaanagadeen kokaen romonjon laligowe, ‘Nii Jiisas Nazaret ejawaa qabunaya songbambe qaombaatiwaajon manja mamaga qemanatiwaa so koloojen’ Kaen romonjon kazi ama laligowe.

¹⁰ Kazi ama Jerusalem kanon onanon manja qen laligowe. Jigo gawon galen waja yononon nemun koma nongi jen kotowe Anutuwaajon ejemba soraaya ii mamaga unuama kapuare mirinon onoomakegi ano tosaana komuwutiwaa qaa jegi niinon kaanagadeen qaa ii kotingon wambelaan (wout ama) laligonkebe.

¹¹ Kambanja kambanja liligon qamakooli miri so borojan men onombe uugia meleengiti, iyononon asugigi. Asugigi Jiisas qakooma mepaegon mubutiwaajon kuun qaa tokoronkota jen horon ureen onombe. Kaen ama onombe oolinon geriawo talunjon unugi siimbobolo moma laligogi. Uunanon gere jen sorogoro sisiwerowero ama onomambaajon koriganon waba kantriwaa sitia sitia kanon kema laligowe.” Kian.

Poolnon uuta meleenotiwaa sunduya jero.

Apo 9.1-19; 22.6-16

¹² “Kaiyaka kaen ama laligowe kamban monjon jigo gawon galen waja yononon niwo uumotoon ama nemun koma nongi Damaskas sitinon kemambaajon kananon kembe.

¹³ Oo Uutana, niinon kananon kembe ween biiwia kanon Siwenonga asamararan mon uulanawo kamaaro. Kamaan oobili kaana asugin ween jaaya uugun asariro iibe. Asasaga iikanon mono nii ano eja niwo keninj, nono turun nonono.

¹⁴ Turun nonono kuuya tama namonon kamaan konin. Kamaan koma enin noojon qaa mon kolooro Hibruu qaanon kokaen nijoro mobe, ‘Sool, Sool, gii naambaajon sisiwerowero ama nomakejan? Gii mono bulmakao ejia kaana koloowabo. Toyanon balon mozongowaatiwaajon bulmakao ejia kinonon somongoro sosoda hororo sokonjato, lan horon geriawo yakarin horon ureero oolinon qero siimbobolo momakeja.’ Gii mono iikawaa so lan lugun geengaa gemaga een tonton kotowabo.’

¹⁵ “Ii moma qisiwe, ‘Oo Pon, gii moronon?’ Qisiwe nijoro, ‘Nii Jiisas sisiwerowero qaganon ama nomakejani, mono ii koloojen.’

¹⁶ Ii koloojento, gii saanon waama namba. Nii ano iwoi iijani ano kanagen toroqen asugin goma qendeemanati, ii mono nanjon jen dangunu kaana nama noo jotamemena koloon welena qen laligowa. Gii gawon ii men laligowa. Niinon kawaajon ama asugin gonjen.

¹⁷ Niinon mono geengaa Israel kanageso tuun yonoo borogianonga metogon gomaano ano waba kantri ejemba yonoonon wasin gombe kembagati, iyononon guwubotiwaajon kaanagadeen reenreen koma gomaana.

¹⁸ Niinon wasin gombe kema ejemba jaagia metoona uugia meleema pangamanonga asasaganon koubuya. Jaagia tooro uugia meleema Satambaa ku-usunonga loloon Anutuwaajon sopa uutanon kawuya. Kaen kan moma laarin nongi singisongogia songbama mesaomana. Mesaowe Anutunon

* 26:9: Apo 8.3; 22.4-5

alauruta tak kotonj onono soraaya koloojuti, mono iyonoo batugianon keuma dun raragia menj oyanboyan koloon laligowuya.' Jiisasnon kaen kotonj kondoon noma nijoro."

Poolnonj uuwaa gawonjaa sunduya jero.

¹⁹ "Oo kinj Agripa, Jiisasnon kaen nijoro niinonj Siwenonga jaameleen unj iima kania moma ii kolatinj laligomambaajonj moma osiwe. Kawaajonj niinonj jaameleen unj iikawaa qaaya ii tenj koma gawonj menj laligowe.

²⁰ *Ii tenj koma liligonj Bunja qaa kokaen menj seinj laligowe: Ono mono uugia meleema Anutuwaanonj eleema kanj uumeleengitiwaa honja ii nanamemengianonj qendeema laligowu. Bunja qaa ii wala Damaskas ano Jerusalem siti woi iikanonj laligojuti, iyonoojonj menj asarinj laligowe. Iikawaa gematanonj Juuda kantri kuuya yonoojonj jewe ano waba kantri yonoojonj menj uugia kuunj laligowe.

²¹ Kania kawaajonj ama Juuda ejemba tosianonj jiwowonj jigononj uma iikanonj qelanjinj noma kaparanj koma koomuya nuwombaajonj anji.

²² "Kaen anjito, uuna meleembeti, iikanonja laligonj koube Anutunonj ilaan noma laligoro kambanj kokaamba toroqen saanonj laligojenj. Ilailaan kawaajonj ano koi nama uuta ano kamaanqeqeta onoo jaanonj nama qaana koi jejenj. Mooses ano gejatootoo ejemba yonononj iwoi koloowaatiwaaajonj jegiti, niinonj mono yonoononj qaa iikayadeen tororo otaanj qaa kokaen nanjonj jejenj:

²³ *Anutunonj arenj ano Hamoqeqe Toya Kraist iinonj siimbobolo moma komunj eja mutuya koomunonga waabaa. Waama Anutu asasagaa kania ii Juuda tuunj ano waba kantri ii injisaama menj asarinj onoma laligomambaajonj nijoro."

²⁴ Poolnonj qaayaa kitia kaen jero gawana Festusnonj terenjonj qaa batuyanonj kotonj jero, "Pool, gii kaamaa anjanj. Papia miria miria kanonj una momoganonj seinj wanja menj soorota laligojanj."

²⁵ Kaen jeroto, Poolnonj meleeno, "Oo ponj sorona Festus, niinonj wanja soosooya mende koloojenj. Qaa jejenj, ii momakooto qaa honjaga kolooja.

²⁶ Kinj Agripanonj qaa kokawaa kania moma yagoja, kaen mojenj. Iwoi kuuya ii aasangoyanonj wanjonj monjonj mende kolooro. Kawaajonj buju qaa kuuya ii mono kinj pombaa gejianonj kemero modaboroji, iikaen moma kotiijenj. Kawaajonj niinonj qaana koi saanonj awasankaka qaganonj nama jewe mojanj.

²⁷ Oo kinj Agripa, Juuda eja gii gejatootoo yonoononj Buju Terewaa qaaya moma laarijanj me qaago? Ii moma laarijanj, iikaen mojenj."

²⁸ Poolnonj kaen jero Agripanonj meleema jero, "Oo Pool, giinonj kambanj torodaamonj kokaamba uuna kuuna niinonj uuna meleema Kraistwaa alia koloowenagatiwaaajonj mojanj me? Kaen romonjojanj me?"

²⁹ Kaen jero Poolnonj meleeno, "Oo kinj, qaa koriga me toroga jebenagati, ii kilenj. Giinondeen qaagoto, keteda koi qaana geja ama mojuti, kuuya onononj kaanagadeen Kraistwaa alauruta koloowutiwaaajonj uusiihnanonj moma kokaen qama koolijenj: Oo Anutu, uugia meleema onona niinonj koi laligojenj, mono iikawaa so koloowu. Gbado (tape) iikayadeen onoo borogianonj ubaatiwaaajonj mende mojenj."

³⁰ Kaen meleeno kinjonj waaro gawana ano Bernaisi yorononj kaanagadeen waari ano yonowo ragiti, iyonononj kuuya waagi.

* **26:20:** Apo 9.20, 28-29 * **26:23:** Ais 42.6; 49.6; 1 Kor 15.20

³¹ Waama mesaon kenji eja geria yononon iyangiodeen amin moma kokaen jegi, “Eja koi kanon bologa mon mende ano naambaajon een toon gbadoon mug? Iinon koomuwaa bunja koloowaatiwaa so mende kolooja, kaen mojon.”

³² Kaen jen amin moma Agripanon Festus ijoro, “Siisakimbaanon kembe qaana mindingoro dingowaatiwaaajon mende kaparan koma qisin jenagati een, mono saanon isanin kemenaga.” Kian.

27

Pool wangonon oonji kanain Room keno.

¹ Eja geria yononon nonoojon qaa kokaen somongogi: “Nono wangonon unin haamonon nangoro Itali kantrino kembona.” Qaa kaen somongogi Pool ano kapuare eja tosaan ii kawali galen mon qata Julius iwaa boronon nonoonji. Julius iinon manjaqeqe tuun bakaya mon qata “Room Siisakim-baa manjaqeqe tuun” qagiti, iikanon manjaqeqe eja 100 yonoo galengiaga laligoro.

² Goman mon qata Adramitium iikanonja wango mon kan Eisia prowinswaa kowe goraaya metetereen wango doya motomotoon kanon kambaati-waaajon ama jojoriroti, iikanon unin. Unin opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kowenon kenin. Masedonia prowinswaa siti qata Tesalonaika iikanonja eja mon qata Aristarkus iinon koipunana kolooro motoon kenin.

³ Kema en waama kanon Saidon gomanon keunin. Keunin Juliusnon Pool ala men mun jen tegoro wango mesaon alauruta yonoonon kema injiira naa iwoiwaajon amamaaroti, ii ilaan mug.

⁴ Iikanonja mombo kowenon kenin haamonon kana kembon jeni, iikaan baagenja qen gilirotiwaaajon bimooro toroqen wato qata Saiprus kawaa aasangoyanon kemej koorongon metetereen kenin.

⁵ Kenin haamonon nangoro kowe koton Silisia ano Pamfilia prowins woi ii uruugun Lisia prowinswaa siti qata Maira kanon keunin.

⁶ Keuma kanon kawali galenanon wango mon mokolooro. Wango iikanon Iijiptwaa siti qata Aleksandria kanon kan Itali kantrino kemambaajon ama jojoriro. Ii mokolon jen koton nonono iikanon unin.

⁷ Uma kowenon kenin haamonon saanon mende nangoro ween mamaga ii osonon kenin. Kaen kenin tegoro kanon kupukapa koma kowe kanon Nidas taon kosianon keunin. Kosianon keunin haamo kotakota qen kaan baagen toroqen kembombaa kania somongoro. Somongoro bimooro Kriit watowaa masuya qata Salmone ii uugun kema wato gematanon kemej koorongon metetereen kenin.

⁸ Kowe goraaya kosere metetereen osiqosiwo kema laligon Lasea taon kosianon goman qata “Wango suuluya iimasiinjawo, Fair Hafens” qamakejuti, iikanon keunin.

⁹ Iikanon keuma kaman koriga mesoqesoon laligonin. Kaen laligonin singisongo soongbambaa kendonja qata Yom Kippur* iikawaa kamanon tegoro haamoqeqe kamanon mono kan kuuro keunin. Haamoqeqe kamanon ejemba kowenon kema “Tiwilaawombo,” jen wangogia somongon laligonkegi. Kawaaajon Poolnon galen meme qaa mon kokaen injoro,

* 27:9: Yom Kippur korisoro kendon ii Septembe tetegoyanon me Oktobe kanakanaiyanon amakeju.

10 “Ejauruna, anana kowe qaganonj toroqenj kembombo. Kupukapa qaganonj kema tiwitiwilaa mokoloowombo. Raidimbononj qero wanjonana janjoro esuhinaya sooro nononano kaanagadeenj komuwombo. Gomanj tansiononj kaenj kolooro iijenj.”

11 Galenj meme qaa kaenj jeroto, kawali galenananonj Poolwaanonj qaa ii qotogonj wanjo toya ano melenjeleenj loqa (steer) galenja yorononj “Saanonj kembonja,” jeriti, kawali galenananonj qaagara ii moma laariro.

12 Gomanj qata “Wanjo suuluya iimasiinjinjowo” iikawaa wanjo doya ii haamoqege kambanj rarawaa so mende kolooro. Kawaajonj ama eja mamaganonj kembombaa qaa kotinjonj kokaenj jegi, “Koi rabombaaajonj mojonana tiija. Saanonj opo sel horonj mororonjgogi kowenonj kembonja. Kema kaparanj koma laligonj kana kolooro Fiiniks wanjo dononj keubonaga. Iikanonj keuma haamoqege kambanj koi saanonj rama laligoninj tegowaa.” Wanjo do qata Fiiniks ii Kriit wato kawaa goraayanonj weenj kemekemetaagenj eja. Kianj.

Raidimbononj kowe mero boliro.

13 Kembombaa qaa kaenj jegi haamononj osonjonj kanainj Saut waagenja qero. Qero “Saanonj kema arenjana otaanj Fiiniks iibonja,” jenj romonjonj nama wanjowaa kasa mindanja mesunji kouro. Kouro wanjononj lolooro haamononj nanjoro sosooda nunuano Kriit watowaa goraaya metetereen kosere keninj.

14 Kaenj keninto, kambanj mende koriro haamo esuja kotakota qata yoware, Noot listwaa raidimbonj (momosa) kanonj mono wato iikawaa qaganonja qenj gilinj nununj karo.

15 Nununj karo wanjonana galenj kombombaaajonj menj bimbimgogi haamo qenj karotiwaagenj kemambaaajonj amamaaro. Amamaaro mesaogi haamonondeenj wanjo kuunj menj wano anjo eenj keno utugonj nonono lanj keninj.

16 Utugonj nonono laligonj wato melaa monj qata Kauda kawaa gematanonj Saut waagenj keninj. Iikanonj kema gomba kasanonj somonjgogi wanjo gematanonj apu kotonj karoti, ii aonj oronj kowenonja horoninj mamaga bimooro kilenj kaparanj koma horoninj kouro.

17 Gomba ii horoninj kouro wanjo somatanonj aninj. Wanjononj utugonj janjowabotiwaajonj moninj kasa menj wanjo kokosiinj somonjonj kotiigi. Kaenj kema kema sakasinj bambaanja qata Sirtis† iikanonj kowe koria koriga mende eja. Nono iikanonj kuunj osiwombotiwaajonj toroko moninj. Kaenj moninjiwaajonj ama wanjowaa opo sel iwoiya ii metogonj kamaanj ama wanjo galenjonkonj mesaogi. Ii mesaogi haamononj wanjo kuunj nanjoro eenj lanj keninj.

18 Eenj lanj keninto, raidimbonj iikanonj mono geriawo toroqenj qenj utugonj nonono. Kaenj utugonj nonono gomanj ano iikanonj kanainj wanjowaa esuhina tosaanja menj kowenonj giligi kemero.

19 Weenj karoonj kolooro kanonj wanjowaa ilawoila akadamuyawo ii anjio menj giligi kowenonj kemero.

20 Kaenj memenjalinj kema kema gomantiinja weenj mamaga iikanonj weenj me senjelao monj mende iininj. Raidimbonj kanonj kaanagadeenj kotakota toroqenj qenj ero. Qengadeenj ero bimooro “Mono qaombonja!” jenj laaligo soomonjgowaajonj moma uunananonj kamaaro titiboronana tegoro raninj.

21 Raidimbonj uutanonj kambanj koriga kanj laligonj nembanene monj mende neninj. Kawaajonj ama Poolnonj batugianonj waama nama kokaenj injjoro, “Ejauruna, niinonj Kriit wato mende mesaowombaa gejanono

† 27:17: Sirtis ii Afrika kantri qata Libia iikaanj baagenj eja. Sirtis kanonj kowe dutanonj sakasinj bambaanja bambaanja eja.

inijoweti, onjo noononj qaa ii otaagi sokonaga. Kaenj aninj tiwitiwilaa koi kanonj mono qanananonj mende unaga.

²² Gejanonona mesaogito, keteda koi qambanmamban qaa kokaenj onjonj: Onoononga monjon laaligoya mende tiwilaawaa. Ii qaagoto, wangogadeenj tiwilaawaa. Kawaajonj onjo mono qaqabunabunagia moma rabu.

²³ “Niinonj benj qata Anutu iwaa bunja koloonj welenja qenj laligojen. Gomantiinja gaonj ewe iinonj Siwe gajobaya monj wasiro noo kosonanonj kanjanja.

²⁴ Nama kokaenj nijoja, ‘Pool, gii toroko mende moba! Gii saanonj Room Siisakimbaa jaasewananonj kena gosinj gombaa. Moba! Anutunonj keraqeeangoya qendeema goma ejemba kuuya giwo wangononj motoonj laligojuti, iyonoo laaligogia mono goo boroganonj ano giwo nama monjonj mende komuwaa.’

²⁵ Siwe gajobanonj qaa nijoji, mono iikawaa so koloowaa. Niinonj Anutu kaenj moma laarinj mujenj. Kawaajonj ejauruna, onjo mono qaqabunabunagia moma rabu.

²⁶ Kaenj koloowaato, haamononj qenj utitiinj nonono wato mombaa goraayanonj keubonjatiwaa so kolooja.” Kianj.

Gomantiinja 14 kolooro balonj dodowigi.

²⁷ Wangonananonj Kowe Balonj Batugaranonj (Mediterranean Sea) iikawaa bakaya qata Adria Kowe iikanonj eenj lanj keno gomantiinja 14 kolooro. Ii kolooro gomantiinja biiwia kanonj wango gawonj meme eja yonjononj “Mono balonj monj dodowijonj,” jenj uugianonj kaenj mogi.

²⁸ Kaenj moma nama keda kasa monj aenj kitiawo somonjonj giligi kemenj kowe dusiita oosiro. Oosiro kowe korjaa jangoya kolooroti, ii 40 miita (120 fiit) kawaa so. Boronja monj toroqenj kema tani motoonj ii kaanjadeenj anji jangoya iikanonj 30 miita (90 fiit) kawaa so kolooro mokoloogi.

²⁹ Ii mokoloonj wangonananonj jamo toronj batuyanonj kuuwabotiwaaajonj toroko mogi. Kaenj moma wangowaa kasa mindanja 4 ii wango gematanonja isama osonj menj kamaanj anji ano gomanj asariwaa-tiwaaajonj mamboma qama koolinj ragi.

³⁰ Kaenj ragito, wangowaa gawonj meme eja yonjononj mondomondo qaa kokaenj jegi, “Nono wango wajaagenj wangowaa kasa mindanja tosaanja giliniinj kemebaa.” Kaenj mondonj jenj wango melaa, gomba monj wangononja metogonj menj kamaanj anji kowenonj kamaaro wango mesaonj angobato menj aasangoyanonj oloinj koma kembombaajonj anji.

³¹ Kaenj angito, Poolnonj kawali galenj ano manjaqeqe eja ii kokaenj irijoro, “Yonjononj wangononj mende meselatinj nambutu eenj, onoo laaligo soomonjgowaa kania monj mende koloowaa.”

³² Kaenj irijoro manjaqeqe eja yonjononj kema gombaa kasia kotogi anjodeenj keno gawonj meme eja yonjononj oloinj koma kembombaajonj amamaagi.

³³ Wengeranj suluro kanonj Poolnonj korebore nene newutiwaa qambanmamban qaa jenj kotonj onjoma kokaenj jero, “Onjo mono kambanj koriga uuwoi mamboma nembanene monj mende kisiriinj laligogi kete weenj 14:nja kolooja.

³⁴ Kawaajonj nii kokaenj jenj kotonj onjonj: Anana laaligonana somonjgowombaajonj aonj orowonjati, iikanonj esurjana kamaawabotiwaaajonj mono kotiinj nama qeangoninj sokombaa. Kawaajonj onjo mono nembanene

newu. Onoononga monnon mon selia mende tiwilaawaa. Wan jugia melaa mon ii mende totoon soowaa.”

³⁵ Kaen jen Poolnon bered men korebore yonoo jaasewangianon Anutuwaa dangisen jen moton kanain nero.

³⁶ Kaen nero iima kuuya yononon awasangia kamaaro kaanagadeen nene men negi.

³⁷ Nono wanjo uutanon mindirin jango 276 kawaa so laligonin.

³⁸ Yononon korebore nene nen nen timbiringogi. Kaen ama wanjonon afaangowaatiwaajon wiit dumun kota taruyawo men giligi kowenon kero. Kian.

Wanjonon kowe toronon kuun osin jangoro.

³⁹ Goman ano balon iima ii mende moma kotogi. Mende moma kotogito, kowe wanjonon (bay) sakasinawo mon mokolon iigi. Ii iima “Mono wanjo meleema batogon iikanon keubonaga,” jen qaa somongogi.

⁴⁰ Qaa kaen somongon nama wanjowaa kasa mindanaa kasia kotogi suno mesaogi kowe dutanon ero. Ii koton iikanondeen leele melenjeleen (steer) loqa woi eroti, iyoro kasagara isangi lolooro. Ii isama wanjo bataa opo selya horon mororongogi haamonon nangoro wanjo meleenji sakasinon baagen kenin.

⁴¹ Kaen keninto, wanjonon kowe toronon kembabotiwaajon somongowombajon amamaan mesaon giligi kema kuuro. Iikanon kuun wanjo wanjonon toronon qen osin kema kamambajon amamaan raro. Kaen raro kowe sirinon wanjo goononon kotakota gilin qen qosomoso.

⁴² Kaen kolooro jegi, “Kapuare eja yonoononga monnon apu qen koton olon koma kembabo.” Kaen jegi manjaqeqe eja yononon kapuare eja nono kuuya nunuwombajon mogi.

⁴³ Kaen mogito, kawali galenananon Poolwaa laaligoya somongomambajon moma manjaqeqe ejaurutanon kaen ambubotiwaajon anjon koma onono. Anjon koma onoma kokaen jen koton nonono, “Daen ononon kowe aotin kekembaa kania mojuti, onono wala lugun kemen kowe aotin kema goraayanon ubu.

⁴⁴ Yononon wala kengi tosanon gemagianon palan tapia qelanjin mewu me wanjowaa kitia kania kania mokolon iikawaa qaganon en kowe aotin kemu.” Kaen jen koton nonono tani kaen ama kuuyanon laaligonana somongon kowe goraayanon keudaboronin. Kian.

28

Malta watonon mamboma laligonin.

¹ Laaligonana somongon kowe goraayanon kouma kanon wato qata Malta qagi monin.

² Kounin konon kanain kamaaro goman olomooroto, Malta ejemba yononon ala awaa toontoon kolon nonoma gere anji jero nunuanji korebore gere kosianon kema konama raniin.

³ Poolnon gere akado men kululuun boranjon gerenon ano. Ii ano jero qato monnon gere kukunanon kosuro kouma borianon somongon kiro.

⁴ Mokolenon kaen somongon borianon monon kamaan nano watawaa toya yononon iima iyangiodeen amin moma kokaen jegi, “Eja koi kowenonga laaligoya somongon kouroto, Songorinon kilen irona meleema laaligoya koton muro komuwaa. Kawajon mono unuro koomu ejaga kolooja. Kaen moma kotiiin.”

⁵ Kaen jegito, Poolnon soromaan utugon nama giliro gere uutanon kemero Poolwaa selianon tiwitiwilaa monj mende kolooro.

⁶ Kaen jen iigigiin “Selia somariin osaawaa me uulanawo komun balonon tama kamaan kombaa,” kaen jen akakarinj iima mamboma nanji. Kamban koriga mamboma nanjito, Poolwaa selianon iwoi bologa monj mende kolooro. Kaen kolooro roromongia meleeno jegi, “Oo, eja koi mono ben ejaga kolooja.”

⁷ Malta sakasinon kouma lanj uunj kosianon nene gawon balonj koria koria ano bao bulmakao tuunja tuunja egi iininj. Ii watowaa eja pongia qata Publius iwaanona ero. Balonj toya iikanonj koma horonj nonono mirianonj uninj uukalenj qaganonj kalanj koma nonono iwo ainjolonj raninj weenj karoombaa so keno.

⁸ Raninj Publiuswaa mananonj selegere ano kerauru sayawo ji (dysentery) kanonj kiro dunnondeenj ero. Ero Poolnonj iwaanonj kema qama koolinj boria wananonj ama menj qeangoro.

⁹ Kaen kolooro iikanondeenj ji ejemba tosaanja kuuya wato iikanonj egiti, iyonononj kaanagadeenj kougi Poolnonj Anutu qama kooliro qeangogi.

¹⁰ Yonononj kalenj kania kania mamaga nonoma iikaanja kanonj goda qen nonoma laligogi. Kanagenj wanjononj ubombaajonj aninji, kamban iikanonj kowe qaganonj kana laaligowaa iwoiyaaajonj amamaaninji, ii menj nonoojonj wanjononj anji. Kianj.

Malta mesaonj kema Room sitinonj keuninj.

¹¹ Koinj karoonj tegoro wanjo monj qata “Ben Sunesune” mokoloogi. Wanjo iikawaa wananonj sunesune benwoi qagara Kastor ano Poluks yoroo unagara menjerenjonj anji nani. Wanjo kanonj Iijipt kantriwaa siti qata Aleksandria iikanonja karo wato kanonj somonjonj haamoqege kambanja ii ragi. Ii ragi tegoro uninj opo sel horonj mororonjgogi haamononj nanjoro mesaonj keninj.

¹² Kema kema siti qata Sairakyus kanonj keuma balononj kamaanj weenj karoonj raninj.

¹³ Rama wanjononj uninj opo sel horonj mororonjgogi kema Regium sitinonj keuninj. Keuma enj waama haamo Saut waagenja kanainj qero. Qero kema weenj boria woi kolooro kanonj Room leegenj Puteoli taombaa wanjo dononj keuninj.

¹⁴ Keuma kanonj uumeleenj alaurunana tosaanja mokolonj injiininj. Injiiinj kokaenj qisinj nononji, “Onjo saanonj nonowo sonda motoonjo laligowuyaga me qaago?” Qisinj nononji “Saanonj,” jen yonowo laligoninj. Laligoninj tegoro onjomesaonj Room sitinonj uninj.

¹⁵ Uumeleenj alaurunananonj Room siti laligogiti, iyonononj kaninjwaa buju qaa mogi. Ii moma mokolonj nonombombaajonj tosianonj waama (kana 43 mail kanj) gomanj qata Apus Forum maaket iikanonj kagi. Tosianonj (33 mail kanj) gomanj qata Ala miri karoonj, iikanonj kanj mokolonj nononji aitonjoninj. Aitonjonj Poolnonj “Anutu dangisen!” jen mepeseenj uuta qeangoro. Kianj.

Poolnonj Room rama Juuda ejemba uugia kuuro.

¹⁶ Room sitinonj kouma kanonj Poolnonj miri monjonj anodeenj rabaatiwaa-jonj jen tegonj mugij manjagege eja monjonj galenj menj munj laligoro.

¹⁷ Kaen jen tegonj mugij miri iikanonj raro weenj karoonj tegoro Juuda ejemba geria koma horonj onono kanj ajoroogi. Ajoroogi Poolnonj kokaenj injijoro, “Alauruna, niinonj ananaa Juuda ejemba tuunjana mende qetama kazi ama onombe me ambosakonjurunana yonoononga nanamemenj moma

laligojoni, ii mende menj boliwe. Kaen qaagoto, kilen Jerusalem sitinon qe-lanjin noma somonjon noma kapuare mirinon noonji rabe Room gawman yonoo borogianon noonji.

18 Noonji borojan menj kaniaana qisin gosigi qeangoro. Niinon iwoi bologa monj mende ama koomuwaa bunja koloowenagatiwaa so mende kolooro. Yononon kaen iima koton isama nombombaajon mogi.

19 **“Kaen mogito, Juuda jotamemeya yononon Judia kanon qaa ii qewagon tuarenjen анги. Kaen анги sisau koloon bimooro niinon kana mongama monj mende mokoloon kokaen kaparan koma qisiwe, ‘Niinon saanon Room sitinon kembe Siisakinjon qaana mindingoro dingowaa.’ Kaen qisiwe wasin nonji koi kawe. Neenaa Juuda tuun yononon kazi ama nongito, kilen yonoo selegianon qaa bologa monj kuun jen onomambaajon mende mojen. Kaen qaago.*

20 Anutunon eja monj koloowaatiwaa soomongo qaa nonono Israel nononon qaa iikawaa honja koloowaatiwaaajon mamboma jejeromonromon amakejoni, niinon mono eja soro iwaajon ama gbadoon nonji gbado (tape) koi bosinjen. Kaniaana kaen. Kawaaajon ama kete injiima qaa qaa ama amin mobombaajon koma horon onombe koi kagi ajorojon.”

21 Kaen injiuro moma jegi, “Judia balonon goojon qaa jen laligogito, nonoojon tere monj mende анги karo iinin. Kaanagadeen alaurunananon iikanonja koi kagiti, iyonoononga monjon goo qaa buju me sundu bologa monj mende jegi monin.

22 Ii monj mende jegi moninto, uuganon qaa eji, nono ii saanon mobombaajon mojon. Goonon Nazaret paati tuun iikawaa qaaya ii balon so jegi ejembanon qotogogi leelee iikanon niinongiinon qaa mamaga jen kazi amakeju. Paati tuun iikawaa bujuya ii gejanananon kaen kemero mojon.”

23 Kaen jen Poolnon qaa mombo jewaatiwaa kamban monj arengogi. Ii arengogi Juuda ejemba jaasoongonon kamban iikanon kan Pool miri raroti, iikanon ajoroogi. Ajoroogi umugawodeen kanain Anutu bentotonaa kania jen asarin laligoro goman tiiro. Jiisaswaa kania moma yagon moma laarin uuwoi mesaowutiwaaajon kaparan koma uukuuku men onoma laligoro. Wala Mooseswaanon Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoonon Buju Tere weengon qaa iikanonadeen kanain Jiisaswaa kania injisaama iikanon qendeema nanjon jen laligoro.

24 Bunja qaa kaen jen laligoro tosiannon uuwoi mesaon moma laarigito, tosiannon ii mende moma laarin tompin laligogi.

25 Angia uumotoon mende ama aon batugianon roromongo tuun woi koloon deembombaajon анги. Deembombaajon анги Poolnon qaa kokaanagadeen injiuro, “Unja Toroyanon qaa monj gejatootoo eja Aisaiwaa uutanon sane qero ambosakonurugia injiuroti, ii mono onoo saregiaga tororo jero.

26 **Aisaianon qaa ii kokaen jerota eja,
‘Gii mono ejemba tuun koi yonoonon kema kokaen injiona mobu:
Ono gejagia ama qaa onanon momago kania moma bimbimon kilen mende moma asariwuya.
Jaagianon uun iwoi onanon iimago kania iima bimbimon kilen mende iima kotowuya.*

27 *Ejemba tuun koi yonoo uugianon mono kotiin gojoma eja.
Gejagianon qaa moma bimbimon jaagia komujulaan laligoju.*

* 28:19: Apo 25.11 * 28:26: Ais 6.9-10

Kaen mende koloowuyagati een, mono jaagianon iwoi saanon iima koton gejagianon qaa moma uugianon kania moma asarin uugia meleengi niinon ii saanon men qeangon onombenaga.' ”

²⁸ Poolnon qaa ii jendaboron kokaen injoro, “Kawaajon ono mono qaa kota koi saanon moma yagowu: Anutunon hamoqeqewaa Buṅa qaaya ii mono waba kantri yonoonon ano kembaa. Yonoonon keno yononon ii saanon geja ama mobuya.”

²⁹ (Poolnon kaen jendabororo Juuda yononon angiodeen geriawo jenonkooli ama niinongiinon amigi uma kamaan ano mesaon kenji.)

³⁰ Poolnon iyaṅaajon miri mon tatawaga sewanṅa men iikawaa uutanon gbani woi kuuyagadeen en laligoro. Iikanon laligon ejemba daen yononon iibombaajon kagiti, iinon ii kuuya saanon koma horon onoma laligoro.

³¹ Awasanṅaka qaganon nama Anutu bentotonṅaa kania jen asarin uukuuku men onoma laligoro. Pon Jiisas Kraist moma mubutiwaajon Anutu hamoqeqewaa kania kuma onoma laligoro. Kaen laligoro monon mende qotogon muro laligon kouma laligoro. Kiaṅ.

Room Tere Poolnoŋ Room yoŋoo Tere ano. Jeŋ-asa-asari

Room sitinoŋ gadokopa laligogi uumeleen tuuŋa tuuŋa yoŋonoŋ batu-gianoŋ siinŋsereren qeŋ deema laligogi. Juuda toŋianoŋ uugia meleema Juuda nanamemenonŋ ano Kana qaanoŋ qokotaan Anutuwa aiweseya selegianoŋ kotoŋ oro mende neŋ laligogi. Waba kantriwaa uumeleen tuuŋ yoŋonoŋ Anutuwa kalenmorianoŋ qokotaan Anutuwa Kana qaa baatanonŋ mende kema sewanqaari qaganonŋ ŋingisonŋo afaanŋon ambombaajonŋ mogi. (6.15) Anutunonŋ Juuda kanageso honŋa gema unŋun kitigianoŋ waba ejemba onŋono bunŋaya koloogiti, iikawaajonŋ jomoma mepaegonŋ onŋonŋi. (11.18-20) Kaenŋ ama Juuda uumeleen yoŋonoŋ siligia walaga kaanagadeenŋ otaagitiwaaajonŋ ama jejewili ama onŋoma laligogi. Juuda tuuŋ yoŋonoŋ waba kantriwaa uumeleen alaurugia sureenŋ onŋoma Juuda siligia mende otaagitiwaaajonŋ ama qaagia totoronŋkota jeŋ tegonŋ sewanqaari laligogi. (2.17-20; 14.3)

Mindirinŋ onŋomambaajonŋ Poolnoŋ tuuŋ woi yoŋoojonŋ gejanono qaa aŋa aŋa onŋ onŋomakeja. Juuda yoŋoo kanagia inŋisaano (2.21-27) waba kantri yoŋonoŋ aisoogi. Qaa waŋa kokaenŋ inŋijoro, “Jiisas moma laariniŋ Anutunonŋ momalaarinana iima qaana jeŋ tegoro solanŋaniwona. Kana morota monŋ mende eja.” (1.17) Waba kantri ejemba sewanŋpirinŋgia qetegowaatiwaaajonŋ kanagia inŋisaama kokaenŋ inŋijoro: “Anutunonŋ onŋoanŋiaa awaagiaajonŋ ama qaagoto, iyaŋaa kiankomuyaajonŋ ama onŋo meweenŋonŋ onŋono. (11.30-32) Kawaajonŋ mono kaparanŋ koma Kana qaa teŋ koma laligowu. (7.12-24) Korebore ŋingisonŋowaa kasa gbadononŋ laligonŋ tiwilaawombaajonŋ anjonto, (3.23; 5.12) Anutunonŋ iyaŋaa irinŋonŋsoonŋanonŋ kamaawaatiwaaajonŋ ama Kraist wasiro. (5.8-9) Unŋa Toroyanonŋ metogonŋ ŋingisonŋo kiankoomuwaa ku-usunonŋa isama nonombaa. Kawaajonŋ ŋingisonŋo nanamemenŋ mesaonŋ (6.11-14) mindirinŋ jopagonŋ aonŋ gadokopa yoŋoo batugianoŋ gadokopa kaanŋa mende laligowu.” Gejanono kaanŋa onŋono onŋonŋ onŋonŋ teŋ koma mindirinŋ laligogi. Poolnoŋ kambaŋ mutuya Room keno nanŋonŋ mugitoroqenŋ Spein kantrinonŋ kemambaajonŋ moma kaenŋ ooro.

Buk kokawaa bakaya waŋa 7 ii kokaenŋ:

Jeŋ-asa-asari qaa ano qaa waŋa 1.1-17

Kuuyanonŋ ŋingisonŋowaa hamoqeqewaajonŋ amamaajonŋ 1.18-3.20

Anutunonŋ hamo qeŋ nonomakejiwaa kania 3.21-4.25

Kraistwo laaligo dologaa kania 5.1-8.39

Israel yoŋonoŋ Anutuwa roromonŋo arenŋonŋ laligoju 9.1-11.36

Uumeleen nonoo sili nanamemembaa qaa 12.1-15.13

Qaa tetegoya ano aŋaa yeizozo qaaya 15.14-16.27

¹ Pool nii Jiisas Kraistwaa gawonŋ meme ejaŋa ano Room uumeleen ejemba onŋowo qaa aminŋ mobombaajonŋ kanŋ tere koi oojenŋ. Anutunonŋ noono wasiwasi eja aposol koloojenŋ. Anutunonŋ Oligaa Bunŋaya jeŋ seimambaajonŋ meweenŋonŋ nonota laligojenŋ.

² Anutunonŋ oyamboyanŋ laligowombaa Oligaa Bunŋaya ninisaambaatiwaa qaaya ii waladeenŋ somonŋonŋ jero gejatootoo ejembanonŋ moma Bunŋa Tere toroya iikanonŋ oogita eja.

³ Oligaa Bunawaa kania ii iyanāa meria Jiisas Kraist. Iinon balon eja kaana kin Deiwidwaa gbiliuruta yonoononga kolooro.

⁴ Siwe eja kaana Unayanon solana toroya kolooro. Anutunon ii men gbiliro koomunonga waaro ku-usunanon asuganon asugiro. Anutunon iikaana kanon iyanāa Meria koloojiwaa qaaya ii jen kotiin kuun muro. Ponanaa kania kian.

⁵ Kraistnon gawombaa hona kokaen koloowaatiwaajon moro: Nononon waba kantria kantria liligon Jiisaswaa qata batugianon jen seinin moma uugia meleema moma laarin muun qaaya ten koma laligowu. Kawaajon aposol gawonā ano kalenmorianā ii nonono men laligojon.

⁶ Anutunon ejemba Jiisas Kraistwaa buna koloon laligowutiwaajon onoonoti, Room onō kaanagadeen iyonoo batugianon laligoju.

⁷ Uugia meleema Room sitinon laligojuti, niinon kuuya onoojon tere koi oojen. Anutunon onō iyanāa ejemba soraaya laligowutiwaajon onooma jopagon onomakeja. Anutu Manana ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian ononi luaenon laligowu. Kaen qama koolinkejen.

Poolnon Anutu mepeseen kokaen qama kooliro:

⁸ Gomaņa gomaņa kuuya yononon Room onoo momalaarigiaa sunduya jegi momakejen. Kawaajon qaana kanain Jiisas Kraistnon nemun koma nono kuuya onoojon ama Anutuna dangisen jenkejen.

⁹ Niinon uusiņna kuuya Anutuwaaw gawonon ama welenā qen Meriaa Oligaa Buna jen asarinkejen. Iikanon suulan onō romonon onomakejeni, ii Anutunon nanon jenkeja.

¹⁰ Kamban so kokaen jen qama koolinkejen, “Oo Anutu, niinon Room yonoonon kemambaajon moma kamban koriga mambonjen. Kawaajon mono siingaa so jena kana kolooro kamban kokaamba saanon kemaņa.”

¹¹ Injima momalaarigianon kotiiwaatiwaajon moma saanon gawon memewaa momo kalen mon onomaņa. Kawaajon kamban mutuya onoonon kan injimambaajon awelegon laligojen.

¹² Kokaen ambombaajon awelegonkejen: Niinon injibe metulanon nii ano onō nomaen moma laarinkejon, ii amin moma uunon nanon ker- aqeeanō qen aowonā.

¹³* Oo uumeleen alauruna, onō mono kokaen romonon laligowu: Niinon waba kantri tosia yonoo batugianon liligon uugia kuun onombe meleenḡiti, iikawaa so onoo batugianon kaanagadeen hona kolooro iimambaajon mojen. Kawaajon kamban mamaga onoonon kusu kamambaajon aren ama laligoweto, iwoi tosanon mono kambaņa kambaņa somonon nono amamaawe.

¹⁴ Anutuwaaw jaanon tosa kokaen en nonja: Ejemba tuun kania kania ilaan onomambaa qaayanon mono noo qananon eja. Ejemba momogiawo ano lalabubuya yonoo welenqeqegia mujon koloojen. Mindimindi qaa Griik mojuti ano qanda* laligon iyanḡiaa qaagianon irikawaraka jenkejuti, ii kuuya ilaan onomambaajon mojen.

¹⁵ Kaen moma Oligaa Buna ii Room siti onoojon kaanagadeen jen asari- mambaajon afaanon gegerere amakejen. Kian.

Oligaa Bunawaa ku-usuna kokaen:

¹⁶* Anutuwaaw ku-usunanon anana kuuya men letoma nonono kamban kokaamba Siwewaa buna koloojon. Juuda nononon wala uunana meleema

* **1:13:** Apo 19.21 * **1:14:** Qanda, Koon qaanon bus kanaka, ejemba duuyanon iyanḡiodeen tompin laligon momo mirigia qaa lalabubu laligogi. * **1:16:** Maak 8.38

ii moma laarinij ano nonoo gemanananon kantri tosaanja yononon kaanagadeen ii moma laarinj uugia meleengi. Kawaajon Anutunonj ku-usuja Oligaa Bunanonj ano ejiwaaajon ii gamugamu mende amakejen.

17 *Oligaa Bunanonj mono solanja koloowombaa kania ninisaamakeja. Buna qaa monj kokaenj oogita eja, “Solanja kolooji, iinonj mono moma-laarinanonj nemunj kono kotiinj laligonj ubaa. Qaa iikawaa kania ii kokaenj: Nono Anutu kanainj moma laarinij momalaarinana iima qaanana jen tegoro solananininj ano namononj laligowonatiwaa so toroqenj moma laarinj munj jaayanonj solananinkebona.” Kianj.

Ananaa singisonjonanaajon Anutuwaa irinja soomakeja.

18 Saanonj solananiwonagato, ejemba qaa honja nanamemengianonj kolanginj sisau menkejuti, Anutunonj ii Siwenonj eukanonja uunj iiro mende sokono irinja soomakeja. Ejemba iikaanja kuuya injiima angonjoragia qetama siligia bologaaajonj ama kazia injisaamakeja.

19 Ii kokaembaajonj: Anutuwaa kania moma kotowombaa so kolooji, ii mono anj injisaama onono batunananonj asuganondeenj erota momakeju.

20 Anutuwaa laaligoya mende iimakejonto, ku-usuja ii Siwe namo mokolonj oroma iikanonja kanainj qendeema laligonj kouro kambanj tetegoya qaa asuginj enkeja. Kawaajonj Anutuwaa borotereya tororo iininj benj akadamuyawo koloojiwaa kanianonj mono saanonj moma kotowonatiwaa so kolooja. Kawaajonj ejembanonj iwoi monononj mondonj iyanjiaa qaagiaa kitia nanjonj jewombaaajonj amamaankeju.

21 *Anutuwaa kania moma kotonj laligogito, kilenj “Iinonj benjanaga,” kaenj mende jenj ii mende mepeseegi qabunaya batugianonj mende kolooro. Kaenj mende kolooroto, qaa omaya lansanj romongogi momogianonj looriro moto koloogi. Uu momakootogia qaa iikanonj mono umunj koma pangamanj mero tintuanj laligoju. Kawaajonj “Anutuwaa kania mende mojonj,” jenj mondomondo lanj anj mende sokonja.

22 “Momakooto ejemba laligojonj,” jenj selegia menj uma laligogito, iikaanja kanonj ejemba uugia qaa kolooju.

23 *Anutu qabunaya asamararanawo kambanj tetegoya qaa laligonj ubaati, ii mende mepeseenj waeya mende menj laligogito, ii mesaonj tando lopionj ano borosowo unja tosaanja kuugi. Tando lopionj sogogi kaitanigianonj eja koomuyaa so kolooju. Unja tosaanja megij koonj, oro ano namononj bagianonj koma kondondongonkejuti, iyonoo so kolooju. Yonononj ii usugonj benj kaanja mepeseenj onoma laligogi.

24 Kaenj ama laligogitiwaaajonj Anutunonj ii gema unjuro iyanjiaa uugiaa siinj kombombanja tondu otaanj serowilinj ama iyanjiaa selegia gamu qenj menj kamaanj aonj laligoju.

25 Anutuwaa qaa honja mesaonj kitianonj qaa qolonjmolongoyanonj qokotaagi. Mokomokoloo Toya onanonj mende goda qenj welenja mende qenj laligogito, iwoi mokoloroti me iyanjiaa borogianonj megiti, iikawaa siinja kolooro moma borotere yonoo waegia menj mepeseenj onoma laligogi. Iikaanja laligogito, nonononj mokomokoloo Tonana ii kambanj tetegoya qaa mepeseenkebona. Qaa ii onanonj.

26 Kaenj ama laligogitiwaaajonj Anutunonj ii gema unjuro iyanjiaa siinjia kombombanja gamuyawo ii tondu otaanj kokaenj anj: Yonoo embaurugianonj loemba kana dindinja mesaonj iyanjiodeenj meleema agiminj aonj laligogi.

²⁷ Eja yononon kaanagadeen embawo agimin aon laaligo mesaon dogogi. Serowilin ambutiwaa siingia kombombaņa ii eja batugianon horon aon mogi geriawo kolooro angiodeen meleema agimin aon anjonjoragiawo koloon laligogi. Dogon jeubaba laligogitiwaa irona ii Anutunon sogianon meleema onono qagianon uro boligi.

²⁸ Anutuwaa kania moma kotowombaajon mogi kamaanqeqeta kolooro mesaogi Anutunon mono kaanjadeen ii gema unuro iyangiaa roromonogogia doogoyanon galeņ koma onono nanamemen gamuyawo ama men laligogi.

²⁹ Nanamemen doogoya ano sili bologa kania kania iikanon uugia saa qero kokaen amakeju: Iwoi otoko ama neņ mewombaajon koposonjon anjomokolon amakeju. Tosaņa yonoonon iwoiwaajon goronkiki amakeju. Ejemba unugi komunkeju. Angowowo ama tosaņa tiligon onomakeju. Ejemba tosaņa konjilin qaganon bologa ama onombombaaajon momakeju. Ejemba gejagianon qaa saņe angi kemero dimbonawo juma kemakeja.

³⁰ Gemaqeqe qaa jenkeju. Anutuwaa yon jenkeju. Sili bologa geriawo ten koma otaankeju. Jaba-arambaran ama selegia men umakeju. Selenon kuukuu ano sili bologa morota morota mokoloonkeju. Nemunman qaagia mende ten komakeju.

³¹ Momogia mende tooro uugia qaa laligon qaa lan somonjon mende otaankeju. Ala-ala mende ama tosaņa yonoonon wosomomo mende moma kere men onomakeju.

³² Anutunon kana dindina kokaen jen kotorota eja: Ejemba bologa kaņa amakejuti, iyononon mono koomu kotakotaa bunā koloowutiwaa so kolooju. Yononon jenkotoo ii moma asarijuto, kilen iyangio bologa ii amakeju ano iikayadeen qaagoto, tosanon kaņa angi ii "Saanon!" jen wambelaan nanjon onomakeju. Kian.

2

Anutunon qaanana gosin dindinagadeen jen tegonkeja.

¹ *Oo alana, gii tosia yonoo qaagia jen tegonkejan me qaago? Gii tosaņa yonoo qaagia jen tegon geenjo nanamemen iikayadeen amakejan. Kawaajon alagaa qaaya mon jen tegojani een, mono geenjaa qaa kaanagadeen jen tegona iikawaa ironanon mono geenjaa qaganon ubaa. Kawaajon uuta me kamaanqeqeta koloojani, ii kilen mono iwoi monjon monjon geenjaa qaawaa kitia nanjon jemambaajon amamaankejan.

² Ejemba nanamemen bologa kaņa amakejuti, Anutunon iyonoo qaagia qaa honaa so gosin jen tegonkeja, ii mojon.

³ Kawaajon nomaen romonjojan? Gii namo ejaga ano kilen iwoi kaņa amakejuti, iyonoo qaagia jen tegon geenjo nanamemen iikayadeen ana sokonja me qaago? Anutunon qaaga gosin jen tegon irona meleema gono hona goo qaganon ubaa. Anutuwaa jaanon mende kokomomola men asangowaga.

⁴ Anutunon nala men nonoma kilenananaa irona uulanawo mende meleembaato, mamboma moma mokosinjonkeji, qaa iikawaajon jejewili anjan me? Anutunon uuawagaya qendeema uuga meleembagatiwaajon horon gomakeji, iikawaajon tompin laligowabo.

⁵ Gii gejajuju ama uuga mende meleembagati een, iikaņa kanon Anutuwaa jaanon kokomomola mende mewagato, irinjonsoonanon mono goo qaganon sein ubaa. Kazi kambaanon kan kuuro qaanana dindinagadeen

* 2:1: Mat 7.1; Luuk 6.37

jen tegowaa. Irona meleema nonombaati, kambaŋ iikanon irinŋonŋsoonja mono asuganon ninisaano iima mobonja.

6 *Anutunon mono “Nanamemenanaa so motomotoon ananaajon kitia meleema nonombaati,” ii kokaen:

7 Anutunon qabuŋaya nonombaatiwaajon mamboma akadamunanawo koloowombaajon kaparaŋ koma pondan nama gawon awaa awaa men laligojoni, ananaajon laaligo kombombanja nonombaa. Ii nonono kambaŋ tetegoya qaa oyanboyan laligon ubonja.

8 Iikaanja laligon ubonato, ejemba iyanŋiaajonadeen romonŋon kirinjaba men Buŋa qaa honja gema qen qaa bologa otaankejuti, Anutuwaawo irinŋonon mono iikawaajon soono uugereya ano qagianon ubaa.

9 Uugereya ii wala Juuda nonoo qanananon uro nonoo gemanananon kantri tosaanja kaiyaka bologa amakejuti, kuuya iyonŋoo qagianon kaanagadeen uro siimbobolo kakasililin moma laligowuya.

10 Kaen laligowuyato, Juuda ano nonoo gemanananon kantri toŋianon kaanagadeen uugia meleema kaiyaka awaa amakejuti, Anutuwaawo akadamuyanon mono kuuya ananaa qanananon uro qabuŋa nonono luaenon laligowonja.

11 *Anutunon ejemba tosaanja mende ninisoron tosaanja mende sureen onomakejato, so motoonŋonon gosin nonomakeja.

12 Iikawaa kania ii kokaen: Kantri tosaanja yonŋonon Anutuwaanon Kana qaa mende weenŋon moma ŋinŋisonŋo lan amakejuti, iyonŋonon mono korebore tompin laligon tiwilaawuya. Juuda nononon Anutuwaanon Kana qaa weenŋon moma kilen ŋinŋisonŋo amakejoni, Anutunon mono qaa iikawaa so kuuya gosin nonoma qaanana jen tegowaa.

13 Ejemba Anutuwaanon Kana qaa een momakejuti, iyonŋonon Anutuwaawo jaanon solanja mende kolooju. Qaagoto, Kana qaa ten koma otaankejuti, Anutunon mono iyonŋoo qaagia jen tegoro solananiwuya.

14 Kantri toŋianon Anutuwaanon Kana qaa mende men laligojuto, toŋianon kilen tondu iyanŋiaa aingiaa so romonŋon amakeju. Anutuwaawo kana qaaya mende mojuto, kilen momogianon jen koton onono Anutuwaawo kana qaawaa so ama iikawaa baatanon laligoju.

15 Kaanja laligojutiwaa kania ii asuganon asugin kokaen eja: Anutunon ejemba mokolon nonoma iikanon Kana qaayaa jenkootoya ii kuuya ananaa uunananon anota eja. Kawaaajon Anutunon qaaya jen ŋane amakeji, ii waba kantri yonŋonon kaanagadeen momakeju. Ii uugiaa gejianon mogi qaagia inijoro Anutuwo ororon momakeju. Anutunon uumomo ononoti, iikanon kambaŋ tosaanjon qaa jakeyanon ama kuun onono moma bolinkeju ano kambaŋ tosaanjon qaagia nanŋon jero moma qeangonkeju.

16 Oligaa Buŋa jen asarinkejenji, iikawaa so kambaŋ somatanon kokaen koloowaa: Kraist Jiisanon Anutu ilaan muro ejemba ananaanon qaa aasangoya aasangoya gosin jen tegon nonombaa. Kian.

Kana qaa iikanon kaniaanana nomaen ninisaanja?

17 Gii geengaa qaga Juuda ejaga qama Kana qaanon hamo qen gombaatiwaajon moma laarin “Anutuwaawo buŋa koloojen,” jen selega mepeseena sokonja me qaago?

18 Gii Anutuwaawo jetaa so laaligowaa qaaya moma sorogon laligojan. Anutuwaawo Kana qaa kuma gonŋitiwaajon ama kana awaa soro otaamambaajon jen qaa kuuya gosin honja ano qolonmolongoya mendeemakejan.

* 2:6: Ond 62.12; Gba 24.12 * 2:11: Dut 10.17

¹⁹ Gii “Saanon jaagoo ejemba ala ilailaagia koloon unuamana,” jen awelegon aonkejan. Pangamanon laligojuti, ii men asarin onombagatiwaa so awasanaka koloojan.

²⁰ Kaen koloon kokaen jenkejan, “Kana qaa kuma nongita momakooto mokoloon qaa honaa kania modaborojen.” Kaen jen afaangon kokaen jenkejan, “Nii saanon ejemba momogia qaa yonoo boigia koloomana. Saanon naambora yonoo qaazugia koloon kuma onomakemana.”

²¹ Kaen jen tosaana kuma onoma naambaajon geennga mende kuma aonkejan? “Yongoro mende mewa,” jen ejemba uugia kuun onomakejanto, geenngo yongoro meme koloon mende sokonja.

²² “Serowilin mende amba,” kaen injiona mogito, geenngo serowilin anjan me qaago? Tando lopion sisi men onomakejanto, kilen geenngo jiwowon jigonon uma iwoi angon koma lein qen menkejan. Ii mende sokonja.

²³ Anutuwaanon Kana qaawo laligojaniwaajon selega tondu men umakejanto, geenngo ii waleema iikaana kanon Anutuwa qabunaya men kamaan ama laligona gamuyawo koloonkeja.

²⁴ *Iikawaa qaaya ii Buna Terenon kokaen oogita eja, “Onoo siligiaajon ama waba kantri kanageso yononon Anutuwa qata mepaegon batugianon mepaqepae amakeju.”

²⁵ Anutuwaanon Kana qaa otaan laligojani een, Anutuwa aiweseya seleganon kotogiti, iikanon mono ilaan gono sokonja. Ii sokonjato, kana qaa waleema singisongo amakejani een, mono aiweseya mende memetaa taniæn koloon een tondu laligojan.

²⁶ Tosianon Anutuwa aiweseya selegianon mende kotogi kilen kana qaawaa jenkootoya otaankejuti een, Anutunon aiwese ii selegianon ejiwaa so kaana injiuro sokonja.

²⁷ Iikaana injiuro yonoononga monnon saanon Kana qaawaa so goo qaaga toon gosin jen tegoro kamaawaa. Anutuwa aiweseya seleganon kotogi Kana qaawaa wana motomotoon moma angon koma laligojanto, ii waleema singisongo amakejaniwaajon ama kamaawaa.

²⁸ Eja monnon selenondeen Juuda ejaga kolooji een, iinon mono Juuda eja hona mende kolooja. Kaanagadeen Anutuwa aiweseya selianondeen kotogi yangisen amakejuti een, ii mono aiwese omay, hona qaa.

²⁹ *Hona qaagoto, eja mon uutanon Juuda ejaga kolooji, iinon mono Juuda eja hona kolooja. Kaaniadeen Anutunon uunana qosoma Unaya Toroya iikanon ano laligoji, iikanon mono aiwese hona kolooja. Kana qaawaa wana otaan eja selia kotogi balon ejembanon mogi umakejato, Anutunon aiweseya uunanon nanjiwaajon moro uro mepeseen nonomakeja. Kian.

3

Anutunon qaaya pondan otaankeja.

¹ Kaen ero Juuda ejemba laligojoni, iikanon mono nomaen ilaan nononaga? Anutuwa aiweseya selenananon kotogiti, iikawaa honanon mono nomaen koloon nononja?

² Honanon mono laaligo kuuya kanon mamaga koloon onanon ilaan nonomakeja. Iikawaa qaaya mutuya ii kokaen: Anutunon Buna qaaya nonono ananaa buna kolooro laligojon.

³ Kaen laligojonto, ananaanonga tosanon Anutu mende moma laarin mun laligogi nomaen ama onombaa? Yangisen laligogitiwaa irona meleema

* 2:24: Ais 52.5 * 2:29: Dut 30.6

mono nomaen ama nonombaa? Uujopaya somonjon anjon kono omaya koloowaa me nomaen?

⁴*Ti qaago toton! Anana koreboreyanon ejemba qoolongoya koloojonto, Anutunon hona tontonona koloja. Anutuwaa kania ii Buna Terenon kokaen oogita eja,

“Qaa jakeyanon ama qisin gonji qaagaa kitia jen asarin iikanon dindina koloon haamo ama onoma namba. Goo kaniaga kaana mokoloon nanjon jewuya.”

⁵ Anana nanamemen doogoya otaanin Anutunon qindingon nonono iikanon nanamemen dindinanon asuganon asugiji een, anana qaa iikawaajon mono nomaen jewonaga? Nii qaa ii namo ejemba momonanaa so kokaen jejen: Anutunon irona meleeno irinjonsoonanon qanananon uji, iwaa momoyanon kaen dogoja me qaago?

⁶ Qaago, ii mono kozigen! Anutunon doogoya koloonagati een, iinon gomaana gomaana ananaa qaanaa mono nomaen gosin tororo jen tegonaga?

⁷ Niinon eja qolonolonogoya koloowe Anutunon qaaya hona iikanon mindinon nono iwaa qabunayanon iikaen asuganon koloja. Kaen kolooro niinon singisongo ambeti, Anutunon iikawaa qaaya mono nomaembaajon jen tegoja? Nomesaoro neena jaajaa laligowe sokonaga me qaago? Qaayanon mono mende loorin kamaawaa.

⁸ Mono kokaen jenin sokonaga, “Nono saanon bologa toroqen anin Anutunon ii mindinoro sili awagaa honanon asugiro qaayanon qabunayawo koloowaa.” Tosianon nonoojon qaa sologen kaen jen toroqen kokaen jenkeju, “Poolnon qaa kaen jen iikawaa so lan amakeja.” Kaen ama jegitiwaa qaaya ii Anutunon gosin sogianon jen tegon onombaa, ii mojen. Kian.

Ejemba monjon solana mende koloja.

⁹ Qaa kaen amin moma ii nomaen jen tegowonaga? Juuda nononon kantri tosaana unuugun Anutuwaajaanon dindina koloojon me qaago? Qaago toton! Iikawaa qaaya mono waladeen kokaen jen kotiinin: Juuda me kantri tosaana koloowonagati, anana korebore singisongo anin kokosiin nonono laligojon. Kawaaajon selenana men ubombaaajon amamaankejon.

¹⁰*Iikawaa qaaya ii Buna Terenon kokaen oogita eja,
“Monjon mon solana dindina mende toton koloja.

¹¹ Mombaa uutanon momo mende koloon asariro tondu laligoju.
Monjon mon Anutu mokoloombaajon mende kaparan komakeja.

¹² Qaagoto, kuuyanon mono kana uugun sisau laligoju.
Koreborenon mono bolin Anutuwaajaanon anjonjoragiawo koloju.
Awaa koloonkeji, motoondago mon ii mende toton mokoloojen.

¹³*Neselangianon angomokolon amakeju.

Nengbaogbaogianon qasiriwaa ron kaana aantama nano koomuwaa kangaruga kaana iikanon ejemba lan tiwilaan onomakeju. Qaa bologa ii qatowaa jeta nomben warabe kaana buugianon saa qen ero jeganon ejemba tondu injinkeju.

¹⁴*Qaa kowoga seiyawonon mono buugia saa qero ejemba tondu gasuaan onomakeju.

¹⁵*Ejemba tondu unun sagia molaawutiwaajon kanagianon kike uu-lanawo kema kankeju.

* **3:4:** Ond 51.4 * **3:10:** Ond 14.1-3; 53.1-3 * **3:13:** Ond 5.9; 140.3 * **3:14:** Ond 10.7 * **3:15:** Ais 59.7-8

16 Nanamemengiaa kania dogoro laligojutiwaa aiwesegia kokaen koloaja: Daen daen liligonkejuti, iikanon mono kondemondeen anji ejemba uugianon bolin koboonkeja.

17 Luaenon laaligowaa kania ii mende moma koton yagoju.

18 *Anutu goda qewombaa qaaya ii uugianon mende eja. Jeta uuguwubotiwaajon keegia mende moma een lan laligoju.”

Anutuwaanon qaa kaen eja.

19 Anutunon Kana qaa kokaembaajon nonono, ii mojon: Kana qaa kuuya kanon goman so somonjon nonomakeja. Anana qaa kawaa baatanon kema ten koma laligonin sokombaa. Mende ten kombonati een, Anutunon mono irona meleema nonono tiwilaawonja. Kawaajon sombunana moma mondomondonana mesaon qaanana bogoro laligon ten koma munin sokombaa. Anutunon ejemba kananana kaen ninisaanota eja.

20 *Kana qaanon somonjon nonomakejato, nono kuuya ii otaawombaaajon amamaankejon. Anutuwaanon Kana qaanon singisonngo-nana men asugiro iima saanon moma kotowonato, kana iikanon Anutuwaajaanon solanja koloowombaaajon amamaawonja. Kian.

Solanja koloowonatiwaa kania ii momalaari.

21 Nononano amamaankejonto, Anutunon Kana qaa otaan solanja koloowonatiwaajon ii mende jeroto, kana morota kokaen arenjon jerota eja: Anutunon anjo qaanana jen tegoro iwaa jaanon solananiwonja. Anutunon qaa ii Mooses ano gejatootoo ejemba yonoonon inisaano nanjon jen Bunja Terenon oogita kamban kokaamba asuganon asugiro mojon.

22 *Kawaajon kanonja me kanonja anana Jiisas Kraist moma laarijon, Anutunon mono kuuya anana qaanana jen tegoro solananiwonja. Ejemba tuun morota morota anana Anutuwaajaanon ororon koloojon.

23 Ejemba kuuya anana singisonngo ama Anutuwaasamararanjaajon amamaajon.

24 Ii amamaajonto, Anutuwaakalenmorianjon kolooro Kraist Jiisasnon downana mero. Anutunon kalen iikawaajon ama qaanana jen tegoro solananiwonja.

25 Wala singisonngo ama laligogiti, Anutunon ii moma mokosinjon irona uulanawo mende meleema onono. Ii mende meleema onoma iyanja nanamemen solananon asuganon asugiwaatiwaajon moma Kraist Jiisas simolon oro kaanja kolooro qegi komuro Anutuwaajaanon koma konjoratin nonombaatiwaa kania kolooro. Saya molaaroti, ii moma laarinin iikaanja kanon singisongonana songbama mesaoro solananiwonja.

26 Kania ii kamban kokaamba asuganon asugiwaatiwaajon moma Jiisas kaen ama muro. Anutuwaananamemen solanja ii kokaen: Anjo solanja koloaja ano monjon Jiisas moma laariji, mono iwaa qaaya jen tegoro solananikeja.

27 Kaen kolooro mono naambaajonja selenana men ubonaga? Iwoi mombaajonja ama qaago totoon. Kana qaa otaan solanja koloowombaaajon ii amamaajon. Kaanja kanon solanja mende koloowonato, Jiisas moma laarinin Anutunon niniima qaanana jen tegoro solananikebonja.

28 Qaa koi jen tegon kota kokaen jen kotijon: Kana qaa otaankejonwaajon qaagoto, Jiisas moma laarin mujonwaajon ama Anutunon qaanana jen tegoro solananikebonja.

* 3:18: Ond 36.1 * 3:20: Ond 143.2; Gal 2.16 * 3:22: Gal 2.16

²⁹ Anutunon Juuda nonoo Anutunanagadeen mende koloaja. Mono kantri tosaaja yonoo Anutugia kaanagadeen koloaja me qaago? Mono yonoo Anutugia kaanagadeen koloaja.

³⁰ *Anutunon motoonngo koloaja. Kawaajon selenana kotogi laligojoni, nononon moma laarin munin men solananin nonomakeja ano selegia mende kotogi laligojuti, ii kaanagadeen moma laarin mugitiwaaajon ama men solananin onomakeja.

³¹ Moma laariwutiwaa qaa jen kanon kuun onoma iikaaja kanon Kana qaa men kamaan anin omayaa koloowaa me qaago? Ii kozigen qaagoto, Anutuwaanon Kana qaa ii mende qewagonkejonto, ii men kotiinkejon. Kian.

4

Aabrahamnon Anutu moma laarin solana kolooro.

¹ Nono bemunjalenana Aabrahambaa kaniaajon nomaen jewonja? Iinon Anutuwaawaa kania nomaen mokoloon iwaa jaanon solana kolooro?

² Onanon, Anutunon iwaa qaaya ii nanamemenja awagaajon ama jen tegoro solananinaga een, iinon iikawaajon saanon selia men unagato, ii Anutuwaawaa jaanon qaago.

³ *Iikawaa qaaya ii Buja Terenon kokaen oogita eja, "Aabrahamnon Anutu moma laariro momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro." Qaa kaen eja.

⁴ Qaaya ii mono kalenga jen tegoro solananiroto, mononon gawon mero galenanon tawaya kalenga qaagoto, gawon menkejiwaa so iima gosin tawaya munkeja.

⁵ Balon galenon kaen munkejato, Anutunon angonjora ejemba ananaa qaanana jen tegoro solananinkebona. Kawaajon mononon oyanboyan koloowombaaajon gawon mende men Anutu een moma laarin muji, Anutunon mono momalaaria ii iiro sokono qaaya jen tegoro solananiwaa.

⁶ Deiwidnon kaanagadeen qaa kawaa kania nanjon qaa kokaen ninisaama jero, "mononon oyanboyan koloowombaaajon gawon mende mero Anutunon momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiji, iinon mono simbawonawo koloaja."

⁷ *Kaen jero qaaya ii kokaen oogita eja,

"Ejemba Kana qaa waleengi Anutunon singisonngogia mesaon koma konjoratiro laligojuti, iyononon mono simbawonawo koloaju.

⁸ Pononon mombaa singisonngoya songbama iiro sokono ironja qaganon mende ano ubaati, iinon mono oyanboyanawo koloaja."

Qaa kaen eja.

⁹ Anutunon oyanboyan koloowombaa kania kaen ninisaama Anutuwaawaa aiwesenanawo nonoojonadeen jerota eja me qaago? Kian qaago. Ii mono kantri tosaaja aiwesegia qaa yonoojon kaanagadeen eja. Nononon kokaen jen oodaborojon, "Aabrahamnon Anutu moma laariro momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro."

¹⁰ Mono naa kambanon iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro? Anutuwaawaa aiweseya selianon kotogi laligoroti, kamban iikanon qaagoto, wala een laligoroti, Anutunon mono kamban iikanon momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro.

* **3:30:** Dut 6.4; Gal 3.20 * **4:3:** Jen 15.6; Gal 3.6 * **4:7:** Ond 32.1-2

11 *Wala een laligon Anutu moma laariro qaaya jen tegoro solananiro. Kawaa gematanon sokonoti waa aiweseya ii selianon kotowutiwaajon jero munjen aasoya kaanja kolooro. Kaen kolooro iwaa gematanon Anutu waa aiwese nanawo mende laligon moma laarin munin momalaarinana iiro sokono qaanana jen tegoro solananiwonjati, Aabrahamnon kuuya ananaa wanjalenanaga kolooro.

12 Wanjalenanana iinon een laligon kamban iikanon uuta meleema Anutu moma laarin laligoroti, nono aiwese nanawo iwaa so ama laligojon. Anutu waa aiwese nanawo laligon uunana meleema laligojoni, mono nonoo wanjalenanana kaanagadeen kolooro. Aiwese koton nonongi een lan mende laligojonto, Aabrahambaa kana lasuya otaan moma laarinkejon. Kian.

Anutuwaanon soomongo qaa moma laarinin honawo koloowaa.

13 *Anutunon Aabraham balon bunja qen muro toya kolooro gbiliurutanon iwaa gematanon iikaan laligon ubutiwaa qaaya jen somongoro. Qaa ii Kana qaa otaarotiwaajon ama mende iJOROTO, Anutunon momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solan koloorotiwaajon qaa ii ijoro.

14 *Tosianon oyanboyan koloowombaaajon Kana qanon qokotaan iikaan kanon Anutuwaanon iwoi ii bunja qen aowuyagati een, iyononon mono momalaariwaa qaaya qewagogi omaya koloonaga. Kaen Anutuwaanon soomongo qaawaajon mende amamaanin qaa iikanon mono omaya koloowabo.

15 Anutuwaanon Kana qaa waleenin irinja soono kazianon qanananon umakejato, Kana qaa mende enaga, ii singisongowaa qaaya mende jewonaga.

16 *Aabrahamnon kaen mindirin nonoma kuuya ananaa wanjalenanana kolooja. Kawaaajon soomongo qaaya nononoti, ii Kana qanon qokotaankejuti, iyonoojonadeen qaagoto, Aabrahamnon moma laariroti, iikaan moma laarinin ananaanon kaanagadeen honawo koloowaatiwaajon moro. Kawaaajon Anutunon soomongo qaaya ii kokaen arengon ano: Ii moma laarinin hona kuuya ananaajon kalenga nonono kalenmoriananon asuganon asuginkeja.

17 *Aabrahambaa qaa mon ii Bunja Terenon kokaen oogita eja, "Niinon gii kuun gombe ejemba kanageso mamaga yonoo mangiaga koloowaga." Qaa kawaa so Aabrahamnon Anutu waa jaanon man koma nonomakeja. Anutunon koomuya men gbilin onomakeja. Kanageso laaligogia qaa, ii jaawo laligojutiwaa tani kaanja onoono asuginkeju. Aabrahamnon mono Anutu kaanja moma laarin muro.

18 *Anutunon wala Aabrahambaaajon kokaen ijoro, "Goo gbiliuruganon koloon seigi jangogia sengelao kaanja kolooro laligowuya." Soomongo qaa ii moma nomaen honawo koloonaga, ii mende moroto, ii kilen jejeromonromon ama ejemba kanageso mamaga yonoo mangia koloowombaaajon mamboma laligoro. Soomongo qaa mutuyaa so koloowaatiwaajon mono Anutu moma laarin mun laligoro.

19 *Saarawaa gorojanon merabora memewaa so mende kolooro anj gbania 100:waa so laligon waaro. Kawaaajon iyanja romongoro mono eja wana selia waziin soosolia kolooroto, kilen Anutu waa qanon honawo koloowaatiwaajon moma laarin mun laligoro Aabrahambaa momalaarinon mende sologon looriro.

* 4:11: Jen 17.10 * 4:13: Jen 17.4-6; 22.17-18; Gal 3.29 * 4:14: Gal 3.18 * 4:16: Gal 3.7 * 4:17: Jen 17.5 * 4:18: Jen 15.5 * 4:19: Jen 17.17

²⁰ Mende looriroto, qaayanon honawo koloowaatiwaajon moma laarin iikanon kotiin nano. Anutuwaasoomonngo qaawaajon uutanon kema qen kan qen mende anoto, momalaarianon kotiiro Anutu mepeseen laligoro Anutuwaas qabunayanon sei-ro.

²¹ Anutunon iwoi asugiwaatiwaa qaaya jen somonjon ii andaboromambaajon kotiinkeji, ii moma kotiidaboron uuwoi mon mende ama laligoro.

²² Kaen ama laligorotiwaajon Anutunon Aabrahambaa momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro.

²³ Momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro, qaa ii Aabrahambaajonadeen mende oogita eja.

²⁴ Aabrahambaajonadeen qaagoto, ananaajon ama kaanagadeen ii oogita eja. Anana Ponana Jiisas men gbiliro koomunonga waaroti, Anutu iikaan moma laarin munin momalaarinana iiro sokono jen tegon nonono solananiwonja.

²⁵ *Anutunon ananaa singisongonanaajon ama Jiisas mende anjon kono komuro ano solanja koloowombaajon ama men gbiliro koomunonga waama laligoja. Kian.

5

Anutuwaas jaanon solanani aisoon luaenon laligojon.

¹ Anana Anutu moma laarinin qaanana jen tegoro solananijon. Kawaaajon Ponana Jiisas Kraistnon mono nemun koma nonono Anutuwo luae mokolon laligojon.

² Kaanagadeen Jiisas Kraist moma laarinin nemun koma nonono kalenmorian buna qen aowombaa kania mokolon kamban kokaamba kalenmorian uutanon laligojon. Anutuwaasamararan uutanon keubombaajon jejeromonromon ama aisoonkejon.

³ Kawaaajonadeen mende aisoonkejonto, konajilin moma kawaaajon kaanagadeen aisoonkejon. Konajilin moma mokosinjon iikaanja kanon kaparankonkon mokoloowonja. Ii moma iikawaaajon aisoonkejon.

⁴ Kaparan koma angobatonon kotiin nambonja. Angobatonon kotiin nanin jejeromonromonanon kotiinkebaa.

⁵ Anutunon Unja Toroya ama nonono kana kolooro uujopaa molaaro uunananon kemero laligojon. Kawaaajon jejeromonromon ama oyanboyon koloowombaajon ama mamboma gamugamu mende mokoloowonja.

⁶ Iikawaa kania ii kokaen: Anana wala looloria esunana qaa laligonini, Kraistnon mono kamban dindija iikanondeen komun ejemba anjonjoranawo ananaa downana mero.

⁷ Monjon Kana qaa tororo otaan dindija kolooji, alia iikaanjaajon monjon saanon mende komunaga? Ii moro amamaaya koloonagato, monjon uujopa mamaga ejemba ama onomakeji, alia monjon iwaajon ama saanon selia qeleema komumambaajon monaga.

⁸ Ejembanon iikaanja amakejonto, Anutunon uutanon jopagon nonomakeji, iinon ii kokaen qendeen: Iinon Kraist wasiro kamaan wala anjonjora ejemba laligonini, kamban iikanondeen mono ananaajon ama komuro.

⁹ Komuro kamban kokaamba sayanon songbama jen tegon nonono solanani laligojon. Kilen ii qerewenja kaanja kolooro honanon mono kanagen kokaen koloowaa: Anutunon singisongowaa uugereya asuganon qendeen iwoi kanjanawo namonon asugiwaa. Ii asugiro Anutuwaas jaanon solanja

* 4:25: Ais 53.4-5

koloonjiwaajon Jiisasnon mono irinjonsoon iikanonja metogon nonono oyanboyon mokoloowonja.

¹⁰ Anana wala Anutuwaa kereuruta laligoniji, kambañ iikanon iyanjaa Meria wasiro komuñ iinon tawanana kolooro Anutuwo ala-ala kolooniñ. Kolooniñ, iikanon qerewenja koloojato, honanon kanagen kokaen asugi-waa: Tawanana ano Anutuwaa alauruta laligonij Jiisasnon kotiinj laligojiwaajon mono afaangon metogon nonono oyanboyon mokoloowonja.

¹¹ Ponjana Jiisasnon Anutuwaa hamoqeqe gawonja mero Anutunon tawanana ano iwo ala-ala kolooniñ, iikayadeen qaagoto, onanon Anutuwo jopagon aon nama otokorian maama aisoonkejon. Kian.

Aadambaajon ama komuninto, Kraistwaajon ama gbiliwonja.

¹² *Eja motoongonon singisonjo namonon kondoro kolooro. Anutunon singisongowaa ironja ano koomu asugiro. Iikawaa so ejemba kuuyanon singisonjo ama laligonij koomunon iikawaajon ejemba korebore sokoma nonono laligojon.

¹³ Wala Kana qaa mende kolooro kambañ iikanon kaanagadeen singisonjo asuganon asugin edabororoto, Kana qaa mende ero singisongowaa qaaya ii mende jen gosinj lan laligogi.

¹⁴ Aadambaa kambananonja kanain lan laligon kougii Mooseswaa kambananon Kana qaa asugiro. Ejemba kambañ biiwianon iikanon singisonjo angito, Adamnon kana waleenoti, iikawaa sogadeen mende waleema laligogito, koomunon kilen ii kaanagadeen galen koma onono laligogi.

Adam, eja mutuya iinon mono eja mon kawaatiwaa sareyaga kolooro.

¹⁵ Sareyaga kolooroto, kanagara ii ororon mende koloojao. Adamnon Kana qaa waleema kamaaro singisonjo asugin sein ejemba mamaga sokoma onono komuñ laligogi. Ii koomuwaa kania koloojato, oyanboyon koloowombaa kania ii mon. Ii kokaen: Eja motoongon Jiisas Kraist iinon nemuñ koma nonoma kalenmorianja ninisaano Anutuwaa kalenanon asuganon asugin ejemba mamaga sokoma qepalugon nonono.

¹⁶ Toroqen kokaen jemaña: Kana woi ii ororon mende koloojao. Eja motoongonon singisonjo ano Anutunon qaaya jen tegoro singisonjo ejemba kuuya anana gere siawaa buña kolooniñ. Ii balon ejawaa kania koloojato, Siwe ejawaa kania ii mon. Ii kokaen: Kambañ mamaga Anutuwaa Kana qaa waleenin kalenja qendeema jen tegon nonono solananinkejon.

¹⁷ Ii mombo jemaña: Eja motoongonon Kana qaa waleema koomu kondoro ejemba korebore komuñ laligojon. Aadambaa singisongowaaajon ama koomunon kuuya sokoma galen koma nonono tondu laligonij. Ii kana kamaanqeqeta koloojato, Anutu esunmumuyaa kania ii kokaen: Ejemba anana solanja koloowombaa kalenja ii kelemalelen buña qen aon kalenmorianjaa uutanon laligojoni, anana mono oyanboyon mokoloowonja. Eja motoongon Jiisas Kraist iinon nanjon inaan nonono kawali kaanja kotiinj laligon ubonja.

¹⁸ Mombo toroqen jemaña: Eja motoongonon Anutuwaa Kana qaa waleema kamaaro Anutunon qaaya jen tegoro ejemba kuuya anana gere siawaa buña kolooniñ. Kaanjadeen eja monjon solanja koloowombaaajon kondoro uunana meleenij Anutunon saanon ejemba kuuya anana qaanana jen tegoro solananin kotiinj laligon ubonja.

¹⁹ Iikayadeen mombo jemaña: Eja motoongonon qootogo ama singisonjo wan kono seiwo ejemba seiseiya anana meleema singisonjo ejemba kolooniñ. Kaanjadeen eja monjon Anutuwaa jeta ten koma

* 5:12: Jen 3.6

singisongonanaa tawaya mero kana kolooro Anutunon ejemba seiseiya ananaa qaanana jen tegoro solananiwonja.

²⁰ Wala een lan laligon kougito, Mooseswaa kambanon Anutunon Kana qaa ejemba singisongogia moma kotowutiwaajon toroqen onono. Ii toroqen ononoto, ii mogi singisongogianon sein asuganon asugiro. Iikaen kolooro Anutunon mono kalenmoriaña kaanagadeen men seiro singisongo uugun asugiro.

²¹ Singisongowaa ku-usunja ii somata. Kawaajon singisongo anin iikanon galen koma nonono koomuya koloon laligon kounin. Anutuwaa kalenmoriaña iikanon mono kaanjadeen ku-usunawo kolooja. Jiisas Kraist Ponnananon solananiwombaaajon kondooro Anutunon qaanana jen tegoro dingon laaligo kombombaña mokoloon kamban tetegoya qaa laligon ubonja. Kianj.

6

Singisongo gema qen Kraistwo gbilin laligowu.

¹ Anutunon kalenmoriaña nonono seiwaatiwaajon singisongo toroqen ama laligowonja me qaago? Kawaajon mono nomaen jenin sokombaa?

² Singisongo mono kozigen! Nono singisongowaa kasanonga loloon uunana walaganon qamo kaanja kolooro singisongo ambombaaajon togon laligojoni een, mono nomaembaajon singisongonon toroqen galen koma nonono laligowonaga?

³ Qaa koi moju me qaago: Anana kuuya Kraistwaanon qokotaawonatiwaajon ama oomulu men nonongi. Iikanon uunana walaganon mono Jiisas qegi komurotiwaa tani komuro laligowombaaajon oomulu ii men nonongi.

⁴ *Amanon asamararaña qendeema Kraist men gbiliro koomunonga waaroti, ananaa uunananon kaanagadeen gbiliro dologa koloon laligonin sokombaa. Mannananon anana Kraistwaa tani kaanja gbilin waama nanamemen dologa ama men laligowonatiwaajon moja. Kawaajon oomulu ii kokaembaajon men nonongi: Uunana walaganon Jiisaswo motoon komun ewaatiwaajon uunana walaga ii kaanja ron kongi.

⁵ Uunana walaganon Kraistwo ororon komuro iikanon iwo qokotaan laligojoni een, Mannananon anana kaanagadeen Kraistwo nambonatiwaajon moja. Kraistnon koomunonga waaroti, mono iwaa tani ororon gbilin laligonin sokombaa.

⁶ Uuselewaa siinana kombombaña bologanon singisongo ambonatiwaajon koposongonkeji, Anutunon siin ii kondeeno kemebaatiwaajon momakeja. Anutunon singisongonon toroqen galen koma nonono welenja qen laligowonatiwaajon mende moja. Kawaajon uunana walaga ii Kraistwo maripoonon qero komuro. Iikawaa so laligojon, ii mojon.

⁷ Mombaa uuta walaganon komuro iinon mono singisongowaa kasanonga loloon laligoja.

⁸ Uunana walaganon Kraistwo komuroti een, kaanjadeen iwo gbilin laligon kotiiwombaaajon moma laarijon.

⁹ Kaen moma laarin Kraistwaa kania kokaen ero moma yagojon: Anutunon ii men gbiliro koomunonga waama laligon kotiin mombo mende komuwaa. Koomunon ii mende toroqen galen kono laligon ubaa.

* 6:4: Kol 2.12

¹⁰ Koomu komuroti, iikaana kanon mono kamban motoongo iikanon singisongowaa ku-usuna kondeeno kamban tetegoya qaa looloria en ubaa. Laaligo kombomana laligoji, ii mono Anutuwaajon laligon ubaa.

¹¹ Qamo yononon singisongo ambombaajon amamaawuya. Ono mono kaanjadeen onoangiaajon mogi qamo kaana kolooro Kraist Jiisaswo qokotaan nama Anutuwaajon kotiin laligowu.

¹² Selegia komuwaati, iikawaa siin kombomana bologanon galej koma onono ii ten koma mun singisongo ambubotiwaajon ii mono somongon laligowu.

¹³ Kawaajon sele kitigia kuuya ii mono singisongo Toyaa boronon mende ambu. Kema kaen angi bunaya kolooro wan kono angonjora koloowabo. Iikaana qaagoto, koomuyanonga gbilingo mono onoangia Anutuwaa boronon ama aowu. Sele kitigia kuuya ii Anutuwaa borianon angi bunaya kolooro nemun kono nanamemen solana kolonkebaa.

¹⁴ Ono Kana qaa baatanon qaagoto, kalenmorian uutanon laligoju. Kawaajon singisongonon mono een somongon galej koma onono laligowubo. Kian.

Solana laaligowaa Toyaa mono welen qen laligowu.

¹⁵ Kawaajon nomaen jewonaga? Anana Kana qaa baatanon qaagoto, kalenmorian uutanon laligon singisongo anin sokonja me qaago? Ii kozigen!

¹⁶ To woi koloojao. Onoangia yoroononga mombaa boronon ama aon jeta ten koma welen qenjejuti, iikawaajon mono qaa koi moma yagowu: Ono mon jeta ten komakejuti, mono iwaa welenqeuruta kolooju. Singisongo Toyaa welenqeuruta koloojuti een, iinon mono unuano koomu kotiga komuwuya. Anutuwaa jeta ten koma welen qenjejuti een, iinon mono qaagia jen tegoro solana kolon laligon ubuya.

¹⁷ Ono wala singisongo Toyaa welenqeuruta kolon laligogi. Kaana laligogi Buna qaanon mindinon onomakebaatiwaajon kuma onongi mogi. Ii moma iikawaa so uugia meleema kamban kokaamba Buna qaa tororo ten koma Anutuwaa kania otaankeju. Kaen moma onoojon "Anutu dangisen!" jen laligojon.

¹⁸ Ii otaan singisongowaa kasanonga lolon Anutuwaa welen qen nanamemen solana ama men laligoju.

¹⁹ Uuselegianon looloria koloojiwaajon ama qaa iikawaa kania ii mono balon ejemba ananaa qaa jejewaa so niinon kokaen jema: Ono wala sele kitigia kuuya togon jeulalan Toyaa (Satambaa) boronon ama welen qen laligogi. Kaana laligogi nanamemen angonjorayawo asugin uugia men tiloro laligogi. Kaana laligogito, kamban kokaamba sele busu kitigia kuuya ii mono togon Anutuwaa boronon ambu. Kaen ama welen qegi nanamemen solana asugiro soraaya kolonkebu.

²⁰ Ono singisongo Toyaa welenqeuruta laligogiti, kamban iikanon nanamemen solana ii mende otaagito, onoangiaa jaajaa tondu laligogi.

²¹ Kamban kokaamba nanamemen iikawaajon gamugia mojuto, kamban iikanon iikaen ama laligon hona mono nomaen mokoloogi? Nanamemen gamuyawo kawaa hona ii koomu kotiga.

²² Kamban kokaamba Anutunon singisongowaa kasanonga isama onono lolon Anutuwaa welenqeuruta kolooji hona asugiro soraaya kolonkeju. Kaan ama laaligo kombomana laligon tetegyanon oyanboyan mokolon laligon ubuya.

²³ Singisongo aninj Toyanon tawa nonono koomu kotiga mokoloowonato, Anutuwaa kalenja ii oyanboyon laaligo. Kraist Jiisas Ponnanawo qokotaan nambonjati een, mono kotiin tetegoya qaa laligon ubonja. Kianj.

7

Loemba laaligowaa sareqaaya

¹ Oo uumeleen alauruna, onjo Kana qaa mojutiwaa so onjoonj kokaen jemaŋa: Kana qaanonj ejemba somonjonj nononja. Namononj laligonj ubonjatiwaa so mono kawaa baatanonj laligowonja, onjo ii moju me qaago?

² Kawaa sareya monj ii kokaenj: Kana qaanonj emba loyawo somonjoro ejanonj laligowaatiwaa so loemba laligowaato, loyanonj komuwaati een, embianonj mono loemba laaligowaa Kana qaanonja loloowaa.

³ Kawaajonj loyanonj jaawo laligoro eja mombaajonj Oonj jero mewaati een, iwaa qata mono olonkalu embaga jenkejonj. Kaen jenkejonto, loyanonj komuwaati een, Kana qaa iikanonj mende toroqen somonjoro laligowaa. Kaanja laligonj eja monj mewaati, iinonj mono olonkalu embaga mende koloowaa.

⁴ Kawaajonj uumeleen alauruna, onjo kanagianonj mono kaanjadeen eja. Onjo kaanagadeen eja mombaa bunja koloowutiwaajonj Kraistwo qokotaagi. Anutunonj ii menj gbiliro koomunonja waaro laaligonananonj honja Anutuwaajonj mokoloo asugiwaatiwaajonj momakeja. Kraistnonj komuro uugia walaganonj iwo komuro qamo kaanja koloonj Kana qaawaa bunja mende laligoju.

⁵ Wala uuselewaa siinj kombombanja bologanonj galenj koma nonono tondu laligoninj. Kambanj kanonj Kana qaanonj sololoonj kuunj nonono singisongo ambombaa siinjana kombombanja bologanonj koloonj galenj koma nononji. Kawaajonj uuselenananonj waaro laaligonananonj koomu kotigaa honja mokoloonj tondu laligoninj.

⁶ Kaanja laligoninto, wala qaa iikanonj somonjonj nonono gbadoyanonj laligonj kana qaawaa wanja motomotoonj otaawombaajonj kaparanj koma gawonja menj laligoninj. Kraistwo qokotaan naninj uunana walaganonj iwo komuro kambanj kokaamba kana qaawaa bunja koloonjinonja loloonj mombo welenja mende qenkejonj. Kambanj kokaamba kananananonj gbiliro Unja Toroyanonj inaanj nonono afaanjonj Anutuwaa gawonja menkejonj. Kianj.

Singisongo ambobotiwaajonj kaparanj koma aonjoronkejonj.

⁷ *Kawaajonj nomaen jewonaga? Kana qaa anjo singisongoyawo kolooja me qaago? Ii kozigenj! Kana qaanonj mono singisongowaa kania qendeema nono mobe. Kana qaa monj kokaenj eja, "Mombaanonj iwoiwaajonj mende koposongowa." Kaen mende jenagati een, niinonj iwoiwaajonj koposonjonkejenj, iikawaa kania mende moma kotowenaga. Kawaajonj Kana qaa mende moma kotowenaga, iikianj singisongo mende moma yagowenaga.

⁸ Kana qaa mende enaga, singisongononj mono qaa omayo ano koomuya koloonaga. Kaanja koloonagato, jenkooto qaa mobe sopa somonjonj nono ii waleemambaa kania koloo singisongo ambe asugiro. Jenkooto qaanonj mono kuunj nono uuna waaro siinjna kombombanja bologa kania kania ii tororo asugigi bologaaajonj tondu koposonjonkejenj.

* 7:7: Eks 20.17; Dut 5.21

⁹ Wala Kana qaa mende moma tompin laligoweto, jenkooto qaa mobe iikanon angon koma nonotiwaajon singisongowaa siinanon gbiliro uuna waaro ii ambe. Singisongo ambe men komun nono koomuya koloowe.

¹⁰ Anutunon jenkooto qaa ii otaan laligon kotiimambaajon moma nonoto, qaa ii otaamambaajon batogowe men komun nono koomuya koloowe. Koomuya kolooweti, iikanon mono asuganon asugiro mokoloowe.

¹¹ *Jenkooto qaa moma kotowe sopa somongon nono ii waleemambaa kania kolooro jenkooto qaanon kuun nono singisongonon tiligon nono ii ambe. Singisongo ama qaanawo koloowe. Iikaanja kanon Anutuwaa jenkooto qaa iikanon singisongo nemun kono ambe men komun nono koomuya koloowe.

¹² Kaanja kolooweto, kilen Kana qaa iikanon mono kowoga ano soraaya kolooja. Iikawaa jenkooto qaayanon mono dindina ano awaa kolooja.

¹³ Kaanja kolooro jenkooto qaa awaa iikanon men komun nono koomuya koloowe me qaago? Ii kozigen! Qaa awaanon qaagoto, Kana qaanon mono neenaa singisongonaa kania nisaano moma kotowe. Singisongowaa gamuya asuganon asugiro kanjanawo momambaajon ama jenkooto qaa iikanon singisongowaa sopaya somongoro uunanon waaro waleema singisongo ambe. Neenaa singisongona iikanon mono men komun nono koomuya koloowe. Kian.

Uunanon singisongowaa manjaqeqe ero laligojen.

¹⁴ Unja Toroyanon Kana qaa nonono dindina kolooji, ii mojonto, niinon singisongo ejaga koloon siinja kombombara bologawo koloojen. Kamaan kombe singisongonon galen koma nono ten koma welenja qen singisongo amakejen.

¹⁵ *Kawaajon iwoi awaa amambaajon momakejeni, ii mende amakejen. Iito, iwoi bologa amambaajon togon sisia menkejeni, mono ii amakejen. Kawaajon iwoi amakejeni, niinon kawaa kania saanon mende moma kotonkejen.

¹⁶ Kawaajon iwoi bologa amambaajon mojotiitii ama ii amakejeni een, Kana qaanon mono kilen awaa kolooja. Kana qaawaajon mono uumotoon anjen.

¹⁷ Kaen kolooro niinon neeno ii mende toroqen amakejento, singisongo uunanon eji, iinon mono kuun nono ii amakejen.

¹⁸ Nanamemen awaa amambaa siinja onanon momakejento, ii amambaa esunanon mende koloon nomakeja. Kawaajon noo uunanon iwoi awaa mon mende ejato, uuselenanon mono singisongo amambaajon kuun nomakeja, iikaya mojen.

¹⁹ Kawaajon iwoi awaa amambaa siinja momakejeni, ii mende amakejento, iwoi bologa mende amambaajon momakejeni, mono ii amakejen.

²⁰ Kaen kolooro iwoi amambaajon togonkejeni, ii kilen amakejeni een, ii neeno mende toroqen amakejento, singisongo uunanon eji, iikanon mono kuun nono ii amakejen.

²¹ Kawaajon neenaa kanana kokaen ero mokolonkejen: Iwoi awaa amambaa siinja mobe bologaa siinanon mono uuna somongoro osinkejen.

²² Kawaa kania ii kokaen: Uunanon Anutuwaanon Kana qaawaajon uumotoon ama ten komambaajon momakejen.

²³ Kaen momakejento, sele busunanon neenaa kaniana kokaen ero mokolonkejen: sele busunaa kitia yononon singisongowaa waja koloogi

amambaajon momakejen. Singisonjo amambaa siijnanon mono uusiina awaa ii menj kamaan amambaajon moro aon oronkejao. Singisonjo amambaa siina kombombananon mono sele busunaa kitia kitia sololoon onoma somonjon nono kasa gbadonon laligojen.

²⁴ Oo niinon bolin tegon anjonjoranawo koloojen. Uuselenaa siina bologanon nuano koomu kotiga komumambotiwaajon mono moronon downa menj hamo qen nonaga?

²⁵ Oo Jiisas Kraist Ponna, iinon nemun koma nono “Anutu dangisen!” jejen. Kianananon kaanja kolooro neeno uunanondeen Anutuwaanon Kana qaawaa baatanon kema welenja qenjeiento, sele busuna singisongoyawo iikaananon singisonjo amambaa siina kombombananon somonjon nono iikawaa kasa gbadonon laligojen. Kian.

8

Unja Toroyanon riindangonana kolooro kotiinj laligojon.

¹ Kawaajon ejemba Kraist Jiisaswo qokotaan nanjonj, Anutunon mono ananaa qaanana jen tegoro kamban kokaamba gere siawaa bunja mende koloon laligojon.

² Kawaa kania kokaen: Gii singisongowaa siina tenj koma laligonatiwaajon ama koomu kotigaa bunja koloon laligona. Kaaanja laligonato, Kraist Jiisaswo qokotaan nana laaligo kotigaa Unjanon mono koomu kotigaa kasanonja isama gono laligojan.

³ Ejemba uuselenananon siijnana kombombanja bologa ii eja. Ii otaanin Kana qaawaa esunanon loorinj laaligo kombombanja nonombaatiwaajon amamaaro osinj qagoninj. Qagoninj uuselenananon singisonjo ama laligoninj, Anutunon singisonjo iikawaa qaaya jen tegon kitia kokaen meleeno: Iinon iyanjaa Meria wasiro namonon kamaan singisonjo ejawaa sele kaanja kolooro. Toroqen singisongowaa siimolonj tani kaanja kolooro oogi komuro. Anutunon laaligo kotigaa kania kaen meleuro.

⁴ Anutunon kania ii kokaembaajon meleuro: Kana qaanon anana solanja ano dindina laligowombaajon jen koton nonomakeji, Anutunon qaa iikawaa honanon ananaanon koloodaborowaatiwaajon moro. Kawaajon uuselenanaa siina kombombanja bologanon mende galen koma nonombiwaajon togon Unja Toroyaa uusiina tenj kombombaaajon namakejon.

⁵ Ejemba uuselegiaa siinj kombombanja bologa otaankejuti, iyonoo uugianon mono singisonjo ambombaaajon eja. Ejemba Unja Toroyaanon siinj otaan amakejonj, ananaa uunananon mono Unja Toroyaanon nanamemen amboniwaajon eja.

⁶ Uuselenanaa siinj kombombanja bologanon mono horon nonono koomu kotigaagenj kembombaaajon ejato, Unja Toroyanon uunananon luae qero kotiinj laligowombaa siina momakeja.

⁷ Anutunon Kana qaa nonono singisonjo ambombaa siinj kombombananon mono qaa iikawaa baatanon mende kemakeja. Ii kemambaajon amamaaja. Ii amamaaro tondu laligonj uunananon Anutu qetama kere ama munkejon.

⁸ Ejemba uuselewaa siingia kombombananon galen koma ononji tondu laligojuti, iyonononj mono Anutuwaajaanon sokombombaaajon osiwuya.

⁹ Yonononj osiwuyato, Anutuwaaja Unja Toroyanon onoo uugianon laligojijen, iinonj mono galen koma onono laligoju. Uuselewaa siingia kombombanja bologa yonononj mono onjo mende galen koma onomakeju. Kraistwaa

Uᅇa Toroyanonᅇ mombaa uutanonᅇ mende kemero eenᅇ laligoji, iinonᅇ Kraistwaa buᅇa mende kolooja.

¹⁰ Mende koloojato, Kraistnonᅇ onᅇoo uugianonᅇ laligoji eenᅇ, sele busugianonᅇ singisonᅇgowaajonᅇ ama komuwuyato, unᅇagianonᅇ solanᅇa koloojutiwaaᅇonᅇ ama kotiinᅇ laligonᅇ ubuya.

¹¹ *Anutunonᅇ Kraist Jiisas menᅇ ᅇbiliro koomunonᅇga waaroti, iwaa Unᅇayanonᅇ uugianonᅇ laligoji eenᅇ, iyorononᅇ onᅇo Anutuwo qokotaanᅇ nanᅇgi selegia koomuya ii kaanᅇagadeenᅇ menᅇ ᅇbiliwaota.

¹² Oo uumeleenᅇ alauruna, ᅇbilinᅇ laligojonᅇiwaajonᅇ nonononᅇ mono Anutuwaanonᅇ tosawo laligojonᅇ. Uselewaa siinᅇnana kombombanᅇa bologa otaawombaa tosaga qaagoto, Uᅇa Toroyaa jeta tenᅇ koma laligowombaa tosayanonᅇ mono enᅇ nononᅇa. Kawaajonᅇ ananaa ainᅇnananonᅇ lanᅇ laligowombo.

¹³ Uselewaa siinᅇgia kombombanᅇa bologa otaanᅇ laligojuti eenᅇ, onᅇo mono koomu kotigaa buᅇa koloowuya. Kaanᅇa koloowuyato, Anutu qama kooligi Uᅇa Toroyanonᅇ uuselegiaa nanamemenᅇ bologa menᅇ komunᅇkebaati eenᅇ, iikaanᅇa kanonᅇ mono ᅇbilinᅇ kotiinᅇ laligonᅇ ubuya.

¹⁴ Anutuwaa Unᅇayanonᅇ ejemba qindingonᅇ unᅇuano laligojuti, iyonᅇnonᅇ kuuya Anutuwaa meraboraanaᅇ koloaju.

¹⁵**Omejiilanᅇ yonᅇnonᅇ ejemba sololonᅇ onᅇonᅇgi jenengia ororo welenᅇqee omaya koloonᅇ laligojuto, onᅇo ome kaanᅇa ii monᅇ qaagoto, Uᅇa Toroya ii buᅇa qenᅇ aonᅇ laligoju. Kawaajonᅇ onᅇo mono mombo toroqenᅇ toroko qaganonᅇ laligowubo. Uᅇa Toroya iinonᅇ mono menᅇ letoma onᅇono Anutuwaa meraboraanaᅇ koloaju. Uᅇa iikanonᅇ sololonᅇ nonono Anutuwaajonᅇ “Aba* Ama!” qamakejonᅇ.

¹⁶ Anutuwaa meraboraanaᅇ koloojoni, qaa ii Uᅇa Toroyanonᅇ anᅇo ananaa unᅇananawo wambelaanᅇ motoonᅇ nanᅇonᅇ jenᅇkejao.

¹⁷ Anutuwaa meraboraanaᅇ koloojoni eenᅇ, iinonᅇ iyanᅇaa ejembauruta ananaajonᅇ oyanᅇboyanᅇ mozozonᅇgoro eji, ii kaanᅇagadeenᅇ buᅇa qenᅇ aowonᅇa. Anutunonᅇ Kraistwaaᅇonᅇ iwoi mozozonᅇgoro eji, ii mono kaanᅇagadeenᅇ Kraistwaa kooronᅇanonᅇ nama buᅇa qenᅇ aowonᅇa. Kraistwo motoonᅇ siimbobolo momakejonᅇi eenᅇ, mono kaanᅇagadeenᅇ Kraistwaa asamararanᅇanonᅇ uma iwoi motoonᅇ asarinᅇ laligowonᅇa. Kianᅇ.

Laaligo asamararanᅇawononᅇ uma laligowonᅇa.

¹⁸ Kambanᅇ kokaamba siimbobolo moma laligojonᅇi, iikanonᅇ laaligo kamaanᅇqeqeta kolooja. Kanagenᅇ Kraistwaa asamararanᅇanonᅇ uma asarinᅇ oyanᅇboyanᅇ laligowonᅇati, iikanonᅇ mono laaligo uuta akadamyawo koloowaa. Laaligo woi ii leelee ama gosiwonᅇatiwaa so qaago. Kaanᅇ romonᅇojenᅇ.

¹⁹ Anutunonᅇ oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyonᅇnonᅇ mono mamboma Kraistnonᅇ kanᅇ Anutuwaa meraboraanaᅇ metogonᅇ qendeema onᅇono asamararanᅇ asuginᅇ onᅇombaatiwaaᅇonᅇ awelegonᅇkeju.

²⁰ *Anutunonᅇ oro ano iwoi kuuya mokoloroto, yonᅇnonᅇ laligonᅇ komunᅇ qaombuya. Iyanᅇgiaa siinᅇgiaa so qaagoto, Anutunonᅇ mono iyanᅇaa siinᅇa so kaenᅇ arenᅇgoro. Iwoi kuuya qaombuyato, kilenᅇ jejeromonᅇromonᅇ onᅇono oyanᅇboyanᅇ kokaenᅇ asugiwaatiwaaᅇonᅇ mambomakeju:

²¹ Anutunonᅇ oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyonᅇnonᅇ mono kaanᅇagadeenᅇ kokaembaajonᅇ mambomakeju: Anutunonᅇ ii kaanᅇagadeenᅇ

* **8:11:** 1 Kor 3.16 * **8:15:** Maak 14.36; Gal 4.6 * **8:15:** Gal 4.5-7 * **8:15:** Aba ii Arameik qaanonᅇ ama. * **8:20:** Jen 3.17-19

anjonjora laaligowaa kasayanonga isama onono mende komon gisaan qaombuyato, Anutuwaa merabora kaanja loloon asamararanjiawo asarin enj ubuya.

²² Kawaa kania ii kokaen: Anutunonj oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyonononj korebore mono motoonj osongonj horonj merabora memewaa masu ununkeji, iikaanja moma enj kouma kamban kokaamba kaanagadeen amakeju, ii mojonj.

²³ *Anutunonj oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyonoononga qaagoto, Anutuwaa yambuyambu koloonin Unaya Toroya kalena nonono laligojonj, anana mono kaanagadeen uunananonj osongonj horonj laligonkejonj. Anutunonj nunuano meraboraanja qaita monj koloowombaaonj mamboma laligonj osongonj amakejonj. Nunuama downana mero selenana qaita monj buna qen aon Siwenonj uma qeangowaatiwaajonj awelegonj laligojonj.

²⁴ Kaanja letombombaaonj jejeromonromonj ama uunana meleema Siwewaa buna koloowonja. Iwoiwaajonj jejeromonromonj amakejonj, iikawaa honja kolooro iininj jejeromonromonana iikaanja kanonj tegowaa. Monjonj iwoiwaa honja kolooro iima iikawaa jejeromonromonja ii mende toroqen ama mambomakeja. Ii qaago.

²⁵ Iwoiwaa honjonj mende kolooro iimakejonj, iikawaajonj jejeromonromonj anjonj eenj, ii mono kaparanj koma koloowaatiwaajonj mambonin uunana mende kamaankeja.

²⁶ Kaanjadeen loorinin Unja Toroyanonj ilaan nonomakeja. Nomaen gama koolinin sokonaga, ii mende mojonto, Unja Toroyanonj mono anj gamakooli gawonananonj ilaan nonoma ananaajonj ama gama koolin qaa jeta asuganonj jejewaa so qaagoto, osongonjbooro qaganonj sanenonj jenkeja.

²⁷ Sanenonj jen Anutuwaa siinaa so ejemba soraaya ananaajonj ama gama koolinkeja. Anutunonj ejemba uunana iima gosinkeji, iinonj mono afaangonj Unja Toroyaa uumomoya momakeja.

²⁸ Anutunonj gamakoolia moma ilawoila kuuya galenj kono kawaa mindi-mindiri honjonj mono iyanjaa alaurutanonj qeangowutiwaajonj koloonkeja. Ii mojonj. Honja iikanonj ejemba hamoqege arejaa so onono jopagonj munkejuti, mono ii kaen me kaen ilaan onomakeja.

²⁹ Anutuwaa arejaa kania ii kokaen: Iyanjaa Merianonj uumeleenj ala seiseiya ananaa batunananonj jeta menj nonombaatiwaajonj momakeja. Kawaaonj waladeen arej ama nonono taninananonj Meriaa so koloowombaaonj moro. Iikawaajonj ejemba waladeen moma nononoti, nono kaanagadeen koloowombaaonj jen meweengonj nonono.

³⁰ Waladeen jen meweengonj nononoti, anana kaanagadeen nonono. Nononoti, ananaa qaana kaanagadeen jen tegoro solananininj. Solananininj, ananaajonj kaanagadeen kana qendeenon iyanjaa asamararanonj uma oyanboyan laligowonja. Kianj.

Anutuwaa uujopayaa mepemepesee rii.

³¹ Qaa ii moma kawaaonj nomaen jewonaga? Anutunonj sopa somonjonj nonoma leegenananonj laligoji eenj, morononj mono qotogonj nononaga?

³² Anutunonj iyanjaa Meria kaanjadeen mende anjonj konoto, ii jen tegoro laaligoya kuuya ananaajonj ama qeleeno. Ii qeleeno Anutunonj iwo kalen qerewenja tosaanja kuuya ii kaanagadeen afaangonj nonombaa.

³³ Anutunonj ejemba iyanjaajonj meweengonj nonoma qaana jen tegoro solananinkejonj, iikawaajonj morononj mono qaa jakeyanonj ama nononaga?

* 8:23: 2 Kor 5.2-4

³⁴ Kraist Jiisasnon komuro Anutunonj mombo menj gbiliro Siwenonj uma Anutuwaa boro dindinanonj rama toroqen ananaajonj ama qama koolinjeja. Kawaajonj mononj monj qaanana gosinj gere sianonj kemebombaajonj jen tegonj nonomambaajonj amamaawaa.

³⁵ Kraistwaa uujopa uutanonj laligoninj morononj mono iikanonja mendeema nonono kamaawonaga? Kakasililinj ama nononji konajilinj mobonagato, Kraistwaa uujopayanonga saanonj mende kamaawonja. Sisiwerowero ama nonombuyagato, iikanonja saanonj mende kamaawonja. Bodi mokoloowonaga me opo surunananonj qaono laligowonaga, mono saanonj mende kamaawonja. Komuwombotiwaa toroko qaganonj laligowonaga me manja qegi kazi koloonagato, mono saanonj mende kamaawonja.

³⁶ *Iikawaa qaaya ii Buna Terenonj kokaenj oogita eja,
 “Goo qagaajonj ama umugawodeenj kanainj nunugi komuwonatiwaaajonj mogi kema gomanj tiinjeja. Lama unuj nenkejuti, iikaanjadeenj nonoojonj romonjonjeju.”

³⁷ Qaa iikawaa so ama nonombuyagato, Kraistnonj uujopaya ninisaano moninj, iinonj nanjonj nonono lombo kuuya iikanonj mono haamo ama otokorianj maama laligowonja.

³⁸ Iwoi mononj mono Kraistwaa uujopayanonga mendeema nonomambaajonj amamaawaa. Ii honja toonaga moma yagojenj. Koomunonj me laaligowaa iwoiya mononj mono mendeema nonomambaajonj amamaawaa. Siwe gajoba me omejiilanj yonononj mono kambanj kokaamba me kanagenj nono mendeema nonombombaajonj amamaawuya. Bensakonj kawali ku-usunjiawo yonononj ii amamaawuya.

³⁹ Euwaa euyanonj me emuwaa emuyanonj laligojuti, iyonononj mono mendeema nonombombaajonj amamaawuya. Anutunonj ilawoila tosaanja monj mokolorota ejuti, iyonononj mono kaanagadeenj Anutuwaa uujopaya iikanonja mendeema nonombombaajonj amamaawuya. Anutuwaa uujopaya iikanonj mono Kraist Jiisas Ponjana iwaanonj asugiro ninisaano ii mojonj. Kianj.

9

Anutunonj siinja so Israel meweenjonj onono.

¹ Niinonj Kraistwo qokotaanj nama qaa qolonmolongoya qaagoto, qaa honja toonj monj jemaaja. Unja Toroyaa qaawaajonj geja ambe qaana nanjonj jen kotiinj uunanonj sane nuro kokaenj moma jejenj:

² Niinonj Juuda ejemba tosaanja yonoo wosobirinonj nuro uunanonj siimbobolo somata tetegoya qaa kokaembaajonj momakejenj:

³ Yonononj niwo balonj selenonj Israel kanagesoga motoonjo koloojonto, uugianonj Kraistwo mende qokotaanj lanj laligoju. Niinonj Israel nalaurunanonj uugia meleembutiwaajonj aonoronjejenj. Anutunonj yonoo qaagia gosiro neeno yonoo kitigia koloowe ironja meleema noo qananonj kokaenj ubaatiwaajonj mojenj: Iinonj nii Kraistwaanonga mendeema nono gere siawaa buna koloomambaajonj mojenj.

⁴ *Yonononj Israel tuunj uutanonj laligogi Anutunonj unuano bunaya kolooju. Anutuwaa qabunaya bosima akadamugiawo kolooju. Anutunonj yonowo oyanboyanj koloowutiwaa soomonjo walaga ano gbilia ama Kana

* 8:36: Ond 44.22 * 9:4: Eks 9.4

qaa onono. Kawaajon jiwowon jigonon uma Anutuwaa waeya men mepe-
seenkeju. Anutunon kotumotueya seiwaatiwaa qaa somongoroti, iikawaa
honanon koloowaatiwaaajon mambomakeju.

⁵ Yononon wanjalenana Aabrahambaa gbiliuruta yonoo esa merauru-
giaga laligoju. Kraistnon yonoononga balon sele busu men eja kolooro.
Kraistnon Anutunana koloon iwoi kuuya galen kono qata kaban tetegoya
qaa mepeseenkebona. Qaa ii onanon.

⁶ Iikaanja laligojuto, Israel kanagesononga koloon sein laligojoni, anana
kuuya mono kilen Israel ejemba hona mende koloojon. Kawaajon Anu-
tuwaa qaayanon songiro esunanon kamakamaata koloonkeja me? Kaen
jewonaga, ii qaa hona qaago.

⁷ *Aabrahambaa gbiliuruta yonoononga koloojonwaajon ama kuuya
anana mono Anutuwaa meraboraanga mende koloojon. Kaen qaagoto,
Anutunon Aabrahambaaajon kokaen ijoro, "Aisakwaa esameraurutanon
mono goonon torogon qaga bosima laligon ubuya."

⁸ Qaa iikawaa kania ii kokaen: Aabrahambaa gbiliuruta balon ejemba
silinon merabora koloonkejoni, kuuya anono mono Anutuwaa merabo-
raanja mende koloojon. Kaen qaagoto, Anutunon qaa somongoro ejiwaa so
kolooniji, Anutunon mono nonoga moma nonono Aabrahambaa gbiliuruta
hona koloojon.

⁹ *Soomongo qaa iikanon Aabrahambaanon kokaen karo moro, "Gbani
motoongo tegoro kanon mombo kan giibe Saaranon mono meriawo
koloowaa."

¹⁰ Qaa kaen moro iwaanon iikaya kolooroto, iikanon mende tegoro.
Iwaa gematanon Rebekawaanon kaanjiadeen Anutuwaa qaayaa so kolooro.
Benana Aisak iinon embia ii koro muro merawoigara sunesune koloori.

¹¹ Sunesune yoronon goron uutanon rama mende koloon iwoi awaa
me bologa mon mende aniti, Anutunon mono kaban iikanon mera
iyoroononga mon iyanajon meweengoro. Iyanaa momo arejanon kotiin
honawo koloon tegowaatiwaaajon ama koga meweengoro.

¹² *Iyanaa uusiinanon honawo koloowaatiwaaajon Rebeka kokaen ijoro,
"Datanon mono kogaa welenqeqe koloon newo baatanon laligowaa." Anu-
tunon kaen ijon nanamemengara ambaoraga iikawaa soyanon ii mende
gosin oronoto, iyanaa siinagadeen otaan koga oono dataa somataya kolooro.

¹³ *Iikawaa qaaya ii Bun Terenon kokaen oogita eja, "Jeikob uunanon
jopagon laligoweto, Iisoo (Esau) ii togon kazi ama mun laligowe."

¹⁴ Qaa kawaajon mono nomaen jewonaga? Anutunon dindina mende
kolooja me? Iikaanja qaago totoon!

¹⁵ *Anutunon Mooseswaajon qaa kokaen ijorota eja, "Niinon mono
neenaa siina otaan mon moroga iima koboon kiankomumambaaajon mojeni,
iiga mono kiankomun munkejen. Mon morowaajon wosomomo ama
mumambaaajon jejeni, iwaajon mono wosona momakejen."

¹⁶ Qaa kawaajon ama namo ejanon Anutu mende galen komakejato,
iwoiwaa siina moma amambaaajon batogon bimbimgonagato, ii kilen Anutu
mende uuguwaa. Anutu ano kalenmorianaa so iwoi kuuya galen kono iwaa
borianon eja.

¹⁷ *Anutunon faarao kimbaajon qaa ijoro Bun Terenon kokaen eja,
"Neenaa qabunana jen seigi goman korebore sokombaatiwaaajon mo-
jen. Kaen moma ku-usuna qendeembe asuganon asugiwaatiwaaajon kuun

* 9:7: Jen 21.12 * 9:9: Jen 18.10 * 9:12: Jen 25.23 * 9:13: Mal 1.2-3 * 9:15: Eks 33.19

* 9:17: Eks 9.16

gombe giinon asugina. Asugin laligon tuarenjen ama noma laligona mono haamo ama gombe.”

18 Qaa iikawaa so Anutunon iyan̄aa siin̄a otaan̄ mon̄ iima koboon̄ kian̄komumambaajon̄ moji, ii mono kian̄komun̄ mun̄kebaa ano mombaa uuta men̄ gojomambaajon̄ moji, ii mono men̄ gojono yangisen̄ koloon̄kebaa. Kian̄.

Anutuwaanon̄ irin̄son̄soon̄ ano kian̄komu

19 On̄oonon̄ga mon̄on̄ noojon̄a kokaen̄ jenaga, “Kaen̄ kolooro ku-uya anana mono Anutuwaaw̄a uusiin̄a tuarenjen̄ ama mubambaajon̄ ama maan̄kejon̄. Kaen̄ koloorogo Anutunon̄ mono naambaajon̄ toroqen̄ jen̄ nonomakeja?”

20 *Mon̄on̄ kaen̄ jenagato, balon̄ eja gii mono moroga koloon̄ Anutu tuarenjen̄ ano an̄gowowo ama mun̄aga? Boroterenon̄ mono iyan̄aa mokomokoloo Toya kokaen̄ saanon̄ mende jen̄ mubaa, “Gii mono naambaajon̄a tani koi kaan̄a mokoloon̄ nona?”

21 Mon̄jon̄ meme ejanon̄ mono iyan̄aa ku-usun̄ qaganon̄ siin̄aa so gbakon̄ meleema meweengon̄ gbakon̄ motoon̄go kanōn̄a koworan̄en̄ morota morota men̄keja. Tosia kambān̄ so men̄ gawon̄ mun̄kejon̄ ano tosia akadamu-giawo ii mono korisoro kambānanon̄adeen̄ gawon̄ mun̄kejon̄.

22 Anutu mokomokoloo Tonananon̄ mono kaan̄jadeen̄ ama nonomakeja. Iinon̄ irin̄son̄soon̄a ejemba qendeema nonono ku-usun̄a iima mobambaajon̄ momakeja. Kaen̄ moma irin̄a soono kazianon̄ ejemba tosaan̄a yon̄oo qagianon̄ uro jojorin̄ kondeema on̄omambaajon̄ ama laligoro. Ii kilen̄ iron̄a uulan̄awodeen̄ mende meleema on̄onoto, yon̄oojon̄ ama siimbobolo mamaga moma mokosin̄gon̄ uugia meleembutiwaajon̄ mamboma laligoro.

23 Kaan̄jadeen̄ kalen̄morian̄a in̄jisaano kelemalelen̄ koloowaatiwaajon̄ momakeja. Kaen̄ moma ejemba akadamyua bun̄a qen̄ aowombaa-jon̄ meweengon̄ nononoti, anana mono niniima kobooro akadamyawo asarin̄kejon̄.

24 Anana kaan̄agadeen̄ kaan̄a koloowombaaajon̄ nonono. Juuda ejemba-gadeen̄ qaagoto, waba kantria kantria ii kaan̄agadeen̄ kaan̄a koloowutiwaajon̄ on̄oono.

25 *Anutunon̄ iikawaa qaaya jerota gejatootoo eja Hooseawaa terenon̄ kokaen̄ eja,

“Ejemba neenaa kanagesouruna mende koloon̄ laligogiti, niinon̄ mono ii on̄oombe neenaa kanagesona koloowuya. Tosianon̄ neenaa wombo alana mende laligogiti, iyon̄oojon̄ mono ‘Neenaa wombo alauruna,’ kaen̄ jen̄ laligoman̄a.

26 *Niinon̄ goman̄ mombaa ejembaya yon̄oojon̄ kokaen̄ jen̄ laligowe, ‘On̄o neenaa kanagesouruna mende laligoju.’ Kaen̄ jen̄ laligoweto, ii mono balon̄gianon̄ iikanon̄a on̄ooma qagia kokaen̄ qaman̄a: On̄o mono Anutu laaligo Toyaa meraboraanā koloaju. Utequte kaan̄a koloowaa.”

27 *Aisaianon̄ kaan̄agadeen̄ Israel kanageso nonoojon̄ ama kokaen̄ sama jero, “Israel ejemba jan̄gonana kowe sakin̄ kaan̄a koloon̄agati een̄, ii kilen̄ nonoonon̄ga afaan̄anon̄ mono uunana meleen̄in̄ hamo qen̄ nonombaa.

28 Pon̄on̄ goman̄a goman̄a kuuya ananaa qaanana ilin̄ alan̄ gosin̄ jen̄ tegon̄ kitia kuuya meleema nonondaborowaa.”

29 *Aisaianon̄ kaen̄ jen̄ waladeen̄ qaa mon̄ jeroti, iikawaa on̄anon̄ mono

* 9:20: Ais 29.16; 45.9 * 9:25: Hoos 2.23 * 9:26: Hoos 1.10 * 9:27: Ais 10.22-23 * 9:29: Ais 1.9

nonononj kokaenj koloaja, “Ponj ku-usunj kuuyaa Tonananonj gbiliurunana tosaanja mende injiima kobooro uugia meleembuyagati eenj, balonananonj mono Sodom kaanja meleeno kemero gere jenaga. Nonononj mono Gomora ejemba kaanja tiwilaawonaga. Anutunonj mono kaanja ama nononaga.” Kaen jero.

Israel kelemalelenanonj Anutu yangisenj ama munkeju.

³⁰ Kawaajonj mono nomaenj jewonaga? Kantri tosianonj Anutuwaa jaanonj solanja koloowombaa gawonja mende kaparanj koma megiti, iyonononj Anutuwaa jaanonj solananigi. Uugia meleema Anutu moma laarigi iikawaajonj qaagia jen tegoro solananinj laligoju.

³¹ Kaenj laligojuto, Israel nonononj solanja koloowombaa Kana qaa otaawombaaajonj kaparanj koma laligonj kouma ii kilenj Anutuwaa jaanonj mende solananinj.

³² Iikawaa kania ii kokaenj: Iyanjiodeenj batogonj nanamemenj dindiija ama iikaanja kanonj solanja koloowombaaajonj kaparanj koma Jiisas mende moma laarinj mugi. Iinonj jamo powowonj kaanja koloaji, mono iwaanonj ritatannonj unjuro osinj gema qegi. Iikawaajonj solanja mende koloogi.

³³ *Iikawaa qaaya ii Buja Terenonj kokaenj oogita eja,

“Iibu, Anutu niinonj mono aenj jamo monj Zaion baananonj Israel tuun uugianonj komowe yonononj iikanonj ritatannonj kamaanj unjuro gema qenkebu. Monononj eja gereya powowonj kotakota ii moma laarinj mubaati, iinonj mono kambaanj monononj iwaajonj nama gamu mende mokoloowaa.” Kianj.

10

¹ Oo uumeleenj alauruna, niinonj neenaa Juuda kanagesouruna uugia meleembutiwaajonj awelegonkejen. Anutunonj hamo qen onjombaatiwaajonj uuna menj kululuunj yonoojonj ama Anutu qama koolinj munkejen.

² Yonoo kanagianonj kokaenj eja: Yonononj Anutuwaajonj uugere amakejuto, ii poumapou qaganonj amakeju. Yonoo qaagia kaenj nanjonj jejen.

³ Anutunonj qaanana jen tegoro solananijonj, iikawaa kania mende moma yagonj iyanjiodeenj batogonj solanja koloowombaaajonj kaparanj komakeju. Kaenj ama Anutunonj qaanana jen tegoro solananiwombaaajonj jenkeji, qaa iikawaa baatanonj mende kema osinj eenj tondu laligoju.

⁴ Kraistnonj anodeenj Kana qaa otaadabororo. Nono tosianonj ii amamaanj Kraist moma laarinj uunana meleenjonj, iikaya mono Kraistwaajonj ama Anutuwaa jaanonj solananijonj. Kianj.

Anutunonj anana kuuya hamo qen nonomambaaajonj moja.

⁵ *Moosesnonj Kana qaa otaanj iikaanja kanonj solanja koloowombaa qaaya ii kokaenj oorota eja, “Kana qaa otaadaborowaati, iinonj mono kawaajonj ama laaligo kotiga mokoloowaa.”

⁶ *Qaa kaenj ejato, uunana meleema moma laarininj Anutunonj qaanana jen tegoro solananinkejonj, Moosesnonj kawaajonj qaa kokaenj jerota eja, “Uuganonj kokaenj romonjonj jewabo: Eja morononj mono Siwe gomanonj unaga?” Ejembanonj ii Kraist wama kamaawaatiwaajonj lanj jegi.

⁷ Me “Eja morononj koomu gomambaa dutanonj kemenaga?” Ejembanonj ii Kraist wama koomunonja waabaatiwaajonj lanj jegi.

⁸ Kaenj jen toroqen kokaenj jero, “Buja qaa ii koriganonj qaagoto, mono goo buuganonj ano uuganonj eja.” Buja qaa ii moma laariwombaaajonj eja.

Nononon qaa iikanon ejemba uukuukuu men onoma kokaen jen asarin onomakejon:

⁹ Anutunon Jiisas men gbiliro koomunonga waaro. Giinon qaa ii uuwomboganon moma laarin je buu susuganon “Jiisasnon Ponna kolooja,” kaen jen asugijani een, mono hamo qen gono letomba.

¹⁰ Gii uuwomboganon Buḡa qaa moma laarina Anutunon qaaga jen tegoro solananiwa ano je buu susuganon Jiisas jen asugina hamo qen gono letomba.

¹¹ *Buḡa Terewaa qaa mon kokaen jegita eja, “Moronon ii moma laarin mubaati, iinon mono gamuya mende mobaa.”

¹² Anutunon Juuda ejemba mende ninisoron kantri tosaana mende sureen onomakeja. Pon motoongo iinon mono kuuya ananaa Ponana koloon so motoongonon gosin nonomakeja. Ejemba ii qama koolinkejon, anana kuuya mono kotumotueya kelemalelen nonomakeja.

¹³ *Iikawaa qaaya ii Buḡa Terenon kokaen eja, “Ejemba dakaya yononon Pombaa qata qama kooliwuyati, iinon mono ii kuuya hamo qen onono letombuya.”

¹⁴ Ejembanon Pon mende moma laarin mun iwaa qata mono nomaen qama kooliwuyaga? Iwaa kania mende jegi mogiti, ii mono nomaen moma laarin mubuyaga? Monon Buḡa qaa mende jen asariwaati een, yononon ii mono nomaen mobuyaga?

¹⁵ *Ejemba mon Buḡa qaawaajon mende wasiwonati een, iinon mono nomaen kema ii jen asarinaga? Iikawaa qaaya ii Buḡa Terenon kokaen oogita eja, “Ejemba Buḡa qaa awaa men kankejuti, iyonoo kana otongia monin awaa soro kolooja.”

¹⁶ *Kaen oogita ejato, noo Israel kanageso hona yononon Oligaa Buḡa mende ten koma laligoju. Iikawaa qaaya ii gejatootoo eja Aisaianon kokaen ninijorota eja, “Oo Pon, nono Buḡa qaa jen seinin moronon mono uuta meleema ii moma laarinagato?”

¹⁷ Qaa iikawaa so Kraistwaa qaaya jen seinin gejagianon kemero mogi momalaarigianon mono iikaan koloowaa.

¹⁸ *Momalaari kaan koloowaato, kokaen qisin ononjen: Buḡa qaa iikanon mono Juuda yonoo gejagianon mende kemero mogi me? Qaago, ii mono mogi. Kawaa qaaya ii kokaen jegita Buḡa Terenon eja,

“Qaa jegi qaagianon mono kema kan goman kuuya sokono. Ii goman goman eu emu leele iikanon mogi.”

¹⁹ *Qaa iikawaa so Buḡa qaa mono mogito, mombo toroqen kokaen qisin ononjen: Israel ejembanon ii moma asarigi me qaago? Moosesnon wala qaa kokaen jero,

“Ejemba kanageso uumeleengiaa hona qaa niinon ii hamo qen onombe onoo uugianon mono iikawaajon ama motoqoto koloowaa. Waba tuun poumapou laligojuti, iyononon onoo unuugugi sili iikanon mono Juuda onoo uugia kuuwe iringia soono uugianon waabaa.”

²⁰ *Aisaianon mono kotiin nama kokaen jerota eja,

“Ejemba nii mende mongama noma lan laligogiti, iyononon mono nii mokolonon nongi.

Ejemba noo kananaajon mende qisin laligogiti, niinon kania mono yonoojon inisaambe iima mogi.”

* 10:11: Ais 28.16 * 10:13: Joel 2.32 * 10:15: Ais 52.7 * 10:16: Ais 53.1 * 10:18: Ond 19.4
* 10:19: Dut 32.21 * 10:20: Ais 65.1

21 *Yonoojon kaen jeroto, Israel nonoojon qaa kokaen ninijorota eja, “Ween so umugawodeen kanain qootogo kanageso gejajuju koloonkejuti, onjo noonon kawutiwaajon onjoma boro kaka koma laligowe gomanj tiinjeja.” Kianj.

11

Israel uutanonj uumeleenj tuunj melaa eja.

1 *Kawaajonj kokaen qisijen: Anutunonj iyanjaa kanagesoya gema qen nonono me qaago? Ii qaago totoon! Niinonj kaanagadeen Aabrahambaa gbilia monj koloojen. Neeno Israel kanagesowaa tuunj qata Benjamin iwaa uutanonj laligojen.

2 Anutunonj waladeen iyanjaa kanagesoya meweengonj nononoti, nono mono mende gema qen nonono laligojonj. Gejatootoo eja Elaijawaa (Eliawaa) sunduya ii Buja Terenonj oogita eja. Iinonj Anutuwwa jaanonj Israel ejemba jen onjoma qama kooliroti, onjo qaa batuya ii moju me qaago? Qaa ii kokaen,

3 **“Oo Ponj, yonononj mono goo gejatootoo ejembauruga unugi komugi goononj siimolonj onjoonj alataya alataya kondemondeengi. Nii motoonjo nomesaogi laligowe kokomomola menj emboma nuwombaaajonj jojoriju.”*

4 *Kaen jeroto, Anutunonj ii moma mono kokaen meleema munj ijoro, “Gii geenjodeen mende laligojanto, niinonj eja 7,000 kaanjadeenj sopa somonjonj onjombe neenaa bujana koloonj benj qolonmolongoya Baal ii mende siminj kuma munj giwo toroqen laligoju.”

5 Qaa iikawaa so kambanj kokaamba kaanjadeenj Anutuwwa tuunj melaa eja. Anutunonj kalenmorianjaa so ejemba afaanja meweengonj nonono laligojonj.

6 Kalenmorianjanonj mono nemunj koma muro meweengonj nonono. Nono nanamemenj awaa ama menj laligowonagati, iikawaajonj ama mende meweengonj nonono. Balonj ejemba nanamemenananonj nemunj koma muro meweengonj nononagati eenj, iwaa kalenmorianjanonj mono iwoi omaya koloonaga.

7 Kawaajonj mono nomaen jewonaga? Israel kanagesononj solanja koloowombaaajonj kaparanj koma laligogito, solanjaniwombaa kania ii mende mokoloogi. Yonononj qaagoto, Anutunonj tuunj melaa meweengonj nononoti, nonononj kalenja ii mokoloonj solanja kolooninj. Tosianonj momo bologanonj uugia gojono eenj tondu laligoju.

8 *Iikawaa qaaya ii Buja Terenonj kokaen oogita eja, “Gaonjaajaa laligogi Anutunonj ome mende somongoro uugianonj kemero koomuya koloogi. Iwoi iima kania iima kotowubotiwaajonj jaagia menj gooro umunj kono. Qaa gejagianonj moma moma asariwubotiwaajonj ii menj gojono. Kaen tompinj laligonj kouma kambanj kokaamba kaanagadeenj eenj tondu laligoju.”

9 *Kinj Deiwidnonj iikawaa qaaya kokaen jerota eja,

“Oo Anutu, yonononj jejelombanj onj ama nenj lanj aisoonkeju. Iikanonj mono mokoloonj injiima singisonjgogiaajonj moto ama onjomba.

Mono iyanjiaa dungianonj ritatanjonj kamaanj unjuro ironja meleema onjona siimbobolo mobu.

10 Oo Anutu, gii mono jaagia menj goona uunj iibombaaajonj amamaawu.

* 10:21: Ais 65.2 * 11:1: Fil 3.5 * 11:3: 1 Kinj 19.10, 14 * 11:4: 1 Kinj 19.18 * 11:8: Dut 29.4; Ais 29.10 * 11:9: Ond 69.22-23

Mono ironja meleema onona qagianonj uma bimooro suulanj uungon laligowuya.”
Deiwidnonj kaenj qama kooliro.

Waba kantri yonononj Anutuwaa geria honja koloogi.

¹¹ Toroqenj kokaenj qisijenj: Juuda kanageso honja yonononj ritatanjon kamaanj unjuro uugianonj gojono awaa koloowombaajonj amamaawuya me qaago? Ii mende amamaawuya! Kamaanj unjuroti, iikanonj mono Anutu moma kotowombaajonj awelegowutiwaajonj kolooro. Juuda kanageso honja yonononj kana uugunj kamaanj unjuro waba kantri yonononj kitigia koloonj uugia meleema Anutuwaa bunyaya koloogi. Kaenj koloogiti, iikanonj uugia kuuro kawaajonj iringia soono uugia meleembutiwaa siijanonj koloowaati-waajonj ama kaenj kolooro.

¹² Juuda kanageso honja yonononj kana songinj kamaanj unjuro kawaajonj waba gomaņa gomaņa yonononj oyanboyanj koloowombaa kania mokoloogi. Ii mokolonj uugia meleema kotumotue uutanonj laligojuto, Juuda kanageso honja yonononj tompinj laligonj Anutuwaa jaanonj mende sokonju. Kanagenj Juuda yonononj kaanagadeenj kuuya uugia meleembuya. Kaenj kolooro Anutuwaa kotumotueyanonj seinj kelemalelenj asuganonj asugiwaa.

¹³ Niinonj qaana koi Juuda onjoonj qaagoto, waba kantri kanageso onjoonj jejenj. Niinonj waba kantri onjoononj wasiwasi eja aposol koloo-jenjiwaajonj “Gawona qabunayawo kolooja,” jenj kaenj romonjojenj.

¹⁴ Gawona ii mewe honja kolooro uugia meleemakejuti, neenaa Israel kanagesourunanonj iikawaa bujuya mobutiwaajonj kaparanj koma awele-gonkejenj. Buju qaa iikanonj motomotoonj yonoo uugia kuuro kawaajonj iringia soono uugia meleembombaa siijanonj kolooro meleengi Anutunonj hamo qenj onombaa. Gawona qabunayawo ii mono kawaajonj ama waba kantri onjo batugianonj menkejenj.

¹⁵ Anutunonj Juuda tuunj gema nunuro iikawaa honjanonj mono kokaenj kolooro: Waba kantria kantria onononj kitigianonj koloogi Anutunonj tawagia menj unuano alauruta koloogi. Juuda kanageso honja yonononj uugia meleengi Anutunonj hamo qenj onoma moma anjonj koma anjalinj onombaati, iikawaa honjanonj mono koomunonja gbilinj laligonj kotiiwuti-waa so koloowaa.

¹⁶ Gbani jaayaqeqe gbilianonj nene Anutuwaajonj gosinj ama korisoro aninj soraaya kolooji eenj, gawombaa nembaneneya kuuya mono kaanagadeenj soraaya kolooja. Gere tiitanonj toroya kolooji eenj, borianonj mono kaanagadeenj toroya kolooju.

¹⁷ Juuda tuunj ii Anutu iyanjaanonj oil gerega kolooja. Anutunonj iyanjaanonj oil gere ii honabonja menj boria tosaņa motoro kamaagi ano duuyaa oil gere boria menj kanj batugianonj ano toroqenj somariinkeju. Kantri tosaņa onjo duuyaa oil gere kawaa so koloojuto, Anutunonj kilenj unuano kambanj kokaamba gere boria qaita monj yonoo batugianonj laligonj kotiiinkeju. Onjo mono Juuda tuumbaa oil gere tiitanonja nene apuya horonj nenj somariinkeju.

¹⁸ Onjo Juuda nonowo nanjuto, kilenj Juuda nunuugunj selegia menj ububo. Selegia menj ubuyagati eenj, mono qaa koi mobu: Kantri tosaņa onjo gere boriagadeenj kaņa kolooju. Onjo tiinana mende bosimakejuto, nonoononj gere tiitanonj mono onombosino nanju.

¹⁹ Qaa kokaenj jewuyaga, “Anutunonj anana iyanja gere batuyanonj ama nonombaatiwaajonj ama gere boria ii kotooro kamaaro tintinja kolooro.”

²⁰ Qaa ii honaga. Anutunon Juuda ejemba uugia mende meleema moma laarigitiwaajon ama koton onono kamaagito, onjo mono momalaarigianon rindangon onono zen nanju. Kaen nama jaba-arambaran mende men awelegon laligowuto, mono kokaen kamaan unjuwobotiwaajon sombugia moma laligowu:

²¹ Anutunon anaa geriaa boria hona mende injiima koboon Juuda kanageso koton ononoti een, onjo mono "Saanon niniima koboowaa," kaen jewubo. Een kaanja romongon tondu laligowubo.

²² Kawaajon waba kantri onjo Anutuwaa kania romongon kokaen jewuya, "Juuda ejemba kana songin kamaan unuroti, Anutunon iikawaa irona meleema mono onanon geriawo ama onomakejato, anana qeeango Toyawo qokotaan nanin men qeangon nonomakeja. Iwo mende toroqen nambonati een, mono kantri tosaanja nono kaanagadeen koton nonono kamaawonja."

²³ Kaen saanon jewuyato, Anutunon ejemba kana songigiti, ii kaanagadeen saanon kotiin gere batuyanon mombo toroqen onombaa. Kawaajon Juuda kanageso yononon yangisengia mesaon uugia meleembuti een, ii mono saanon Jiisaswo toroqen onombaa.

²⁴ Anutunon onjo duuyaa oil gere kanonja koton onoma komakoomowaa kania uugun oil gere qaita mombaa batuyanon ama toroqen onono. Kantri tosaanja onjo kaanja ama ononoti een, iikawaajon iyanjaa gere boria hona Juuda kanageso hona ii mono afaangon unjuama siinanon iyanjaa oil geriaa batuyanon ama onono mombo toroqewuya. Kianj.

Anutunon Israel kuuya kiankomun nonomambaaajon moja.

²⁵ Oo uumeleen alauruna, onjoangiaa momakooto qaganon lan laligowubotiwaajon mono qaa aasangoya mon injisaambe moma asariwutiwaajon mojen. Qaa ii kokaen: Momo bologanon Israel kanagesowaa bakaya mon yonoo uugia gojono laligojuto, kamban tetegoya qaa yangisen mende toroqen laligowuya. Qaagoto, wala waba kantri yonoononga kelemalelen yononon uugia meleema Anutuwaa bentoton uutanon koubuya. Kaen angi Anutunon jangogia iiro sokombaati, kamban iikanon Juuda kanageso nonoo yangisen kambanananon tegoro kuuya uugia meleembuya.

²⁶ *Uugia meleengi Anutunon Israel kanageso kuuya hamo qen onono letombuya. Iikawaa qaaya ii Bunja Terenon kokaen oogita eja,

"Hamoqeqe Toyanon mono Zaion baananganja asugin Jeikob tuun nonoo nanamemenana angonjorayawo ii koma konjoratiwaa.

²⁷ *Anutu niinon singisongogia koma konjoratin oyanboyan mokoloowutiwaajon soomongo arenja ii yonowo ambe motoon laligowonja."

Qaa kaen eja.

²⁸ Juuda kanageso hona yononon Oligaa Bunja gema qen Anutuwaa kereuruta koloogitiwaajon kantri tosaanja ononon kitigianon Anutuwaa alauruta kolooju. Kaen koloojuto, Anutunon Israel wanjaleurunana meweengon ononotiwaajon Juuda nononon mono toroqen wombo alauruta honabonja koloojon.

²⁹ Anutunon ejemba moroga meweengon onooma kalen onomakeji, qaa ii mono mombo uuta meleeno utegowaatiwaa so qaago.

* 11:26: Ais 59.20 * 11:27: Jer 31.33-34

³⁰ Waba kantri onjo kaanagadeen wala Anutuwaa jeta mende ten koma tondu laligogito, Juuda kanageso honja yononon yangisen koloogitiwaajon ama Anutunon onjo kiankomun onono letongi.

³¹ Juuda kanageso honja yononon kamba kokaamba Anutuwaa jeta qotogon tondu laligon koujuto, ononon letongitiwaajon ama Anutunon Juuda kanageso nono kaanjadeen kamba kokaamba kiankomun nono-mambaajon moja. Waba kantri ononon uugia meleema letongi kawaa silianon uugia kuunkeji, iikawaajon yononon mono kaanjadeen afaangon uugia meleema kiankomuya bunja qen aowuya.

³² Ejemba kuuya anana Anutu qotogon lan laligonin qaa qotogonana mokolon gbadoon nonono. Korebore kiankomun nonombaatiwaajon ama kasanon gbadoon nonono. Kian.

Anutu mepeseen oonjaa rii kokaen qamakejon:

³³ *Anutu kalenmoriajaa kowianon mono somata qatawo koloaja. Mangaa siita, momoya mono kemekemeta tetegoya qaa. Momakootoyanon nunuugun uuta somata koloaja. Iinon qaanana gosin jen tegonkeji, nononon ii kuuya jen asarin tegowombaajon amamaawonja. Laaligonana kana arenjonkeji, iikawaa kania mono moma gosin mokolon tegowonatiwaa so qaago.

³⁴ **“Pombaa uu kononjaa arena ii ejemba kuuyanon moma yagowombaajon amamaan laligon kounin. Monjon gejanono qaa mubaatiwaa so qaago.”*

³⁵ **“Balon ejemba kalen angunkejonto, iwo kaen ambombaajon amamaan laligon kounin.*

Iwoi munin kitia mende meleema nonono saanon sokoma muja. Iwoi mon era nonombaatiwaa kiti mubombaajon amamaankejon.”

³⁶ **Ii kokaembaajon amamaankejon: Iinon iwoi kuuyaa Toya kolon wanjaleya koloaja. Iinon iwoi kuuya nemun kono kolooro. Ii iyanjaa akadamuya mokolon mubaatiwaajon ama kolooro. Kawaaajon anana qabunja mepeseenin tetegoya qaa akadamuyawo en uma ewaa. Qaa ii onjon.*

12

Laaligonana nomaen laligonin Anutuwaanon sokombaa?

¹ Oo uumeleen alauruna, Anutunon kaen kiankomun nononotiwaajon niinon mono uugia kokaen kuun ononjen: Onjo mono kiankomuya ii uu kononjianon romonjon kawaa so kitia meleema mun waeya men mepeseen laligowu. Kaanagadeen ononngiaa sele busugia ii Anutuwaa kotin nandunga ambu. Kaen ambuti een, onjo mono gbilin soraaya koloogi Anutunon nandungia ii iiro sokono siina momakebaa.

² Wala namowaa nanamemen bologaa arena otaan laligogito, kamba kokaamba iikaanja mono mende toroqen amakebu. Kaen qaagoto, mono uumomogianon gbiliro letoma laligowu. Kaen laligon Anutunon onoojon siin nomaen moji, ii mongama saanon kotiin gosin mokoloowuya. Ii mokolon iikawaa so amakebuti een, mono kana awaa otaagi sokoma muro akadamugiawo kolonkebuya.

³ Sisau tondu laligowubotiwaajon qaa mon jema. Anutunon kalenmoria nono iikawaa qaganon nama kuuya onoojon kokaen injojen: Onjo mono ononngiaajon mogi uuta mende koloowato, motomotoon onjo

* 11:33: Ais 55.8 * 11:34: Ais 40.13 * 11:35: Job 41.11 * 11:36: 1 Kor 8.6

mono tororo moma koton aon laligowu. Anutunon momalaari nonono iikawaa hona koloonkejiwaa so mono onoangia gosin aon iikawaa so qaa jen laligowu.

⁴ *Iikawaa kania ii kokaen: Sele busunananon motoonngo koloojato, sele busu kitinana ii mamaga. Kitia kuuya yononon gawon motoonngo iikayadeen mende menkeju.

⁵ Iikawaa so uumeleen ejemba anana kaanagadeen mamaga laligojonto, kilen Kraistwo qokotaan nama sele busu kaan hona motoonngo koloojon. Motoonngo koloojonto, anan nononon mono toroqen aon motoon gawon menin sokono nanjon.

⁶ *Anutunon kalenmorianan nononotiwaa so gawon memewaa momo kalen morota morota bunan qen aon laligojon. Mononon gejatootoo gawombaa momo kalenan bunan qen aoji een, iinon ii mono gawonon amakeba. Momalaarianon rindanjon munkejiwaa so gawonon ama Anutuwaan qaaya jen laligowa.

⁷ Mombaajon welenqege gawombaa momo kalenan muroti een, iikawaa so mono tosaan pondan ilaan onoma laligowa. Mombaajon boi qaazuu gawon mewaatiwaa momo kalenan muroti een, iinon mono membiriqembiria qaa pondan tosaan kuma onoma laligowa.

⁸ Mombaajon uu nanjonanngo gawombaa momo kalenan muroti een, iinon mono pondan kaparan koma ejemba uugia kuun nanjon onoma laligowa. Tosianon iwoiwaajon memeqemeen men amamaagi mombaajon ii nanjon onombaatiwaa momo kalenan muroti een, iinon mono konqbaraya qaa pondan nanjon ilaan onoma laligowa. Mombaajon galenkonkon gawombaa momo kalenan muroti een, iinon mono zen nama tosaan galen koma onoma laligowa. Mombaajon uujopa gawombaa momo kalenan muroti, iinon gawon ii mono korisoro qaganon men laligowa. Kian.

Uujopawaa kania ii tororo otaawu.

⁹ Mono gbingbaon mesaon tororo uujopa ama aon laligowu. Bologa sisia men gema qen laligowu. Awaawaajon ama onono iikanon mono qokotaan laligowu.

¹⁰ Uumeleen alaurugia ii mono gumbonjonjon qaganon ama onoma tororo jopagon aon laligowu. Goda qen aowombaajon kaparan komakejuti, iikanon mono awelegon mepeseen aon laligowu.

¹¹ Uugianon mono mende sologon looriwato, qama kooligi Unan Toroyanon inaan onono geregerenon nama Pombaa gawon men laligowu.

¹² Mono oyanboyon mokoloowonatiwaajon mamboma jejeromonromon ama korisoro qaganon laligowu. Kakasililin moma mono mokosinjon laligowu. Mono pondan nama Anutu qama koolin laligowu.

¹³ Anutuwaan ejemba soraayanon iwoiwaajon amamaajuti, ii mono ilaan onoma laligowu. Mono ejemba koma horon onoma motoon rama nembanene nen korisoro amakebu.

¹⁴ *Sisiwerowero ama onomakejuti, ejemba ii mono mende qasuaan onombuto, mono Anutu qama kooligi kotuegon onomakeba.

¹⁵ Aisoojuti, iyonowo mono ilaan onoma aisowu. Saajuti, iyonowo mono ilaan onoma saabu.

¹⁶ *Mono uumotoon ama aon luaenon laligowu. Onoangiaajon mono mende mogi uba. Jaba-arambaran mende ambuto, ejemba kamaanqeqeta

mono ala men onoma laligowu. Onoangiaajon mogi momakooto ejembaga laligojutiwaa so mende koloowa.

¹⁷ Jena jewe, nuna guwe, ana ambe ii mono mombaajon mende ambu. Ejemba kuuyan on sili tosaan yonoojon mogi nanamemen awaa koloojuti, ii mono kaparan koma men laligowu.

¹⁸ Iwoi mombaajon osiqosi mende anjuti, mono kotikotii en ononjiwaa so kaparan koma ejemba kuuya yonowo luaen on laligowu.

¹⁹ *Qaa mon ii Buja Teren on kokaen oogita eja, "Niin on mono bologaa kitia meleembe qagian on ubaa. Ii noo gawon ga. Pon niin on kaen jejen." Kawaajon wombo alauruna, on ongio mono bologaa iron a mende meleembuto, ii Anutuwaajon mesaogi irin a soono iwaa kitia meleema metog on onmbaa.

²⁰ *Kawaajon ii on ongio mende meleembuto, Buja qaa koi mono otaan laligowu, "Keregan on nenewaa komuji een, ii mono nene wagiwa. Goo keregan on apuwaajon moji een, ii mono apu muna newa. Kaen ama goon on sili awaa iikan on mono uu kuun muna gamuya moma mesaonaga." Qaa ii mono otaan laligowu.

²¹ Mon on sili bologa iikan on haamo ama gombaboto, geen go mono sili awaa ama iikan on haamo ama mun silia bologa ii kolonaniwaga. Kian.

13

Gawman yonoo qaa baagian on kema ten koma laligowu.

¹ Gawman mon ii anodeen mende koloroto, Anutu, ku-usun Toya iin on mono gawman kuuro iikawaa so Somatananaa ku-usun qagan on nama galen koma nonomakeju. Jenkooto gawombaa kondomondooya ii Anutu. Kawaajon on kuuya mono on ongiaa gawman yonoo qaa baatan on kema laligowu.

² Kania kaen mojutiwaajon ama mon on jenkooto galen yonoo ku-usungia qetanji, iin on Anutun on laaligowaa aren a anoti, mono ii qetanja. Jenkooto Toya qetanjuti, Anutun on iyonoo qaagia jen tegon iron a meleema onono lombo mokoloowuya.

³ Galenkonkon yonon on ejemba nanamemen bologa amakejuti, ii kee momo ama onomakejuto, awaa amakejuti, ii iikaan a mende ama onomakeju. Kawaajon galen ku-usungiwawo yonoo keega momambaajon mojan me qaago? Ii mende momambaajon mojan een, mono nanamemen awaa ama men laligona mepeseen gomakebuya.

⁴ Gawman yonon on mono Anutu welen a qen mun men qeangon gombombaaajon moju. Kaen mojutiwaajon ejemba bologa koloojuti, mono iikawaa iron a meleengi qagian on uro lombo mobutiwaajon nanju. Anutuwaaw welenqeaturuta koloogi goondomombaa soo somata ononoti, ii een totoon mende men laligoju. Kawaajon iwoi bologa anjan een, mono toroko moma laligowa.

⁵ Lombo qagian on ubabotiwaajon mono gawman jegia ten koma laligowu. Kawaajonadeen qaagoto, Anutuwaaw jaan on kaangadeen sokombaatiwaajon mono kaen amakebu. Mende ten kongi Anutuwaaw irin a soono jero uu kononjian on kaen mogi uugian on boliwabotiwaajon mono kaangadeen gawman yonoo qaa baatan on kema laligowu.

* **12:19:** Dut 32.35 * **12:20:** Gba 25.21-22

⁶ *Gawman yononon mono Anutuwaa gawon bakaya mon men iikanon zen nama galen koma onomakeju. Gawongia ii mewutiwaajon ononon mono ilaan onoma takis kaanagadeen amakeju.

⁷ Gawmambaa takis ama kotin kania kania dawi onombutiwaajon jenkejuti, ii mono kuuya iikawaa so onomakebu. Gawmambaa takis kania kania kuuya onoma komuniti gawon ii mono tororo menkebu. Gawmambaa gawon meme ejemba yonoojon mono qaqabunabunama ama goda qen onomakebu. Kian.

Kamban somatanon dodowiro mono jopagon aon laligowu.

⁸ Kaen ama mombaanon tosa mon onowo mende ero laligowu. Kilen onoo tosagia motoonngo ii kamban so kokaen eja: Ono mono uunon jopagon aon laligowu. Monon tosaana jopagon uukalen ama onomakeji, inon mono Kana qaa otaadaboronkeja.

⁹ *Jenkooto qaa wana ii kokaen, “Geenga jopagon aonkejani, iikawaa so mono tosaana kuuya jopagon onomakeba.” Qaa kawaa uutanon jenkooto qaa koi kaana eju, “Serowilin mende amba,” “Ejemba mon mende qena komuwa,” “Yongoro mende mewa,” “Iwoiwaajon mono mende koposongowa.” Ii ano jenkooto qaa tosia kuuya ii mono qaa wana iikawaa newoyanon kolooju.

¹⁰ Ejemba mon jopagon mujani een, iwaajon mono iwoi bologa mon mende ama muba. Kawaajon uujopa ama iikaana kanon mono jenkooto qaa korebore ten koma otaankejan.

¹¹ Kamban kokawaa kania moma kotojutiwaajon mono nanamemen kaana ama men laligowu. Wala Kraist moma laarin uunana meleenini, kamban iikanondeen kanain laligon kounin Ponon metogon nonono Siwenon ubonati, iikawaa kambananon mono kosere kadaboroja. Kawaajon onoo gaon ejuti, iikanona uugia tooro waabutiwaa kambana mono kaja.

¹² Gomantiina koriga laligonin ween jaaya jililingon kouro asarimambaa-jon anja. Kawaajon pangamambaa nanamemen ii mono koma konjoratigi kamaaro asasagaa manja qewoniwaa akadamyua ii mono men konji kemero nambona.

¹³ Asasagaa uutanon laligojoniwaa so mono nanamemen soraaya ama men laligowona. Tosianon jejelomban paati ama baanon nenkejuti, iikaana nen apu kotiga nen elonkalon amakeju. Sero nambonambon ama lan emba yongoro horonkeju. Juma deema angowowo ama kisooma aon uunon junjun moma gema qen aonkeju. Nanamemen kaana ii mende sokonja.

¹⁴ Uuselewaa siingara kombombana bologanon gbilin waagi yoro siingara ten koma onombubutiwaajon ii mono geja mende ama romongon onomakebu. Kaen qaagoto, Pon Jiisas Kraistwaa nanamemenanon mono tiwo sumangia kolooro ii maleku kaana mouma aon laligowu. Kian.

14

Ala looloria ii mende jen onoma laligowu.

¹ *Mombaa momalaarianon looloria kolooro ii mono kalan koma koma horon mun laligowu. Iwo amin moma jenonkooli qaa kolooro kawaajon kesa-awaran mende amakebu.

² Tosianon momalaarigaa so nembanene kuuya saanon nenkejuto, tosaana yonoo momalaarigianon looloria kolooro nene piapiyagadeen

* **13:6:** Mat 22.21; Maak 12.17; Luuk 20.25 * **13:9:** Eks 20.13-15, 17; Dut 5.17-19, 21; Lew 19.18

* **14:1:** Kol 2.16

nenkeju. Uugianon tiloowabotiwaajon uuwoi ama oro tando lopiombaa nandun aana ii sisia men logoyagadeen iyan a oon nenkeju.

³ Nembanene kuuya nenkejuti, iinon mono alaurugia logoyagadeen nenkejuti, ii jejewili mende ama onomakebu. Anutunon alaurugia nembanene kuuya nenkejuti, ii kaanagadeen “Sokonju,” jen kalan koma onomakeja. Kawaajon logoyagadeen nenkejuti, ononon mono alaurugia yonoo qaagia mende jen tegowu.

⁴ Giinon mono moroga koloon mombaa welenqeqeya jen tegon munaga? Iinon mono ana toyaa jaanon qaayaa kitia jero gosin jen tegoro sokono nambaa me lombo qaganon uro kamaawaa. Pononon mono kotiin bon qen nambaatiwaajon nanjon munkebaa. Kawaajon mono saanon bon qen nambaa.

⁵ Tosianon ween kuuyaajon romongogi tanigia ororon ejuto, tobianon weena weena gosin ween mombaajon mogi uro qaita mon kolooro ween tobianon iikawaa newoyanon kolooju. Ono motomotoon mono ononon momogianon qokotaan iikanon uuwoi kuuya yakarin awasankaka nama laligowu.

⁶ Tosianon weena weena gosin uma kamaan amakejuti, iyononon ii mono Pon qabuna mubaatiwaajon moma amakeju. Tosianon oro kuuya nenkejuti, iyononon mono Anutu mepeseen Pononon kaen qabunayawo koloowaatiwaajon nenkeju. Tosianon oro tosiaa singi laligonkejuti, iyononon mono Pononon qabunayawo koloowaatiwaajon moma ii amakeju ano kaen laligon Anutu mepeseenkeju.

⁷ Ananaanonga mononon mono iyanajonadeen mende laligoja ano iyanajonadeen mende komuwaa.

⁸ Kawaa kania ii kokaen: Jaawo laligowonati een, mono laaligonana Pombaajon qeleema laligowona. Komuwonati een, mono Pombaajon komuwona. Kawaajon laligowona me komuwonati een, mono Pombaa bun koloojon.

⁹ Kraistnon mono komugiti ano jaawo laligojoni, kuuya ananaa Ponana koloon laligowaatiwaajon komun gbiliro.

¹⁰ *Anutunon mono kuuya nunuama ana qaa jakeyanon nonoono nambona. Kawaajon tosaana ononon mono moroga koloon uumeleen alaurugia jen tegon onomakeju? Kaanagadeen alauruna tosaana ononon mono naambaajon uumeleen alaurugia tosaana ii jejewili ama onomakeju? Juma deendeen angi siligia iikanon mono mende sokonja.

¹¹ *Kawaa qaaya ii Buna Terenon kokaen oogita eja,
“Pon niinon laligon kotijen, iikawaa so qaa hona toontona kokaen injojen: Ejemba korebore onono noo jaasewananon simin kuma jegianon Anutu nii mepeseen nombu.”

¹² Qaa kawaa so anana kuuyanon mono iyan a iyan nanamemenanaa sundunana ii Anutu ijon jen asarinin gosin nonombaa. Kian.

Mononon ritatagon kamaan qewaatiwaajon romongowu.

¹³ Kawaajon mono mende toroqen jen bolin aon qaagia mende jen tegowu. Uumeleen alaurugia yonoo kananon ritatagon kamaan unuwabotiwaajon iwoi mon mono mende amakebu. Kawaa qaaya mono kaparan koma jen somongowu.

¹⁴ Nembanene iwoi mononon ana siri anjonjayawo mende koloojato, ejembanon iwoiwaajon mogi anjonjayawo kolooji, iyonononadeen ii

anjonjorayawo kolooja. Niinon Pon Jiisaswo nama qaa ii moma kawaajon uuwoi monj mende mojenj.

¹⁵ Anutunonj nembanene kuuya hamo qenj tegoro soraaya koloojuto, kilenj alaurunana tosanonj qizimizingia ama oro tosia mende nenkeju. Kraistnonj yonoojon ama komuroto, tosaanja onononj mono naambaajonj oro nenj iikaanja kanonj yonoo uugia menj bolinkeju? Iikaananonj onoangiaa aingia otaagi uumeleenj alaurugianonj kawaajonj wosobiri mokoloonkejuti, iikaananonj uujopawaa kana ii mende toroqenj otaankeju.

¹⁶ Momo awaa enj ononjato, iikawaa qaganonj nanamemengianonj tondu anji tosanonj kawaajonj qaa sologenj jen jen onomakeju. Kaenj ambubotiwaaajonj mono galenj menj aonj laligowu.

¹⁷ Naa nenega newonjati ano naa apuga newonjati, iikanonj Anutuwaa bentotonjaa aiweseya mende kolooja. Iwoi iikanonj mono kamaanqeqeta kolooja. Iwaa bentotonj uutanonj laaligowaa honja ii kokaenj: Unja Toroyanonj inaanj nonono nanamemenj dindinja otaaninj luae qenj nonono aisoonj laligonj. Iikanonj mono mungeja kolooja.

¹⁸ Daenj yonononj kaenj ama Kraistwaa welenj qenkejuti, iyonononj mono Anutuwaa jaanonj sokonji ejembanonj qaagia mogi sokoma onomakeja.

¹⁹ Kawaajonj mono luae qenj aoninj uumotoonjononj seiwaatiwaaajonj kaparanj kombonja. Iikaanja kanonj mono uunana meagonj menj kotiinj aowonja.

²⁰ Anutunonj nembanene kuuya hamo qenj tegoro soraaya kolooju, ii mojonto, mononj oro me nene monj nero aliaa uutanonj kawaajonj boliro uugereya asugiro singisongowo kolooji, iikanonj mono mende sokonja. Mononj tosaanja yonoojonj mende romonjonj iyanjaajonjadeenj moma tondu neji, iinonj mono kaanagadeenj singisongowo koloowaa. Kawaajonj Anutunonj yonoo uugianonj gawonj meroti, tosaanja onononj mono gawonja awaa ii nenewaajonj ama mende menj boliwu.

²¹ Kawaajonj uumeleenj alaurugia yonoojonj ama orowaa singi laligonj wain apu ii mende nenj laligowu. Iikaanja kanonj mono motoonj menj qeangonj aowuya. Kaanagadeenj uugianonj iwoiwaajonj boliro singisongowo koloonj loorinaga, onononj ii mende ambu. Kaenj mono motoonj menj qeangonj aowu.

²² Kesa-awaranj qaawaa momalaaria kaenj me kaenj enj gonji, ii mono Anutuwaa jaasewanjononj anjonj koma laligowa. Mononj qaa mombaajonj “sokonja,” jenj iikanonj qokotaanj moma kotiinj kawaajonj iyanja mende jenj tegonj aoji, iinonj mono simbawonjowo kolooja.

²³ Ii me woi momalaari qaganonj mende nama amakejonji, ii kuuya mono singisongo kolooja. Kawaajonj mononj nene mombaajonj uuwoi ama kilenj ii neji, iinonj mono singisongo ambaa. Momalaari qaganonj mende nama nejiwaaajonj Anutunonj mono iwaa qaaya jenj tegoro osinj lombu mokoloowaa. Kiaj.

15

Mono Kraistwaa roromonjgoya otaanj laligowu.

¹ Momalaarinananonj kotakota kolooji, anono mono ananaajonjadeenj lanj aisoonj ananaa ainananonj laligowombo. Tosaanja yonoo momalaarigianonj looloria kolooro kokobimbinonj kana uugunj tororo mende otaankejuti, anana ii uujopa ama onoma lombogia bosimbutiwaaajonj ilaanj onombonja.

² Anana motomotoonj mono alaurunananonj qeangowutiwaa so romonjonj ilaanj onomakebonja. Kaenj ama onoma uugia meagogi kotikotii mokoloowuya.

³ *Kraistnon kaanagadeen iyaŋaajonadeen iyaŋaa aihnon mende aisooroto, Buŋa qaa kokawaa so ama mugi laligoro, “Ejemba qaa tokoronkota jen gii jen gomakejuti, iyonoo qaagianon mono nuro siimboboloya momakejen.” Qaa kaen eja.

⁴ Anutunon ananaajon siija kokaen momakeja: Anana kaparan koma kotiin nama Buŋa Tere weenonin uunana nangoro iikaanŋa kanon oyanboyan koloowombaajon mamboma jejeromonromon ama laligowon. Kawaaajon Buŋa qaa kuuya eenanon oogiti, Anutunon mono iikawaa so kuma nonomambaajon moja. Iikawaaajon ii oogita eja.

⁵ Anutunon mono iyaŋo uugia nangoro saanon kaparan koma kotiin nambu. Iinon mono Unya onono inaan onono batugianon uunon somonjon aon Kraist Jiisaswaa roromongoya otaan laligowu.

⁶ Kaen laligon saanon uumotoon qaganon buugia mindirin Anutu, Ponana Jiisas Kraistwaa Maŋa ii mepeseen laligowu. Anutunon ononon kaan ama laligowutiwaaajon momakeja. Kian.

Oligaa Bunjanon kantri tosanon kema karo.

⁷ Kraistnon onjo moma anjon koma kalan koma onomakeji, iikawaa so onjo mono kaanagadeen kalan koma aon laligowu. Anutuwaa qabunayanon seiwaatiwaaajon mono kaen ama laligowu.

⁸ Niinon qaa hona koi jemaŋa: Anutunon qaaya qaaya Juuda kanageso nonoo wanjaleurunana yonoojon jen somongoroti, iikanon honawo koloowaatiwaaajon moro. Kawaaajon Kraist wasiro Anutuwaa Buŋa qaa onanon kotiiwaatiwaaajon ama Juuda nonoo batunananon kamaan welen qen nonoma laligoro.

⁹ *Juuda nono welen qen nonoma laligoroto, kantri tosaanŋa yononon kaanagadeen iwaa kiankomuya moma kawaaajon Anutu mepeseen laligoju. Kawaa qaaya ii Buŋa Terenon kokaen oogita eja,

“Kawaaajon niinon kantri tosaanŋa yonoo batugianon laligon mepeseen goma qabunaganon seiwaatiwaa rii qamakemaŋa.”

¹⁰ *Kawaa qaaya mon ii kokaen jen oogita eja,

“Anutunon Juuda nono meweenon nonono kanagesoya koloon aisoonkejon. Kantri tosaanŋa onjo mono nonowo toroqen aisoon otokorian maama laligowu.”

¹¹ *Kawaa qaaya mon ii kokaen,

“Waba kantriwaa tuun kuuya onjo mono Pon mepeseen laligowu. Goman so laligojuti, onjo mono kuuya ‘Anutu dangisen!’ jen rii qama laligowu.”

¹² *Gejatootoo eja Aisaia iinon kaanagadeen kawaa qaaya kokaen jerota eja, “Gere tiitanonŋa unjuta juma waaji, iikaanŋa eja qata Jesi iwaa gbilinonŋa mon koloon ejemba goman so galen koma onombaa.

Kaen ama onono namowaa kanageso kuuya yononon ilaan onombaatiwaaajon mamboma jejeromonromon ama laligowuya.”

Qaa walaga kanon mono kamban kokaamba honawo koloonkeja.

¹³ Unŋa Toroyaa esunanon mono nangon onono jejeromonromonjianon kotiin powowon koloowaatiwaaajon mojen. Kawaaajon jejeromonromon Toya Anutu iinon mono luae qen onoma korisoro kuuya kanon uugia men saa qewaa. Kaen qama kooliwe saanon Anutu moma laarin mun oyanboyan mokoloowombaajon mamboma jejeromonromon ama laligowuya. Kian.

* 15:3: Ond 69.9 * 15:9: 2 Sml 22.50; Ond 18.49 * 15:10: Dut 32.43 * 15:11: Ond 117.1

* 15:12: Ais 11.10

Qaa kotakota ii nomaembaajon oojen?

¹⁴ Oo uumeleen alauruna, neeno onjoon kokaen moma kotiijen: Ono mono tompin mende laligojuto, Anutunon iwoi kuuya awaa ii uugianon ano saa qero momo kania kania mokoloon iikanon saanon qambanmamban qaa kuma aowonatiwaa so kolooju.

¹⁵ Kaen koloojuto, kilen qaa ii duduwubotiwaajon moma yonoo kanagia ii mombo koma gbilin ononjen. Anutunon kalenmorian nono iikawaa qaganon nanjenywaajon mono awasanakaka qaganon qaa kotakota tosaan oon ononjen.

¹⁶ Kawaa kania kokaen: Anutunon waba kantri ononon uugia meleenji Unj Toroyanon men sorain onono soraaya koloowutiwaajon momakeja. Wala siimolon oogi kaasoyanon uro Anutunon aisoonkero, iikawaa so kamban kokaamba Anutunon ejemba goman so bunaya koloogi injiima aisoomambaajon awelegonkeja. Kawaaon Oligaa Bunaya kantri tosaan yonoo batugianon jen seimambaajon jen gawon qananon ano iikawaa so uuwaa gawon galen koloon Kraist Jiisaswaa welen qenkejen.

¹⁷ Kawaaon Kraist Jiisaswo qokotaan nama Anutuwaanon gawon mewe qabun nono selen men uma awasanakaka nanjen.

¹⁸ Kraistnon kantri tosaan yononon Anutuwaa jeta ten kombutiwaajon moma sololoon kuun nomakeji, iikanon mono nemun koma nono qaana jen nanamemena amakejen. Qaa tosia lan jen seiseiwaa awasanakakaya ii mende en nonja.

¹⁹ Unj Toroyaa ku-usunanon mono nemun koma nono angoletto aiwese ku-usungiawo asugigi. Niinon Jerusalem siti mesaon kantria kantria liligon kema kema Yuropwaa sitia mon qata Ilirikum kanon keube. Kaen balon so liligon Kraistwaa Oligaa Buja ii jen asarin onondaborowe.

²⁰ Monnon tando komoro monnon kan anaa miria iikawaa qaganon men mono qaayawo koloowaa. Iikawaa so monnon Kraistwaa qaayanon momalaariwaa tando komodabororo nanoti, niinon mono kan iwaa tando qaganon rindanon nama uugia toroqen meagon men kotiin onomambaajon togon laligowe. Uuwaa gawon mutuya men kanon akadama mokoloomambaajon kaparan koma laligowe. Kawaaon ejemba daen yononon Kraistwaa qata mende moma tompin laligogiti, niinon Oligaa Buja iyonoojon jen asarimambaajon awelegon laligowe.

²¹ *Kawaa qaaya Buja Terenon kokaen oogita eja,

“Daen yononon qaaya mende injogi mogiti, iyononon mono laligon ii iibuya. Daen yononon kania wala mende moma tompin laligogiti, iyononon mono laligon ii moma asariwuya.”

²² *Gawon kaananon somonon nonotiwaajon mono kamban so onoonon kamambaajon amamaan laligowe. Kian.

Poolnon Room kemambaa arena ano.

²³ Kaan laligoweto, liligon uukuuku gawon mutuya men goman kuuya moma onononji, iikanon ii medaboron laligowe. Uuwaa gawon mutuya memanatiwaa goman ii kamban kokaamba mombo mende eja. Kaanagadeen ono injimambaa siina moma laligowe gbani mamaga tegoro.

²⁴ Kawaaon kantri qata Spein kemaati, iikawaa gematanon mono onoonon kamambaa arena ama injimambaajon jejeromonromon ama kokaen mojen: Injiima onowo korisoro ama boron mon ainjolon rabe ilaan nongi saanon kana toroqen Spein kema.

25 *Kaen mojento, kambaŋ kokaamba Jerusalem sitiwaa kanageso soraaya nanŋon onŋombonŋatiwaaŋon iikanon kemaŋa. Iikanon kemago onŋoonon kamaŋa.

26 Masedonia ano Akaia prowins woi yoroo uumeleen kanageso tuuŋa tuuŋa yonŋonon mono Jerusalem sitiwaa ejemba soraaya ilaan onŋombombaa qaa somonŋogi. Anutuwaa ejemba soraaya wanaya laligojuti, mono iyonŋooŋon qaa somonŋon nandun mamaga somata ama mindirigi ii menŋo kema onŋomaŋa.

27 *Kaen ambombaa uukorisoroya moma qaa somonŋon kulukulululu nandun somata ii anŋi. Kaen ambutiwaa tosa en onŋono anŋi saanon sokonja. Anutunon Juuda kanageso kotueŋon nonomambaa qaaya jero ero kotumotue iikanon waba kantria kantria sokoma qagianon uro laligoju. Kawaajon waba kantri onŋoonon tosa ero kitia meleema kalenŋianon Juuda kanagesowaa wanaya ilaan onŋonŋi sokonja.

28 Niinon kalen ii men kema borogianon ambe gawona iikanon tegoro iikawaa gematanon ii onŋomesaon kusudeen onŋoonon kan inŋimago toroŋen Spein kantrinon kemaŋa.

29 Onŋoonon kamaŋati, kambaŋ iikanon mono Kraistwaanon kotumotue ii kuuya men kan onŋomaŋa. Kian moma yagojen.

30 Oo uumeleen alauruna, niinon Pon Jiisas Kraistwo qokotaan nama kokaen uu kuun onŋonjen: Unŋa Toroyanon jopagon nanŋon onŋomakejiwaa so mono noonon Anutu qama koolin laligowu. Aonŋoronkejen, iikanon mono uujopagianon ilaan noma laligowu.

31 Judia prowinsnon kema ejemba Kraistwaaŋon yangisen amakejuti, iyonŋoo borogianon umambotiwaajon mono Anutuwaa qama kooligi sopa somonŋon nonaga. Kaanŋagadeen nandun kalen somata men Jerusalem kema ejemba soraaya yonŋoo borogianon ambe sokono siinŋa mobutiwaajon mono qama koolin laligowu.

32 Kaen qama kooligi Anutunon siin kaen moji een, niinon mono korisoro qaganon onŋoonon kan onŋowo ainjolon rama keraqeeanŋo ŋen nonŋi laligomaŋa.

33 Luae Toya Anutu iinon mono kuuya onŋowo namba. Qaa ii onŋanon.

16

Yeizozo qaa tetegoya

1 Alanana Fiibi (Foibe) iinon Senkria uumeleen kanagesowaa gawon meme embaga kolooja. Iinon Room onŋoonon kawaati, ii kalaŋ kombutiwaajon mono qisin onŋoma borogianon anjen.

2 Iinon ejemba mamaga ano nii kaanŋagadeen ilaan nonoma laligoro. Kawaajon Anutuwaa ejemba soraayanon alaurunana koma horon onŋomakejoni, iikawaa so Fiibinon karo ii mono Pombaa qatanon qama koolin koma horon mubu. Onŋoonon kan iwoi mombaajon amamaaro iikawaa so mono ilaan mubu.

3 *Loembawoi Prisila ano Akwila Kraist Jiisaswo nanjaoti, nenawoina ii mono noonon yeizozona jegi mobao.

4 Yoronon mono noonon ama laaligogara qeleema komuwaotiwaajon koloori. Niinonadeen mende mepeseen oronjento, kantri tosianon uumeleen kanageso tuuŋa tuuŋa yonŋonon mono kaanŋagadeen yorooŋon danŋisen jenkeju.

⁵ Uumeleen kanageso mirigaranon ajoroonkejuti, ii mono kaanagadeen noonon yeizozona jegi mobu. Eisia prowinsnon gawon mewe hona mutuyan kolooro Epainetus iinon uuta meleema Kraistwaa buna kolooroti, wombo alana ii mono noonon yeizozona jegi moba.

⁶ Marianon onoojon ama gawon somata menj laligoroti, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba.

⁷ Andronikus ano Junias tinitosawoina yoronon wala Kraistwaanon qokotaari niinon yoroo gemagaranon uuna meleembe iikawaa gematanon niwo kapuare mirinon laligonin. Aposol yononon oroojon mogi batugianon uuta koloojao. Ii mono noonon yeizozona jegi mobao.

⁸ Wombo alana Ampliatus Pombo nanji, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba.

⁹ Nejanana Urbanus Kraistwo nanji ano wombo alana Stakis yoroojon mono noonon yeizozona jegi mobao.

¹⁰ Apeles Anutunon angobato muro sokono Kraistwo qokotaan nanji, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba. Aristobuluswo miri motoon laligojuti, iyonoojon mono noonon yeizozona jegi mobu.

¹¹ Tinitosana Herodion iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba. Narsisuswo Pombo qokotaan miri motoonngo laligojuti, iyonoojon mono noonon yeizozona jegi mobu.

¹² Trifina ano Trifosa emba woi yoronon gawon somata menj Pombo nanjaoti, iyoroojon mono noonon yeizozona jegi mobao. Wombo emba alana Persis iinon Pombaajon gawon somata qatawo menj laligoji, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba.

¹³ *Rufus iinon Pombaa gawon awaa toton menjeki ano iwaa nemuna kaban so nii kaanjadeen meria kaana kalan koma noma laligoroti, iyoroojon mono noonon yeizozona jegi mobao.

¹⁴ Asinkritus, Flegon, Hermes, Patrobas, Hermas ano uumeleen ala tosaana yonowo nama laligojuti, iyonoojon mono noonon yeizozona jegi mobu.

¹⁵ Filologus, Julia, Nereus naanawo ano Olimp as ano ejemba soraaya tosaana kuuya yonowo laligojuti, iyonoojon mono noonon yeizozona jegi mobu.

¹⁶ Uumeleen alaurunana yonoo batugianon mono anjon aon newogia kososoon jolongia jen laligowu. Kraistwaa uumeleen kana-geso kuuya yononon mono yeizozogia anji onoonon kaja. Kian.

Qambanmamban qaa tetegoya

¹⁷ Oo uumeleen alauruna, niinon uugia kokaen kuun injojen: Ejemba tosanon uu mendemendeen koloowaatiwaajon wan qenkejuti, iyonoojon mono galej menj aon laligowu. Uumotoongowaa silia awaa kuma onongi mojuto, qaa ii qotogon kesa-awaran qaa tosaana kanon uugia kuugi boliro osin kamaankeju. Ejemba kaana ii mono onomesaon korikori laligowu.

¹⁸ Ejemba kaananon mono ananaa Ponana Kraistwaanon gawon mende menjekuto, iyangiaa siingiaa so koloowaatiwaajon tompe jen iyangia welen qen aonkeju. Kele qaa awaa awaa ainawo jen ejemba gbingbaongia qaa yonoo uugia kuun tiligon onomakeju.

¹⁹ Ono Oligaa Buna ten koma otaankejuti, qaa ii kuuya nonoo gejanananon kemero mojon. Kawaajon niinon onoojon ama honombonona qaa aisoonkejen. Kaen anjento, ono kokaen ama laligowutiwaajon mojen:

* 16:13: Maak 15.21

Mono bologa ambombaajon momakootogia mesaogi kamaawaa. Awaa ambombaajon momakootogia ii mono pondan koma gbilin menj somariiwu.

²⁰ Luae Toya Anutu iinon mono Satan uulanawo rinjangoro onoo baagianon kamaaro otokorian maama aisoon laligowu.

Ponana Jiisaswaa kalenmoriananon mono onowo ewa.

²¹ *Noo nenana Timoti iinon mono yeizozoya ano onoonon kaja. Noo tintosauruna Lusius, Jeison ano Soosipater yononon kaanagadeen yeizozogia anji onoonon kaja.

²² Tertius niinon Poolwaa qaaya moma tere koi oojeni, niinon kaanagadeen Pombo nama yeizozona ambe onoonon kaja.

²³ *Gaiusnon miria jen tegoro laligowe uumeleen kanageso kuuya yononon kaanagadeen koi kan ajoroogi nene ainjolon ama nonomakeji, iinon mono yeizozoya ano onoonon kaja. Erastus iinon siti pon qerewenaa ofis uutanon takis monej galej komakeji ano uumeleen alanana Kwartus yoronon mono yeizozogara ani onoonon kaja.

²⁴ Ponana Jiisas Kraistwaa kalenmoriananon mono onowo ewa. Qaa ii onanon.

Pon mepeseen kokaen qama koolinkejen:

²⁵ Oligaa Buja qaa hona ii monowaa monoyanonga laligon kougiti, iikanon aasangoyanon ero. Kaen ero Jiisasnon kamaan ninisaama jen asariro moma jen seinkejen. Buja qaa kawaa so Anutunon mono kotiin momalaarigia menj kotiuro saanon zen nama kotiiwu. Kawaaajon anana mono Anutuwaa qabunaya mepeseenin seinkebaa.

²⁶ Wala Buja qaa onanon aasangoyanon en kouroto, kaman kokaamba gejatootoo ejemba tere oogita ejiwaa so mono asuganon asugiro. Anutunon kaman so laligon kouma tetegoya qaa laligon ubaati, iinon ejemba tuuna tuuna anana uunana meleema Buja qaa moma laarin ten koma laligowombaajon moja. Kawaaajon gawon kokaen mewombaajon jen koton nonono, "Ono mono kema goman so liligon Buja qaa jen asarin laligowu." Qaa iikawaa so nononon Buja qaa ii ejemba tuun kuuya mobutiwaajon jen asarin laligonin.

²⁷ Anutu iyanodeen momakooto Toya kolooji, anana mono Jiisas Kraistwaa qatanon iwaa qabunaya mepeseenin kaman tetegoya qaa akadamuyawo en uma ewaa. Qaa ii onanon.

* **16:21:** Apo 16.1 * **16:23:** Apo 19.29; 1 Kor 1.14; 2 Tim 4.20

Korint Tere 1

Poolnoŋ Korint yoŋoo Tere mutuya ano.

Jen-asa-asari

Poolnoŋ misin gawoŋ meŋ liligoro indina woi kolooro Griik siti Korint kanon keno. Korint ii Akaia prowinswaa siti wana. Kawaa sunduya ii (Apo 18.1-6) iima weengowu. Kambaŋ kanon Korint ii siti somata qatawo. Bisnisgia kania kania mamaga ama meŋkegi. Korint yoŋonoŋ tando lopion ano beŋ kania kania waegia meŋ mepeseen laligogi. Aangolegia kania kania ama aisoonkegi. Mamaganon serowilin ama laligogi.

Tere koi kokaembaaŋon ooro: Poolnoŋ misin gawoŋ meŋ liligoro indina karon kolooro Efesus sitinon laligoro tosanon Korintnonga kan batugianon lombo koloroti, iikawaa bujuya ijogi moro. Lombo tosaana kokaen: Uumeleen tuun yoŋonoŋ deema siinsereren gen laligogi (1.10-4.21), serowilin lan amakegi (5.1-13), loemba laaligowaa kanianon sooro (Bon 7), tando lopiombaa bao newombaa niinonjiinon amakegi (Bon 8), samon toroya newombaa enkalolon amakegi (11.17-34), zioz laaligowaa aren mende otaan ilinon kooson laligogi, kantri tosiaa qaaya qaaya jena jewe ama jenkegi (12-14). Tosianon qaa kokaen jenkegi: “Komugiti, iyoŋonoŋ mombo mende waabuya.” (15.12-33) Korint yoŋonoŋ tere mon kaanagadeen oogi Poolwaanon karoti, iikanon qiqisi tosaana ama mugi, (ii 7.1, 8.1, 12.1, 16.1 iikanon weengowa).

Poolnoŋ qiqisigia ii meleema lombogiaa gambanmambaŋ qaa onoma tere koi ooro. Uujopawaa qaa (Bon 13 ii awaa soro. Kanagen ano Korint kema injimambaa qaaya jen ooro (16.5-7).

Buk kokawaa bakaya wana 8 ii kokaen:

Jen-asa-asari qaa 1.19

Deema tuuna tuuna laligogi 1.10-4.21

Serowilin ano loemba laaligo 5.1-7.40

Uumelembaa ano uumelembaa gadokopa laaligo 8.1-11.1

Uumeleen laaligo ano mepemepese aren 11.2-14.40

Kraist ano kuuya anana koomunonga waabona 15.1-58

Judia uumeleen tuun yoŋoojon nandun angi 16.1-4

Poolwaa arena ano yeizozo qaaya tetegoya 16.5-24

¹ Kraist Jiisasnon Pool nii noono Anutuwaa jetaa so wasiwasi eja aposol koloojen. Niinon uumeleen alana Soostenes iwo rajo.

² *Anutuwaanon kanageso Korint sitinon laligojuti, niinon onowo Buna qaa amin mobombaajon kajeŋ. Kraist Jiisasnon onon onono iwo qokotaagi tak koton onono soraaya kolooju. Kaanagadeen ejemba daen yoŋonoŋ balon so Ponana Jiisas Kraistwaa qata qama qama kooligi ii ano nono kaanagadeen pon koma nonomakeji, mono kuuya onoojon Buna Tere koi oojo.

³ Anutu Manana ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian ononi luaenon laligowu. Kian.

Poolnoŋ Korint yoŋoojon Anutu kokaen mepeseja:

* 1:2: Apo 18.1

⁴ Ono Kraist Jiisaswo qokotaan nanngi Anutunon kalenmoriaña ononoti, iikawaajon mono kamban so onoojon Anutuna dangisen jen mepeeseenkejen.

⁵ Ono Kraistwo qokotaan nanngi gawon memewaa momo kalen kelemalelen onono momo kania kania bunja qen aon saanon Bunja qaawaa kania kuuya jenkeju.

⁶ Nono Kraistwaa kania nanngon jenin qaa iikawaa honanon koloon kotiuro nanjutiwaa so momo kalen kuuya ii onono. Kawaaajon Anutu mepeseenkejen.

⁷ Kawaaajon gawon memewaa momo kalen mombaajon mende amamaan nama Ponana Jiisas Kraistnon mombo asugiwaatiwaaajon mambomakeju.

⁸ Ponana Jiisas Kraistnon men kotiin onoma kamban tetegoyanon asuganon asugiwaati, kamban iikanon ono solana koloon qaagia qaa nama ii iibuya.

⁹ Anutunon qaaya tororo otaan ilaan onomakebaa. Iinon ono iyanaa Meria Jiisas Kraist Ponnanawo toroqen laligowutiwaaajon onono. Kian.

Korint kanagesonon deema tuunja tuunja nanju.

¹⁰ Oo uumeleen alauruna, niinon Ponana Jiisas Kraistwaa qatanon kokaen uukuuku men ononjen: Ono mono korebore uumo-toongo ama batugianon deenden mende ama laligowuto, uugia kululuugi motoongo kolooro momo motoongo otaan laligowu.

¹¹ Oo uumeleen alauruna, ono batugianon angowowo mamaga ama laligojuti, iikawaa buju qaaya ii emba Kloewaa sumanjuruta tosonian nijogi.

¹² *Kokaembaajona ii jejen: Onoononga tosonian kokaen jenkeju, "Nononon Poolwaanon qaa otaankejon." Tosianon "Nononon Apolowaanon qaa otaankejon," jenkeju. Toroqen tosonian kokaen jenkeju, "Nononon Piitowaanon qaa otaankejon." Dunanon mombo tosonian kokaen jenkeju, "Nononon Kraistwaanon qaa otaankejon."

¹³ Kraistnon juma mamaga kolooro me? Pool niinon mono onoojon ama maripoonon komuwe me? Pool noo qananon oomulu men ononngi me? Kaen moma soowubo?

¹⁴ *Niinon onoononga Gaius ano Krispus oomulu men orombeto, tosaana ii mende men onombetiwaajon "Anutu dangisen!" jejen.

¹⁵ Kawaaajon "Poolwaa qatanon oomulu men nononngi," monon qaa omaya kaen jewabo.

¹⁶ *Oo onanon, Stefanas ano iwaa sumanjuruta ii kaanagadeen oomulu men onombeto, iyonoo gemagianon mon oomulu men mube me qaago, ii tororo mende mojen.

¹⁷ Kraistnon nii ejemba oomulu men onomambaajon ama mende wasin nonoto, Oligaa Bunja jen seimambaajon nijoro kema kankejen. Kraistnon ananaajon ama maripoonon komuroti, gawon iikawaa esujanon kamaan omaya koloowabo. Kawaaajon Bunja qaa ii balon ejawaa momakooto qaganon lan mende jenkejen. Kian.

Kraistnon Anutuwaa ku-usunja ano momo areña ninisaano.

¹⁸ Ejemba gere siawaa bunja koloowuti, iyononon maripoonaa Bunja qaaya moma iikawaajon mogi uugia qaa yonoo qaa taniñan kolooja. Kaen koloojato, Siwewaa bunja koloojon, nonoojon qaa iikanon mono Anutuwaa ku-usunja ninisaano momakejon.

* 1:12: Apo 18.24 * 1:14: Apo 18.8; 19.29; Room 16.23 * 1:16: 1 Kor 16.15

19 *Iikawaa qaaya Buḅa Terenoḅ kokaen oogita eja,
 “Niinoḅ momo ejemba yoḅoo momakootogia kondeembe soowaa.
 ‘Moma asariḅ yagonḅkejoḅ,’ jenḅkejuti, iyoḅoo momogia mono meḅ
 soowe zololonḅoḅ omaya koloowaa.”

20 *Momakooto ejemba hoḅa ii dakanoḅ laligoju? Buk weenḅoḅ momowaa
 kania mokologiti, ii dakanoḅ? Balonoḅ jenonḅkooliwaa boi koloonḅ qaa
 melenḅqeleema jenḅkejuti, ii mono onḅanoḅ qagiawo koloju me? Balonoḅ
 momakooto somata eji, Anutunoḅ mono iyoḅoo momogia meḅ mokokowiro
 uugia qaa taniaanḅ koloju. Qaa ii onḅa.

21 Anutunoḅ iyaḅaa momakootoyaa so namonoḅ laaligowaa areḅa anoto,
 ejembanonḅ iyaḅgiaa momakootogia nanḅoḅ iikaanḅa kanonḅ Anutuwwa k-
 nia moma kotowombaaḅonḅ amamaanḅ tompinḅ laligogi. Amamaanḅ laligonḅ
 Kraistnoḅ maripoononḅ komuroti, iikawaaḅonḅ “Uugia qaa yoḅoo qaaga!”
 jegito, Anutunoḅ Buḅa qaa ii nononoḅ jenḅ seiwonḅiwaajonḅ ninijoro. Ii jenḅ
 asariḅ daenḅ yoḅonoḅ uugia meleema moma laariwuti, ii donḅhamo qenḅ
 onḅomambaajonḅ moro sokono.

22 Juuda yoḅonoḅ aiwese anḅoleto asugiwutiwaajonḅ kaparanḅ komakejuto,
 Griik kantri yoḅonoḅ momakootogianonḅ somariwaatiwaajonḅ moma jan-
 jariḅ riinḅkeju.

23 Ii janjariḅ riinḅkejuto, nononoḅ Kraist maripoononḅ qegi komurotiwaa
 Buḅa qaaya jenḅ seinḅkejoḅ. Juuda yoḅonoḅ qaa ii mogi uugia boliro iikanonḅ
 osinḅ uugia mende meleemakeju. Waba kantri yoḅonoḅ iikawaaḅonḅ mogi qaa
 motoya koloju.

24 Mamaganonḅ kaenḅ romonḅgojuto, Anutunoḅ nononoḅ uunana
 meleeninḅi, Kraistnoḅ mono nonoojoḅ Anutuwwa momakootoya ninisaama
 iyaḅo Anutuwwa ku-usuḅa koloonḅ nonoma nanja. Juuda me kantri tosaanḅa
 kolojoḅ, ii kilenḅ Kraistwo qokotaanḅ nama motoonḅo kolojoḅ.

25 Ejemba ananaa momakootonana ano esunana ii kamaanḅqeqeta. Anu-
 tunonḅ uuta qaa koloonagati eenḅ, iikanonḅ mono kilenḅ ejemba momakooto-
 nana uugunḅ uuta somata koloonaga. Anutunoḅ looloria koloonagati eenḅ,
 iikanonḅ mono kilenḅ ejemba esunana uugunḅ kotakota totoonḅ koloonaga.

26 Uumeleenḅ alauruna, onḅoanḅgiaa kanagia nomaenḅ ero Anutunoḅ
 onḅoonoti, mono ii romonḅgowu? Onḅo mamaganonḅ balombaa momakooto
 somata mende meḅ laligogi. Mamaganonḅ ku-usuḅ qaganonḅ esuhinagiawo
 mende laligogi. Maḅurugia mamaganonḅ qabuḅagiawo mende laligogi.

27 Kaenḅ qaagoto, balonḅ ejembanonḅ onḅoojoḅ mogi uugia qaa ejemba omaya
 kolojuti, Anutunoḅ mono onḅo iikaanḅa meweenḅoḅ onḅono. Balombaa
 momo ejemba geria ii gamu qenḅ onḅono. Balonḅ ejembanonḅ onḅoojoḅ
 mogi looloria kolojuti, Anutunoḅ mono onḅo iikaanḅa meweenḅoḅ onḅono.
 Balombaa ku-usuḅ ejemba geria ii gamu qenḅ onḅono.

28 Balonḅ ejembanonḅ jejewili ama onḅoma kanagiaajonḅ mogi kamaanḅqeqeta
 kolojuti, Anutunoḅ mono onḅo iikaanḅa meweenḅoḅ onḅono. Balonḅ ejemba
 yoḅoo jaagianonḅ somata kolojuti, iyoḅoo qabuḅagia meḅ kamaanḅ ano
 qaombaatiwaajonḅ kamakamaata kolojuti, mono ii meweenḅoḅ onḅono.

29 Monḅonḅ Anutuwwa jaasewanḅanonḅ selia meḅ ubabotiwaajonḅ mono kaenḅ
 meweenḅoḅ onḅono.

30 Anutunoḅ nemunḅ koma onḅoma unḅuano Kraist Jiisaswo qokotaanḅ laligonḅ
 kotiinḅkeju. Iinoḅ Anutuwwa momakootoya qaita monḅ ninisaano momake-
 joḅ. Kraistnoḅ downana meḅ qaanana jenḅ tegoro solanḅaninḅ laligojoḅ ano
 tak kotonḅ nonono soraaya kolojoḅ.

* 1:19: Ais 29.14 * 1:20: Job 12.17; Ais 19.12; 33.18; 44.25

31 *Buṅa Terenon qaa mon kokaen oogita eja, “Monnon selia men ubaati, iinon mono Pon moma mujiwaajon ama selia men uba.” Qaa iikawaa so anin sokombaa. Kian.

2

Kraist maripoonon komurotiwaa qaaya jewe.

1 Uumeleen alauruna, niinon onoonon kan Anutuwaa kania nanon jen asarin onombeti, ii qaana naan siinsiinawo koloowaatiwaajon mende jen laligowe me balombaa momakooto uuta qendeema iikanon selena mende men uma laligowe.

2 Niinon onoo batugianon momo morota kuuya goraayanon ama Jiisas Kraistwaa qaaya ano maripoonon komurotiwaa kania iikayadeen moma koton ii jen seimambaajon qaa somongowe.

3 *Qaa kaen somongon onoonon kaweti, kaman iikanon eja looloria koloon jenena mamaga ororo keena moma laligowe.

4 Niinon Buṅa qaa jen asarin onombeti, ii momakooto somataa kele qaa kanon mende injon laligowe. Ii qaagoto, Un Toroyanon sololon onono esunmumuyanon uugianon inaawaatiwaajon kaparan koma qaa injon laligowe.

5 Balon ejembawaa momakootogianon qaagoto, Anutuwaa ku-usunganon nemun koma onono moma laariwutiwaajon kaparan koma laligowe. Kian.

Un Toroyanon momakooto ii qaita mon.

6 Niinon kilen uumeleen alauruna akadamugiawo laligojuti, iyonoo batugianon rabe Anutuwaa momakootoya keemeya ii saanon amin momakejon. Balombaa momakootoyaga mende amin momakejon. Balon balon galen koma onoma laligogi ku-usunganon qaombaati, iyonoo momakootogia ii kaanagadeen mende amin momakejon.

7 Ii qaagoto, Anutuwaa momakooto aasangoya mono ii amin momakejon. Anutunon Siwe namo mende mokolon orono iikanon waladeen arena kokaen ama somongoro, “Ejembanon kanagen koloon akadamu mokoloowutiwaajon mono momakootona qaita mon ii injisaaman.” Kaen jen ii aasangoyanon ano ero.

8 Balombaa eja pon pon laligon kougiti, iyonoononga monnon momakooto ii mende moma koto. Ii moma kotowuyagati een, Ponana asamararanawo ii maripoonon mende qegi komunaga.

9 *Momakooto qaita mon kawaaajon qaa kokaen oogita eja,

“Monnon iwoi ii jaa gejianon mende iima moro. Iikawaa momoyanon mombaa uutanon mende kolooro moroto, jemba Anutu uugianon jopagon munkejuti, iyonoonon ii mono mozozongon anota eja.”

10 Balon jemba iwoi ii mende moma titou laligogito, Anutunon ii mono Unaya wasiro nonoonon ninisaano monin. Iinon qaa kuuyaa kania mongama mokolonkeja. Anutuwaa momo keemeya kaanagadeen modaboroji, iinon mono ii sololon nonono monin.

11 Mombaa uuta monnon mende moja. Uutaa unaya iinondeen mono ii moma yagoja. Kaanadeen Anutuwaa uuta ii monnon mende mojato, Anutu iyanaa Un Toroya iinondeen ii moma yagoja.

12 Nononon balombaa nanamemen bologaa omeya mon mende buṅa qen aoninto, Anutunon iwoi kalen nononoti, iikawaa kania mobombaaajon mono iyanaa Unaya wasiro uunananon kemerota laligojon.

¹³ Iikawaa kania keemeya ii ajoroon aminj momakejon. Balon ejembanon momakootogiaa qaganon qaa kuma nononji iikawaa so ii mende aminj momakejon. Kaen qaagoto, Unj Toroyanon qaa kuma nononoti, iikawaa so mono uuwaa qaa honj gosini sololoon nonono jenj asarinkejon.

¹⁴ Unj Toroyanon sololoon nonono qaa ii kaen gosijoni eenj, kania mono mokoloon moma asariwonatiwaa so kolooja. Kawaajon Unj Toroyanon daen yonoo uugianon mende laligoro eenj lanj laligojuti, iyononon Anutu Unjyaa buja ii moma anjon kombombaajon amamaankeju. Yononon Buja iikawaajon mogi qaa motoya kaanja kolooro kania moma asariwombaajon amamaaju.

¹⁵ Yononon amamaajuto, Unj Toroyanon sololoon nononji eenj, mono qaa kuuyaa kania gosinj jenj tegowonatiwaa so koloojon. Kaen koloojonto, uumeleenj ejemba mombaa kania ii balon ejemba kuuyanon tororo jenj tegowombaajon amamaankeju.

¹⁶ *Iikawaa kania ii Buja Terenon kokaen oogita eja,
 “Pombaa uumomoya ii eja monjon monj mende moro.
 Kawaajon monjon ii qambanmamban mubaatiwaa so qaago.”
 Monjon ii mende moroto, nononon Kraistwaa uumomoya menj laligojon.
 Kianj.

3

Anutuwaa gawonj meme ejemba

¹ Oo uumeleenj alauruna, onj naamade kaanja Kraistwo qokotaan nanji. Kawaajon niinon onj balombaa nanamemenj metetereenkejutiwaa tani Buja qaa jenj asarin onoma batugianon laligowe. Unj Toroyanon sololoon onono laligojutiwaa tani kaanja injjomambaajon amamaan laligowe.

² *Niinon qaa moma asariwutiwaa so aju apuya kaanja unuagin laligowe. Nene honj nenetaa so mende koloogitiwaaqon qaakeemeyaii mende onombe. Kamban iikanon nene honj newombaa amamaagi ano kamban kokaamba kaanagadeen ii saanon mende nenkeju.

³ Onj toroqen balombaa nanamemenj bologa metetereen laligoju. Onj uugianon uunon junjunj moma angowowo ama qaa jejegianon nuuguna guuguwe amakeju. Kaen anji uu selewaa siingia kombombanja bologanon galen koma onono uumeleembaa gadokopa ejemba omaya yonoo tanigiaen koloonkeju.

⁴ *Tosaanja ononon kokaen jenkeju, “Nono Poolwaanon qaa otaankejon.” Tosianon kokaen jenkeju, “Nono Apoloswaanon qaa otaankejon.” Kaen kaen jenj mono balon ejemba omaya koloonkejutiwaa tani kaanja laligoju.

⁵ Apolosnon moroga kolooja ano Pool niinon moroga koloojen? Noronon mono Anutuwaa gawonga menj laligojo. Ponjon noroojon gawonj anj anj noronoti, iikawaa so ilaan ononi uugia meleema Ponj moma laarin laligoju.

⁶ *Niinon kota komowe Apolosnon apu menj kanj iikanon maaroto, Anutunon mono kondooro toomorianj kolooro.

⁷ Kawaajon komoroti, iinon qatawo mende kolooja. Apu maaroti, iinon kaanagadeen qatawo mende koloojato, Anutunon kotuegoro toomorianj kouma somariinkejuti, iinondeen mono qabunayawo kolooja.

⁸ Kaen koloojato, komomakejenj ano apu maamakeji, noronon mono so motoonngo koloojo. Motoonngo koloojoto, ii kilenj tawanara ii mono gawonara menkejutiwaa so anj anj mewota.

* 2:16: Ais 40.13 * 3:2: Hib 5.12-13 * 3:4: 1 Kor 1.12 * 3:6: Apo 18.4-11, 24-28

⁹ Noronon Anutuwaa gawombaa nenawoita koloon iwo gawon menkejo. Onoo uugia ii Anutuwaanon molalen kaanja kolooro komakoomo gawon kanon menkeja. Anutunon miri kaanja uugia inaan mindirin onono kotiin waamakeju.

¹⁰ Anutunon kalenmorian nonoti, niinon iikawaa so miri memewaa momo eja kaanja koloon Anutuwaa tando kombombaņa uugianon kuun komowe mononon iikawaa qaganon miri menkeja. Saanon menkejato, motomotoon nononon miriwaa gawon awaagadeen mewonatiwaa so koloonon. Iima koton mewonatiwaajon mono jaa galen men aowon.

¹¹ Uuwaa tandoya ii Jiisas Kraist. Niinon ii mono uugianon komowe mononon momalaariwaa tando mon mokoloomambaajon amamaawaa.

¹² Tando motoonngo kolojato, iikawaa qaganon tosianon mirigia goul silwanon me jamo hongiwaw tosaan kanon menkeju. Tosianon mirigia gere kasanon, towo boon sejanon me ganon menkeju. Silinana kaen me kaen nama menkejonj een,

¹³ uuwaa gawonanaa honanon mono iyan a iyan asuganon asugiwaa. Ponon kambananon kan kuuro iikanon mono miri merotiwaa esuya luluumbaa. Miri esunananon mono Anutuwaa gere bolananon asugiro jen kamaaro honanon asuganon iibombaa so koloowaa. Gere iikanon mono motomotoon nonoo mirinanaa tania hona ii angotetenon ama gosiwaa.

¹⁴ Gerenon jen miri kuuya gosin onono meg hongianon kotiin nambuyati een, iyononon mono gawongiaa tawaya bun qen aowuya.

¹⁵ Tosianon mirigia meg hongianon jen kamaawuti een, iyononon mono tawa qaagoto, tiwitiwilaa mokoloowuya. Ii mokoloowuyato, iyangio kilen Siwewaa bunaya laligowuya. Gere bolanon jen onoro iikawaa tani uuguwombaaajon janjarin riin kok kongi Anutunon metogon onono Siwenon ubuya.

¹⁶ *Onoangio Anutuwaa Bun jigo (tempel) koloogi Anutuwaa Unyanon uugianon laligoji, ii moju me qaago?

¹⁷ Anutuwaa Bun jigoya ii kowoga kolooji, iikawaa so ononon soraaya koloju. Kawaaajon mononon Anutuwaa jigo men boliji een, Anutunon mono iyan men bolin mubaa.

¹⁸ Mononon anaa balon momoya otaan tiligon aowabo. Onoo batugianon mononon iyanajon moro “Balombaa momakooto uuta men laligojen,” jeji een, iinon mono wala uuta qaa koloon iikaanja kanon momakooto hona mokolonaga.

¹⁹ *Anutunon balombaa momakooto uuta iikawaajon moro uugia qaa yonoo qaaga koloja. Iikawaa qaaya Bun Terenon kokaen oogita eja, “Anutunon momakooto uuta men laligojuti, ii gbadoon onono iyangiaa momo aingianon sipasipa koma osiwuya.”

²⁰ *Kawaa qaaya mon ii kokaen eja, “Ponon momakooto ejemba yonoo momo arengiaajon moro omaya koloja.”

²¹ Kawaaajon onoonnga mononon mono ejemba nonoonon ama selia men ubabo. Kuuya nononon mono onoo bunaga kolojon.

²² Pool, Apolos, Piito* nononon mono onoo bunaga kolojon. Ejemba balon so laligojoni, nononon mono kuuya onoo bunaga kolojon. Kawaaajon saanon qaa ii me ii gosin men iikaanja kanon laaligogia laligowuya ano koomugia komuwuya. Kamban kokaamba laligojoni, kuuya nononon

* **3:16:** 1 Kor 6.19; 2 Kor 6.16 * **3:19:** Job 5.13 * **3:20:** Ond 94.11 * **3:22:** Piito qata mon Siifas

mono onoo bunja koloojon ano kanagen gawonj meme ejemba laligowuyati, iyonononj mono kaanagadeen onoo bunja koloowuya.

²³ Kaen koloonj ononjonto, onononj Kraistwaa bunja koloogi Kraistnonj Anutuwaa bunja kolooja. Kianj.

4

Nono Kraistwaa aposoluruta koloojonj.

¹ Kawaajonj ejemba kuuyanonj mono nonoojonj kokaenj mogi sokombaa: Kraistnonj jenj kotonj onono gawonja menjeju. Anutunonj qaaya aasangoya nonono bunjanana kolooro galenj komakejonj. Nonononj miri galenja tani kaanja koloojonj.

² Galenj yonoo togianonj miri iwoiya galenj kombutiwaajonj borogianonj anji, iinonj mono qaa wanja kokaenj kaparanj koma jenj kotonj onomakeja, “Gawongia mono metegetetanja qaa nama pondanj menj laligowu. Mem-biriqembiri mende ambu. Kaenj mokoloonj onombe sokombaa.”

³ Korint onononj me balombaa qaa jake mombaa galenjanonj nii gosinj jenj tegonj nombuyagati eenj, niinonj mono qaa iikawaajonj mobe kamaanqeqeta totoonj kolooja. Neeno kaanagadeen neenaa qaana mende jenj tegojenj.

⁴ Uuna gosinj qaa monj mende mobe menj bimoonj nonjato, iikawaajonj kilenj solanja mende koloojenj. Ejembanonj qaagoto, Ponononj mono noo qaana gosinj jenj tegonj nomakeja.

⁵ Kawaajonj onjo mono kambanj kokaamba mombaa qaaya monj ii mende jenj tegowu. Ponononj kambanja ano kanj kuuwaatiwaajonj mono mambombu. Mamboma laligogi iikanonj kanj qaa iwoi mesangogita eji, ii mono asasaganonj isaano asuganonj asugiwaa. Iinonj kanj ejemba uunana menj asariro nanamemenanaa kanianonj asuganonj asugiro iibaa. Nanamemenanaa kania iima motomotoonj gosinj nonono Anutunonj mono iikawaa so kambanj iikanonj mepeseen nononaga.

⁶ Oo uumeleenj alauruna, onjo juma jaba-arambaranj ama lanj leeleen aronj qen nama utama aonjeju. Kaenj laligowubotiwaajonj mono Apoloswo noro romonjonj noroma onjoangiaa aingia mesaonj qaa kokawaa kania moma kotowu, “Bunja qaa oogita eji, ii mono mende uuguwu.” Qaa ii moma kotogi uugianonj ero tenj koma qeangowutiwaajonj sundunara kaenj oojenj. Ii neena ano Apolos noroo kananara gosinj romonjonj moma asariwutiwaajonj oojenj. Deendeengianonj kaenj tegowaa.

⁷ Balombaa iwoi monononj mono mende menj letoma gono tosaanja unjuugunj qaita monj koloonaga me qaago? Ii qaago. Iwoi kuuya enj gonji, ii mono Anutunonj kalenj gono bunja qen aona me qaago? Ii kalenga bunja qen aonati eenj, mono naambaajonj kalenj ii qakooma selega eenj menj umakejanj? Ii mende sokonja.

⁸ Iwoi kuuya menj laligowombaa siinja mojuti, ii enj onondaboroja. Anutunonj Siwe kowianonga kalenja kalenja maama onono simbawonj koloju. Nonononj mende ilaan ononinj onjoangio kilenj momalaariwaa kin ponj kaanja koloju. Onjoangiaajonj kaenj romonjonj aonjo. Oo onjanonj onjo kin koloogi sokonaga. Kaenj koloogi nonononj mono kaanagadeen eja ponjurugia koloonj onoo kooronjianonj saanonj motoonj selenana menj uma awelegonj aowonaga. Niinonj kaenj ambombaa siinja mojenj.

⁹ Niinonj kaenj mojento, ananaa kanianana iibe tani kokaenj kolooja: Anutunonj aposol nono kuun nonono ejemba jaagianonj kamaanqeqeta toonj koloonj laligojonj. Ejemba unjugi komuwutiwaajonj jenj tegogitiwaa tania asuganonj kema kaniinj lanj qama gamu qen nonomakeju. Iwoi ii-iita qaita

mon kolooniŋ balon so yonoo toya ano Siwe jakeya jakeya yonoo pon qerewenja gajoba yononon mono jaagianon niniima koton niniigigiŋkeju.

¹⁰ “Kraistwaajon nama uuta sooro laligoji,” noojon kaen jenkejuto, ononon Kraistwo nama momo ejemba akadamugiawo koloojutiwaa tani kolooju. Niinon looloria koloojento, ononon “Ejemba kotiga koloojon,” jenkeju. Ejembanon onjo goda qen onomakejuto, noojon mogi kamaaro jejewili ama nomakeju.

¹¹ Kamban koi kaananon kaanagadeen nembanenewaa komun apuwaa-jon moma opo walaga junjuranja mouma laligonin manjanon lan nunugi dun mirinana qaa laligon toroqen kema kankejon.

¹² *Ananaa boronananon selegede gawon menkejon. Ejembanon lan gasuaan nonomakejuto, nononon mono kotuegon onoma yonoojon qama koolinkejon. Sisiwerowero ama nonomakejuto, nononon mono ii moma mokosingon kaparan koma laligojon.

¹³ Uudege qaa tokoronkota jen nonomakejuto, nononon mono gumbonjonon qaganon sosooda meleemakejon. Nononon balombaa gojeyera ronja kaanja kolooniŋ balon balon yononon sisinana men gema nununkeju. Kaanja laligon kouma kamban koi kaananon kaen toroqen laligojon.

¹⁴ Gamu qen onomambaajon qaa koi mende oojento, wombo meraborauruna kaanja mono qambanmambangia onomambaajon mojen.

¹⁵ Momalaariwaa boi 10,000 yononon Kraistwo qokotaan kalan koma kuma onombuyagati een, ii kilen niinon mono Kraist Jiisaswo qokotaan Oligaa Bunja jen asarin mangia koloowe uugia meleengi. Kawaajon manjurugia mamaga mende laligoju.

¹⁶ *Kawaajon uugia kokaen kuun ononjen: Niinon sili amakejenji, iikawaa so ononon mono noo silina ii otaan laligowu.

¹⁷ Niinon silina Kraist Jiisaswo qokotaan ama men balon balon liligon uumeleen kanageso so kuma onomakejenji, iikawaajon mono duduwubo. Niinon kawaajon ama wombo merana Timoti wasiwe onoonon kawaa. Iinon niwo pondan laligon Pombo qokotaan nama kan kanana jen koma gbilin onombaa.

¹⁸ Onoononga tosia yononon niinon onoonon mende kawenaga, kaanja moma selegia mepeseen jaba-arambaran ama lan laligoju.

¹⁹ Kaen laligojuto, Pombaa siinanon noojon “Kemba!” jewaati een, mono uulanawo onoonon kamaŋa. Kamaŋati, kamban iikanon jaba-arambaran ejemba yonoo ku-usungiaajon qisin onombe jokoloogi momaŋa. Selegia men uma qaa somasomata lan jenkejuti, ii niinon mobe kamaanqeqeta koloonkeja.

²⁰ Anutuwaa bentoton ii qaagadeen jejetaa iwoiga qaagoto, hona ii Anutuwaa ku-usuŋa. Iikanon mono nemun koma nononja.

²¹ Kawaajon uugia mende meleema lan laligowuyati een, niinon mono koobiŋ men kan qaanon onootimaŋa. Uugia meleembuti een, mono uubonjon qaganon uujopa ama onomambaajon kamaŋa? Qaa woi ii gosin noojon siingia nomaen mojuti, ii mono moma gosin nijowu. Kian.

5

Monon serowilin anoti, ii mono batugianonja konjombu.

¹ *Qaa mon kokaen jegi noo gejananon kemero: Tosianon uumeleen kanageso batugianon serowilin amakeju. Monon manaa embia men

* 4:12: Apo 18.3 * 4:16: 1 Kor 11.1; Fil 3.17 * 5:1: Dut 22.30

laligoja. Serowilin kaanja ii uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo batugianon kaanagadeen monj mende eja.

² Monjon kaen ano onjo kilen selegia menj uma lan jaba-arambaran amakeju. Ii mende sokonjato, siliaa wosobirinon mono menj komun onono sokonaga. Kaen ama saanon eja singisonjo kaanja anoti, ii mono batugianonga konjongi seleengen kamaabaa. Ii nomaen ama mende otaaju?

³ Niinon onanon onoononga koriganon laligowe selena mende iimakejuto, kilen unananon mono onowo laligoja. Monjon nanamemen jekania boorongoya anoti, niinon mono iwaa qaaya gosin batugianon laligojeniwaa tani moma jen tegon kokaen jejen:

⁴ Onjo mono Ponjana Jiisaswaa qatanon ajoajoroo anggi noo unananon onowo toroqero Ponjana Jiisaswaa ku-usunanon nemun koma onono oron nama qaaya jen mono kokaen somongowu:

⁵ Satanon seliaa siin kombombara bologa qero kamaawaatiwaaajon mono gema qen mun iwaa borianon anggi mindingon mubaa. Mindingon muro loorin uuta meleeno Anutunon hamo qen mun Pombaa kambananon unaya metogoro Siwewaa bunja koloona.

⁶ *Selegia menj umakejuti, ii awaa qaago. Onjo qaa woi koi moma yagowu, “Yiist kitia melaa apuwo mindirin flauanon anin menj somariiro dis saa qenjeja. Kaanagadeen bao woosoya kaambogawo kanon jumakeji, iikanon mono busia kuuya menj bolinkeja.”

⁷ *Qaa iikawaa so onjo flaua dis soraaya kaanja koloogito, singisongowaa yiistya monj ii qaron kaanja batugianon kouma injinkeja. Kuuya boliwubotiwaaajon mono yiistgia walaga ii gosin utegowu. Eja ii wooso kaambogawo kaanja otaan mono dunanon mombo yambu gbiliaa flaua dis soraaya kaanja koloon laligowu. Kiankomu kendon kambananon lama siimolon on bered yiistya qaa nenkejuti, iikawaa so Kraistnon ananaa kiankomu lamanana kolooro qegi komuro. Kawaaajon onjo saanon flaua dis soraaya yiistya qaa kaanja koloowu ano mombo oyanboyan uutanon kouma laligowu.

⁸ *Kraist komurotiwaaajon mono korisoro kendon ama laligowona. Yiist me wooso kaambogawo ii nanamemen bologa umaqenkamaanqenawo. Iikawaa qaganon mono korisoro kendon mende ambona. Kawaaajon mono gbingbaon mesaon qaa hona otaan bered yiistya qaa kaanja koloon iikawaa qaganon korisoro kendon ama laligowona.

⁹ Niinon Bunja Tere on onoma kokaen injowe: Onjo serowilin amakejuti, iyonowo mono ainjolon mende rama amin mobu.

¹⁰ Balanon uugia mende meleema nanamemen bologa amakejuti, iyonoojon qaa ii mende oowe. Yononon serowilin ama iwoiwaa dogo koloon menjo mewombaaajon koposongonkeju. Iwoi kalugon yongoro menkeju ano tando lopion waegia menj mepeseen onomakeju. Yonoojon ama kaen on onombenagati een, onjo mono balanon laligowombaaajon amamaawuyaga.

¹¹ Yonoojona qaagoto, kania kokaembaajon qaa ii on onombe: Monjon anaa qata uumeleen ala jen kilen serowilin anja me iwoiwaa dogo koloon menjo memambaaajon koposongonkeja me tando lopion waeya menj mepeseenkeji, iwoi mono ainjolon mende rama amin mobu. Momalaari tuun onoo batugianon monjon mepaqepae amakeja me apu kotiga nen enkalolon amakeja me iwoi kalugon yongoro menkeji een, iwoi rama nembanene monj mende newu.

¹² Seleengen laligojuti, niinon iyonoo qaagia mende jen tegonkejen. Ii noo gawonga qaago. Onjo kaanagadeen kanageso kuuya yonoo qaagia qaagoto,

* 5:6: Gal 5.9 * 5:7: Eks 12.5 * 5:8: Eks 13.7; Dut 16.3

uugia meleema sopa uutanonj laligojuti, mono iyonoo qaagia iikayadeen gosinj jen tegonkeju.

¹³ *Seleengenj lanj laligojuti, Anutunonj mono iyonoo qaagia gosinj jen tegowaa. Kawaajonj mono Bunja qaa kokawaa so ambu, “Eja bologa ii mono batugianonja konjombu.” Kianj.

6

Uumeleenj alagia ii seleengenj yonoo qaa jakeyanonj mende ambu.

¹ Uumeleenj ejemba batugianonj mononj alia qaa jakeyanonj amambaajonj moji eenj, iinonj Anutuwaajonj ejemba soraaya unjuugunj ejemba doogoya yonoo jaagianonj keno mende sokonja. Qaago! Uumeleembaa gadokopa ejemba ilaanj mubutiwaajonj qisinj onono gamuyawo koloaja.

² Anutuwaajonj ejemba soraaya nonononj kantria kantria yonoo qaagia gosinj jen tegowonjati, ii modaboroju. Ono balonj kuuya yonoo qaagia jen tegowombaa so koloajuti eenj, mono nomaenj ama qaa melamelaa gosinj jen tegowutiwaajonj so mende koloowuyaga? Ono mono onanonj iikawaa so koloaja.

³ Uumeleenj ejemba nonononj Siwe gajobaurunana yonoo qaagia gosinj jen tegowonjati, ii modaboroju. Iikawaa so koloajonj eenj, balononj laaligowaa qaaya ii mono afaanjonj gosinj saanonj jen tegonkebonja.

⁴ Kawaajonj balononj laaligowaa qaaya batugianonj koloajonjkeji, qaagia ii mono naambaajonj seleengenj yonoo qaa jakeyanonj uma jen tegowutiwaajonj qisinj onomakeju? Uumeleembaa gadokopa ejemba batugianonj jejewili ama onomakejuti, iyonoojonj kilenj qaa kambananonj mogi umakeja. Ii mende sokonja.

⁵ Qaa ii gamu qen onjomambaajonj jejenj. Momalaari ejemba onoo batugianonj qaa eji, onoononja mombaa momakootoya sokono qaa ii saanonj jen tegowaatiwaa so koloaja me qaago? Mono saanonj batugianonja eja kaanja mokoloowu.

⁶ Qaago tani kolooro uumeleenj ala mononj alia seleengenj yonoo qaa jakeyanonj amakeja. Kaenj ama ejemba Anutu mende moma laarijuti, mono iyonoo jaagianonj kema qaa gawombaaajonj qisinj onomakeja. Ii mende sokonja.

⁷ Batugianonj qaa jakeyanonj ama aonjkejuti, iikaanja kanonj mono onjoangia kamaanj unuro Kraistwaa qabunayanonj mono kamaanjeqeta kolooro laligoju. Ejembanonj menj bolinj ononji uugia kawaajonj waaro qaanonj ama ononji Anutuwaajonj jaanonj mende sokonja. Tiliqili ama iwoigia horonj megij onj kitia mende meleema ononji iikaanja kanonj Kraistwaa kanianonj mono akadamuyawo koloowaa.

⁸ Ono Kraistwaa qata kokaenj menj bolinkeju: Mono onjoangio tiliqili ama ejemba menj bolinj onoma iwoigia horonj menkeju. Uumeleenj alaurugia yonoojonj kaanagadeenj ama onomakeju.

⁹ Ejemba irinqiriŋa yonononj mono Anutu bentotonja uutanonj uma dunj mende mewuyati, ii moju. Nanamemengianonj mono tiligonj aonj jinjaun ambubo. Tosianonj serowilinj ama tando lopionj waegia menj mepeseenkeju. Tosianonj loemba laaligo uugunj olonkalo amakeju. Tosianonj monembaajonj lanj agiminj aonj laligoju ano eja iyanjarodeen emba iyanjarodeen agiminj aonj laligoju. Kaanja yonononj mono Anutuwaajonj bentotonja bunja mende koloaja.

* 5:13: Dut 13.5; 17.7

¹⁰ Tosianon yongoro men iwoiwaa dogo koloon menngo mewombaaajon koposongonkeju. Tosianon apu kotiga neŋ enkalolon ama lan mepaqepae amakeju. Tosianon iwoi kalugon yongoro menkeju. Ejemba kaanjonon mono Anutuwaa bentotoŋa buŋa mende qeŋ aowuya.

¹¹ Onoononga tosanon wala iikaana laligogito, kanagen Ponana Jiisas Kraist buŋa qeŋ aogi sayanon songbama tak koton onoma iwaa qatanon soraaya koloogi. Men solananin onono Anutunanaa Unayanon mono inaan onono dinjon laligoju. Kian.

Sele busugianon Anutuwaa jigo kowoga koloaja.

¹² *Niinon iwoi kuuya saanon memaŋatiwaa so koloojento, iwoi kuyanon mono mende men qeangon nombaa. Iwoi kuuya saanon memaŋatiwaa so koloojento, iwoi monjon ponna koloon nombabotiwaajon galen men aonkejen.

¹³ “Nene ii nenegadeen. Ii korojonanaajon raja. Korojonana ii nembanene nenin kemebaatiwaajon raja.” Monjon kaen jenagato, Anutunon mono nene ano korojon ii motoon jen tegoro qaombaota. Sele busunana ii serowilin ambombaaajon qaagoto, Pombaa gawonja mewombaaajon ama raja. Kaen raro anjo sele busunana qeangowaatiwaajon nene iwoi nono-makeja.

¹⁴ Anutu iyanaa ku-usunanon Pon men gbiliro koomunonga waaroti, iinon mono nono kaanagadeen men gbinon nonono waabonja.

¹⁵ Onoo sele busugianon Kraistwo toroqen iwaa sele kitia koloojuti, ii moju me qaago? Kawaajon niinon Kraistwaa sele busu kitia mon men kana somata embawo qokotaamaŋa me qaago? Ii qaago totoon! Mono yamagen!

¹⁶ *Anutunon qaaya kokaen jerota eja, “Yoronon mono sele busu motoonngo koloowao.” Kawaajon monjon kana somata embawo qokotaaji, iinon mono iwo sele busu motoonngo koloowaota. Ii moju me qaago?

¹⁷ Motoonngo koloowaoto, monjon Pombo qokotaaji, iwaa unayanon mono Pombaa Unayawo mindiriro motoonngo koloon laligowaota.

¹⁸ Serowilin ii mono misinjon mesaowu. Singisonngo tosaana ii me ii amakejoni, ii kuuya mono selenanaa seleengenanon koloonkeja. Monjon serowilin amakeji, iinon mono iyanaa selia men bolin singisonngo amakeja.

¹⁹ *Sele busugianon mono Un Toroyaa Buŋa jigoya (tempel) koloaja. Anutunon Unaya onono buŋa qeŋ aogi uugianon laligoja. Kawaajon onoangiaa buŋa mende koloojuti, ii moju me qaago?

²⁰ Onoangiaa buŋaga qaagoto, Kraistnon iwoi somatanon sewangia mero iwaa buŋa koloogi. Kawaajon selegianon mono nanamemen soraaya anji Anutuwaa qabunayanon sein kembaa. Kian.

7

Loemba ano gbaworo saraŋ laaligo rara

¹ Ono qaa tosaana onon qisigiti, ii jen asarimaŋa. Ejanon emba mende men gbaworoga laligoji, ii saanon.

² Ii awaa koloojato, sele busuwaa siinanon serowilin ambubotiwaajon onon motomotoon mono anja anja loemba agimin aon laligowu.

³ Ejanon mono embiaa siinaa so loemba laaligowaa arena otaawa. Embianon kaanagadeen mono loyaa siina otaan laligowa.

⁴ Embiaa selianon mono anaa buŋaga mende kolooro anja ii mende galen komakejato, loyanon ii galen komakeja. Loyaa selianon kaanagadeen anaa

* **6:12:** 1 Kor 10.23 * **6:16:** Jen 2.24 * **6:19:** 1 Kor 3.16; 2 Kor 6.16

bunaga mende kolooro anasiri mende galen komakejato, embianon ii galen komakeja.

⁵ Kawaajon oroangara mono mende angon koma aon laligowao. Yangorodeen uumotoon ama pondan qamakooli gawon mewojon saanon ana ana laligowaoto, kaban tosaana kaen laligonjo mono mombo mindirin motoon laligowao. Ugara saanon mende galen koni Satanon angobato menj orono singisongonon kamaan uruwabotiwaaajon mono iikaen ama laligowao.

⁶ Kaen ambaotiwaaajon saanon jejento, jojopan qaa kaana ii mende ama onjonjen.

⁷ Niinon ejemba korebore nii kaana masaraja laligowutiwaaajon mojento, onjo tosaana Anutuwaaw gawon memewaa momo kalen kaana ii mende menj laligoju. Anutunon momo kalena mendeeno motomotoon nononon ii me ii ana ana bunq qen aon laligojon.

⁸ Loemba mende koloon malo laligojuti, onjojon kokaen jejjen: Onjonon nii kaana toroqen loemba mende koloon solana laligowuti, ii mono awaa kolooja.

⁹ Awaa koloojato, loemba koloowombaa uugia gere jero laligowubotiwaaajon mono saanon loemba kolooji afaangowaa. Kawaajon yonjonon uugia galen kombombaaajon amamaajuti een, mono saanon loemba koloowu.

¹⁰ *Loemba laligojuti, onjojon kokaen menj kotojen, niinondeen qaagoto, Ponjonon ano mono qaa koi jeja: Embianon loya mende mesaowa.

¹¹ Kaen jejato, kilen loya mesaowaati een, mono eja mon mende menj een laligowa me loyawo mombo amin moma somonjon aon laligowao. Kaanagadeen loyanon embia mende mesaowa.

¹² Ii Pombaa qaagato, loemba tosaana onjo gejanonogia ii Ponjonon mende jejato, neeno ii kokaen jejjen: Uumeleen eja mombaa embianon uuta mende meleema kilen iwo laligomambaaajon moji, iinon mono embia ii mende mesaowa.

¹³ Kaanjadeen uumeleen emba mombaa loyanon uuta mende meleema kilen iwo laligomambaaajon moji, iinon mono loya ii mende mesaowa.

¹⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Mombaa loyanon uumeleembaa gadokopa ejaga kolooro Anutunon ii kilen uumeleen embiawo qokotaajiwaajon ama tak koton muro soraaya kolooja. Kaanjadeen mombaa embianon moma-laaria qaagoto, uumeleen loyawo qokotaajiwaajon ama Anutunon ii tak koton muro soraaya kolooja. Monjon soraaya mende koloonagati een, meraboragaranon mono Anutuwaaw sopa seleengen laligowuyaga. Kaen laligowuyagato, Anutunon motoon tak koton ononotiwaaajon mono soraaya kolooju.

¹⁵ Soraaya koloojuto, monjon mende moma laarin loya me embia mesaomambaaajon mojata een, mono saanon mesaowa. Kaen kolooro noo qaananon uumeleen alanana ii mende somongowaa. Anutunon onjo luaenon laligowutiwaaajon onono.

¹⁶ Emba, gii loga uu kuun muna uuta meleembaa me qaagoti, ii mono nomaen monaga? Me eja, gii embaga uu kuun muna uuta meleembaa me qaagoti, ii mono nomaen monaga? Kawaajon mono luaenon laligowu. Kian.

Anutunon ononotiwaa so mono toroqen laligowu.

¹⁷ Ponjon motomotoon onjo laaligogiaa aren ano loemba me masaraja laligogi Anutunon ononoti, iikawaa so mono toroqen laligon laaligogiaa

* **7:10:** Mat 5.32; 19.9; Maak 10.11-12; Luuk 16.18

kania mende utegowu. Uumeleen kanagesoya kanagesoya liligon goman so kaen jen koton onomakejen.

¹⁸ Anutuwaa aiweseya eja mombaa selianon kotogi laligoro kaanja oonoti een, ii mono kotomambaaon mende kaparan komba. Anutuwaa aiweseya mombaa selianon mende kotogi laligoro kaanja oonoti een, mono ii kotowu-tiwaajon mende kaparan komba.

¹⁹ Anutuwaa aiweseya selenananon kotogita eja me mende eji, iikanon Anutuwaa jaanon iwoi omaya kolojato, jojopan qaaya ten koma otaanin iikanon mono honawo kolojato.

²⁰ Anutunon onoono kamban iikanon loemba me masaranga laligogiti, onon motomotoon mono iikawaa so toroqen laligowu.

²¹ Mombaa welenqege omaya koloona Anutunon goonoti een, iikawaajon mono majakaka mende ama laligowa. Uuga meleema saanon solanja koloon gawon mon mokolonagati een, ii mono saanon mokoloowa me uuga afaangoro saanon toroqen welenqege omaya laligowa.*

²² Ii kokaembaajon: Monon welenqege omaya kolooro Ponon kaen oono uuta meleeno singisonogoyaa kasia isano solanja koloon laligoja. Kaaniadeen monon solanja kolooro Ponon kaanja oono uuta meleeno iyanaa aina qaagoto, Kraistwaa jeta ten kombatiwaa kasanon nama welen qen laligoja.

²³ Kraistnon tawa somatanon sewangia mero laligojutiwaajon mono balon ejemba yonoo qaa baatanon kema keegia moma welenqegegia omaya koloon laligowubo.

²⁴ Kawaajon uumeleen alauruna, Anutunon onoono kamban iikanon solanja kasagia qaa me welenqege togiaa kasa gbadonon laligogiti, onon motomotoon mono iikawaa so Anutuwaa jaanon toroqen laligowu. Kian.

Gbaworo saran ano malo yonoo gejanono qaagia

²⁵ Emba saran jumuna[†] onoo gejanonogia ii Ponon mende jen koto mojen. Kawaajon Ponon kiankomun nono qaana lan qaagoto, moma laarin nongi sokonjiwaa so jenkejen, mono iikawaa so gosin neenaa momonanon kokaen jema:

²⁶ Kakasilin kambana dodowijiwaajon eja gbaworo emba saran laligojuti, kuuya ononon mono iikawaa so toroqen laligogi awaa koloowaa. Kaen romonjojen.

²⁷ Emba men laligojani een, embaga mesaomambaaajon mende janjarin riiwa. Embaga qaa masaranga laligojani een, mono embawaajon mende mongamba.

²⁸ Kilen emba mewaati, iikanon mono singisonogoyawo mende koloowaa. Kaaniadeen emba saranon eja mewaati, inon singisonogo mende ambaa. Singisonogo qaagoto, iikaanja ambuti, iyononon mono selegianon kakasilin mamaga mokoloowuya. Ononon ii mokoloowubotiwaajon mono angon koma onomambaaajon mojen.

²⁹ Kaen moma gejanonogia jejento, kilen qaa mon kokaen injioma: Uumeleen alauruna, Pon kawaatiwaa kambananon torijiwaajon ama emba men laligojuti, ononon mono kaanagadeen kamban kokainonga kanain embagia qaa tani kaanja koloon laligowu.

* **7:21:** Qaa kawaa kania mon ii kokaen: Uuga meleema saanon solanja koloon gawon mon mokoloojani een, gii saanon toroqen welenqege omaya laligowa. † **7:25:** Olonkalu mende qegeta

³⁰ Wosobiri moma saajuti, ononon mono mende saabutiwaa tani kaanja koloon laligowu. Uugia qeangoro aisoojuti, ononon mono mende aisoo-wutiwaa tani kaanja koloon laligowu. Iwoi sewanja mejuti, ononon mono ii mende bunja qen aowutiwaa tani kaanja koloon laligowu.

³¹ Namonon kambañ kokaamba areñ otaan laligonkejuti, iikanon mono aliwaatiwaa so kolooja. Kawaajon balombaa ilawoilaya konkororo ama gawombaajon amakejuti, ononon mono iikanon uugia somonjonkejiwaa tani kaanja mende koloon laligowu.

³² Ono balombaa lombotaajon majakakagia qaa laligowutiwaaajon mojen. Ejemba masaraja laligoji, iinon mono Pombaa ilawoilawaajon majakaka momakeja. Ii moma “Nomaen ambe Pombaa uutanon qeangoro sokonaga,” anjaajon kaen jenkeja.

³³ Kaen jenkejato, emba menj laligoji, iinon mono balombaa ilawoilawaajon majakaka momakeja. Ii moma “Nomaen ambe embanaa uutanon qeangoro sokonaga,” anjaajon kaen jenkeja.

³⁴ Ponjon leegen embianon leegen awarajon momoya horori uutanon deeno laligoja. Kaanideen emba loya qaa ano emba saran masaraja laligojaoti, iyoronon mono Pombaa ilawoilawaajon majakaka momakejao. Ii moma “Nomaen ambe unana ano sele busuna soraaya kolooro Pombaaajon sokonaga,” iyangaraajon kaen jenkejao. Kaen jenkejaoto, eja menj laligoji, iinon mono balombaa ilawoilawaajon majakaka momakeja. Ii moma “Nomaen ambe lonaa uutanon qeangoro sokonaga,” anjaajon kaen jenkeja.

³⁵ Onoangia ilaan onomambaajon moma gejanono qaa ii ononjen. Ii tosaana kasa kaanja somonjon onombe lombo mokoloowutiwaaajon qaagoto, kania kokaembaajon ii ononjen: Niinon onjo nanamemenj dindina otaan uudeen qaagoto, pondan Pombo qokotaan nama kotiiwutiwaaajon mojen. Kawaajon gejanono qaagia ii injiojen. Kianj.

³⁶ Eja monjon emba sarambo bunja qen aonj laligonjo mesaomambaajon romonjoji, iwaa goro qaa ii kokaen jemaña: Eja iikanon kokaen romonjon jeja, “Emba ii menj sili awaa mende ama mumambo.” Kaen jero emba mewaatiwaa siina moma kotiiro embawaa gbania eja memewaa so kolooji een, iinon mono saanon siina otaan agiminj aori sokombaa. Iikaanja kanon singisonjogoyawo mende koloowaa.

³⁷ Mende koloowaato, ejanon emba ii mende mewaatiwaa qaaya anaa uutanon somonjon moma kotiiji, iikawaajon kokaen jemaña: Monjon eja ii qaanon mende kuuro osijato, saanon anaa siina otaaro qaa monjon mende somonjoji, een, iinon mono saanon anaa siina otaan emba ii mende mewa.

³⁸ Kaen kolooro emba saran mewaati, iwaa silianon mono dindina koloowaato, ii mende mewaati, iinon mono kana awaa soro otaawaa. Kianj.‡

‡ **7:38:** 36b Eja monjon borata eja mumambaajon uuwoi moji, niinon iwaa gejanono qaa kokaen jemaña: Manjon kokaen romonjon jeja, “Borana munj sili awaa mende ama mumambo.” Kaen jero borataa gbania eja memewaa so kolooro eja mumambaa siina moma kotiiji een, iinon mono saanon siina otaan eja muro mero sokombaa. Manjon iikaanja kanon singisonjo mende ambaa. 37b Mende ambaato, manjon borata eja mende mubaatiwaa qaaya anaa uutanon somonjon moma kotiiji, iikawaajon kokaen jemaña: Monjon manja ii mende kuuro osijato, saanon anaa siina otaaro qaa monjon mende somonjoji een, iinon mono saanon siina otaan borata anjon komba. 38b Kaen kolooro bora saranja eja mubaati, iwaa silianon mono dindina koloowaato, ii mende mubaati, iinon mono kana awaa soro otaawaa. Kianj.

³⁹ Embanon loyanon jaawo laligowaatiwaa so men aowaa qaayanon somongoro laligojato, loyanon komuwaati een, qaa iikanon kaanideen komuro saanon eja siijanon jewaatiwaa so mewaa. Uumeleembaa gadokopa ejaga qaagoto, eja Pombo qokotaaji, iigadeen mewaa.

⁴⁰ Saanon eja men korisoro qerewenja mokoloowaato, toroqen masaraja laligowaati een, mono uukoisoro honja mokolon aisoonkebaa. Niinon qaa ii gosin kaen jejen. Anutuwaa Unyanon noo uunanon kaanagadeen laligoji, iikawaajon mono kaen romongon jejen. Kian.

8

Nene tando lopiombaa nandun aaja ii newonja me qaago?

¹ Ono nene tando lopiombaa nandun aaja kawaa tere oogi gejanono kokaen jemaaja: Ujopanon mono ilaan onombaa. Niinongiinon jegi tosianon kokaen jenkeju, “Kuuya nononon tando lopiombaa kanagia moma yagonin omayaa kolooja.” Qaa ii honabonaga kolooji, ii mojon. Ono momo kaanja jen laligogi uugianon waaro konain kaanja terereen awelegonkeju. Kaen ama deema sisau laligoju. Kana qaa waja ii uujopa. Kana iikaanja kanon mono ananaa uunana meagon men kotiin aowonja.

² Monjon “Qaa mombaa kania moma yagojen,” ii jetanon jeji, iwaa momakootoya honanon mono mende kolooro toroqen tompin laligoja.

³ Ii qaanondeen jejato, monjon Anutu uutanon jopagonkeji, Anutunon mono iwaajon moro honja kolooja.

⁴ Nene tando lopion yonoojon nandun angiti, ii newonja me qaago? Qaa kokaen jenkeju, “Tando lopion ii ben honja mende laligojutiwaa kaisaregia kolooju,” ano qaa mon ii kokaen, “Anutu motoongonon laligoja. Alia mon qaago.” Qaa woi ii onjaga koloojaoti, ii mojon.

⁵ Qaa iikawaa kania ii kokaen, “Ome benja benja,” qagia kaen qamakejuti, ii mamaga laligoju. Sombinon me balonon laligojuti, ii saanon mende mojon. Onanon omejilan, ben ano eja pon ii mamaga laligoju.

⁶ Ii laligojuto, ii kilen Anutu motoongonoon inondeen ananaa benjana ano Manjana kolooja. Iinon iwoi kuuya mokolooro asugiro. Laaligonana iwaa-jon laligowombaaajon ama nonono laligojon. Kaanagadeen Pon motoongon Jiisas Kraist laligoja. Iinon Anutu ilaaro iwoi kuuya mokoloori. Nonon kaanagadeen ilaan nonono laligon kotiinkejon.

⁷ Kaen moma laarijonto, ejemba kuuyanon momakooto kaanja ii mende men laligoju. Ii qaagoto, tosianon wala tando lopion waegia men moma kotiigitiwaaajon ama koi kaananon kaanagadeen toroqen nene tando lopiombaa nandun aaja ii nen iikaanja kanon afaangon benurugia ii romongon laligoju. Uugianon looloria kolooro uuwoi ama negi uugia iikanon menjerenonkeja.

⁸ Menjerenonkejato, nenenon nunuama Anutu waa kosianon mende nonoomakeja. Nene singi laligowonati, iikanon tiwitiwilaa mende mokoloowonja. Nene nen laligowonati, qabunanananon iikanon mende somariiwaa.

⁹ Ii kilen nene kuuya newombaaajon afaangojuti, ononon mono jeubabalan laligowubotiwaajon galen men aon laligowu. Jeubaba kaen laligogi tosianon injiima uugia looloria kanon boliro kamaan unuwabo.

¹⁰ Kawaa kania ii kokaen: Giinon momakooto honja men laligon afaangon tando lopion jigoyanon kema rama nembanene nena alaga monjon giuro kokaen bimoowaa: Uutanon looloria kolooro uuwoi anji, iinon kaen

giima uutanon waaro afaangon nene tando lopiombaa nandun aana ii nen kamaan qenaga.

¹¹ Goo momakootoga hona kanon mono geengaa uumeleen alaga kuuro uuwoi qaganon looloria koloojiwaajon mono afaangon nen kamaan qenaga. Kraistnon iwaajon ama komuroto, nene ii nen kaen kamaan qen tiwilaaro mende sokombaa.

¹² Tiwilaawaato, uumeleen alaurugia kaen men bolin onoma uugia looloria ii qen kondeema singisongo amakejuti, iikaana kanon mono Kraist iyaana qotogon singisongo amakeju.

¹³ Kawaajon niinon nene mon newe iikanon uumeleen alana kongoro muro kamaan qen singisongo anji een, niinon mono kamban monnon nene ii mende toroqen nemanja. Niinon alana jolonjon kongoro mumambotiwaajon kaparan koma nanjen. Kian.

9

Aposol nomaen koloowe sokonaga?

¹ Naa kasanon somonjon nono solana mende koloowenaga? Ononon gosin nongi aposol koloojen me qaago? Ponana Jiisasnon asugin nono iibe me qaago? Niinon Pombaanon nanjon gawon mewe onjo mono gawon iikawaa hona kolooju.

² Ponon ano aposol gawon nono iwo nama mewe onjo uugia meleema noo munjen aasona kolooju. Kawaajon tosanon gosin nongi aposol mende koloowenagati een, ononon mono kanana iikaana moma yagoju. Ii mono afaangon nanjon jegi sokombaa.

³ Ejemba tosanon noojon "Aposol mende kolooja," jen ajoroon gemanon qe qe ama nomakejuto, niinon mono onoonon sundu jen iikanon neenaa kanana nanjon jenkejen.

⁴ Kawaajon gere ano nembanene nonongi nenauruna yonowo men nen laligowonaga, iikanon mono soyanon koloonaga.

⁵ Piito, aposol tosaana ano Pon Jiisaswaa kouruta yononon embaurugia momalaarigiawo unuama motoon kema kankeju. Niinon kaanagadeen iikawaa so ambenagati een, sili iikanon mono kana waleema qetangowenaga me qaago? Ii qaago totoon.

⁶ Selewaa laaligoyanon onjo ejemba geria nanjon onomakejuto, nii ano Barnabas qaago. Noro gawombaa tawaya mende norongi een laligonkejo. Ii mogi sokonja me qaago? Tosianon uuwaa gawon megii tawa onongi selegiaa gawon mende menkejuto, noroojongadeen mono nanjonanjonara noronaro mokoloowotiwaajon jeju me?

⁷ Gawmambaa manjaqeqe gawon menkejuti, yonoononga monnon ana laaligoya nanjon aon menkeja me qaago? Wain gawon komomakejuti, yononon kuuya iikawaa hona men nenkeju me qaago? Kaanjadeen bulmakao galej komakejuti, yononon kuuya iikawaa aju apuya nenkeju me qaago?

⁸ Qaa ii balon ejemba ananaa momonana iikayadeen mondama otaan mende jejento, Anutunon kaanagadeen qaa iikayadeen Mooseswaa Kana qanon jeja.

⁹ *Mooseswaa Kana qanon Juuda nonoo gawon meme silinana ii jen asarin kokaen oogita eja, "Wiit dumun kota ano kaawoya gosiwombaaon bulmakao ejia wama kan ongi dumun tuun qaganon riin rijijaankeji, iwaa qaa oota mono mende mejugowu. Kaen wagigi saanon nene kitia

* 9:9: Dut 25.4; 1 Tim 5.18

nero sokombaa.” Kawaa so kasunonj tiwojunj menj oro metogoro qen nene kitia mugi nero sokombaa. Anutunonj kasu bulmakao yonoojonja majakaka mende moma kaen jeja. Ii qaago.

¹⁰ Orowaajonj qaagoto, qaa ii mono nonoojonj jero eja. Qaa ii nonononj kokaen ambombaajonj ama oogita eja: Kinonononj gawonj tetebaro meji, iinonj mono honja koloowaatiwaajonj jejeromonromonj qaganonj gawonja menkeba. Kaanagadeenj dumunj ton-tononj qen honja ano kaawoya gosiji, iinonj mono bakaya menj newaatiwaa mamboma gawonja menkeba.

¹¹ *Nonononj uuwaa qaa kota batugianonj qosoma kororoonj laligoninj onononj laaligowaa nanjonango iwoi mende nononj gamuyawo koloonkeja. Niinonj menj qeangonj onombe onononj iikawaa kitia melema nonj soyanonj koloowaa.

¹² Tosianonj batugianonj uuwaa gawonj megij nanjon ononj soyanonj kolooji eenj, nii mono so ii uugunj nanjon nonj sokombaa. Kitia ononinj iikawaa kitia nononj so konagato, niinonj iikaan ambutiwaajonj mende qisin onombe. Kraistwaa Oligaa Bunja qaa seiwaatiwaa kania somonjgowombotiwaajonj mono iwoi nonombutiwaajonj mende qisin ononinj. Qaagoto, nononodeenj mono kaparanj koma kotiinj lombo kuuya bosima laligoninj.

¹³ *Qaa koi mono romonjgowu: Jiwowonj jigononj gawonj menkejuti, iyonononj mono jigo iikanonja nembanenegia menj nenkeju. Siimolonj oon alatawaa gere bolanja galenj kombutiwaajonj kuun ononj nanjuti, iyonononj ejemba nene nandunja alatanonj angij nene iikawaa kitia tosia ii iikanonja bunja qen aonkeju.

¹⁴ *Qaa iikawaa so Ponononj kaanagadeenj jenj kotonj qaa kokaen jero, “Oligaa Bunja jenj seigi ejembanonj mobuti, iyonononj mono Oligaa Bunjawaa kitia kotinj nandun angij laaligogia nanjonangogia mokolonj laligowu.”

¹⁵ Niinonj saanonj qaa iikawaa so romonjonj uuwaa gawonj menj tawa nombutiwaajonj qisin onombenagato, kotinj nandun ambutiwaa qaa kuuya ii mesaowe. Monej ambutiwaa qaa oojeji, ii onononj kaen ama nombutiwaajonj mende oojeji. Tawa memambaajonj romonjgowe bimooro koomuwaajonj mobe afaangoja. Neenaajonj ii qaa omaya qaagoto, tawa mende nombutiwaa qaaya ii mono selena mepeseen jejenj. Noononj qaa ii monjonj me monjonj qewagomambaajonj amamaaro laligomanja.

¹⁶ Oligaa Bunja jenj seinkejeji, iikawaajonj selena mepeseemambaa so mende koloojenj. Niinonj Anutuwaaja jenjkoto baatanonj laligonj ii jenj seimambaa so koloojenj. Gawonj ii mono mesaomambaajonj amamaajenj. Oligaa Bunja mende jenj seiwenagati eenj, iikawaajonj lombononj qananonj uro niima ilipizi jewutiwaa so koloowenaga.

¹⁷ Neenaa siinnaajonj gawonj ii meweengonj mewenagati eenj, mono saanonj tawa nombutiwaajonj mambombenaga. Kaento, Anutunonj kuun nono neenaa aijnja mende otaanj Bunjaya galenj komakejeji eenj, ii mono Anutunonj moma laarinj noma gawonja nono laligojeniwaa so menkejenj.

¹⁸ Kaenj kolooro naa iwoinonj mono tawana koloonkeja? Oligaa Bunja jenj seinj ii sewanja qaa amakejeji, iikanonj mono noo tawana koloonkeja. Anutunonj gawonja kitia nombutiwaajonj jenj kotoro Bunja Terenonj eji, qaa iikawaa so tawawaajonj mende kaparanj komakejenj.

¹⁹ Ejemba monjonj me monjonj mende somonjonj nono saanonj neenaa aijnonj laligowenagato, ii kilenj neena menj kamaanj aonj laligojenj. Ejemba

* 9:11: Room 15.27 * 9:13: Dut 18.1 * 9:14: Mat 10.10; Luuk 10.7

kuuyanon uugia meleembutiwaajon kaparan komakejen. Kaen ambutiwaajon ejemba kuuya welenjia qen laligojento, seiseiya yononon kilen Kraistwaa bunyaya mende koloowutiwaa so koloaju.

²⁰ Juuda yononon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma batugianon Juuda tani koloon laligowe. Mooseswaa Kana qaa baatanon laligojuti, iyononon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma neeno Kana qaa kawaa baatanon mende laligon kilen qaa iikawaa gbadonon somonjon nonjiwaa tani koloon batugianon laligowe.

²¹ Mooseswaa Kana qaa mende moma laligojuti, iyononon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma batugianon Kana qaa mende moma laligojeniwaa tani koloon laligowe. Neeno Anutuwaa Kana qaawaajon tompin mende laligojento, Kraistwaa Kana qaa baatanon kema ii ten komakejen. Ii kilen yonoo batugianon Anutuwaa Kana qaa mende mojen tani koloon laligowe. Ejemba seiseiyanon uugia meleembutiwaajon kaen ama laligowe.

²² Momalaarigianon looloria laligojuti, iyononon uugia meleema kotiiwutiwaajon ilaan onoma batugianon looloria tani koloon laligowe. Ejemba tosaan naa afaanaga kana iinon me iinon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma ejemba kania kania yonoo batugianon tani kania kania ama laligowe.

²³ Tani kuuya ii Oligaa Bunanon seiwaatiwaajon amakejen. Seiro kotumotueyanon neenaa qananon uro neeno kaanagadeen oyanboyan koloomambaajon ama kaen amakejen.

²⁴ Qaa koi mono romonjowu: Kuu aambaa kambananon kuuya yononon haamo ambutiwaajon esungia men kululuun kemakejuto, motoonjo monjon mono haamo ama tawa mewaa. Ono mono motoonjo iikawaa so bobogarin kema tawa mewombaajon kaparan koma laligowu. Mono iikawaa so momalaari koma gbilin laligowu.

²⁵ Ejemba aangolenon haamo ambombaajon kemakejuti, iyononon mono kuuyanon iyanjia tororo galen koma aowombaajon koma gbilinjeju. Yononon kasaronon juquma gororongowaati, iikayadeen mewombaajon kaparan komakejuto, nononon ila wage mende aliwaati, mono tawa ii mewombaajon kaparan komakejon.

²⁶ Kawaaajon niinon lansan kema koma kan koma mende bobogarin kemakejen. Borona kuma manja lansan mende qenkejento, kuu aan alauruna haamo ama onomambaajon mono dindinagadeen tororo qenkejen.

²⁷ Niinon ejemba tosaan Buna qaanon uugia kuun laligowe tegoro Anutunon mono gema nuro neeno ilawage mende memambo. Kawaaajon mono neenaa sele busuna mindinjon tororo koma gbilin galen komakejen. Kian.

10

Israel wala laligogiti, iyonoonon galen meme qaa

¹ *Oo uumeleen alauruna, Israel nonoo ambosakonananon Mooseswaa gematanon otaan kagi iwoi kolooroti, iika-waaajon poumapou laligowubo. Kawaaajon Israel nonoo kananana kokaen toroqen oomaña: Yononon kuuya koosu baatanon kan laligon Kowe Osoga kotogi yonoononga monjon mon mende tiwilaaro.

² Anutunon oomuluya koosunon ano kowenon ano ii koton kan kuuyanon uugia meleema Mooseswaanon kanageso koloogi.

* **10:1:** Eks 13.21-22; 14.22-29

3 *Kaen koloon kuuya yononon uuwaa nene iikayadeen mokoloon nen laligogi.

4 *Kaanagadeen kuuya yononon uuwaa apuya iikayadeen mokoloon nen laligogi. Uuwaa apuya ii jamo somata mononon onotaan kanagianon karoti, mono iikanonja mokoloogi. Jamo somata ii Kraistwaa sareya.

5 *Kaen laligogito, ii kilen Anutunon kanageso honja yonoojonja uukorisoro mende moma laligoro balon qararankonkononon tiwilaagi qamogianon qeqelalan en gisaagi.

6 *Kaen kolooroti, ii ananaa gejatootoonanaga kolooja. Anutunon mono sare ii nonoojon ama ano galen meme qaananaga kokaen kolooja: Yononon uugia mende galen koma bologa mewombaajon koposongogiti, nononon mono iikawaa so ama tiwilaawombo.

7 *Kaanagadeen Israel yonoononga tosianon tando lopion waegia men mepeseen laligogiti, ononon mono iikawaa so ama laligowubo. Yonoojon Bunja Terenon qaa kokaen oogita eja, “Kanageso yononon nen korisoro ama ajoroon ragi uugianon waaro iikanon meleema gejajojomban kokaen kolooro: Yononon rii gbawe oron apu kotiga nen serowilin lan анги.” Qaa kaen eja.

8 *Yonoononga tosianon serowilin анги Anutuwaa irinonsoonjaajon ama ejemba 23,000 kawaa so ween motoongowaa utanon komun kamaagi. Nononon mono tosaanja yonoo so serowilin ambombo.

9 *Kaanagadeen Israel yonoononga tosianon Pon iijongogi mokolen yononon injigi komugi. Nononon mono tosaanja yonoo so Pon iijongo wombo.

10 *Yonoononga tosianon galenurugia njindin-nunduru jenmeesan ama gema unun laligogi men tiwitiwilaa gajobanon mono unuro komugi. Nononon mono tosaanja yonoo so njindin-nunduru jenmeesan lan ama laligowombo.

11 Kaen koloon ononoti, sareqaa ii mono ananaa gejatootoonanaga kolooja. Namonon laaligowaa kamban tetegyanon kan kuun nonono laligojoni, sundu ii mono nonoojon ama oogi galen meme qaananaga kolooja.

12 Kawaajon nama kotiimambaajon jejanj, gii mono kamaan guwabotiwaaajon ama galen men aon laligowa.

13 Angobato qagianon umakejuti, iikayadeen mono balon ejemba kuuya nonoo qanananon umakeju. Angobato tania mon mokoloowuyaga, iikanon esungianon mende sokombaatiwaaajon kamaawuyagato, Anutunon qaaya somongorotiwaa so ii pondan otaan amakeja. Iinon angobato Toya anjon kono angobato esungia mende sokombaatiwaa so ii ama onomambaajon amamaankeja. Kawaajon angobato mogi Anutunon esuna onoma iikaanja kanon olon kombombaa kana kaanagadeen meleun onono koloonkeja. Kawaajon ononon balombaa angobatoya iikanon saanon kotiin haamo ambutiwaa so koloaju. Kian.

Tando lopiombaa lomban ano Pombaa samon kowoga

14 Kawaajon wombo alauruna, tosianon tando lopion waegia men mepeseen onomakejuto, ononon ii kok koma mesaowu.

15 Niinon momo ejemba akadamugiawo koloojutiwaa so qaa jemanjati, ii mono onoangio gosin iikawaa honja mokoloowu.

* 10:3: Eks 16.35 * 10:4: Eks 17.6; Jan 20.11 * 10:5: Jan 14.29-30 * 10:6: Jan 11.4 * 10:7: Eks 32.6 * 10:8: Jan 25.1-18 * 10:9: Jan 21.5-6 * 10:10: Jan 16.41-49

16 **“Pombaanonj samonj newonja,”* kaen jen kotumotuwewaa gambiwaaajon Anutu dangisen jen qama koolinj qambi iikanonja nenkejonj, iikanonj mono Kraistwaanonj toroqen saya nenkejon. Bered motonj iikanonja nenkejonj, iikanonj mono Kraistwaanonj toroqen busuya nenkejon. Iikawaaajonj mono duduuwubo.

17 Kuuya nonononj bered motoonngo iikanonja nenkejon. Bered ii motoonngo koloojiwaaajonj ama mamaga nonononj Kraistwaa honja motoonngo koloojonj.

18 **Onjo* mono Israel kanagesowaa laaligoya romonjgowu. Ejemba simolonj oowutiwaaajonj nene angi tosianonj iikawaa kitia nenkejuti, iyonononj alatanonj toroqenj gawonja Anutuwaajonj menkeju.

19 Qaa iikawaa kania honja ii mono nomaen jewenaga? Tando lopionj onjoonj bao qegi saya kamaaro siimolonj onkejuti, iikanonj honjowo koloojiwaaajonj jeja me qaago? Tando lopionj ii honja koloojutiwaaajonj jeja me qaago? Qaa kawaa kania ii nomaenj?

20 **Tando* lopionj ii honja qaagoto, uumeleembaa gadokopa yonononj kilen siimolonjia omejiilanj yonjoonj onkejuti. Ii Anutuwaajonj qaago. Niinonj onjo ome yonowo toroqenj laligowubotiwaajonj majakaka mojenj.

21 Onjo Pombaa qambinonja ano omejiilanj yonjo qambinonja ororonj newombaajonj amamaawuya. Kaanagadeen Pombaa nene dunj ano omejiilanj yonjoonj nene dunj ii ororonj toroqewombaajonj amamaawuya.

22 **Nanamemenj kaanjonj* mono Pombaa uuta mero boliro irinja soombaatiwaaajonj mojonj me? Ku-usunananonj mono Ponj uugunj uma laligojonj me?

Nononana ainana mesaonj Ponj mepeseewonja.

23 **Tosianonj kokaen jenkeju,* “Nono saanonj nononana jaajaa ainana otaanj iwoi kuuya amakebonja.” Qaa ii honjagato, nanamemenj kuuya kanonj mono mende ilaanj nonomakebaa. “Nono saanonj nononana jaajaa ainana otaanj iwoi kuuya amakebonja,” kaen jenkejuto, nanamemenj kuuyanonj mono uunana mende nangonj menj kotiinj nonomakebaa.

24 Monjonj monj iyanjaajonjadeen romonjonj qeangomambaajonj kaparanj kombaboto, alaurutanonj qeangowutiwaaajonj kaparanj kono sokombaa.

25 Oro ii me ii maaketnonj ama qetegonj nene mirinonj (sii mirinonj) sewanja mewutiwaaajonj amakejuti, ii mono uuwoi mesaonj nenkebu. Orowaaajonj ama uugianonj menjerenjgowabotiwaa qisiqisia monj mono mende ambu. Qaago!

26 **Qaa iikawaa kania ii Bunja Terenonj kokaen oogita eja,* “Balonj ano iwoi kuuya kanonj eji, ii Pombaa bunjaga kolooja.”

27 Monj Kraist mende moma laariji, iinonj onjoono iwaanonj kembombaajonj moma kema raji nembanene ii me ii jaagianonj ama onjombuti, ii mono uuwoi mesaonj newu. Nenewaajonj ama uugianonj menjerenjgowabotiwaa qisiqisia ii mono mende ambu. Qaago!

28 Onjoanjjaaajonj qaagoto, “Nene koi tando lopionj yonjo nandunj aanja kolooja,” monjonj kaen injijoroti eenj, ii injijoroti, iwaa uutanonj boliwabotiwaaajonj mono galen menj aonj mende newu.

29 *Geengaa* uuganonj menjerenjgowabotiwaaajonj mende jejento, alagaa uutanonj boliwabotiwaaajonj ii jejenj. Niinonj neenaa ainjonj iwoi ambe alanaa uutanonj boliro gosinj noma Anutunonj qaana jen tegonj kitia meleema nombabo. Eenj kaen mendeema aoninj jawo kolooro mende sokonja.

* 10:16: Mat 26.26-28; Maak 14.22-24; Luuk 22.19-20 * 10:18: Lew 7.6 * 10:20: Dut 32.17
* 10:22: Dut 32.21 * 10:23: 1 Kor 6.12 * 10:26: Ond 24.1

³⁰ Niinon ejemba yonowo toroqen rama nenegiaajon “Anutu dangisen!” jen oro nemanjati, tosiannon iikaan ambe niima iikawaajon gema nugi mende sokombaa. Orowaajon Anutu mepesejeji, iikawaajon mono qaa tokoronkota jen nonggi mende sokonja.

³¹ Kawaajon nene apu newuti, ano ii me ii ambuti, ii kuuya mono Anutuwaa qabunayanon seiwaatiwaaajon ama amakebu.

³² Iwoi mon mende angi mombaa uutanon iikawaajon boliro momalaarianon zololonjon kamaawabo. Juuda me kantri tosiaa ejemba me Anutuwaanon kanageso yonoo batugianon mombaa uutanon mono onoojon ama boliwabo.

³³ Niinon kaanagadeen iwoi kuuya amakejeji, iikanon mono ejemba korebore uugianon qeangowaatiwaaajon kaparan koma laligojen. Neenodeen qeangomambaaajon mende nanjento, ejemba seiseiyanon qeangowutiwaaajon janjarin riiwe mombo letoma Siwewaa bunq koloowutiwaaajon kaparan komakejen. Kian.

11

¹ *Niinon Kraistwaa sili kaana amakejeji, iikawaa so ononon mono noo silina otaan laligowu. Kian.

Emba ononon mono wangia esuun Pon mepeseewu.

² Niinon iwoi kuuya amakejeji, ono iikanon romonjon nomakejutiwaaajon dangisen jen ononjen. Ono kuma onombetiwaa so qaana ten koma otaankejuti, iikawaajon mono mepeseen ononjen.

³ Niinon ono qaa koi moma kotowutiwaaajon mojen: Kraistnon eja kuuya nonoo wanana kolooja. Ejanon embawaa wana kolooja ano Anutunon Kraistwaa wana kolooja.

⁴ Kawaajon eja ono mono wanougia qetegon qama koolin Anutuwaa qaa jegi sokombaa. Eja kuuyanon wangia turun qama koolijuti, me Anutuwaa gejatootoo qaa jen asarijuti, Anutunon mono iyonoo momogiaajon moro gamuyawo kolooro iyanqia men kamaan onkeju.

⁵ Kaento, emba monon wana mende esuun qenjaaro ajoajoronon qama kooliji me Anutuwaa gejatootoo qaa jen asariji, iinon mono loya wan kolooji, ii gamu qen mun iyanq men kamaan aowaa. Kaen ama wan juya kuuya motogi asuganon een laligowaatiwaa so koloowaa.

⁶ Embanon wana mende esuui een, iinon mono wan juya kaanagadeen jero motogi sokombaa. Ii sokombaato, embanon wan juya jero motogi gamuyawo koloowabo. Kawaajon mono wana esuun laligoro sokombaa.

⁷ *Embanon loyaa akadamuya koloojato, ejanon Anutuwaa unajaya ano akadamuya kolooja. Kawaajon ejanon mono wana mende esuuro sokombaa.

⁸ *Ii kokaembaajon: Waladeen ejanon embanonqa mende kolooroto, embanon ejawaanonq kolooro.

⁹ Anutunon eja ii embawaajon qaagoto, emba ii ejawaajon mokolooro laligoju.

¹⁰ Kania kawaajon ama embanon mono ku-usun baatanon laaligowaa aiweseya ii wana esuun laligoro sokombaa. Kaen kolooro Siwe gajoba yononon godaqeqewaa sili awaa iimakebu.

¹¹ Kaen sokombaato, Pombo qokotaan laligonin embanon mono ejawaa qaaya mende uugun anaa ainanon lan mende laligowa. Ejanon

* **11:1:** 1 Kor 4.16; Fil 3.17 * **11:7:** Jen 1.26-27 * **11:8:** Jen 2.18-23

kaanagadeen embawaa qaaya mende uugun anaa ainanon lan mende laligowa.

¹² Embanon ejawaa siitanonga kolooro kawaa so ejanon kaanagadeen embawaa goron uutanonga koloon laligojonto, ilawoila kuuyaa kondomondoo Toya ii Anutu.

¹³ Kawaajon embanon wanja mende esuun Anutu qama kooliro sokombaa me qaago? Qaa ii mono onjoangio gosin somongowu.

¹⁴ Anutunon ejemba mokoloon nonoma balonon motoon laaligo arengoroti, aren ii iima gosin sili koi kaana mono moma asarijon me qaago? Ejanon wan juya mende motoro koriji een, iikanon mono gamu qen aoja.

¹⁵ Anutunon embawaa wan juya koriga ii esuya koloowaatiwaaajon muro laligoja. Kawaajon embanon wan juya mende motoro koriji een, iikanon mono akadamyua koloon muja.

¹⁶ Mononon qaa kawaajon niinongiinon amambaajon moji een, niinon iikawaajon qaa motoongo kokaen jemaña: Anutuwaanon kanagesoya kanagesoya Anutu mepeseewombaaajon ajoroonkejuti, iyononon mono nonowo uumotoongo ama sili iikayadeen otaan sili tosaanja togonkeju. Kian.

Pombaa samon toroya newutiwaa silia

Mat 26.26-29; Maak 14.22-25; Luuk 22.14-20

¹⁷ Ono uumeleen ajoajoroonon ajoroon kanon mende qeangonkejuto, mono toroqen kileqileenkeju. Kawaajon niinon mende mepeseen ononjento, aren ama jen koton ononjen.

¹⁸ Qaa mutuya mon gejananon kemero kokaen mobe, “Ono uumeleen kanagesowaa ajoajoroonon ajoroonkejuti, iikanon mono batugianon angowowo amakeju.” Qaa ii jegi moma bakayagadeen hona kolooji, iikaen moma laarijen.

¹⁹ Batugianon deema tuun busubuusu анги Anutunon injiuro daen ononon momalaariwaa angotetenon nama kotiiwu ano daen ononon mende sokombuti, qaa iikanon mono asuganon koloonkeja. Iikawaajon uuwoi mende mojen.

²⁰ Uumeleen ajoajoroonon ajoroonkejuti, iikanon mono Pombaa samon kowoga newombaa silia mende otaankeju.

²¹ Ii kokaembaajon jejen: Samon kowoga nenkejuti, iikanon ororon qaagoto, ana ana nenegia men kanain lan negi tegoro tosianon toroqen wosogia injiuro tosianon apu kotiga mamaga nen enkalolon kolooju.

²² Ee mirigia en ononja me qaago? Iikanon saanon nene ano apu newu. Anutuwaa uumeleen kanageso jejewili ama onombombaaajon moju me ejemba wanaya nembanenegia qaa ii men kamaan onombombaaajon moju me? Kawaajon niinon onjo mepeseen onomanjwaajon moju me? Kaen qaago totoon. Mono nomaen jen onombe sokonaga?

²³ Pononon qaa nonoti, niinon ononon kaanagadeen ii mobutiwaaajon kokaen jemaña: Pon Jiisas memelolo men mugi gomantiinja kanon bered mero.

²⁴ Ii men kotuegon dangisen jen moton kokaen jero, “Koi neenaa busunaga. Ii onoojon ama togon ononjen. Ii nen mono nii romongon noma laligowu.”

²⁵ *Kaen jero negi tegoro kaanjadeen qambi men kokaen jero, “Qambi koi mono soomongo gbilia kolooja. Noo sana koi kanon mono Anutuwaa

* 11:25: Eks 24.6-8; Jer 31.31-34

soomongoya menj kotiuro ewaa. Ii nenkebutiwaa so mono nii romongon noma laligowu.”

²⁶ Bered ano qambi iikanonja nenkebuti, iikanonj mono kambañ so Ponjonj komuroti, iikawaa bunaya menj asarinj laligonj ugi eleema karo tegowaa.

²⁷ Kawaajonj monjonj bered me Pombaa qambi iikanonja arambaranj qaganonj neji, iiononj mono Pombaa busuya ano saya menj kamaanj ama singisonjgoyawo kolooja.

²⁸ Kawaajonj ejemba nonononj ananaa uunanaa kania gosinjo mono bered ano qambi iikanonja neninj sokombaa.

²⁹ Monjonj Pombaa busuya ano saya mende goda qenj nembanene toonj kaanja lanj neji, Ponjonj mono iwaa qaaya jenj tegoro lombo qaganonj ubaa.

³⁰ Lanj nenj laligogitiwaaajonj ama ejemba seiseiyanonj batugianonj loorinj ji mokoloogi mamaganonj goronj qenj komudaborogi.

³¹ Komudaborogito, ananaa uunana gosiwonagati eenj, Anutunonj qaanana gosinj jenj tegoro lombo mende mokoloowonja.

³² Ii mende mokoloowonjato, Ponjonj qaanana gosinj jenj tegonj kaenj mono kambañ kokaamba mindinjonj nonomakeja. Kanagenj jenj tegonj nonono ejemba uugia mende meleengiti, iyonowo ororonj gere sianonj kemebombotiwaajonj mono mindinjonj nonomakeja.

³³ Kawaajonj uumeleenj alauruna, nene newombaajonj ajoroonjkebuti, iikanonj mono onjoangiaajonj mamboma aonj ororonj nenkebu.

³⁴ Monjonj wosoya kiji eenj, iiononj mono iyanjaa mirinonj nembaneneya newa. Ajoroonj lanj negi Anutunonj injiima qaagia jenj tegoro lombo mokoloowubotiwaajonj ii jejenj. Qaa tosaanja onjoononj kamañati, kambañ iikanonj jenj kotonj onjomanja. Kianj.

12

Gawonj memewaa momo kalenj yonoo kanagia

¹ Oo uumeleenj alauruna, niiononj Unja Toroyaa momo kalenja kalenja iikawaa qaawaajonj poumapou laligowubotiwaajonj mojenj.

² Uumeleembaa gadokopa laligogiti, kambañ iikanonj iiononj me iiononj horonj onjoma unjano tando lopionj omaya waegia menj mepeseenj laligogi. Kaenj me kaenj jenj jinjaunj kema lanj laligogiti, ii saanonj moju.

³ Kawaajonj onjo qaa koi mobutiwaajonj jejenj: Anutuwaaw Unjayanonj monj sololoo “Jiisas qasuaajen,” qaa ii jemambaajonj osiwaa. Kaanagadeenj Unja Toroyanonj eja me emba monj mende sololooñ muji eenj, iiononj mono “Jiisasnonj Ponja kolooñ nonja,” qaa ii jemambaajonj amamaawaa.

⁴ *Gawonj memewaa momo kalenja ii kania kania koloojuto, Unja Toroya iiononj mono motoonjo kolooja.

⁵ Uumeleenj kanageso welenj qenj onjombombaaajonj gawonj kania kania menkejonto, Ponjonj mono motoonjo kolooja.

⁶ Welenj qenj onjombombaaajonj Anutunonj ku-usunja kuuya nonoojonj mendeema nonono afaanjonj kotiinj gawonj meninj honja kania kania kolooñkeja. Honja kuuya ii Anutuwaanongja kankejato, Anutunonj mono motoonjo kolooja.

⁷ Unja Toroyanonj kanageso uunana nanjoro kotiiwombaajonj moma gawonj memewaa momo kalenja ninisaano honjanonj mono motomotoonj nonoononj kokaenj me kokaenj kolooñkeja:

* 12:4: Room 12.6-8

⁸ Un̄a Toroyanon̄ mombaa uutanon̄ kemen̄ Anutu nemun̄ koma mun̄ momakooto qaa jejewaa kalen̄a muja. Un̄a motoon̄go iikanondeen̄ mono mon̄ sololoooro momo qaita mon̄ moma yagojiwaa kalen̄a bun̄a qen̄ aoja.

⁹ Mon̄non̄ Un̄a motoon̄go ii qokotaan̄ momalaariwaa kalen̄a bun̄a qen̄ aoja. Toroqen̄ mon̄non̄ Un̄a Toroya iikanondeen̄ qokotaan̄ men̄ qeeangowaa kalen̄a kalen̄a bun̄a qen̄ aoja.

¹⁰ Mombaajon̄ an̄goletō memewaa esun̄a muja. Mombaajon̄ Anutuwaawaa gejatootō qaa jejewaa kalen̄a muja. Mombaajon̄ un̄a ano ome mendeembombaa kalen̄a muro un̄a awaanon̄ me omejiilan̄ mon̄non̄ sololoooro laligoji, ii saanon̄ gosin̄keja. Mombaajon̄ qaaya qaaya qaita mon̄ jejewaa kalen̄a muja. Toroqen̄ mon̄non̄ qaa qaita mon̄ jero mombaajon̄ ii meleembaatiwaa kalen̄a muja.

¹¹ Gawon̄ memewaa momo kalen̄ kuuya ii Un̄a Toroyamotoon̄go iikanondeen̄ mono sololoon̄ moro sokon̄jiwaa so mendeeno kuuya nononon̄ an̄a an̄a bun̄a qen̄ aon̄ laligojon̄. Kian̄.

Kraistwaa selia motoon̄goto, kitiuruta mamaga.

¹² *Sele busunana motoon̄go koloojato, kilen̄ iikawaa uutanon̄ sele kitiuruta ii mamaga kolooju. Kitia kuuya ii mamaga koloojuto, kilen̄ ii mindirin̄ sele busu motoon̄go kolooju. Kraistwaa selianon̄ kaan̄agadeen̄ mono iikawaa so kolooja.

¹³ Kawaa kania ii kokaen̄: Un̄a motoon̄gonon̄ mono kuuya nono sololoon̄ koma konjoratin̄ kanon̄ mulu men̄ nonono Kraistwaa sele busu motoon̄go koloojon̄. Nono Juuda me kantri tosiaa toya laligojon̄i, ananaa gawonana men̄kejon̄i me tonana een̄ welen̄ qen̄ on̄omakejon̄i, ii kilen̄ kuuya nono mono Un̄a iikayadeen̄ bun̄a qen̄ aon̄in̄ uunananon̄ kemero moma mujon̄.

¹⁴ Sele busunananon̄ mono sele kitia motoon̄gowaa so mende koloojato, iikawaa uutanon̄ kitiuruta mamaga kolooju.

¹⁵ Kananananon̄ kokaen̄ jenaga, “Nii boroga qaago. Kawaaajon̄ sele busu mende toroqen̄ laligojen̄.” Kaen̄ jenagati een̄, iikawaaajon̄ mono kilen̄ sele busu mesaon̄ an̄odeen̄ mende laligonaga.

¹⁶ Gejanananon̄ kokaen̄ jenaga, “Nii jaaga qaago. Kawaaajon̄ sele busu mende toroqen̄ laligojen̄.” Kaen̄ jenagati een̄, iikawaaajon̄ mono kilen̄ sele busu mesaon̄ an̄odeen̄ mende laligonaga.

¹⁷ Selenananon̄ kuuya jaa koloonagati een̄, qaa momowaa gejanananon̄ mono daen̄ ranaga? Kaan̄agadeen̄ jumun̄anon̄ geja koloonaga, iikaya moron̄ momowaa sewanananon̄ mono daen̄ ranaga?

¹⁸ An̄a an̄a qaagoto, Anutunon̄ sele busu kiti motomotoon̄ ii arengon̄ moro sokon̄jiwaa so mindirin̄ on̄ono sele busu motoon̄go kolooju.

¹⁹ Sele kiti kuuya ii kiti motoon̄go koloowuyagati een̄, mono nomaen̄ sele busu motoon̄go koloonaga?

²⁰ Kaen̄ qaagoto, sele kitinana ii mamagato, sele busunon̄ motoon̄go kolooja.

²¹ Kawaaajon̄ jaanon̄ borowaaajon̄ kokaen̄ jemambaajon̄ amamaaja, “Nii goojon̄ mende amamaajen̄.” Kaan̄agadeen̄ wan̄non̄ kanawaaajon̄ “Nii goojon̄ mende amamaajen̄,” kaen̄ jemambaajon̄ amamaaja.

²² Simbirinsambaran̄ qaagoto, sele kitinana mon̄in̄ looloria koloojuti, iyon̄non̄ qaon̄gi jaawo laligowombaajon̄ amamaawon̄a.

²³ Sele kitinana mon̄in̄ qabun̄agia kamakamaata koloojuti, ii mono esuun̄in̄ qabun̄agiawo kolooju. Sele kitinana mon̄in̄ gamugiawo koloojuti, ii mono tororo esuun̄in̄ ejemba jaagianon̄ sokon̄ja.

* **12:12:** Room 12.4-5

²⁴ Sele kitinana asuganon qendeembombaajon gamu mende mojonj, ii mende esuuniñ sokonja. Kaen amakejonto, Anutunon sele kitia kitia mindirin somonjon onoma kitia omaya ii qabuña somata muro ororon kolooju.

²⁵ Sele busu kiti yononon batugianon juma angowowo menj aowuboto, tani motoonjo kalañ koma aowutiwaajon mono arengoro ororon kolooju.

²⁶ Sele busu kitia monjon siimbobolo moji, tosaaña kuuya mono iwo siimbobolo momakeju. Sele kitia monjon qabuña mokooloji, tosaaña kuuya mono iwo aisoonkeju.

²⁷ Ononon Kraistwaa sele busuya kolooju ano motomotoon ononon mono iwaa sele kitiuruta kolooju.

²⁸ *Kawaa so Anutunon ama onono uumeleen kanagesowaa gawon kokaen menkeju: Wala tosaaña kuun onono wasiwasi eja aposol kolooju. Kawaa gematanon tuun woiya kuun onono gejatootoo ejemba kolooju. Tuun karonña yononon boi qaazazu kolooju. Kawaa gematanon tosianon angoletto meme ejemba kolooju. Tosaaña yonoojon momo kalañ onono jia jia menj qeangonkeju. Tosianon afaangon kotiin tosaaña ala ilailaa ama onomakeju. Tosaaña yonoojon kalañ onono galenkonkon gawon menkeju. Tosianon qaa qaita mon jenkeju.

²⁹ Kuuya ononon wasiwasi eja aposol mende kolooju. Awawi totoon! Kuuya ononon gejatootoo ejemba mende kolooju. Kuuya ononon boi qaazazu kolooju me qaago? Kuuya ononon angoletto meme ejemba kolooju me qaago?

³⁰ Ji menj qeangowombaa momo kalaña kalaña ii kuuya onoonon eja me qaago? Kuuya ononon qaa qaita mon mende jenkeju. Qaago. Qaaya qaaya qaita mon jegi onjo kuuya ii meleembombaajon afaangoju me qaago?

³¹ Ononon mono gawon memewaa momo kalaña kalaña awaa soro ii bunja qen aowombaaajon awelegonkebu. Kaen awelegogi niinon kana awaa soro qendeema iikawaa momo kalaña ii kokaen menj asarimaña:

13

Uunon jopagon aowaa kalaña

¹ Niinon ejemba ano Siwe gajoba yonoo qaaya qaaya qaita mon kanon qaa menj laligowenagato, uujopananon mende kolooji een, mono kilen kokaen koloowenaga: Gon qegi gonjon qaro angotomaña momakejonj me goubire utugogi kinqororon qamakeji, mono iikawaa so koloowenaga.

² *Gejatootoo qaa jejewaa momo kalaña en nono qaa aasangoya kuuya mobenaga ano qaa kuuyaa kania moma yagowenagati een, iikanon mono soyanon kolooja me qaago? Ii kilen uujopanaa honanon mende asugiro iikaaña mono iwoi omayagadeen koloon een totoon laligowenaga. Momaalaari kotiga totoon mokoloon kawaa qaganon baaña Toya menj kotowe saanon tej koma baaña qetegon mongen anagato, uujopana mende asugiji een, iikanon kilen mono iwoi omayagadeen koloon een totoon laligowenaga.

³ Esuhinana kuuya ejemba wanaya yonoojon mendeema onombenaga ano sele busuna tosia yononon oogi jewaatiwaajon togon onombenagato, uujopanaa honanon mende asugiji een, iikanon mono mende totoon ilaan nombaa.

* **12:28:** Ef 4.11 * **13:2:** Mat 17.20; 21.21; Maak 11.23

⁴ Monnon alia uutanon jopagoji, iinon mono uugereya qaa uubonjon gaganon ala ama munkeja. Goronkiki mende moma iwoiyaaajon mende koposonjonkeja. Selia mende menj uma jaba-arambaran mende laligoja.

⁵ Nanamemenanon alia horonj ureen mende ama uuta mende menj bolinkeja. Iyana qeangomambaajondeen mende kaparanj komakeja. Uugeqe ama mugi uu uugere uulanawo mende amakeja. Menj bolinj mugi siimbobolo moroti, ii mende romonjon mesaonkeja.

⁶ Tosianon bologa anjuti, iikawaajon mende aisoojato, qaa hona otaankejuti, mono iyonowo motoonj aisoonkeja.

⁷ Kambanj so alia sopa somonjon kooronanon nama kotiinj moma laarinj munkeja. Kaenj me kaenj kolooro Anutuwaaj jejeromonromon ama mam-boma awasanjaka nama siimbobolo kuuya moma mokosinjonkeja.

⁸ Uujopa nanamemenj ii kambanj tetegoya qaa enj ubaa. Gejatootoo qaa jenj qaaya qaaya qaita monj jenkejuti, iikanonj qaombaa ano momo qaita monj iikanonj mono kaanagadeenj omaya koloonj tegowaa.

⁹ Momo qaita monj ii bakasasanj moma yagonkejonj ano gejatootoo qaa ii bakasasanj jenkejonj.

¹⁰ Bakasasanj amakejonto, Anutuwaaj kalenja kalenja akadamugiawo koloowuti, kambanj iikanonj bakasasanj laaligonananonj mono qaono oyanboyanj siiseweweya qaa laligowonja.

¹¹ Niinonj naamade laligoweti, kambanj iikanonj naamade qaa jenj laligowe. Uumomonanonj naamade uu kolooro iikawaa so qaa gosinj romonjonj laligowe. Eja somata koloonj kanonj naamade nanamemenj ii mesaonj gema qewe.

¹² Kawaa so kambanj kokaamba Anutuwaaj akadamuya ii saanonj mende iimakejonj. Ii atatononj uunj ii-iitaa tani iima bimbimjonj tania tororo mende moma eenj romonjonkejonj. Kaenj romonjonkejonto, kanagenj Anutuwo jaasewanj qenj aonj iima sororogowonja. Kambanj kokaamba momo qaita monj ii bakasasanj moma yagojento, kambanj iikanonj ii mono kuuya moma yagodaboro manja. Anutunonj nii moma komunj nonji, niinonj iikawaa so iwaa kania moma komudaboro manja.

¹³ Qaa koi jenj kotiijonj: Kalenj karoonj momalaari, jejeromonromonj ano uujopa ii kotiinj enj ubuto, uujopa nanamemenj iikanonj mono batugianonj uuta kolooja. Kianj.

14

Gejatootoo qaa ano qaa qaita monj jejewaa kalenja

¹ Uujopawaa kania mono otaanj laligowu ano gawonj memewaa momo kalenj kania kania ii mono bunja qenj aowombaajonj kaparanj koma laligowu. Iikanonj awaato, gejatootoo qaa jejewaa kalenja mewombaajonj mono kotiinj kaparanj koma laligowu.

² Monnonj qaa qaita monj jeji, iinonj ejemba nonoojonj qaagoto, mono Anutuwaajonjadeenj ii jenkeja. Unja Toroyanonj sololoo qaa aasangoya asugiro jenkejiwaajonj tosaanja nonononj qaa ii mende moma asarinj munkejonj. Mono iyana siri ilaanj aonkeja.

³ Tompiinj laligojonto, gejatootoo qaa jenkeji, iinonj mono ejemba uunana menj kotiinj nanjonj ulunkolenj ama nonomambaajonj ama qaa jenkeja.

⁴ Monnonj qaa qaita monj jenj iikanonj iyanjaa uuta meagonj kotikotii mokolonkejato, gejatootoo qaa jenkeji, iinonj mono uumeleenj kanageso kuuya uunana meagonj menj kotiinj nonomakeja.

⁵ Oŋo kuuyanon qaa qaita mon jewutiwaajon mojento, gejatootoo qaa jewutiwaajon mono kaparan koma mamaga mojen. Gejatootoo qaa jenkeji, iinon mono qaa qaita mon jenkeji, ii uuguja. Qaa qaita mon jen ii iikanondeen ananaa qaanon meleenji, iikaanja mono ororon koloojao. Kaen kolooro qaayanon mono uumeleen kanageso uunana meagon men kotiin nonono sokonja.

⁶ Oo uumeleen alauruna, niinon onoonon kan qaaya qaaya qaita mon jewenaga, iikanon mono nomaen on men qeangon onombenaga? Kaen qaagoto, Anutuwaanon qaa inisaamaña me momo qaita mon onomaña me gejatootoo qaa jemaña me gejanono qaa kuma onomañati een, iikanon mono men qeangon onomaña.

⁷ Awelo me gita kulele me iwoi monon riiwaa aroya mokolonkejon, iyononon mono laaligogia qaagoto, kanagia mono kaanjadeen kokaen eja: Monon awelo lan uun me gita kulele lan qero iikanon qagia anja anja mende mokolonkeji een, riiwaa aroya mono nomaen moma asariwonaga?

⁸ Kaanagadeen romon uun boligi qata tororo mende moma asarijon een, moronon mono manja qeqewaajon afaangon jojorinaga?

⁹ Onoo kanagia ii kaanjadeen eja: Neselangianon ejemba mende moma asariwutiwaa so qaa lan jejuti een, monon qaa kaanja mono nomaen moma asarinaga? Qaa kaen jejuti, iikanon mono een lan haamonon kemakeja.

¹⁰ Balon balon kanon qaa morota morota dawii jenkejon, ii moronon monagato, kilen kuuya yononon mono qaawaa kania moma asariwonjiwaaajon eju.

¹¹ Kania kawaajon ama jenkejonto, monon qaa jero qaayaa kania mende mojeni een, niinon iwaa qaayaa wabaya koloowe iinon kaanagadeen noo qaanaa wabana kolooja.

¹² Onoo kanagia ii kaanjadeen eja: Ono gawon memewaa momo kalen kalen bun qen aowombaajon awelegogi sokonja. Iikanon mono kalen koi kaanja mewombaajon kaparan koma laligowu: Momo kalen uumeleen kanageso uugia meagon men kotiinkejuti, mono ii bun qen aon gawonon angi awaa soro koloowaa.

¹³ Kawaajon qaa qaita mon jenkeji, iinon mono kokaen qama kooliro sokombaa, "Oo Anutu, qaa jejenji, ii meleemanjwaa momo kalen mono nomba."

¹⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Niinon qaa qaita mon jen qama koolijen een, noo unananon qaagadeen jen qama koolinkejato, uumomonanon mono hona mon mende mokolonkeja.

¹⁵ Kawaajon mono nomaen ambe sokombaa? Niinon mono unananondeen qaagoto, uumomona kaanagadeen iikanon ama qama koolinkemaña. Rii qama mepeseenkejenji, ii unananondeen qaagoto, uumomona mono kaanagadeen iikanon ama qamakemaña.

¹⁶ Gii Anutu unaganon mepeseen mujani een, ejemba omaya monon ajoajoroogianon kan rama mepeseenjanjwaa kania mende moma kotowaati, iinon mono "Qaa ii onanon," ii nomaen jenaga? Naama jejanji, iinon ii mende moma asarin een tompin raja.

¹⁷ Gii saanon Anutu mepesejanto, goo qaaganon tosaanja yonoo uugia mende meagon men kotiin ononja.

¹⁸ Niinon kuuya onon unuugun qaaya qaaya qaita mon ii mamaga jenkejenji, iikawaajon Anutu mepesejen.

19 Anutu mepesejento, uumeleen kanageso uutanon ejemba kuma onomambaajon kaparan koma moma asariwutiwaajon qaa jeta 5 jemambaajon mobe hona kolooja. Qaaya qaaya qaita mononon qaa jeta 10,000 neenaajonadeen jemambaajon mobe kamakamaata kolooja.

20 Uumeleen alauruna, onjo qaa gosin romonjonkejuti, iikanon mono naamade tani mesaon ejemba somata yonoo tani koloon romonjon laligowu. Bologa ambona jegi iikanon mono merasiisii kaana koloon amamaawuto, momakootogianon mono ejemba somata koloon laligowu.

21 *Mooseswaa Kana qaanon qaa mon kokaen oogita eja,
 “Niinon waba ejemba kuun onombe kanageso koi yonoonon kan jeganon qaa tania mon jegi lan waliingonkebuto, ii kilen noo qaana mende moma kotowu. Pon niinon kaen jejen.”

22 Qaa kawaa so qaa qaita mon jenin uugia mende meleengi yononon mogi Anutuwaa aiweseya koloon ononjato, momalaari ejemba nonoojon iikanon mono aiweseya mon mende kolooja. Ii qaagoto, gejatootoo qaa jenin iikanon momalaari ejemba nonoojon Anutuwaa aiweseya kolooja. Uumeleembaa gadokopa yononon ii mogi Anutuwaa aiweseya mon mende koloon ononja.

23 Uumeleen kanageso ononon ajoroon kuuya ononon qaaya qaaya qaita mon kanon jegi tosianon Buja qaa mende kuma onongi uugia mende meleema een kanon ubuti, iyononon mono aarun kokaen jewuyaga me qaago, “Wansooso mono koloon ononja.”

24 Kaen jewuyagato, kuuya ononon gejatootoo qaaya qaaya jegi monon Buja qaa mende kuma mugi momalaaria qaa een ajoajoroogianon ubaati een, kuuya ononon mono singisonogoya isaama uuta mende meleenotiwaqaaya jedaborogi kaniaya moma kotoro asuganon asugiwaa.

25 Uutaa qaa aasangoya aasangoya asuganon asugiro iinon mono dagon kamaan Anutu waeya men mepeseen kokaen jokoloon qabaa, “Anutu ii ononon onoo batugianon laligoja.” Kian.

Uumeleen ajoajoroowaa arena ii kokaen:

26 Oo uumeleen alauruna, kawaaajon nono mono nomaen jenin sokombaa? Onjo Buja qaawaajon ajoroonkebuti, iikanon motomotoon onjo mono kuuya arengia mon me mon ii kokaen amakebu: Mononon Buja onsaawaa arena ano mononon Buja qaa kuma onono mononon Anutuwaa gejanono qaa dongoga injisaano mononon qaa qaita mon injoro mononon ii meleembaa. Aren kuuya ii mono uumeleen kanageso uunana kuun men kotiiwombaajon ama amakebu.

27 Tosianon qaa qaita mon jewuti een, ejemba 4 qaagoto, woi me karoon yononongadeen mono ajoajoroo motoongowaa uutanon kaen jewu. Yononongadeen mono arengiaa so awanao jegi mononon ii meleembaa.

28 Mononon qaa meleemambaa so mende kolooji een, iyononon mono uumeleen kanagesowaa ajoajoroonon qaagia bogoro rama iyangiaajonadeen qaagia qaita mon jegi Anutunon mobaa.

29 Gejatootoo ejemba yonoononga woi me karoon yononondeen mono aren onongi qaa injijogi tosianon mono qaagia gosiwu.

30 Kaen ambuto, mononon ajoajoroonon raro Anutunon gejanono qaa uutanon isaano moji een, iinon mono ii injoro gejatootoo qaa wala jeji, iinon qaaya mesaon qaa bo raba.

* 14:21: Ais 28.11-12

³¹ Ejemba kuuyanon Anutuwaanon gejanono qaa mogi uugia nangoro qeangowutiwaajon onjo mono korebore saanon kambangia menj arengiaa so gejatootoo qaa jewu.

³² Gejatootoo ejemba yononon mono saanon unagia galen kongi unagianon qaa baatanon kenjutiwaa so kolooju.

³³ Anutunon gijigaju Toya qaagoto, luae Toyaga kolooja. Kawaajon ajoajoroogia mono arenanon otaan amakebu. Ejemba soraaya yonoo batugianon kanageso so amakejuti, onjo kaanagadeen mono iikawaa so kokaen amakebu:

³⁴ Emba onjo mono uumeleen kanagesowaa ajoajoroogianon qaa bogoro rabu. Yononon qaa jewutiwaa so mende koloojuto, Kana qaa ejiwaa so mono qaa baatanon kema laligowu.

³⁵ Embanon uumeleen kanagesowaa qaa jenj kotonj kuma onono mende sokonja. Kawaajon qaa mombaa kania mobombaajon mojutu eenj, iyononon mono mirigianon kema rama angiaa lourugia qisin onombu.

³⁶ Anutuwaanon Buja qaa iikanon onoo batugianonga kolooro me qaago? Qaa iikanon koloon seinj onoonon kanj onoo bunagadeen kolooja me qaago?

³⁷ Monjon kokaen jenaga, "Niinon gejatootoo qaa jewe Unj Toroyanon sololoon nono qaa iikawo uumotoonjo mende anjen." Kaen jeji, iinon mono qaa koi moma yagowa: Niinon embawaajon qaa onj ononjenj, iikanon mono Pombaa jenkooto qaaga kolooja.

³⁸ Monjon qaa iikawaa geja mende ama silemale laligoji eenj, onjo mono eja iwaa qaawaajon geja mende ama laligowu.

³⁹ Kawaajon uumeleen alauruna, onjo mono gejatootoo qaa jewombaajon awelegon laligowu ano qaa qaita monj jewubotiwaa songoya ii mende ambu.

⁴⁰ Ii mende ambuto, iwoi kuuya mono tororo arenj ama otaan amakebu. Kianj.

15

Kraistnon koomunonga waaro.

¹ Oo uumeleen alauruna, niinon Oligaa Buja jenj asarin onombeti, ii duduuwubotiwaaajon mono menj gbilin onomaña. Onjo ii buja qen aon momalaarigia iikanon ama rindanon nanju.

² Niinon Oligaa Buja jenj asarin onombeti, onjo ii iikawaa so pondan menj anjon kombuti eenj, iikanon mono menj letoma onono Siwewaa buja koloowu. Kaen mendeambutu eenj, uugia mono eenj totoonj meleema laligoju.

³ *Niinon qaa tosaanja kuuya goraayanon ama neeno Buja qaa moma anjon kombeti, ii mobe uro iikawaa qaa kota mobutiwaajon ii kokaen onombe: Kraistnon Buja Tere ejiwaa so nonoo singisongonanaajon ama komuro.

⁴ *Komuro Buja Tere ejiwaa so ronj kongi somaña karoon kolooro koomunonga waaro.

⁵ *Koomunonga waama Piitowaanon asugiro ano kawaa gematanon gowokouruta 12 yonoonon asugiro.

⁶ Kawaa gematanon kamban motoonjo iikanondeen uumeleen alaurunana janjogia 500 uuguroti, mono iyonoonon asugiro. Yonoononga ejemba honj yononon toroqen kamban kokaamba kaanagadeen laligojuto, tosianon komudaborogi.

* **15:3:** Ais 53.5-12 * **15:4:** Ond 16.8-10; Mat 12.40; Apo 2.24-32 * **15:5:** Mat 28.16-17; Maak 16.14; Luuk 24.34, 36; Jon 20.19

⁷ Kawaa gematanon koga Jeimswaanon asugiro ano kawaa gematanon aposol kuuya yonoonon asugiro.

⁸*Yonoonon kuuya asuginjo konoga mono noonon kaanagadeen asugiro. Niinon aposol kolokolooyanon qaagoto, paluga kaanja koloowe.

⁹*Kawaa kania ii kokaen: Niinon aposol yonoo batugianon mobe kamaaro daaburugiaga koloojen. Anutuwaa uumeleen kanageso sisiwerowero ama onoma laligoweti, iikawajaan noo qana aposol qagi mobe gamuyawo kolooja.

¹⁰ Gamuyawo koloojato, kamban kokaamba iwoi anjeni, ii mono Anutuwaa kalenmoriananon men letoma nemun koma nono laligojen. Iinon kalenmoriananono lalabubu mende ambe kamaan qen omaya mende kolooroto, niinon mono aposol kuuya unjuugun haamo ama onoma kotiin gawon men laligowe. Ii neeno qaagoto, Anutuwaa kalenmoriananon mono inaanono gawonaa honja kaen koloon seiro.

¹¹ Niinon meweti me yononon megii honja kolooroti, ii kilen. Nononon mono Oligaa Bunja qaa kaen jen asarinkejon ano onjo iikawaa so uugia meleema Kraist moma laarin laligoju. Kian.

Anana koomunonga nomaen gbilin waabonja?

¹² Mobu! Kraistnon koomunonga gbilin waaroti, iwaa kania kaen jen asarinkejon ee, onoononga tosianon mono nomaen ama kokaen jenkeju, "Koomuya yononon mende gbilin waabuya."

¹³ Kaen jenkejuto, koomuya yononon mende gbilin waabuyagati ee, Kraistnon mono kaanagadeen mende gbilin laligon kotiinaga.

¹⁴ Anutunon Kraist mende men gbiliro koomunonga waanagati ee, nono Bunja qaaya ii jen asarinkejonii ii mono qaa omaya koloonaga. Ii moma laarigi momalaarigia iikanon mono kaanagadeen jangon qaoma omaya koloonaga.

¹⁵ Anutunon onanon koomuya mende men gbilin onono waabuyagati ee, Kraist kaanagadeen mende men gbiliro waanaga. Nono ii kilen Anutuwaa kania kokaen nangon jenkejon, "Anutunon mono Kraist men gbiliro koomunonga waaro." Qaa ii honja mende koloonaga, ejembanon mono kawajaan ama kanianana mokoloogi qoolongoya kolooro saanon nonoonon kokaen jewuyaga, "Anutuwaa kania mono nangon jen soonkeju." Qaa kanon mono gamuyawo koloonaga.

¹⁶ Anutunon koomuya mende men gbilin onono waabuti ee, Kraistnon kaanagadeen mende gbilin waanaga.

¹⁷ Anutunon Kraist mende men gbiliro waanagati ee, onjo mono ee toontoon moma laarin mun toroqen singisongogiaa kasagbadonon laligowuyaga.

¹⁸ Kaen kolooro alaurunananon Kraistwo qokotaan komugiti, iyononon mono kaanagadeen soon gere siawaa bunja koloowuyaga.

¹⁹ Anana Kraist jejeromonromon ama mun balonon laligowombaa so galen koma nonono kamban iikanon tegowaatiwajaan mambonjon ee, nono mono ejemba tosaan kuuya unjuugun baagianon kemen auta dawoyagadeen laligonin kuuyanon woso momo ama nonomakejutiwaa so koloowonaga.

²⁰ Kaanja koloowonagato, Kraistnon mono onanon gbilin koomuya yonoo jetamemegia koloon koomunonga waaro.

* 15:8: Apo 9.3-6 * 15:9: Apo 8.3

²¹ Kawaa kania ii kokaen: Eja mononon koomu kondooro asugiro kanain komun laligon kounin. Komun laligojoniwaajon ama eja mononon komun gbilin laaligo kombombara kondooro asugiro. Kawaaajon anana kuuyanon mono kaanagadeen gbilin koomunonga waabonja.

²² Kuuya anono Adam kaanja koloon komuwonati, kaanjadeen Kraistwo qokotaajoni, Anutunon anana kuuya laligon kotiwombaajon men gbilin nonombaa.

²³ Men gbilin nonombaato, kuuya anono mono Anutunon kamba anoti-waa so gbilin waabonja. Kraistnon jotamemenana koloon gbiliro iikawaa gematanon iwaa bunja koloojoni, anono eleema karo kamba iikanon gbilin waabonja.

²⁴ Kraistnon mono eleema kan omejiilan kuuya balon so esunmumu qaganon galen komakejuti, iyonoo usungia men kamaan ama esungia kuuya kondeembaa. Ii kondeema bentotonja Anutu Mambaa borianon ano balonon laaligo kanon tegowaa.

²⁵ *Kraistnon galen koma laligon uro Anutunon Bunja qaa ejiwaa so “mono kereuruta kuuya haamo ama iyanjaa kana baatanon ama onombaa.” Kraistwaa galenkonkon gawononon mono iikanon tegowaa.

²⁶ Kereuruta haamo ama onono kanon koomu Toyanon mono konoga kolooro men kamaan mubaa.

²⁷ *Kawaa kania ii Bunja Terenon kokaen eja, “Anutunon mono iwoi kuuya iwaa kana baatanon ano eja.” Qaa kaen ejato, “Iwoi kuuya ano eja,” qaa kaen jero kania mono asuganon kokaen eja: Anutunon iwoi kuuya Kraistwaa baatanon ano ero iyanja mono mende men kamaan Kraistwaa baatanon ama aoro.

²⁸ Kaen qaagoto, Anutunon iwoi kuuya Meriaa baatanon ano galen koma kereuruta kuuya iyanjaa ku-usunjaa baatanon ama onombaa. Ii tegoro kanon Anutunon mono Meria kaanagadeen iyanjaa ku-usunjaa baatanon ama galen koma mubaa. Kaen koloon Anutunon iwoi kuuyaa Ponja koloodaboron laligon ubaa.

²⁹ Qaa mon ii kokaen: Ejemba tosonian uugia mende meleema een komugitiwaajon tosonian koomuya ii ilaan onombutiwaajon jen kitigia koloogi dunanon mombo oomulu men onomakeju. Koomuya yononon mende gbilin waabuyagati een, iyonoo gawon honanon mono nomaen koloonaga? Anutunon komugiti, ii qaago toton men gbilin onono waabuyagati een, ejemba kaanja yononon mono nomaembaajon ama jegi yonoo kitigia koloogi oomulu men onomakeju? Gawongia ii mono een mewubo.

³⁰ Komun mende waabonagati een, nononon kaanagadeen mono uunana Anutuwaaw gawonon mende ama somongwonaga. Anutuwaaw gawombaajon ama komuwombotiwaaw lombo baatanon suulan mende kema laligowonaga. Qaago.

³¹ Koomunon mono kamba so gogon nomambaa so kolooja. Qaa ii onja. Oo uumeleen alauruna, niinon Kraist Jiisas Ponjana iwo nama onoojon ama selen men umakejeni, iikawaa sareqaa honja ii asuganon injiowe mobutiwaajon mojen.

³² *Neenaa ain otaan gawon koi memambaajon romongojuti een, iwoi koi kanon mono nomaen ilaan nombaa? Kaen qisin onombe ii mono romongon meleembu: Niinon Efesus siti kokanon ejemba jeranai kanjanawo kaanja mokoloon komumambotiwaajon yonowo aon laligowe. Mono doomorona keno moma aon laligowe. Komunon mende gbilin waabonati een, iikaanja

mono mende aon orowenaga. Mono Efesus uulanawo mesaowenaga. Kaen kolooro saanon tosaan yonowo kokaen jewenaga, “Woran komuwonjatiwaajon mono saanon nenjkorisoro ama apu kotiga nen laligowonja.”

³³ Jinjaun mende ambu. “Ejemba bologa yonowo ainjolon ragi nanamemengia awaa iikanon boliwaa.” Qaa mon kaen eja.

³⁴ Onoo batugianon ejemba tosanon Anutu mende moma mujuti, iikawaajon uumeleen ononon gamugia mobutiwaajon ama ii jejen. Kawaa-jon mono poumapougia mesaowu. Uugianon letono tororo moma singisongo mende toroqen amakebu. Kian.

Sele busunananon gbilij waama qaita mon koloowaa.

³⁵ Monon kokaen qisinaga, “Anutunon koomuya ii nomaen men gbilij onono waabuya? Sele busugianon letono mono tani nomaen koloowuyaga?”

³⁶ Kaen qisinaga, mono uuta qaawaa qaa jenaga. Ono yagon kota mende komuro komowuyati een, iikanon mono mende juma waabaa.

³⁷ Kotaa gowoya waabaati ii mende komojanto, kotagadeen komojan. Wiit me yagon kota me waroga tosaan komoma kororoonkejan.

³⁸ Iikayadeen komoma kororoonkejanto, Anutunon mono siinaa so gowoya mubaa. Kota tania anja anja ii iyangiaa gowogia anja anja onomakeja.

³⁹ Iwoi busugia ii tanigia motoonngo qaago. Ejemba busugia anja, oro busugia anja, koon busugia anja ano sora busugia ii anja.

⁴⁰ Iikawaa so Siwenon laaligowaa sele busu ii anja kolooja ano namonon laaligowaa sele busu ii anja kolooja. Anja anja koloojaoto, Siwe selewaa akadamuya ii namo selewaa akadamuya uugun qaita mon kolooja.

⁴¹ Weembaa asamararaja ii anja, koimbaa asamararaja anja ano sengelao yonoo asamararanga ii anja. Sengelao asarigi tosaan yonoo asamararanga ii sengelao tosaan yonoo asamararanga ii uugunkeja.

⁴² Koomunonga gbilij waabonati, iikawaa kanianon mono iikawaa so eja. Sele busu ron kombonati, iikanon gisaan qaombaato, Anutunon ii men gbiliro waabaati, iikanon mende komuwaa.

⁴³ Sele busu ron kombonati, iikanon looloria akadamuya qaa koloojato, Anutunon ii men gbiliro waama kanon mono kotiga koloon asamararawan koloowaa.

⁴⁴ Sele busu ron kombonati, iikanon namonon laaligowaa selia koloojato, Anutunon ii men gbiliro waama iikanon mono unja gomanon laaligowaa sele busuga koloowaa. Namowaa sele busu eji een, iikawaa so unawaa selia ii kaanagadeen eja.

⁴⁵ *Kawaa qaaya ii Bunja Terenon kaanagadeen kokaen oogita eja, “Eja mutuya Adam iinon letoma unaya mokolon sewan aason horon laaligoyawo kolooro.” Qaa ii monin bakaya kokaen kolooro: Adam mon kanagen asugin mono menngbiligbilwaa unaya kolooro.

⁴⁶ Unawaa iwoiya ii wala mende kolooroto, namowaa iwoiya kanon mono mutuya kolooja. Unawaa iwoyanon mono iikawaa gematanon kolooro.

⁴⁷ Anutunon eja mutuya sububunonga mero balon eja kolooro. Adam kanagen iinon mono Siwenonga kamaan batunananon asugiro.

⁴⁸ Namu ejembanon eja balononga kolooroti, mono iwaa so kolooju. Siwewaa bunja koloojoni, nononon eja Siwenonga kamaan asugiroti, mono iwaa tani koloojon.

⁴⁹ Anana namo eja mutuyaa kaitania men laligojoni, iikawaa so Siwe ejawaa kaitania ii kaanagadeen men laligowonja. Kian.

* 15:45: Jen 2.7

⁵⁰ Oo uumeleen alauruna, niinon qaa kokaen injjowe mobu: Sa busunananon mono Anutuwaa bentoton uutanon keuma dun mewutiwaa so qaago. Ii amamaawao. Sele busu koi kanon gisaan qaombaati, iikanon mono oyanboyon mende mokoloowaa. Siwewaa dun mende aliwaati, sele busu koi kanon mono ii memambaajon amamaawaa.

⁵¹ *Mobu! Niinon qaa aasangoya mon kokaen injisaamana: Kuuya nononon mono mende goron qen komuwoŋa. Qaagoto, koomuya yononon letonŋi tosaana nononon mono sele busunanawo letombona.

⁵² Anutunon koomuya men gbilin onono romon qaita mon konoganon qaro iikanon waagi anono bilisik ano uulanawodeen letombona. Wala komugiti, iyononon mono mombo mende komuwu.

⁵³ Sa busu koi gisaan qaombaati, iikanon mono letoma mende aliwaatiwaa so koloowaa. Sele busu koi komuwaati, Anutunon ii mono opo kaana qetegon kawaa kitianon sele busu mende komuwaati, ii nonono men maleku kaana moubona.

⁵⁴ *Kaen koloojato, letoqetoma ii asugidabororo sele busunana qaita mon menin mende komun gisaawaati, kamban iikanon mono aisoowona. Buna Terenon qaa oogita eji, iikanon mono honawo kolooro iikawaa so kokaen jewu, "Iinon mono koomu Toya kondeema haamo ano otokorian maajon."

⁵⁵ *Qaa iikawaa alia mon ii kokaen, "Oo koomu Toya, giinon mono haamo ambagatiwaa so qaago. Oo koomu Toya, goonon wasa jeta kanon mono ninimambaajon amamaawaa."

⁵⁶ Qaa kaen ejato, koomuwaa wasa jeta ii singisonŋo nanamemen. Jojopan qaayanon mono singisonŋo ambombotiwaa sonŋo ano kilen anin singisonŋonon esunawo koloonkeja.

⁵⁷ Esunawo koloonkejato, Ponana Jiisas Kraistnon mono Anutuwaanon nemun kono ala ilailaanana kolooro iwaajon ama koomu haamo ama uugun laligowona. Kawaaajon "Anutu dangisen!" jejen.

⁵⁸ Oo wombo alauruna, haamo ambonatiwaaajon ononon mono nama kotiin wansan-wansan mesaon uugia mende uma kamaan amakeba. Pombaanon qokotaan gawona meg honanon mono kamaan omay mende koloowaa. Ii moma yagon Pombaa gawona ii mono uugere* qaganon bon qen pondan men laligowu. Kian.

16

Jerusalem ala ililaa onombutiwaa jenkootoya

¹ *Judia kanageso soraaya yonoojon ala ililaa monen men kululuuwutiwaajon qisin nonŋiti, iikawaajon kokaen jen koton ononjen: Niinon Galesia prowinswaa uumeleen kanagesoya kanagesoya jen koton onombeti, ononon kaanjadeen mono iikawaa so kokaen amakebu:

² Sonda so ween mutuya kanon onjo kuuya ana ana mono nandun amakebu. Toomorian menkejutiwaa so monenŋia bakaya ii kowigiaa goraayanon ama galen koma laligowu. Kaen anŋi niinon kamban mononon onoonon kawo kanon nandun sangabanga ambutiwaa so mende ambuto, ii saanon kowigianonŋa men alatanon ambu.

³ Kaen anŋi onoonon kamanati, niinon kamban iikanon saanon jen-asa-asari tere onon eja gawon kawaaajon mogi sokonji, mono iyonoo borogianon ama wasin onombe kulukululuu kalenŋia ii men Jerusalem kembu.

* 15:51: 1 Tes 4.15-17 * 15:54: Ais 25.8 * 15:55: Hoos 13.14 * 15:58: Uugere ii Pombaanon awaawaajon jeja. Uugere bologa ii qaago. * 16:1: Room 15.25-26

⁴ Niinon yonowo motoon kemambaajon kemaṅati een, iyononon mono saanon niwo toroqen motoon kowe koton kembona. Kian.

Poolwaa gawonaa ano kana kekembaa areṅa

⁵ *Niinon Masedonia prowins uugun kemaṅa. Kawaajon Masedonia mesaonḡo mono onoonon kamambaajon mojen.

⁶ Onoonon kan kamban tosaṅa onowo rabenaga me konuru kamban (winter) ii kaṅagadeen onoo batugianon toroqen laligodaborowenaga. Kaen laligowe saanon ilaan nonḡi daen daen kembenaga, iikanon mono afaanḡon kana toroqen kemaṅa.

⁷ Kamban kokaamba onoonon kan tatawagadeen injiima unuugun kemambaajon mende mojento, Pononon oo jewaati een, mono kamban tosaṅa onowo ramambaajon jojorijen.

⁸ **Kaen jojorijento, wala Efesus siti kokanon toroqen laligowe gbani jaayaqeqe dologa (pentekost) kanon kan kuuwaa.

⁹ Anutunon noojon gawombaa naguya somata hororo saanon gawon somata mewe hona koloon seinkejato, mamaganon tuarenjen ama nomakeju. Kawaajon kokanon toroqen laligomambaajon mojen.

¹⁰ *Timotinon nii kaṅa Pombaa eja geria koloon gawon men laligoja. Kawaajon iinon onoonon kawaati een, ono mono kalan koma mugii kee momoya qaa onoo batugianon laligowaa.

¹¹ Mononon mon mende iima sisiriin jejewili ambato, onowo laligoro tegoro noonon kamambaajon jewaati, iikanon mono ilaan mugii luaenon onomesaon eleema kawa. Niinon uumeleen alauruna yonowo ii iibombaaon mambonjon.

¹² Uumeleen alanana Apolos iwaa qaa ii kokaen jemaṅa: Iinon uumeleen alauruna yonowo onoonon kawaatiwaaon qaa kotakota ijon uu kuun mube. Kaen kuun mubeto, kamban kokaamba onoonon kamambaajon uuta kotiuro togoja. Kanagen kamban saanon en mubaati, mono iikanon kawaa. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

¹³ Ono mono uugbiligbili laligon momalaarigia men gbilin kotiin laligowu. Eja kotigaa so mono uuwaa nanḡonḡo ejemba koloon Pombaa kusunḡawo nambu.

¹⁴ Iwoi kuuya ama mewuti, ii mono uujopanon anḡi koloowaa.

¹⁵ *Stefanas iwaa mirinon laligojuti, ono ii moma ononju. Akaia prowinsnon gawon menin uugia meleenḡi gawonanaa hona mutuya kaen kolooroti, ii moju. Yononon ejemba soraaya ii pondan welen qen onoma uugia iikanon somonḡon ama laligojuti, ii moju. Oo uumeleen alauruna, niinon uugia kokaen kuun ononjen:

¹⁶ Ono kaṅiadeen ejemba kaṅa ano yonowo toroqen gawon motoon men Anutuwaa welen qenkejuti, mono kuuya iyonoo qaa baatanon kema laligowu.

¹⁷ Niinon Stefanus Fortunatus ano Akaikus koi kagitiwaaon aisonkenjen. Ono niwo Efesus koi mende laligogi yononon mono onoo kitigia koloon ainjolon ama nonḡi sokonja.

¹⁸ Yononon onoo unḡaia keraqeeḡo qen laligojuti, iikawaa so mono noo unḡana kaṅagadeen keraqeeḡo qen noma laligogi. Kawaajon ono mono eja kaṅa yonoojon mogii uro ii asuganonḡadeen jen qaagiaajon tororo geja ama laligowu.

* 16:5: Apo 19.21 * 16:8: Lew 23.15-21; Dut 16.9-11 * 16:8: Apo 19.8-10 * 16:10: 1 Kor 4.17

* 16:15: 1 Kor 1.16

¹⁹ *Uumeleen kanagesoya kanagesoya Eisia prowins kokanon laligojuti, iyononon mono yeizozogia анги onoonon kaja. Akwila Prisila ano uumeleen kanageso yoroo mirinon ajoroonkejuti, iyononon mono Pombaa qatanon yeizozogia mamaga анги onoonon kaja.

²⁰ Uumeleen alauruna kuuya Efesus koi laligojuti, iyononon mono yeizozogia анги onoonon kaja. Ono mono uumeleen alaurugia yonowo jolongia jen angon aon buugia kiton nej laligowu.

²¹ Neenaa yeizozona onoonon ama qana neenaa boronanon kokaen oojen: Pool.

²² Monon Pon mende jopagon uujopa mende ama laligoji een, Pononon mono gasuaanq iwaa qaganon ano ubaa. Ponana, gii mono kawa!

²³ Pon Jiisaswaa kalenmoriananon mono onowo ewa.

²⁴ Kraist Jiisaswo qokotaan nanjuti, noo uujopananon mono kuuya onowo en kotuegon onono laligowu. Qaa ii onanon. Kian.

* 16:19: Apo 18.2

Korint Tere 2

Poolnoŋ Korint yoŋoo Tere ano 2 kolooro.

Jen-asa-asari

Pool ano Korint uumeleen kanageso yoŋonoŋ uumotoon awaa mende anŋi kambaŋ iikaŋoŋ Poolnoŋ Masedonia laligoŋ tereya koi ooro. Tosianoŋ Pool tuarenjen kotiga ama mugito, Poolnoŋ kilen anŋowowo meŋ kamaan ama yoŋowo uumotoon ambombaajon kaparaŋ kono. Anŋowowogia tegowaatiwaa uukoisoroya qendeema oŋono.

Tere bakaya mutuya (Boŋ 1-7) iikaŋoŋ Poolnoŋ Korint uumeleen kanageso yoŋowo soomongo anotiwaa qaaya jeja. Kania naata uumeleen kanageso ii kotakotagadeen jen oŋono? Kaen ano uugia meleema uumotoonŋo anŋiti, iikawaa korisoroya qendeema jen asarija.

Tere bakaya 2 (Boŋ 8-9) iikaŋoŋ Judia uumeleen kanageso ilaan oŋoma nandun oŋombutiwaajon kuun oŋonja.

Tere bakaya 3 (Boŋ 10-13) iikawaa qaaya ii kokaen: Boi takapolakaya tosianoŋ iyangiaa qagia 'Aposol hona' jen Poolwaajon aposol qolon-molonŋoya jegi Poolnoŋ qaa iikawaa kitia meleema oŋono.

Buk kokawaa bakaya waŋa 5 ii kokaen:

Jen-asa-asari qaa 1.1-11

Pool ano Korint uumeleen kanageso 1.12-7.16

Judia uumeleen tuun yoŋoojon nandun ambu 8.1-9.15

Poolnoŋ aposol hona koloojiwaa ku-usuna 10.1-13.10

Qaa tetegoya 13.11-13

¹* Anutunon uusiŋaa so Pool nii kuun nono Kraist Jiisaswaa wasiwasi eja aposol koloojen. Niinon uumeleen alanana Timotiwo rajo. Korint sitinon Anutuwaawaa uumeleen kanageso laligojuti ano ejemba soraaya kuuya Akaia prowinsgia sokoma laligojuti, noronon oŋowo Buŋa qaa amin mobombaa-jon kan tere koi oojo.

² Anutu Maŋnana ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian oŋoni luaenon laligowu.

Poolnoŋ Anutu ulunŋkoleŋaajon mepesejeja.

³ Nono Ponŋnana Jiisas Kraistwaa Maŋa Anutu mepeseenkejon. Iinon kiankomu Toya ano ulunŋkolen kuuya nonomakejiwaa Anutuya kolooja.

⁴ Nono kakasililin kania kania mokolonkejon, kambaŋ iikaŋoŋ Anutunon uunana meŋ saalinkeja. Uunana meŋ saaliro moma iikawaa qaganon nanin tosianoŋ kakasililin kania kania mokolonkejuti, ii saanon afaanŋon meŋ saalin oŋomakebona.

⁵ Kawaa kania ii kokaen: Kraistwo qokotaanin iwaa siimboboloyanon qanananon uro kelemalelen momakejonto, iikawaa so uunana kaanjadeen meŋ saaliro Kraistwo qokotaanin ulunŋkoleŋanon uunananon kemero kelemalelen momakejon.

⁶ Nononon konjilin uutanon laligojon eeŋ, Anutunon mono oŋoo uugia meŋ saaliro uugia mombo meleema oyanboyan koloowutiwaajon moja. Anutunon uugia meŋ saaliro oŋonon ii iima oŋoanŋio uugia meŋ saalin aon laligowu. Meŋ saalin oŋomakejiwaa honanon mono uugianon kokaen koloonkeja: Nono siimbobolo monin oŋonon kaanjadeen siimbobolo

* 1:1: Apo 18.1

iikayadeen mokoloowuti een, ii mono saanon moma mokosingon kotiin laligowu.

⁷ Siimbobolonon qagianon uro momakejuti, ulunjolenon mono kaaniadeen onoo qagianon uro laligojuti, ii mojon. Ii moma kawaajon ononon nama kotiiwutiwaajon mamboma jejeromonromon kotakota amakejon.

⁸ *Oo uumeleen alauruna, nono Eisia prowins uutanon gawon men laligon gawombaa siimbobolo moma kakasililin mokolon monini, onoo iikawaajon poumapou laligowubojon mojon. Gawombaa lombotonon esunana uugun uuta koloon mendungon nonono nama kotiiwombaa-jon amamaaninto, kilen kaparan konin men kamaan nonono laligonin. Kaen kolooro toroqen jaananawo laligowonaga me qaago, iikawaajon kaanagadeen doomoronana keno laligonin.

⁹ Kaen laligon uunananon kokaen romongonin: Monon komuwonatiwaa qaaya jen tegoro qaa iikanon qanananon uro tiwilaawonatiwaaajon mambonin. Ananaa esunananon laarin laligowomboto, Anutuwa ku-usun qaganon laarin laligowombaaajon ama kaen kolooro. Anutunon koomuya men gbilin onono waabuti, iinon mono afaangon nono kaanagadeen ilaan nonomakebaa.

¹⁰ Komuwombotiwa torokonana somata totoon moninto, Anutunon iikanon metogon nonono. Metogon nonono ano toroqen metogon nonomakebaa. Nono jejeromonromonana Anutuwaanon ama kaen moma laarin mun nanjon.

¹¹ Onoo kaanagadeen ilaan nonoma nonoojon ama qama kooligi metogon nonomakebaa. Mamaganon nonoojon ama qama kooligi Anutunon moma iikawaa kitia meleeno kalenmoriananon sokoma nonono niniima koboongebaa. Kaen metogon nonono alauruna mamaganon ii moma nonoojon ama mindirin mepeseen mugi qamakooligianon otokorian kaana uma Anutuwa gejianon kemenkebaa. Kawaajon mono toroqen noojon ama Anutu qama koolinkebu. Kaen qisijen.

Poolnon kana kekenaa arena utegoro.

¹² Tosaana ononon noo kaniaaajon uuwoi anjuti, iikawaajon qaa kokaen jemaana: Anutunon solana laligowombaaajon momakeji, nononon mono iikawaa so gomaana gomaana liligon kanon nanamemen soraaya ii pondan otaan laligonin. Onoo batugianon ii mono kaparan koma tororo otaan laligonin. Ii balon ejemba momakootonanaa so qaagoto, Anutuwa kalenmoriananon inaan nononotiwaa so ii ama men laligonin. Anutunon nanamemena ii iima nanjon "Sokonja," jero uugejananon qaa ii momakejen ano iikawaajon selenana men umakejon.

¹³ Tere onkejen, iikawaa qaaya kuuya mono saanon weengon moma asariwutiwaa so kolooja. Qaana ii gbingbaona qaa. Qaa kania aasangoya mon mende onkejen. Ii asuganondeen eja. Kawaajon noo kaniaa ii kuuya moma asaridaborowutiwaajon moma jejeromonromon anjen.

¹⁴ Noo kaniaa ii bakasasan kokaen moma asariju: Ponana Jiisanon mombo asugiwaati, niinon mono kamban iikanon onoojon ama selena men umaana. Kawaa so ononon kaanagadeen saanon noojon ama onongiaa selegia mepeseegi sokombaa. Onoo noo kaniaa kaen moma asaridaborowutiwaajon mojen.

* 1:8: 1 Kor 15.32

15 Niinon qaa iikawaa qaganon awasankaka nambetiwaajon ama wala onoonon kan injimambaa arena ambe. Indin qaa woi kan injibe kotumotue mewutiwaajon ama kana kamambaa arena kokaen ambe ero:

16 *Masedonia prowinsnon kemambaa kananon wala onon injiima toroqen Masedonia kema eleema mombo onoonon kamambaaajon jewe. Kan laligowe iwoi tosia ilaan noma wasin nongi onomesaon Judia prowinsnon kemambaaajon mobe.

17 Arenna kaen ambe eroto, ii utegowe. Kaen ama kemakonkanon qaganon mondon lan mende ambe. Neenaa arenna ii balon ejemba yonoo so neenaajon lan romonon mende ambe. Kaen mende romonowu. Qaa aason motoonoo iikanondeen "Oon, saanon kamaa," ano "Mende kamaa," qaa woi ii mindirin mende jewe. Mono nanamemen soraaya otaankejen.

18 Anutunon qaa jen iikawaa so pondan amakeji, nononon mono iwaa jaanon kokaen jen kotijon: Nononon kaman monon "Oon, ii saanon ambona," jen somonon iikawaa gematanon "Ii mende ambona," potagororon kaen melenqeelen mende jen laligonin.

19 *Anutuwa Meriaa kania ii kokaen: Nii, Sailas ano Timoti nononon onoo batugianon Kraist Jiisaswaa kania jen asarin laligonin, Kraist ii "Anutuwa jeta ten kamaa," ano "Mende ten kamaa," qaa aro woiwowa qaganon melenqeelen amambaaajon mende asugin laligoroto, Anutunon qaa jen somonoroti, iikawaa so mono "Oon!" jen ama mero honawo kolooro.

20 Anutunon soomonoo qaa (promis) seiseiya dawi nononon, jangogia mende mojonon, Kraistnon qaa kuuya iikawaaajon "Oon!" jen men kotiirota powowon eja. Kawaajon Kraistnon kaanagadeen nemun koma nonono qaa iikawaa hongianon kolooro moma "Qaa ii onanon," jewona. Kaen anin Anutuwa qabunayanon seinkebaa.

21 Anutu ano mono nono ano onon kaanagadeen men kotiin nonono Kraistwo qokotaan nama kotiiwonon. Iinon mono Bun qaa jen seiwombaaajon ama bedu men nonono laligonon.

22 Anutunon uunananon Un Toroya mokotaaro iinon oyanboyan laligowombaa qaaya nanon jen kotinkeja. Anutunon kaen ama bunaya koloononiwaa mungen aasoya ii mokotaan nonono.

23 Niinon temboma lombo onomambotiwaajon moma uulanawo Korint onoonon mende eleema kawe. Kaen jen Anutuwa qata qabe saanon qaana ii nanon jewaa.

24 Sili nomaen ama Anutu moma laarinkejuti, iikanon pongia koloowaatiwaajon mende mojen. Momalaariganon rindanon onono nama kotinkeju. Kawaajon korisoro qaganon laligowutiwaajon ilaan onomambaaajon moma onowo motoon uuwa gawon menkebona. Kian.

2

1 Wala onoonon kan sisau angitiwaajon jen onombe gamugia moma wosobiri angi. Kawaajon ama onoonon kawe mombo iikaan ambubotiwaajon moma uunanon qaa somonon kana kekenaa arena utegowe.

2 Kawaa kania ii kokaen: Gamu qen onombe wosobiri ambuyagati een, moronon saanon uuna men saalin nono mombo korisoro mokoloowenaga? Jinjaungiaajon ama jen onombe wosobiri ambuyagati een, tosanon korisoro qen nombombaaajon amamaagi neeno kaanagadeen wosobiri ama laligomambo. Kawaajon uulanawo kan gamu qen onomambaaajon togojen.

* 1:16: Apo 19.21 * 1:19: Apo 18.5

³ Tere kotakota ii kania kokaembaajon onon ambe: Niinon aisoowe kuuya ononon mono niwo aisoowu. Niinon onon kuuya kaen uuwoiya qaa moma laarin ononjen. Niinon tosaan onoon korisoro mokoloomambaajon mojenton, kawe kanagia sooro lan laligogi injiima wosobiri momambo.

⁴ Wosobiri ambutiwaajon tere ii mende ooweto, honon qaa uu jopagon onomakejen, onon iikawaa kania moma yagowutiwaajon mono qaa kotakota ii terenon oowe. Uunanon onoon ama majakaka somata moma konajilin qaganon rama jaunnonon kamaarota oowe. Kian.

Monon kana uuguroti, iwaa singisongoya mono mesaowu.

⁵ Monon singisongon anota ononon gamugia mogi wosobiri asugiroti, iikanon mono noo qananondeen qaagoto, kuuya onon qagianon kaanagadeen uro. Qaa ii jen somariwe soowabotiwaajon mono kokaanadeen jema: Gamu iikanon mono kuuya sokoma onono iikawaaon mamaga me boron mon wosobiri anji.

⁶ Kanageso honon ononon qaayaa kitia meleema mugiti, iikanon mono sokoma muro uuta mombo meleeno.

⁷ Kamban kokaamba gamu ano wosobiri somata qatawo moro iikanon jen kelelengowabotiwaajon mono lombo mende toroqen mubu. Lombo qaagoto, mono kaparan koma singisongoya mesaon ulunkolen ama mubu.

⁸ Kawaajon kokaen uukuuku men ononjen: Onon mono qaa somononon uujopagia mombo toroqen kotiin qendeema mun laligowu.

⁹ Niinon terena ii kokaembaajon oowe: Onon noo qaana kuuya ten koma anjogatonon nama kotiwu me mende ten koma riporogon kamaawuti, iikawaa kania gosin momambaajon moma ii oowe.

¹⁰ Onon mombaa singisongoya mesaonjuti een, niinon ii kaanagadeen mesaon mujen. Bologna ama nonoti, iikawaajon mende mobe ujato, ononon mombo qeangon mindirin aowutiwaajon mojen. Kawaajon kilenaya ii Kraistwaa jaanon ononon mesaon mube tegoro.

¹¹ Satanon arena ama selenon kuuku kania kania amakeji, iikawaajon tompin mende laligojen. Kawaajon Satanon haamo ama nonombabotiwaajon ama eja iikawaa singisongoya mono mesaodaborowu. Kian.

Poolnon Troas laligon Taituswaajon majakaka moro.

¹² *Niinon Kraistwaa Oligaa Bunaya jen seimambaajon ama Troas taanon kembe Ponon nagu horon nono gawon iikanon memambaajon afaangoro.

¹³ Kaen afaangoroto, uumeleen alana Taitus mende mokoloowe qaagia mende nijoro mobetiwaajon ama majakaka moma luae uunanon mende ero. Kawaajon yeizozogia jen onomesaon Taitus mongamambaajon Masedonia prowinsnon kembe. Kian.

Kraistnon ku-usun nonono haamo amakejon.

¹⁴ Nononon Anutu kokaembaajon mepeseenkebona: Kraistwaa bunu koloon welen qenin Anutunon kamban so kawali galen kaan nunuano kema otokorian maamakejon. Haamonon japujarin jurayaa moron awaa men karo momakejon, iikawaa so Anutunon nemun koma nonono goman daen daen liligon Kraistwaa kania jen asarinin asuganon koloon sein keno goman so momakeju. Kawaajon Anutu mepeseenkejon.

¹⁵ Iikawaa kania ii kokaen: Nononon ejemba Siwenon ubuti ano gere sianon kemebuti, iyonon batugianon kema kanin mozo moronana soraaya

* 2:12: Apo 20.1

momakeju. Kraistwaa kania jen seinij Anutunonj gawonanaa moronja moro awaa koloonkeja.

¹⁶ Gere sianonj kemebuti, iyonononj Buna qaanana mogi iikanonj qaagia jen tegoro komunj kotiiwutiwaajonj mogi qamowaa mumu moronja kaanja koloonkeja. Siwenonj ubuti, iyonononj Buna qaanana mogi oyanboyonj onjombaatiwaajonj mogi laaligo kombombanaja moronja unkoowayawo kaanja koloonkeja. Morononj gawonj kaanja mewaatiwaa so kolooja?

¹⁷ Ejemba tosaanja mamaganonj nii kaanja mende koloaju. Yonononj laaligogia nangowombaajonj moma Anutuwaanonj qaa ii komahooro gawonj kaanja lanj menj ama jenkeju. Niinonj iyonoo so mende koloonj amakejento, Kraistwo qokotaanj qalomalowenj mesaonj uuna soraaya kolooro nanjen. Anutunonj wasinj nonoti, ii moma iwaa jaasewananonj nama Buna qaaya tororo jen seinkejen. Kianj.

3

Soomonjo arej gbiliaa gawonj meme ejemba koloojonj.

¹ Neeno kania mombo kanainj jen qeangomanjatiwaajonj romonjoju me? Kaenj qaago. Gawonj meme ejemba tosanonj Korint onjo iyonoo kaniagia mobutiwaajonj moma jenqeeanggo tere oowombaajonj kaparanj komakeju. Tosianonj Korint onjo iyonoo kanagia nanjonj jenqeeanggo tere mama oowutiwaajonj onjo kuunj onjmakeju. Niinonj gawona dindinagadeen mewetiwaajonj jenqeeanggo tere kaanjaajonj mende amamaajen.

² Anutunonj Korint onjo noo boronanonj onjono letoma noo wombo alauruna koloonj onjanganj neenaa jenqeeanggo terena kaanja koloaju. Anutunonj neenaa jenqeeanggo terena kaenj oorota ejemba kuuyanonj onjo kaisiligia gbilia ii iima weenjonkeju.

³ *Onjo Kraistwaa tere papia kaanja koloojuti, iikanonj asuganonj eja. Moosesonj Kana qaaya naninj apuya ink kanonj jamo tafenonj ooroti, onjo iikawaa so mende koloojuto, Kraistnonj tereya onjo uugiaa tafeyanonj kokaenj oorota nanju: Nonononj gawonj meninj honja kolooro Kraistnonj Anutu laaligo kombombanja Toyaa Unjaya uugianonj ano letongi. Ejembanonj gawonanaa honja ii iigi iikanonj ilaanj onjono gawonanaa kania moma asarinkeju.

⁴ Kraistwo qokotaaninj Anutunonj gawonanaa tania moja. Kawaaajonj gawonj meninj onjo Kraistwaa bunjaya kologiti, ii saanonj Anutuwaajaanonj awasankaka nama jejonj.

⁵ Anana kotikotii qaganonj gawonj awaa koi Anutuwaajaanonj mewonjatiwaa so koloojoni, iikaenj saanonj mende jewonja. Anana iwoi monjonj mende rapinjonkejonto, Anutunonj anjodeenj inaanj nonoma momo nonono gawonj koi menjkejonj.

⁶ *Anutunonj inaanj nonoma momo nonono soomonjo arej gbiliaa gawonj meme ejemba koloojonj. Mooseswaa Kana qaawaa tereya motomotoombaaajonj uugere ambonagati eenj, qaa iikanonj mono qaanana jen tegoro koomu kotigaa buna koloojonj. Unja Toroyaa gawonj arenja jen asarininj iinonj menj gbilinj nonono kotiin laligojonj. Kawaaajonj Kana qaawaa arenja iikayadeenj otaawutiwaajonj mende kaparanj komakejonto, Unja Toroya moma anjonj kombutiwaajonj uu kuunj onjmakejonj. Kianj.

Soomonjo arej gbiliaa gawonja ii akadamuyawo.

⁷ *Anutunonj Kana qaaya jen tereya jamononj kondonjonj ooroto, ejem-

* 3:3: Eks 24.12; Jer 31.33; Eze 11.19; 36.26 * 3:6: Jer 31.31 * 3:7: Eks 34.29

banonj ii mende tenj kongi Anutunonj qaa iikawaa so gosinj ironja meleema onono komunj koomuya laligonj kougi. Anutunonj wala Kana qaaya nonono kambanj iikanonj asamararanonj Mooseswaa jaasewanja qero asariro. Asamararanj iikanonj waziinj aliwaatiwaa so kolooroto, ii kilenj Israel ejemba yonononj jaasewanja tororo uunj iibombaa so mende koloogi. Mamaga asarirotiwaajonj ii amamaagi. Kana qaawaa Bunja arenj walaganonj iikaanja asamararanawo asugiro.

⁸ Iikaanja asugiroto, Unja Toroyanonj Bunja arenj gbilia nonono iikawaa asamararanonj asugiwaati, iikanonj mono soomonjo arenj walagaa asamararaja uugunj hononja qaa asarinj jaanana gamugamuyawo qenjkebaa.

⁹ Wala Mooseswaa Kana qaa ii asuginj gosinj nonono iikawaa so gere siawaa bunja koloojonj. Bunja qaa ii akadamuyawo asugiro. Kawaajonj Anutunonj qaanana gosinj jenj tegoro solananiwonjati, Bunja qaa iikawaa akadamuyanonj mono uuta kolooja. Iikanonj soomonjo arenj walagaa akadamuya ii mamaga uugunj qaqabunayawo kolooja.

¹⁰ Bunja gawonj walaganonj wala akadamuyawo kolooroto, ii Bunja gawonj arenj gbiliawo mindirinj gosininj walaga iikanonj mono qabunaya qaa kolooja. Unja Toroyaa gawonj arenj iikawaa akadamu-yanonj uuta kolooji-waajonj gawonj arenj walaganonj mono iwoi omaya kaanja kolooja.

¹¹ Anutu hamoqeqeyaa kana walaganonj aloweewaatiwaa so kolooro. Iikanonj asamararanawo asugidabororo. Kawaajonj kana dologa tetegoya qaa enj ubaati, iikawaa asamararanonj mono kana mutuyaa asamararaja ii hononja qaa uugunj jaanana gamugamuyawo qenjkeja.

¹² Soomonjo gbilianonj tetegoya qaa ilaanj nonono asamararanonj asugi-waati, iikaenj Anutu jejeromonromonj ama munkejonj. Kawaajonj keenana qaago totoonj moma awasanjkaka nama qaa ii kuma onomakejonj.

¹³ *Moosesnonj Israel ejemba asamararanj enj aloweeroti, ii iigigiwuboti-waajonj majakaka moma jaasewanja opo jakanjonj esuuro. Nonononj iikawaa so mende amakejonto, Bunjanana qenjaarononj jenkejonj.

¹⁴ Bunja walagaa asamararaja iigito, uugianonj kilenj gojono lanj laligonj kougi. Kambanj kokaamba kaanagadeenj iwoi monjonj mono opo jokanja iikawaa so Juuda ejemba mamaga yonoo uugia gojono laligoju. Kawaajonj Soomonjo Walagaa Bunja qaaya qaaya weengojuti, iikawaa kanagia ii tororo mende moma asarinkeju. Uugia meleema Kraistwo toroqegi iikaanja kanonj mono opo jakanja ii qetegoro moma asariwuya.

¹⁵ Kambanj kokaamba kaanagadeenj Mooseswaa Kana qaaya weengogi iwoi monjonj mono opo jokanja kaanja uugia gojono momogianonj bimooro laligoju.

¹⁶ *Kanja laligojuto, Bunja Terewaa qaa monj kokaenj eja, “Moosesnonj ‘Pombo aminj mobo,’ jenj opo jakanja jaasewananonga qetegonkero.” Qaa kaenj ero yonoononga monjonj uuta meleema Pombo toroqegi, kambanj iikanondeenj mono iwoi opo jakanja so ii qetegoro Anutu waa hamoqeqeyaa kania moma asariwaa.

¹⁷ “Pombaajonj” jeji, qaa ii Pombaa Unyaaajonj jeja. Pombaa Unja Toroyanonj daenj yonoo uugianonj laligoji, iinonj mono singisonogogiaa kasia isano solanja (frieri) laligoju. (Kanja laligonj solanja dindinja koloowombaajonj Kana qaa otaawombaajonj mende kaparanj komakeju.)

* 3:13: Eks 34.33 * 3:16: Eks 34.34

¹⁸ Kawaa so uunana meleenij Pombaa asamararanonon kuuya ananaa jaa wambusoonananon kuuro bilibili ano jaanana mende esuunij ejembanon niniima Anutuwaa akadamuya awaa soro ii atatonon uuj ii-iitaa tani iimakeju. Nono ii somariin sein iimakebutiwaa so letomakebona. Kaen letoma akadamuya awaa soro ii somariin asarin Pombaa tanitani koloonkebona. Pononon Unaya kolooji, iwaa asamararanonon mono kaen menj letoma nonomakeja. Kianj.

4

Nono koworanen kaanja koloonij Unj Toroyanon honj kolooja.

¹ Anutunon kiankomun nononotiwaa so gawon koi qanananon ano menkejonj, iikawaajon mono bon qen nanin uunananon mende kamaabaa. Qaago!

² Nononon gawon memewaa kana aasangoya gamugiawo ii kuuya gema genin. Tiliqili mende ama Anutuwaa qaaya mende meeranjonkejonto, qaa honj ii asuganondeen jen silia qenkejon. Iikaan anin Anutuwaa jaasewanonon ejemba keraqeeango moma nonombutiwaajon nanin jenqeeango qanananon kolooro kuuyanon qaa tororo jen nonombombaaajon amamaankeju.

³ Kaen amakejonto, tosia ononon kokaen jenkeju, “Poolnon Oligaa Bunaya ii esuyawo jenkeja.” Kaen jewenagati een, esu iikanon gere sianon kemebuti, mono iyonoo uugianon ejiwaajon gojono osinkeju.

⁴ Kraistnon Anutuwaa unajunaya kolooja. Kraistwaa akadamuya ii anja Oligaa Bunayanon ninisaama asasaga kaanja asarinkejato, yonoo jaagianon umun kono tintuan qenkeju. Kamban kokaamba bologaa Ponj goman so galen koma onomakeji, iinon uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo unajiaa jaaya menj gooro lan laligoju. Kawaaajon Oligaa Bunawaa asasaga iima asariwombaaajon amamaankeju.

⁵ Neenaa qabujananon somariwaatiwaajon Bunj qaa ii mende jen asarinkejonto, ononon Pon Jiisas Kraistwaa kania moma jeta ten kombutiwaajon uu kuun onomakejen. Nononon Pombaa jeta otaan onj welen qen onomakejon.

⁶ *Kania kokaembaajon welen qen onomakejon: Anutunon kakanaiyanon kokaen jen kotoro, “Asasaganon mono pangaman qero asariwa.” Kaen jeroti, iinon mono Bunayaa asasaga ano uunana kuuro asariro. Kraistnon nanamemeja ama mero Anutuwaa asamararanonon jaasewanonon asariro iigiti, Anutunon nono iikawaa kania moma kotowombaaajon kaparan komakeja. Asasagaa kania jen seiwombaaajon ama asasaga ii nonono.

⁷ Asasaganon uunana kuuro asarini momakotoo iikawaa sewanja ii milyon kina uugun uuta koloojato, sele busunana ii koworanen kaanja afaanjon jumakeja. Anutuwaa asasaganon mono sele busu kaanja uutanon eja. Ejembanon iikawaa kania iibutiwaajon Anutunon areja ama nonono. Sareqaa iikawaa kania ii kokaen: ku-usun hononj qaa ama nonomakeji, ii nonoononga een koloonkejiwaa so qaagoto, Anutunon mono iikawaa Toya kolooja.

⁸ Eu emu lee lee iikanonja lombo kania kania qanananon uma qololombin nononji konajilin momakejon. Ii momakejonto, kilen iikanon mende qezejaan nononji kamaankejon. Kamban tosaanon jun kaanja wanjonanon

* 4:6: Jen 1.3

osin kana mende mokolonkejonto, kilen titiboronana tegoro doomorona mende momakejon.

⁹ Ejembanon sisiwerowero ama nonomakejuto, Anutunon gema mende nununkeja. Ejembanon men kamaan ama riin nonomakejuto, kilen mende tiwilaankejon.

¹⁰ Jiisas qegi komuroti, iikawaa so nono kaanadeen bunaya jen seinkejonwaajon ama nunugi komuwombotiwaa moma kema kan laligojon. Jiisaswo kotiin laligonin inaan nonomakeji, ejembanon iikawaa kania moma kotowutiwaajon ama kaen laligowombaajon uumotoon anjon.

¹¹ Balonon jaawo laligon Jiisaswaa gawon menkejonwaajon ama kamban so komuwombaa so koloojon. Sele busunananon komuwaatiwaa so koloojato, Jiisasnon uunananon kotiin laligon sele busunana men gbilinkeji, ejembanon iikawaa hona iima asariwutiwaajon ama nanjon.

¹² Nono kamban so siimbobolo moma komuwombaa so koloonkejonto, niinon onoo batugianon gawon men laligoweti, ononon iikawaaajon ama gbilin laaligo kotiganon keuma laligon ubuya.

¹³ *Ondino (Buk Song) monon qaa kokaen oogita eja, "Anutu moma laarin koomunonga metogon nombaatiwaa qama koolin laligowe." Nononon qaa iikawaa so koomunonga metogon nonombaatiwaajon moma laarion. Momalaariwaa Un Toroya iikayadeen buna qen aojonwaajon nononon mono kaanagadeen qaanana jen qama koolinkejon.

¹⁴ Anutunon Pon Jiisas men gbiliro koomunonga waaroti, iinon mono nono kaanagadeen men gbilin nonono waama Jiisaswo unin jaasewananon ama nonono onowo motoon laligon ubona. Ii mojonwaajon ama qaanana jen qama koolinkejon.

¹⁵ Qaanana jen qama koolinin Anutuwaawo kalenmoriananon toroqen ejemba seiseiya sokoma onombaa. Kaen kolooro yononon afaangon Anutu kelemalelen mepeseegi qaqabunayanon sein en ubaa. Ononon kaanagadeen Anutu mepeseen seiwutiwaajon mojen. Kawaaajon lombo kania kania bosima aon oron laligojon.

Momalaarinon laaligowaa tania ii kokaen:

¹⁶ Anana men gbilin nonombaatiwaajon moma mono bon qen nanin uunananon mende kamaawa. Onanon selenanaagen waziin soolinkejonto, ii kilen uunanaagen kamban so kolonaninkejon.

¹⁷ Ii kokaembaajon: Namonon kakasililin kamban torodaamon moma laligowonato, iikawaa gematanon asamararan honona qaa mokolon tetegoya qaa oyanboyan laligowona. Asamararan ano kakasililin woi ii gosin oronin asamararan iikanon mono uuta kolooro namowaa kakasililin kania kania ii monin afaana ano kamaanqeqeta kolooja.

¹⁸ Ejemba ano ilawoila jaanon ii-iita ii kambangia tegoro aliwuto, Siwe gomambaa ilawoilaya kamban kokaamba mende iimakejon, iyononon mono kamban tetegoya qaa en ubu. Kawaaajon nononon jaanananon ii-iita ii qaagoto, mende ii-iita mono iikaan baagen uun injiimakejon. Kian.

5

Poolnon Siwewaa oyanboyan kuunon kemambaajon moro.

¹ Nononon qaa koi mojon: Namo sele busuwaa opo sel kuunanon laligonin koomunon ii kondeeno kamaawaati, Anutunon kamban iikanon sele busuwaa miri donjoga ano mero Siwenon ewaati, ii buna qen nonono

* 4:13: Ond 116.10

iikanonj laligowonja. Sele busuwaa miri qaita monj ii tetegoya qaa kotakota enj ubaa.

² Qaa ii moma kambanj biiwianonj kokanonj letombombaa aina moma osonjonj nunuro Siwe laaligo gomanananonj ubombaajonj awelegonjkejonj.

³ Siwenonj uninj sele busu qaita monj mouma nonono rabonjati, kambanj iikanonj monjonj bombolanj mende mokoloonj nonombaa.

⁴ Namo sele busu koi qetegowutiwaajonj mende mojonto, Siwe laaligo gomanananonj uma sele busunana donjgoga mewombaajonj awelegonjkejonj. Sele busu koi komuwaati, ii laaligo kotiganonj gogoro qaono Anutunonj kitia oyanjboyanj sele busuga nonombaatiwaajonj mojonj. Kawaajonj kambanj kokaamba sel kuunj kokawaa uutanonj laligonj uulombonana bosima letombombaa aina moma osonjonj nununjkeja.

⁵ Anutu anj Siwe sele busu mewombaajonj moma mokoloonj nonoma Unja Toroya uunananonj ano oyanjboyanj koloowombaa dangunuya kolooja.

⁶ Kawaajonj nono mono kambanj so qaqabunjabunanawo satiinj laligonj kokaenj momakejonj: Sele busunanaa laaligo kuunjananonj koi laligowonjati, kambanj iikawaa so eu Siwe laaligo gomanananonj Ponj Jiisaswo mende laligowonja.

⁷ Kambanj kokaamba Siwe gomambaa ilawoilaya mende uunj injiimakejonto, kilenj ii moma laarinj iikawaa so ama menj laligoninj nemunj koma nonomakeju.

⁸ Kawaajonj qaqabunjabunanawo kotiinj sele busunanaa laaligo kuunja koi mesaowombaajonj kaparanj koma gomanana honjanonj eu uma Pombo laligowombaajonj mojonj.

⁹ Kawaajonj gomanananonj koi me eu laligowonjati, nonononj mono uunana Ponj Jiisas keraqeeanjo ama mubombaajonj somonjonj iikawaajonj kotiinj kaparanj komakejonj.

¹⁰* Iikawaa kania ii kokaenj: Kuuya anana mono Kraistwaa qaa jakeyanonj asugiwonja. Namononj sele busuwo laligonj Pombaa uusiinja soyanonj tenj koninji me qetemetetanj aninji me eenj lanj laligoninji, anjo mono qaanana ii gosinj iikawaa so tawanana anja anja nonono bunja qenj aowonja. Kianj.

Ejemba Anutuwo uumotoonj ambutiwaa gawonja menjkejonj.

¹¹ Kraistwaa qaa jakeyanonj nambonjati, nonononj ii moma Pombaa momoya uuguwombotiwaajonj keenana momakejonj. Ii mojonjiwaajonj ejemba kanianana soraaya mobutiwaajonj kaparanj koma uu kuunj onjmakejonj. Kanianana ii Anutuwaajaanonj asuganonj eja. Niinonj tiliqili ejaga qaago, onjononj kaanagadeenj ii uugianonj moma yagowutiwaajonj moma jejeronjromonj amakejenj.

¹² Kaenj jenj ananaa jenqeeanjo qaanana mobutiwaajonj mombo mende kaparanj komakejento, kanianana iikayadeenj jenj asarinj onjomambaajonj mojonj. Onjo ii moma saanonj nonoo selenana ii boi takapolakaya yonjoo jaagianonj mepeseegi sokombaa. Yonjononj iwoi onjoo uugianonj eji, iikawaajonj qaagoto, selegiaa iwoiya jaanonj iibombaa so kolooji, mono iikawaajonj awelegonj onjonganjaa selegia menj uma qaa lanj jenjkeju. Kawaajonj qaana koi jejenj. Onjononj yonjoo qaagia auta (gorosonja) mojutiiwaajonj mono nonoo kanianana jenj asarinj tororo meleema onjombu.

¹³ Onjononj noojonj “Uusoo tani kaanja kolooja,” jegiti eenj, niinonj mono Anutuwaaja gawombaajonj ama uugere moma laligowe. Tosianonj noojonj kokaenj jeju, “Uugereya qaagoto, qaaya bonjonja-gadeenj jenjkeja.” Kaenj jejuti eenj, ii mono onjo ilaanj onjombombaajonj ama ambe. Mono ii duduuwubo.

* 5:10: Room 14.10

¹⁴ Kawaawaa kania ii kokaen: Kraistnon jopagon nonomakeji, iikanon mono kondoon kuun nonono gawonja menkejon. Eja motoononon kuuya ananaa kitinanaga dunana men komuro. Kawaajon singisononanaa ironja mende meleema nononoto, kuuya ananaa singisononana mesaoro toroqen koomuya mende koloojon. Qaa ii moma asarin moma yagojon, Kraistwaa uujopayanon mono kuuya anana jolonjon gawonja mewombaajon kuun nonomakeja.

¹⁵ Iinon mono kokaembaajon kuuya ananaa dunana men komuro: Namonon jaawo laligojon, anana mono laaligonana toroqen ananaajonadeen laligowombo. Kaen qaagoto, mon ananaajon ama komun waaroti, laaligonana mono iwaajon togon mun laligowombaajon komuro.

¹⁶ Kawaajon uunana meleeniji, kamban iikanonadeen kanain ejemba selesele mende gosin ononjon. Ejemba mon namonon siliaa so mende moma koton mujon. Wala Kraist gosin monin balon eja toon kolooroto, kamban kokaamba moma koton munin Siwewaa Hamoqeqe Tonanaga kolooja.

¹⁷ Kawaajon monon Kraistwo qokotaaji een, iinon mono kolokoloo dologa koloon donja donjoga kolooja. Laaligo walaganon aliro laaligo gbilianon mono dunanon koloon asugin muja.

¹⁸ Kaana laligojato, iwoi kuuya iikawaa kondomondoo Toya ii Anutu. Iinon Kraist wasiro tawanana men analin nonoma Anutu iyanawo uumotoonngo amboniwaa kania mesasariro. Kana kaen asugiro Anutunon gawon nonono ejemba Anutuwaa alauruta koloowutiwaajon jolonjon kuun onomakejon.

¹⁹ Anutuwo uumotoonngo amboniwaa kania ii kokaen: Kraistnon kamaan gomanja gomanja ananaa tawanana mero sokono Anutunon analin nonono alauruta koloonin. Kana uugun laligon kounin, singisonngo iikawaa qaagia mende weenjon romonjon ironja mende meleema nonono. Anutuwaa alauruta koloonin moma laarin nonoma Kraistwaa tawawaajon ama Anutuwo uumotoonngo ambombaa Bunja qaaya ii boronananon ano.

²⁰ Ii ano Kraistwaa jotamemeuruta koloojon. Anutunon qaa sane ama nonono iikawaa so ejemba uugia kuun onomakejon. Kraistwaa jeta men kaparan koma kokaen qisin onomakejon: Mono Kraistwaa tawaya bunja qen aon Anutuwaa alauruta koloowu.

²¹ Anutunon kuuya ananaa singisononanaa qaaya jen tegon ironja meleema Kraist singisonngo mon mende anotiwaa qaganon ano uro dunana men siimbobolo moro. Kraistwaa siimboboloyaaajon ama iwaanon qokotaanin Anutunon saanon qaanana jen tegoro solananiwonja. Kian.

6

¹ Nono Anutu iyanaa gawon meme alauruta koloojonwaajon ama uugia kokaen kuujon: Anutuwaa kalenmoriananon omayaa koloowabotiwaaajon ii mono bunja qen aowu.

²* Anutunon qaa mon kokaen jerota Bunja Terenon eja,
 “Giima koboombambaa kambananon mono kan kuuro niinon qamakooliga mobe.

Hamoqeqe kambananon kan kuuro iikanon ilaan gombe.”
 Qaa kaen eji, ii mobu! Kamban keteda koi kanon mono Anutuwaa hamoqeqe kamban kolooja. Anutunon injiima koboombambaaajon moro

* 6:2: Ais 49.8

kambananon kan kuuro kiankomuya ii mono keteda koi bunja qen aowu. Kianj.

Poolnon kakasililij kania kania mokolooro.

³ Mon nonoojon ama uuta boliro kamaawabotiwaaajon galenana menj aon laligonkejon. Jen nonongi gawonananon qaayawo koloon kamaawabotiwaaajon kaen amakejon.

⁴ Anutuwaa gawon meme ejemba awaa soro koloojonji, ii nanamemenana kuuyanon qendeemakeja. Kakasililij ama jaabamagege kania kania ama nonongi konajilij uutanon laligojonto, iikanon mono mokosingon kaparan koma kotiij namakejon.

⁵ *Ooli waayawonon nunun kapuare miria miria kanon nonoongij laligonij. Kareña kareña asugigi kawaa uutanon komuwombotiwaaajon doomonana keno keenana moma laligonij. Gaon gbili rama nenewaaajon wosonana niniro laligoninto, kilen selenana qen gawon menj laligonij.

⁶ Nanamemen soraaya otaan Anutuwaa uusiija moma asarij lombo anjon mokosingon ejemba ala menj onmakejon. Unja Toroyanon uunana saa qero batugianon gbingbaonja qaa jopagon onoma laligojon.

⁷ Qaa honagadeen jenij Anutuwaa ku-usunanon nemun koma nonono nanamemen solanja tiwo sumanja meni boron dindinananon ano qaninananon menj nanjon. Kaen nama leegen Bunja qaa menj seini, leegen qaa qolonmolongoya selenananon anji iikawaa kitia menj mindingon laligonij.

⁸ Qabunja nonongi selenana mende mepeseenkejon. Yon menj gamu qen nonongi uunananon mende kamaankeja. Nonoojon sundu awaa ano bologa ii lan menjkeju. Ejemba qaa qolonmolongoya menjkejuti, iikaanja ama nonomakejuto, kilen qaa honagadeen kuuya menjkejon.

⁹ Ejembanon kanianana saanon moma kotonkejuto, kilen tosianon lolomonij telambelan ama nonomakeju. Kamban tosaanon komuwombaaajon ama laligoninto, kilen toroqen jaawo laligojon. Kikekakasililij eja kaanja nunun laligogito, kilen mende komunij.

¹⁰ Wosobirinon nunuro kilen kamban so aisoon laligojon. Wanaya laligon kilen ejemba mamaga ilaan ononij uugianon qaqabunagiawo kolonkeju. Namowaa esuhinanana qaagoto, kilen oyanboyan kuuya bunja qen aon simbawonawo laligojon.

¹¹ Oo Korint ejemba, nononon uunanaa naguya onoojon horon qaa menj mende konij kemero kanianana asuganondeen injjowe moju.

¹² Ononon nonoo uumomonana mobubotiwaaajon ii mende anjon komakejonto, nononon onoo uugia mobombotiwaaajon mono onoangiodeen anjon koma aonkeju.

¹³ Niinon uumomona onombe ononon mono iikawaa kitia kaanagadeen tororo nombu. Niinon meraborauruna kaanja tani qaa kokaen injjon oojen: Ono kaanagadeen mono onoangiaa uugiaa naguya horon uujopagia ii mombo momboga qendeema nonombu. Kianj.

Momalaarigia qaa yonowo mende qokotaawu.

¹⁴ Ejemba uugia mende meleengiti, iyonowo mono uugia mende somongon* ororon mende laligowu. Laaligo solanja ano laaligo doogoya ii anja anja koloojao. Ii mindirij orombombaaajon amamaawonja. Pangaman ano asasaga ii motoon mende koloojao. Qaago!

* **6:5:** Apo 16.23 * **6:14:** Qaqan (yoke) ii hoos me bulmakao woi yoroo arogaranon anji kemero kare me kinon iwoi horonkejao. Kaen oroangaraa aingara ambotiwaaajon amamaankejao. Kaen jinjaun kembabo.

15 Kraist ano Iimolan (Satan) yoronon uumotoon ama motoon laligowowaajon amamaawaota. Kawaajon uumeleen ejemba monon nanamemenja uumeleembaa gadokopa ejemba mon iwo motoon mindirin ambowaajon amamaankebaota.

16 *Anutu anjo qaaya mon kokaen jerota eja,

“Niinon kanagesouruna yonoo uugianon laligon batugianon kema kan Pongia koloowe yononon nii welen qen mepeseen noma laligowuya.” Qaa iikawaa so Anutuwaa Unayanon uugianon laligoro sele busunananon Anutu laaligo kombombanja Toyaa jigo koloaja. Anutunon iyanaa jiwowon jigoyanon tando lopion mepeseewombaa songo ano erota amamaankejon. Anutuwaanon jigo ano asa jigo ii anja anja. Iikawaa so nononon uumeleembaa gadokopa ejemba yonowo qokotaawombaa songo ano erota amamaankejon.

17 *Kawaajon onjo mono Pononon qaa kokaen jerotiwaa so otaan ambu,

“Ii mono onjomesaon seleengen kan tuun iyanon mon laligowu.

Anjonjoragiawo koloonkejuti, ii mono mende onjoo sirigi niinon moma anjon koma kalan koma onjoma laligomanja.

18 *Niinon Mangia koloowe onjo noo meraborauruna koloon laligowuya.

Pon ku-usun kuuyaa Toyanon kaen jeja.” Kian.

7

1 Oo wombo alauruna, Anutunon kalan koma nonomambaa qaaya kaen somonjon nonono eja. Kawaajon iwoi sele unanana menj tilooji, anana mono ii kuuya qetegowombaaajon Kraist qama koolinin hamo qen nonombaa. Anutuwaa jeta uuguwombotiwaajon mono keenana moma kaparan konin menj solananin nonono soraaya koloodaborowona. Kian.

Uugia meleengitiwaajon Poolnon keraqeeango moro.

2 Nononon mon mende jen kondemondeen ama munin tiwilaaro. Mombaanon iwoi mende qenjamenjanjonin. Mon mende tiligon jaameesan ama munin. Kawaajon ononon mono uugiaa naguya horon nono uugianon somonjon nonoma laligowu.

3 Tosianon batugianon gawon menj selenon kuukuu qaa kaen jen jen nonongito, niinon qaa koi onoo qaagia jen tegon irona meleema onomambaaajon ama mende jejen. Niinon qaa kokaen jewe modaborogi: Nononon uunanaa naguya horon onjo uunananon somonjon onjmakejon. Kaen ama saanon onowo ororon somonjon komuwona ano ororon kotiin laligowona.

4 Uuwoiya qaa momalaarina somata onoonon ama laligojen. Onoo selegia mamaga mepeseenkejen. Onoojon ama ulunkolena somata mokoolojeniwaajon kakasililin kania kania moma iikanon kilen honona qaa aisoojen.

Masedonia prowinsnon kema Taituswo aitonjori.

5 *Taitus monjama laligowetiwaajon* jeweti, qaa ii toroqen jema. Masedonia prowinsnon kouma kanon kaanagadeen uuluae mokoolombaaajon amamaawe. Daen daen kembeti, iikanon konjilin kania kania mokoloowe. Anutuwaa manja qen tosaana yonowo angowowo ama onoojon majakaka moma laligowe.

* 6:16: Lew 26.12; Eze 37.27; 1 Kor 3.16; 6.19 * 6:17: Ais 52.11 * 6:18: 2 Sml 7.14; 1 Hist 17.13; Ais 43.6; Jer 31.9 * 7:5: 2 Kor 2.13 * 7:5: 2 Kor 2.13 kanon Taituswaajon jero.

⁶ Kaan laligoweto, Anutunon uukamakamaa ejemba nanjon nonomakeji, iinon Taitus karoti, iikanon ulunkolen ama nono.

⁷ Taitusnon karoti, iikanondeen qaagoto, Korint ononon ulunkolen ama mug iinon nijoro Anutunon iikanon kaanagadeen ulunkolen ama nono. Onoo sundugia kokaen nijoro, “Ononon nii niibombaajon koposongon laligoju. Wosogia onanon moma noma lombo nongitiwaa qaaya jen noo kitina nanjon jewombaajon jojorinkeju.” Sundu ii nijoro moma uukoisoro somata qatawo mobe.

⁸ Niinon uugia Buja qaanon kuun tere ii oowe weenjon onoangia moma bolin aogiti, iikawaajon mende moma bolin aojen. Wala moma bolin aoweti, ii kilen kamba kokaamba kokaembaajon mombo aisoojen: Tere qaananon uugia menj boliro wosobiri angito, wosobiri iikanon mono meleema kamba torodaamonda en tegoro. Kaniagia kaen iibe.

⁹ Kamba kokaamba ono moma bolin aogitiwaaajon ama mende aisoojento, kokaembaajon aisoojen: Ono nanamemenjiaajon ama moma bolin aogi gamu wosobirigianon ilaan onono uugia mombo meleema dingogi. Ii Anutuwa jetaa so kolooro uugianon mono nonoojon ama mende boliroto, onanon ilaan onombe.

¹⁰ Singisongonanaajon ama moma bolin aojoni een, gamu wosobiri iikanon mono ilaan nonono uunana mombo meleema dingowona. Dingowonati, Anutunon mono nunuano Siwenon ubona. Monon uuta meleema iikawaajon mende moma bolin aowaa. Balon ejemba tosanon singisongogiaa wosobiri momakejuto, Anutunon ii mesaowaatiwaaajon mende qisiwuti een, iinon mono irona meleema onono koomu kotiga kumuwuya.

¹¹ Ononon Anutuwa uusiina so wosobiri mokoloogi gamu iikawaa hona ii uugianon kolooro letongiti, ii gosin iima walijon kokaen jegi, “Anana gon-aangolenana mesaon uunana menj kululuun uugere qaganon waama kanianana soosooya gosin mindingonin. Ejemba singisongo angiti, iyonoojon uunana waaro sisigia menj jen ononin. Anutuwa jeta uuguwombotiwaajon aarun lalanin keenana monin. Poolnon kan uunana meleeninwaa hona iibaatiwaaajon koposongon laligojon. Uunana nanamemen dindina ambombaajon anin ano monon kana qiwitigoroti, ii mindingon mubombaajon jojorin laligonin.” Kaen jegi sokombaa. Kamba kokaamba kana dindina otaajuti, ii qendeema nongi iijen.

¹² Kawaajon monon batugianon boliroti, iigadeen mindingon mubutiwaaajon ama terena mende oowe me mon ii menj bolin muroti, iigadeen ilaan onombutiwaaajon tere ii mende on ambe. Ii kokaembaajon oowe: Ono Anutuwa jaasewanon niwo uumotoon ambombaajon kaparan komakejuti, sili iikanon asuganon asugiwaatiwaaajon tere ii oowe.

¹³ Neenaa ulunkolena iikayadeen mende mojento, Taituswaa uuta batugianon qangoro iinin iikanon kaanagadeen uuna nanoro honona qaa aisoonkejen. Ononon korebore Taitus keraqeeango qen mugitiwaaajon aisoonkeji, kisoro iikanon kaanagadeen nanjon nono iikawaajon honona qaa aisoojen.

¹⁴ Niinon onoo siligiaajon ama selegia Taituswaa jaanon mepeseen laligoweti, ononon iikawaa so ang niinon gamu mende mewe. Niinon onoo batugianon laligon qaa kuuya injoweti, ii honagadeen. Kawaa so onoo qaagia Taituswaa jaanon menj mepeseen laligoweti, qaa iikanon mono kaaniadeen kaniagia mindingogi hona kolooro.

¹⁵ Ono korebore noo qaana ten koma Taitusnono karo sombugiawo moma jenenjia ororo koma horon mugi. Taitusnono siligia ii romonjon qaa nijoro uuqeeangoyanon onoojon ama somariiro kotiin mepeseen onomakeja.

¹⁶ Niinon nanamemenjia kuuya romonjon iikanon saanon onoojon ama qaqabunabunanawo kaen moma kotiin satiin laligomanja. Kawaajon aisoonkejen. Kian.

8

Uumeleen alaurunana nanjon onombombaa qaaya

¹ *Oo uumeleen alauruna, Anutunon kalenmorianja uumeleen kanagesoya kanagesoya kanon nonono honja mono Masedonia prowins uutanon awaagadeen kolooro. Niinon ono kawaajon poumapou laligowubotiwaajon moma sundugia kokaen jemanja:

² Yononon kakasililin kania kania mokoloogi angotete lombotawonon qagianon uro wanaya toton laligojuto, ii kilen hononja qaa aisoogitiwaajon ama uumeleen alaurunana nanjon onombombaaajon monen nandun somata qatawo анги.

³ Yonoo kaniagia kokaen nanjon jemanja: Monon mende kuun onono iyangiaa siingiaajon kilen afaangon esungiaa so nandungia анги ano ii kaanjadeen uugun ononji.

⁴ Yononon kaparan koma mamaga kuun nonoma kokaen welema ninijogi, “Nono kaanjadeen Judia prowinswaa ejemba soraaya ilaan onombombaaajon mojon. Kawaajon Pool, gii saanon ‘Oon!’ jena mono simbawonawo moma gawon iikawaa bakaya afaangon mewonja.”

⁵ Kaen jegi jewe nandun ambutiwaajon mambombeti, iikawaa so iikayadeen qaagoto, ii uugun kokaen анги: Yononon wala nanjonango Pombaa jaanon sokonji, ii ambombaaajon uugia somongogi ano iikawaa gematanon Anutuwaa jeta ten kombombaaajon moma iyangiaa laaligogia ii kaanagadeen nonoo boronananon анги.

⁶ Kawaajon Taitus kokaen jen koton mube, “Gii nanjonango gawon ii kanain menati, iikawaajon ii mono toroqen Korint kanageso ilaan onona uukalengia qendeema monen nandun somata ii mombo toroqen анги batugianon tegowaa.”

⁷ Uuwaa iwai kania kania ii kelemalelen bunja qen aon kokaen ama laligoju: Awaagadeen Kraist moma laarin Bunja qaa honja jen sororogon Anutuwaa uusiinja moma koton tosaanja nanjon onombombaaajon pondan koposongonkeju. Ononon tosaanja unuugun awaagadeen jopagon nonoma awaa soro koloju. Kawaa so nanjonango gawon koi kaanagadeen mono saanon men sororogon tosaanja unuugugi awaa soro koloowaa.

⁸ Kaen jen monen ambutiwaajon mende jen koton ononjen. Ii qaagoto, uukalengia gbingbaonawo koloja me qaagoti, mono ii angotetenon ama kaniagia momambaaajon mojen. Kanageso tosianon gonangole mesaon nanjonango gawongia honja toonja men zen nanjuti, qaa ii jen iikanon ono angotete ama ononjen.

⁹ Nandun dawi ambutiwaajon gosiwuti, iikanon mono Ponjana Jiisas Kraistwaa kaniaa tania romongowu. Ono iwaa kalenmorianja somata ii kokaen moju: Iinon Siwewaa ilawoila kuuyaa Toya uuta kolooroto, kilen ono oyanboyambaa qaqabunagiawo koloowutiwaajon ama namonon kamaan kamaanqeqeta koloon laaligoya togon qeleeno.

* 8:1: Room 15.26

¹⁰ Monej ambutiwaajon mende jen koton ononjento, Jiisasnon sare anoti, iikawaa so qambanmambana iikayadeen ononjen. Ononon gbani emugenanon mutuya koloon nanjonango gawon kaparan koma megii ano ii toroqen mewombaa siin kotiga mogi.

¹¹ Kamban kokaamba gawongia ii mono medaborowu. Wala nanjonango gawon mewombaajon kaparan koma awelegogiti, iikawaa so ii mono toroqen medaborowu. Iwoi en ononjiwaa so mono nandungia mamaga ambu.

¹² Kawaa kania ii kokaen: Nandun ambombaa siingianon koloon eji een, mono iwoi en ononjiwaa so anji Anutunon moma anjon kono sokombaa. Iwoi mende en ononjiwaa so mono mende gosin jen onomakeja.

¹³ Nandun somata anji alaurunana yonoo laaligogianon afaangoro onoangiaa qagianon lombo ubaatiwaajon mende mojonto, alaurunana amamaan memegemean mejuti, iyonowo mendeema ororon laligowonatiwaajon mojon.

¹⁴ Kawaajon kamban kokaamba iwoi kelemalelen en onono tosonian laaligogiaa iwoiwaajon amamaajuti, onono mono ii ilaan ononji soyanon koloowaa. Kaen ama onoangia kanagen iwoiwaajon amamaagi yonoo ilawoilagianon kelemalelen ewaati, kamban iikanon mono iidamon ilaan onombuya. Kaen ama aogi ala ilailaa siligianon ororon koloowaa.

¹⁵ *Ii Buja qaa koi oogita ejiwaa so koloowaa, "Mamaga men kululuun laligoroti, iinon anaa so nero qaa suruya mende raro ano borombooron men kululuun laligoroti, iinon nene iwoiwaajon mende amamaaro." Kian.

Nenauruna karoon wasin ononin kan ilaan onombu.

¹⁶ Anutunon Taituswaa uuta sololoo onoonon nii kaanja majakaka moma ilaan onomambaajon kaparan koma laligoja. Kawaajon "Anutu dangisen!" jejen.

¹⁷ Niinon Taitus onoonon kawaatiwaajon qisin uuta kuuwe waja meleeno. Iikayadeen qaagoto, ano onono ilaan onomambaajon moma koposongon iyanjaa siina otaan nonomesaon Korint onoonon kamambaajon jero.

¹⁸ Nononon uumeleen alanana mon wasinin iwo kawaota. Kokanon Oligaa Buja jen seinkejiwaajon ii uumeleen kanageso so mepeseen munkeju.

¹⁹ Iwaa qaa toroqen kokaen jemaaja: Masedonia uumeleen kanageso yononon ii meweengogi nanjonango nanduna ii men nonowo motoon kana kembaja. Nononon Pon iyanjaa qabunayanon seiwaatiwaajon moma nandun somata ii saanon galen koma Judia prowinsnon kema onombaja. Ala ilailaa onombombaa uukalenana kaen asuganon qendeema onombaja.

²⁰ Kaen ama nanjonango nandun somata ii tiliqili anji soowabotiwaajon saanon galen koma sororogowonja. Monon silinana iikawaajon jen nonombabotiwaajon moma kaparan koma nanjon.

²¹ *Qaa kawaa kania ii kokaen: Nononon sili Pombaa jaanon dindina kolooji, ii qetetanngowombotiwaajon galen men aonkejon. Iikayadeen qaagoto, sili ejemba jaagianon sokonji, ii kaanagadeen ambombaajon moma kaparan komakejon.

²² Yorowo uumeleen alanana mon ii kaanagadeen wasinin kawaa. Ii kamban mamaga angotete men mun tania kokaen iinin: Iinon kambanja kambanja Pombaa gawon memambaajon geregere amakeja. Kamban kokaamba onono tosaaja ala ilailaa onombombajaajon mojuti, iikaen

* 8:15: Eks 16.18 * 8:21: Gba 3.4

moma laarinj ononjiwaajonj mono onoononj kanj ilaanj onomambaajonj moma uuwaawaa somata momakeja.

²³ Niinonj Taitus kokaembaajonj meweengowe: Iinonj noo ala ilailaana ano gawonj meme neņana kolooja. Uumeleenj kanagesoya kanagesoya yonononj alawoinana woi ii meweengonj oronji jotamemegia koloojao. Kraistwaa qabunyanonj mono yoroojonj ama somariinkeja.

²⁴ Kawaajonj eja karoonj kawuti, ii mono uugianonj jopagonj onoma kania-gia kaenj ii qendeenji iibuya. Kaenj ambuti eenj, nonononj siligiaajonj selegia mepeseeniji, qaa iikawaa honanonj mono asuganonj kolooro iigi uumeleenj kanageso mamagayanonj mobuya. Kianj.

9

Mono uumeleenj alaurugia ilaanj onombu.

¹ Anutuwaa ejemba soraaya ala ilailaa monenj onombutiwaajonj oomambaajonj mojentonj, onjo qaa ii modaborojutiwaajonj qaa mombo jemambaajonj mende amamaajenj.

² Onjo ala ilailaa ambombaa uusiingia eja. Niinonj ii moma iikawaajonj onjoo selegia menj uma Masedonia uumeleenj kanageso yonjoo jaanonj mepeseen onoma kokaenj jewe, “Korint ano Akaia uumeleenj alaurunana tosonianonj mono gbani emugendeenj kanainj Judia ala ilailaa ama onjombombaaajonj jorinj laligoju.” Kaenj jewe onjoo uugeregiaajonj mogi qaa iikanonj mono uugia kuuro. Kawaajonj kanageso honja yonjoo uugia waaro ala ilailaa ambombaaajonj afaanngogi.

³ Onjoangiaa siinj koloonj onono mojuuto, kilenj neņauruna karoonj koi wasinj ononjenj. “Korint yonononj monenj menj kululuuwombaaajonj jorinj laligoju,” kaenj menj qaa iikawaajonj onjoo selegia mepeseewe. Qaa iikanonj omaya kolooro mamaganonj mobuboto, qaagia otaanj monenj onanonj anji ozonj esunonj raro kuuyanonj kaanj injiibutiwaajonj mojenj.

⁴ Qaa iikanonj omaya kolooro monengianonj mawosusunonj mende raro eenj laligogi Masedonia neņauruna tosonianonj niwo kanj kaanj mokoloonj onjombuyagati eenj, niinonj mono onjoojonj ama gamu mokoloomambo. Tenj kombutiwaajonj moma laarinj onjoma laligowe honja mende koloonagati eenj, onjo mono kaanjadeenj qaagia omayaajonj ama gamu mokolooowubo.

⁵ Kawaajonj uumeleenj alaurunana karoonj ii uu kuunj onomambaajonj mobe sokono kokaenj injjowe, “Onjo mono waladeenj Korint yonoononj kema nanjonanngo nandunj somata ambutiwaa qaa somonngogiti, arenj ii otaanj andaborowutiwaajonj mono uukuukuu menj onjombu. Kaenj anji ala ilailaa nandunja ii kikuyawo otoko qaganonj qaagoto, mono loloogendeenj afaanjonj mamaga ambu. Ii mindirigi ziozwaa ozonj esunonj raro kanj saanonj mewonja.” Kaenj jewe.

Kota afaanjonj mamaga qosoma kororoowu.

⁶ Qaa koi mono romonjonj laligowu: Nene kota afaanagadeenj qosoma kororooji, iinonj mono honja kaanagadeenj afaanagadeenj mewaa. Nene kota mamaga qosoma kororooji, iinonj mono honja kaanagadeenj mamaga mewaa. Kawaajonj mamaga anji Anutunonj kitianonj mamaga onjombaa.

⁷ Onjo anja anja nandunja mono uugianonj somonngogitiwaa so amakebu. Korisorononj afaanjonj mojoqojoronj ejemba kalenj onjonjuti, Anutunonj ii jopagonj onjmakeja. Kawaajonj nandunja monjonj kuunj ononjiwaajonj ama uuwoi qaganonj mende ambu. Ii kikuwo mende ambu.

⁸ Uuafaan qaganon kotingia mamaga анги Anutunonj mono kotiin kalenjmoriana kuuya menj seinj onjmakebaa. Kaenj onono laaligo kuuya kanonj iwoiwaajonj amamaawuti, ii kuuya mono kambanj so bunja qenj aogi sokoma onjmakebaa. Kaenj kolooro gawonj awaa kania kania ii afaangonj megj honja kelemalelenj koloowaa.

⁹ *Otokoya qaa nandunj somasomata amakejuti, ii Bunja Tere qaa koi oogita ejiwaa so kolooju,

“Iinonj afaangonj kalenja kalenja mendeema ejemba wanaya onjmakeja. Nanamemenja dindinja kikuya qaa kanonj mono kambanj tetegoya qaa Anutuwwa jaanonj enj ubaa.”

¹⁰ *Anutunonj qosomakororoo ejawaajonj nene kota muro nene kolooro nenjkejonj, iinonj mono nembanewaa mojqojoronj amakebuti, ii kaanagadeen onjmakebaa. Ii onono uugianonj lolooro saanonj afaangonj qaa kota qosoma kororoonj seigi nanamemenj solanja honja kolooro Anutunonj ii menj somariiro seinjkebaa.

¹¹ Kaenj angi Anutunonj mono laaligo kuuya kanonj kotuegonj menj seinj onono qeangonjkebu. Kanonj saanonj afaangonj ejemba kambanj so gbingbaonja qaa kalenj mamaga onjmakebu. Kaenj angi ii menj (Jerusalem kema) onjoninj ejemba mamaganonj kotingiaajonj ama Anutu mepeseegi honja onoononj koloonjkebaa.

¹² Nanjonango gawonj koi menjkebuti, iikanonj mono Anutuwwa ejemba soraaya yonjononj iwoiwaajonj memeqemeanj angi ilaan onjmakebaa. Iikayadeen qaagoto, iikawaajonj “Anutu dangisen!” qaa ii mamaga jewu-tiwaajonj ama honja onoononj koloonjkebaa.

¹³ Kawaa kania ii kokaen: Nanjonango gawonj koi menj iikaanja kanonj momalaarigaa kania qendeengi ejemba mamaganonj ii iima Anutu tenj kombutiwaajonj mepeseenj munj kokaen jewuya, “Korint yonjononj Kraist-waa Oligaa Bunja ii qaanondeenj mende jokoloojuto, Poolwaanonj qaa ii gbingbaonja qaa tenj koma afaangonj loloogendeenj nono ano tosaanja kuuya nonoojonj kalenj jaasoonjgo nonomakeju.”

¹⁴ Kaenj jenj onoojonj qamakooli gawonj menj iikanonj waegia mamaga menj onjoma kokaen jewuya, “Iiya! Anutunonj mono kalenjmoriana kelemalelenj Korint onono uujopagaa honja mamaga nononji.” Kaenj jegi Anutuwwa kalenanonj asuganonj koloowaa.

¹⁵ Oo anana Anutu kalenjaajonj ama mono mepeseenjkebonja. Iwaa kalenja Jiisas Kraistnonj mono awaa soro kolooja. Nanjonango ambutiwaa qaaya ii kaenj kanj tegoja.

10

Poolwaa gawombaaajonj qaa jegi kitia meleeno.

¹ Tosianonj onoo batugianonj noojonj kokaen jenjkeju: Jaasewanj qenj aonj geregere mende amakejato, monjenj kema kanonj mono qaa kotakotagadeen jenj nonomakeja. Kaenj jenjkejuto, Kraistnonj kiankomunj gumbonjonjonj nomakeji, niinonj mono iikawaa qaganonj neeno uugia kokaembaajonj kuumaanja:

² Tosaanja yonjononj nonoojonj kokaen romonjonj jenjkeju, “Pool ano iwaa nenjauruta yonjononj balombaa nanamemenjaa taniga otaanj iyangiaajonj romonjonj amakeju.” Niinonj onoononj kanj qaa kaenj jenjkejuti, ii mono temboma onjoma awasankaka nama jenj onjomambaajonj mojento, kilenj uugia

* 9:9: Ond 112.9 * 9:10: Ais 55.10

kotakota totoon kuun jen onomambaajon togojen. Kawaajon onjo ejemba noojon qaa kaana jenkejuti, ii mono uulanawo gema unuwu. Qaagia kaana ii mindingogi injibe uunanon mono luae qero batugianon kan bonjon laligomana.

³ Onjanon, nanamemena namonon amakejento, ii kilen neenaajon ama balombaa nanamemen bologa mende otaan manja mende qenjejen. Kaen qaagoto, Anutuwaa kawali galen koloon kereuruta kiropo kuun onoma kanon aren soraaya otaan manja qenjejen.

⁴ Balon ejemba yononon uugia walaga otaan manjawaa iwoiya kuuya iikawo manja qenjejuto, nononon kaen qaago. Manjaqege eja yononon jinkaron jake kiripoya kiripoya simen aenon memeta ii idon kondeengi kamaankejuto, Anutunon tiwo suman qaita mon usunawo ii nonono inaan nonono iikanon mono kere yonoo qaa arengia powowon kotiga ii kuun qewagonin kamaankeju.

⁵ Uumeleembaa gadokopa yononon Anutuwaa kania moma kotowubotiwaajon ama ononganua selegia men uma momogia dindina kojangiro lal-abubu laligojuto, nononon iyonoo roromonngo arengia doogoya kiripoyawo ii kuuya qewagon kondeenin kamaankeju. Ejembanon qaa momogia bologa ii menagon somongowutiwaajon kana qendeema ononin saanon qaagia kuuya Kraist ten koma munkebonatiwaa so romongonkebu.

⁶ Kaen romongon Korint ononon wala Kraistwaa qaa kuuya ten koma aposol gawona nangowutiwaajon mambonjon. Ononon uugia mombo kaen meleengigo nononon mono qaa qootogo ejemba yonoo qaagia kuuya gosin jen tegon irona meleema onombombaajon jorin laligojen. Kian.

⁷ Onjo iwoi kuuya mono selewaajonadeen mende iima gosiwu. Batugianon nanamemen soonkeji, iikawaa kaniaa hona ii mono romongowu. Tosianon batugianon nii men kamaan nooma iyangio Kraistwaa jotamemeuruta koloojutiwaajon uuwoi mende ama moma kotijuti een, iyononon mono toroqen noojon kaanagadeen kokaen romongowu: Yononon Kraistwaa buna koloojuti, niinon mono kaanagadeen Kraistwaa buna koloojen.

⁸ Ponon kokaembaajon ku-usun nono: Onjo men kamaan onoomambaajon qaagoto, mono uugia meagowe kotiiwutiwaajon ama laligojen. Kawaajon ku-usun iikawaajon awelegon konain kaana selena men uma terereewenagati een, ii kilen mono gamu mon mende mokoloowenaga.

⁹ Tereya tereya on ambe weengon ku-usunaajon toogia mobubo. Iikawaa toroko mobutiwaajon mende mojen. Kawaajon qaa ii kamba kokaamba mende toroqen jema. Kian.

¹⁰ Tosianon qaa kokaen jenkeju: Poolnon tereya kanon qaa lombotawo on uunana onanon kuunkejato, batunananon nano iinin eja loota kolooja ano qaaya jero monin piapiaya kolooja.

¹¹ Niinon qaa iikawaa kitia kokaen jema: Qaagia omaya mono mesaowu. Noo kaniaaajon mono kokaen romongowu: Nii mongen kema terenon qaana kotiga onkejeni, iikawaa so mono batugianon laligon kaanagadeen kotakota mindingon onomana.

¹² Umbuqumbulin yononon iyangia jen qeangon onkejuto, onanon nii nuugun aposol qabunagiawo kolooowuyagati een, niinon mono gamuna mobenaga. Kaen kolooro neena ano yonoo nanamemengia leele ama iima gosimambaajon qetetanjon kokodundun ambenagato, yononon mono momogia toroga otaan iyangiaa aingiaa so uugia kedayama gosinkeju.

Nanamemengia kaen lan gosin “Pool uugujon,” jen uuqeeango momakeju. Qaa omaya kaen jen uugia qaa kolooju. Anutuwaa kedanon gosin nonji saanon unjuugun laligojen.

¹³ Anutunon gawon memewaa jawoya ama nonoti, ii mende uugun selena mamaga mepeseemambaaon mende mojen. Anutunon gawon meme arenna ama nono menkejen, iikawaa so mono onoo batugianon kaanagadeen gawon menkejen ano iikawaa honaajonadeen selena mepeseenkejen.

¹⁴ Tosianon qaa kokaen jen soonkeju, “Poolnon Korint batugianon gawon merotiwaajon selia mepeseero mende sokonja. Anutunon balon mosoma gawon mewaatiwaa jawo ama muroti, Poolnon ii uugun lansan waleemakeja.” Yononon waladeen gawon onoo batugianon mende megito, kilen nii men kamaan nooma iyangiaa selegia qaanondeen mepeseenkeju. Niinon Kraistwaa Oligaa Bunja jen sein kema laligon wala Korint onoonon kan uuwaa gawon mewe. Wala mende kawenagati een, umbuqumbulin boi yononon noo qaana kaen jegi sokono niinon neenaa kania jeman jen jen soowenaga.

¹⁵ Anutunon balon mosoma gawon memewaa jawo ama ononoti, iyononon jawogia ii waleema onoo batugianon kan uuwaa gawon menkeju. Neeno jawona mende waleema tosaana yonoo batugianon gawon mewetiwaajon selena mepeseenkejen. Boi tosanon uuwaa gawon men laligogiti, iikawaajon selena mende mepeseenkejen. Onoo batugianon wala kanain gawon mewetiwaajon kaen ambe saanon sokonja. Anutuwaa arenna otaan batugianon gawon men laligonin momalaarigianon toroqen somariironanjon nonombutiwaajon mamboma jejeromonromon anjen.

¹⁶ Nanjon nononji saanon gomaña gomaña Korint leegenanon Noot waagen ejuti, mono endukanon kaanagadeen kema Oligaa Bunja jen asariwonña. Gawonananon kaen somariiro gemaqeqe qaagianon tegowaa. Anutunon tosaana yonoo gawon meme jawogia ama onono megii hona kolodabororoti, iikawaajon neenaa selena mepeseemambaaon mende mojen.

¹⁷*Kaen qaagoto, Bunja qaa koi otaan amambaaon mojen, “Monon selia mepeseemambaaon moji, iinon mono Pombaa gawombaa honaajon ama selia mepeseero sokombaa.”

¹⁸ Qaa iikawaa kania ii kokaen: Iyangia jen qeangon aonkejuti, iyononon Anutuwaa jaanon mende sokonjuto, Ponon moroga jen qeangon mubaati, iinon mono angotetenon kotiin nambaa. Kian.

11

Aposol takapolakaya yononon tiligon onombubo.

¹ Niinon uuna qaa taniñaan qaa boronja mon jen selena men ube iikawaajon mono mende moma bimoowu. Ii kilen nii gema mende nuwuyati, ii mojen.

² Niinon onjo eja motoonggo Kraist iwaa bunja koloogi emba saran jumuna soraaya kaana onoombe iinondeen unjuambaatiwaa qaaya jen somongowe. Kawaajon Anutunon onoojon ama uutanon motogoto moma ugereya waamakeji, niinon mono iikawaa so tosanon qaanon tutugon onoma kele qen horon ononji boliwubutiwaajon majakaka momakejen.

* 10:17: Jer 9.24

³ *Kokaembaajon majakaka momakejen: Mokolenon osonkakale ano Iiwnon (Eewanon) boliroti, iikawaa so umbuqumbulin yononon kaen me kaen jen tiligon onoongi uugianon menjerengoro jinjaun ambubo.

⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Tosianon kan Jiisas jen asarini, ii qaagoto, Jiisas morota mombaa kania jen sein laligogi ononon yonoojon mende mogi bimoonkeja. Unja Toroya bunja qen aogiti, ii qaagoto, ome monon tosaana onoo uugianon kemero melokanjini laligon iikawaajon kilen konjilin mende moju. Oligaa Bunja moma angon kongiti, ii qaagoto, qaa tania anja so mon qatagadeen Oligaa Bunja qama lan jegi tosianon ii afaanagadeen moma angon komakeju. Kaen koloonkejiwaajon ononon kilen majakaka mon mende momakeju. Ii mende sokonja.

⁵ Kawaajon majakaka momakejento, nanamemena kaen me kaen gosigi niinon kamaanqeqeta mende koloojen. Tosianon aposol qa men umbuqumbulin lan amakejuti, niinon mono iyonoo newo baagianon qaago totoon laligojen.

⁶ Qaa nomakejutiwaa kitia ii kokaen jejen: Qaa awaga jejetaa tania ii saanon mende mojento, Bunja qaawaa kania ii mono moma sororogojen. Ii kambaŋa kambaŋa pondan asuganon injisaambe moma yagoju.

⁷ Ono metaama onomambaaajon moma neena men kamaan aon laaligona nanomambaaajon gawon men laligowe. Kawaajon Anutuwaanon Oligaa Bunja ii onoojon sewana qaa een jen asarin onoma laligowe. Kaen ama laligowetiwaajon tosianon noojon uuduudu qaa kokaen jenkeju, "Poolnon kana uugun singisongo amakeja."

⁸ Uumeleen kanageso tosianon gawon mende mewe kilen nandungia een nongi mewe nanon nono ono een welen qen onoma laligowe. Tosianon iikawaajon kokaen jenkeju, "Poolnon yongoro meme sili kaana ama onoma laligoja. Kawaajon iinon aposol mende koloojato, ana gawonga menkeja." Noojon kaen jen soonkeju.

⁹ *Onowo laligon iwoiwaajon amamaan memeqemean men iikanon onoononga mon mende kuun men bimoon mun nene iwoiya mende men laligowe. Kaen qaagoto, uumeleen alauruna Masedonia prowinsonga kan iwoiwaajon amamaaweti, ii iima asarin monej nongi sokono. Nanamemena kuuya kanon men bimoon onomambotiwaajon moma galen men aon laligoweta mombo toroqen kaen laligomaŋa.

¹⁰ Men bimoon onomambotiwa qaana iikawaajon mono neena selen men uma laligojen. Monon qaana ii Akaia prowinsgiaa gomaŋa gomaŋa kuuya kanon qewagomambaaajon amamaawaa. Kraistwaa qaa honanon mono nemun koma nono qaa kaen somonjon jen nanjen.

¹¹ Ii naambaajon? Ii ono mende jopagon onombenaga, iikawaajon me? Mono onanon jopagon onomakejeni, ii Anutunon moja.

¹² Aposol sosonae kaana koloonkejuti, iyononon nonowo "Ororon kolooombaa gawon tania iikayadeen menkejon," kaen jewombaaajon moju. Kawaajon kokaen kuun onoma jenkeju, "Poolwaa tani kaana gawon menkejoni, iikawaajon mono Pool kaana nanjon nonombu." Gawongiaajon selegia mepeseewombaaajon moma iikawaa kania mongamakejuto, ii saanon mende mokoloowu. Niinon ii kaana mende koloojen. Kawaajon men bimoon onomambotiwaajon mono neena galen men aon laligonkejena mombo toroqen iikaana laligomaŋa.

* 11:3: Jen 3.1-5, 13 * 11:9: Fil 4.15-18

¹³ Yoŋonoŋ aposol hoŋa qaagoto, aposol takapolakaya ano gawoŋ meme ejemba osonkakalegiawo koloaju. Kraistwaa aposol nonoo tanitani koloon qendeema aon gawoŋ laŋ menkeju.

¹⁴ Satan ano asasagaa gajoba tani kaŋa qendeema aon gawoŋ laŋ menkeja. Kawaajoŋ umbuqumbuliŋ yoŋonoŋ kaen koloogitiwaaajoŋ mende waliŋgoŋkeboŋa.

¹⁵ Kawaajoŋ Satambaa welenqeŋe ejembauruta yoŋonoŋ ejemba welenŋia qewombaa tanitani ama Kana qaa otaŋ iikaŋa kanon solanŋ koloowutiwaaajoŋ jeŋ soon qendeema aonkeju. Gawoŋ kaŋ laŋ menkejutiwaaajoŋ nono mende aaruŋ waliŋgoŋkejoŋ. Selememe kaen amakejuto, kambaŋ tetegoyanoŋ Anutunoŋ tawagia nanamemengiaa so meleema oŋombaa. Kian.

Poolnoŋ aposol gawoŋ meŋ siimbobolo mamaga moro.

¹⁶ Qaana mombo kokaen jemaŋa: Oŋoonoŋga toŋianoŋ noojoŋ “Uuta qaaga laligoja,” kaen jeŋ romoŋgowuyaga. Kaen romoŋgowuyagati een, nii eja uuta qaa kaŋa mono koma horoŋ nombu. Kaen anŋi saanoŋ ii kaŋa neena selen meŋ uma batugianoŋ laligomaŋa.

¹⁷ Awasaŋkaka somata moma selen meŋ uma qaana jejeŋi, ii Pombaa momonoŋ mende otaŋ jejento, qaa ii eja uuta qaanoŋ jewageeŋ jejeŋ.

¹⁸ Ejemba mamaganon batugianoŋ balombaa nanamemeŋ bologa otaŋ selegia meŋ umakejuti, iikawaajoŋ niinoŋ kaŋiadeeŋ ama qaana iikawaa so jejeŋ.

¹⁹ Oŋoanŋio “Momo ejemba uuta kolojoŋ,” jejutiwaaajoŋ oŋonoŋ ejemba uugia qaa yoŋoojoŋ mogi mende bimoŋkeja.

²⁰ Oŋonoŋ hoŋa toontoŋ kokaen koloaju: Ejemba koi kaŋa yoŋoojoŋ mogi uugianoŋ mende bimoŋkeja: Moŋnoŋ unuama somoŋgoro welenqeŋeuruta kamaŋqeŋeta koloaju. Moŋnoŋ tutugoŋ oŋoma nenegia nedaboroŋkeja. Moŋnoŋ jeŋ kekele ama oŋono iwaa buŋa koloaju. Moŋnoŋ iyaŋaa selia meŋ uma qaa tokoroŋkota jeŋ urungia qetaaliŋkeja.

²¹ Ii kaŋa horoŋ ureeŋ ama oŋomambaajoŋ mono looloria koloon laligowe. Bonjoŋa ama oŋombetiwaaajoŋ “Kee momo meraga koloja,” jeŋ noojoŋ kaen romoŋgoju me qaago? Qaa kaen jeŋ iikanoŋ saanoŋ gamu qeŋ nombutiwaa so koloja me? Qaa jemaŋati, ii eja uuta qaanoŋ jewageeŋ jemaŋa. Umbuqumbuliŋ yoŋonoŋ gawoŋ menkejutiwaaajoŋ selegia meŋ uma gamugia mende mojuŋi een, niinoŋ mono kaŋagadeeŋ gawonaajoŋ ama selen meŋ umambaajoŋ kotiiŋkejeŋ.

²² Yoŋonoŋ qaa kokaen jeŋ selegia meŋ umakeju, “Nono Juuda ejemba koloon Hibruu qaa jeŋkejoŋ.” Kaen jeŋkejuto, niigago mono kaŋiadeeŋ kolojeŋ. “Israel ejemba kolojoŋ,” jeŋkejuto, niigago mono kaŋiadeeŋ kolojeŋ. “Aabrahambaa esa ambouruta kolojoŋ,” jeŋkejuto, niigago mono kaŋiadeeŋ kolojeŋ.

²³ *Qaa moŋ ii eja uuta qaanoŋ jewageeŋ jemaŋa, “Yoŋonoŋ Kraistwaa gawoŋa menkejoŋ,” jeŋkejuto, niinoŋ ii mono ii haamo ama unuugun menkejeŋ. Niinoŋ mono ejemba ii unuugun gawoŋ kotiiŋ meŋ laligowe. Kraistwaa gawombaaajoŋ ama kapuare mirinoŋ noŋgi kanon ii unuugun kambaŋ mamaga rabe. Ooli waayawonoŋ geriawo geriawo nuŋ laligogi. Kambaŋa kambaŋa lombo mokoloon komumambaajoŋ ama laligowe.

²⁴ *Juuda jigo galeŋ toŋianoŋ jegi arawambu noŋ nugi indeŋa 39 kolooro siimboboloya moma laligowe. Kaen ama noŋgi areŋa 5 kolooro.

* 11:23: Apo 16.23 * 11:24: Dut 25.3

25 *Room gawman yononon jegi oporondaayanon nugi indina karoon kolooro. Somaŋa motoonŋo jamonon nugi komumambaajon ambe. Wanŋo somatanon laligowe kowe torononon kuun qagon janŋoro indina karoon kolooro. Kamban mononon wanŋo janŋoro kowenon kemen ween motoonŋo ano gomantiina mon kowe qaganon lan laligowe.

26 *Kambaŋa kambaŋa kana kema kan laligowe. Apu somasomata mamaga koton iikanon lombo mokolon tiwilaamambaajon ama laligowe. Kikekasililin ejemba yonoojon ama koomuwaa toroko moma laligowe. Juuda kanagesouruna yonoojon ama lombo mokolon tiwilaamambaa ama laligowe. Waba kantri yonoojon ama lombo mokolon tiwilaamambaa ama laligowe. Taonŋa taonŋa kanon lombo mokolon tiwilaamambaa ama laligowe. Duuyaa gomaŋa gomaŋa kanon lombo mokolon tiwilaamambaa ama laligowe. Kowe koton kema kanon lombo mokolon tiwilaamambaa ama laligowe. Alauruna takapolakagiawo yononon nugi komumambotiwaajon wosona (ba kukuuna) kouma gojono laligowe.

27 Laaligona nanŋomambaajon gawon kotiin men laligowe. Gaon gbili mamaga laligowe. Gawon mamaga mewetiwaajon nenewaa kambana mende ero nene apuwaa komun laligowe. Nene qaono kamban mamaga bodi laligowe. Opo malekuwaajon amamaan totonŋa arin laligowe.

28 Iikayadeen qaagoto, toroŋen kokaen moma laligowe: Uumeleen kanagesoya kanagesoya kuuya yononon majakaka qaagia nijogi uunanon mono kamban so moma bimoon laligowe.

29 Momalaari alauruna daen yononon sologon loorijuti een, niinon mono kaanjadeen ii mobe bimooro uuna loorinŋeja. Monon kongoro ano uumeleen alananon singisonŋo anji, singisonŋo iikawaa gerianon mono noo uuna kaanagadeen nooro tembomakejen.

30 Ononon sele men-uu qaagadeen mobombaa siinŋa momakeju. Kawaajon niinon selena men ubenagatiwaa so koloowenagati een, nii selena iwoiwaajon qaagoto, mono uunaa iwoiwaajon kamaanqeqeta koloowe esunŋa kamaankejiwaajon ama selena men ubenaga.

31 Anutu Pon Jiisaswaa Maŋa kamban so mepeseenin tetegoya qaa akadamuyawo laligon ubaati, iinon mono noo kania moro qaa qolonmolonŋoya qaagoto, qaa honŋa toon ii jejen.

32 *Damaskas sitinon laligowe kin Aretaswaa kiapyanon goondomonuruta noma somonŋon nombutiwaajon jen koton onono Damaskas ejemba yonoo siti sopa naguyanon emboma olon koma kemambotiwaajon galen men nanŋi.

33 Kaen nanŋito, alauruna yononon noma konde uutanon nooma kasanon somonŋon siti kiropo jenŋenanonŋa sosooda anŋi namonon kamaan koma borianonŋa olon koma kawe. Kian.

12

Poolnon jaameleen unŋa iima isaisaan qaa moro.

1 Onoo selememe alaurugianon jaameleembaa qaaya qaaya jenkejuti, iikawaajon niinon kaanagadeen selena mepeseen jaameleembaa qaana jemaŋa. Qaa ii saanon mende ilaan onombaato, kilen qaa toroŋen jaameleen unŋaya unŋaya ii Ponon qaagia nisaano mobeti, iikawaa sunduya jemaŋa.

2 Eja mon moma mube Kraistwo qokotaan laligoja. Unŋa Toroyanon ii wano namowaa koosu haamo jawoya uugun uma senŋelao jawoya uugun

* 11:25: Apo 16.22; 14.19 * 11:26: Apo 9.23; 14.15 * 11:32: Apo 9.23-25

uma Anutu iyan̄aa Siwe gomañ uutanon̄ eu uro. Kambañ iikanon̄adeen̄ gbani 14 tegoro laligojon̄. Seliawo me selia qaa uña kokoosoyagadeen̄ uroti, ii mende mojen̄. Anutunon̄ ii moja.

³⁻⁴ Uña Toroyanon̄ eja ii wano Anutuwaawo oyan̄boyan̄ gomañanon̄ uro qaa qaita mon̄ jegi moro. Balon̄ eja niinon̄ qaa ii jemambaajon̄ songo eja ano qaa ii balon̄ ejemba ananaa qaanananon̄ jewombaa so qaago. Seliawo me selia qaa uroti, ii Anutunon̄ moja. Niinon̄ ii mende mojento, iwaa sunduya mojen̄.

⁵ Niinon̄ eja iwaanon̄ iwoi kolooroti, iikawaajon̄ selena men̄ umañatiwaa so koloojen̄. Neenaajon̄ ii kolooroto, kilen̄ iikawaajon̄ ama neenaa selena mende mepeseñkejen̄. Kawaajon̄ qaagoto, esun̄kamakamaa koloojen̄iwaajon̄ kaen̄ amakejen̄.

⁶ Neenaajon̄ selena kaan̄agadeen̄ men̄ umambaajon̄ mobenagati een̄, qaana mono qaa hon̄aa so jewenaga. Kaen̄ qaa omaya jeje ejaga mende koloowenagato, ii kokaembaajon̄ kolatin̄ aon̄kejen̄: Kuuya on̄onon̄ jaameleen̄ ii iibetiwaajon̄ qaa dindina uugun̄ noojon̄ mogi uuta koloomambo. Nanamemena ambe iigi qaa jewe mogiti, mono iikawaa sogadeen̄ gosin̄ nombutiwaajon̄ mojen̄.

⁷ Nisan̄nisaan̄ qaa uuta mobe qaa tosaan̄a uugun̄keji, iikawaajon̄ awelegon̄ aomambotiwaajon̄ Anutunon̄ iwoi jetawo noo sele busunanon̄ ano sosoro somambaa so nun̄keja. Satambaa gajobanon̄ siimbobolo ii nono momakejen̄.

⁸ Kawaajon̄ Pon̄on̄ ii sele busunanon̄ga itagowaatiwaajon̄ qama kooliwe indina karoon̄ kolooro.

⁹ Kaen̄ qama kooliweto, qaa kokaen̄ nijoro, “Qaago. Esun̄kamakamaa koloona noo ku-usunanon̄ mono afaangon̄ uuga saa qero akadamugawo koloon̄kebaa. Kawaajon̄ noo kalen̄morianana mono bun̄a qen̄ aona sokombaa.” Qaa ii nijon̄ Kraistwaa ku-usunanon̄ qananon̄ ubaatiwaajon̄ momakejen̄. Kawaajon̄ esun̄kamakamaa koloon̄kejen̄iwaajon̄ selena mepeseñkejen̄. Lombo ii qaombaatiwaajon̄ mende toroqen̄ qama koolin̄kejen̄.

¹⁰ Kraistnon̄ nii esun̄kamakamaa koloon̄kejen̄i, kambañ iikanon̄ esun̄ nono kotiin̄ namakejen̄. Kawaajon̄ esun̄kamakamaa koloojen̄iwaajon̄ kilen̄ mobe sokono kiku mende amakejen̄. Tosianon̄ uuqeqe qaa tokoron̄kota jen̄ non̄gi mobe sokoma non̄ja. Kraistwaajon̄ ama kakasililin̄ sisiwerowero ama non̄gi kon̄ajilin̄ moma kanon̄ kilen̄ uubon̄jon̄ mokolon̄kejen̄. Kian̄.

Poolnon̄ Korint yon̄oojon̄ majakaka moro?

¹¹ Selena men̄ uma eja uuta qaa taniñaan̄ koloojen̄. Dingowutiwaajon̄ ama kana morota mon̄ mende mokolon̄ noojon̄ mogi ubaatiwaajon̄ ii jejen̄. On̄anon̄, Anutunon̄ mende ilaan̄ nonagati een̄, neeno mono iwoi mon̄ mende ambe gemaqeqe qaagianon̄ hon̄a koloonaga. Hon̄a koloonagato, nanamemena kaen̄ me kaen̄ gosijen̄i, mono kamaan̄qeqeta mende koloojen̄. Tosianon̄ aposol qabun̄agiawowaa qa men̄ umbuqumbulin̄ lan̄ laligojuti, niinon̄ mono iyon̄oo newo baagianon̄ mende totoon̄ laligojen̄.

¹² On̄oo batugianon̄ gawon̄ men̄ lombo mamaga moma mokosin̄gon̄ laligoweti, iikanon̄ Anutuwaawo ku-usunanon̄ sololon̄ nono an̄goletto aiwese kania kania asugiro. Nanamemen̄ iikanon̄ aposol koloojen̄iwaawo kania qendeema on̄onota iigi.

¹³ On̄o ilaan̄ on̄ombe ano uumeleen̄ kanageso tosaan̄a ii on̄owo ororon̄ ama on̄ombe. Tosaan̄a on̄ombe waagita on̄o mono nomaen̄ on̄omesaowe een̄ laligowuyaga? On̄anon̄, nan̄gon̄ nombutiwaawo lombota ii on̄oo qagianon̄ mende ambe. Aposol takapolakagiawo yon̄onon̄ lombo ii on̄oo qagianon̄

amakejuto, niinon ii tosaana yonoo qagianon ambe bosimakeju. Nanon nombutiwaajon mende kuun onoma iikanon koposo ama onombe me? Kawaajon “Poolnon koposo ejaga kolooja,” jewuyaga, mono qinjina ii mesaowutiwaajon qisiin ononjen.

¹⁴ Mobu, kamba kokaamba mombo onoonon kamambaajon jojoriwe indina karoon koloojaa. Kan gawona nangowutiwaa lombota ii dunanon mombo onoo qagianon mende amana. Ii qaago. Onoangiaa esuhina-giaajon mende koposongonkejento, onoangio noo siin mobutiwaajon mojen. Merabora yononon nemunmanjurugia nanon esuhina men kululuun onombutiwaa so mende koloojuto, nemunman yononon ii meraboraurugia yonoojon men kululuugi sokombaa. Iikawaa so uuwaa gawon baagen niinon mangia koloojen. Kawaajon uunon baagen ilaan onomambaajon mojen.

¹⁵ Kawaajon ononon qeangowutiwaajon iwoina kuuya ii korisoro qaganon togon onombe onoo buna koloowaatiwaajon mojen. Neenaa laaligona kaaniadeen qeangowutiwaajon qealemambaajon mojen Kaen honona qaa jopagon onombe uujopananon somariinkejato, onoo uukalengianon mono kilen naambaajon waziinkeja?

¹⁶ Onanon, nanon nombutiwaa lombota ii onoo qagianon mende ambe. Noo tuarenjenurunanon qaa iikawaajon uumotoongo anjuto, tosanon kokaen jewuyaga, “Pool ii momo eja koloojiwaajon tiliqili ama uugia mejangon kokosiin onoma monengia kaen me kaen horonkeja.” Qaa ii hona qaago!

¹⁷ Ii nomaembaajon jeju? Nenauruna wasin onombe onoonon kagiti, iyoononnga monon Pool esuhina mubutiwaajon kuun onono me qaago? Qaago.

¹⁸ Taitus onoonon kawaatiwaajon kuun mun uumeleen ala mon iwo wasiwe kari. Taitusnon nii esuhina nombutiwaajon kuun onono me qaago? Qaago. Un Toroya motoongonon mono sololon norono gawon nanonganowaa kana motoondeen kema kan laligori. Kian.

Poolnon Anutuwaa ku-usun qaganon kawaa.

¹⁹ Tere koi weengon iikanon noojon kokaen romongowubo, “Qaa jen muniji, mono iikawaa kitiaga kaparan koma jen kaen ooja.” Oo wombo alauruna, niinon iikawaajon kokaen jemaana: Niinon Kraistwo qokotaan qaana Anutuwaa jaasewananon jen oowe. Gawonana kuuya ii ononon uugia meagon kotikotii mokoloowutiwaajon menkejon.

²⁰ Onoonon kan iibe nanamemengia togonkejeni, ii mombo otaan laligowubo. Kaen mokolon onomambotiwaajon majakaka mojen. Nanamemengiaa irona meleema onombe qagianon ubaati, ononon tani amanati, ii togowuya, iikaen mojen. Batugianon nanamemen kokaen ambubotiwaajon toona mojen: Uunon motoqoto moma juma andoruru jewubo. Uuduudu ama yon jewubo. Selenon kuukuu ama aon deema onoangiaa tuumbaajonadeen romongon laligowubo. Gemageqe qaa tokoronkota jen iikanon men bolin aowubo. Tosaana yonoo qaagia aasangoyanon jegi dimbonawo kembabo. Jaba-arambaran ama arena tororo mende otaan onoangiaa aingianon lan laligowubo.

²¹ Kaen ama laligowuti een, niinon kokaen koloowaatiwaajon majakaka moma kamaana: Ejemba mamaganon wala singisongo ama laligogiti, niinon iyoononon uukondun ama saamambo. Nanamemen jewonawo lan otaan siingia kombomana mokoloowutiwaajon serowilin ama gamugia moma

mende moma bolinj aogi. Batugianonj kawe uugia mombo mende meleenji injiibe Anutunonj uuna kuuro mombo uukamakamaa amambo. Kianj.

13

Galenj meme qaa konoga

¹*Kambanj kokaamba onoononj kawe indinja karonj koloowaa. “Qaawaa jakeyanonj aambaa qaaya kuuya ii ejemba woi me karonjanonj nanjonj jegi kotiinjeja.”

²Niinonj Bunja qaa iikawaa so anjenj. Onoo batugianonj laligowe indinja woi kolooro kambanj iikanonj galenj meme qaa onombe. Qaa ii kambanj kokaamba mombo qenj gbilinj waladeenj jejenj, iikanonj tegoja. Kawaaajonj mombo kamanjati, kambanj iikanonj ejemba singisonjgo wala anjiti me anjuti, ii mende injiima koboomanja. Kilenjagiawo onjo mono kuuya mindinjonj onomanja.

³Kraistnonj esunkamakamaa qaganonj mende ama onjmakejato, ku-usunja onoo batugianonj qendeemakeja. Kraist iikanondeenj mono sololonj nono aposol koloonj qaa jenkejenj, onjo iikawaa kaniaajonj uuwoi ama kaparanj koma qisinj aonjeju. Kawaaajonj siligiaa so mono qaa jenj onjoma mindinjonj onomanja.

⁴Kraist maripoononj qegi komuroti, kambanj iikanonj esunkamakamaa tani laligoroto, kilenj Anutuwwa ku-usunanonj nemunj koma muro kotiinj laligoja. Niinonj kaanjadeenj iwo qokotaanj neena esunkamakamaa koloonj laligojento, Anutuwwa ku-usunanonj mono nemunj koma nono Kraistwaa jeta tenj koma mindinjonj onjomambaajonj kotiinj laligojenj.

Mono onjoangia gosinj aonj uugia melembu.

⁵Mono onjoangia tororo gosinj aowu. Uugia meleema onjanonj Kraist moma laariju me qaago, iikawaaajonj mono anjotetenonj ama gosinj aowu. Kraist Jiisaswaa Unjayanonj uugianonj kotiinj laligoji, ii moma kotoju me qaago? Uugianonj mende laligoji eenj, onjo mono anjotete iikanonj kamaanj unjuro Kraistwaa bunja mende kolooju.

⁶Niinonj onoononj aposol honja koloojenj me qaago, onjo kaenj gosinj nonji anjotete iikanonj mende kamaanj nuwaa, iikaenj mojenj. Onjo noo kaniaa kaenj asuganonj iima moma kotowutiwaaajonj jejeromonjromonj ama laligojenj. Kawaaajonj mindinjonj onombe onjanonj sokombaa.

⁷Qaa kuuya onj koujenj, ii anji soowabotiwaaajonj Anutu qama koolijonj. Qaa monj jenj soonj laligogi kanj mindinjonj onombe tuarenjenjurunanonj mono aposol ku-usuna onjanonj iima asariwuya. Kaenj koloowaatiwaaajonj mende qama koolijenj. Onjo mende mindinjonj onomanjatiwaa so niibubotiwaaajonj mende qama koolijento, onjononj uugia dindinja meleembutiwaaajonj qama koolijenj. Uugia onjanonj meleembuti eenj, niinonj mende mindinjonj onombe tuarenjenjurunanonj noojonj toroqenj “Eja looloriaga!” jenj mobuyagato, ii kilenj.

⁸Nono qaa honja qotogonj monj utegowombaajonj amamaawonjato, qaa honjanonj seiwaatiwaaajonj saanonj nambonja.

⁹Niinonj ku-usuna mende qendeema esunkamakamaa tani laligowe onjononj kotiinj nambuti, kambanj iikaananonj mono korisoro amakebonja. Uumeleembaa akadamugia kuuya mokolonj kotiinj nambutiwaaajonj nonononj Anutu qama koolinj munjejonj.

¹⁰Ponjonj onjo menj kamaanj onjomambaajonj qaagoto, uugia meagowe kotiiwutiwaaajonj moma ku-usunja ii nono. Ku-usunj iikawaa qaganonj

* 13:1: Dut 17.6; 19.15

nama onoonon kamanati, kambaŋ iikanon geriawo ama onomambotiwaajon mono qaa koi koriganon laligon onoonon tere koi oojon. Onoangio mindingon aowuti een, mono bonjona ama onomanja. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

¹¹ Oo uumeleen alauruna, qaana jen tegon qambaŋmambaŋ kokaen ononjen: Mono aisoon laligowu. Kaniagia sooroti, ii mono kuuya mindingodaborowu. Uukuukuu qaa ononjeni, ii mono buŋa qen aon ten kombu. Qaa jeweti, iikanon mono uumotoon ama luaenon laligowu. Kaen angi Anutu jopagon aowutiwaajon inaan nonoma luae qen nonombaati, iinon mono onowo laligowa.

¹² Ono uumeleen alaurugia yonowo mono jolongia jen angon aon kana soraaya otaan buugia kiton nen aon laligowu. Anutuwaa ejemba soraaya kuuya koi laligojuti, iyononon yeizozogia angi onoonon kaja.

¹³ Pon Jiisas Kraistnon mono kalenmoriaŋa onono Anutuwaa uu-jopayanon nemun koma onono Unja Toroyanon kuuya inaan onono uumotoon ama ainjolon laligowu. Kian.

Galesia Tere Poolnoŋ Galesia yoŋoo Tere ano. Jen-asa-asari

Poolnoŋ Buŋa Tere koi Galesia prowinswaa uumeleen kanageso yoŋoojon ooro. Galesia prowins ii Eisia Maino (Turkey) uutanon Room yoŋonon jen koton ononŋi baagianon laligogi.

Aposol yoŋonon Anutuwaa Buŋa qaa jen seigi wala Juuda tosaan ano kanagen waba kantri tosonian kaanagadeen uugia meleenŋi. Kamban iikanon Juuda yoŋonon kaparan koma qaa woi kokaen jegi bimooro:

1) “Waba kantri yoŋonon Mooseswaanon Kana qaawaa so Anutuwaa aiweseya selegianon mende kotowuti een, iyoŋonon mono uumeleen kanageso hona mende koloowuya.” Anutunon ejemba iyaŋaajon meween-gon ononoti, iyoŋoo aiweseya ii sele kooto. Jen 17.10–12. Poolnoŋ ii moma “Qaa ii hona qaago!” jen kokaen jen koton onono, “Waba kantri yoŋonon Jiisas moma laarigi Anutunon momalaarigia iikawaajon ama qaagia jen tegoro solananiŋ uumeleen tuuŋ hona koloowuya.”

2) Boi takapolakaya yoŋonon Poolnoŋ Uŋa Toroyaa ku-usuŋonon gawon meroti, ii men kamaan ama kokaen jegi, “Pool ii aposol hona mende koloojiwaaajon ama qaaya mende mobu.” Kaen jegito, Poolnoŋ kotiin jero, “Niinon Jiisaswaa Oligaa Buŋa jeje ejaga koloowe Anutunon metogon kuun nono aposol honaga laligojen.” Kaen jen Galesia yoŋoo uumeleen tuuŋa tuuŋa nanamemembaa qambarmamban qaa ooro. Uunana meleembonati een, mono afaanŋon Kraist jopagon gawon menin hona koloowaa.

Buk kokawaa bakaya waŋa 5 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-10

Pool nii aposol hona koloojen 1.11–2.21

Anutu kalenmorianaa Buŋa qaa 3.1–4.31

Nononanaa ainanaa songoya 5.1–6.10

Terewaa qaa kota waŋa 6.11-18

¹ Pool niinon qaa amin mobombaajon Galesia uumeleen kanageso onoojon tere koi oojen. Wasiwasi eja koloojeniwaa kania ii kokaen: Ejembanon aposol gawombaajon mende kuun nongŋi men laligojen. Balon eja monon mende wasin nonoto, Jiisas Kraist ano Man Anutu ii koomunonŋa men gbiliroti, iyoronon mono arenŋon aposol gawon noni men nanjen.

² Neŋauruna kuuya niwo nanjuti, iyoŋonon nii kotinŋon nongŋi tere koi ambe Galesia prowinsnon uumeleen kanageso tuuŋa tuuŋa onoonon kaja.

³ Anutu Manana ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian ononi luaenon laligowu.

⁴ Jiisasnon ananaa Anutu ano Man iwaa je buuta otaan ananaa singisongonanaajon ama laaligoya qeleeno qegi. Kamban kokaamba namowaa kamban bologanon laligonkejonŋi, iinon mono kokainonŋa hamo qen metogon nonombaatiwaaajon ama komuro.

⁵ Kawaajon Anutuwaa qabuŋaya kamban kamban mepeseenin tete-goya qaa akadamuyawo en en ubaa. Qaa ii ononon.

Oligaa Buŋa ii mende jen soon modoqodowagowu.

⁶ Niinon onoo kanagiaajon ama aaruwe jaa kona luguja. Anutunon Kraistwaa kalenmorian buŋa qen aowutiwaaajon onono iwo laligogito,

niinon onomesaowe tosonian kan Oligaa Buᅇa morota jegi kambaᅇ mende koriro eleema qaa doogoya kanon qokotaan enkalolon laligoju. Kawaajon mono aarun tililingojen.

⁷ Qaagia ii Oligaa Buᅇa hona mende totoon koloojato, ejemba tosonian Kraistwaa Oligaa Buᅇa ii enkalolon men meegeeran angi dogoja. Kaen kolooro lan liligon ejemba kuun onongi uugia sisau kolooro laligoju.

⁸ Ejemba kaᅇa ii mono yamagen (kozigen)! Nononon Oligaa Buᅇa jen asarin onoma laligonini, monon ii qewagon buᅇa qaa morota jen asarinagati een, iinon mono Anutuwaa jaanon gere siawaa buᅇa kolooja. Ii nonoononga monon me Siwewaa gajoba monon kamaan jenaga, ii kilen qaa kaᅇa mono mende totoon ten kombu. Qaa doogoya ii kilen.

⁹ Qaa wala jen laligonini, iikayadeen mono keteda koi mombo jejen: Ononon Oligaa Buᅇa analin moma angon kondaborogiti, monon ii qewagon buᅇa qaa morota jen asarinagi een, Anutunon mono ii qasuaan muro gere sianon kemeba.

¹⁰ Qaa kaen jejen, ii ejembanon nisosoroogi neeno yonoo jaanon sokomambaaajon ama mende jejento, Anutunon niiro iwaa jaanon sokomambaaajon ama ii jejen. Niinon balon ejemba uuqeeango moma nombutiwaajon mende totoon kaparan komakejen. Toroqen ejemba kele ama onoma usugowenagati een, niinon mono Kraistwaanon gawon memambaaajon amamaawenaga. Kian.

Kraistnon men letoma nono aposol koloowe.

¹¹ Oo alauruna, Oligaa Buᅇawaa kania ii kokaen moma yagowu: Buᅇa qaa jen asarinkejen, ii balon eja monon mende uunon junjun qaa jerota eja.

¹² Monon mon ii mende kuma nono. Ii balon eja mombaanonnga mende moma angon kombeto, Jiisas Kraistnon iyan asugin noma Oligaa Buᅇaya nisaano moma asariwe noo buᅇaga kolooro.

¹³ *Ononon noo kania saanon moju. Juuda ejembanon Anutuwaa Kana qaawaajon uugere amakejuti, niinon waladeen iyonoo momogia otaan yonoo so koloon men laligowe. Kaᅇa laligon Anutuwaanon uumeleen kanageso ii unun ureen jaabamagege men onoma laligowe. Geriawo sisiwerowero ama onoma men tiwilaan onomambaaajon angobato men laligowe.

¹⁴ *Juuda ejemba gbaworo alauruna gbaninana motoonanon laligonini, niinon iyonoononga seiseiya ii haamo ama onoma Kana qaawaajon uugere men laligowe. Kaen laligon Juuda nanamemenanaa kania tororo otaan ambosakonanaa jenkooto qaa kamaawabotiwaajon mono honon qaa kaparan koma laligowe.

¹⁵ *Kaen ama laligoweto, Anutunon walagadeen nemun goron uutanonga niima iyanaaajon meweengon nono ano kanagen kalenmoriaaajon ama noono. Noonoti, iinon mono noojon aren kokaen moro sokono:

¹⁶ Iinon Meriaa kania nii nisaano momambaaajon moma Jiisaswaa Oligaa Buᅇaya men waba kantri tosonian kema yonoo batugianon jen asarin laligomambaaajon nijoro. Iinon kaen nijorotiwaajon ama niinon waama kanakanaiyanonga kanain balon ejemba yonoo gejanono qaagiaajon mende totoon mongama qisin onoma laligon koube.

¹⁷ Kaanjadeen Jerusalem sitinon mende uma wasiwasi eja aposol wala laligon kougiti, iyonoonon mende kema asugiwe. Kaen qaagoto, iikanondeen Arebia gomanon kema laligon mombo Damaskas sitinon eleembe.

* **1:13:** Apo 8.3; 22.4-5; 26.9-11 * **1:14:** Apo 22.3 * **1:15:** Apo 9.3-6; 22.6-10; 26.13-18

18 *Damaskas eleembe gbani karoon tegoro “Piito iima moma kotomanja,” jen Jerusalem sitinonj uma iwo somanja 15 kawaa so laligowe.

19 Kanonj laligoweto, wasiwasi eja aposol tosaanja ii mende injiibe. Pombaa koga Jeims iigadeen iibe.

20 Kawaaonj mobu, qaa oonj ononjeni, ii qaa honaga koloaja. Qolonmolongoya monj qaago. Qaa ii Anutuwaa jaasewananonj jejen.

21 Jerusalem mesaonj Siria ano Silisia balononj kema gomanj tosaanja liligonj laligowe.

22 Kaenj kema laligoweto, Judia prowinswaa uumeleenj kanageso tuunja tuunja Kraistwo qokotaan nanjuti, iyonononj mende niigitiwaaonj kamban iikanonj nii mende moma kotonj noma laligogi.

23 Noononj buju qaa kokaenda ii yonoo gejagianonj kemero mogi, “Wala sisiwerowero menj nonoma laligoroti, iinonj mono letoma laligoja. Moma-laari qaa aliwaatiwaaonj jaabamagege menj nononoti, iinonj mono kamban ketada kokaamba anjo qaa iikayadeen jen asarinjeja.”

24 Kaenj moma noojonj ama Anutu mepeseen munj laligogi. Kianj.

2

Aposol yonononj Pool horogi batugianonj karo.

1 *Kawaa gematanonj gbani 14 tegoro kanonj “Barnabaswo Jerusalem sitinonj mombo umanja,” jen Taitus kaanagadeenj wambe motoonj uninj.

2 Anutunonj wala noononj asuginj kemañatiwaa qaa nisaanotiwaajonj ama yorowo kema Jerusalem keuma gawonaa kania jen asarin onombe. Gawon pondan jen kouma laligojeni, iikanonj aposol yonoononj mende sokono gawonaa honanonj kamaan qero pogowabo. Kaen romonjonj sunduna ejemba omaya yonoojonj lanj mende injoweto, jotamemeurunana goda qen onomakejonj, iigadeen horon onombe ajoroogi. Ajoroogi kanonj Oligaa Buñja waba kantri batugianonj liligonj jen seinjejenj, ii asuganonj jen asariwe mogi.

3 Yonononj ii moma “Saanonj!” jegi. Kaen jen neñana Taitus Griik eja iinonj niwo laligoroto, kilenj somataurunana yonononj Anutuwaa aiweseya selianonj kotowutiwaajonj mende jen kotonj mugi. Juuda nonoononj Kana qaa ii mende menj kotiin mugi.

4 Juuda somata yonononj qaagoto, tosanonj eja selia kotowombaaonj moma batuyanonj batuyanonj kuunj jegiti, boi takapolakaya iyonoo kanagia ii kokaen: Yonononj “Uunana meleenjonj,” jen kaen mondonj nonoo kanianana iima kotowutiwaajonj olon jan qen kanj ala kaanja batunananonj kouma laligogi. Nono Kraist Jiisaswo qokotaanin laaligo walagaa kasanonga isama nonono solanja laligojonj, iikawaa silia iima kotowutiwaajonj nanji. Yonononj nonoojonj kokaen moma koposongogi: Saanonj laligogi ononin ananaa sopa uutanonj kougi Mooseswaa Kana qaa baatanonj onoonin ananaa welenqeaturunana koloowuya.

5 Kaen koposongonj metama nonongito, nonononj Oligaa Buñawaa qaa honanonj meequesoo koloowabotiwaajonj nanjonj. Ii onoo batugianonj agokayan konin kotiin ewaatiwaajonj nanjonj. Kawaaonj kamban monjonj mende loorin qaagiaa baatanonj kembombaaonj mende totoonj wambe-laaniñ.

6 *Ajoajoroononj nii Buñja qaana jen asariwe jotamemeya yonononj “Saanonj!” jen niinonj Buñja qaa monj toroqen jemañatiwaajonj mende jegi. Eja ii geregiaga koloogi goda qen onomakeju. Qabuñagia kaen me kaen

* 1:18: Apo 9.26-30 * 2:1: Apo 11.30; 15.2 * 2:6: Dut 10.17

kolooji, niinon iikawaajon mobe so motoonjo kolooja. Anutunon ejemba tosaanja mende ninisoroon tosaanja mende sureen onomakeja. Keda motoonjonon gosin nonomakeja.

⁷ Buja qaana mende toton utegogito, Anutuwaanon gawon arena iikawaajon mono “Ahaa!” jen kokaen iima asarigi: Anutunon moma laarin nonoma Oligaa Buja jen asariwombaa gawonja ii kokaen mendeeno: Niinon ii waba kantri batugianon jen seiwe Piitonon Buja qaa iikayadeen Juuda kanageso yonoojon jen asarin uugia kuun onomakeja.

⁸ Gawonja kaen mendeema aposol Piito inaan muro Juuda eja selegia kotogiti, iyonoo batugianon uukuukuu gawon menkeja ano nii kaaniadeen inaan nono wasiwasi ejaga koloon waba kantri batugianon liligon gawon iikayadeen menkejen.

⁹ Kawaajon Jeims, Piito ano Jon, eja geria qabuagiawo yononon Ponon kalenmorian kaanja nono laligoweti, qaa ii moma kotogi uumotoonjo anin. Gawon kaen mendeema iikawaa kaisareyaga Barnabaswo noro boronara qegi kokaen jen kotiinin, “Noro waba kantri yonoonon kema gawon meri onoangia Juuda kanageso yonoo batugianon toroqen gawon menkebu.”

¹⁰ Qaa motoonjo qisin noroma kokaen toroqen nirijogi, “Ejemba wanaya ilaan onombojon mono toroqen romonjon laligowao.” Kaen nirijogi niinon iikaanagadeen ama onomabaajon kaparan koma laligojen. Kian.

Poolnon Piito jen qotogon muro.

¹¹ Kaen jen kotiinto, Piitonon Antiokia sitinon kan melenqeleen ano ejemba uugianon mamaga boliro. Kawaajon Piitonon karo iibeti, kambaan iikanon niinon jaayanon kuun kokaembaajon tuarenjen ama mube:

¹² Piitonon wala waba kantri yonowo laligon nene motoon nen laligogito, eja tosanon Jeims mesaon Jerusalemga kagi iikawaa gematanon ejemba ii injiima sisiriin sigensigen nano. Anutuwaa aiweseya selegianon kotogi yonoojon toroko moma zirinziirin ama Juuda tuun yonowo qokotaan laligoro.

¹³ Kaen waba kantri ejemba ii mojogia tiiro kongbara qegi Juuda uumeleen ejemba tosanon kaanagadeen Piitowo qokotaan uumeleembaa selesele qen nangi. Selesele qen nama Barnabas kaanagadeen horogi yonowo jibijabu qero.

¹⁴ Kaen ama nanamemengianon Buja qaa honja dindinagadeen mende otaagiti, niinon ii iima ejemba kuuya yonoo jaasewangianon nama kokaen ijowe, “Piito, gii Juuda ejagato, kilen waba kantri yonoonon nanamemengia otaan laligojan. Gii Juuda ananaanon nanamemen mende otaan kilen waba kantri ejemba ii otaan nambutiwaaajon kuun onoma uugere amakejan? Ii mende sokonja.” Kian.

Juuda ano waba kantri anana Anutuwaa jaanon ororon koloojon.

¹⁵ Juuda koloon uunana meleenini, nononon waba kantri ejemba singisonogoiawo kaanja mende koloon laligojon.

¹⁶ *Kaanja laligojonto, hamoqeqewaa kania ii kokaen erota moma yagon: Jiisas Kraist moma laarinin qaanana jen tegoro solananinon. Monon Kana qaa otaan iikaanja kanon solanja mende koloowaa. Kawaajon nononon kaaniadeen solanja koloowombaaajon moma Kraist Jiisas moma laarin munin qaanana jen tegoro solananinin. Ii Kana qaa ten kombonagatiwaaajon ama qaago.

¹⁷ Kaen ama Kraistwo qokotaan Anutuwaa jaanon solananiwombaaajon kaparan konin Anutunon kilen mokoloon nonono nononano kantri tosaanja

* 2:16: Ond 143.2; Room 3.20, 22

yonoo tani kaanja singisongonanawo laligojoni eenj, Kraistnonj singisongo ambombaajonj nemunj koma nononja me qaago? Qaago totoon! Qaa ii yamagenj (kozigenj)!

¹⁸ Kana qaa otaanj solanja koloowombaa qaaya ii kondeema qewagowe. Qewagoweto, ii mombo angobato menj jenj kuuwenagati eenj, mono Kana qaa iikayadeenj qotogonj singisongo ejaga koloonj kania mombo iikaenj mokoloomambo.

¹⁹ Wala kania iikaenj mokoloonj Kana qaawaajonj ama koomuya tani kaanja koloowe. Kaenj koloowe Kana qaanonj mende toroqenj galenj koma nono solanja laligojenj. Niinonj laaligona Anutuwaanonj ambe Kraistwo maripoononj nugi kaanja komunj nama iwo kotiinj laligojenj.

²⁰ Kawaajonj neeno mende toroqenj laligojento, Kraistwaa Unjayanonj mono noo uunanonj kotiinj laligoja. Kraistnonj uu jopagonj noma laaligoya noojonj qeleema dowena mero. Kawaajonj toroqenj jaawo laaligo laligomanjati, ii mono Anutuwaa Meria moma laarinj munj laligomanja.

²¹ Kana qaa otaanj iikaanja kanonj solanja koloowonagati eenj, Kraistnonj mono eenj toontoonj komunaga. Komuroti, ii moma laarinj Anutuwaa kalenmoriaja kaenj mende qewagonjkejenj. Iikanonj mono nemunj koma nonono solananjkejonj. Kianj.

3

Kana qaawaajondeenj nambu me Jiisas moma laariwu?

¹ Oo Galesia kaamaa ejemba, uugia qaa! Niinonj Jiisas Kraist maripoononj qegitiwaa kania ii jaagianonj ama jenj qendeema onjombeto, mononj noo gemananonj kanj uusoosoo menj onjono jinjaunj qeju. Ii mende sokonja.

² Iwoi motoondago qisinj onjombe nijogi momambaajonj mojenj: Onjonoj Unja Toroya ii mono nomaenj ama bunja qenj aogi? Ii Kana qaa otaagitiwaaajonj ama qaagoto, Oligaa Bunja moma Jiisas moma laarigi Unja ii uugianonj ano bunja qenj aogi. Niinonj qaa ii duduuwubotiwaaajonj nama uugia kuujenj.

³ Ii duduugitiwaa tanitani meleema momogia mesaonj uugia sooro kamaa anju. Wala Unja Toroyanonj uugianonj kemenj inaanj onjono kania kanainj kenjgito, mombo Mooseswaa Kana qaawaa kaniaonj kemenj kemakeju. Kambanj kokaamba onjonganjaa esunj qaganonj solanja koloowombaaajonj angobato menjkeju me? Esunjgia iikanonj mende sokonja.

⁴ Kraistwaaajonj ama siimbobolo mamaga ama onjongi qagianonj uroti, ii mono eenj toontoonj moma bosima laligogi me? Honja mende kolooro ii mono onjanonj eenj toontoonj bosinji. Kawaajonj onjono mono ejemba uugia qaaga laligoju.

⁵ Kawaajonj Anutunonj Unja Toroya onjoma batugianonj angoletoto kania kania esunjmumuyawo menjkeji, ii onjonoj Bunja qaaya moma Jiisas moma laarinjkejutiwaaajonj ama menjkeja. Kana qaa otaanjkejutiwaaajonj ama ii mende menjkeja. Qaago. Qaa ii mono mende duduuwu. Kianj.

Aabahambaa kana otaaninj sokombaa.

⁶ *Qaa iikawaa so Anutunonj Aabahambaa ama muro ii Bunja qaanonj kokaenj oogita eja, "Aabahambanonj Anutu moma laarinj muro iima qaaya jenj tegoro solananjoro."

⁷ *Kawaajonj Aabahambaa kania romonjonj kokaenj mobu: Daenj yonononj Anutu moma laarinjkejuti, iyonononj mono Aabahambaa mundanjuruta koloonj laligoju.

* 3:6: Jen 15.6; Room 4.3 * 3:7: Room 4.16

⁸ *Anutunonj walawala arena kokaen ano, “Ejemba Juuda qaago yonononj nii moma laarinj nonji qaagia jen tegowe solananiwuya.” Arena kaen ama iikawaa so Aabrahambaajonj Oligaa Buja qaa walawala kokaen ijoro, “Goojonj ama noo kotuemotuenanonj mono namowaa ejemba tuun kuuya yonoo qagianonj ubaa.” Tosianonj qaa ii waladeen iima asarinj Buja qaanonj oogi.

⁹ Aabrahamnonj Anutu moma laarinj muro kotuegonj muro momalaariwaa wanjaleya kolooro. Iikawaa so daen yonononj Aabraham kaanja moma laarijuti, Anutunonj ii kaanagadeen kotuegonj onono Aabrahambaa mundanjuruta koloowuya.

Jiisanonj kitinana kolooro Anutuwaa qasumasuwaa buja qen aoro.

¹⁰ *Kaen koloowuyato, kuuya yonononj Kana qaa otaan kawaa qaganonj laarinj laligojuti, Anutunonj mono qasuaan onono laligowuya. Qaa ii Buja qaanonj kokaen oogita eja, “Kana qaa Terenonj qaa kuuya oogita eji, monjonj monj ii kuuya mende ten koma otaankeji, Anutunonj mono ii qasuaan murota laligowaa.”

¹¹ *Buja qaa monj kokaen oogita eja, “Ejemba solanja mombaa momalaarinonj mono nemun koma muro kotiin laligowaa.” Kawaajonj monjonj Kana qaa otaan iikanonj solanja koloomambaajonj moji, iinonj mono Anutuwaa jaanonj mende solananiwaa. Qaago. Qaa ii asuganonj qendeema onombe tegoja.

¹² *Momalaarinonj Mooseswaa Kana qaa mende nemun konja. Qaa iikanonj jojopanj qaa kuuya ten kondaborowombaajonj uunana kuunkeja. Kana woi ii anja anja. Kana qaawaa kania ii kokaen jero oogita eja, “Kana qaa kuuya ten koma otaankeji, iinonj mono kotiin laligowaa.”

¹³ *Kana qaa mende waleembonaga, kaenanonj laaligo kombombanja mokoloowonaga. Kaento, Anutunonj anana iyanjaa Kana qaayaa so qasuaan nonomambaajonj togon Kraist wasiro ala ilailaanana koloon downana mero. Buja Terenonj qaa monj kokaen oogita eja, “Ejemba gere batuyanonj mondonj ononjuti, Anutunonj ii kuuya qasuaan onono laligoju.” Iikawaa so Kraist gerenonj mondongi ananaa kitinana kolooro Anutunonj qasuaan muro iikaanja kanonj downana mero. Qasumasuaa ananaa qanananonj uroti, ii qetegoro.

¹⁴ Benjana Aabrahamnonj Anutu moma laariro kotuegonj muroti, iikawaa so kotumotue iikanonj waba kantri kuuya sokoma yonoo bunagiaga koloowaatiwaaajonj moro. Kaen moma kuuya ananaa downana mero. Downana mero Kraist moma laarininj kana kokaen koloowaa: Anutunonj Unjaya Toroya nonomambaa qaaya somonjgoroti, nono uunana meleema Unja ii saanonj buja qen aowonja. Kianj.

Kana qaa ano oyanboyanj mokoloowonjatiwaa soomonjgo qaa

¹⁵ Oo uumeleenj alauruna, niinonj balononj laaligowaa sareqaaya monj kokaen jemaaja: Monjonj borosamoya tosia yonoo bunaga koloowaatiwaa qaaya tuunjonj jero somonjgogita eji, ii monjonj monj qewagonj kanagenj qaa monj qaganonj toroqemambaajonj amamaawaa.

¹⁶ *Mobu, Anutunonj soomonjgowaa qaaya ii Aabraham ano gbilia monj yorojonj jen somonjgorota eja. Buja qaa iikanonj “gbiliuruga” mamaga ananaajonj tani kaanja mende jejato, eja motoongowaajonj kokaen jeja, “Ii goo gbilinonja monj ii mumaaja.” Eja motoonjgo ii Kraist.

* 3:8: Jen 12.3 * 3:10: Dut 27.26 * 3:11: Hab 2.4 * 3:12: Lew 18.5 * 3:13: Dut 21.23

* 3:16: Jen 12.7

17 *Qaa iikawaa kaniaajon kokaen jejen: Soomongowaa qaa iikawaa hona ii mono kamaawaatiwaajon amamaawaa. Anutunon ii walawala jen somongon gbani 430 tegoro kanon Kana qaaya mokolon Mooses muro. Kana qaa iikanon soomongo qaaya wala jeroti, ii qewagomambaajon amamaawaa.

18 *Oyanboyan koloowombaa kotumotueya ii Kana qaa otaan mokoloowonagati een, Anutuwaa soomongo qaawaajon mende toroqen amamaanin een toontoon ewabo. Buna qaaya Abraham muroti, ii een tooton mende eroto, Anutunon qaaya iikawaa so Abraham kotuegon muro oyanboyan mokolon laligoro.

19 Abraham een kotuegon mun Kana qaa ii mono nomaembaajon anota eja? Kawaa kania ii kokaen: Ejembanon kana uugun jinjaun qen laligogitiwaajon Anutunon Kana qaa ii kanagen toroqen jen asugiro. Jen asugiro Siwe gajoba yononon ii men kamaan ala ilailaa eja (namel man, mediator) Mooseswaajon isaama borianon angi Anutuwaa je men ejemba batunananon nama jen koto. Kana qaa iikanon kaban so en uma galen koma nonombaatiwaajon ama qaagoto, kanagen Kana qaawaa esunanon kamaawaatiwaajon ii nonono. Aabrahambaa gbili mombaa soomongo qaaya nonono eja iikanon asugiroti, kaban iikanon Kana qaawaa esunanon mono kamaaro.

20 Ala ilailaa eja iinon Anutu ano ejemba batunananon nama qaa gawon menkeja. Anutunon soomongo qaaya ii ala ilailaaya qaa, mono ano Abraham muro. Kawaaajon oyanboyan koloowombaa soomongo qaaya ii uuta ano Kana qaa iikanon mono newo baatanon raja. Kian.

Kana qaawaa gawon hona ii nomaen?

21 Kaen raro Kana qaa ano oyanboyan koloowombaa soomongo qaa ii aojao me qaago? Awawi! Anutunon kotiin laligowombaa Kana qaaya nononagati een, mono onanon Kana qaa otaan Anutuwa jaanon solana koloowonaga. Kawaaajon qaa woi ii mende aojao.

22 Qaagoto, qaa woi ii ana ana. Anutunon soomongo qaaya ii uumeleen ejemba oyanboyan mokolon nonomambaajon ama anota eja. Soomongo qaa iikanon Jiisas Kraist moma laarijon, mono ananaanon honawo koloowaatiwaajon moma kokaen arengon jero, "Singisongo ejemba uugia mende meleembuti een, mono een toontoon Anutuwa jaanon mende solananiwuya." Kawaa kania ii Buna qaanon kokaen jerota eja, "Singisongonon mono goman so ejemba kuuya gbadoon nonono laligojon."

23 Wala uunana mende meleenin momalaarinananon mende kolooro Kana qaanon somongon galen koma nonoma kapuare uutanon nonono. Kanagen Anutunon momalaariwaa kania ninisaano kolooroti, kaban iikanon kasa gbadonon laaligonana ii tegoro.

24 Kaen ranin Kana qaa ii boinanaga kolon Kraistwaa kania mobombaajon kuma nonomakeja. Boi eja gbaworo kuma onongiti, iikawaa so qaa iikanon nunuama solana koloowombaaajon mindingon galen koma nonomakeja. Kaen ama Kraistwaa kania moma asarin moma laarin munin qaanana jen tegoro solananiwombaaajon kuun nonomakeja. Uunana meleenin boiwaa gawonja ii mono kaban iikanon tegowaa.

25 Uunana meleenin momalaarinananon kolooro Kana qaa baatanon mende laligonin iikanon boi kaanja mende toroqen galen koma nonomakeja. Kian.

Anutuwa meraboraana kolon laligojon.

* 3:17: Eks 12.40 * 3:18: Room 4.14

²⁶ Kuuya ononon Jiisas moma laarin mugu kolokoloo dologa onono Anutuwaa meraboraana koloon Kraistwo qokotaan nanju.

²⁷ Kraistwo nambutiwaajon oomulu men onongiti, kuuya onono mono Kraist moma angon koma iikanon maleku taana kaana esuun aon iwo qokotaan nanju.

²⁸ Ono korebore Kraist Jiisaswo qokotaan nanji mindirin onono motoongoo koloon laligoju. Kawaajon Juuda ano kantri tosaana yononon Anutuwaa jaanon tuun woi ii mombo mende kolooju. Iyangiaa gawongia menkejuti ano welenqege omaya koloojuti, Anutunon mono injiro tuun woi mende toroqen kolooju. Ejemba ononon Anutuwaa jaanon tuun woi mende toroqen kolooju.

²⁹ *Ono Kraistwaa bunu koloojuti een, mono Aabrahambaa gbilaa iwaanonga koloon tinitosauruta laligoju. Kaen koloon soomongo qaayaa hona oyanboyan ii bunu qen aowutiwaa so kolooju. Kian.

4

Anana Kraistwaajon ama Anutuwaa meraborata koloonin.

¹ Qaa ii toroqen kania kokaen jemaana: Meranon manaa borosamoya bunu qen aowaatiwaa so koloojato, mera gbaworo laligon kaman kanon welenqege omaya yonowo ororon kaana kolooja. Manaa borosamo iwoi kuuyaa toya koloowaato, kilen welenqege yonoo koorongianon alagiaga koloon gawon tawaya qaa een menkeja.

² Kaen mera laligon galenuruta yonoo newo baagianon nano yononon laaligoya kuuya arengon galen koma jen koton munkeju. Mananon kaman ama muro kan kuuwaati, iikanonadeen kanain ano borosamo toya koloon laligowaa.

³ Nononana kaanideen wala uuwaa leegenanon mera gbaworo kaana laligonin. Kaman iikanon ben ano kawali galen Siwe namo batugaranon iwoi kuuya galen koma onomakejuti, iyononon mono nono kaanagadeen galen koma nonongi een yonoo welenqia qen newo baagianon laligonin.

⁴ Kaen laligoninto, Anutuwaa kamananon kan kuuro Meria wasiro embawaanonga kolooro. Juuda ananaa Kana qaa baatanon laligomambaaajon kolooro.

⁵ *Kana qaa baatanonga isama nonoma downana memambaaajon asugiro. Kaananon Anutuwaa meraboraana koloon bunaya moma analidaboron laligojon.

⁶ Kaen Anutuwaa meraboraana koloojutiwaajon ama Anutunon Meriaa Unaya wasiro uunananon kemen kokaen qamakeja, "Oo Aba Amana!"*

⁷ Kaen qamakejiwaajon ama mende toroqen welenqege omaya koloojanto, Anutuwaa meraboraana koloon laligojan. Kaen laligojanwaajon ama Anutunon oyanboyan Bunaya gono bunu qen aon galen koma laligowaga. Kian.

Poolnon Galesia yonoojon majakaka moro.

⁸ Ono wala Anutu mende moma koton laligogi. Kaman iikanon tando lopion ano ben kawali galen ben honaa laaligoya mende men laligojuti, ii tawagia qaa een welen qen onoma kamaanqeqeta laligogi.

⁹ Kaen laligogito, uugia meleema kaman kokaananon Anutuwaa kania moma koton laligogita Anutunon moma koton onono laligoju. Anutunon moma ononji, qaa iikanon wana koloon ononja. Kaen laligojuto, dunanon

* 3:29: Room 4.13 * 4:5: Room 8.15-17 * 4:6: Aba ii Arameik qaanon Ama.

mombo naambaajonɔ ben kawali galen iwoi kuuya galen komakejuti, mono iyonoonon meleema jaasewan qen onoma laligoju? Ben kawali galen ii esungia kamaanqeqeta koloojuto, ononon mono kilen ii welen qen onoma kamaanqeqeta koloowombaa siinɔ moju. Ii mende sokonja.

¹⁰ Ii welen qen onoma kendon rara kaban kania kania iikawaajon mogi uro tororo otaankeju. Sabat kendon ramakeju. Koin gbilia kouro bengia romonon koin so aisonkeju. Yambuyambu korisoro ama kendon tosia ii gbani so tororo otaankeju.

¹¹ Niinon onoojon ama toroko kokaembaajon mojen: Niinon onoo batugianon gawon mewe honɔ mende kolooro een tonton selegeqe amambo.

Galesia yononon Pool gema qewombaaajon anɔi.

¹² Oo uumeleen alauruna, niinon kokaen kuun qisin ononjen: Niinon onoo kaanɔ koloon laligowetiwaajon ononon mono noo so koloowu. Iwoi bologa mon mende ama nonɔi.

¹³ Niinon wala onoonon kan ji niro selen kamaaro laligoweti, kania iikawaajon rama Oligaa Bunɔ jen asariwe mogi. Ononon ii moma komuju.

¹⁴ Niinon selekamakamaa laligowe gema nuwombaa angobatoya mokoloogi, ii mojentɔ, kilen mende jejewili ama sureen nonɔi. Kaen qaagoto, nii niigi Anutuwa gajoba kaanɔ koloowe nonɔi. Oopopoo, noojon Kraist Jiisas iyanɔa tani romonon horon noma “Oowe oowe!” jegi.

¹⁵ “Oowe oowe!” jen selenanon gemananon poujou qen jaa korogia qonjoma nombombaaajon mogito, ii mende sokono mesaogi. Onoo kaniagia moma ii ononon kaen nanon jejen. Yei! Kaban iikanon qaakorisoro hononɔ qaa anɔiti, ii mono nomaembaajon kaban kokaamba qaonota een laligoju? Ii mende sokonja.

¹⁶ Onoo Bunɔ qaa honɔ jenkejenwaajon mono kere ama nonju me?

¹⁷ Ejemba tosaanɔ yononon onoojon ama ugere amakejuto, ii ugere awaaga qaago. Ii awaaga qaagoto, yononon onoo nonononɔa unuama batunananon jawo ama togon nombutiwaajon moju. Kaen mendeema nononɔi ugere qaganon iyanɔia nanon onom-butiwaajon kaparan komakeju.

¹⁸ Onoo nanamemen awaaambutiwaa ugereya amakejuti, ii awaa soro. Niinon onoo batugianon laligowe kaban iikanonadeen qaagoto, mono kaban so kaen anɔi sokombaa.

¹⁹ Oo kokouruna, nii kolokoloo dologa koloowutiwaajon masu kaanɔ nuro siimbobolo mobeti, iikaanagadeen mono dunonon mombo mojen. Kraistwaa nanamemenanon onoonon koloon kotowaatiwaajon siimbobolo ii moma laligojen.

²⁰ Noo uunanon mono onoojon ama sisau kolooja. Kawaajon niinon kaban kokaamba onoo batugianon laligomambaajon motoqoto mojen. Onowo laligon qaa arona men kamaan ama qaa bonon jemambaajon mojen. Kian.

Haagar ano Saara yoroo sareqaa

²¹ Tosaanɔ ononon Juuda nonoo Kana qaa Tere otaawombaaajon mojuto, qaa iikawaa kania ii ononon moma kotoju me qaago? Kania ii moma asariwutiwaajon qisin kuun ononjen.

²² *Bunɔ qaa mon kokaen oogita eja: Aabahambaa merawoita woi koloori: Mon welenqeqe emba kamaanqeqetanon (sleiw) mero ano mon ii anɔa suujarin embia (frie) solanɔ laaligoya iinon mero.

* 4:22: Jen 16.15; 21.2

²³ Welenqeqe embanonj meria meroti, iikanonj mera kolokoloowaa kananonj kolooroto, monj emba (frie) solanja laaligoyanonj meroti, iinonj Anutunonj mera koloowaatiwaa qaa somonjgoroti, mono qaa iikawaa honja koloowaatiwaaajonj kolooro.

²⁴ Qaa iikawaa kania ii aasangoya. Emba woi ii Anutunonj ejemba ananawo soomonjgo arenj woi anoti, mono iyoroo saregaraga. Soomonjgo arenj monj ii Sainai (Sinai) baanjanonj anoti, iikawaa sareya ii emba qata Haagar. Ejemba soomonjgo arenj ii otaankejuti, iyonononj mono Kana qaawaa jenkooto baatanonj laligoju ano gbiliurugianonj qaa iikawaa welenja qenkebutiwaajonj koloonkeju.

²⁵ Haagar ii Sainai baanja, Arebia balononj nanjiwaa sareya kolooja. Sainai iikawaa alia ii Juuda gomambaa siti qata Jerusalem. Siti iikawaa kanagesoya somata melaa yonononj kambanj kokaamba Kana qaa baatanonj laligogi somonjonj onono solanja (frie) mende kolooju. Kawaaajonj sogara motoonjgo koloojao.

²⁶ Solanja (frie) mende koloojuto, Jerusalem siti monj eukanonj laligojuti, iyonononj mono kasa gbadogia qaa solanja laligoju. Nonoo nemunana Saara iinonj siti iikawaa sareya kolooja.

²⁷ *Iikawaa gejatootoo qaaya ii kokaenj oogita eja,
 “Emba ejanonj mojoya tiiroti, iinonj mono merabora onono seigi iikanonj emba loyawo ii uugunj haamo ambaa.
 Kawaaajonj emba arunja merabora mende menati, gii mono kilenj aisoonj laligowa.
 Masu mende guro laligonati, gii mono kilenj qa gigilaan merabora koloowaatiwaaajonj otokorianj maama laligowa.”

²⁸ Oo uumeleenj alauruna, onjo Aisakwaa so Anutuwwa soomonjgo qaanonj nemunj koma onono kolokoloo dologa koloonj laligoju.

²⁹ *Kambanj iikanonj merabora kolokoloowaa kananonj kolooroti, iinonj koga Unja Toroyanonj nemunj koma muro kolooroti, ii sisiwerowero ama munj laligoro. Kambanj kokaamba kaanjiadeen sisiwerowero kaanja ii eja.

³⁰ *Kaenj ejato, Bunja qaa monj ii toroqenj kokaenj jegita eja, “Welenqeqe embawaa merianonj mono Manjaa borosamoya mende mewaa. Emba solanja laaligoya iwaa meriawo ii motoonj mende mendeema anjonj kombao. Kawaaajonj welenqeqe emba kamaanqeqeta ii mono konjona meriawo kembao.”

³¹ Oo uumeleenj alauruna, sareqaa kaanja so anana mono welenqeqe embawaa mundanjuruta gbadonanawo mende koloojonto, emba solanja laaligoyaa mundanjuruta koloojonj. Kawaaajonj meloqelokanj nanamemenj ii mono konjombu. Kianj.

5

Lolonjonj Kraistwo nananj solananonj nambu.

¹ Kraistnonj Kana qaa baatanonjga isama nonono solanja laligojonj. Iikaanja laligonj tosanonj onjo mombo horonj Kana qaawaa qaqaq iikanonj* somonjonj onjombubotiwaajonj mono galenj menj aonj laligowu. Welenqeqe omaya kaanja koloowubotiwaajonj mono kotiinj bonj qenj nambu.

* **4:27:** Ais 54.1 * **4:29:** Jen 21.9 * **4:30:** Jen 21.10 * **5:1:** Gere batuya (yoke) ii bulmakao woiwaa arogaranonj ama somonjgogi mindirinj orono iikanonj motoonj kare me balonqeqewaa kinonj horonkejao. Kawaa so Kana qaa gbadononj laligojanj eenj, gawonja mono pondanj mewa.

² Mobu! Pool niinon kokaen injjowe mobu: Tosianon Anutuwaa aiweseya selegianon kotowutiwaajon jegi wambelaawuti een, Kraistnon mono ilaan onjomambaajon amamaawaa.

³ Qaa ii toroqen kokaen nanjon jemaŋa: Eja kuuya onoo selegia koton aiwese mewutiwaajon mogi ononon wambelaawuti, iyononon mono Kana qaa kuuya ten koma otaawutiwaa so kolooju. Ii mende otaagi mende sokombaa.

⁴ Ono Kana qaa ten koma otaan iikaan kanon solan koloowombaajon mojuti, ononon mono Kraistwaanon sopa qisigon iwo mende toroqen nanju. Ono mono Anutuwaa kalenmorian mesaon seleenjen kamaan lan laligoju.

⁵ Lan laligojuto, anana mono Anutuwaa jaanon dindina koloowombaajon jejeromonromon ama awelegonkejon. Kaen anin Un Toroyanon inaan nonono Anutu moma laarin munin qaanana jen tegoro solananiwombaajon mambomakejon.

⁶ Kraist Jiisaswo nanin uuwaa hona momalaari ii motoononon mono ilaan nonomakeja. Anutu moma laarin inaan nonono afaanjon uujopa ama aonin sokonjato, momalaari hona qaa ii mende ilaan nonomakeja. Kaanagadeen Anutuwaa aiweseya selenananon kotogita eja me qaago, ii so motoonngo kolooja. Selewaa mon me mon ii Anutuwaa jaanon mende ilaan nonombaa.

⁷ Wala uu melenmeleembaa kuu aanon aangole kaan uulanawo kenji. Awaagadeen kengito, boi takapolakaya monon kan sisau men onoma batuyanon kotooro qaa hona mende toroqen ten komakeju.

⁸ Anutunon onoomakeji, iinon batuyanon kotowutiwaajon mende tutugon kuun onomakeja. Ii qaago.

⁹ *Yiist melaada monjonon ama flauawo meleenin korebore mero somariin waamakeja. Iikawaa so sisau melaanon mono sokoma onono korebore jinjaun gewubo.

¹⁰ Boi takapolakaya iinon sisau men onono jinjaun amakejuti, Anutunon mono iwaa nanamemenaa irona meleema muro siimbobolo moma laligowaa. Niinon Pombo nama moma laarin onoma onoojon kokaen moma awasankaka koloojen: Ono Kraistwaa Bun qaa tororo otaan momo morota kuuya yakariwombaajon moma kotiin laligowu.

¹¹ Oo uumeleen alauruna, ono kaen laligowuyato, niinon Kraist maripoonon komurotiwaa kania jen seiwe Juuda yonoo uugianon iikawaaon bolinkeja. Maripoombaa qaaya mesaowenagati een, mono sisiwerowero mende ama nombuyaga. Anutuwaa aiweseya eja selegianon koma kotowutiwaa Bun qaaya toroqen jen uukuukuu men onombenagi een, mono kakasilin mende ama nombuyaga.

¹² Tosianon kuun onoma sisau menkejuti, iyononon mono koma kootowaa qaagia otaadaboron iyangiaa sele kitigia kuuya koton aogi mobe sokonaga.

¹³ Oo uumeleen alauruna, Anutunon ono kana walagaa qaanonga loloon gbadogia qaa laligowutiwaajon ononoto, kokaembaajon mono galen men aon laligowu, "Mono gbadononga loloon solan laligojon," kaen jen mondon uugianon waaro selewaa siingia kombomban bologanon mono galen koma onombabo. Onoangiaa aingianon qaagoto, mono uujopa qaganon nama welen qen aon laligowu.

¹⁴ *Kana qaa wan motoonngo otaagi Anutuwaanon qaa kuuya mono kaanagadeen hongawo koloowuya. Qaa wan motoonngo ii kokaen,

* 5:9: 1 Kor 5.6 * 5:14: Lew 19.18

“Geenga jopagon aonkejani, iikawaa so mono ejemba kuuya uuganon jopagon onomakeba.”

¹⁵ Kaen jejato, bao kasu kaanja ain aon memesoso men aonkejuti een, mono onjoangia tiwilaan aowubotiwaajon toogia pondan moma laligowu. Kiaj.

Uja Toroyanon galen koma onono laligowu.

¹⁶ Niinon kokaen jema: Uja Toroyanon mono nanamemengia galen kono laligowu. Kaen laligogi iinon uu selewaa siingia kombombanja bologa ii qero kamaaro mende ten koma otaankebu.

¹⁷ *Kawaa kania ii kokaen: Uu selewaa siin kombombanja bologanon mono Uja Toroya qetama lan koposongoro Uja Toroyanon uu walagaa ku-usuna qemambaajon moro batugaranon deendeen ero aonkeja. Kaen aonkejaotiwaajon ononon iwoi awaa ama mewombaajon moma ii amamaankeju.

¹⁸ Ii amamaankejuto, Uja Toroyanon unuano kema laligojuti een, mono Kana qaa baatanon mende laligoju.

¹⁹ Uu selewaa nanamemen walagaa gawon hona ii asuganon ero mojon. Ii kokaen: Kaisero alia-alia lan angi uugianon menjerenoro serowilin amakeju.

²⁰ Tando lopion waegia men bengia mepeseen onongi uugia sololoon onono owen jenan amakeju. Kere kolooro angowowo ama aonkeju. Mombaanon iwoiwaajon uutanon motogoto moma baagon yon jen uuduudu momakeju. Iyangaajonadeen romongon iwoi horon kiririnjaba menkeju. Juma mendeema aon tuuna tuuna men jejewili ama aonkeju.

²¹ Tosaanja yonoo iwoiwaajon iimasiin moma goronkiki ama jejelomban ama nene jabujabu nen apu kotiganon enkalolon amakeju. Ii ano sili tosaanja kaanja amakejuti, iyonoojon wala jewe ano iikawaa so galen meme qaa ii walawala jeweta dujanon mombo kokaen jejen: Ejemba sili kaanja amakejuti, iyononon mono Anutuwa bentoton uutanon mende ubuya.

²² Yononon qaagoto, Uja Toroyanon gawon menkejiwaa hona ii uu jopa, korisoro, luae ano nanamemen awaa kokaen: Lombo kuuya moma mokosongon tosaanja ala men onoma nanamemen loloogen amakeju. Qaagia pondan otaankeju.

²³ Gumbonjonon qaganon tosaanja ama onoma iyangia tororo galen koma aonkeju. Ejemba sili kaanja amakejuti, iyononon Kana qaa mende qotogonkeju.

²⁴ Ejemba Kraist Jiisaswaa bunja koloon laligojuti, iyononon uu selegiaa siingia kombombanja bologa ano bologaa uugeregia ii kuuya Jiisaswo maripoonon angi men komurota laligoju.

²⁵ Uja Toroyanon uunananon kemero laligojoni een, nanamemenana mono kaanagadeen Uja iikanon galen koma nonono ama men laligowona.

²⁶ Kaen laligon qabuna omaya nonombutiwaajon mende kaparan koma een totoon mende awelegon aonkebu. Uubooli ama aowubotiwaajon mono uuwaawaa ano uuhoonngo qaganon mende ama aonkebu. Kaanagadeen goronkiki mende amakebu. Kiaj.

6

Lombogia mono bosima ilaan aonkebu.

* 5:17: Room 7.15-23

¹ Oo uumeleen alauruna, moŋnoŋ kana uugun ŋingisoŋgo ano mokoloojuti een, uumeleen alauruna oŋonoŋ mono ala kaanŋa ii migigiin mindiŋgoŋ mugi mombo kana mokoloowaa. Kaen ama geenŋa kaanŋagadeen anŋobotonoŋ kamaan guwabotiwaajoŋ mono galen meŋ aon laligowa.

² Lombogia mono ilaan aon bosimakebu. Iikaanŋa kanon Kraistwaa Kana qaaya otaagi hoŋawo koloonkebaa.

³ Moŋnoŋ kamaanŋeqeta laligon kilen anŋaajoŋ moro uuta kolooji, iionoŋ mono iyanŋa tiligon aonkeja.

⁴ Kaen mende ambuto, motomotoon oŋonoŋ mono oŋoanŋiaa nanamemeŋgia gosin anŋotete megi sokombaa. Kaen ama alagia uugun qabuŋagiawo koloojutiwaajoŋ mende awelegowuto, mono oŋoanŋiaa kanagiaajondeen selegia mepeseegi sokombaa.

⁵ Anutunoŋ lombonana morota morota mendeema nonono anŋa anŋa bosimakejoŋ. Kawaajoŋ anana tosaanŋa yoŋowo leele ama gosin aowombaajoŋ amamaankejoŋ.

⁶ Boi qaqazunoŋ mombaajoŋ Buŋa qaa kuma munkeji, iionoŋ mono iikawaa tawaya meleema iwoiya awaa kuuya mendeema bakaya munkeba.

⁷ Oŋoanŋiaa mono mende tiligon aonkebu. Moŋnoŋ nene waroga komoro hoŋa iikawaa so kolooro mokoloowaa. Qaa iikawaa so Anutunoŋ kilenŋanana iima ironŋa iikawaa so nonombaa. Kawaajoŋ Anutu ii eja omaya kaanŋa mepaqepae meŋ mubombaajoŋ amamaankejoŋ.

⁸ Uu selewaa siin kombombaŋa bologanoŋ moŋ nemun koma muro iikawaa waroga lan komomakeji, iionoŋ mono iikawaa kondemonddeen mokoloon bolinkebaa. Iionoŋ bolinkebaato, Uŋa Toroyanoŋ moŋ sololoon muro iikawaa waroga komomakeji, iionoŋ mono hoŋa iikawaa so mokoloon laaligo kotigaa buŋa koloon laligowaa.

⁹ Anana jegenŋa nama gawon awaa awaa meŋ laligon iikanon mono loorin tanzololon mende amboŋa. Ataŋatan ama gawon mende mesaowonati een, hoŋa meme kambaŋanoŋ kan kuuro iikanon mono gawonanaa tawaya mokoloowonŋa.

¹⁰ Kawaajoŋ namonoŋ laligowonatiwaa so anana mono ejemba awaa ama oŋombombaajoŋ jegenŋa nama laligowonŋa. Uumeleen kanageso uutanoŋ laligojuti, ii wala ala ilailaa ama oŋomakeboŋa ano yoŋoo gemagianon ejemba tosaanŋa kuuya kana kolooro meŋ qeŋgoŋ oŋomakeboŋa.

Galen meme ano yeizozo qaa tetegoya

¹¹ Pool niionoŋ kirifi meŋ neenaa boronanoŋ tere waŋa somata koi oŋoojon oojenji, ii iibu.

¹² Ejemba Anutuwaa aiweseya selegianoŋ kotowutiwaajoŋ kuun oŋomakejuti, iyoŋonoŋ kuuya sele megi balon ejembanon yoŋoojon mogi ubaatiwaajoŋ kaparan komakeju. Kraistnoŋ maripoonon komuroti, qaa iikawaajoŋ sisiwerowero ama oŋombubotiwaajoŋ mono kaen kuun oŋomakeju. Iikawaa kania morota moŋ qaago.

¹³ Anutuwaa aiwesegiawo yoŋonoŋ mono anŋio kaanŋagadeen Kana qaa mende otaadaboron laligoju. Kaen qaagoto, oŋoo selegia kotowutiwaajoŋ moŋjuti, iyoŋonoŋ mono oŋoo sele kitigiaajoŋ ama iyanŋiaa selegia meŋ uma qabuŋagiawo koloowombaajoŋ momakeju.

¹⁴ Kaen momakejuto, niionoŋ Poŋnana Jiisas Kraist maripoonon komuroti, mono Buŋa iikawaajoŋ ama selena mepeseenkejen. Qabuŋa morota moŋ mende moŋgamakejen. Ii yamagen (kozigen)! Kraistnoŋ maripoonon komuro iwo toroqewe momo arenŋanoŋ utegoro sili bologaa sisia meŋkejen. Balon ejembanon selewaa nanamemeŋ bologa mewombaajoŋ romonŋon

qaa jenkejuti, niinon mono iikaan baagen koomuya tani koloojen. Mepe-seen nombuti me selenanon qaa ambuti, iikawaa kitia ii mende meleemaŋa. Namonon qaa gosin tosia mogi uro tosia mogi kamaanqeqeta kolooji, ii noo momo arenawo so motoonŋo mende koloojao.

¹⁵ Selenananon aiwese kotogi me qaagoti, iikanon mono so motoonŋo kolooja. Iikanon gorosona koloojato, kolokoloo dologaa donŋa koloojonŋi, iikanon mono honŋa toon kolooja.

¹⁶ Ejemba kolokoloo dologaa jenkooto qaa otaan laligojuti, Anutunon Juuda kuuya ii ano Anutuwaa uumeleen kanageso kuuya onŋo mono kiankomun onono luaenon laligowu.

¹⁷ Qaa tetegoya ii kokaen jejen: Niinon Jiisas qegitiwaa lopoya ii neenaa selenanon ero bosimakejenywaajon mononon mono uulombo mende toroqen nomba.

¹⁸ Oo uumeleen alauruna, Ponana Jiisas Kraistwaa kalenmoriananon mono onowo en unŋagia kotuegonkeba. Qaa ii onanon.

Efesus Tere Poolnon Efesus yonoo Tere ano. Jen-asa-asari qaa

Poolnon Room sitiwaa kapuare mirinon rama Efesus uumeleen tuun yonoojon Tere koi ooro. Efesus ii Eisia prowinswaa siti waja. Siti iikawaa uutanon konkororo mamaga ama menj laligogi. Poolnon misin gawon menj liligoro indina karoon kolooro Efesus kan gbani karoon kanon Buna qaa jen laligoro. Efesus sitinon Juuda ejemba tosaana goman toya yonoo batugianon laligogitiwaajon Poolnon tere koi onj kokaen kuma onono, "Kraistnon tuun woi mindiro uumeleen tuun motoongo koloojao." (2.15-16), (3.6) Anutunon uusiina ano kalenmorianu uumeleen tuun ananaajon nomaen ano eji, ii mamaga jen asarija. (3.10) Iikawaa sare-qaaya karoon ii kokaen jero:

1. Uumeleen kanageso ononon sele busu motoongo koloogi Kraist ano wangia kolooja. (1.23; 4.15-16)
2. Uumeleen kanageso ononon miri motoongo kaana koloogi Kraistnon onoo tandogia kombompana kolooja. (2.21-22)
3. Uumeleen kanageso ononon emba buna kaana koloogi Kraistnon logia kolooja. (5.25-27) Kaanagadeen Kraistnon Efesus onoo tuun woi mindirin orono iikawaajon sele busu motoongo kolooju. Asasagaa ejemba kologitiwaajon laaligogiaa gejanono qaaya qaaya ooro. Kian.

Buk kokawaa bakaya waja 4 ii kokaen:

- Qaa mutuya 1.1-2
- Kraist ano uumeleen kanageso 1.3-3.21
- Kraistwo laaligo gbilia 4.1-6.20
- Terewaa qaa kota waja 6.21-24

¹ *Anutunon Pool nii uusiina so wasin nono Kraist Jiisaswaa aposol koloojen. Momalaari alauruna soraaya Kraist Jiisaswo qokotaan Efesus sitinon laligojuti, niinon onowo qaa amin mobombaajon tere koi oojen.

² Anutu Manana ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalen-morian ononi luaenon laligowu.

Kraistnon Anutuwaa kotumotueya nonomakeja.

³ Anana Ponana Jiisas Kraistwaa Manu Anutu mepeseenkebona. Iinon anana Kraistwo qokotaanin uunananon qeangowaatiwaajon Siwewaa kotumotueya ano kalena kania kania ii uunananon anota laligon koujon.

⁴ Anutunon anana wala monowaa monoyanonga kokaen koloowombaa-jon meweengon nonono: Kraistnon nemun koma nonono anana iwaa buna soraaya koloon Anutuwaa jaase-wananon kopoulosaa qaanana qaa nambona. Kaen meweengon nonoma iikawaa gematanon Siwe namo mokolon ama orono. Kamban iikanonadeen kanain ejemba jopagon nonoma laligon kouro.

⁵ Jopagon nonoma uusiina so walawala qaa je arena ama qaanana kokaen jen tegoro: Jiisas Kraistnon nemun koma nonono Anutunon nonono iyanaga meraboraana koloowona.

* 1:1: Apo 18.19-21; 19.1

⁶ Wombo Meria ii ananaajon wasiro kamaan Anutuwaa kalenmorianaa ku-usuna bunabunayawo qeleema sewana qaa een nonono. Anana mono kalenmorianaa iikawaajon Anutu mepeseen munkebona.

⁷ *Anutuwaa kalenmorianaa kowia ii somata qatawo. Kawaa so Jiisasnon saya maama iikanon downana mero. Ii merotiwaajon Anutunon saanon singisongonana mesaon songbama nonomakeja.

⁸ Iinon kalenmorianaa ii kowianonga kelemalelen maaro qanananon uro. Momakootoya uuta kuuya iikawaa so kokaen men asarin nonono:

⁹ Anutunon wala iyanaa uutanon qaa aren somongon moro awaa kolooro qaa arena ii aasangoyanon ero een laligon kougito, Kraistnon Anutuwaa qaa jetaa so otaan kamaan anana ninisaano iima monin.

¹⁰ Anutunon waladeen kalenmorianaa arenaa kania ii kokaen romongoro, “Anutu niinon aren ii otaan laligon laligowe kambana tororo kan kuuro iikanon honawo kolooro kokaen asugi-waa: Kuuya Siwe gomambaa jakeya jakeya iikanon me namonon koloon laligojuti, niinon mono ii kuuya mindirin somongon onomaana ano Kraist kuun mube kuuya yonoo wangia motoonggo koloon laligowaa.”

¹¹ Anutunon waladeen iyanaa uuta so qaa somongorota eji, mono aren iikawaa so kuukuu qaaya jero iwoi kuuya koloonkeja. Iyanaa arena iikawaa so walawala Juuda kanageso nono iyanaa buna koloon laligowombaaajon jen tegon nonono. Kawaa so tosia anana Kraistwo qokotaanin metogon nonono iwaanon oyanboyan akadamu ii borosamo kaana buna qen aon laligojon.

¹² Juuda kanageso nononon Kraistnon galen koma nonombaatiwaajon mamboma walawala jejeromonromon ama mun laligon kounini, iinon anana Anutuwaa ku-usuna bunabunayawo ii mepeseen laligowombaaajon ama meweengon nonono.

¹³ Waba kantri onoononga tosanon kaanagadeen Kraistwo toroqen qokotaagi. Hamoqeqewaa Oligaa Bunaya jegi qaa hona ii moma uugia meleengi. Unu Toroya iinon Anutu qaqabunayaa mungen aiweseya kolooja. Unu ii wasiro kamaawaatiwaa qaa somongoroti, iinon mono ii uugianon ano kemero. Kraist moma laarin mugi Anutunon aiweseya kombombana ii mokotaan onono laligoju.

¹⁴ Anutunon kanagesouruta Siwewaa oyanboyan akadamu nonomambaa qaa somongoroti, ii mewombaa aiweseya Unu Toroya ii wala ama nonono. Unu Toroya uunananon ano laligojiwaajon mono kokaen moma kotiijon: Anutunon downana men bunauruta koloonin era namononga nunuano Siwenon uma oyanboyan mokoloowona. Kawaaajon mono Anutuwaa ku-usuna bunabunayawo ii mepeseenkebona. Kian.

Poolnon Anutu mepeseen kokaen qama kooliro:

¹⁵ Kanon oyanboyan mokoloowombaaajon ama niinon Efesus onoojon qama koolinkejen. Ononon Pon Jiisas pondan moma laarin ejemba soraaya kuuya uugianon jopagon onomakejuti, tosanon iikawaa buju qaaya jegi mobe.

¹⁶ Kawaaajon buju qaa ii mobeti, niinon kaanagadeen onoojon ama Anutu mepeseen laligoweti, ii mende mesaowe. Qaago. Niinon qama koolin kanon romongon onomakejen.

¹⁷ Romongon onoma Ponnana Jiisas Kraistwaa Anutuya ii kokaen qama koolin munkejen, “Oo Manana ku-usun Toya, gii mono Unaga Toroya ii

* 1:7: Kol 1.14

Efesus alaurunana onomba. Un̄a ii uugianon̄ ana momakootogia qaita mon̄ kolooro Anutuwaa kania awaagadeen̄ in̄isaano moma yagowuya.

¹⁸ Anutu, gii mono uugiaa jaaya men̄ asarina geen̄gaa Bun̄agaa kania moma yagowuya.” Anutunon̄ iyan̄aa ejemba soraaya nonoojon̄ Siwe Bun̄a ku-usun̄a bun̄abun̄ayawo ii nonomambaa qaa somon̄goro on̄o iwoi ii mokoloowutiwaajon̄ mamboma jejeromon̄romon̄ ambutiwaajon̄ on̄oono. Jejeromon̄romon̄ an̄gi Jiisasnon̄ mombo asugiro akadamugiawo koloowuti, on̄o oyan̄boyon̄ iikawaa kania moma sorogowutiwaajon̄ qama koolin̄kejen̄.

¹⁹ Moma laarin̄ mun̄in̄ Anutuwaa ku-usun̄a kotakotanon̄ uunananon̄ sein̄ gawon̄ men̄keji, iikanon̄ mono somata qatawo tetegoya qaa kolooja. On̄o iikawaa kania moma kotowutiwaajon̄ qama koolin̄kejen̄. Esun̄mumuya damuyawo kanon̄ selenana koton̄ inaan̄ nonomakeji, Anutunon̄ iikawaa usun̄a ii kokaen̄ qendeema nonono:

²⁰ *Anutunon̄ ku-usun̄a gawonon̄ ama Kraist men̄ gbilin̄ muro koomunon̄ga waaro ano wano Siwe gomanon̄ uma sopaya sopaya liligon̄ Jakeya Jakeya un̄uugun̄ uro Anutunon̄ iyan̄aa boro dindin̄anon̄ dun̄ rara mutuyanon̄ anota raja.

²¹ Ano jin̄karon̄ dun̄anon̄ rama ilawoila kuuyaa wan̄nanaga nan̄ja. Ben̄ kawali galen̄ ano yon̄oo newogianon̄ jawin̄, pon̄ qerewen̄a ano gawman̄ kiap uuta ano kamakamaata ku-usun̄giawo galen̄ koma nonomakejuti, Kraistnon̄ mono iyon̄oo wan̄jalegia koloon̄ korebore galen̄ koma on̄omakeja. Siwe gomanon̄, namonon̄ ano yoroo batugaranon̄ galen̄ qa kuuya qama on̄on̄gi bosinjuti, Kraistnon̄ mono ii kuuya un̄uugun̄ uja. Balombaa kamban̄ kokaan̄anondeen̄ qaagoto, kanagen̄ kamban̄ qaita mon̄ kolooro laligon̄ ubon̄ati, iikanon̄ kaan̄agadeen̄ ilawoila kuuya galen̄ koma laligon̄ ubaa.

²² **Anutunon̄ un̄a, ome, ejemba ano ilawoila kuuya ii men̄ kamaan̄ Kraistwaa baatanon̄ ama nonono laligonin̄ Pon̄nana uuta kolooja. Anutunon̄ Kraist ii uumeleen̄ kanageso nonooma wan̄nana nambaatiwaajon̄ kuun̄ muro laligoja.

²³ Iinon̄ kopagon̄ nonoma zioz ananaa wan̄nana kolooro anana iwaa hon̄aa kana boboria koloojon̄. Kraistnon̄ wan̄nana koloon̄ an̄odeen̄ raro mende sokonagato, anana iwaa dondomon̄uruta koloon̄ iwo toroqenin̄ hon̄anon̄ asugiro sokon̄ja. Kraistnon̄ kaan̄iadeen̄ ilawoila kuuyaa dondomon̄a mon̄ koloon̄ toroqero korebore anana mono Anutuwaa akadamunanawo asuginin̄ sokoma kemakeja. Kian̄.

Koomuyanon̄ga gbilin̄ Kraistwo kotiin̄ laligojon̄.

2

¹ *Waladeen̄ kana uugun̄ singison̄goya singison̄goya an̄giti-waajon̄ laaligo koomuya laligon̄ kougi.

² On̄o kamban̄ iikanon̄ balombaa nanamemen̄ bologa otaagi. Omejiilan̄ yon̄oo Pon̄gianon̄ kamban̄ kokaamba Siwe namo batugaranon̄ laligon̄ qootogo ejemba uugia sololoon̄ galen̄ koma on̄omakeji, mono iwaanon̄ qokotaan̄ ten̄ koma mun̄ laligogi.

³ Anana kuuya kaan̄iadeen̄ wala yon̄oo batugianon̄ silemale ama lan̄ laligonin̄. Uu selewaa siin̄nana kombomban̄a bologa otaan̄ ananaa jaajaa laligonin̄. Kaen̄ lan̄ laligonin̄ Anutunon̄ niniiro mende sokono irin̄son̄soon̄a qanananon̄ ano laligonin̄. Qaa qootogo ejemba tosaan̄a yon̄oo so kaan̄a Anutuwaa irin̄son̄soon̄aa bun̄a koloon̄ laligonin̄.

* 1:20: Ond 110.1 * 1:22: Ond 8.6 * 1:22: Kol 1.18 * 2:1: Kol 2.13

⁴ Kaaŋ laligoninto, kambaŋ kokaamba iikaan qaago. Anutunon kiankomuya tetegoya qaa kanon jopagon nonono.

⁵ Kana uugun Anutu qetama mun iikawaajon koomuya koloon laligoninto, Anutunon Kraist men gbiliroti, anana mono kaanjadeen men gbilin nonono kotiin laligojon. Iwaa kalen moriaŋanon mono hamo qen onono mombo letongi.

⁶ Kraistnon waaroti, anana mono kaanjadeen nonomindiuro koomuyanona waanin. Anutunon Kraist Jiisas wano Siwe gomanon uroti, anana kaanjadeen Siwe laaligowaa jake ejuti, mono iikanon nonono iwo tosaana galen koma onoma laligojon.

⁷ Anutunon kokaembaajon kaen nonono: Anutuwaa kalen-moriaŋaa kowia tetegoya qaa iikanon asuganon asugiro moma asariwombaaajon moro. Moma asarin kanagen kambaŋa kambaŋa qaita mon asugiro tetegoya qaa laligon ubonati, kambaŋ iikanon ii men somariin nonomambaajon moro. Anutunon Kraist Jiisas wasiro kan uujopaya kaen qendeema nonono.

⁸ Anutu moma laarin mugi kalenmoriaŋanon mono hamo qen onono mombo letongi. Onoangio nemun koma aon iikaana kanon mende letongito, Anutunon kalenaajon ama men letoma onono.

⁹ Angio iwoi mon ama men sororogogitiwaaajon mende letongi. Monon mon ana selia men ubabotiwaaajon mono kalenmoriaŋaajonadeen kaen ama onono.

¹⁰ Anana Anutuwaa borosowoga laligojon. Kraist Jiisaswo qokotaanin Anutunon uu dologa mokolon nonono. Anutunon walawala gawon awaa awaa meweengon mozongoroti, anana ii men laligowombaaajon kaen mokolon nononota laligojon. Kian.

Kraistwo qokotaan sele busu motoongo koloojon.

¹¹ Kawaajon Efesus on wala Juuda ejemba mende koloon Anutuwaanon kanageso mende laligogiti, mono ii romonjon laligowu. Tosianon onoojon kokaen jen jen onoma laligogi, “Nono Anutuwaa aiweseananawo laligojonto, kantri tosaana on ejemba omaya aiweseqia qaa!” Qa ii eja boronon aiwese selenananon kotonkejuti, mono ii romonjon jen laligogi.

¹² Ono kambaŋ iikanon uugia Kraistwo mende jopagon aon een yamagen laligogi. Waba kantri on Juuda kanageso nonoo too leeurunanaga laligogi. Anutunon ejemba iyanajon meweengon nonono laligojoni, on nonoo batunananon qagia qaa laligogi. Anutunon Bunaya alauruta onomambaajon jen qaa somongoroti, on ii mende totoon moma koton tompin laligogi. Oyanboyan koloowombaa jejeromonromongia qaa. Anutugia qaa kaana namonon een lan laligogi. Mono ii romonjon laligowu.

¹³ Ono wala sigensigen laligogito, Kraist Jiisaswo qokotaagi sayanon songbama onono kambaŋ kokaamba afaangon Anutuwaa kosianon kan laligoju.

¹⁴ Kraist ano lae Tonana kolooja. Iinon Juuda kanageso ano waba kantri ejemba tuun woi anana mindirin nonono mutulanjonkejon. Batunananon kere en sopa renjen kotiga kuun mendeema nononoti, iinon mono songo ii riwagoro uumeleen kanageso motoongo koloojon.

¹⁵ *Jiisasnon iyanaa balon selianon komuro iikaana kanon Juuda nononon Kana qaa ano iikawaa jojopan qaaya ano jenkooto tosia ii kondeeno. Tuun woi mindirin nonoma kanageso gbilia motoongo koloowom-

* 2:15: Kol 2.14

baajon ii kondeeno. Kawaajon uu gbilia mokoloon nonono Kraistwo qokotaanin batunananon luaeya kolooro.

¹⁶ *Kraistnon komun kere nanamemenana maripoonon qero komun kamaaro. Sele busunon motoongo komurotiwaa sayanon mono ejemba tuun woi nunuano saanon eleema Anutuwaa kosianon kawonja. Kaen mindirin nonono saanon boroqege ambonja. Ii andaboron Kraistwo sele busu motoongo koloon laligojon.

¹⁷ *Kraistnon kan luae koloowaatiwaa Bunaya ii waba kantri ejemba Anutu gema qen sigensigen laligogiti, onoojon jen asarin onono ano Juuda ejemba Anutuwaa kosianon laligoniji, mono nonoojon motoonadeen jen asarin nonoma laligoro.

¹⁸ Kraistnon Juuda ano waba kantri ejemba anana kuuya nemun koma nonono Unja Toroya motoongonon kana qendeema nonono saanon afaangon Mananaa jaasewananon keubonja.

¹⁹ Kawaajon ono Juuda ejemba qaagoto, kilen waba ejemba tawatawaya ii mende toroqen laligoju. Anutuwaa goman balon toya soraaya koloogi nonowo motoon Anutuwaa uumeleen kanageso koloojon.

²⁰ Gejatootoo ejemba yononon waladeen Anutuwaa qaanon tando oson kuugi Kraist Jiisas ano kan tandonana kombombanja koloon aposol wasin nonoma wanana nano Anutuwaa uumeleen jigo koloojon. Ono kaanagadeen tando iikanon keuma nanjonango ama aon kotikotii mokoloonkeju.

²¹ Iinon miri ii muzugon mindirin somongoro namakeja. Anana Pombo qokotaan nama mutulanonin momalaarinananon kotiin somariiro Anutuwaa uumeleen jigo kowoga koloojon.

²² Ono kaanagadeen Pombaanon qokotaan uumeleen alaurunana tosaana yonowo mutulanon motoon nama uugia nanjon aon kotikotii mokoloonkeju. Kaen nama Anutuwaa uumeleen jigo koloogi Unja Toroya uugianon anota ano jigoya iikawaa uutanon laligoja. Kian.

3

Poolnon waba kantri yonoonon kema Bunja gawon mero.

¹ Kania iikawaajon ama Pool niinon waba kantri ejemba ono ilaan onomabaajon gawon men laligojen. Kaen laligowe Kraist Jiisaswaa gawon mewetiwaajon kapuare mirinon noongi rama simin kuma qama koolinkejen.

² Anutunon kalenmorianja kantri tosaana onoojon mendeema onono qeangowutiwaa gawon nonoti, ono ii onanon modaboroju.

³ Anutunon qaa areja aasangoya nisaama jero moma yagojeni, qaa iikawaa kania torodaamonda oon onombe.

⁴ *Oon onombeti, ono tere ii weengon saanon noo kania kokaen moma asariwu: Niinon Kraistwaa kania aasangoya ii awaagadeen moma kotojen.

⁵ Monowaa monoyanonga ejembanon kanain laligon kouma laligogiti, iyononon kamban iikanon Bunja aasangoya iikawaajon tompin laligogi. Kaanja laligon kougito, kamban kokaamba Unja Toroyanon ii Anutuwaa aposol ano gejatootoo ejemba tak-kootoya nonoojon jen ninisaano mojon.

⁶ Bunja aasangoya ii kokaen: Kraist Jiisasnon oyanboyon bunja qen nonombaatiwaajon jen qaa somongoroti, ono ii Juuda nonowo ororon angon koma men laligoju. Oligaa Bunanon iikawaa kania ii waba kantri

ejemba onoojon kaanagadeen qendeema onomakeja. Ono uugia meleema saanon nonowo motoon kotumotueyaa Bunaya so motoondeen bunya qen aon laligoju. Uugia Anutuwo somonjon motoon Kraistwaa sele busuya koloon nonowo tuun motoongo nanjon.

⁷ Iwaa ku-usunjon mono noo uuna sololoo uuna meleembe Anutunon kalenmoriaja sewaja qaa nono. Ii nono kana koloo Oligaa Bunawaa gawon meme ejaga koloowe.

⁸ Niinon Anutuwaanon kanageso soraaya kuuya onoo newo baagianon kamaanqeqeta totoon laligojen. Kaen laligojento, Anutunon kilen kalena uuta koi kaanja nono: Niinon Kraistwaa oyanboyanaa Bunaya ii waba kantri ejemba onoojon jen asarimbajaan simbawonawo mojen. Oyanboyan iikawaa kania ii kuuya oson moma kotodaborowonatiwaa so qaago.

⁹ Anutunon monowaa monoyanon iwoi kuuya mokoloon Bunaya aasangoya kojanjiro ejembanon laligon kouma laligogiti, kambaan iikanon tompin laligogi. Kawajaan niinon Anutuwaa Bunya aren aasangoya ii galen koma laligowe honawo koloonkeja. Niinon iikawaa kania asuganon jewe ejemba kuuyanon moma sorogowutiwaajan simbawonawo mojen.

¹⁰ Anutunon momakootoya kania kania qaita mon ninisaano kambaan kokaamba uumeleen zioz tuun batunananon amin monin asuganon koloon seinkeja. Anutunon uusiina kokaen momakeja: Ben kawali galen ano pon qerewenja gajoba uuta ano kamaanqeqeta Siwe namo batugaranon ilawoila kuuya galen komakejuti, iyononon kaanagadeen Anutuwaa momakootoya ii geja ama mobutiwaajan momakeja.

¹¹ Yononon ii mobutiwaajan Anutunon Bunya arena ii monowaa monoyanonga kambaan qaanon uutanon jen kotiin ano ero. Iikawaa so Ponjana Kraist Jiisas wasiro hona mokoloo kanagesouruta koloon mindirin nanjon.

¹² Kraistwo qokotaan nama moma laarin munin Anutuwaa nagu-non kaen tano saanon iwaa jaasewanon keubombajaan awasankaka nanjon.

¹³ Kawajaan kokaen welema ononjen: “Niinon kapuare mirinon rama ono qeangowutiwaajan ama konjilin moma laligonkejen, iikawaajan uugia mono mende kamaawa. Ono noo siimbobolona iikawaajan ama saanon akadamiawo koloowuya.” Kian.

Poolnon Efesus yonoojon kokaen qama kooliro:

¹⁴ Kania iikawaajan niinon Manjana simin kuma mun qama koolinkejen.

¹⁵ Iinondeen mono manjana mutuya kolooja. Iwaa so Siwe ano namowaa kanageso kuuya anana ama qa ii men qamakejon.

¹⁶ Kokaen qama koolinkejen, “Anutu, gii mono Unaga Toroya ama onona uugianon kotinkebaa. Goo Bunaga ku-usunja bunabunayawo ii tetegoya qaa kowiganon eji, gii mono ku-usunga iikawaa so men kotiin onomakeba.

¹⁷ Men kotiin onona saanon Kraist moma laarin mugi uugianon dun men laligowaa. Kaen laligoro kosogia Kraistwaa uujopanon mondongon mendungogi kemero rindanon nambu.

¹⁸ Uujopayanon nemun koma onono kanageso soraaya kuuya yonowo saanon Kraistwaa uujopayaa kania moma kotowu. Jopagon nonomakeji, uujopa iikawaa soya ii kokaen: Goraaya leele tetegoya qaa kema bimbigoja. Koriga enduwaa enduyanon kemalija. Koriga euwaa euyanon uja. Kaanagadeen dutanon emuwaa emuyanon kemen eja.

¹⁹ Kraistwaa uujopayanon mono balombaa momonanaa soya uuguja. Ii moma komuwutiwaajan kokaen qama koolinkejen: “Anutu, gii mono akadamiwaa kuuya kanon uumomia saa qen musulungon onomba.”

²⁰ Anutu kaen qama koolin mun kokaembaajon mepeseenjejen: Anana momonana uugun iwoiwaajon qama koolin qisiwonaga me jaameleen unj iima romongwonagati een, iinon mono iwoi ii saanon men kotiin nonombaa. Anutu ku-usujanon uunananon gawon menkeji, iinon mono iikawaa so qamakooli ano momonanaa soya ii uugudaboron afaangon iwoi kuuya saanon nonomakebaa. Kawaajon mepeseen munkebona.

²¹ Uumeleen kanageso anana ajoroon Kraist Jiisaswaajon ama Anutuwa qabunaya mepeseenin akadamuyawo koloon ewaa. Ii ben isurunana yononon men kotiin tetegoya qaa en ubuti, kambaan iikanon mono kaanjadeen akadamuyawo koloon ewaa. Qaa ii onanon.

4

Kraistnon mindirin nonono sele busu motoongo kolojon.

¹ Niinon Pombo qokotaan nama gawonja mewetiwaajon kapuare ejaga kolojen. Qaa ii jedaboron uugia qaa kokanon jen kuujen: Anutunon nanamemen akadamuyawo ama men laligowutiwaajon onoonoti, iikawaa so onjo mono laaligo qaita mon laligowu.

² *Mono uugia men kamaan ama qaa baatanon kema ejemba gumbonjonjon qaganon ama onoma laligowu. Lombo mokosingon laligowu. Mono lolongon bologaa kitia mende meleembuto, qaqaangon jopagon aon laligowu.

³ Unj Toroyanon uugia men kululuun luaewaa kasanon somongon mindirin onomakeji, onjo mono uusoomongo ii batugianon ewaatiwaajon kaparan koma nambu.

⁴ Anutunon onoonoti, iikanon mono ororon oyanboyan koloowombaaajon jejeromonromongia motoongo iikayadeen ama onono mamboma laligoju. Iikawaa so onjo kaanjadeen Kraistwaa honja sele busuya motoongo koloogi mono Unj Toroya motoongonon inaan onono laligowu.

⁵ Ponjana motoongonon galen koma onono ororon moma laarin mugi oomulu motoongo iikayadeen men onongi motoon koloon laligoju.

⁶ Anutunana motoongonon kuuya man koma nonomakeja. Iinon iwoi kuuya kore nunuugun Ponjana uuta koloonkeja. Kaen koloon jeta ten kombombaaajon kuuya kuun inaan nonoma uunana so laaligo ano rama momo nonomakeja.

⁷ Iikawaa so ororon Kraistwaa sele busu motoongo laligojonto, Kraistnon kalenmorianja usiinjaa so maama nonono. Gawon memewaa momo kalenja kania kania ii motomotoon sonananon mendeema nonono laligojon.

⁸ *Kawaa qaaya ii kokaen jegita Bunj Terenon eja,

“Iinon eukanon uma nama kapuare ejemba mamaga onono bunjauruta koloogi kalenja kalenja ii ejemba ananaajon nonono.”

⁹ “Eukanon uro,” Anutunon qaa ii mono nomaembaajon jero? Iikawaa kania ii kokaen: Kraistnon wala Siwenonga kamaaro. Mono namo dutanon emukanon kemero.

¹⁰ Kamaaroti, iinon mono kaanagadeen eleema eu uro. Uma Siwe gomambaa Jakeya kuuya unuugun qaganon eukanon uma laligoja. Iikanon laligon Siwe ano namowaa ilawoilaya kuuya ii esujanon men saa qen kuuya sokondaboron laligoja.

¹¹ Kraistnon ejemba ananaajon momo kalenja kania kania kokaen mendeema nonono: Gawonja mendeema nonono tosonian wasiwasi ejemba wanja (apostol) koloogi. Tosianon gejatootoo ejemba (profet) koloogi.

* 4:2: Kol 3.12-13 * 4:8: Ond 68.18

Tosianon uukuuku ejemba (ewanjelis) koloogi. Tosianon eja to pasto ano boi qaqazu koloogi.

¹² Kraistwaa sele busuya ii uumeleen kanagesouruta. Nononon yonoo uugia nanjonin kotikotii mokoloowutiwaajon gawonja kaen mendeema kuun nonono. Kanageso soraaya anana kuuyanon uuwaa gawon mewombaaajon jojoridaboron laligowombaaajon ama kaen inaan nonono.

¹³ Kaanon kaen gawon morota morota men laligon Anutu moma laarin kanagen Meria moma yagon iikanon men kululuun aon motoongo koloon nambonja. Anutuwaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii koreyanon Kraistwaanon eja. Nononon Kraistwaa kowinonja momoya ano esunja horonin musulungon nonono somariin sein kotiin laligonin akadamura maama nonono kuuya asugiro laligowonja.

¹⁴ Toroqen naamade kaanja laligowombotiwaajon Kraistnon uunana kuun iyanja kaanja akadamonanawo koloowonatiwaajon inaan nonomakeja. Naambora kaanja laligonin qewolon ejembanon aren ii me ii ama mondon tutugon nononji tama kamaan nunuroti, onjo mono iikawaa so koloon lan laligowubo. Haamonon momosiin ewaewan kono kowenon qindiuro sirinon godomaruru lan wama kemaqen-kanqen ama simbirinsambaran amakeja. Kawaa so balon ejembanon selenon kuukuu ama unju men momo tiliqiliawo mokolon ejemba lan kuma ononji jinjaun amakeju.

¹⁵ Iikawaa so lan mende laligowuto, qaa honagadeen pondan jen jopagon aon laligowu. Kaanja laligon Kraistnon wanana kolooji, kosogia mono iwaanon mondongogi kemero rindanon iwoi kuuya kanon somariin kotiin akadamura koloon laligowu.

¹⁶ *Kraistnon wanana koloon anaa sele busuya anana kuuya galen koma nonono tokotokoya kuuyanon sele busuya ano kana boria toroqen somonjon metulanjon nononji motoon koloojon. Esun motomotoon en nononjiwaa so mono gawonana men kotinjon jopagon aonin honja sele busuya iikanon kotiin somariinkeja. Kian.

Asasгаа nanamemen gbilia ama men laligowu.

¹⁷ Kaanja koloojonwaajon niinon Pombaa jeta men galen meme qaa kokaen jewe moma yagowu: Uumeleembaa gadokopa ejemba uumomogia sooro kikisi kaanja koloon een omaya lan laligonkejuti, onjo mono iyonoonon tani bologa ii mende toroqen ama men laligowu.

¹⁸ Uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo uumomogia-non tiuro Anutuwo laaligowaajon sisau ama sooji. Momo bologanon uugia gojoma duurotiwaajon ama poumapou ama tompin laligoju. Kawaaajon Anutuwaanon laaligo kotiganon mende qokotaankejuto, iyanjiodeen lan toontoon laligoju.

¹⁹ Galengia mende men aogi uugia gojondabororo gamu sayawo unuro laligoju. Uugia kaiseranon somonjon men tiloon onono iwoi kaanjaajon lan aisoonkeju. Iwoi menjo mewombaaajon otoko ama koposonjonkeju.

²⁰ Yononon kaen amakejuto, onjo Kraistwo laaligowaa kania ii kaanja mende kuma ononji mogi.

²¹ Onjo qaa honja Toya Jiisaswo qokotaagi iikawaa so kania kuma ononji honja kokaen moma yagogi:

²² *Wala nanamemengia walaga otaagi siingia kombombanja bologanon anjomokolon ama onono tiwilaan aowombaaajon anji. Kana kuma ononji mogiti, iikawaa so mono uugia walaga motogon gilin gema qewu.

* 4:16: Kol 2.19 * 4:22: Kol 3.9

²³ Uumomogia menj gbiligi kolonaniŋ laligowutiwaajonj kana kuma onjonji.

²⁴ *Anutunonj anana anaa kaitaniaa so soraaya koloonj kotiin laligowom-baajonj mokoloonj nonono. Uu gbiliaa laaligo solana otaawombaajonj mono nonono. Kawaajonj uu gbiliaa iikayadeenj mono bo konji kemero laligowu. Kana ii kaenj kuma onjonji moma yagogi.

²⁵ *Kana kaenj ero anana Kraistwaa sele busuya motoonjo iikawaa uutanonj daremunj kaanja toroqenj ala-ala koloonj laligojonj. Kawaajonj qaa qolonmolongoya ii mono motogonj giligi kemero batugianonj qaa honagadeenj kuuya aminj moma laligowu.

²⁶ *Temboma kukupirinonj ambuti eenj, mono kilenj singisonjo mende ambu. Iriŋgia soombaati, qaagia ii mono uulanawo ween jaayanonj mende tegonj kemero jenj tegogi solananiwa.

²⁷ Kaenj Kilenaa Toyanonj batugianonj koubabotiwaajonj qewagonj kamban monj mende munj uulanawo yakariwu.

²⁸ Monjonj yongoro meme laligoroti, iinonj kaanja mombo mende amba. Kaenj qaagoto, mono iyanaa borianonj gawonj kaparanj koma menj laligowa. Gawonj menj anaa nene hinaya mokoloonj saanonj afaanjonj ejemba wanaya nanjonj onjomakeba.

²⁹ Qaa saga monj jegianonga mende kamaawato, qaa ejemba uugia nanjonj menj kotiiwaati, mono iikayadeenj jenj laligowu. Ejemba qaagia moma uugia ejiwaa so qambanmambambaajonj amamaajuti, mono iikawaa so gejanono qaagia onjonji naanja moma qeangowuyaga.

³⁰ Anutunonj buŋauruta downana mero Siwenonj ubonjati, kamban iikawaajonj aiweseya kombombanja mokotaan onono uugianonj kemenj Anutuwaawo munjenja kolooja. Kawaajonj Anutuwaawo munjenja Unja Toroya ii mono wosobiri mende qenj mubu.

³¹ Onjo mono uukaambo ano uuduuduu kuuya ii qetegonj giligi koriganonj raba. Ugerenonj mende juma onjoro uugianonj aonj yonj qama jenj aowubo. Kaanagadeenj gemaqeqe qaa tokoronkota ii mende jewu. Anjonjora kania kanianonj uugia menj tiloowabotiwaajonj ii mono kuuya gema qegi korikori ewa.

³² *Korikori ewato, ala-ala menj migigiin aonj gumbonjonjonj qaganonj ama aonj laligowu. Kraistwo qokotaagi Anutunonj singisonjogogia mesaonj songbama onjonoti, onjo mono iikawaa so toroqenj koposogia mesaonj aonj laligowu. Kianj.

5

Anutuwaawo asasaganonj laaligo ii kokaenj:

¹ Anutuwaawo wombo meraboraana koloojutiwaajonj siligia mono kaparanj koma Anutunonj amakejiwaa so ama otaanj laligowu.

² *Kraistnonj jopagonj nonoma laaligoya nonoojonj ama qeleema mesaoro. Siimolonj oogi kaasoyanonj umakeroti, Anutunonj iikawaa so Kraist laaligoyaa kalenja ii moma anjonj kono moronja unkoowayawo kaanja koloonj iwaa jaanonj pumpungoro aisooro. Onjo mono kaanagadeenj uujopanonj nama Kraistwaa so jopagonj aonj ama menj laligowu.

³ Serowilinj ano anjonjora kania kania me otokowaa (greedy) silia ii Anutuwaawo jaanonj mende sokonja. Kawaajonj Anutuwaawo ejemba soraaya

* 4:24: Jen 1.26; Kol 3.10 * 4:25: Zek 8.16 * 4:26: Ond 4.4 * 4:32: Kol 3.13 * 5:2: Eks 29.18; Ond 40.6

kolojutiwaa so iwoi kaanaa qaaya monj ii batugianonj mende oosirinj jegi mobu. Awawi!

⁴ Gonj koma jononjsisi ama qaa saga arokuukuuyawo ano qaa senja senja ii mende jewu. Iikanonj uugia menj tilooro mende sokonja. Kawaajonj ii mono mesaodaboronj mepemepesee qaa jenj seinj laligowu.

⁵ Qaa kota koi mono moma komuwu: Monjonj serowilinj me angonjora me otoko koloonj iwoiwaajonj koposongonkeji, iinonj mono Anutuwaa bentotonja bunja qenj aomambaajonj amamaawaa. Nanamemenj iikanonj benj qolonjmolongoya me tando lopionj mepeseenj onjmakejutiwaa tania kolooja. Kaenj anji, iinonj mono Kraist ano Anutu yoroo bentotonj uutanonj keumambaajonj amamaawaa.

⁶ Anutunonj singisonjgo iikaanaajonj ama temboma irinjonjsoonja qaa qootogo ejemba yonoo qagianonj ano umakeja. Kawaajonj monjonj qaa omaya kaanja menj kele ama tutugonj tiligonj onjombabo.

⁷ Kawaajonj ejemba kaanja mono gema unjnj yonowo ainjolonj mende laligowu.

⁸ Wala pangamanonj laligogito, kambanj kokaamba Pombo qokotaanj nama iwaa asasagawo laligoju. Nanamemenjgia mono asasagaa bunjaya kolojutiwaa so ama menj laligowu.

⁹ Asasagaa bunja kolojutiwaa toomorianja honja ii kokaenj: Onj nanamemenj awaa otaagi Anutunonj qaagia menj tegoro solanjaniwu ano qaa honja toonjgadeenj menj laligowu.

¹⁰ Naa iwoi Pombaa jaanonj sokombaati, iikawaa kania mono monjgama gosinj moma asariwu.

¹¹ Pangamambaa nanamemenj gorosonja ama menjkejuti, iyonowo mono ainjolonj mende toroqenj laligowu. Yonoo kilenajia ii mono injisaama asasaganonj ama menj onjombu.

¹² Tosianonj singisonjgo aasangoyanonj amakejuti, ii asuganonj jeninj gamuyawo koloowabo.

¹³ Anutuwaa asasaganonj singisonjgogia kuuya menj asariro kaniagia honjanonj mono asuganonj asugiwaa.

¹⁴ Asasagaa Toyanonj mono aasangoyaa iwoiya kuuya injisaano asasaganonj asuginj ewaa. Kawaajonj qaa monj kokaenj jegita eja,

“Gaonj ejanj, gii mono uuga tooro moba.

Mono koomuyanongja gbilinj waana Kraistnonj menj asarinj gombaa.”

¹⁵ Qaa iikawaa so nanamemenjgia mono momakooto qaganonj ama menj laligowu. Moto koloonj tompinj laligowubotiwaaajonj mono awaagadeenj galenj menj aonj laligowu.

¹⁶*Kambanj kokaamba bobooli kambanj koloojiwaaajonj ama uuwaa gawonj mewombaa kana monj koloowaati, kambanj ii mono mende mesoqesoonj tiwilaawuto, ejemba kooronjanonj kema osonj qambanjmambanj koma onjombu.

¹⁷ Kawaajonj eja uugia qaa kaanja lanj mende laligowuto, Pombaa uusiinja ii awaagadeenj moma asarinj nambu.

¹⁸ Wain apu kotiga nenj enkalolonj ambubo. Angiaa jaajaa laligogi momogia bologanonj asugiro pangamanj laaligononj ritegonj kemenj tiwilaawubo. Kawaajonj enkalolonj ambuboto, Unja Toroyanonj uugia saa qewaatiwaaajonj mono kaparanj koma nambu.

¹⁹*Mono Bunja qaa aminj moma ondino (Buk sonj), mepemepesee rii (oonjsaa) ano uuwaa rii tosia ii uu wombogianonj qama Ponj mepeseenjkebu.

* 5:16: Kol 4.5 * 5:19: Kol 3.16-17

²⁰ Kaen me kaen kolooro iikawaajon mono Ponjana Jiisas Kraistwaa qata gama Manjana Anutu suulan dangisen jen mun laligowu. Kian.

Loemba onoo qambanmamban qaa

²¹ Kraistwaa jeta uuguwubotiwaajon mono keegia moma batugianon qaa baatanon kemen aon laligowu.

²²⁻²³ *Kraistwaa sele busuya ii uumeleen kanageso. Iinon iikawaa wana ano Hamoqeqe Toya kolooja. Iikawaa so ejanon kaanagadeen embiaa wana kolooja. Kawaajon emba onoo mono Pombaa qaa baatanon kekembaa so onoangiaa lourugia goda qen onoma qaagia baatanon kema laligowu.

²⁴ Uumeleen kanageso anana Kraistwaa qaa baatanon nanjonji, iikawaa so emba ononon kaanagadeen mono lourugia yonoo qaa kuuya otaan laligowu.

²⁵ *Kraistnon iyanaa uumeleen kanagesoya jopagon nonoma ananaajon ama laaligoya togon qeleenoti, iikaana eja ononon mono kaanagadeen embaurugia jopagon ukalen ama onoma laligowu.

²⁶ Kraistnon uumeleen kanagesoya Buna qaayanon tak koton emba bunaya soraaya koloowombaajon apu kaana kanon songbama men solaninj nonono.

²⁷ Iinon anana bumbuna awaa soro koloowombaajon moma uunanaa sunuya men solaninj jewon gojejeraya qaa koloowombaajon kaparan komakeja. Kanageso soraaya koposowaa qaana qaa koloowombaajon momakeja. Kraistnon kan nunuano asamararanon eu keuninj jilananon kuuro asarinj emba bunaya kaana iyanaa jaasewanon nonoma nonono akadamunanawo ano iimasiinsiinanawo nambona.

²⁸ Eja onoo kaanagadeen mono Kraistwaanon tani ii otaan embaurugia jopagon onoma laligowu. Embia jopagonkeji, iinon mono iyanaa kalan koma aonkeja. Kawaajon onoangiaa sele busugia kalan koma aonkejuti, iikaana mono embaurugia kalan koma onongi sokombaa.

²⁹ Mononon mon ana sele busuya kamban mononon kazi mende ama muroto, kuuya anana sele busunana wagin kalan komakejon. Kraistnon kaanagadeen uumeleen kanagesouruta anana sele busuya kaana qaayanon nunuagin kalan koma nonomakeja.

³⁰ Uumeleen kanageso anana Kraistwaa sele busuya koloojon. Anana Kraist sele busuyaa dondomonuruta koloon laligojon. Kawaajon nunuaginkeja.

³¹ *Buna qaa mon kokaen eja, “Kawaajon ejanon mono nemunmana oromesaon embiawo qokotaan woi yoronon selemotoongo koloon laligowao.”

³² Qaa ii sareqaa aasangoya. Ii Kraist ano uumeleen kanageso ananaa uu soomononanaajon jen oojen. Qaa aren iikawaa kania ii aasangoya ano dusiita keemeya.

³³ Kaen koloojato, onoojon qaa ii kokaen jejen: Onoo motomotoon mono kaanagadeen embaurugia onoangia kalan koma aonkejutiwaa so jopagon onoma laligowu. Emba ononon mono kaanagadeen lourugia goda qen onoma laligowu. Kian.

6

Merabora ano nemunman onoo uusoomonoo

* 5:22-23: Kol 3.18; 1 Piito 3.1 * 5:25: Kol 3.19; 1 Piito 3.7 * 5:31: Jen 2.24

1 *Merabora onoonon nanamemen dindiŋa ii kokaen: Ono mono Pombo qokotaan nemunmanwoigia yoroo jegara ten koma otaan laligowu.

2 *Anutunon jojopan qaa 1-2-3 kawaa tetegoyanon tawaya nonomambaa-jon mende jero ejato, jojopan qaa jango 4 ii dondomonawo. Wala kokaen jeja, “Nemunmanwoiga mono goda qen oroma laligowa.” Qaa ii ten konin Anutunon iwaa tawaya nonomambaa qaaya kokaen somongoro oogita eja,

3 “Goda qen orona Anutunon toomorian gono toroqen namonon kambaŋ koriga laligowaa.”

4 *Meraboraaurugianon uukanjanjiawo koloowubotiwaajon man ononon mono qaanon soya uugun mende horon kiton onoma laligowu. Kaen qaagoto, Pombaa Kana qaa ten kombutiwaajon kuma onoma iikawaa so mindingon onongi somariiwu. Kian.

Welenqeŋe ano galen onoo qambanmamban qaa

5 *Welenqeŋe ono mono namonon galenurugia yonoo qaagia Kraistwaa qaa kaanŋa ten koma siijaago siimeme mende amakebu. Qaagia uuguwubotiwaajon sombugia moma jenengiawo ororo laligowu. Uugianon gbingbaon mende ambuto, mono bon qen nama ama men laligowu.

6 Tourugianon kondokondoowaa wan anŋi ejembanon injisosoroowutiwaajon qaagoto, jaaqasue mesaon uugia gawonon ama menkebu. Kaen ama Anutuwwa uusiinŋa otaan Kraistwaa welenqeŋe kaanŋa koloonkebu.

7 Balon ejembaga welen qen ononjonjen Pon anŋa welen qen munkejon. Kaen moma gawonŋia mono Pombaa jaanon sokombaatiwaa so uuqeeangowo men laligowu.

8 Qaa koi mobu: Onoo batugianon tosonian gawon toya laligoju ano tosonian tourugia ii tawagia qaa een welen qen onoma kamaanqeŋeta laligoju. Ii kilen daen yononon gawon awaa ii me ii menkejuti, Anutunon mono iikawaa tawaya onono bunŋa qen aowuya. Qaa ii mono romongon laligowu.

9 *To ano welenqeŋe onoo Pongia motoonŋo iinon Siwe gomanon laligoja. Iinon ejemba tosaanŋa mende injisosoron tosaanŋa mende sureen onomakejato, so motoongonon gosin qaanaŋa jen tegon nonombaa. Galen ono ii moma kotojutiwaajon mono welenqeŋe alaurugia yonowo wasombura maayanon aon so motoonŋo ama onoma horon ureen memetorotoro mesaon laligowu. Kian.

Anutuwwa jurujamban kuuya men laligowu.

10 Terena oodaboromambaaon ama qaa kokaen oojen: Ono Pombo qokotaan nanŋi ku-usunŋa somatanon mono inaan nanŋon onono kotiinkebu.

11 Kilenŋaa Toyanon selenon kuukuuwaa momo aren kania kania amakeji, ono ii jaasewan qen kotakota nambutiwaajon mono Anutuwwa jurujamban kuuya men konŋi kemero laligowu.

12 Nononon balon ejemba sa busugiawo yonowo manja mende aonkejonto, ben kawali galen ano konhaamo bologa bologa tuarenjen ama onombombaaon nanjon. Ben kawali galen bologa namo sombin batugaranon jinŋaron dunŋianon nama pon kaanŋa galen komakejuti, ii mono qotogon qetama onomakejon. Kaanŋagadeen pon qerewenŋa boi uuta ano kamaanqeŋeta batunananon pangamambaa ometotombaa eja geria

* 6:1: Kol 3.20 * 6:2: Eks 20.12; Dut 5.16 * 6:4: Kol 3.21 * 6:5: Kol 3.22-25 * 6:9: Dut 10.17; Kol 3.25; 4.1

laligon ilawoila kuuya galen komakejuti, nononon mono iyonowo manja qenkejon.

¹³ Kawaajon tuarenjen ama onjombombaajon mono Anutuwaanon jurujamban kuuya men kongi kemero nambu. Kaen nanngi kereurugia kamban bologanon unuwombaajon alanza kumakebuti, kamban iikanon mono saanon afaangon manja qen riitama onjombu ano manja qegi tegoro saanon goman balongianon wakasiin nambu.

¹⁴ *Jurujambangia mono kokaanja kaya mouma aowu: Qaa honagadeen jejeta iikanon mono irimungan kaanja iingianon somongon nambu. Nanamemen solanja soro ii totogianon reen maleku kaanja koma sopa somongon aon nambu.

¹⁵ *Kana esu mouma saanon rindangon riin kemakejon. Kawaa so onjo mono luaewaa Bunja jen seiwombaajon jojorigi iikanon nemun koma onjombaa.

¹⁶ Jurujamban iikawo toroqen suman wana qata momalaari ii mono bunja qen aon suulan besaan namakebu. Kilenaa Toyanon ninidon siwisewe nonomambaajon moma tiwo wasaya motonkeji, iikawaa angobato geria kuuya mono reen iikanon qewagon angon koma aonkebu.

¹⁷ *Anutuwaa Hamoqeqe Toya ii mono bunja qen aowu. Bunja qen aon mombo letombuti, donhamo ii mono wangianon aen wanjou kaanja mougi turun angon koma onjombaa. Unja Toroyanon manjawaa soo somata nononji, ii Anutuwaanon Bunja qaa. Ii kaanagadeen mono bunja qen aon uu wombogianon ama manja iikanon qenkebu.

¹⁸ Jurujambangia kuuya ii mouma aon mono kamban so Anutu qama koolin qisin laligowu. Unja Toroyanon kondoon inaan onjombakawaa so mono welema sama munkebu. Mono pondan uugbiligbili laligon suulan Anutuwaa ejemba soraaya kuuya yonoojon ama kaparan koma qama koolinkebu.

¹⁹ Noojon kaanagadeen kokaen qama koolinkebu, “Anutu, gii mono qaa kota dindina Pool muna goo Oligaa Bunjaga aasangoya ii qaa jantanon jewaatiwaa so jen asarin awasankakagadeen nama uukuuku men onjombakaa.”

²⁰ Niinon Oligaa Bunja iikawaajon ama Anutuwaa jotamemeya eja wana kolojento, gawona menkejeniwaajon ama kamban kokaamba kapuare mirinon rajen. Kawaajon Bunja qaa ii Anutuwaa jaanon sokombaatiwaa so awasankakagadeen jen laligomambaajon mono qama koolin laligowu. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

²¹ Wombo alana Tikikus iinon noo sunduna ano mobuya. Iinon Pombo qokotaan gawona membiri-qembiria qaa menkeja. Kokanon nomaen ama men ramakejeni, ii kuuya injoro onjo kaanagadeen ii mobu.

²² Nononon nomaen rama laligojoni, onjo sundu ii mobutiwaajon Tikikus wasin mube Efesus onoonon kawaa. Iinon kan ulunkolen men onono saanon bonjon laligowu.

²³ Manjana Anutu ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono uumeleen alaurunana onjo lae qen uunon jopagon onoma momalaarigia men kotiinkeba.

²⁴ Ejemba Ponjana Jiisas Kraist kamban tetegoya qaa jopagon laligowuti, Anutuwaa kalenmoriananon mono kuuya onowo en en ubaa. Kian.

* **6:14:** Ais 11.5; 59.17 * **6:15:** Ais 52.7 * **6:17:** Ais 59.17

Filipai Tere Poolnon Filipai yonoo Tere ano. Jen-asa-asari

Poolnon misin gawon liligon mero indina woi kolooro Eisia Maino (Turkey) mesaon Yurop balonon keno. Kema Room prowins qata Masedonia kanon uugia kuuro meleengi Kraistwaa kanageso mutuya ii Filipai sitinon kolooro. Kanagen aposol Pool ii Room sitiwaa kasa mirinon angi siimbobolo qaganon raro gawon meme ejemba tosanon tuarenjen ama mugi. Ii ama mugi tosanon Filipai uutanon kaanjadeen qaa doogoya kuma onongitiwaaajon majakaka moro. Kamban iikanon Buna Tereya koi Filipai momalaari kanageso yonoojon ooro. Majakaka moroto, kilen ulunkolen qaa ano uunangonango qaa koi korisoro qaganon onon ano.

Poolnon kapuare mirinon raro Filipai momalaari kanageso yononon ilaan mubombaajon kalen angi karoti, inon iikawaa dangisen jen onomambaajon Tere koi ooro. Ii onon toroqen uunangonango qaaya mamaga motoon ano. Ano konajilin kania kania moro Filipai yononon Poolwaa qaaya ii mogi kilen kotiin awasanakaka nambutiwaaajon uu nanjon onono. Gejanono qaa tosaana kokaen: Onoangiaa selegia menj uma awelegowubotiwaajon mono galen menj laligowu. Dogo mamban koloon toroqen newegewele ambuboto, Jiisas kaana uugia menj kamaan ama aon laligowu. Qaa koi duduuwubo: Kraistwo qokotaan nanjuti, ii Anutuwaa kalenga. Juuda yononon Mooseswaanon Kana qaa arena tenj koma otaan Anutuwaajon sili iwoi amakejuto, uumeleen alaurunana ononon kaen qaago. Ononon mono Anutu moma laarin mugi kalenmorianj sewana qaa onono buna qen aon iikanon laaligo dongoga mokoloon laligoju. Daen yononon Kraistwo qokotaan laligojuti, Anutunon mono ii luae qen onono aisoon laligowu.

Kraist moma laarinj Anutunon uukoisoro nonono saanon awasanakaka qaganon kotiin laligowona ano uumeleen alaurunana yonowo motoon kaparanj koma kotiin nambona. Poolnon iikawaa qaaya ii mamaga ooro. Poolnon Filipai kanageso yonoo waegia kotiga mewombaajon moma laligoroti, iikawaa qaaya ii kaanagadeen asuganon ooro.

Buk kokawaa bakaya wana 7 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-11

Poolnon nomaen ama laligoro 1.12-26

Kraistwo laaligowaa kania 1.27-2.18

Timoti Epafroditus yoroonon gawon arena 2.19-30

Tuarenjen yononon tiligon onongi kamaawubo 3.1-4.9

Poolwaa alauruta Filipai laligogiti, iyonoo qaagia 4.10-20

Terewaa qaa kota wana 4.21-23

¹ *Pool Timoti noronon Kraist Jiisaswaa welen qen laligojo. Uumeleen kanageso soraaya kuuya Kraist Jiisaswo qokotaan nama Filipai sitinon laligojuti, noro onowo ano onoo wanjia (bisop, pasto) ano Buna gawon meme ejemba tosaana (diikon) onowo qaa aminj mobombaajon moma tere koi oojen.

² Anutu Manjana ano Pon Jiisas Kraist yoronon kalenmorian ononi luaenon laligowutiwaajon mojen.

* 1:1: Apo 16.12

Poolnon Anutu mepeseen qama koolija.

³ Niinon romonjon onomakejeniwaa so Anutu mepeseenkejen.

⁴ Kamban so korebore onoojon Anutu qama koolinkejen, ii mono korisoro qaganon qama koolinkejen.

⁵ Niinon Anutu kokaembaajon mepeseenkejen: Ono Oligaa Bunanon qokotaagiti, kamban mutuya iikanonadeen kanain niwo manja qen kotinjon noma laligon kouma laligoju.

⁶ Anutunon uugianon gawon awaa kanain men laligoji, ii mono toroqen mero Kraist Jiisasnon mombo asugi-waatiwaa kambanjon tegowaa. Kaen moma laarin kotiin Anutu mepeseenkejen.

⁷ Oo jogia newe, wombo alauruna kolojutiwaajon kuuya ono kaen romonjon onombe awaagadeen sokonja. Anutunon gawon nonota kapuare mirinon ramakejen me aworo niinon Oligaa Bunawaajon manja qen enkalolon qaa qewagon qaa onanon tiita iriga men kotiiwaatiwaajon liligonkejen. Kaen me kaen amakejen, kuuya ononon mono niwo nangi kalenmorian iikayadeenon sokoma onono gawona nangogi motoon simbanonawo kolojon.

⁸ Kraist Jiisasnon ono jopagon inaan onomakeji, niinon ii moma iikawaa qaganon nama kuuya onoojon siin moma injimambaajon kaparan koma laligojen. Kaen jen qaa hona jejen, ii Anutu ano saanon nanjon noma jewaa.

⁹ Niinon onoojon kokaen qama koolinkejen: Anutu, gii mono Filipai alauruna inaan onona toroqen kotiin jopagon aogi uujopagianon somariin seiwaa. Kaen kolooro saanon kana hona iima koton enkalolon qaa mesaon laligowu.

¹⁰ Kaen laligon saanon qaa gosin kana awaa soro meweengon soraaya koloon koposowaa qaagia qaa laligon ubu. Kraistnon eleema kawaati, kamban iikanon lombonananon tegowaa.

¹¹ Jiisas Kraistnon nanamemen solana nemun kono iikawaa hona asuginkebaa. Hona kanon uugia saa qero ejembanon kaen injiima Anutu mepeseegi qabunayanon seiwaati-waajon qama koolinkejen. Qaa ii onanon.

Pool kapuare mirinon anji Buna qaanon kotiio.

¹² Oo uumeleen alauruna, ononon noo kanana moma kotowu-tiwaajon kokaen moma oojen: Iwoi bologa noonon kolooroti, iikawaa bujuyanon seiwo Oligaa Bunanananon ejemba sokoma onono gawona-nanon toomorianawo koloonkeja.

¹³ *Nii Kraistwaajon ama kasanon gbadoon nongi Room kokanon rajeni, qaa ii manjaqeqe eja kuuya Siisa-kimbaa galenkonkon miri galen menkejuti, iyononon moju ano kaanagadeen ejemba tosaana mamaga yonoo geagianon kemero modaboroju.

¹⁴ Toroqen hona kokaen kolooro: Uumeleen alaurunananon kapuare mirinon rabe Ponon ilaan nomakejiwaa qaaya mogi. Ii moma seiseiyanon Pombo kotiin qokotaan nama kaparan koma awasanaka koloogi. Kaen koloon Anutuwaanon qaa torokoya qaa jen seigi toroqen kemakeja.

¹⁵ Tosianon noojon mogi uro uusiin soraayanon nama Kraistwaa kania jen asarinkejuto, tosiyanon noojon ama uugianon junjun moma gema nun angowowo ambombaajon moju.

¹⁶ Alauruna hona yononon noo kanana kokaen moju: Anutunon kuun nonota aworo niinon Oligaa Bunawaajon manja qen enkalolon qaa qewagonkejen. Kaen moma jopagon noma nanjon nomakeju.

* 1:13: Apo 28.30

¹⁷ Gemaqeqe ejemba yononon iyangiaajonadeen romongon tawawaajon mondon uugianon menjerenoro Kraistwaa kania kaen jen asarinkeju. Kaen ama kapuare mirinon rajeni, kaman kokaamba anghosisiri toroqen ama nombombaajon moju.

¹⁸ Kaen mojuto, ii kilen. Kraistwaa kania ii iwoiwaajon mondon silemale amakeju me Anutu tororo ten koma jen asarinkejuti, ii niinon mobe sokonja. Kaen me kaen amakejuti, uunanon mono iikawaajon qeangoro onanon aisoonenja aisoonkemaña.

¹⁹ Aisoowe noojon qama kooligi Jiisas Kraistwaa Unã Toroyanon nanjon nono saanon isama nongi kamaamambaa tani mojen. Kaen koloowaatiwaajon moma iikawaajon kaanagadeen aisoonkejen.

²⁰ Iwoi mon ama gamu mokoloomambotiwaajon mono jejeromonromon ama laligojen. Gamu qaagoto, kaman so Kraist mepeseen laligoweti, iikawaa so kaman kokaamba kaanagadeen koloowaatiwaajon mojen. Sele busunanon komuwaa me laligowaati, ii kilen mono awasanakaka qaganon Kraist mepeseewe qabunayanon somariiwaa.

²¹ Laligomanati een, laaligona mono Kraistwaa qabunayanon somariwaatiwaajon ama laligomaña. Nugi komuwenagati een, iikanon mono men qeangon nono oyanboyan koloomaña.

²² Kaen koloowenagato, balonon sele busuwo laligomanati een, mono uuwaa gawon mewe toroqen honawo koloonkebaa. Ii romongon neenaajon laaligo me koomuga meweengowenaga, ii saanon mende mojen.

²³ Laaligo ano koomu batugaranon papanjon laligojen. Kraistwo eu laligowenaga, iikanon mono iwoi kuuya ugun morian somata mokolononaga. Kawaajon balon mesaomambaa siinã moma laligojen.

²⁴ Kaanã laligojento, sele busuwo qen korin laligomanati een, iikanon mono onõ ilaan onõombe honã onõonon koloowaa. Komu-wenaga, iikanon mono onõ mende ilaan onõnaga.

²⁵ Iikaanã moma laarin kotiin kawaajon niima koboogi toroqen laligon kuuya onõ ilaan onõoma laligomambaaajon mojen. Ilaan onõombe momalaarigianã onanon mono somariin kotiiro saanon honõnã mende aisoon lali-gowu.

²⁶ Kaanagadeen Kraistnon niima kobooro mombo onõonon kawẽ onõ saanon noojon ama Kraist Jiisas honõnã mende mepeseen mun laligowu. Kian.

Momalaarigianon kotiiwaatiwaajon manja qen laligowu.

²⁷ Nanamemengia ii mono Kraistwaa Oligaa Bunayanon akada-muyawo koloowaatiwaa so ama men laligowu. Kaen laligogi onõonon kan injiimanati me mende kan sigensigen laligon qaa bujugia mobe kanagianon kokaen ero sokombaa: Onõ kulukululuu aren motoongowaa qaa somongon uumotoongõ ama nambu. Kaen nama Oligaa Bunawaa qaa onanon sooliwabotiwaajon motoon somongon manja qen laligowu.

²⁸ Kaanagadeen tosanon tuarenjen ama onõmakebuti, onõonon mono qaa jegia kania kania kawaajon mende aarun lalanãngi uugia mende kamaawa. Kaniagia kaen mobe sokombaa. Anutunon ku-usun onõono tuarenjen ejemba yononon kaniagia iima kokaen moma asariwu: Onõanãgia kamaan unuro tiwilaagi Anutunon metogon nonono eu oyanboyan laligowonã.

²⁹ Anutunon arenã ama onõnoti, ii kokaen: Onõ Kraist moma laarin mun leegen aisoon leegen iwaajon ama siimbobolo moma laligowuya.

30 *Niinon momalaariwaa manja wala onowo laligon qeweti, niigi ano kaman kokaamba toroqen qenjejeniwaa buju qaa koi mojudi, ono mono manja iikayadeen niwo nanjon qen laligoju, ii mojen. Kian.

2

Kraistwaa so onoangia men kamaan ama aon laligowu.

1 Ono Kraistwo qokotaan nanjutiwaajon mono uugia nanjon aowombaa-jon qambanmamban mokoloowu. Uujopagia iikanon mono ulunkolen ama aonkebu. Unu Toroyawo ususugon nama waegia men kiankomun aonkebu.

2 Kaen anjutiwaajon mono momo motoonggo otaan ororon jopagon aon luaenon laligowu. Mono uusiingia ano momo arengia motoonggo ambombaa-jon somongowu. Qaa kaen somongon uumotoonggo anji hona kolooro moma niinon onoojon honona qaa aisoon laligomanu.

3 Ilawoila onoangiaajonadeen horowombaa siinanon mono mende nemun koma onomba. Onoangiaa qabunagianon somariwaatiwaajon mono selegia mende men ubuto, uugia men kamaan ama tosaanu yonoojon mogi umakeba.

4 Ono motomotoon mono onoangiaa uugiagadeen qeangowaatiwaajon mende romongowuto, tosaanu yonoo uugianon qeangowaatiwaajon kaanagadeen kaparan koma romongon yagowu.

5 Kraist Jiisasnon balonon laligoro aro momo en muroti, iikayadeen mono onoonon ero ii otaan laligowu.

6 Anutuwaa kaitani kaanu en muro laligoroto, kilen Anutu kaanu laligorotiwaajon mende monon awelegon laligoro.

7 Kaen qaagoto, anu afaanon Anutuwaa asamararanu mesanon kamaan meleema eja tani koloon welenqeqewaa kaitania men laligoro. Mono balon eja anana tani koloon laligoro.

8 Kaen laligon uuta men kamaan aon Manaa qaa jeta kaman so ten koma laligoro. Kaen laligoro gamu qen mun "Maripoonon qewona," jegito, kaman iikanon kaanagadeen ten kondabororo.

9 Kaen ten koma laligorotiwaajon ama Anutunon wano eukanon uma raro qabuna muroti, iikanon qa tosaanu kuuya unuugun akadamuyawo kolooja.

10 *Anutunon qabuna uuta ii kokaembaajon muro:

Ejemba korebore anana mono qa iikawaajon ama kaman monon simin kuma mepeseen mubona. Tosianon Siwe gomanon eukanon laligoju. Tosianon namonon koi laligojon. Tosianon komun koomu mirinon me senjon mirinon laligoju. Anana mono korebore kululuun usugon simin kuma mubona.

11 Kuuya anana simin kuma mun je buu susugia so Man Anutu asuganon goda qewombaa-jon qata jokolon kokaen jewona, "Jiisas Kraistnon mono Ponana kolooja." Kian.

Jiisaswaa asasaga ii ejemba batugianon qendeema laligowu.

12 Kawaajon wombo alauruna, ono mono Kraistwaa sareya otaan iikanon mende sologon kamaawu. Kaman so Anutuwaa qaa ten koma letoma laligogiti, iikawaa so siligianon uumeleen ejemba onoonon sokonji, ii mono kaparan koma otaan uuwaa gawon men laligowu. Niinon onowo laligoweti, kaman iikanon Bunu qaa awaagadeen koma gbilin zen nama laligogi.

* 1:30: Apo 16.19-40 * 2:10: Ais 45.23

Onomesaon sigensigen laligojenj, kambaŋ kokanon mono kaanjadeen Anutuwaa jaanon sombugia moma jenenjia ororo pondan gawonj ii menj sororogonj laligowu.

¹³ Anutu anj mono onj suulanj sololoonj nemunj koma onjoma iyanjaa arenjaa so uugia kuunkeja. Kaenj kanonj uusiingia Anutu sokoma mubaatiwaa so kolooro inaanj onono gawonja megi honja koloonkeba.

¹⁴ Galenjurugia yonowo qaa menjkamakamaa mende ama laligowu. Jenmeesanj ano uunonj njindinj-njunduru lanj mende amakebuto, arenjana kuuya mono uuwoi jeagea mesaonj pondan menj laligowu.

¹⁵ *Nanamemengianonj mono koposowaa qaaya qaa soraaya koloonj ama menj laligowu. Ejemba doogoya irinqirinja kete balononj laligojuti, onj mono iyonoo batugianonj Anutuwaa merabora solanja soro laligowu. Sengelao sombinonj eu asarijuti, onj mono kaanjadeen balononj sili awaa ama iikanonj ejemba asarinj onjoma laligowu.

¹⁶ Kaenj laligonj laaligo kotigaa Bunja qaaya pondan menj ejemba onjombombajaanj jojorinj laligowu. Kaenj laligogi Kraistnonj eleema kawaati, kambaŋ iikanonj noo kanananonj kokaenj asugiwaa, "Aangole ejanonj kuunonj haamo amambajaanj esunja menj kululuunj kemakeji, niinonj iikawaa so uuwaa gawombajaanj sele qenj menj kotiinj laligowe. Ii eenj toontoonj mende menj laligoweto, honja kolooro." Kanana kaenj kolooro saanonj neenaa selenaa onjoojonj ama mepeseemana.

¹⁷ Niinonj laaligona qeleema togonj onjoma Anutuwaanonj gawonj tenj koma menj laligowe. Kaenj laligowe onj uugia meleema Anutu moma laarigi iikawaa honja asuginkeja. Kawaajonj Room gawman yonononj qaana jenj tegonj oro kaanja nunj siimolonj onjoojonj kaanja ama nombuyaga. Sele busunaa saya kaenj maabenagati eenj, ii mono apu kaanja eenj totoonj mende kemenaga. Onjoo momalaari gawonjgiaa honjaajonj ama ii mono akadamuyawo koloowe sokonaga. Kawaajonj nugi komuwenagato, uunanonj mono kilenj aisoonkejenj ano kuuya onjowo motoonj aisoonkebonja.

¹⁸ Kaanjadeen onj mono aisoowu ano niwo otokorianj maama aisoonj laligowonja. Kianj.

Timoti wasiwe Filipai onjoojonj kawaa.

¹⁹ Ponj Jiisanonj noojonj moro sokombaati eenj, mono uulanawo Timoti wasimambajaanj moma jejeromonromonj anjenj. Onjoojonj kanj nomaenj laligojuti, ii moma eleema kanj nijoro moma noo uunanonj kaanagadeen qeangonj sororogonaga.

²⁰ Momalaarigianonj kotiiju me loorijuti, iinonj yanodeen onjoojonj majakaka kaenj moma noo kooronanonj nanja. Tosianonj koi laligojuti, iyonononj mono "Iyanjgiaa majakakagiaga," jenj qaago totoonj kotingonj onjombombajaanj momakeju.

²¹ Yonononj kuuya iyanjgiaa iwoiwajaanj moma ii koma horonj menj somariiwombajaanj janjarinj riinkejuto, Kraist Jiisawaa gawonjanonj honjowo koloonkebaatiwajaanj mende kaparanj komakeju. Mono qemasologenj lanj laligoju.

²² Lanj laligojuto, Timotinonj kania awaa qendeenoti, ii onjoojonj moma yagoju. Meranonj anjaa manja welenj qenj munkeji, iinonj mono iikawaa so nii Oligaa Bunja gawombaa ilaanj noma welenj qenj laligoro.

²³ Kawaajonj Room gawman yonononj noo qaa nomaenj ama nombombajaanj somongowuti, ii momago mono saanonj Timoti wasiwe uulanawo onjoojonj kawaatiwaa jejeromonromonj anjenj.

* 2:15: Dut 32.5

²⁴ Neeno kaanjadeen Pombo nama kamban mende koriro onoonon kamambaajon awasankaka kaen moma laarijen.

Epafroditus wasiwe Filipai onoonon kawaa.

²⁵ Niinon iwoi mongama amamaan laligowe onoonon nenana Epafroditus wasigi kan nanjon ilaan nono. Iinon noo kooronanon gawon menj manja qen laligoroto, toroqen somonjon mubenaga, iikanon mende sokonaga. Kaen romonjon uumeleen alana ii kamban kokaambaga wasiwe onoonon eleema kawaa.

²⁶ Iinon kuuya onjo injimambaajon kaparan koma laligoja. Ji kiro eroti, onjo qaa ii mogi onoonon bimooro moma kawaajon uukamakamaa laligoja.

²⁷ Iinon onanon jinon en koomu borianon meroto, Anutunon kiankomun muro qeangoro. Anutunon Epafroditus iigadeen mende kiankomun muroto, nii kaanagadeen niima koboon menj afaangon nono. Iinon komunagati een, neenaa wosobirinanon mono somariin sein qana qana uro laligowenaga.

²⁸ Onjo Epafroditus iima mombo aisoogi noo wosobirinanon kaanagadeen afaangowaatiwaaajon mojen. Kawaajon kamban kokaambadeen uulanawo wasiwe onoonon kawaa.

²⁹ Onjo Pombaa ejemba yonoojon honona mende aisoonkejuti, korisoro iikawaa qaganon mono iinon karo koma horon mubu ano gawon meme ejemba kaanja ii mono goda qen onoma laligowu.

³⁰ Iinon Kraistwaa gawombaajon ama koomu borianona uma komun tagoro. Onjo nii nanjon ilaan nombombaajon mogito, ii amamaagitiwaaajon iinon onoo kitigianon kaen ama nomambaajon kan laaligoya mesaoro tiwilaan tagoro. Kian.

3

Solaja koloowombaa kana hona ii kokaen:

¹ Oo uumeleen alauruna, qaa kota kokaen toroqen jema: Mono Pombo qokotaan aisoon laligowu. Qaa ii dujanon mombo oon onomambaajon mojona mende tiija. Ejemba tosanon tiligon onombubotiwaaajon ii oon onombe saanon sokonja.

² Zioz gawon meme ejemba bologa yonoojon mono galengia menj laligowu. Yononon uumeleembaa gadokopa ejemba batugianon liligon uugia kuun kokaen jenkeju, "Anutuwaa bunja koloowutiwaaajon mono aiweseya menj selegia kotowu." Kaen kaparan koma qaagadeen jen kasu kaanja hounhoun gama "Kanageso walaga koloojon," jen een totoon jenkeju.

³ Yononon Anutuwaa jaanon mende dingaju. Selegianon aiwese iikayadeen koton onongito, hona ii mono ananaanon kokaen kolooro: Anutuwaa Bunja qaayanon uunana mosonoti, anana mono iwaa uumeleen kanageso honabonja koloon laligojon. Anutuwaa qatanon selenananon aiwese ama nonongiti, nononon iikawaa qaganon mende nama nanjon moma laarinkejonto, Kraist Jiisanon hamo qen nononoti, iikawaajon mono selenana menj umakejon. Anutuwaa Unja Toroyanon inaan nonono afaangon Anutuwaa waeya menj mepeseenkejon.

⁴ Tosianon selegiaa iwoinon nanjon Anutuwaa bunja koloowombaajon moma laarijuti, niinon mono ii unjuugujen. Kawaajon awaagadeen koroa kaanja terereen engana menj waama awelegowenaga.

⁵ *Noo akadamuna ii kokaen: Niinon Israel ejemba tuun uutanon jotamemeya mon koloojon. Ben isina qata Benjamin. Nemunmana Hibrui

* 3:5: Apo 23.6; 26.5; Room 11.1

ejembaga. Niinon yoroononga koloon Hibruu eja hona koloijen. Koloon ewe ween 8 kolooro kanon selen kotogi. Farisii koloon laligowetiwaajon Mooseswaanon Kana qaa ii tororo otaamambaajon kaparan koma laligowe.

⁶ *Farisii laligon uunanon otoronjon gere tooro uumeleen kanageso ii onanon sisiwerowero ama onoma laligowe. Mooseswaanon Kana qaa ten koma otaan dindiņa koloowonagati een, niinon mono iikawaa so koposowaa qaaya qaa solan laligowe.

⁷ Iwoi ii mobe uro iikanon nanjon moma laarin laligoweto, uuna meleema ii kuuya mesaon zen sureen mun jejen. Kamban kokaamba Kraistnon hamo qen nono letombeti, iikawaajon mono mobe umakeja.

⁸ Ponna Kraist Jiisas moma koton oyanboyon mokoloomanati, ii moma gosiwe sewan uuta kaan koloaja. Kawaajon laaligona walagaa akadamu iwoina kuuya ii Kraist toroqen iikanon mesaon zen sureen mujen. Kraist mokoloon noonon iwoi kuuya ii mobe kikisi kera toon kaan kolooro sureen gemagen giliwe.

⁹ Tosianon "Mooseswaanon Kana qaa ten kondaboron iikaan kanon nononano dindiņa koloowon," jejuto, niinon so iikanon solan mombo mende laligojen. Kamban kokaamba Kraist moma laariwe Anutunon iikaan kanon qaana jen tegoro solanin laligojen. Momalaari qaganon laligowe Anutunon kiankomun noma jen kotooro singisongonaa qaayanon komuro laligojen. Kraistwo qokotaan nama laligowe Anutunon noo kanana kaen mokoloowaatiwaajon kaparan komakejen.

¹⁰ Niinon Kraist kokaen moma kotomambaajon kaparan komakejen: Siimbobolo moroti, iikanon iwo toroqemambaajon jojorijen. Siimbobolo moma komuroti, niinon tani iikayadeen komun iikaan kanon iwaa tani kaan koloomambaajon jojorijen. Komun waaroti, iwaa ku-usun iikanon mono inaan nono kotiimambaajon mojen.

¹¹ Komuwe Anutunon men gbilin nono koomunonga waamambaajon jejeromonromon anjen. Kian.

Mono Anutuwa kuunon kaparan koma toonon kembu.

¹² Neenaajon kokaen mende jejen, "Anutunon toon anoti, iikanon mono koudaboron uumeleembaa akadamura kuuya mokoloon laligojen." Kaen mende koloon laligojento, Kraist Jiisasnon haamo ama nonotiwaajon mono oyanboyan bun qen aomambaajon kaparan komakejen.

¹³ Oo uumeleen alauruna, Anutuwa toon iikanon mende keudaborojeni, ii mojen. Motoonjo kokaen moma amakejen: Iwoi kotogon gema qeweti, ii duduun Anutunon iwoi wambusoonanon ano eji, mono iikaan baagen ulanawo kemambaajon awelegonkejen.

¹⁴ Anutunon eukanon umanatiwaajon nooma toon kaen qen nono. Kawaajon Kraist Jiisasnon hamo qen nonotiwaajon niinon angobatonon kotiin haamo ama Anutuwa toonon keube iinon ila wage wanananon koma nombaa. Ii memambaajon awelegon toon iikaan baagen dindiņagadeen ulanin esuna men kululuun bobogarinkejen.

¹⁵ Kawaajon uuwa akadamanawo kolojoni, Anutunon anana kuuya momo motoongowaa qaganon Kraist moma koton laligowombaajon moja. Qaa mombaajon momo aro morota mon en ononagati een, Anutunon mono qaa iikawaajon nomaen mogi sokonji, ii kaanagadeen jen inisaama onombaa.

¹⁶ Onoonon majakaka wan ii kokaen kolooro sokombaa: Anana kamban koriga me toroga uunana meleema Anutuwa kananon laligon kouninji,

* 3:6: Apo 8.3; 22.4; 26.9-11

mono nanamemembaa kana motoonjo iikayadeen toroqen kenin sokom-baa.

¹⁷ *Oo uumeleen alauruna, niinon nanamemena amakejen, onjo mono nii niima noo silina ii otaan laligowu. Nononon sili awaa qendeema ononin tosiannon iikawaa so riin horon onomakejuti, onjo mono iyonoonon nanamemen ii uun injiima koton laligowu.

¹⁸ Ejemba kelemalelen yononon nanamemengianon Kraist kere ama mun iyanjaa aingianon lan laligoju. Maripoonon komuroti, iikawaa kania riin kolonani laligoju. Qaa ii kaban mamaga jinjan kolowubotiwaaajon injiowe mogito, kaban kokaamba ii saama janana kamaaro jejen.

¹⁹ Sele busugaa siin kombomana bologanon bengia kolooja. Iwoi gamuyawo amakejuti, iikawaaajon mogi uro akadumugia koloo se-wanpirin laligoju. Uumomia balomaa iwoinon somongogi gbadoon onono lan laligon tetegyanon gere sianon kemebuya.

²⁰ Yononon emu kemebuto, tosaana nonoo kulukululuu totonana ii Siwenon eu eja. Balonon wabaya koloon tatawagadeen laligon Pon Jiisas Kraist Hamoqeqe Tonananon mombo asugin nunuambaatiwaaajon mambo-makejon.

²¹ Iinon balon sele busunana kamaanqeqeta koi ii men letono iyanjaa Siwe sele busu kaana asamararanawo kolowaa. Ku-usun kaana ii Kraist en muja. Iinon ku-usun kaana kanon ejemba ano namo Siwewaa ilawoila kuuya ii saanon kotiin men kamaan nonono iwaa newo baatanon kenin galen koma nonono laligowan. Kian.

4

Qabanmaban qaa tosia

¹ Oo wombo alauruna, kaen kolowaaatiwaaajon Pononon mono ilaan onono bon qen kotiin nambu. Niinon onoonon siin moma injimabaajon kaparan komakejen. Onjo korisoro qen nongi. Batugianon gawon mewetiwaa hona koloo qendeengi Anutonon iikawaa tawa nonombaati, iikawaaajon mono sewanpirin ama aisoonkejen.

² Jotamemeya emba woi Yuodia Sintike, oronon juma angowowo ama laligojao, kaen mobe. Kawaajon niinon ugara kokaen kuujen: Oro Pombo motoonjo nanjao, iikawaaajon mono uumotoon ama laligowao.

³ Oo nejana hona, gawomaa motoon bosima laligori, gii kaanagadeen kokaen qisin gonjen: Emba woi yoronon uumotoon ambaatiwaaajon mono ilaan oromba. Yoronon niwo Oligaa Buna kotiin seiwaatiwaaajon manja qen laligori. Yoronon Kleemen ano nejanuruna tosaana yonoo koorongianon motoon manja qen laligori. Tosaana yonoo qagia ii laaligo kotigaa buk papianon eu eja.

⁴ Kaban so mono Pombo nama aisoon laligowu. Aisoowu qaa ii dujanon mombo jejen.

⁵ Onjo mono gumbonjonon qaganon ejemba ama onongi kuuyanon tanigia ii mobu. Pononon mono kamabaajon dodowija.

⁶ Iwoi mabaajon mono konajilin mende moma laligowuto, iwoi kuuya kawaajon qiqisigia mono Anutu ijogi mobaa. Kaen me kaen kolowaaati, mono Anutu gama koolin welema dangisen jen laligowu.

⁷ Anutonon uuluae ononji, nono iikawaa kania moma kotowomabaajon amamaankejon. Ii momakootonana kuuya ugun qaita mon kolooja. Kraist

* 3:17: 1 Kor 4.16; 11.1

Jiisaswo nanŋi Anutunonŋ mono uugia ano qaa momogia sopa somonŋon kokojiji meŋ onono laligowu.

⁸ Oo uumeleenŋ alauruna, qaana jeŋ tegomambaajonŋ ama qambaŋmambaŋ qaa kokaenŋ jejeŋ: Anŋonjora qaa mende romonŋowuto, iwoi kuuya goda qeniŋ akadamuyawo kolooji, uugia mono iikanonŋ somonŋonŋ laligowu. Qaa honŋa, qaa dindiŋa ano soraaya ii mono romonŋonŋ laligowu. Qaa siinŋananonŋ momakejonŋi, iikanonŋ mono uugia saa qero nambu. Qaa qaqaabuŋabuŋayawo mepemepesee koloowaatiwaa so kolooji, uugia mono iikanonŋ qokotaanŋ laligowu.

⁹ Noo nanamemena iima Buŋa qaana moma uu kononŋianonŋ ama buŋa qeŋ aogiti, onŋo mono ii koma gbiliŋ ama meŋ laligowu. Kaenŋ laligogi luae Toya Anutu iinonŋ onŋowo nambaa. Kianŋ.

Poolnonŋ Filipai yonŋoo kalenŋgiaajonŋ danŋisenŋ jeja.

¹⁰ Niinonŋ Pombo qokotaanŋ nama onŋoojonŋ keraqeeanŋo somata mojeŋ. Onŋo waladeenŋ nii kalaŋ koma monenŋ nombombaa siinŋ moma laligogito, nomaenŋ ambombaa kana monŋgama amamaagi. Kambaŋ koriga amamaanŋ laligogi Ponŋonŋ kambaŋ kokaamba uugia meŋ gbiliro afaanŋonŋ mombo ilaanŋ nonŋi.

¹¹ Sele busunaa lombononŋ rama amamaawenaga, iikawaajonŋ qaa koi mende jejeŋ. Noononŋ iwoi eji, niinonŋ mono kawo uuluaenonŋ bonjonŋ laligomambaajonŋ mojeŋ.

¹² Nii janjariŋ riinŋ luaenonŋ laligowe ano laaligo qaqaabuŋayawo si- iseweweya qaa laligonŋ luaenonŋ laligowe. Miri so kambaŋ so uuna bonjonŋ kono laligomambaajonŋ mojeŋ. Neŋ timbiriŋ ambenaga me bodi rabenaga, iikawaajonŋ mono uuna mende meŋ kamaanŋ aonŋkejeŋ. Iwoina kelemalelenŋ me boronŋa eŋ nonaga, ii kilenda. Mono saanonŋ bonjonŋ laligomaŋa.

¹³ Ii me woi monŋ koloonaga, Kraistnonŋ meŋ kotiinŋ nono iwoi monŋonŋ monŋ mono mende meŋ kamaanŋ nono saanonŋ laligomaŋa.

¹⁴ Kilenŋ konŋajilina iikawaa uutanonŋga ala ilailaa ama meŋ afaanŋonŋ nonŋi sokono.

¹⁵ *Filipai onŋo kaanŋagadeenŋ noo kanana moma komuju. Niinonŋ kanainŋ liligonŋ Oligaa Buŋa gawonŋ meŋ onŋowo Masedonia prowinsnonŋ laligonŋ onŋomesaoweti, kambaŋ iikanonŋa kanainŋ momalaari kanageso tosiannonŋ nii selewaa iwoigianonŋ mende nanŋonŋ nonŋi. Niinonŋ uuwaa Buŋa onŋombe buŋa qeŋ aogito, selewaa leeya monŋ mende meleema nonŋi. Filipai uumeleenŋ kanageso onŋo motoonŋononŋ mono niwo soomonŋo ama laaligona nanŋgogi nandunŋ monenana buŋa qeŋ aonŋ laligowe.

¹⁶ *Niinonŋ iwoiwaajonŋ amamaanŋ laligoweti, onŋo ii noojonŋ anŋi Tesalon- aika sitinonŋ karo. Indinŋ motoonŋo qaagoto, indinŋ woi selenaa iwoiwaajonŋ amamaaweti, ii anŋi noononŋ karo.

¹⁷ Onŋoo hina kalenŋgiaajonŋ koposonŋowenaga, iikawaajonŋ qaa koi mende oojenŋ. Anutunonŋ onŋoo ala ilailaagiasa kitia meleema onŋomakebaati, niinonŋ mono honŋa ii onŋoononŋ seiwaatiwaajonŋ mojeŋ.

¹⁸ *Onŋononŋ kambaŋ kokaamba iwoi anŋiti, ii buŋa qeŋ aonŋ noononŋ iwoi kuuya kanonŋ mono sona uugunŋ mamaga eŋ nonja. Epafroditus iinonŋ onŋoo ala ilailaa kalenŋgia meŋ kanŋ nonota morianawo koloonŋ laligojeŋ. Onŋo nandunŋ mamatewoogia anŋi iinonŋ meŋ karoti, Anutunonŋ iikawaa siinŋa moro saanonŋ sokonja. Anutunonŋ onŋoo nandunŋgia moma anŋonŋ kono moronŋa awaa unŋkoowayawo koloonŋ iwaa jaanonŋ pumpunŋgoro aisoonŋkeja.

* 4:15: 2 Kor 11.9 * 4:16: Apo 17.1 * 4:18: Eks 29.18

¹⁹ Noo Anutunanonj toomorianj kuuyaa Toya kolooja. Iwaa kowianonj iwoi kuuya ii tetegoya qaa eja. Kawaajonj onjo Kraist Jiisaswo qokotaanj nama iwoiwaajonj amamaajuti, ii kuuya mono enj mujiwaa so onjomakebaa.

²⁰ Kawaajonj Anutu Manhana mono kambanj so mepeseenjebonja. Kaenjanin Anutuwaawaa gabunayanonj kambanj tetegoya qaa seinkebaa. Qaa ii onjanonj.

Yeizozo tetegoya

²¹ Niinonj yeizozona alaurunana soraaya Kraist Jiisaswo motoondeen nanjuti, kuuya onjoonj ambe kaja. Nenauruna niwo koi laligojuti, iyonononj yeizozogia anji onjoononj kaja.

²² Anutuwaanonj ejemba soraaya tosaanja kuuya koi laligojuti, iyonononj yeizozogia anji onjoononj kaja. Yonjoononga tosonianj Siisakimbaa jinjaronj mirinonj gawonj menkejuti, iyonononj mono kaen moma kaparanj koma jeju.

²³ Ponj Jiisas Kraistwaa kalenmorianjanonj mono onowo enj uma unjagia kotuegonkeba.

Kolosi Tere Poolnon Kolosi yonoo Tere ano. Jen-asa-asari

Kolosi ii Eisia prowinswaa taonja monj. Ii Efesus sitiwaa weenj kouk-
outanonj baagenj eja. Poolnonj Kolosi kambanj mongenj mende kenoto,
Eisiawaa siti somata Efesus kanonj gbani karonj Bunja gawonj menj Kolosi
yonoojonj kaanjiadeenj majakaka moma laligoro. Kanagenj Kolosi tosonianj
uugia meleengji (1.7; Apo 19.10). Poolnonj Room sitiwaa kapuare mirinonj
raro nenjata Epafraas iinonj Kolosi uumeleenj tuumbaa buju qaaya menj
iwaanonj karo. (1.7-8) Sundugia tosaanja ii awaa kologito, Kolosi kanonj boi
takapolakaya kaanjiadeenj laligogi.

Boi yonononj ejemba kokaenj kuma soonj onoma laligogi: “Uumeleenj
kanageso onononj Anutu waeya mewombaa kana qaa kania kania ii saanonj
otaawu. Onononj saanonj uugia menj kamaanj selegia qenj siimbobolo mobu.”
(2.16, 20-21, 23) Toroqenj kokaenj jenj kotonj ononji, “Momalaarigiawo
onononj mono siminj kuma gajoba waegia menj laligowu.” (2.18) Jiisas
kaanagadeenj menj kamaanj munj kokaenj jegi, “Ii Anutuwaaw Meria qaagoto,
gajoba wanja monj.” Kaenj jenj kokaenj toroqegi, “Nonoo qaanana otaawuti,
iyonononj mono momo aasangoya qaita monj mokoloowuya.”

Kawaajonj Poolnonj Tere koi onj Kolosi uumeleenj tuunj kokaenj kuma
onono, “Iwoi kuuya mono Jiisaswaa baatanonj ero iinonj Anutu honja
toonj koloonj (1.15-17) uumeleenj tuunj ananaa Wanjanaga laligoja.” (1.18)
Toroqenj qaa kokaenj qendeema onono, “Kraist Jiisas moma laarigi iinonj
Anutuwaaw momo ano momakotoo aasangoya saanonj qendeema onombaa.
Anutuwaaw momoya ii momo tosia kuuya uugunj qaita monj kolooja.” (2.2-
3, 9-10) Poolnonj kaanagadeenj uumeleenj ejemba laaligogiaa jenjkotoo qaa
tosaanja onj ano Kolosi keno. (3.1-4.1)

Buk kokawaa bakaya wanja 4 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1.1-8

Kraistwaa laaligoya ano gawonja 1.9-2.19

Kraistwo laaligo gbilia 2.20-4.6

Terewaa qaa kota wanja 4.7-18

¹ Anutunonj Pool nii wasinj nono jetaa so Kraist Jiisaswaa aposol koloojen.
Uumeleenj alanana Timoti iinonj niwo rajo.

² Oo uumeleenj alaurunana soraaya Kolosi taanonj laligonj Kraistwo qoko-
taagi momalaarigianonj mende sologoro zenj nanjuti, niinonj onowo qaa
aminj mobombaajonj tere koi oojen. Anutu Manjananonj mono kalenmorianj
onono luaenonj laligowu.

Onoojonj Anutu mepeseenj qama koolinkejonj.

³⁻⁴ Ono Kraist Jiisas pondanj moma laarinj ejemba soraaya kuuya uu wom-
bogianonj jopagonj onomakejuti, iikawaa buju qaaya jegi moninj. Kawaajonj
onoojonj qama koolinkejoni, iikanonj mono kambanj so Anutu, Pojnana Jiisas
Kraistwaa Manja mepeseenkejonj.

⁵ Oligaa Bunawaa qaa onanonj wala onoononj karo jegi jejero-
monjromonanaa kania moma moma asaridaborogi. Moma asarinj Anutunonj
onoojonj iwoi ano Siwe gomanonj ozonj esunonj eji, onjo ii bunja qenj
aowombaajonj mamboma jejeromonjromonj amakeju. Jejeromonjromonj

kanon nemun koma onono afaangon Anutu moma laarin uugianon jopagon aon laligojuti, mono iikawaajon mepeseen munkejon.

⁶ Oligaa Buja qaa iikanon sein gomaña gomaña sokoma honawo koloon somariinkeja. Kawaa so onoonon karo onjo Anutuwaa kalenmoriaña kania hona ii moma moma asarigi. Ii waladeen moma asarigiti, ween iikanonadeen kanain onoo batugianon kaanjadeen honawo koloon kotuegon onomakeja.

⁷ *Wombo nenanana Epafras iinon Kolosi onoojon Oligaa Buja ii kuma onono mogi. Epafras iinon nonoo kitinana nama Kraistwaa gawonja pondan kaparan koma menkeja.

⁸ Uña Toroyanon sololoon onono jopagon aonkejuti, Epafrasnon onoo kaniagia kaen iima ninijoro monin.

⁹ Kawaajon buju qaa ii monini, nononon kaanagadeen kamban iikanonadeen kanain onoojon Anutu qama koolin laligon koujon. Ononon Anutuwaa uusiina moma yagogi momo iikanon uugia saa qewaatiwaajon welema munkejon. Iikanon saa qen onono Uña Toroyanon mono sololoon momo onomakebaa. Iikaña kanon mono saanon Anutuwaa siina kuuya dindinagadeen moma koton laligowuya.

¹⁰ Onoojon kokaen qama koolinkejon: Momakooto kanon nemun koma onono saanon laaligogia Pombaa jaanon sokombaatiwaa so laligowu. Uusiina ejiwaa so nanamemengia kuuya ama men laligowu. Kaen saanon gawon awaa kania kania pondan megii kawaa hona koloonkeba. Momakootogia kaen koma gbiligi saanon kotiinkebu ano Anutuwaa kania torogon moma sororogon laligowu.

¹¹ Anutuwaa ku-usuna ii akadamuyawo. Iikawaa so iyanaa esunmumuya kuuya togon onono turun men kotiin onomakebaatiwaajon qama koolinkejon. Anutunon kaen men kotiin onono saanon kotiin kamban so kaparan koma uubonjonon nama lombo moma mokosingon aisoon laligowu.

¹² Aisoon laligon Mangiaa dangisen jen laligowutiwaajon qama koolinkejen. Manananon alauruta soraaya ananaajon iwoi oyamboyanawo arengon ano asamararanga uutanon eja. Iinon onoo kaanagadeen men letoma onono iwoi oyamboyanawo ii buja qen aowutiwaa so kolooju.

¹³ Pangamanon galen koma nononoti, Manananon iikanonja metogon nunuama kan wombo Meriaa bentoton uutanon nonoma nonono.

¹⁴ *Meria iinon downana men singisongonana songbama mesaowaatiwaajon momakeja. Kawaajon dangisen jen munkejon. Qaa ii onanon.

Kraistnon iwoi kuuyaa kania ano wanja kolooja.

¹⁵ Kraistnon Anutu mende ii-iita iwaa unajaya kolooja. Monowaa monoyanon laaligo kuuya mende kolooro Kraistnon mono waladeen Manawo eja wan koloon laligoro. Kaen laligon Manja Anutu ilaan muro ilawoila kuuya mokoloon ononi koloogi.

¹⁶ Merianon Anutu ilaan muro ilawoila kuuya mokoloon ononi. Iwoi tosaana Siwe gomambaa jakeya jakeya kanon egi mende injimakejoni ano iwoi tosaana namonon egi injimakejoni, ii Kraistnon jero letongi. Iwoi kuuya ii galen koma onombutiwaajon unja kawali (ome) galena galena mokoloon onono Siwe namo batugaranon jinjarongianon nama jenkootogia

* 1:7: Kol 4.12; Flm 23 * 1:14: Ef 1.7

amakeju. Yonoo newogianon pon qerewenja jawingia uuta ano kamakamaata ii kuun onono jakegianon ku-usungiwawo nama tosaanja pon kaanja galen koma onomakeju. Merianon iwoi kuuya koloowaatiwaa bemunjaleya koloorota Anutunon unja (ome) mokolon ononoti, ii Kraist mepeseegi akadamuyawo koloonkebaatiwajaan kuun ononota raju.

¹⁷ Kraistnon waladeen laligorogo ilawoila kuuya ii iwaa gematanon koloogi. Iinon mono iwoi kuuya mindirin nemun koma onono metulangon iwaanon riin rindangon nanju.

¹⁸ *Kraistnon bemunjalenana koloaja. Ilawoila kuuya anana horon nonoma wanjana koloon laligowaatiwajaan koomunonga waaro. Komugiti, iyonoo batugianonga iinon wala jota men gbilin waaro. Kaen jotamemenana mutuya kolooro anana kanageso walagaa zioz gbilia koloon nanjon. Kawaajon uuwaa, sele busuwaa, iwoi kuuyaa wanjana kolooro uumeleen kanageso anana iwaa sele busuya kuuya koloojon.

¹⁹ Anutunon Meria anaa so korondon kinen laligowaatiwajaan modabororo sokono. Kawaajon iyanaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii korebore Kraistwo qokotaan nanjiwajaan keraqeeango moma laligoja.

²⁰ *Ilawoila kuuya namonon ano sombinon Anutuwo kazi amakejuti, ii Anutunon kuuya tawagia men unuano iyanawo qokotaan uumotoongo ambutiwajaan moma kokaen jen tegoro sokono, "Mono neenaa Meranaga wasiwe kemen maripoonon komun saya maama luae nemun kono koloowaa."

²¹ Ono kaanagadeen wala nanamemengia bologa erotiwaajon ama uugianon Anutuwo uumotoongo mende ama kere moma mun sigensigen laligogi.

²² Wala kaen laligogito, kamba kokaamba Anutunon anawo uumotoongo ama nambutiwajaan Meria wasiro balon sele busuwo komun koma konjoratin onono. Kaen nanji qewomewolongia songbano laligogi unuama iyanaa jaanon soraaya koposogaa qaaya qaa onoono kebutiwaajon mam-boma jejeromonromon amakeju.

²³ Jejeromonromon amakejuto, laligon wansanwansan qen kamaan unuwabotiwaajon mono Kraist pondan moma laarin nambu. Anutunon Oligaa Bunaya iikanon tando kuuroti, ono iikawaa qaaya mogi. Uugianon iikanon nanjon rindangon nama kotiin laligowuti een, mono oyanboyan koloowu. Nono Oligaa Bunaya ii jen seinkejon. Anutunon ejemba mokolon onono Siwe baatanon laligon kenjuti, iyonoo batugianon ii liligon jen asarin laligojon. Pool niinon kaanagadeen Oligaa Bunawaa gawonja ii men laligojen. Kian.

Poolnon zioz tuumbaa gawon nomaen men laligoro?

²⁴ Kraistwaa sele busuya kuuya ii uumeleen kanageso anono koloojon. Kraistnon ananaajon ama konajilin moro kitia en uumeleen kanageso qanananon umakeja. Niinon Kraistwaa sele busuya ilaan onomambajaan ama sele busunanon konajilin kitia ii men moma laligonkejen. Kaen koloon nono onoojon ama siimbobolo moma laligoweti, iikawaajon kamba kokaamba aisoonkejen.

²⁵ Anutunon kuun nono uumeleen kanagesoya kanagesoya welen qen onoma gawon men laligojen. Anutunon kalenmorianja ejemba mendeema nonomambaa arenja anoti, iikawaa so Buja qaaya jen seidaboromanatiwajaan jero. Ononon qeangon kotiiwutiwaa gawon ii nono.

* 1:18: Ef 1.22-23 * 1:20: Ef 2.16

²⁶ Anutunonj Buᅇa qaa ii monowaa monoyanonja mesanᅇoro ejemba qeᅇ seiᅇ ama komugi gbiliurugia waama kaanᅇagadeeᅇ komugi kaandeeᅇ kaan ama laligonj kouma tompinᅇ laligogi. Kaenᅇ laligogi qaa ii kambanᅇ kambanᅇ aasanᅇoyanonᅇ eroto, kambanᅇ kokaamba kanagesoya kanagesoya soraaya anana ninisaama jero mojonᅇ.

²⁷ Anutunonᅇ kalenᅇmorianᅇaa areᅇa kokaenᅇ jeᅇ anota eja, “Niinonᅇ qaana aasanᅇgoya ii neenaa kanagesouruna onᅇ inᅇisaama inᅇijowe mobutiwaajonᅇ mojeᅇ. Yoᅇnononᅇ ii moma yagonᅇ kema jeᅇ seigi Buᅇana aasanᅇgoyaa akadamuyanonᅇ mono waba kantria kantria yoᅇnoo batugianonᅇ somariinᅇ qaqabuᅇayawo koloowaa.” Qaa kota aasanᅇgoya ii kokaenᅇ: Kraistnonᅇ onᅇo uugianonᅇ laligoji eeᅇ, mono asamararanonᅇ keubombaa jejeromonᅇromonᅇ ama onᅇomakebaa.

²⁸ Anana Anutuwaa areᅇ iikawaa so Kraistwaa kania ejemba kuuya onᅇoojonᅇ jeᅇ asariᅇ laligojonᅇ. Yoᅇnononᅇ kuuya Kraistwo qokotaanᅇ nama kotiinᅇ akadamugiawo koloowutiwaajonᅇ kuma onᅇomakejonᅇ. Kaenᅇ unᅇuaninᅇ Anutuwaa jaasewanonᅇ keubutiwaajonᅇ mojonᅇ. Kawaajonᅇ momakooto-nana kuuya meᅇ kululuuᅇ qambanᅇmambanᅇ qaaya qaaya onᅇomakejonᅇ.

²⁹ Niinonᅇ iikawaajonᅇ aonᅇ oronᅇkejeᅇ. Kraistnonᅇ ku-usunᅇaa qaganonᅇ sololoonᅇ inaanᅇ nomakeji, niinonᅇ mono iikawaa so manja qeᅇ laligonᅇkejeᅇ. Kianᅇ.

2

Poolnonᅇ Kolosi yoᅇnojonᅇ majakaka moro.

¹ Niinonᅇ Kolosi onᅇoojonᅇ ama manja qeᅇ laligojeᅇ. Kaanᅇagadeeᅇ Laodisia sitinonᅇ laligojuti ano uumeleenᅇ alauruna tosianonᅇ noo jaasewana mende iigiti, mono kuuya yoᅇnojonᅇ qama koolinᅇ mamaga aonᅇ oronᅇkejeᅇ. Niinonᅇ onᅇo iikawaa kania mobutiwaajonᅇ mojeᅇ.

² Kokaenᅇ qama koolinᅇkejeᅇ: Anutu, gii mono uugia nanᅇonᅇ onᅇona ororonᅇ somonᅇonᅇ jopagonᅇ aonᅇ motoonᅇ uuwaa akadamugia kuuya mokoloowu. Ii mokoloonᅇ saanonᅇ kotiinᅇ iwoi kuuya moma kotodaborowuya. Kaenᅇ ama saanonᅇ Anutuwaa Buᅇa aasanᅇgoya, Kraistwaa kania ii kuuya moma asaridaborowuya.

³ Anutunonᅇ momoya ano momakootoya ii kuuya Kraistwaanonᅇ ama mesanᅇorota eja. Anutuwaanonᅇ momakootoyaa kowia ii maa suanᅇ kaanᅇa kowi aasanᅇoyanonᅇ ero Kraistnonᅇ iikawaa kiiya meria kolooja. Kraistwaa jeta teᅇ koma iikaanᅇanonᅇ saanonᅇ momakootoya ii mokoloowonᅇa.

⁴ Monᅇnonᅇ mondokondoronᅇ ama qaa kele jeᅇ uugia kuunᅇ tiligonᅇ onᅇombabotiwaajonᅇ Kraistwaa qaa ii jejeᅇ.

⁵ Selenonᅇ onᅇowo motoonᅇ mende laligojento, unᅇa kokoosonanonᅇ mono onᅇowo nanja. Onᅇo kotiinᅇ Kraist moma laarinᅇ qaaya teᅇ koma batugianonᅇ areᅇnᅇgiaa so bonjonᅇ laligojuti, onᅇoojonᅇ kaenᅇ moma romonᅇonᅇ aisoonᅇkejeᅇ. Kianᅇ.

Balombaa momoyanonᅇ somonᅇonᅇ onᅇombabotiwaa galeᅇ meme qaa

⁶ Kawaajonᅇ onᅇo Kraist Jiisas meᅇ anᅇaligi Pongia koloonᅇ nanji, mono iwo qokotaanᅇkejutiwaa so nanamemeᅇnᅇgia ama meᅇ laligowu.

⁷ Qaa kuma onᅇonᅇgiti, iikawaa so mono kosogia Kraistwaanonᅇ mondongonᅇ iwo qokotaanᅇ nama uugia nanᅇonᅇ aonᅇ momalaariwaa esunᅇmumuya toroqenᅇ mokoloonᅇ laligowu. Dangiseᅇnᅇgia mono apu sasagonᅇ kamaanᅇkejiwaa so jeᅇ mepeseenᅇ laligowu.

⁸ Ambosakon yononon balombaa momakooto kuma onongi kana walaga mokoloon tosiannon ii otaankeju. Kaanagadeen ben kawali galen sombin namo batugaranon laligon yoroo ilawoilagara kuuya galen koma onomakejuti, tosiannon Kraist uugun iyonoonon qokotaan qaa kuma onomakeju. Kaen amakejuti, iyonoononga monnon onoma tiliqili omaya kawaa kasiannon somonjon onono kamaan boi iyonoo buna koloowubo.

⁹ Anutuwaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii korebore Kraistwaanon ero balon sele busu men asugiro. Kawajaan boi takapolakaya kaana yonoojon mono galen men aon laligowu.

¹⁰ Kraistnon unu kawali galen ano pon qerewena ano jawin kuuya yonoo wangia kolooja. Kraistwo qokotaagi iinon Anutuwaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii saanon sogianon onono laligojuya.

¹¹ Kaen laligon Kraistwo qokotaagi iinon aiweseya hona ii onoonon kaanagadeen koton onono laligoju. Aiwese ii boronon selenananon kotonkejutiwaa so qaagoto, Kraistnon sele kotokoto qaita mon ama ononoti, ii kokaen: Iinon selewaa nanamemen wala-ganon galen koma onombabotiwajaan mono siingia kombombana bologa ii somongoro laligoju.

¹² *Kraistwaa qamoya ronnon angiti, onoo uu walaganon mono iikaana tanitani komun oomulu iikanon koomu ronnon kemero. Kaen kemeroto, Anutunon Kraist men gbiliro koomunonga waaroti, iwaa ku-usunanon mono ono kaanja-deen inaan oomulu iikanon nemun koma onono gbiligi. Ono Anutuwaa ku-usuna ii men analin moma laarin mugitiwajaan ama Kraistwaa kooronanon gbilin kotiin laligoju.

¹³ *Wala monnon onoo siingia kombombana bologa ii mende somongoro uugia walaganon galen koma onono laligogi. Singisongo angitiwajaan ama uu koomuya laligogito, Kraistwo qokotaagi Anutunon iwaa kooronanon men gbilin onono. Singisongonana mono kuuya songbandabororo kotiin laligojon.

¹⁴ *Kilenanana ano iikawaa ironaa jenkootoya ii Siwe gomanon lopo terenon oogita ero. Kraistnon loponana ii korebore koton qewagoro. Lopo iikanon Anutuwo nama gemanananon qen tuarenjen ama nonoma eroti, iinon ii kotogon maripoonon kosigoro tegoro.

¹⁵ Maripoonon komun ben kawali galen ano unu pon qerewena namo sombin batugaranon ilawoila kuuya galen komakejuti, Kraistnon iyonoo ku-usungia ii lua jangben jeta kaana qewagon riligon rijongodabororo. Kaen ama kaziuruta kasanon gbadoon onoma gamu qen onono. Kaen ama unuama otokorian maama rendun hororo qenjaaroyanon kagi haamo ama ononotiwaa kania ii asuganon asugiro iigi.

¹⁶ *Kraistnon haamo ama ononoti, iikawaajon ono mono Kraistwo nama qaqabunabunagiawo satiin laligowu. Kaen laligogi onoo batugianon monnon naa nene apuga onn nenkejuti, iikawaa songoya een ama jen koton onombabo. Gbani so kendon kowoga mon ano koin so koin dologa koujiwaa korisoroya ii amakeju me qaago, iikawaajon een jen bolin onombubo. Sabat kendon ii Sondameraanon me ween monnon ramakejuti, iikawaajon een wambusoongianon qen jen onombubotiwajaan mono galengia men aon laligowu.

¹⁷ Songgo kaana kawajaan mono geja mende ambu. Iwoi ii sareyagadeen kolooju. Eja onanon dodowiro unauyanon wala kankeji, iikawaa so hona ii Kraist. Nene songgo ano kendon rarawaa qaaya ii Kraistwaa sareya koloon

* 2:12: Room 6.4 * 2:13: Ef 2.1-5 * 2:14: Ef 2.15 * 2:16: Room 14.1-6

kamaanqeqeta koloaja. Kraistnonj mono asugiroto, onjo kilenj kema kana sareya walaganonj eenj qokotaanj laligowubo.

¹⁸ Tosia onjononj siingianonj kokaenj amakeju: Onjoangiaa uugia menj kamaanj ama Siwe gajoba waegia menj benj kaanja mepeseenj onjmakeju. Kaanagadeenj jaagia meleeno unajangia iima iikawaajonj sewanjiki amakeju. Kaenj onjoangiaa namowaa momoyanonj kuunj onjono selegia eenj totoonj menj uma selememe amakeju. Yonjoononga monjonj tiligonj onjoma Kraistwaanonga utunj onjombabo. Kaenj ano onjo momalaariwaa kuunonj haamo mende ama tawagia mende mewubo. Kawaajonj mono galengia menj aonj laligowu.

¹⁹ *Yonjononj Kraist wanjnana koloaji, iwo nanangia ii mesaonj lanj laligoju. Kraistnonj wanjnana koloonj iyanjaa sele busuya kuuya anana galenj koma nonono saanonj qokotaanj aonj laligojonj. Sii toroqeqeya ano tokotokoya iikanonj mono sele busuyaa dondomonjuruta mindirinj somonjonj nononjgi metulangonj motoonjgo koloojonj. Kaenj koloonj Anutunonj nemunj koma nonomakejiwaa so somariinj kotiinkejonj.

Kraistwo nanji namowaa momoyanonj galenj koma onjombabo.

²⁰ Onjo Kraistwaanonj qokotaagi uu walagagianonj komuro benj kawali galenj yonjoo kasa gbadononga loloogi. Yonjononj namo sombinj batugaranonj laligonj iwoigara kuuya galenj koma onjmakejuto, onjo mende galenj koma onjmakeju. Kawaajonj boi takapolakaya kaananonj jenjkooto lanj ama onjmakejuti, ii mono naambaajonj eenj otaankeju? Siwewaa bunja koloojuto, kilenj namowaa qaaya otaagi sisau koloonkeja.

²¹ Songogia kokaenj amakeju, “Ii mende gajugonj mewa. Monj ii mende kisiriiwa. Iwoi ii mende oosiriwa.”

²² Balonj ejembanonj iyanjgiaa wangianonj kaenj jenj kotonj tosaanja kuma onjmakejuto, Anutunonj kaanja qaago. Anutunonj iwoi kuuya ii ama mewonjatiwaaajonj ama jero menj neninj qaombutiwaaajonj ano eju. Ii balom-baa iwoi tatawaga.

²³ Ii kilenj tosianonj benj kawali galenj ano gajoba waegia menj benj kaanja mepeseenj onjombutiwaaajonj kaparanj komakeju. Ii kaparanj koma “Ananaa uunana menj kamaanj anjonj,” jenj iikanonj mondonj selewaa siingia kombombanja bologanonj galenj koma onjombabotiwaajonj songoya songoya ama selegia qenj sembenj aonj aonkeju. Kaenj ama jenjkootogia amakejuti, ii momakooto qaganonj aambaa tani kolooro mamaganonj siligia ii iima mogi umakeja. Umakejato, ii kilenj kaenj selewaa siingia kombombanja bologa anjonj kombombaajonj amamaanj ii lanj otaankeju. Kawaajonj jenjkooto qaagia iikanonj mono iwoi omaya totoonj kolooja. Kianj.

3

Kraistnonj laaligo gbilianonj laligowombaa esunja nonomakeja.

¹ *Kraistnonj eukanonj uma Anutuwaa boro dindinanonj jinjkaronj jakeya menj qaqabunayawo raja. Anutunonj Kraist menj gbilinj muroti, iikawaa tani kaanagadeenj onjo menj gbilinj onjono koomuyanonga waama laligoju. Kawaajonj onjo Siwe gomanonj eu ilawoila eji, uugia mono iikanonj somonjonj laligowu.

² Balombaa ilawoilaya kanonj qaagoto, eukanonj ilawoila eji, uugia mono iikanonj somonjonj kotiinj laligowu.

* 2:19: Ef 4.16 * 3:1: Ond 110.1

³ Onoo uugia walaganon komuro Anutuwaanon dunjon laligoju. Kaen Anutuwaa aonanon kema laaligo kotigaa kania mokoloogi. Kraistnon Siwe laaligo aasangoyanon laligoji, onoo uualaaligogianon mono iikawaa so aasangoyanon eja. Kawaajon uugia mono Kraistwo somonjon laligowuya.

⁴ Kraist laaligo kotigaa Tonananon mombo karo asamararananon asugi-waati, kaman iikanon onjo mono kaanagadeen asugigi unuano iwo Anutuwaa asamararananon keubu.

Uu walaga ano uu gbilia ii aworanjon aojao.

⁵ Balombaa siingia kombombanja bologa kania kania ii uugianon en yayasesen men onomakejuti, iyonoo wangia mono kuuya rinjangodaborowu. Bao kasu kaanja serowilin ano qewolon anjonjayawo ii mono gema gewu. Uuselewaa siin kombombanja bologa ii mono mesaon uugere bologa qowogogi bogowa. Iwoi menjo mewombaajon mamban koloon koposonjonkejuti, iikanon tando lopion waegia men mepeseen ononjutiwaa tania kolooja.

⁶ Ii angitiwaajon ama Anutuwaa irinanon soono uukazia qagianon ano umakeja.

⁷ Siingia kombombanja bologa kaananon mono wala onoangiaa laaligogia kaanagadeen galen kono kana bologa ii riin otaan laligonkegi.

⁸ Kaen laligogito, kaman kokaamba onjo kaanagadeen iwoi iikaanja kuuya ii mono giligi kema: Uuduudu moma uugeregianon juma onjooro uugianon aon uubooli mojuto, ii unjuma giligi kema. Kaanagadeen uuqege qaa tokoronkota ano qaa anjonjayawo jen uugia menjerenjoguti ii mono kuuya gema qen mesaowu.

⁹ *Onjo uu walaga ano iikawaa nanamemenja anjonjora-yawo ii yakarin qen komun laligojuti een, qaa qolonmolongoya mono mende amin mobu.

¹⁰ *Onjo uu walaga kotogon mombo letoma uu dologa mouma laligoju. Mokomokolo Tonananon iyanjaa kania moma asariwombaa sareya anoti iinon mono iikawaa so uu dologa ii letoma muro toroqen kolonjankeja.

¹¹ Kawaajon anana Juuda me kantri tosiaa ejemba laligojoni, ii mono so motoonjo koloojon. Anutuwaa aiweseya selenananon kotogi me qaago, ii kilen Anutuwaa jaanon so motoonjo koloojon. Taon ejemba momogiawo me qandaya (bus kanaka) laligon iyanjaa qaagianon irikawaraka jen poumapou laligojuti ii kilen Kraistnon uunananon nano motoonjo koloojon. Ananaa gawonana menkejon me tourunana ii tawaya qaa een welen qen onomakejoni, iikanon iwoi qerewenja koloojato, honabona ii Kraist. Iinon mutulanjon kuuya nunuugun uma Kin Ponana uuta motoonjo kolooja.

¹² *Anutunon meweengon onono uu dologa otaan Anutuwaa wombo alauruta soraaya kolooju. Kawaajon onjo mono batugianon kiankomu ama ala men aon laligowu. Uugia men kamaan tosaan gumbonjonjon qaganon ama onoma lombo moma mokosinjon laligowu. Sili iikanon mono malekugia kolooro konji kemero ii pondan men laligowu.

¹³ *Mono lolongon bologaa kitia mende melembuto, mono qaqa-anjon aon laligowu. Kalan koma aogi batugianon qaa koposo kolooro monjon alia jen mumambaajon moji, ii mono mesaon aowu. Ponon singisongogia songbama mesaoroti, onjo mono batugianon kaanideen ama aonkebu.

* 3:9: Ef 4.22 * 3:10: Jen 1.26; Ef 4.24 * 3:12: Ef 4.2 * 3:13: Ef 4.32

14 Kaen ama uujopawaa malekugia ii konji kemero iikawaa qaganon mono ukalen ama jopagon aogi qabo koloowaa. Uujopa kanon akadamu kuuyaajon jejeni, ii qoonjon mindirin wanjiaga nanja.

15 Kraistnon onjo luaenon sele busu motoonjo koloon laligowutiwaajon onoono. Kawaajon iwaa luaenon mono uugianon en awaawaa qawa loqagia kolooro uubonjonon jen mepeqepesee ama laligowu.

16 *Kraistwaanon Buja qaa iikanon mono uugianon en batugianon mamaga asugin seiwaa. Mono momakotoo qaa kuuya jen kuma aon qambanmamban qen aonkebu. Uja Toroyanon sololoon onomakejiwaa so mono Buja Rii Ondino (Buk Song), mepemepesee rii (oonjaa) ano uuwaa rii tosia ii uu wombogianon Anutu mepeseen qamakebu.

17 Nanamemen ii me ii jenon me silinon ama mewuti ii kuuya mono Pon Jiisaswaa qanon amakebu. Kaen anji Kraistnon nemun koma onono Man Anutu oewae jen mun laligowu. Kian.

Loemba, nemunman ano welenqege onoo qambanmamban qaa

18 *Emba onjo mono lourugia yonoo qaa baatanon kema laligowu. Pombaa buja koloojutiwaajon mono kaen anji sokombaa.

19 *Eja onjo mono embaurugia ukalenon jopagon onoma goronosoos wosokondun qaganon mende ama onoma laligowu.

20 *Merabora onjo Pombo qokotaan nama nemunmanwoigia yoroo jegara otaagi Ponon injiuro sokombaa. Kawaajon onjo mono qaagia jewutiwaa so kuuya ten koma onoma laligowu.

21 *Manjurunana onoo merabaurugianon awasankakagia mesaowubotiwaajon mono mende unun ureen horon kiton onoma laligowu.

22 *Welenqege onjo mono namonon galenurugia yonoo qaagia kuuya ten komakebu. Kondokondoowaa wan anji ejembanon inisosoroowutiwaajon qaagoto, gbingbaon mesaon Pombaa jeta uuguwombotiwaajon sombugia moma uugia gawonon ama men laligowu.

23 Iwoi ama menkebuti uugia mono iikanon somonjon kokaen romongowu: Balon ejembagadeen qaagoto, Pon iyana mono welen qen mun laligoju.

24 Pon Kraist welen qen mun laligogi iinon tawagia Siwe gomanon ano eji, ii onono bunjagia koloowaa. Mono kaen romonjon laligowu.

25 *Monjon gawona men soowaati Anutunon kaanjadeen men soosooyaa irona meleema mubaa. Anutunon tosaana mende inisosoron tosaana mende sureen onomakejato, kuuya anana so motoonjonon gosin nonoma qaanana jen tegowaa.

4

1 *Galenjurunana onoonon Pon somata ii Siwe gomanon laligoji, ii moma kotojutiwaajon mono welenqegeurugia yonowo wasombura maayanon aon so motoonjo ama onoma laligowu. Kian.

Qambanmamban qaa tosia

2 Qamakooli gawon mono kaparan koma men laligowu. Iikanon mono uugbiligbili laligon jen mepeqepesee ama laligowu.

3 Mepeqepesee ambuti iikanon mono nonoonon kaanagadeen kokaen qama koolin laligowu, "Anutu, gii mono Pool nenauruta kana men onona

* 3:16: Ef 5.19-20 * 3:18: Ef 5.22; 1 Piito 3.1 * 3:19: Ef 5.25; 1 Piito 3.7 * 3:20: Ef 6.1 * 3:21: Ef 6.4 * 3:22: Ef 6.5-8 * 3:25: Dut 10.17; Ef 6.9 * 4:1: Ef 6.9

saanon Kraistwaa Buḅa qaa aasangoya ii jen asarigi seiwaa.” Niinon Buḅa gawon mewetiwaajon gbadoon nongi kapuare mirinon rajen.

⁴ Niinon Buḅa qaa Anutuwaa siingaa so jewe asariwutiwaajon mono qamakooligianon nanḅon noma laligowu.

⁵ *Ejemba uumeleen mende ama seleengen laligojuti ii mono momakooto qaganon ama onoma laligowu. Uuwaa gawon mewombaa kana mon koloowaati kamban ii mono mende mesogeson tiwilaawuto, ejemba koorongianon kema bonjon qambanmamban koma onombu.

⁶ Qaa amin mobuti, ii mono kamban so siiyawo mindirin injijogi naanawo koloonkeba. Qaa injijogi ejemba motomotoon siingia kolooro kuuya yonoonon qaa nomaen meleema onombuti ii mono moma yagon iikawaa so jenkebu. Kian.

Poolnon Tikikus Onesimus wasin orono kawao.

⁷ **Wombo alana Tikikus iinon Pombo qokotaan nama niwo gawon tororo men neḅana kolooja. Iinon onoonon kan nomaen ama laligonkejenj, iikawaa sunduya kuuya injijoro mobu.

⁸ Nomaen ama men rama laligojoni, onḅo sundu ii mobutiwaajon wasin mube onoonon kawaa. Iinon kan saanon ulunkolen ama onombaa.

⁹ *Kaanagadeen wombo alanana Onesimus Kolosi onoononga kan Pombaa qaaya pondan otaan men yagonkeji, niinon ii wasiwe eleema kawaa. Eja woi yoronon kan kokanon iwoi kuuya nomaen kolooro laligojoni, iikawaa sunduya saanon jedaborori mobuya. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

¹⁰ *Aristarkus niwo kapuare mirinon raji ano Barnabaswaa niwita Maak yoronon yeizozogara jen ani onoonon kaja. Maakwaajon qaana kokaen jen kotowe mogi: Onoonon kan koubaati een, ii mono saanon koma horon ala men mubu.

¹¹ Joosua qata mon Jastus qajuti iinon kaanagadeen yeizozoya jen ano onoonon kaja. Neḅaurunanon niwo Anutuwaa bentotonaa gawon men laligojuti iyonoo batugianon eja karon yonononga Juuda ejaga laligoju. Yononon ulunkolen ama noma laligogi.

¹² *Anḅiaanona eja Epafra Kraist Jiisas welen qen munkeji, iinon yeizozoya jen ano onoonon kaja. Iinon kamban so onoojon ama qama koolinkeja. Qaa kuuya Anutuwaa jetaa so koloon eji, onḅo iikanon rindangon nama kotiin akadamugiawo koloon laligowutiwaajon aon oronkeja.

¹³ Niinon iwaa kania moma kokaen nanḅon jejen: Iinon onḅo ilaan onomambaajon gawon mamaga menkeja. Kaanagadeen Laodisia ano Hierapolis taon woi kanon moma laarin laligojuti iyonoojon ama gawon naa afaanaga men aon oronkeja.

¹⁴ *Wombo doktanana Luuk ano Deemas yoronon kaanagadeen yeizozogia jen ani onoonon kaja.

¹⁵ Niinon yeizozogia jen oojeji, ii mono uumeleen alaurunana Laodisia taonon laligojuti, ii injijogi mobu. Kaanagadeen Nimfa ano iwaa mirinon kanageso ajoroonkejuti mono ii injijogi mobu.

¹⁶ Tere koi weengon onongi mogi tegoro iikawaa gematanon ii mono anḅi Laodisia uumeleen kanageso yonoonon keno weengowu. Laodisia yonoojon tere mon oowe kenoti ii anḅi onoonon karo onḅo ii kaanagadeen weengowu.

* 4:5: Ef 5.16 * 4:7: Apo 20.4; 2 Tim 4.12 * 4:7: Ef 6.21-22 * 4:9: Flm 10-12 * 4:10: Apo 19.29; 27.2; Flm 2-4; Apo 12.12, 25; 13.13; 15.37-39 * 4:12: Kol 1.7; Flm 23 * 4:14: 2 Tim 4.10, 11; Flm 24

¹⁷* Arkipus eja ii mono kokaen ijogi moba, “Ponon Buᅇa gawon mewaati-waajon jeᅇ koton goma koipuga raro laligojani, giinon mono gawon ii romonᅇon kuuya medaborowa.”

¹⁸ Pool niinon yeizozogia jeᅇ neena boronanon qana kokaen oojeᅇ: Pool. Ono mono kasa gbadonawo nii romonᅇon noma laligowu. Kalenmorianon mono onowo ewa. Kiaᅇ.

* 4:17: Flm 2

Tesalonaika Tere 1

Poolnoŋ Tesalonaika yoŋoo Tere mutuya ano.

Jen-asa-asari

Room mindimindiri kantriwaa prowins qata Masedonia kawaa siti waja ii Tesalonaika. Poolnoŋ misin gawoŋ meŋ liligoŋ Filipai siti mesaŋ Tesalonaika kaŋ gawoŋ mero tosiaŋoŋ uugia meleengi kuma oŋono uumeleen tuuŋ kolooro. Ii kolooro, tuarenjen iikanondeen kolooro. Poolnoŋ Kraistwaa Buŋa qaa jen asariŋ uugia kuuro iikanŋoŋ Griik ejemba Juuda yoŋowo toroqen laligogiti, iyoŋoonoŋga mamaganŋoŋ uugia meleengi tuuŋ iikanŋoŋ somariiro. Kawaaŋoŋ Juuda ejemba uugia mende meleema uugianŋoŋ boliro Pool gema qeŋ mugi. Gema qeŋ mugitiwaaŋoŋ bimooro kana moŋgama oŋomesaŋ Berea taonoŋ keno. Kanagen Korint sitinoŋ laligoro neŋata Timotinoŋ ala ilailaaya kolooŋ Tesalonaika sitiga kaŋ nomaen moma laarigiti, iikawaa sunduya ijoro moro.

Poolnoŋ Tereya mutuya Tesalonaika anoti, ii Kraistwaa alauruta yoŋoo uugia nanŋoŋ momalaarigia meŋ kotiiwaatiwaaŋoŋ ooro. Poŋ moma laarin uunoŋ jopagoŋ aonkejuti, iikawaa bujuya momago yoŋooŋoŋ Anutu mepe-seeja. Aŋo laaligo yoŋowo nomaen ama laligoroti, ii duduuwubotiwaajoŋ ii papianoŋ ooja. Tesalonaika uumeleen tuuŋ batugianoŋ qaa tosaŋa kolooro jegiti, Poolnoŋ ii meleema jen asariŋ ooja. Qaa tosia ii kokaen: Kraistnoŋ eleema karo Siwe laaligoŋoŋ keubonati, iikanŋoŋ tosiaŋoŋ uugia meleema koomunoŋ ejuti, iyoŋooŋoŋ mono nomaen koloowaa? Kraistnoŋ naa kambanoŋ eleema kawaa? Qaa ii meleema kokaen jen kotoŋ oŋono, “Oŋo Kraist mombo kawaatiwaaŋoŋ jejeromonromon ama mamboma laligoŋ iikanŋoŋ mono gawoŋ awaa awaa ii jegenŋa nama pondan meŋ laligowu.”

Buk kokawaa bakaya waja 6 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1

Dangisen jen aisoon mepeseja 1.2–3.13

Nanamemen dindaŋ ambutiwaaŋoŋ kuun oŋonja 4.1-12

Kraistnoŋ kawaatiwaa qaaya kuma oŋonja 4.13–5.11

Qambanmaban qaa tetegoya tosaŋa 5.12-22

Terewaa qaa kota waja 5.22-28

¹ *Pool, Sailas ano Timoti nononoŋ Tesalonaika uumeleen kanageso oŋowo qaa amin mobombaaŋoŋ tere koi oŋon.

Oŋo Man Anutu ano Poŋ Jiisas Kraist yorowo qokotaan nanŋi mono kalenmorian oŋoni luaenoŋ laligowu.

Momalaari qeŋ gbilijutiwaaŋoŋ aisooŋoŋ.

² Nononoŋ suulan romoŋoŋ oŋoma kuuya oŋooŋoŋ “Anutu keraqeeango dangisen!” jen mepeseŋkejoŋ ano qamakooli gawoŋ meŋ iikanŋoŋ kamban so qagia qamakejoŋ.

³ Oŋo Jiisas Kraist jopagoŋ moma laarigi uujopayanŋoŋ nemuŋ koma oŋono gawoŋa kotiiŋ meŋkeju ano Poŋnananoŋ eleema kawaatiwaaŋoŋ jejeromonromon ama kaparan koma mambomakeju. Nononoŋ ii kuuya Anutu Mananaa jaasewananoŋ saanoŋ romoŋoŋkejoŋ.

⁴ Uumeleen alaurunana, Anutunoŋ jopagoŋ oŋoma oŋo iyanŋaŋoŋ kokaen meweŋgoŋ oŋonoti, ii moŋoŋ.

* 1:1: Apo 17.1

⁵ Nononon Jisaswaa Oligaa Bunaya men onoonon kan batugianon no-maen ama laligonin, ono ii moju. Nononon Buja ii qaa toongadeen mende jenin mogito, Uña Toroyanon sololon nonono awasankaka nama esunmumuyawo uugia kuun laligonin.

⁶*Kaen laligonin ono konajilin somataa uutanon laligon Buja qaa moma anjalil angon konji. Ii angon konji Uña Toroyanon korisoro onono Pon ano nonoo silinana otaan laligoju. Ii nomaen kolooroti, nononon ii saanon mojon.

⁷ Kaen gemanananon kan laligon Masedonia Akaia prowins woi kanon Jisas moma laarijuti, korebore yonoojon sili awaa qendeema onomakeju.

⁸ Ii kokaen: Ono Pombaanon qaa moma anjalil angon koma jen laligogi tosonian ii angotoman kaana toroqen jen seigi keno. Kema laligon Masedonia ano Akaia prowins woi ii sokondabororo. Ii sokondabororoto, iikayadeen qaago. Ono Anutu moma laarin gawonja megiti, iikawaa onanon mono goman so kema kan seiro mamaganon uugia meleenji. Ii kilikalu qaago. Kawaaon nono iikawaa qaa mon mende toroqen jewonja.

⁹ Nono onoonon kani nomaen kolooroti, iikawaa sunduya ii goman tosaan yononon jen seigi angotoman kaana momakejon. Ono tando lopion ano ben qolongoya ii gema unun Anutu honabonja ano laaligo Toyaanon eleema gawonja men laligoju.

¹⁰ Anutunon Meria men gbiliro koomunonga waaroti, ono iinon Siwe gomanonga kamaan asugiwaatiwaajon mambomakeju. Anutuwaaw irinonsoonanon kanagen asuganon asugiro Jisasnon mono kamaan jinjaun kanjanawo iikanonja metogon nonombaa. Kian.

2

Poolnon Tesalonaika sitinon gawon nomaen mero?

¹ Oo uumeleen alaurunana, nono onoonon kan gawon menin, iikanon mende janjon qaonoto, hona saanon kolooro. Onoangio ii kaanagadeen saanon moju.

²*Mende janjon qaonoto, wala Filipai sitinon gawon menin horon ureen ama nononji siimbobolo monin, ii moju. Siimbobolo ii momago onoonon kani tosonian tuarenjen kotakota ama nonongito, ii kilen Anutunon awasankaka nonono nama iwaanon Oligaa Buja ii jen asarin onoma laligonin.

³ Nonoo kanianana ii kokaen: Uukuukuu qaanana ii angomokolon qaganon mende jenkejon. Anano jinjaun anin uunananon menjerenonaga, ii kaana mende jenkejon.

⁴ Kaana qaagoto, Anutunon Oligaa Buja jen seiwonatiwaajon niniima uunana gosiro sokono moma laarin nonoma Bunaya nononoti, iikawaa so mono qaaya men jen asarinkejon. Anutunon uunana angotete men gosinkeja. Kawaaon nononon iwoi kuuya ii Anutuwaaw jaanon sokombonatiwaajon amakejon. Ii ejemba siingia otaawonatiwaajon qaago.

⁵ Nononon kaman mongen ejemba kelebele qaanon kele qen onombomaaajon mende kema kani, ii moju. Nono dogonana esuun mone iwoi nonombutiwaajon mondon qaa siliaa siliaa mende jenin. Anutunon kanianana ii saanon jen nanjowaa.

⁶ Ono me ejemba tosonian qabunja nonombutiwaajon mende kaparan koma laligonin.

* 1:6: Apo 17.5-9 * 2:2: Apo 16.19-24; 17.1-9

⁷ Kraistwaa aposoluruta koloonjiwaajon saanon uugia kokaen kuuwon-aga, “Ono mono nanjon nononji batugianon uuwaa gawon mewon.” Iikaen jenin sokonagato, nononon onoo batugianon migigiin onoma laligonin. Merabora nemungianon aju onoma kalan koma onomakeji, iikawaa so mono nononana men kamaan aon bonjon ama onoma laligonin.

⁸ Nononon nemunman kaanja mokokolin onoma laligoninjiwaajon ama Anutuwaanon Oligaa Buna ononin ano toroqen ananaa laaligonana kaanagadeen qeleema onombombajaan jojorin laligonin. Ononon honaga komunjua meraboraaurunana koloogi.

⁹ Oo uumeleen alaurunana, nono onoojon ama gawon men selenana qen laligonini, mono ii romongowu. Nanjon nonombutiwaa lombotanon onoononga mombaa qaganon ubabotiwaajon gomantiina اساسaga nononana boronananon gawon men Anutuwaanon Oligaa Buna jen asarin onoma laligonin. Ii mono duduuwubo.

¹⁰ Jiisas moma laarijuti, nononon onoo qaagia kuuya dindinagadeen gosin soraaya koposowaa qaanana qaa laligonin. Ono ii iima moma nanjon jen nangowutiwaa so koloju. Anutunon kaanagadeen ii jen nanjon dangunu kaanja nanja.

¹¹ Amanon iyanaa meraboraanja bonjonbonjon ama onomakeji, iikawaa so nononon ono motomotoon ama onoma laligonin. Ii kaanideen saanon moju.

¹² Nononon uuwaa nanjonango qaa jen ulunkolen men onoma laligonin. Anutunon ono iyanaa bentotonon keuma asamararanon asariwutiwaajon onoono. Kawajaan nononon uugia kuun qaa kokaen jen asarin laligonin, “Nanamemenjia mono Anutuwaajaanon sokombaatiwaa so soraaya soro ama men laligowu.”

¹³ Kawajaan nononon kaanagadeen suulan Anutu kokaembaajon mepe-seenkejon: Anutuwaaja Buna qaa ononini, ii balon ejemba ananaa qaa kaanja mende buna qen aogito, onanon Anutuwaaja qaa jeta kaanja moma ii analin anjon konji. Ii moma laarigi iikanon mono men gbilin onono letomakeju.

¹⁴ *Juuda ejemba Judia prowinsnon uugia meleenji Juuda tosonian angosisiri ama ononji siimbobolo mogi. Yononon ii moma kilen Kraist Jiisaswo qokotaan nama Anutuwaanon uumeleen kanageso koloogi. Uumeleen alaurunana, onoo batugianon mono kaanideen kolooro: Onoanjiiaa Griik ejembanon Juuda yonoo tani kaanja ama ononji ononon siimbobolo ororon moma Anutuwaanon kanageso koloogi.

¹⁵ *Juuda yononon gejatootoo ejemba unugi komugi Pon Jiisas kaanagadeen qegi komuro nono sisiwerowero ama nonoma laligogi. Yononon Anutuwaajaanon mende sokoma ejemba kuuya kere ama nonomakeju.

¹⁶ Nono waba kantri ononon uugia meleema letombutiwaajon Buna qaa jewombotiwaajon ama anjon koma kojanjin nonomakeju. Kaen singisonjo suulan ama qeragogi qagianon umakeja. Singisongogia qeragogi soya Anutuwaajaanon saa qero irinjonsoonja toroqen anjon komambaajon amamaan kamban kokaamba qendeeno qagianon udaboroja. Kian.

Poolnon Tesalonaika mombo kemambaajon moro.

¹⁷ Oo uumeleen alaurunana, anana kamban kokaamba kamban toroga deema laligojon. Selenananon deema laligojonto, uunananon somonjon

* 2:14: Apo 17.5 * 2:15: Apo 9.23, 29; 13.45, 50; 14.2, 5, 19; 17.5, 13; 18.12

motoonj laligojon. Kawaajon onoo jaasewanjia iibombaajon mono kaparan koma uuqeeanjo laligojon.

¹⁸ Kawaajon onoonon kawombaajon moma laligonin. Pool niinon indin motoonjo qaagoto, indin woi kamambaajon batogoweto, Satanon somonjon nonono amamaanin.

¹⁹ Ono nononanaan ila wage soronana kaanjanan. Ponana Jiisanon eleema karo iwaa jaasewanjon keuma nambonati, iikanon injiima “Uuwaa gawon eengereda mende men laligonin,” kaen jewombaajon mojon. Nononon qaa ii onjo ano tosaanjan yonoojon ama afaanagadeen jewombaajon jejeromonromon anjon. Kawaajon onoojon ama hononjan qaa aisoon selenana men umakejon.

²⁰ Nononon onoojon ama qabunan mokolonin korisoro ama nonomakeju. Kianj.

3

Timoti wasiri Tesalonaika keno.

¹ *Ono nomaen ama laligojuti, ii mobombaa motoqoto somata moma bimbimjon toroqen een laligowombaajon amamaanin. Kawaajon noronarodeen Atens sitinon laligowoti waa qaa somonjon

² alanara Timoti wasiri onoonon karo. Iinon Anutu waa gawon men norowo Kraist waa Oligaa Bunjan jen seinkeja. Iinon uu nanjonanjo qaa onjoma momalaarigia men kotiiwaatiwaajon karo.

³ Anutunon arenana jen tegoro tosanon qotogon onomakeju, ii onjanjo saanon moju. Onononjan monjon konjilin uutanon kongbara ama looriwaboti waajon jenin karo.

⁴ Nononon Tesalonaika onowo laligon kaman iikanon onoojon walawala qaa kokaen jenin, “Pombaa usinjan ten konin ejembanon sisiwerowero ama nononji konjilin mokoloowonjan.” Kaen jenin iikawaa so onanon kolooroti, ii saanon moju.

⁵ Kaen kolooro angobato Toyanon injonjoro loorin kamaagi gawonana onanon kamaan janjon qaombabo. Kawaajon nomaen moma laarin laligojuti, ii mobombaajon motoqoto somata anin bimooro mombo een laligomambaajon amamaan Timoti wasiwe qisin momambaajon karo. Kianj.

Timotinon sundugia ano monin qeangoro.

⁶ *Motoqoto moma laligoninto, Timotinon kema onomesan eleema kan bunjia awaa men kan kokaen ninjoro: Ono Pon saanon moma laarin uujopagon aonkeju ano kaman so nonoojon romonjogi awaa kolonkeja. Nononon injiibombaa sin monin ononon kaanagadeen nono niniibombaajon kaparan komakeju.

⁷ Oo uumeleen alaurunana, nononon sisiwerowero konjilin kania kania monin kaman iikanon kan moma laarijuti waa sunduya awaa ninjoro monin qaa iikanon mono onanon ulunkolen men nonono. Kawaajon kaman kokaamba onoojon ama afaanjon luaenon awaagadeen laligojon.

⁸ Ono Pombo qokotaan bon qen nambuti waajon nononon mono onanon kotiin laligojon.

⁹ Onoojon ama Anutu waa jaasewanjon hononjan qaa aisoonkejon, korisoro kuuya iikawaajon mono nomaen Anutu mepeseen dangisen jenin sokonaga?

* 3:1: Apo 17.15 * 3:6: Apo 18.5

¹⁰ Nonononj asasaga gomantiinja uunana menj kululuunj kaparanj koma kokaenj qama koolinkejonej, 'Anutu, mono ilaanj nonona Tesalonaika kema jaasewanjgia iima mondorinj momalaarigiaa iwoiwaajonej amamaajuti, ii onjombonja. Qaa ii onjanonj.'

¹¹ Kaenj qama koolininj Anutu Manjnana anja ano Ponjnana Jiisas yorononj mono kana meleunj nononi saanonj onjooononj kawonja.

¹² Toroqenj kokaenj qama koolinkejonej, 'Nono honombononja qaa uu-jopagonj onjmakejoni, Ponj giinonj mono uujopaga toroqenj onjona batugianonj seiroy angia qendeema aonj ejemba kuuya kaanjadeenj qendeema onjmakebu.

¹³ Ponj, giinonj mono uugia menj kotiinkeba. Ponjnana Jiisas giinonj kanagen kanagesoga soraaya kuuya yonowo mombo kawagati, kambanj iikanonj Tesalonaika yonononj soraaya koposowaa qaagia qaa Manjnana Anutuwaa jaanonj nambu.' Kaenj qama koolinkejonej.

4

Nanamemenj solanja uujopayawo ii sokombaa.

¹ Uumeleenj alaurunana, qaa monj ii kokaenj: Nanamemenjgia Anutuwaa jaanonj angij sokombaatiwaa kania kuma onjoninj ii koma gbilinj otaankejuto, ii toroqenj mamaga amakebutiwaajonej uugia kuujonej. Nonononj qambanjmambanj qaa iikaenj Ponj Jiisaswaa qatanonj onjononj.

² Nonononj Ponj Jiisaswaa ku-usunj qaganonj nama jojopanj qaaya jenj kotonj onjoninj, onjononj qaa kota motomotoonj ii modaboroju.

³ Anutunonj onjooonj uusiinja kokaenj moja: Onjo mono serowilinj gema qenj soraaya tak-kootoya koloonj laligowu.

⁴ Anutuwaanonj kana dindinja ii mono kokaenj moma kotowu: Uu selegiaa siingia kombombanja galenj koma soraaya (laligonj onjonganjgia embagia anja anja menj) laligogi akadamuyawo koloowaa.

⁵ Uumeleembaa gadokopa yonononj Anutuwaa kania mende moma kotonj uugianonj gere jero emba lanj menkeju. Iikawaa so mono mende ama laligowu.

⁶ Kaenj qaagoto, emba loyanonj mongenj keno monjonj oloj kanj emba mende seigowa. Monjonj bologa kaanja ano uugaranonj koboowabo. Wala qambanjmambanj qaa ii jenj galenj menj onjoninj, iikawaa so monjonj emba menj boliro Ponjonj singisonjgoya kuuyaa ironja meleema mubaa.

⁷ Anutunonj anana qewolonj laligowombaaajonej qaagoto, laaligo soraaya laligowombaaajonej nonoono.

⁸ Kawaaajonej monjonj jojopanj qaa ii mesaowaati, iinonj balonj ejembaga qaagoto, mono Anutu gema qewaa. Anutu Unjaya Toroya onjmakeji, ii mono gema qewubo.

⁹ Batugianonj jopagonj aonkejuti, iikawaa kania Anutunonj kuma onjono onjonganj modaboronj laligoju. Kawaaajonej nonononj uunonj jopagonj aowombaa qaaya mombo onj onjombombaaajonej mende amamaajonej.

¹⁰ Oo uumeleenj alaurunana, onjo Masedonia prowins uutanonj uumeleenj alaurunana kuuya uunonj jopagonj onjoma laligojuto, ii mono toroqenj mamaga ama laligowutiwaajonej uugia kuujonej.

¹¹ Mono osonosonj laligonj onjonganjgia laaligo nanjonangogia galenj koma borogianonj gawonj menj laligowu. Kaenj ama akadamugiawo koloowombaaajonej mono kaparanj koma nambu. Wala kaenj jenj kotonj onjoninj iikawaa so mono ama menj laligowu.

¹² Kaen anji uugia mende meleema seleengen nanjuti, iyononon nanamemengia solanja iima yagon goda qen onoma laligowu. Injarere lan laligon nene iwoiwaa welema mombaa qanon mende laligowu. Kianj.

Pombaa kaka kambananon kokaen koloowaa:

¹³ Oo uumeleen alaurunana! “Tosianon uugia meleema komugita ronjon ejuti, iyonoojon nomaen koloonaga?” Onjo qaa kaen jen iikawaajon poumapou laligowubo. Ejemba uugia mende meleema jejeromonromongia qaa laligojuti, iyononon koomuya yonoojon ama wosobiri laligojuto, ononon ii kaanja wosobiri laligowubotiwaajon qaa kokaen jewonja:

¹⁴ Jiisanon komun waaroti, nono qaa ii moma laarin kokaen jejon: Anutunon Jiisas menj gbiliro. Kawaajon ejemba iwo komun goron qegiti, Anutunon mono ii kaanagadeen menj gbilin onoma Jiisaswo motoon unuano asuganon asugin waabuya. Qaa leeya moma laarijon eej, leeya mon ii kaanagadeen moma laarinin sokombaa.

¹⁵ *Ponjon qaa kuma nononoti, nononon iwaa jo menj onjo kokaen injijojon: Tosia mende komun toroqen sele busuwo laliginin Ponjon eleema kawaati, anana kamban iikanon wala mende ubonja. Anana ejemba koomuya mende unuuguwonja. Qaago.

¹⁶ Iikawaa arenja ii kokaen: Anutunon romonja qaita mon uuro otonja kolooro Siwe gajoba wananon jenkooto qa qaro ejembanon otonja mogi Pon anjo Siwenonja kamaawaa. Kraistnon kamaaro ii moma laarin mun komugiti, iyononon mono wala koomunonja waabuya.

¹⁷ Yononon wala waagigo anana mende komun jaawo laligowonati, Anutunon mono nunuano kanakeewan ubonja. Waabuyati, iyonowo oronon koosunon uma Pombo aitonjon iwo Siwe gomanon kambanja qaa laligowonja.

¹⁸ Kawaajon qaa kaanja jen iikanon mono uugia nanjon aon laligowu. Kianj.

5

Ponjon kawaatiwaajon mono jojorin laligowu!

¹ Oo uumeleen alaurunana, Kraistnon eleema kawaato, naa gbaninon ano naa kambanon asugiwaati, nono iikawaa qaaya onon onombombaaajon mende amamaajon.

² *Onjoangio mono qaa ii kokaen moma komuju: Yongoro memenon gomantiinanon olon koumakeji, Pombaa kaka kambananon mono iikawaa so alanzan kan kuuwaa.

³ Ejembanon kokaen jewuya, “Kete kamban kokaamba luaenon si- iseweweya qaa laligojon.” Kaen jengi iikanondeen kondemondeenon asugin qagianon ubaa. Embanon merabora memambaa masuya qero momakeji, mono iikawaa so kolooro misinjon kembombaaajon amamaawuya.

⁴ Yononon amamaawuyato, uumeleen alaurunana, ononon pangaman uutanon kematoukantou mende laligojutiwaajon ama kamban iikanon mono utun saanon yongoro meme kaanja onoo qagianon umambaaajon amamaawaa.

⁵ Kuuya ononon mono asasagaa ejembaya kolooju ano iwoi kuuya asuganon ambombaa siinja momakeju. Anana pangamambaa ejemba mende koloojon ano umunkonjonaa iwoiya togon sisia menkejon.

* **4:15:** 1 Kor 15.51-52 * **5:2:** Mat 24.43; Luuk 12.39; 2 Piito 3.10

⁶ Kawaajon tosaana ii kaana uunananon mono gaon ewabo. Kaen qaagoto, mono anana galen koma aon uugbiligbili laligowona.

⁷ Gaon ejuti, iyononon gomantiinanon gaon enkeju. Ejemba apu kotiga negi enkalolon men onomakeji, iyononon mono pangaman uutanon kaen ama laligoju.

⁸ *Pangaman uutanon kaen amakejuto, asasagaa ejemba anana mono galen koma aonkebona. Waajambaranana mono opo maleku kaana kokaen mouma nambona: Anana momalaari ano uujopa koma gbilin iikaana kanon totonananon reen maleku koosin (reen* kaana besaan) sopa somongon aon nambona ano Siwe gomanon ubombaajon mamboma jejeromonromon ama iikaana kanon wanana aen wan kou kaana esuun turuwona.

⁹ Anutunon nono kamaan nunuro irinonsoon mobombaajon mende jen tegoroto, Ponana Jiisas Kraistnon men letoma nonono oyanboyan buna qen aowombaajon jen tegoro laligojon.

¹⁰ Jiisasnon ananaajon ama komurotiwaajon laaligonana balonon laligowonati me komun goron qen ewonati, ii mono Jiisaswo kotiin laligowona.

¹¹ Kawaajon uu nanjonango men mindinon aon kotikotii mokolon mondorinkejuti, ii mono toroqen men laligowu. Kian.

Qambanmaban ano gejanono qaa konoga

¹² Uumeleen alaurunana, nononon kokaen jen koton ononon: Ejembanon togia Pombo qokotaan nama batugianon gawon men qambanmaban onomakejuti, ii mono goda qen onoma laligowu.

¹³ Goda qen onoma gawongia menkejutiwaajon mono yonoojon mogi uro pondan jopagon onoma waegia men laligowu. Kanageso batugianon mono luae qen aon laligowu.

¹⁴ Uumeleen alaurunana, nononon uukuukuu qaa tosaana kokaen ononon: Tosianon iyangiaa jaajaa injarere lan laligojuti, ii mono jen onoma galen meme qaa onombu. Ejemba zirinzirina mono uu nanjonango qaa injijogi kotiin awasan kaka koloowu. Ejemba uugia looriro laligojuti, ii mono kalan koma onombu. Ugere mende ambuto, ejemba kuuya mono uubonjon qaganon ama onombu.

¹⁵ Jena jewe, nuna guwe me ana ambe ii mononon mende amba. Songo ii waleembubotiwaajon mono galen men aon laligowu. Kamban so iwoi awaa awaa ii kaparan koma angia jopagon aon ejemba tosaana kuuya ii kaaniadeen jopagon onoma laligowu.

¹⁶ Mono kambana kambana korisoro ama laligowu!

¹⁷ Mono Anutu suulan qama koolin mun laligowu!

¹⁸ Kaan me kaan koloowaati, iikanon mono Anutu mepeseen laligowu! Kraist Jiisaswo qokotaan nanjuti, Anutunon onoojon uusiina iikaan momakeja.

¹⁹ Un Toroyaa bolana mono mende qowogowu.

²⁰ Anutuwaanon gejatootoo qaa jenkejuti, iikawaa jejewilia mono mende ambu.

²¹ Qaa kuuya mono gosin batogowu. Batogon iigi qaa awaa koloowaati, ii mono analin angon koma laligowu.

* **5:8:** Ais 59.17; Ef 6.13-17 * **5:8:** Omejiilan yononon sololon nonombutiwaajon iwoi bologa bologa ii wasa kisare kaana nonoojon moton gilinkejuto, iikawaa jeta ii saanon Jiisas moma laarin uukalen qendeema aon nama leeleen reen kaana kolanjin aon kokojinjin komakebona.

²² Qaa ano nanamemen bologa kania kania ii mono gema qen laligowu.

²³ Niinon onoojon kokaen qama koolinkejen, 'Luaewaa ben Anutu, gii geengo mono kuuya tak koton onona soraaya koloon laligowu. Giinon mono uugia, kokoosugia ano sele busugia ii kuuya sopa somongon onona koposowaa qaagia qaa koloon laligowu. Kaen kamban so laligogi Ponana Jiisas Kraistnon eleema kan iikaanja mokoloon onombaa. Qaa ii onanon.'

²⁴ Onoonji, iinon qaaya pondan otaankeja. Kawaajon mono qamakooli iikawaa so ama onondaborowaa.

²⁵ Uumeleen alaurunana, onono nonoojon ama Anutu qama koolin laligowu.

²⁶ Uumeleen alaurunana kuuya batugianon mono angon aon qaqatetegia men laligowu.

²⁷ Niinon Pombaa qatanon jen koton onoma jojopan qaanon somongon kokaen oojen: Tere koi mono uumeleen alaurunana kuuya yonoojon angi keno weengon onongi mobu.

²⁸ Ponana Jiisas Kraistwaa kalenmoriananon mono onowo ewa. Kian.

Tesalonaika Tere 2

Poolnoŋ Tesalonaika yoŋoo Tere ano 2 kolooro.

Jen-asa-asari

Tesalonaika uumeleen tuun uutanon Kraist kawaatiwaajon mambonŋi tosanon “Mono karo,” jegi tosanon “Qaa ii qolonmolongoya,” kaen lansan jen sisau ama laligogi. Tosianon “Pombaa kaka kambanjon mono kan kuuro,” jen moma laarigi. Kawaajon “Poolnoŋ Tere Tesalonaika ano 2 kolooro,” buk ii onon qaa ii jen asariro. Poolnoŋ qaa qolonmolongoya ii mindingon kania kokaen injisaano: Kraistwaa kaka kambanjon dodowi-waati, kamban iikanon ejemba nanamemengianon dogon boliwaa. Kaen boliro eja tania mon qata Jeulalan Toya iinon asugin wala aasangoyanon laligon kanagen Kraist asuganon tuarenjen ama mun ejemba kantri so galen koma onombaa.

Tosianon Tesalonaika uumeleen tuun kakasilin men ononŋi siimbobolo moma laligogi. Kawaajon aposol Poolnoŋ qaa wana tosaana kokaen jen asarin onono, “Ono mono kaparan koma kotiin Pombo qokotaan nama moma laarin laligowu.” Qaa kota mon ii kokaen jen asariro, “Niinon neŋauruna yoŋowo laaligonana nanŋon aowombaajon gawon men laligoninji, onono mono iikawaa so injarere laaligo mesaon ononŋia nene apu mokolon ii nen laligowu ano gawon awaa awaa kaparan koma jegenja nama men laligowu.”

Buk kokawaa bakaya wana 5 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Keraqeeango moma onoma aison mepeseja 1.3-12

Kraistnon kawaatiwaa qaaya kuma ononja 2.1-17

Nanamemen dindina ambutiwaajon kuun ononja 3.1-15

Terewaa qaa kota wana 3.16-18

¹ *Pool, Sailas ano Timoti nononon Tesalonaika uumeleen kanageso onowo qaa amin mobombaajon tere onon. Ononon Manana Anutu ano Pon Jiisas Kraist yorowo qokotaan nanju.

² Man Anutu ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian ononi luaenon laligowu. Kian.

Siimbobolo momago mono oyanboyon mokolon laligowonja.

³ Uumeleen alaurunana, onoo momalaarigianon mamaga kotiuro korebore uukalen ama onkejuti, sili iikanon motomoton onoo uugianon seinkeja. Kawaajon nononon onoojon kamban so “Anutu dangisen!” jen mepeseen munkejon, ii awaagadeen sokonja. Buna qaa koma gbiligitiwaa-jon dangisen jenkejon, ii mono gawonanaga.

⁴ Sisiwerowero anŋosisiri kania kania ama ononŋi momakejuti, ii kuya kaparan koma mokosinon bon qen nanŋi momalaarigianon mende sologon loorija. Nononana kaanagadeen iikawaa sunduya ii Anutuwaa kanagesoya kanagesoya yoŋoo jaagianon jen selenana onoojon ama men uma mepeseenkejon.

⁵ Anutunon qaa dindinagadeen gosin jen tegonkeji, anŋosisiri momogianon mono iikawaa aiweseya kolooja. Anutuwaa bentoton uutanon kouma laligojutiwaajon siimbobolo mogi injiro Siwe gomanon ubutiwaa

* 1:1: Apo 17.1

so soraaya soro koloowutiwaajon kaparan komakeja. Kawaajon konajilin mende anjon kono kaban kokaamba qagianon umakeja.

⁶ Anutunon dindiya koloojiwaajon nama kakasililin ama onomakejuti, ii mono kakasililin iikayadeen meleeno iyangiaa qagianon ubaa.

⁷ Qagianon ubaato, kakasililin moma laligojuti, ononon mono oyanboyan mokoloowuya. Pon Jiisasnon gajobauruta ku-usungiwawo unuama yonowo Siwenonga kamaan asugiwuti, kaban iikanon mono nonowo motoon haamo mewuya.

⁸ Jiisasnon gere bolan uutanon kamaawaa. Kaen kamaan ejemba Anutu mende moma mun Ponana Jiisaswaa Oligaa Bunaya mende ten komakejuti, ii mono irona meleema onono siimbobolo kokaen moma laligowuya:

⁹ *Pononon mono “Yamagen (kozigen)!” jen jaasewanonga konjoma onono Anutuwaawo ku-usunga asamararanawonon mende ubuyato, seleenjen laligon gere siawaa siimboboloya tetegoya qaa moma laligowu.

¹⁰ Pononon eleema kawaati, kaban iikanon tuunuruta soraaya anana mono iwaa asamararanga iima iikawaa so letoma “Oowe, Jiisas Ponana oowe!” jewonga. Moma laarin munini, kuuya anana kaen walingonon ejemba omyanon niniima “Yei!” jen aarun nambuya. Nononon Jiisaswaa kania nanjon jenin ononon kaanagadeen ii moma laarin uugia meleengitiwaajon mono letoma jilalengiawo asarin nonowo motoon nambuya.

¹¹ Kaen koloowaatiwaajon nononon kaban so onoonon kokaen qama koolinkejon, “Anutunana, geenjo onooma iikawaa so mono nemun koma onona soraaya soro koloon laligowu. Mono ku-usunga ama inaan onona iwoi awaa kuuya ama mewombaa uusiingia kuuya koloowaborowa. Kaen momalaariwaa gawongia megi hona kuuya koloowa.”

¹² Kaen qama koolinin Ponana Jiisas mepeseegi qatanon onoonon ama batugianon akadamyawo koloowaa. Anana Anutunana ano Pon Jiisas Kraist yoronon kalenmorian ononi laligojutiwaa so mono onongio kaanagadeen akadamyawo koloowuya. Kia.

2

Pononon kamambaajon ano Jeulalan Toyanon asugiwaa.

¹ *Uumeleen alaurunana, Ponana Jiisas Kraistnon eleema kan nunuano iwaanon eu ajoroowonati, onjo qaa ii mojuto, nononon kokaen qisin qambanmaban ononon:

² “Pombaa kaka kambanon kan kuuja,” haamo qaa kaen jegi doomononononon mono iikanondeen keno onopopo qen rabubo. Qaa ii nomaen kolooro? Omejiilaan mononon eja mon qaganon uro umbeumbejanon tururo unanga iima gejatootoo qaa jen songiro me mononon uugia kumanjen qaa ii jen songiro kolooro? Tosianon kokaen jewubo, “Pool alauruta yononon qaa ii terenon onon anggi karo.” Qaa omaya iikawaajon mono een totoon aarun lalanin jenengia ororo laligowubo.

³ Mononon mon kaen me kaen tiligon onombabotiwaajon mono galengia men aon laligowu. Ii kokaembaajona: Wala aiwese woi kokaen asugiri Pononon iikawaa gematanon kawaa: Ejemba kelemalelen yononon Pon jeulalan ama gema qewuya ano Jeulalan Toyanon onjo kaanagadeen asuganon asugiwaa. Anutunon ii jen tegoro gere sianon kemebaa. Aiwese woi ii wala asugiri iikawaa gematanon kaban somata ii kawaa.

* 1:9: Ais 2.10 * 2:1: 1 Tes 4.15-17

⁴ *Tuarenjen Toya iinon jaba-arambaran ama anaa selia momboga men ubaa. Ejembanon iwaiwaa waeya men mepeseenkejuti me qata ben qajuti, iinon mono ii kuuya unjuugun selia men uma laligowaa. Kaana laligon Anutuwaaw jiwowon jigonon uma jinkaron dunja koma “Anutu koloojen,” jen kantri kuuya galen koma nonoma laligowaa.

⁵ Niinon Tesalonaika onowo laligoweti, kaban iikanon qaa ii jewe modaborogi. Ononon ii duduuwubo.

⁶ Jeulalan Toyanon alanza asugiwaatiwaajon amamaawaa. Naa iwoinon kania angon komakeji, ononon ii kaban kokaamba moju. Kaban tororo kan kuuwaati, iikanonadeen mono asugiwaa.

⁷ Kaban kokaamba Jeulalan Toyaa ku-usuna aasangoya iikanon mono koloon ejemba sololoon onomakeja. Asuganon asugiwabotiwaa kania kojangiji, iinon ii mesaoro kana koloowaatiwaajon mamboma laligoja.

⁸⁻⁹ **Mambono kania kolooro iikanonadeen mono afaangon asugi-waa. Satanon Jeulalan Toya sololoon nemun koma muro angoletu qolonmolongoya ano aiwese tere kania kania mero iima laligowuya. Ii iima laligowuyato, Pon Jiisanon asamararanawo asugin aon ii buu aasonon qen japalelen men mubaa.

¹⁰ Ejemba Anutunon hamo qen onombaatiwaajon togon qaa hona buna qen aowombaa siina mende moma tondu laligon gere sianon kemebuti, iyononon Jeulalan Toyaa angoletoya ii iigi kaitere kania kania qendeema onono jinjaun amakebuya.

¹¹ Kawaajon Anutunon momo aren jinjauna uupanawo ii ano kolooro ejembanon ii ku-usungiawo jen seigi kanageso hona yononon sosogon jo kelega gogon qaaya qolonmolongoya ii onanon jen moma laariwuya.

¹² Kaniagianon asuganon asugiwaatiwaajon Anutunon momo aren jin-jauna ii ano karo qagowuya. Ejemba qaa hona mende moma laarin uusiingia nanamemen doogoyanon ama osigiti, Anutunon mono kuuya iyonoo qaagia jen tegoro gere sianon kemebuya. Kian.

Qaa hona ten koma kaparan koma kotiin nambu.

¹³ Yonoonon kaen koloowaato, Pombaa wombo alauruna, onoonon kaban so “Anutu dangisen!” jen mepeseenin sokonja. Ii gawonanaga. Anutunon ono kakanaiyanonga Siwewaa buna koloon letombutiwaajon meweengon onono. Iikawaa so qaa hona moma laarigi Un Toroyanon men sorain onono laligoju.

¹⁴ Kaan laligowutiwaajon ama Oligaa Buna ano nonoonon karo jen asariniini, iikanon ono onoono. Kaan toroqen laligon Ponana Jiisas Kraistwaa asamararanon uma akadamugiawo koloowuya.

¹⁵ Kawaajon uumeleen alaurunana, kongbara mono mende qen laligowu. Nononon qaa kuma onoma jenanon jenin me terenon oonin iima mogiti, qaa kota ii mono qokotaan otaan laligowu. Kian.

¹⁶ Ponana Jiisas Kraist ano ano Anutu Manana yoronon jopagon nonoma kalenmorian qaganon oyanboyan koloowombaaajon jejeromonromona nononi iikawaajon mamboma ulunkolen tetegoya qaa moma laligojon.

¹⁷ Yoronon mono uugia nangori gawon awaa kuuya men qaa awaa kuuya jen laligowuti, iikanon mono men kotiin ononi laligowu. Kian.

* 2:4: Dan 11.36; Eze 28.2 * 2:8-9: Ais 11.4 * 2:8-9: Mat 24.24

3

Saanon nonoojon qama koolin laligowu.

¹ Qaa tetegoya mon koi: Pombaa qaanon sein onoo batugianon akadamuyawo kolooroti, iikawaa so mono uulanawo goman tosonian kaanjadeen kema jen seinin honawo koloon kembaa. Kawaajon uumeleen alaurunana, ononon mono nonoojon ama Anutu qama koolin laligowu.

² Ejemba kelemalelenanon Anutu mende moma laarinkeju. Kawaajon ejemba kaamaaya doogoya yononon kakasililin ama nonombubotiwaaajon mono Anutuwaa qama koolin laligogi sopa somonjon nonombaa.

³ Kelemalelen yononon bolijuto, Pon qaaya pondan otaankeji, iinon mono men kotiin onoma bologanonga sopa somonjon onombaa.

⁴ Qaa jen koton ononin, ononon ii kamban kokaamba ano kanagen ten koma laligowuti, ii moma uuwoi mende anjon. Nononon Pombo qokotaan nama kaen mojon.

⁵ Pononon mono uugia meleema Anutuwo somongoro uujopaya moma yagon Kraist kaan kaparan koma mokosinjon laligowu. Kian.

Injarere laligowombotiwaa galen meme qaa

⁶ Uumeleen alaurunana, nono onoangiaa aingia otaan lansan laligowubotiwaaajon kuma ononinto, tosonian kilen qaa baatanon mende kema nepinepi tondu laligoju. Kawaajon nono Pon Jiisas Kraistwaa qatanon kokaen jen koton ononon: Ono mono uumeleen alaurunana kaan kuuya ii onomesan misinjon sigensigen laligowu.

⁷ Nononon onoo batugianon nononanaa aijnon lansan qaagoto, qaa baatanon laligonin. Kawaajon nonoo kana lasunana otaawutiwaa kania ii onoangio saanon moju.

⁸ Nono injarere mende laligonin ano onoononga mombaanon nene iwoi ii een mende nen laligonin. Qaago. Nanjon nonombutiwaa lombotanon onoononga mombaa qaganon ubabotiwaaajon mono asaga gomantiina gawon suulan suulan men selenana qen laligonin.

⁹ Anutunon gawon mewombaa ku-usunon nonono laligojoniwaaajon saanon nanjon nonombutiwaa qaanon uugia kuun onombonagato, nonoo kana lasunana otaawutiwaa sili awaa qendeema onombombaaajon mojon.

¹⁰ Onowo laligonin, kamban iikanon kokaen jen koton ononin: Gawon membaaajon togoji, iinon mono nene kaanagadeen mende newa.

¹¹ Onoo batugianon tosonian qaa baatanon mende kema iyangiaa aingia otaan lansan laligoju. Yononon gawon hona mende menkejuto, gawon meme tanitani een lan ewaewan koma iinon wainon mondon tosia yononon iwoi men soon qewolon qen silemale lan laligonkeju. Onoo buju qaa mon ii kaen karo monin.

¹² Nononon ejemba kaan ii Pon Jiisas Kraistwaa qatanon jen koton uugia kokaen kuujon: Ono mono kemaqokotaanqokotaan mesaon zen laligon gawon meg hona kolooro onoangiaa nene apugia nen laligowu.

¹³ Oo uumeleen alaurunana, ononon gawon awaa awaa men iikanon mono ataqatan mende ambu.

¹⁴ Nononon tere koi ononon jen koton onononin, mononon ii mende ten kombaati een, ononon uuta meleembaatiwaaajon gamu qen mun iima tiin iwo qaa qaa mende ama ainjolon mende rama laligowu.

¹⁵ Kaan laligon kere qaagoto, ala kaan men mun qambanmamban koma mun laligowu. Kian.

Qamakooli ano yeizozo qaa tetegoya

¹⁶ Poŋ luae Toyanoŋ aŋo mono kambaŋ so nanamemeŋ kuuya kanon luae qeŋ oŋono bonjoŋ laligowu. Poŋnoŋ mono kuuya oŋowo laligowa.

¹⁷ Pool neeno yeizozogia neenaa boronanoŋ oojeŋ. Tere kuuya ooŋkejeŋi, iikanonŋ neenaa yeizozo qa tere koi neeno amakejeŋ. Qana kokaenŋ oojeŋ: Pool*

¹⁸ Poŋnana Jiisas Kraistwaa kalenmoriaŋanoŋ mono kuuya oŋowo ewa. Kiaŋ.

* **3:17:** Wala moŋnoŋ tiligoŋ Poolwaa qatanonŋ tere moŋ ano sisau kolooro. Kawaajoŋ iyaŋaa borianoŋ qata ooro.

Timotiwaa Tere 1 Poolnon Timotiwaa Tere mutuya ano. Jen-asa-asari

Timoti sagbili eja iwaa nemuṅa ii Juuda embaga ano maṅa ii Griik ejaga. Iinoṅ Eisia prowinsnoṅ laligoṅ uuta meleema Kraistwaa alia kolooṅ laligoro. Kaṅa laligoṅ Poolwaa neṅata kolooṅ ilaṅ muro motooṅ liligoṅ misin gawoṅ meṅ laligori. Poolnon lombonoṅ Timoti meṅ kamaṅ mubabotiwaaajoṅ majakaka qaa waṅa karoṅ romoṅgoṅ Buṅa Tere koi ooro.

Majakaka waṅa somata ii boi takapolakaya. Tosianoṅ zioz uutanoṅ nama qaa doogoya kuma soṅ oṅoma laligogiti, Poolnon iyoṅoojoṅ ama galen meme qaa kotakota ooro. Boi yoṅonoṅ Juuda yoṅonoṅ momo ano balombaa momo tosia mindiṅqindirigi kaniagia siliqalu kolooro kokaen moma laariṅ jen ejemba kuma oṅoma laligogi: “Namo ano iwoi kuuya iimakejoṅi, ii iwoi bologa. Kawaajoṅ tosianoṅ Siwewaa buṅa koloowombaaajoṅ kaparan koma momo aasangoya qaita moṅ mende buṅa qeṅ aṅ nembanewaa qizimizin ama soṅgo tosaṅa waleema loemba koloojuti eeṅ, Anutunoṅ mono qaa iikanonoṅ osin hamo qeṅ oṅomambaaajoṅ amamaawaa.”

Majakaka qaa waṅa moṅ ii: Nomaen uumeleen kanageso galen koma oṅonin tororo Anutuwa waeya meṅ mepeseewuyaga. Poolnon iikawaa qambaṅmambaṅ qaaya papianoṅ ooro. Kaanjadeen zioz galen, babafi ano gawoṅ meme ejemba tosianoṅ nomaen ama laligogi sokonji, iikawaa qaa areṅa ii jen asariṅ ooro.

Tetegoyanoṅ qaa waṅa karoṅa kanon Timotiwaa gejanono qaa tosaṅa ooro. Mundaṅa iinoṅ mono nomaen Jiisas Kraistwaa welenqeṅe awaa kolooṅ momalaari ejemba tuuṅa tuuṅa oṅombosima ilaṅ oṅono sokombaati, iikawaa gejanonoya oṅ muro.

Buk kokawaa bakaya waṅa 3 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Ziozwaa gawoṅ meme yoṅoo jenkooto 1.3-3.16

Timotinoṅ gawoṅa mewaatiwaa jenkootoya 4.1-6.21

¹ Anutu, Hamoqeṅe Tonana ano Kraist Jiisasnoṅ galen koma nonombaatiwaaajoṅ jejeromonoṅ ama mamboma mujoṅi, iyoronoṅ Pool nii jen kotoṅ noma kuun wasin noni aposol kolooṅ. Kraist Jiisaswaa jotamemeya kaṅa kolooṅ giwo qaa amin moṅbojoṅ tere koi ojoṅ.

² *Oo Timoti! Gii uuga meleema Jiisas moma laariṅ momalaariwaa mera sorona kolooṅ laligoṅ. Maṅ Anutu ano Poṅnana Kraist Jiisas, yoronoṅ mono kiankomuṅ kalenmoriaṅ goni luaenoṅ laligowa.

Enkaloloṅ kuma oṅombubotiwaa galen meme qaa

³ Masedonia prowinsnoṅ kemambaaajoṅ ambeti, kambaṅ iikanonoṅ kokaen jen kotoṅ gombe, ‘Gii mono Efesus sitinoṅ toroṅ laligoṅ uumeleen tuuṅ ilaṅ oṅomakeba. Tosianoṅ momalaariwaa qaa batuya tosaṅa kuma soṅkejuti, ii toroṅ ambubotiwaaajoṅ galen meṅ aṅ laligowu.’ Kaen jen kotoṅ oṅoma laligowagatiwaaajoṅ jewe.

⁴ Tosianoṅ beṅ sosombaṅa sosombaṅa ano ambosakoṅ yoṅoo qa areṅa areṅa ii tetegoya qaa amin mogi sipasipa kono angowowo ano qaa qiqisi omaya kolooro romoṅgoṅkeju. Yoṅonoṅ uugia iikanonoṅ ama soowubo. Qaa

* 1:2: Apo 16.1

seña seña jeje kaanja ii mende totoon ilaan onombaato, Anutuwaa laaligo areña ii kokaen eja, 'Mononon Jiisas moma laarin uuta meleeno iinon mono ii hamo qen muro letombaa.' Kete kaen ama onombagatiwaajon mombo uuwaa-waataa qaaya jen gonjen.

⁵ Jen koton gonjeni, iikawaa toona ii uujopa. Niinon uujopa koloowaatiwaajon manja qen kokaen jen asarin onoma laligowagatiwaajon kuun gonjen: Yononon uugianon soraaya ewaatiwaajon galen koma aogi momo bologanon ii mende gojombaa. Mende gojono Anutunon sane qenjeji, ii ugejagianon saanon moma laligowuya. Kaen laligon Kraist tororo moma laarigi Anutunon mono uujopaya uugianon ano saanon koloonkebaa. Uujopa iikanon batugianon asugiwaatiwaajon kaparan komakejen.

⁶ Tosianon Anutuwaa laaligo areña ii songin jinjaun ama qaa julujulu omaya omaya tondu jenkeju.

⁷ Yononon Anutuwaa Kana qaawaa boi koloowombaajon mojuto, iyangio Buna qaawaa kania mende moma koton jaasewan qengadeen jenkeju. Een ejemba jaagianon awasankaka nama qaa kotiin lansan jen manja qenjeju.

⁸ Anutuwaanon Kana qaa ii awaa soro. Ii kania ejiwaa so tororo kuma aon otaanin saanon meagon nonomakeja, ii mojon.

⁹ Anutu Kana qaayaa kania mono kokaen moma yagowu: Ii ejemba solana dindina yonoojon ama qaagoto, Anutunon ii ejemba doogoya mindingon onombaatiwaajon ama anota eja. Tosianon dogon kokaen amakeju: Jeulalan jeubaba ama qaa qen yangisen qaganon aon jaasiisii amakeju. Angonjora ano singisonngogiawo laligon kilen Anutu telambelan ama mugi uugia menjerenon lolomonin laligoju. Nemunmangia ano tosaana unugi komunkeju.

¹⁰ Serowilin amakeju. Sodom taanon angiti, iikawaa so kana uugun eja iyangarodeen ano emba iyangarodeen agimin aonkeju. Ejemba men bolin onombutiwaajon qelanjin somonon onomakeju. Qaa qolonmolononkeju. Qaa jen jopon qaanon somonon kilen tiligonkeju. Anutunon nanamemen dindina ambombaajon Oligaa Buna nononoti, ii ii me woi ama men iikanon qetamakeju. Anutuwaa Kana qaa iikanon ejemba momalaariwaa kana dindina songinkejuti, mono ii mindingon onombaatiwaajon ama eja.

¹¹ Anutu, oyanboyan Toya iinon momalaariwaa kana dindina ii Buna qaanon anota eja. Niinon Oligaa Bunaya akadamuyawo jen seimanatiwaajon moma laarin noma Buna qaaya ii nono. Kian.

Poolnon Pon kalenmoriajaajon mepeseja.

¹² Kraist Jiisanon uuna gosiro gawona pondan memanatiwaa so koloowe niiro sokono gawona nono menkejen. Gawon memambaa ku-usun noma laligon kouji, iikawaajon Ponana mepeseen laligojen.

¹³ *Niinon wala Jiisaswaa alauruta mepaegon sisiwerowero molan kota ama onoma laligowe. Kaanja laligoweto, iwoi ii Jiisas mende moma laarin silemale tompin laligon tondu ama men laligowe. Singisongo kaen ama laligowetiwaajon mono kiankomun noma kolonani nono letombe.

¹⁴ Ponnananon kalenmoriaja noma kelemalelen maaro noo qananon uro. Kaen uro momalaarinanon kolooro uujopawaa kondomondoo Toya Kraist Jiisas mokoloowe. Iwo qokotaan nama uujopaya buna qen aon ejemba uunanon jopagon onomakejen.

¹⁵ Niinon ejemba tosaana kuuya unuugun singisongowaa ejemba yonoo batugianon somatagia koloon laligowe. Kaanja laligoweto, Kraist Jiisanon singisongo ejemba hamo qen nonomambaaajon ama namonon kamaaro. Qaa kota ii noonon honawo kolooro. Kawaaajon qaa kota iikanon mono

* 1:13: Apo 8.3; 9.4-5

powowonj kotiga kolooja. Ii ejemba korebore moma laarinj menj analinj anjonj kombonjatiwaa so kolooja.

¹⁶ Singisonjgowaa ejemba yonoo somatagia koloonj laligoweto, Kraist Jiisasnoj nii kokaembaajonj kiankomunj nono: Iinonj niwo uuluae qaganonj hamo qenj noma Anutuwwa uu tania asuganonj koloowaatiwaaajonj moma kotiuro. Noo gemananonj ejemba tosiannonj Jiisas moma laariwuti, tania ii iyonoojonj qendeema onomambaajonj moro. Ii qendeema onono saanonj afaanonj uugia meleema laaligo kotigaa bunja koloowuya.

¹⁷ Kiankomunj nonotiwwaajonj ama Anutu mepeseenjejenj. Iinonj Kinj Ponj tetegoya qaa koloonj laligowaa. Anutu motoonjononj goronj mende qero kaitania mende iimakejonj. Niinonj iwaa qabunjaya kambanj so mepeseewe tetegoya qaa akadamyawo koloonj enj ubaa. Qaa ii onanonj.

¹⁸ Oo momalaariwaa merana Timoti! Wala gejatootoo qaa tosaanja goojonj jegiti, qaa iikanonj kotinjonj gono saanonj akadamyawo koloonj laligowa. Qaa iikawaa so kokaen jenj kotonj gonjenj: Giinonj mono laaligo soraaya laligowagatiwaaajonj manja kotakota qenj laligowa.

¹⁹ Manja qenj iikanonj momalaariga zololonjonj soowabotiwaaajonj mono koronsonj mewa. Uuga kalanj koma aona momo bologanonj mende gojono Anutunonj uugejanonj sane qenjeji, ii saanonj moma laligowa. Ejemba tosiannonj uu kalanjonkongia mesaonj lanj laligogi momalaarigianonj loorinj koomuya koloonj janjonj qaono. Wanjononj kowe torononj kuunj janjoji, mono iikawaa so unjanqunjanjonj boligi.

²⁰ Momalaarigianonj janjonj qaonoti, iyonoo batugianonj eja woi qagara Himeneus ano Aleksander laligojao. Neeno mindinjonj oromambaajonj amamaanj uugara meleembaotiwaaajonj ii Satambaa borianonj oroombe. Oroombe Satambaa ku-usunja nanamemenjgara iikawaa so moma uugara siimbobolowaajonj looriro eleema mepaqepae mombo toroqenj mende ambaoraga. Kianj.

2

Bunja gawombaa qamakooli arenj

¹ Iwoi wana ii qamakooli gawonj. Niinonj iikawaa uuwaawaataa qaaya jenj uugia kokaen kuujenj: Ono mono ejemba korebore onoojonj qama koolinj kaparanj koma welema Anutu qisinj munj dangisenj jenj laligowu.

² Kinj eja ponj ano gawmambaa galenj ejemba kania kania yonoojonj ama qama koolinj laligowu. Kaenj kotinjonj ononji dindinagadeenj galenj koma nononji luae qaganonj gumbonjonjonj laligowonja. Kaenj laligonj Anutuwwa jeta otaanj nanamemenj dindinja ama menj laligoninj akadamyawo koloonkebaa.

³ Qamakooli gawonj kaanja kanonj awaa soro kolooja. Ii Anutu, Hamoqeqe Tonanaa jaasewanjonj saanonj sokonja.

⁴ Iinonj ejemba kuuyanonj Bunja qaa honja moma kotonj uugia meleenji hamo qenj onono letombutiwaa uusiinja momakeja.

⁵ Anutu motoonjo raja ano ejemba Anutuwo mindirinj nonombaatiwaaajonj eja motoonjo kaanagadeenj raja. Eja motoonjo Jiisas Kraistnoj mindirinj nonomambaajonj kotiuro tosiannonj ii amamaanjeju.

⁶ Iinonj singisonjo ejemba kuuya ananaa downana mewaatiwaaajonj laaligoya qeleema mesaoro. Bunja qaa ii Anutunonj kambanj ano tosiannonj kambanj dindinja iikanonj kanainj nanjonj jenj asarigi ananaanonj karo.

⁷ *Kawaajon ama Anutunon aposol koloomam-baajon kuun wasin nono qeleya qen kantri so liligonkejen. Ejemba Jiisas moma laariwutiwaa Buja qaa honjabaña kuma onjmakejen. Kaniana kaen jen qolomolon qaagoto, qaa honjaga kaen jejen. Kian.

Eja ano emba onjo laaligo arengia

⁸ Kawaajon uusijnanon kokaen jejen: Eja onjonon mono pondan goman so ajoron qamakooli gawon koronon menj laligowu. Yon kazi ano angowowo mesaon uugia sorairo saanon borogianon menj waama Anutu qama koolinkebu.

⁹ *Emba onjo qambanmamban qaa ii kokaen jejen: Onjonon mono kinisurugia mouma selegia tororo turun laligowu. Opo suru soro akadamuyawo ii mesaowu. Wan jugia qen gawasu kania kania mende ama miziziin honjon mewu. Kasaron me goul kanon mende menjeregon aowu ano moumou sewanja somata kanon menj aiweleqaiwele mende ambu.

¹⁰ Akadamugia hona ii nanamemen awaa. Emba Anutuwaaw jeta uuguwombojen keegia moma qata asuganon jokolonkejuti, iikawaa so onjonon mono gawon awaa awaa jegenja nama menjkebu.

¹¹ Ejanon kuma onjngi emba onjonon mono anjia menj kamaan aon Buja qaa osonoson moma neselan qaganon takaporaka ama jeganon kooga mende meleembuto, ii uu wombogianon ama laligowu.

¹² Emba onjonon eja galen koma kuma onjombutiwaajon niinon 'Oon!' mende jejento, ajoroogi onjo oson qaagia bogoro rabu.

¹³ *Anutunon wala Adam mokolon iwaa gematanon Iiw (Eewa) mokolooro.

¹⁴ *Mokolenon Adam mende tiligoroto, emba ii tiligon muro qaa uugun singisongo ano.

¹⁵ Kilen emba yonjonon gawon arengia otaan merabora menj Kraist moma laarin nanamemen soraaya otaan uumeleen alaurugia uunon jopagon onjoma bonjon laligowuti een, Anutunon mono saanon hamo qen onjono letoma Siwenon ubuya. Kian.

3

Ziozwaa gawon galen onjo qaa arej

¹ Monjonon uumeleen kanagesowaa uu galen pasto koloomambaa ain moji, iinon mono gawon qabo akadamuyawo mokoloowaa. Qaa ii honj tonjaga.

² *Kawaajon uumeleen kanagesowaa uu galen gawombaajon mono eja koi kaanja meweengon kuugi sokombaa: Mombaa selianon koposowaa qaaya qaa, emba motoongowaa loya, kepiriria qaa, nanamemenja tororo galen koma aoro goda qen munkeju. Iwaanon kawuti, ii saanon koma horon kalan koma onjoma momo tororo kuma onjmakeja.

³ Monjonon apu kotiga nen manja lan qen angowowo ama monembaa otoko amakeji, ii qaagoto, monjonon saanon ejemba mondorin migigiin onjoma gumbonjonjon ama onjmakeji, mono eja iikaanja kuuwu.

⁴ Monjonon iyanjaa embameraanja saanon galen koma gejanonogia onjono meraberaanjon goda qen mun qaaya kuuya tenj koma laligojuti, mono iiga kuugi nambaa.

⁵ Galen eja moŋnon aŋaa sumanuruta galen koma oŋomambaajon qetetanjoji een, iinon Anutuwaa uumeleen kanagesouruta mono nomaen kalan koma oŋonaga? Ii mono amamaanaga.

⁶ Eja moŋnon kamban koriga uuta meleema zen nanji, iinon saanon mindimindiri gawon meme galengiaga koloon laligowaa. Moŋnon kamban toroga uuta meleema kemakon kanjon ama tewomawoo ama totoyanon qen selia men ubabo. Kilenaa Toyanon gejajuju ano Anutunon qaaya jen tegon hagon muŋ konjono kamaaro. Iikawaa so oŋoo galengianon selia men uro Anutunon ii Satan kaanja jen tegoro kamaawabo.

⁷ Galen moŋnon uumeleembaa gadokopa yoŋoo batugianon qabuŋa awaa mende bosinagati een, ejembanon ii lan jen boligi Kilenaa Toyanon moto siwaya ano iikanon ritogoro qero kamaawabo. Kian.

Ewanjelis ano Buŋa gawon ejemba yoŋoo qaa

⁸ Buŋa gawon ejemba* yoŋonon kaanagadeen ejembanon goda qen oŋombutiwaa so tanhoragia qaa koloon laligowu. Tosianon qaa aro woiwoi jen wain apu mamaga nen mondomondo qaganon injarere laligon monen iwoiwaajon kaparan komakejuti, ii mono mende kuun oŋonji nambu.

⁹ Ii qaagoto, ejemba momalaariwaa qaa hona aasangoya Anutunon injisaanoti, iinon men iikanon qokotaan uugia menjerenjo-wabotiwaajon galen men aon soraaya laligojuti, mono iiga kuun oŋombu.

¹⁰ Ii mono kaanagadeen wala gosin oŋonji qaa jejeniwaa so kotiin nanji sokombaati een, mono saanon kuun oŋonji nama Buŋa gawombaa ejembagiaga koloon laligowu.

¹¹ Yoŋoo embaurugianon† kaanagadeen ejembanon goda qen oŋombutiwaa so tanhoragia qaa ano gemaqe qaa jenon kiisan mende ama laligowuto, kepiririgia qaa nama gawon kuuya membiriqembirigia qaa men laligowu.

¹² Buŋa gawon ejanon mono emba motoongowaa loya koloon iyanaa embameraana ano welenqe qeuruta ii saanon galen koma oŋomakeba.

¹³ Buŋa gawon ejemba gawongia awaagadeen menkejuti, ejembanon ii goda qen oŋonji qabuŋa awaa mokoloowuya. Ii mokoloon saanon awasankaka nama ejemba uugia kuun Jiisas Kraist moma laariwombaa qaa ii kotiin jenkebu. Kian.

Anutunon Buŋaya aasangoya ninisaano.

¹⁴ Oo Timoti, niinon uulanawo goonon kan giimambaajon jejero-monromon anjento, kilen tere koi goojon oojen.

¹⁵ Kambana qen korin kamambotiwaajon wala tere koi kokaembaajon oon ambe kaja: Gii Anutuwaa uumeleen kanagesouruta nomaen galen koma oŋona nanamemengianon dingon awaa koloowaati, mono qambanmaban qaa ii weenjon moba. Anutuwaa kanagesouruta anana Anutuwaa kulukululuun zioz sopaya koloojon. Laaligo Toyaanon qokotaanin mindirin nonono goman so ajoroon qaa hona jen seinkejon. Qaa honanon bolin esuŋa kamaawabotiwaajon iikawaa wota ano tandoya koloojon.

¹⁶ Anutunon hamoqeqewaa kania aasangoya ninisaanoti, nononon Buŋa qaa ii moma asarin kokaen jen mokoloonkejon:

* **3:8:** Diikon ii eja ano diikones ii emba, yoŋonon pasto koorongianon ilaan gawon men uumeleen tuun kalan koma oŋoma Buŋa qaanon unuagin selewaa gawon tosaan men kanon nanjon oŋomakeju. Ewanjelis me uukuukuu ejemba yoŋonon sopa seleengenanon nanjuti, iyoŋonon uugia meleembutiwaa Buŋa qaa kuma kanon uugia kuun gejanono qaagia oŋomakeju. † **3:11:** Buŋa gawon emba ano Buŋa gawon ejawaa embia yoŋoo jenkootogia jeja.

Buᅇa Toya iyaᅇo namo ejaᅇa kolooᅇ batunananoᅇ asugiro. Asugiro qaa jakeyanoᅇ oombombaa qaaya tondu monᅇama bimbim-gogi Uᅇa Toroyanoᅇ kania solaaᅇ asuganoᅇ qendeeno. Ii qendeema kuuro Poᅇ kolooᅇ waama Siwe gajoba galeᅇ koma oᅇono akadamuya uuᅇ iigi.

Ii iigi Anutunoᅇ wano Siwenoᅇ uma Anutuwo rama galeᅇ koma nonomakeja. Galeᅇ koma nonono Buᅇa qaaya ii kantria kantria liligoᅇ jeᅇ asarigi mamaga yoᅇonoᅇ moma laariᅇ muᅇkeju. Kaᅇ jokolooniᅇ oᅇanoᅇ akadamuyawo kolooja. Kiaᅇ.

4

Qaa qolonmolongoya kuma oᅇoᅇgi eᅇkaloloᅇ kolooja.

¹ Anutuwaa Uᅇayanoᅇ qaa kokaᅇ jeᅇ asariro tororo moma yagojonᅇ: Balombaa kambaᅇa tegomambaajoᅇ ambaati, kambaᅇ iikanoᅇ eᅇemba kelemaleleᅇ yoᅇonoᅇ momalaari mesaᅇoᅇ Poᅇ gema qeᅇ omejiilan yoᅇoo borogianoᅇ kemebuya. Kaᅇ kemegi omejiilanoᅇ sololooᅇ kuma oᅇomakejuti, mono iyoᅇonoᅇ momo areᅇ otaᅇ eᅇkaloloᅇ laligowuya.

² Sisau ii kokaᅇ kolooᅇ: Tosianoᅇ uumeleᅇ selesele aᅇgi Satanoᅇ aaso aiweseya uugianoᅇ aᅇ gerawonoᅇ qokotaᅇ uugejagia gojono koomuya kolooᅇ qaa qolonmolongoya laᅇ jeᅇ soonkeju.

³ Yoᅇonoᅇ eᅇemba kokaᅇ kuma soon oᅇomakeju, ‘Uumeleᅇ eᅇemba oᅇonoᅇ mono loemba kaᅇaᅇ mende agimiᅇ aᅇᅇ laligowu ano nene tosia newubotiwaa qizimiziᅇ ama laligowu.’ Kaᅇ kuma soon oᅇomakejuto, Anutunoᅇ nembanene kuuya ii newombaajoᅇ mokolooᅇ. Ii eᅇemba Anutu moma laariᅇ qaa hoᅇa moma yagojoᅇi, iinoᅇ ii kotuegoro saanoᅇ dangiseᅇ jeᅇ newom-baajoᅇ ama nonono.

⁴ Anutunoᅇ iwoi kuuya mokolooroti, ii awaa kolooju. Ii gema qewombaa so qaagoto, iwoi ama nonombaati, ii saanoᅇ dangiseᅇ jeᅇ buᅇa qeᅇ aowoᅇa.

⁵ Iwoi eᅇemba jaagianᅇo qizimiziᅇawo koloonagati eeᅇ, ii mono saanoᅇ Anutuᅇ waa qaa jeᅇ qama kooliniᅇ esuᅇanoᅇ turuᅇ hamo qero saᅇa kolooᅇ. Kiaᅇ.

Kraist Jiisaswaa welenqeᅇe awaa ii kokaᅇ:

⁶ Giinoᅇ uumeleᅇ eᅇemba kaᅇ kuma oᅇoma laligoᅇ Kraist Jiisaswaanᅇ Buᅇa gawoᅇ meme eja awaa kolooᅇ laligowa. Giinoᅇ Buᅇa qaa otaᅇ laligoᅇ koujani, ii tosaᅇa kuma oᅇoma geᅇgo kaᅇiadeᅇ qaa awaa ii ano momalaariwaa qambaᅇmambaᅇ qaa kuuya weᅇgoᅇ romoᅇgoᅇ iikanoᅇ uuga wagiᅇ aᅇᅇ laligowa.

⁷ Balᅇ eᅇembanᅇ beᅇ sosombaᅇ qaaya julujulu jegi Anutuᅇ waa Buᅇa qaanᅇo bibiloko amambaajoᅇ anji, ii mono yakariᅇ gema qewa. Ii gema qeᅇ Kraist kaᅇaᅇ kolooᅇ laligowagatiwaaajoᅇ uuᅇa komagbiligbili ama laligowa.

⁸ Anutunoᅇ laaligo kambaᅇ kokaamba namonoᅇ laligojoᅇi, ii kotuegoᅇ nonono kanageᅇ oyaᅇboyaᅇ laligowombaa soomᅇgo ano. Aaᅇgole ii sele busu gbiligbiliwaaajoᅇ melaada ilaaᅇ nonoma kamaᅇqeᅇeta koloojato, uuᅇa komagbiligbililia ii tandonana kombᅇa kolooja. Kawaaajoᅇ uuᅇa nanamemeᅇa ii pondanᅇ koma gbiliᅇ laligona iikanoᅇ mono iwoi kuuya kanoᅇ nemuᅇ koma nanᅇgoᅇ gomakebaa.

⁹ Qaa jeᅇeᅇi, ii eᅇemba korebore meᅇ aᅇaliᅇ aᅇgoᅇ kombᅇatiwaa so powowoᅇo kotakota kolooja. Qaa powowoᅇo kotakota moᅇ ii kokaᅇ:

¹⁰ “Anutu laaligo Toya iinoᅇ eᅇemba korebore hamo qeᅇ nonombaajoᅇo moja. Uunana meleema moma laariᅇ muᅇkeboᅇati eeᅇ, mono oᅇanoᅇ

hamo qeŋ nonomakebaa. Kaen moma laarijon. Tosia nononon kaen koloowaatiwaa jejeromonromon iikaanŋ Anutu ama mun nama gawonŋa men selenana qeŋ aon oronkejon.”

¹¹ Gii mono ejemba qaa iikawaa so otaan ama mewutiwaajon jen koton kuma onoma laligowa.

¹² Oo Timoti, sagbili laligojanwaajon monon men kamaan gombabo. Kawaaajon mono uumeleen ejemba batugianon sili awaa kokaen qendeema onoma laligowa: Qaa awaagadeen jen nanamemen dindina otaan ejemba tororo jopagon onoma laligowa. Momalaariwaa komagbiligbili pondan men Anutuwaa gawonŋa men sororogona iikawaajon moma laarin goma laligowu. Kaanŋa soraayagadeen koloon mena ejembanon saanon goda qeŋ gonŋi laligowa.

¹³ Mono pondan Uumeleembaa Buŋa Tere ii jegenŋa weenjon kaparan koma jen asarin kanageso uugia iikanon kuun kuma onoma laligowa. Kamban batuya kokanon kaen ama laligona niinon kawe sokombaa.

¹⁴ Jotamemeya yononon borogia goo qaganon ama qama kooligi Anutuwaa gejatootoo qaa gojon kolooro Anutunon gawon memewaa momo kalen gono uuganon eji, ii mende kolatiwato, iikawaa qaganon gawon men laligowa.

¹⁵ Mende kolatiwato, Buŋa Tere weenjon jen asarin kuma onoma laligowa. Iwoi karoon ii mono kaparan koma jegenŋa nama koma gbilin laligowa. Ataatan mende ambagati een, uugaa toomorinanon mono somariiro kotiin awasankaka koloowaati, ii kuuyanon iima kotowuya.

¹⁶ Oo Timoti, mono geenŋa uu selega galen koma aon uumeleen gawon tororo kuma onombagiwaajon galenŋa men aon laligowa. Kaen ama laligowaati een, mono geenŋa oyanboyan qeŋ aowaga ano qaaga momakejuti, ii kaanadeen oyanboyan qeŋ onona Siwenon ubuya. Kianŋ.

5

Malo ano ejemba waŋa ii kokaen galen koma onombu:

¹ Eja waŋa ii geriawo mende jen mindinon onombato, manŋa kaanŋa arobonjonanon qaa jena mobu. Eja sagbili ii daremunuruga kaanŋa ama onoma laligowa.

² Emba waŋa ii nemunŋa kaanŋa arobonjonanon qaa jena mobu. Emba saran ii naanuruga kaanŋa nanamemen soraaya otaan goda qeŋ onoma laligowa.

³ Malo tinitosagia qaa ii mono godaqeŋe qaganon ama onoma laligowa.

⁴ Malo mombaa esamerauruta laligojuti een, iyononon mono mutuya koloon wan kuun ii galen koma mubu. Anutunon jen koton nononoti, iyononon mono iikawaa so iyanŋiaa sumanurugia kalan koma onombombaa kania moma kotowu. Nemunmanurugia-non wala kamban koriga kalan koma onoma laligogiti, ononon iikawaa kitia meleema tosagia metogon ononŋi Anutuwaa jaanon sokombaa.

⁵ Malo emba honŋa, tinitosaya qaa anodeen laligoji, iinon jejeromonromonŋa Anutu ama mun ii suulan asaga gomantiinŋa qisinŋ qama koolin munkeja.

⁶ Iinon kaen laligojato, emba malo tosanon uugianon gere tooro siinŋia kombombanŋa so iwoi lansambaajon boronŋa menkejuti, iyononon namonon selewo laligojuto, kilen uunon koomuya kolooju.

⁷ Kawaaajon malo yonoo selegianon koposowaa qaaya mende ero laligowutiwaajon mono kaanagadeen jen asarin onoma laligowa.

⁸ Moŋnon aŋaa tinitosauruta mende kalan koma oŋomesaoro guan laligojuti, iwaa nanamemenanono mono bolidaboroja. Iinon Pon moma laarijiwaa qaaya ii silianon qakooma uumeleembaa gadokopa tani uugun kileqileen laligoja.

⁹ Uumeleen kanageso oŋonon malo tosaana kululuun kalan koma oŋomakejuti, malo moŋnon iyoŋoo areŋnon koubaatiwaa (aplikesin) qiqisi ambaati een, emba ii mono gosiwu. Gosigi kokaen kolooro iigadeen mono qa areŋ iikanon toroqen oon ambu: Moŋnon gbania 60 uugun eja motooŋgowaa embiaga laligoro.

¹⁰ Kaen laligoro tosanon kaniaaŋon kokaen nanŋon jenkeju: Iinon gawon awaa awaa meŋ laligon merabora galen koma gejanono qaa oŋono somarigi. Ejemba wabaya mirianon koma horon kalan koma oŋono Kraistwaa alauruta soraayanon kagi wijigia songbama esuun nene apu oon unuagin laligoro. Konjilin uutanon laligogiti, ii meŋ qeŋŋon oŋoma gawon awaa kuuya memambaajon uuta pondan somoŋŋon jegenŋa nama laligoro. Malo kaanŋa mono areŋ papianon oon kalan koma laligowu.

¹¹ Malo emba waŋa mende koloojuti, iyoŋoo qagia mono qa areŋ papia iikanon mende amba. Ii anagati een, iyoŋoo siingia kombombanŋon gere jero eja mombo mewombaajon uugia waaro Kraist silemale ama mun zioz gawon mesaowubo.

¹² Ii mesaon wala Kraist ten kombombaajon jojopan qaagia asuganon jen somoŋŋogiti, ii qegi janŋon qaono Kraistnon qaagia jen tegon gamu qen oŋono een lan laligowubo.

¹³ Nepinepi lan laligon toroqen kokaen boliwubo: Miria miria lan liligon kaban tiwilaawutiwaa kania meŋ aŋalin anŋon kombubo. Toroqen bolin qaa kisama lan jen qaa baatanon mende kema iyanŋiaa aingia otaan gawon meme tanitani ewaewan kombubo. Iinon woinon lan mondon gawon honŋa mende meŋ tosaana yoŋoonon iwoi meŋ soowubo. Qaa tosia yoŋoonon iwoiga qaagoto, kilen ii een lan jen seiwubo.

¹⁴ Kaen ambubotiwaa siingna moma kokaen jejen: Malo emba waŋa mende koloojuti, iyoŋonon mono eja meŋ merabora meŋ gawon mirigia galen koma laligogi sokombaa. Kaen anŋi tuarenjenananon jen bolin nonomambaa kania moŋgama ii mende mokoloowaa.

¹⁵ Malo tosanon galen mende meŋ aon Kraist gema qen kamaan Satambaa kanaanon kemeŋ otaan laligoju.

¹⁶ Uumeleen kanageso anana emba malo toon, tinitosagia qaa laligojuti, ii mono kalan koma oŋombombaajon amakejon. Kawaaŋon uumeleen emba mombaa tinitosaurutanon malo koloojuti, iinon mono ii kalan koma oŋoma laligowa. Iikawaa lombotanon mono zioz tuun oŋoo qagianon mende uba. Kiaŋ.

Zioz waa jotamemeya ii kokaen kalan koma oŋomboŋa:

¹⁷ Jotamemeurunana uumeleen kanageso saanon galen koma oŋomakejuti, oŋonon mono iikawaa tawaya meleema godageqe uuta qendeema oŋoma laligowu. Yoŋoonoŋa tosanon Buŋa qaa jen asarin kuma oŋomakejuti, iikawaajon mono kotingia toroqegi uro oŋoma laligowu.

¹⁸ *Buŋa Terewaa qaa moŋnon kawaa kania ii kokaen jeja,

“Wiit dumumbaa kota ano kaawoya mendeembombaajon bulmakao ejia waŋgi dumun tuun qaganon riin rinjanjanŋonkeji, iwaa qaa oota mono mende mejugowu. Kaen wagigi saanon nene kitia nero sokombaa.”

* 5:18: Dut 25.4; Mat 10.10; Luuk 10.7

(Kawaa so kasunonj tiwojunj menj oro metogoro qenj oonj kitia mugi nero sokombaa.) Qaa monj kokaenj eja,

“Monjonj gawonj mero tosonianj tawaya mugi sokombaa.”

¹⁹*Jotamemeya mombaa selianonj qaa lanj ama jenj mugi woi me karononj ii mende nanjowuyagati eenj, ii mono qaa jakeyanonj mende amba.

²⁰ Daenj yonononj singisonjgo amakejuti, giinonj mono ii asuganonj temboma jenj onona korebore qaaga ii moma singisonjgo ambombotiwaa toroko moma galengia menj aonkebu.

²¹ Oo Timoti, qaa oonj jenj kotonj gonjenj, ii mono tenj koma otaanj laligowa. Eja me emba monj mende isosoroonj tosaanja mende sureenj onomba. Kawaaonj mombaa qaaya ii waladeenj lanj mende somongowa. Ejemba korebore mono ororonj gosinj onomba. Kaenj ambagatiwaa qaaya ii mono Anutu, Kraist Jiisas ano Siwe gajobaurugara soraaya yonoo jaasewangianonj jenj ii jojopanj qaanonj somongona mobe sokombaa.

²² Tosaanja yonoo singisonjgogianonj goo qaganonj uro gamu mokoloowabo. Kawaaonj monjonj “Pombaa gawonj memanja,” me “Uumeleenj tuunj toroqemanja,” jeji, iwaa kaniaya wala mende gosinj boroga ilinj alanj iwaa qaganonj mende ama kotuegonj muba. Geenjo soraaya laligowagatiwaaonj mono galenj koma aonj laligowa.

²³ Oo Timoti, gii kambanj tosaanja ji koloonj gono “Yaenmaen!” qama enkejanj. Kawaaonj mono apugadeenj mende newato, wain apu tosia kaanagadeenj nena korojonja ilaaro afaangowaa.

²⁴ Qaa monj ii kokaenj: Ejemba tosonianj singisonjgo anji uulanawo asuganonj asugiro ejembanonj iima walawala jenj tegogi kambanj kokaamba gamugiawo nanju. Kaenj nanjuto, tosonianj singisonjgo ama mesanjonj aonj laligonj daandaan Anutuwaa jaanonj keugi asuganonj asugiro jenj tegonj onombaa.

²⁵ Ejemba gawonj awaa akadamuyawo menjkejuti, gawonj iikanonj kaanagadeenj kambanj kokaamba asuganondeenj eja. Gawonj awaa tosaanja asuganonj mende ewuyagati eenj, ii mono kaanagadeenj aasangoyanonj ewombaajonj amamaanj daandaan asugiro iibonja. Kianj.

6

Welenqege yonoononj qambanjmambanj arenj

¹ Welenqegeurugia kuuya togiaa qaqanj bosima gawonj tawagia qaa menjkejuti, onononj mono tourugia jeulalanj lanj mende ama onombuto, godaqege kuuya qendeema onombombaa so injiima laligowu. Onononj mono tosia yonononj Anutuwaa qata mepaegonj jewubotiwaaonj kaparanj koma nambu. Anutuwaa Bunja qaaya ejemba kuma ononinj ii onoo nanamemenjgiaajonj ama gema qegi boliwabo.

² Tourugia tosonianj uumeleenj alaurugia koloojuti, iikawaaonj mono godaqegegiaajonj mogi kamaanqegeta mende koloowa. Kaenj qaagoto, tourugia welenj qenj ononjgi gawonjgia awaa koloonkeji, iyonononj Kraist moma laarigi wombo ala koloonj ononjgi iikawaaonj mono kaparanj koma tourugiaa qaa baatanonj kema uugia gawononj ama awaagadeenj menj laligowu. Mono kaenj jenj kotonj kuma onoma laligowa. Kianj.

Bunja qaa jenj soogi uugere koloowubo.

³ Ponjana Jiisas Kraistnonj uuwaa komagbiligbili ambombaajonj Bunja qaaya nononoti, nonononj mono iikawaa so ejemba qeangowutiwaaonj

* 5:19: Dut 17.6; 19.15

kuma onomakejon. Monjon Buna qaa hona qiwitigon qaa batuya morota ejemba kuma onomakeji, iinon mono gadokopa kolooja.

⁴ Iinon selia menj umakejato, qaawaa kania mende moma kotoja. Mende moma koton momalaariwaa qaa batuya batuya jen melenqeleema jenonkooli ambombaajon koposongonkeja. Kaen moma tosaanja yonowo mondongosi anji hona kokaen koloojaa: Leelee uunon motoqoto angowowo ama aon uuqeqe qaa tokoronkota jen men bolin aowubotiwaa sombu momo amakeju.

⁵ Kaen ama momogia sooro kaamaa ama laaligo honaa kania songin kokaen romongonkeju: 'Uunon komagbiligbili anin iikanon donana kolooro iikanon riin monen hina mokoloowona' Kaen romongon ajoroon suulan jenonkooli aminkeju.

⁶ Kaen amakejuto, anana Anutu Bunayaa komagbiligbili ama monen hina en nononji, iikanon uu luae qen aonkejon. Unja Toroyanon donana koloon men bonjon ama nonomakejiwaajon mono onanon oyanboyan somata mokoloon simbawonawo laligojon.

⁷ Kawaa kania ii kokaen: Anana wala boronananon iwoi monj mende menj een toontoon namonon asuginin. Kanagen kaanagadeen komun namo koi mesaon bobora kembonja.

⁸ Kaen kembonato, kamban kokaamba nene ano opo maleku en nonono iikawo mono menj bonjon ama luae qen aonkebonja.

⁹ Kaen ambonato, ejemba monen esuhina somata mokoloowombaajon momakejuti, iyononon mono anjobatonon siwa kaanja ritogogi kamaan unjonkeja. Kamaan unjuro siingia kombombanja bologa bologa ii mamaga asugin uugia enkalolon megij gejajuju amakebu. Siingia kombombanja doogoya iikanon mono horon somongon onongi ulunjon kondemondoen mokoloon tiwilaawuya.

¹⁰ Monen hinawaa siin kombombanja kanon mono iwoi bologa kuuyaa wanjaleya kolooja. Mamaga yononon monen hinawaa uusiingia moma ewaewan koma jinjan anji momalaarigianon janjon qaono lan laligoju. Ugere somata mogi iikanon mono gbagia qosono siimbobolo mamaga moma wosobiri laligoju. Kian.

Poolnon Timoti gawombaa jenkooto ama muro.

¹¹ Mamaganon kaanja laligojuto, Anutuwaanon eja gii mono iwoi kaanja ii misingon gema qen laaligo koi kaanja laligowagatiwaajon kaparan koma laligowa: Nanamemen dindina otaan Anutuwaa laaligo kombombanja koma gbilin laligowa. Momalaariwaa komagbiligbili pondan menj ejemba onanon jopagon onoma laligowa. Mono kaparan koma kotiin nama ejemba gumbonjonon qaganon ama onoma laligowa.

¹² Aanvole ejanon kuu anji iikanon haamo ambaatiwaajon esuna kuuya menj kululuun kenji, gii mono iikawaa so momalaariga koma gbilin Anutunon kuu akadamyawo ano iikanon kotiin pondan manja qen laligowa. Anutunon laaligo kotiganon keubagatiwaajon goonoti, gii mono laaligo ii koronon menj buna qen aon laligowa. Laaligo kotigaa buna koloojanj, giinon qaa ii awaagadeen jokoloona mamaganon ii moma saanon nanjon jenkeju.

¹³ *Anutu iwoi kuuya menj gbilinkeji, gii iwaa jaanon kaniaga jokoloona ano Kraist Jiisaswaa jaanon ii kaanagadeen jokoloona moro. Jiisasnon gawana Pontius Pailotwaa jaasewanon nama kaniaya jen asarin qaa

* 6:13: Jon 18.37

awaa soro jokoloroti, mono Kraist iikawaa jaanon kokaen jen koton gonjen:

¹⁴ Gii mono Buna qaa koma gbilin pondan ten koma otaan laligowa. Kaen laligona mononon "Gii kana songin bolina," qaa kaen jen gomambaajon amamaawaa. Ponana Jiisas Kraistnon mombo asugiwaatiwaa moti, kaban batuya kokanon mono uuwaa gawon kaen men laligowa.

¹⁵ Anutunon oyanboyan Toya koloon kaban ano kan kuuro iikanon Jiisas Kraist wasiro asuganon asugiro iibona. Anutu yanodeen Uutanana kolooro kuuyanon iwaa newo baatanon nanjon. Iinon kin pon yonoo Pongia ano jawin yonoo wangia kolooja.

¹⁶ Anutu, oyanboyan Toya iinon motoongo kaban mononon mende komuwaa. Iinon asamararan gomanon eukanon laligoro kuuya nono nononano iikanon ubombaajon qagojon. Namowaa ejemba mononon ii jaayanon mende uun iiro ano iimambaajon amamaawaa. Iwaa qaqabunaya mepeseenin ku-usun Toya akadamuyawo koloon kaban tetegoya qaa iwoi kuuya galen koma laligowaa. Qaa ii onanon.

¹⁷ Ejemba qaqabunagiawo kaban kokaamba namonon uuta laligojuti, ii giinon mono kokaen jen koton onoma laligowa: Monej esuhinanon kaban mongen qaondaborowaa. Kawajon yononon mono uugia iikanon mende ama laligowu. Monej esuhina qaganon nama awelegon sewanjiki koloojuti een, jejeromonromongianon mono jangon qaombaa. Uugia namowaa tiwomalekunon mende ambuto, Anutunon iwoi kuuya kanon kalan komonombatiwajon ama mambongi sokombaa. Anutuwo qokotaan nangi iinon saanon iwoi kania kania ii kelemalelen laaligonon aisoowonijawajon nonomakeja.

¹⁸ Kokaen jen koton onoma laligowa: Yononon mono gawon awaa awaa jegenan nama men iikaana kanon akadamugiawo kolowu. Anutuwaa jaanon akadamugiawo koloon afaangon jorintosaana ilaan onoma kalen sein mendeema laligowu.

¹⁹ Kaen Anutuwaa jaanon qaqabunagiawo koloon laaligowaa maa suan hona mokoloon men seinkebu. Maa suan kaana ii laaligowaa tando wota kotakota kolooja. Ii men sein galen koma saanon kanagen tando wota iikanon nangon nama laaligo honabona buna qen aon laligowu.

²⁰ Oo Timoti, Anutunon moma laarin goma gawon memewaa momo kalen uuganon anoti, ii mono gawonon ama soowaboti-wajon galen men laligowa. Balombaa qaa julujulu omaya ano angowowo sipasipa koma jegi soonkeji, ii mono mesaon gema qen laligowa. Tosianon "Momakooto amin mobona," jen qaa sena sena jen seigi kemakeja. Momakooto hona ii kaen jen soonkeju.

²¹ Tosianon momo soosoya buna qen aon jokoloon tintuan angi momalaariganon zololonon loorin sooro.

Anutuwaa kalenmorianon mono onowo ewa.

Timotiwaa Tere 2 Poolnoŋ Timotiwaa Tere ano 2 kolooro. Jen-asa-asari

Poolnoŋ mundaŋa ano gbaworo ala ilailaaya Timotiwaajon “Ando qambaŋmambaŋ qaana konoga mumaŋ,” jen Buŋa Tere koi ooro. Qaa areŋa waŋa ii awaawaa kaparaŋkoŋkoŋ. Poolnoŋ ii jen asariŋ uuta naŋgoŋ qambaŋmambaŋa kokaen muŋ ooro: Timoti giinoŋ mono pondan nama Jiisas Kraistwaa kania naŋgoŋ jen laligowa. Oligaa Buŋa ano Soomongo Areŋ Walaga mojaŋi, mono iikanonŋ qokotaan iikawaa qaaya hoŋaboŋa ii ejemba kuma oŋoma uukuukuu gawon menkeba. Tuarenjen ama gonŋi siimbobolo kania kania mokoloon monagati een, mono kilen Anutunonŋ gawon gonotiwaa so ii kaparaŋ koma menkeba.

Poolnoŋ galeŋ meme qaa kotiga Timoti kokaen muro: Tosianonŋ “poumapou qaganonŋ angowowo omaya ama gejajojombaŋ amakejuti” giinoŋ mono iikawaa qaanoŋ keuma kambaŋa mesoqesoŋ tiwilaawabo. Angowowo qaa kaŋa kaŋonŋ ejemba mende totonŋ ilaanŋ oŋomakejuto, ejemba geja ama momakejuti mono ii men bolinŋ oŋono tiwilaawuya.

Poolnoŋ qambaŋmambaŋ qaaya kuuya naŋgomambaajon aŋaa laaligoyaa sunduya ooro. Naambaajonŋ nomaenŋ gawon areŋa ama manja qen laligoroŋ Timotinonŋ iikawaa qaaya duduwabotiwaaajonŋ ii kokaen jen asariro, “Niinoŋ Jiisas moma laariŋ lombo moma mokosinŋonŋ uujopa ama laligowe. Sisiwerowero ama naŋgi siimbobolo moma kaparaŋ koma kotiinŋ nambe.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 5 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya 1.1-2

Anutu mepeseŋ Timoti qambaŋmambaŋ muro 1.3–2.13

Gejanono ano galeŋ meme qaa tosaŋa 2.14–4.5

Pool horonŋ ureŋ ama mugi laligoro 4.6-18

Terewaa qaa kota waŋa 4.19-22

¹ Anutu uusiŋanonŋ jen kotonŋ Pool nii kuunŋ nono Kraist Jiisaswaa aposol koloojen. Kraist Jiisaswo qokotaanŋ naniŋ laaligo kombombaŋa nonombaatiwaa qaaya somonŋorotiwaa Buŋa qaaya jen asarimambaajonŋ wasinŋ nono laligojen.

² *Timoti giinoŋ momalaariwaa wombo merana koloojanŋ. Niinoŋ giwo qaa aminŋ mobojoŋ tere koi oojenŋ.

Manŋana Anutu ano Ponŋana Kraist Jiisas, yorononŋ mono kiankomunŋ kalenŋmorianŋ goni luaenonŋ laligowa.

Poolnoŋ Timoti uuta naŋgoŋ qaa jero.

³ Noo ambosakonurunanonŋ Anutu welenŋ qen muŋ laligogi niinoŋ toroqenŋ gawoŋa mewe Anutunonŋ “Giibe sokonja,” niŋoro uugejananonŋ kaenŋ momakejenŋ. Uuna soraaya kolooro Anutu mepeseŋkejenŋ. Mepeseŋ asaga gomantiŋa qama koolinŋ gii suulanŋ romonŋonŋ gomakejenŋ.

⁴ Gomesaowe saana jaunŋa kamaaroti, niinoŋ ii romonŋonŋ giimambaajonŋ awelegonŋ kaparaŋ komakejenŋ. Giima ainjolonŋ rari korisorononŋ uuna saa qewaatiwaaajonŋ mojenŋ.

⁵ *Giinoŋ gbŋŋgbaonŋa qaa oŋanonŋ Jiisas moma laariŋ laligojanŋi, qaa ii uu wombonanonŋ ero romonŋonŋkejenŋ. Wala auga Lois ano nemunŋa Yunis

* 1:2: Apo 16.1 * 1:5: Apo 16.1

yoronon uugara meleenii momalaariganon kolooro. Yoroo gemagaranon giinon kaanagadeen ama laligojani, iikaya moma laarin kotiijen.

⁶ Kawaajon imowamo laligowabotiwaajon qaa kokaen qen gbilin gijojen: Niinon wala borona wanganon ama qama kooliwe Anutunon gawon memewaa momo kalen gonota uuganon eji, ii mono men gbilina gere bolan kaana kotiin jen mende ililingowa.

⁷ Qaa koi mono romongowa: Anutunon Unya Toroya ii jirinjin ama qararombunana mobonatiwaajon qaagoto, iyanaa ku-usumbaa Unyaya nonono saanon uunananon jopagon aon nanamemenana tororo galen koma aon nambona.

⁸ Kawaajon Ponanaa qaaya nanon jen seimambaajon ataqatan mende amba. Kaen qaagoto, mono nii kaana koloon laligowa. Niinon Pombaa gawona men laligowe iikawaajon kapuare mirinon noongi rajento, kilen noojon ama kuukamakamaa mende moma laligowa. Mono kotiin nii kaana awasankaka nama uuwaa gawon men laligowa. Oligaa Bunawaajon ama angosisiri ama gombuyagati een, mono iikawaa siimboboloya moma mokosigon bosima laligowa. Anutunon ku-usun gomakejiwaa so ii saanon niwo motoon kaparan koma bosima laligowota.

⁹ Anutunon monowaa monoyanon Siwe namo mende mokolon oroma kaban iikanon ananaajon romongon aren kokaen ano: Anutunon Kraist Jiisaswaajon ama kalenmorian nonombaa. Aren ii ano ero laligon kouma laligogi anana koloonin. Koloonin Anutunon anana iwaa buna koloon soraaya laligowombaajon nonooma hamo qen nonono. Anano iwoi awaa aninwaajon ama mende meweengon nonoma nonoonoto, iyanaa aren walaga ii otaan nama iikanon nonoono.

¹⁰ Aren walaga iikawaa hona ii kaban kokaamba asuganon kolooro. Hamoqeqe Tonananon asugin Anutuwaaw kalenmorian maama nonono. Kraist Jiisasnon asugin koomuwaa esuna qen melungoro kemero Oligaa Unyaya ninisaano asariro. Buna qaa ii moma laarin saanon laaligo kombon mokolon tetegoya qaa kotiin laligon kaban monon mende koomu kombona mende komuwona.

¹¹ *Anutunon nii Oligaa Buna jen asarin ejemba kuma onomanatiwaajon kuun nono wasiwasi eja aposol koloojen.

¹² Aposol koloojenwaajon ama gawona kotiin mewe tosonian angosisiri nan nongi siimbobolo momakejen. Siwe Eja moma laarin munkejen, niinon iwaa kania awagadeen moma yagojen. Kawaajon awasankaka nama kuukamakamaa mende momakejen. Qaago toton! Anutunon moma laarin noma Buna gawona ama nonotiwaa so nii galen koma nomambaa kotiin laligogi, ii moma yagojen. Kaen moma yagowe gawonan mende sooma kamaaro laligon uma kaban somatanon kebona. Kaen moma laarin iikawaajon uuwoiwoi mende anjen.

¹³ Momalaariwaa qaa ii uunana meagowaatiwaa soga kolooji, niinon qaa hona ii kuma goma sili awaa qendeema goma laligowe. Ii mono uu kononganon ama kaanagadeen otaan laligowa. Nonon Kraist Jiisaswo qokotaan motoon nanin jopagon nonomakeji, giinon mono uujopa iikawaa uutanon laligowa.

¹⁴ Anutunon giima moma laarin goma iwoi awaa kuuya gono bunaga kolooji, iikanon mesoqesowabotiwaajon mono ii galen men laligowa. Unya Toroyanon uunananon nama laligogi mono iwaa ku-usun qaganon iwoi hona ii agokayan kona ewaa.

* **1:11:** 1 Tim 2.7

¹⁵ Eisia prowinswaa neñauruna yononon kuuya nomesaon gema nugi, ii mojan. Eja qagara Figelus ano Hermogenes yoronon iyonoo batugianon laligojao.

¹⁶ Tosianon nomesaogito, Onesiforus iinon qaago. Kawaajon Pon, gii mono Onesiforuswaa sumanjuruta kiankomun onona laligowu. Eja kanon noo gbadonaajon (tape) gamu mende qen nomakejato, kamban mamaga kanon keraqeeangon qen nono uuna bonjon kono.

¹⁷ Onesiforusnon Room sitinon koi kouma kamban iikanondeen noojon kaparan koma mongama laligon mokolon nono.

¹⁸ Iinon wala Efesus sitinon nomaen ilailaa somasomata ama men afaangon noma laligoroti ii geengon saanon moma komujan. Kawaajon kamban somatanon Pombaa koorononon keunin Onesiforusnon kiankomuwaa tawaya mokoloowaatiwaaajon qama koolijen. Kian.

2

Kraist Jiisaswaaajon mono manja qen laligowa.

¹ Oo uumeleen merana Timoti, gii mono Kraist Jiisaswo qokotaan kalenmorian utanon bon qen kotiin namba.

² Niinon Buja qaa kuma gombe mamaganon niima nanjon jegi monati, ii ejemba moma laarin onon-onombaa so koloojuti, mono iyonoo buja ewaatiwaaajon onomba. Kaen ama onona ero saanon ejemba tosaana toroqen kuma onombutiwaa so koloowu.

³ Oo Timoti, gii mono Kraist Jiisaswo nama iwaa manjaqee eja akadamu-gawo kolon kaparan koma kotiin manja qen laligowa. Angosisiri ama gombuti, iikawaa siimboboloya mono moma mokosinon bosima laligowa.

⁴ Manjaqee ejawaa tania ii kokaen: Kawali galen wanjianon eja onoon manjaqee tuumbaa arenon keuma kema kan gawon pondan men laligojuti, iyononon kuuya galengianon jen kotonkejiwaa so ten koma ambombaaajon jojorin nanju. Kaen nama iyangiaa laaligowaa nanjonangwaaajon iwoi mon mende men laligoju. Uu deendeen mende laligoju.

⁵ Kawaa sareqaaya mon ii kokaen: Aangole ejanon kuu aanon keuma jenkoto galenonon qaa uugun lan bobogarin kenji iinon akadamyawo mende koloowaa. Iwaa wanjon haamo aambaa ila mon mende konji kemebaa. Kawaajon gii mono dindinagadeen kamba.

⁶ Kaanideen komakoomo ejanon gawon somata mero hona kolooro wala kema jaaya qen nero sokombaa. Tosianon loorigiti, iyononon iwaa gematanon kawuya. Gii mono iikawaa so kotiin gawon men laligowa.

⁷ Qaa ojeni, ii weenon moma bimoona Pononon mono momakoto gono ii kuuya saanon moma asariwa. Kawaajon ii mono uu konononon ama romonon laligowa.

⁸ Mono Jiisas Kraist romonon laligowa. Niinon Oligaa Buja jen asarinkejeni, Jiisasnon qaa iikawaa so kin Deiwidwaa gbiliga kolon Hamoqee Toya kolooro Anutunon men gbiliro koomunonga waaro.

⁹ Niinon Oligaa Buja qaa ii kaparan koma jen asarin angosisiriwaa siimboboloya mobe kikekasililin eja kaana kasanon gbadoon nongita rajen. Kaen rajento, Anutuwaanon Buja qaa ii mende gbadoon somongogi.

¹⁰ Kania kawaajon ama niinon siimbobolo kuuya moma mokosinon kotiin nanjen. Anutunon ejemba iyanajon meweengon ononoti, niinon mono iyonoojon ama kaparan koma manja qen laligojen. Kraist Jiisasnon

hamo qeŋ oŋono yoŋonoŋ kaanagadeeŋ letoma oyanboyan koloowutiwaa-
joŋ mojeŋ. Uugia meleema laligowuti eeŋ, mono Siwewaa asamararanon
uma tetegoya qaa kotiin laligon ubu.

¹¹ Qaa koi mono powowon kotakota kolooja:

“Anana uunana walaganon iwo motoon komuro laligojon eeŋ, mono
kaaniadeeŋ iwo kotiin laligowon.

¹² *Iwo motoon siimbobolo moma mokosinon laligojon eeŋ, mono
kaaniadeeŋ iwaa bentoton uutanon iwo galenkonkon gawon
mewon.

Anana ii qakoonjon eeŋ, iinon mono kaaniadeeŋ qakooma nonoma
niniima tiwaa.

¹³ Anana gema qeŋ munin irona meleema nonombaatiwaa qaa so-
mongoro eji, iinon ii qewagomambaajon amamaawaa.

Mindiŋqindiŋ ama iyanaa kania utegomambaajon qetetanŋonkeja.

Kawaaajon ezelobezelo ama qaanana pondan mende otaawonati eeŋ,
iinon mono kileŋ (dindiŋa nama) qaaya pondan otaan iikawaa so
ama nonombaa.” Kiaŋ.

Anutuwaa Buŋa gawombaa eja kokaen koloon laligowa:

¹⁴ Oo Timoti, qaa koi duduuwabotiwaajon ii mono jeŋ gbilin onoma
Anutuwaa jaasewanon kokaen jeŋ koton onoma laligowa: Momalaari-
waa qaa aro kania kania ii mono melenqeleema mondon mende gosin
nambu. Jenonkoolinon mono mende totoon ilaan nonomakejato, tosanon
niinongiinon qaa kaan moma elonkalon anŋi momalaarigianon sooro
tiwilaawubo.

¹⁵ Giinon mono Buŋa gawombaa anŋotete kania kania ii haamo ana
Anutunon giima “Sokonjan,” jewaatiwaajon kaparan koma namba. Gii
Kraistwaa gawomabaajon gamuga mende moma laligowato, Buŋa qaa hona
mono tororo mendeema uugia kuun onoma laligowa.

¹⁶ Balombaa qaa julujulu omayaya omayaya ii mono yakarin gema qewa.
Tosianon ii jeŋ seiŋ laligon iikaan kanon balombaa anŋonjorayanon
qokotaan Anutu toroqen lolomonin kaamaa amakeju.

¹⁷ Wiji kotiga (qata kensa) kanon sele busugia siriawo qeŋ kiro somariin
kemakeji, yoŋonoŋ iikawaa so qaa omayaya jeŋ iikanon ejemba meŋ bolin
onomakeju. Yoŋoo tuunonŋa eja woi qagara Himeneus ano Filetus laligo-
jao.

¹⁸ Yoronon qaa honaa kania mesaon jinjaun qeŋ qaa seŋa kokaen
jeŋkejao, “Uumeleen ejemba anono mono gbilin waama laligojon. Kawaa-
jon kanagen koomunonŋa mombo mende gbilin waabon.” Kaen jeŋ
tosaan enkalolon meŋ ononi momalaarigianon bolinkeja.

¹⁹ *Kaen bolinkejato, Anutunon tando powowon kotakota kuuroti iikanon
mono kileŋ mende joloma nanja. Iikawaa munŋen ii kokaen oogita eja,
“Poŋon anaa buŋa koloojuti ii moma koton ononja.” Munŋen mon ii
kokaen, “Ejemba Pombaa qata meŋ qamakejuti, kuuya iyononon mono
nanamemeŋ bologa qeŋ yakarin laligowu.”

²⁰ Miri somata kanon juu, monjon, amanene, komanene, kosonene,
uunene kania kania eja. Tosia gerenon ano gbakon namonon memeta, ii
kamban so meŋ gawonon amakejon. Tosia goul ano silwanon memetaga.
Akadamugiawo kaan ii korisoro kambananondeen gawonon amakejon.

²¹ Kawaa so monjon qaa omayaya mesaon iyan koma konjoratin aoji,
iinon mono monjon goulon memeta kaan koloowaa. Toyanon ii meŋ

* 2:12: Mat 10.33; Luuk 12.9 * 2:19: Jan 16.5

gawon akadamyawonon ano menkebaa. Ii mero toomorianawo kolooro Somatayanon iwaajon aisoonkebaa. Anutunon men sorain muro tirin koton nama gawon awaa kuuya memambaajon jojorin nambaa.

²² Sagbili laaligowaa siin kombombana bologanon galen koma gombabotiwaajon mono galen men aon laligowa. (Gawongaa honanon kamaawabotiwaajon ii jejen.) Angobatonon horon gomakejuti, ii mono misinjon gema qen laaligo koi kaana laligomambaajon kaparan koma laligowa: Ejemba uu soraayaa qaganon Pon ilaan onombaatiwaajon qamakejuti iyonowo mono nanamemen dindina otaan Anutu tororo moma laarin onanon jopagon aon luaenon laligowu.

²³ Tosianon gejajojomban qaa oyomakandowe jen niinongiinon jenonkooli angi angowowo kolonkeji, ii onanon mojan. Kawaajon ii mono yakarin gema qen laligowa.

²⁴ Pombaa gawon meme eja kolooji, iinon mono angowowo ambaatiwaa so qaagoto, ejemba kuuya gumbonjonjon qaganon ama onoma afaangon kuma onoma laligowa. Angosisiri ama mugi ii kotiin mokosinjon laligowa.

²⁵ Tosianon tuarenjen ama mugi ii saanon uuluae qaganon metulangon mindinjon onomakeba. Kaen ama onono Anutunon uugia men looriro saanon Buja qaa moma koton uugia meleembuyaga.

²⁶ Tuarenjen ejemba yononon Bologa Toyaa moto siwanon ritogogi onono jeta ten koma amakeju. Kaen ama uugia tooro uuroromongogia kolooro Bologa Toyaa kasa gbadononga loloon kamaawuyaga. Kian.

3

Kamban tetegoyanon laaligo bolin anjonjayawo koloowaa.

¹ Qaa kota koi mono moma koton laligowa: Jiisas kakataa kambananon toriro ejemba kaniagianon boliro tetegoyanon laaligo kanjanawo kokaen koloowaa:

² Ejembanon angiaajonadeen romonjon monen iwoi buuju mengo mewombaaajon otoko (greed) amakebuya. Selegia mepeseen momoso kaana engangia qerereen sewankiki laligon uuqe qaa tokoronkota lan jenkebuya. Nemunmanjurugia yonoo jegia mende ten koma iwoi awaawaaajon dangisen mende jen nesaqesa (nenhololo) amakebuya. Anutuwaawaa telambelan ama lolomoninkebuya.

³ “Anaa lomboga,” jen woso momo mende amakebuya. Tosaana yonoo singisonogogia mende mesaon iikawaa uuboolia bosimakebuya. Gemage qaa kisama jen iyangia mende galen koma aon ejemba horon ureen ama onomakebuya. Nanamemen awagaajon mojogia tiiro togonkebuya.

⁴ Memelolo ama iyangiaa aingia otaan jeubaba qenkebuya. Sewankiki laligon jaba-arambaranon uugia utitiro uugere amakebuya. Sele busuwaa siin korisorogiaajon siin mamaga moma Anutuwaajon mogi kamaanqeqeta kolooro gogoraagen amakebuya.

⁵ Anutuwaawaa Buja gawon bakasasan bosima silemale ama Sonda aren lan otaan mondonkejuto, nanamemengianon Anutuwaawaa ku-usuna ii kondama qakoomakeju. Ejemba kaana ii mono jawo ama misinjon gema unun laligowa.

⁶ Yonoononga tosiannon lan liligon ejemba mirigianon uma qaa kelenon uuqe qen onoma gejagia qeduunkeju. Gejagia qeduugi emba tosiannon loorin yonoonon qokotaankeju. Emba singisonogogia gamuwaajon kamaan unuro siingia kombombana kania kania iikanon yaiwisisi men ononji

sisau anjuti, iyononon ii gbawiin fua manera men kokosiin onongi qaa motogianon kamaan ununkeja.

⁷ Emba kaanja yononon moma bimoon suulan qaa kuma onom-butiwaajon mondon momakejuto, Buna qaa honaa kania ii kaban so moma kotowom-baajon amamaankeju.

⁸ *Iijipt kantriwaa tiriqoonjon eja qagara Janes ano Jambres yoronon Mooses tuarenjen ama muri. Ejemba takapolakaya yononon iyaroo so Buna qaa honaajon tuarenjen amakeju. Ejemba kaanja yonoo momogianon sooro kaamaa koloojuti, ii mono Anutunon momalaarigia angotete mero kamaan unuro Pombo nanangianon sologowaa.

⁹ Kaban toroga selegia men umakebuto, gawongiaa hona ii kaban mende koriro janjon qaombaa. Iijipt eja yaroo kaniagara asuganon kolooroti, iyonoo kaamaagiaa kanianon mono iikawaa so asuganon kolooro ejemba kuuyanon ii iima asariwuya. Kian.

Poolwaanon jenkooto qaa tetegoya

¹⁰ Yonoonon kaen koloowaato, niinon laaligonaa toona morota kuun aren ambe. Ejemba Buna qaa kuma onoma nanamemena ama men laligoweti giinon ii iima modaborojan. Laaligonaa toona otaan momalaariwaa komagbiligbili pondan men siimbobolo mokosinjon laligoweti iikawaa sunduya jen jegi moma sorogojan. Umeleen alauruna uunanon jopagon onoma laligowe. Tuarenjen angosisiri ama nongi iikanon kaparan koma kotiin nama laligowe.

¹¹ *Sisiwerowero kakasililin kania kania ama noma laligogiti, ii mojan. Antiokia, Aikoniam ano Listra taon karoon kanon siimbobolo noo qananon uro konajilin mobeti, ii iwoi kanjanawo kolooro. Yei, mangaa siita! Angosisiri mokosinjon bosima laligoweto, Ponon ii kuuya kanona metogon nono.

¹² Qaa koi mono moba: Ejemba Kraist Jiisaswo qokotaan nama laaligo kombombanan laligon iikawaa komagbiligbilialia ambombaajon momakejuti, ii kuuyanon sisiwerowero mokoloowuya. Nii angosisiri ama nongiti, een, tosaan onjo kaanagadeen ama onombuya.

¹³ Tiriqoonjon ejemba bologa Buna gawon selesele men onompopo qenkejuti, iyononon toroqen kileqileenkebuya. Yononon ejemba tosaan tiligon onoma iyangia kaanagadeen tiligon aon laligowuya.

¹⁴ Yononon kaen laligowuyato, Timoti gii Buna qaa hona moma uu kononganon ama uuwoiwoiya qaa moma laarijan, mono iikanon toroqen bon qen nama kotiin laligowa. Daen yononon kuma gonngiti, giinon iyonoo kaniagia moma kotojan. Ii moma laarin ononjanjwaajon mono Buna qaa koronon men mende zololonjon mesaowa.

¹⁵ Umeleembaa Buna Tere Toroya ii meraaganonadeen moma sorogon laligon kouna. Giinon mono ii weenjon romonona momakootoga asariro iikawaa qaganon nama Hamoqeqe Toyaa kania moma asariwa. Ii moma asarin Kraist Jiisas moma laarin muna hamo qen gono toroqen letoma laligowa.

¹⁶ Anutunon Buna Terewaa qaaya kuuya ii ejemba tosaan sololon onono oogita kokaen men qanjon nonombaatiwaajon eja: Ii weenjonin Anutunon uunana sololon kana hona kuma nonoma kilenananaajon temboma jen nonoma mindinjon nonomakeja ano laaligo solan laligowom-baajon gejanono nonoma koma gbilin nonomakeja.

* **3:8:** Eks 7.11 * **3:11:** Apo 13.14-52; 14.1-7, 8-20

¹⁷ Anutuwaa ejemba anana ii weenjon koma gbiliñ Anutu jetaa so kotiñ akadmunanawo koloon gawon awaa kuuya mewombaajon jojorin laligowona. Kian.

4

Poolnon gawona mundaña Timotiwaa qaganon ano.

¹ Kin Ponana Kraist Jiisasnon asugin jaawo laligowonati, me komun ewonati ananaa qaanana gosin jen tegon tosaana anana bentotonon ama galen koma nonombaa. Niinon Jiisas ii ano Anutu yoroo jaasewangaranon nama gii uuwaa gawon mewagatiwaajon jen koton gonjen. Ii otaamambaa-jon jen qaa ii jojopan qaanon somongona mobe sokombaa.

² Kokaen jen koton gonjen: Giinon Buna qaa jen ejemba uugia kuun onoma laligowa. Mobutiwaa kambanajon mogi sokonja me mende sokonji, mono kilen kaparan koma waama qaa jen asarin laligowa. Ejemba kilenajiaajon jen onoma mindinqindin ama galen meme qaa jen uuwaa qaa onoma laligowa. Qaaga mobu me mende mobuti, ii kilen mono mokosinjon nama kana hona kamban so kuma onoma laligowa.

³ Anana momalaariwaa qaa kamban kokaamba ejemba qeangowutiwaajon kuma onomakejonto, kamban mon kan kuuro iikanon momalaariwaa qaa batuya mon mobubotiwaajon togon gejagia gojombuya. Qaa morota morota mobombaajon gejagia koriro ejawaa eja kelemalelen horon ononji kan ejemba qaa ii me woi mobombaa siina mobuti, iikawaa so kuma ononji laligowu.

⁴ Kaen laligon Buna qaa hona mobubotiwaajon lolomonin ama gejagia gojoma ben sosomban lan jenkejuti, iyonoojen meleema geja ama moma laligowu.

⁵ Laaligo kaen me kaen utegon koloowaati, Timoti gii mono kilen bon qen zen nama nanamemenga tororo galen koma aon laligowa. Angosisiri ama gombuti, iikawaa siimboboloya mono moma mokosinjon bosima laligowa. Uukuukuu (ewanjelis) ejawaa gawon areñ ii sokoma kuuya medaborowa.

⁶ Kamban koriga ilaan gomambaaajon amamaamanatiwaajon kaen jejen. Tando lopion mepeseewombaajon oro qen jakenon ama oogi kaasonon umakero. Iikawaa so niinon laaligona Anutuwaajon ama qeleema gawona men laligowetiwaajon gawman yononon qaana somonjon nugi neenaa sana maamanatiwaajon dodowijen. Namo koi mesaamanatiwaa kambananon mono kan kuumambaaajon dodowin karo mojen.

⁷ Aangole ejanon kuu aan kambananon haamo amambaaajon esuna kuuya men kululuun bobogarin kenji, niinon iikawaa so momalaari koma gbiliñ kuu aan akadamyawo andaborojen. Kraist moma laarin jeta ten komambaa qaa jen somonjoweti ii mende kolatin qakoombeto, iikawaa manjaya mono pondan kotiñ qen laligowe.

⁸ Ponjon jentego Toya dindiña koloon laaligona gosin solana koloon laligoweti, iikawaa ila sorona ii jen tegon nonota noojon mamboma eja. Ponjon eleema kawaati kamban iikanon ii noma aronanon kono kemero qabunanawo kolomanja. Ii noojonadeen mende nombaato, ejemba jopagon mun mombo asugiwaatiwaajon mambomakejuti, ii iyonoo arogianon kaanagadeen kono kemen onombaa. Kian.

Neñaurunanon nomesaon qeqelalan kenji.

9-10 *Kamban kokaamba balombaa nanamemen ama menkejuti, nejana Deemas iinon uuta iikanon somonon nomesaon Tesalonaika sitinon keno. Nejana Kresens iinon Galesia prowinsnon keno. Taitusnon Dalmesia balonon keno. Kawaajon gii mono uulanawo noonon kamambaajon kaparan komba.

11 *Luuk iinon anodeen niwo laligojo. Maaknon welen qen nombaatiwaa-jon mamaga moma iwaajon amamaajen. Kawaajon Maak wama motoon kawao.

12 *Nenana Tikikus wasin mube Efesus sitinon keno.

13 *Troas taonon laligon malekuna eja qata Karpus iwaa mirinon mesaoweti, mono ii men kawa. Kaanagadeen tere lama selianon oon lipingiti, noonon lama selia ii mono kaparan koma mewa ano kawaa gematanon buk tosaana ii mujon men kawa.

14 *Aleksander, silwa kopa oon qokoqokotaa eja mojanj, iinon bologa kania kania mamaga ama noma laligoro. Ponon nanamemenja gosin iikawaa so ironja meleeno qaganon uro siimbobolo mobaati ii mojen.

15 Iinon qaananaajon mamaga tuarenjen ama nonoma laligoro. Kawaa-jon gii kaanagadeen mono iwaajon galen men aon laligowa.

16 Indin mutuya mindimindiri qaa jake wananon ama nonji qaana kitia jewe monon mon mende kan nii nanon noma jeroto, alauruna kuuya yononon boratin nomesaogi. Anutunon singisonogogia iikawaa kitia qagianon ambabotiwaaajon qama koolijen.

17 Yononon nomesaogito, Ponon ilaaj nono. Niinon Buja qaa jen ejemba uu kuun onoma gawon ii kuuya medaboronatiwaaajon ama men kotiin nono. Kantri kuuya yononon Buja ii mobutiwaaajon moma ilaan noma laion kawalia yonoo qaa oogianon gilin nombubotiwaaajon anjon koma jegianonga metogon nono kamaawe.

18 Ponon bologa kania kania men nombubotiwaaajon metogon nono saanon Siwe bentotonaa uutanon eu umana. Pombaa qata mono suulan mepeseenin kamban tetegoya qaa akadamuyawo koloon en ubaa. Qaa ii onanon.

Yeizozo qaa tetegoya

19 *Gii mono noo yeizozona Prisila ano loya Akwila yorojon ano Onesiforuswaa sumanjuruta yonoojon jena mobu.

20 *Nenana Erastus mesaowe Korint sitinon laligoja. Trofimus ii Miletus sitinon mesaowe ji kiro eja.

21 Kawaajon konuru kamban mende karo mono baatanon kokanon noonon kamambaajon kaparan komba. Eja qagia Yubulus, Pudens, Linus, Klodia ano uumeleen alaurunana kuuya yononon yeizozogia jen anji goonon kaja.

22 Oo Timoti, Ponon unaga kotuegon giwo namba.

Anutuwa kalenmoriananon mono onowo ewa. Kian.

* **4:9-10:** Kol 4.14; Flm 24; 2 Kor 8.23; Gal 2.3; Tai 1.4 * **4:11:** Kol 4.14; Flm 24; Apo 12.12, 25; Apo 13.13; 15.37-39; Kol 4.10 * **4:12:** Apo 20.4; Ef 6.21-22; Kol 4.7-8 * **4:13:** Apo 20.6 * **4:14:** 1 Tim 1.20; Ond 62.12; Room 2.6 * **4:19:** Apo 18.2; 2 Tim 1.16-17 * **4:20:** Apo 19.22; Room 16.23; Apo 20.4; 21.29

Taituswaa Tere Poolnon Taituswaa Tere ano. Jen-asa-asari

Eja gbaworo qata Taitus iinon uuta meleema Poolwo ororon somonjon ilaan misin gawon meri. Men kowe biiwianon wato qata Kriit (Crete) kanon laligori Poolnon batuyanon koton ala ilailaaya mesaoro zioz gawon arenon iima gosin galen kono. Poolnon mesaon kema iwaajon qama koolin laligon Buna Tere koi ooro.

Kriit ii qaa Griik iikawo gajugowabo. Kriit ii kowe biiwianon wato mon ano Griik (Greece) ii kantri mon.

Poolnon Taituswaajon majakaka karoon moma qambanmamban qaa kokaen on muro: Kriit yonoo kaniagia ii dogodabororo bao jaagoo koloon laligogi. Tosianon uugia meleengi laaligogianon dingoroti, iyononon mombo boliwubo. Kawaajon yonoo jotamemegianon sili awaa totoon qendeema qamakooli ano Baibel stadi gawon mende mesaon tuungia mindingon laligowutiwaajon jeja. Uugia meleengiti, iyonoo batugianon tuun boloboolo ii nomaen mindingon kuma onoma laligowuyaga? Eja wana, emba wana, emba saran, eja gbaworo ano welenqege yonoo qambanmamban qaagia ii ana ana kokaen jen asarija: "Uugia meleema Buna qaa otaan luaenon laligon somata yonoo qaa baatanon kema jegen komuniti gawon awaagadeen men nama jumbubotiwaajon kazi angowowo mesaon laligowu."

Buk kokawaa bakaya wana 5 ii kokaen:

Poolnon aposol gawonaa kania jeja 1.1-4

Anutuwaa jotamemeya yonoo gejanono qaagia 1.5-16

Ejemba tuun boloboolo yonoo gejanono qaagia 2.1-15

Uukuukuu ano galen meme qaa 3.1-11

Yeizozo ano qaa tetegoya tosia 3.12-15

Poolnon aposol gawonaa kania jeja.

¹ Anutunon ejemba mweengon ononoti, iyonoo momalaarigianon koloon somariwaatiwaajon ama Jiisas Kraistnon Pool nii wasin nono iwaa aposolya koloojen.

Niinon Anutu welen qen mun qaa hona kuma onomakejen. Qaa hona ii moma koton koma gbiliwuti een, onoo laaligogianon mono utegon letomakebaa. Kawaajon tere koi oojen.

² Anutunon qaa qolonmolongoya jewaatiwaa so qaago, iinon monowaa monoyanon laaligo kombomana nonomambaajon jen somonjon iikawaa gematanon iwoi kuuya mokoloo. Ononon qaa hona moma koton moma laarigi iikanon mono nemun koma onono laaligo kotiganon keubombaajon mamboma jejeromonromon amakeju.

³ Anutu, Hamoqege Tonananon oyanboyan laaligoyaa qaaya jen somonjon iikawaa kambana dindina mero kan kuuro iikanon Buna qaaya ninisaama ii jen seiwombaa jenkootoya ano. Iikawaa so ii jen asarigi Anutunon nii ii jen seimanatiwaajon moma laarin noma kuun nono.

⁴ *Oo uumeleen mera sorona Taitus! Niinon ilaan gombe uuga meleema ala ilailaana koloon motoon Pon moma laarin laligonkejo.

* 1:4: 2 Kor 8.23; Gal 2.3; 2 Tim 4.10

Manhana Anutu ano Hamoqeqe Tonana Jiisas Kraist yorononj mono kalenmorianj goni luaenonj laligowa.

Galen jotamemeya yonoo qaa aren

⁵ Kowe wato Kriit (Crete) kanonj motoonj misin gawonj menj batuyanonj gomesaomambaajonj ama kokaenj jenj kotonj gombe: “Uumeleenj yonononj ilingosonj lanj laligojuti, ii mono arenjonj onoma (eja to pasto ano) jettamemeurugia gomanj ano taonj so kuunj kuma onona arenjiawo zioz gawonj menj laligowu.” Kaenjenj deeni.

⁶ *Uugia meleengiti, iyonoo batugianonga eja koi kaanja meweenjgowa: Mombaa selianonj koposowaa qaaya qaa, embia motoonjgo menj laligoja. Meraboraananonj uugia meleema Anutu moma laarinj yangisenj gejajuju siligiaa qaa selegianonj mende kuunj jenj onomakeju.

⁷ Uumeleenj kanagesowaa somatagia pasto (bisop)* iinonj Anutuwaanonj kanageso galenj koma onomakebaati, iikawaajonj mono eja koi kaanja kuuwa: Mombaa selianonj koposowaa qaaya qaa, jaba-arambaranj ano goronkikia qaa. Apu kotiga mende nenj manja tondu mende qenj mondomondo qaganonj injarere laligonj monenj iwoiwaajonj mende kaparanj komakeja.

⁸ Iwaanonj kawuti, ii saanonj koma horonj kalanj koma onoma qaa nanamemenj awaawaa siinja moma uuta iikanonj ama laligowaa. Kilikalu kepiriria qaa, qaa kuuya dindinagadeenj gosinj soraaya toroya qaita monj koloonj iyanjaa nanamemenja tororo galenj koma aonkeja.

⁹ Buja qaa kuma nononji iikanonj tando ejia kaanja laaligo doonjonj nangomambaajonj nanji, pastononj ii mono koronsonj menj iikanonj qokotaanj nambaa. Kaen nama saanonj Buja Tere otaanj momalaariwaa qaa batuya batuya ejemba kuma onoma iikanonj uugia kuunkebaa ano tosonianj Buja qaa meeranjonj qetamakebuti, iyonoo qaagia doogoya ii saanonj qewagonj mindinjonkebaa. Kianj.

Boi takapolakaya mono qotogonj onombu.

¹⁰ Ejemba mamaganonj qaa qenj gejajuju ama sosoŋae kaanja qaa senja senja jenj ejemba tiligonj onomakeju. Anutuwaa aiweseya selegianonj kotogiti, iyonoo tuunjonnga ejemba jaasonjononj iikaanja koloonkeju.

¹¹ Ejemba iikaanja yonoo qaagia mono qowogowu. Yonononj Buja qaa kuma onombombaajonj mondonj monenj iwoi horowombaajonj moma kesaawaranj qaa lanj jegi gamuyawo koloonkeja. Kaen ama sumanj tosaanja mono korebore menj soonj ononjgita enkalolonj kolooji.

¹² Kriit iyanjiaa gejatootoo eja monjonj kaiyakagiaajonj kokaenjenj ooro, “Kriit ejembanonj mono kambanj so qaa qolonmolonjonj injarere qezen laligonj jeranjai kombo kaanja ewaewanj koma baanonj newageenj nepaqepalo nenkeju.”

¹³ Yonoojonj qaa kaen nanjonj jeroti, ii honaga. Kawaaajonj jigia iikanonj qaono momalaarigianonj asuginj honawo koloowaatiwaajonj ii mono kotakota jenj terenjonj onomakeba.

¹⁴ Momalaarigianonj honawo kolooro Juuda nonoo benj sosombanana ano ejemba qaa honja songinj jenjkooto amakejuti, qaa iikaanjaajonj geja mende ambu.

¹⁵ Uunana meleeninj Unja Toroyanonj konkonjora menj nonono soraaya koloojonj, ananaa nembanene mombaa songoya ii mende eja. Anana

* **1:6:** 1 Tim 3.2-7 * **1:7:** Ouwasia, zioz paris liida, bisop, gawonj meme waja iinonj qa somata eenj mende bosimbaato, paris tuunjuruta yonoojonj qama koolinj kuma onoma uugia kuunj gawonjgiaa arengia onoma gejanono qambanjmambanj qaganonj galenj koma mindinjon onomakebaa.

nembanene kuuya saanon newonatiwaa so koloojato, qewolon ejemba qaa honaajon yangisen amakejuti, iyononon ii me woi angi uugianon kilen tiloonkeja. Uugianon kokojinjinawo kolooro uu gejagia duuro mono bao jaagoo tani kaanja laligoju.

¹⁶ Yononon “Anutu moma yagojon,” jegianon kaen jen kaiyakagianon ii qakooma qewagonkeju. Kaanja koloon Anutuwaanon qaa qegi injiuro arokuukuugiawo kolooro gawon awaa mon mewutiwaa so mende koloaju. Kian.

2

Ejemba somata onoo qambanmamban qaa

¹ Giinon kaanja mende laligojanjawaajon mono momalaariwaa qaa batuya batuya ii Bunja Tere otaan kokaen kuma onomakeba:

² Eja wana ononon mono kilikalugia qaa laligogi goda qen onombonatiwaa so koloowu. Iyangiaa nanamemengia tororo galen koma aogi momalaa-rigiaa jianon qaono hona ukalen koloonkebaa. Hona kolooro ejemba tororo jopagon onoma laligowu ano kaparan koma bon qen nambu. Kaen laligowutiwaaajon kuma onomakeba.

³ Emba wana ononon kaanagadeen Anutuwaanon emba soraaya yonoo so nanamemengia ama men laligowu. Gemaqeqe qaa mende kisama kema kankebu. Wain apu mamaga newutiwaa moto siwa-yanon mende kemen osiwu. Uumeleen nanamemembaa silia awaa qendeema tosaanja kuma onomakebu.

⁴ Kaen ama laligon emba newo baagianon laligojuti, iyonoojon saanon qambanmamban qaa injon laligogi yononon kaanagadeen lomeraanurugia uu wombogianon jopagon onoma laligowu.

⁵ Jopagon onoma iyangiaa nanamemengia tororo galen koma aon soraaya koloowu. Kaen koloon miriwaa gawonja men qelanjin nogo toro qaganon men lomeraanurugia kalan koma onoma lourugiaa qaa baatanon kema kotingon onomakebu. Kaiyaka soraaya kaen kuma onongi ama men laligogi tosonian Anutuwaa Bunja qaa mepaego-wombaaajon amamaawuya. Kian.

Eja gbaworo ano welenqeqe onoo qambanmamban qaa

⁶ Eja gbaworo yonoo uugia mono kaanagadeen kokaen kuun onomakeba: Yononon mono gawon awaa mewutiwaaajon oyanaksa laligon iyangiaa nanamemengia tororo galen koma aonkebu.

⁷ Uugia kaen kuun onoma geengo nanamemen kuuya kanon sili awaa qendeema onoma laligowa. Mono gbingbaonja qaa bon qen nama tanhoraya qaa kuma onomakeba.

⁸ Qaa momasiinawo jen laligona ejembanon mepaegon men kamaan gombombaaajon amamaawuya. Kaen jen laligona tuarenjenjurananon qaa bologa jen nonombombaaajon qaa mongama hona mende mokolon gamugia mobuya. Kaen kuma onomakeba.

⁹ Welenqeqeurunana ii kokaen kuma onomakeba: Yononon mono somataurugia yonoo qaagia kuuya ten koma qaa baatanon kema laligowu. Mono korisoro qen onombombaaajon kaparan koma nambu. Qaa injowuti, ii mono neselan kiito qaganon mende meleema onomakebu.

¹⁰ Somatagiaa mirinonga iwoi woi motoon ii olon mende menkebuto, somatagianon injiima moma laarin onomakebaatiwaaajon mono kaparan koma nambu. Gawongia kuuya mono gbingbaonja qaa pondan men laligowu.

Kaen laligon Anutu Hamoqeqe Tonanaa Buja qaa kuma onomakejuti, ii kotinjon kopagogi hona kolooro iigi akadamuyawo koloonkebaa. Kianj.

Laaligo soraayaa nemuŋa ii kalenmorianj.

¹¹ Laaligo soraayaa nemuŋa ii kokaen: Anutunonj ejemba kuuya hamo qen nonombaatiwaajonj ama kalenmorianja ninisaano gomanj so asugiro.

¹² Kalenmorianj iikanonj gadokopawaa laaligoya anjonjayawo ii gema qewombaa kana qendeema balombaa siinj kombombanja bologa qowogowonatiwaajonj mindinjonj kuma nonomakeja. Nanamemenana tororo galenj koma aonj qaa kuuya dindinagadeen gosinj laligowombaaajonj koma gbilinj nonomakeja. Iikaanja kanonj Anutuwaawo laaligo kombombanja ii kambanj kokaamba koma gbilinj namononj laligowonja.

¹³ Kaanja laligoninj Jiisas Kraistnonj mombo kawaati, anana kambanj iikanonj Anutu qabunjayawo ano Hamoqeqe Tonana yoroo asamararanga asugiro iibonja. Anana oyanboyanj kambanja ii kanj kuuwaatiwaajonj jejero-monjromonj ama mamboma laligojonj.

¹⁴ *Jiisas Kraistnonj ananaajonj ama iyanjaa laaligoya qeleema mesaoro. Anana nanamemenj bologa kania kania iikanonja metogonj nonoma dowa-nana memambaajonj moma koma konjoratinj nonoma iyanjaa buja soraaya koloowombaaajonj ama laaligoya qeleema mesaoro. Ii mesaonj qewolonana songbano anjaa kanageso koloonj mono gawonj awaa awaa mewombaa uugeregere ama jorinj laligowonja.

¹⁵ Iikawaa qaaya mono kuma onoma ejemba uugia nanjonj kana songiwuti, ii ku-usunj kuuyaa qaganonj temboma jenj onomakeba. Kaen ana monjonj jejewili ama gombabotiwaajonj mono galenj menj aonj laligowa. Kianj.

3

Uumeleen onjo mono sili kokaen ama menj laligowu:

¹ Kuma onoma qaa koi mono koma gbilinj onona saanonj uu wombogianonj ama romonjowu: Uumeleen kanageso yonjononj mono kaunsol komiti ano gawmambaa somataurugia tosaanja yonoo qaa baagianonj kema qaagia tenj koma laligowu. Kulukululuu gawonj awaa mewutiwaajonj jegi ii kuuya mono jorinj menjkebu.

² Uuqeqe qaa tokoronkota ii mombaajonj mende jewu. Angowowo mende ambuto, ala menj aonj uumotoonj ama laligowu. Ejemba kuuya ii gumbonjonjonj qaganonj ama onoma uuluaenonj metulanjonj aonj laligowu. Kianj.

³ Anana kaanagadeen wala uunana mende tooro qaa qotogonj jinjaunj laligoninj. Siinjnana kombombanja bologa kania kania iikawaa moto si-wayanonj kemenj osinj qagoninj galenj koma nononji sele busuwaa siinj korisoroya monjgama lanj laligoninj. Goronkiki qaganonj kikekakililinj ama iikanonj laaligonana tiwilaanj laligoninj. Tosianonj arokuukuu moma kazi ama nononji batunananonj kere jaa aima aonj laligoninj.

⁴ Kaen laligoninto, Anutu Hamoqeqe Tonananonj silia awaa qeleema ninisaano ukalenjanonj koloonj asugiro kotama uutanonj jopagonj nonono.

⁵ Jopagonj nonoma wanjana somonjonj hamo qen nonono. Nononano dindinja laligonj gawonj awaa awaa menj laligowonagati, iikawaaajonj ama mende niniima kobooro. Kawaaajonj qaagoto, iyanjaa kiankomuyanonj mono

* 2:14: Ond 130.8; Eks 19.5; Dut 4.20; 7.6; 14.2; 1 Piito 2.9

nemuŋ koma muro siŋgisonŋonana sonŋbano kolokoloo dologa koloonin Uŋaya Toroya uunananon ano meŋ gbilin nonono.

⁶ Anutunon hamo qeŋ nonoma Hamoqeŋe Tonana Jiisas Kraist ijoro Uŋa Toroya wasin kelemalelen maaro uunananon kemero laligojon.

⁷ Anutuwaa kalenmoriananon nemuŋ koma muro qaanana jeŋ tegoro solananiwombaajon ama Uŋa Toroyanon uunananon kemero gbilin. Gbin nama oyanboyan laaligo tetegoya qaa laligowombaajon jejeromonromon ama mambomakejon, ii saanon buŋa qeŋ aowoŋa. Kian.

⁸ Qaa oojeŋi, iikanon hon toŋaga. Giinon mono qaa kokaen kaparan koma jeŋ asarin onoma laligowa: Ejemba Anutu moma laarijuti, iyononon mono jegen qeŋ nama uugia pondan gawon awaa awaa mewutiwaajon ama laligowu. Kaen ambuti, iikanon mono ejemba ilaan onono gawonŋiaa hona iima “Awaa soro!” jeŋ laligowuya.

⁹ Tosianon eja uugia qaanon jewageen jejuti ano ambosakon yonoonon qa areŋa areŋa amin mogi kesa-awaran ano anŋowowo kolonkeji, giinon mono ii yakarin gema qewa. Kaanagadeen Mooseson Kana qaa nononoti, tosanon qaa motomotoon iikawaajon mondonŋosi anŋi sipasipa koma soonkeja. Jenonkooli kaanŋa ii iwoi omaye toon koloon mende totoon ilaan onomakeja. Kawaajon ii mono gema qeŋ mesaowa.

¹⁰ Mononon qaa kaen jeŋ horon iikanon undeunden ama onomakeji, ii mono galeŋ meme qaa jeŋ muna mende teŋ kono mombo jeŋ muna indin woi kolooro kilen yangisen ambaati een, ii mono konjona uumeleen tuun mesaon seleenŋen laligowa.

¹¹ Iwaa kania kokaen ero moma yagojan: Iinon kana sonŋin onompopo qeŋ meeŋeesoon siŋgisonŋo nanamemen amakeja. Siŋgisonŋoya iikanon mono kania qendeeno soodabororo Anutunon qaaya jeŋ tegoro gere siawaa buŋa koloowaa. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

¹² *Nii konjuru kamban koi siti qata Nikopolis Griik kanon rama laligomambaajon mojeŋ. Kawaajon Artemas me Tikikus kitiga laligowaatiwaajon wasiwe goonon koubaati, kamban iikanon mono kamban mende qeŋ koriwaato, uulanawo mesaon Nikopolis kan mokoloon nomba.

¹³ *Kana qaawaa momo eja (lawyer) qata Zenas ano Apolos yoronon iwoi mombaajon amamaan memeqemean meŋ Kriit kanon osin rabaobo. Kawaajon mono kaparan koma ilawoila tosanon sogaranon nanŋon orona saanon toroŋen kembao.

¹⁴ Alaurunananon mono gawon awaa awaa mewutiwaa kania moma sororogon pondan jegenŋa zen nama uugia iikanon ama laligowu. Kaen anŋi tosanon lombo somata qatawo sangabanŋa mokoloowuti, ii afaanŋon nanŋon onomakebu. Momalaariwaa hona kaen kolooro laaligo gipeya (auta) nepinepi mende laligowu.

¹⁵ Niwo koi laligojuti, iyononon kuuya yeizozogia jegi goonon kaja. Giinon alaurunana Kriit kanon Pon moma laarin uugianon jopagon nonomakejuti, ii mono noo yeizozona inijona mobu.

Kalenmorianon mono kuuya onowo ewa.

* **3:12:** Apo 20.4; Ef 6.21-22; Kol 4.7-8; 2 Tim 4.12 * **3:13:** Apo 18.24; 1 Kor 16.12

Filemombaa Tere Poolnoŋ Filemombaa Tere ano. Jen-asa-asari

Eja qabuŋayawo Filemon ii Kolosi sitinoŋ laligoŋ uuta meleema zioz gawoŋ meŋ welenqegeya qata Onesimus galen kono kilen kok koma Room sitinoŋ keno. Kanon kema Poolwo metulaŋgoŋ qaaya moma uuta meleema Poolwo Buŋa gawoŋ meri kapuare mirinoŋ oroŋgi rari. Onesimuswaa kambaŋa qaono Poolnoŋ Tere koi Filemombaaŋoŋ ooŋ Onesimuswaa boronoŋ ama wasiro Kolosi eleeno. Tere kokanoŋ uuta meleenoti, iikawaa bujuya isaama Filemombaa uuta ii kokaen kuuro: “Gii mono welenqegega qinjita mesaŋ iwo uumotoŋ ama koma horoŋ muna uumeleen alaga kaanŋa kooroŋanoŋ nano iwaajoŋ aisooŋ laligowa.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1-3

Poolnoŋ Filemon mepeseeja 4-7

Onesimuswaaŋoŋ Filemombaa uuta kuuro 8-22

Terewaa qaa kota waŋa 23-25

¹ Oo wombo alana ano neŋana Filemon. Pool niinoŋ Jiisas Kraistwaa gawoŋa meŋkejenywaajoŋ ama gbadoŋ nonggi kapuare mirinoŋ rajen. Uumeleen alana Timoti iinoŋ niwo raro niinoŋ giwo qaa amin mobojon tere koi ooŋen.

² *Kaanagadeen emba somata uumeleen naanana Apia ano Arkipus uumeleembaa manjaqege ejanana ano uumeleen kanageso goo mirinoŋ ajoroŋkejuti, niinoŋ oŋooŋon tere koi ooŋen.

³ Anutu Maŋnana ano Poŋ Jiisas Kraist yoronoŋ mono kalenmoriaŋ oŋoni luaenoŋ laligowu.

Filemombaa uukalenjaajoŋ Poŋ mepeseeja.

⁴ Niinoŋ kambaŋ so qama koolin gii romoŋgoŋ gomakejenywa so Anutuna dangisen kokaembaajoŋ jen munkejen:

⁵ Gii Poŋ Jiisas moma laarin jopagoŋ mun Anutuwaa ejemba soraaya kuuya jopagoŋ uukalen oŋoma laligoŋaŋ.

⁶ Dangisen jen kokaen qama koolinkejen: Momalaariganon mono kotiin powowoŋ kolooro saanoŋ kooronananon nama nonowo momalaariwaa qaaya jen sein laligowaga. Kaen Kraistwo qokotaen nanin kalen awaa awaa nonomakeji, gii mono iikawaa kania korebore moma sorogowaga.

⁷ Oo uumeleen alana, gii ejemba soraaya keraqeeango qen oŋona afaangoŋ laligoju. Niinoŋ uujopaga iikawaajoŋ ama mamaga aisooe iikanon noo uuna nanŋonkeja.

Filemonon Onesimus koma horowaatiwaaŋoŋ qisija.

⁸ Giinoŋ kaen laligoŋ Kraistwo qokotaari saanoŋ awasankaka kolooŋ kusun qaganon nama iwoi ambaatiwaaŋoŋ jen koton gombenaga.

⁹ Ii kilen Anutunon uutanon jopagoŋ noronjiwaaŋoŋ ama saanoŋ jenkootona mesaŋ qisin welema gonjen. Gii Pool noo silina moŋaŋ. Niinoŋ eja waŋa kolooŋen ano Kraist Jiisaswaa gawombaaŋoŋ ama kambaŋ kokaamba kapuare ejaga kaanagadeen kolooŋen.

¹⁰ *Nii kapuare miri kokanoŋ alaga qata Onesimus aitoŋgoŋ ilaan mube

* **1:2:** Kol 4.17 * **1:10:** Kol 4.9

uuta meleema momalaariwaa merana kolooro. Kawaajon kete iwaa je men iwaajon ama qisin welema gonjen.

¹¹ Iinon wala welen qen lan mondon injarere laligon qemasologen ama goma laligoroto, kaban kokaamba letoma gii ano nii awaagadeen ilaan norono gawonaa honanon asuginkebaatiwaa so koloaja.

¹² Iinon neenaa wombo merana koloaja ano neenaa wombona kaanja wasin mube eleema goonon kaja.

¹³ Niinon Oligaa Bunawaajon ama kapuare mirinon rajen. Kawaajon Onesimus somongowe niwo laligon goo kitiga ilaan nombaatiwaajon mojen.

¹⁴ Kaen mojento, ilaan nombaatiwaajon mende kuun gonjen. Siinganon jero ilaan nona sokonagato, giinon welenqeqega nombaga me angon kombagati, iikawaajon "Oon!" mende jena neenodeen somongon mumambaajon amamaajen.

¹⁵ Onesimuson kokaembaajon ama gomesaoromaen? Iinon kaban torodaamon selegen laligon mombo eleema kan giwo kaban tetegoya qaa laligowaa.

¹⁶ Wala welenqeqe omaya koloon laligoroto, kaban kokaamba ii uugun eja qaita mon koloaja. Uuta meleema mono wombo alaraga koloaja. Niinon iwaajon siin mamaga mobe giinon eja ii iina Pombaa buja kolooro iwaajon nii nuugun siin hononja qaa momakebaga.

¹⁷ Giinon niwo ala-ala ama laligojotiwaajon niinon kawo koma horon nonagati een, mono Onesimuson karo iikaanja koma horon muba.

¹⁸ Iwoi mon ama bolin gono me iwaanon tosa mon goonon eji een, ii mono noo tosaga jena ewa.

¹⁹ Nii Pool neenaa boronanon kokaen oojen, "Niinon ii metogomana." Niinon ilaan gombe uuga meleena tosaga somata ii kumbaatiwaajon geenga kaanideen noo buja jen tegon aona sokonaga. Kawaajon saanon kokaen jenenaga: Onesimuswaanon tosa ii mono jena geengaa tosaga ewa.

²⁰ Oo uumeleen alana, Pombaa Buja gombeti, ii mono meleema ilaan nombagatiwaa siina mojen. Kraistwo qokotaajan, iikawaa so mono Onesimus koma horona noo uunanon afaanjon qeangowaa.

²¹ Qaana ten kombagati, ii moma laarin qaana onj goo kaniaga kokaen ero mojen: Qaa jejen, ii mono uugun awaa soro ama sororogowaga. Kian.

²² Qaa mon koi: Ononon qama kooligi Ponon nii wasin meleema nono onoonon kamambaajon mamboma jejeromonromon anjen. Kawaajon mono miri uuta mon noojon mojqojonjona raba.

Yeizozo ano kotumotue qaa tetegoya

²³ *Alana Epafraas iinon Jiisas Kraistwaa gawombaajon ama niwo kapuare mirinon rama yeizozoya ano goonon kaja.

²⁴ *Nenauruna gawon motoon menkejon Maak, Aristarkus, Deemas ano Luuk yononon kaanagadeen yeizozogia anji goonon kaja.

²⁵ Pon Jiisas Kraistwaa kalenmorianon mono unagia kotuegon onowo ewa. Kian.

* **1:23:** Kol 1.7; 4.12 * **1:24:** Apo 12.12, 25; 13.13; 15.37-39; 19.29; 27.2; Kol 4.10, 14; 2 Tim 4.10-11

Hibruu Tere Mononon Hibruu yonoo Tere anji. Jen-asa-asari

Jiisasnon Siwenon uro iikawaa gematanon gbani 35 kawaa so tegoro eja mon qata mende mojon, iinon Tere koi oon Juuda uumeleen ejemba yonoonon ano. Juuda yononon Hibruu (waba) qaa jegitiwaajon qagia Hibruu qagi. Tosianon Juuda uumeleen ejemba ii sisiwerowero mamaga ama ononji Jiisaswaanon kana dindiya mesaowombaajon romononon Juuda yonoo kana walaganon dunanon mombo keubombaajon mogi. Kana walaga ii Kana qaawaa kaparanonkonon.

Tere kokawaa qaa kota 3 ii kokaen:

1. Jiisas, Anutuwa Meria iinon siimbobolo somata moma iikaan kanon Manja ten komambaa kania moro. Kawaaon Siwe gajoba, Mooses ano gejatootoo ejemba kuuya unjuugun uuta kolooja.

2. Anutunon Jiisas kuuro kaban tetegoya qaa jigo gawon galenana wana koloon laligowaa. Anaa saya molaarotiwaajon siimolon oon-oonon tegoro jigo gawon galen tosaan yonoonon mende amamaawon.

3. Uumeleen anono Jiisas moma laarinin singisonononana mesaon hamo qen nonoma koomunonga metogon nonono toroko mende mojon. Jigo gawon walaga ii unjan kaan koloo megi Jiisasnon hamoqeqewaa kania hona ninisaama anaa siimolon oonon kaan ambutiwaajon ama aoro.

Momalaari ejemba somata yonoo siligiaa sunduya ii tetegoyanon (Bon 11) oon momalaarigianon zololonowabotiwaajon kokaen kuun ononja, "Sisiwerowero ama ononji kawaa siimboboloya ii mono kaparan koma mokosinon moma Jiisaswo haamo ambu." Buk kokawaa qambanmamban ano galen meme qaaya ii ainawo.

Buk kokawaa bakaya wana 10 ii kokaen:

Qaa mutuya: Kraistnon Anutuwa kania ninisaandabororo 1.1-3

Kraistnon gajoba kuuya unjuuguja 1.4-2.18

Kraistnon Mooses ano Joosua uruuguja 3.1-4.13

Kraistnon jigo gawon galen kuuya unjuuguja 4.14-7.28

Kraistwaa soomonon arena ii soomonon aren walaga uuguja 8.1-9.28

Kraistwaa sa busuyanon siimolon kuuya unjuuguja 10.1-39

Momalaari ii iwoi mutuya ano wana 11.1-12.29

Nanamemenananon Anutu keraqeean gon men mubu 13.1-19

Qamakooli tetegoya 13.20-21

Uuwaawaa qaa ano yeizozo qaa tetegoya 13.22-25

Anutunon Meria wasiro qaaya ninisaano.

¹ Anutunon monowaa monoyanon kanain kana morota morota otaan qaaya ninisaamambajon moro. Kaen moma qaaya kaban mamaga geja-tootoo ejemba sololon uugianon ano asuganon jegi ambosakonurunananon moma laligon koug.

² Kaan laligon kougito, kaban tetegoyanon laligonin kokaamba mono Meria wasiro qaaya ninisaama asuganon jero monin. Meria iinon Manja ilaaro Siwe, namo ano iikawaa ilawoilagara kuuya mokoloori Merianon kaban tetegoyanon iwoi kuuyaa Toya koloowaatiwaajon jen tegoro laligoja.

3 Anutuwaa kaitanianonj Meria enj muro kamaanj qendeenon. Anutuwaa asamararanonj mono ii kuuro bilisik ano unauja kaanja iininj. Singisongonana koma konjoratidaboronjo mono Siwe gomanonj uma dunja menj Uutananaa boro dindinanonj raja. Iikanonj rama Siwe namowaa ilawoila kuuya ii qaaya ku-usunawononj bosima galenj koma laligoja.

Anutuwaa Merianonj Siwe gajoba unuuguja.

4 Anutunonj Meria qa muro iikanonj mono Siwe gajoba yonoo qagia uugunj akadamuyawo kolooji, iikawaa so Merianonj Siwe gajoba unuugunj somatagia kolooro newo baatanonj laligoju.

5 *Anutunonj kamanj mononj Siwe gajobauruta yonoononja mombaajonj qaa kokaenj mende jero,

“Giinonj noo Merana koloona niinonj kete goo Manga koloojenj.”

Kaanagadeenj qaa monj kokaenj jerota eja,

“Niinonj iwaa Manja koloowe iinonj noo Merana koloowaa.”

6 *Qaa ii mombo toroqenj mutu Meria jenj tegoro namononj kamaamambaa-jonj anoti, kamanj iikanonj waladeenj kokaenj jero,

“Oo Siwe gajobauruna, onjo mono korebore iwaa waeya menj mepeseenj laligowu.”

7 *Siwe gajoba ii qaa kokaenj injorota eja,

“Anutunonj gajobauruta menj letoma onono haamo kaanja kolooj kema kawuya. Welenqequeuranonj letoma gere bolanj kaanja kolooj kema kawuya.”

8 *Ii kaenj injoroto, Meria ii qaa monj kokaenj iorota eja,

“Oo Ponj, giinonj mono jinjaronj dunj raraganonj kamanj tetegoya qaa rama uba. Taa gbaruga ku-usunawo iikanonj qindingonj nonona nanamemenj dindinanonj mono bentotongaa munjenja kolooj enj ubaa.

9 Giinonj nanamemenj solanjaa siinj enj gono nanamemenj doogoyaaajonj irinja soono kazi ama laligonj kouna.

Kawaajonj goo bengaa Anutu iinonj mono goo siinj enj muro gii korisoro kelenonj alauruga unuugunj honombononja qaa gomoriro laligojanj.”

10 *Meriaa qaa monj ii kokaenj,

“Oo Ponj, giinonj kakanaiyanonj namowaa tandoya kuuna Siwewaa jakeya jakeya iikanonj mono goo boroterega kolooju.

11 Siwe balonj kuuya kanonj opo maleku kaanja walaga kolooj aliwuyato, giinonj mono kotiin nama uba.

12 Maki pipiinkejoni, giinonj mono kawaa so siwe ii-iita ii opo suru somonjojonj kaanja pipiin onona letombu.

Iwoi kuuya utegowaato, giinonj mono tani motoonjo kayadeenj kolooj gbaniga tetegoya qaa laligonj uba.”

13 *Anutunonj kamanj mononj Siwe gajobauruta yonoononja mombaajonj qaa kokaenj mende jero,

“Giinonj kanj boro dindinanonj rana niinonj mono tuarenjenjuruga kamanj batuya kokanonj riinj riitama onombe kamaanj unjuro goo kanagaa doya koloogi otokorianj maabonja.”

14 Meriaajonj qaaya qaaya kaenj jeroto, Siwe gajoba ii moroga kolooju? Kuuya yonononj Anutuwaa welenqeqe unjauruta kolooju. Kaanja kolooj

* 1:5: Ond 2.7; 2 Sml 7.14; 1 Hist 17.13 * 1:6: Dut 32.43 * 1:7: Ond 104.4 * 1:8: Ond 45.6-7
* 1:10: Ond 102.25-27 * 1:13: Ond 110.1

ejemba oyanboyan bunja qen aowuti, ii ilaan onombutiwaajon wasin onono laligoju. Kian.

2

Uunana mende meleembombotiwaa galen meme qaa

¹ Kawaajon Bunja qaa moniji, ii mono tororo moma asariwombaaajon kaparan koma geja ambu. Namonon laaligowaa iwoiya monjon nunuano lan kema kan lalabubu laligowonati een, mono Jiisaswaa hamoqege gawon uugun een laligon tiwilaawombo.

² Qaa ii kokaen jen asarimana: Wala Siwe gajoba yononon Bunja qaa jegi iikanon ejemba somonjon onono laligogi. Kaen laligon daen yononon Kana qaa mende ten koma songo waleengiti, Anutunon mono kuuya iyonoo qaagia dindinagadeen jen tegon irona meleema onono lombo qagianon uro laligon kougi.

³ Yononon lombo mokoloogi nononon kaanjadeen qaa qewonati een, iikawaa ironaajon mono nomaen oloj kombonaga? Hamoqege gawon somata ii telambelan qaganon lolomonin ambonati een, mono iikawaa ironanonga oloj kombombaaajon amamaawona. Ponjon kanain hamoqegewaa kania inisaano tosonian qaa ii jetanonga moma nanjon jen kotiigi sein sokoma nonono.

⁴ Ii nanjon jen asarigi Anutunon yonowo motoon nama qaagia nanjon jero angoletu aiwese kania kania ii ku-usunawo asugiro Unja Toroya molaan uusiina so mendeeno sokoma nonono. Kian.

Jiisasnon danana koloon Siwenon nunuamambaaajon moja.

⁵ Siwe namo gbilia koloowutiwaa qaaya jenkejon, Anutunon anana iikanon Siwe gajoba newo baagianon laligowombaa arena mende jen koto.

⁶ *Kaen qaagoto, qaa ii monjon nanjon jerota Bunja Terewaa batuya monjon kokaen eja,

“Namo ejanon mono moroga kolooro ii romonjon munkejan? Siwe gomambaa Eja honanon mono moroga kolooro ii kalan komakejan?”

⁷ Giinon ii men kamaan muna kaman toroga Siwe gajoba yonoo newo baagianon kamaan kamaanqeqeta koloon laligoro. Laligoro wana asamararanon uro kasaron ilawage muna akadamuyawo koloon qabunayawo laligoja. Kaana laligon ilawoila kuuya galen koma laligoja.

⁸ Boroterega kuuya mono iwaa jen kootoyaa baatanon laligowutiwaajon men kamaan onona laligowu.”

Qaa iikawaa so iwoi kuuya ii iwaa ku-usun baatanon laligowutiwaajon men kamaan onoma iikanon iwoi mon mende mesaoro iwaa qaayaa baatanon mende enaga. Aren kaen anoto, kaman kokaamba borotereya kuuya ii iwaa ku-usun baatanon men kamaan onono qaaya ten komakejutiwaa so mende injiimakejon.

⁹ Kaana mende injiimakejonto, Jiisasnon mono kokaen letoma laligoro iimakejon: Koomuwaa siimboboloya morotiwaajon Anutunon wano asamararanon uro kasaron ilawage muro iinin akadamuyawo koloon qabunayawo laligoja. Anutunon kalenmorian qendeema nonomambaaajon moma kuuya ananaajon ama koomuwaa siimboboloya mobaatiwaajon jen tegoro. Kawaajon men kamaan muro kaman toroga Siwe gajoba yonoo

* 2:6: Ond 8.4-6

newo baagianon kamaan kamaanqeqeta koloon laligoro. Kaana laligoroto, kaman kokaamba qabuqa uuta men laligoja.

¹⁰ Anutunon ilawoila kuuyaa kania kolooja. Iinon kuuya anana iyana mepeseen mubombaajon ama mokoloon nonono laligojon. Iinon ejemba seiseiya nunuano asamararanonon ubombaajon moja. Kaen moma hamo-qeqenanaa Toya ii mende anjon kono siimbobolo moma iikaana kanon gawonja ii medabororo asamararaja kuuya mokoloowaatiwaajon moro sokono.

¹¹ Mononon men sorain nonomakeji ano ejemba soraaya koloonkejon, kuuya ananaa kondomondoo Tonananon mono motoonjo kolooja. Kawaa-jon Jiisanon qanana "Alauruna," kaen qamambaajon gamuya mende momakeja.

¹² *Kaniananaajon Buqa qaa mon kokaen jerota eja,

"Niinon goo qaga ii neenaa alauruna yonoojon qama asarin onoma uumeleen kanageso batugianon nama mepeseen gomakemaqa."

¹³ *Kaanagadeen iikawaa Buqa qaaya mon kokaen jerota eja, "Niinon momalaarina Anutuwaanon ama laligomaqa." Dunanon mombo iikawaa Buqa qaaya mon ii kokaen jerota eja, "Moba, nii ano Anutunon merabora nonoti, nononon koi laligojon."

¹⁴ Mononon men komun nonomambaa ku-usuqa men laligoji, Jiisanon mono ii melungoro kemebaatiwaajon ama komun iikanon haamo ano. "Kilenaa Toya melungomaqa," jen ejemba sa busunanawo laligojon, iikawaajon iinon kaanagadeen ananawo tani motoonjo iikayadeen namo ejaga kolooro.

¹⁵ Ejemba laaligogia namonon laligojutiwaa so komuwombaa torokogianon somonjon onono laligon kougiti, ii kuuya mono isama onono solananiwutiwaajon ama namo ejaga kolooro.

¹⁶ Siwe gajoba kalan koma onombaatiwaajon balon ejaga mende kolooro, Aabrahambaa gbiliuruta anana moma anjon koma ilaan nonomakebaatiwaajon mono iikaana kolooro.

¹⁷ Kania kawaajon ama iinon ilawoila kuuya kanon alauruta ananawo tani motoonjo iikayadeen kolooro. Jigo gawon galenana wana koloon gawonjon men kiankomun nonoma laligowaatiwaajon mono ananawo tani motoon kolooro. Tani motoonjo koloonjo mono saanon jotamemena koloon jigo galen wana gawonja menkeja. Ii memambaajon singisongonanaa tawaya ama Anutuwaajaanon ii koma konjoratiro.

¹⁸ Balon ejaga kolooro ijonjon angobato men mugi ano siimbobolo moma laligoroti, iikawaajon ejemba angobato men nonomakejuti, anana mono saanon ilaan nonomakebaa. Kian.

3

Jiisanon Mooses uugun uuta kolooja.

¹ Kawaaajon uumeleen alaurunana soraaya, Siwe Toyanon onoono nonowo tuun somata motoonjo laligojuti, ononon mono uuroromongogia pondan Jiisawaanon ama laligowu. Anutunon ii wasiro aposol koloon jigo gawon galenana wana kolooji, iwaajon kaen jokoloonkejon.

² *Mooseson Anutuwaanon kanageso kuuya ii membiriqembiria qaato, pondan galen koma onoma laligoro. Iikawaa so Jiisanon kaanagadeen

* 2:12: Ond 22.22 * 2:13: Ais 8.17, 18 * 3:2: Jan 12.7

moronon kuun muroti, iwaa qaaya misi metetana qaa tororo otaan mem-biriqembiria qaato, pondan men laligoro.

³ Miri ano eja miri meroti, ii gosin oronin motonqege ejawaa qabunayanon mono miriwaa qabunaya mamaga ugun nanja. Iikawaa so Mooses ano Jiisas gosin oronin Jiisaswaa asamararana uutanon mono Mooses mamaga uguja. Kania kaana iima mokolonkejon.

⁴ Miri kuuya ii mombaa borosowoya koloojuto, iwoi kuuya ii Anutuwaaw borosowoya kolooja.

⁵ Mooseson Anutuwaanon kanageso kuuya ii membiriqembiria qaato, pondan welen qen onoma laligoro. Kaen laligon Anutunon kanagen eja qaita mombaajon jeroti, mono qaa iikawaa sareya ii waladeen isaama dangunuyaga nano.

⁶ Kaana nanoto, Kraistnon Anutuwaaw Meria koloon Manaa qaaya (misi metetana qaa) non men kanagesoya pondan galen koma nonoma laligoja. Anutuwaanon kanageso ii anono koloojon. Oyanboyan mokoloowombaa-jon jejeromonromon ama iikanon qokotaan selenana men uma awasankaka nama kotiidorowonati een, mono Anutuwaaw uumeleen kanageso koloon laligowona. Kian.

Yangisen ama laligowombotiwaa galen meme qaa

⁷ *Kawaajon ononon mono Unu Toroyanon qaa kokaen jenkejiwaa so kolooju,

“Keteda kokaamba Anutunon onooma qaaya sane ano mojuuti een,

⁸ uugia mono roromonjo bologanon mende gojombu. Onoo ambosakonurugianon balon qararankonkonon kan kaban monon Anutu qetama angobato men mun karen angiti, ono mono iikawaa so Anutu qetama ambubo.

⁹ Yononon balon qararankonkonon kan Anutu nii angobato men noma laligogi. Angoleto ama men laligoweti, ononon ii gbani 40 kawaa so iima laligon ii kilen nii mende moma laarin nongi uunanon boliro laligowe.

¹⁰ Kawaajon ejemba tuun somata kaban iikanon namonon laligogiti, iyonoonon ama irinna soono kokaen jewe, ‘Yononon mono suulan uugianon kaamaa ama jinjan kemakeju. Laaligowaa kana kuma onoma laligoweto, ii mende moma koton kougi. Qaago!’

¹¹ Kaen jen irinjonsoon qaganon qaana jen koton jojopan qaananon ii somonjon kokaen jewe,

‘Haamo men laligowutiwaa aren ama onombeto, yononon mono oyanboyan iikanon mende keubu.’ ”

¹² Oo uumeleen alauruna, ononon mono kokaembaajon galen men aon laligowu: Onoononga mombaa uutanon doogoro momalaarianon zolononon kamaaro Anutu laaligo Toya gema qen laligowabo.

¹³ Kaen qaagoto, singisongowaa angomokolonon tiligon onono iikanon onoononga mombaa uuta gojombabotiwaaajon mono ween so batugianon uugia kuun aon laligowu. “Kete” qaa ii jenkejoni, iikawaa so mono jolononon aon laligowu.

¹⁴ Anana Kraist moma angon koma iwo tuun somata motoonjo koloon laligojon. Wala uunana meleema uuwoi yakarin awasankaka mokolon laligonini, iikaana namonon laligowonatiwaa so kaparan koma kotiin nambonati een, mono oyanboyan kolowona.

* 3:7: Ond 95.7-11

15 *Bun̄a qaa ii mombo jen kokaen̄ oojeñ,

“Kete Anutunon̄ on̄ooma qaaya san̄e ano mojuti een̄, uugia mono mende gojombu. On̄oo ambosakon̄urugianon̄ Anutu qetama karen̄ an̄giti, on̄onon̄ mono iikawaa so Anutu qetama ambubo.”

16 *Ejemba daen̄ yon̄onon̄ Bun̄a qaa moma Anutu qetama karen̄ an̄gi? Mooseson̄ kanageso un̄uano Iijipt mesaon̄ kagiti, iyon̄onon̄ mono kuuya kaan̄ an̄gi.

17 Ejemba daen̄ yon̄oojon̄ ama gbani 40 kawaa so irina soono kazi ama on̄ono laligogi? Ejemba singison̄go an̄gi men̄ komun̄ on̄ono sele busugianon̄ balon̄ qararan̄kon̄kon̄anon̄ kamaan̄ kon̄giti, iyon̄oonon̄ mono kaen̄ kolooro.

18 Luaenon̄ haamo men̄ laligowutiwaa aren̄ ama iyan̄giaa balongianon̄ mende keubutiwaa qaaya jen̄ koton̄ jojopan̄ qaayanon̄ somon̄goroti, qaa ii mono daen̄ yon̄oojon̄ jero? Ejemba qaaya qotogon̄ yangisen̄ laligogiti, ii mono iyon̄oojon̄ ama jero.

19 Qaa iikawaa kania ii kokaen̄ iima asarijon̄: Yon̄onon̄ Anutu mende moma laarin̄ yangisen̄ an̄gitiwaaon̄ ama iyan̄giaa balongianon̄ keubombaaon̄ amamaagi. Kian̄.

4

Anutunon̄ kanagesoya sonda kendon̄ nonombaa.

1 Anutuwaanon̄ keuma luaenon̄ haamo men̄ laligowombaa qaa somon̄goroti, qaa iikanon̄ mono powowon̄ kotakota en̄ nonon̄ja. Kawaaon̄ on̄oononga mon̄on̄ loorin̄ iyan̄gia Siwe kana keken̄ja ii batuyanon̄ kotooro iikaan̄ja mokolon̄ mubombo. Kawaaon̄ mono batunananon̄ galen̄ men̄ aowon̄ja.

2 Balon̄ qararan̄kon̄kon̄anon̄ kagi Oligaa Bun̄a jen̄ asarin̄ nonon̄gi kaan̄ja jegi mogito, qaa ii mono een̄ selegianondeen̄ mogi uugianon̄ mende kemero. Kawaaon̄ moma-laarigia mende mekolooro tompin̄ een̄ laligogi mende ilaan̄ on̄oma jan̄gon̄ qaono.

3 *Uunana meleema moma laarin̄ laligojon̄i, anana mono Anutuwaanon̄ keuma haamo men̄ oyan̄boyan̄ laligowon̄ja, ii mojon̄. Anutunon̄ iikawaa Bun̄a qaaya ii kokaen̄ jerota eja,

“Kaen̄ jen̄ irin̄son̄soon̄ qaganon̄ qaana jen̄ koton̄ jojopan̄ qaananon̄ ii somon̄gon̄ kokaen̄ jewe, ‘Haamo men̄ laligowutiwaa aren̄ ama on̄ombeto, yon̄onon̄ mono oyan̄boyan̄ iikanon̄ mende keubuya.’ ”

Anutunon̄ Siwe namo mokolon̄ orono kaman̄ iikanon̄ja kanain̄ oyan̄boyan̄ goman̄anon̄ mono medaborogita ejato, kilen̄ qaa kaen̄ jero.

4 *Anutunon̄ ween̄ 7:baa qaaya jerota Bun̄a Terewaa batuya mon̄on̄ kokaen̄ eja, “Soman̄ja 7 kolooro Anutunon̄ gawon̄ja kuuya medabororotiwaa haamo men̄ kendon̄ rama moro.”

5 *Anutunon̄ Bun̄a qaa ii toroqen̄ kokaen̄ jerota eja, “Haamo men̄ laligowutiwaa aren̄ ama on̄ombeto, yon̄onon̄ mono oyan̄boyan̄ iikanon̄ mende keubuya.”

6 Ejemba tosianon̄ Anutuwaan̄ oyan̄boyan̄ mokolon̄ haamo men̄ laligowuti, qaa iikanon̄ powowon̄ kotakota en̄ nonon̄ja. Oligaa Bun̄a wala kanageso jen̄ asarin̄ on̄on̄giti, iyon̄onon̄ qootogogiaaon̄ ama oyan̄boyanon̄ mende keuma haamo mende meḡi.

7 *Haamo mende meḡitiwaaon̄ ama Anutunon̄ mombo kaman̄ mon̄ ama qata ‘Kaman̄ keteda koi,’ kaen̄ qaro. Kaman̄ koriga tegoro kaman̄

* 3:15: Ond 95.7-8 * 3:16: Jan 14.1-35 * 4:3: Ond 95.11 * 4:4: Jen 2.2 * 4:5: Ond 95.11

* 4:7: Ond 95.7-8

iikawaa Buḡa qaaya keteda koi jeḡ oojeḡi, ii mono Deiwid isaano kokaen jero,

“Ketada koi kaananoḡ Anutunonoḡ oḡooma qaa saḡe ano mojuḡi eeḡ, uugia mono nanamemeḡ bologanoḡ mende gojombu.”

⁸*Kaen jero Joosuanonoḡ unuano oyaḡboyanonoḡ keuma haamo mewuyagati eeḡ, Anutunonoḡ mono kambaḡ qaita mombaa qaaya ii kanageḡ mende jenaga.

⁹Ii mende jenagato, Anutunonoḡ oḡanoḡ kanagesoya haamo meme nonono oyaḡboyaḡ mokoloowoḡa. Qaa iikanonoḡ mono powowoḡ kotakota eḡ nononja.

¹⁰*Iikawaa kania ii kokaen: Anutunonoḡ aḡaa gawoḡa merotiwaa haamo meḡ kendoḡ raroḡi, iikawaa so moḡnoḡ Anutuwaawaa oyaḡboyanonoḡ keuma haamo mewaati, iinoḡ mono iyaḡaa gawoḡa merotiwaa haamoya ii kaanjadeeḡ meḡ oyaḡboyaḡ laligowaa.

¹¹Kawaajoḡ anana mono Anutuwaawaa oyaḡboyanonoḡ keuma haamo memeta mokoloowombaaajoḡ kaparaḡ kombonoḡ. Oḡoonoḡga moḡnoḡ kamaaḡ ḡeḡ kanageso walaga yoḡoo qootogo tanigia iikayadeeḡ otaawabotiwaajoḡ mono kaparaḡ kombonoḡ.

¹²Anutuwaawaa qaaya ii meḡbiligbiliwaa kania ano ku-usuḡawo koloaja. Manjawaa soo somata ii leelee jetawo koloajato, Anutu qaayaa jetanoḡ mono soo somata kuuya unuugun jebomboḡ kolooro jeta leelee ii jetawo koloajao. Qaa iikanonoḡ mono uu kokoosonana kotoḡ omenoḡ me Anutuwaawaa Unyaḡanoḡ inaaḡ nonomakeji, ii undeema kuḡ nonomakeja. Sele busu kiti toroḡeḡeḡenana ano siḡnanaa aladawoya ii kaanagadeeḡ goḡiḡ (qaanana aasaḡgoya mokoloonoḡ) awaa ano bologa mendeema oromakeja. Uuwombonana ano momakooto areḡnana ii goḡiḡ qaanana jeḡ teḡoḡkeja.

¹³Anutunonoḡ iwoi kuuya mokolooro eji, iikanondeeḡ iwoi moḡ ii aasaḡgoyanoḡ mende ero awaagadeeḡ iimakeja. Iwoi moḡ esuuniḡ Anutunonoḡ esunana ii saanoḡ luluuma iiro iwaa jaasewaḡanoḡ asugaḡoḡgadeeḡ eja. Nanamemenanaa lopoya kuuya ii mono iwaanonoḡ jeḡ asariwombaa so koloajoḡ. Kiaḡ.

Jiisasnoḡ jigo gawoḡ galenana uuta koloaja.

¹⁴Jiisasnoḡ jigo gawoḡ galen waḡa uuta koloonoḡ nononjiwaajoḡ ama anana “Moma laariḡ mujoḡ,” jeḡ jokoloonoḡkejoḡi, iikanonoḡ mono kotiiḡ nambona. Jiisas Anutuwaawaa Merianoḡ mono Siwe jakeya jakeya unuugun urota raja.

¹⁵Uuroromonoḡonana tosia looloria kolooro jigo gawoḡ galen toḡianoḡ kawaajoḡ wosomomo mende ama nonomakejuto, ananaa jigo gawoḡ galenananonoḡ mono qaita moḡ kokaen koloaja: Iinoḡ anana kaanḡ nanamemeḡ kuuya kanoḡ ananawo tani motooḡgo ijoḡoḡoḡ aḡobato meḡ muḡ laligogito, ii kilen siḡgiḡoḡoḡ moḡ mende ano.

¹⁶Jigo galenananonoḡ mono eu kalenmoriambaa duḡ rarayaḡanoḡ rama kianaḡkomuḡ nonomambaaajoḡ momakeja. Kawaajoḡ mono awasaḡkaka qaḡanoḡ nama iwaa kosianoḡ kembona. Iwaa kosianoḡ keniiḡ kalenmoriambaaajoḡ amamaajoḡi, iwaa kambaḡa dindiḡanoḡ mono ilaaḡ nonono ii saanoḡ mokoloowoḡa. Kiaḡ.

5

Galen waḡnana Jiisasnoḡ ilaaḡ nonomakeja.

* **4:8:** Dut 31.7; Joos 22.4 * **4:10:** Jen 2.2

1 Namowaa jigo gawon galen waja kuuya ii ejemba batugianonga meweenjon onoma gawon kokaen mewutiwaajon kuun onomakejon: Iinon ejemba jotamemenana koloon Anutuwo uumotoongo ama laligowombaa gawona menj singisongo aninwaa oro kalena kalena ii Anutuwaajon ama iikanon siimolon onkeja.

2 Iyanaa uuroromongoya tosianon kaanagadeen looloria kolooja. Kawaajon ejemba lalabubu qaganon jinjaun amakejuti, ii saanon wosomomo qaganon ama nonomakeja.

3* Looloria koloojiwaajon mono iyanaa singisongoya ano kanagesouruta yonoo singisongogia kaanagadeen koma konjoratiwaatiwaajon oronon siimolon onkeja.

4* Monjon qabuna ii anaajon mende buna qen aowaato, Anutunon Aaron oonoti, iikawaa so mono ii kaanagadeen onja.

5 *Iikawaa so Kraistnon kaanagadeen ajo jigo gawon galen waja koloowaatiwaa qabunaya ii anaajon mende buna qen aoroto, Anutunon kokaen jen koton muro,

“Giinon noo Merana koloona niinon kete goo Manga koloojen.”

Qaa iikawaa so jigo gawon galen wanjana kolooro.

6* Qaa iikayadeen jerota Buna Terewaa batuya monjon kokaen eja,

“Giinon Melkizedek kaana jigo gawon galen koloon kamban tetegoya qaa laligon ubaga.”

7* Jiisanon sele busuwo namonon laligon iikanon kambana kambana qama koolin kotakota qaro jaunanon kamaaro Anutu koomunonga metogowaatiwaajon kotiiroti, ii qisin mun laligoro. Qisin mun laligon Anutu goda qen qaayaa baatanon ama aon laligorotiwaajon Anutunon qamakoolia moro.

8 Meria kolooroto, Anutunon ii kilen siimbobolo mende somongoro qaganon uro moma kanon tenkonkombaa kania mokolon moma sororogoro.

9 Ii moma akadamyua kuuya mokolongo oyanboyan tetegoya qaa laligowombaa kondomondoo Toya kolooro. Kawaajon ejemba iwaa jeta ten koma laligojuti, ii kuuya mono saanon kondoon onono oyanboyan koloowuya.

10 Toya ii kolooro Anutunon ii Melkizedek kaana jigo gawon galen waja koloowaatiwaajon jen tegon kuun muro. Kian.

Momalaariwaa hona soowabotiwaa galen meme qaa

11 Qaa ii saanon toroqen mamaga jen somariwonagato, ononon qaa moma otaawombaajon gaonjaajaa ama tanqan anju. Kawaajon ii jen asarin onombombaajon osiqosi anjon.

12 *Ononon kamban koriga kanageso walaga laligon saanon kamban kokaamba boi qaqazu koloowutiwaa so koloowuyagato, onongio Anutuwa qaa kota mutuya ii monjon dunanon mombo kuma onombaatiwaajon amamaankeju. Ononon mono osin Buna qaa ii aju kaana newombaajon momakeju. Nene kotiga kaana ii newombaajon amamaankeju.

13 Monjon ii aju kaana nen laligoji, iinon mono toroqen merasisi kaana kolooja. Anutuwa jaanon solana koloowombaa qaa kuma ononinto, iinon iikawaa kania mende moma koton tompin laligoja.

14 Merasisi kaana laligojato, nene kotiga ii ejemba momogianon somariroti, iyononon newutiwaajon ama eja. Ejemba Buna qaa suulan koma

* 5:3: Lew 9.7 * 5:4: Eks 28.1 * 5:5: Ond 2.7 * 5:6: Ond 110.4 * 5:7: Mat 26.36-46; Maak 14.32-42; Luuk 22.39-46 * 5:12: 1 Kor 3.2

gbilin laligogi uumomogianon meleendabororo saanon afaangon sili kuuya gosin awaa ano bologa mendeema oroma awaaya otaankeju. Nene kotiga ii iyonoojon ama eja.

6

¹ Kawaajon Kraist kaniaa qaa kota mutuya modaboron iikanon mono mende osiwona. Kaen qaagoto, mono toroqen somariin akadmunanawo koloowombaajon kaparan koma laligowona. Momalaariwaa tandoya ku-udaboron ii mono dujanon mombo kanain kuuwombo. Tando ii uugianon kokaen kuunin: Nanamemenana koomuya mesaon uunana meleema Anutu moma laarin munin.

² Uunana meleenin momalaariwaa qaa batuya batuya kokaen kuma nonongi monin: Singisongonana koma konjoratiwutiwaa oomulu ano hamoqege kania kania iikawaa kania kuma nonongi. Borogia qanananon aambaa kania kuma nonongi. Gbin koomunonga waabonatiwaa kania kuma nonongi. Anutunon qaanana jen tegoro kamban tetegoya qaa kotakota ewaatiwaa kania kuma nonongi.

³ Momalaariwaa tandoya iikaya kuungo mono toroqen ten koma qen gbiliwombaajon momakebona. Anutunon esunmumu nonomakejiwaa so mono akadmunana kuuya mokoloowombaajon kaparan koma nambona.

⁴ Kaen nambombaajon moma iikanon osin kamaawombotiwaajon ama nanbona. Ejemba koi kaana ii uugia meleembutiwaajon onombombaajon amamaankejon: Tosianon uugia kamban monon asariro Anutunon Siwe kalena onono moma aisoogi Un Toroyanon susugon onono laligogi.

⁵ Anutu Buna qaayaa naana mogi oyanboyan kamban kanagena ku-usujanon uugianon kemero mogi.

⁶ Ii kuuya momago momalaarigia mesaon Anutu gema qegi. Ejemba kaana ii uugia mombo meleembutiwaajon onombombaajon amamaankejon. Yononon Anutuwaa Meria mepaegon dujanon mombo maripoonon qege kaana men kamaan ama asuganon gamu qen munkeju. Iikaana kanon Kraist qenjaaronon jen gamu qen munkeju.

⁷ Ii sareqaa kokawaa so: Konon kamban mamaga kin namo qaganon kamaan uutanon kemen balon men kelekele mero gawon toyaa welenqegeurutanon nene komogi Anutunon balon kotuegoro hona kolooro komakoomo toya yononon ii men kowigianon amakeju.

⁸ *Kaen amakejuto, kowororo ano oro waayawo kanon namonon asugin waamakeji, balon iikanon mono nesambureya kolooja. Toya yononon ii seigowombaajon momago kaparan koma mambongi hona mende kolooro iima tetegoyanon mono kuugi jewaa.

⁹ Oo wombo alauruna, nononon sareqaa kaen jejonto, ii kilen onu uugia meleema laligowutiwaajon uuwoi mende anjon. Onoo uugianon Buna qaawaa honanon asugin somariwaatiwaajon moma awasanaka nanjon. Anutunon hona ii iima metogon onono letoma Siwenon ubuya.

¹⁰ Anutunon kalembone qaganon doogoya mende kolooja. Ononon Anutuwaa ejemba soraaya ilaan onoma laligon kouma toroqen ilaan onoma gawon men laligonkeju. Kaen uujopagia Anutu qendeema mugi qabunayanon somariinkeji, iinon gawongia ano uujopagia kawaajon mende duduun tawaya meleema onombaa.

* 6:8: Jen 3.17-18

11 Anana oyanboyon koloowombaajon jejeromonromon ama iikanon awasankaka uuwoi qaa nambutiwaa siinana moma kokaen awelegonkejon: Ononon anja anja Anutuwaa uugere amakejuti, iikayadeen mono toroqen qendeema laligowu. Akadamugiawo koloowombaajon kaparan koma namonon laligodaborowutiwaa so iikanon mono mende looriwu.

12 Qezen koloowubotiwaajon mono awelegonkejon. Anutunon oyanboyon iwoi nonomambaa qaa somongoroti, tosianon Anutu moma laarin siimbobologia moma mokosingon iikaana kanon ii buja qen aonkeju. Ononon iyonoo siligia otaawutiwaajon mojon. Kian.

Anutuwaa soomongo qaa ii uuwoiya qaa.

13 Anutunon Abraham soomongo qaa mun ii iyanaa qata qama jojopan qaayanon jen kotihiro. Monon Anutu uugun uuta laligonagati, saanon iwaa qata qanagato, iikaana mon mende laligorotiwaajon mono iyanaa qata qama jojopan qaaya jero kotihiro.

14 *Jojopan qaaya ii Aabrahambaajon kokaen jen ijoro, "Niinon mono onanon kotuegon gomanja. Mono onanon gbiliuruga gombe seiwuya."

15 Kaen ijoro Abraham iwoi mubaatiwaa qaa somongoro eroti, inon ii honawo koloowaatiwaajon kaparan koma mamboma laligon hona buja qen aoro.

16 Ejembanon somatagiaa qata qama jojopan qaa jegi momakeju. Jojopan qaagianon qaa jejuti, ii men kotihiro qewagowombaajon amamaagi qaa jejegianon tegoja.

17 Iikawaa so Anutunon qaaya Aabrahambaa gbiliuruta anana mobombaajon somongon jero. Qaa arena ii monon qewagon utegomambaajon amamaaji, gbiliuruta anana soomongo qaa iikawaa kania ii tororo moma yagowombaajon moro. Kawaajon soomongo qaaya ijoro mutuya kolooro qaa ii mombo jojopan qaayanon jen kotihiro indin woi kolooro.

18 Anutunon qaa ii jen iikawaa qolomolona jemambaajon amamaaro. Iinon qaa utekuteya qaa ii jengo jen kotihiro, iikanon mono uunana nangowaatiwaajon moro. Kawaajon ijongo ii mono jen kotihiro. Anana balombaa nanamemen bologanoga olon koma Anutuwaanon keuma oyanboyon nonombaatiwaajon jejeromonromon nononoti, ii mono koron men mamboma laligojon.

19 *Oyanboyon koloowombaajon ama mamboma iikawaa uuwoi mon mende amakejon. Jejeromonromonana iikanon uunanaa kasa mindanja tani kaana koloon nono Jiisaswo somongon nonomakeja. Jejeromonromonana kasa mindanja koriga iikanon mono nonononga kanain Siwe jigo gorawaa uutanon uma jigo uuta leele batugaranon opo sopa eji, ii kaanagadeen koton toroqen Jiisas jinjaron dun kowoganon raji, iwaanon kenja.

20 *Jiisasnon jotamemenana koloon wala eukanon uma jinjaron dun men kaban tetegoya qaa rama ubaa. Kaen Melkizedek kaana jigo gawon galenana waja koloon laligoja. Kian.

7

Jigo gawon galen Melkizedekwaa sundu

1 *Melkizedek eja ii goman qata Saalem kawaa kin ponja koloon Anutu uuta jigo gawon galenaga laligoro. Kaana laligoro Abrahamnon kin ponja ponja manja qen haamo ama onoma eleema gomanon karoti, kaban iikanon kan Abraham mokoloon kotuegon muro.

* 6:14: Jen 22.16-17 * 6:19: Lew 16.2 * 6:20: Ond 110.4 * 7:1: Jen 14.17-20

² Kotuegon muro esuhinaya kuuya mendeema tenonja motomotoonj (1/10) menj nandunaga ama muro. Melkizedek qa iikawaa kania ii “Nanamemen solan̄aa kinj ponja.” Qataa so wala “Nanamemen solan̄aa kinj ponja” kolooro ano torogon kaan̄agadeen “Saalembaa kinj ponja” laligoro. Saalembaa kinj ponj qa iikawaa kania ii “Luaewaa kinj ponj.”

³ Melkizedeknonj nemun̄man̄a qaa, sakitiuruta qaa, kolokoloo kambanja qaa ano koomuya qaa.* Kaen̄ jigo gawon̄ galen̄ wan̄a koloon̄ kamban̄ tetegoya qaa laligon̄ ubaa. Inon̄ Anutuwaa Meriaa tani kaan̄a kolooja.

⁴ Wanjalenana Aabrahambaa godaqe qe silianon̄ Melkizedekwaa kania qendeeno ii mono kokaen̄ iima asariwu: Abraham̄ ano esuhina iwoi akadamuyawo kalugon̄ menj karoti, iyon̄oonon̄ga boro woi (10) kuuya gosin̄ bakaya motoon̄go menj Anutuwaa nandun̄ ano. Kawaaon̄ Melkizedeknon̄ on̄anon̄ uuta somata qaita mon̄ kolooja.

⁵* Anutunon̄ Kana qaanon̄ qaa kokaen̄ jen̄ koton̄ nononota eja, “Liwaiwaa gbilinon̄a eja kuun̄ on̄on̄gi jigo gawon̄ meme (Liwait) koloogi kanageso on̄onon̄ mono esuhinagia boro woi (10) kuuya gosin̄ iikanon̄a bakaya motoon̄go menj Anutuwaa nandun̄ ama on̄omakebu.” Yon̄onon̄ on̄o kaan̄a Aabrahambaa gbiliuruta koloojuto, ii kilen̄ iyan̄giaa kanagesourugia on̄oo borogianon̄ga nandunana ii bun̄a qen̄ aon̄kebu.

⁶ Jen̄kooto qaa kaen̄ ejato, Melkizedeknon̄ Liwaiwaa gbiliga mon̄ mende kolooja. Ii kilen̄ Abraham̄non̄ Anutuwaa soomon̄go qaa moma an̄gon̄ koma laligon̄ esuhinaya gosin̄ tenon̄ga motoon̄go (1/10) menj Anutuwaa nandun̄ anoti, ii bun̄a qen̄ aon̄ kotuegon̄ muro.

⁷ Somatananaa newo baagianon̄ laligojon̄i, iyon̄onon̄ mono kotuegon̄ nonon̄gi laligojon̄. Qaa ii qakoombombaaon̄ amamaan̄kejon̄.

⁸ Kanageso anana tenon̄ga motoon̄go (1/10) menj Anutuwaa nandun̄ amakejon̄i, ii balombaa jigo gawon̄ meme (Liwait) yon̄onon̄ bun̄a qen̄ aon̄keju. Yon̄onon̄ namonon̄ laligon̄ komun̄kejuto, Siwenon̄ eukanon̄ mombaaon̄ nan̄gon̄ jegi kotiin̄ laligon̄ ubaati, iinon̄ mono ii bun̄a qen̄ aon̄keja.

⁹ Abraham̄non̄ esuhinaya gosin̄ boro woi kuuya iikanon̄a bakaya motoon̄go (1/10) menj Anutuwaa nandun̄ anoti, iinon̄ ii gbilia Liwaiwaaon̄ kaan̄agadeen̄ waladeen̄ ano. Kaen̄ jen̄in̄ saanon̄ sokonaga. Kamban̄ kokaamba tenon̄ga motoon̄go (1/10) menj Anutuwaa nandun̄ amakejon̄i, ii ben̄nana Liwaiwaa gbiliurutanon̄ bun̄a qen̄ aon̄keju.

¹⁰ Kaan̄agadeen̄ mundun̄a Liwai kolooaatiwaa romon̄gon̄ iwaa nandun̄ anoti, iikawaa kania ii kokaen̄: Liwainon̄ amboyaa sele busunon̄ raro Melkizedeknon̄ mono kamban̄ iikanon̄ kan̄ Aabrahambo aiton̄gori. Kian̄.

Melkizedek ii Jiisaswaa sareya kolooja.

¹¹ Anutunon̄ Kana qaanon̄ Israel kanageso jen̄ koton̄ nonono iikawaa so Liwai tuun̄non̄ga eja kuun̄ on̄on̄in̄ jigo gawon̄ galenana koloon̄kegi. Gawon̄ ii meḡi iikaan̄a kanon̄ akadamunana kuuya mokoloowonagati een̄, anana jigo gawon̄ galen̄ qaita mombaaon̄ mende amamaawonaga. Gawon̄ iikawaa hon̄anon̄ mende sokonotiwaajon̄ ama Jiisasnon̄ mono Melkizedek kaan̄a asugiro. Ejembanon̄ ii Aarombaa aren̄aa so mende kuugi asugiro.

¹² Jigo gawon̄ galen̄ gawon̄aa kanaanon̄ utegoji, kamban̄ iikanon̄ Kana qaanon̄ mono kaan̄iadeen̄ utegoja.

* **7:3:** Bun̄a Qaanon̄ Melkizedekwaa nemun̄man̄a ano sakitiuruta, kolokoloo ano koomu kambanja ii mende jen̄ asarija. * **7:5:** Jan̄ 18.21

¹³ 'Jigo gawon galen qaita mon,' qaa ii Ponnanaajon jejonto, iinon Liwai tuunnonga qaagoto, mono tuun monnonga kolooro. Tuun iikawaa eja monnon jiwowon jigowaa alatanon nama gawon mende men laligoro.

¹⁴ Ponnananon Juuda tuunnonga kolooroti, qaa ii asuganon eja. Mooseson Juuda tuun yononon jigo gawon galen kombutiwaa qaa mon mende jero.

Jigo gawon galen Melkizedek kaanja mon

¹⁵ Kawaajon jigo gawon galen mon Melkizedekwaa tani kaanja asugiji, iikanon mono qaa jejonatiwaa hona ii asuganondeen qendeen sokonja.

¹⁶ Iinon namo ejembanon Kana qaa otaan tuunaa so jen kotogitiwaaajon ama jigo gawon galen mende kolooroto, laaligo kombombanja mende aliwaati, iikawaa ku-usunanon mono nemun koma muro jigo gawon galen kolooro.

¹⁷ *Monnon iwaa kania nanjon jero Buna Terenon kokaen eja, "Giinon Melkizedek kaanja jigo gawon galen koloon kamban tetegoya qaa laligon uba."

¹⁸ Anutunon kaen jen jenkooto mutuya ii qewagoro. Qaa mutuya iikawaa ku-usunanon qaono ilaan nonombaatiwaaajon amamaankeji, iikawaajon ii qewagoro.

¹⁹ Kana qaanon ejemba akadamunana mokoloowombaaajon mende ilaan nonono. Qaago. Kawaajon qaa aren mutuya qetegon kitianon jejeromonromon awaa soro nononja. Anana jejeromonromon iikawaa qaganon nama saanon Anutuwaa kosianon kema qama koolinkebona.

²⁰ Anutunon jigo gawon galen dongogaa qaaya jen ii jojopan qaayanon jen kotiuro. Kaen anoto, jigo gawon galen tosaan yonoo qaagia ii jojopan qaanon mende jen kotiigi kilen kaen анги.

²¹ *Tosianon jigo gawon galen een koloogito, Anutunon Jiisas kuun qaaya ii jojopan qaayanon jen kotiin kokaen ijoro,

"'Giinon mono jigo gawon galen koloon kamban tetegoya qaa laligon uba.' Ponnon jojopan qaa jen kotiuroti, qaa ii mombo mende utegowaa."

²² Jojopan qaa iikawaajon ama Jiisasnon mono soomongo aren gbiliaa hona koloowaatiwaa galen koloon nanja. Kaen Anutu ano ejemba batunananon gawon men laligoja. Soomongo aren iikanon walaga uugun awaa soro koloaja.

²³ Jigo gawon galen tosaan ii wala eenanon mamaga laligogi. Komun gawongia toroqen mewombaaajon amamaagiti, iikawaajon ii mamaga laligogi.

²⁴ Yononon mamaga laligogito, Jiisasnon kamban tetegoya qaa laligon ubaati, iikawaajon jigo gorawaa galen gawon ii tetegoya qaa men laligon ubaa.

²⁵ Gawon ii men laligojiwaaajon ama Jiisasnon ejemba iwaanon kagi unuano Anutu waa kosianon kemakejuti, ii saanon kotiin hamo qen onono qaagianon komunkeja. Kamban so yonoojon ama Anutu qama koolinkejiwaaajon laligoji, iikawaajon mono saanon hamo qen nonondaboronkeja.

²⁶ Jigo gawon galen wana kaananon mono saanon sokoma nononja. Iinon toroya koposowaa qaaya qaa ano soraaya koloaja. Anutunon Jiisas singisono ejemba ananaanonga tirin koton wano Siwe jakeya kuuya koton euwaa euyanon uma qaita mon koloon laligoja.

* 7:17: Ond 110.4 * 7:21: Ond 110.4

27 *Jigo gawon galen tosianon somana somana wala iyangiaa singisonngogiaajon ama iikawaa gematanon kanageso yonoo singisonngogiaajon ama oronon siimolon oon laligonkegi. Jiisasnon anaa sele busuya qeleeno siimolon oonoon kaana ama mugi iikaana kanon kanageso ananaa singisongonana ii indin motoonngo iikanondeen koma konjoratiro sokondabororo. Kawaajon Jiisasnon ii jigo gawon galen tosaana kaana kaban so amakebaatiwaaajon mende amamaaja.

28 Anutunon Kana qaaya Mooses muro kawaa so ejembanon eja ii kuun onongi jigo gawon galen wana koloonkeju. Balon eja yononon ku-usungia qaa laligojuto, Anutunon oyanboyan koloowombaa qaaya ii kanagen nonoma ii jojopon qaayanon jen kotiiroti, iikawaa so Meria kuuro wanana kolooja. Wanana iinon mono akadamyua korebore mokolon kaban tetegoya qaa kotiga laligon uma laligowaa. Kian.

8

Soomonngo aren gbiliaa jigo gawon galen wana

1 *Qaa jejonj, iikawaa qaa kota wana ii kokaen: Anana jigo gawon galen wanawanawo koloojon. Wanana iinon Siwe gomanon uma Uutanana iwaa jinakaran dun rara kooronanon boro dindinanon raja.

2 Opo sel jigo hona ii Siwenon eja. Ii namo ejanon memeta qaagoto, Ponon ano ii mero. Jigo gawon galen wanana iinon opo sel jigowaa uuta leegen qata kowoga toton iikanon laligon Anutu welenq qemambaa gawona menkeja.

3 Balombaa jigo gawon galen wana kuuya ii nandun kalen Anutuwaajon ama oronon siimolon oon laligowutiwaaajon kuun onomakejon. Iikawaa so jigo gawon galen wanana Jiisasnon kaaniadeen anq Anutuwaan nandun ama muro.

4 Mooseswaa Kana qaawaa so nandun kalen Anutuwaajon amakebonatiwaaajon eja kuun onongi laligoju. Kawaajon jigo gawon galen wanana iikanon namonon laligonagati een, iinon mono balombaa jigo gawon galenq koloomambaaajon amamaanaga.

5 *Balombaa jigo gawon galen yononon balombaa jiwowon jigonon Anutu welenq qewombaa gawona menkeju. Jigo iikanon Siwe jigo gorogaa sareya ano unaya kolooja. Moosesnon jigo opo selnon memambaaajon anoti, kaban iikanon Anutunon Siwe jigoyaa arenq ii isaano. Aisandaboron galen meme qaaya kokaen ijoro, "Moba, baananon laligona arenq qendeema gombeti, iwoi kuuya mono iikawaa so tororo otaan mewa." Iikawaa so opo selnon jiwowon jigo gora mero iikanon Siwe jigowaa qerewenq kolooro.

6 Anutunon oyanboyan koloowombaa soomonngo qaa gbilia nonono iikanon soomonngo qaa walaga uugun awaa soro kolooja. Soomonngo qaa iikanon arenq gbiliaa tandoya kolooja. Soomonngo arenq gbilia iikanon mono arenq walaga uugun qabunayawo kolooja. Qabunq iikawaa so Jiisasnon soomonngo arenq gbiliaa gawona awaa soro ii bunq qen aon Anutu ano ejemba batunananon nama ilaan nonomakeja. Gawona iikanon mono balombaa jigo gawon meme ii mamaga uugun akadamyawo kolooja.

7 Soomonngo arenq mutuyanon kuposowaa qaaya qaa koloon sokonagati een, soomonngo arenq kanagenanon koloowaatiwaaajon mono een mende mambombonaga.

8 *Kaento, ejembanon kilen boligi Anutunon kanagia mokolon jen onoma kokaen jero,

- “Poŋ niinonj kokaen jen kotojen: Mobu! Kamban monj kan kuuwaati, iikanonj Israel tuun ano Juuda tuun onowo soomonjo arenj gbilia amana.
- ⁹ Niinonj ambosakonjurugia borogianonj menj Iijipt kantrinonga unuambe seleenjen kagi yonowo soomonjo arenj ambeto, yonononj noo soomonjo arenj ii mende qokotaan tenj kongi. Kawaajonj niinonj kaanjadeen ii gema unuwe. Poŋ niinonj kaen jen kotojen. Soomonjo arenj gbilia amanati, ii Buŋa qaa walagaa so qaago.
- ¹⁰ Kaanja qaagoto, kamban iikanonj kan kuuro Poŋ niinonj Israel kanageso yonowo soomonjo arenj gbilia kokaen ama jemaŋa: Niinonj mono neenaa Kana qaana kuuya ii yonoo roromonogogianonj ama uugianonj tere kaanja oowe ewaa. Kaen ama yonoo Anutugia koloowe yonononj mono noo kanagesona koloonj laligowuya.
- ¹¹ Kamban iikanonj somata ano melaa ii korebore noo kanana moma yagonj laligowuya. Kawaajonj boi monjonj Pombaa kania mobutiwaa-jonj batugianonj mende kuma onoma laligowaa. Datanonj koga kokaen mende ijowaa, ‘Gii mono Poŋ moma yagowa.’
- ¹² Kokaembaajonj nii moma yagonj noma laligowuya: Niinonj nanamemengia bologa ii songbama mesaomaŋa. Singisonjgogia mono duduunj ii mende toroqen romonjgomaŋa.”
- ¹³ Anutunonj soomonjo arenja kanagenjaajonj “Gbilia” jen iikaanja kanonj soomonjo arenj mutuyaaajonj “Mono walaga kolooro,” jero kania kaen kolooro. Qaa arenj monjonj kamban koriga enj walaga kolooji, iikanonj mono alimambaa anja. Kianj.

9

Balombaa opo sel jigononj Anutu kokaenj mepeseegi:

¹ Anutunonj soomonjo arenj mutuya ama iikanonj kaanagadeen waeya menj mepeseewombaa arenja ii jen kotooro otaagi. Ii otaan namononj opo sel jigo gora megii ero.

² *Anutuwaawoo opo sel jigo gora ii kokaen megii: Jigo uuta mutuya kanonj lambewaa duŋ rarata ano bered kowoga ii Anutuwaawoo jaasewanonj nene duŋonj Anutuwaawoo buŋa anji raro. Jigo uuta iikawaa qata ii jigo uuta toroya

³ *Kawaa gematanonj uuta monj qata jigo kowoga totoonj ii ero. Jigo uuta woi yoroo batugaranonj opo sopa nano.

⁴ *Jigo uuta kowoga totoonj iikanonj jinin onjoombaa alata ano soomonjo arembaa bokis ii eri. Alata ii goulnonj memeta ano bokis selia ii kuuya goulnonj tuuruya kolooro. Paora qata mana ii goul monjononj ama bokis iikawaa uutanonj galen komakegi. Kaanagadeen Aarombaanonj taa gbaru sota junjuna ano Anutunonj soomonjo arenja jamononj ooro ilanja ii bokis iikawaa uutanonj galen komakegi. Bokis uutanonj iwoi karonj ii kaen egi.

⁵ *Bokis qaganonj borosowo gajoba woi goulnonj memeta ii nani. Ii Anutunonj kosere laligoro asamaranana sareya ii kolooro. Borosowo woi ii engangara kotuma bokis ununa turun nani. Bokis ununa ii Anutuwaawoo koma konjoratiwaa duŋa kolooro. Qaa motomotoonj ii kamban kokaamba anja anja tororo aminj mobonjatiwaa so qaago.

* **9:2:** Eks 26.1-30; 25.23-40 * **9:3:** Eks 26.31-33 * **9:4:** Eks 30.1-6; 25.10-16; 16.33; Janj 17.8-10; Eks 25.16; Dut 10.3-5 * **9:5:** Eks 25.18-22

⁶ *Anutuwaa opo sel jigo gorawaa iwoi kuuya ii kaen arengogi ero jigo gawon galen yononon kamban so jigo uuta mutuya kanon uma Anutu welenja qen gawongia menj laligogi.

⁷ *Kaana laligogito, jigo gawon galen wana iinondeen gbani so indina motoonjo kanon jigo uuta kowoga toton iikanon uma laligoro. Sa menj iikanon uma anajon ano kanageso yononon poumapou qaganon singisonjo anjiti, mono iikawaajon ama siimolon onj sa maaro kamaaro.

⁸ Kaen arengon anji Unja Toroyanon sare ii qendeema iikanon ejemba kokaen kuma nonoma laligoro: Jigo uuta mutuyanon toroqen nanji, kamban iikanon Anutunon jigo uuta kowoga toton iikawaa kania ii asuganon mende inisaano laligogi.

⁹ Qaa ii kamban kokaambaa sareya koloaja. Kania ii kokaen: Ejembanon kalenja kalenja nandun ama siimolon menj kagi onjkejuto, uugianon kilenja luae mokoloowombajon amamaankeju. Uugianon singisonjo anjitiwajon ama tilooro siimolon menj kan Anutu waa jigo goranon uma qama koolinkejuto, iikanon mono singisonjogia koma konjoratiwombajon amamaankeju.

¹⁰ Nene kalen ano apu kalen menj kan kema koma kan koma anji oomulu kania kania menj onomakejuto, kaen selewaa jenkootoya kayagadeen otaankeju. Iwoi ii wala sokono ama laligogito, Anutu waa aren gbiliaa kambanon kan kuuro iikanondeen kanain mende toroqen sokombaa. Kianj.

Kraistwaa sayaa kania

¹¹ Kraistnon kan oyanboyan nonomakejiwaa jigo gawon galen wana kolooroti, inon balombaa opo sel jigo ejanon memeta iikanon mende uro. Kaen qaagoto, Siwenon jigo gora raji, mono iikanon uro. Jigo gora iikanon uuta qaita monj koloaja. Asamararanon mono akadamuyawo.

¹² Iikanon uma jigo uuta mutuya koton meme ano bulmakao meria yonjo sagia mende menj keno. Kaen qaagoto, iyanja saya maaro iikanon nemun koma muro Siwewaa jigo uuta kowoga toton iikanon uro. Iikanon kamban motoongowaa so uro tegon sokonota eja. Dowenana kaen menj oyanboyan koloowombajon kondooro kamban tetegoya qaa sokoma enj ubaa.

¹³ *Wala namonon meme ano bulmakao ejia unun sagia menj kan bulmakao embia kowina kanon siimolon onj iikawaa bugaajonja kaanagadeen menj kan ejemba kokojinjingiawo iikanon qeesan onomorigi sokoma onono. Kaen hamo qen ononji iikanon selegia songbama menj sorain onono laligogi.

¹⁴ Kaen anjiti een, Kraistwaa sayanon mono kamban kokaamba hamoqege tani ii mamaga uugun kokaen ama nonomakeja: Sayanon mono uunana tilooro songbama nanamemenana koomu kotigaa bunja koloowonatiwaa so ii koma konjoratinkeja. Kaen ama nonono laaligo Toya Anutu welenja qewombaa gawonja ii mono afaanon menj laligowonja. Unja Toroyanon laligon kouma tetegoya qaa laligon ubaati, inon mono Kraist ilaan muro koposoya qaa laligoroto, ananaajon ama iyanja qeleema aon Anutu waa siimolon lama kolooro.

¹⁵ Kania kokaembajon Kraistnon soomongo aren gbiliaa galen wana koloaja: Anutunon ejemba oyanboyan koloon kamban tetegoya qaa kaana laligowombaa qaa somonjon onoonoti, iyononon iwoi ii bunja qen aowutiwajon moja. Kawajon ama Kraist kuuro Anutu ano ejemba batunananon uumoton ambombaa gawonja menj laligoja. Soomongo aren mutuyaa

* 9:6: Jan 18.2-6 * 9:7: Lew 16.2-34 * 9:13: Lew 16.15-16; Jan 19.9, 17-19

kambanjon ejembanon kana uugun singisonjo anji iikanon somonjon onono laligogiti, Kraistnon ii iikanonja isama onomambaajon ama komun dowegia mero.

¹⁶ Monjon ilawoilaya kuuya laaligoya tegowaati, kamban iikanon aliaa bunaya koloowaatiwaaajon jen kotorota qaa eji, alianon iwoi ii uulanawo mende mewaa. Uulanawo qaagoto, qaa toyanon komuro kanianon asuganon asugiro iigigo kamban iikanon ii saanon mewaa.

¹⁷ Jaawo laligoro kamban iikanon qaaya iikanon honawo mende koloowaato, qaa toyanon komurogo qaayanon mono esunawo koloowaa.

¹⁸ Qaa iikawaa so soomonjo arenj mutuya ii kaanagadeen oro saya mende maabuyagati een, mono honawo mende koloonaga.

¹⁹ *Arenj mutuyaa honja ii kokaen kolooro: Moosesnon Kana qaawaa jenkooto qaa kuuya ii kanageso kuuya yonoojon weenjongo bulmakao meria ano meme unuro sagianon kamaaro. Kamaaro ii menj apuwo mindirin lama juya osoga nezongbala menj gumion susuyanon somonjon sanon qendunjon qeesaaro Kana qaa Tere lama selianon oon lipingiti, ii moriro. Ii moringo kanageso kuuya batugianon liligon sa apunon qendunjon qeesaan giliro iikanon onomoriro.

²⁰ Kaen onomorinj kokaen injjoro, "Anutunon qaaya tenj kombutiwaaajon jen koton onoma onowo soomonjo anji, mono iikawaa sayaga koi."

²¹ *Kaen injjon toroqen opo sel jigo gora ii kaanjadeen sa iikanon qendunjon giliro moriro. Hamoqege gawon mewutiwaa akadamu ilawoila kuuya ii kaanagadeen qendunjon giliro moriro.

²² *Anutuwa Kana qaanon jenj kotojiwaa so ii me woi kuuya ii mono sanon songbaninj soraaya koloonkeja. Kawaaajon monjon sa mende maanagati een, Anutunon singisonjonana mende mesaonaga. Kian.

Kraistwaa sayanon singisonjonana koma konjoratinkeja.

²³ Namowaa jigo goraya ii Siwewaa jigo gorawaa sareya ano unaujaya. Namonon jigo ano iwaa borotere ano borosowo ii siimolon onoon ama iikaanja kanon hamo unugi soraaya koloogi sokonoto, Siwe jigo gorawaa ilawoilawaajon ii mende sokonja. Kawaaajon Kraistnon siimolon onoon qaita monj anoti, iikanon mono Siwe jigononj uma iwaa ilawoilaya kuuya hamo unuro soraaya koloogi sokono. Siimolon onoon qaita monj iikanon mono namowaa siimolon onoonja ii uugun akadamuyawo kolooro.

²⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Kraistnon jiwowonj jigo uuta kowoga totoon ejanon memeta iikanon mende uro. Namowaa jigo goraya ii Anutuwa jigo goraya honja unaujaya kolooro. Kraistnon mono Siwe gomanj honja iikanonj uma kamban kokaamba ilaan nonomakebaatiwaaajon jotamememana koloon Anutuwa jaasewananon asuginkeja.

²⁵ Namowaa jigo gawon galej wananon gbani so oro sagia menj jiwowonj jigo uuta kowoga totoon iikanonj uma laligoro. Kraistnon iikawaa so mende amakeja. Iinon Siwe gomanon indinj mamaga mende uro. Anutuwa siimolon lama kolooro gbani so qenkebutiwaajon ama eu mende uro.

²⁶ Indinj motoonjononj mende sokonagati een, iinon mono Anutunon Siwe namo mokolonj oronoti, kamban iikanonja kanainj siimboboloya kanjanawo moro indinj seiseiya koloonaga. Kaen qaagoto, namowaa kambanjon tegomambaajon ano kamban kokaamba indinj motoongogadeen singisonjo koma konjoratiwaaajon ama asugiro. Asuginj iyanja siimolon onoon kaanja ama mubutiwaaajon ama aoro.

²⁷ Namo ejemba ananaa arenana ii kokaen eja: Anana kambaŋ moŋŋon komuwona ano iikawaa gematanon Anutunon qaanana gosin jen tegon nonombaa.

²⁸ *Aren iikawaa so Kraistnon kaanjadeen ejemba seiseiya ananaa singisongonana koma konjoratiwaatiwaajon indin motoongowaa so kan iyaŋa siimolon oonoon kaanama mubutiwaajon ama aoro. Iinon kambaŋ moŋŋon eleema kawaa. Singisongowaaajon ama mombo mende kawaato, ejemba asugiwaatiwaajon mambomakejoni, mono anana oyanboyan nonoma nunuambaatiwaajon ama asugiwaa. Kian.

10

Indin motoongon koomunon ama aoro sokondaborota eja.

¹ Kana qaa walaga iikanon oyanboyan koloowombaa kania hona ii mende kolooro, oyanboyan asugiwaatiwaa unauya iikaya ero. Anutuwaa Kana qaawaa kania kaen ejiwaajon ama ejemba Anutu mepeseewombaaajon jigo goranon kambaŋ so umakejuti, iyononon mono letoma akadamiugiawo koloowombaaajon amamaankeju. Yononon kambaŋ tetegoya qaa nandun kalen men kan ama siimolon oonoon iikayadeen gbani so toroqen ama laligogito, iikanon mende sokono.

² Iikanon sokonagati een, siimolon oonoon ii saanon mesaowuyaga. Jigo goranon Anutu waeya men mepeseegiti, iyononon indin motoongon hamo unugi soraaya koloodaborowuyagati een, iikaen mono singisongogiaa gamuya ii mende toroqen mobuyagato, ii toroqen mogi. Kawaaajon oro kalen ii toroqen nandungiaga amakegi.

³ Gbani so siimolon on laligogiti, iikanon mono toroqen singisongogiaa gamuya ii jen gbilin onono laligogi.

⁴ Bulmakao ejia ano meme yonoo sagianon mono singisongo koma konjoratiwaatiwaajon amamaankeja. Ii batogogito, osin laligon kougi.

⁵ *Kawaaajon Kraistnon namonon kamaan asugiroti, kambaŋ iikanon kokaen jero,

“Anutu, giinon nandun kalembaaajon ano siimolon oowutiwaajon mende koposongon laligonato, namonon laaligowaa selia ii mozononon nona.

⁶ Siimolon on singisongogiaajon ama nandun kalena kalena ama laligogiti, ii iima kawaaajon mende aisoon laligona.

⁷ Kambaŋ iikanon kokaen ijowe, ‘Anutu, moba, niinon koi kajeŋ.

Noo kanana ii papia liipina iikanon oogita eja. Iikawaa so mono goo uusiingaa so ama men laligomanja.’ ”

⁸ Wala kokaen jero, “Nandun kalen ama siimolon on singisongogianon solananiwaatiwaajon iwoi kania kania ama laligogiti, iikawaaajon mono siinganon mende kolooro moma laligona. Ii iima kawaaajon mende aisoon laligona.” Iwoi ii Kana qaa walagaa so toroqen amakejuto, ii kilen kaen jero.

⁹ Kawaa gematanon qaa kokaen jero, “Anutu moba, niinon mono koi kan goo uusiingaa so ama men laligomanja.” Kaen jen Anutu waeya men mepeseewombaa kania mutuya ii qewagon kana gbilia kuuro.

¹⁰ Anutuwaa uusiinanon nemun koma muro selianon siimolon oonoon kaanangi tegorotiwaajon mono tak koton nonono soraaya koloodaboronin. Indin motoongowaa so selia qeleenoti, iikanon mono kambaŋ so sokoma en ubaa.

11 *Kambanja kambanja jigo gawon galen kuuya yononon nama jigo gawongia menkeju. Suulan siimolon iikayadeen oonngo on amakejuto, iikanon singisonngogia koma konjoratiwombaajon amamaankeju.

12 *Iikanon amamaankejuto, Siwewaa jigo gawon galen wana Jiisasnon mono indin motoongowaa so singisonngowaajon ama selia qeleeno kamban tetegoya qaa sokoma en ubaa. Namonon siimolon oonoon kaanja nama mugi Siwe jigonon uma Anutuwa boro dindinanon raja.

13 Iikanon rama kamban batuya kokanon Anutunon tuarenjenuruta ritano kamaan unuro Kraist kaniaa doya* koloogi otokorian maabombaajon mamboma laligoja.

14 Indin motoongowaa so koomunon ama aoro siimolon oonoon kaanja ama mugi iikanon sokondabororo saanon ejemba tak koton nonono soraaya koloowombaa so koloojon. Kaen saanon menj letoma nonono akadamanana kuuya mokolon kamban tetegoya qaa iikaanja laligon ubonja.

15 Unja Toroyanon kaanagadeen qaa ii nanjon jero mojon. Wala qaa kokaen jerota eja:

16 *"Pon niinon kokaen jejen: Kamban tosianon tegoro iikanon mono soomonngo aren gbilia yonowo amanati, ii kokaen: Niinon Kana qaana kuuya ii uu kononngianon ama momogianon tere kaanja oomana."

17 *Kaen jen kokaen toroqero, "Niinon yonoo singisonngogia ano nanamemengia jeulalana anjiti, iikawaajon duduun ii mende toroqen romonjon laligomana."

18 Qaa iikawaa so honja kolooro Anutunon singisonngonana mesaoro qaanananon tegorotiwaajon singisonngonanaajon siimolon oowombaa so mende kolooja. Kianj.

Anutuwo kaparanj koma laligowombaajon nonoono.

19 Kawaaajon uumeleenj alaurunana, Jiisaswaa sayanon songbama nonono mono saanon Anutuwa jigo uuta kowoga totoon iikanon ubonja. Kaen moma laarinj kotiinj uuwoi mende amakejon.

20 Jiisasnon kana kekenaa kana gbilia meleuro ano laaligo kotigaa kania koloon nononja. Kana ii iyanjaa selia qeleema iikaanja kanon meleurota eja. Kana ii riinj Anutuwa jigoyaa opo sopaya koton jigo uuta kowoga totoon iikanon ubonja. Jiisaswaa selianon nemun koma nonono opo sopaya ii saanon kotowonja.

21 Jiisasnon jigo gawon galen uuta koloon nonomakeja. Iinon Anutuwaanon kanageso kuuya galen koma nonoma laligoja.

22 *Kanja laligojiwaajon anana mono gbingbaon mesaon uuwoi kuuya yakarinj pondanngadeen momalaari qaganon nama Anutuwa kosianon kema qama koolinj laligowonja. Sayanon qesaaro nonomorinj uutilotilonana songbano soraaya koloon laligowonja. Uunananon mende toroqen jen nonono mono awasankaka laligowonja. Apu taanja arinin menj taalin nonono iikaanja mono Anutuwo qokotaanj laligowonja.

23 Anutunon oyanboyanj koloowombaa qaa somonjon nononoti, iinon mono qaaya pondanj otaan ananawo nanja. Kaen nanjiwaajon ama iikaanja koloowombaajon mamboma jejeromonromon ama jokolonkebonja. Iikanon mono kongbara mesaon zen nama kotiinj laligowonja.

* 10:11: Eks 29.38 * 10:12: Ond 110.1 * 10:13: Kereuruta menj kamaan onoma haamo ama gamu qen onombombaajon kanagianon riwagong qagianon do kaanja rilanj laligogi. Juuda yonoo kanagia kian. * 10:16: Jer 31.33 * 10:17: Jer 31.34 * 10:22: Lew 8.30; Eze 36.25

²⁴ Uujopa ano nanamemen awaa ambombaajon mono uukuukuu men nanjon aon laligowonja. Kaanja laligowombaajon mono pondan galen men aon laligowonja.

²⁵ Tosianon iyangiaa uumeleen kanagesowaa ajoajoroogia mesaonkejuti, anana mono sili iikawaa so mende ama laligowonja. Kaen qaagoto, Pon kawaatiwaa aiweseya iima kambaanon dodowiji iikaan mojon, iikawaa so mono kaparan koma kotiin uukuukuu men aon laligowonja.

²⁶ Buna qaa hona momago ananaa ainjon singisonjo lan ambonati een, singisonjonana iikawaajon mono nandun jiwowon mon ambombaajon amamaawonja. Siimolon onjon mon ii mende ilaan nonombaa.

²⁷ *Ii mende ilaan nonombaato, Anutunon qaanana ii jen tegon irona meleeno qanananon ubaatiwaaajon mamboma jenenana ororo keenana moma laligowonja. Anutunon tuarenjenuruta gere gagirion onjoowaati, iikawaa usuna kayadeen koloowaatiwaaajon mono mamboma laligowonja.

²⁸ *Monjon Mooseswaa Kana qaa gema qeji, ii mono qaa jakeyanon ongi woi karonon qaaya nanjon jegi qaayawo koloowaati een, ii mono mende kiankomun mug koomuwaa buna koloowaa.

²⁹ *Kaen koloowaato, ejemba mon kokaanja iwaa qaayaajon mono nomaen romonjoju? Monjon Anutuwaa Meriaa qaaya kanaanon rikotaan gilinkeja. Soomonjo aren gbiliaa sayanon tak koton muro soraaya kolooro, sa ii iwoi omaya kaanja men kamaan amakeja ano kalenmorian Toya Una Toroya ii mepaegon munkeja. Monjon kaanja kolooro Anutunon qaaya gosin irona dawiwaa so muro sokonaga? Kana qaa qotogon koomuwaa buna koloowombaa so koloojonto, Anutunon ejemba kaanja irona ii mono gere gagiriawo kuun muro qaganon uro siimbobolo honombononja mende moma laligowaa. Naa siimbobolonon sokoma munaga? Iwaa kaniaajon mono nomaen romonjoju?

³⁰ *Qaa mon kokaen eja, “Jena jewe, nuna guwe, ana ambe ii noo gawonja. Niinon mono ejemba qaagiaa irona meleemanja.” Toroqen qaa mon kokaen jerota eja, “Ponjon kanagesouruta onjo qaagia gosin jen tegowaa.” Mon moronon kaen jeroti, nononon ii moma mujon.

³¹ Anutu laaligo Toyaa jaanon nama kamaan nunuro boria-non nuuwaati, iikanon mono kanjanawo totoon koloowaa. Kian.

³² Looriwubotiwaajon kokaen jejen: Anutuwaa asasaganon karo buna qen aon asarigiti, mono kamba mutuya ii romonjon laligowu. Kamba iikanon momalaariwaa manja qen siimbobolo mamaga mokolon ii kilen aon oron nuuguna guuguwe ama nama kotiigi. Ii mende duduuwu.

³³ Kamba tosaanon gamu qen ongi konajilin mogi qenjaaronon injigigiin laligogi. Kamba tosaanon alaurugia tani kaanagadeen ama ongi yonoo kooronjonon nanji.

³⁴ Tosaanja kapuare mirinon ongi ragiti, mono ii injiima siimbobologia motoon moma laligogi. Esuhinagia kisiyaen qen kopepereen megiti, ii mono korisoro qaganon moma anjon koma laligogi. Siwewaa tiwomaleku qaita mon mende aliwaati, ii en ononjiwaaajon moma iikawaajon ulunkolen moma laligogi.

³⁵ Kawaajon awasankakagia mono kamba kokaamba mende gilin mesaowu. Ii mende mesaogi Anutunon mono iikawaa tawaya somata onombaa.

* **10:27:** Ais 26.11 * **10:28:** Dut 17.6; 19.15 * **10:29:** Eks 24.8 * **10:30:** Dut 32.35, 36

³⁶ Anutunonj iwoi onjombaatiwaa qaa somongorota eji, onononj ii bunja qenj aowutiwaajonj nanju. Kawaajonj Anutuwaawaa uusiina otaanj lombo moma mokosingonj kaparanj koma laligowuti eenj, Siwewaa bunjaya iikanonj mono onjoo bunja koloowaa.

³⁷ *Kokaembaajonj mono nama kotiinj laligowu: Kambanj torodaamonj iikayadeenj mono toroqenj mamboninj

“Mombo kawaati, iinonj mono kanj kuuwaa. Kambanja mende qenj koriro ubaato, kambanja so tororo kawaa.

³⁸ Tororo kawaato, noo alananonj nanamemenj dindina otaankeji, iwaa momalaarianonj mono nemunj koma muro kotiinj laligonj ubaa. Mombo eleema momalaaria mesaowaati eenj, ii mende sokono uunanonj iwaajonj mende aisooowaa.”

³⁹ Qaa kaenj ejato, nonononj ejemba uugia mombo eleema momalaarigia mesaonj gere siawaa bunja koloowuti, iyonjoo tuungianonj mende nanjonj. Kaenj qaagoto, momalaarinana ii mono galenj koninj Anutunonj hamo qenj nonono laligonj Siwe gomanonj ubonjatiwaa so koloojonj. Kianj.

11

Ejemba momalaarigiaajonj ama iwoi kokaenj kolooro:

¹ Momalaariwaa kania ii kokaenj: Iwoiwaajonj jejeromonjromonj anjonj, ii koloowaatiwaajonj mono kotiinj uuwoiya qaa moma laarijonj. Iwoi mende ii-iita iikawaa so ama menj honja iibombaajonj mamboma awasankaka nanjonj.

² Monowaa monoyanonja kanainj ejemba momalaarigianonj nemunj koma onjono uugia meleenji Anutunonj injiuro sokono jenj qeangonj onjono laligogi.

³ *Momalaarinananonj nemunj koma nonono iwoi kuuyaa kania ii kokaenj moma asarinkejonj: Anutunonj qaaya jenj kotonj iikanonj Siwe namowaa ilawoilaya kuuya mokolooro. Kawaajonj kambanj kokaamba iwoi iimakejonj, ii iwoi ii-iita iikanonja mende letoma kolooro.

Aabel, Eenok, Nooa yonjoo momalaarigia

⁴ *Kein (Kain) Aabel yorononj Anutuwaajonj siimolonj oori Aabelnonj uuta meleenonj momalaarianonj nemunj koma muro tororo tenj kono kaasoyanonj dindina uro. Kaenj uro Anutunonj siimolonja iuro sokono jenj qeangoro. Jenj qeangonj Aabelnonj solanja kolooroti, Anutunonj qaaya ii nanjonj jero momalaarianonj nemunj koma muro moro. Kaanja moma laligonj komuroto, ii kilenj kambanj kokaamba nanamemenja moninj qaa iikanonj mono toroqenj uunana kuunj nanjonj nonomakeja.

⁵ *Eja gata Eenok iinonj wala eenanonj uuta meleenonj Anutunonj qaaya nanjonj jenj qeangoro moma iwaa jaayanonj sokoma laligoro. Kaenj laligonj kouro momalaarianonj Eenok nemunj koma muro Anutunonj jaawo wano Siwenonj uro. “Anutunonj wano eu uro toroqenj mokoloowombaajonj amamaagi.” Bunja Tere iikawaa so Eenok momalaarianonj anjonj koma muro mende komuro.

⁶ Uuta Anutuwaanonj meleenji, iinonj qaa kokaenj moma laariwaa: Anutunonj laligoja ano Anutunonj ejemba iwaa jaayanonj sokombombaajonj monjanjuti, ii tawa qenj onjombaa. Qaa woi ii moma laarinj saanonj Anutuwaawaa kosianonj kawaato, mende moma laarinj munj eenj iwaa jaayanonj sokombombaajonj amamaawonja.

* **10:37:** Hab 2.3-4 * **11:3:** Jen 1.1; Ond 33.6, 9; Jon 1.3 * **11:4:** Jen 4.3-10 * **11:5:** Jen 5.21-24

7 *Anutunonj Nooawaajonj iwoi koloowaatiwaa galenj meme qaaya isaano. Aisano Nooanonj moma asarinj sombuya qaita monj moma honja mende iiro momalaarianonj nemunj koma muro tenj koma wanjo mero. Anutunonj iyanja ano sumanjuruta anjonj koma onjom-baatiwaajonj moma wanjo ii mero. Nooa momalaarianonj nemunj koma muro wanjo meroti, nanamemenj iikanonj mono namo ejemba kanagia doogoya injisaano Anutunonj qaagia jenj tegoro tiwilaagi. Uugia mende meleema tiwilaagito, Nooawaa momalaarianonj nemunj koma muro Anutuwaajaanonj solanja koloowombaa kalenja ii bunja qenj aoro. Ejemba Anutu moma laarinj muninj qaanana jenj tegoro solanjaninkejoni, Nooanonj mono iikawaa so solanja kolooro. Kianj.

Aabraham Saara yoroo momalaarigara

8 *Anutunonj Aabraham balonj monj iwaa bunja koloowaatiwaajonj jenj iikanonj kemaatiwaajonj oono. Oono momalaarianonj nemunj koma muro qaa ii tenj kono. Dakanonj kema keunaga ii mende moroto, ii kilenj iyanjaanonj balonj mesaonj keno.

9 *Kema kema Anutunonj balonj iwaa bunja koloowaatiwaajonj jenj somonjgoroti, mono iikanonj keuro. Keuma waba koloonj ejemba nanamemenj mende moroto, momalaarianonj nemunj koma murotiwaajonj mono kilenj opo kuunj menj maama kanonj enj laligogi. Esameria Aisak Jeikob yorononj kaanagadeenj Anutunonj balonj onjombaatiwaajonj soomonjgo qaaya iikayadeenj bunja qenj aonj balonj iikanonj toroqenj opo kuungia menj maama enj laligogi.

10 Siwe siti tandoyanonj mende gisaawaati, Aabrahamnonj ii iimambaajonj mamboma laligoro. Anutunonj siti iikawaa arenja ama unjaya menj miri tandogia osonj mero powowonj kotakota enj ubaati, mono iikanonj keumambaajonj ama mamboma opo kuunjonj laligoro.

11 *Kaanja laligonj eja waja kolooroto, momalaarianonj nemunj koma muro kotiinj manj kolooro. Aabrahambaa embia Saara iionj kopinj laligoroto, ii kilenj koro ama mera mero. Anutunonj Aabrahambaa kanagesoya somata koloowaatiwaa qaa somonjonj muroti, iwaajonj ama qaayanonj honjowo koloowaatiwaajonj moma laarinj laligoro. Momalaaria iikanonj nemunj koma muro meria kolooro iiro.

12 *Eja motoonjgo iwaa momalaarianonj nemunj koma muro koomuwaa so kolooroto, ii kilenj iwaanonga kanageso somata qatawo koloogi. Sengelao sombinonj asarigi janjgogia weenjgowombaajonj amamaajoni, me sakasinj kowe goraayanonj ejuti, gbiliurutanonj mono iikawaa so seinj koloogi.

Ejemba kokaamba Siwe gomambaajonj awelegonj laligogi:

13 *Ejemba sundugia ii jejoni, ii kuuya uugia meleema Anutu moma laarinj munj laligonj komugi. Anutunonj balonj onjombaatiwaa qaa somonjonj onono laligogito, balonj iikanonj mende keugi. Kaenj qaagoto, balongia ii koriganonj nama uunj iima waeya menj aisoogi. Iima eenj aisoonj kokaenjenj asarinjenj jegi, "Namononj wabaga koloonj qanda laligojonj."

14 Ejemba iyanjiaa miri gomangianonj keubombaajonj janjarinj riinkejuti, iyonononj qaa kaenjenjkeju.

15 Balonj mesaogiti, iikawaajonj romonjonj qaaya jewuyagati eenj, yonononj mono saanonj eleema iikanonj kenji uugianonj tegonaga.

* 11:7: Jen 6.13-22 * 11:8: Jen 12.1-5 * 11:9: Jen 35.27 * 11:11: Jen 18.11-14; 21.2 * 11:12: Jen 15.5; 22.17; 32.12 * 11:13: Jen 23.4; 1 Hist 29.15; Ond 39.12

¹⁶ Mono saanon eleembuyagato, yononon iikawaajon mende romongon laligogi. Iikawaajon qaagoto, kantri qaita mon Siwenon eji, mono iikanon keubombaajon awelegon laligogi. Anutunon yonoojon siti merotiwaaajon Anutu gata “Ananaa Anutu!” jegi ii moma aisoon yonoojon ama gamu mon mende momakeja.

Abrahim, Aisak, Jeikob, Joosef yonoo momalaarigia

¹⁷ *Anutunon Abraham angotetenon ama muro momalaarianon nemun koma mun Aisak Anutu kalenga muro. Anutunon Aisakwaaajon balon mumambaajon ijoro Abrahamnon soomongo qaa ii bunu qen aoroto, kilen meria motoongo ii moma tegon iikanon siimolon oomambaajon ano.

¹⁸ *Anutunon Aabrahambaajon qaa kokaen ijoro, “Aisaknon mono gbiliuruga nemun koma onono koloon goo qaga bosima laligowuya.” Qaa ii moroto, kilen meria alatanon ano.

¹⁹ Ama kokaen gosin romongoro, “Komuwaato, Anutunon saanon kotiin men gbiliro koomunonga waabaa.” Sareqaa kaen jeroti, iikawaa so merianon mombo toroqen koomunonga kaanja waaro wano.

²⁰ *Momalaarianon Aisak nemun koma muro merawoita Jeikob ano Iisoo (Eesau) ii kotuegon orono. Anutuwaa kotumotueya iikanon mono kamban kanagenanon kaanagadeen sokoma orono qagaranon umakebaatiwaaajon qama kooliro.

²¹ *Jeikobnon komumambaajon anoti, kamban iikanon momalaarianon nemun koma muro meria Joosefwaa merawoita woi ii kotuegon oroma taa gbaruyaa kitianon laarin Anutu waeya men mepeseero.

²² *Joosefwaa koomuyanon dodowiroti, kamban iikanon momalaarianon nemun koma muro Israel kanageso Iijipt mesaon kagiti, iikawaa sunduya ii jen gbilin injoro. Kaen injon kanagen qamoya dakanon ron kombutiwaa qaaya ii jen koton onono. Kian.

Mooseswaa momalaaria

²³ *Momalaariganon Mooseswaa nemunmanu nemun koma orono Moosesnon kolooroti, ii kamban iikanon kanain koin karoombaa so mesangori. Mera ii iimasiinsiihawo tania mon kolooroti, ii iima kin pombaa jenkootoya uuguwobotiwaaajon toroko mende moma meragara mesangon galen koni.

²⁴ *Moosesnon somariiro qata faarao kimbaa borataa meria qagi momalaarianon nemun koma muro qa ii bosimambaajon togon faarao kimbaa miria mesaon kemaliro.

²⁵ Saanon toroqen Iijipt yonowo singisongowaa korisoroya mokolon ii kamban toroga lan aisoonagato, laaligoya kaanja ii gema qero. Ii gema qen Anutuwaa uumeleen kanageso yonowo toroqero kakasililin ama onongi ii motoon moma aon orowombaajon moro uuta kolooro.

²⁶ Anutunon tawa mubaatiwaaagen unu nama kotiuro. Kawaajon Iijipt yononon maa suangiawo koloon siiseweweya qaa laligogiti, iikawaajon moro iwoi kamaanqeqeta kolooro. Iikanon iwoi kamaanqeqeta kolooro gema qen Hamoqeqe Toyawo toroqero iwaajon ama mepaqepae ama mun laligogiti, ii moro kilen honawo ano uuta kolooro.

²⁷ Momalaarianon Mooses nemun koma muro Iijipt kin pongiaa irina soombabotiwaajon toroko mende moma kantria mesaon karo. Anutu ii-iita

* **11:17:** Jen 22.1-14 * **11:18:** Jen 21.12 * **11:20:** Jen 27.27-29, 39-40 * **11:21:** Jen 47.31-48.20
* **11:22:** Jen 50.24-25; Eks 13.19 * **11:23:** Eks 2.2; 1.22 * **11:24:** Eks 2.10-12

qaago ii ii-iitaa tani romonjon mun laligoroti, iikawaajon mono kaparan koma nama kotiuro.

28 *Momalaarianon nemun koma muro kiankomu kendonj* ama iikawaa arena jen kotonj onono aisoonj raji. Koomuwaa gajobanon Iijipt uutanon mutu meraurugia unugi Israel yonoo meraurugianon komuwubotiwaaajon mono jen kotonj onono nagugianon sa morigi.

29 *Momalaarianon Israel ejemba nemun koma onono Kowe Osoga ii balonj kerasianon kekenaa so kotonj kagi. Iijipt manjaqeqe eja yonononj ii kotowombaaajon batogogito, mono apunonj nemotonj tiwilaagi.

Reihab ano momalaariwaa ejemba geria tosia

30 *Momalaarianon Israel kanageso nemun koma onono Jeriko taanon kan kiropo sopaya ween 7:baa so liligonj motoonj kema kagi kiropo sopaya sopaya kotakota iikanonj mono ororonjonj kamaagi.

31 *Momalaarianon kana somata emba Reihab nemun koma muro kokaen ano Anutunonj iima kobooro: Israel jotamemeya yorononj balonj iima mobowaaajon olonj kari ala menj koma horonj orono. Anutunonj ii iima kanagenj yangisenj ejemba unjuro tiwilaagi Reihab iima kobooro yonowo motoonj mende komuro. Kianj.

32 *Naa qaaga mombo toroqen jewenaga? Deiwid, Samuel ano gejatootoo ejemba tosaana yonoo sundugia toroqen jewenagati een, noo kambananonj mono mende sokonaga.

33 *Momalaarianonj tosaana nemun koma onono galenkonjonj totona totona melunjonj menj ejemba mindingonj ononji nanamemenj dindina otaanj laligogi. Anutunonj iwoi nonombaatiwaa qaa somonjgoro eji, mamaganonj qaa iikawaa so qama koolinj moma laarigi hona kolooro megii. Tosianonj laion oro batugianonj qama koolinj moma laarigi Anutunonj laion qaa oogia somonjgoro.

34 *Tosianonj gere bolanj uutanonj qama koolinj moma laarigi Anutunonj gere esuna qowogoro mende onoro. Tosaana manjawaa soo somatanonj unuwombaaajon angij Anutunonj yonoononj soo jeta menj mooniro kok konji. Mamaganonj looloria koloonj qama koolinj moma laarigi Anutunonj esun onono kotiigi. Tosianonj manja qen qama koolinj moma laarigi Anutunonj esun onono kawali kotakota koloogi. Waba yonoo manjaqeqe tuungianonj kagi tosaananonj qama koolinj moma laarinj kanona mono onjotaagi unjura rama kenji.

35 *Emba tosianonj kitigianonj komuro qama koolinj moma laarigi Anutunonj menj gbilinj muro koomunonga waaro mombo toroqen aitongogi. Ejemba tosianonj koomu gematanonj oyanboyanj uuta mokoloowombaaajon moma kaparanj koma nanji. Kaana nanji qanjononj unun kakasililin kania kania ama onoma kokaen injijogi, "Anutu qakoona uulanawo isama gombona." Kaen injijogito, yonononj ii togogi toroqen jaabamagege menj onoma laligogi.

36 *Tosianonj Anutu moma laarigi mepaqepae ama ooli waayawononj unugi siimbobolo kania kania mokoloonj laligogi. Toroqen tosaana gbadoon kapuare miria miria kanonj onononji laligogi.

* 11:28: Eks 12.21-30 * 11:28: Anutu waa gajobanon Israel ejemba injiima koboony unuuguroti, iikawaa kendonja ii ananaa qaanonj kiankomu kendonj jeninj Koonj qaanonj Pasowa jeju. * 11:29: Eks 14.21-31 * 11:30: Joos 6.12-21 * 11:31: Joos 2.1-21; 6.22-25 * 11:32: Ponj 6.11-8.32; 4.6-5.31; 13.2-16.31; 11.1-12.7; 1 Sml 16.1-1 Kinj 2.11; 1 Sml 1.1-25.1 * 11:33: Dan 6.1-27 * 11:34: Dan 3.1-30 * 11:35: 1 Kinj 17.17-24; 2 Kinj 4.25-37 * 11:36: 1 Kinj 22.26-27; 2 Hist 18.25-26; Jer 20.2; 37.15; 38.6

37 *Tosaanja jamonon unugi komugi. Tosaanja segenon moton ononji woi koloogi. Tosaanja manjawaa soo somatanon unugi komugi. Tosianon lama selia ano meme selia kanon opo kaanja mouma lanj kema liligogi. Kaanja wanaya toon koloogi sisiwerowero ano kakasililin tondu men ononji laligogi.

38 Siwewaa akadamugiawo koloon balombaa nanamemen bologaaon mogi mende sokoma onono iikanon mende toroqegi. Mende toroqen lanj liligon balon qararankonkonon kema kanj baanja baanja uma kamaan kobaa me namo riiriitaa uutanon en laligogi. Kianj.

39 Ejemba sundugia jejeni, ii kuuya momalaariganon nemun koma onono uugia meleengi Anutunon injiuro sokono jen qeangon onono laligogi. Kaanja laligogito, ii kilenj Anutunon oyanboyan qaita mon nonombaatiwaa qaa somongorota eji, iikanon iyonoononga monon mon mende keuro. Qaago.

40 Anutunon ii angiodeen qaagoto, mono ananawo motoon akadamunanawo koloodaborowonatiwaaon moja. Kaen moma kawaajon oyanboyan qaita mon nonono mokoloowombaa qaa arenja ano eja. Kianj.

12

Anutunon manj koma mindingon nonomakeja.

1 Ejemba tuun somata qatawo kaananon momalaariwaa kania nanjon jen koosu kaanja liligon nonoma nanjuti, ii mojon. Kawaajon anana kaaniadeen mono lombonana kuuya ano singisonjo afaanagadeen kokosiin nonomakeji, ii gilinin kemba. Anutunon anana momalaariwaa manjaya qen Satan haamo ama mubombaa arenja anota eja. Kawaajon laaligo batuya koi laligonjo komuwonati, batuya ii mono nuuguna guuguwe kaan kaparan koma manja qen bobogarin kembonja.

2 Jiisasnon momalaarinana menj letono kolooro menj somariiro kotiin akadamuyawo koloonkeji, Toya ii mono jaanananon uun tororo iimakebonja. Iinon saanon toroqen Siwe gomanon laligon aisoanagato, ii mesaon kamaan iikawaa kitia siimbobolo moro. Maripoonon kikekakasililin kaanja komumambaa gamu moma ii mende togoroto, ii qenjaaronon moma mokosinjon komuro. Komun Anutuwwa jinkaron dun raranon uma boro dindinanon raja.

3 Singisonjo ejemba yononon kaen tuarenjen ama mugi siimbobolo moroti, ononon mono ii romonjon laligowu. Zolologon loorin uukamakamaa koloon nama momalaarigia ano jejeromonromonjia mesaowubotiwaaon mono kaen amakebu.

4 Singisonjo ambombotiwaaon aon oron manja qen laligogi iikanon singisonjowaa Toyanon mono sagorogoro (gbilibamban) mende unuro.

5 *Amanon meraborauruta yonoojon qambanmamban qaa ononji, Anutunon iikawaa so qaa monj kokaen injiuro mono ii duduun laligoju,

“Oo merana, Ponon mindingon gomakeji, iikawaajon mono mona geegee mende koloowa. Qaa jen gono iikanon mono uukamakamaa mende koloon laligowa.

6 Ponon ejemba jopagon onomakeji, ii mono mindingon onomakeja.

Ejemba merabora kaanja unuama kalan koma onomakeji, ii kuuya koobinon ununkeja.”

⁷ Merabora mon amayanon mende mindingoro lan laligonaga, iikaana mono iwaa meraborata mende koloona. Kawaajon Anutunon onjo merabora kaana ama onjmakeja. Kawaajon lombo onono ii mono mindingon onjombaatiwaa tania romonjon moma mokosinjon dingon laligowu.

⁸ Anutunon meraborauruta kuuya mindingon onjmakejiwaa so onjo mende mindingon ononagati een, mono iwaa meraborauruta hona mende koloowuyaga. Kaen mono onjonganja jaajaa gua merabora manja qaa kaana koloowuyaga.

⁹ Qaa ii mombo kokaen jema: Namowaa manjurananon mindingon nononji ii goda qen onoma laligonin. Selewaa manjurananon qerewenja koloojuto, uunanaa Amanananon mono hona ano uuta kolooja. Kawaajon mono iwaa qaa baatanon kema dingon laligon kotiinjin sokombaa.

¹⁰ Selewaa manjurananon mono iyanja momogaa so kaparan koma namonon kamban toroga laligowombaajon ama mindingon nonoma laligonkeju. Yononon kaana laligonkejuto, Anutunon mono tak koton nonono iwaa so soraaya koloowombaajon ama mindingon nonomakeja. Kaen ama onanon awaa ano oyanboyan koloowombaajon moja.

¹¹ Monjon mindingon nonono kamban iikanondeen korisoro tani mende amakejonto, wosobiri siimboboloyawo momakejon. Qaa ii honato, iikawaa hona ii kanagen kokaen koloowaa: Anutunon ejemba iikaana kanon menj gbilin onjmakeji, iyonoo nanamemengianon dingoro luae qen onono moma laligowuya. Kian.

Qambanmamban ano galen meme qaa tosia

¹²*Kawaajon "Sawingia tegoro borogia bimoon sororonjon nanji, ii mono menj waama mindingowu. Tawogia juma simingia sunji, ii mono menj kotiiwu." Buja qaa mon kaen eja.

¹³*Korinkorinjawonon ligison kamaan qero kanianon suma bolidaborowabo. Qaa iikawaa so alagia qotogon mende ama mubuto, mono qeangowaatiwaaajon kaparan koma laligowu. Buja qaa mon kokaen eja,

"Kana riin kekenaa kanagia mono menj qeleleegi dindina koloowu." Qaa iikawaa so mono uuqanjon qen aon laligowu.

¹⁴ Ejemba kuuya yonowo luaenon uumotoon laligowutiwaaajon mono kotiin kaparan koma laligowu. Monjon laaligo soraaya mende mokoloowaati, mono een Pon mende iibaa. Kawaajon Anutunon menj sorain onjombaatiwaaajon mono kaparan koma nambu.

¹⁵*Monjon Anutuwa kalemorianja uugun mende buja qen aowabotiwaaajon mono galen menj aon laligowu. Nene gawonon oro kaambogawo ii tiitawo qonjomakejon. Iikawaa so uukaambowaa kania kuuya ii mono qewagowu. Mende qewagogi iikanon somariin kouma enkalolon menj onono mamaga onoo uugianon tilowabo.

¹⁶*Kaanagadeen monjon serowilin ambabo me Iisoo (Eesau) kaana anjonjorayawo laligowabotiwaaajon mono galen menj aon laligowu. Iisoonon mutu mera koloorotiwaa borosamo toya kolooroto, qaa ii nene indin motoonjo newaatiwaaajon ama qewagoro. Qewagoro koga Jeikobnon borosamowaa qaaya ii nene iikanon sewanja menj buja qen aoro.

¹⁷*Kanagen soomonjo qaagaraa so kolooro Manaa kotumotueyanon mono Jeikob qaganon uro, onjo ii moju. Kaen uro Iisoonon kotumotue ii buja qen aomambaajon moma welema saaro jaunon kamaaro. Kaen

* 12:12: Ais 35.3 * 12:13: Gba 4.26 * 12:15: Dut 29.18 * 12:16: Jen 25.29-34 * 12:17: Jen 27.30-40

kaparan koma welenoto, kilen qaa kogawo somongoriti, ii utegomambaa kania mon mende mokolooro. Kawaajon mutu meriaa kotumotueya ii bunja qen aomambaaajon moroto, iikanon osin amamaaro.

18 *Wala eenanon Israel kanageso yononon Sainai (Sinai) kosianon kan nanji baanja iikanon gere bolanon jero. Jen kaaso kondundungon kamaan pangaman mero raidimbon qero Anutunon iikanon yonowo soomonjo aren ano. Sainai (Sinai) baanja iikanon boronon oosiriwonatiwaa so koloojato, ononon baanja kaanja iikawaa kosianon mende kan kouma laligoju.

19 Anutunon soomonjo arena ii Sainai baananon kokaen ano: Gajobaurutanon romon qaita mon uugi angotomana ajoma karo qaa kotakota jerotiwaa otona mogi. Ii moma qaa kaanja mombo mende jero mobutiwaajon welenji. Ononon baanja kaanja kawaa kosianon mende kan kouma laligoju.

20 *Anutunon qaa kotiga jen kokaen jen koton onono, "Mononon ejemba me bao oro mononon baanja ii oosiriwaati een, ii mono jamonon qegi komuwa." Kaen jen koton onono qaa ii otaawombaajon moma bimoon amamaagi. Kawaajon qaa mombo mende jewaatiwaajon welenji.

21 *Iwoi kanjanawo totoon ii uun iigi Mooseson kokaen jero, "Nii mono toroko moma jenena ororo nanjen."

22 Ononon kaen qaagoto, mono uugia meleema Zaion baanja dodowin kouma laligoju. Anutu laaligo Toyaa sitia qata Jerusalem Siwenon eji, iikanon gajobauruta ten tausenja ten tausenja yononon tuunja tuunja men rii oron korisoro amakejuti, ononon mono siti ii dodowin laligoju.

23 Wala kolokoloo dongoga koloon uumeleen kanageso koloogi qagia Laaligowaa buknon oogita Siwenon eji, ononon mono iyonoo tuungia somata ii toroqen laligoju. Anutunon ejemba kuuya ananaa qaanana gosin jen tegonkeji, ononon mono berhana iwo toroqen laligoju. Anutunon ejemba men solananin onono letoma akadamugiawo koloon komugiti, ononon mono iyonoo kokoosogiawo toroqen laligoju.

24 *Ononon soomonjo aren gbiliaa galena Jiisas iwaanon kan iwo qokotaan nanju. Inon sayanon qeesaaro onomorinkeji, mono laaligo iikaananon kouma laligoju. Aabelnon saya maaroto, Jiisaswaa sayanon Aabelwaa saya uugun qaa akadamuyawowaa mungenja kolooja.

25 *Wala eja mononon namonon laligon Anutuwaa uusiina ejemba inisaama onono mamaganon ii mobombaajon togogi Anutunon irona meleeno qagianon uro. Yononon iikanonja kok kombombaajon amamaagiti een, anana mono nomaen kok kombonaga? Kamban kokaamba alanana mononon Anutuwaa uusiina Siwenonga ninisaama jenkeji, anana ii silemale ama mesajonji een, mono lombononga kok mende totoon kombonja. Qootogonanaa irona mono onanon qanananon ubaatiwaajon mojon. Kawaajon mononon sane qero mojuti, ononon qaa ii moma ten kombombaajon gejajuju me mondomondo mende ambu. Gejajuju laligowubotiwaajon mono galen men aon laligowu.

26 *Wala eenanon qaaya inijoro namo utugon memenjaliroto, gejatootoo qaaya mon jen somongorota kamban kokaamba kokaen eja, "Kamban mononon namo mombo utugon memenjalinana. Namogadeen qaagoto, iwoi ambe sombinon kaanagadeen utugowaa."

27 Qaa kaen ejato, "Kamban mononon mombo" jeji, qaa iikawaa kania ii kokaen: Anutunon ilawoila mokolorota eji, iikanongadeen mono utugon

* 12:18: Eks 19.16-22; 20.18-21; Dut 4.11-12; 5.22-27 * 12:20: Eks 19.12-13 * 12:21: Dut 9.19
* 12:24: Jen 4.10 * 12:25: Eks 20.22 * 12:26: Hag 2.6

utegowaato, Siwewaa ilawoila mende utugowaati, iikanonj mono nama kotiinj enj ubaa.

²⁸ Anana bentotonj mende utugowaati, ii bunja qenj aonj nanjonj. Kawaa-jonj mono “Anutu dangisen!” jenj iikaanja kanoj waeya menj mepeseenj uuqeeango menj munkebonja. Ii jeta uuguwombotiwaa keenana moma goda qenj laligowonja.

²⁹ *Ananaa Anutunananonj mono gere bolanj kaanja kolooja. Kawaajonj gereyanonj nonooro siimbobolo mobombotiwaajonj mono toroko qaganonj goda qenj munkebonja. Kianj.

13

Qambanjmambanj qaa tetegoya

¹ Uumeleenj alaurunana onjoangia mono jopagonj aonj laligowu.

² *Waba ejemba batugianonj kawuti, ii mono kalanj koma onjongi ainjolonj mokolonjkebu. Kaenj ambombaajonj mono mende duduunjkebu. Tosianonj kaanja angiti, iikanonj Siwe gajoba tosaanja mende moma asarinj motoonj koma horonj onjongi mirigianonj laligogi.

³ Tosianonj kapuare mirinonj laligojuti, ii romonjonj onjmakebu. Onjoangio yonowo gbadoonj onjongi laligowuyagati, tani ii moma mono ii romonjonj onjmakebu. Tosaanja menj bolinj onjongi iikawaa siimboboloya mojuti, ii mono onjoangio kaenj laligowuyagati, iikaanja moma romonjonj onjmakebu.

⁴ Ejemba olonjkalu ano serowilinj anjuti, Anutunonj ii jenj tegonj onjombaa. Kawaajonj kuuya onjononj mono loemba laaligo ii goda qegi soraaya kolooro loemba batugaranonj kiiqetete qaa jewonja monj mende ewa.

⁵ *Anutunonj anjo qaa monj kokaenj jerota eja, “Niinonj mono kambanj monjonj mende gomesaonj gema gumaanja.” Qaa kawaajonj ama nanamemengianonj menjo mewombaajonj otoko mende koposonjonjkebuto, iwoi enj onjonji, iikawaajonj mono mogi sokoma onjono korisorowo laligowu.

⁶ *Kaenj moma saanonj qaqaibunjanananawo satiinj nama kokaenj jenj laligowonja,

“Ponjonj ilailaana kolooro namo ejembanonj tiwilaanj nombutiwaa so mende koloaju. Kawaajonj keena monj mende moma laligojenj.”

⁷ Galenjurugianonj Anutuwaawaa qaa injogiti, ii mono romonjonj onjoma laligowu. Nanamemengia nomaenj ama megij laaligogianonj tegoroti, mono ii romonjonj momalaarigiaa siligia otaanj laligowu.

⁸ Jiisas Kraist utekuteya qaago. Wala laligoroti, iikayadeenj kete laligoja ano kambanj tetegoya qaa laligonj ubaa.

⁹ Kalenjmorianj toroqenj bunja qenj aoninj uunana menj kotiironj qeangonjkebaato, nene newombaa silia ii me iikanonj mono uunana menj kotiiwaatiwaajonj amamaanjeja. Tosianonj nenewaa qizimizinj kania kania otaagi nanamemenj iikanonj mono mende totonj ilaanj onjono porogoro. Kawaajonj tosanonj qizimizinj morota morota ejemba kuma onjmakejuti, onjononj mono qaa ii mesaowu. (Siliwaa qaayanonj mono jinjaunj mende ama onjomba.)

¹⁰ Siimolonj onjononj alata qaita monj ii ananaanonj eja. Balononj opo sel jigo gorawaa gawonj menjkejuti, iyonjononj siimolonj qaita monj iikawaa bakaya menj newombaajonj amamaanjeju. Anutunonj iyonjoojonj qaa kaenj mende jenj tegorota eja.

* **12:29:** Dut 4.24 * **13:2:** Jen 18.1-8; 19.1-3 * **13:5:** Dut 31.6, 8; Joos 1.5 * **13:6:** Ond 118.6

11 *Namonon jigo gawon galen wananon nama ejemba singisongogia koma konjoratiwaatiwaajon ama oro qen saya men jigo gorawaa uuta kowoga totonon iikanon umakejato, oro hongia ii men goman tawatawa laligojuti, iikawaa kiropo seleengenanon kema iikanon oogi jen aloweenkeja.

12 Iikawaa so Jiisas kaanagadeen kanagesouruta iyanaa sayanon men sorain onombaatiwaajon ama siti kiropowaa nagu seleengenanon qegi siimbobolo moma komuro.

13 Kawaaajon goman tawatawa* laligojoni, anana mono iikawaa kiropo seleengenanon kema Jiisaswaanon torogewonja. Iwaajon ama mepaqepae ama nonomakejuti, mono ii bosima laligowonja.

14 Ii kokaembaajon: Siti tetegoya qaa en ubaati, ii namonon mende en nononjato, siti kanagen asugin nonombaati, ii iibombaaajon mono janjarin riin laligojon.

15 Kawaaajon mono suulan Jiisasnon nemun koma nonono Anutuwaajon mepemepese nandun ama laligowonja. Jiisas qata mepeseenkejuti, iyonoo je buugiaa honanon mono Anutuwaa nandun kolooja.

16 Iwoi en ononji, ii mendeema aon men qeangon aonkejuti, iikanon mono Anutuwaa nandun kolooja. Anutunon nandun ii iiro uutanon qeangoro sokomakeja. Kawaaajon kaen ambutiwaajon mono mende duduwu.

17 Galenurugia mono ten koma onoma ku-usungia baatanon kema laligowu. Gawon megitiwaa sundugia Anutuwaa jaanon ambuti, iyononon mono iikaanja injiima uugia galen komakeju. Yononon gawongia ii uulombo qaganon mewubo. Iikanon onjo mende ilaan ononaga. Kawaaajon mono qaa-giaa baatanon kema laligogi korisoro qaganon gawongia megisokombaa.

18 Mono nonoojon ama Anutu qama koolinkebu. Iwoi kuuya kanon nanamemen qabunayawo ambombaa siina en nonono Anutunon niniima "Sokonja," jero uugejanananon monin qeangonkeja. Qaa ii moma yagojon.

19 Noojonja qama koolinkebutiwaajon mono kaparan koma kokaembaajon kuun ononjen: Onjo qama kooligi Anutunon kaban mende men koriro qeangon saanon mombo onoonon kama.

Kokaen qama koolinkejon:

20 Jiisasnon komurotiwaajon ama lama galen qabunayawo koloon laligoja. Saya molaan iikawaa mungenanon Anutuwaa soomongo arena qokotaan men kotiuro kaban tetegoya qaa en ubaa. Anutunon Ponana ii men gbiliro koomunonga waama kotiin laligoja.

21 Anutu luae Toyanon mono inaan onoma uusiina so ama men laligowutiwaa akadamuya kuuya onomakebaa. Iikaan saanon kotiin gawon awaa kania kania men laligowu. Iinon meweengon kuun onono Jiisas Kraistwaanon nanjon laaligo Anutuwaanon sokonji, mono iikaanja laligowu. Kraistwaa qabunaya mono kaban so mepeseenin kaban tetegoya qaa akadamuyawo en ubaa. Qaa ii onanon.

Qaa tetegoya

22 Oo uumeleen alauruna, niinon kokaen qisin ononjen: Buna Tere toroga koi ononjen. Kawaaajon qambanmaban qaana koi mono kaparan koma buna qen aowu.

23 Buju koi mono mobu: Uumeleen alanana Timoti ii kapuare mirinonga isangi kamaaro. Uulanawo koi koubaati een, mono iwo kan injibota.

* 13:11: Lew 16:27 * 13:13: Balanon kusu laligojoni, iikawaa qata tawatawa.

²⁴ Yeizozo qaa ambe galenjurugia kuuya ano Anutuwaa ejemba soraaya kuuya ii injowu. Itali alaurunananon yeizozogia angi onoonon kaja.

²⁵ Anutuwaa kalenmoriaḡanon mono kuuya onowo en uma ewa.

Jeimswaanonj Tere Jeimsnonj Tereya ano. Jen-asa-asari

Gomaņa gomaņa kanonj ejemba kania kania uugia meleema letoma-kejuti, iyonoo nanamemengianonj sisau siliqalu kolooro metetanjonj kamaanj unuro Anutuwaa qabuņayanonj kamaawabo. Kawaajonj Jerusalem bisop Jeims iinonj gejanono qaa morota morota menj kululuunj koi ooja. Gejanono qaaya tosia ii kokaenj: Momakooto honja ii nomaenj? Zioz gawonj honja ano qolonjmolongoya. Anjotete uutanonj laaligo. Tosia mende injiima sureewu. Je buu susugia mono galenj kombu. Selegia mepeseewu me uugia menj kamaanj aowu? Anjowowo me ala ilailaa ambu? Kaparanj koma qamakooli gawonj mewu.

Majakakaya wanja ii kokaenj: Kraistwaa Buņa qaayanonj somariinj akadamyawo koloowaatiwaa qata bosima qaaya koma gbilinj meniņ honja koloowaa me qaago? Je buu susunananondeenj moma laarijonj jeniņ mende sokonja. Zioz gawonj honja qaa, ii zioz koomuya.

Tere kokawaa bakaya wanja 10 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1.1

Momalaari ano momakooto 1.2-8

Ejemba wanaya ano qabuņayawo 1.9-11

Anjobatoto (manambato) ano anjotete 1.12-18

Buņa gejanondeenj momo me tenkonjonj 1.19-27

Kamaanqeqeta ii mende injiima sureewu 2.1-13

Momalaari gawonja qaa ii omaya kolooja 2.14-26

Neselanananonj mono tiwilaanj nonombabo 3.1-18

Luaenonj laaligo me balombaa nanamemenj 4.1-5.6

Lombo bosima qama kooliniņ honja koloowaa 5.7-20

¹ *Jeims niinonj Anutu ano Ponj Jiisas Kraistwaanonj gawonj menj laligojen. Israel tuunj 12 ananaanonja tosaanja onjo Israel mesaonj gomaņa gomaņa deema kema laligojuti, niinonj onjowo qaa aminj mobombaajonj tere koi oonj jolongia jejen.

Moma laariņ qama kooliņ momo honja mokoloowonja.

² Oo uumeleenj alauruna, momalaariwaa anjotete kania kania qagianonj umakeji, iikawaajonj uugianonj mono mende kamaaro simbawonjawogadeenj moma aisoonj laligowu.

³ Anjotetenonj qagia-nonj uro iikanonj momalaarigia kotiiro mono kaparanj koma moko-singonj nambu. Ii mojutiiwaajonj mono aisoonj laligowu.

⁴ Kaparanj koma nambutii eenj, iikanonj mono toroqenj menj letoma onjono nanamemengiaa honja kuuya ii akadamyawo koloonkebaa. Iikaenj kolooro Anutunonj oyanboyonjonj uugia menj saa qero uuwaa iwoi mombaajonj mende memeanjonj laligowuya.

⁵ Onjooonja monjonj “Nomaenj ambenaga?” jenj momakootowaajonj amamaaji, iinonj mono Anutu qama kooliro ii mubaa. Anutunonj kalenja ii loloogenj kuuya nonoma sologenj mende jenj nonomambaajonj momakeja. Kawaajonj ii saanonj muro buņa qenj aowaa.

* **1:1:** Mat 13.55; Maak 6.3; Apo 15.13; Gal 1.19

⁶ Qama kooliwaati, iikanon nombaati, mono iikaen moma laarin uuwoi mende toton amba. Monon uuwoi anji, iinon kowe siri kaan uma kamaankeja. Haamonon kowe qindiuro lansan kema kankeja. Iikawaa so koloowabotiwaajon mono qamakooliaajon uuwoi mende amba.

⁷ Uuwoi ejemba kaan Ponon iwoi mubaatiwaajon mono mende romongowa.

⁸ Iwaa uutanon mono juquno kaiyakaya kuuya kanon kinkololon ama kongbara qen qaa kemamen-kanmen jenkeja. Kian.

Wanaya ano qabunawo laaligo

⁹ Uumeleen alauruna, onoo batugianon tosonianon kamaanqeqeta laligogi Anutunon onoojon moro uuta kolooja. Kawaajon mono saanon onongia mepeseen aonkebu.

¹⁰ *Tosianon uuta laligojuto, monen hinagiaajon mende mogi umakejiwaajon ama kamaanqeqeta tani laligon mono onongia mepeseen aonkebu. Yonoo laaligogianon mono bura juraya kaan koloon sooliwaa. Kamaanqeqeta ano uuta anana komuwonati, iikanon ororon kolowon.

¹¹ Weenon kouma bura jen koto qararagon soolin jurayanon suma kamaankeja. Jurayanon kamaaro batuyaa kaitania iimasiinshawo kanon titiikota kolonkeja. Qabunagiawo yononon esuhinagia men seiwombaaajon ewaewan komakejuto, laligon bura kaan gororongowuya. Kian.

Angobato (manambato) ano angotete

¹² Anutunon qaaya kokaen somongorota eja, “Ejemba uugianon jopagon nomakejuti, niinon ii laaligo kombomban onoma wangianon goul ila koma onoman.” Qaa iikawaa so bologaa angobatonon mombaa qaganon uro iikanon kaparan koma kotiuro tegoro mono laaligo kotigaa ila soron bun qen aon oyanboyan kolowaa. Iwaaajon “Mono simbawonawo!” jejon.

¹³ Kilenaa Toyanon Anutu angobato men mubaatiwaa so mende kolooro Anutunon mon singisongo ambaatiwaajon mende angobato men muja. Kawaajon monon angobato uutanon laligon kokaen mende jewa, “Anutunon angobato men nono singisongo amambaajon anjen.”

¹⁴ Anutunon qaagoto, ananaa siinnana kombomban bologanon mono potitin kaan horon nonono motowaa bitinbitinanon osinin singisongowaa angobatoya kaen motomoton ananaanon kolonkeju.

¹⁵ Monon siina kombomban bologa mende somongoji, ii singisongo kondooja. Kondoro siina kombombananon koro ama singisongo ii merab-ora kaan mero kolonkeju. Singisongonon kolon somariidabororo koomu kotiga kolon munkeja.

¹⁶ Oo wombo alauruna, siingia kombomban bologanon mono mende tiligon onomba.

¹⁷ Kalen awaa akadamugiawo kuuya ii Anutunon ano Siwe eukanon asuginkeja. Koin ano ween jaagara kouma koton kemeri un-unaganon korin torin amakejato, asa-saga kuuyaa Toya anjo mende utegowaa. Auja me unun mon ii iwaanon mende eja.

¹⁸ Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, nono iyonoo batugianon yambu dologa kolon laligowonatiwaajon moro. Kawaajon anaa siina so qaa honaa kota uunananon komoro iikanon kolokoloo dongoga nonono kolonin. Kian.

Bun qaa een mbona me ten koma mewon?

* 1:10: Ais 40.6-7

¹⁹ Oo wombo alauruna, mono qaa koi romonjon mende duduuwu: Ono mono kuuya qaa mobombaajon geja uulanawo qewu. Qaa lan ii uulanawo mende jewu. Irinjonon mono uulanawo mende soomba.

²⁰ Anutunon nanamemen dindina ambombaa siina momakejato, irinsonsoonon ii mende kondoonkeja. Kawaajon mono irinsonsoonon mesaon qaa bonjon jen laligowu.

²¹ Qewolon kania kania ano nanamemen jewonawonon qokotaajuti, ii mono mesaowu. Mono yangsengia mesaon Anutuwaa qaa baatanon kema qaa kota uugianon komomakeji, ii mono moma anjon koma laligowu. Kaen anji qaa iikanon saanon hamo qen onono letoma Siwenon ubuya.

²² Buja qaa ii een toon mogi hona mende koloowabo. Kaana silemale ama tiligon aowuboto, qaa ii mono koma gbilin laligowu.

²³ Monjon qaa een toon moma iikawaa so mende amakeji, iinon eja kokawaa so kolooja: Monjon jaasewana atatonon (jainon) aimakeja.

²⁴ Aima mesaon monjen kema kaitania nomaena, ii uulanawo duduunkeja.

²⁵ Ii awaa qaagoto, monjon kana qaa akadamuyawowaajon geja ama iigigiin iikanon qokotaan singisongowaa kasanonga loloonkeji, iwaa nanamemenajon mono “Eeso simbawonawo!” jewona. Iinon qaa moma ii mende duduunkejato, ii onanon ten koma iikawaa so amakeja.

²⁶ Monjon uumeleembaa komagbiligbili amambaajon jen je buu susuya mende galen koma ana kaen tiligon aonkeji, iwaa uumeleembaa Buja gawononon mono iwoi omay, hona qaa koloonkeja.

²⁷ Anutu Mangaa jaasewananon uumeleembaa Buja gawon soraaya silemaleya qaa memambaajon jejan ee, mono kokaen amba: Guan mera ano malo konjilin qaganon laligojuti, mono ii kema injiima kalan koma onoma laligowa ano balombaa nanamemenaa qewolonanon uuga tiloowabotiwaajon mono galen men aon laligowa. Kian.

2

Kamaanqeqeta ii mende sureen onombu.

¹ Oo uumeleen alauruna! Jiisas Kraist Ponana qaqabunayawo moma laariwombaajon jejuti een, mono ejemba tosaana mende injisoron tosaana mende sureen onombuto, keda motoonjonon ama onoma laligowu.

² Iikawaa sareqaaya mon ii kokaen: Eja qabunayawo mon, boro susuya goul biniyawo ano opo malekuya iimasiinsiinawo, iinon qaa mirigianon uro eja wanaya mon selekopaaya junjuranja jewonawo iinon kaanagadeen unaga.

³ Uri on eja geria iimasiinsiinawo ii koma horon mun kokaen jewuyaga, “Oo somatanana, gii saanon jaageqeyanon eu kema dun rara qembonawo iikanon raba.” Kaen jen eja kamaanqeqeta ii iima tiin mun jewu, “Gii saanon goraayanon kema namba me kana qembonon kamaan raba.”

⁴ Sili kaana kolooro on kanageso batugianon bon jawo ama mendeema aon qemasologen ama qaagiawo kolooju. Roromongogia bologa otaan jenteego ejemba doogoya kolooju.

⁵ Oo wombo alauruna, mobu! Anutunon bentotonja ejemba jopagon munkejuti, iyonoo buja ewaatiwaa qaaya jen kotiin somongoro. Qaa iikawaa so tosanon balon ejemba yonoo jaagianon kamaanqeqeta koloojuto, Anutunon ii iyanajon mweenjon onono momalaarigiaajon ama uuta kolooju. Yononon bentotonaa uutanon keugi galen koma onono esuhinagiawo koloowuya.

⁶ Honanon uuta koloojuto, onjo ejemba wanaya injiima tiinj sisiriinj onoma laligoju. Ejemba qabunagiawo yononon onjo monen hinagia qaawaajon men kamaan onoma olonkalu ama ononji kamaanqeqeta koloonkeju. Yononon onjo horon ononji qaa jakeya jakeya kanon keumakeju.

⁷ Onjo Kraistwaa bunja koloogi qa awaa soro ii onoma iikawaa so onoomakejuto, qabunagiawo yononon mono uumeleen (kristen) qa ii lan jen bolinj kisama kema kan jenkeju? Namowaa uuta yononon ii kuuya amakeju.

⁸ *Kaen amakejuto, ononon Anutu bentotonaa kana qaa wana ten koma otaagi sokombaa. Anutuwaanon qaa ii Bunja Terenon kokaen eja: “Geenga jopagon aonkejani, iikawaa so mono ejemba tosaanja kaanjadeen uuganon ukalen ama jopagon onomakeba.”

⁹ Iikanon sokombaato, onjo ejemba tosaanja injisoron tosaanja sureen onoma keda motoongonon mende ama onomakejuti een, mono singisonjo amakeju. Anutuwaanon kana qaa waleengi inon mono qaagia ii mokolon jen tegon onombaa.

¹⁰ Monon kana qaa kuuya ten koma otaankejato, iikanonga jojopan motoongonon kamaan qeji, inon mono kana qaa korebore waleema qaayawo koloaja.

¹¹ *Kawaa kania ii kokaen: Anutu “Serowilin mono mende amba,” jeroti, inon kaanjadeen jojopan qaa kokaen jen kotoro, “Mon mono mende qena komuwa.” Gii serowilin mende anjanto, kilen mon qena komuji, iikanon mono kana qaa kuuya waleendaboron laligojan.

¹² Anutuwaanon kana qaa ii singisongowaa kasanonga loloon laligowombaajon eja. Anutunon kana qaa iikanon gosinj nonoma qaanana jen tegoro solananiwutiwaajon romonjon qaagia iikawaa so jenkebu ano nanamemengia uujopa qaganon amakebu.

¹³ Monon ejemba uujopa qaganon mende kiankomun onoma laligowaati, Anutunon mono iwaa qaa gosinj kiankomu qaganon mende jen tegon mubaa. Monon ejemba uujopa qendeema onoma laligowaati, Anutunon ii gosinj mun saanon kiankomun muro simbawonawo koloon selia men ubaa. Kian.

Momalaari honja qaa ii koomuya koloaja.

¹⁴ Oo uumeleen alauruna, monon “Jiisas moma laarijen,” jen iikawaa gawonja mende mero momalaaria iikanon mono nomaen ilaan munaga? Qaayanondeen moma laariro Anutunon iima hamo qero letombaa me qaago? Ii qaago!

¹⁵ Iikawaa qaaya mon ii kokaen: Uugia meleengiti, onoo batugianon ejemba monon opo kerembaajon amamaan memeqemean men ween motoongowaa so nembaneneya qaa laligonaga.

¹⁶ Kaen laligoro onoononga monon iwo aitonjon selewaa nanjonango mende mun kokaen ijoro monaga, “Gii saanon kema nembanene nen gere konama bonjon raba.” Qaa omaya ii moro iikanon mono nomaen ilaan munaga? Ii qaago totoonj!

¹⁷ Kaanjadeen momalaari omaya toon ii koomuya koloaja. Momalaari gawonaa honja mende mejiwaajon momalaarianon mono qamo kaanja koloaja.

¹⁸ Monon kokaen jenaga, “Giinon uuga meleena niinon nanamemen dindinja otaankejen.” Niinon kawajon kokaen gijojen, “Giinon ‘Anutu moma laarijen,’ jen iikawaa gawonja mende men een momalaarigaa honja

* 2:8: Lew 19.18 * 2:11: Eks 20.13, 14; Dut 5.17, 18

mono nomaen qendeema nonaga? Niinon uumeleembaa gawonja mewe iina kanon mono saanon neenaa momalaarinaa honja qendeema gombaa.”

¹⁹ Gii “Anutu motoonjo raji, ii moma laarijen,” jejanji, ii awaa! Omejiilan yononon kaanagadeen ii moma laariju. Ii moma laarijuto, iikanon qindiin onono Anutuwaajon jenengia oronkeja.

²⁰ Oo eja uuga qaa, gii omejiilan yonoo tani kaanja moma laarinkejan me? Momalaariwaa gawonja mende mena honja mende kolooro qaa ii een omaya jena momalaariganon mono iwoi omaya, honja qaa koloonkeja. Iikawaa kania ii sareqaana iikanon qendeema gonja me qaago?

²¹ *“Qaago!” jewabotiwaajon ama sareqaa mon jemaņa. Momalaariwaa wanjalenana Abraham iinon dindiņa nomaen kolooro? Iinon Anutuwaa jeta ten koma meria Aisak wama kema alatanon ama kanon siimolon oomambaajon ano. Kaen ama momalaari qaganon gawon mero Anutunon ii iima qaaya jen tegoro solananiro.

²² Sareqaa iikawaa kania ii iima asarijan me qaago? Abrahamnon moma laarin qaagadeen mende jeroto, momalaari qaganon nama iikawaa silia kaanagadeen qero nemun kono sokono. Nanamemen dindiņa ama men laligoro momalaarianon iikaan somariin akadamyawo kolooro.

²³ *Buņa Terenon qaa mon ii kokaen eja, “Abrahamnon Anutu moma laarin muro qata Eja Dindiņa jero.” Qaa ii eenanon honjawo koloorotiwaa so ii oogita tosanon Aabrahambaa qata “Anutuwaa aliaga,” kaen gama jen laligogi.

²⁴ Solanja koloowombaajon momalaariwaa qaa ii jenananondeen jenin mende sokonja. Silinananon momalaariwaa nanamemen honja ambonati een, Anutunon mono qaanana jen tegoro solananiwonja. Sundunanon mono iikawaa kania qendeenja.

²⁵ *Sareqaa mon ii kaanagadeen jewe uumeleen gawombaa kania ii qendeema gombaa: Israel yononon goman iima kotowaotiwaajon eja woi wasin orongi keni kana somataa emba qata Reihab iinon uruama kalan koma oroma kana monon oromesaoro keni. Iinon momalaariwaa nanamemen kaen ano Anutunon ii iima qaaya jen tegoro solananiro. Kian.

²⁶ Niinon qaana koi kokaen jen tegomaņa: Eja kokoosoya qaa ii qamoya. Iikawaa so momalaari gawonmemeya qaa ii mono koomuya kolooja. Kian.

3

Neselananon mono tiwilaan nonombabo.

¹ Oo uumeleen alauruna, onoononja mamaganon uugia waaro “Tosaanja yonoonon koposo mindingowonja,” jen boi qaqazu, eja to koloowombaajon uugia waambabo. Nono tosaanja kuma onoma ananaa roromononana mende mindingowonati een, Anutunon ii iiro mende sokono qaanana gosin kotakota jen tegon iikawaa so ironja uugun nonombaa.

² Ii kokaembaajon jejen: Anana kuuyanon kana qaa mamaga qiwitigonkejon. Monon neselana galen koma qaa mende qiwitigonkeji, iinon mono eja akadamyawo soro kolooja. Iinon saanon kotiin laaligoya kuuya kaanagadeen galen koma laligowaa.

³ Hoos ii siinana ten kombutiwaajon ama aen qawa qaa oogianon sulun somonon kasanon horon kanon saanon hongia somata kuuya ii mindinqindiņa ama ononin kemakeju.

* 2:21: Jen 22.1-14 * 2:23: Jen 15.6; 2 Hist 20.7; Ais 41.8 * 2:25: Joos 2.1-21

⁴ Kaanagadeen wanjo somata iikawaa siligia romongowu. Wanjo tosia ii somasomatato, kilen haamo kotiganon ii nanjon onjongi kowe koton kemakeju. Somata qatawo koloojuto, ii kilen kekenaa galenja kapten iinon wanjo gilinanon rama siija otaan stia (steer) loqaya melaa iikayadeen melenqeleen ano wanjo somatanon kawaa so meleema kemakeja.

⁵ Neselambaa kania ii kaanjadeen. Ii sele busunanaa kitia melaadaga koloojato, kilen saanon qaa somata kania kania iikanon selenana menj uma jenkejon. Mono koi romongon laligowa:

Gere lokota melaadanon tereema kemen saanon jolonon mondon duuya somata qatawo jedabororo kamaanaga.

⁶ Neselanananon kaanagadeen gere bolan kaanja kolooja. Ii sele busunanaa kitia kitia iikawaa batugianon rama qewolombaa kondomon-doo nemunja kolooja. Kaen kolooro gere siawaa Toyanon jiilananon ootirin iikanon upihiro afaanagadeen ugerenon mondon jero uuta kuuya koto-moton tilooro laaligoyanon nanamemenja kuuya ii jewon kaanja totowiwaa.

⁷ Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, ii oro kania kania, koon me iwoi baagianon koma kondondongonkejuti me kowenon laligojuti, ii ejembanon menj loorin onombutiwaa so kolooju. Tosaanja ii koma tutugon menj loorin onjongi miriwaa oroya kolooju.

⁸ Kaan koloojuto, neselanananon mono oro kawalia kaanja kolooja. Ii nomben warabe kaananon saa qeqeta koloon onomumu kaanja onongon ninin menj komun nonomambaajon jojorinkeja. Ejemba kuuyanon ii menj loorin somongon mubombaajon amamaankeju.

⁹ *Neselanananon Pon Jiisas ano Manj Anutu mepeseen oromakejon ano leegen ejemba iyanjaa kaitani kaanja mokolon ononoti, ii qaa seinon lan qasuaan onomakejon.

¹⁰ Neselanj motoonjo iikanon Anutuwaa qata mepeseenkejon ano qaa seinon tosaanja qasuaan onoma jenkejon. Oo uumeleen alauruna, kaniagianon kaanja ero mende sokonja.

¹¹ Apu saanja ano kaambogawo ii apu jaaya motoonjononja ujunjon koumakejao me qaago? Kaan qaago.

¹² Oo uumeleen alauruna, joganonnga pandigbamo (san) ii saanon koloonkeja me qaago? Kaanagadeen jao gerenonnga mandariina saanon koloonkeja me qaago? Iikawaa so apu saanja ii kou kaambogawononnga ujunjomambaajon amamaankeja. Mono ii.

Momakooto honja ano qolonmolongoya

¹³ Onoo batugianon moronon momakootowo koloon qaa mindingowaatiwaa so kolooja? Monjon "Kaanja kolooja," jewuti een, iinon mono uuta ii momakootoyaa so menj kamaan silianon gumbonjonjon nanamemenja qendeen asuganon asugiro iinin sokombaa.

¹⁴ Iikanon sokombaato, uugianon motoqoto koloon uunon junjun ero irinjonsoon kaambogawo moma gemaqeqe ama aonkejuti een, momakootogia iikawaajon mono selegia een toon mende menj ubu. "Qaa honja otaajon," jen mono iikawaa honja kolatiwubo.

¹⁵ Yonoo-non momakooto kaanja ii balombaa momakootoyaga. Ii Siwenonnga mende kamaankejato, omejiilan yononon ejemba sololon onjongi jegi Unja Toroyanon iikawaajon wosobiri momakeja.

¹⁶ Daen yonoo uugianon motoqoto koloon uunon junjun ero irinjonsoon moma gemaqeqe ama aonkejuti, iyonoo laaligogianon sisau ilinwalin ero sili anjonjayawo kania kania otaankeju.

* 3:9: Jen 1.26

¹⁷ Ii otaankejuto, momakooto Siwenonga kamaankeji, iikawaa kania mutuya ii nanamemen soraaya. Momakooto soraayaa silia tosaanja ii kokaen: Luaenon laligowombaa siinja en onono gumbonjonjon qaganon tosaanja uujopa ama onoma qaa baatanon kenji Unja Toroyanon uugia saa qero tosaanja kiankomun ama onongi uumomogiaa honja awaa awaa ii mamaga asuginkeja. Gbingbaon mesaon ejemba qaagia bakasasan mende gosin selenondeen ala-ala mende laligoju.

¹⁸ Luaeqeqe ejembanon luaenon laligowombaaajon moma iikawaa kota komogi honja nanamemen dindinja kolooro oyanboyan laligonkeju. Kian.

Balombaa momakooto mesaon Anutuwaala koloon laligowu.

4

¹ Naa iwoinon manja ano angowowo kondooro batugianon koloonkeja? Onoangiaa siingia kombombananon mono waama sele busugia sokono awaa ano bologa iikanon aworangori manja ano angowowo koloonkeja.

² Ono iwoi kania kania mewombaa siinja kotakota bobo momakejuto, ii onoo bunja mende koloonkeja. Iwoiwaa iimasiin ama baagon uugianon gere jero ejemba unugi komonkejuto, kilen ii mende menkeju. Kawaaajon yon jen ango-wowow ama manja qenkeju. Ono Anutuwaajon mende qama koolin onoangio een mewombaaajon mojuti, iikawaajon ii mende bunja qen aonkeju.

³ Anutuwaajon qama koolinkejuto, kilen ii kokaembaajon mende menkeju: Uugianon mende dingoro iwoi onono ii mesoon onoangiaa siingia kombombanja bologa metogon sele busugia korisoro ambombaaajon moma welemakeju. Ii mende sokono Anutunon ii angon komakeja.

⁴ Oo ono olonkalu ejemba kaanja koloaju. Loemba kana dindinja mesaon serowilin amakejuti, ono mono iikawaa so Anutu mesaon uumeleembaa gadokopa ejemba yonowo ala-ala men moneh hinanondeen uugia somongon laligoju. Tani kaan ama iikanon mono Anutuwo kerekere amakeju. Ii moma kotoju me qaago? Kawaaajon monon uuta balombaa siinj kombombanja bologa metogomambaaajon amakeji, iinon mono Anutuwaala kereya koloaja.

⁵ Bunja Terewaa qaa mon ii kokaen oogita eja, “Unja Toroya uunananon ama nononota laligoji, Anutunon ii siinja kombombanja iikanon saa qero laligoja.”* Qaa ii omayaga kania qaa kaen romongowubo.

⁶* Qaa ii omayaga qaagoto, ono iikawaa so siingia tororo Anutuwaanon ambuti een, iinon mono kalenmorian hononja qaa onomakebaa. Kawaaajon Bunja Tere koi jen oogita eja:

“Anutunon sewankiki ejemba tuarenjen ama onomakejato, uugia men kamaankejuti, iiga mono kalenmorian onomakeja.”

⁷ Kawaa so ono mono uugia gosin Anutuwaala qaa baatanon kema laligowuto, Kilenja Toya tuarenjen ama mugi onomesaon misinjon kemaliwaa.

⁸ Mono Anutuwo soomongo ama kosianon kagi iinon onowo soomongo ama kosogianon nambaa. Singisongo megii borogianon totowiro Jiisawaa sayanon ii songbambaatiwaajon qama kooliwu. Uugianon junquno kemagen-kanqen lan angi uugianon tilooro koma konjoratin onono soraaya koloowutiwaajon qama koolinkebu.

* **4:5:** Bunja Tere qaa iikawaa kania mon ii kokaen, “Unja Toroya uugianon anota laligoji, iinon jopagon nonomambaa siinja kombombanja moma ananaajon motoqoto momakeja.” * **4:6:** Gba 3.34

⁹ Mono tapekokorogia moma kotonj jingenj qama woso-biri moma silama saabu. Jomo ainjolongia mesaonj meleema amburerej ambu. Korisorogia mono mesaonj wosobiri moma aowu.

¹⁰ Mono Pombaa jaanonj menj kamaanj aogi iinonj metaama onjombaa. Kianj.

Uumeleenj alaurugia yonoo qaagia mende jenj tegowu.

¹¹ Uumeleenj alauruna, gemaqeqe qaa mono mende jenj aonj laligowu. Monjonj qaa kaanja jenj kisama uumeleenj aliaa qaaya jenj tegoji, iinonj mono Anutuwaanonj kana qaa jenj tegonj menj kamaanj anja. Gii Anutuwaanonj kana qaa jenj tegonj gogoraagenj ama iikaanja kanonj ii mende tenj komakejanto, ii silemale ama umbuqumbulinj ejaga koloonj laligojanj.

¹² Anutunonj kana qaa jenj kotonj nonoma iikawaa so mono qaanana gosinj jenj tegoro tiwilaawonja me kiankomunj nonono oyanboyanj kolowonja. Iinondeenj jenteejo Tonana koloojato, gii mono geengaaonj “Moroga koloojenj?” jenj alaga gosinj qaaya jenj tegonjkejanj? Kianj.

Sele memewaa galenj meme qaa

¹³ *Mono geja ambu! Tosaanja onjo selegia menj uma kokaenj jenkeju, “Nono kete me woranj koi mesaonj taonj ii me ii kanonj kema konkororo ama monenj somata horonj gbani motoonjo laligoninj tegoro kanonja eleema kawonja.” Niinonj kawaajonj kokaenj injijowe mobu:

¹⁴ Laaligogia woranj nomaenj laligowuti, onjo ii mende moma kotoju. Onjo laaligogiaa kania ii nomaenj? Ii kaaso koosuwaa sogaa kambanj torodaamonj asuginj enj aliwaa.

¹⁵ Kawaajonj onjo mono kokaenj jegi sokombaa, “Pombaa uusiijanonj ananaajonj kaenj ero jaawo laligowonjati eenj, mono kaanj kaanj ama mewonja.”

¹⁶ Kaenj mende jenkejuto, eenj toonj jaba-arambaranj ama onjoangiaa selegia menj uma mepeseenjeju. Nanamemenj kuuya kaanja kanonj mono bologa kolooja.

¹⁷ Qaana jenj tegomambaaonj ama kokaenj jejenj: Monjonj sili awaa qenj mewaatiwaa kania moma kotonjo ii mende ama mewaati, iinonj mono singisonjo anja. Kianj.

5

Ejemba esuhinagiawo yonoo galenj meme qaa

¹ Oo ejemba esuhinagiawo, onjo mono geja ama qaana koi mobu: Kakasililinj siimbobolo qagianonj ubaati, iikawaajonj mono amburerej ama qama silama saabu.

² *Monenj esuhinagianonj mono gisaadaboroja. Gejalolonj ano dumunjanj yonononj opo malekugia kitomitonj nenkeju.

³ Onjo kambanj tetegoya kokaamba miri, kare ano esuhina tosaanja goul, silwanonj memeta ii qanonj qanonj menj kululuugi eji, ii kasukerajujunonj turudabororo tonoreawo (rost) menj eja. Tonorea ano kasukerajuju iikanonj dangunu kaanja enj kaniagia kambanj tetegoya kokanonj kokaenj qendeembaa: Onjo laaligogia monenj hinanonj somonjonj mesoqesoogi jangonj qaono tiwilaawuya. Tonorea ano kasukerajuju iikanonj mono gere bolanj kaanja sele busugia kaanagadeenj menj boliwaa.

* 4:13: Gba 27.1 * 5:2: Mat 6.19

⁴ *Mono koi romongowu: Gawonj meme ejemba gawongianonj tetebaro menj timintamenj ano oro qinjij qonjoma laligogiti, onononj iyonoo tawagia ii bone qaganonj anjonj konji. Ono iyonoo saa njindij-njundurugia moju me qaago? Qamasilangia iikanonj mono Ponj Anutu, ku-usunj kuuyaa Toyaa gejianonj kemedabororo moja.

⁵ Onononj namononj koi iwoi kania kania jaasongo bunja qen aonj siiseweweya qaa laligonj sele busuwaa korisoro ama siingia metogonj aonj laligogi. Balombaa omakeleyanonj somongonj onono jejelomban mamaga lanj ama baononj newageen nepaqepalo nenj laligogi. Anutunonj qaagia jenj tegoro unugi komuwutiwaa kambangianonj kanj kuuwaati, mono kamban iikawaajonj jojorinj kelegiawo koloonj laligogu.

⁶ Ejemba koposowaa qaagia qaa onj mende tuarenjenj ama ononj kilenj qaagia jenj tegonj lanj unugi komunj komunj laligogi.* Kianj.

Bij mokosingonj bosima qama koolinj laligowu.

⁷ Oo uumeleenj alauruna, onj Pononj koubaatywaajonj mamboma kamban biiwia kokanonj mono mokosingonj bij bosima nambu. Kaen nama komakoomo ejawaa tania ii romongowu: Iinonj nembanene namononj komoma nama honja sewanja uuta asugiwaatiywaajonj kaparanj koma mambomakeja. Kaparanj koma mamboma laligoro konj bedu kambanjonj karo mombo mambono konjuru kambanjonj kanj kuunkeja.

⁸ Onj kaanjadeenj mono bij bosima mokosingonj nambu. Pononj mombo kawaatiwaa kambanjonj torijiwaajonj ama mono uugia menj kululuunj bonj qen nambu.

⁹ Oo uumeleenj alauruna, Anutunonj qaagia jenj tegoro lombo mokoloowubotywaajonj mono ononj batugianonj qaa jenjmeesanj ama uugianonj njindij-njunduru mende jenj aonjkebu. Mobu, jenteego Toyanonj mono dodowinj nagunonj nanja. Kianj.

¹⁰ Uumeleenj alauruna, gejatootoo ejemba yonononj wala eenjanonj Pombaa qatanonj Bunja qaa jegi kakasililinj menj ononj moma kilenj mokosingonj bij bosima kaparanj koma laligogi. Onj mono iyonoo tanigia romongonj kana lasugia otaanj laligowu.

¹¹ *Tosianonj kaparanj koma bij bosima laligonj haamo anjiti, nono iyonoojonj “Ii-a simbawonjowo!” jejonj. Eja qata Job iinonj kakasililinj moma kilenj kaparanj koma haamo anoti, ii moju. Haamo ano tetegoyanonj Ponj kianjkomu Toya koloonj niniima koboonykeji, iinonj oyanboyanja muro laligoro. Mono ii romongowu. Kianj.

¹² *Oo uumeleenj alauruna! Qaa kota uuta monj koi jemaña. Onj qaa ii me ii jewuti, ii jojopanj qanonj kokaenj mende jenj kotiiwu, “Qaana honjowo mende kolooji eenj, Siwe Toyanonj saanonj lombo ano qananonj ubaa me balombaa omejiilanjonj balonj mewagoro merenj menj turunj nomba.” Qaa ii me jojopanj qaa tosaanja iikaanja kanonj mono qaagia mende jenj kotiiwu. Kaen qaagoto, oo-qaawaajonj moma “Oonj!” iigadeenj jewu ano qaago-qaawaajonj “Qaago!” jewu. Potagororonj qaa jegi Anutunonj qaagia jenj tegonj ironja meleeno qagianonj ubaa. Kianj.

Momalaari qaganonj qama kooligi honja koloowaa.

* **5:4:** Dut 24.14-15 * **5:6:** Qaa iikawaa kania monj ii kokaenj: Onj eja koposowaa qaaya qaa kilenj qaaya jenj tegonj qegi komuroti, iinonj onj mombo mende qotogonj onjmakeja. * **5:11:** Job 1.21-22; 2.10; Ond 103.8 * **5:12:** Mat 5.34-37

13 Uumeleen ejemba onoononga monnon qenjenmanjenawo laligoji een, iinon mono Anutu qama kooliwa. Monnon korisoronon laligoji een, iinon mono rii qama Anutu mepeseewa.

14 *Onoononga monnon ji kiro laligoji een, iinon mono uumeleen kanagesowaa jotamemeya horon onono kan Pombaa qatanon kele selianon morin iwaajon qama kooliwu.

15 Momalaari qaganon qama kooligi Ponnon ejemba jiawo ii hamo qen muro qeangon mombo waabaa. Singisongo ama ji mokoloroti een, Anutunon mono singisongoya ii songbama mesaowaa.

16 Kaen kolooro Anutunon hamo qen onono qeangowutiwaajon mono singisongogia jokolon aon Anutuwa qama koolinkebu. Ejemba solana monnon uuta men kululuun Anutu qama kooliwaati, iikawaa honanon mono damuyawo ano usunawo koloowaa.

17 *Iikawaa sareya mon ii gejatootoo eja qata Elaija. Iinon balon eja anana kaan laligoro. Iinon kon mende kawaatiwaajon uuta men kululuun kaparan koma qama kooliro konon gbani karoon ano koin 6 kawaa uutanon namonon mende kamaaro.

18 *Kamban ii tegoro mombo qama kooliro sombin injan kono kon kin bedu mero nembanene mombo tongonin kolooro. Kian.

Monnon jinjaun keno alianon ilaaro sokombaa.

19 Uumeleen alauruna, onoononga monnon qaa honaa kania qiwitigon jinjaun keno monnon ii mokolon kana dindinanon mombo wama ambaati een,

20 *iikawaajon mono kokaen romongowu: Singisongo ejemba monnon jinjaun kanaan keno alianon ii iikanon wano uuta looriro mombo meleembaati, iinon mono koomu kotiga mende komuwaa. Alianon ii gere sianon kemebotiwaaajon angon koma muro Anutunon singisongoya seiseiya ii songbama koma turuwaa. Kian.

Piitowaanon Tere 1 Piitonon Tereya mutuya ano. Jen-asa-asari

Piitonon Bun̄a Tere koi oon Kraistwaa alauruta Eisia prowinswaa Noot waagen deema laligogiti, iyonoojon ano goman liligon keno. Kanain qagia kokaen qama ooro, "Anutunon ejemba an̄aajon meweengon ononoti, iyononon." Momalaari ejemba sisiwerowero mokolon siimbobolo moma laligogiti, iyonoo uugia nangowaatiwaajon moma Tere koi ooro. Kraistwaa Oligaa Bun̄awaa kania duduuwubotiwaajon ama Jiisaswaa qaaya mombo kokaen jen asariro, "Jiisanon komuroto, mombo koomunonga gbilin waama mombo eleema kamambaajon jen somonon oyanboyan koloowombaa jejeromonromon nonono mambomakejon. Kawaajon siimbobolo momakejuti, ii mono moma anjon koma kaparan koma kotiin nama laligowu. Siimbobolo iikanon momalaarigia gosiro honawo koloowaati een, Anutunon mono tawaya meleema onombaa. Jiisas Kraistnon asugiwaati, kamban iikanondeen mono akadamugiawo koloowuya. Qaa ii moma mono awasankaka nambu." Kaen gambanmaban onoma ooro.

Konajilin kambananon uugia nanjon onoma toroqen kotiin kokaen uukuuku men onono, "Ono Kraistwaa bun̄a koloojutiwaa so mono laaligo soraaya laligowu."

Buk kokawaa bakaya wan̄a 6 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Anutuwaa hamoqege gawombaa kania 1.3-12

Laaligo soraaya laligowombaa jenkoto 1.13-2.10

Siimbobolo qaganon gawon nomaen bosimonon 2.11-4.19

Uugia meleema men kamaan gawon mewu 5.1-11

Bun̄a tere kokawaa qaa kota wan̄a 5.12-14

¹ Anutunon ejemba iyan̄aajon meweengon nonono nonoononga tosia ononon Israel mesaon prowins qagia Pontus, Galesia, Kapadosia, Eisia ano Bitinia kanon deema kema laligoju. Piito niinon Jiisas Kraistwaa wasiwasi eja aposol kolon onowo qaa amin mobombaajon tere koi oon.

² Man̄ana Anutunon waladeen monowaa monoyanon momo aren ano ero iikawaa so Un̄a Toroyanon onono men sorain onono Anutuwaa bun̄a kolooji. Anutunon onono Jiisas Kraistwaa jeta ten kombutiwaajon meweengon onono Kraistwaa sayanon qesaaro onomorin songbama onomakeja.

Anutuwaa kalenmoriananon mono uugia so seiro luaenon laligowu. Kian.

Oyanboyambaa jejeromonromonanaajon Anutu mepeseewon̄a.

³ Anana Pon̄ana Jiisas Kraistwaa Man̄a Anutu ii kokaembaajon mepeseenkebon̄a: Anutunon kiankomu somata nonoma nunuano kolokoloo dologa kolonin. Kolokoloo dologa kolon Jiisas Kraistnon gbilin koomunonga waaroti, anana iikawaa so gbilin waama oyanboyan koloowombaaajon jejeromonromon ama laligojon.

⁴ Oyanboyan bun̄a qen aowombaaajon jejeromonromon ama mambomakejon. Anutunon oyanboyan ii uumeleen alauruta nonombaatiwaajon Siwe gomanon anota eja. Iikanon en mende sakaka kasukerajuju men totowin gisaan aliwaa.

⁵ Momalaari koma gbiliwuti een, Anutuwaa esuŋanonŋ sopa somoŋgoŋ kokojiji oŋono Siwewaa buŋa laligogi Jiisasnoŋ saanoŋ unuano Siwenonŋ uma oyaŋboyaŋ koloowuya. Anutunonŋ Hamoqeŋe Toyaa kania kambaŋ tetegoyaŋ kaenŋ ninisaandabororo ejemba jeŋ asariŋ oŋomboŋatiwaaŋonŋ ama eja.

⁶ Oyaŋboyaŋ koloowombaajonŋ aisoŋ laligojuto, namonoŋ laligoninŋ Anutunonŋ aŋgobato Toya mende somoŋgoro lombo aŋgosisiri kania kania kolooro siimbobolo mokoloŋnŋ moma laligoju. Kambaŋ toroga kaŋa laligowuto, ii kilenŋ korisoro ama laligoju.

⁷ Anutunonŋ aŋgobato mende somoŋgoro qagianonŋ uma momalaarigiaa tania gosinŋkeja. Jamo hoŋa kotakota qata goul kawaa sewana ii maa suaŋ uugujato, kilenŋ kambaŋ moŋnoŋ alidaborowaa. Kambaŋ toroga ewaatiwaaŋonŋ ama ejembaŋonŋ goul ii gerenonŋ dalasisi oŋo hoŋanoŋ godomaruruya ewabotiwaajonŋ gosinŋ aŋgotete meŋkeju. Iikawaa so oŋo oŋanoŋ tororo moma laariŋ nama kotiŋkeju me qaago, aŋgotetenonŋ mono iikawaa kania qendeemakeja. Anutunonŋ uugiaa hoŋanoŋ goul kokaembaajonŋ uuguwaatiwaaŋonŋ moma gosinŋkeja: Momalaarigianoŋ powowonŋ kotakota kolooro sewana uuta iikanonŋ goul silwa mamaga uugunŋ kambaŋ tetegoya qaa ilaanŋ oŋono sokombaa. Kaenŋ injiŋro sokombaati eenŋ, Jiisas Kraistnoŋ mombo asugiwaatiwaa kambaŋanoŋ mono mepeseenŋ oŋono Anutuwaa jaanonŋ qabuŋa mokoloŋnŋ akadamugiawo koloowuya.

⁸ Oŋo Kraist mende iima kilenŋ jopagonŋ munŋ laligoju. Kambaŋ kokaamba Kraist mende iima kilenŋ moma laariŋ munŋkeju. Kaenŋ ama korisoro akadamuyawo ama aisoŋkeju. Korisorogia iikanonŋ mono jenonŋ mende jejetaa so koloŋja.

⁹ Oŋo Jiisas moma laarigi hamo qeŋ oŋono letoŋgi. Momalaarigiaa toŋa ii Siwe gomanonŋ eu raja. Anutunonŋ kokoosogia mero oŋonoŋ eukanonŋ uma toŋnŋ ii uulaŋawo oosiriwutiwaaŋonŋ moma korisoro amakeju. Kiaŋ.

Gejatootoo ejembaŋonŋ jejeromonŋromonŋ ama laligogi.

¹⁰ Gejatootoo ejemba yoŋonoŋ hamoqeŋewaa kania moŋgama Anutu qama koolinŋ qiqisi ama moma gosinŋ laligonŋ kougi. Kaenŋ laligonŋ Anutunonŋ kalenŋmoriaŋ oŋombaatiwaaŋonŋ moma asariŋ iikawaa gejatootoo qaaya ii waladeenŋ jeŋ laligonŋ kougi.

¹¹ Kraistwaa Unŋa Toroyanoŋ gejatootoo ejemba sololoŋnŋ oŋoma asugiwaatiwaa qaaya inŋisaama saŋe qeŋ kokaenŋ injiŋoro, “Kraistnoŋ siimbobolo moma iikawaa gematanonŋ asamararaŋ akadamuyawo mokoloŋnŋ asariŋ laligowaa.” Kaenŋ injiŋoro moma Hamoqeŋe Toyanoŋ naa kambaŋanoŋ ano nomanomaenŋ asugiwaati, iikawaa kania moŋgama qiqisi ama moma gosinŋ laligogi. Kaenŋ laligonŋ buju qaaya qaaya waladeenŋ nanŋonŋ jeŋ laligonŋ kougi.

¹² Hamoqeŋe Toyaa kania moŋgama qiqisi ama moma gosinŋ laligogi Unŋa Toroyanoŋ momo kokaenŋ inŋisaama injiŋoro, “Oŋo mono oŋoangia welenŋ mende qeŋ aowuto, ejemba kanagenŋ koloonŋ qaagia weengowuti, mono ii ilaanŋ oŋoma laligowu.” Kaenŋ injiŋonŋ gejatootoo qaa oŋonoti, nono tosianoŋnŋ ii kambaŋ kokaamba liligonŋ jeŋ asariŋ oŋoninŋ mogi. Kraistnoŋ Unŋa Toroya Siwenonŋa wasiro kamaanŋ ejemba sololoŋnŋ inaanŋ oŋono Oligaa Buŋa jeŋ uukuukuu meŋ oŋoma laligogiti, iyoŋonoŋ Buŋa qaa iikayadeenŋ jeŋ laligogi. Gejatootoo qaa iikawaa hoŋa kolooro Siwe gajobaurunananoŋ kaŋagadeenŋ ii uunŋ iima kania moma asariwombaajonŋ awelegonŋ laligoju. Kiaŋ.

Anutunonŋ soraaya laligowombaajonŋ nonoomakeja.

¹³ Buŋa qaaya kaen ejiwaajon onjo mono uugia Anutuwaa gawon mewom-
baajon opogia horogi kiro jojorin men afaangon aon nambu. Mono bon
qen onjoangiaa nanamemengia galen koma aon laligowu. Jiisas Kraist-
nonj mombo asugiwaatiwaa kambanjon kalenmorian onjombaati, mono
iikawaajon mamboma jejeromonromongia kuuya iikanonj ama laligowu.

¹⁴ Anutuwaa meraboraurutanonj qaaya tenj komakejuti, onjo mono
iikawaa so kana soraaya otaanj laligowu. Wala lalabubu tompinj laligogi
onjoangiaa siingia kombombanja bologanonj yaiwisisi menj onjongi lansan
laligogi. Kaanja laligogito, kamban kokaamba nanamemengia mono siinj
iikawaa so mende toroqen ama menj laligowu. Lanj sisau laligowubotiwaa-
jonj mono galengia menj aonj laligowu.

¹⁵ Lanj sisau qaagoto, Anutu soraayanonj onjono onjo mono kaanagadeen
iwaa so nanamemengia kuuya kanonj soraaya koloonj laligowu.

¹⁶ *Buŋa Terewaa qaa monj kokaenj oogita eja, “Niinonj toroya soraaya
laligojenjwaajonj noo buŋauruna onjo mono soraaya koloonj laligowu.”

¹⁷ Anutuwaajonj “Maŋnana,” jenj ku-usuŋa koma horonjkejonj, iinonj
manj awagayaajonj ama ejemba tosaanja mende ninisoroonj tosaanja mende
sureen onjmakeja. Kuuya ananaa nanamemenana mono keda mo-
toonjononj gosinj motomotoonj ananaa qaanana jenj tegowaa. Kawaajonj
Anutu toroyaa buŋauruta koloojuti eenj, namononj kusu laligowutiwaa so
mono soraaya koloonj laligowu. Jegianondeen qaagoto, nanamemengianonj
mono Anutuwaa jeta uuguwombotiwaaajonj sombugia moma laligowu.

¹⁸ Kaanagadeen Anutunonj dowegia merotiwaa kania momago mono
soraaya koloonj laligowu. Ambosakonjurunananonj tando lopionj momo
arenj tondu otaanj nanamemenj omaya qendeema nonongiti, Anutunonj onjo
iyonjo so toroqen tondu laligowubotiwaaajonj sewangia uuta gilinj dowegia
mero. Sewangia ii silwa goul uugunj giliroti, ii moju. Balombaa monej hina
aliwaatiwaa so kolooji, iwoi iikaanja kanonj sewangia mende mero.

¹⁹ Iikanonj qaagoto, Kraistwaa saya sewanja uuta iikanonj mono wangia
mero. Kraistnonj lama meria solanja wiji buubuuya qaa kaanja kolooro
ii siimolonj onj-oombaa tani kaanja qegi saya kamaaro. Kawaajonj mono
soraaya koloonj laligowu.

²⁰ Anutunonj walawala Siwe namo mende mokoloonj oroma kam-
banj iikanonja Kraist meweenjonj downana mewaatiwaa gawonj arenj ii
waladeen ama arenjoro. Ii arenjodabororo ero laligonj kouma laligogito,
kamban tetegoya kokanonj onjononj qeangowutiwaajonj ama ninisaano asug-
anonj kolooro.

²¹ Kraistnonj nemunj koma onjono saanonj Anutu moma laarinj munjeju.
Anutunonj Kraist menj gbilinj muro koomunonga waaro asamararanj muro
laligoja. Iikaanja laligojiwaajonj ama onjo Anutu moma laarinj nama qaa
kuuya jeroti, iikawaa so ama menjkebaatiwaajonj jejeromonromonj ama
munjeju.

²² Jejeromonromonj ama munj qaa honja tenj konjgi Kraistwaa sayanonj
koma konjoratinj onjono laligowu. Kaanja laligonj saanonj uumeleenj alaurugia
gbingbaonja qaa jopagonj onjoma laligowu. Uu wombogia kuuyanonj mono
kaparanj koma tororo uujopa ama aonj laligowu.

²³ Laaligo kotigaa qaaya kanonj mono nemunj koma onjono kolokoloo
dologa koloogi. Balombaa qaa kusuga monjonj mende nemunj koma
onjono Manj somataa meraborauruta koloogi. Anutuwaa qaayanonj mende
aliwaato, mono tetegoya qaa zenj enj ubaa.

* **1:16:** Lew 11.44-45; 19.2

24* Qaa iikawaa kania ii Buṅa Terenon kokaen oogita eja:
 “Ejemba kuuya onjo mono gbojoja lolo tani kaanṅa kolooju. Akadamugia
 kuuya ii juraya asasagagiawo tani kaanṅa kolooja.

Gbojoja lolonon mono soolin gororonṅogi juragianon boratin tegoqegon
 kamaawuya.

25 Kaen kamaawuto, Pombaa Buṅa qaa laaligo kombombaṅa nono-
 makeji, iikanon mono tetegoya qaa kotiin en ubaa.”

Buṅa qaa iikanon Oligaa Bunaya kolooro tosianon ii jen asarin ononṅi moju.
 Kian.

2

Jamo laaligoyawo iwo nama mono soraaya koloowu.

1 Buṅa qaa mojutawaajon mono kilenṅa kuuya kotogon giliwu. Gbingbaon qalomalowen kuuya ii mono mesaowu. Uumeleembaa nanamemen seleseya ii mono sisia men togowu. Goronkiki ano gemaqeqe qaa kiisan amakejuti, ii kuuya mono qetegogi kamaan tegowa.

2 Merasisi gbingbaonṅa qaa yononon ajugadeen newombaajon moma awelegonkeju. Onjo mono iikawaa so Buṅa qaa mende meeranṅogiti, ii uu wombogianon ambombaajon awelegon laligowu. Kaen laligon momalaaria koma gbiligi somariin kotiuro letoma laligon oyanboyan koloowu.

3* Buṅa Terewaa qaa mon ii kokaen eja, “Nembanene mon kisiriin aina mogiti, iikawaa so mono Pon awaa iwo qokotaan aina mobu.” Qaa iikawaa so Pombaa aina mojutu een, mono Buṅa qaanon somariin kotiin laligowu.

4 Kraistwaa sareqaa mon kokaen jemaṅa: Kraistnon waama Anutuwa tando kombombaṅa koloon laaligo kotigaa wota kolooja. Onjo mono iwaanon kan mombo letombu. Ejembanon tando mombaajon “Jamo omaya,” jen gema qen mesaogito, Anutunon ii Hamoqeqe Toya koloowaatiwaajon meweṅon iwaajon moro sewanṅa uuta somata kolooja.

5 Kraistwaanon kan gbilin ononṅo kaanṅadeen mono jamo kowonjin laaligogiawo kaanṅa koloowu. Kaen koloon kotiin laligogi Siwewaa motonqeqe iinon onoma uugia meagoro kotikotii mokolon uuwaa laaligowaa jiwowon jigo honṅa koloowu. Unṅa Toroyanon uugianon laligon sololon men letoma onono mono jiwowon jigo iikawaa jigo gawon galen soraaya koloon nambu. Unṅa Toroyanon nemun koma inaan onono ten koma Anutuwa waeya men mepeseen mun laligowu. Kaen laligogi Anutunon injiima Jiis Kraistwaajon ama nanamemengia kaanṅa aina moma laligowaa.

6* Buṅa Terenon qaa mon ii kokaen eja:

“Iibu, Anutu niinon kowonjin tando mon meweṅon Zion baananon Israel tuun somata uugianon komowe ii jingbilin tando kombombaṅa maa suan damandanṅawo (milyon Kina kaanṅa) koloowaa.

Daen yononon tando powowon kotakota ii moma laarin munkebuti, iyononon iwaajon ama gamu mende moma laligowuya.”

7* Moma laarin mun laligojuti, onoo jaasewanṅianon ii tando kombombaṅa akadamuyawo koloojato, tosianon uugia mende meleema een laligojuti, iyonoo jaagianon ii Buṅa qaa kokawaa so eja:

“Miri meme yononon ‘Kowonjin omaya,’ jen tando ii gema qen mesaogiti, tando iikanon mono tando kombombaṅa kolooro.

Kanagen tania ii aen kaanṅa mokoloogi. Tando powowon kotakota kaanṅa ii riinagati een, mirinon mono ororonṅon kamaan konaga.”

8 *Buņa qaa monj ii kokaen eja,
 “Ejembanonj jamo kowonjinj iikanonj ritatanonj unjuro iikanonj mono
 unjuz mizimizi ama onjombaa.”

Yonononj Buņa qaa mende tenj koma iyangiaa aingia otaankejutiwaajonj
 ama ritatanonj kamaankeju. Anutunonj kaen arenjonj onjnotiwaa so
 kamaankeju.

9 *Yonononj kaen kamaankejuto, onjnonj ejemba tuunj somata qaita monj
 kokaen kolooju: Anutunonj onj iyanjaajonj meweengonj onjono tak-kootoya
 kolooju. Anutunonj pangamanonga onjono asasaga damuyawo iikanonj
 keuma jigo gawonj galenj tuunj soraaya kolooju. Anjoleto akadamuyawo
 menj laligoroti, iikawaa Buņa qaaya ii jenj asariwutiwaajonj onjono.
 Onjnonota onjnonj Anutuwaanonj kanageso buņaya laligonj Kinj Pombaa
 jawinjuruta koloonj gawonja liligonj menkeju.

10 *Wala Buņa Terewaa qaa mombaa so “Simbirinsambaranj lanj lali-
 gogito,” kamban kokaamba uugia somonjonj aonj mutulanjonj “Anu-
 tuwaa uumeleenj kanageso tuunj” koloonj laligoju. Wala Anutuwaa
 kiankomuwaajonj “Poumapou laligogito,” kamban kokaamba “Injiima ko-
 booro kalenmoriaņa saanonj moma kotonj laligoju.” Kianj.

Anutuwaa welenqeqe ejemba kokaen koloonj laligowonja:

11 Oo wombo alauruna, Siwewaa buņa koloonj namononj koi tatawaga
 wabaya laligojuti, niinonj onjoo uugia kokaen kumaņa: Selewaa siingia
 kombombanja bologanonj galenj koma onjombabotiwaajonj mono onjonganja
 anjonj koma aowu. Siinj morota morota iikanonj uugia menj boliwaatiwaajonj
 manja qenkeju.

12 Uugia mende meleenjgiti, iyonjoo batugianonj nanamemenjgia awaa-
 gadeenj ama menj laligowu. Tosianonj onj bologa meme ejemba kaanja
 qaanonj jenj bolinj onjmakejuti, iyonjnonj nanamemenjgia awaa iima kani-
 agia tororo moma asarigi roromonjogianonj utegowaa. Roromonjogianonj
 utegoro iyangiaa singisonjogia ano momasoosogia iima kotonj uugia
 meleema Kraist asugiwaatiwaa kambanjonj onjoojonj ama Anutu mepeseen
 munkebu.

13 Anutunonj laaligo arenjoro ejemba tosanonj galenj koma nonjmakeju.
 Pombaa qata bosinjuti eenj, onj mono kuuya iyonjoo qaa baatanonj kema
 laligowu. Kinj ano gawana yonononj wanjgia koloojuti, onj mono iyonjoo jegia
 tenj koma laligowu.

14 Kaunsol ano komiti yonjoo jegia kaanagadeenj tenj koma laligowu.
 Yonononj ejemba kaiyaka bologa amakejuti, iyonjoo qaagia gosinj ironja
 meleema onjmakejuto, kaiyaka awaa amakejuti, iyonjoo qagia mepe-
 seenkeju. Anutunonj kawaajonj ama gawman ejemba kuunj onjono laligoju.

15 Anutuwaa uusiņa ii kokaen eja: Gejajuju ejemba uugia qaa poumapou
 laligonj onjoojonj qaa omaya omaya jenjkejuti, onj mono nanamemenj awaa
 ama menj iikanonj iyonjoo buugia mejugogi olonj laligowu.

16 Anutunonj bologaa kasa gbadoyanonga isama onjono loloogiti, onj
 mono iikawaa so nanamemenj solanja ama menj laligowu. Kaanj laligowuto,
 kilenjgia koma turuwutiwaajonj kokaen mende jewu: “Kasa gbadonana qaa
 solanja (frii) laligojonj.” Kaenj jenj iikanonj monjonj onjonganja aingia mende
 otaawu. Kaenj qaagoto, Anutuwaa jeta tenj koma welenj qenkejuti, mono
 iikawaa so gbadoya qaa laligowu.

* 2:8: Ais 8.14-15 * 2:9: Eks 19.5-6; Ais 43.20-21; Dut 4.20; 7.6; 14.2; Tai 2.1; Ais 9.2 * 2:10: Hoos
 2.23

¹⁷ Ejemba kuuya ii mono goda qeŋ oŋoma laligowu. Uumeleen alaurugia ii mono uu wombogianonj jopagonj oŋoma laligowu. Anutuwaawaa qaaya uuguwombotiwaajonj mono sombugia moma laligowu. Kinj ano galenjurugia yonjoojonj mono mogi uro goda qeŋ oŋoma laligowu. Kianj.

Kraistnonj siimbobolowaa sili awaa qendeema nonono.

¹⁸ Welenqeŋe oŋo mono somatagiaa qaa baatanonj kema goda kuuya qendeema oŋoma laligowu. Uubonjononj galenj awaa koma oŋomakejuti, iyonjoojonjadeenj qaagoto, horonj ureenj ama oŋomakejuti, ii kaanagadeenj tororo goda qeŋ oŋoma laligowu.

¹⁹ Daenj yonononj Anutuwaawaa jetaa so ejemba goda qeŋ oŋoma laligogi kilenj kania qaato, eenj kakasililinj ama oŋonjgi siimbobolo kaparanj koma moma mokosinjonjkejuti, Anutunonj ii iima tawaya meleema kotuegonj oŋono simbawonjowo koloouju.

²⁰ Kaiyaka bologa anjgi koobinonj unugi ii moma mokosinjonj nambutii eenj, oŋoanngiaajonj mono nomaenj mogi unaga? Kaiyaka amakegitiwaa so unugi qabunagiawo mende koloowu. Kaenj qaagoto, nanamemenj awaa anjgitiwaajonj ama siimbobolo mokolonj moma mokosinjonj laligowuti eenj, Anutunonj mono iikawaa tawaya meleema kotuegonj oŋono simbawonjowo koloouju.

²¹ Kraistnonj kaanjadeenj oŋoojonj ama siimbobolo moma sili awaa qendeema oŋono. Kawaajonj oŋo iwaa kana tamboya kosinj metetereenj siimbobolo moma mokosinjonj laligowutiwaajonj oŋono. Kaenj laligonj simbawonjowo koloowuya.

²² *Buŋa Terewaa qaa monj ii kokaenj eja, “Iinonj singisonjgo monj mende ano ano iwaa je buutanonjga qaa qolomolonjgoya monj mende kamaaro.” Oŋo qaa iikawaa so otaanj anjgi sokombaa.

²³ *Ejembanonj uuqeŋe qaa tokoronjkota Kraist mamaga jenj mugii kitia monj mende meleeno. Siimbobolo ama mugii moma kitia metogomambaa-jonj mende torogonj oŋono. Kaenj qaagoto, Anutunonj qaa dindinagadeenj jenj tegonjkeji, mono ii moma laarinj qaaya iwaa borononj ama jenj tegowaatiwaajonj mambono.

²⁴ *Kraistnonj ananaajonj kaparanj koma singisonjgo gema qeŋ nanamemenj solanja otaanj laligowombaajonj ama siimbobolo moro. Ii moro Buŋa Terenonj ejiwaa so “Selia qeŋgi wiji koloorotiwaajonj ama Anutunonj oŋo menj qeangonj oŋono.” Qeangowutiwaajonj mono “Ano singisonjgonana menj sele busianonj anjonj” maripoononj uma komuro. Kawaajonj oŋo mono Kraistwaa tani kaanja koloonj siimbobolo moma mokosinjonjgi awaa koloowaa. Singisonjgowaa anjgobatononj horonj nonono iikanonj mono qamo taniŋaenj koloonj koomuya laligowonja.

²⁵ *Wala oŋo “Lama kaanja jinjaunj kema kanj lansanj laligogi.” Kaanj laligogito, kambanj kokaamba uugiaa galenjaanonj eleema kanj laligoju. Iinonj oŋo lama kaanja sopa somonjonj kalanj koma oŋomakeja. Kianj.

3

Loemba oŋoo qambanjmambanj qaa

¹ *Anutu welenj qewombaa qaaya jedaborojento, emba oŋo mono kaanjadeenj lourugia yonjoo qaa baatanonj kema laligowu. Kaanja laligogi lourugia tosianonj Buŋa qaa mende tenj koma laligojuti, iyonononj mono

* 2:22: Ais 53.9 * 2:23: Ais 53.7 * 2:24: Ais 53.5 * 2:25: Ais 53.6 * 3:1: Ef 5.22; Kol 3.18

kaanjadeen embaurugia yonoo nanamemengia iima uugia meleembuyaga. Uugia meleema laaligogia Kraistwaa boronon ambutiwaa Buja qaa jeganondeen mende jewuto, Kraistwaa kania mono siligianon qendeema onongi iima asariwuyaga.

² Nanamemen soraaya dindiya ama men Anutuwaa jeta uuguwubotiwaa-jon keegia mogi ejanon kaen injiima yagogi Kraistwo qokotaan laligowom-baa siingia asuginaga.

³ *Selewaa akadamugiajonadeen mono mende men umakebu. Wan sawagia qen gawasu kania kania mende ama miziziin sele men mende awelegon laligowu. Kasaron goul iwoinon selegia mende menjerenon aowu. Selekopaa awaa soro akadamuyawo ii mende men aowu.

⁴ Kaen qaagoto, akadamugia hona ii mono pondan megii uugianon ewa. Unagianon luaenon bonjon laligogi akadamugia hona kanon aasangoyanon en mono kaban monon mende aliwaa. Uubonjon laligogi Anutunon injiima moro umakebaa.

⁵ Wala eenanon emba soraaya yononon Anutuwo nama jejeromonromon ama mun iwoi kuuyaajon mamboma laligogiti, iyononon kaanagadeen uugiaa akadamugianon menjerenon aon lourugia yonoo qaa baatanon kema laligogi. Mono emba iyonoo tani kaana koloon laligowu.

⁶ *Saaranon loya Aabraham ten koma mun "Eja Ponna," jen mun laligoro. Ono kaanagadeen zen nama gawon awaa awaa men awasankaka nama iwoi mombaajon jenengia mende ororo lourugiawo laligowuti een, mono Saara kaana emba akadamugiawo koloon laligowu.

⁷ *Emba yononon esungia kamaanqeqeta koloojuto, kilen laaligowaa kalenmoriaa ii ejawo ororon buja qen aon laligoju. Esungia kamaanqeqeta koloojutiwaajon eja motomotoon ono mono embaurugia tororo kalan koma loloongon onoma laligowu. Anutunon eja onoo qamakooligia sureewabotiwaaajon mono goda qen onoma laligowu. Kian.

Gawon awaa menkejuto, siimbobolo kilen moju.

⁸ Qaana tegowaatiwaa qambanmambana ii kokaen jejen: Ono mono kuuya uumotoon ama uumeleen alaurugia yonowo uubonjonon jopagon aon laligowu. Gumbonjonon laligon onoangia men kamaan aon uugianon somongon aon motoon nambu.

⁹ Jena jewe nuna guwe ana ambe ii mende amakebu. Uuqeqe qaa tokoronkota jen onongi kitia mende melembu. Kaen qaagoto, qaa bologaa kitia meleema mono kotuegon onoma laligowu. Kaen ama laligogi Anutunon iikawaa tawaya meleeno kotumotueya buja qen aowutiwaajon onoono. Kaen ama laligon Pon asugiwaatiwaa kambananon mono oyanboyon koloowu.

¹⁰ *Kaana koloowutiwaa qaaya ii Buja Terenon kokaen oogita eja:

"Monon laaligo naanawo laligomambaa aina koloon muro ween awaa awaa iima laligomambaaajon moji, inon mono neselana qaa bologa jewabotiwaaajon somongon laligowa. Buu susuyanonga gbingbaon qaa koloowabotiwaaajon mono galen men aon laligowa.

¹¹ Nanamemen bologa mono gema qen gawon awaa awaa men laligowa.

Luaenon laaligo iikawaajon mongama ii buja qen aomambaaajon kapan koma namba.

12 Ii kokaembaajonja: Ponjon ejemba solanja injiima galen koma qamakooligiaajon geja amakejato, ejemba doogoya ii ba mende koma onomakeja.”

Qaa kaen eja.

13 Ono gawon awaa mewombaajon uugere ama laligowuti een, ejemba seiseiyanon gawongia siimbereren men men bolin onombombaajon mende mobuya.

14 *Ii mende mobuyato, kilen nanamemen solanja angitiwaajon ama siimbobolo mobuyagati een, ono mono kilen Anutunon kotuegon onono oyanboyan mokoloowuya. Kakasililin men onombubotiwaajon mono een aarun lalanani keegia moma uugia kamaaro uubooligianon unuwabo.

15 Uugianon mende kamaawato, uugia mono Pon Kraistwaanon somongon kania soraaya pondan romongogi uro laligowu. Mono kamban so jojorin Kraistwaa kania ejemba jen asarin onoma laligowu. Oyanboyan koloowombaa jejeromonromon anjuti, ejembanon iikawaa kaniaajon qisin onongi mono kuuya iyonoonon qaa ii meleema onoma laligowu. Mono gumbonjonjon qaganon ejemba goda qen onoma uu kuun onoma laligowu.

16 Qaagia kaen galen kongi Anutunon injiima “Sokonja,” jero ugejagianon kaen mobutiwaajon nambu. Kraistwo qokotaan nama nanamemen awaa angi uuqe qaa tokoronkota tondu jen onomakejuti, iyononon mono iyangiaanon qaa bologaaajon ama gamu mewuya.

17 Gawon awaa awaa men laligogi ejemba tosanon kilen kakasililin ama onongi Anutuwaajon ama siimbobolo mogi sokonja. Iwoi bologa ama men iikanon siimbobolo mokoloogi gamuyawo kolooja.

18 Kraistnon kaanagadeen kamban motoongo singisongonanaajon ama komuro. Anana doogoya koloonin Dindina iinon nunuano Anutuwaanon keubombaajon ama siimbobolo moro. Namu ejaga jen selia qegi komuroto, Unja Toroyanon men gbilin muro waama laligoja.

19 Unja Toroyanon wano nonomesaon koomuwaa senjon gomanon kemen kokooso kasa gbadonon laligogiti, iyonoojon Bunja qaaya jen asarin onono.

20 *Wala eenanon Noowaa kambanon wanjo somata megii Anutunon uugia meleembutiwaajon kaparan koma moma mokosingon mambonoto, ejembanon qaa mende ten koma tiwilaan koomuwaa kasa gbadonon kemegi. Ejemba suman melaada 8:yanon Anutuwa jeta ten kongi jero kon kiro apunon waama balon qen turun wanjo elaaro Anutunon ii gboulunonga gou gajogia koma wanjia somongoro.

21 Iwoi kaanja kolooroti, ii oomuluwaa sareya kolooja. Jiisas Kraistnon koomunonga waama laligojiwaajon ama kamban kokaamba apu nonomorigi Kraistwaa esunanon turun nonoma wanana somongonkeja. Apu ii selewaa jewona songbambaatiwaajon ama mende ama nononjuto, oomuluwaa hona ii kokaen: Anana Anutuwo laligowombaajon somonggo ama jojopan qanon somongon kokaen qama koolinkejon, “Anutu, gii mono uuta gojejeraya songbana uuta soraaya kolooro goo jaanon sokombaa.”

22 Jiisas Kraistnon Siwe gomanon eu uma Anutuwa boro dindinanon bunabunayawo raja. Anutunon ku-usun muro rama Siwe gajoba ano Siwewaa ben kawali kania kania esunmugianon niniima galen kuun nonomakejuti, ii kaaniadeen galen koma onono qaaya baatanon laligoju. Kian.

* 3:14: Mat 5.10; Ais 8.12-13 * 3:20: Jen 6.1-7.24

4

Mono letoma laaligo qaita mon laligowu.

¹ Kraistnon anaa selianon siimbobolo morotiwaaajon onjo kaanagadeen sele busugianon siimbobolo mobombaajon jojorin laligowu. Iwo momo motoonjo kokaen men romongowu: Monnon singisonjo amakeji, iion iyana seliaa siina kombomba otaamambaajon nama munkeja. Monnon Kraistwaaajon ama siimbobolo momakeji, iwaa siina kombomba bologanon mono zololonjon kamaaro singisonjo togon mombo mende amamambaajon kaparan koma laligowaa. Uuroromongogia iikanon mono wogia mero iikanon rindanon akadamugiawo kolon laligowu.

² Uuroromongogia iikanon rindanon nama uuselewaa siin kombomba bologa mono somonjon galen koma laligowu. Kamban kokaambadeen kanin namonon toroqen laligon ubuti, iikanon mono Anutuwaa uusiina ten koma otaan laligowu.

³ Onjo kamban laligon kougiti, iikanon ejemba anjonjoragiawo uugia mende meleema nanamemen bologa lan ambombaajon mojuti, iyonoo tani kaana kokaen lan laligogi: Serowilin ama siingia kombomba bologa tondu otaan laligogi. Apu gisi (marihuana), goja deun iwoi ii otonomboran men wakasiin negi wangia sooro enkalolon laligogi. Jejelomban on neri rii gbawe oron embaqemba men bolin onoma gejajuju ama laligogi. Tando lopion liligon simin kuma onoma iwoi kanjanawo amakegi. Kaen amakegito, onjo kamban kokaamba nanamemen kaana ii mende toroqen amakeju.

⁴ Ejemba anjonjoragiawonon pangamanon laaligowaa resa sumu pilinpiligon eji, iikanon horon lugun kemenkeju. Onjo yonowo mende horon kemegi iima aarun uugeqe qaa tokoronkota jen onomakeju.

⁵ Kaen amakejuto, Anutuwaa jaanon keugi qisin onono kaniagia asuganon isaama jen asarigi mondomondogia qewagowaa. Anutunon ejemba jaawo laligojoni ano koomuya mono kuuya ananaa qaanana gosin jen tegomambaajon jojorija.

⁶ Sele busunananon komuwonati, qaanana iikanon mende tegowaa. Kawaajon Oligaa Buja ii koomuwaa senjon gomanon laligojuti, iyononon kaanagadeen mobutiwaaajon Ponnon wala jen asariro. Ii kokaembaajon: Anutunon nanamemengia gosin ejemba tosaana nono kaana jen tegon onono sele busuwo laligogitiwaa irona mokoloowuto, tosianon uugia meleema kokoosogianon gbilin laaligo kotigaa buja kolooji. Anutu ano kotiin laligonkeji, iikaanjadeen kuuyanon laaligo kombomba laligon ubutiwaaajon moma kotiinkeja. Tosianon Buja qaa ii uugia kuun onjombutiwaaajon jegi. Kian.

Gawon memewaa momo kalena ii mono galen koma ubu.

⁷ Iwoi kuuyaa kambananon tegomambaajon dodowija. Kawaajon onjo mono qama kooliwombaajon imowamo mende laligowuto, ononangia nanamemengia galen koma aon zen nama qamakooli gawon men laligowu.

⁸ *Buja Terewaa qaa mon ii kokaen eja, "Ejemba uunananon jopagon onoma singisonogia seiseiya koleleen gamugia turunkejon." Kawaajon alaurugia onoo batugianon mono pondan jopagon aon laligowu.

⁹ Onjo mono alaurugia koma horon mirigianon ainjolon rama uugianon jejewenenwenen njindin-nunduruya qaa kalan koma aon laligowu.

¹⁰ Anutunon kalenmorian kania kania iikawaa Toya kolooja. Iinon gawon memewaa momo kalen morota morota mendeema onono laligoju.

* 4:8: Gba 10.12

Oŋo motomotoon mono momo kalenŋia awaagadeen galen koma iikanon kanagesourugia welen qeŋ oŋoma laligowu. Ii buŋa qeŋ aogitiwaa so mono gawonon ama tuun batugianon ilaan aon laligowu.

¹¹ Gawon memewaa momo kalen woi ii kokaen: Daen yononon Buŋa qaa jen asarinkejuti, iyononon ii mono Anutunon sololoon oŋomakejiwaa so jen laligowu. Daen yononon alaurugia welen qeŋ nanŋon oŋomakejuti, iyononon mono Anutunon inaan esun oŋomakejiwaa so ala ilailaa ama oŋoma laligowu. Jiisas Kraistwaa buŋa koloojutiwaaajon iwoi kuuya kanon mono Anutu mepeseegi qabunayanon akadamyawo koloon en ubaa. Iinon asamararan Toya ano ku-usun Toya ii kambaŋa kambaŋa laligon kouma laligoja ano tetegoya qaa laligon ubaa. Qaa ii onanon.

Kraistwo nama mono siimbobolo moma laligowu.

¹² Oo wombo alauruna, siimbobolo qagianon uro iwaa kukunanon gere kaanŋa qetaalin anŋotete meŋ oŋomakeji, iikawaaajon mono mende aarun laligowu. Iwoi koloon oŋomakeji, ii batugianon iwoi morota kaanŋa, iikaen romonŋowubo. Ii namonon laligojoniwaa so koloonkeja.

¹³ Mende aaruwuto, Kraistnon kaiyaka awaa ano kakasililin ama mugi moroti, oŋo mono siimbobolo iikawaa kitia mojutiwaa so korisoro ama laligowu. Iwo kaanŋa laligogi eleema karo asamararanonon asugiro kambaŋ iikanon kaanagadeen aisonon oyanboyon mokoloowuya.

¹⁴ Ejembanon injiima uugia Kraistwaanon meleengitiwaaajon ama uuqeŋe qaa tokoronkota jen oŋomakejuti een, ononon mono simbawonawo kolooju. Kaen jen oŋomakejutiwaaajon ama Anutuwaa Unŋa Toroya asamararanawo iinon mono qagianon uma ku-usunanon turun oŋoma kotuegon oŋomakeja.

¹⁵ Onoononŋa mononon iwoi bologa anotiwaajon siimbobolo mokoloon mobabo. Mononon kikekakasililin ama ejemba unun iwoi yonŋoro meroti me tosia siijaago meŋ onomanjen yonoonon qaa lan jero sipasipa qero gawon meme kaanŋa mononon lan ewaewan koma lombo mokoloonkeji, iinon mono siimboboloya anaa soyanon moja.

¹⁶ Mononon Kraistwaa alia koloojiwaaajon anŋosisiri mokoloon siimbobolo moji een, iinon mono iikawaa gamugamuya een mende moba. Gamu qaagoto, Kraistwaa qata bosinjiwaaajon mono Anutu mepeseen laligowa.

¹⁷ Anutunon ejemba qaanana gosiwaatiwaa kambaŋa kan kuuro iyananonon uumeleen kanagesouruta ananaa qaanana ii wala jen tegowaa. Wala ananaa qaanana jen tegowaati een, ejemba Anutuwaa Oligaa Buŋa mende ten konŋi lombo qagianon uro tetegoyanonon mono nomaen koloon ononaga?

¹⁸ *Buŋa Terenon qaa mon ii kokaen eja:

“Solana yononon Siwe gomanon ubombaajon kupukapa ambuti een, sinŋisonŋo ejemba anŋonjoragiawo yonoo qaagia mono nomaen koloonaga?”

¹⁹ Kawaajon alauruna Anutuwaa jeta ten koma anŋosisiri mokoloon siimbobolo momakejuti, ononon mono kokoosogia mokomokoloo Toyaa boronon ambu. Toya iinon qaa jerotiwaa so alauruta sopa somonŋon kokojiji koma kalan koma oŋomakeja. Kokoosogia iwaa boronon ama mono jegenŋa nama gawon awaa awaa pondan meŋ laligowu. Kian.

5

Jotamemeya onoonon qambaŋmambaŋ qaa

* 4:18: Gba 11.31

1 Niinon uumeleen kanagesowaa jotamemeya mon koloon Kraistnon siimbobolo moroti, iikawaa qaaya nanjon jenkejen. Kanagen eleema karo asamararanon asugiro qabun nono mokoloomambaajon mojen. Onoo batugianon noo jotameme alauruna koloojuti, niinon onoo uugia kokaen kuun ononjen:

2 *Anutunon moma laarin onoma lama tuun borogianon anoti, ononon mono ii kalan koma onoma laligowu. Gawon ii mojtiti qaganon qaagoto, Anutuwa jeta otaan uusiingia gawonon ama afaangon geregere qaganon zen men nambu. Mondomondo qaganon injarere laligon monen iwoiwaa-jon mende kaparan koma laligowu.

3 Lama tuun baagianon kan nanjuti, ii mono eja pon tani kaan mende galen koma onombu. "Zioz galen koloojon," jen totogianon mende qen men biwiin aowuto, nanamemembaa sili awaa ii lama tuun qendeema onoma laligowu.

4 Nanamemen awaa ama laligogi lama galen wanjon mombo asugiwaati, kaban iikanon mono soron arogianon kotogon ila wage akadamuyawo wangianon mouma somongogi bun qen aowuya. Akadamu iikanon mono kaban monon mende taalin titiikota koloowaa. Kian.

Sagbili ononon qambanmaban qaa

5 *Sagbili ononon kaanagadeen galenurugia yonoo qaa baatanon kema laligowu. "Anutunon sewankiki ejemba tuarenjen ama onomakejato, iyangia men kamaan onkejuti, ii mono kalenmorian onomakeja." Kawaa-jon onoo mono korebore batugianon onongia men kamaan on laligowu. Tani iikanon mono maleku kaan kotogogi kemero laligowu.

6 *Kawaajon mono onongia men kamaan on Anutuwa boro kusunawo iikawaa baatanon kengi kambananon kan kuuro saanon men biwiin onombaa.

7 Bun qaa mon ii kokaen eja, "Iinon onoo kalan koma onomakejiwaajon majakakagia kuuya mono iwaa boronon ama mesaowu."

8 Nanamemengia galen koma on zen nama pondan uugbiligibili laligowu. Kilenaa Toyanon lan liligon ejemba tuarenjen ama mongama nonomakeja. Monon uruambe qero iinon mono laion kaan gogon nonomambaajon jojorija. (Laionon gbuu gbororo qama silano moma bombongaogia waa-makeja.)

9 Onoo siimbobolo momakejuti, onoo uumeleen alaurugianon kaaniadeen goman so kakasilin iikayadeen moma mokosingon laligoju. Ii romongon torokogia yakarin momalaarinon rindangon nama laion ii kotakotagadeen tuarenjen ama mun laligowu.

10 Onoo kaban torodaamon siimbobolo moma laligogi mosongon nanjon men kotiin ononogo saanon nendun powowon kotiganon kongbaraya qaa nama laligowuya. Kaan Kraistwo nangigo akadamuya togon onono asamararanon uma tetegoya qaa asarin laligon ubuya. Anutu, kalenmorian kuuyaa Toya kolooji, iinon mono onoo kaen ama laligowutiwaajon onono.

11 Iinon ku-usun Toya laligon kouma laligoja ano kaban tetegoya qaa laligon uma laligowaa. Qaa ii ononon.

Piitonon yeizozo qaa tetegoya jero.

* 5:2: Jon 21.15-17 * 5:5: Gba 3.34 * 5:6: Mat 23.12; Luuk 14.11; 18.14

¹² *Anutuwaa kalenmorian ii kiankomu hona toon koloaja. Niinon qaa ii kotiin nangon jen ononon kalenmorian iikanon nangon nama kotiin laligowutiwaajon jen koton ononjen. Kawaajon tere toroga koi jewe nenana Sailasnon ononjen. Iinon niwo pondan nama uumeleen nenana koloaja. Iwaajon kaen romonjojen.

¹³ *Anutunon uumeleen kanageso onon kaana iyanajon meweengon onono Babilon siti bologa kanon* laligojuti, iyononon yeizozogia anji onoonon kaja. Momalaariwaa merana Maak iinon kaanagadeen yeizozoya anja.

¹⁴ Onon batugianon waegia men anjon aon newogia kososoon laligowu.† Alaurunana Kraistwo qokotaan nanjuti, luaenon mono kuuya onowo ewa. Kian.

* **5:12:** Apo 15.22, 40 * **5:13:** Apo 12.12, 25; 13.13; 15.37-39; Kol 4.10; Flm 24 * **5:13:** Babilon ii Room sitiwaa qa aasangoyaga. Aisisaan buknon kaanjadeen qa ii iikawaa so oogita eja. † **5:14:** Kamban kanon jolongia jen waegia men buugia kiton nen laligogiti, mono iikawaajon jeja.

Piitowaanon Tere 2 Piitonon Tereya ano 2 kolooro. Jen-asa-asari

Piitonon Tere koi Kraistwaa alauruta balon so rama kenngiti, iyonoojon ano liligon keno. Tosianon qaa soosooya mokoloon ejemba kuma soon onongitiwaajon laaligo soraaya mesaon serowilin nambonnambon iwoi lan ama men laligogi. Boi takapolakaya ii Anutuwaa qaa baatanon mende kema (2.10) jeulalan (3.17) ama selegia mepeseen (2.18) jaba-arambaran (2.10) ama iyangiaa jaajaa laligogi. Kaiyakagianon Jiisas qakooma mugi. Yononon mepaqepae ejemba godaqeqegia qaa laligon wanjanwanjan ejemba (2.3) looloria (2.18) jinjan men onongi. (3.3-4)

Piitonon qaa ano nanamemen iikawaajon majakaka somata moma dingowaatiwaajon manja qen hamoqeqewaa kania jen asarija. Uugia kuun jenkootoya kokaen ooro, "Anutu ano Pon Jiisas Kraist ii onanon moma laarin oroma yorowo qokotaanin lombo ii men kamaan ano afaangowaa. Momo kaana ii jembiri qaagoto, ejemba iyangiaa jaagianon Jiisas iigi ejemba kuma onoma laligoroti, ii moma ninijogi karo monin. Kawaajon mono laaligo soraaya laligon gadokopa laaligo ano uuwoi ii gema qewu."

Tosianon kaparan koma kokaen lan jen ejemba kuma soon onoma laligogi, "Kraistnon mombo mende eleembaa." Qaa ii jembiri qaaya. Piitonon qaa iikawaajon majakaka somata moma kitia kokaen meleema jen ooro, "Kraistnon eleembaatiwaa kambana qero ujiwaa tani kolooji, ii kokaembaajon: Anutunon ejemba ananaanonga monon tiwilaawaatiwaajon mende mojato, kuuya anana uunana meleema singisongo laaligonana mesaowombaajon moma kaparan komakeja."

Buk kokawaa bakaya wana 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Anutunon soraaya laligowombaajon nonono 1.3-21

Boi takapolakaya yonoo kaniagia 2.1-22

Tetegoyanon Kraistnon eleema kawaa 3.1-18

¹ Saimon Piito niinon onowo qaa amin mobombaajon tere koi oojen.

Jiisas Kraistnon wasin nono aposol koloon welen qen mun laligonkejen. Ben Anutunananon Hamoqege Toya Jiisas Kraist wasiro kamaaro iwaajon ama qaanana jen tegoro solanininin momalaarinananon kolooro. Ono momalaari iikayadeen bunja qen aogi sewana uuta kolooro nono kaana simbawonawo laligoju.

² Ono Anutu ano Ponana Jiisas moma koton oronjuti, iyoronon mono kalenmorianja kelemalelen ononi luaenon laligowu. Kian.

Anutunon onoonoti, iikanon mono kotiin nambu.

³ Anutunon asamararan Toya akadamuyawo kolooja. Kawaa so anana soraaya tataankota koloon laligowonatiwaajon nonono. Kania kaen moma yagonin kalen nonomakejiwaa kania kolooro. Anana laaligo kombanana laligon uuwaa komagbiligibili tororo ambombaajon iwoi amaamaankebonati, iwaa ben esunanon mono ii kuuya nonono bunananaga koloonkebaa.

⁴ Asamararan Toya iinon uunananon gawonja gawonja damuyawo men kalena kuuya nonomambaajon momakeja. Anutunon soomonjo qaaya

nononoti, iikawaa sewanjon mono uuta kolooja. Ono wala balombaa siingia kombombanja bologa tondu otaan anjonjora uutanon laligogito, Anutunon ono iikanondeen metogon wangia somongoro. Kaen kolooro gadokopa laaligo serereen gema qewutiwaajon hamoqege arenja anota eja. Momo ano nanamemen akadamuyawo Anutuwaanon eji, iinon ono iikawaa so letoma gbilia koloowutiwaajon kaparan komakeja. Ono soomonggo qaaya somata qatawo iikanon qokotaajuti een, iinon mono inaan onono mombo letoma Siwewaa akadamuya mokoloon bunja qen aon laligowuya. Akadamuya iikanon saanon rijojoon sokoma onombaa.

⁵ Anutuwaanon soomonggo qaa kaanja ejiwaajon ama ono mono moma-laariwaa honja koloon onono qendeema laligowu. Kaanja laligowutiwaajon mono kaparan koma zen nama manja qen laligowu. Honja koloon onombaati, iikaen saanon Anutuwaa kania toroqen moma kotowuya.

⁶ Momakootogianon somariiro saanon nanamemengia toroqen galen koma aonkebuya. Galen koma aogianon somariiro saanon nama kotiin lombo mokosingon bosima laligowuya. Nama kotikotiigianon somariiro saanon mombo Anutuwaa jetaa so uuwaa komagbiligbili ama laligowuya.

⁷ Uuwaa koma gbiligbiligianon koloon somariiro saanon uujopagianon seirowumeleen alaurugia ala-ala men kalan koma aon laligowu. Uujopagianon seirowumeleen saanon ejemba kuuya jopagon onoma laligowu.

⁸ Ono Anutuwaa akadamu kaanja bunja qen aon men sein laligowuti een, mono gorosona mende laligowu. Kaanja qaagoto, akadamuya iikanon mono nemun koma onono afaangon Ponjana Jiisas Kraistwaa kania moma koton saanon gawonja jegenja nama megii honja koloonkebaa.

⁹ Saanon koloonkebaato, dakaya yonoonon Anutuwaa akadamu kaanja mende en ononji een, iyonoo momakootogianon mono toroga kolooro bao jaagoo kaanja kemakuunkanjuun amakeju. Anutunon singisonogogia walaga songbano soraaya kologiti, ii duduun imowamo laligoju.

¹⁰ Oo uumeleen alauruna, Anutunon meweenon onoma onoonoti, ono iikanon riin rindangon nambuti een, mono kamban monon mende tama kamaan kombuya. Kawaaon ononon mono iikanon kotakota rindangon nambombaaon kaparan koma laligowu.

¹¹ Kaen ama laligogi Anutunon injirow sokono koma horon onono Siwe goman naguyanon kuuya tano saanongadeen uutanon ubuya. Ponjana Jiisas Kraistnon Hamoqege ano bentoton Toya kolooja. Iwaa bentoton uutanon ugi kamban tetegoya qaa galen koma onono oyanboyan koloon laligowuya.

¹² Bunja qaa honanon kana kaanja qendeema ononji, ono ii mono bunja qen aon iikanon bon qen nama kotiju. Kawaaon qaa aren jejen, ii saanon moma asarijuto, niinon kilen iikawaajon kamban so jen gbilin onomabaajon mojen.

¹³ Kaen moma sele busu kokawaa kala kuunon laligomanatiwaa so qaa aren ii duduuwobotiwaajon momogia jen gbilin kuun onomabaajon mobe sokonja.

¹⁴ Niinon sele busuna kusuga koi kala kuun kaanja luluuma uulanawo komun koomu gomanon umanati, kaen moma yagojen. Ponjana Jiisas Kraistnon kaanagadeen buju qaa kaanjadeen nisaano mobe.

¹⁵ Qaa aren kuma onombeti, iikanon uu wombogianon ero niinon goron qen koomu gomanon kembe iikawaa gematanon kaanagadeen ii saanon kamban so romongon laligowu. Niinon iikawaajon kotiin kaparan komakejen. Kian.

Kraistwaa asamararanja ii jaanananon iima nanjon jenkejon.

¹⁶ Poŋnana Jiisas Kraistnon qabuŋaya uuta meŋ gawon ku-usuŋawo meŋ laligoroti, nononon ii nononanaa jaanananon uun iima laligonin. Kaen laligon iikawaa so ku-usuŋaa kania ano eleema kawaatiwaa qaaya ii jen asarin onoma laligonin. Ii beŋ sosombarj sundu* kaanja mende jembiri anin roromonjo giraboga kaanja ii lan mende otaan laligonin.

¹⁷ *Niinon Jiisaswaa qabuŋaya uuta ii nononano kokaen kolooro iinin: Asamararan Toya uuta iinon qaa ijoro qa kokaen kolooro moro: “Eja koi neenaa wombo merana kolooro iwaajon uunanon qeangoro iimasiin mojen.” Kaen ijoro moro Man Anutunon asamararan muro akadamyua buŋa qen aon laligoro.

¹⁸ Nononon iwo baanja kowoga kanon uma laligonin qa iikanon Siwenonja kolooro monin.

¹⁹ Gejatootoo ejemba waladeen Buŋa qaa jen oogiti, ii kambaŋ kokaamba moma sorogon anjon konin powowon kotakota koloon nononja. Kawaa-jon Buŋa Tere walagaa qaaya ii mono tororo geja ama buŋa qen aon laligowu. Kiwanon goman sinsingoro asarinkeji, gejatootoo qaa iikanon mono iikawaa so jen asarin onomakeja. Ono iikawaa asasaganon qokotaan nambuti een, mono saanon Anutu-waa kana honja iima pangamambaa nanamemenja yakarin mesaon laligowu. Kaanja laligon uma mambongi goman wenjeran suluro gomaambawaa widia asugiro uwombogianon asariwaa. Poŋnananon eleema kawaatiwaa widianon mono meŋ asarin onono iima Anutu-waa iwoi kuuya iima asaridaborowu.

²⁰ Qaa waŋa mutuya koi mono moma asarin mende duduuwu: Balon ejemba monjon Buŋa Terewaa gejatootoo qaaya ii iyanjaa roromonjo qaganon jen asarimambaajon amamaankebaa.

²¹ Ii kokaembaaon amamaankebaa: Balon ejemba mombaa uusiinanon kambaŋ monjon mende nemun kono gejatootoo qaa kolooro jegi. Kaen qaagoto, Unja Toroyanon gejatootoo ejemba uugianon sololoon onono Anutu-waa jetanonga qaa meŋ jegi. Kian.

2

Boi takapolakayanon mono laligon tiwilaawu.

¹ Gejatootoo ejemba takapolakaya ii kaanagadeen Israel kanageso batugianon asugigi. Iikawaa so onoo batugianon boi soosooya kaanagadeen asugiwuya. Asugin nama onoo momalaarigia tiwilaawaatiwaaon enkalolon qaa batuya batuya ii aasangoyanon meŋ batugianon kawuya. Somatanananon dowegia meroti, Poŋ ii kaanagadeen qakooma mun iikaanja kanon iyanigia kondeema aon uulanawo tiwilaawuya.

² Kaento, ii kilen ejemba seiseiyanon yonoonon serowilin siligia otaan iyanjiaa jaajaa laligowuya. Kaanja laligowuyatiwaaon ama ejembanon roromongogia angi qetetanoro uumeleembaa kana honjaon mogi gamuyawo koloonkebaa.

³ Boi takapolakaya yononon mono otoko qaganon sundu kania kania jembiri (qaa aisenja) lan jen sein laligowuya. Kaanja laligogi ononon ii moma afaangon monen iwoi meŋ kululuugi lan amanagaju meŋ laligowuya. Anutu-non ejemba kaanja yonoo qaagia mono monowaa monoyanon jen

* **1:16:** Beŋ sosombarj iikawaa kania mon ii kokaen: Momo ejemba yonoo uugianon jembiri momo letono qaa kania kania lan romonjon gisomaso angi koloonkeju. * **1:17:** Mat 17.1-5; Maak 9.2-7; Luuk 9.28-35

tegorota irona meleeno qagianon ubaatiwaajon eja. Anutunon kondemondeema onjomabaajon ataqatan imowamo mende ambaato, hon toonaga siimbobolo moma laligowuya.

⁴ Kondemondeen koloowaatiwaa galen meme qaa tosaana ii kokaen: Siwe gajoba tosanon Anutuwa jeta qotogon singisongo angiti, Anutunon ii mende injiima koboorto, hagon onono gere sianon emukanon kemegi. Hagon pangaman ziwiziwi dutanon onooma aen gbadonon (tape) gbadoon onono. Gbadoon galen koma onono qaagia jen tegowaatiwaajon mamboma ragita rama kouju.

⁵ *Monowaa monoyanon ejemba angonjoragiawo namonon laligogiti, Anutunon ii kaanagadeen mende injiima koboorto, gboulu somata jero waama unun turun onono. Turun ononoto, kilen eja Nooa iinon uumeleembaa qaa jen nanamemen dindina ambutiwaajon ama uukuukuu men onoma laligoroti, ii ano ejemba 7 ii laaligogia angon koma sopa somonon onono.

⁶ *Kaanagadeen Sodom Gomora taon woi ii tiwilaawaatiwaa qaaya jen tegon gerenon onoro gere sogogaragadeen eri. Ejemba angonjoragiawo yonoonon iwoi nomaen koloowaati, iikawaa sareya iibutiwaajon ii ano koloojao.

⁷ *Gerenon kuuya onoomabaajon anoto, kilen eja solana Loot ii wala batugianonga metogon angon koma muro. Jeulalan ejemba serowilin nambonambon ama iyangiaa jaajaa nanamemen tosaana tondu анги iima yonoonon moma bolin uuta kamaaro laligoro.

⁸ Eja solana ii yonoo batugianon laligon nanamemen jeulalan kanjanawo iima moma laligoroti, iikawaajon mono ween so moma jinjingon laligoro. Iwaa uuta solananon mono suulan boliro laligoro.

⁹ Galen meme qaa jejeni, iikanon Anutuwa kania kokaen qendeemakeja: Ponon ejemba Anutuwa laaligo kombomba koma gbilinkejoni, anana saanon angobatononga metogon wanana somongomabaajon momakeja. Iikaan momakejato, ejemba doogoya ii qaagia irona meleeno qagianon uro gajobaurutanon galen koma onongi laligowuya. Kaana laligon ugi kaman somatanon karo qaagia jen tegoro toroqen siimbobolo moma laligowuya.

¹⁰ Ejemba selegiaa siin kombomba bologa otaan angonjora-giawo koloon jeulalanon Anutuwa ku-usuna men kamaan amakejuti, Anutunon ii mono waladeen jen tegon ononota siimbobolo somata moma laligowuya. Boi takapolakaya yononon mono jaba-arambaran qaganon iyangiaa jaajaa laligon Siwewaa bensakon kawali asamararangiawo eukanon laligojuti, iyonoonon sombugia mende momakeju. Ii qaago totoonto, ii kaanagadeen uuqe qaa tokoronkota jen onomakeju.

¹¹ Kaen amakejuto, Siwe gajoba ku-usungiawo boi soosooya ii unuugun uuta koloojuti, ii kilen Siwewaa bensakon kawali ejemba ii Pombaa jaasewananon qotogon uuqe qaanon tokoronkota mende jen tegon onomakeju.

¹² Gajoba yononon kaen mende amakejuto, ejemba yononon selegia men uma Buna qaa mende moma koton ii kilen yonoonon uuqe qaa tokoronkota lan jenkeju. Oro soona kaana momakootogia hona mende kolooro oro laaligowaa siin iwoi qerewena iigadeen momakeju. Oro soona ii koloogita ejembanon lan unugi komunkejuti, iyononon mono iikawaa so lansan tompin laligon tiwilaawuya. Iyangiaa siin roromongogia ingonmangonanon mono kondeema onongi tiwilaadaborowuya.

¹³ Tosaana horon ureen ama onongi kakasilin mogito, Anutunon iyangiaa qaagia irona meleema onono siimbobolo iikayadeen qagianon

ubaa. Uumeleen ononon uukalen qendeema aowombaajon ajoroon lomban angi boi takapolakaya yononon mono iikanon kaanagadeen kankeju. Kan dogogia asuganon qendeema iyangiaajonadeen romonjon baonon newageen nepaqepalo nenkeju. Kaen ama onoo sele jewongia borona borona gamugiawo kaana kolooju. Iyangio sele busugiaa siina metogowombaajon ajoajoroo iwoi asasaganon ama serowilin asuganon ama lansan aisoonkeju. “Ziozwaa eja toya koloojon,” jen tosia onoojon mende romonjon tiligon onombombaa korisoro momakeju.*

¹⁴ Jaagianon kaisero jaajaa unj emba injiimakejuti, ii serowilingadeen ambombaajon momakeju. Serowilin iwoi ambombaa siina ii mende totoon mesaowombaajon momakeju. Ejemba kongbara komakejuti, ii horon ononji kana goraayanon kemegi horombobo menj arogia mosomakeja. Otoko ama uuroromongogia kotakota iikanon eja. Kaen amakejutiwaajon Anutunon seigon onono tiwilaawuya.

¹⁵ *Yononon kana dindiņa gema qen uusoosoo tintuan kema gejatootoo eja Balaam Beorwaa meria iwaa uugere kana otaankeju. Kere eja pon monjon Balaam Israel ejemba tiliqili ama onombaatiwaajon tawa muroti, uusiņanon mono monen ii memambaajon koloon muro.

¹⁶ Koloon muroto, dongi monjon kilenayaaajon terenjon jen muro. Dongi qaa mende jejeta kanon mono eja aronon qaa jen gejatootoo eja iikawaa uusoo nanamemen ii somonjon muro amamaaro.

¹⁷ Ejemba yononon mono apu jaaya juuguya kaana tani laligoju. Raidimbon haamonon koosu omaya konj qaa ii utitiņ onomakeji, mono iikawaa so een lansan kema kankeju. Anutunon yonoojon pangaman ziwiziwiwaa uutanon miri arenjon ononoti, mono dutanon emukanon kemen laligon ubuya.

¹⁸ Yononon gejajuju qaa omaya jen selegia menj uma lan aweqawele ama terenjonkeju. Sele busuwaa siingia kombombanja bologa otaan serowilin nambonnambonon ejemba lan horon onomakeju. Tintuan laligojuti, tosiannon iyonoo batugianonga olon kongiti, mono ii kele qaanon kuun ononji kana goraayanon kemegi horombobo menj arogia mosomakeja.

¹⁹ Iwoi monjon ejemba monj somonjon galen koma munkeji, iikawaa kasayanon mono ii somonoro ii tawaya qaa een welen qen laligoja. Iikawaa so boi takapolakaya yononon kele qaa kokaen lan jenkeju, “Ono mono nono toroqen nononji saanon kasagia qaa solana (frie) koloon onoangiaa jaajaa laligowu.” Qaa kaen jenkejuto, ii kilen iyangio anjonjoragiala welenqeqeya koloon iikawaa kasanon laligoju.

²⁰ Yonoo kaniagianon kokaen dogoro laligoju: Ponana Jiisas Kraist Hamoqeqe Tonana ii moma koton iikaana kanon balombaa nanamemen anjonjorayawo ii misinjon gema qenjo mono mombo iikawaa kasanon kokosiņ aon osin raju. Kawaajon kanakanaiyanon kilenkilenda laligogito, tetegoyanon kileqileedaboron laligoju.

²¹ Anutunon qaanana jen tegoro solananiwombaa kania wala mende moma koton tompin laligowuyaga, iikanon mono afaana koloon ononaga. Kaen koloonagato, Buna ii onanon injijogi kania moma kotogi bunagiaga kolooro. Uugia meleema iikawaa gematanon jojopan qaa kowoga gema qegiti, iikanon mono iwoi kanjanawo koloon gamu qen onomakeja.

²² *Gema qen kokosiņ aon kamaan unuroti, ii gbaqooson qaa honabona woi iikawaa so kolooja. Qaa jeta monj ii kokaen, “Kasunon loma mombo

* **2:13:** Boi yononon toron kaana asanjon rajuto, wangogianon iyonoonon qagon jangowabo.

* **2:15:** Jan 22.4-35 * **2:22:** Gba 26.11

eleema lolonja nenkeja.” Qaa jeta monj ii kokaen, “Bao apu moriningo mono mombo eleema sumu pilinpinon lugun kemen lomu aonkeja.” Kianj.

3

Ponj kawaatiwaa soomonjo qaaya

¹ Oo wombo alauruna, niinonj tere indinj woi koi ambe onoononj kaja. Qaa jejenj, onjo ii modaborojuto, niinonj Bunja qaawaa honja koloowaatiwaaajonj uugia soraaya ii kuunj jenj gbilinj onoma tere indinja woi koi kokaembaajonj oojej:

² Gejatootoo ejemba soraaya yonononj eenanonj Bunja qaa jenj laligogiti, ii mono duduuwubo. Kaanagadeen Ponj Hamoqeqe Toyanonj jenjkooto nonono onjoangiaa wasiwasi eja aposolurugia nonononj kuma ononinj, mono ii romonjonj koma gbilinj aonj menj laligowu. Kawaajonj niinonj qaa iikayadeen oowe indinja woi kolooja.

³ *Qaa mutuya monj ii kokaenj moma asariwu: Kraistnonj eleemambaajonj ano kambanj tetegoya kanonj mepaqepae ejemba asuginj nanamemengianonj iyangiaa siingia kombombanja bologa ii otaanj mepaqepae qaa jenj laligowuya.

⁴ Tosianonj eleema kawaatiwaa qaaya kokaenj jenj qewagonj laligowu: “Kawaatiwaa soomonjo qaaya ii mono dakanonj eja? Ambosakonananonj laligonj kouma komugiti, kambanj iikanonja iwoi monjonj mende meleeno kemero. Anutunonj Siwe namo mokolonj orono ilawoila kuuya kanainj eroti, ii mono kaanjadeen enj kouro laligojonj.”

⁵ *Kaen jenj qaa kota koi duduunkeju: Anutunonj monowaa monoyanonj jenj kotonj qaayaa ku-usunjonj siwe namo mokolonj orono. Kaanagadeen jenj kotooro apu deema horonj kenji apu uutanonja namo asuginj kouro. Yonononj qaa kota ii mojuto, ii mende mojonj tani mondonj lanj jenj lolomoninj amakeju.

⁶ *Kanagenj jenj kotooro apu gboulunonj waama balonj tururo ejemba kambanj iikanonj namononj laligogiti, ii apu nenj motonj komugi.

⁷ Yonononj apunonj unjuro komugito, namo sombinj kambanj kokaamba iriimakejonj, ii gerenonj tiwilaawaatiwaa so kolooja. Anutunonj iikawaa qaaya ii gbontonj gbontonj jenj kotodabororota eja. Qaa iikawaa honja koloowaatiwaa kambanjonj kanj kuuro Anutunonj ejemba anjonjoragiawo laligowuti, iyonoo qaagia jenj tegonj kondeema onono tiwilaawuya.

⁸ *Kaenj koloowaato, wombo alauruna, nononano iininj gbani 1,000 ii kambanj koriga koloojato, Bunja qaa motoonjo koi mono mende duduuwu, “Weenj motoonjo ii Pombaa jaasewanonj gbani 1,000:baa so kolooja ano gbani 1,000 iiro weenj motoongowaa so kolooja.”

⁹ Pombaa soomonjo qaa ii honawo koloowaato, iikawaa kambanja ii tororo mende mojonj. Tosianonj kambanj ii qero ubaatiwaaajonj romonjonj lanj jenkeju. Anjo kambanja mende qero ubaato, moma mokosinjonj ejemba kuuyanonj uunana meleembonatiwaaajonj mambomakeja. Monjonj gere sianonj kemebabotiwaaajonj mono kaparanj komakeja.

¹⁰ *Qaayaa honja koloowaato, Pombaa kaka kambanjonj mono yongoro meme ejawaa tani kanj kuuwaa. Ii obabanj kota banananonj riiro ama-maawonja. Kambanj iikanonj namo sombimbaa iwoi ii-iita kuuya ii mono gere toonj jenj sogoyagadeen ewaa. Weenj koinj, sengelao ano sombimbaa

* **3:3:** Juud 18 * **3:5:** Jen 1.6-9 * **3:6:** Jen 7.11 * **3:8:** Ond 90.4 * **3:10:** Mat 24.43; Luuk 12.39; 1 Tes 5.2; Isa 16.15

iwoiya kuuya ii juquma oton jinjererenawo qama alin qaombuya. Namono ejembanon iwoi kuuya iikanon men angita eji, Anutunon ii kuuya kondemondeema meleeno kemebaa. Kemej jen tegoro iwoi mon mende totoon ewaa. Awawi totoon!

¹¹ Ilawoila kuuya ii tani kaana juquma qaombutiwaajon ononon mono ejemba nomaana koloon laligogi sokonaga? Kawaajon mono nanamemen soraaya otaan Kraist kaana koloon laligowombaajon koma gbilin aon laligowu.

¹² Ono Anutuwaa kamban somata ii kan kuuwaatiwaajon mamboma ulanawo kawaatiwaa gawona kaparan koma men laligoju. Kamban iikanon namowaa ilawoilaya ano ween koin, sengelao ano iwoiya ii gere toon tanururun jewaa. Anutunon sombimbaa ilawoilaya ii kuuya kondemondeeno juquma jedaborowaa.

¹³*Kaen jedaborowaato, Anutunon iwoi asugiwaatiwaa qaa somongorota eji, nononon iikawaa so namo sombin dologa mokoloon orombaatiwaajon mambomakejon. Ii mokoloon orono iikanon keuma nanamemen dindina otaan laligowona.

¹⁴ Oo wombo alauruna, ono kamban somata ii kan kuuwaatiwaajon mamboma laligoju. Kawaajon mono kokaen ambombaajon kaparan koma nambu: Uugia soraaya kolooro Anutunon jewongia boronaa qaaya mon mende mokoloo iwo ososogojutiwaajon luaenon laligowu.

¹⁵ Mamboma Ponanaa uu taniaajon kokaen romongon laligowu: Iinon ono uugia meleema mombo letombutiwaa kambana qen koriro uro mamboma onoma mokosingon laligoja. Wombo alanana Poolnon kaanagadeen qaa iikayadeen onononoto, Anutunon momakooto uuta murotiwaa so qaa ii onononono.

¹⁶ Iikawaa qaaya ii tereya kuuya kanon jen onkejato, Buna Tereyaa uutanon qaaya tosia ii lombotawo. Kawaajon tosanon ii moma asariwombaajon janjarin riin bimoonkeju. Poumapou ejemba kongbara qen kokobimbin lan laligonkejuti, iyonononon tereya tereya ii tondu meerangonkeju. Iikawaa so Poolwaanon qaa ii kaanagadeen melenqeleen анги sipasipa koma soonkeja. Kaen meerangon nama iyanjia men bolin aon gere sianon kemebuya.

¹⁷ Yonononon kemebuto, wombo alauruna, onononon kaen koloowaatiwaa qaaya ii mono waladeen modaborogita laligoju. Kawaajon mono onongia galen men aon laligowu. Jeulalan ejemba kana songin qiwitigonkejuti, ononononon mono iyonoo kele qaagianon horon onono onotaan jinjan kem-bubo. Laaligowaa tando powowon kotakota iikanona kaen ligisoon tama kamaan unuwabo.

¹⁸ Ponana Jiisaswaa kalenmoriananon nanjuti, iikanon mono mombo torogon men somariin laligowu. Hamoqeqe Tonana Kraistwaa kania moma kotojuti, ii mono torogon moma sororogon laligowu. Ii mepeseenin qatanon kamban kokaamba akadamyawo koloon kanagen tetegoya qaa kaana en ubaa. Qaa ii onanon.

* **3:13:** Ais 65.17; 66.22; Ais 21.1

Jombaanon Tere 1 Jonon Tere mutuya ano. Jen-asa-asari

Jonon uunon jopagon aoawaa qaaya ii kotiin jen laligoro. Uumeleen ejemba anana Anutu ano Jiisas Kraist yorowo qokotaan nama uunana somongon aon motoongo koloon laligojon.

Tosianon qaa qolonmolongoya ii ejemba kokaen kuma soon onoma laligogi: “Jiisasnon Siwe ejagadeen kolooja. Balonon iwoi kuuya ii bologa kolooja. Kawaajon Jiisasnon balon eja hona mende koloon laligoro.” Qaa kawaajon ama tosianon “Anutu moma laarijon,” jen nanamemen awaa mesaon sisau silemale laligon ejemba tosaana yon kazi ama onongi ano gezen injarere laligogi. Qaa sena sena kaanonon zioz men boliwabotiwaajon Jonon gejanono qaaya terenon kokaen oon anota karo, “Jiisasnon Siwe ano namo ejaga motoondeen kolooja. Namonon gawon meme ano momo meme ii iwoi bologa qaago. Kawaajon ‘Anutu moma laarijon,’ jen Meria Jiisas mende mesaowona ano alaurunana onowo uunananon jopagon aowona. Uujopa ii mono kaparan koma ama aonkebona.”

Tere kokawaa bakaya waja 6 ii kokaen:

Laaligowaa kania ii Jiisas 1:1-4

Asasaga ano pangaman uutanon laaligo 1:5-2:29

Anutuwaanon ano Satambaanon merabora 3:1-24

Uja me ome ii mono kaniagara gosin mobu. 4:1-6

Uujopawaa kania ano jenkootoya 4:7-21

Momalaari anana bologa haamo amakebona 5:1-21

Laaligo kotigaa qaaya ii Jiisas Kraist

¹ *Niinon laaligo kotigaa qaaya jemambaajon tere koi oojen. Waladeen laaligowaa qaa Toyanon laligorogo kanagen ilawoila kuuya kolooro. Iinon laligon kouma namonon kamaaro ii jaanananon iima boronananon selia oosirinin qaaya jero moma laligonin.

² *Oyanboyan laaligowaa Toyanon asugirota nononon ii iima kania nanjon jen dangunu kaana nanjon. Laaligo tetegoya qaa iikawaa Toyanon Manawo laligon kouma kamaan asugin nononoti, nononon iikawaa Buna qaaya jen asarin uugia kuunkejon.

³ Nononon Manana ano Meria Jiisas Kraist yorowo uunana somongon motoongo koloon laligojon. Ono kaanagadeen uugia nonowo somongon motoongo laligowombaaajon moma iwoi iima monini, ii jen asarin onomakejon.

⁴ Korisoronon uunana saa qero laligowombaaajon qaa koi nejaunawo jen asarin oojon. Kian.

Pombaa asasaganon laaligo

⁵ Buna qaa iwaa Meriaanonga moma jen asarin ononjoni, ii kokaen: Anutunon asasaga Toya kolooja ano iwaanon pangaman mon mende eja.

⁶ “Nononon iwo uunana somongon motoongo laligojon,” kaen jenon jen kilen kaiyakanananon kematoukantou ama pangamanon laligojoni

* 1:1: Jon 1.1 * 1:2: Jon 1.14

een, mono qaa qolonmolongoya jen nanamemenananon qaa honja mende otaankejon.

⁷ Anutunonj asasagaa uutanonj laligoro nonononj iikawaa so kaiyakanana asasagaa uutanonj amakejonj een, mono batunananonj uunana somonjonj aonj motoonngo laligoninj Meria Jiisas Kraistwaa sayanonj mono singisonjononana kuuya songbamakeja.

⁸ “Uunananonj singisonngo mende eja,” kaenj jewonagati een, mono anana tiligonj aoninj qaa honjanonj uunananonj mende nanja. Qaago!

⁹ Singisonjononana jokoloojonj een, iinonj mono uuta dindinja so soomonngo qaaya pondanj otaanj singisonjononana mesaonj nanamemenana doogoya kuuya songbamakeja.

¹⁰ “Singisonngo mende aninj,” kaenj jewonjati een, mono qaa Toya uuguninj Anutunonj qolomolonj jeje eja kaanja kolooro qaayanonj uunananonj mende nanja. Kianj.

2

Jiisasnonj aworo koipu Tonana koloaja.

¹ Oo kokouruna, onononj singisonngo ambubotiwaajonj qaa koi oojen. Ii oojento, monjonj kilenj singisonngo anagati een, aworo koipu Tonananonj mono enj nononja. Jiisas Kraist iinonj Manjaa kosianonj laligonj qaa kuuya dindinjagadeenj gosinj ama nonomakeja.

² Aworo koipu Tonana iinonj singisonjononanaa tawaya koloonj koma konjoratinj nonono. Ii ananaa singisongowaaajonjagadeenj qaagoto, mono namononj kuuya ananaa singisonjononana ii kaanjaadeenj koma konjoratimambaajonj komuro. Kianj.

Tenkonjonj ii kaiyaka dindinja.

³ Anutuwaajojopanj qaaya tenj komakebonjati een, iikaanja kanonj ii moma mujonj, ii saanonj uuwoiya qaa moma yagojonj.

⁴ Monjonj “Anutu moma mujen,” jenjojopanj qaaya mende tenj koma otaankeji, iinonj mono qolomolonj qaa jeje ejembaga kolooro qaa honjanonj iwaa uutanonj mende eja.

⁵ Qaagoto, monjonj Anutuwaajojopanj qaaya tenj koma otaankeji, Anutuwaajojopayanonj mono onjononj iwaa uuta saa qero akadamyawo laligoja. Iikaanja kanonj Anutuwo qokotaanj motoonngo laligojonj, ii moma yagojonj.

⁶ Monjonj “Anutuwo qokotaanj laligojen,” jeji, iinonj mono Jiisasnonj nanamemenanja anoti, iikawaa so mono otaanj ama menj laligowaatiwaa so koloaja. Iikaanj mende ama menj laligoro mende sokonja. Kianj.

Uujopa ambonjatiwaa jojopanj qaa gbilia

⁷ *Oo wombo alauruna, niinonj jojopanj qaa gbilia qaagoto, jojopanj qaa walaga kanakanaiyanonga enj ononj, mono ii ononj ononjen. Jojopanj qaa walaga iikawaa Buja qaaya ii mono moma laligonj kougi.

⁸ Kilenj iikawaa jenkootoya gbilia ii ononj ononjen. Panjgamanonj alimambaajonj ano asasagaa honja asarinj somarijnkejiwaajonj jojopanj qaa iikawaa honja mono Anutuwaanonj ano onoononj koloonj asuginj eja.

⁹ Monjonj jetanonj “Asaganonj laligojen,” jejato, alia kazi ama muji, iinonj mono toroqenj panjgamanj uutanonj laligoja.

¹⁰ Monjonj alia jopagonj munkeji, iinonj mono asasagaa uutanonj pondanj laligoro silianonj tosaanja singisonngo ambutiwaajonj mende kondoonkeja.

* 2:7: Jon 13.34

¹¹ Kaento, moŋnoŋ alia kazi ama muji, iinon mono umuŋkoŋkoŋanon kematoukantou laligon nanamemenŋ pangaman uutanon amakeja. Pangamanon jaaya meŋ gooro jinjaun ama laligojiwaaŋon dakanon kemaati, ii aŋo mende moma kotoŋkeja. Qaago.

Anutunon ŋingisonŋonana qosolonŋonkeja.

¹² Oo meraborauruna, Jiisanon komun qa somata meŋ laligojiwaaŋon ama Anutunon oŋoo ŋingisonŋogia mesaon qosolonŋodabororo. Iikawaaŋon qaa koi oon oŋonjen.

¹³ Oo maŋuruna, moronon kanakanaiyanonŋa laligon kouji, oŋo ii moma muŋ laligon kougi. Kawaaŋon qaa koi oon oŋonjen. Oo gbaworouruna, oŋo kileŋaa Toya haamo ama muŋ laligojuti, iikawaaŋon qaa koi oon oŋonjen. Meraborauruna, oŋo Maŋnanaa kania moma koton laligojuti, iikawaaŋon qaa koi oon oŋonjen.

¹⁴ Maŋuruna, moronon kanakanaiyanonŋa laligon kouji, oŋo ii moma muŋ laligon kougita kouju. Kawaaŋon qaa koi oowe oŋoonon kaja. Eja gbaworouruna, oŋo Anutuwaanon Buŋa qaa uugianon aŋgi kotiin nano esuŋmumugiawo koloon kileŋaa Toya haamo ama muŋ laligoju. Kawaaŋon qaa koi oowe oŋoonon kaja. Kian.

Balombaa nanamemen bologa mono yakariwu.

¹⁵ Oŋo balombaa nanamemen bologa ano iwoi kuuya iikanon eji, iikawaaŋon mende nan oŋomba. Moŋnoŋ uutanon balombaa nanamembaaŋon nan muji een, Maŋnanaa uujopayanon mono iwaa uutanon mende nanja.

¹⁶ Balombaa nanamemen ii kokaen: Ejembanon sele busugiaa ŋingia kombombaŋa bologa otaankeju. Iwoi jaagianon iima iimasiin ama koposonŋonkeju ano balombaa laaligogiaaŋon biririgon terereen selegia meŋ umakeju. Ii ano uugere tosaŋa ii Maŋaanonŋa mende kankeja. Qaago! Ii balombaa nanamemen bologa kolooja.

¹⁷ Balombaa nanamemenon goron qewaa ano iikawaa ŋingia bologa bologa ii kaanagadeen goron qewuto, moŋnoŋ Anutuwaa uusiinŋa ten koma otaankeji, iinon mono bon qen kambaŋ tetegoya qaa kotiin laligon ubaa. Kian.

Kraistwaa tuarenjenuruta ii mono asugiju.

¹⁸ Oo kokouruna, Kraistwaa kitia* nama tuarenjen ama mubaati, iinon kambaŋ tetegoyanon asugiwaati, kaen jegi momakeju. Qaa iikawaa so kambaŋ kokaamba Kraistwaa tuarenjenuruta mamaganon mono asugin nanju. Qaa iikawaa hona kaen koloorotiwaajon ama kambaŋ tetegoyaa uutanon kouma laligoŋon, iikaan moŋon. Iikawaa aiweseya kaen.

¹⁹ Tuarenjen ejemba iyononon ananaa tuuŋnondeen laligon nonomesaon kengi. Uugia nonowo selesele somonŋon momalaari kanageso batunananon tondu laligon boratigi. Ananaanon kanageso hona koloowuyagati een, mono ananawo pondan qokotaagi motoon laligowonaga. Nonomesaon sigensigen nanjuti, sili iikanon mono kaniagia kokaen qendeema nonono iima moŋon: Iyonononŋa moŋnoŋ nonowo oŋanon motoonŋo mende koloon laligoro.

²⁰ Yononon sigensigen nanjuto, Kraistnon Uŋaya Toroya oŋoo uugianon maaro bedu meŋ inaan oŋono kuuya oŋonon qaa hona moma koton laligoju.

²¹ Oŋonon qaa hona mende moma kotowubotiwaajon ama qaa koi mende oon oŋonjen. Kawaaŋon qaagoto, oŋo qaa hona moma kotoju ano

* **2:18:** Kraistwaa tuarenjenŋa ii Antikraist. Griik qaa anti, iikawaa kania ii woi. Iinon Kraistwaa kitia nanja ano Kraist tuarenjenŋa ama muŋkeja.

qaa honanon qaa qolonmolongoya mon kondoomambaajon amamaankeja. Kawaajon qaa koi ononjen.

²² Jiisasnon Hamoqege Toya Kraist koloojato, mon moronon qaa ii qakoonji, iinon angomokolon ejembaga kolooja. Iinon Kraistwaa kitia nama tuarenjen ama mun Man ano Meria ii motoon qakooma oromakeja.

²³ Monnon Mambaa Meria qakoomakeji, iinon Man qaa een laligoja. Monnon Meria jokolonkeji, iinon mono Man kaanagadeen mokolon iwo laligoja.

²⁴ Ono Buna qaa kanakanaiyanonga moma kougiti, ii uugianon kotiin nambaatiwaaajon galengia men aowu. Buna qaa moma kougiti, iikanon uugianon nambaati een, ononon kaanagadeen mono bon qen Man ano Meria yorowo qokotaan nambu.

²⁵ Kraistnon soomongo qaa kokaen nononota eja, “Niwo nambuti een, mono laaligo oyanboyanawo onombe tetegoya qaa kotiin laligowuya.”

²⁶ Tosianon batogon jinjaun men onomakejuti, niinon iyonoojon ama qaa ii ononjen.

²⁷ Tosianon jinjaun amakejuto, Kraistnon Un Toroya onoo uugianon maaro bedu men inaan onomakeja. Un Toroya iinon uugianon bon nano mende looriwuti een, ononon mono boi mombaajon mende amamaawuya. Ii kokaembaajon: Iwaa Un Toroyanon mono nanamemen awagaa qaa kuuya kuma onomakebaa. Bedu men inaan onomakeji, ii iwoi qolonmolongoya mon qaagoto, momo qaa hona toonga koloonkeja. Kawaajon qaa hona kuma ononotiwaa so mono qaaya kuuya ten koma Kraistwo pondan qokotaan nambu.

²⁸ Oo kokouruna, ono mono Kraistwo koronon qokotaan nambu. Iwo nama laligonin mombo asugiwaati, kamban iikanon mende konjoma nonono gamu qaganon mende kokomomola men kembonato, saanon iwaa jaanon awasanaka qaganon saitingen nambona.

²⁹ Kraistnon solana kolooji, ononon qaa ii moma kotojuti een, mono qaa koi kaanagadeen saanon moma asariwu: Ejemba kuuyanon nanamemen solana amakejuti, iyononon mono kaanagadeen Anutuwaanonga koloon iwaa meraboraana kolooju. Kian.

3

Anana Anutuwaanonga koloon meraboraana koloojon.

¹ *Mobu! Siwe Manananon nonoojon “Neena meraboraana,” kaen nonooma iikanon uujopaya somata qendeema nonomakeja. Anana onanon Anutuwa meraboraana koloojon. Ii koloojon iwaajon balon ejembanon kanaanana mende moma koton laligoju. Anutuwa kania mende moma kotojutiwaaajon anana kanaananaajon kaanagadeen kokobimbin ama laligoju.

² Oo wombo alauruna, kamban kokaamba anana Anutuwa meraboraana koloon laligojon. Kaen laligon kanagen nomaen koloon laligowonati, ii asuganon mende asugija. Qaa motoongo mojonji, ii kokaen: Iinon mombo asuganon asugiro kaitania hona jaananon iibonati, kamban iikanondeen mono letoma ii kaana koloowona.

³ Daen yononon Kraistwaaajon jejeromonromon iikaan ama mun laligojuti, iinon mono ii koma konjoratin onono iwaa tani kaana soraaya koloon laligowu.

⁴ Daen yononon singisongo amakejuti, iyononon mono kana qaa qen waleemakeju. Singisongo ii jeulalan nanamemenga.

* 3:1: Jon 1.12

⁵ *Kraist aŋo singisonŋoya qaa iinonj mono ananaa singisonŋonana koma konjoratimambaaŋonj kamaanj asugiroti, ii moju.

⁶ Daenj yonononj Kraistwo bonj qenj nanjuti, iyonononj singisonŋo mende ama laligoju. Moŋnonj singisonŋo toroqenj amakeji, iinonj Jiisas mende iima kania mende moma kotonj laligoja. Kianj.

⁷ Oo kokouruna, moŋnonj jinjauj menj onombabotiwaajonj mono galenŋia menj aonj laligowu. Kraistnonj solanŋa koloojiwaa so moŋnonj nanamemenj solanŋa tororo otaankeji, iinonj solanŋa kolooja.

⁸ Kilenŋaa Toyanonj kanakanaiyanonŋa singisonŋo ama kouma laligoja. Kawaa so daenj yonononj singisonŋo amakejuti, iyonononj mono Kilenŋaa Toyaa bunŋaga kolooju. Anutuwaa Merianonj mono iwaa gawonŋa kisiyaen memambaaŋonj kamaanj asugiro.

⁹ Daenj yonononj Anutuwaanonŋa koloogiti, iyonoononŋa moŋnonj laaligo qaita mombaa uutanonj ejiwaajonj ama singisonŋo mende toroqenj amakeja. Kolokoloo donŋoga koloonj laligojiwaajonj ama singisonŋo toroqenj amambaaŋonj amamaankeja.

¹⁰ Daenj yonononj Anutuwaa meraboraana koloonj daenj yonononj Kilegaa Toyaa meraboraana koloojuti, ii kokaenj gosinj moma asariwonŋa: Moŋnonj nanamemenj solanŋa mende otaankeji, iinonj Anutuwaa bunŋa mende kolooja. Kaanjiadeen moŋnonj alauruta mende jopagonj onomakeji, iinonj Anutuwaa bunŋa mende kolooja. Iikawaa aiweseya kaenj.

Oŋo mono jopagonj aonj laligowu.

¹¹ *Bunŋa qaawaa kota kanakanaiyanonŋa moma kouma laligojonj, iikawaa jojopanj qaaya ii kokaenj: Anana mono uunonj jopagonj aonj laligowonŋa.

¹² *Kein (Kain) iinonj Kilegaa Toyaa bunŋa laligonj koga qero komuro. Anana mono ii kaanŋa koloonj laligowombo. Iinonj kokaembaajonj koga qero: Anŋaa nanamemenjanonj bologa kolooroto, kogaanonj ii solanŋa kolooro. Mono iikawaajonŋa qero.

¹³ Oo uumeleenj alauruna, balonj ejembanonj kazi ama onombuti eenj, iikawaajonj mono mende walingowu.

¹⁴ *Anana uumeleenj alaurunana jopagonj onomakejonjiwaajonj ama qaa koi moma asarijonj: Anana koomu kotigaa jawoya waleema laaligo kotiganonj keuma laligojonj. Moŋnonj uujopa mende amakeji, iinonj mono toroqenj koomu kotigaa uutanonj nambaa.

¹⁵ Ejemba alaurugia kazi ama onomakejuti, ii kuuyanonj mono koomuya unu-unu ejembaga kolooju. Laaligo kotiga ii unu-unu ejemba kaanŋa mombaa uutanonj mende eji, ii saanonj moma yagoju.

¹⁶ Jiisas Kraistnonj laaligoya ananaajonj ama qeleema mesaonj jopagonj aoaowaa kania kaenj qendeema nonono iima moma kotojonj. Anana mono kaanjiadeen laaligonana uumeleenj alaurunana yonoojonj ama qeleema mesaoninj sokombaa.

¹⁷ Moŋnonj balombaa ilawoilaya soyanonj menj laligoro alianonj iwoiwaa-jonj amamaanj memeqemeanj ano iijato, kilenj bone koloonj uuta somonŋojonj eenj, Anutuwaa uujopayanonj mono iwaa uutanonj nomaenj enaga?

¹⁸ Oo kokouruna, jopagonj aoao ii je buu susunananondeen tiwirigonj jenkebomboto, ii mono nanamemenananonj qaa honŋa otaanj ama laligowonŋa.

Mono Anutuwaa jaasewanonj saitinŋen nambonŋa.

¹⁹ Anana qaa honaa bunaga koloojon me qaago? Koloojonj eenj, mono saanon uunana bonjon kono Anutuwaa jaasewananon awasankaka nambona. Qaa ii anana gosinj aonj kokaenj moma kotowonja:

²⁰ Uunananon iwoi bologaajon ama jenj nononji eenj, nono qaa koi saanon moma yagojon: Anutunonj gosigosi Tonana koloonj qaanana dindinagadeenj gosiwaa. Anutuwaa roromonjgoyanonj mono ananaa roromonjgonana uugunj uuta kolooro qaa kuuya saanonj modaboroja. Kawaajonj mono saanonj uunana bonjonj kono laligowonja.

²¹ Oo wombo alauruna, uunananonj mende jenj nononji eenj, anana mono saanonj Anutuwaa jaasewananonj awasankaka koloonj saitingenj nambonja.

²² Anana Anutuwaanonj jojopanj qaa tenj koninj nanamemenana ii iiro sokomakejiwaa so ama menj laligonjkejonj eenj, iwoi mombaajonj qama koolinj qisinj mubonjati, ii mono nonono bunja qenj aowonja.

²³ *Anutuwaanonj jojopanj qaa woi ii kokaenj: Anana mono Meria Jiisas Kraistwaa qata menj moma laarinj uunana meleembonja ano jojopanj qaa jenj kotonj nononotiwaa so jopagonj aonj laligowonja. Kaanj mende ama laligowonagati, ii Anutuwaa jaanonj mende sokonaga.

²⁴ Daenj yonononj Anutuwaanonj jojopanj qaa tenj komakejuti, iyonononj mono Anutuwo qokotaanj laligogi Anutunonj yonowo rapingonj nanja. Iinonj ananawo rapingonj nanji, ii Unjaya Toroya nonono uunananonj saje nununj laligojiwaaajonj moma kotojonj. Kianj.

4

Unja me ome ii mono kaniagara gosinj mobu.

¹ Oo wombo alauruna, gejatootoo ejemba takapolakaya mamaganonj gomanj so liligonj laligojutiwaaajonj qaa kuuya ii uulanawo mende menj moma laariwu. Anutuwaa Unjanonj me ome monjonj sololooro qaa jeji, ii mono wala anjotetenonj ama gosiwu.

² Anutuwaa Unjyaa kania ii mono kokaenj gosinj mokoloowu, “Jiisas Kraistnonj kamaanj sele busuwo koloonj laligoro,” daenj yonononj qaa ii jenj asuginjkejuti, iyonononj kuuya Anutuwaa bunja kolooju.

³ Monjonj Jiisaswaa kania kaenj mende jenj asuginjkeji, iinonj Anutuwaa bunja mende kolooja. Kraist tuarenjenj Toyaa omeyanonj mono iwaa uuta sololooro qaa jenjkeja. Monjonj asuginj Kraistwaa kitia nama tuarenjenj ama mubaa,* qaa kaenj injjogiti, iinonj mono kambaanj kokaamba namononj asugija.

⁴ Oo kokouruna, onj Anutuwaa bunja kolooji Unja Toroyanonj uugianonj nama namowaa omejiilana ii unjuugunj haamo ama onjmakeja. Kawaajonj gejatootoo ejemba takapolakaya ii saanonj haamo ama onjoma laligowutiwaa so kolooju.

⁵ Yonononj balombaa bunja kolooji namowaa omeyanonj sololoonj onjmakeju. Kawaajonj balombaa nanamemenja otaanj qaa jegi uumeleembaa gadokopa ejemba yonononj qaagiaajonj geja ama momakeju.

⁶ Anana Anutuwaa bunja kolooninj Unja Toroyanonj sololoonj nonomakeja. Anutu moma mujuti, iyonononj ananaa qaa jeninj iikawaajonj geja qenj momakeju. Anutuwaa bunja mende koloojuti, iyonononj anana qaa jeninj iikawaajonj geja mende ama momakeju. Qaa honaa Unjaya ano

* **3:23:** Jon 13.34; 15.12, 17 * **4:3:** Kraistwaa tuarenjenj toya ii Antikraist. Griik qaa anti, iikawaa kania woi. Iinonj Kraistwaa kitia nanja ano Kraist honja tuarenjenj ama munjkeja.

angomokolombaa omeya yoroo kanagara ii mono iikaen gosin moma kotonkebon. Kian.

Anutunon ujopawaa kania kolooja.

⁷ Oo wombo alauruna, Anutunon jopagon aoawaa wanjaleya kolooja. (Kawaajon ujopa ii apu jaayaan en koumakeja.) Kawaajon anana mono jopagon aon laligowonja. Kaen ama laligojoni, kuuya anana Anutu moma mun iwaanonga kolokoloo dongoga koloon laligojon.

⁸ Anutunon ujopawaa kondokondoo Toya kolooja. Iikaen koloojiwaajon monon ejemba mende jopagon onomakeji, iinon Anutu mende moma mun tompin laligoja.

⁹ Anutunon ujopaya batunananon asuganon kokaen qendeema nonono: Iinon Meria motoongo ii nemun koma nonono kotiin laligowonatiwaajon ama wasiro namonon kamaaro.

¹⁰ Anana Anutu jopagon mun iikanon ujopa mende kondoonin kolooroto, ujopawaa kania ii kokaen: Anutunon wala jopagon nonoma singisongonana koma konjoratimambaajon Meria wasiro ananaanon kamaaro.

¹¹ Oo kokouruna, Anutunon kaen hononja qaa jopagon nononotiwaajon ama anana mono kaanjadeen uunananon jopagon aonkebonja. Uujopa mende ama aonin mende totoon sokonja.

¹² *Mononon Anutu kamban mononon mende iiroto, jopagon aon laligojoni een, Anutunon mono uunananon leingon nano ujopayanon uunana saa qero akadamunanawo koloon laligojon.

¹³ Anana Anutuwo qokotaan laligonin iinon uunananon leingon nanji, ii Unaya Toroya nononotiwaajon ama moma koton uuwoi mende amakejon.

¹⁴ Mananon Meria gomanja gomanja ananaa Hamoqeqe Tonana koloowaatiwaajon wasiro kamaaro. Nononon ii iima moma nanjon jenkejon.

¹⁵ Mononon "Jiisas Anutuwaa Meria kolooja," jen asuginkeji, Anutunon mono iwaa uutanon leingon nano iinon Anutuwo qokotaan laligoja.

¹⁶ Anutunon uutanon jopagon nonomakeji, nono iikawaa kania moma koton iikanon moma laarinkejon. Anutunon ujopawaa Toya kolooja. Kaanja koloojiwaajon mononon ejemba jopagon onoma laligoji, iinon mono Anutuwo qokotaan nano Anutunon iwaa uutanon leingon laligoja.

¹⁷ Kaen laligonin Anutuwaa ujopayanon goongon kalan koma nonoma uunana saa qero akadamunanawo laligojon. Kraistnon namonon tatawaga laligoroti, anana tani kaanja laligojon. Iikaanja laligojoniwaajon ama Anutuwaa jenteego kamban somatanon Kraistwaa jaanon keuma iikanon awasankaka koloon saitingen nambonja.

¹⁸ Anutunon jopagon nonono nama een toon toroko mobombo. Singisongo ejemba Anutunon singisongogiaa ironja meleema onombabotiwaajon toroko momakejuto, Anutuwaa ujopayanon uunana saa qeji een, iikanon mono toroonana kuuya yakaridaboronkeja. Kawaajon mononon toroko momakeji, iinon jopagon nonomakejiwaa kania ii tororo mende modaboroja.

¹⁹ Iinon wala jopagon nononotiwaajon ama anana ujopa amakejon.

²⁰ Mononon "Anutu jopagojen," jejato, alia kazi ama munkeji, iinon mono ejemba qolomolongoya kolooja. Iikawaa kania ii kokaen: Alia iima kilen mende jopagon muji een, iinon Anutu mende iima ii mono nomaen jopagon munaga?

* 4:12: Jon 1.18

21 Monjon Anutu jopagon munkeji, iinon mono alauruta kaanagadeen jopagon onoma laligowa. Anutunon uujopawaa jojopan qaaya kaen anota eja. Kian.

5

Uumeleen ejemba anana haamo amakebona.

1 Daen yononon Jiisas moma laarin “Hamoqeqe Tonanaga koloaja,” jenkejuti, ii kuuyanon mono Anutuwaanonga kolokoloo dongoga koloon laligoju. Daen yononon Manja jopagonkejuti, ii kuuyanon mono iwaa Meria kaanagadeen jopagon munkeju.

2 “Anutuwaa meraboraana jopagon ononjon,” jenin qaa iikawaa hona ii anana kokaembaajon gosin aon mojon: Anutu jopagon mun jojopan qaaya ten koma otaankejon ee, mono Anutuwaa meraboraana kaanagadeen jopagon onomakebona. Iikawaa aiweseya ii kaen.

3 *Anutu jopagon mubonatiwaa hona ii qaa tenkonjon. Anutuwaanon jojopan qaa otaanin sokonja. Jojopan qaaya ten konin lombotawo mende koloowaa.

4 Anutuwaanonga kolokoloo dongoga koloonin, anana kuuyanon saanon iwaa jeta ten koma balombaa nanamemen bologa haamo amakebona. Anutunon momalaari nonono iikawaa qaganon qama koolinin Anutunon balombaa nanamemen bologa ii qen yakariro kamaadabororota laligojon. Haamo ambonatiwaa kania morota mon mende eja.

5 Anana haamo mende ambonagati ee, daen yononon ii ambuyaga? Jiisas Anutuwaa Meria koloaji, monjon ii moma laarin mono balombaa nanamemen bologa haamo amakebaa. Kian.

Anutunon Meriaa qaa kokaen nanjon jero:

6 Jiisas Kraist Anutuwaa Meria koloaji, ii nomaen mojon? Jiisasnon apunon kemero Jonon oomulu men muro Anutunon kamban iikanon qaa ii jero mogi ano kanagen saya molaamambaajon ano iikanon qa aro mon Siwenonga kolooro mogi. Qaa apunon indin motoonngo kolooroti, iikayadeen qaago. Siwe Toyanon qaa nanjon jeroti, iikawaa aiweseya ii apu ano sa, woi ii. Toroqen Unja Toyanon qaa ii jenkeja. Iinon qaa honaa Toya koloajiwaajon ama qolongomambaajon amamaankeja.

7 Nanjonango qaa karoon ii kaen monin eja.

8 Qaa karoon iikawaa aiweseya ii Unja, apu ano sa. Qaagia ii ororon asuganon monin sokondaboroja.

9 Qaa jakeyanon kouma nanjonango amakejuti, ii saanon moma analin anjon komakejonto, Anutuwaa nanjonango qaayanon mono ejemba qaanana uugun powowon kotakota koloaja. Anutunon Meriaajon “Neenaa Meranaga,” qama kania kaen asuganon nanjon jero. Kawaajon qaa ii gema gewombo.

10 Monjon Anutuwaa Meria moma laarinkeji, nanjonango qaa Toyanon mono anjo iwaa utanon laligoro iwaa kania saanon moma yagonkeja. Monjon Anutu mende moma laarinkeji, iinon mono nanjonango qaa Toya ana men kamaan aon eja qolomolongoya koloonkeja. Anutunon qaa kota Meriaajon nanjon jeroti, iinon qaa ii mende moma laarijiwaajon mono Anutu iyan gema qen munkeja.

* 5:3: Jon 14.15

11 *Anutunon qaaya kokaen nanjon jero, “Niinon laaligo kombomba onjomambaajon jeweti, neenaa Merananon mono laaligo kombomba iikawaa kondomondoo Toya koloaja.”

12 Iwaa Meriawo qokotaan laligoji, iinon laaligo kombomba buja qen aon laligoja. Anutuwaa Meriawo mende qokotaan laligoji, iinon laaligo kombomba mende buja qen aon laligoja. Kian.

Laaligo kotigaa kania

13 Uugia meleema Anutu Meriaa qata ii moma laarinkejuti, niinon tere koi onjojon oojen. Laaligo kotigaa buja koloajuti, onjonon iikawaa kania tororo moma kotowutiwaajon ama koi oojen.

14 Anana saanon awasanakaka koloon Anutuwaa kosianon kema qama koolin nama kokaen moma yagonkejon: Naa iwoiwaajon iwaa uusiina otaan qama koolin mubonati, iinon mono qamakoolinana ii mobaa.

15 Ii me ii kawaajon qama koolinin qamakoolinana mobaatiwaajon mojon ee, mono qaa koi kaanagadeen moma kotojon: Naa iwoiwaajon qama koolin mujon, ii kuuya mono ananaa bujananaga koloowaa.

16 Monjon alia iiro singisongo ano iikanon koomu kotigaa buja mende koloowaati, iinon mono alia iwaajon Anutu qama kooliro hamo qen muro laaligo kotiganon keubaa. Singisongo Anutunon mesaowaatiwaa so anjiti, qaa koi mono iyonoojon jejen. Tosianon singisongo anji iikanon koomu kotigaa buja koloowuti, iyonoojon qama kooliwutiwaajon ii mende jejen. Qaago.

17 Nanamemen bologa kuuya ii singisongo koloaja. Koposo tosaana anin iikanon koomu kotigaa buja mende koloowona. Kian.

Uumeleen ejemba anana Anutuwo qokotaan nanjon.

18 Daen yononon Anutuwaanonga kolokoloo donggoga koloogiti, iyonoononga monjon singisongo mende toroqen amakeji, ii mojon. Anutuwaanonga kolokoloo donggoga koloon laligoji, iinon mono iyan galen men aoro Kilejaa Toyanon ii mende qelanjin mewaa.

19 Anana qaa koi mojon: Anana Anutuwaa buja koloojonto, goman so yononon uugia mende meleema Kilejaa Toyaa ku-usun baatanon laligogi galen koma onmakeja.

20 Qaa koi kaanagadeen mojon: Moronon eja hona toon kolooji, anono ii moma mubombaajon Anutunon Meria wasiro kamaan moma-asa-asari nonono. Moronon eja hona toon kolooji, anana iwo qokotaan motoongo koloon laligojon. Eja hona toon ii Anutuwaa Meria Jiisas Kraist. Iinon Anutu honabona ano laaligo kotigaa kondomondoo Toya koloaja.

21 Oo kokouruna, tando lopion ano ben qolonmolongoya tosianon kokosiin qelanjin onombubotiwaajon mono onoangia galen men aon laligowu. Kian.

* 5:11: Jon 3.36

Jombaanon̄ Tere 2 Jonon̄ Tereya ano 2 kolooro. Jen̄-asa-asari

Bun̄a Tere kokawaa toya iinon̄ iyan̄aa qata “Jotamemeya mon̄,” qarō. Iinon̄ tere ii “Wombo emba ano iwaa meraborauruta,” yon̄oojon̄ ano. Qaa aasangoya ii uumeleen̄ kanageso mombaa sareqaaya. Merabora ii kanageso ano wombo emba ii yon̄oo galengiaga. Bun̄a Terewaa qaa toroga kokanon̄ jopagon̄ aowombaajon̄ uu kuun̄ nonomakeja ano boi takapolakaya yon̄onon̄ ejemba kuma on̄on̄gi qaagianon̄ seiwabotiwaa galen̄ meme qaaga kolooja.

Buk kokawaa bakaya wan̄a 4 ii kokaen̄:

Qaa mutuya 1-3

Uujopa ii iwoi wan̄a 4-6

Qaa doogoyanon̄ seiwabotiwaa galen̄ meme qaa 7-11

Terewaa qaa kota wan̄a 12-13

¹ Oo emba soro, Anutunon̄ meweengon̄ gono uumeleen̄ kanagesouruga galen̄ koma on̄oma nanjan̄. Niinon̄ on̄o qaa hon̄aa so uu wombonanon̄ jopagon̄ on̄omakejen̄. Neenodeen̄ qaagoto, ejemba qaa hon̄a moma kotojuti, kuuya iyon̄onon̄ mono kaan̄agadeen̄ on̄o jopagon̄ on̄oma laligoju. Niinon̄ jotamemeya koloojen̄ ano giwo qaa amin̄ mobojon̄ kan̄ tere oojen̄.

² Qaa hon̄anon̄ uunananon̄ nama ananawo tetegoya qaa en̄ ubaa. Niinon̄ Bun̄a qaa iikawaajon̄ ama jopagon̄ on̄onjen̄.

³ Anana qaa hon̄a otaan̄ uunon̄ jopagon̄ aon̄ laligojon̄i een̄, Man̄ Anutu ano Meria Jiisas Kraist yoronon̄ mono kian̄komun̄ ano kalen̄morian̄ nononi luaenon̄ laligowon̄a.

Uujopa ano qaa hon̄a ii motoon̄ otaawu.

⁴ Man̄non̄ uujopawaa jen̄kotoo qaaya nononoti, iikawaa sogadeengoo kanagesouruga tosonian̄ qaa hon̄aa so nanamemengia ama men̄ laligoju. Niinon̄ siligia kaan̄a iibe korisoro somata nomakeja. Kian̄.

⁵ *Oo wombo alana emba somata, kaman̄ kokaamba jen̄kotoo qaa oon̄ gonjen̄i, ii qaa dologa qaago. Qaa kanakanaiyanon̄ga kanain̄ moma kounin̄i, niinon̄ qaa ii mombo oon̄ kokaen̄ jen̄ koton̄ gonjen̄: Anana mono uunananon̄ jopagon̄ aon̄ laligowon̄a.

⁶ Jopagon̄ aon̄ laligowombaa qaaya jejen̄i, iikawaa hon̄a ii kokaen̄: Anana mono Anutu waa jojon̄an̄ qaa kuuya ten̄ koma nanamemenana ama men̄ laligowon̄a. Kuuya on̄onon̄ jojon̄an̄ qaa kanakanaiyanon̄ga moma laligon̄ kougiti, ii kokaen̄: On̄o mono uugianon̄ jopagon̄ aon̄ laligowu.

⁷ Angomokolon̄ ejembanon̄ Jiisas Kraistwaajon̄ kokaen̄ jen̄ asugin̄keju: “Hamoqeqe Toyanon̄ balon̄ eja sele busuwo asugimambaajon̄ amamaaro.” Kaen̄ jen̄ asugin̄ tiliqili an̄gi en̄kalolon̄ koloon̄keja. Angomokolon̄ ejemba kaan̄a ii Kraistwaa kitia nama tuarenjen̄ ama mun̄keju. Ejemba kaan̄a mamaganon̄ mono balon̄a balon̄a liligon̄ lan̄ kema kan̄ laligoju.

⁸ Nononon̄ uuwaa gawon̄ menin̄ hon̄a uugianon̄ kolooroti, iikanon̄ soon̄ jan̄gon̄ qaombabotiwaajon̄ mojen̄. Kawaajon̄ angomokolon̄ ejembanon̄ en̄kalolon̄ ama on̄ombubotiwaajon̄ mono galengia men̄ aon̄ laligowu. Kaen̄ laligogi uugiaa hon̄anon̄ mende sooro Pon̄non̄ tawagia kuuya on̄ondaborowaa.

* 1:5: Jon 13.34; 15.12, 17

⁹ Kraistnoŋ qaa kuma nononoti, moŋnoŋ ii mende qokotaajato, ii uugun qaa toroqero melokanjin jenkeji, iinoŋ Anutuya qaa een laligoja. Daen yoŋonoŋ Kraistwaa Buŋa qaanon qokotaajuti, iyoŋonoŋ mono Maŋ ano Mera yorowo kotiin laligoju.

¹⁰ Moŋnoŋ Buŋa qaa jumuna ii mende meŋ oŋoonon kaji, oŋo mono iwaa joloŋa mende jeŋ mirigianoŋ mende horogi uba.

¹¹ Moŋnoŋ iwaa joloŋa jewaati, iinoŋ mono kileŋaa biŋawo hororo qaganon uro ororon bosimbaota. Kian.

Qaa tetegoya

¹² Niinoŋ oŋoojon qaa seiseiya oomambaajon siin mojento, ii papia seŋanon inknon oomambaajon mende moma mesaojen. Oŋoonon kusu kaŋ jaasewan qeŋ qaa amin mobombaajon mamboma jejeromonromon anjeŋ. Aitoŋgowoŋati, kambaŋ iikanon ainjolon rama amin moma korisoronana asugidaboron uunana saa qero laligowombaajon mojeŋ.

¹³ Anutunon emba alaga galeŋ gawombaajon meweŋgoroti, emba soro iwaa kanagesourutanon yeizozogia anŋi goonon kaja. Kian.

Jombaanon Tere 3 Jonon Tereya ano 3 kolooro. Jen-asa-asari

Bunã Tere kokawaa toya iinon iyanãa qata “Jotamemeya mon,” qaro. Iinon Tere ii uumeleen kanageso mombaa jotamemeya mon qata Gaius iwaajon ano. Gaiusnon uumeleen ejemba tosaãa miri ano nembanene iwoinon ilaan onoma laligoro. Kawaajon ii mepeseen muro ano tompe eja mon qata Diotrefes iwaajon galen meme qaa jero.

Buk kokawaa bakaya waãa 5 ii kokaen:

Qaa mutuya 1-4

Jonon Gaius mepeseeja 5-8

Diotrefeswaa galen meme qaa 9-10

Demitriuswaa korisoro qaa 11-12

Buk kokawaa qaa kota waãa 13-15

¹ *Oo wombo alana Gaius, niinon jotamemeya mon koloon giwo qaa amin mobojon kan tere oojen. Niinon qaa honãa so uunanon jopagon goma laligojen.

² Oo wombo alana, goo kokoosoganon Anutuwo qokotaan qeangoro laligojan, ii mojen. Kaaniadeen sele gbiligbili laligon iwoi kuuya kanon toomorian mokoloon laligowaatiwaajon Anutu qama koolijen.

³ Uumeleen alaurunana tosonian goononga kan goo sunduga kokaen nanjon nijogi, “Giinon Anutuwaanon qaa honãa ii pondan otaan ama men laligojan.” Kaen nijogi mobe korisoro somata kondoon nono.

⁴ Noo kokourunanon Anutuwaanon qaa honãa otaan ama men laligojuti, niinon buju kaãa moma hononga qaa aisoonkejen. Buju morota monjon korisoro uuta ii mende uuguro mojen. Kian.

Jonon galen eja qata Gaius mepeseeja.

⁵ Oo wombo alana, gii uumeleen alaurunana welen qen onoma iikanon pondan nama laligonkejan. Yoñoononga tosonian goman liligon onoonon kankejuti, ii kalan koma onomakejan. Moma ononjan me qaago, ii kilen awaagadeen ilaan onomakejan.

⁶ Gii uuganon jopagon onoma laligonati, iyoñoononga tosonian koi kan momalaari tuumbaa jaagianon kaniaga kaen nanjon jegi monin. Kawaajon alaurunana kaãanon onoonon kawuti, ii mono ilaan onoma laligona saanon afaãgon gawon men kanagia toroqen kembu. Gawon kaãa ii Anutuwaã jaanon sokombaatiwaa so mono toroqen men laligowa.

⁷ Yoñonon Kraistwaa bunãga koloojutiwaajon ama iyanãiaanon goman mesaon liligon qabunãya jen seinkeju. Gawon kaen men uumeleembaã gadokopa ejemba yoñoononga nembanene iwoi mon mende anãlin menkeju.

⁸ Kawaajon Jiisaswaa alauruta nononodeen alaurunana kaãa ii koma horon nanjon ononin sokombaa. Anana gawon bakaya ii men iikanon qaa honãa Toya motoon welen qen munin qaaya honanon seinkebaã. Kian.

Diotrefes kaãa koloowabotiwaa galen meme qaa

* 1:1: Apo 19.29; Room 16.23; 1 Kor 1.14

⁹ Niinon momalaari tuun onjoon tere mon ooweto, Diotrefes jotameme eja iinon batugianon galen wan laligomambaa siina moji, iinon qaanaa geja mende ama telambelan amakeja.

¹⁰ Kawaajon niinon onjoon kawenagati een, mono iwaa nanamemen bologa ii asuganon jewe kokaen mobuya: Iinon nonoon andoqeqe qaa jen qolonon kisama jenkeja ano qaagadeen mende jenkeja. Qaagoto, uumeleen alaurunana gomanlili gawon menkejuti, iinon ii mende koma horon onmakeja ano alaurunana tosonian koma horon onbombajaan mojuti, iinon ii angon koma onoma momalaari tuungianonga utama onono seleenjen kamaankeju.

¹¹ Oo wombo alana, gii nanamemen bologa qaagoto, nanamemen awaa ii mono otaan laligowa. Daen yononon nanamemen awaa ama men laligojuti, iyononon Anutuwaa meraboraana kolooju. Daen yononon nanamemen bologa ama men laligojuti, iyononon Anutuwaa kania mende moma koton sopa seleenjenanon laligoju.

¹² Demitrius eja iikawaa kania ii awaa. Alaurunana kuuyanon kaen jenkeju. Qaa honaa Toya ano qaa ii kaaniadeen nanon jenkeja ano nononon toroqen iwaajon qaa ororon jenkejon. Nononon qaa jenkejon, ii qaa hona toon kolooji, ii mojan. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

¹³ Niinon goojon qaa seiseiya oomambajaan siina mojenton, ii kirifi ano inknon on gomambaa so mende moma mesajen.

¹⁴ Niinon uulanawo goonon kan giimambajaan mamboma jejerononromon anjen. Aitongowonati, kamban iikanon saanon jaasewan qen aon qaa qaa amin mobona.

¹⁵ Anutunon luae qen gono laligowa!

Momalaari alaurunana koi laligojuti, iyononon yeizozogia angi goonon kaja. Giinon kaaniadeen uumeleen alaurunana giwo nanjuti, ii ana ana noonon yeizozona injona mobu. Bonjon!

Juudawaanon Tere Juudanon Tereya ano. Jen-asa-asari

Juuda ii Jiisas ano Jeims yoroo kogara. Tosianon “Kraist moma laarijon,” jen qaa doogoya ejemba kuma soon onoma laligogiti, Juudanon iyonoojon ama galen meme qaa ooro. Buŋa Tere koi torodaamon. Qaaya ii 2 Piito 2 qaa iikawaa so. Juudanon Kraistwaa alauruta ananaa uunana kokaen kuuro, “Anutunon anana kambaŋ so moma laariwombaaŋon momalaari nonono kanagesouruta kolooŋon, ononon mono momalaarigianon sein kotiiwaatiwaajon toroqen manja qen laligowu.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1-2

Boi takapolakaya yonoo kanagia ano jentegogia 3-16

Toroqen pondan moma laariwombaa jenkootoya 17-23

Kotumotue qaa 24-25

¹ *Juuda bisop Jeimswaa koga niinon Jiisas Kraistwaa welen qen mun uumeleen alauruna onowo qaa amin mobombaaŋon kan tere koi oojen.

Anutu Maŋnananon onooma uu kononanon jopagon onono Jiisas Kraistonon sopa somononon onono laligoju.

² Anutunon mono kiankomun uujopaya kelemalelen onono luaenon laligowu. Kian.

Buŋa qaa meeqeerangowaa galen meme qaa.

³ Oo wombo alauruna, Anutunon hamo qen nonono letoma motoon Siwe-waa buŋa kolooŋon, niinon iikawaa qaaya jen asarin ononon onomambaaŋon siina somata moma laligowe. Laligon laligowe bimooro toroqen mambo-mambaaŋon amamaajen. Kawaajon tere ononon uugia kokaen kuun ononon: Anutunon momalaariwaa qaa batuya kuuya ii ejemba soraaya tataankota anono men galen konin mende utegowaatiwaajon ano buŋananaga kolooja. Kawaajon boi takapolakaya tosianon Buŋa qaa melokanjin ambubotiwaa-jon mono boŋ nama manja qen laligowu.

⁴ Ejemba tosianon mondon uumeleen tuun batugianon olon kondondongon kougi kaniagia doogoya ii asuganon mende asugiro laligoju. Anutunon ejemba kaanŋa yonoo qaagia mono wala eenanon jen tegoro oogita siimbobologianon yonoo qagianon umambaaŋon anja. Anutunananon qaaya ama kalenmoriaŋaa kania honanon ninisaamakejato, ejemba angonjoragiawo yononon mono iyanŋiaa serowilin nambonambonŋia turuwutiwaajon ama kalenmoriambaa qaaya ii meeqeerangon melenqeleengi bolinkeja. Kaen ama ananaa Somatanana motoonŋo Jiisas Kraist Ponana koloon namakeji, ii qakooma gema qenkeju.

⁵ *Ono qaa kuuya ii mono kambaŋ koriga modaboron laligojuto, kilen galen meme qaa koi duduuwubotiwaaŋon mombo kokaen jen gbilin onomambaaŋon mojen: Pononon kanagesouruta Iijipt kantrinonŋa metogon unuano kagito, kanagen tosianon kambaŋ mononon mende moma laarin mugiti, ii kondemondoen ama onono tiwilaagi. Galen meme qaa iikaanŋa ii onoojon ama mombo jejen.

* **1:1:** Mat 13.55; Maak 6.3 * **1:5:** Eks 12.51; Jan 14.29-30

⁶ Kaanagadeen Anutunon Siwe gajobauruta galenkonkon toongia ama onono laligogito, iyonoononga tosiannon uugere ama qaa baatanon mende kema iyangiaa galenkonkon toongia galen koma onombombaaon uumotoon mende ama sopagia kororoogi. Qaa qootogo angitiwaajon ama Anutunon ii hagon onono jinakaran dun mirigia mesaon kamaagi. Kamaagi “Kamban somatanon qaagia jen tegomana,” jen gbadonon gbadoon onoma pangaman uutanon onono rama kougita kamban tetegoya qaa rama ubuya. Galen meme qaa ii onoojon ama mombo jejen.

⁷ *Tani motoongo iikanon Sodom, Gomora ano goman tosaana liligon ragiti, iyonoonon kolooro. Ejemba yononon kaanadeen serowilin ama selewaa siingia kombomana meeranon tania mon kokaen angi: Eja woi iyangarodeen ano emba woi iyangarodeen agimin aon laligogi. Kaen laligogi Anutunon irongia meleema onono gere jeta tetegoya qaa onoro siimbobolo moma laligon kouma laligowuya. Kaen laligon boi takapolakaya yonoo galen men aowombaa kaisarenanaga koloonkeju.

⁸ Ejemba takapolakaya yononon kamban kokaamba tani motoongo kaanadeen amakeju. Jaagia meleeno iwoi unajanya lan iima iikanon monon otaan iyangiaa selegiaa laaligogia ii men bolin kokojinjin mokoloonkeju. Iikaana kanon Anutu jejewili ama jenkonkonon jen mun ku-usuna men kamaan amakeju. Kaen ama Siwewaa bensakon kawali ejemba asamararangiawo eukanon laligojuti, iyonoojon uuqeqe qaa tokoronkota jen onomakeju.

⁹ *Kaen amakejuto, Siwe gajoba wana qata Maikel iinon kaanagadeen kaen amambaaon moma bimoon amamaaro. Maikelnon Mooseswaa qamoyaaon Kilenaa Toyawo angowowo ama monongosi ano. Ii ama uma kamaaroto, kilen uuqeqe qaa tokoronkota ii jen tegon mumambaaon awasankaka mende mokoloon amamaaro. Amamaan kokaanadeen jen muro, “Pon ano mono mindinon gomba.”

¹⁰ Maikelnon kaanagadeen ii amamaaroto, ejemba soosooya yononon mono selegia men uma Buna qaa mende moma kotonkejuto, kilen iikawaaon uuqeqe qaa tokoronkota lan jenkeju. Tompin laligon oro soona kaana lansan laligoju. Momakootogia hona mende kolooro oro laaligowaa siingia qerewena iikayadeen momakeju. Iyangiaa siin momogia ingonmangonan iikanon mono kondeema onono tiwilaawuya.

¹¹ *Anutunon boi takapolakaya yonoo irongia meleema onono siimbobolo somata mobutiwaajon qama wanjinjinon “Yei!” jejen. Ejemba soosooya yononon eja Kein (Kain) iwaa kania metetereen kemakeju. Kanagen kere eja pon monon eja qata Balaam tawa muro Israel ejemba tiligon onono jinjan kenji. Boi takapolakaya yononon Balaambaa silia otaan monon mokoloowombaaon uugere moma iwoi ilinalan ama bimbingon lan soonkeju. Eja qata Koora iinon Mooses ano Aaron yangisen qaganon tuarenjen ama oroma iikanon tiwilaaroti, boi iyononon mono Koora kaana gejaju ama laligon tiwilaawuya.

¹² Uumeleen ononon ukalen qendeema aowombaaon ajoroon lomban angi boi takapolakaya yononon iikanon kaanagadeen kankeju. Kan dogogia asuganon qendeema iyangiaaonadeen romonon baanon newageen nepaqepalo nenkeju. Kaen ama onoo sele jewongia borona borona gamugiawo kaana kolooju. “Ziozwaa eja toya koloojon,” jen ala onoojon mende

* **1:7:** Jen 19.1-24 * **1:9:** Dan 10.13, 21; 12.1; Isa 12.7; Dut 34.6; Zek 3.2 * **1:11:** Jen 4.3-8; Jan 22.1-35; 16.1-35

romonjon kele qaa lan jenkeju.* Koosu omayo toontoon kono qaa kaana laligogi haamonon utitiin onono lansan kema kankeju. Hona koloowaatiwaa kambanon geria geria araroga hongia qaa kaana nanju. Gulun sena kaana koloon wala koomuya koloon tiigia laaligo kotigaa kanaanonga qonjoma tama mombo komun kotiigi indin woi kolooro koomuya totoon koloon laligoju.

13 Yononon kowe siri usunawo kaana lan qindiingi nanamemengia gamuyawo iikanon kokopa godomaruruyawo kaana asuganon asuginkeja. Sengelao tosia kanagia songin lan kamaankejuti, yononon mono iikawaa so jinjaun qenkeju. Sengelao iikawaa so kamaan Anutunon yonoojon pangaman ziwiziwiwaa uutanon mirigia arengoroti, mono dutanon emukanon kemen kamban tetegoya qaa rama ubuya.

14 *Aadambaa sakanaa esia qata Eenok iinon kaanagadeen ejemba takapolakaya yonoo gejatootoo qaagia waladeen kokaen jerota eja: “Mobu, Ponon Siwe kawali ejemba toroya tausenja tausenja jangogia uuta somata ii unuama kamaan asugiwuya.

15 Asugin korebore ananaa qaanana jen tegowaa. Ejemba anjonjoragiawo yononon nanamemen anjonjorayawo otaan singisongogia anjonjoragiawo ama kougiti, ii kuuya gosin iikawaa irona meleema onono kuuya yonoo qagianon ubaa. Qinji ejemba anjonjoragiawo yononon qaa jaanon kemekeme gamuyawo iikanon Anutu jen qewagon mun kougiti, iikawaa irona kuuya meleema onono siimbobologia moma laligowuya.” Eenoknon galen meme qaa kaen jero.

16 Boi soosooya yononon jenkonkonjon temboma sosenae kaana njindinnduru lan jen aonkeju. Iyangiaa siingia kombombanja bologa otaan tereqerereen selegia men uma jaba-arambaran amakeju. Ejemba tosaana goda qen kele unujuti een, ii iwoi meleema iyangiaajon onombutiwaa siina moma kebelele amakeju. Kaana laligoju.

Galen meme ano qambanmaban qaa tosia

17 Kaen laligojuto, wombo alauruna, Ponana Jiisas Kraistwaa aposolurutanon boi takapolakaya yonoo qaagia mono waladeen jedaborogita eja. Ono yonoo qaagia duduuwubotiwaaajon mono galengia men aon laligowu.

18 *Aposol yononon qaa kokaen jegi, “Jiisaswaa kaka kambanon toriro kamban tetegoya kanon mepaqepae ejemba koloowuya. Yononon iyangiaa siingia kombombanja bologa otaan laaligo anjonjorayawo laligowuya.” Kaen jegi.

19 Ejemba takapolakaya yononon batugianon uudendeen ama onongi siinsereren ambubo. Unja Toroyanon mende sololoon onono balombaa siin kombombanja bologanon galen koma onono ii otaankeju.

20 Oo wombo alauruna, Anutunon momalaari qaita mon ononoti, ii mono tandogia sewana uuta kaana kolooja. Ononon mono momalaari iikawaa qaganon nama nanjon aon kotikotii mokoloonkebu. Unja Toroyanon inaan onomakejiwaa so mono iwaa ku-usunon nama qama koolin laligowu.

21 Anutunon jopagon onomakeji, ono mono iwaa uujopayanon bon qen nambu. Ponana Jiisas Kraistnon kiankoomu onoma mombo asugiro laaligo kotiganon keuma oyanboyan laligowu. Ono mono kamban ii kan kuuwaatiwaaajon kaparan koma mamboma laligowu.

* 1:12: Boi yononon toron kaana asangon rajuto, wangogianon iyonoonon qagon jangowabo.

* 1:14: Jen 5.18, 21-24 * 1:18: 2 Piito 3.3

²² Ejemba uugia meleembombaajon uuwoi anjuti, ii mono kiankomun onoma uujopa qaganon laligowu.

²³ Tosianon gere bolanon kemen tagowombaajon anjuti, ii kemebubotiwaajon mono uulanawo horon wangia somonjon ononji letombuyaga. Tosianon siingia kombomba bologanon galen koma onono qemasologen laligojuti, ii mono kiankomun onoma laligowu. Kaanja laligowuto, ononjia laaligogianon boliwabotiwaajon mono keegia moma laligowu. Qemasologen yononon singisongoya singisongoya anji iikanon uugia selegia saa qero asuganon totowin laligojuti, iyonoojon mono galengia men aon laligowu. Kokojinjin ambubotiwaajon mono opo surugia jewonawo ii kaanjadeen sisigia men mende oosiriwu. Kiaj.

Mepemepesee qaa

²⁴ Mono Anutu mepeseenkebona. Iinon onjo tama kamaan unuwabotiwaajon ama sopa somonjon onomambaajon kotijia. Iinon saanon unuama iyanjaa jaasewanjon onoono keuma solanja koposowaa qaagia qaa nama asamararaja iima aisojon otokorian maama laligowu.

²⁵ Anutu motoonjo iinon Hamoqege Tonana kolooja. Pohnana Jisas Kraistnon nemun koma nonono Anutu mepeseen munin qata akadamuyawo koloon en ubaa. Iinon monowaa monoyanonga kanain kouma Uutanana ku-usunawo kolooja ano kamban kokaamba toroqen iwoi kuuya esunmumuyanon galen koma kamban tetegoya qaa Pon koloon nonoma laligon ubaa. Qaa ii onanon.

Aisisaan

Kraistnon qaa aasangoya Jon isaano.

Jen-asa-asari

Jiisasnon namo mesaon Siwe gomanon uro gbani 65 kawaa so tegoro aposol Jonon Tere koi ooro. Kamban kanon uumeleen kanageso Jiisas moma laarigiti, ii sisiwerowero somata ama onongi. Jon ii wato qata Patmos kanon angi kapuare mirinon kaana raro. Patmos laligoro Anutunon jaaya meleeno iwoi kanagen koloowaatiwaa unaya iiro. Patmos ii wato melaa (Yurop ano Afrika) Batugaranon Kowe (Mediterranean Sea) kanon eja. Efesus mesaon Saut waagen 80 kilomiita kembaga. Room gawman yononon kikekakililin ejemba qaagia jen tegon konjoma onongi iikawaa kapuare mirinon tani laligogi. Olon kombombaajon amamaagi. Balon ii qararankonkonja, jamoya seiseiya. Jonon iyonoo batugianon laligoro Siisa-kin Nerwa iwaa kambananon (gbani 96-98) isangi kamaaro.

Qaa wana kokaen: Jiisasnon Satan ano kereuruta kuuya haamo ama men kamaan onondaborowaa. Kaen ama momalaari ejemba kotuegon nonono Siwe donogoga ano namo donogoga kanon keuma tetegoya qaa oyanboyan laligowona. Sisiwerowero uutanon laligogiti, iyononon lombo moma mokosinon Jiisas moma laarin pondan bon qen nambutiwaajon kuun onomakeja. Jiisasnon qaaya qaaya kaana jen koton isaano Jonon moma Tere koi ooro. Ii uumeleen ejemba uunana nangowombaajon ama ooro. Sareqaa ano qaa aasangoya ii mamaga. Qaa tosaana moma kotowombaajon moma bimbimjongon.

Buk kokawaa bakaya wana 11 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-8

Zioz tuun 7 yonoo teregia 1.9-3.22

Tere pipipiiya aaso 7:nanon soomonogoya 4.1-8.1

Romon qaita mon 7 uugi 8.2-11.19

Jewenan nemuna ano jennemba woi 12.1-13.18

Jaameleen unja kania kania 14.1-15.8

Anutuwaanon irinsonsoon qambi 7 maagi 16.1-21

Babilon siti, jennemba, gejatootoo takapolakaya ano Satan ii tiwilaawu 17.1-20.10

Jenteegowaa kamban somata 20.11-15

Siwe namo donogoga ano Jerusalem donogoga 21.1-22.5

Qaa kota tetegoya 22.6-21

¹ Anutunon iwoi kamban mende koriro koloowaati, iikawaa tania gawon memeuruta ninisaambaatiwaajon moma Jiisas Kraistwaajon qendeema gejatootoo qaa jen isaano. Aisano Siwe gajoba mon wasiro welenqeqeya Jon noonon kan nijoro mobe.

² Jiisas Kraistnon Anutuwaanon Buna qaa nanjon jen asarin qendeema nono Jon niinon iwoi ii jaana meleeno unun iibeti, ii kuuya iikawaa so toroqen nanjon jen asarin oojen.

³ Monjon gejatootoo qaa koi weengowaati, iinon mono simbawonawo kolooja. Jiisaswaa kaka kambananon torija. Kawaaajon tere kokanon qaa ooweta eji, ejemba ii geja ama mobuti, ano ii moma sorogon anjon kombuti, iyononon kaanagadeen simbawonawo kolooju. Kian.

Jonon Eisia prowinswaa zioz tuun 7 yonoo jolongia ooro.

4* Jon niinon Eisia prowinswaa zioz tuun 7 onoojon kokaen oojen:

Monon kotiin laligoji, monowaa monoyanonga laligon kouroti, ano mombo eleema koubaati, iinon mono kalenmorian onono luaenon laligowu. Kaaniadeen Anutuwaa un a wana 7 iwaa jinaron dun batanon nanjuti, iyononon mono kalenmorian onongi luaenon laligowu.

5* Jiisas Kraistnon Anutuwaa kania pondan nanjon jen asarin laligon mutuya koomunonga waaro. Iinon namowaa eja pon yonoo Pongia kolooja. Iinon sayanon songbama singisongonananonga isama nonoma jopagon nonomakeja.

6* Iinon anana iyanaa bentotonon ama men letoma nonono kin kaana koloojon. Buna gawon galenuruta (priist) ano iyanaa Mana Anutuwaa welen qenkejon. Anana iwaa qabunaya ano ku-usun mepeseenin kambaan tetegoya qaa akadamuyawo en ubaa. Qaa ii onanon.

7* Ibu, Kraistnon mono kokoosu uutanon kawaa! Kawaati, kambaan iikanon anana korebore ii jaanananon uun iibona. Kana boria ano marona qetoogiti, iyononon mono kaanagadeen ii iibuya. Ejemba tuuna tuuna balon so rama kenjoni, anana mono ii iima korebore iwaajon ama jinjen qama amburere mewona. Qaa ii onanon, uuwoiya qaa.

8* Pon Anutu kotiin laligoji, iinon kokaen jeja, “Niinon walawala laligon (iwoi kuuya mokolooweta kanagen jewe qaono) tetegoya qaa laligon unana. Kawaa so niinon tere nemuna mutuya A ano tere nemuna konoga Z koloojen.” Niinon ku-usun kuuyaa Toya monowaa monoyanonga laligoweta laligon kouma laligojen ano mombo eleema koumana. Kian.

Siwe gomambaa Eja honaa tania ii kokaen iibe:

9 Jon niinon onoo uumeleen nenagia koloojen. Kraistwo qokotaawe iyanaa bentotonon noma noono ejembanon siimbobolo ama nongi konajilin momakejen. Ii onowo motoon moma mokosinjon kaparan koma kotiin nanjen. Anutuwaanon Buna qaa jen sein Jiisaswaa kania nanjon jen asarin laligowetiwaajon nuama kema wato qata Patmos iikanon noongi laligowe.

10 Pombaa sonda kendon rara kambaan monon Un Toroyanon turun nono umbeumbenon qananon uro gemananonga qa somata mon mobe. Qa otona ii romon qaita mon (biugel) qaji, iikawaa taniæn kolooro.

11 Qa iikanon kokaen nijoro, “Ilawoila uun iibagati, iikawaa qaaya mono tere pipipiiyanon oowa. Oon ana zioz tuun 7 yonoonon kemba. Siti 7 yonoo qagia ii kokaen: Efesus, Smirna, Pergamum, Taiataira, Sardis, Filadelfia ano Laodisia.”

12 Qaa kaen nijoro otona mobeti, “Ii moronon?” jen iima momambaajon eleembe. Eleema nama lambewaa dun rara goulnon memeta 7 nanji iibe.

13* Lambewaa dun rara iikawaa batugianon eja mon iibe kaitanianon Siwe gomambaa Eja honaa kaana kolooro. Malekuya koriga koma hororo kana susuyanon kamaan tururo. Opo jokana goul yawo ii iin kasa kaana mankiila koma nano.

14* Wan juyanon tualalakota koosu kombo (snow) kaana kolooro. Lama juya songbangi taaliji, mono iikawaa so iibe. Jaa kotanon gere bolan kaana jen asariro nano.

* 1:4: Eks 3.14; Ais 4.5 * 1:5: Ais 55.4; Ond 89.27 * 1:6: Eks 19.6; Ais 5.10 * 1:7: Dan 7.13; Mat 24.30; Maak 13.26; Luuk 21.27; 1 Tes 4.17; Zek 12.10; Jon 19.34, 37 * 1:8: Ais 22.13; Eks 3.14
* 1:13: Dan 7.13; 10.5 * 1:14: Dan 7.9; 10.6

15 *Kana susuyanonj sostonj goota kolooro. Aen braas gerenonj oogi jero gogorinj toonkeji, mono iikawaa so kokobilibiliawo ero. Qaa nijoro mobeti, ii apu soma-tanonj sia kirinikirinanonj kuuro otonja somata momakejonj, mono iikawaa so ero.

16 Boria dindinanonj sengelao 7 menj nano. Buutanongga manjawaa soo somata (bainat) jeta leelee sulutuk aanaga kamaaro. Jaasewananonj ween jaaya kuuya asaridaboronkejiwaa so asariro iibe.

17 *Niinonj ii iima uuna dongoro iwaa kanianonj tama kamaanj koomu tani ewe. Kaanja ewe boria dindinanonj noo wanjanonj menj kokaen nijoro, “Mono toroko mende moba! Niinonj walawala laligonj (iwoi kuuya mokolooweta kanagenj jewe qaono) tetegoya qaa laligonj umaña.

18 “Niinonj laaligo Toya koloojenj. Komunj laligoweto, moba, niinonj mono gbilinj waama laaligo kombombanja tetegoya qaa laligonj umaña. Niinonj koomuwaa kondomondoo Toya galenj koma koomu gomanj Toya uugunj kiiya melaa menj laligojenj.

19 Kawaajonj iwoi kambanj kokaamba kolooji ano kanagenjanonj koloowaati, niinonj iikawaa kania gisaambe iibaga. Iwoi iibagati, ii mono papianonj oona ewa.

20 Sengelao 7 boro dindinanonj rajuti ano lambewaa dunj rara goulonj memeta 7 iijanji, iikawaa kanagia aasangoya ii kokaen: Sengelao 7 ii zioz tuunj 7 yonoo gajoba galengiaa sare kolooju. Lambewaa dunj rara goulonj memeta 7 iikanonj mono zioz tuunj 7 iyonoo saregiaga kolooja.” Kianj.

2

Efesus uumeleenj kanageso yonoo qambanjmambanj qaa

1 Jiisasnonj toroqen jero, “Jon giinonj mono Efesus sitiwaa zioz tuunj yonoo ponj qerewenja gajobagiaajonj tere kokaen oowa,

“Mononj boro dindinanonj sengelao 7 menj lambewaa dunj rara goulonj memeta 7 yonoo batugianonj kema kanj namakeji, iinonj qaa kokaen jeja:

2 Niinonj goo nanamemengaa kania moma kotoweta kokaen eja: Giinonj nogo arinj gawona kotiinj menj laligonkejanj. Angosisirionj kaparanj koma mokosinonj laligonkejanj. Ejemba doogoya yonowo ala mende menj aon onjanonj sureenj konjoma onomakejanj, ii mojenj. Tosianonj wasiwasi eja aposol mende koloonj kilenj qagia kaenq amakejuti, giinonj ii angotetenonj ama gosinj onona qolomolonj qaa jejegiaa kaniagianonj asuganonj asugiro.

3 “Tosianonj noo qanaajonj ama kakasililinj ama gonji kaparanj koma siimbobolo moma mokosinonj laligona. Esunjakamakamaa olanj mende ama laligonato, iwoi kuuya moma mokosinonj nama laligona, ii mojenj.

4 Kananj laligonato, uugaa qaaya monj kokaen mobe mende sokonja: Walawala uuga meleema hononja qaa jopagonj noma laligonato, uuganonj mono sologoro kambanj kokaamba olomoonj laligojanj.

5 “Walawala uukoisoro somata moma laligonato, iikanonjadenj loorinj olomoonj kamaanj qenj laligojanj. Gii mono geenjaa kanaga ii romonjonj moma kotowa. Kawaajonj mono uuga meleemba. Walawala uumeleembaa iwoiya anati, mono iikawaa so mombo toroqen amba. Uuga singisongoya iikanonja mende meleembagati eenj, niinonj mono goononj kanj lambewaa dunj raraga qetegowe uumeleenj kanageso Efesus kanonj mombo mende ewaa.

* 1:15: Eze 1.24; 43.2 * 1:17: Ais 44.6; 48.12; Ais 2.8; 22.13

⁶ Kamaan guroto, goojon kokaen mobe qeangoja: Giinon Nikolait yonoonon nanamemengia togon uuduudu amakejan. Niinon kaanjadeen ii togon kawaajon uuduudu amakejan.

⁷ *⁷“Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Unu Toroyanon zioz tuuna tuuna ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.

“Monon angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, niinon ii wambe Anutuwaa oyanboyan gawonon (paradais) eukanon uma laaligo kotigaa gere umuganon rama kota nen laligowaa.” Kian.

Smirna uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

⁸ *⁸“Smirna sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewena gajobagiaajon mono tere kokaen oowa,

“Komun gbilin kotiin laligoji, iinon waladeen laligon (iwoi kuuya mokolon kanagen jero qaono) konoga laligon ubaati, iinon qaa kokaen jeja:

⁹ Giinon konajilin moma kamaanqeqeta koloojani, ii mojento, Anutuwaa jaanon qabunaganon uuta kolooro simbawonawo koloojan. Tosianon Juuda ejemba mende koloon kilen qagia kaen qamakejuti, iyononon mepaqepae ama gema qen gongi angosisiri momakejani, ii mojen. Yononon ‘Qamakooli miri hona koloojon,’ jen kaiyakagianon Satan mepeseenjeju.

¹⁰ “Siimbobolo moma laligowagato, iikawaajon toroko mende moba. Moba, Kilenaa Toyanon angobatonon ama onomambaajon ejemba kuun onono onoononga tosaana unuama kapuare mirinon onoombu. Angosisiri ama onombuti, ono ii ween 10 moma laligowu. Jaawo laligowuyaga me komuwuyaga, mono niwo pondan nangi niinon laaligo kotigaa ila wage onomana.

¹¹ *¹¹“Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Unu Toroyanon zioz tuuna tuuna ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.

“Monon angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, iwaa selianon komuro motoonngo koloowaato, koomu inden woiya ii mende komuwaa.” Kian.

Pergamum uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

¹² “Pergamum sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewena gajobagiaajon mono tere kokaen oowa,

“Monon manjawaa soo somata (bainat) jechoita leelee sulutuk aana men laligoji, iinon qaa kokaen jeja:

¹³ Giinon laaligo raraga dakanon ama laligojani, ii mojen. Satanon ano jinkaron dun raraya kuurota eji, gii mono iikawaa kosianon laligonkejan. Kilen noo qana men niwo toroqen qokotaan namakejan. Satambaa laaligo raraya Pergamum siti kanon ero Antipasnon noo kanana pondan nanjon jen kotiin nano onoo batugianon kanon qegi komuro. Giinon nii moma laarin nomakejani, qaa ii kamban iikanon kaanagadeen mende kolatin qakoona.

¹⁴ *¹⁴“Kaento, uugaa qaaya melaa mon kokaen mobe mende sokonja: Goo kanageso batugianon tosanon gejatootoo eja takapolakaya qata Balaam iwaa jinjan arembo laligon otaankeju. Kantri tosaana yononon nembanene men tando lopion yonoo nandun mamatewoo buna qen kanagianon anji esungianon tururoti, Israel ejembanon ii mende nenkegi. Wala mende negito, Balaamnon eja qata Baalak kokaen kuma muro, ‘Gii mono Israel ejemba ii newutiwaajon tutugon onomba.’ Kaen kuma kuun onoma siwa

* **2:7:** Jen 2.9; Ais 22.2; Eze 28.13; 31.8 * **2:8:** Ais 44.6; 48.12; Ais 1.17; 22.13 * **2:11:** Isa 20.14; 21.8 * **2:14:** Jan 22.5, 7; 31.16; Dut 23.4; Jan 25.1-3

kaanja utun anoti, iyononon mono iikanon osin afaangon negi ano serowilin lan анги. Onoononga tosonian Balaambaanon momo aren ii otaankeju.

15 “Kaanjadeen goo kanageso batugianon tosia Nikolait yonoonon momo qolonmologoya men otaankeju.

16 Kawaajon gii mono uuga meleemba. Kaen mende ambagati een, niinon mono uulanawo goonon kan kanagesouruga kaanja ii metama onomaña. Buunanon manjawaa soo somata (bainat) eji, iikanon manja qen koton gilin onomaña.

17 * “Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Unja Toroyanon zioz tuunja tuunja ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.

“Mononon angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, niinon mono nene aasangoya qata mana ano jamo taanja mumaña. Woi ii mube jamo taanja iikanon qata dologa oogita ewaati, ii yanodeen weengon mobaa. Tosianon ii mende mobuya.” Kian.

Taiataira uumeleen kanageso yonoo kambanmamban qaa

18 “Taiataira sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagiaajon mono tere kokaen oowa:

“Anutuwaa Meriaa jaa kotanon gere bolan kaanja jen asariro kana susuyanon sostonin aen braas kaanja kokobilibiliawo kolooji, iinon qaa kokaen jeja:

19 Niinon goo nanamemengaa kania moma kotoweta kokaen eja: Giinon Anutu jopagon moma laarin mun gawonja menkejan ano angosisiri kaparan koma moma mokosinon laligonkejan. Kakanaiyanon iwoi ama menati, ii kamban kokaamba men sein ama menkejan.

20 * “Kaen menkejanto, uugaa qaaya mon kokaen mobe mende sokonja: Giinon emba qata Jezebel iwo uumotoon ama ii mende toton sureen munkejan. Iinon gejatootoo emba mende koloojato, kilen iyanaa qata kaen qamakeja. Iinon ejemba tutugon kokaen kuma onomakeja: Tando lopiombaa nandun mamatewoo nembaneneya bunja qen kanagianon анги esungianon tururoti, ii mono saanon nen laligowu. Kaen kuma onoma gawon meme alauruna kuun onono loorin jinjan kema ii nenkeju ano serowilin lan amakeju.

21 Niinon Jezebel uuta meleembaatiwaaajon kamban mubeto, serowilin mesaon uuta meleembaatiwaaajon mende moma tondu laligoja.

22 “Kawaajon niinon emba ii qewe ji kiro salenon en siimbobolo mobaa. Kaanagadeen iwo serowilin amakejuti, iyononon nanamemengia bologa ii mende mesaon uugia meleembuti een, niinon mono ii kaanagadeen unjuwe siimbobolo kanjanawo mobu.

23 * Iwaa meraborauruta ii mono unun konjoratiwe komuwu. Kaen kolooro zioz kanageso kuuya ononon injiima noo kania kokaen moma yagowu: Niinon ejemba uuroromongia gosin qaa jegia ano uusiingia kuuya moma komun nanamemengiaa so kitia meleembe kuuya motomotoon onoo qagianon ubaa. Niinondeen mono iikawaa Toya koloojen.

24 “Yonoojon kaen koloowaato, Taiataira onoononga tosonian Jezebelwaa momo arena ii mende otaankeju. Kaen mende анги onoojon mepaqepae kokaen ama jen onomakeju, ‘Ono roromongo keemeyaa kania mende moma koton seleengen laligoju.’ Mepaqepae kaen ama jen onomakejuto, Satambaa bunja momowaajon qa kaanja qamakeju. Niinon zioz tuun kuuya

* 2:17: Eks 16.14-15; 16.33-34; Jon 6.48-50; Ais 62.2; 65.15

* 2:20: 1 Kin 16.31; 2 Kin 9.22, 30

* 2:23: Ond 7.9; Jer 17.10; Ond 62.12

onjoonj kokaen jewe mobu: Niinonj lombo monj mende toroqen ambe onjo qagianonj ubaa.

²⁵ Onjo Buja qaa menj laligojuti, mono iikanonj qokotaan laligowu. Ii mono pondan otaan laligonj ugi nii mombo eleemanj.

²⁶ *²⁶ “Monjonj noo uusiinna otaan angobato bologa kuuya uugun haamo ama laligonj komuwaati, niinonj ii ku-usunj mube waba kantria kantria galen koma onjoma laligowaa.

²⁷ Manjanonj ku-usunj nono ii buja qen aon Ponj laligojen. Kaanjadeen onjoonnga monjonj haamo ambaati, niinonj ii galenkonjonj gawombaa ila wageya ano aenj taa gbaruya mumaña. Ii mube iikanonj gomaña gomaña ejemba galen koma onjoma kotakota mindingonj onjoma laligowaa. Gbakonj monjonj gbarunonj qen qosonjuti, iinonj mono iikawaa so qaa qootogo ejemba taa gbaru powowonj kotiga iikanonj ununj kondeema mendeema onjono qeqelala laligowuya.

²⁸ Kaanagadeen gomanj aanaa widi sengelaoya mumaña.

²⁹ “Onjoonnga morononj gejiawo laligoji eenj, Unj Toroyanonj zioz tuunja tuunja ananaajonj qaa jenkeji, iinonj mono ii geja ama moma kotowa.” Kianj.

3

Sardis uumeleen kanageso yonjo qambanmamban qaa

¹ Jiiasonj toroqen kokaen jero, “Sardis sitiwaa zioz tuun yonjo ponj qerewenja gajobagiaajonj mono tere kokaen oowa,

“Monjonj Anutuwaa unj wana 7 ano sengelao 7 ii borianonj raro menj laligoji, iinonj qaa kokaen jeja: Niinonj goo nanamemenгаа kania moma kotoweta kokaen eja: Giinonj ejemba jaagianonj gbilinj laligojanjwaa qata bosimakejanto, Anutuwaa jaanonj koomuya koloojanj.

² Kawaajonj mono uuga tooro moma waaba. Goo nanamemenjanonj noo Anutunaa jaanonj akadamuyawo mende kolooja. Goo kaniaga gosin kaen mokoloowe. Goo kanageso uutanonj uumeleenj ejemba tosaanja toroqen laligojuto, iyonononj kaanagadeen komunj tagowombaaajonj anju. Kawaajonj giinonj mono menj kotiin onjoma laligowa.

³ *³ “Anutuwaa iwoi gonji buja qen aon monati, ii mono uu womboganonj somonjonj romongowa. Buja ii mono tenj koma uuga meleemba. Gbiligbili mende laligowaati eenj, niinonj mono yongoro meme kaanja oloj kanj asugimana. Kamanatiwaa aua kambanja mende mona qaananonj mono ulanawo qaganonj uro lombo mokoloowaga.

⁴ Kaento, Sardis zioz tuun onjo batugianonj ejemba afaandia onjononj opo surugia awaagadeen galen konji jewonawo mende kolooja. Kawaajonj yonjononj saanonj maleku taananonj selegianonj mouma niwo kema kanj laligowuya. Yonjononj kaanja kolooj laligowutiwaa so kolooju.

⁵ *⁵ “Monjonj angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, iwaajonj mono maleku tualalakota mugi mouma laligowaa. Iwaa qata laaligo kotigaa buk papianonj oogita eji, niinonj ii mende kondeemaña. Mannaa jaasewanjononj keuro Siwe gajobaurutanonj iigi qata saanonj asuganonj jokoloon onjomaña.

⁶ “Onjoonnga morononj gejiawo laligoji eenj, Unj Toroyanonj zioz tuunja tuunja ananaajonj qaa jenkeji, iinonj mono ii geja ama moma kotowa.” Kianj.

Filadelfia uumeleen kanageso yonjo qambanmamban qaa

* **2:26:** Ond 2.8-9 * **3:3:** Mat 24.43-44; Luuk 12.39-40; Isa 16.15 * **3:5:** Eks 32.32-33; Ond 69.28; Isa 20.12; Mat 10.32; Luuk 12.8

7 **“Filadelfia sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagaaajon mono tere kokaen oowa,*

“Monon Eja Toroya ano Honabonja koloon kin Deiwidwaanon kiiya meria men galen koma laligoji, iinon qaa kokaen jeja: Iinon nagu metano monon ii koma kii ii memambaajon amamaawaa. Iinon ii koma kii mero kiro monon ii metamambaajon amamaawaa.

8 *Niinon goo nanamemengaa kania saanon moma kotojen. Alana moba, goo esunganon kamaanqeqeta kolooji, ii mojen. Kamaanqeqeta koloojato, giinon noo Bunja qaana ten koma kanana otaan qana mende qakooma laligona. Kawaajon niinon nagu mon baganon metambe monon ii komambaajon amamaawaa.*

9 **“Moba, tuun mon yononon ‘Qamakooli mirinanawo koloojon,’ jen kaiyakagianon Satan mepeseenjeju. Juuda ejemba mende koloon kilen qagia kaen qama qolonjon jenkeju. Niinon ejemba ii kuun onombe goo kaniaga moma asariwuya. Ii moma asarin kan goo kanaganon usugon kamaan jopagon gomakejeni, ii asuganon jokoloowu.*

10 *Niinon kaparan koma lombo moma mokosinjon nama kotiiwagatiwaa-jon jeweti, giinon noo jenkootona ii anjon koma otaan laligona. Kawaajon niinon kaanagadeen gii kokaen analin anjon koma gomanja: Konjilin kaban qaita mon kan kantria kantria sokoma namonon laligon kenjuti, ii angotetenon ama onombaa. Kaban iikanon kan kuuro niinon gii konjilin iikanonja metogon wanga somongomanja.*

11 *“Niinon mono uulanawo eleema kamanja. Monon guugun kouma tawa memeyaa kabanjon haamo ama gombabotiwaajon mono uuwaa hina en gonji, ii mono pondan kalan koma laligona mende soowa.*

12 **Monon anjobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, niinon mono ii wama noo Anutunaa mepemepese jigo (tempel) uutanon kuuwe tandoya koloojaa ano kaban monon ii mombo mende mesaowaa. Iikanon laligoro selianon neenaa Anutunaa qata, Anutuwwa sitiaa qata ano neenaa qana dologa qa karoon ii oomanja. Anutunanon Jerusalem sitia donogoga ii iyanjaa gomanon eukanon ano eji, iikanon Siwenonga kamaan namonon asugiwaa.*

13 *“Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Unja Toroyanon zioz tuunja tuunja ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.” Kian.*

Laodisia uumeleen kanageso yonoo qambanmaban qaa

14 **“Laodisia sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagaaajon mono tere kokaen oowa,*

“Mon qata Amen, iinon Anutuwwa qaaya pondan nanjon Dangunu honabonja kolooja. Anutu ilaaro iwoi kuuya mokoloori galen komakeji, iinon qaa kokaen jeja:

15 *Niinon goo nanamemengaa kania moma kotoweta kokaen kolooja: Uuga mende olomooja ano noo gere bolananon uuganon mende jenkeja. Oo uuganon olomoonaga me gere toonaga, iikanon mobe sokonagato, biiwianon kotamototan laligona mende sokonja.*

16 *“Mon me mon sokonagato, uuganon boronja mon geregere ano gereganon mende jeji me uuhamo mende koloojanji, ii mende sokonja. Gere ano hamo batubatu uuwoinon lan laligojanjiwaajon mono buunanonga sulaan gombe kemebaga.*

* **3:7:** Ais 22.22; Job 12.14 * **3:9:** Ais 49.23; 60.14; 43.4 * **3:12:** Ais 21.2; Ais 62.2; 65.15 * **3:14:** Gba 8.22

17 Geengaa selega menj uma kokaen jenkejan: Niinonj eja kindimbiri qabuñanawo koloojen. Eshina menj seinj sonanonj mokoloojen. Siiseweweya qaa laligonj iwoi mombaajonj mende amamaajen. Kaen jenkejanto, kaniaga honja mende moma kotojani, ii kokaen: Giinonj mono uunjonjanj ama tapekokoro laligona tosianonj wosomomo ama gomakeju. Wanaya laligonj jaaga gooro titou sele bombolanj laligonkejanj.

18 “Kawaajonj qambanmamban qaa kokaen gonjen: Giinonj noonongaa iwoi karoonj koi sewanja mewa: Eja kindimbiri qabuñagawo koloowagatiwaaajonj mono goul gerenonj dalasisi oonj godomaruruya mendeenji sostonj kamaanj qaonoti, ii mono sewanja mewa. Sele bombolanj laligonkejanj, iikawaa gamuya kojangiwagatiwaaajonj mono maleku taanja sewanja menj mouba. Jaaga gooji, iikawaajonj mono jaaosowaa keleya ii sewanja menj jaaga tororo uuwagatiwaaajonj moriwa.

19 *Niinonj wombo alauruna jopagonj onomakejenj, ii kuuya kilenagaaajonj temboma jen onoma mindinqindinj ama onomakejen. Qeangowutiwaaajonj kaenj amakejen. Kawaajonj gii mono jeulalanj mesaonj uuga meleema singisonogoga gema qen laligowa.

20 “Moba, niinonj nagunonj qen nanjen. Monjonj noo qaa arona moma uu naguya metambaati, niinonj mono iwaa miri uutanonj uma iwo rabe iinonj niwo ainjolonj rama motoonj nembanene newota.

21 “Niinonj angobato bologa kuuya uugun haamo ama Manñanonj nuano iwaa jinñaronj duñanonj kamaanj koorononj rajen. Kawaa so monjonj angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, niinonj mono ii wambe noo jinñaronj duñanonj kamaanj koorononj rabaa.

22 “Onoonongaa morononj gejiawo laligoji eenj, Unja Toroyanonj zioz tuunja tuunja ananaajonj qaa jenkeji, iinonj mono ii geja ama moma kotowa.” Kianj.

4

Jaana meleeno monjonj Siwewaa jinñaronj jakenonj raro iibe.

1 Kawaa gematanonj jaameleenj mombo kolooro Siwe gomanj naguya monj aantano iibe. Iibe aro wala romonj qaita monj (biugel) kaanja qaa jero mobeti, iinonj toroqenj kokaen nijoro, “Gii mono kokaen kouna gemagenj iwoi koloowaati, ii qendeema gomanja.”

2 *Kaenj nijoro iikanondeenj Unja Toroyanonj turunj nono umbeumbenonj qananonj uro iwoi kokaen iibe: Siwe gomanj uutanonj jinñaronj duñj ero monjonj iikanonj raro.

3 Raroti, iwaa jaasewanjaaa asasaganonj mono taronjii me kowonjinj qata jaspaa ano qilimomoso bumbunja me kowonjinj qata karnilian iikawaa so bilibiliawo asarinj ero. Marilolonj monj tere mundaya mumunj kaawoya me kowonjinj qata emerald kaanja kanonj jinñaronj duñj ii kuuya liligonj tonjoninj ero.

Dunj wana liligonj dunj 24:yanonj rajju.

4 Jinñaronj duñj tosaanja 24 iikanonj duñj wana ii liligonj ragi iyonoo qagianonj Anutuwaa jotamemeuruta 24 ragi. Yonjononj malekugia tualalako-tagadeenj mougi oronjonj kemero wanñgianonj goul ila wage qindiima ragi.

5 *Dunj wana iikanonja pilisik bilibili jaasoongo asariro gbingururunj kolooro aro gunñparandambaa otonja kaanja mobe. Dunj wanaa batanonj toos kiwa asasaga 7 jenj asarinj nanji. Kiwa 7 ii Anutuwaanonj unja wana 7 kolooju.

* 3:19: Gba 3.12; Hib 12.6 * 4:2: Eze 1.26-28; 10.1 * 4:5: Eks 19.16; Isa 8.5; 11.19; 16.18; Eze 1.13; Isa 1.4; Zek 4.2

⁶ *Kaanjideen jin̄karon̄ jake batanon̄ iwoi bilibiliawo kowe kaan̄a ero iibe. Ii kaaro jokāna jokāna kokobilibiligiawo meleema asarin̄kejuti, mono iikawaa so asariro. Jake biiwianon̄ dun̄ liligon̄ ben̄ jawin̄uruta 4 nan̄gi. Gemagia ano wosogia ii jaagiagadeen̄ sokono nan̄gi.

⁷ Ben̄ jawinā mutuyanon̄ laion̄ kaan̄a kolooro. Alianon̄ bulmakao eja kaan̄a kolooro. Alagara mombaa kaitania ii eja jaasewan̄aa tani kolooro. Alagia 4:yanon̄ tuu koon̄ elelaon̄keji, iwaa tanīnaan̄ kolooro.

⁸ *Ben̄ jawin̄uruta 4 motomotoon̄ yon̄oo engangia 6 kuuya en̄ on̄ono. Selegia kuuya ano engangia baatanon̄ kaan̄agadeen̄ jaa kogiagadeen̄ sokoma on̄ono nan̄gi. Nama asaga gomantiinā rii kokaen̄ pororo qamakeju,

“Pon̄ Anutu ku-usun̄ kuuyaa Toya giinon̄ mono toroya, toroya ano toroyagadeen̄ koloojan̄.

Laaligo Toya giinon̄ mono monowaa monoyanonḡa laligon̄ kouma laligojan̄ ano mombo eleema asugin̄ laligon̄ ubaga.”

⁹ Ben̄ jawin̄uruta 4 yon̄onon̄ mepemepesee rii kaen̄ qamakeju. Mon̄non̄ jin̄karon̄ dun̄non̄ nama kamban̄ tetegoya qaa laligon̄ uma laligowaati, ii akadamu ano qabūna mun̄ dangisen̄ jen̄keju.

¹⁰ Kaen̄ amakejutiwaa so Anutuwaa jotamemeya 24 yon̄onon̄ kamaan̄ mon̄ jin̄karon̄ dun̄non̄ raji, iwaa jaanon̄ simin̄ kuma usugon̄keju. Mon̄non̄ kamban̄ tetegoya qaa laligon̄ uma laligowaati, iwaa waeya men̄ mepeseen̄ mun̄keju. Mepeseen̄ mun̄ ila wagegia qetegon̄ jin̄karon̄ dun̄ batanon̄ ama kokaen̄ jen̄keju,

¹¹ “Oo Pon̄ Anutunana, giinon̄ ilawoila kuuya mokolon̄ on̄ona. Goo uusiinganon̄ nemun̄ koma on̄ono letoma laaligo mokolon̄ laligoju. Kawaaon̄ akadamu ano qabūna ii goma dangisen̄ jen̄ gomakejon̄. Gii motoongoyanon̄ mono mepeqepesee kuuya an̄alin̄ an̄gon̄ kombaatiiwaa so koloojan̄.” Kian̄.

5

Lamanon̄ Anutuwaa borononḡa tere pipipipiya mero.

¹ *Kawaa gematanon̄ tere pipipipiya mon̄ iibe jin̄karon̄ dun̄non̄ rajiwaa boro dindinan̄on̄ ero. Tere iikawaa sen̄a ii leelee kuuya teregadeen̄ on̄ pipiin̄ saponon̄ ama mun̄gen̄ aaso (siil)* 7:non̄ koma mokotaagita ero.

² Kaan̄agadeen̄ Siwe gajoba esun̄mumuyawo mon̄ iibe kotakotagadeen̄ qama buju qaa kokaen̄ qisin̄ jero, “Moronon̄ soraaya soro koloon̄ saanon̄ tere pipipipiya koi kawaa mun̄gen̄ aasoya (siil) menjurama kotumbaatiwaa so kolooja?”

³ Kaen̄ jeroto, Siwenon̄, namonon̄ ano koomu goman̄ kanon̄ korebore in̄jigi mon̄non̄ ii metuma tereya iibaatiwaa so mende kolooro.

⁴ Mon̄non̄ mon̄ soraaya soro koloon̄ tere ii metuma tereya iibaatiwaa so mende mokoloogiti, niinon̄ iikawaajon̄ mamaga saama boliwe.

⁵ *Saama boliwe Anutuwaa jotamemeya yon̄oononḡa mon̄non̄ qaa kokaen̄ nijoro, “Mono mende saaba. Moba, Juuda tuun̄nonḡa Deiwidwaa gbilia mon̄ koloon̄ laion̄ oro kaan̄a koloon̄ Kilen̄aa Toya haamo ama laligoja. Iinon̄

* **4:6:** Eze 1.5-10, 22; 10.14 * **4:8:** Eze 1.18; 10.12; Ais 6.2-3 * **5:1:** Eze 2.9-10; Ais 29.11 * **5:1:** Kantri tosianon̄ tere on̄ esunon̄ ama sapo men̄ mon̄non̄ ii kotumbabotiwaajon̄ ama mun̄gen̄ aasonon̄ mokotaan̄keju. Mon̄non̄ mun̄gen̄ aaso (siil) ii lan̄ menjurama tereya yon̄goro ween̄gonagati, ii mono mokoloogi qaayawo koloowaa. Tere toyanondeen̄ ii galen̄ komakeja. Miri ii kii nemun̄a ama kunin̄ kemen̄kejato, tere ii mun̄gen̄ aasonon̄ somon̄gon̄keju. * **5:5:** Jen 49.9; Ais 11.1, 10

mono saanon kotiin tere pipipiiya kokawaa mungen aasoya (siil) 7 ii menjurama kotumbaa.”

⁶*Kaen nijoro Lama meria iibe jinakaran dun biiwianon ben jawinuruta 4 yonoo batugianon nano Anutuwaa jotamemeya yononon liligon mug. Lama meria ii qegi komurotiwaa taniiaan nano. Ila 7 ano jaa kota 7. Anutunon unauruta waja 7 wasin onono namowaa ejemba kuuya yononon kema laligojuti, jaa kota 7 ii mono iyonoo saregia kolooju.

⁷Lama meria ii iibe kan tere pipipiiya aasoyawo ii jinakaran dunnon rajiwaa boro dindinanonga mero.

⁸*Ti mero ben jawinuruta 4 ano Anutuwaa jotamemeya 24 yononon mono iikanondeen Lama meriaa batanon usugon kamaan simin kungi. Yononon motomotoon kulele ano goul qambi men nanji. Ejemba soraayanon qama kooligi Anutuwaanon umakeji, iikanon mono jinin onon-oombaa so kolooro moronja unkoowayawonon uma pumpungonkeja. Moron kaananon mono goul qambigia saa qero nanji.

⁹*Simin kuma rii dologa kokaen qama jegi,

“Giinon qaita mon koloojan. Gii gugi komun saga maama iikanon ejemba sewangia men onona.

Ejemba ii ben isigiaa so, qaa aro jejegiaa so, tuungiaa so ano kantrigiaa so. Giinon yonononnga tosaan onona Anutuwaa bunja kolooju.

Kawaajon giinon mono soraaya soro koloon tere pipipiiya aasoyawo men mungen aasoya (siil) metumbagatiwaa so koloojan.

¹⁰*Yononon Anutuwaa bunja kolooji kuma onoma kuun onona bentotongaa kin pon tuun koloon jigo gawon galenuruta kolooju. Yononon Anutunanaa gawonja men laligon balon so ejemba galen koma onoma laligon ubuya.”

¹¹*Rii dologa kaen qama jegi moma toroqen uun Siwe gajoba jangogia tauseja tauseja ano milyona milyona ii injima rii otongia mobe. Yononon jinakaran dun kosianon nama ben jawinuruta 4 ano Anutuwaa jotamemeya 24 ii liligon onoma rii qagi.

¹²Rii kotakotagadeen qama kokaen qagi,

“Oo Lama meria qegi komuroti, iinon mono soraaya soro kolooro Anutunon esunmumu ano toomorion muro sokonja.

Momakotoo uuta ano ku-usun kuuya bunja qero sokonja. Soraaya soro kolooro saanon qabunja kuuya munin asamararan bunja qero mepeseen mujon.”

¹³Kaen qama mepeseegi rii tuun mon yononon kokaen qagi mobe: Anutunon laaligowo mokolon ononoti, iyononon mono korebore rii qagi mobe. Siwenon laligojuti, namonon laligojuti, koomu gomanon ano kowe qaganon laligojuti, iyononon mono kuuya buugia mindirin rii kokaen qagi,

“Jinakaran dujanon raji ano Lama meria nononon oro mepeseen oronjon.

Kotumotue Toya oroo qabunagara jen somariinkejon. Kamban so asamararan oronin ku-usun Toya ii tetegoya qaa laligon ubao.”

¹⁴Kaen qagi ben jawinuruta 4 yononon “Qaa ii onanon,” jegi. Jegi Anutuwaa jotamemeya yononon usugon kamaan simin kuma Anutu waeya men mepeseen mug. Kian.

* 5:6: Ais 53.7; Zek 4.10 * 5:8: Ond 141.2 * 5:9: Ond 33.3; 98.1; Ais 42.10 * 5:10: Eks 19.6; Ais 1.6 * 5:11: Dan 7.10

6

Lama merianon mungen aaso motomotoon menjuranja.

¹ Kaen moma iwoi kokaen kolooro iibe: Lama merianon tere pipipipi-iyaa aasoyawowaa mungen aasoya (siil) 7 iikanonga mutuya menjurama kotuno. Kotuno ben jawinuruta 4 yonoononga monon qaa kokaen jero, “Mono asugin kawa!” Qaaya ii gunparandan tani kaanja kotakotagadeen qaro mobe.

² *Kaen jero moma iikanondeen hoos taanja mon asugiro iibe. Hoos iikawaa qaganon eja mon tiwoyawo raro tosianon ila wage mugi wananon kono. Ii koma manjaqeqenon haamo ama laligoroti, iinon mono mombo hoos qaganon manjaqeqenon haamo amambaajon keno. Kianj.

³ Lama merianon mungen aaso (siil) woiya menjurama kotuno ben jawinuruta yonoononga woiya iinon qaa kokaen jero mobe, “Mono asugin kawa!”

⁴ *Kaen jero iikanondeen hoos mon selia osoga songobolambo asugiro iibe. Eja mon hoos iikawaa qaganon raroti, Anutunon mono ii yon karen qen luae qaombaatiwaa ku-usunja muro. Ii muro namonon kisooma aon komuwutiwaajon kuuro ejemba uugia men waamambaa ku-usunja mokolooro. Ii mokolooro manjawaa soo (bainat) somata qatawo mugi men keno. Kianj.

⁵ *Lama merianon mungen aaso (siil) karoona menjurama kotuno ben jawinuruta yonoononga karoona iinon qaa kokaen jero mobe, “Mono asugin kawa!” Kaen jero iikanondeen hoos injanja mon asugiro iibe. Eja mon hoos iikawaa qaganon raroti, iinon hinawaa binja gosiwonatiwaa kedaya (skeil) ii borianon men raro.

⁶ Kaen raro ben jawinuruta 4 yonoo batugianonga monon qaa jero otona kokaen mobe, “Ween motoongowaa tawaya (Kina 10) kanon saanon 1 kilogram wiit flaua me 3 kilogram baali flaua ii sewanja mewa. Kilen nembanewaa oil gere ano wain kasa gawon ii mono mende men boliwu.” Kianj.

⁷ Lama merianon mungen aaso (siil) 4:ya menjurama kotuno ben jawinuruta 4:yanon qaa jero otona kokaen mobe, “Mono asugin kawa!”

⁸ *Kaen jero iikanondeen hoos mon selia googookota ano tootooyawoga asugiro iibe. Hoos iikawaa qaganon rarotiwaa qata ii koomuwaa kondomondoo Toya. Iwaa kosianon koomu goman Toyanon kaanjadeen ii otaan karo. Namo mendeengi bakaya 4 eroti, iikanonga mombaa ejembaya ii galen koma onjombotiwaa ku-usunja ii Anutunon orono. Ku-usun ii orono ku-usungaranon namowaa ejemba bakaya ii kokaen men komun ononi: Tosianon soo somatanon (bainat) aon komugi. Tosianon bodinon komugi. Ji kanjanawonon tosaanja injiro komugi ano tosaanja ii balombaa oro kawalia yononon injigi komugi. Kianj.

⁹ Lama merianon mungen aaso (siil) 5:ya menjurama kotuno iikanondeen Anutuwaa ejemba tosaanja unugi komugiti, iyonoo kokoosogia injiibe. Yononon Anutuwaa Bunja qaaya analin angon koma nanjon jen sein laligogitiwaajon unugi komun alata baatanon nanji.

¹⁰ Eukanon nama kotakota kokaen qagi, “Oo Pon ku-usun Toya, giinon dindinja ano honabonja koloojan. Kawajon mono kamban dawi mambonin tegoro iikanon namowaa ejembaya gosin onoma qaagia jen tegowaga?”

* 6:2: Zek 1.8; 6.3, 6 * 6:4: Zek 1.8; 6.2 * 6:5: Zek 6.2, 6 * 6:8: Eze 14.21

Nononon gii welen qen gonin nunugi sananaa irona ii mono naa kambanon meleena qagianon ubaa?”

11 Kaen jegito, maleku taana koriga ii motomotoon yonoojon koma onoma Anutuwaa jenkooto kokaen onongi mogi, “Ono mono toroqen kamban torodaamon mamboma laligowu. Momalaari alaurugianon toroqen uuwaa gawon men laligogi ono kaana kaaniadeen unugi komuwuya. Yononon komugi jango ambeti, iikawaa soyanon koloodabororo kamban iikanondeen mono unugiti, iyonoo qaagia jen tegomana.” Kian.

12 *Lama merianon mungen aaso (siil) 6:ya menjurama kotunoti, ii uun iibe. Ii menjurama kotunoti, kamban iikanon nan tania soosooya giliro. Ween jaayanon bututugon injan koma wosobiriwaa malekuya sokosaare kaana (meme juyanon memetaa tani) kolooro tiiro. Koin jaayanon meleema osaan sa kaana kolooro.

13 *Kaen kolooro sengelao sombinon ejuti, iyononon namonon kamaagi. Neqan kota goorin raji haamo kotiganon qen utugon memburatiro kamaankejuti, mono iikawaa so boratin namonon tata bobolo kamaagi.

14 *Kaen kamaagi sombin iimakejon, iikanon ali. Tere pipipipiiya pipiigi horon kemakejiwaa so mono wolaza horon kema ali. Ii ali baana kuuya ano kowewaa watoya watoya ii kuuya eegianonga uulanawo kok ama musulungon qaongi.

15 *Kaen kolooro balombaa kin ponan ponan, eja jawina jawina ano kawali galena galena yononon olon koma asangogi. Ejemba kindimbiri qabunagiawo, ejemba ku-usungawo ii mono kuuya kok ama asangogi. Angiaa gawongia menkejuti ano togiaa welen een qenkejuti, ii mono korebore kobaa, jamo oota ano baana sen sia oota oota mongama iikanon asangogi injiibe.

16 *Iikanon asangon baana Toya ano sen sia Toya onooma kokaen welema onongi, “Ono mono baana jen tegogi bagon kan turun nonombu. Jinkaron dunanon raji, iinon jaasewan koma nonombabotiwaajon ama Lama meriaa irinonsoonanon nunuwabotiwaajon mono jen tegogi kojangan nonombu.” Kaen welema onongi.

17 *Yoronon irinonsoonagara asuganon qendeenjaoti, iikawaa kambaana somatanon mono kan kuun eja. Ii monon mon jaasewan qen kotiin nambaatiwaa so qaago. Kian.

7

Israel ejemba 144,000 ii Anutunon aaso kuma onombaa.

1 *Kawaa gematanon Siwe gajoba 4 injiibe namowaa wanonga 4 iikanon nangi. Yononon namowaa haamo Toya wan 4 ii somonon angon koma onongi. Haamonon namo qaganon me kowe qaganon gere monon lan qewabotiwaajon mono Toya 4 ii borogianon men somonon nangi.

2 Anutunon Siwe gajoba 4 ii namo ano kowe kondeema onombutiwaa ku-usun onono namo wanongianon nangi. Kaen nangi injiibe Siwe gajoba monon ween koukoutanonga asugin waaro iibe. Iinon laaligowaa Toya Anutuwaa mungen aaso taa gbaruya galen koma kan Siwe gajoba 4 yonoojon kotakotagadeen qaro.

* **6:12:** Isa 11.13; 16.18; Ais 13.10; Joel 2.10, 31; 3.15; Mat 24.29; Maak 13.24-25; Luuk 21.25 * **6:13:** Ais 34.4 * **6:14:** Isa 16.20 * **6:15:** Ais 2.19, 21 * **6:16:** Hoos 10.8; Luuk 23.30 * **6:17:** Joel 2.11; Mal 3.2 * **7:1:** Jer 49.36; Dan 7.2; Zek 6.5

³ *Qama qaa kokaen injjoro, “Ono mono namo me kowe ii ilinziñ alanzañ mende kondeema orombu ano gere ii mende tiwilaan onombu. Ii qaagoto, mono mambongi wala ilin alandeen Anutunanaa mungeñ aasoya ii gawoña menkejuti, iyonoo wambusoongianon mokotaan onomboña. Ii wala men mokotaan ononiñgo gematanon ii saanon kondeema tiwilaawu.”

⁴ Kaen injjoro Anutuwaaw mungeñ aasoya ii Israel ejemba tosaña yonoo wambusoongianon men mokotaan onongi. Monnon yonoo jangogia jero kokaen mobe: Israel ejemba tuun 12 kuuya yonoononga mindirin ejemba 144,000 ii men mokotaan onongi.

⁵ Israel tuun motomotoon yonoononga 12,000 kaan kaan men mokotaan onongi. Juuda tuumbaa 12,000, Ruuben tuumbaa 12,000, Gaad tuumbaa 12,000,

⁶ Aser tuumbaa 12,000, Naftali tuumbaa 12,000, Manase tuumbaa 12,000,

⁷ Simeon tuumbaa 12,000, Liwai tuumbaa 12,000, Aiskar tuumbaa 12,000,

⁸ Zebulun tuumbaa 12,000, Joosef tuumbaa 12,000 ano Benjamin tuumbaa 12,000. Kaan kaan aaso men mokotaan onongi mindirin 144,000 kolooro. Kian.

Oyanboyan laligowutiwaa tuun somata iibe.

⁹ Kawaa gematanon tuun jeta boorongoya jangogia mende weenweengoyaa so ii injiibe. Ejemba ii tuungiaa so, bensakon isigiaa so, kantrigiaa so ano qaa aro jejegiaa so ajoroon jinjaron duñ ano Lama meria yoroo bagaranon nanji. Iikanon nama maleku koriga taaña kotogon aogi kemero borogianon tombi seña boriawo men nanji.

¹⁰ Ii men nama kotakotagadeen qama kokaen jegi, “Anutunananon jinjaron duñanon raji ano Lama meria yoronon mono men letoma nononi oyanboyan koloojon.”

¹¹ Kaen qama jegi Siwe gajoba kuuya yononon jinjaron duñ kosianon areñnon nama Anutuwaaw jotamemeya ano ben jawinuruta 4 ii liligon onongi. Kaen nama jinjaron duñ batanon usugon kamaan simin kuma Anutu waeya men mepeseen mugi.

¹² Anutu mepeseen mun kokaen jegi, “Qaa ii onanon! Anutu gii mono kotumotue, asamararan ano momakooto uutaa Toya koloojan. Nononon gii mepeseen goma qabunaga jen somariinkejon. Anutunana, giinon esunmumu ano ku-usun Toya koloojan. Nononon kambañ so kaen jen kotiinin Toya ii tetegoya qaa laligon uma laligowaa. Qaa ii onanon!”

¹³ Kaen mepeseen jegi Anutuwaaw jotamemeya yonoononga monnon kokaen jen qisin nono, “Ejemba maleku koriga taaña mouma nanjuti, ii daan yononon? Ii mono dakanonga kan kaen ajoroon nanju?”

¹⁴ *Qisin nono kokaen meleema mube, “Oo somatana, niinon ii mende mobe geenodeen mojan.” Kaen meleema mube jotamemeya iinon kokaen nijoro mobe, “Kakasililin somataa biiwianonga kougiti, iyononon mono ii kolooju. Lama meriaa sayanon opo malekugia songbano taaliro laligogi.

¹⁵ Kaanja laligogitiwaajon ama Anutuwaaw jinjaron duña jaasewan qen asaga gomantiina mepemepesee jigoyanon (tempel) laligon Anutuwaanon gawon men laligowuya. Kaen laligogi jinjaron duñanon raji, iinon mono opo kuuna mororonon koma turun onono laligowuya.

¹⁶ * “Kaen laligogi kambañ monnon nembanewaa me apuwaa mende komuwuya. Weennon me iwoi geriawo monnon mende jen koton onombaa.

¹⁷ *Kokaembaajon oyanboyan laligowuya: Lama merianon jinjaron

* 7:3: Eze 9.4, 6 * 7:14: Dan 12.1; Mat 24.21; Maak 13.19 * 7:16: Ais 49.10 * 7:17: Ond 23.1; Eze 34.23; Ond 23.2; Ais 49.10; 25.8

jake biiwianon rama galen koma onoma unuano laaligo kotigaa apu gowoyaa jaayanon kemakebu. Anutu anjo jaagianonga jaungia kuuya kotoro tegowaa.” Kianj.

8

Lama merianon munjen aaso 7:na menjuranja.

¹ Lama merianon munjen aaso (siil) 7:na menjurama kotuno Siwe goman iikanon oton kuuya 30 minitwaa so goron qen ero.

² Kaen kolooro Siwe gajoba 7 Anutuwaa batanon nanjuti, ii injiibe monjon romon qaita mon (biugel) 7 ii borogianon onono.

³ *Ii injiibe Siwe gajoba mon asugin jinin onon-oombaa goul qambia men kan alata kosianon nano. Ejemba soraaya kuuya Anutuwaa qama kooligi iinon jinin alatanon ooro morona unkoowayawo ii qamakooligiawo toroqen pumpunjon motoon uma Anutuwaanon kemakeja. Goul alata ii jinjaron dun batanon nanji, iinon mono iikawaa kosianon nano tosianon jinin ii mamaga oowaatiwaaajon mugi.

⁴ Iinon jinin ii ooro iikawaa kaasoyanon mono Anutuwaa ejemba soraaya yonoo qamakooligiawo toroqen Siwe gajoba iwaa borononga waama Anutuwaa jaasewananon ugi.

⁵ *Siwe gajoba iikanon jinin qambi ii men alatanonga gere jeta mero jero qambi iikanon uuro saa qero namonon giliro kemero. Giliro kemero iikanona gunparandambaa gujuya mamaga koloon gbingururun qaro. Oobili esungyawo asugigi kambana kambana nana mero. Kianj.

Gajoba yononon romon qaita mon uugi.

⁶ Siwe gajoba 7 romongia qaita mon (biugel) megiti, iyononon ii uubombaajon jojorigi.

⁷ *Gajoba mutuyanon waama romona qaita mon uuro. Ii uuro kombo (ais) kota ano gere bolana ii kon kaana koloon sawo gajugogi monjon ii maaro motoon namonon kamaaro. Iikanon geriawo kamaan balanon qero namowaa bakaya karoon ii gerenon jedabororo. Duuyaa geria iikawaa bakagia karoon ii gerenon jedaborogi ano gbojoja sena tongona ii kuuya gerenon jen jedabororo.

⁸ Gajoba woiya iinon waama romona qaita mon uuro. Ii uuro monjon baana somata gere jejeta tani kaana (wolkeino) iwoi ii giliro kowenon kemero. Kemen kowe mero kowewaa bakaya karoon iikanonga monjon meleema sa kolooro.

⁹ Kaanjadeen Anutunon kowewaa iwoiya kuuya mokolooro laligojuti, iikawaa bakaya karoon yonoononga mon ii komugi ano wanjo kuuya tuun karoon iikanonga tuun mon ii jangon tiwilaagi.

¹⁰ *Gajoba karoonanon waama romona qaita mon (biugel) uuro. Ii uuro sengelao somata kiwa bolan kaana tani jen sombinonga tegon kamaaro. Kamaan koma namowaa apu gowoya unun iikawaa bakaya karoon iikanona mon ano apu jaaya kuuya ii sokoma onono.

¹¹ *Sengelao iikawaa qata ii nomben warabe kaambogawo. Nomben warabe iikanon kamaaro apuya apuya iikawaa bakagia karoon ii meleema kaambogagiawo koloogi. Kaambogagiawo koloogitiwaaajon ama ejemba mamaganon ii nen komugi.

* **8:3:** Aam 9.1; Eks 30.1, 3 * **8:5:** Lew 16.12; Eze 10.2; Eks 19.16; Isa 11.19; 16.18 * **8:7:** Eks 9.23-25; Eze 38.22 * **8:10:** Ais 14.12 * **8:11:** Jer 9.15

12 *Gajoba 4:ya iinonj waama romonja qaita monj uuro. Ii uuro monjonj weenj jaaya ano koinj jaaya yoroo asasagaraa bakagara karoonj ii qebugoro bakasasanj umunj koma tiiri. Kaanjadeenj sengelao bakagia karoonj qebugoro meleema tiigi. Kawaajonj weenj kambaanaa bakaya karoonjanonj tiiro pangamanj mero. Kaanjadeenj gomantiinaa asasaganonj toriro bakaya karoonjanonj tiiro.

13 Kaenj kolooro eu uunj tuu koonj monj iima mobe kanakeewanonj eu elelaonj sombinj biiwianonj kotonj kanj kotakotagadeenj qama kokaenj jero, “Oo ejemba namononj laligojuti, Siwe gajoba karoonj yonononj mono toroqen romongia qaita monj uuwombaajonj anju. Romonj karoonj iikawaa otonjia mogi lombo kanjanawo karoonj koloowaati, iikawaajonj mono qama wanjinjinjonj ‘Yei! Yei! Yei!’ jenj saajenj.” Kianj.

9

Siwe gajoba 5:yanonj romonja qaita monj uuro.

1 Siwe gajoba 5:ya iinonj romonja qaita monj (biugel) uuro iibe sombinonja sengelao monj tegonj namononj kamaaro. Kamaaro monjonj omejiilanj yonoo ronj dusiita qaa iikawaa kii meria ii sengelao Toya muro.

2 *Ii muro omejiilanj ronj dusiita qaa iikawaa ununja mesuno iikanonja songo songo tanjururunj jenj kaaso kondundunjonj waamakeji, iikawaa so kondundunjonj waama weenj jaaya esunj haamo kaasonondeenj sokondabororo.

3 *Kaaso iikawaa uutanonja naagisoja naagisoja mesaonj namononj kougi Anutunonj ku-usunj onono. Ku-usunj ii kuanjukanj yonoononj ku-usunj tani kaanja kolooro.

4 *Ii onono Anutunonj kokaenj jenj kotonj onono, “Ono mono namowaa iwoi tonjonja gbojoja me gere kaanja ii mende tiwilaanj onombuto, ejemba wambusoonjianonj Anutuwaawo munjenj aasogia qaa iyonogadeenj mono menj bolinj onombu.” Kaenj jenj kotonj onono.

5 Anutunonj naagiso ii ku-usunj onono ejemba injigi koinj 5:waa so siimbobolo honombononja mende mogi. Siimbobolo ii kuanjukanonj eja kiro siimbobolo moji, mono iikawaa so. Siimbobolo kaenj mogito, Anutunonj anjonj koma onono menj komunj onombutiwaa ku-usunja ii naagiso yonononj mende menj eenj injigi.

6 *Ejemba injigiti, iyonononj kambanj iikanonj komuwombaajonj koomu kana monjgambuyato, koomu ii mende mokolonj komuwombaajonj amamaawu. Komuwombaajonj moma qenjenj qewuto, koomuwaa kondomondoo Toyanonj mono monjenj kembaa.

7 *Naagiso injiibe yonononj hoos manjaqeqewaaajonj akadamugiawo jorinjkejuti, mono ii kaanja koloogi. Wangianonj iwoi mundaya goul kaanja kongiti, ii ila wage tanitani kolooro. Jaasewangianonj ejemba jaasewanj tani kaanja koloogi.

8 *Naagiso yonoo wanj jugia ii gbala emba yonoo wanju kaanja kolooro. Naagiso jegianonj laion orowaa jeta kaanja kolooro.

9 *Reenj malekugia ii aenj reenj kaanja kolooro. Engangia qegi otonj kolooro mobeti, ii kokaenj: Hoos seiseiya yonononj manjaqeqewaa kareya kareya horonj lugun manjanonj kenji gbingururunj qamakeji, iikawaa so qaro.

* 8:12: Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15
9.4 * 9:6: Job 3.21; Jer 8.3

* 9:7: Joel 2.4

* 9:2: Jen 19.28

* 9:8: Joel 1.6

* 9:3: Eks 10.12-15

* 9:9: Joel 2.5

* 9:4: Eze

¹⁰ Daagia ii kuanꝑuan kaanꝑa jegiawo koloogi. Iyononon ejemba koinꝑ 5 kawaa so siimbobolo mobutiwaajon inꝑigiti, iikawaa ku-usunꝑanon mono nꝑaagiso yonꝑoo daagianon ero.

¹¹ Nꝑaagiso yonꝑoo kin ꝑonꝑia ii omejiilan yonꝑoo ronꝑ dusiita qaa iikawaa gajobaya qata Tiwitiwilaa Toya. Ii Hibruu qaanon Abadon ano Griik qaanon Apolion.

¹² 'Yei!' qagi lombo mutuya kanꝑanꝑawo ii kaen tegoro. Mobu, iikawaa gematanon 'Yei!' qagi lombo kanꝑanꝑarawo woi ii mono toroꝑen kanagen koloowaota. Kianꝑ.

Siwe gajoba 6:yanon romonꝑa qaita monꝑ uuro.

¹³ *Siwe gajoba 6:ya iinon romonꝑa qaita monꝑ (biugel) uuro. Ii uuro Anutuwaa batanon goul alata eji, iikawaa ilia 4 iikanonꝑa qa monꝑ kolooro mobe.

¹⁴ Otonꝑ iikanonꝑ Siwe gajoba 6:ya romonꝑawo iwaajonꝑ kokaen ijoro, "Anutunonꝑ gajoba 4 somonꝑonꝑ gbadonꝑ onꝑoma apu gowoya somata qata Yufreitis kawaa kooronꝑanon onꝑoonoti, ii mono isama onꝑomba."

¹⁵ Anutunonꝑ gajoba 4 ii somonꝑonꝑ onꝑoma gbadononꝑ rabutiwaa gbanigia, koinꝑia, weenꝑia ano aua kambanꝑia ii tororo arenꝑonꝑ onꝑono ragi. Yonꝑononꝑ kambanꝑia ii kanꝑ kuuro iikanondeenꝑ ejemba kantria kantria yonꝑoo bakaya karoonꝑ ii unꝑuwombaaajonꝑ jojorinꝑ rama kambanꝑiaajonꝑ mambonꝑi. Kawaaajonꝑ Siwe gajoba 6:yanonꝑ alatanonꝑa qa moma iikanondeenꝑ kema gajoba 4 ii isama onꝑono.

¹⁶ Aisma onꝑono manꝑaqeꝑe tuunꝑ somata qatawo ii hoosgiawo asuginꝑ kagi. Niinonꝑ janꝑogia mobe 200 milyon kolooro.

¹⁷ Jaameleenꝑ unꝑa iikanonꝑ eja hoos qaganonꝑ rama kagiti, iyonꝑoo kaitanigia iibe kokaen kolooro: Reenꝑia (totowaa aenꝑ reenꝑia) ii gere jo osoga, asonꝑa inꝑanꝑonꝑonꝑawo ano goota salfa gere jamo kaanꝑa. Hoos yonꝑoo kaitanigia inꝑiibe wanꝑia laion orowaa wanꝑa kaanꝑa koloogi qaa oogianonꝑa gere, kaaso ano jamo geriawo qata salfa ii kamaanꝑ karo.

¹⁸⁻¹⁹ Hoos yonꝑoo qaa oogianonꝑa gere, kaaso ano gere jamo qata salfa kamaaroti, iikanonꝑ mono ejembaya ejembaya unꝑuro. Hoos yonꝑoo kuusunꝑia ii qaa oogianonꝑ ano daagianonꝑ ero. Daagia ii mokolenꝑ kaanꝑa koloogi daa susugia ii jetawo. Daa susugia jetawo iikanonꝑ mono ejemba ooli kaanꝑa onꝑootinꝑeju. Lombo kanꝑanꝑawo karoonꝑ ii namowaa ejemba kuuya yonꝑoo bakagia karoonꝑ ii unꝑuro komugi.

²⁰ *Lombo kanꝑanꝑawo iikanonꝑ ejemba tosaanꝑa mende unꝑugi komunꝑ toroꝑen laligogiti, iyonꝑononꝑ kilenꝑ uugia mende meleenꝑi. Anꝑiaa borogianonꝑ iwoi menꝑ waegia menꝑ mepeseegiti, iikawaaajonꝑ mende moma bolinꝑ aogi. Omejiilanꝑ ano tando lopionꝑ waegia menꝑ mepeseenꝑ onꝑo-onꝑonꝑa ii mende mesaogi. Tando lopionꝑ tosia ii goul, silwa me brons ainꝑonꝑ memetaga. Tosia ii jamo orasinꝑ me gere sogonꝑ memetaga. Kawaaajonꝑ tando lopionꝑ iikanonꝑ iwoi iima mobombaaajonꝑ me kema kawombaaajonꝑ amamaanꝑeju. Kilenꝑ ejembanonꝑ ii mende mesaogi.

²¹ Kaanꝑagadeenꝑ ejemba unꝑugi koomuya me sei suuꝑanꝑoronꝑ hamoꝑeꝑe ii mende mesaogi. Ii toroꝑen ama menꝑ serowilinꝑ anꝑi ano iwoi lanꝑ yonꝑoro menꝑ laligogi. Iikawaaajonꝑ uugia mende meleenꝑi. Kianꝑ.

10

Siwe gajoba ano tere pipipipiya melaa

* 9:13: Eks 30.1-3 * 9:20: Ond 115.4-7; 135.15-17; Dan 5.23

¹ Kawaa gematanon Siwe gajoba ku-usuna qeekuuya mon iibe Siwenonga koosunon esuun muro kamaaro. Wana marilolonon liligon ero. Jaasewana ween jaaya kaana kolooro kanawoita ii tando gere bolangarawo woi kaana jen nano.

² Borianon tere pipipiiya melaa mero qeetuna kolooro. Kania dindina kowenon riin kania qania ii namonon riin nano.

³ Kaen nama laion oronon gbuu gbororo qamakeji, qata mono iikawaa so kotakota qaro. Qaro gunparandambaa gbinggururun 7 iyononon mono meleema gbuu gbororo qan qaagia qagi mobe.

⁴ Gunparandambaa gbinggururun 7 iyononon qama qaagia jegi mobeti, ninon ii mono iikanondeen papianon oomambaaajon ambe. Tere oomambaaajon ambeto, qa mon Siwenonga mobe qaa kokaen nijoro, "Gunparandambaa gbinggururun 7 qaa jejuti, ii mono geenodeen olon mona ewa. Ii mende oowa."

⁵ *Siwe gajoba kania kowe ano namo qagaranon riin nano iibeti, iinon boria dindina metaama Siwenon baagen ano.

⁶ Jojopan qaa jemambaaajon boria kaen ama ii jen kotiin ano. Monon Siwe, namo, kowe ano iwai kuuya iikanon eji, ii mokolon nama kamban so tetegoya qaa kotiin laligon ubaati, mono iwaa qatanon jojopan qaa kokaen jero, "Anutunon mono kamban mombo mende qen koriro ubaa."

⁷ Kaen qaagoto, Siwe gajoba 7:nanon romona qaita mon (biugel) uuro otona mobuti, kamban iikanondeen Anutuwa qaa aren aasangoyanon mono honawo koloowaa. Gejatootoo ejemba Anutuwa gawona men laligon kougi yonoojon Buna qaaya awaa jen inisaama onono moma kouma laligogiti, Buna qaa iikawaa so ii mono uulanawo honawo koloowaa."

⁸ *Kawaa gematanon qa mon wala Siwenonga mobe qaa jeroti, iikanon mono dunanon mombo qaa jero kokaen mobe, "Siwe gajobanon kowe ano namo qagaranon riin nama tere pipipiiya mero borianon qeetuna eji, ii mono kema mewa."

⁹ Kaen moma Siwe gajobawaanon kema tere pipipiiya melaa ii nombatiwaajon qisiwe. Qisiwe kokaen nijoro, "Ii mono men newa. Nena tomenanon kemen meleeno gubeso guwaato, buuganon ii moron apuyaa aina kaana koloowaa."

¹⁰ Kaen nijoro tere pipipiiya melaa ii iwaa borononga men newe. Newe buunanon moron apuyaa aina kaana kolooroto, gogowe tomenanon kemero meleeno gubeso nuro.

¹¹ Kaan nuro niinon qaa kokaen mobe, "Gii mono dunanon mombo Anutuwa gejatootoo qaaya qaaya jen sein laligowa. Kantria kantria ano bensakon isia isia qaa tani jejegiaa so laligojuti, mono iyonoo ano iyonoo kin pongia yonoo gejatootoo qaagia ii waladeen jen laligowa." Kian.

11

Anutuwa jotamemeya woiyanon qaaya nanon jeri.

¹ *Kaen nijoro moma nambe Siwe gajoba iikanon keda aambaa gere gorona bowo kaana ii noma kokaen jen koton nono, "Gii mono waama kema Anutuwa jiwowon jigo ano iikawaa siimolon alataya ii keda aambaa gere gorona (rula mesa) kanon soya ama weengowa. Kaanagadeen iikanon uma Anutu mepeseen qamakooligia amakejuti, mono ii gosin jangogia weengowa."

* **10:5:** Eks 20.11; Dut 32.40; Dan 12.7; Aam 3.7 * **10:8:** Eze 2.8-3.3 * **11:1:** Eze 40.3; Zek 2.1-2

2 *Jiwowon jigo soya ama kanon somben seleengenaa ii mono uugun mesaowa. Ii waba kantri yonoojon ama ononji ero yononon siti toroya ii koin 42 kawaa so riin kema kankebu. Kawaaon somben seleengenaa soya ii mende weengowa.

3 Niinon jotamemewoina wasin oroma qaana nanjon jewaotiwaa ku-usuna ama orombe asugiwao. Asugin wosobiriwaa maleku sokosaare kaana men aon liligon (gbakon osoga arin) ween boria 1,260 kawaa so gejatootoo qaa gawon men laligowao.”

4 *Oil gere woi ano lambe dun raraya woi namowaa Pombaa batanon nanjaoti, ii mono meleema kamaan asugin dangunu kaana nama noo kaniana nanjon jen laligowao.

5 Monjon me monjon urun mizimizi ama oromambaajon moji een, gere bolananon mono buugaranonga kamaan kereurugara onoro ti-wilaankebuya. Monjon me monjon urumambaajon moji een, ii mono kana kaaniadeen iikanon qeri komuwaa.

6 *Sombimaa koosuya somongowaotiwaa ku-usuna ii yoroonon ero gejatootoo qaa jen seiwaoti, kaman iikawaa so kon mende kiwaa. Ku-usungaranon apu jaaya kuuya kaaniadeen sokono iikanon saanon apu kuuya meleenji sa koloowuya. Kaaniadeen ku-usungaranon uuta ejiwaaajon ama siingaranon jewaotiwaa so saanon jegi lombo kanjanawo kania kania koloon namo men bolin ejemba ununkebuya.

7 *Anutuwa qaaqa nanjon jen tegori omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikanonja jenemba monjon waama manja qen oroma haamo ama ururo komuwao.

8 *Komuri qamogara siti qabunayawowaa kana somatanon oromesaogila ewao. Siti iikawaa qata aasangoya ii Sodom ano Iijipt qamakeju. Pongara Jiisas ii kaanagadeen iikanon maripoonon qegi komuro.

9 Qamogaranon lan eri ejemba kuuya ii iriimakebuya. Balonon ron koma orombombaajon jegi anjon kombuya. Kaen een lan eri ejemba kantria kantria, tuuna tuuna, bensakon isia isia qaa tanigia ana ana jenkejuti, iyononon qamogara ii ween karoon ano bakaya mon kawaa so uun irigigiigi.

10 Gejatootoo eja woi yoronon ejemba namo qaganon laligojuti, ii uu kuun ononi iikawaaajon siimbobolo hononja mende mokoloon laligogi. Kawaaajon komuri qamogara iriimakebuti, kaman iikanon mono otokorian maama rendun oron nen korisoro ama iyanigia kalen kania kania angun aogi kema kawaa.

11 *Ween karoon ano bakaya mon ii tegoro Anutunon buu aason se-wanganonon uuro kemero gbilin waama konja nani. Waama nani ejembanon iriima riimburatin jenengia ororo sombugia mogi.

12 *Konja nani Siwenonja qa kotakota mon kokaen qama irijoro, “Oro mono kokaen waabao!” Kaen irijoro moma koosu uutanon waama Siwenon uri kereurugaranon een iriima newogia tegoro nanji.

13 *Kanagaranon namo mesaon uri kaman iikanondeen nan tania soosooya men siti bakaya 10% (bakaya tenonja motoonjo) kawaa so kuma qenjanangoro kamaaro. Kamaan ejemba 7,000 kawaa so unuro komugi. Ejemba mende komugiti, iyononon ii iima riimburatin sombugia moma Siwewaa bena Anutu ii ku-usunaa mepeseen mug qabunayawo kolooro.

* 11:2: Luuk 21.24 * 11:4: Zek 4.3, 11-14 * 11:6: 1 Kin 17.1; Eks 7.17-19; 1 Sml 4.8 * 11:7: Dan 7.7, 21; Ais 13.5-7; 17.8 * 11:8: Ais 1.9-10 * 11:11: Eze 37.10 * 11:12: 2 Kin 2.11 * 11:13: Isa 6.12; 16.18

14 'Yei!' qama wanjinjina woiya kanjanawo ii kaen tegoroto, mobu, qama wanjinjin yei qa karoonaa honanon mono uulanawo koloon qagianon ubaa. Kian.

Siwe gajoba 7:nanon romonja qaita monj uuro.

15 *Siwe gajoba 7:na iinon romonja qaita monj (biugel) uuro. Ii uuro Siwenon qaa kotakotagadeen aminj mogi qagia mobe kokaen jegi, "Ayo, ananaa Ponana ano iwaa Hamoqege Toya Kraist yoronon mono namo kuuya galen koma onombaotiwaa ku-usunja ii kuuya bunja qen aojao. Iinon mono kambanja kambanja galen koma onoma laligowaa, ee-aa-ee. Galenkonkonanon mono kambanj monjon mende tegowaa, ee-aa-ee."

16 Kaen jegi mobe Anutuwaaw jotamemeya 24 Anutuwaaw jaasewananon jinakaran dungianon rajuti, iyononon mono kamaan usugon Anutu waeya menj mepeseen mugi.

17 Mepeseen munj kokaen jegi,

"Oo Pon Anutu ku-usun kuuyaa Toya, giinon mono laligon kouma kambanj kokaamba laligojan.

Giinon ku-usunja uuta menj kanainj namo kuuya galen koma onoma kin pongiaga koloon laligowaga.

Kawaajon nononon mono mepeseen dangisen jen gonjon.

18 *Waba kantria kantria yononon iringia soono kazi ama goma laligogito, goo kazi kambanganon mono ketada koi kaananon kanj kuunj eja.

Giinon kambanj kokaamba koomuya yonoo qaagia gosin jen tegon onombaga ano geenjaa ejembauruga tawagia onombaga.

Gejatootoo ejemba ano ejemba soraaya tosaanja goo gawonja menj laligogiti ano uuta kamaanqeeta goo qaganon tiwilaawabotiwaaajon keegia moma laligogiti, ii mono tawagia onombaga.

Kaanagadeen tosonianon ejemba unun kantri kondeema laligogiti, ii mono kondeema onombaga." Kaen menj mepeseen jegi.

19 *Kawaa gematanon Siwenon aantano Anutuwaaw mepemepese jigowaa (tempel) naguyanon tano iibe jigo utanon Anutuwaanon soomonjo aren bokis akadamuyawo iikanon ii-iita ero.* Siwenon aantano kambanj iikanondeen oobili ano gunparandan gbingururun qaro mobe. Otona otona ii mobe nan menj konj rombun giliro kombo (ais) kota somasomata kamaagi. Kian.

12

Emba ano jewanaj wanja iliawo

1 Siwenon aiwese somata damuyawo monj kokaen asugiro iibe: Emba monj ween jaayanon malekuya kolooro koinjon kana tamboya baatanon asariro sengelao 12 ii ila wage kaanja wananon konji kokobilibiligiawo ragi.

2 Koroyawo laligon mera memetaa kambanganon dodowiro bimooro masu qero siimbobolo moma qa gigilaaro.

3 *Kawaa gematanon aiwese monj Siwenon kokaen asugiro iibe: Jewenan nemunja iliawo (dragon), mundaya oso popolan, wanja 7 ano ilia 10. Wanja 7 iikanon ila wage 7 konji raro.

* **11:15:** Eks 15.18; Dan 2.44; 7.14, 27 * **11:18:** Ond 2.5; 110.5; 115.13 * **11:19:** Isa 8.5; 16.18, 21 * **11:19:** Anutuwaanon jojopan qaa 10 ano jenkooto tosaanja ii jamo ilanjon oon bokis iikawaa utanon anji raro galen komakeju. * **12:3:** Dan 7.7

4 *Jewenan nemuṅa iikanonṅ daayanonṅ sombinṅ qewagonṅ sengelao iyoṅoononṅa bakaya karonṅ horonṅ giliro namononṅ kamaagi. Kamaagi emba iyaṅa mera memambaajonṅ anoti, iwaa batanonṅ nano. Kaenṅ nama meria mewaati, ii iikanondeenṅ gogomambaajonṅ moro.

5 *Emba iikanonṅ mera ejaga mero. Iinonṅ kantria kantria kuuya aenṅ taa gbarunonṅ galenṅ koma onṅoma laligowaa. Embanonṅ mera meroti, gajobanonṅ ii mono iikanondeenṅ uulanṅawo meṅ kema Anutuwaaw jijnkaronṅ duṅ kooronṅanonṅ ano.

6 Iikanonṅ ano embanonṅ anodeenṅ mesaonṅ kok koma keno. Anutunonṅ emba ii weenṅ 1,260 kawaa so balonṅ qararanṅkonṅkonṅanonṅ kalanṅ koma mugi laligowaatiwaajonṅ gomanṅ miri monṅ mozozonṅgoroti, iikanonṅ kok ama keno.

7 *Siwe uutanonṅ manja junonṅ kokaenṅ aogi: Siwe gajoba waṅa Maikel ano iwaa gajobauruta yoṅononṅ jewenanṅ nemuṅa tuarenjenṅ ama ii ano iwaa gajobauruta yoṅowo aogi.

8 Aonṅ jewenanṅ nemuṅa ano iwaa gajobauruta yoṅoo esunṅgianonṅ mende sokono haamo mende ama onṅoma gomanṅgia mesaonṅ Siwe uutanonṅ toroqenṅ laligowombaajonṅ amamaagi.

9 *Amamaagi jewenanṅ nemuṅa iliawo ii mono konjoma Siwenonṅga otaagi. Jewenanṅ nemuṅa iikanonṅ monowaa monoyanonṅga mokolenṅ koloonṅ liw (Eewa) manambato meṅ muro. Qata monṅ Kilenṅaa Toya ano Satan. Iinonṅ kantria kantria kuuya kuunṅ onṅono jinjaunṅ kema laligogiti, ii ano iwaa gajobauruta ii mono iwo Siwenonṅga konjoma hagonṅ onṅonṅi namononṅ kamaagi.

10 *Kamaagi Siwenonṅ qa somata monṅonṅ kokaenṅ jero mobe, “Selenonṅ kuukuu Toyanonṅ asaga gomantiinṅa Anutunanaa batanonṅ nama uumeleenṅ alaurunana jenonṅkuukuu qaa jenṅ onṅoma laligoroti, ii mono yakarinṅ hagonṅ mugi seleenṅenṅ kamaaro otokorianṅ maajonṅ. Ananaa Anutunananonṅ mono kambaṅ kokaamba ejemba hamo qenṅ onṅoma ku-usunṅaa qaganonṅ galenṅ koma onṅono bentotonṅaa honṅanonṅ mono kolooja. Hamoqeqe Toyaa esunṅmumuyanonṅ mono koloodaboroja.

11 Iinonṅ momalaari alaurunana qaanonṅ ama onṅoma laligoroto, Toya ii kokaenṅ haamo ama mugi: Lama meriaa sayanonṅ ii hamo qenṅ onṅono kotiinṅ Buṅa qaa honṅabonṅa nanṅonṅ jenṅ seinṅ laligogi. Kaanṅa laligonṅ jojorinṅ selegia toṅonṅ bonṅ nama manja qenṅ haamo anṅi.

12 “Kawaajonṅ Siwe gomanonṅ laligojuti, onṅononṅ mono korebore aisoonṅ otokorianṅ maama laligowu. Kaanṅa laligowuto, namononṅ ano kowenonṅ laligojuti, onṅo mono lombo kanjanṅawo bosimbutiwaajonṅ mono ‘Yei!’ jenṅ saajenṅ. Kilenṅaa Toyanonṅ lugunṅ kamaanṅ riinṅ onṅoononṅ kanṅ gawonṅ meme kambaṅa torodaamonṅ ero mojiwaajonṅ mono kazi somata amakeja.”

13 Jewenanṅ nemuṅa iliawo yakarinṅ hagonṅ mugi namononṅ kamaaroti, ii iima asarinṅ emba mera meroti, ii kazi ama munṅ otaaro.

14 *Otaaroto, embanonṅ kok kono Anutunonṅ tuu somataa enṅaṅa woi muro kanonṅ elelaonṅ uulanṅawo keno. Anutunonṅ balonṅ qararanṅkonṅkonṅanonṅ iwaajonṅ gomanṅ miri monṅ mozozonṅgoroti, mono iikanonṅ keno. Iikanonṅ kema asanṅonṅ laligoro gbani 3 ano bakaya monṅ ii kalanṅ koma mugi mokolenonṅ ii mende mokoloonṅ qelanjinṅ mewaa.

15 Embanonṅ elelaonṅ keno mokolembaa irinṅa soondabororo qaa ootanonṅga embawaa gematanonṅ apu gboulu furugoro apu gowoya kolooro.

* 12:4: Dan 8.10 * 12:5: Ais 66.7; Ond 2.9 * 12:7: Dan 10.13, 21; 12.1; Juud 9 * 12:9: Jen 3.1; Luuk 10.18 * 12:10: Job 1.9-11; Zek 3.1 * 12:14: Dan 7.25; 12.7

Apu iikanon emba ii kisma men somonjon mubaatiwaajon moma kaen furugon lono.

¹⁶ Kaen lonoto, namonon emba ii ilaan mun riiro ron kolooro. Jewenan nemunanon qaa ootanonga apu furugoro apu gowoya kolooroti, iikanon mono ron iikanon kemen jugun qaono.

¹⁷ Kaen kolooro jewenan nemunaa irinja emba kawaajon ama soono mesaon emba iikawaa gbiliuruta tosaan qetama manja qen onjomambaajon keno. Gbiliuruta yononon Anutuwaajon jojopan qaa ten koma Jiisaswaa Buja qaa pondan nanjon jen seinkejuti, mono iyonowo karen aowombaajon keno.

¹⁸ Aowombaajon kema kowe sakasinanon keuma nano. Kian.

13

Jejnemba kowenonga kouro.

¹ *Kawaa gematanon jejnemba mon ilia 10 ano waja 7 ii kowenonga kouro iibe. Ili 10 iikanon ila wage 10 kongi ragi ano waja motomotoon iikanon qa mepaqepaegiawo oogita ero.

² *Jejnemba ii iibe kokaen kolooro: Kaitania ii oro somata qagara lepaad ano taiga iyoro tani kaanja kolooro. Kana boriaa silia ii bea orowaa sili kaanja kolooro. Qaa oota ii laion orowaa qaa oota kaanja. Jewenan nemunanon esuna, jinjonon duna ano ejemba galen koma onjomabaatiwaa ku-usuna uuta ii jejnemba muro.

³ Muroto, waja mon ii wiji kotiga monon kiro komumambaa anoto, wijianon misiriropogadeen raro. Namowaa ejemba korebore yononon aarun jejnemba ii gematanon otaan kenji.

⁴ Otaan kema jewenan nemunaa waeya men mepeseen laligogi. Ku-usun kaanja ii jejnemba murotiwaajon ii ano jejnembawaa waeya kaanjadeen men mepeseen kokaen jegi, "Moronon jejnembawaa so koloona? Moronon ii tuarenjen ama mun iwo aomambaajon kotiinaga?"

⁵ *Kaen jegi Satanon jejnembawaa qaa oota sololooro kotiin jabaarambaran qaganon mepaqepae qaaya lansan jen laligoro. Anutunon Satan mende anjon kono mepaegomambaa ku-usuna ii koin 42 kawaa so en mubaatiwaajon jen tegoro.

⁶ Ii jen tegoro qaa ootanon aantano Anutu mepaegon laligoro. Anutuwaajon qata, Siwe gomanon ano Siwe uutanon laligojuti, ii kuuya mono mepaqepae ama onoma laligoro.

⁷ *Kaen laligoro Satanon ejemba soraaya tuarenjen ama onjomambaa ku-usuna muro yonowo manja aon haamo ama onono. Haamo ama onono Satanon ejemba isigia kuuya tuungiaa so, qaa tanigiaa so ano kantrigiaa so ii mono jejnembawaa borionon ama onono.

⁸ *Ejemba korebore namonon laligojuti, iyononon mono jejnembawaa waeya men mepeseen laligowuya. Anutuwaajon ejemba solana qagia Siwe gomanon papianon oogita eji, iyononondeen mono jejnemba ii mende mepeseewuya. Monowaa monoyanon Anutunon Siwe namo mokolon oronoti, kamban iikanona kanain qagia ii laaligo kotigaa papia iikanon on laligon koug. Laaligo papia ii Lama meria qegi komuroti, iwaa bunaga ero galen komakeja.

⁹ "Mononon gejiawo laligoji een, iionon mono qaa koi geja ama moma kotowa!

* **13:1:** Dan 7.3; Ais 17.3, 7-12 * **13:2:** Dan 7.4-6 * **13:5:** Dan 7.8, 25; 11.36 * **13:7:** Dan 7.21

* **13:8:** Ond 69.28

¹⁰ *Monj kapuare mirinonj kambaatiwaa so kolooji, iinonj mono iikanonj kembaa. Monj manjawaa soo somatanonj uugi komuwaatiwaa so kolooji, iinonj mono kaenj komuwaa.* Kawaajonj ejemba soraaya, onononj mono kaparanj koma lombo menj mokosinjonj pondanj moma laarinj laligowu.” Kianj.

Jejnemba monj namo uutanonja kouro.

¹¹ Mombo iibe jejnemba monj namo uutanonja kouro. Ii ilia woi Lama meriaa ilia kaanaga koloonj qaaya ii jewenanj nemunja iliawononj jeroti, mono kaanjadeen jejn laligoro.

¹² Iinonj kouma alia mutuyaa jotamemeya koloonj ku-usunja kuuya menj iikanonj iwoi kuuya aliaa jaanonj ano. Kaanja ano namo ejemba kuun sololoonj onono aarunj alia mutuyaa waeya menj mepeseegi. Jejnemba mutuya ii wiji kotiganonj kiro komumambaajonj anoto, misirolopojadeen raro.

¹³ Jejnemba woiya iinonj angoletoto somata tania kania kania mero. Monj meroti, ii gere bolanonj sombinonja kamaanj namononj kanj jero ejembanonj ii jaagianonj iigi.

¹⁴ Anutunonj Satan mende anjonj kono ku-usunj muro jejnemba mutuyaa jotamemeya koloonj iwaa jaanonj angoletoto kania kania menj laligoro. Iikanonj mono namowaa ejemba tiligonj onono jinjaunj ama soogi. Soogi kokaenj kuun jejn kotonj onono, “Onjo mono jejnemba mutuyaa unjaya sogonj kuugi nano goda qenj munj laligowu. Jejnemba mutuya ii manjawaa soo somatanonj (bainat) uugi wiji kiro komumambaa so kolooroto, kilenj gbilinj laligoji, mono iwaa unjaya kuuwu.”

¹⁵ Kaenj anji Satanonj ku-usunj jejnemba kanagenja muro tando lopionj ii menj gbilinj muro kanainj buu aasonj ano. Kaanagadeen jejnemba mutuyaa unjaya menj letono eja qaa jejn ejemba kuun onono kokaenj kolooro: Daen yonononj tando lopionj iikawaa waeya mende menj mepeseegiti, ii mono kuuya unjugi komugi.

¹⁶ Jejnemba kanagenjanonj ejemba korebore kokaenj kuun onoma injijoro, “Onjo mono jejnemba mutuyaa munjenj aasoya ii jaasewangianonj me boro dindinganonj menj mokotaawu.” Kaenj injijoro iyangiaa gawongia menjkejuti ano togiaa welenj eenj qenkejuti, ejemba qaqaqabunayawo ano wanaya, somata ano melaa yonononj mono korebore munjenj aasoya ii menj boro dindingia me wambusoonngianonj mokotaagi.

¹⁷ Daen yonononj jejnembawaa qata me qataa jangoya selegianonj mende menj laligogiti, iyonononj nembanene iwoi stuanonj me maaketnonj sewanja mewombaaajonj me ambombaaajonj amamaagi.

¹⁸ Qaa koi moma asariwombaa momakootoya ii kokaenj: Monjonj momakootoyawo laligoji, iinonj mono jejnembawaa jangoya weengowa. Jangoya ii balonj ejawaa jangoya kolooja. Aaso jangoya ii 666. Kianj.

14

Lama meria ano kanagesouruta 144,000.

¹ *Kawaa gematanonj uunj Lama merianonj Zaion baanjanonj nano iibe. Iwo kanagesouruta jangogia 144,000 ii motoonj nanji Lama meriaa qata ano iwaa Manjaa qata ii kuuya yonoo wambusoonngianonj oo-ootaga ero injiibe.

* **13:10:** Jer 15.2; 43.11 * **13:10:** Tosianonj qaa ii kokaenj meleenju: Monjonj manjawaa soo somata (bainat) kanonj tosaanja unjuuro komuwuti, tosanonj mono iyanja ii soo kaanjanonj uugi komuwaa.

* **14:1:** Eze 9.4; Ais 7.3

² Iikanondeen mobe Siwenonga oton mon apu somata sianon giliro kemen kuun qamakeji, kaana kolooro. Ii gunparandan gbingururun somata qajiwaa otona iikawaa tanijaen kolooro. Otona ii gita kulele mamaga qegi otona koloonkejiwaa so mobe.

³ Anutunon ejemba 144,000 ii namononga sewangia men unuanoti, iyononon mono Anutuwaa jinkaron dun batanon kouma ben jawina 4 ano jotamemeya wana 24 iyonoo jaasewangianon nama rii dongoga qagi. Kuuya yononon iyangiaa riigia qagi seleenjen yononon ii kuma aowombaajon amamaagi.

⁴ Yononon ejemba qaita mon koloon laligon kougi. Mende tiloon soraaya laligowombaajon iyangia galen koma aon emba yonowo jewon mende mokoloon laligogi. Lama merianon dakanon kema kankeji, iyononon mono ii otaan iikawaa so kema kankeju. Anutunon ii ejemba batugianonga sewangia men metogon unuano Anutu ano Lama meria yoroo yambugara dologa kolooju.

⁵ *Yonoo jegianona qaa qolonmolongoya mon mende mokoloogi koposowaa qaagia qaa soraaya laligon kougi. Kian.

Siwe gajoba karoon yononon qaagia jen elelaogi.

⁶ Kawaa gematanon Siwe gajoba mon iibe sombin koton kanakeewan elelaoro. Iinon Oligaa Buna konkonjon* men kan balon ejemba yonoojon jen asarimambaajon karo. Ejemba ii tuungiaa so, bensakon isigiaa so, qaa tania jejegiaa so ano kantrigiaa so balon sokoma rama kenjuti, mono kuuya iyonoojon jen seimambaajon karo.

⁷ Kan kotigagadeen silama kokaen qaro, “Anutunon ejemba gosin jen tegon onombaatiwaa kabananon mono torin dodowija. Kawaaajon onjo mono Anutuwaa jeta uguwombotiwaajon keegia moma mepeseen qabunaya men seiwu. Mononon siwe, namo, kowe ano apu jaaya mokoloon ononoti, mono iwaa waeya men mepeseen laligowu.”

⁸ *Kaen qaro iwaa kanianon Siwe gajoba alia mon mutuya otaan kan kokaen qaro, “Babilon siti somata ii meleeno kemerota eja. Babilon emba qabunayawo iikanon mono serowilin ama iikanon kantri kuuya men tiloon onono sokono. Iinon wain apu kaana newutiwaajon onono uugia sooro uusooso koloon laligogi. Kaana koloon laligorotiwaajon Anutuwaa irina soono kazi ama jero siti qabunayawo ii mono kondeenji meleeno kemerota eja.” Kian.

⁹ Kaen qaro iwaa kanianon Siwe gajoba karoonanon orotaan elelaon kan kotigagadeen silama kokaen qaro, “Mononon jennemba ano iwaa unayaa waeya men mepeseen mungen aasoya anjon koma wambusoonanon me borianon men mokotaaji een,

¹⁰ *iinon mono kaanideen Anutuwaa irinonsoonaa ii wain apu kotiga kaana nen mobaa. Anutunon wain apu ii apu toonawo mende mindirin wain kotiga toongadeen irinonsoonaa qambinon maaro raji, iinon mono ii newaa. Ii nen Siwe gajoba toroya ano Lama meria yonoo baagianon nano salfa jamowaa gere bolananon ooro siimbobolo hononaa mende moma laligowaa.

¹¹ *“Iikanon onoooro siimbobolo hononaa mende moma laligowuti, iikawaa kaasoyanon mono kaban so tetegoya qaa waama umakebaa. Ejemba

* **14:5:** Zef 3.13 * **14:6:** Pon ben konkonjon Toyaanon Buna qaa towoya ii konkonjon. Ii monowaa monoyanonga kanain tetegoya qaa en ubaa. * **14:8:** Ais 21.9; Jer 51.8; Ais 18.2 * **14:10:** Ais 51.17; Jen 19.24; Eze 38.22 * **14:11:** Ais 34.10

jenemba ano iwaa unayaa waeya men mepeseenkejuti, iyononon mono asaga gomantiina senjon moma laligowu. Monjon mungen aasoya anjon koma selianon men mokotaaji, iinon mono selianon ororo qenjen qen haamo memambaajon amamaan laligowaa.”

¹² Kawaajon ejemba soraaya Anutuwaa jojopan qaaya ten koma otaankejuti, ononon mono kaparan koma lombo men mokosingon Jiisas pondan moma laarin laligowu.

¹³ Kawaa gematanon Siwenonga qaa mon mobe kokaen nijoro, “Gii mono tere kokaen oowa: Ejemba Pombo qokotaan nama kaban kokaamba kanain komuwuti, iyononon mono oyanboyan koloowuya. Un Toroyanon qaa kitia ii metogon ‘Qaa ii onanon,’ jeja. Yononon gawon kotiga men qenjenmanjen moma kan laligogi tegoro gawongiaa hona kolooro Siwe Toyanon sundugia moro sokono iikawaajon korisoro onono rama haamo men bonjon laligowuya.” Kian.

Balombaa nene morian hona mewutiwaa kambaja

¹⁴ *Kaen nijoro uun koosu taana iibe iikawaa qaganon mon kaitania Siwe gomambaa Eja hona kaana iinon raro. Ila wage goulnon memeta ii wanonon raro borianon soo kaapengoya jetawo men raro.

¹⁵ *Ii iibe Siwe gajoba monjon mepemepesee jigononga (tempel) asuganon kouma koosu qaganon raji, iwaaajon qaa kokaen jen kotakotagadeen qaro, “Namonon morian hona momogoro hona mewutiwaa kambananon mono kolooja. Kawaajon giinon mono sooga kaapengoya men gawonon kema iikanon namowaa morian hona ii koton men kululuuwa.”

¹⁶ Koosu qaganon raji, iwaaajon kaen qaro sooya kaapengoyanon namonon gilin gawombaa morian hona koton men kululuuro.

¹⁷ Ii men kululuuro Siwe gajoba monjon Siwewaa mepemepesee jigononga (tempel) asuganon kouro. Iinon kaanagadeen soo kaapengoya jetawo mon men kouro.

¹⁸ Kouro Siwe gajoba karononon Siwewaa alatawaa gere galena ano alata ii mesaon kouro. Kouma kotakotagadeen qama Siwe gajoba soo kaapengoya jetawo men nanoti, ii kokaen ijoro, “Giinon sooga kaapengoya jetawo ii mono men gawonon kema iikanon balombaa wain kanjena kanjena ii kotowa. Kanjen iikawaa kota mono momogon yagon raju.”

¹⁹ Kaen ijoro sooya kaapengoya namonon gilin namowaa wain kasa hona ii kotogon men kululuun Anutuwaa wain juu somata iikanon rijijaawuti-waajon giliro. Wain juu ii Anutuwaa irinjonsoonaa kaisareya kolooja.†

²⁰ *Wain bagen hona ii siti selegenjanon kananon riin rijijaagi sayanon wain juu somataa qaa ootanon kouma kokon tani kaana lansan waama kouma apu gowoya kolooro. Sa iikawaa diina ii wan miita ano bakaya mon kolooro. Hoosnon iikanon riin keno qaa ootanon kouro hoos qawayaa kasianon samoriro. Diina kaen kolooro koriga 300 kilomiita kawaa so kolooro. Kian.

15

Siwe gajoba 7 ano lombo kanjanawo 7.

¹ Kawaa gematanon siwe uutanon uun angoletto somata mon kolooro iima kokaen walingowe: Siwe gajoba 7 ii lombo kanjanawo (plague) 7 men nanji. Ejemba singisongogiaajon Anutuwaa irina soono jen tegon

* **14:14:** Dan 7.13 * **14:15:** Joel 3.13 † **14:19:** Anutuwaa irinjonsoonaa ii wain juu somatanon rijijaagi uutanon olomoodaborowaa. Aisisaan 19.15 ii iiba. * **14:20:** Ais 63.3; Seru 1.15; Ais 19.15

irona meleeno lombo kanjanawo qagianon uro mogi uutanon olomooro qaagianon komuwaa. Kawaajon qagia lombo kanjanawo konoga 7 qagi.

² Ii iima iwoi bilibiliawo kowe kaanja iibe gere bolanjawo melokanjij ero. Iikawaa koorononon Anutuwaa ejemba nanji injiibe. Yononon haamo ama jennembawaa qaaya mende tenj koma unayaa waeya mende menj qataa jangoya selegianon mende analin angon koma laligogi. Anutunon ii motomotoon kulele onono menj nanji.

³ *Iikanon nama Anutuwaa gawon meme eja Mooseswaa rii ano Lama meriaa rendun ii kokaen qagi,

“Oo Pon Anutu ku-usun kuuyaa Toya, giinon angoletto somasomata damuyawo amakejan.

Giinon kantria kantria ii kin pon ama onona nanamemengaa kania ii dindina ano hona toon kolooja. Kawaajon Anutu qaita mon koloon laligojan.

⁴ *Oo Pon, goonon nanamemenga dindina ii mono asuganon asugiro mojon.

Kawaajon kantri kuuya yononon kan goo waega menj mepeseen go-makeju.

Giinon geengodeen toroya koloojan. Kawaajon ama moronon goojon toroko mende monaga? Kuuya nononon goo qabunaga menj sein mepeseenkejon.”

⁵ *Kawaa gematanon unj iwoi kokaen iibe: Siwewaa mepemepesee jigowaa (tempel) naguyanon tano iikawaa uutanon Anutu dangunuyaa opo sel jigoyanon nano iibe.

⁶ Mepemepesee jigo iikanona Siwe gajoba 7 lombo kanjanawo 7 menj nanjiti, iyononon kamaan asuganon kagi. Malekugia tualalakota bilibiligiawo mougi opo jokanja mankiilaya goul yawo ii inj kasa kaanja basamongianon embaan aon nanji.

⁷ Yononon kagi ben jawina 4 yonoononga monon goul qambi 7 onono Anutuwaa irinjonsoonanon qambi ii qaa ootanon kougi. Anutu irina sooji, iinon laligon kouma laligoja ano tetegoya qaa laligon ubaa.

⁸ *Qambi ii onono Anutunon asamararanga ano kuusuna qendeen iikawaajon kaaso pumpunjon mepemepesee jigo (tempel) saa qero monon Siwe jigo ii uu-uutaa so mende kolooro. Siwe gajoba 7 yononon wala qambigia maagi lombo kanjanawo 7 asugin honawo koloowaati, iikawaa gematanon saanon mombo ubuya. Kian.

16

Qambi 7 maagi Anutuwaa irinjonsoonanon asugiro.

¹ Mepemepesee jigo (tempel) uutanonga qa somata mon asugiro Siwe gajoba 7 yonoonon qaa kokaen menj kotooro mobe, “Ono kema Anutuwaa irinjonsoonanon qambi 7 qaa ootanon kouma eji, iikawaa hongia mono namonon maabu.”

² *Siwe gajoba mutuyanon mesaon kema qambiaa hona ii namonon maaro. Maaro wiji arokuukuuyawo siimbobologia tania soosooya ii qaa qootogo ejemba yonoo selegianon asugiro. Ejemba jennembawaa munjen aasoya selegianon menj unayaa waeya menj mepeseegiti, mono iyonoo selegianon asugiro.

* 15:3: Eks 15.1 * 15:4: Jer 10.7; Ond 86.9 * 15:5: Eks 38.21 * 15:8: Eks 40.34; 1 Kin 8.10-11; 2 Hist 5.13-14; Ais 6.4 * 16:2: Eks 9.10

³ Gajoba woiya iinon mesaon kema qambiaa hona ii kowenon maaro. Maaro kowenon meleema sa kolooro. Mono eja qegetaa saya kaana kolooro. Kaen kolooro kowe uutanon iwoi kuuya laaligogiawo laligojuti, ii kuuya komudaborogi.

⁴ *Siwe gajoba karononon qambiaa hona ii apu gowoya ano apu jaaya kanon maaro meleema sa koloon sokono.

⁵ Kaen kolooro Siwe gajoba apu galen komakeji, iinon qaa kokaen jero mobe, “Oo Anutu toroya, giinon qaa gosin kokaen jen tegona lombo koi asugijiwaajon dindina koloojan. Mono solana laligon kouma laligojan.

⁶ Yononon goonon ejemba soraaya ano gejatootoo ejemba unun laligogi sagianon maaro. Giinon ii unugitiwaa irona meleema sa onona negiti, ii mono sogianon ana qagianon uro. Kawaajon Anutu giinon dindinagadeen koloojan.”

⁷ Apu galen komakeji, iinon kaen jero qaa mon alatanonga kokaen karo mobe, “Qaa ii onanon! Oo Pon Anutu ku-usun kuuyaa Toya, giinon ejemba qaagia gosin dindinagadeen jen tegon onomakejan.”

⁸ Siwe gajoba 4:ya iikanon qambiaa hona ii ween jaayanon maaro iikanon ween esun muro geriawo totoon koloon ejemba gere kaana onoro.

⁹ Ween jaaya geriawo iikanon onoro selegia delatiro. Anutunon lombo kanjanawo iikawaa Toya koloon ano qagianon uroti, ejembanon ii moma iikawaajon Anutuwa qata jen qasuaan mun laligogi. Kaana laligogito, Anutu mepeseen qabunaya men seiwutiwaajon mono uugia mende meleengito, toroqen yangisen ama laligogi.

¹⁰ *Siwe gajoba 5:ya iikanon qambiaa hona ii jennembawaa jinkaron dunon maaro. Iikanon maaro pangaman somatanon jennembawaa ometonon (kingdom) ii sokoma pangaman mero. Pangaman mero ejemba iringia soono neselangia jeganon kitogi riiro.

¹¹ Ejembanon siimbobolo ano wiji nombongiaa siimboboloya somata moma iikawaajon Siwewaa Anutuya ii jen qasuaan mun laligogi. Kaana laligogito, nanamengia bologa ama men laligogiti, ii mende gosin mesaon uugia mende meleengi.

¹² *Siwe gajoba 6:ya iikanon qambiaa hona ii apu somata qata Yufreitisanon maaro juguro. Ween koukoutanonga kin pon pon kawombaajon moma jorin laligogiti, iyononon apu juguro mombo mende papangogito, koton kawutiwaa kania kolooro.

¹³ Iikanona unun omejiilan bologa karon tanigia tana kaana ii injibe jewanen nemuna iliawo, jennemba ano gejatootoo eja takapolakaya yonoo qaa oogianonga kouma kamaagi.

¹⁴ Omejiilan yononon kamaan kema angoletto kania kania amakeju. Kaen ama balona balona kuuya liligon kin pongia injiima Anutu tuarenjen ambutiwaajon uugia kuun kokaen jeni, “Mono mindirin on Anutu ku-usun kuuyaa Toyaa kaman somatanon motoon manja aowona.”

¹⁵ *Jiisanon jeja, “Geja ambu! Niinon mono yongoro meme kaana olon kama. Mononon uugbiligibili laligowaati, iinon mono simbawonawo kolooja. Bombolan tondu kema karo gamuya iibubotiwaajon sele esuya galen komakeji, iinon mono oyanboyan koloojaa.”

¹⁶ *Ome welenqe qononon kin pon pon ii kuun unuama balon koriana qata Hibruu qanon Armagedon jejuti, iikanon ajoroogi injibe. Kian.

* **16:4:** Eks 7.17-21; Ond 78.44 * **16:10:** Eks 10.21 * **16:12:** Ais 11.15 * **16:15:** Mat 24.43-44; Luuk 12.39-40; Ais 3.3 * **16:16:** 2 Kin 23.29; Zek 12.11

17 Siwe gajoba 7:na kanon qambiaa hona ii kanakeewan maaro. Maaro mepemepesee jigo (tempel) uutaa jinkaron dunanonga qa somata mon koloon qaa kokaen karo jero, "Ii maadaborogi asugidaboroja."

18 *Kaen jero iikanondeen oobili mero gunparandan gbinggururun qama ero nan jeta buuratia mon mero. Iiw (Eewa) Adam yoroo kabanonga kanain namonon laligon kounini, kaban iikanon nan kaana mon mende giiliaga. Iikawaa so tania soosooya giliro bologa totoon kolooro.

19 *Kaen asugiro siti somata Babilon iikanon juma bakaya karon kolooi ano kantria kantria kuuya iyonoo sitigia ii kaanideen tiwilaan meleeno kemegi. Anutunon siti qabunayawo Babilon yonoo kilenagia mende duduun irongia meleema onono. Anutunon uugere ama irinonsoononon qambi saa qen raroti, ii mono maama onono qagianon uro wain apu kaana negi.

20 *Kowenon wato kuuya egiti, ii mono kok koma musulungogi ano baana baana nangiti, ii mono kaanideen alin qaongi.

21 *Kaen asugiro kombo kota somata lombogia 45 kilogram iikanon sombinonga ejemba qagianon kamaaro. Lombo kanjanawo ii tania soosooya kolooro. Kon kota taniiaan iikaana kanon kamaan unuro ejembanon iikawaajon Anutu jen qasuaan mugi. Kian.

17

Emba mononon jennembawaa qaganon raro iibe.

1 *Siwe gajoba 7 qambi 7 ii men nangiti, iyonoononga mononon kan qaa kokaen nijoro, "Gii mono niwo kana kema kana somata emba qabunayawo apu mamagaa qagianon raji, ii qendeema gomaana. Anutunon qaaya gosin irona meleeno qaganon uro laligoja.

2 *Balombaa kin ponja ponja yononon iwo serowilin ama laligogi. Kanagesogianon namonon laligojuti, iyononon kaanagadeen emba iikawaa serowilinaajon ama uugia waaro uusooso koloogi. Wain apu nen enkalolon koloonkejuti, mono iikawaa so kanain serowilin ama laligon kaamaa angi."

3 *Kaen jero Unu Toroyanon nunuano umbeumbenanon qananon uro Siwe gajoba iikanon nuano balon qararanonkononon keube. Iikanon keuma emba mon jennemba oso popolan iwaa qaganon raro iibe. Jennembawaa selianon mepaqepae qa kania kania oogita saa qero wana 7 ano ilia 10 kaen nano.

4 *Emba iikanon opo suru osoga nezongbala ano oso popolan ii mouma raro. Akadamuya goul, kowonjin honawo ano kasaronon tosaana kanon menjerenon aoro kaitanianon kokobilibiliawo kolooro. Borianon goul qambi men raroti, ii serowilin ama laligorotiwaa angonjoraya arokuukuuyawonon saa qeqetaga.

5 Emba iikawaa palapananon qata aasangoya ii kokaen oogita ero, "Babilon qabunanawo, namowaa kana somata ejemba ano angonjora arokuukuuyawowaa nemungia."

6 Qata kaen ero Anutuwaajon ejemba soraayanon Jiisaswaa kania nanon bon qen nama jen laligogiti, ii unun sagia nen kawaajon ungonjan qen nano iibe. Ii iima aarun tililingowe.

7 Aarun tililingowe Siwe gajobanon qaa kokaen nijiro, "Gii mono no-maembaajon aarun tililingojan? Niinon saanon emba kokawaa kania

* 16:18: Isa 8.5; 11.13, 19 * 16:19: Ais 51.17 * 16:20: Isa 6.14 * 16:21: Eks 9.23; Isa 11.19
* 17:1: Jer 51.13 * 17:2: Ais 23.17; Jer 51.7 * 17:3: Ais 13.1 * 17:4: Jer 51.7

aasangoya gisaamaŋa ano jeŋnemba waŋa 7 ano ilia 10 emba ii bosimakeji, iwaa kania aasangoya ii kaanagadeen gisaama jokoloon gomaŋa.

8 *Jaaga meleeno jeŋnemba iijani, iinon wala laligoroto, kambaŋ kokaamba jaawo mende laligoja. Iinon omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikanonja gbilin waabaato, Kraistnon hagoro gere sianon kemebaa. Anutunon Siwe namo mokoloon oronoti, kambaŋ iikanonja kanain namonon laligon kougi qagia laaligo kotigaa papianon mende oogita eji, ejemba iyononon mono jeŋnemba iima aaruwuya. Jaawo laligoroto, kambaŋ kokaamba jaawo mende laligoja ano kanagen mombo gbilin asugiwaati, iikawaajon mono aaruwuya.

9 “Anana qaa koi moma asariwombaajon monin momakootoya kokaen eja: Waŋa 7 ii embanon baanja 7:baa qagianon raji, mono baanja iikawaa sareya kolooja.

10 Waŋa 7 ii kaanagadeen kin pon 7 iyonoo kaisaregiaga kolooja. Yonoononga 5 komun kamaadaborogi 6:ya iinon laligon ejemba galen koma onomakeja. Konoga era asugiwaatiwaa so kolooja. Iinon asugiwaati, iikanon mono kambaŋ toroga ku-usun qaganon nambaatiwaa so koloowaa.

11 Jeŋnemba laligoroto, kambaŋ kokaamba mende toroqen laligoji, iinon 7 yonoononga mon kolooja. Iinon mombo gbilin anjo kin pon jaŋgoya 8 koloowaa. Kaen koloowaato, Kraistnon kondeema muro tiwilaan gere sianon kemebaa.

12 * “Ilia 10 injijani, ii kin pon 10 yonoo kaisaregia kolooja. Yononon mende kanain ejemba galen koma onomakejuto, Anutunon kanagen ku-usun onono kin pon kaanja koloowuya. Kaen koloon jeŋnembawo aua motoongowaa so ejemba galen koma onoma laligowuya.

13 Kin pon 10 yononon momo aren motoonjo iikayadeen otaan jeŋnemba nanjon ku-usungia ii mugi laligowaa.

14 Esungia kaen mindirin Lama meria tuarenjen ama manja aowuto, Lama merianon mono haamo ama onono kamaawuya. Iinon kin yonoo Kingia ano eja pon yonoo Pongia kolooja. Iinon nonooma meweengon nonono iwo pondan nama laligowonati, nononon mono motoon haamo ama onoma otokorian maabonja.”

15 Siwe gajobanon qaaya kaen jen toroqen kokaen nijoro mobe, “Kana somata emba somatanon apu mamagaa qagianon raro injidaborojani, apu ii ejemba kantria kantria yonoo kaisaregia kolooja. Yononon tuungia ano bensakon isigiaa so leele rama kenji selegia kania kania kolooro qaagia tania morota morota jenkeju.

16 Jaaga meleeno ilia 10 injijani, iyononon esungia jeŋnembawo mindirin kana somata emba ii kazi ama mugi kokaen koloowaa: Yononon ilawoilaya kuuya luluuma qegi kaapironja kolooro opo suruya kotogodaborogi bombo-lan kolooro busuya nen siita gerenon anji jedaborowaa.

17 “Kaen koloowaati, ii Anutunon kin pon yonoo uugia kuun sololoon onono uumotoon ama mindirin ambuya. Anutuwaa momo arenja kaen otaawuya. Kawaa so ku-usungia jeŋnemba mugi ejemba galen koma onoma laligowaa. Kaanja laligoro Anutuwaa qaayanon honawo koloowaati, kambaŋ iikanon tegowaa.

18 Emba raro iijani, ii siti qabunayawo toyanon balombaa kin ponja ponja galen koma onomakeji, mono kin iikawaa sareya kolooja.” Kian.

* 17:8: Dan 7.7; Ais 11.7; Ond 69.28 * 17:12: Dan 7.24

18

Babilon siti kondeenji gororongwaa.

¹ Kawaa gematanon Siwe gajoba mon ku-usuna uuta iibe Siwenonga asugin kamaaro asamararanan balon men asariro.

² *Kamaan kotakotagadeen silama kokaen qaro, “Babilon siti somata ii kondeenji. Ii onanon kondeenji gororongoro. Ejemba qaongi omejiilan kania kania yononondeen mono ajoroon mirigia iikanon megii yonoo goman wana kolooro. Koonja koonja qizimizingiawo ano arokuukuugiawo yononondeen mono iikanon ajoroon haigia lan ama sosoo laligoju.

³ * “Anutunon ii kokaembaajon jero kondeenji: Kantri kuuya yononon emba iikawaa serowiliqaajon ama uugia waaro enkalolon koloogi Anutu waa irina soono. Irinsoononja ii qagianon uro wain apu nenkejutiwaa tani mogi. Namowaa kin ponja ponja yononon emba iikawo serowilin nambonnambon ama laligogi. Konkororo ejembanon balon so iikanonja kan esuhina akadamugiawo sewana mewaatiwaaajon anji honombononja qaa horon siiseweweya qaa laligoro. Iwaa mejuqejuyaaajon ama yononon qaqabunayawo kindimbiri koloon ejemba uuta koloogi.”

⁴ * Iikawaa gematanon Siwenonga monon qaa nijoro kokaen mobe, “Noo kanagesouruna, onjo mono siti ii mesaon seleengen kamaawu. Emba iikanon singisonjo amakeji, iikanon mono turun onono iwo nama uugia tiloowubo.

Anutunon ironja meleema onono lombo kanjanawo qagianon ubaati, lombo iikaanja monon mono onongiaa qagianon uro kaanagadeen siimbobolo mobubo. Kawaajon yonowo mono mende mindirin laligowu.

⁵ * Emba iikanon singisonjogoya ama men qanon qanon ano uma sombin oosiridaboroja.

Kikekakasililin ama laligogiti, Anutunon ii mono anaa roromononon ama iikawaajon mende duduuwaa.

⁶ * Nanamemen doogoya tosia ama onoma laligogiti, onjo mono iikawaa so meleema ama onombu. Bologa ama men laligogiti, onjo mono iikawaa ironja somanja woiwaa so meleema onongi qagianon ubaa.

Singisonjowaa qambia newutiwaaajon maama laligogiti, iyanjiaa qambi iikanonja mono soman woiwaa so koson meleema wain apu kaamboga kotakota ii iyanjia maagi newuya.

⁷ * Emba iikanon esuhina akadamuyawo honombononja qaa horon qabuna uuta mokolon siiseweweya qaa laligoro. Iikawaa ironja mono iyanjaa olinon ootin gere ozopananon siimbobolo honombononja qaa ama mugi jinjen qama wosobiri laligowaa. Iyanjaa utanon kokaen romonjon tondu jenkeja,

‘Niinon kwiin emba pombaa jinkaron dun rarayanon rajen. Malo mende koloojen ano kamban monon jinjen mende qamaña.’

⁸ Kaen tondu jenkejiwaaajon ama Anutunon ironja meleema muro kamban motoongowaa utanon iwaa qaganon ubaa.

Pon Anutunon qaaya gosin jen tegon muroti, iwaa usunanon mono uuta kolooja.

Kawaajon lombo kanjanawo kania kania iikanon mono uulanawo kokaen koloon mubaa:

* **18:2:** Ais 13.21; 21.9; Jer 50.39; 51.8; Ais 14.8 * **18:3:** Ais 23.17; Jer 51.7 * **18:4:** Ais 48.20; Jer 50.8; 51.6, 45 * **18:5:** Jen 18.20-21; Jer 51.9 * **18:6:** Ond 137.8; Jer 50.29 * **18:7:** Ais 47.7-9

Tinitosayanon jinggen qama bodi raro iyanã gerenon angí jewaa.”

⁹ *Gerenon angí jero kaaso waabaati, kantria kantria kuuya yonoo kin pongianon ii iima ambureren men saabu. Kin pon yononon iwo serowilin ama laligogi. Eshinaya akadamugiawo honombonona qaa iikawaa nen korisoroya iwo ama aisoon laligogiti, iyononon mono iwaajon ama jinggen qabu.

¹⁰ Jinggen qama oolinon ootigi gere ozozopananon siimbobolo honombonona qaa mobaati, iikawaajon mono riimburatin korikori nama kokaen saama jewu, “Oo Babilon siti qabunayawo, lombo qagianon urotiwaajon mono ‘Yei! Yei!’ jen saajon. Oo siti ku-usungia somata, Siwe Toyanon irona meleema onono uulanawo aua motoongowaa uutanon qagianon uro siimbobolo somata moju. ‘Yei! Yei!’ jen saajon!”

¹¹ *Kantria kantria yonoo konkororo ejemba yononon kaanagadeen ambureren ambuya. Monon toroqen yonoo hinagia sewana mende menkebaatiwaajon mono jinggen qama saabuya.

¹² *Akadamugia goul, silwa, kowonjin honawo ano soron kota ii Babilon yononon me tosianon mende sewana mewuya. Opogia tualalakota, osoga nezongbala, oso popolan ano opo qata silk ii mende sewana mewuya. Gere awaa soro kania kania iikawaa batugia ano borosowogia kania kania ii mende toroqen sewana mewuya. Akadamugia elefant siitanon memeta, ii een ewuya. Nembanene dun iwoigia gere sewangia somata juju, qonqon, muzi, nanin ano yoware kanon memeta, ii een ewuya. Borosowo aen goota brons ano aen injananon memeta ano jamo qata maabol kanon memeta ii mono een ewuya.

¹³ Babilon yononon sosoni (sinamon) ano dane tosaana ii mende sewana mewuya. Selewaa sanda qata mor, jinin sambori ano selewaa unkoowa tosia ii mende sewana mewuya. Marae, bera, jinin ano morona koloowaatiwaa iwoi tosaana ii mende sewana mewuya. Kaanagadeen wain apu, oil gerewaa oilya, wiit kota ano flaua neneya ii mende sewana mewuya. Bulmakao, lama, hoos ano hoos kare ii mende sewana mewuya. Wala welenqege ejemba sewangia men gawonon onoongi sele busu me uuroromongogianon bolin tiwilaaro. Kaen mende toroqen amakebuya.

¹⁴ Konkororo ejemba yononon Babilon emba iikawaajon kokaen jewuya, “Gere hona nemambaa siin moma laligonati, ii mono qaongi een laligojan. Toomorianga ano esuhinaga akadamugiawo ii mono korebore gomesaon aligi totomin laligojan. Ii mono kaman mongen mombo mokoloowagatiwaa so qaago.”

¹⁵ *Konkororo ejemba esuhinagia kaen kaen sewana mewutiwaajon ama siti iikanona monej goul (maa suan) horon qabunagiawo koloogi. Yononon korikori nanji tosianon oolinon ootigi gere ozozopananon siimbobolo honombonona qaa moroti, iikawaajon mono aarun saama jinggen qabuya.

¹⁶ Jinggen qama kokaen jewuya, “Oo siti somata, lombo qagianon urotiwaajon mono ‘Yei! Yei!’ qama jinggen qajon. Yononon opogia tualalakota, osoga nezongbala ano oso popolan ii mougi. Akadamugia goul, kowonjin honawo ano kasaron tosianon menjerenon aogi tanigianon kokobilibiliawo kolooro.

¹⁷ *Kaen angito, esuhinagia kaana honona qaa ii mono uulanawo aua motoongowaa uutanon tiwilaan alin qaongi.” Kaen jegi.

* **18:9:** Eze 26.16-17 * **18:11:** Eze 27.31, 36 * **18:12:** Eze 27.12, 13, 22 * **18:15:** Eze 27.31, 36

* **18:17:** Ais 23.14; Eze 27.26-30

¹ Kawaa gematanon Siwenonga qaa mon mobe tuun somata yononon kotakotagadeen rendun rii qajuti, mono iikawaa tanitani kolooro kokaen jegi, “Anutu mepesejon haleluya! Anutunon hamo nunun nunuano iwaa buna kolojon. Anutunananon ku-usun Toya kolooro mepeseen munin qabunayawo koloja.

² *Anutunon mono qaa honaa so ejemba qaagia gosin dindinagadeen jen tegon nonomakeja. Kana somata emba serowilin ama iikaana kanon ejemba balon so men bolin onoma laligoroti, Anutunon mono iwaa qaaya gosin jen tegoro. Emba iikanon Anutuwaaw gawon meme ejemba unuro sagianon kamaaroti, iikawaa irona mono meleema muro qaganon uro siimbobolo moma laligoja. Kawaajon Anutu mepeseen mujon.”

³ *Kaen jen mombo qama kokaen jegi, “Emba ii анги jero kaasoyanon mono kaban so tetegoya qaa waama umakebaa. Kawaajon Anutu mepeseen munkejon, haleluya!”

⁴ Kaen qama jegi Anutuwaaw jotamemeya wana 24 ano ben jawina 4 yononon mono usugon simin kuma Anutu, jinkaron dujanon rajiwaaw waeya men mepeseen kokaen qagi, “Qaa ii onanon, haleluya!”

Lama meriaa maran lomban

⁵ *Kaen qagi jinkaron dujononga qaa mon kokaen kolooro, “Anutuwaaw gawon meme ejemba somata melaa jeta uguwombotiwaawon keegia momakejuti, onon mono korebore Anutunana mepeseen laligowu.”

⁶ *Qaa ii kolooro qaa mon mobeti, ii kokawaa tanitani: Tuun somata yononon rii qama qa qamakejuti ano apu sianon tongbama nano otona koloonkeji ano pilisik qendan somatanon qaro gbingururun koloonkeji, qaa ii mono iikawaa tanitani kaana kolooro kokaen jegi, “Pon Anutunana, ku-usun kuuyaa Toyanon mono kanain goman so galen koma onoma kin Pongiaga koloon laligowaa. Kawaajon Anutu mepesejon, haleluya!”

⁷ Lama meriaa emba bunayanon mono marambaa moma iyan mozononon jojon aoro afaangoro emba memewaa kambananon mono kan kuuro laligojon. Kawaajon anana mono otokorian maama aison Anutu mepeseen munin qabunayanon seinkebaa.

⁸ Anutunon maleku tualalakota asamararawo ii onono mougi.” (Maleku tualalakota ii ejemba soraaya yonoo nanamemen solana kaisareya, mono iikanon mouma aogi.)

⁹ *Tuun somata tanitani kaen qama jegi Siwe gajoba qambawo iikanon mono toroqen kokaen nijoro mobe, “Qaa koi mono oowa: Anutunon ejemba onono Lama meriaa maran (emba memewaa) lombanon koubuti, iyononon mono simbawonawo kolooju.” Kaen jen mombo toroqen kokaen nijoro, “Qaa ii mono Anutuwaaw qaa hona toon kolooja.”

¹⁰ Siwe gajobanon kaen nijoro niinon iikanondeen iwaa waeya men mepeseen mumambaawon moma iwaa kanianon simin kuma usugoweto, iinon kokaen nijoro, “Ae! Kaen mende amba. Gii ano goo uumeleen alauruganon Jiisawaa kania nanon jen laligogi welen qen onomakejon, niinon iyonononga mon koloojen. Jiisanon Buna qaa hona inisaanoti, iikawaa esunanon mono gejatootoo ejemba inaan onono Un Toroyaa qaaya moma jen seigi. Kawaajon mono Anutuwaawon usugon waeya men mepeseen laligowa.” Kian.

Kraistnon manjaqeqe tuunuruta yonowo manja aowombaawon kenji.

* **19:2:** Dut 32.43; 2 Kin 9.7 * **19:3:** Ais 34.10 * **19:5:** Ond 115.13 * **19:6:** Eze 1.24; Ond 93.1; 97.1; 99.1 * **19:9:** Mat 22.2-3

11 *Niinon Siwe aantano hoos taana mon iibe karo. Qaganon raro karoti, iwaa qata ii Pondan Nanan (Kawali) ano Eja Honabona. Qata kaen qamakejuti, iinon qaa dindina otaan qaa gosin jen tegon iikawaa so manja qenjeja.

12 *Jaayanon gere bolan kaana jero wananon ila wage mamaga kongi qata asuganon oo-ooyaga karo. Qata iyanodeen mojato, mononon mon ii mende moja.

13 Malekuya sanon qeeqeesaaya ii mouma karo. Qata qamakejuti, ii Anutuwaanon qaa.

14 Ii otaan kagiti, ii Siwe gomambaa manjaqeqe eja tuuna tuuna. Yononon hoosgia taana unuama qagianon rama malekugia tualalakota soraaya mouma kagi.

15 *Kawaligiaa buutanonga manjawaa soo somata (bainat) jeta sulutuk aanawo mononon karo. Ii kantria kantria unun haamo ama onombaatiwaajon ama karo. Iinon galenkonkombaa aen gbaruyanon kantri so qindingon galen koma onoma laligowaa. Iinon Anutu ku-usun kuuyaa Toyaa wain juuya somata rijijaawaa. Wain juu ii Anutuwaanon irinonsoonon uuduuduuyawowaa kaisareya kolooja.*

16 Malekuyanon qata mon oogita maronanon kokaen nano, "Kin yonoo Kingia ano eja pon yonoo Pongia." Kian.

17 *Kawaa gematanon Siwe gajoba mon iibe ween jaayanon nano. Eukanon nama kotakota qama koonon koonon sombin biiwia koton kanakeewan elelaon kemakejuti, mono kuuya ii onooma kokaen jero, "Ono mono kawuu! Anutunon jejelomban somata mozozongoroti, mono iikanon ajoroowu.

18 Kan ajoronon kin pon, kawali galen ano manjaqeqe eja yonoo busugia newu. Hoos ano hoos qagianon ramakejuti, mono iyonoo busugia newu. Ejemba kuuya yonoo busugia mono kan newu. Ejemba uuta kamaanqeqeta, iyangiaa gawongia menkejuti ano togiaa welengia een qenjejuti, mono kuuya iyonoo busugia newu."

19 Kawaa gematanon jenemba ano balona balona yonoo kin pongia iyononon mono manjaqeqe tuungia unuama kan ajoroogi injiibe. Mononon hoos qaganon rama manjaqeqe tuuna yonowo nanoti, mono ii tuarenjen ama onoma manja aowombaaajon ajoroogi injiibe.

20 *Aogi jenemba men somongogi. Gejatootoo eja takapolakaya jenembawaa jeta men angoletto ama laligoroti, ii kaanagadeen jenembawo men somongogi. Gejatootoo eja takapolakayanon angoletto ama iikanon ejemba tosaana koi kaana ii tiligon onono jinjan ama laligogi: Ejemba jenembawaa aasoya men analin angon kongiti ano tosianon unayaa waeya men mepeseen laligogiti, ii mono tiligon onoma laligoro. Oroma somongon gbiligibili hagon onongi ron salfa jamowaa gere bolananon jen gogorin qenjeji, mono iikawaa sianon kemeri.

21 Kemeri hoos qaganon rarotiwaa buutanonga manjawaa soo somata (bainat) karoti, iikanon mono kin pon ano manjaqeqe eja kuuya ii unuro komugi. Komugi koon kuuya yononon kouma busugia unun nen nen timbirongogi. Kian.

* 19:11: Eze 1.1; Ond 96.13; Ais 11.4 * 19:12: Dan 10.6 * 19:15: Ond 2.9; Ais 63.3; Joel 3.13; Ais 14.20 * 19:15: Wain kasawaa hona osoga (greip) kawaa kanjena ii juu somatanon ama rijijaagi qisigoro apuyanon dutaa ootanon lalanon kemero baket angi kawaa uutanon kemenkeja. Anana uunana mende meleenin Anutuwaanon irina torogon soono Jiisanon iikawaa siimboboloya moma irinonsoonon rijijaaro kemero Anutuwaanon uutanon olomoo luue koloojaa. * 19:17: Eze 39.17-20 * 19:20: Ais 13.1-18

20

Satan somongogi gbani 1,000:baa so kapuare mirinonj raro.

¹ Kawaa gematanonj Siwe gajoba monj iibe Siwenonja kamaaro. Iinonj omejiilanj yonoo ronj dusiita qaa iikawaa kii meria ano gbado somata monj ii borianonj menj kamaaro.

² *Gajoba iikanonj kamaanj jewenanj nemunja iliawo (dragon) ii menj gbani 1,000 rabaatiwaajonj somongoro. Jewenanj nemunja ii monowaa monoyanonga mokolej koloonj laligonj kouro. Qata monj ii Kilenjaa Toya ano Satan.

³ Gbani 1,000:baa uutanonj toroqenj ejemba kantri so kuunj gomanj so jinjaunj menj ambutiwaajonj tiligonj onjombabotiwaajonj somongoro. Somongonj giliro omejiilanj yonoo ronj dusiita qaa iikanonj kemero ununja koma sapo ama munjenj aasononj (siil) qokotaanj kii nemunja kuno kemero uutanonj raro. Kaanja raro Siwe gajobanonj kokaenj jero, "Gbani 1,000 tegoro iikawaa gematanonj Anutunonj jero mombo isanji kambanj toroga gawonja menj laligowaa." Kaenj jero.

⁴ *Kawaa gematanonj jinjaronj dunja dunja iibe. Anutunonj tosaanja kusunj onono ejemba qaagia jenj tegowuti, iyonononj mono dunja dunja kanonj kamaanj raji. Kaanagadeenj ejemba Jiisaswaa kania nanjonj jegitiwaajonj ama Anutuwaawaa Bunja qaawaajonj ama arogia kotogi komugiti, mono iyonoo kokoosogia injiibe. Kaanagadeenj ejemba jenjemba ano iwaa unayaa waeya mende menj mepeseegiti ano iwaa aasoya ii wambusoonjianonj me borogianonj mende menj analinj anjonj kongiti, mono iyonoo kokoosogia injiibe. Kokoosogia ii injiibe mono gbilinj waagi. Waama Kraistwo gbani 1,000:baa so iwoi kuuya galenj koma laligogi.

⁵ Komugiti, iyonoononja tosianonj koomunonja waawaa mutuya iikawaa kambananonj mende gbiligi. Qaagoto, gbani 1,000 ii mambonji tegoro iikawaa gematanonj mono gbilinj waabuya.

⁶ Daenj yonononj koomunonja waawaa mutuyaa kambananonj gbiliwuti, iyonononj mono simbawonawo ano toroya soraaya kolooju. Kambanj iikanonj gbilingo mono indinja woi mende komuwu. Koomu woiyaa kusunjanonj mono yonoo qagianonj mende uro koomu kotiga komuwombaa-jonj amamaawuya. Yonononj mono Anutu ano Kraist yoroo jigo gawonj galenjurugara koloowuya. Ii ano Kraistwo gbani 1,000 ii iwoi kuuya galenj koma laligonj ubuya. Kianj.

Anutunonj Satambaa qaaya jenj tegoro kamaawaa.

⁷ Gbani 1,000 ii tegoro Satan kapuare mirinonja (kapuwareyanonja) isanji kamaawaa.

⁸ *Kamaanj kema ejemba kantri so tiligonj onjomambaajonj balonj so liligowaa. Balonj goraaya leelee eu emu kema kanj (uugia mongosoonj) sisau ama onoma kantri qagara Goog ano Maagog ii kaanjadeenj sokoma kembaa. Anutu tuarenjenj ama manja qewutiwaajonj kuunj onono ajoroogi jangogianonj kowewaa sakasimbaa so koloowaa.

⁹ Ajoroonj kanj kotonj Israel gomanj sokondaboronj kema Anutuwaanonj kanageso yonoo sopagia ano Anutuwaawaa wombo sitia (Jerusalem) ii liligonj rabuya. Kaenj rabuyato, Anutunonj gere bolanj ano siwenonja kamaanj jenj kotonj onondaborowaa.

¹⁰ Jenj kotonj onondabororo Kilenjaa Toya tiligonj onono jinjaunj anjiti, gajoba yonononj ii hagonj mugij ronj salfa jamowaa gere bolananonj jenj

gogorinlao qeñ namakeji, mono iikawaa sianon kemero. Wala jeñnemba ano gejatootoo eja takapolakaya kaanagadeen hagon oronji iikanon kemen laligojao. Iikanon asaga gomantiina qanjonon onjootigi tetegoya qaa siimbobolo honombonon mende moma laligon ubuya. Kian.

Anutunon ejemba komugiti, iyonoo qaagia jen tegowaa.

¹¹ *Kawaa gematanon jinakaran dun somata taana ano iikanon raji, ii iibe. Iibe siwe namonon iwaa jaasewananonga qaoma kemaliri. Kemaliri mombo iriibonatiwaa so mende koloori.

¹² Kemaliri ejemba koomuya uuta ano kamaanqeqeta injiibe jinakaran dun batanon nanji Anutunon buk papiaya papiaya kotuno. Papia alia mon qata laaligo kotigaa qa aren buk ii kaanagadeen kotuno. Kotuma ejemba koomuya yonoo qaagia gosiro nanamemenjiaa sunduya buk papianon oogita eji, iinon mono iikawaa so weenjon ejemba jen tegon onono.

¹³ Kowenon komun kemen laligogiti, ii kowe Toyanon meleema onono Anutuwaa jaanon kougi. Koomuwaa kondomondoo Toyaa boronon laligogiti, ii Toya iikanon meleema onono. Komun koomu gomanon kemen laligogiti, ii iikawaa Toyanon meleema onono Anutuwaa jaanon kougi. Kaen kouma asugigi Anutunon qaagia motomotoon gosin nanamemenjiaa so jen tegon onono.

¹⁴ Jen tegon onono koomuwaa kondomondoo Toya ano koomu goman Toya ii hagon oronji ron gere bolan jen gogorinlao qeñ namakeji, mono iikawaa sianon kemeri. Gere sia iikanon kemegiti, iikanon mono koomu indina woi kolooja.

¹⁵ Anutunon mombaa qata laaligo kotigaa qa aren buknon mende oogita ero mokoloroti, ii mono hagon muro ron gere bolan jen gogorin qeñ namakeji, iikawaa sianon kemero. Kian.

21

Siwe dologa ano namo dologa iriibe.

¹ *Siwe namo mutuya yoronon kaen qaoma aliri kowenon kaanagadeen mende toroqen ero. Iikawaa gematanon Siwe ano namo dologa iriibe.

² *Jerusalem dongoga, siti toroya ii Siwenon Anutuwaa gomanonga kamaaro iibe. Siti ii meagodaborogi iimasiinsiinawo kokaen kolooro: Emba marambaajon maleku iimasiinsiinawo mouma mugi eja bunayawo aitonngowaatiwaajon menjerenjon aon jojorin akadamuyawo nanji, siti kanon mono iikawaa so kolooro iibe.

³ *Ii iima nama jinakaran dunnonga qaa mon kolooro mobe kotakota qama kokaen nijoro, “Iiba, Anutuwaa mirinon mono ejemba batugianon kamaan eja. Anutunon batugianon laligoro iwo laligogi ano ben Anutugia koloon yonowo laligon ubaa.

⁴ *Yonowo laligon jaungia kuuya kotodaborowaa. Iwoi kuuya wala eroti, iikanon mono qaondabororo. Kawaaajon mombo mende komugi jingen mende qabuya ano toroqen siimbobolo mon mende mobuya. Iwoi mombaaajon mende amamaan saabuya.”

⁵ Jinakaran dunanon raji, iinon kokaen nijoro, “Moba, niinon jewe ilawoila kuuya mono kolonaniro gbilia koloowaa.” Kaen nijon jero, “Qaa ii hona toona uuwoiya qaa, iikawaajon ii mono papianon oowa.”

⁶ *Toroqen kokaen nijoro, “Ii jen kotowe koloodaboroja. Niinon waladeen

* 20:11: Dan 7.9-10 * 21:1: Ais 65.17; 66.22; 2 Piito 3.13 * 21:2: Ais 52.1; 61.10; Ais 3.12 * 21:3: Eze 37.27; Lew 26.11, 12 * 21:4: Ais 25.8; 35.10; 65.19 * 21:6: Ais 55.1

laligon (iwoi kuuya mokoloon kanagen jewe qaono) konogaga laligon uma laligomaŋa. Kawaa so niinon tere nemuŋa mutuya A ano tere nemuŋa tetegoya Z koloojen. Moŋnon apuwaajon moji, niinon mono laaligo kotigaa apu jaayanonŋa apu ii kalen mube iikanonŋa sewanŋa qaa koson nen laligowaa.

⁷ *Moŋnon lombo kuuya uugun haamo ambaati, niinon mono iwaa Anutuya koloon iwoi kuuya ii mube iwaa buŋa kolooro noo meraborana koloon qana bosima laligowaa.

⁸ “Kaen laligowuyato, tosianon ejemba jaagianon jirinjin ama bon mende nama momalaarigia mesaogi uugianon tilooji, iyonoo mirigianon mono ron salfa jamowaa gere* bolananon gogorinlao jen namakeji, iikanon ewuya. Yonoonon toroqen ejemba koi kaanŋa yononon kaanagadeen iikanon kemen laligowuya: Ejemba unugi komugi serowilin owen hamoqeqe ama tando lopion waegia men mepeseen qaa qolonmolongoya jenkejuti, niinon mono ii hagon onombe sia iikanon kemen laligowuya. Ii koomu indinŋa woi kolowaa.” Jinŋaron duŋanonŋa qaa kaen karo mobe. Kian.

Jerusalem siti dologa ii qaita moŋ.

⁹ Lombo kanjanawo konoga 7 kanon qambi 7 saa qegi Siwe gajoba 7 yononon ii men nanŋiti, iyonoononŋa moŋnon kan kokaen nijoro, “Mono kana emba Lama meriaa emba buŋa koloomambaajon anji, ii qendeema gomaŋa.”

¹⁰ *Kaen nijoro Unŋa Toroyanon nono umbeumbenanon qananon uro Siwe gajoba iikanon nuano baanŋa koriga qabunayawo moŋnon uri. Iikanon uma siti toroya Jerusalem Siwenon Anutuwwa gomanonŋa kamaaroti, ii qendeema nono kokaen iibe:

¹¹ Anutuwwa asamararaŋa iikanon asariro kokobilibilianon goul ano kowonjin honawo sewanŋia uuta iikawaa tani kolooro. Kowonjin honawo qata jaspaa ii kaaro jokaŋa jokaŋa kokobilibiligiawo meleema asarinkejuti, mono iikawaa so tualalakota ero.

¹² *Kiropoya uuta ii akadamuyawo. Kiropoyaa naguya 12 nanŋi kosiagianon Siwe gajoba 12 sokoma nanŋi. Israel kanagesowaa tuun 12 yonoo qagia ii nagu iikawaa selegianon oogita nano.

¹³ Nagu 12 ii leelee eu emu kokaen nanŋi: Ween koukoutanon karoon, kemekemetanon karoon, Noot waagen karoon ano Saut waagen karoon.

¹⁴ Siti kiropo ii kowonjin tando damuyawo 12 iikayonoo qaganon megi nano. Lama meriaa aposoluruta 12 yonoo qagia 12 ii tando 12 iikanon oogita nano.

¹⁵ *Siwe gajoba niwo qaa jeroti, iinon siti, iikawaa kiropoya ano naguya 12 iyonoo sogia keda ama momambaajon jojorin goul kedaya (rula mesa) men nano.

¹⁶ Siti ii arenŋon megi wanŋonŋa 4 kolooro. Leelee eu emu korigaya ii ororon. Koriga motomotoon ii goul kedaya iikanon kedaya ama 2,400 kilomiita kawaa so mokolooro ero.† Aaregenŋa ii kaanagadeen ororon ero.

¹⁷ Siwe gajobanon kaanagadeen siti kiropoya ii balon ejawaa kedanon so ama 60 miita mokolooro ero.

* **21:7:** 2 Sml 7.14; Ond 89.26-27 * **21:8:** Salfa jamowaa geria ii kojuwaa jamoyanon jen gogorin qen jenkejiwaa so kolooja. * **21:10:** Eze 40.2 * **21:12:** Eze 48.30-35 * **21:15:** Eze 40.3 † **21:16:** Tuun 12 motomotoon iikawaajonŋa 200 kilomiita.

18 *Siti kiropoya ii kowonjin honawo qata jaspaa kanon memetaga. Siti anjo ii goul toonon megi asamararanon mono kaaro taana so asasagawo asariro.

19 Siti kiropoyaa tandoya ii kowonjin sewana uuta kania kania kanon menjerenon megi akadamugiawo kokaen koloogi injibe: Tando mutuya ii kowonjin honawo qata jaspaa mundaya injana tanitani. Tando woiya ii kowonjin asona qata safaa, karonja ii kowonjin tongontongon qata ageit. Tando 4:ya ii kowonjin tongona qata emerald.

20 Tando 5:ya ii kowonjin nejongbalaya qata sardoniks. Tando 6:ya ii kowonjin osoga qata karnilian, 7:na ii kowonjin qata krisolait (kwortz), mundaya goul kaaro kaana. Tandoya 8:ya ii kowonjin asonasona qata beril, 9:na ii kowonjin goota qata topaz. Tando 10:na ii kowonjin qata kalsedoni (krisopreis) mundaya tootooyawo, 11:na ii kowonjin gogookota qata jeisint (torkwois). Tando 12:ya ii kowonjin osoga nezongbala qata ametist.

21 Siti kiropo nagu 12 ii soron kota damuyawo 12 iikanon memetaga. Nagu motomotoon ii soron kota motomotoon kanon orasin memetaga. Sitonon kana eji, ii goul toononga megi kaaro taana kaana asariro.

22 Siti kuuya yononon Pon Anutu ku-usun kuuyaa Toya ano Lama meria tororo iriima uugia meleema waegara men mepeseenjeju. Kawaajon jiwowon jigo (tempel) mombaajon mende amamaanjeju. Jigo ii mende iibe.

23 *Anutuwaa asamararanon siti men asarin onono Lama merianon kiwagia kolooja. Kawaajon ween koin asariwaotiwaajon mende amamaanjeju.

24 *Iinon kiwagia kolooro kantria kantria yononon iwaa asasaganon kema kan laligowuya. Namowaa kin pon pon yononon bunagia akadamugiawo ii men kan siti iikanon ambuya.

25 *Siti pangamaa qaa, iikawaajon kiropo naguya ii kamban monon mende kombuto, suulan tama nambaa.

26 Kantria kantria yononon uugia meleema akadamugiaa bunagiaajon awelegon qabunagiawo koloon laligogiti, ii men kan siti iikanon ambuya.

27 *Ejemba qagia laaligo kotigaa qa aren buknon oogita eji, iyononondeen mono siti iikanon ubuya. Lama merianon qa aren buk ii galen komakeja. Monon uuta tilooji me anjonjora imbilolonawo ama qaa qolonmolongoya jenkeji, iinon mono iikanon umambaajon amamaawaa. Kian.

22

Laaligo kotigaa apu gowoya iibe.

1 *Kawaa gematanon Siwe gajoba iikanon laaligo kotigaa apu jaaya qendeema nono Anutu ano Lama meria yoroo jinjonon dunonga ujonon kan apu gowoya kolooro. Kawaa apuya ii kaaro jokana jokana kokobilibiligiawo meleema asarinkejuti, mono iikawaa so tualalakota kolooro.

2 *Apu gowoya iikanon sitiwaa kana somatanon kamaan biiwia metetereen koton karo. Apu gowoyaa goraayanon leele kanon laaligo kotigaa gereya ii nano. Gere iikawaa honanon mono gbani so somaana 12, ii koin motomotoombaa uutanon kolonjeju. Gere iikawaa sejanon mono kantria kantria ejembanon qeeango mokoloowutiwaajon ama nanju.

* 21:18: Ais 54.11-12 * 21:23: Ais 60.19-20 * 21:24: Ais 60.3 * 21:25: Ais 60.11 * 21:27: Ais 52.1; Eze 44.9 * 22:1: Eze 47.1; Zek 14.8 * 22:2: Jen 2.9; Eze 47.12

³ *Mojnonoj monj mende toroqen alia seigon qasuaawaa. Anutu ano Lama meria yoroo jin'karonj dunganonj mono siti iikanonj ero Lama meriaa gawonj meme ejembaurutanonj welenj qen mun'keju.

⁴ Welenj qen munj jaasewanja iima Anutuwaa qata wambusoongianonj menj mokotaagi ewaa.

⁵ *Gomanj mende toroqenj tiiwaa. Ponj Anutunonj menj asarinj onjmakejiwaajonj kiwa asasagaajonj me weenj asasagaajonj mende amamaawuya. Kaenj oyan'boyanj laligonj kambanj so tetegoya qaa kinj ponj kaanja galen'kon'konj gawonj menj laligonj ubuya.

⁶ Ii iibe Siwe gajobanonj kokaenj nijoro, "Bunja qaa mojanj, iikanonj mono honja toonj uuwoiya qaa kolooja. Ponj Anutunonj gejatootoo ejemba sololoonj onjmakeji, iinonj mono Siwe gajobaya nii wasinj nono asuginj goma laligowe. Iwoi kuuya uulan'awo koloo'wutiwaa so anji, momalaari ejembaurutanonj ii mobutiwaajonj ii asuginj qendeema gombe." Kianj.

Jiisasnonj mombo eleema kawaa.

⁷ Jiisasnonj jeja, "Mobu, niinonj mono uulan'awo eleema kamaña. Tosianonj buk kokawaa gejatootoo qaaya bunja qen qokotaan'kejuti, iyonononj mono simbawon'awo kolooju."

⁸ Jon niinonj Bunja qaa koi moma jaana meleeno un'aya iibe. Ii iima modaboronj Siwe gajobanonj unja koi qendeema nonoti, niinonj iwaa waeya menj mepeseemambaajonj moma namononj kamaanj kanianonj siminj kumbe.

⁹ Siminj kumbeto, kokaenj nijoro, "Ae! Kaenj mende amba. Niinonj gii ano gejatootoo alauruga ano ejemba buk kokawaa Bunja qaaya bunja qen qokotaan'kejuti, mono kuuya onjoo koorongianonj nama motoonj Anutu welenj qen mun'kejonj. Niiga qaagoto, mono Anutu waeya menj mepeseen'keba."

¹⁰ Kaenj jenj kokaenj nijoro, "Kambanj torija. Kawaaajonj buk kokawaa gejatootoo qaayanonj aasan'goyanonj ewabotiwaajonj ii papia-nonj oowato, ii mono mun'genj aasononj (siil) mende qokotaawa.

¹¹ *Bologa men'keji, iinonj mono toroqenj kaenj menj kileqileewa. Tiloonj laligoji, iinonj mono toroqenj tiloonj an'gonjorayawo koloonj laligowa. Nanamemenj dindina amakeji, iinonj mono toroqenj dindina'gadeenj ama menj laligowa. Soraaya koloon'keji, iinonj mono toroqenj soraaya totoonj koloonj laligowa." Siwe gajobanonj kaenj nijoro.

¹² *Jiisasnonj jeja, "Mobu, niinonj mono uulan'awo eleema kamaña. Kaman'ati, iikanonj mono tawagia menj kamaña. Nanamemen'gia ama menj laligogiti, mono ii gosinj iikawaa so tawagia motomotoonj onjomanja.

¹³ *"Niinonj kanakanaiyanonj mutuya laligonj (iwoi kuuya mokoloonj kangenj jewe qaono) tetegoyanonj konoga koloonj laligomanja. Iikawaa so niinonj A ano Z, tere nemunja mutuya ano tetegoya koloojenj.

¹⁴ *"Niinonj ejemba malekugia galen' komakejuti, iyon'oojonj kiropo naguya horowe saanonj siti uutanonj ugi mende an'gonj koma onjombe laaligo kotigaa gere honja newuya. Kawaaajonj opo malekugia galen' koma songbamakejuti, ejemba iyonononj mono simbawon'awo ano oyan'boyanj kolooju.

¹⁵ "Yonononj oyan'boyanj mokoloowuto, tosaanja yon'oojonj nagu koma somongowe seleengenj laligowuti, ii ejemba koi kaanja: Kasu kaanja serowilinj ama owenj hamoqeqe amakeju. Serowilinj ama ejemba un'ugi komun'keju. Tando lopionj waegia menj mepeseen'keju ano an'gomokolombaa siinja moma ii amakeju. Ejemba kaanja kuuya ii mono kiropo seleengenjanonj laligowuya.

* 22:3: Zek 14.11 * 22:5: Ais 60.19; Dan 7.18 * 22:11: Dan 12.10 * 22:12: Ais 40.10; 62.11; Ond 28.4; Jer 17.10 * 22:13: Ais 1.8, 17; 2.8; Ais 44.6; 48.12 * 22:14: Jen 2.9; 3.22

16 **“Jiisas niinon gajobana wasiwe liligon uumeleen kanageso onoojon gejatootoo qaa koi nanjon injijonkebaa. Niinon kin Deiwidwaa wanjaleya ano mundaŋa koloojen. Niinon gomaambawaa widia asamararanawo koloon asarinkejen.”* Jiisasnon kaen jero.

17 **Unŋa Toroya ano emba bunaya yoronon kokaen jenkejao, “Jiisas, gii mono kawa.”* Kaen jeri mobuti, onjo mono kaanjadeen kokaen jewu, *“Jiisas, gii mono kawa.”*

Monjon apuwaajon moji, iinon mono kawa. Monjon laaligo kotigaa apuwaajon siinŋa moji, iinon mono kan ii kalenŋa analin anjon komba. Kian.

Galen meme ano jojopaŋ qaa tetegoya

18 **Niinon buk kokawaa gejatootoo qaaya mobuti, kuuya onoojon galen meme qaa kokaen jejen: Monjon gejatootoo qaa koiwo qaa mon toroqen jewaati, lombo kanjanawo koloowaatiwaa qaaya buk kokanon ooweti, Anutunon ii mono iwaa qaganon ano ubaa.*

19 *Monjon buk kokawaa gejatootoo qaaya iikanonŋa qaa mon qetegowaati, Anutunon mono ii anjon kono laaligo kotigaa gere honŋa mende neŋ siti toroyanon mende ubaa. Iikawaa qaaya Anutunon somonoro buk kokanon ooweto, qaa iikanon mono iwaanon honawo mende koloowaa.*

20 *Bunŋa qaa koi nanjon jeji, iinon kokaen jeja, “Qaa ii onanon. Niinon mono uulanawo eleema kamaŋa.”*

Kaen jero niinon kokaen jejen, *“Qaa ii onanon. Oo Pon Jiisas, gii mono kawa.”*

21 *Pon Jiisaswaa kalenmoriananon mono kuuya onowo ewa. Qaa ii onanon.*

Read the New Testament daily

January

date	Scripture
1	Matuyuu 1.1-2.12
2	Matuyuu 2.13-3.6
3	Matuyuu 3.7-4.11
4	Matuyuu 4.12-25
5	Matuyuu 5.1-26
6	Matuyuu 5.27-48
7	Matuyuu 6.1-24
8	Matuyuu 6.25-7.14
9	Matuyuu 7.15-29
10	Matuyuu 8.1-17
11	Matuyuu 8.18-34
12	Matuyuu 9.1-17
13	Matuyuu 9.18-38
14	Matuyuu 10.1-23
15	Matuyuu 10.24-11.6
16	Matuyuu 11.7-30
17	Matuyuu 12.1-21
18	Matuyuu 12.22-45
19	Matuyuu 12.46-13.23
20	Matuyuu 13.24-46
21	Matuyuu 13.47-14.12
22	Matuyuu 14.13-36
23	Matuyuu 15.1-28
24	Matuyuu 15.29-16.12
25	Matuyuu 16.13-17.9
26	Matuyuu 17.10-27
27	Matuyuu 18.1-22
28	Matuyuu 18.23-19.12
29	Matuyuu 19.13-30
30	Matuyuu 20.1-28
31	Matuyuu 20.29-21.22

February

date	Scripture
1	Matuyuu 21.23-46
2	Matuyuu 22.1-33
3	Matuyuu 22.34-23.12
4	Matuyuu 23.13-39
5	Matuyuu 24.1-28
6	Matuyuu 24.29-51
7	Matuyuu 25.1-30
8	Matuyuu 25.31-26.13
9	Matuyuu 26.14-46
10	Matuyuu 26.47-68
11	Matuyuu 26.69-27.14
12	Matuyuu 27.15-31
13	Matuyuu 27.32-66
14	Matuyuu 28.1-20
15	Maak 1.1-28
16	Maak 1.29-2.12
17	Maak 2.13-3.6
18	Maak 3.7-30
19	Maak 3.31-4.25
20	Maak 4.26-5.20
21	Maak 5.21-43
22	Maak 6.1-29
23	Maak 6.30-56
24	Maak 7.1-23
25	Maak 7.24-8.10
26	Maak 8.11-9.1
27	Maak 9.2-29
28	Maak 9.30-10.12

date	Scripture
1	Maak 10.13-31
2	Maak 10.32-52
3	Maak 11.1-26
4	Maak 11.27-12.17
5	Maak 12.18-37
6	Maak 12.38-13.13
7	Maak 13.14-37
8	Maak 14.1-21
9	Maak 14.22-52
10	Maak 14.53-72
11	Maak 15.1-47
12	Maak 16.1-20
13	Luuk 1.1-25
14	Luuk 1.26-56
15	Luuk 1.57-80
16	Luuk 2.1-35
17	Luuk 2.36-52
18	Luuk 3.1-22
19	Luuk 3.23-38
20	Luuk 4.1-30
21	Luuk 4.31-5.11
22	Luuk 5.12-28
23	Luuk 5.29-6.11
24	Luuk 6.12-38
25	Luuk 6.39-7.10
26	Luuk 7.11-35
27	Luuk 7.36-8.3
28	Luuk 8.4-21
29	Luuk 8.22-39
30	Luuk 8.40-9.6
31	Luuk 9.7-27

date	Scripture
1	Luuk 9.28-50
2	Luuk 9.51-10.12
3	Luuk 10.13-37
4	Luuk 10.38-11.13
5	Luuk 11.14-36
6	Luuk 11.37-12.7
7	Luuk 12.8-34
8	Luuk 12.35-59
9	Luuk 13.1-21
10	Luuk 13.22-14.6
11	Luuk 14.7-35
12	Luuk 15.1-32
13	Luuk 16.1-18
14	Luuk 16.19-17.10
15	Luuk 17.11-37
16	Luuk 18.1-17
17	Luuk 18.18-43
18	Luuk 19.1-27
19	Luuk 19.28-48
20	Luuk 20.1-26
21	Luuk 20.27-47
22	Luuk 21.1-28
23	Luuk 21.29-22.13
24	Luuk 22.14-34
25	Luuk 22.35-53
26	Luuk 22.54-23.12
27	Luuk 23.13-43
28	Luuk 23.44-24.12
29	Luuk 24.13-53
30	Jon 1.1-28

date	Scripture
1	Jon 1.29-51
2	Jon 2.1-25
3	Jon 3.1-21
4	Jon 3.22-4.3
5	Jon 4.4-42
6	Jon 4.43-54
7	Jon 5.1-23
8	Jon 5.24-47
9	Jon 6.1-21
10	Jon 6.22-40
11	Jon 6.41-71
12	Jon 7.1-29
13	Jon 7.30-52
14	Jon 7.53-8.20
15	Jon 8.21-30
16	Jon 8.31-59
17	Jon 9.1-41
18	Jon 10.1-21
19	Jon 10.22-42
20	Jon 11.1-53
21	Jon 11.54-12.19
22	Jon 12.20-50
23	Jon 13.1-30
24	Jon 13.31-14.14
25	Jon 14.15-31
26	Jon 15.1-27
27	Jon 16.1-33
28	Jon 17.1-26
29	Jon 18.1-24
30	Jon 18.25-19.22
31	Jon 19.23-42

date	Scripture
1	Jon 20.1-31
2	Jon 21.1-25
3	Aposol Gawonj Meme 1.1-26
4	Aposol Gawonj Meme 2.1-47
5	Aposol Gawonj Meme 3.1-26
6	Aposol Gawonj Meme 4.1-37
7	Aposol Gawonj Meme 5.1-42
8	Aposol Gawonj Meme 6.1-15
9	Aposol Gawonj Meme 7.1-29
10	Aposol Gawonj Meme 7.30-50
11	Aposol Gawonj Meme 7.51-8.13
12	Aposol Gawonj Meme 8.14-40
13	Aposol Gawonj Meme 9.1-25
14	Aposol Gawonj Meme 9.26-43
15	Aposol Gawonj Meme 10.1-33
16	Aposol Gawonj Meme 10.34-48
17	Aposol Gawonj Meme 11.1-30
18	Aposol Gawonj Meme 12.1-23
19	Aposol Gawonj Meme 12.24-13.12
20	Aposol Gawonj Meme 13.13-41
21	Aposol Gawonj Meme 13.42-14.7
22	Aposol Gawonj Meme 14.8-28
23	Aposol Gawonj Meme 15.1-35
24	Aposol Gawonj Meme 15.36-16.15
25	Aposol Gawonj Meme 16.16-40
26	Aposol Gawonj Meme 17.1-34
27	Aposol Gawonj Meme 18.1-21
28	Aposol Gawonj Meme 18.22-19.12
29	Aposol Gawonj Meme 19.13-41
30	Aposol Gawonj Meme 20.1-38

date	Scripture
1	Aposol Gawonj Meme 21.1-16
2	Aposol Gawonj Meme 21.17-36
3	Aposol Gawonj Meme 21.37-22.16
4	Aposol Gawonj Meme 22.17-23.10
5	Aposol Gawonj Meme 23.11-35
6	Aposol Gawonj Meme 24.1-27
7	Aposol Gawonj Meme 25.1-27
8	Aposol Gawonj Meme 26.1-32
9	Aposol Gawonj Meme 27.1-20
10	Aposol Gawonj Meme 27.21-44
11	Aposol Gawonj Meme 28.1-31
12	Room Tere 1.1-17
13	Room Tere 1.18-32
14	Room Tere 2.1-24
15	Room Tere 2.25-3.8
16	Room Tere 3.9-31
17	Room Tere 4.1-12
18	Room Tere 4.13-5.5
19	Room Tere 5.6-21
20	Room Tere 6.1-23
21	Room Tere 7.1-14
22	Room Tere 7.15-8.6
23	Room Tere 8.7-21
24	Room Tere 8.22-39
25	Room Tere 9.1-21
26	Room Tere 9.22-10.13
27	Room Tere 10.14-11.12
28	Room Tere 11.13-36
29	Room Tere 12.1-21
30	Room Tere 13.1-14
31	Room Tere 14.1-23

date	Scripture
1	Room Tere 15.1-21
2	Room Tere 15.22-16.7
3	Room Tere 16.8-27
4	Korint Tere 1 1.1-17
5	Korint Tere 1 1.18-2.5
6	Korint Tere 1 2.6-3.4
7	Korint Tere 1 3.5-23
8	Korint Tere 1 4.1-21
9	Korint Tere 1 5.1-13
10	Korint Tere 1 6.1-20
11	Korint Tere 1 7.1-24
12	Korint Tere 1 7.25-40
13	Korint Tere 1 8.1-13
14	Korint Tere 1 9.1-18
15	Korint Tere 1 9.19-10.13
16	Korint Tere 1 10.14-11.1
17	Korint Tere 1 11.2-16
18	Korint Tere 1 11.17-34
19	Korint Tere 1 12.1-26
20	Korint Tere 1 12.27-13.13
21	Korint Tere 1 14.1-17
22	Korint Tere 1 14.18-40
23	Korint Tere 1 15.1-28
24	Korint Tere 1 15.29-58
25	Korint Tere 1 16.1-24
26	Korint Tere 2 1.1-11
27	Korint Tere 2 1.12-2.11
28	Korint Tere 2 2.12-17
29	Korint Tere 2 3.1-18
30	Korint Tere 2 4.1-12
31	Korint Tere 2 4.13-5.10

date	Scripture
1	Korint Tere 2 5.11-21
2	Korint Tere 2 6.1-13
3	Korint Tere 2 6.14-7.7
4	Korint Tere 2 7.8-16
5	Korint Tere 2 8.1-15
6	Korint Tere 2 8.16-24
7	Korint Tere 2 9.1-15
8	Korint Tere 2 10.1-18
9	Korint Tere 2 11.1-15
10	Korint Tere 2 11.16-33
11	Korint Tere 2 12.1-10
12	Korint Tere 2 12.11-21
13	Korint Tere 2 13.1-14
14	Galesia Tere 1.1-24
15	Galesia Tere 2.1-16
16	Galesia Tere 2.17-3.9
17	Galesia Tere 3.10-22
18	Galesia Tere 3.23-4.20
19	Galesia Tere 4.21-5.12
20	Galesia Tere 5.13-26
21	Galesia Tere 6.1-18
22	Efesus Tere 1.1-23
23	Efesus Tere 2.1-22
24	Efesus Tere 3.1-21
25	Efesus Tere 4.1-16
26	Efesus Tere 4.17-5.2
27	Efesus Tere 5.3-33
28	Efesus Tere 6.1-24
29	Filipai Tere 1.1-26
30	Filipai Tere 1.27-2.18

date	Scripture
1	Filipai Tere 2.19-3.6
2	Filipai Tere 3.7-4.1
3	Filipai Tere 4.2-23
4	Kolosi Tere 1.1-20
5	Kolosi Tere 1.21-2.7
6	Kolosi Tere 2.8-23
7	Kolosi Tere 3.1-17
8	Kolosi Tere 3.18-4.18
9	Tesalonaika Tere 1 1.1-2.9
10	Tesalonaika Tere 1 2.10-3.13
11	Tesalonaika Tere 1 4.1-5.3
12	Tesalonaika Tere 1 5.4-28
13	Tesalonaika Tere 2 1.1-12
14	Tesalonaika Tere 2 2.1-17
15	Tesalonaika Tere 2 3.1-18
16	Timotiwaa Tere 1 1.1-20
17	Timotiwaa Tere 1 2.1-15
18	Timotiwaa Tere 1 3.1-16
19	Timotiwaa Tere 1 4.1-16
20	Timotiwaa Tere 1 5.1-25
21	Timotiwaa Tere 1 6.1-21
22	Timotiwaa Tere 2 1.1-18
23	Timotiwaa Tere 2 2.1-21
24	Timotiwaa Tere 2 2.22-3.17
25	Timotiwaa Tere 2 4.1-22
26	Taituswaa Tere 1.1-16
27	Taituswaa Tere 2.1-14
28	Taituswaa Tere 2.15-3.15
29	Filemombaa Tere 1.1-25
30	Hibruu Tere 1.1-14
31	Hibruu Tere 2.1-18

date	Scripture
1	Hibruu Tere 3.1-19
2	Hibruu Tere 4.1-13
3	Hibruu Tere 4.14-5.14
4	Hibruu Tere 6.1-20
5	Hibruu Tere 7.1-19
6	Hibruu Tere 7.20-28
7	Hibruu Tere 8.1-13
8	Hibruu Tere 9.1-10
9	Hibruu Tere 9.11-28
10	Hibruu Tere 10.1-18
11	Hibruu Tere 10.19-39
12	Hibruu Tere 11.1-16
13	Hibruu Tere 11.17-31
14	Hibruu Tere 11.32-12.13
15	Hibruu Tere 12.14-29
16	Hibruu Tere 13.1-25
17	Jeimswaanon Tere 1.1-18
18	Jeimswaanon Tere 1.19-2.17
19	Jeimswaanon Tere 2.18-3.18
20	Jeimswaanon Tere 4.1-17
21	Jeimswaanon Tere 5.1-20
22	Piitowaanon Tere 1 1.1-12
23	Piitowaanon Tere 1 1.13-2.10
24	Piitowaanon Tere 1 2.11-3.7
25	Piitowaanon Tere 1 3.8-4.6
26	Piitowaanon Tere 1 4.7-5.14
27	Piitowaanon Tere 2 1.1-21
28	Piitowaanon Tere 2 2.1-22
29	Piitowaanon Tere 2 3.1-18
30	Jombaanon Tere 1 1.1-10

date	Scripture
1	Jombaanon Tere 1 2.1-17
2	Jombaanon Tere 1 2.18-3.2
3	Jombaanon Tere 1 3.3-24
4	Jombaanon Tere 1 4.1-21
5	Jombaanon Tere 1 5.1-21
6	Jombaanon Tere 2 1.1-13
7	Jombaanon Tere 3 1.1-14
8	Juudawaanon Tere 1.1-25
9	Isaisaan 1.1-20
10	Isaisaan 2.1-17
11	Isaisaan 2.18-3.6
12	Isaisaan 3.7-22
13	Isaisaan 4.1-11
14	Isaisaan 5.1-14
15	Isaisaan 6.1-17
16	Isaisaan 7.1-17
17	Isaisaan 8.1-13
18	Isaisaan 9.1-21
19	Isaisaan 10.1-11
20	Isaisaan 11.1-19
21	Isaisaan 12.1-18
22	Isaisaan 13.1-18
23	Isaisaan 14.1-20
24	Isaisaan 15.1-8
25	Isaisaan 16.1-21
26	Isaisaan 17.1-18
27	Isaisaan 18.1-24
28	Isaisaan 19.1-21
29	Isaisaan 20.1-15
30	Isaisaan 21.1-27
31	Isaisaan 22.1-21

Diksenari (glossary)

Qaa kota waja iikawaa kaniagia

1) toroya, qaita mon, soraaya, kowoga, solana, tak-kootoya, Anutuwaa buja, tirinkootoya, (*holy, set apart, clean*)

Anutu ano iwaanon iwoi ii 1) toroya ano 2) qaita mon: Anutunon toroya laligoro singisongonanaa irona nonombabotiwaajon toroko moma ku-usuna romongonin jenenana oronkeja. Zioz ano ejemba ii 3) soraaya, jewongia qaa. Miri, jigo, kamban ano samon ii 4) kowoga: Miri kowoga ii men tilowonatiwaa so qaago. Kamban kowogonon gawon mewombotiwaaw songo eja. Samon kowoga ii singisongonana mende jokolon een tondu newonatiwaa so qaago. Nanamemen ano gawon ii 5) solana: Gawon solana ii singisongo qaganon mewombaajon amamaawona. Nanamemen solana iikayadeen mono Anutuwaanon sokonja. Anutuwaa gejatootoo ejemba ii 6) tak-kootoya ano 7) tirinkootoya kolooju. *Holy (set apart)* qaa tosaan ii 8) Anutuwaa buja, 9) tirinkootoya. Buja Tere Buk ii tirinkootoya.

Holy qaawaa kania ii kokaen: Iwoi mon ii bologa kuuya iikanona gosin mendeengi singisongononga sorain qaita mon kolon yanodeen (*set apart*) Anutuwaajon non qen eja. Anutunon mombaa singisongoya mesaji een, iinon mono solananin dingoro Unaya Toroya utanon ano kolonanin morota ano soraaya koloojaa.

2) Unya Toroya (*Holy Spirit*)

Unya Toroya ii Anutuwaanon Unaya. Iwaanon jewona me kokojinjina mon mende totoon eja. Iinon ejemba uugia meleengiti, ii inaan sololon nonono uumeleen laaligo laligojon.

Unya Toroyanon bedu men inaja (*anointing of the Holy Spirit*)

Kaen ano uuta geregere koloo Anutuwaa gawona awagadeen menkeja.

3) Kalenmorian (*grace, marimari*)

Anana iwoi awaa buja qen aowonatiwaa so mende koloojonto, Anutunon kilen uusiina so een kiankomun niniima koboon kalena honona qaa nonomambaaajon moja.

4) Kiankomu (*mercy*)

Monon iwoi ano qaanananon komuja. *-Pasowa:* Kiankomu kendon, Goukonkon kendon

5) akadamu, qabuja, asamararan, ku-usun, (*glory*)

Iwoi ii akadamuyawo. Ejemba qabunagiawo. Anutu asamararanawo ano ku-usunawo.

6) Anutuwaa irinsonsoon, kazi, uuduudu (*God's wrath*)

Jon 3.36 Singisongo anin Anutuwaa irina soono kazia qanananon ano uma ewaa. Jopagon nonomakejato, singisongonanaajon irina soomakeja.

7) Singisongo (*sin*)

Anutu Toroyaa uusiina qen uugujoni, ii iwoi kanjanawo. Irina soono irona meleen qanananon uja. Koposo (*mistake*) ii qaa afaana. Anutuwaa qaa jakewaajon onanon jenenana oronkeja.

Singisongonana kokaen jokoloowona:

Oo Anutu toroya, nii ejemba doogoyanon goo jaasewanganon nanjen. Nii koloowetinona kanain bologa kania kania ama tomenanganon men laligowe. Kawaaajon giinon mono Jiisaswaa kalenmorianaaajon ama

singisonḡona mesaon nomba. Mesaon noma Buḡa qaaga dindiḡa noo uunanon ama mindiḡon nomba. Ku-usuḡanon laaligona mindiḡoro saanon ḡbiliḡ goo laaligo ḡbilianon keuma laligomaḡa. Ii onanon.

Iisaḡ qaa

Anutunon singisongogia mesaon ononja. Iinon Meria motoonḡo ii ananaa singisonḡonananon solananiwaatiwaajon ama wasiro namonon kamaaro. Kamaan kalenḡoriaḡa nonoma singisonḡonana songbanja. Ii mono moma laariwu. Ii moma laarigi iinon uḡuano gowokouruta koloogi Uḡaya Toroya uḡgianon ama onombaa. Oo Pon, ii nonoonon mono kaen koloowa.

8) kokojinjinawo, qaamuunawo, (*demon possessed*)

omeyawo, andoleinawo, omenon buuta somonḡoro qaamuun kolooja

9) 1) hamo qero 2) letoma 3) oyanboyon kolooja, 4) uuta meleema 5) Siwewaa buḡa kolooja, 6) waḡa somonḡon 7) metogon 8) wama 9) anḡon kono 10) qeangoj. *Salvation, save, get saved, rescue, kisim bek*

Monon kere yonoo borogianon kemero alianon ii metogon waḡa somonḡoja. Iikawaa so bologa ama Satambaa boronon kemen tiwilaawombaaon ama uunana meleembonati een, Jiisasnon mono singisonḡonana mesaon hamo qen nonoma koomunonḡa metogon nunuama laaligo kotiganon nonoombaa. Gere sianon kemebombotiwaajon anḡon koma nonono letoma qeangon Siwewaa buḡa koloon eu uma oyanboyon oompeleen laligowonḡa.

10) Hamoqeqe Toya (Hibruu qaanon) Mesia, (Griik qaanon) Kraist. (*Saviour, Messiah, Healer, Restorer*)

Iinon singisonḡo, qinji, ji, kokojinjin, lombo, jinjaun, siinsereren toroko momo, koomu ano bologa tosaḡa kuuya iikanonḡa donhamo qen nonoma laaligo donḡoga nonono kotiin laligowonḡa. Gejatootoo ejembanon Hamoqeqe Toyanon asugiwaatiwaa qaa waladeen jegiti, Jiisasnon iikawaa so asugiro.

11) moma bolin aoja (*regret, feel sorry, be penitent, repent, do penance, rue*)

Monon kania bologa moma kotonḡo singisonḡo laaligoya gema qen Anutunon ii mesaowaatiwaajon qama koolin uusiḡa otaamambaaon jeja.

12) Siwewaa kii meria (*confession*)

Kawaa leeya woi: I) Singisonḡonana jen asuginin (jokoloonin) II) Anutunon ii mesaoro moma laarijon. Moma laarin "Ii onanon," jen monin Anutu Siwenon laligoji, iinon anḡo jen solaninin nononja, mono iikaen koloowaa.

Tania karoon: 1) Kana songinini, ii nononanodeen aasangoyanon Anutuwaajon jen asugiwonḡa (jokoloowonḡa), 2) Anutuwaa gawon meme mombaajon lombonana jen asuginin (jokoloonin) aasangoyanon ewaa, 3) uumeleen kanageso yonoo jaagianon singisonḡonana asuganon jen koloowonḡa. Kraistnon singisonḡo somonḡowombaaon ama isambombaa ku-usuḡa me kiiya woi ii gowoko nonoo boronananon anota eja. Mat 16.19; Jon 20.22-23

Uuwaa ala ilailaa nononon Anutuwaa uusiḡaa qaawaa so gawon menin balonon ano Siwenon honawo koloonkeja. Pon Jiisasnon anḡo menkeji, mono iikawaa so amakeja. Kawaaon jojopan qaa qotogon singisonḡo anonji, ii mono moma bolin aon laaligo bologa gema qenkebonḡa. Kaen anin singisonḡonana jen solaninigi mombo horon uumeleen kanagesowaa sopa uutanon nonoomakeja. Kaento, mon moronon uumeleen mende ama lan laligoji, iwaa singisonḡoya mono

ano qaganon en samon toroya kowoga newombotiwaajon anjon koma nonomakeja.

13) Momalaari (*faith, bilip, trust, mamasin*)

Nonoo momonana kotiga kania kania ejato, Anutu moma laarijon, iikanon mono uunana kolonaniro laaligonananon utegoro letombona. Selenana melenqeleen ama wanana qembonon laarinkejon, iikawaa so uunana meleema Anutuwaanon laariwon. Anutunon momalaari kalenaga nonono iikanon mono nanjon nonoma nunuama iyanaa bentoton uutanon nonoombaa. Momalaari qaganon qama koolinin angoletokolonkeja. Momakotikotii qaa ii mesaowona. Ii uuwoiyawo.

Momalaari qaa (Mamasin dâj)

Nii Man Anutu moma laarin mujen. Iinon ku-usun kuuyaa Toya laligon Siwe namo mokolon orono.

Nii Jiisas Kraist moma laarin mujen. Iinon Anutuwaa Meria motongonon laligon Ponjana kolooja. Ii Un Toroyanon men letoma muro emba saran Marianon koro ama mero. Mero laligon gawana Pontius Pailotwaa kambanon siimbobolo moro maripoonon qegi komuron kongi. Ron kongi koomuwaa senjon gomanon kemen laligon ween karoon kolooro koomunonga waaro. Waama laligon Siwenon uma Man Anutu, ku-usun kuuyaa Toyaa boro dindinanon raja. Rama laligon iikanona eleema kamaan laligojon ano koomuya ananaa qaanana jen tegomambaajon kawaa.

Nii Un Toroya moma laarin mujen. Iinon ejemba soraaya mindirin somonjon nonono uumeleen kanageso tak-kootoya somata moton kolon laligojon. Kaen laliginin singisongonana mesaonkeja. Mesaon laligoro komunin koomunonga men gbilin nonono selewo waama laaligo kombombaņa tetegoya qaa laligon ubona. Qaa ii onanon.

14) qaa qootogo, yangisen, momalaaria qaa (*unbelief*)

Ejemba tuun woi laligojon: uumeleen me momalaari ejemba ano leegenanon uumeleembaa gadokopa me yangisen ano qaa qootogo ejemba.

15) jejeromonromon (*hope*)

(iwoi koloowaatiwaajon) jejeromonromon ama mambonja

16) qamakooli (*prayer*)

Anutuwo aminmomo. Anutuwaajon qaanana ijonin qaaya jero momakejon. Mindimindi qa qamakooli iikawaa uutanon qamakooli koi kaņa kaņa eja: Uunana men kululuun ananaajon 1) welema 2) qisin 3) dangisen jen 4) mepeseen (*praise*) 5) Anutuwaa waeya men (*worship*) 6) tosaņa yonoojon ama qama koolinkejon (*intercession*).

Pombaanon qamakooli

Nonoo Manana, gii Siwenon laligojan. Goo qaga mono toroya ewa. Mono galej koma nonona bentotonga hona koloowa. Goo uusiinga Siwenon ten komakejuti, ii mono namonon kaanjadeen koloowa. Kete-waa neneya ii mono sonananon nonomba. Tosianon singisongo ama nonongiti, nono ii mesaon onjonon eej, iikawaa so mono nonoonon singisongo songbama nonomba. Angobatonon kamaan nunuwabotiwaajon mono anjon koma nonoma Kilegaa Toyaa boronona metogon nonomba. Gii geengo bentoton Toya, ku-usun Toya ano asamararan Toya ii kambaņa kambaņa laligon kouma laligona ano tetegoya qaa laligon ubaga. Ii onanon.

17) uujopa, uukalen (*love, pasin bilong givim bel, manjaun*)

Anutu uujopa Toyanon jopagon nonono moma meleema Anutu jopagon qaaya ten koma ejemba tosaan kaanagadeen jopagon onomakebona. Uujopawaa ku-usuna ii uuta ano tetegoya qaa. Ii kazi ano bologa kuuya haamo ama unuugunkeja. 1 Kor 13

Anutu jopagon mubona me qaago, iinon kilen (tawaya qaa) pondan jopagon nonomakeji, ii *agape love*. Ejanon embawaajon siina moro horoji, ii *eros love*. Agimin aojaoti, ii *sex love*. Ala-ala men onkejon, ii *fileia love*. Kantrinana me gomanana ukalen ama munkejon, ii uusoomongo (*filantropic love*). -*Dear*: wombo ala, komunjua ala, jojopan ala.

18) Oligaa Buna (*Gospel, Biye Bian*)

Oligaa Buna ii motoongo ano eja fooyanon ii oogiti, qagia Matyuu, Maak, Luuk ano Jon. -*Law*: Kana qaa. -*Prophets*: Gejatootoo yonoonon Buju Tere

19) takapolakaya (*false*)

Gejatootoo ejemba me qaa takapola-kaya ii gisomaso, doogoya, irinqirina, umaqen-kamaanqenawo; *fruitless*: gipeya, auta, gorosona

20) Anutuwaanon bentoton (*God's Kingdom, Anuture uuman*)

Ii goman me toton mon qaagoto, ejemba uugia meleema Satambaa ometotona mesaon Anutuwaanon qokotaagi galen koma onono qaaya baatanon toton iikanon laaligo kombombana laligoju. Kanagen iikawaa tania kuuya qaita mon ii Siwe uutanon uma iibona.

21) Satambaa ometoton (*Kingdom of Satan*),

Satan ii ben qaago. Kawaajon iwaa totonaajon ometoton jejon. Deiwid-waa kantri toton (*Kingdom of David*); Papua Nuginiwaa kantri toton

22) doweya meja (*redemption, ransom*)

Kerenon alanana qelanjin mero tawa ama doweya menin isano eleema kawaa. Jiisasnon iyanaa sele busuya ama downana mero.

23) Anutunon tawanana men nunuano alauruta koloowona; Room 11.15, (*reconciliation, atonement*)

Ano tawa ano qaanana komuro Anutuwo ala-ala koloowona, qewolona koma konjoratija.

24) Anutunon qaaya jen tegoro solananiwaa. (*justification, be put right with God, get righteous, pasin bilong kamap stretpela*)

Monon moma bolin aoro Jiisaswaa sayanon turun muro Anutu-non sa iikawaajon ama singisongoya mesamesaoya ii mombo mende iibaa. Singisongonon uuwaa opo malekuya men jewo-awo kolooro sayanon songbano tualalakota kolooro iikayadeen iibaa. Kaen kolooro Anutuwaa irinsonsoonanon olomoro uuta-non tegowaa. -*Unrighteous*: doogoya qewolonawo

25) (tak koton) men soraija (*sanctification, pasin bilong kamap holi*)

Nononano jewon angonjoranawo laligojonto, Jiisaswaa sayanon songbama nonono Anutuwaa jaanon soraaya koloowona. Soraaya koloon nanamemen solana (*holy*) otaawona. Laaligo jewonawo ii onanon sisia men togonkebona. Ii uuwoi qaagoto, pondan Jiisaswo qokotaan nambona. Hib 10.10

26) uugeja (*conscience*)

Anutunon sane amakeji, ii uugejanananon mobona. 1 Tim 1.5, 19 Uugejanananon kanianana ninisaama qaanana nangon jenkeja. Apo 24.16 Anaa uu(geja) iikanon Anutuwaa qaa nangon jenkeja. Jon 8.9 Anutunon mon iima "Sokonja," jero uugejianon moro qeangoja. Apo 23.1

Uuwoi mesaonj uunananonj tiloowabotiwaajonj galenj menj aonkebonja. 1 Tes 3.9

27) uumeleenj eja ano emba, Kraistwaa alia (*Christian, kristen*)

Uumeleenj kanageso (*congregation*), uumeleenj miri (toroya miri), uumeleenj ajoajoroo (*Sande lotu*), Uumeleembaa Buña Tere (*Bible, Christian Sriptures*), uumeleenj ejemba (*Christians*)

28) gowoko (*disciple, disaipel*)

Gowoko ii boiwaa gematanonj otaanj ainjolonj laligonj momoya kuma aonj gawonj menj koma gbiligi laaligogianonj letoma utegonkeja.

29) gejatootoo ejemba (*prophet*)

Gejatootoo ejemba ii iwoi koloowaa, kolooja me kolooroti, iikawaa bujuya ano kania ii Anutunonj uugianonj ano moma iwaa jetamemeya koloonj ejemba ananaajonj ninisaama asuganonj jenkeju. Kambanj tosaanonj ejembanonj gejanono ii togonj temboma kema unugi komugi. Jiisas iyanjaa gomanjuranonj gejatootoo qaaya menj kamaanj anji.

30) Siwe gajoba (*angel, ensel, anjelo*)

Siwe gajoba yonononj Anutu-waa jeta tenj koma omejiilanj tuarenjenj ama ejemba ilaanj welenj qenj nonomakeju. Hib 1 Tosianonj qele anji tosanonj manja qegi tosanonj gawonjgia kania kania menkeju.

31) Oomulu (*baptism*)

Kambanj so apu arinkejonto, oomulu ii Anutuwaanonj munjenj aiwese. Ii iwoi somata. Ii onjonbonjonj laaligoyawo (*sacrament*). Buña qaawo mende mindirinj apunondeenj mulu menj nonombuyagati eenj, ii mono apu toonj omayaga koloonaga. Buña qaanonj apu toonj iikanonj jeninj turunj kotuegoro iikanonj honja koloonkeja. Oomulu meninji, nonononj mono weenj so singisonjonanaajonj moma bolinj aonj uunana meleemakebonja. Uunana walaganonj mono apunonj kemenj nenj olaanj powogoro tani kolooro kitianonj uu dologanonj kolonjaninj somariiro Anutuwo kooronj laligonkebonja. Room 6.4; Tai 3.5-7 Oomulu ii uunana meleembombaaajonj indinja motoonjgo menj nononjgi Unja Toroyaa esujanonj uunananonj gawonj menkeja. Oomuluwaa kania mende tenj koma uunana mende meleembonjati eenj, mono kilenj tiwilaawonja.

32) Samonj Kowoga (*Holy Communion*)

Pombaa samonj kowoga (toroya): Ponjana Kraist Jiisas iyanjaa sa busuya alauruta anana bered ano wain apuyawo newombaajonj ano ama jenj tegonj nonono. Luuk 22.14-20 Ii onjonbonjonj laaligoyawo (*sacrament*). Qaa koi kanonj honjaga jenj asarija: Onjoo dowegia menj togoro ano onjoo singisonjgogia solanjaniswaatiwaajonj jenj tegonj ano. Monjonj qaa iikawaajonj uuwoi anji eenj, iinonj samonj newaatiwaa so mende kolooja. Kawaajonj Pombaanonj qaa moma laarinj honja mokoloowonja. Uunana onjanonj mende gosinj meleema Pombaanonj samonj kowoga tondunewonjati eenj, Anutunonj mono ironja meleeno lombo qanananonj ubaa. Tosianonj mono komugi. 1 Kor 11.30; Apo 5.5, 10

33) kotumotue (*blessing*)

Kotumotue ii jenjqeeanjo qaa. Iwoiwaajonj Anutu qama koolininj iyanjaa ku-usunj qaganonj jero me kotuegoro toomoriambo koloowaa. Wala "mosogojaja" jeninto, Jiisasnonj moso jeje ejaga qaago. Iinonj ku-usunj kuuyaa Toya koloojiwaajonj moso mende anjato, kotumotueya mendeema nonomakeja.

Aarombaanonj kotumotue qaa, Janjo 6.24-26

Ponjonj mono kotuegonj sopa somonjonj gomba. Ponjonj mono jaayaa اساسaganonj menj asarinj goma kalenjmorianja gomba.

Pononon mono jaasewan qen goma luae qen gomba. Ii onanon.
Aposol yonoonon kotumotue qaa; 2 Kor 13.13

Pon Jiisas Kraistnon mono kalenmoriaña onono
Anutuwaa uujopayanon nemun koma onono

Uña Toroyanon kuuya inaan onono uumotoon ama ainjolon laligowu.

34) Siwe gomambaa Eja hona (*Son of Man, Man tru*)

Gejatootoo eja Daniel ano Ezekiel yoronon qa ii qama “Anutunon Hamoqeqe Toya wasiro namonon asugiwaa,” jen oori. Jiisasnon iyanqa qata aasangoya kaen qaro Juuda yononon ii mende moma asarigi. Eja kuuya anana ejawaa meriaga laligojoni, iikawaajon mende jeja. Jiisasnon balon eja ananaa so sa busuyawo koloon kilen Anutuwaa Meria kaanagadeen laligoro. Kawaajon Anutuwaa jeta kamban so ten koma singisono mon mende ama laaligo kombomban namonon laligoro. Balon eja hona laligorotiwaajon ama ejemba ananaa lombonana saanon modaboron bosimakeja.

35) maran (agimin aoo) ano loemba laaligo (*marriage*)

Jen 2.24 Loemba laaligo ii Anutunon jen kotoo loemba koloowoti-waa qaa ii Anutu ano ejemba jaagianon asuganon jewonatiwaa so. Uusiingaranon asuganon asugiro jojopan qaagara jeri yoroojon qama koolinin Anutuwaa kotumotueyanon yorowo nambaa. Kaen goda qen oronin sisau olonkalu mende koloowaa. Loemba laaligo ii soraaya, (kowoga) ano kana songiri lombo qagaranon ubaa. Tosianon ji somata mokoloogi. Jen 12.17 Mamaganon tapekokoro ama laligogi. Hib 13.4 Loemba ii kalan koma qaqaangon aon laligon uma komuwao. Jiisasnon men sorain sopa somongon oroma Pongaraga kolooja. Mesaon aoo ii Anutuwaa uusiina qaagoto, olonkaluwaajon ama kilen koloonkeja. Maak 10.2-12. Monon uuta meleema uumelembaa gadokopa emba me eja mon mende mewa. 1 Kor 7.39b

36) nanonganon ama aon kotikotii mokoloowon (*edification, build up ourselves*)

uunana meagon men kotiin aowon, uunana nanon mozozongon men kotiiwon

37) Baal

Baal ii Keinan kantri yonoo bengia. Yononon ii usugon waeya men mepeseegi Israel yononon kagi. Anutunon gadokopa kanageso ii unun Baal alatagia ama tando lopiongia kondeembutiwaajon jen koton ononoto, yononon qaa ii qotogogi tosianon kanain Baal qama koolin mepeseen laligogi Anutuwaa irina soono.

38) Soomongo arej (walaga ano gbilia) (*Covenant*)

Hib bon 8, 9 Singisono anin ejemba ano Anutu batunananon jawo kolooro irina soono kazi qanananon uma eji, ii moronon qewagoro Anutuwo uumotoon ama ala-ala ambonati, iikawaa soomongo qaa arena. Mooseswaa kambanon Anutunon soomongo arej ano walaga kolooro, Jiisasnon soomongo arej gbiliaa galen koloon komuro. -*Ark of Covenant*: soomongo arembaa bokisya. Iikawaa utanon soomongo arembaa iwoiya kuuya galen kongi.

39) jiwowon jigo (*temple*)

Kamban kokaamba siimolon mende onkejonwaajon uumeleen jigo jenkejon. Siwenon siimolon mende on uumelenmeleen tegoro iikawaa jigoya qata mepemepese jigo jenkejon. Isa 3.12; 21.22

40) waeya men mepeseja (*worship*),

Awutamban (*bow down, kneel before God*) Anutu awutamban qen kosianon kenin kiankomun nonoma kalenmorianan nonombaa.

41) opo sel kuun (*tabernacle*)

Balon qararan konkonan kan jiwowon jigo tawatawaya ii opo selnon meg. Ii afaanon kokosiin men anon kema kemp gbilianon mombo kuun koreregon laligogi. Keinan balon kan Jerusalem kanon jiwowon jigo kotiga men opo sel kuun ii mesaogi.

42) jen asarin uugia kuuja (*preach*)

Anutuwaanon qaa gawon iikawaa leeya woi.

43) Jigo gawon galen (*priest, pris*)

Iinon ejemba ano Anutu batunananon komakonjorati gawon men qama koolin gejanono jen siimolon ooro nandun angi men kululuun batuya iyanajon men laligoro.

44) Jigo gawon eja (*levite*)

Anutunon jen kotoo Liwaiwaa kera-suru yononon jiwowon jigowaa welenqeqeuruta koloogi. Kawaa-jon balon bakaya mende onongi tuun tosaan yononon balon-giawo laligon nangon onoma laligogi. Hamoqeqe gawombaa arenanon utegoro soomongo aren gbiliaa kaban kokaamba qagia Buja gawon eja (*deacon*) ano Buja gawon emba (*deaconess*) jenkejon.

45) Uukuuku eja (*evangelist*)

Uukuuku eja iinon Anutuwaa qaaya jen asarin ejembanon uugia meleembutiwaanon kuun onomakeja. Tosianon uugia meleema singisonogogia jokoloogi ilaan qambanmaban onomakeja.

46) Jigo kaunsol tuun (*Sanhedrin, kaunsil*)

Kantriwaa jetame-meya yonoo qaa jake uuta ii Juuda yononon "*parliament*." Qaa galengia ii jigo gawon galen wana. Kantriwaa jetamemeya 70, paatigia kania kania, yononon ajoajoroogia ama qaa gawon men jen somogon kanageso jen koton onoma laligogi. Ku-usun hona ii Room waba ejemba yonoo borogianon ero.

47) Farisii (Kana qaawaa kaparankonon) (*Pharisee*)

Farisii yononon paati mon laligogi. Yonononga mamaganon jigo kaunsol tuun (*sanhedrin*) uutanon kantriwaa jetamemeya koloon laligogi. Mooseswaa Kana qaaya awaagadeen moma toroqen iyangiaa jenkootogia seiseiya mokolon mindirin ii kaanagadeen otaagi. Qaa kuuya ii kaparan koma "Anutuwaa jaanon sokonja," jen kaen moma laarin ejemba kuma onongi. Kuma onoma ejemba tosianon jenkotoo qaagia ii mende moma hanqan laligogiti, ii men kamaan ama onoma iyangiaa selegia men uma (selememe) laligogi. Kaen laligon awaagadeen Anutuwaa qama koolin nene singi laligon nandun ama borogia songbama iikaan kanon donhamo men aon laligogi. Iikaan kanon Anutu hamoqeqeyaa kania hona mende moma asarin Jiisas uugun jinjan angi. Ejemba tosianon Jiisaswaa gematanon kema otaagiti, ii injiima tembongi. Jiisasnon Anutuwaa angoletto mero mepaegon "Kana qaa uuguja," jegi. Jiisas qaawaa timbinon horon angobato men mubombaanon kan ononkakale qaa mamaga jen tuarenjen ama mugi.

48) Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonon) (*Saducee*)

Yononon Mooseswaa Kana qaaya qokotaan "Farisii yononon jigo gawon awaagadeen mende menkejuti," jegi paati gbilia kanaigi. Farisii yononon qamakooli miri so kuma onongi Sadusii boi yononon mindimindiri jiwowon jigo wananon kaparan konon. Yonoo kondokondoogia ii jigo

gawon galen qata Saadok. “Komugi yononon mende waabuya,” jen Unj Toroya ano Siwe gajoba mende laligojuti, iikaan moma laarigi. Yononon kantriwaa jetamememeya koloon jigo kaunsol uutanon Farisii yonowo jenonkooli jen angowowo ama laligogi. Kaen laligogito, Jiisas qegi komuwaatiwaa qaaya jen tegon kamban iikanon uumotoon анги.

49) Herodwaanon paati (*Herodians, lain bilong Herot*)

Gawana qata Herod iinon kanagesoya ano alauruta yonowo paati mon ama Room gawman yonoonon politik ten koma otaan laligogi.

50) Zelot paati (*Zealot, Selot*)

Nesenel Zelot paati yononon Room mindimindiri gawman tuarenjen ama angiodeen nanan mewom-baajon tompe politik men laligogi. Jiisaswaa gowokoya mon qata Saimon ii Zelot politik ejaga laligoro.

51) Siisa-kin (*Cesar, emperor, sisa*)

Siisa-kin ii Room mindimin-diri kantri (*empire*) galen koma onoma eja ponngiaga laligoro. Kin Herod ano gawana Pailot ii iwaa jawinwoita koloon Juuda ejemba galen koma onongi.

52) Teuteuhalihali (*Feast of Shelters or Booths*)

Jon 7.2 Juuda yonoonon yambuyambu korisoro kendon ii gbani so kokaen анги: Wain gawongianon kema gere sena men halihali qen iikanon en ween 8 aisoon kendon rama laligogi. Ween konoganon korisoro uuta анги. Wala eenanon balon qararankonkonanon gbani 40 kawaa so opo kuungianon en kan laligogiti, ii romongon aisoogi. Lew 23.33-36, 39-43; Dut 16.13-15

53) pondan nanja, kaparan koma anja, qaaya pondan otaan men yagoja (*faithful*)

Faithful qaa tosaana: membiriqembiria qaa, misi metetana qaa nama kaparan koma mengadeen meja, non menkeja, tororo gawon meja, momalaarianon mende sologoro zen nanja

54) kongbaraya qaa (*firm*)

koronon menkeja, nama kotiija, pek nanja

55) kelebele (*flattery, pretended friendship, deceit*)

Ala-ala tani qaa awaa saanon jero koloojato, hona qaa.

56) tapekokoro (*miserable*)

Singisongowaa tawaya ii tapekokoro.

57) dogo, bone (*stingy*)

senngurun kawalia, qebugon nene, iimabaago. Monon iwoiya eji, ii tosaana yonoonon mendeema onomambaajon togon iyanajongadeen angon komakeja. Ii loloogendeen (*generous*) qaago.

58) otoko ama menngo memambaajon koposongoja, kasumamban anja (*greedy*)

(don) nepaqepalo, iimabaago. Iwoiya (balon, nene, apu, gere, miri gawon) edaborojato, kilen tosaana yonoononga ii toroqen buna qen aomambaajon koposongonkeja. Iyanajon amanagaju orongaju amake-mambaajon momakeja. Iwoi kuuya iyanajongadeen buna qen aomambaajon bobo momakeja. Ef 4.19 Iwoi en mujato, kilen ii toroqen amanagaju orongaju memambaajon kaparan komakeja. Tosaana mende romongon onomakejato, iyanaa bunyanon somariywaatiwajon manja qenkeja. Ii kantri kuuya ananaanon lombonana waja.

59) baagoja (*covet, mangalim*)

iimasiin moja, iima siinaja moja

60) goronkiki (*envy*)

mombaa iwoiya memambaajon koposongoja

61) momo eja tiliqiliawo (*cunning*)

Tosaanja tiligonj onjombaatiwaa so momakootoya somata enj muja.

62) uunonj junjunj, uunonj motoqoto (*jealousy*)

Monjonj alianonj uugunj qeangonj toomorianj awaa mokoloooro iwaajonj ama momaboboli momakeja. Qaa jejenonj nuuguna guuguwe, qaa kiisanj jenj gemageqe anja, mombaajonj uuta qeja.

63) uumeleembaa komagbiligbilibi (*religion*)

Ejemba kuuyanonj Buña gawonj ii me woi menkeju. Tosianonj omejiilanj menj loorinj onjombombaaajonj gawonj menkejuti, iikawaa qata animism. Maslim, Hindu, Komyunist ano tuunj tosia yonononj momogiaa so buña gawonjia menj uumeleembaa komagbiligbiligia (*religion*) amakeju. Naa gawonj yonononj ii momogiaa so menkeju. Mamaganonj Anutuwaanonj qaa ano balombaa momo tosia ii mindirinj oronjgi siliqalu koloonkeja (*syncretism*).

64) uuwaa komagbiligbilibi (*godliness*)

Kraist kaanja laligomam-baaajonj koma menj gbilija, Anutuwaa laaligo kombombanja koma gbilija, Anutu buña qaayaa so laaligo soraaya laligoja, Anutuwaa bunayanonj pitiri laligoja. 2 Piito 1.3

65) Oyanboyanj gomanj (*paradise*)

Aadam ano Iiw yorononj oyanboyanj gomanonj laligonj koisoro ama singisonjgo ani Anutunonj konjoma orono kamaarito, kanagenj uumeleenj yonononj Siwenonj uma oyanboyanj gomanonj laligowuya.

66) laaligo anjonjorayawo (*ungodliness*)

gadokopa laaligo, Anutu gema qenj laaligo, ananaa jaajaa laaligo

67) koomu gomanj (*Hades, ples bilong daiman*)

koomu gomanj (uumeleenj yonoononj koomu gomanj), koomuwaa senjonj gomanj (uumeleembaa gadokopa yonoononj koomu gomanj)

68) salfa jamo (*sulfa, brimstone*)

Salfa jamo goota ii oogi bolanja kotakota jero moronja bologa koloonkeja. Ii saanonj mejejaagi paora koloooro iikanonj gbala tiwowaa kotaa paoraya menkeju.

69) doomoronj, (*desperation*)

Toroqenj laligomambaaajonj amamaamaanja. Kaenj romonjonj majakaka moma konjilinj somata moja.

70) koposowaa qaaya qaa (*blameless*)

Tosaanja yonoo jaagianonj solanja kolooja.

71) masuqeqeta (*ripened, mellow*)

Nene ambembo mono masu qeja. Gawonj toya qama koolininj gawonj ejemba mokoloonj onjono kema honja menj kululuuwu. Mat 9.37-38

72) jaamelej unja (*vision*)

Unjanonj ejemba monj kondooro jaaya meleenonj unja(unja) iija.

73) uumeleembaa selesele laaligo (*hypocrisy*)

Uuta bakasasanj (qaanonj me sili tosianonj) meleenjato, honja qaago. Skin kristen ii uu walaganonj laligoju. Jiisanonj qaa kotakota totoonj iikanonj jenj onjono. Mat 23; Mat 6.2, 5, 16

74) kakasililinj (*trouble, affliction, suffering*)

(uuwaa) konjilinj, (selewaa) konjilinj, siimbobolo, jambalilinj

75) jojopanj qaa (*commandment, oath, vow*)

Qaaya jojopanj qaanonj jenj kotiija. Qaa ii uuguwonjatiwaa so qaago. Mat 5.33-37

Anutuwaanonj jojopanj qaa boro woi (10) Eks 20.1-17

1. Niinon Anutu, goo Pongaa koloojen. Noo kooronanon bensaakon iwoi tosaana mon mono mende men laligowa.
2. Anutu Pongaa qata mono een mende qama men kileewa. Monon qata men kileewaati, ii Ponon manaya mende mewaa.
3. Kendon kambaana mono koboon ewaatiwaajon romonjonkeba.
4. Nemun manga mono goda qen oromakeba. Kaen ana Anutunon toomorian gono namonon kamban koriga laligonjo komuwaga.
5. Mon mono mende qena komuwa.
6. Serowilin mono mende amba.
7. Iwoi mono yongoro mende mewa.
8. Mon jenonkuukuu mono mende ama muba.
9. Mombaanon borosamo iwoiwaajon mono mende koposongowa.
10. Mombaanon emba, welenqe qe me bao oro iwoiwaajon mono mende koposongowa.

Anutunon jopon qaayaajon nomaen ninijorota eja:

Niinon Anutu goo Pongaa koloojen. Niinon ku-usunawo laligonenjawaajon ama gema nunkejuti, iyonoo singisonogogaa irona ii esamera ano gbiliurugia meleema onomakema. Kaanagadeen ejemba tuuna tuuna uugianon jopagon noma qaana ten komakejuti, ii kotuegon onomakema.

76) soomonjo qaa (*promise*)

Iwoi amambaajon qaa somonjoja. -*God's will*: Anutuwa uusiina.

77) uumeleembaa gadokopa, qaa qootogo, jeulalan (*heathen, haiden*)

Ejemba kaana ii Israel ano kantri kuuyanon mamaga laligoju.

78) (Juuda qaagoto,) waba kantri nononon (*gentiles*)

Nonoononga tosianon uunana meleenin tosianon toroqen uumeleembaa gadokopaya laligoju.

79) solana kasia qaa (*free*)

Qaawaa kasa me kasa monnonga lolooro. (*Free men and slave*: tosianon iyangiaa gawona meg tosianon) togiaa welen een qenkeju. Welenqe toyanon kasanon somongoro welen tawaya qaa een qen kamaanqeqeta kolooja. Gal 5.1

80) keraqeeango qen muja (*refresh*)

Mombaa uutanon bimooro alianon keraqeeango qen muro sokonja. Flm 7, 20

81) siin kombombaana mokolooja me metogoj (*satisfy*)

Siin kombombaana tosia ii awaa, tosia bologa kolooja. Ii metogogi uugianon tegoja.

82) jenonkooli, mondongosi, niinongiinon (*debate, dispute*)

monon niinongiinon ama jenonkooli amiju Apo 6.9, mondongosi qaa melenqeleen jegi uma kamaankeja Apo 9.29

83) uqe qe qaa tokoronkota (*revile, insult*)

uqe qe qaa tokoronkota jen nononja 1 Piito 2.23

84) uuta qeangowaatiwaajon janjarin riija (*please*)

Mombaa uutanon qeangowaatiwaajon janjarin riin qaaya kaparan koma otaaja. 1 Kor 7.32

85) uutanon boliro osin qagoja (*stumbling block*)

iwoiwaajon uutanon boliro osija, momalaarianon sologon kamaaja.

86) Ejemba qen sein ama komugi gbiliurugia waama kaanagadeen komugi kaandeen kaan ama laligon kougi.

(*from generation to generation*) 1 Tes 2.2

87) kaparan koma, nemun koma (*especially*)

- kotiin meja, wala qeja
- 88) Kilegaa Poŋa gomaŋ so galen koma oŋomakeja (*Prince of the World*)
Ii Satambaa qata moŋ.
- 89) oro kawalia, jeŋnemba (*beast*)
Oro bologa jereŋai kaŋa. Jeŋnemba (*giant*) ii jekania booroŋgia.
- 90) tosaŋa iŋisosoroŋ tosaŋa sureeŋ oŋoma keda motooŋgoŋoŋ mende
gosin oŋomakeja (*discriminate*)
Anutunoŋ kaen mende amakeja. Uuta dindiŋa, gbingbaŋa qaa.
- 91) lolomonin (*indifference*)
Qaa iikawaa alia ii telambelan, nesambure, neŋhololo, kosimosi,
koyaŋmoyaŋ, kotamototaŋ. Ais 15.1
- 92) lombo kanjaŋawo (*plague*)
- 93) siijaago siimeme (*resistance, reluctance, recalcitrance, arguing*)
Kaen me kaen jena iinoŋ mono afaaŋgoŋ qaa qotogoŋ qaa jeŋkeja.
- 94) tawatawa (*temporary*)
tatawaga, tawaya, lageta, lagita
- 95) aasaŋgoya (*private*)
aŋodeeŋ, yaŋabuju -qenjaaro (*public*)
- 96) teŋ, qaqaŋ (*yoke*)
Woiyaŋoŋ motooŋ gawoŋ meri teŋnoŋ mindirin oronja. Qaqaŋ ii
bulmakao woiwaa arogaŋoŋ ama somoŋgogi iikaŋoŋ kare me kinon
horojao.
- 97) tere pipipiiya aasoyawo (*scroll with seal*)
Wala eeŋanoŋ papiwaa kania mende mokoloŋ laligogi. Tere ii
lama selianoŋ ooŋ lipima pipiigi. Seleengeŋ yoŋonoŋ ii yoŋoro
weeŋgowubotiwaajoŋ toŋianoŋ ii sapo kaŋa aasonoŋ somoŋgoŋ aiwese
aasoya iikaŋoŋ mokotaagi. Moŋnoŋ ii oloŋ menjuraŋo iikawaa kania
mono mokoloogi.
- 98) Balaam Beorwaa meria (*Balaam son of Beor*)
2 Piito 2.15; Juud 11 Balaam ii gejatootoo eja moŋ. Kanageŋ ŋaa gawoŋ
uugere ejaga kolooro. Kambaŋ moŋnoŋ Moab baloŋ yoŋonoŋ Israel
kanageso kere ama mugi. Yoŋoo kin poŋgia qata Baalak Ziporwaa meria
iinoŋ welenqequeuruta wasin oŋono Balaambaanoŋ kaŋ qaaya kokaen
jegi, “Giinoŋ mono Israel kanageso qasuaŋ oŋona afaaŋgoŋ ununiŋ
kamaawu.” Kaen jeŋ kinnoŋ moneŋ mubaatiwaajoŋ jegi. Kaen jegi
wala qasuaŋ oŋomambaajoŋ qetama togoroto, toroqen kele qaanon
moriro monembaa siinŋa moma looriŋ soŋ uumotooŋ ama Israel gomaŋ
iimambaajoŋ baŋa moŋnoŋ umambaajoŋ ano. Kaen kolooro Anutuwaa
iriŋa soono kanoŋoŋ doŋgi qaganon rama keno gajobaya wasiro kaŋ
kana somoŋgoŋ nano. Doŋgiŋoŋ ii iima komuwabotiwaajoŋ toroko moma
toroqen kemaatiwaajoŋ amamaaro Balaamnoŋ gajoba ii mende iima
iriŋa soono doŋgia oolinon qero. Qero qaa ootanoŋ aantano baloŋ
ejawaa qaa jeŋ Balaam jeŋ muro. Anutunoŋ Israel kanageso kotuegoŋ
oŋono laligogiti, Balaamnoŋ ii moma wala qasuaŋ oŋomambaajoŋ togoŋ
kanageŋ ii kileŋ batogoŋ amamaaro. Janŋo boŋ 22-24, Ais 2.14
- 99) Koora (*Korah*)
Juuda jawo 11. Koora eja ii Israel jotamemeyagiaga kolooro Mooses
Aaron qotogoŋ oroma kareŋ aŋgi. Kawaaŋoŋ Anutuwaa iriŋa soono
baloŋ kuuro rondaŋ mero aantano sia roŋ asugiro Koora ano neŋauruta
qaaqee kuuya ii iikaŋoŋ gororoŋgoŋ kemegi gogoŋ oŋono tiwilaagi.
- 100) Naaman (*Naaman*)

Luuk 4.27 Naaman ii Siria kantriwaa kawali galengia waja. Iinon kamban monon manimba jinon kiro gejatootoo eja Elaisawaa bujuya moma Juuda yonoo balonon kan Elaisanon selia men solananiwaatiwaajon qisiro. Elaisanon ii Jordan apu gowoyanon kema apu ariro indina sewen koloowaatiwaajon jen koton muro uuwoi yakarin ten koma kaen ano selianon solanidabororo.

Momalaari qaawaa jen-asa-asari

I Mokomokoloo Tonanaa kania kokaen:

Anutunon nii ano ilawoila laaligogiawo kuuya mokolon nonondabororo. Nii kian unja kokoosu ano selenawo, jaa gejanawo, kana boronawo mokolon nono. Ii iima "Moma kotomana," jen selena men sororogon uumomonawo nono. Kaen galen koma noma laligon sele esu iwoi me apu ano nene, jigo miri, embamera nomakeja. Komakoomo, bao oro, monej hina ii kuuya selewaa nangonanngoya, somana somana nomakeja. Jetawonon umambotiwaajon kalan koma noma kakasililin tiwitiwilaa iikanongga sopa somonon nomakeja. Nii iwaanon gawon mende men injarere laligowe Anutu Man soraayanon kalenmorianajon ama kaen ama nomakeja. Kawaajon iikawaa tosaya noonon ejiwaajon mono mepeseen uusiina ten koma welenqen mun laligomana. Qaa ii hon toontoonaga moma laarijen. Jon 1.18; Ais 1.8; Jei 2.14-17; Room 8.28

II Dowaana meme Tonanaa kania kokaen:

Jiisas Kraist Anutugadeen koloon Manawo kamban qaa ikanon laligoro. Kaen laligon kouro emba saran Marianon mero balon eja koloon noonon Pon kolooja. Eja soona koloowe nomesaonagatiwaa so ii kilen noo dowena men sewana mero. Bologanonga ano Satambaa gbadononga monej gbili iwoinon qaagoto, iyanaa saya soraaya ikanon koton nono siimbobolo moma komun isama nono. Kaen ama tona koloorotiwaajon nii iwaa bentoton uutanon keuma dindina koloon soraaya laligon jeta ten koma munkema. Ano koomunonga waama Siwenon uma Ponana laligon uma laligonkeja. Niinon kaaniadeen laligon koomunonga waama iwo kamban tetegoya qaa laligon uma laligomana. Qaa ii hon toontoonaga. Ii moma laarijen. Gal 3.26; Ais 25.8; 1 Kor 15.54-56; Ef 3.18-19; Mat 25.40

III Men sorain nononononon Tonanaa kania kokaen:

Nii neena esunon Jiisas Kraist moma laarin mun iwo qokotaa-mambaajon amamaankejento, Unja Toroyanon Buna qaanon koma horon noma uuna kuun men asarin nomakeja. Iinon Jiisaswaanon noono moma laarin mun soraaya koloon Anutu waa meraboraana koloon laligojen. Balon so Kraistwaa kanageso laligojuti ano nono kaaniadeen kokaen ama nonomakeja: Horon nonoma mindirin uu soraaya men nonoma Kraist Jiisaswaanon toroqen nonono uumeleen kanageso motoon koloon laligojon. Kaen laligin Unja Toroyanon nii ano ejemba soraaya kuuya ananaa singisongonana somana somana kalenmoriananon songbama nonomakeja. Kaen laligon kamban tetegoyanon nii ano komugiti, men gbinon nonoma Kraistwaa uumeleen ejemba kuuya laaligo kombomana tetegoya qaa buna qen nonondaborowaa. Qaa ii hon toontoonaga. Ii moma laarijen. Jon 16.13a; Ef 4.4-5; 1 Kor 3.16-17; Joel 2.28-29

Jojopan qaa boro woiwaa jen-asa-asari

1. iikawaa kania kokaen:

Anana ben tosaana yonoojon monin omaya kolooro Anutu mo-

toonjo iigadeen goda qeŋ muŋ moma laariŋ mubonja. 1 Jon 2.15-17; Maak 12.29-31; Mat 4.10b

2. iikawaa kania kokaenj:

Anana Anutu goda qeŋ uunananonj jopagonj muŋ laligowonja. Qata gasumasuwaanonj me qolomolonj qaanonj me jeŋmeesanonj me omejiilanj qaanonj mende ama jewonja. Ii awawi totoon! Kamban so mono iwaa jeŋ mepemepesee ama qama kooliŋ muŋkebonja. Jei 3.10-12; Mat 5.37; Ef 5.4; Room 12.14

3. iikawaa kania kokaenj:

Anana Anutu goda qeŋ uunananonj jopagonj muŋ kendonj weenja mende meŋ kileewonja. Qaaya moniŋ siinjawo kolooro kendonj ii mono kowoga ewaatiwaajonj romonjgowonja. Ond 26.6-8; Eks 20.11

4. iikawaa kania kokaenj:

Anana Anutu goda qeŋ uunananonj jopagonj muŋ nemuŋmanj me jotamemeurunana tuarenjenj mende ama onjombonja. Uugia kaenj mende meŋ boliwonjato, kamban so jegia teŋ komakebonja. Ef 6.1-3; 1 Tim 5.4; Apo 5.29

5. iikawaa kania kokaenj:

Anana Anutu goda qeŋ uunananonj jopagonj muŋ ejemba mende unj komuwonja me siimbobolo mende onjombonja. Mono ala meŋ onjoma ilaanj onjmakebonja. Mat 5.21-22; 1 Jon 3.15; Ond 10.8

6. iikawaa kania kokaenj:

Anana Anutu goda qeŋ uunananonj jopagonj muŋ sero yonjoro me qaa gamuyawo iwoi monj mende jeŋ ama mewonja. Uu soraaya laligonj loemba soomongo ama laligowonja. Mat 19.6; Hib 13.4

7. iikawaa kania kokaenj:

Anana Anutu goda qeŋ uunananonj jopagonj muŋ tosaanja yonjooononj monenj hina me borosamo iwoiwaajonj mende koposonjgowonja. Komakoomo me tiwo junmemewaajonj koposonjonj tuarenjenj mende jewonja. Ilawoilagia tororo enj onjombaatiwaajonj kalanj koma onjmakebonja. Ef 4.28; Mat 6.3-4; 2 Kor 9.7

8. iikawaa kania kokaenj:

Anana Anutu goda qeŋ uunananonj jopagonj muŋ uuooso me jenonkuukuu mende ama tiliqili qaa mende jewonja. Kaenj qaagoto, kaniagia moma asariŋ iwoi awaa monj anjiti eenj, ii jeŋ asuginj onjombonja. Mat 7.1-5; 12.37

9. iikawaa kania kokaenj:

Anana Anutu goda qeŋ uunananonj jopagonj muŋ tosaanja yonjooononj borosamo me gawonj bombaaajonj mende koposonjgowonja. Ii tororo sogianonj ewaatiwaajonj kalanj komakebonja. Ond 119.36; Joos 7.19-21

10. iikawaa kania kokaenj:

Anana Anutu goda qeŋ uunananonj jopagonj muŋ ala yonjooononj welenjeqeyaajonj uuqeŋe mende ama horonj onjombonja. Bao orogiaajonj mende koposonjgowonja. Kaenj qaagoto, togiawo laligonj nanjonj mubutiwaajonj nanjonj onjombonja. Mat 5.28; 2 Piito 2.14